YUNAN TARİHÇİLİĞİNİN GÖZÜYLE ANADOLU HAREKATI (1919-1923)

NİLÜFER ERDEM

DERLEM
YAYINLARI

ISBN 978-605-88536-1-4

DERLEM
YAYINLARI

Derlem Yayınları

No 8

Kitabın Adı

Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle
Anadolu Harekatı
1919-1923

Yazar

Nilüfer Erdem

Kapak Fotoğrafı

Anadolu Harekatı esnasında kurmaylarıyla haritayı inceleyen, Yunan başkomutanlarından Leonidas Paraskevopulos. (Dimitrakis'in "Mistikes Epihirisis Sti Mikra Asia" adlı kitabından alınmıştır).

Kapak Konsept ve İç Tasarım

Savaş Çekiç

Uygulama

Hülya Tokmak

Birinci Basım

© Nilüfer Erdem - Derlem Yayınları

Ekim 2010

Baskı ve Cilt

Paragraf Basım Sanayi A.Ş.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sit.
2. Cad. No: 202/A Bağcılar İstanbul
t: 0212 629 06 07 f: 0212 629 03 85

Kültür Bakanlığı Sertifika No:

18469

Online Satış ve Dağıtım

Zero Prodüksiyon Kitap-Yayın-Dağıtım Ltd. Şti.
Abdullah Sokak, No. 17 Taksim 34333 İstanbul
t: 0212 244 75 21 f: 0212 244 32 09
info@zerobooksonline.com
www.zerobooksonline.com

Derlem Yayınları Betim İletişim Yayıncılık Ltd. Şti. markasıdır
www.derlemyayin.com

20 Ocak 2011
Adana

Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı 1919-1923

Nilüfer Erdem

Cepheden cepheye koşmuş son Osmanlı askerlerinden
dedem Ahmet Hamdi'nin anısına ...

İçindekiler

ÖNSÖZ 11

GİRİŞ

HELEN (YUNAN) ULUSU

Helen (Yunan) Ulusu 13

Bir Ulusun İsimlendirilmesi 13

Helen (Yunan) Ulusu'nun Tanımlanması .....

Helenizm (Yunanlılık) – Ortodoksluk İlişkisi 21

Helenlerde (Yunanlılarda) Ulusal Bilincin Oluşması 24

Osmanlı İdaresinde Rumlar (Helenler) – Turkokratia 24

Rumlarda (Helenlerde) Ulusal Bilincin Oluşmasındaki Etmenler 31

Yunanistan'ın Büyük Ülküsü "Megali İdea" 36

Yunanistan'ın Osmanlı Rum Cemaatini Helenleştirme Çabasında Cemiyetlerin Rolü 41

Yunan Osmanlılığı Ya Da Helenotomanizm (Ellinothomanismos) 48

BİRİNCİ BÖLÜM

HELENLERİN CEPHESİNDEN ANADOLU HAREKATI'NI HAZIRLAYAN GELİŞMELER

Helenlerin Gözüyle II. Meşrutiyet Dönemi ...

1909 Gudi Darbesi 70

1910 – 1912 Döneminde Yunanistan ve Venizelos'un Gerçekleştirdiği Düzenlemeler 76

Balkan Savaşı ve Yunanistan (1912-1913) 81

Birinci Dünya Savaşı ve Yunanistan'da Ulusal Bölünmüşlük (Ethnikos Dihasmos) Dönemi ... 88

Ulusal Bölünmüşlükte Taraflar ve Güttükleri Siyaset ... 88

Ulusal Bölünmüşlük Döneminde Yunanistan'da Cereyan Eden Olaylar ... 92

İoannis Metaksas'ın Olası Bir Türk–Yunan Savaşı İle İlgili Öngörüleri ... 106

İKİNCİ BÖLÜM

1919 YILI SONUNA KADAR YUNAN İŞGALLERİ VE ANADOLU HAREKATI ÇERÇEVESİNDEKİ GELİŞMELER

Yunanistan'ın İzmir Çıkarması Öncesi Etkinlikleri ... 113

Helenlerin Gözüyle Mondros Ateşkes Antlaşması ... 113

Yunanistan'ın Müttefiklerle Beraber Gerçekleştirdiği Ukrayna Harekatı ... 119

Paris Barış Konferansı ve Yunanistan'ın Etkinlikleri ... 127

Yunan Propagandası ... 127

Venizelos'un Paris Barış Konferansı'na Sunduğu Muhtıra ve Yunan Talepleri ... 133

Yüksek Konsey'in Yunanistan'ı İzmir'e Çıkarma Kararı ve Bu Karara İlişkin Yorumlar ... 146

İzmir'in Yunan Ordusu Tarafından İşgali ... 155

İzmir'in İşgali Öncesindeki Gelişmeler ... 155

İzmir'in İşgali ... 171

İzmir'in İşgaline İlişkin Yunan Basınında Yer Almış Haberlerden Örnekler ... 182

Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği ve Yüksek Komiser Steryadis ... 186

1919 Yılının İkinci Yarısında Anadolu Harekatı Çerçevesindeki Gelişmeler ... 191

Batı Anadolu'da Yunan İşgalinin Genişleme Süreci ... 191

Ortaya Çıkan Türk Direnişi İle İlgili Yunan Tarih Kitapları ve Basınında Yer Alan Yorumlar ...

İlk İşgallerin Akabinde Anadolu ve Anadolu Harekatı İle İlgili Gelişmeler ... 215

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1920 YILINDA YUNAN MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİNE KADAR, ANADOLU HAREKATI ÇERÇEVESİNDEKİ GELİŞMELER

1920 Yılında İstanbul'daki Gelişmeler ve Buna İlişkin Yunanistan'da Yayınlanmış Haberlerden Örnekler ... 225

1920 Yılındaki Diplomatik Gelişmeler ... 233

Genel Taarruz Emri Verilmesinin Akabinde Yunan Ordusu'nun Gerçekleştirdiği İşgaller 242
Yunan Ordusu'nun Anadolu'daki İlerleyişi 242
Yunan Ordusu'nun Doğu Trakya'yı İşgali 251
Trakya'da Yunan İdaresi 274
Yunanistan'da 1920 Genel Seçimleri ve Anadolu Harekatı Üzerindeki Etkileri 278
Yunanistan'da 1920 Seçimleri 278
1920 Seçimlerinin Akabinde Yunanistan'daki İktidar Değişikliği 285
1920 Seçimlerinin, Anadolu'daki Yunan Ordusu Üzerindeki Etkileri 294

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BATI CEPHESİNDE YUNAN TAARRUZU VE DÜZENLİ TÜRK ORDUSU'NUN MÜCADELESİ

Düzenli Türk Ordusu'nun Kurulmasıyla Başgösteren Ayaklanmalar ve Çerkes Ethem'in Yunan Ordusu'na Sığınması .....
I. İnönü Savaşı ve Sonuçları 311
I. İnönü Savaşı 311
Yunan Ordusu'nda Gönüllü Pliziyotis'in Kaleminden, Öncesi ve Sonrası İle I. İnönü Savaşı 319
Londra Konferansı 323
II. İnönü Savaşı ve Sonuçları 342
II. İnönü Savaşı 342
II. İnönü Savaşı Sonrasında Yunan Askerinin Psikolojisi 353
Yeni Bir Taarruz Öncesinde Yunan Ordusu'nun Hazırlıkları 363
Hükümet Yetkilileriyle Metaksas Arasında, Anadolu Harekatı'nda Görev Alması Konusunda Gerçekleştirilen Gizli Görüşmeler 363
Kral Konstantin'in Anadolu'ya Geçişi 375
Taarruz Öncesinde Yunan Ordusu'nun Durumu 381
Yunan Genel Taarruzu 386
Kütahya-Eskişehir Savaşları 386
Yunanlıların İzmit'ten Çekilişi 386
Kütahya-Eskişehir Savaşları ve Sonuçları 393
Sakarya Savaşı (Ankara Harekatı) 405
Kütahya'da Toplanan Yunan Savaş Meclisi ve Kararları 405

Sakarya Savaşı Öncesinde Türk Ordusu'nun Hazırlıkları 413
Sakarya Savaşı'nın Seyri 414
Tanıklarının Anlatımlarıyla Sakarya Savaşı'nın Seyri ve Helen Toplumunun Türklerin Zaferine Tepkileri 426
Sakarya Savaşı'nın Sonuçları ve Takip Eden Gelişmeler 435

BEŞİNCİ BÖLÜM

ANADOLU HAREKATI'NDAN ANADOLU FELAKETİ'NE

Büyük Taarruz ve Yunan Ordusu'nun Anadolu'dan Atılması 459
Büyük Taarruz ve Yunan Ordusu'nun Yenilgisinin Sebepleri 459
Helenlerin Anadolu'daki Son Günleri 483
Anadolu Felaketi Sonrasında Yunanistan'da Meydana Gelen Olaylar 497
1922 Yunan İhtilali 497
Mudanya Ateşkes Antlaşması 508
Anadolu Felaketi'nden Sorumlu Tutulanların Yargılanması 514
Lozan Barış Antlaşması 524

SONUÇ 533
KISALTMALAR VE KAYNAKÇA 537

Önsöz

Türklerle Rumlar Osmanlı İmparatorluğu döneminde uzun yıllar yan yana, kardeşçe ve oldukça huzurlu yaşamışlardır. Ancak imparatorluğun zayıflamasının da etkisiyle Rumlar devlet kurma talebiyle ortaya çıkmışlar, neticede XIX. yüzyılın ilk yarısında Yunan Devleti'ni kurmuşlar ve zaman içinde Osmanlı'dan kopardıkları topraklarla bu devletin sınırlarını büyütmüşlerdir. XX. yüzyılın başlarındaki konjonktür, Yunanistan'ın Anadolu ve Trakya'dan da toprak alabileceğini düşündürmüş ve 1919 yılında müttefiklerin de desteğiyle Yunanistan bu amacı gerçekleştirmek uğruna bir sefer düzenlemiştir. Yunan literatüründe topraklara katılmak istenen Ege'nin karşı kıyısı için "Küçük Asya" anlamına gelen "Mikra Asia" ifadesi kullanılmaktadır. Biz çalışmamızda bu bölgeyi Anadolu olarak andık. Yunanistan'ın "Küçük Asya Seferi"ne de, "Anadolu Harekatı" ismini verdik. İşte, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü bünyesinde hazırladığımız ve 2009 yılında kabul edilen doktora tezimizden kitaplaştırılan milli mücadele dönemini ele alan bu çalışmanın amacı, Yunan tarihçiliğinin konuya yaklaşımını ve varsa Türk tarih yazımıyla farklılığını ortaya koymaktır. Tezin kitaplaştırılması aşamasında, kitap formatına uygunluk sağlamak açısından sadece biçimsel birtakım değişikliklere gidilmiştir.

Türkçe kaynaklarda "Rumlar" denilerek Ortodoks olan Yunanca konuşan Osmanlı ya da Türk uyruklu azınlık mensupları, "Yunanlı" ifadesiyle de Yunanistan vatandaşı olan Ortodoks Hıristiyanlar anlatılmaktadır. Biz bu ikisinin iç içe geçtiği durumlarda "Helenler" ifadesini tercih ettik. Zaten Anadolu Harekatı'nı düzenleyenler de kendilerini "Helenler" olarak isimlendirmekte

ve bu harekatı "kardeşlerini kurtarmak" için düzenlediklerini iddia etmektedirler.

Bu çalışma için Yunanca kaynakların derlenmesi aşamasında Selanik ve Trakya Üniversitesi kütüphanelerinden yararlanılmıştır. Özellikle Selanik Üniversitesi, Çağdaş Yunanistan Tarihi Bölümü'nün bu konuda zengin bir koleksiyona sahip olduğu görülmüştür. Sadece birkaç kaynağı incelemenin iyi sonuç vermeyeceğini bilerek, olabildiğince farklı tarihçi ve yazarların eserleri temin edilmeye çalışılmış, yine konuya daha geniş bakabilmek amacıyla harekata katılmış Yunanlı erlerle subayların ve Yunanistan'a göç etmiş mübadillerin anılarından yararlanılmıştır. Aynı amaç doğrultusunda Selanik Belediye Kütüphanesi'nde bulunan "Efimeris Ton Valkanion [Balkanlar Gazetesi]" taranmıştır. Bunun yanında konunun akışını sağlayabilmek ve bağlantıları kurabilmek amacıyla Türkçe kaynaklara baş vurulmuştur. Bölümler oluşturulurken Anadolu Harekatı'nı daha anlaşılabilir kılabilmek için, harekat öncesi Yunanistan ve Helenlerle ilgili gelişmelere de yer verilmiştir.

Yazım aşamasında yaşanan zorlukların en başta gelenlerinden biri, Yunanca'nın Türk Alfabesi kullanılarak yazılması konusunda olmuş ve bu, bir karar vermeyi gerektirmiştir. Bu konuda Türkiye'de kurum ve kişilerin farklı uygulamalara gittiklerini bilmekte, ancak bunların hiç birinin Yunanca okunuşu tam olarak karşılamadığını da fark etmekteydik. Biz bunları düşünerek bu transliterasyon uygulamalarından hiç birini benimsemedik ve çalışmamızda Yunanca kelimenin okunuşunu esas aldık. Diğer bir zorluk, harekat döneminde Yunanistan'ın Julius Takvimi'ni kulanmasıyla ilgiliydi. Gazeteler, telgraflar ve beyannamelerdeki tarihlerde bunun dikkate alınması gerekmekteydi. Biz çalışma metninde Julius Takvimi'ne göre olan tarihleri parantez içine aldık. Dipnotlarda kullandığımız kaynak hakkında fikir verebilmek için, parantezler içinde kaynağın künyesinin Türkçe çevirisine yer verdik.

Tez konusunun seçilip yazılmasında görüş ve önerileriyle Prof. Dr. Sabahattin Özel'in katkıları çok büyüktür. Kaynak temininde Melih Erdem'le Fikret ve Nagihan Çakırmustafa'nın, tezin kitaplaştırılması sürecinde Yrd. Doç. Dr. Aynur Soydan Erdemir'in destekleri olmuştur. Derlem Yayınları derlediğimiz bilgileri ve fikirlerimizi paylaşmamıza olanak sağlamıştır. Kendilerine teşekkürü borç biliriz. Kitabımızın, Milli Mücadele dönemini öğrenmek ve anlamak isteyenlere katkıda bulunması dileğimizdir...

Nilüfer Erdem

İstanbul, 2010

Giriş

Helen (Yunan) Ulusu

A. Helen (Yunan) Ulusu

1. Bir Ulusun İsimlendirilmesi

Giriş bölümünde öncelikle, Anadolu Harekatı'nı gerçekleştiren batı komşumuzun adını koymakta yarar gördük. Çünkü Türkiye'de ve Yunanistan'da yazılmış olan kitaplarda, Türklerin onları isimlendirmeleriyle onların kendilerini isimlendirmeleri ve kabulü konusunda farklılıklar görülmektedir.

Türkler 15 Mayıs 1919'da İzmir'e Yunanlıların çıktığını söylerken, karşı taraf ise kendini Helen olarak isimlendiriyor ve Anadolu'daki soydaşları olan Rumları kurtarmak için bu çıkarmayı gerçekleştirdiğini savunuyordu. Yunanlılar ve Rumlar olarak iki ayrı ulus mu vardı, yoksa tek bir ulus mu söz konusuydu? Batı Anadolu'yu işgale gelen ulus Grek mi, Yunan (Yunanlı) mı, yoksa Helen miydi? Hangi sözcüğün seçilmesi daha doğruydu?

Türkiye'de Rum denildiğinde, Ortodoks olan, Yunanca konuşan (Rumca dediğimiz dil çok hafif şive farklılığı ile Yunanca'nın aynıdır) Osmanlı ve daha sonra Türk uyruklu olan bir azınlık mensubu anlaşılmaktadır. Yunan ya da Yunanlı ise, Yunanistan vatandaşı olan Ortodoks Hıristiyanlardır. Yunanistan'da halk, Rum ya da kendi dillerindeki şekliyle Romyos[1] (Romios) sözcüğünü

1 Yunanca'nın Türk Alfabesi kullanılarak yazılışı konusunda Türkiye'de kurum ve kişilerin farklı uygulamalara gittikleri görülmüştür. Suat Sinanoğlu, Tarih Kurumu, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya

Yunan halkı için kullanmamaktadır. İşin bir diğer yönü de, Yunanca'da Yunan sözcüğünün hiç kullanılmamasıdır. Bunun yerine Helen (Ellinas) sözcüğü kullanılır. Bir Yunanlı, hem Yunanistan, hem de Yunanistan sınırları dışında yaşayan ve Yunanca konuşan Ortodokslara, Helen ismini vermektedir. Yunanlı (Yunan), Helen ve Rum sözcükleri Avrupa dillerine Grek yada Grecque şeklinde çevrilmektedir.

Yunanca-Türkçe sözlüğe baktığımızda Ellinas sözcüğünün karşılığının Yunanlı, Rum, Helen ve Grek, Ellinika (Helence) sözcüğünün karşılığının Yunanca ve Rumca, Ellinismos (Helenizm) sözcüğünün karşılığının da Yunanlılık ve Rumluk olduğunu görmekteyiz. Yunanistan ise Ellas ya da Ellada olarak isimlendirilmektedir[2].

Yunan sözcüğü, İyonya (İonia) sözcüğünden gelmektedir. Bu sözcük, batı Anadolu ya da doğu Ege kıyılarının antik adıdır[3]. Antik Helenler üç ayrı kökten gelmişlerdir: Akalar, İyonyalılar ve Dorlar[4]. İyonyalılar[5] doğuda, yani Batı Anadolu'da yaşamışlardır[6]. Doğu'daki Persler ve Araplar gibi başka kavimler de, ilk İyonyalılar ile temas ettiklerinden, "Hellas'ın Anadolu'daki temsilcilerine İyon (yani Yunan) adını vermişlerdir"[7].

Zaman zaman, Yunan ya da Yunanlı sözcüklerinden hangisinin seçileceği konusunda da tartışmalara girildiği görülmüştür. Aslında kavram, iki şekilde de kullanılabilir. İyonya bölgesinde yaşayanlar İyonyalılardır.

Fakültesi, Ankara Milli Kütüphanesi uygulamaları buna örnek olarak gösterilebilir. Biz, kullanılan Transliterasyon uygulamalarından hiç birini benimsemedik. Çünkü bizim kanaatimize göre, bunların hiç birinde Yunanca okunuş tam olarak karşılanamamaktaydı. Bu esasen, Yunanca'da i, e ve o gibi seslerin birden fazla harfle karşılanmasından ve bunların farklı olarak belirtilmesi gerektiğinden kaynaklanan bir zorluktu. Tüm bunları düşünerek çalışmamızda, Yunanca kelimelerin okunuşunu esas aldık ve kelimenin Yunanca olarak en yakın okunuş şeklini vermeye çalıştık.

2 Leonidas Karacas ve Faruk Tuncay, **Elliniko Turkiko Leksiko [Yunanca-Türkçe Sözlük]** (Sonraki dipnotlarda "Yunanca – Türkçe Sözlük" olarak gösterilecektir), Atina: Ekdosis Rodamos [Rodamos Yayınları], 1994, s. 247.

3 Herkül Milas, "Yunan, Grek, Helen...Yoksa Rum Mudur?" **Çağdaş Eleştiri Dergisi**, Yıl:2 Sayı: 7, 1983, s. 46.

4 "Ahei [Akalar]", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 3, s. 328.

5 Bazı Türkçe kaynaklarda, İ(y)onların (ya da İyonyalıların) bir batı Anadolu halkı olduğuna dair ifadelere rastlayabilmekteyiz. Bu kaynaklarda İyonların, Hitit bilim ve kültürünü Grek uygarlığına aşılayan köprü bir millet olduğu, hür ve akılcı düşünmeyi ve müspet bilimin metotlarını Greklere öğrettikleri, bugünkü Avrupa kültürünün köklerinin de buradan geldiği vurgulanmaktadır. Bkz. Yücel Aktar, "Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelik Geleneksel Politikasında Temel Yaklaşımlar", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 6.

6 Herkül Milas, **Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, 2. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 14.

7 Ekrem Akurgal, "Eski Anadolu'da Yunanlılar", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 55.

Yunanlı kelimesi buradan gelmektedir. İyonas (İonas) kelimesi aynı köktendir ve İyonya'da ikamet eden anlamını taşımaktadır. Yunanca-Türkçe sözlükte, İyonas sözcüğünün karşılığı olarak, İyonyalı ifadesinin verildiğini görmekteyiz[8]. Yunan sözcüğünün İyonas kelimesinden türetildiğine dair herhangi bir yerde bir bulguya rastlayabilmiş değiliz. Ancak Yunan kelimesi İyonas kelimesini çağrıştırmaktadır ve bizde oluşan kanıya göre, Yunan ya da Yunanlı sözcüklerinin her ikisi de kullanılabilir.

Romalılar gibi batıda bulunan başka kavimler ise, Helenler ile ilk temaslarında, Batı Yunanistan'a yerleşmiş olan Grek (Grekos) denen Helen kavimleriyle karşılaşmışlar ve bütün Antik Helenler için "Grek" kelimesini kullanmışlardır[9]. Bu da Yunanca bir kelimedir. 1985-1990 döneminde Yunanistan Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Hristos A. Sarcetakis'e göre[10], Grek kelimesi Helenlerin ilk ulusal ismidir. Grek (Grekos) kelimesini alan Romalılar bunu kendi fonetik yapılarına uydurarak "Graecus" kelimesini türetmişlerdir. Grec, Gréce, Grek, Greece gibi sözcükler, buradan gelmiştir[11].

Eski Yunanlılar, kendilerine "Ellinas" (çoğulu Ellines) demişler, Helen olmayanları ise barbar (varvaros) olarak nitelendirmişlerdir[12].

Süreç içinde Helen yani "Ellinas" kelimesi farklı anlamlar da almıştır. Helen kelimesinin VI. yüzyıla kadar var olan anlamı putperestliktir. Helen (Yunan) kültürel çevresine ait olan ve Helence (Yunanca) konuşan, Hristiyan ya da Yahudi olmayanlara verilen isimdir[13].

Hristiyanlığı seçen Yunanca konuşan halklara, daha sonraları Roma Devleti yurttaşları oldukları için "Rum" denilmiştir. Rum sözcüğü, Roma kelimesinden türeyen ve Romalı anlamına gelen Romyos (Romeos) kelimesinden türemiştir.

Bizans Devleti tarihi boyunca Roma Krallığı, halkı için de Rumlar (Romei) ifadelerini kullanmıştır. Helen (Ellinas) kelimesi putperest anlamına geldiğinden dolayı, Hıristiyanlar bu kelimeyi kullanmak istememişlerdir. Örneğin XV. yüzyılda Patrik Gennadios Skholarios kesin bir biçimde ve Yunanca olarak,

---

8 **Türkçe-Yunanca Sözlük**, s. 341.

9 Milas, **Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, s. 14.

10 Erişim: http://www.sartzetakis.gr.pdf.cvgr.pdf [8 Mayıs 2007]

11 Erişim: http://www.sartzetakis.gr/point/graikoi.html [13 Nisan 2005]

12 Milas, "Yunan, Grek, Helen...Yoksa Rum Mudur?", s. 47.

13 Nikos G. Svoronos, **To Elliniko Ethnos [Yunan Milleti]**, 6i Ekdosi [6. b.], Atina: Ekdosis Polis [Polis Yayınları], 2005, s. 54.

"Ben Helen değil Hıristiyan'ım" demiştir[14]. Helen sözcüğünün 'kötü' anlamını yitirmesi için yüzyıllar geçmesi gerekmiştir. Bizans İmparatoru, "Romalıların (Rumların) inançlı kralı" olarak anılmış, Rum ifadesi ise daha çok Helenler ile örtüşmüştür. Ancak sözcüğün, imparatorluğun diğer Ortodoks halkları için de kullanıldığı görülmüştür. Bizans'tan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda ve bugüne kadar da Ortadoğu'da Rum milleti denildiğinde Ortodokslar anlaşılmıştır.

Hacifotis, Bizanslı Helenlerin, milli kimliklerini fark ettikten sonra, Rum ve Helen isimlerini beraber kullanmaya başladıklarını söylemektedir. "Romalıların son kralı" olan Konstantin Paleologos'un "Helenler" terimini kullandığını, bu yan yana kullanımın halk türkülerinden ve özellikle Osmanlı'nın İstanbul'u fethi için yakılan ağıttan belirlenebileceğini ifade etmektedir[15]. İstanbul ile ilgili ağıtın sözleri şöyledir:

"...Rum (Romalı) milletinin vah haline, vah haline,
Nasıl da kafir ve itibarsız oldu!
Helen milleti ne durumlara düştü
Ve pek çok tehlike ile alt üst oldu..."

(... Allimonon, allimonon sto genos ton Romeon,
Pos egine anosion ke katafronemenon!
Pos ekatastathike to genos ton Ellinon
Ke eperiplethikete meson polon kindinon...)[16]

Svoronos, Rum ifadesi yanında Helen ifadesinin, özellikle Yunanistan coğrafyasında yaşayanlar tarafından korunduğunu ve bunun halk ezgilerinden belirlenebileceğini kaydetmektedir. Yine bu bölgede oturanlar, coğrafi birlik ifade eden Helladik (Elladikos) yani Yunanistanlı ifadesini kullanmışlardır ki, bu ifade Helen orijinli bir ifadedir demektedir[17].

---

14 Milas, **Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, s. 134.

15 21-23 Mayıs 1986'da yapılan Üçüncü Askeri Tarih Semineri'ndeki konuşmalar bölümünde Melek Delibaş, İznik Grek İmparatorluğu'nun kaynaklarında, imparatorların kendilerine "Helen Kralı" dediklerini, Helen sözcüğünün Bizans döneminde, XIII. yüzyılda da kullanıldığını belirtmiştir. **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 173.

16 İ. M. Hacifotis, **İ Kathimerini Zoi Ton Ellinon Sti Turkokratia [Türk İdaresinde Helenlerin Günlük Hayatı]**, Atina: Ekdosis Papadima [Papadima Yayınları], 2002, s. 45-46.

17 Svoronos, **To Elliniko Ethnos [Yunan Milleti]**, s. 62.

Sarcetakis, boyunduruk altında geçen yılları hatırlatması sebebiyle Rum (Romyos) ve Rumluk (Romyosini) kelimelerinin atılması gerektiğinde ısrarcıdır. O'na göre, 1821 mücadelecileri kimliklerini tanıyorlardı ve bu sebeple "Ben Grek olarak doğdum ve Grek olarak öleceğim" demişlerdi[18].

Osmanlı idaresi yıllarında Helence (yani Yunanca) konuşan Ortodoks Cemaat, kendisini 'ethnos' ya da 'genos' sözcükleriyle tanımlamıştı. 'Cemaat', 'soy' anlamına gelen bu sözcüklerden birincisi, zamanla büyük harflerle yazılmaya ve 'ulus' ya da 'Helen (Yunan) ulusu' anlamında kullanılmaya başlamıştır. Ancak bu milletin/ulusun ismi ne olacaktır? Rum mu? Grek mi? Helen mi?

Yunan ihtilalinin öncülerinden Velestinli Rigas'a göre bu ulus Rumlardan oluşuyordu. İhtilal'in en saygın ideoloğu A. Korais, "Avrupa bizi böyle tanıyor" diyerek, ulusa "Grek" denmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Sonunda yarışı, "Helen" sözcüğü kazanmıştır ve bugün Yunanistan'da Yunanlılar kendileri için bu ifadeyi kullanmaktadırlar[19].

Burada bir konunun daha altını çizmekte yarar vardır. Bazı kaynaklarda "Helen", diğer bazılarında "Hellen" yazımının benimsendiğini görmekteyiz. Örneğin bu bölümde kullandığımız Herkül Milas'ın iki eserinde bu farklılık belirlenebilir. Bize göre bu yazım şekillerinin ikisi de doğrudur. Helen kelimesinin orijinali olan "Ellinas" ve aynı kökten gelen diğer tüm sözcüklerde iki "l (λ)" vardır. Ancak okunuşunda tek "l" duyulur. Biz okunduğu şeklini yani "Helen" yazımını benimsiyoruz.

Çalışmamızda, Osmanlı tebaası (sonrasında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı) "Helenler" için Rum, Yunanistan vatandaşları için Yunanlı (duruma göre Yunan) ifadeleri kullanılacaktır. Ancak bu ikisinin içi içe geçtiği hallerde, "Helen" ve "Helenizm" sözcükleri tercih edilecektir. Atatürk de Yunanlıları daima Helenler olarak anmış ve kendisine niçin bu ifadeyi tercih ettiği sorulduğunda, "Bu adı tercih ediyorum. Çünkü Helen adı, Türk olan bir kelimedir" yanıtını vermiştir[20].

---

18 Erişim: http://www.sartzetakis.gr/point/graikoi.html [13 Nisan 2005]

19 **Milas, Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, s. 163.

20 Charles Sherrill, **Gazi Mustafa Kemal Hazretleri Nezdinde Bir Yıl Elçilik**, Çev. Ahmet Ekrem, İstanbul, 1934, s. 47.

2. Helen (Yunan) Ulusu'nun Tanımlanması

Bu kısımda amacımız, Helen Ulusu'nun kendini nasıl ve nerede tanımladığını ve konu ile ilgili farklı yorumları ortaya koymaktır.

Yunanistan'ın ünlü tarihçilerinden olan ve son zamanlarda okullarda okutulan tarih kitaplarının Türklerle ilgili bölümlerinde yapılan değişikliklerle gündeme gelen Thanos Veremis[21], Helen kimliği ile ilgili iki görüşün hakim olduğunu söylemektedir. Bunlardan birincisi Neofitos Dukas'a ait olup, Helen denildiğinde sadece eski Yunanistan'da ikamet edenlerin değil, Yeni Yunanca diyalektinin konuşulduğu tüm alanlardakilerin kapsandığını ifade eden görüştür. Bu alan, Nil Nehri'ne kadar uzanmaktadır. Veremis bu görüşün Yunanistan dışında yaşayanlarca savunulduğunu, ülke içinde yaşayanların kendilerini eski klasik dünyanın, yani Antik Yunan'ın mirasçıları olarak gördüklerini vurgulamaktadır. Gerek Yunanistan içinde, gerekse Yunanistan dışında yaşayanlar, bugünkü Helenlerin eski ataları ile olan akrabalıklarını kabul etmekte ve Bizans'ı iki dönem arasındaki ölü dönem olarak değerlendirmektedirler[22]. Bugün Yunanistan'daki yaygın inanışa göre, Helen ulusu üç bin yıldır bir devamlılık sergilemektedir[23].

Konunun dikkatle incelenmesi, bu devamlılığın yorumundaki farklılığı ortaya koyacaktır.

Örneğin Dimopulos, kitabını antropolojik araştırmalara dayandırdığını, Helenlerin geçmişten bugüne aynı dil, aynı bilinç ve aynı antropolojik özellikleri taşıdıklarını söylemektedir. Ari Irk, Helen Irkı'ndan farklı değildir. Ari Irka mensup olan Akdenizliler, her yerde diğer ırklarla karışmışlar ve bugünkü Avrupa uluslarını oluşturmuşlardır. Bu uluslar Helen kanına ve Helen ruhuna sahiptirler. Helen güzelliği tüm Avrupa'da sevilmektedir ve Avrupa Birliği (AB) son derece eski olan Ari – Helen (Yunan) katkısı temelleri üzerine inşa edilmiştir. Helenizm Avrupa'yı Prohistorya döneminde olduğu gibi sadece egemen güç olarak aydınlatmamış, önce Roma, İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethinin akabinde ise esir olarak aydınlatmaya devam etmiştir. Bu olgu Avrupa'yı Helen ruhunun etki alanı haline getirmiştir[24].

---

21 "Yunanlı Tarihçi 'Küçük Asya'da Türklere Karşı Aşırılık Yaptık'", **Cumhuriyet Gazetesi** (Gümülcine'de yayınlanmaktadır), 5 Nisan 2007, Sayı: 197, s. 1.

22 Thanos Veremis, "Apo To Ethniko Kratos Sto Ethnos Dihos Kratos – To Pirama Tis Organosis Konstandinupoleos [Milli Devletten Devletsiz Millete - İstanbul Örgütü Deneyimi]", **Ethniki Taftotita Ke Ethnikismos Sti Neoteri Ellada [Çağdaş Yunanistan'da Ulusal Kimlik ve Ulusalcılık]**, Atina: Ekdosis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis [Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis Yayınları], 1997, s. 28.

23 Milas, **Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, s. 144.

24 Dimitris P. Dimopulos, **İ Katagogi Ton Ellinon [Helenlerin Kökeni]**, Atina: Ekdosis Eleftheri Skepsis [Eleftheri Skepsis Yayınları], 2002, s. 341-344.

Yunan tarihinin Marksist bir analizini yapmak istediğini söyleyen Svoronos, Yunanistan'a inen eski Yunan (Helen) soylarının, kendi aralarında, bölgenin yerlileriyle ve yabancılarla karışarak Antik Yunan (Helen) adını alan kitleyi oluşturduklarını, bunların şehir-devletleri kurduklarını, aralarında zaman zaman çekiştiklerini, Yunanca'nın çeşitli diyalektlerinin ortaya çıktığını ve bunların bugünkü "ulus" kavramı ile değerlendirilemeyeceğini söylemektedir. Bunlarda henüz cemaat olduklarına dair duygu yoğunluğu ve birbirine karşı sorumlu bir topluluk olma bilinci yoktur. Bazı Helen grupların dış tehlikelere karşı dahi uzlaşamadıkları görülmüştür. Bu sebeplerden dolayı, Klasik dönemde Antik Yunan dünyasının belli bir ulus olduğu söylenemese de, bir dereceye kadar panhelenik birlikten, soy kardeşliğinden, Yunanca'nın diyalektlerinin ortak derinliğinden, ortak kültürden ve belli bir bölgede oluşmuş sabit bir topluluktan söz edilebilir.

Balkanlara dağılmış olan kavimler, Antik Yunan kavimleriyle bazen daha az, bazen daha yoğun bir şekilde karışmışlardır. Buna, özellikle Anadolu'ya ait unsurlar da dahil olmuştur. Siyasal, ekonomik ve kültürel olarak kenetlenmişler, antropolojik olarak tek ve bütün, ancak etnolojik açıdan karışık bir halk oluşturmuşlardır. Ancak burada temel unsur, O'na adını veren ve damgasını vuran, uzun yıllar süren asimilasyon işleminin katalizörü rolündeki Helenizm olmuştur. Bu ulus en yoğun olarak Epir, Makedonya, Trakya, Ege Adaları, Orta ve Batı Anadolu'ya yerleşmiştir[25].

Sarcetakis de, Helenizmin sınırlarının, bugünkü Yunanistan sınırlarının çok ötesinde olduğunu, tüm Kuzey Epir, Makedonya ve Trakya'yı, ayrıca Anadolu'yu içine aldığını, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkan Devletleri arasında sınırlar çizilirken, etnolojik yapıyı dikkate almak yerine büyük devletlerin Balkanlar'daki çıkarlarını tatmine çalışıldığını, bu sebeple ilerleyen yıllarda felaketler yaşandığını kaydetmektedir[26].

İncelediğimiz kitaplar içinde Helenizm'in en şiirsel tarifi, 1907'de İstanbul Büyükelçiliği'nde görev yapmış diplomat, siyasetçi ve edebiyatçı İon (ya da İoannis) Dragumis tarafından yapılmıştır[27]. Venizelos'a karşıtlığı ile tanınan Dragumis'e göre, sadece bir Helen kalsa, diğer tüm Helenler ölseler bile, İsviçreliler, İrlandalılar ya da Mısırlılar yerleşmek üzere Yunanistan'a, adalara ve Ege havzasına geldikleri takdirde Helenleşirlerdi. Hayatta kalmış olan

25 Svoronos, **To Elliniko Ethnos [Yunan Milleti]**, s. 16-36.

26 Erişim: http://www.sartzetakis.gr/point/ethnolojika.html [13 Nisan 2005]

27 "Dragumis", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 5, s. 263.

tek Helen onlara Yunanca'yı öğretir ve O'nun Helenizm'i hepsine dağılırdı. Helen'in Helenizm'i hepsi üzerine akar ve diğerleri toprağın suyu veya kurutma kağıdının mürekkebi içtiği gibi bunu yavaş yavaş içerlerdi.

Yine Dragumis, toprak ve kayaların ruhları vardır, Helenlere ait bir yere oturduğun andan itibaren, Helen olmadığın takdirde ruhlardan dolayı rahat edemezsin demektedir. O'na göre Yunanistan, liderleri ile birlikte büyük ve sıcak bir ırmak gibi akmaktadır. İraklitos (Türkçe literatüre Herakleitos olarak geçmiştir), insanın aynı ırmakta iki kez yıkanamayacağını söylemiştir. Su aynı değilse bile, ırmak aynı ırmaktır. Su aynı değildir belki ama, aynı bileşene, (H_2O)'ya sahiptir. Helenizm denilen ırmak suyu ise Helen'dir ve biri diğerinin ardından akmaktadır. Su aynı değilse de, aynı Helenler akmaktadırlar. Helenler her zaman, Helenizm denilen bu ırmağın içinde akmaktadırlar. Geçerler, geçerler... Çünkü geçicidirler. Ancak Helenizm geçmemekte ve kalmaktadır[28].

Bu konu üzerine yorum yapan Milas, her ulusta çok eskiden gelen kimi özellikler bulunduğunu, ancak "yabancı" etkilerin çok daha ağırlıkta olduğunu kaydetmektedir. Çağdaş ulusların eskiden bugüne akan ırmaklara benzediğini, ancak bu sular bize varana dek ırmaklara birçok başka ırmak sularının katıldığını söylemektedir. Yazara göre ulusçu ideoloji bu çeşitliliği hem görmek istememekte, hem de özel bir eğitimle yok farz edip kendi tarihsel yorumunu getirmektedir[29]. Buna rağmen, konuya farklı yorumlar getiren tarihçi ve yazarlara rastlanabilir. Örneğin Nakracas'ın "Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni" adlı eserinde, Helenlerin Antik Yunan'ın torunları olduğu tezi de sorgulanmaktadır[30].

Şu ana kadar yer verdiğimiz Helenizm tanımlarından, öyle yada böyle, ama Helenlerin antik Helenlerden itibaren kesintisiz bir tarihe sahip olunduğuna inanıldığı, okullarda okutulan tarih kitapları başta olmak üzere resmi tarihin bunu bu şekilde ele alarak işlediği sonucu çıkmaktadır. Yine Helenizm'in yaşadığı coğrafi alan olarak Yunanistan, Kuzey Epir, bugün bazı bölümleri Yunanistan dışında kalan tüm Makedonya ve Trakya, Ege Adaları ve Anadolu kabul edilmektedir.

---

28 İon Dragumis, **O Ellinismos Mu Ke İ Ellines [Yunanlılar ve Yunanlılığım]**, Atina: Ekdosis Nea Thesis [Nea Thesis Yayınları], 1991, s. 21-25.

29 Milas, **Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, s. 168-169.

30 Georgios Nakracas, **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni**, Çev. İbram Onsunoğlu, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005, Tüm Eser.

3. Helenizm (Yunanlılık) - Ortodoksluk İlişkisi

Bu çalışmayla ilgili yapılan okumaların neticesinde, Helen (Yunan) ulusunu tanımlarken Helenizm-Ortodoksluk ilişkisinin de ele alınması gerektiği görüşüne ulaşılmıştır. Bizde bu görüşün oluşmasının sebebi, "Ortodoksluk, Helenizm'in yaşam koşuludur", "Helen dünyası, Hristiyanlık inancının asırlardan beri bin bir zorluklara rağmen en geleneksel şeklini, Ortodoksluğu korumaktadır", "Hıristiyanlık ve özellikle Hıristiyan Ortodoks mezhebinin Helen ulusunun tarihinde özel bir yeri vardır" gibi ifadelerdir.

Helenler ve Helenizm konusunda epey düşünmüş olan Dragumis, tarihimizin ayrılmaz bir parçası, soyumuzun tarihinin devamı olduğu için Ortodoks Kilise'yi destekliyorum, demiştir. Dragumis bu desteği ne şekilde verdiğini de tanımlamıştır. "Kiliseye gidip haç çıkararak, ikonaları ve papazların elini öperek, tepsiye (kumbaraya) bozukluklar atarak". O'na göre, boyunduruk altındaki Helenler için kilise bir merkezdir ve okullardan ayırt edilemez. Uzun bir süre için, pek çok yerde Helenlerin kilisedeki ibadetleri ve orada toplanmaları dışında, herhangi bir kültürel yaşamları olmamıştır. Bu seremoniler, Helenlerin tek milli gösterileridir[31].

Tevrat'ın ve bugünkü İncil'i teşkil eden Matthieus, Markus, Lucas ve Johannes (Yani) tarafından muhtelif tarihlerde yazılan dört İncil'in Yunan dili ile yazılmış ve bunların batı Hıristiyanlık dünyasına bu dil ile arz edilmiş olması, batılılar nezdinde Helenleri Hıristiyanlığın öncüleri konumuna getirmiştir[32].

Okullarda okutulan tarih kitaplarından da anlaşılacağı gibi resmi Yunan tarihi, Bizans İmparatorluğu'nun tarihini, Hıristiyanlığın ve Ortodoks mezhebinin tarihiyle doğrudan ilişkilendirmektedir. Bu dinin öncü ve temel kurumu olan Kilise'nin kuruluşu, güçlenmesi ve temel ilkelerin oluşması, mezhebin kimliği ve kişiliği edinmesi, Ortodoksluğun temel ilkelerinin belirlenmesi ve öteki din ve mezheplerden ayrılığının oluşması, hep Bizans tarihidir. Orta 2. sınıfa ait tarih kitabı Roma ve Bizans dönemini ele almakta ve yukarıda ifade ettiklerimizle bire bir örtüşmektedir[33]. Yüzyıllar boyunca bu ilişkiden ayrı bir kültür doğmuştur. Helenler, Hıristiyan Ortodoks mezhebini ulusları ile özdeşleştirmekte, Ortodoksluğun bütün dünyada "Helen (Yunan)

---

31 Dragumis, **O Ellinismos Mu Ke İ Ellines [Yunanlılar ve Yunanlılığım]**, s. 78-89.

32 Fehmi Nuza, "Yunanlılar ve Yunanlılık - I", **Türk Kültürü Dergisi**, Yıl: 20, Sayı: 231, s. 551-553.

33 Lambros Çakçiras, Zaharias Orfanudakis, Maria Theoharis, **İstoria Romayiki Ke Vizantini [Roma ve Bizans Tarihi], Gimnasio [Orta] 2**, Atina: Organismos Ekdoseos Didaktikon Vivlion [Eğitim Kitapları Yayınlama Kurumu], 2001, Tüm Kitap.

Ortodoks" ismiyle bilindiğini (Grek Ortodox, Türkçe'de ise bazen Rum Ortodoks) ifade etmektedirler[34].

Osmanlı'daki "Millet Sistemi"ne göre, Müslümanlar tek millet, gayrimüslimler de inandıkları din veya mezhebe göre ayrı ayrı millet olarak tanınmış, siyasi idari ve sosyal organizasyonları da bu ayrımın temelinde geliştirmişlerdir[35]. "Türk ve Rum Nüfus Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol" da bu esasa göre yazılmıştır[36]. Bu olgu Ortodoksluğun Helenizm ile özdeşleştirilmesinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Yunanistan Anayasası'nın II. Bölümü, 'Kilise Devlet İlişkisi' adını taşımaktadır. 3. madde, "Yunanistan'daki din, Hz. İsa'nın Doğu Ortodoks Kilisesi dinidir. Baş olarak, Efendimiz Hz. İsa'yı tanıyan Yunanistan Ortodoks Kilisesi ile (Konstantinupolis) İstanbul'daki büyük kilise ve aynı dinde olan bütün Hıristiyan kiliseleri arasında inanç bakımından ayrılmaz bağ vardır, aynı zamanda kutsal Sinod Meclisleri Kanunları ile kutsal geleneklere bağlıdır..." demektedir[37]. Yunan Anayasası'nın kilise ile ilgili hükümleri bununla sınırlı olmayıp, örneğin 18. maddenin 8. paragrafı Patrikhane'ye ve manastırlara ait toprakların kamulaştırılamayacağını ifade etmektedir[38]. 6. Bölüm, 3. Fasıl ise, Agion Oros (Aynaroz)'un statüsünü belirlemektedir. Aslında Anayasa'nın daha en başta "Kutsal Özdeş ve Ayrılmaz Üçlü Adına" ifadesi ile başlaması, kilisenin yerini işaret etmesi açısından önemlidir[39].

28 Ocak 2008'de vefat eden[40] Atina ve Bütün Yunanistan Başpiskopos'u Hristodulos'un[41], Volos'ta 30 Ocak 1998 tarihinde bölge eğitimcileri ile yaptığı

---

34 Milas, **Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, s. 107-108; 130-135.

35 Emre Özyılmaz (Sonraki dipnotlarda Özyılmaz olarak gösterilecektir), **"Heybeliada Ruhban Okulu Üzerine Bir İnceleme"**, (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1999), s. 2.

36 İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)**, Cilt: 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, s. 185.

37 Erişim: http://www.parlement.gr/politeuma/syntagma.pdf [16 Mayıs 2007]

Türkçesi için: **Yunanistan Anayasası (1975-1986)**, Çev. Mehmet Koca, Bursa: BEBTTAB – Münih / Batı Trakya Araştırma Merkezi Yayınları, 2001, s. 9-11.

38 **A.e.**, s. 27.

39 **A.e.**, 108-110.

40 **Sabah Gazetesi**, 29 Ocak 2008.

41 Başpiskopos Hristodulos (Hristos Paraskevayidis) 1939 İskeçe (Ksanthi) doğumludur. Hukuk ve İlahiyat mezunu olup, İlahiyat üzerine doktora sahibidir. Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Almanca bilmektedir. 1998 yılında Atina ve Bütün Yunanistan Başpiskoposu olarak seçilmiştir. Erişim: http://www.el.wikipedia.org [17 Mayıs 2007]

söyleşinin metni, Ortodoks din adamlarının konuyla ilgili bakış açısını ortaya koymaktadır.

Hristodulos, eski klasik dönemden Bizans dönemine gelindiğini, Helenlerin köleliğin zor yıllarında morfolojik özelliklerini kaybetmeden yaşamaya devam ettiklerini, ancak bunun Ortodoksluğun ruhundan bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmektedir. Ortodoksluk, soy ağacımızın köklerini, vücudunu ve dallarını derin ve geniş bir şekilde sulamıştır ve bu öyle bir noktadadır ki, bundan ayrılmakla ilgili her deneme ulusumuz için ölüm tehdididir, geleneğimize 'Helen Ortodoksluk' damgası vurmaktadır demektedir.

Başpiskopos'a göre Ortodoksluğu bırakmak, Helen olmaktan vazgeçmek anlamına gelmektedir. Bu gerçeği Helenlerden çok Helenlerin tüm düşmanları bilmekte ve bu sebepten dolayı hepsi de Kilise'ye ve Helenlerin inancına karşı yönelmektedirler. Eski dönemlerde Helenler piskoposlarını, Helenizmlerini ve Ortodoksluklarını ifade eden kişi olarak görmüşlerdir. Bugün diyasporadaki Helenler için durum aynı şekilde devam etmektedir. Hala pek çokları için Helen olmak, tartışmasız Ortodoks olmak anlamına da gelmektedir. Bu sebeple Yunanistan Anayasası'nda Helenizm ve Ortodoksluk birbirinin ayrılmaz parçaları olarak görünmektedir

Hristodulos laikleşme yönündeki faaliyetleri tehlike olarak algılamakta, bu tip adımların bir takım yeni fikirlerin etkisiyle ve geri kalmış görünmemek için atıldığını söylemektedir. O'na göre laik devletin, "sanki Ortodoksluk Helen soyunun besini değilmiş gibi" herhangi bir ayrım yapmadan tüm dinlere eşit mesafede durması ve Ortodoksluğa özel bir sempati göstermemesi kabul edilebilecek bir olgu değildir. Oysa Yunanca Kilise'nin içinde kirlenmeden korunmuş ve Yunan tarihi Kilise'de canlı kalmıştır. "Kilise'yi elinde tutan, tüm ulusu elinde tutmaktadır"[42].

Bu bilgilerin ışığında, sonraki bölümlerde ele alınan konular daha iyi değerlendirilebilecektir.

42 Erişim: http://www.imde.gr/html/gr/section02/ellinismos/speeches/01/01.htm [13 Nisan 2005]

B. Helenlerde (Yunanlılarda) Ulusal Bilincin Oluşması

1. Osmanlı İdaresinde Rumlar (Helenler) - Turkokratia

Çalışmamızın anlaşılabilirliğini arttırabilmek için ele almakta yarar gördüğümüz konulardan bir tanesi de, "Osmanlı İdaresi'nde Rumlar" başlığıdır. Aynı dönem Yunan tarihçiliğinde "Turkokratia" olarak adlandırılmaktadır. Sözlüğe bakıldığında "Turkokratia[43]" kelimesinin, "Türk egemenliği", ya da "Osmanlı egemenliği/hakimiyeti" olarak açıklandığı görülmektedir[44]. "Turkokratia" kelimesi birleşik bir kelime olup, "Turkos" ve "kratos" kelimelerinden oluşmaktadır. "Kratos", devlet ya da iktidar anlamına gelmektedir. Fiil hali "krato" şeklindedir ve egemen olmak, yönetimi altında bulundurmak anlamına gelmektedir[45]. Yunan tarihçiliğinde Frenklerin Yunanistan'daki iktidar dönemi de benzer şekilde, "Fragkokratia" olarak isimlendirilmektedir.

Türk tezlerinde, Türklerin tarih boyunca kendi hakimiyetleri altına aldıkları topluluklara daima hoşgörü ile yaklaştıkları, toplumların din, örf, adetlerine dokunmadıkları gibi, bu özelliklerin korunması için de tedbirler aldıkları, hatta bu toplumların kendi aralarındaki anlaşmazlıklarda ve bunların çözümünde önemli roller üstlendikleri ifade edilmektedir. Türk tezlerinde konuya şu şekilde açıklık getirildiği görülmektedir:

Anadolu'yu "fetheden" Türkler, bölgede yaşayan toplulukların dini duygu, düşünce ve yaşantılarına dokunmamışlar, karşılaştıkları sorunları iç barışı bozmayacak şekilde çözümlemişlerdir. İstanbul'un fethiyle tarihte bir çağın kapanıp, yeni bir çağın açılması gibi olağanüstü bir hadiseyle birlikte, Türklerin hakimiyetindeki Hıristiyan tebaanın durumları için de yeni bir dönem başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslümanlar bir bütün teşkil etmiş, gayrimüslimler de üç sınıfa ayrılmışlardır.

---

43 Richard Clogg'un Türkçe olarak da yayınlanan "Modern Yunanistan Tarihi" adlı eserinde, "Turkokratia" ifadesi Türkçe'ye "Türkokrasi" olarak çevrilmiştir. "Dimokratia" kelimesinin Türkçe'de "Demokrasi" olarak ifade edilmesi ile tamamen aynı esaslara dayanan bu çeviri şekli doğrudur ve bizim kanımıza göre kullanılabilir.

Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 14.

44 **Yunanca - Türkçe Sözlük**, s. 743.

45 **Yunanca - Türkçe Sözlük**, s. 409.

1. İslam hakimiyetinde bulunmayanlar (Kafir-i Harb olanlar)
2. İslam hakimiyetini kabul edenler (Reaya Zimmiler)
3. İslam'ın himayesini kabul edenler (Müste'minler)

Osmanlı İmparatorluğu'nda gerek zimmiler, gerekse müste'minler dinlerinin ve mezheplerinin gereklerini serbestçe yerine getirebilmişlerdir[46].

İstanbul "fethedildiğinde" ve Fatih'in Balkanlar'daki fetihleri sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfusunun büyük bir bölümünü Rum – Ortodoksların oluşturduğu görülmüştür. Bunun için Fatih, boş olan patriklik makamına yeni bir Patrik seçilmesini emretmiştir. Doğu ve Batı Kilise'lerinin birleşmesinin ateşli bir muhalifi olan Georgios Kurtesis, II. Gennadios adıyla Patrik olmuştur. Sholarios (alim) lakaplı Patrik, bir teolog ve filozoftur[47].

Gennadios'un ilk kez patrik seçilmesinden sonra Fatih O'nu yemeğe davet etmiş ve Patrik'e verdiği önemi belirtmek üzere vezirleri karşılamaya göndermiştir. Kendisi de ayağa kalkarak elini tutmuş ve iltifat etmiştir.

Yeni Ortodoks Patrik'ine, dini ve idari bakımdan geniş imtiyazlar sağlayan bir ferman verilmiştir (Fermanın orijinali bugün elimizde yoktur). Kaynaklardan edinilen bilgilere göre Patrik bu fermanla büyük bir nüfuz ve yetkiye sahip olmakta, imparatorluktaki bütün Ortodoksların hem dini, hem de sivil başkanı durumuna gelmektedir. Patrik'e eskiden Bizans İmparatorlarının yaptığı gibi patriklik asası verilmiş ve başına da on iki havarinin resimleri ile süslü elmastan bir haç taşıyan taç giydirilmiştir. Sarayın kapısına kadar beyaz bir at üzerine bindirilerek, yine parlak bir törenle Patrikhane'ye kadar uğurlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda en büyük azınlık nüfusuna sahip olan Ortodoksların pek çoğu Osmanlı yönetimini, Katolik Batı'ya tercih etmişlerdir. Fatih'in gayrimüslim unsurlara tanıdığı bu geniş ayrıcalık ve hoşgörü, onların devlete karşı minnet ve bağlılığını sağlamıştır[48].

---

46 M. Süreyya Şahin, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1996, s. 46.; İbrahim Meral (Sonraki dipnotlarda Meral olarak gösterilecektir), **"Mütareke'den Cumhuriyet'e (30 Ekim 1918 – 29 Ekim 1923) Azınlıkların Sosyal, Ekonomik, Demografik Yapısı ve Dış Ülkelerle Olan İlişkileri"**, (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1998), s. 1.

47 Elçin Macar, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 38-39.

48 Yavuz Ercan, "Türk – Yunan İlişkilerinde Rum Patrikhanesi'nin Rolü", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 200-202.

Patrik "Millet Başı" unvanına sahip olmuş, artık Ortodoksların evlenme, boşanma, miras gibi özel hukuk sorunları ve giderek Ortodokslar arasındaki cezai de olsa öteki anlaşmazlıklar, ya Patrik veya yetki verdiği papazlar tarafından çözümlenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu Müslüman olmayan uyrukların yalnız verecekleri vergilerle ilgilenmiş, diğer işleri kendi dinsel başkanlarına bırakmıştır. Böylece bir yandan, zaten İstanbul'a uyruk olmamış olan Rusya Ortodoksları dışındaki bütün Ortodokslar İstanbul'a uyruk olurken, bütün yaşamı boyunca sahip olmadığı yetkilerle donatılmış olan Patriklik, bütün bu Ortodoks kitle üzerinde çok geniş hukuksal yetkilere de sahip olarak tarihin en parlak ve en güçlü dönemini Osmanlı zamanında yaşamıştır[49].

Anagnostopulu, "Babıali nezdinde Ortodoks cemaatlerin en yüksek temsilcisi ve örgütlenmenin en yüksek düzenleyicisi, hiç şüphesiz, İstanbul'daki "Ekümenik" Patrikhane'dir. Böylece, cemaatlerin iç idaresi, toplumsal yaşamı – okullar, cemiyetler, hayır kurumları- Ekümenik Patrikhane sayesinde kurumsal bir boyut kazanır. Öyleyse teorik olarak ve bu devre dair durağan ve şematik bir yaklaşım dahilinde Patrik millet başıdır, bütün Rum Ortodoks cemaatler de kurumsal olarak eşittir" demektedir[50]. Bu anlatımda Türklerden farklı olarak "Fener Rum Patrikhanesi", "Ekümenik" olarak kabul edilmiştir. Hıristiyan Ortodoks dinine göre Patrikhane "Ekümenik" sıfatıyla "Evrensel" bir nitelik kazanmakta[51], yani ulusüstü bir kurum haline gelmektedir. Oysa Türkiye Lozan sonrasında artık bir Patrikhane değil, bir Rum Başpapazlığı olduğu görüşünü benimsemiş ve Fener Başpapazı'nı sadece Türkiye'deki Ortodoks Hıristiyanların ruhani lideri olarak kabul etmiştir. Bunun da sebebi, Cumhuriyetin ilanıyla laikliğin benimsenmesi ve Fener'deki kurumun da buna uyarak, diğer ülkelerle dini de olsa ilgisini kesmesi gerektiğidir[52].

Osmanlı İmparatorluğu Ortodokslara verdiği yetkileri "Ermeni Milleti", "Yahudi Milleti" diye tanımladığı diğer gayrimüslim topluluklara da tanımıştır. Baskın Oran bu olguyu, "Müslüman olmayan azınlıklara 1454 yılında, yani Avrupa'da daha henüz reform yapılıp azınlık kavramı bile ortaya

---

49 Coşkun Üçok, "Osmanlı İmparatorluğu ve Rum Ortodoks Kilisesi", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 190-192.

50 Athanasia Anagnostopulu, "Tanzimat ve Rum Milleti'nin Kurumsal Çerçevesi", **19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 1.

51 Macar, **a.g.e.**, s. 16.

52 Sabahattin Özel, "Atatürk Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri", (Ed. Hasan Celal Güzel), **Türkler**, Cilt: 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 643, 653.

çıkmadan azınlık grubu statüsü tanıdılar. Bunların gelenek ve göreneklerini sürdürmelerine, yalnız kendilerini ilgilendiren yasalar yapıp uygulamalarına, hatta "Millet Başılar" aracılığıyla vergi toplamalarına ve istemlerini her an bunlar aracılığıyla Saray'a yansıtmalarına izin verdiler. Hem de bu ayrıcalıklar, Avrupa'daki gibi mücadele sonucu zorunlu olarak verilmedi, Ber'at adı verilen fermanlarla İstanbul alınır alınmaz tek yanlı olarak verildi" saptamasında bulunmaktadır[53].

Aynı döneme karşı tarafın penceresinden baktığımızda neler görmekteyiz? Ansiklopedi, internet, tarih kitapları ve okul kitaplarında daha önce tanımını verdiğimiz "Turkokratia" ifadesi ve dönemi ile ilgili yapılacak küçük bir gezinti bile, iki tarafın yaklaşımları arasındaki derin farkı ortaya koymaya yetecektir.

Nea Ekdosi Yayınları'ndan çıkmış olan Yunanca 2002 Ansiklopedisi'nde (Egkiklopedia 2002) "Turkokratia", Yunan tarihinin Helen bölgelerinin Türk idaresi altında bulundukları dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem kağıt üzerinde 1453'te İstanbul'un düşmesi ile başlayan ve 1821 Yunan İhtilali'nin patlaması ile sona erecek olan dönemdir. "Kağıt üzerinde" ifadesinin kullanılma sebebi, dönemin Helenlere ait tüm bölgelerde aynı anda başlayıp sona ermemesindendir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri Selanik'tir ki, Türkler tarafından 1423'te "işgal" edilmiş ve 1912'de "kurtarılmıştır". Oysa Girit Adası'nda aynı dönem, 1669-1913 yıllarını kapsamaktadır.

Ansiklopedi'de, Yunan tarihinin bu dönemi en karanlık ve Helen ulusu için en hazin dönem olarak nitelendirilmektedir. Boyunduruk altındaki (ipodulos) Helen nüfusun durumu, korkunç (friktos) kelimesi ile anlatılmaktadır.

"İşgalcide insaniyetten eser dahi yoktur". Patrik'e verilmiş olan ayrıcalıklara hiçbir zaman uyulmamış, vatandaşlar sürekli hapsedilmiş veya katledilmişlerdir. Vergilere katlanmak zor ve eğitim yetersizdir. Reayanın hayatı, namusu ve mal varlığı, her Türk'ün niyetine bağlıdır. "İşgalcinin" hiç kimseye hesap vermesi gerekmemiştir. Ancak bu anlatılanlar içinde en korkunç olanı, çocukların devşirilmesidir. Bu olgu "kan vergisi" olarak anılmış ve "işgalcinin bu önlemi, Helenizm için gerçek bir yıkım olmuştur". Pek çok Helen, Türk "zorbalığından (tirannia)" kaçmak için yurt dışında çeşitli şehirlere yerleşmiştir. Buralarda bilimde ve ticarette başarı göstermişlerdir. Bir kısım Helen de silahlanarak dağlara çıkmışlardır. Bunlar "kleftler (Yunan tarihinde

53 Baskın Oran, **Türk - Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1986, s. 26.

çeteci efe)" olarak isimlendirilmişler ve daha sonraları "ülkenin kurtuluşu" için mücadele eden ilk birlikleri oluşturmuşlardır. 1821'den önce de pek çok ayaklanma kaydedilmiştir. En önemlileri 1463, 1479, 1495, 1499, 1532, 1574, 1585, 1612'de kaydedilen ayaklanmalardır. Ancak Türk egemenliğinin sona ermesinin başlangıcı 1821'dir[54].

İnternet üzerinden yaptığımız taramalarda ulaştığımız bilgiler de tamamen aynı paraleldedir. Bazı tanımlar, "Turkokratia" dönemini 1071'den başlatmakta ve Osmanlıların bu bölgeye aşamalı olarak yayıldıklarını, zamanla bugünkü Yunanistan'ın tamamını işgal ettiklerini ifade etmektedirler.

Osmanlı Türkleri bölgeye, Bizans İmparatorluğu'nun, haçlı seferinden zayıfladığı bir anda ulaşmışlardır. Bu arada Bulgarlara ve Sırplara karşı kazandıkları savaşlarla Osmanlılar Güney Balkanlar'a doğru da ilerlemişler, 1458'de Atina'yı da işgal etmişlerdir. 1500'den itibaren Yunanistan'ın ada ve ovalarının büyük bölümü Osmanlıların ellerine düşmüş, Helenler pürüzlü yüzeyden dolayı Osmanlıların dağlık bölgelerde etkili askeri ve siyasi varlık gösterememeleri sebebiyle, Yunanistan yarımadasını bırakarak dağlara yerleşmişlerdir[55].

Hacifotis'in, Türk İdaresinde Helenlerin Günlük Hayatı (İ Kathimerini Zoi Ton Ellinon Sti Turkokratia) adlı kitabının sunumu, bu dönem içinde ele alınan konular hakkında tam bir fikir vermektedir. Kitabın, adı geçen dönemle ilgili etkileyici bir gezinti olduğu söylenmekte, "işgalcinin" öngördüğü koşulların, sıkıntıların, çilelerin, ama bunun yanında sınıfların, ticaretin, dinin (kilisenin) ve Avrupa ile Mısır'daki "parikiyaların[56]" da anlatıldığı ifade edilmektedir. Bu kitabın okuyucusu düşüşü ve aynı zamanda ayaklanmaya sebep olan yükselişi, fetih yıllarından itibaren İslamlaştırmaları, gizli Hıristiyanları, Helen soyunun ekonomik olarak ilerleyişini, Helenlerin milli uyanışları ile ilgili heyecan verici ayrıntıları görecektir. Kitapta hüzünlerden, küçük ayaklanmalardan, dağlık bölgelerdeki nüfustan, bayramlardan (yortulardan), doktorlardan, limanlardaki hayattan, kleftlerden, halk eğitmenlerinden ve büyük tercümanlardan söz edilmektedir[57]. Yunan tarih kitaplarında dönemle ilgili ele alınan konular bunlardır.

---

54 "Turkokratia", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 19, s.400.

55 Erişim: http://www.el.wikipedia.org [22 Mayıs 2007]

56 Parikiya, tarihsel olarak oluşmuş, ortak bir ulusal bilinç ve ruh yapısı taşıyan ve kendi ulusal yöresinin dışında bulunan, ekonomik-toplumsal işlevi ile kapitalist/burjuva işbölümünü kolaylaştıran ve zorlayan insan topluluğudur. Herkül Milas, **Yunan Ulusunun Doğuşu**, 2. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 69.

57 Hacifotis, **a.g.e**, Dış Kapak.

Okullarda adı geçen dönem, Orta 3. sınıfta ele alınmaktadır. Ders kitabında da dönem için, Yunan tarihinin "en kritik" dönemi nitelemesinin kullanılmış olduğu dikkat çekmektedir. Bizans'ın 1453'te çöküşü, Helen varlığını tehdit eden kötülüklerin sebebi olarak gösterilmektedir. Avrupa'nın yeni siyasi ve dini atılımlar yaptığı ve Rönesans ruhu ile edebiyatta, sanatta ve bilimde önemli gelişmeler gösterdiği esnada Helenizm'in yaşam mücadelesi verdiği, ancak her şeye rağmen takdir edilmesi gereken bir dayanıklılık gösterdiği, milli değerlerini bu kötü koşullarda dahi koruduğu ve kendi Rönesans'ını yarattığı söylenmektedir. Maddi yıkımlar, İslamlaştırmalar, çocukların devşirilmesi (ki "pedomazoma", sözlük anlamıyla çocuk toplama olarak ifade edilmektedir), ağır vergiler, çeşitli baskılar onları yıldırmamış, Patrikhane ve Kilise etrafında birleşmişler ve kurtuluş ümitlerini canlı tutmuşlardır.

Ders kitabında, Osmanlı İmparatorluğu'nun idari örgütlenmesi anlatılmakta, verimli arazilerin Türklerin eline geçtiğinin, Hıristiyanların dağlık bölgelerde sınırlandırıldığının altı çizilmektedir. Hıristiyan çiftçilerin son derece kötü koşullarda çalıştıkları, ancak 17. yüzyıldan sonra küçük arazi sahiplerine rastlandığı, 18. yüzyıldan itibaren Rum ticaretinin gelişme göstermeye başlaması ile birlikte büyük arazi sahiplerinin oluştuğu ifade edilmektedir.

Osmanlı vergilendirme sistemi de oldukça ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. İslamlaştırmalar Helenizm için büyük tehlike olarak yorumlanmış, bu fenomenin Hıristiyanları gizli din taşımaya zorladığının altı çizilmiştir. İslamlaştırmanın en kötü şekli de, "çocukların devşirilmesi"dir. Çocuk seçiminde en yetenekli ve sağlıklı olanların tercih edilmiş olması sebebiyle, Helenizm en canlı ve parlak gençlerinden yoksun kalmış ve bu durum Helen varlığı için tehlike yaratmıştır. Korsanlık ve deniz güvenliğinin olmaması sebebiyle kıyı yerleşim birimleri ve adalar terkedilmişlerdir[58]. İşte Orta 3 ders kitabında "Osmanlı imajı" bunlarla çizilmektedir.

Yunanistan ve Fransa Üniversiteleri'nde, "Bizans Tarihi" dersleri vermekte olan Nikos Svoronos, yakın dönem Yunan tarihi ile ilgili kitabının "Türk İdaresi (Turkokratia) Döneminde Helenlerin Sosyal Durumu" başlıklı bölümünde şunları kaydetmektedir:

Boyun eğdirilmiş olan (ipotagmenos) Hıristiyan nüfusun hukuki statüsü şeriata göre düzenlenmiştir. Bu, hayat ve mal sahibi olma hakkını tanımakta ve direnmeden Osmanlı egemenliğini kabul etmiş olan tüm halklara

58 Vas. Vl. Sfiroeras, **İstoria Neoteri Ke Sighroni [En Yeni ve Çağdaş Tarih],Gimnasio [Orta]** 3, Atina: Organismos Ekdoseos Didaktikon Vivlion [Eğitim Kitapları Yayınlama Kurumu], 1999, s. 99-105.

ibadetlerini yerine getirme özgürlüğü vermektedir. Ancak bunun bedeli olarak "cizye" adındaki "kelle (baş) vergisi (kefalikos foros)[59]" vermek zorundaydılar ki, Hıristiyanlar buna "haraç" ismini vermişlerdir. İlk padişahlar genel olarak şeriat kanunlarını uygulamışlardır. Aynı kanuna göre "zorla işgal edilmiş" olan toprak padişaha geçmekteydi ve padişah bunu hizmetleri karşılığı olarak gazilere (sipahilere) ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bir takım yetkililere dağıtmıştır. Bu şekilde Asya, Trakya, Makedonya ve Tesalya'daki verimli arazilerin büyük bölümü, gerek mülk ve gerekse timar olarak Türklerin eline geçmiş, toprağın bir bölümü de vakıf olarak dini kurumlara verilmiştir. Hıristiyan çiftçiler timarlarda "toprak kölesi (duloparikos)" haline gelmişlerdir. Hıristiyanlara Makedonya ve batı Tesalya, Epir, Sterea Ellada, Mora (Peloponnisos) ve adalardaki dağlık bölgeler bırakılmıştır.

Reayanın yapmak zorunda olduğu yükümlülükler, ilk başlarda Bizans ya da Frenk dönemine kıyasla daha azdır. Ancak cizye haricinde öşür vergisi de ödemek zorunda kalmışlardır. Buna üreticilerin efendilerine sağladıkları pek çok yararın da ilave edilmesi gerekir.

Reayalar pek çok yasaklar ve zorunluluklara uymak zorunda da bırakılmışlardır. Ata binme ve silah kuşanma yasağı, yeni kilise inşa etme ve çan kullanma yasağı, tanıklıklarının adalet için değer yansıtmaması, özel giysiler giymek zorunda olmaları bu tür zorunluluklardandır. Adalar ve kıyı şeridinde olanlar Türk donanmasına belli sayıda denizci (kalyoncu) vermek zorunda olmuşlardır. Hıristiyanlar için en ağır olanı da, 6-15 yaş arası çocukların askere alınmasıdır. Bunlar İslamlaştırılmışlar ve Türk geleneklerine alıştırılmışlar, özel okullarda eğitim alarak önce acemi oğlanı, daha sonra da yeniçeri olmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu üst düzey yöneticilerini de bu şekilde sağlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ile ilgili sebepler Hıristiyanların durumunu da etkilemiş, artık bundan böyle ne şeriat, ne de reaya ile ilgili padişah buyrukları sert bir şekilde uygulanamaz olmuştur. Her şey paşaların ve Babıali memurlarının insiyatifine terk edilmiş, timarlar ve çiftlikler miras yolu ile geçen mülkler haline gelmiş ve reayaya ait topraklar yutulmuştur. Epir, Girit ve Anadolu'daki önemli sayıda Hıristiyan İslam dinine geçmek zorunda kalmıştır. Giderek çeşitlenen yükümlülükler daha da katlanılmaz bir hal almıştır.

---

59 Sözlükte "Kefalikos Foros" ifadesinin karşılığı olarak, "Kelle Vergisi" denilmektedir. **Yunanca – Türkçe Sözlük**, s. 381.

16. ve 17. yüzyıl, Osmanlı İdare'sindeki Helenler için kritik bir dönem teşkil etmiştir. Katliamların, İslamlaştırmaların, birbiri ardı sıra gelen savaşların, İtalya'ya toplu göçlerin yaşanması sonucunda Helen nüfus eksilmiş, kıyı bölgelerin bir bölümü ve adaların büyük kısmı tamamen boşalmıştır. Ülkede kalanlar ovaları terk ederek dağlara sığınmışlardır. Tüm bu zorluklara rağmen, bu iki asır boyunca Helenler, tüm imkanlardan yararlanmayı hedefleyerek organize olmaya çalışmışlardır[60].

Üstte yazılanlardan da anlaşılacağı gibi Yunan tarih yazımında bu dönem, "Helen ulusunun Osmanlı İdaresi ile ilgili şikayetlerinin bilimsel olarak dile getirilmesi" diyebileceğimiz bir üslupla yazılmaktadır. Osmanlı İdaresi'nin Yunanistan için bir tek pozitif getirisi olmuştur. O da, asırlarca uyuyan Helenlik bilincine acı ilaç etkisi yapması ve onu uyandırmasıdır[61].

Türk tarih yazımına göre ise, "Osmanlı Devleti gayrimüslim reayasına din serbestliği yanında her zaman şefkat ve anlayış göstermiş, imtiyazlar vermiştir... Bununla birlikte, dış tahriklerin de tesiri ile Rumlar istiklal sevdasına düşmüşlerdir"[62].

2. Rumlarda (Helenlerde) Ulusal Bilincin Oluşmasındaki Etmenler

Yunan tarih kitaplarında "Rumlarda (Helenlerde) ulusal bilincin ne zaman oluştuğu" sorusuna yanıt aradığımızda, bunun Malazgirt Savaşı'na kadar götürülebildiğini görmekteyiz.

Svoronos'a göre, Hıristiyan olan "Helen" nüfus, ulusal ismini terk etmiştir. Daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi bunun sebebi, kelimenin putperest anlamını taşımaya başlamasındandır. Zamanla Hıristiyan ve Romalı (Rum) kelimeleri neredeyse aynı anlamı kazanmış ve bunun sonucunda "Helen" olma bilinci zayıflamıştır. Ancak süreç ilerledikçe aynı halk çehre değiştirmiş, kendi öz bilincine varmış ve eski Helenizm'e yeniden bağlanmıştır. Helenizmin bu yeni rotası, XI. yüzyıl sonlarından başlayarak çeşitli aşamalardan geçmiş ve XIX. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir. Bu, eski bir halkın

60 Nikos G. Svoronos, **Episkopisi Tis Neoellinikis İstorias [Çağdaş Yunan Tarihinin Gözden Geçirilmesi]**, Atina: EkdosisThemelio [Themelio Yayınları], 1999, s. 40-43.

61 Dimopulos, **a.g.e.**, s. 317.

62 Mübahat S. Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 157.

yenilendiği ve yeni bir tarihi varlık, "Yeni Yunanlılar (Neoellines)" yani "Helen ulusu" haline geldiği dönemdir.

Bu döneme kronolojik olarak bir başlangıç vermek gerekirse, 1071 yılı ya da tahta Aleksis Komninos'un (Türkçe kaynaklarda Aleksios Komnenos olarak geçmektedir[63]) çıktığı 1081 yılı orijin olarak kabul edilebilir. Çünkü Aleksis Komninos, Helen olan bir hanedanın kurucusudur. O andan itibaren Helenizm düşman halklar ve uluslar tarafından çevrilmiş ve yalıtılmış olduğu durumda, kendi özel siyasal ve kültürel varlığını derin bir şekilde kavramıştır. O güne kadar Helenizm (Yunanlılık) fikri halk tabakaları için uzak bir anı iken, her geçen gün aydınlar tarafından daha sıklıkla ele alınan bir konu olmuştur. Bizanslı aydınlar, dünyayı yeniden Helenler ve barbarlar olarak algılamaya başlamışlardır. Öyle ki XIV. yüzyıl sonunda ve XV. yüzyıl başında Helenizmin devamlılığı bilinci çok açıktır. "Helen İstanbul"un Türkler tarafından fethedilmesinin akabinde başlayan "ulusun tekrar dirileceği rüyası", Helenleşmiş bir Bizans İmparatorluğu olarak dirilme içeriği kazanmıştır[64].

Milas, "Helen ulusu"nu ortaya çıkaran Helen ulusal bilincinin kişisel düzeyde çok eskilerde, belki de XV. yüzyılda, toplumsal bir güç olarak ise XVIII. yüzyılda görüldüğünü savunmaktadır[65].

Dimopulos, Helenizmin hem kavram, hem de içerik olarak Bizans içinde yavaş yavaş söndüğünü, buna rağmen Yunanca'nın yaşadığını, Frenk İdaresi döneminde ilk uyanışın gerçekleştiğini ifade etmektedir. Ancak bu, kısmi bir uyanıştır. Bu uyanışın gerçekleşmesinde Türk idaresi dönemi katalizör işlevi görmüştür. Halkın bilincini sarsmış, bu halk Türklerle yüzleşince "ulusal farklılığın" ne demek olduğunu idrak etmiştir. Farklı ırklardan gelenlerle yaşanan maceralar, öz benliğin fark edilmesini sağlamaktadırlar. Helenler sorunun, Türklerle aralarındaki dini farktan kaynaklandığını düşünmüşlerdir. Bunun sonucu olarak ise Hıristiyan Ortodoksluğa büyük bir bağlanma gerçekleşmiştir. Kilise, Rumları (Helenleri) etrafında toplama başarısını göstermiştir. Bizans döneminde Helenlerin ulusal benliklerinden uzaklaşmalarında kilisenin sorumluluğu büyükse de, tersine onların Türkler tarafından farklılaştırılmalarına izin vermeyişiyle yaptığı katkı, daha büyük olmuştur. Zamanla

63 Tahta I. Aleksios olarak çıkmış ve 1081-1118 tarihleri arasında hüküm sürmüştür. "Komnenos", **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Cilt:13, s. 6913.

64 Svoronos, **To Elliniko Ethnos [Yunan Milleti]**, s. 54-83.

65 **Milas, Geçmişten Bugüne Yunanlılar, s.** 163.

Türklerle olan tüm farklılıklarını idrak etmişlerdir ki bu, hem dini, hem de ulusal farklılıktır[66].

Rumlarda (Helenlerde) ulusal bilincin oluşmasında kilisenin rolü Türk kaynaklarınca da, Yunan kaynaklarınca da kabul edilmektedir. Svoronos, "Ortodoks Kilise kuvvetlerin lideri olmuş ya da Helenlerin savunmasını örgütlemiş, ulusla bağlanmıştır. Aynı zamanda Bizans İmparatorluğu'nu bir şekilde devam ettiren tek siyasal güç olarak ortaya çıkmış ve gelecekteki Helen Hıristiyan devleti rüyasını ete kemiğe büründürmüştür" demektedir[67]. Öyle ki, Ayasofya (Agia Sofia) Kilisesi, İstanbul'un Helenler tarafından yeniden elde edileceği düşüncesinin sembolü haline gelmiştir[68].

Haciantoniyu'ya göre, Osmanlı İdaresi'nde Helenler iktidarı kaybetmişlerse de, tarihi bilince sahip örgütlü bir cemaat olarak varolmuşlardır. Bunda da en önemli pay Ortodoksluk inancında, Yunanca'da, cemaatler ve esnaf loncaları çatısı altında örgütlü bulunmalarındadır. Bu unsurlar ulusun tarihi belleğini korumuşlar ve takdire şayan bir dayanıklılığı güçlendirmişlerdir[69].

Hasiotis, cemaat idarelerinin bir dereceye kadar dış müdahaleyi hafiflettiğini, bir yerleşim veya köyün küçük dünyası içinde özgürce bir nefes alma imkanı sunduğunu kaydetmektedir. Cemaatlerdeki işleyiş, Rum (Helen) Ortodoks unsurun ilkel bir siyasi yaşama sahip olmasına ve problemlerini beraberce çözmesine yardımcı olmuştur. Bu olgu, demokrasi ruhunun ve cemaat üyelerinde ulus bilincinin gelişmesinde rol oynamıştır[70].

XVII. yüzyıldan itibaren, Osmanlı'nın gücünü kaybetmesine paralel olarak iki sosyal grup, başkentte Fenerliler ve taşrada ayan etkin olmaya başlamışlardır. Fenerliler "Reis-ül Küttab" (Dışişleri Bakanı) ile Divan-ı Hümayun'da görev almışlar, 1716'dan 1821'e kadar Eflak ve Boğdan Beylikleri'nde bulunmuşlardır. Ancak voyvoda olarak görevlendirilen Rum beyleri, Balkan ülkelerinde Osmanlı Devleti aleyhinde kışkırtmalarda da bulunmuşlardır. Bunlar arasında Osmanlı'ya sadakatten ayrılmayan dürüstlükle hizmet edenler

66 Dimopulos, a.g.e, s. 317-319.

67 Svoronos, To Ellinik o Ethnos [Yunan Milleti], s. 85.

68 Meral, a.g.e., s. 7.

69 Kostas Haciantoniyu, İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941 [Yeni Yunanistan Tarihi 1821-1941], Atina: Ekdosis Diyorasis [Diyorasis Yayınları], 2002, s. 11.

70 İ. K. Hasiotis, Metaksi Othomanikis Kiriarhiyas Ke Evropaikis Proklisis [Osmanlı İdaresi ve Avrupa Kışkırtmaları Arasında], Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis University Studio Press [University Studio Press Yayınları], 2001, s. 84-85.

olmakla birlikte, kendilerine duyulan güveni kötüye kullanarak ihanet edenler çoğunluğu teşkil etmiştir[71].

Yunanca tarih kitaplarında bu konuyla ilgili olarak, Fenerliler sınıfının gelişme göstermesiyle birlikte, Rumların (Helenlerin) kilise liderliği haricinde bir siyasetçi sınıfına sahip oldukları ifade edilmektedir. Bu siyasetçi sınıfı, tüm karanlık yanlarına rağmen (ki bu ifadeyle "işgalciyle" yani Osmanlı'yla işbirliği kastedilmektedir) güç anlarda millete büyük hizmetlerde bulunmuştur[72].

Bu arada ayanlar gurubu da benzer bir gelişme göstermiş, kilise ve Fenerlilerin yanında üçüncü bir siyasal güç olarak ortaya çıkmıştır[73].

Helen ulusçuluğunun gelişmesine katkı yapmış bir diğer unsur "aydınlanma" sürecidir. Aydınlanma her ne kadar başka bir gerçekliğe, Batı Avrupa'ya ait fikirler üretse de, "boyunduruk altındakilerin" benliklerini kazanmasında büyük katkısı olmuş ve özgürlük özlemini arttırmıştır[74].

Batı ideolojisinin "Helen topraklarında" yayılmaya başlaması, Helen düşüncesini zenginleştirmiş ve onu geleneksel Ortodoksluk kalıbından çıkarmıştır.

Yunan tarih kitaplarında işaret edilen unsurlardan biri de, Rum (Helen) burjuva sınıfının etkinlikleriyle ilgilidir.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda sınırlı ve az sayıdaki Rum (Helen) tüccar ve sanayici grubu, hem sayıca, hem de zenginlik olarak gelişme göstermiş ve ayrı bir sosyal sınıf haline gelmiştir. XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren bu sınıf, kendini güçlü hissederek "ulusal" meselelerin idaresine katılmak istemiştir. Helen burjuva sınıfı yükselme eyleminde Türk işgali ile yüz yüze gelmiş, sınıf ile Türk işgal koşulları arasındaki zıtlık, söz konusu olan bu büyük ve yeni sınıfın önemli bir bölümünde ulusal ayaklanma fikrinin oluşmasını sağlamıştır. Bu sınıf aynı zamanda Batı ile ilişki halinde olduğundan, ulusal bilincin büyük bir kesinlik almasını sağlamıştır.

Ulusal varlığı güvence altına alabilmek için "işgalciyle" yani Türklerle birlikte varolma ideolojisi, ya da Hıristiyan güçlerin (örneğin Rusya'nın) Osmanlı İmparatorluğu'na müdahalesiyle kurtulmaya dönük hayallerin

71 Meral, a.g.e., s. 7-8.

72 Haciantoniyu, İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941 [Yeni Yunanistan Tarihi 1821-1941], s. 13.

73 Svoronos, To Elliniko Ethnos [Yunan Milleti], s. 90.

74 Haciantoniyu, İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941 [Yeni Yunanistan Tarihi 1821-1941], s. 13.

karşısına, XVIII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, bağımsız bir Yunan Devleti kurmak amacıyla Rumları (Helenleri) örgütlemek düşüncesi çıkmıştır. Hazırlığın liderliğini ve ulusun örgütlenmesi görevini üzerine alan Helen burjuva sınıfı, XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren Helenlerin ideolojisinin taşıyıcısı olarak çıkmıştır.

Gelişen kent merkezleri, Helenizmin kültür merkezleri olmuşlar ve bu merkezlerde pek çok okul bulunmuştur. Yunanca kitap yayınlarında ve batıda eğitim alan Helenlerin sayısında artış yaşanmış, bunlar Rumlara (Helenlere) ait eğitim kurumlarında görev almışlardır.

Helen burjuva sınıfının en dinamik kesiminin ve onu ifade eden aydınların ulusal bilinci, XVIII. yüzyıl sonunda ve XIX. yüzyıl başlarında belli bir olgunluğa ve saflığa ulaşmış, dağınık haldeki ihtilal güçlerini örgütlemeleriyle "Yunan Bağımsızlık" hareketine gelinmiştir[75]. Bu sınıf Yunan Devleti ile de ilişki halinde olmuş ve aşamalı olarak bu devletle örtüşmüştür[76].

Clogg, "Eğer Osmanlı İmparatorluğu, XVIII. yüzyılla beraber asker, toprak bütünlüğü ve iktisat bakımından zayıflamış olmasaydı, bu ayaklanmanın başarılı biçimde yürütüleceğini bile düşünmek olanaksız olurdu" demektedir[77].

Bu arada Yanyalı Ali Paşa gibi bir takım ayan ve paşaların ayaklanmaları, Rumlara (Helenlere) Osmanlı İmparatorluğu'ndaki krizin derinleşmekte olduğunu göstermiştir. Artık Helenler aydınlarıyla, tüccarlarıyla ve gelişen bilimsel metotlarla hazırlıklarını yapmaktadırlar. Haciantoniyu'nun deyimiyle, "Artık ulus uyanmıştır", ihtilal düşüncesi tırmanmaktadır ve geriye fitili ateşlemek kalmıştır. Bütün sosyal sınıfların kaynamakta olduğu durumda, fitili "Filiki Eterya" ateşlemiştir

"Dostlar Cemiyeti" olarak çevirebileceğimiz Filiki Eterya, 1814'te Odessa'da kurulmuştur. Filiki Eterya tüm vilayetlerin, tüm toplumsal sınıfların ve ideolojik tutumların (üst ve alt kademedeki ruhban sınıfının, büyük toprak sahiplerinin, ayanların, tüccarların, armatörlerin, aydınların, Fenerlilerin, kleftlerin, denizcilerin, çiftçilerin v.s.) güç birliği yapmasını sağlamış ve bir disiplin getirmiştir. Bu, "kurtuluştan" önceki "kurtuluştur". Gerçek iç

---

75 Svoronos, **To Elliniko Ethnos [Yunan Milleti]**, s. 97-106.

76 Sia Anagnostopulu, **Mikra Asia 19ose.-1919 [Anadolu 19. y.y. – 1919]**, 2i Ekdosi [2. b.], Atina: Ekdosis "Ellinika Grammata" ["Ellinika Grammata" Yayınları], 1998, s. 317.

77 Clogg, **a.g.e.**, s. 32-33.

özgürlüğünü Helenlere üfleyen Filiki Eterya'dır. Helenleri özgürleştirmiş ve o andan itibaren "işgalciyle" birlikte yaşamak artık olanaksız hale gelmiştir[78].

Svoronos bu gelişmeyi, "artık Helen ulusu oluşumunu tamamlamış ve 1821 ihtilaliyle varlığını ilan etmiştir[79]" sözleriyle ifade etmektedir.

İsyan kısa sürede gelişme kaydetmiş ve Osmanlı İmparatorluğu isyanı bir ara bastırmışsa da, zaman içerisinde yetersiz kalmıştır. Yunan ayaklanması Rusya, Fransa ve İngiltere tarafından da desteklenmiş, hatta kışkırtılmıştır. Osmanlı savaş gemileri 1827'de Navarin'de İngiliz-Fransız-Rus müttefik donanması tarafından batırılmış ve Navarin deniz savaşı Mora'da Osmanlı kuvvetlerini, üstün durumdan yenilmiş duruma sokmuştur[80]. Devamında 1828'de başlayan Osmanlı-Rus Savaşı, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasında önemli bir unsur olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisi ve 1829 tarihli Edirne Barışı ile biten savaş, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasında önemli bir aşamadır. Osmanlı İmparatorluğu, Edirne Barışı ile Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmiştir[81]. Yunanistan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Londra Protokolü'nü onaylamasıyla bağımsız devletine kavuşmuştur[82].

Takip eden süreçte "Megali İdea"yı uygulamaya sokan Yunanistan, Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldığı topraklarla yüz ölçümünü genişletmiş ve nüfusunu arttırmıştır. Bu olgu sebebiyle, 1919 yılında başlayan "Anadolu Harekatı" da dahil olmak üzere, Türk ve Yunan ulusları defalarca karşı karşıya gelmişlerdir ve bunun yansımaları günümüzde de sürmektedir.

3. Yunanistan'ın Büyük Ülküsü "Megali İdea"

"Megali İdea", "Büyük Fikir", "Büyük Mefkure" ya da "Büyük Ülkü" anlamına gelmektedir. Bazı Türkçe kaynaklarda "Megalo İdea" şeklinde yazıldığı görülmüştür. Ancak fikir ve ülkü anlamına gelen "idea" kelimesi feminen bir kelime olduğundan dolayı, büyük sıfatının da dişil hali olan "megali" şeklinin kullanılması gerekir[83].

---

78 Haciantoniyu, **İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941[Yeni Yunanistan Tarihi 1821-1941]**, s. 14-18.

79 Svoronos, **To Elliniko Ethnos [Yunan Milleti]**, s. 106.

80 Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 5, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s. 118-119.

81 Oral Sander, **Siyasi Tarih (İlk Çağlar'dan 1918'e)**, 11. b., Ankara: İmge Kitabevi, 2003, s. 299.

82 Erkan Şenşekerci (Sonraki dipnotlarda Şenşekerci olarak gösterilecektir), **"Siyasal Boyutlarıyla Türk Yunan İlişkileri (1830-1952)"**, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 1994), s. 58.

83 **Türkçe-Yunanca Sözlük**, s. 332.

Türk tarih yazımında, "Megali İdea"nın amacının, İstanbul başkent olmak üzere, Bizans İmparatorluğu'nu en geniş sınırlarıyla diriltmek, Yakın Doğu'da büyük bir Yunanistan kurmak olduğu, "oysa ki Yunanlı(Rum)ların, bütün sınırlarıyla diriltmek istedikleri, kendilerini varisi saydıkları Bizans'la ne tarih, ne de soy (ırk) bakımından hiçbir ilgilerinin bulunmadığı" ifade edilmektedir.

Amaçlanan sınırları çizebilmek için seçilen hedefler ise şunlardır: Önce Yunanistan'ı bağımsızlığına kavuşturmak; sonra da Yedi Adaları almak; Tesalya, Epir, Makedonya ve Trakya'yı ele geçirmek; Girit Adası, Oniki Adalar ve Kıbrıs Adası'nı, Anadolu'nun Sakarya'ya kadar olan kesimini (İstanbul dahil) elde etmek ve nihayet Karadeniz kıyılarını da zaptederek Pontus Rum Devleti'ni ihya etmek[84].

Yunanistan yukarıda belirttiğimiz bu hedeflerden büyük bölümüne ulaşmıştır da. Yunan Devleti kurulmuş, Yedi Adalar, Tesalya, Epir, Makedonya ve Trakya'nın bir bölümü, Girit ve Ege Adaları'nı ele geçirmiştir. 1947 yılında Oniki Ada İtalya'dan alınarak Yunanistan'a verilmiştir. Yunanistan aynı büyük amaç doğrultusunda 1919 yılında "Anadolu Harekatı"nı gerçekleştirmiş, ancak bu kez girişimi felaketle sonuçlanmıştır. Son elli yıl içinde Kıbrıs'ta "Enosis"i, yani birleşmeyi gerçekleştirmek için elinden gelen gayreti göstermiştir ve göstermektedir.

Kamran İnan, "Megali İdea"ya kısaca Helen emperyalizmi denilebileceğini, "Helenlerin önderliğinde Bizans İmparatorluğu'nu yeniden diriltmek hedefi" olarak da tanımlanabileceğini ifade etmektedir[85].

Atina Belediye Başkanlığı da yapmış olan Emmanuil Benakis'in[86] kızı Pinelopi Delta'nın, "Megali İdea rüyacısı" olarak da tanınan Venizelos ile ilgili aktardığı bir anekdot, Kamran İnan'ın bu tanımını doğrulamaktadır.

Venizelos 1915'te İskenderiye'ye gelmesi için yapılan teklifi kabul etmiş ve Pinelopi Delta'nın kardeşi Andonis tarafından misafir edilmiştir. İskenderiye Rum Cemaati kendisine görülmemiş bir karşılama düzenlemiştir. Yollar, pencereler ve balkonlar insanlarla dolmuş, her yerde mavi beyaz Yunan bayrakları dalgalanmış ve tüm güzergah boyunca kendisine, balkonlardan ve pencerelerden çiçekler atılmıştır. Aylardan Nisan'dır.

---

84 Şahin, **a.g.e.**, s. 164.

85 Kamran İnan, "Türk-Yunan İlişkilerinde Dinamikler", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 93.

86 "Emanuil Benakis", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 13, s. 144.

O gece Andonis Benakis'in evinde verilen yemek esnasında konuşmalar siyaset üzerinde yoğunlaşmıştır. Venizelos o gece orada bulunanlara, siyasi programı hakkında geniş bilgiler vermiştir. "Çanakkale Savaşı'na katılımımız bizim sadece küçük fedakarlıklarımızı gerektirmektedir. Ama bunun karşılığı?" sorusunu yöneltmiştir. Andonis Benakis de Venizelos'un karşısına bir harita açmıştır. Venizelos, hızlı bir hareketi ile tüm Anadolu kıyılarını ve içlerini taradıktan sonra, "Karşılık olarak Lloyd George bize bunları vaat ediyordu" demiştir. "Venizelos bu şekilde Helenlere, rüyalarında dahi görmeye cesaret edemeyeceği ufuklar sunmuştur" [87]. Bu anekdottan hareketle, en azından bir grup Helenin adı geçen ülkünün sıkı bir takipçisi olduğu rahatlıkla söylenebilir.

"Megali İdea" ifadesini ilk kez dile getiren, "Helenli bir Ulah olan, Ali Paşa'nın oğluna doktorluk ederken bağımsız krallığın ilk yirmi yılındaki en etkili siyasal kişiliklerden biri olmaya yükselmiş" İoannis Kolettis'tir. 1844'te ilk anayasanın oluşumuyla sonuçlanan görüşmelerde Kolettis, krallığın ilk sınırları dışındaki bölgelerde yaşayan Helenlerin davasını, bağımsızlık savaşımının içinde yer alan yerlilerin hegemonyacı isteklerine karşı savunmuştur. Yalnızca krallıkta yaşayanların değil, Yunan tarihi ya da Helen (Yunan) soyuyla ilişkili olanların da Helen (Yunanlı) olduklarında diretmiştir. Helenizm başlıca iki odakta toplanıyordu: Krallığın başkenti olan Atina ve "tüm Helenlerin (Yunanlıların) düşü ve umudu olan" Şehr-i Konstantiniye.

Kolettis, 1844'teki anayasa kongresinde şunları söylemiştir:

Yunan Krallığı tüm Yunanistan değil, yalnızca onun en küçük ve en eski parçasıdır. Doğma büyüme Helen (Yunanlı) olan kimse yalnızca bu krallık içerisinde yaşayan değil, aynı zamanda İyonya'da, Tesalya'da, Serez'de, Edirne'de (Adrianupolis), İstanbul'da (Konstantinupolis), Trabzon'da, Girit'te, Sisam'da (Samos) ve Yunan tarihi ya da Helen (Yunan) ırkıyla ilişkili herhangi bir toprakta yaşayandır... [88]

Yunan tarih yazımı için "sıra dışı" ifadesiyle nitelendirebileceğimiz Dimitris Kiçikis[89], "Batılı aydınlar, Yunanlıların kalbine ırkçı kini enjekte ederken, büyük devletlerin diplomatları da, Türkler aleyhine bir genişlemeyle "Megali İdea"nın gerçekleşmesi için teşvik ediyorlardı" demekte, "Megali İdea"

87 Pinelopi Delta, **Elefterios K. Venizelos**, Atina: 1978, s. 11-12

88 Clogg, a.g.e., s. 66.

89 Yazar Türkiye'de Kitsikis adıyla tanınmaktadır. Yunancada "t" ve "s" harfleri yan yana geldiğinde "ç" olarak okunmaktadır.

teriminin babası olarak tanımladığı Kolettis'in, Fransız Partisi lideri olduğunun altını çizmektedir[90].

Veremis, "Megali idea"nın daha çok halk yığınlarında yankı bulduğunu, güçlü olan ulusal mesajı ile halka, ortak bir Helen (Yunanlı) kimliği sunduğunu ifade etmektedir. Halkı siyasal olarak eşitlemiş, ulus bilincini genişletmiş ve devletle uzlaştırmıştır. Büyük ülkü romantizmi, halkı ulusal bir ortaklık etrafında birleştirmiştir. "Megali İdea" taraftarlığı Helenlerin kendilerine yeteceklerini ilan etmekte ve Helenlere yeni bir milli görev sunmaktadır: Bu görev, doğunun uygarlaştırılması ve aynı anda Helenleştirilmesidir (Yunanlılaştırılmasıdır)[91].

Aynı konuyu ele alan Pashalis M. Kitromilidis, ulusal birlik ve beraberlik için ulusalcı söylemin yaygın bir araç olarak kullanıldığını, ulusal güçlerin bu şekilde, dış hedeflere ulaşabilmek için birlikte hareket edebildiklerini ifade etmektedir. Toplum içindeki görüş ayrılıkları bertaraf edilmeli, ya da ulusal beraberlik için uzlaşılmalıydı. "Megali İdea" ilk başlarda işte böyle bir iç çatışma krizine cevaben ifade edilmiştir. Toprakları genişletmek ve "boyunduruk altındaki kardeşleri kurtarmak" her ne kadar "Megali İdea"nın ideolojik ve retorik temellerini oluşturuyorlarsa da, 1844'te Kolettis tarafından coşkulu bir şekilde ifade edilmesi, Yunanistan'daki yerli ve göçmen vatandaşlar arsındaki çekişme ile yüzleşilmesi çerçevesinde olmuştur. Kendisi de bir dış Helen olan Kolettis'in "Megali İdea"yı tüm ulusu birleştirecek bir unsur olarak ele alması doğaldır. "Megali İdea", doğum yerlerine bakılmaksızın siyasal hakların eşitliğini desteklemek amacıyla, küçük krallığın sınırlarının çok ötesine yayılmıştır.

Kitromilidis, "kimin hangi kriterlere göre Helen (Yunanlı) sayılacağının ve bunu talep edebileceğinin" yanıtını aramakta ve varolan karmaşık tabloya dikkat çekmektedir. Eğer dil ulusal bir simge ise, Helen ulusçuluğu ciddi problemlerle karşı karşıyaydı. Bağımsız Yunanistan'da dillerinin Yunancalaştırılması gereken, Arnavutça konuşan büyük bir nüfus yaşamaktaydı. Tesalya ve Epir'de, sınırların kuzeyinde sadece Arnavutça değil, Ulahça konuşanlar da bulunmaktaydı. Makedonya'da dinsel ve dilsel grupların oluşturduğu ulus mozaiğinde Türkçe, Arnavutça, Bulgarca ve Ladino konuşan Müslüman ve Yahudiler arasında, kırsal kesimde Ortodoks bir nüfus yaşamaktaydı. Bunlar

90 Dimitris Kiçikis, **İstoria Tis Othomanikis Aftoktatorias [Osmanlı İmparatorluğu Tarihi] 1280-1924**, B' Ekdosis [2.b.], Atina: Ekdosis Estia [Estia Yayınları], 1988, s. 156.

91 Veremis, "Apo To Ethniko Kratos Sto Ethnos Dihos Kratos - To Pirama Tis Organosis Konstandinupoleos [Milli Devletten Devletsiz Millete - İstanbul Örgütü Deneyimi]", s. 29-30.

içinde Yunanca, Arnavutça, Ulahça ve Sırp lehçeleri konuşan gruplar görülebilmekteydi.

Ege'nin ötesinde, Anadolu'da, tablo yine benzer karmaşıklığı göstermekteydi. Ortodoks Hıristiyanların büyük bir bölümünün, yarımadanın iç bölgelerinde yaşayanların ana dilleri Türkçe'ydi. Doğu illerinde küçük gruplar oluşturan Ortodokslar, Ermenice, Arapça ve Kürtçe konuşmaktaydılar. Sadece önemli kent merkezlerinde "Yeni Yunanca" Ortodoks nüfusun ortak diliydi. Birkaç istisna dışında Ege Adaları, Girit ve Kıbrıs, Yedi Adalar Yunanca'nın konuşulabildiği bölgelerdi. İşte bu durumda cemaat aşılanmalı, işlenmeli ve de uyandırılmalıydı. Bu ise ancak ulusal bir eğitim aracılığı ile başarılabilirdi. Yunan Devleti'nin sınırlarının ötesindeki ulusal eğitimin işlevi, Helen ulusunun sembolik sınırlarını genişletmekti[92]. Bu amaç için Yunan Devleti, Atina Üniversitesi, Anadolu'da kurulan Rum cemiyetleri ve okulları, kilisenin de sağladığı destekle, işbirliği halinde çalışmışlardır.

Bize göre bu olgu, Anadolu'ya gerçekleştirdiği askeri harekatın çok öncesinde başlayan, Yunanistan'ın Osmanlı topraklarındaki eğitim seferberliği kampanyasıdır. Bu, "Megali İdea"nın başka bir boyutudur ve Yunanistan için en az toprakları genişletmek kadar önemli olmuştur. Hedeflere ulaşıldığı, yani "Helen" ulusu yaratıldığı durumda, Yunanistan'ın Osmanlı topraklarını ilhak etmesi kolaylaşacaktır.

Bu yazılanlar, "Yunanlılık ve Rumluk aynı şey değildir" tezine de yanıt içermektedir.

Aynaroz (Agion Oros)'lu bir arhimandrit (manastır papazı) olan Vasilios Gontikakis'in, 18-20 Ocak 2004'te "To Vima" Gazetesi'ndeki yazıları, "Megali İdea"nın bir ruhban tarafından bugün nasıl yorumlandığına işaret etmektedir.

Arhimandrit, Yunan Devleti kurulunca "Megali İdea"nın gerçekleşmesine yakınlaşıldığını, Ayasofya (Agia Sofia)'nın bir nefes ötesine kadar ulaşıldığını, ancak bunu Anadolu Felaketi'nin izlediğini söylemektedir. Gerçekte ise, "Megali İdea" yok olmamıştı. Parlamakta, genleşmekte ve yükselmekteydi. Tarihi bir felaketle yok olması, onun çok da büyük olmadığı anlamına gelirdi. Nihai amaç, belli bir coğrafi bölgenin işgali değil, cemaatin yükselmesiydi. Bugün

92 Pashalis M. Kitromilidis, "Noeres Kinotites Ke İ Aparhes Tu Ethniku Zitimatos Sta Valkanya [Akıllı Cemaatlar ve Balkanlarda Ulusal Meselenin Başlangıcı]", **Ethniki Taftotita Ke Ethnikismos Sti Neoteri Ellada [Çağdaş Yunanistan'da Ulusal Kimlik ve Ulusalcılık]**, Atina: Ekdosis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis [Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis Yayınları], 1997, s. 81-90.

milyonlarca nüfuslu İstanbul'da (Konstantinupolis'te) Ayasofya hüküm sürmekte ve kendini kabul ettirmekteydi. Tüm camiler onu boyut olarak geçmek istemekte, ya da zerafetini taklit etmekteydiler. Bunlar karşısında Ayasofya suskun kalmakta, olan bitenden rahatsızlık duymamakta, sadece aydınlatıp teselli etmekte ve katlanıp beklemekteydi[93].

4. Yunanistan'ın Osmanlı Rum Cemaatini Helenleştirme Çabasında Cemiyetlerin Rolü

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Müslüman Türklerle Ortodoks Rumlar, uzun yıllar yan yana yaşamışlar ve etkileşim halinde olduklarından birbirlerinden pek çok kültürel özellik almışlardır. Sadece dini yönden ayrılan, beraber ağlayıp gülen bir halk söz konusudur. Ancak bu durum, Yunanistan'ın Anadolu'da başlattığı eğitim seferberliği ile XVIII. yüzyıldan başlayarak ve özellikle XIX. yüzyılda birden değişmeye başlamıştır.

"Megali İdea" konusunu ele aldığımız bir önceki bölümde, Yunan Devleti'nin sınırlarının ötesinde eğitimin işlevinin, dilleri ya da dinleri sebebiyle "Helen" ulusunun oluşturduğu cemaatle örtüşebilecek olanların eğitilmeleri aracılığı ile, "Helen" ulusunun sembolik sınırlarını genişletmek olduğunu ifade etmiş bulunuyoruz. Bu işlemi, birbirini tamamlayan iki kurumsal ağ olabilir kılmıştır. Biri, doğrudan Yunan Devleti tarafından denetlenmekteydi. Diğeri ise Anadolu'nun yerlisi Yunanca konuşanların, ya da Ortodoks Hıristiyan cemaatlerin elindeydi. Ancak her ikisi de, Atina'da eğitim görmüş kişilerden oluşmaktaydı. Söz konusu olan ağlardan birincisi, 1836'dan itibaren gerek Balkanlar'da, gerekse Anadolu'da şehirden şehre yayılan konsolosluk ve viskonsüllerin oluşturduğu ağ ve diğeri de Rum okulları ağıdır. Bu okullar bölgesel cemaatler tarafından Yunan Devleti'nin sunduğu normlara göre örgütlenmiş, Yunan Devleti'nin eğitim formasyonuna göre, yerli cemaatten oluşturulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yunan konsoloslukları, pek çok sorumluluk üstlenmişlerdi. Bunlar resmi diplomatik ve ticari sorumlulukların çok üzerinde sorumluluklardı. Yunan Devleti'nin ilk kurulduğu yıllarda, 1830-1840 yılları arasında konsolosluk ve viskonsüllerin en önemli faaliyetlerinden biri, Yunan bağımsızlık mücadelesine katılacak ya da herhangi bir şekilde katkı yapabilecek olanlara Yunan uyruğunu vermek olmuştur. Böylece

93 Erişim: http://www.antibaro.gr [16 Mayıs 2007]

Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli şehirlerinde, Yunan uyruklulardan bir çekirdek oluşturmuştur. Bu gruplar en uygun zamanda, bu bölgelerin Yunan Krallığı'na katılması için çalışacaklardı. Konsoloslar ayrıca, Rum basınını yerli kanallar aracılığı ile de desteklemişlerdir. Bu şekilde hala "özgürleşememiş olan kardeşlerine", özgür Yunanistan ile ilgili haberler aktarılmıştır. Siyasal ve eğitimsel etkinlikleri destekliyorlar, Yunanistan ile örtüşen etkinlikleri cesaretlendiriyorlar ve Osmanlı yetkililerinin küçümsenmesini ateşliyorlardı. Bu tip faaliyetler Rumların yoğun olduğu bölgelerde çok eskiye dayanıyordu.

Yunan bağımsızlığının öncesinde olduğu gibi sonrasında da, Osmanlı İdaresi'ndeki Rum cemaatlerin hayatında, okullar kurulması temel konuyu teşkil etmiştir. Kurulmasının akabinde Yunan Devleti içte homojenliği sağlayacak bir eğitim ağı oluşturduğunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun eğitiminde de büyük bir değişim meydana gelmeye başlamıştır. Yunan İhtilali öncesinde orta öğretimdeki öğretmenler ya dini eğitimin en önemli merkezlerinde, ya da Avrupa üniversitelerinde eğitim alırlarken, Atina Üniversitesi kurulduktan sonra Anadolu orta öğretimine en çok öğretmen sağlayan kurum haline gelmiştir. Rum gençlerinin Atina Üniversitesi'ne yönlenmeleri şüphesiz ki konsolosluk faaliyetlerine bağlı bir gelişmeydi. Atina Üniversitesi'nde yetişmiş öğretmenler, sırasıyla temel eğitimdeki öğrencileri yetiştirmişlerdir. Bu şekilde, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir eğitim ağı oluşmuştur. Bu şebeke Helen birliğine yönlendiriyor ve Anadolu'yla Balkanların en ücra köşelerinde, Rum Ortodoks cemaatin bulunduğu yerlerde görevini sürdürüyordu.

Neologos Gazetesi'nde, "Doğu halkları anlamalıdırlar ki onların gelişimi, Helen (Yunan) eğitimi aracılığıyla olacaktır. Hiçbir şekilde geri adım atmış değiliz. Helenizmin doğunun Rönesans'ının vaftiz kazanı olması nazik hırsına sahibiz" denilmiştir[94].

Helenizm açısından söz etmekte olduğumuz bu eğitim seferberliğinin en önemli katkısı, Ortodoks nüfusun dil olarak Helenleşmesi olmuştur. Ortodoks cemaatlerin Arnavutça, Ulahça ve Sırpça konuştuğu Balkanlarda, Türkçe, Ermenice ve Kürtçe konuştuğu Anadolu'da, temel ve ortaöğretim ağının genişlemesi, iki üç nesil sonra "geçmişte konuşulduğu halde, unutulan Yunanca'nın" yeniden canlanmasına sebep olmuştur.

---

94 Matula Kurupu, "Morfes Kinonikis Ke Politistikis Organosis Tu Mikrasiatiku Ellinismu – To Fenomeno Ton Sillogon [Anadolu Helenizminin Toplumsal ve Siyasal Örgütlenme Biçimleri – Dernekleşme Olgusu]", **Periodiko İ Leksi [İ Leksi Dergisi]**, Noemvrios – Dekemvrios [Kasım – Aralık] 1992, Tomos [Cilt]: 112, s. 925.

Dilin yeniden canlanması, Helen ulusçuluğu ile ilgili duyguların işlenmesinin yolunu açmıştır. Öğretmenleri, Yunanistan'ın sunduğu yüksek öğretim olanaklarından yararlanan diğer gruplar takip etmiştir. Her geçen gün, İtalya, Fransa ya da Almanya yerine Atina'da eğitim görmüş avukat, doktor ve gazeteci sayısı artmış ve XIX. yüzyıl sonlarında bunlar doğdukları yerlere geri dönmüşlerdir. Bulundukları bölgede Osmanlı İmparatorluğu'nun Hıristiyan uyrukları arasında, Yunan Devleti'nin siyasal geleneğini yaygınlaştırmakta öncülük etmişlerdir[95].

Atina Üniversitesi'nde eğitim alan Rum cemaat üyeleri, herhangi bir zorlukla karşılaşmadan doktorluk, avukatlık ve öğretmenlik gibi meslekleri icra etmişlerdir. Örneğin Atina Tıp Fakültesi öğrencilerine beş ve üç yıllık olmak üzere iki farklı program uygulamış ve Yunanistan'da doktorluk yapacaklar beş yıllık programla yetiştirilmişlerdir. Üç yıllık programa girenler, Türkiye'de hekimlik yapmak ve aynı zamanda siyasi bir misyonla çalışmak üzere eğitilmişlerdir. Bu sistem uzun süre devam etmiş, yüzlerce Yunan genci üç yılda öğrenebildikleriyle Türkiye'ye gelerek Tıp Fakültesi'nde zayıf bir sınavdan geçmek suretiyle doktorluk yapma yetkisini kazanmışlar, bu imkanı da o zaman Tıp Fakültesi'nde görev yapan Rum hocalar sayesinde elde etmişlerdir[96]. Bu eğitimli grup, Yunan Devleti'nin diğer "ulusal merkez" olarak ortaya çıkmasında taşıyıcı rolü üstlenmiştir. Atina Üniversitesi mezunları, "bizim ulusal üniversitemiz", "bizim ulusumuz", "Türkiye Helenizmi" gibi konulardan söz eder olmuşlardır[97].

Bu sosyal gruplardan yerel ve siyasal cemiyet (dernek) ile birliklerinin önderleri çıkmış, bunlar XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Helen ulusçuluk ideolojisini tüm Makedonya, Trakya ve Anadolu'ya yaygınlaştırmışlardır. Cemiyetçilik hareketi öyle bir noktaya ulaşmış ve o denli uzak noktalara doğru yaygınlaşmıştır ki, 1892'de tanınmış bir Yunan gazetesi, "cemiyet manyaklığından (sillogomania)" söz etmiştir. Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi (Ellinikos Fillologikos Sillogos Konstantinupoleos) ve "Anatoli" (1895'te Atina'da Anadolulular tarafından kurulan "Doğu" derneği) gibi cemiyetlerle bağ kuran tüm cemiyetler, bölgelerinin coğrafi, siyasal ya da toplumsal koşullarından bağımsız olarak, Helen ulusunun "Panhelenik Cemaati"nin en önemli organları olmuşlardır.

---

95 Kitromilidis, **a.g.m.**, s. 90-93.

96 "Meslek Gazetesi'nin Gözüyle Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Doktorluğu ve Tıp Fakültesi", Çev. Sabahattin Özel, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 10, 2006, s. 254-255.

97 Anagnostopulu, **Mikra Asia 19os e.-1919 [Anadolu 19. y.y. – 1919]**, s. 317-318.

Söylenmesi gereken bir diğer unsur da, Anadolu ile iletişim halinde olan Atina merkezli cemiyetlerin beyninin, üniversitenin en seçkin öğretim görevlileri olduğudur. Bu öğretim görevlileri, öğrencileriyle mektuplaşmalar aracılığıyla yaygın bir karşılıklı iletişim içindeydiler. Onlara fikirler, nasihatler veriyor, kültürel ve ulusal misyona yönlendiriyorlardı[98].

Anadolu Rumlarının cemiyetler kurmasında, Yunan Devleti'nin kuruluşu ve bu faaliyetleri desteklemesinin yanında, Avrupa'daki dernek çatısı altında örgütlenme ruhunun da etkisi olmuştur. Bu fenomen üzerinde etkili olan bir diğer unsur, XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'ndeki ıslahatlar ve bunların oluşturduğu özgürlükçü ortam, özellikle 1856 Islahat Fermanı'dır.

Rumların cemiyet, kulüp v.s. kurmak konusundaki eğilimini, İstanbul'da yayınlanan "Neologos" gazetesi bir yazısı ile desteklemiştir. 1873'te yayınlanan bu yazıda, Avrupa'nın iyi bir konumda olmasının sebebi olarak sivil toplum örgütleri gösterilmiş, Rumların da ilerleyebilmek için bunu gerçekleştirmek zorunda oldukları, ulusal eğitim, ilk ve orta öğretim için cemaat idarelerinin her yöntemi denemesi gerektiği belirtilmiştir. Helenlerin cemiyet kurmaları için belirtilen bir diğer gerekçe ise, Rumların dağınık olmaları sebebiyle ancak cemiyetleri aracılığıyla iletişim kurabilecekleridir. Neologos'ta ayrıca, ticaretin kolaylaştırılabilmesi için, hisseli şirketlerin kurulması gerektiğinden de söz edilmiştir[99].

Gerek Türkçe, gerekse Yunanca kaynaklarda rastladığımız bir bilgi de, XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılda, özellikle Batı Andolu'ya yeni Yunan göçlerinin yaşandığıdır. Bu göç genellikle Batı Anadolu'daki iş gücü açığına dayandırılmaktadır[100]. Yunan kamuoyunda, göç sebebiyle Anadolu kıyılarının ve adaların yeniden Helenleştiğinden söz edilir olmuştur. Atina'da 1882'de "O Astir Tis Anatolis (Doğu Yıldızı)"de, "Eğer Anadolu'nun batı kesiminin Helenleşmesi devam edecek olursa, bu çok büyük siyasal anlamı olan bir gelişme olacaktır" denilmiştir. Cemiyetler bu ortamın ürünüdür.

Cemiyet faaliyetleri İstanbul ve İzmir'de başlamıştır. Bu akım için, Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi'nin (DRCE kısaltması kullanılacaktır) kuruluşu kilometre taşını teşkil etmiştir[101]. Bir diğer deyişle, DRCE'nin 1861'de

98 Kitromilidis, **a.g.m.**, s. 93-94.

99 Kurupu, **a.g.m.**, s. 922-923.

100 Tuncer Baykara, "Batı Anadolu'daki Rum Nüfusun XIX. Yüzyıldaki Durumu", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 437.

101 Kurupu, **a.g.m.**, s. 923-925.

kuruluşu, Anadolu Helenizm'inin sosyal ve siyasal büyük uyanışının başlangıcıdır. DRCE'nin bu kadar büyük bir işi yüklenmesi, her türlü ve her sınıftan katılacak güçlerin harekete geçirilmesi olarak değerlendirilmiştir. Bir çok cemiyet, şirket, birlik, okuma salonu ve kulübün 1861'den sonra kurulmaya başlamasının sebebi, DRCE'nin verdiği ivme ile bağlantılıdır. 1920'de İstanbul'da 500'e yakın cemiyet olduğu ve bu cemiyetlerin cemaat idareleri ve loncaların birikiminden yararlandıkları söylenmektedir[102]. Helenleştirme olgusu açısından arz ettiği önem sebebiyle DRCE hakkında bilgi vermekte yarar görüyoruz.

DRCE 1861 Mayıs'ında kurulduğunda, tüzüğünü doksan İstanbullu imzalamış ve ilk başkanlığını İstanbul'un önemli kişilerinden olan ve II. Mahmut'un şahsi doktoru Stefanos Karatheodoris yapmıştır. En önemli ekonomik destek, bankacı Georgios Zarifis ve Hristakis Zografos gibi isimlerce sağlanmıştır. Cemiyet'in eğitim, okul teşkilatını yeniden düzenlemek ve çağdaşlaştırma isteği Patrikhane tarafından hoş karşılanmamış, kendi yetki alanına müdahale olarak algılanmış ve alçak tonda bir takım çekişmelere sebep olmuşsa da, bir süre sonra diyalog kurulmuştur[103].

DRCE'nin faaliyetleri üç döneme ayrılabilir. İlk başlarda bir bilim kurumu gibi faaliyet göstermiş, bilimsel konularla ilgilenmiştir. Bunlar akademik bir düzeyde oldukları için, az sayıda kişiye seslenilmiştir. İkinci önemli adım, halka açık dersler olmuştur. Bu, İstanbul'da ve taşrada yeni cemiyetlerin açıldığı dönemdir. Üçüncü dönem, 1870 sonrasıdır. Bundan böyle Cemiyet "ulusçu" bir kimliğe bürünmüştür. 1871'den itibaren DRCE için, "Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rumların Milli Eğitim Bakanlığı"dır ifadesinin kullanılması, bu kurumun üstlendiği rolün altını çizmektedir[104].

DRCE İstanbul çevresi ve taşradaki cemiyetlerle yazışmış ve onların hamiliğini üstlenmiştir. Cemiyetleri öğretmen, aydın ve okul encümenleri ile işbirliği yaparak, okullara araç-gereç teminine çağırmıştır. İstanbul ve taşradaki cemiyetlerle işbirliğinde DRCE, danışman rolündedir. Pedagojik alandaki problemler için ona başvuruluyor, eğitim müfredatını belirliyor ve eğitimde

---

102 Kiriaki Mamoni, "İsagogi Stin İstoria Ton Sillogon Konstantinupoleos [İstanbul Cemiyetlerinin Tarihine Giriş] 1861-1922", **Periodiko Mnimosini [Mnimosini Degisi]**, 1988-1990, Tomos [Cilt]: 11, s. 212-214.

103 Anagnostopulu, "Tanzimat ve Rum Milleti'nin Kurumsal Çerçevesi", s. 22-26.

104 Yorgos A. Yannakopulos, "O Ellinikos Fillologikos Sillogos Konstantinupoleos 1861-1923 Os Foreas Ethnikis Politikis [Ulusal Siyasetin Taşıyıcısı Olarak Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi 1861-1923]", **Opsis Tu Mikrasiatiku Zitimatos [Anadolu Meselesinin Yönleri]**, Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis Art of Text [Art of Text Yayınları], 1994, s. 101-104.

kullanılacak kitapları seçiyordu. Bölgedeki cemiyetler, DRCE liderliğinde etkinlikler düzenliyorlardı.

DRCE İstanbul ve taşradaki cemiyetlerin üstlendikleri misyonu yurt dışına da duyurmuş, müzeler kurularak belgelerin toplanması, Yunan dili ve folkloru araştırmaları yapılması konularında faaliyet göstermiştir. Cemiyet 1877'de farklı bir görev üstlenmiş, ilişki halinde olduğu cemiyetlerle birlikte Trakya ve Makedonya Helenizmi'nin haklarının ilan edilmesi için gerekli tespitlerin yapılmasını istemiştir. Bunun akabinde hazırlanan muhtıra Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya ve Rusya elçiliklerine sunulmuştur.

Mamoni DRCE'nin, Genç Osmanlılar'ın kurdukları Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye için de bir örnek teşkil ettiğini iddia etmektedir[105].

DRCE'nin toplantılarında Rum Ortodoks cemaatinin kurumlarının çoğunun, Patrikhane'nin ve keza Osmanlı hükümet temsilcilerinin hazır bulunması, DRCE'nin etkisinin kanıtı olduğu kadar, kilise ve siyaset hiyerarşisinden kabul gördüğünün de göstergesi olarak ifade edilmektedir. II. Meşrutiyet döneminde DRCE'nin toplantılarına Prens Sabahattin'in katıldığı da görülmüştür.

DRCE siyasi bir örgüt olmasa da, faaliyetlerinin dolaylı olarak siyasi bir yapısı vardır; zira doğrudan her siyasi zemine, yani rakip ulusçulukların mücadelesine katılmıştır[106].

Mondros Mütarekesi'nin akabinde DRCE etkinliklerini arttırmış ve siyasi olaylara girmiştir. 1918 Aralık'ında Venizelos, Helenizmin asırlık ülkülerini ifade eden kişi olarak Cemiyet'in fahri başkanı ilan edildiği andan itibaren, Anadolu Harekatı'ndaki gelişmelere göre hareket etmiştir. Cemiyet camiası, seçimleri kaybettiği Kasım 1920'den önce de, bunun sonrasında da Venizelos'un siyasetine hayran olmuş ve O'nu saymıştır[107].

DRCE başkanı olan Minas Avthentopulos 20 Mart 1919'da Başkomutan Paraskevopulos'a, Helen ulusunun ikiz silahlarının süngü ve yazı (kalem) olduğunu, bunların asırlarca mucizeler gerçekleştirdiklerini, bu günlerde de

---

105 Mamoni, "İsagogi Stin İstoria Ton Sillogon Konstantinupoleos [İstanbul Cemiyetlerinin Tarihine Giriş] 1861-1922", s. 218-227.

106 Haris Eksertzoglou, **Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati – Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi**, Çev. Foti Benlisoy ve Stefo Benlisoy, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004, s. 19; 52.

107 Kiriaki Mamoni, "O Ellinikos Filologikos Sillogos Konstantinupoleos, O Venizelos Ke İ Mikrasiatiki Ekstratia [Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi, Venizelos ve Anadolu Harekatı]", **Deltio Kentru Mikrasiatikon Spudon [Anadolu Araştırmaları Merkezi Bülteni]**, 1983, Tomos [Cilt]: 4, s. 291-293.

ulusun kurtuluşu için birlikte çalışarak zaferi sağlayacaklarını dile getirmiştir. Cemiyetlerin "Megali İdea" ile akrabalıkları daha belirgin bir hal almıştır[108].

Helenlerin cemiyetler kurmaları sadece İstanbul ve İzmir gibi şehirlerle sınırlı olmayıp, Orta Anadolu (Kapadokya) ve Karadeniz de dahil olmak üzere her bölgede ortaya çıkmıştır[109].

Yaptığımız araştırmalarda rastladığımız bazı bilgiler, Yunanistan'ın körüklediği eğitim seferberliğinin ve "Helenleştirme" çabasının ne kadar ciddi boyutlara ulaştığını anlamamıza vesile olmuştur. Örneğin "Amalthia" adındaki İzmir Rum gazetesi, 1871-1872 yıllarında eğitimle ilgili bir tartışma başlatmıştır. Tartışılan konu "Yunanca ve Helenlere yakışır eğitim"dir. İzmir Merkez Kız Okulu Müdürü Sapfo Leontias, kızların sadece eğitimli birer anne değil, aynı zamanda öğretmen, yazar ve aydın olmalarını istemektedir. Aynı tartışmada tüm cemiyetlerin öncelikle anaokulları kurmaları gerektiği dile getirilmiştir. Çünkü eğitim anaokullarından başlamaktadır[110]. O dönem Müslüman Türk ahalinin eğitimi düşünüldüğünde, talep edilenler daha iyi yorumlanabilecektir.

Anadolu'dan Yunanistan'a göç etmiş Aleksis Aleksiyu, 1910'da İzmir'de doğduğunu, önce Nestoridis'in daha sonra da Pashalis'in okuluna gittiğini, burada kendilerine Yunan milli marşını Yunanca olarak, ancak İngiliz milli marşının melodisi ile öğrettiklerini nakletmiştir. Yunan milli bayramları bu okullarda kutlanılmakta, o günlerde çocuklar evzon kıyafetleri giymektedirler. Tabii ki okul müdürü Nestoridis, önlem amacıyla okul dışına bekçiler yerleştirmektedir[111].

Bu yöntemlerle, sadece dini olarak Türklerden ayrılan kitle, öğretmen, papaz ve sağlık elemanları gönderilerek Helenleştirilmeye çalışılmış ve Kitromilidis'e bakılırsa bu amaca ulaşılmıştır. Gerek Yunanistan içinde ve gerekse dışında, bu kültürleştirme ya da cemaat yaratma işlemi o kadar iyi bir şekilde gerçekleştirilmiştir ki, mübadeleden sonra Anadolu ve Trakya'dan yoğun bir göç alan Yunanistan ulusal açıdan Avrupa'nın en homojen

---

108 Kurupu, **a.g.m.**, s. 929.

109 Kiriaki Mamoni, "Somatiaki Organosi Tu Ellinismu Sti Mikra Asia, Sillogi Kapadokias Ke Pontu [Helenlerin Anadolu'daki Yapısal Organizasyonu, Kapadokya ve Karadeniz Cemiyetleri]", **Deltio Kentru Mikrasiatikon Spudon [Anadolu Araştırmaları Merkezi Bülteni]**, 1986-1987, Tomos [Cilt]: 6, s. 155-160.

110 Kurupu, **a.g.m.**, s. 927.

111 **İ Eksodos [Çıkış]**, Tomos [Cilt]: 1, Atina: Ekdosis Kentru Mikrasiatikon Spudon [Anadolu Araştırmaları Merkezi Yayını], 1980, s. 6.

devletlerinden biri haline gelmiştir. Öyle ki Ege Adaları, Batı Trakya ve Girit örneğinde olduğu gibi birbirinden son derece farklı tarihi deneyime ve gelişime sahip bölgeler, Yunanistan'a dahil oldukları andan itibaren birbirlerine benzemeye başlamışlardır[112].

5. Yunan Osmanlılığı ya da Helenotomanizm (Ellinothomanismos)

Yunan Osmanlılığı, XX. yüzyılın başlarında bazı Helen aydınlar (sol ideolojiyi izleyen Helen aydınları oldukları ifade edilmektedir) tarafından geliştirilen politik bir inanç ve eylem programıdır. Buna göre Helenler ve Türkler, bir tek çatı altında ve barış içinde yaşayabilirlerdi; ve yaşamalıydılar da. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu modelinden ilham alan aydınların düşündüğü devlet biçimi, "çok uluslu doğulu bir federasyon"du. Bu devlet içinde Helen-Türk unsuru egemen olacak, Helenler manevi ve ekonomik üstünlüklerinden yararlanarak zaman geçtikçe siyasal hakimiyeti de elde edeceklerdi[113]. Yunan Devleti genişleme siyasetine son vermeli, Jön Türkler tek uluslu devlet kurmaktan sakınmalı, hürriyet ve "Meşrutiyet" ilkeleri içinde farklı dil ve dinden insanlar uyum içinde yaşamalıydılar[114].

Yunan Osmanlılığı fikrinin kökenleri, XVIII. yüzyılda yaşamış olan Velestinli Rigas'ın eserinde bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bir devrim gerçekleştirmek için çalışmış ve bu amaçla şiirler yazmış, çeviriler yapmış, hatta bir anayasa taslağı hazırlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu değil, "Yunan Cumhuriyeti" adıyla hayal ettiği devlette, bir halk ayaklanmasıyla demokratik bir düzen sağlamak istemekteydi. Bu devlet çok uluslu olup, bütün vatandaşları eşit biçimde içinde barındıracaktı. Ancak yine de Helenler için imtiyazlı bir yer öngörmekteydi[115]. Velestinli Rigas kurmak istediği devlet biçiminde kimi "Helen" özelliklerin egemen olmalarını istediğinden dolayı, Helen ulusçu ideolojisinin öncülerinden de sayılmaktadır. Ancak genel yaklaşımı, Helenlerin ve Türklerin (aynı zamanda diğer Osmanlı 'milletlerinin') bir arada yaşamaları gerektiği yönündedir. Rigas, "sol" ideolojinin ve pratiğinin

112 Kitromilidis, a.g.m., s. 102.

113 Leonidas Moiras (Sonraki dipnotlarda Moiras olarak gösterilecektir), "1909 Gudi Darbesi'nin Türk ve Yunan Kamuoyuna Yansıması", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2006), s. 52-53.

114 Herkül Milas, "Hellenotomanizm ya da Yunanosmanlılığı", Tarih ve Toplum Degisi, Kasım 1993, Cilt: 20, Sayı: 119, s. 57.

115 Moiras, a.g.e., s. 54.

temsilcisiydi. Ancak iki ulusun bir arada yaşamasını istemiş olan "sağ" güçler de olmuştur.

Yunan tarih yazımında Fenerliler eski rejimin (yani geleneksel Osmanlı İmparatorluğu'nun) savunucuları olarak ifade edilmektedirler. Bu anlamda Fenerliler, Rigas'tan farklı ve hatta karşı bir konumdadırlar. Rigas sol, Fenerliler sağ ideoloji içinde ele alınsalar bile, Osmanlı Devleti içinde Rumlarla Türklerin (ya da Yunanca konuşan Ortodokslarla Türkçe konuşan Müslümanların) bir arada yaşayabileceklerini ileri sürmüşlerdir.

Yunan Osmanlılığı'nın temsilcileri, ulusçu öğeler içeren, ama aynı zamanda Balkanları bir kasırga gibi sarıp yıkımlara ve kıyımlara sürükleyen tek devlet - tek ulus formülünden çok farklı bir biçimde, ulusların bir arada barış içinde yaşayabileceklerini ileri sürmüşlerdir. Bu görüşün temel temsilcileri, İon Dragumis ve Athanasios Suliotis – Nikolayidis'tir[116].

Veremis'e göre, XX. yüzyılın girmesinden üç yıl önce Osmanlı kuvvetleri karşısındaki yenilgi, Yunan Devleti'ni Helen ulusunun tek savaşçısı olma inandırıcılığından yoksun etmiştir. İon Dragumis ve Athanasios Suliotis – Nikolayidis, biri diplomat, diğeri ise Yunan Ordusu'nda subaydırlar. 1897'ye götürmüş olan bağımsızlıkçı ruha bir alternatif çözüm ararlarken dikkatlerini zengin Osmanlı Rum milletine çevirmişler, Helenizm ile ilgili umutlarını çok uluslu bir devlete dayandırmışlardır. Bu devlet çerçevesinde herkese eşit haklar verilecek, dini inanç ve ırk ayrımı yapılmayacaktır.

Dragumis, bir cemaatin davranışının belirlenmesinde kültür gücünün öncelikli rol oynadığı görüşüne ağırlık vermiştir. Geleneksel bağımsızlıkçı ideolojinin taraftarı olarak yola çıkmış, ancak kısa sürede ulus tanımının devletin boyutlarıyla eş anlamlı olmadığını fark etmiştir. Makedonya'daki görevi, kendisinin de bir temsilcisi olarak bulunduğu devletin, tehlike altında bulunan ulusunu birleştirmek konumunda olmadığını anlamasına sebep olmuş ve "boyunduruk altındaki" Helenlere her şeyi devletten bekledikleri için kızmıştır. 1908'den sonra günlüğüne "Megali İdea"nın sonunda iptal edildiğini, Helenizmin siyasal restorasyonunun Bizans'tan daha "derli toplu" bir devlet içinde ırkın birleşmesi şeklinde olacağını kaydetmiştir. Dragumis'in "derli toplu" devlet koşulu ile neyi kastettiği tam belirgin olmamakla birlikte, İstanbul'daki deneyiminden sonra Suliotis'in çok uluslu doğu ideolojisine daha yakın hareket ettiği kesindir[117].

---

116 Milas, **Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, s. 171-179.

117 Veremis, "Apo To Ethniko Kratos Sto Ethnos Dihos Kratos – To Pirama Tis Organosis Konstandinupoleos [Milli Devletten Devletsiz Millete - İstanbul Örgütü Deneyimi]", s. 31-34.

İon Dragumis'in "Yunanlılar ve Yunanlılığım (O Ellinismos Mu Ke İ Ellines)" adlı eserine yazdığı önsözde Filippos Dragumis, kardeşinin eserlerinde fırsatçı küçük siyasetle uğraşmadığını, "Megali İdea"nın gerçekleşmesiyle de ilgilenmediğini kaydetmektedir. "Megali İdea", İstanbul başkentli Bizans İmparatorluğu'nu yeniden yaşatmakla ilgili emperyalist bir siyasettir. Türk egemenliğinin korunmasını gerekli gördüğü 1902'den itibaren Makedonya'da ve 1905'ten itibaren Trakya'da, Bulgarların Ege'ye ve özellikle Meriç ile Mesta-Karasu (Nestos) arasında kalan bölgeye sızmalarını önlemek için çalışmıştır. İstanbul'da bulunduğu dönemde ve özellikle II. Meşrutiyet'in ilanının akabinde doğulu halklarla işbirliği yapmak istemiştir. O andan itibaren, doğu halkları ile işbirliği yapma siyasetini "Megali İdea"nın her türlü emperyalist etkisinden ayırmıştır ki, bu hükümetin siyasetine ters bir durumdur. İon Dragumis, Yunan hükümetinin Balkan Savaşaları'na dikkatsiz ve zamansız bir şekilde girdiğine inanmış, farklı imzalar kullanarak hükümeti bu siyasetinden dolayı gazete yazılarıyla eleştirdiği 1912 yılından itibaren, Venizelos'un siyasi görüşlerine karşı olduğu ortaya çıkmıştır. Kardeşi Filippos'a göre İon, Yunan Devleti'nin dış politikasının, Panhelenik ve doğulu olacağı yerde sadece ben merkezci ve maceracı bir hal aldığını fark etmiştir[118].

Kiçikis de İon Dragumis'in Venizelos'un siyasetine karşı olduğunu ifade etmiştir. Yunanlıların, daha sonra Slavlarla paylaşmak için Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmalarını kınamış ve bunu, sadece bir parçasını alabilmek için, kendi mirası saydığı bir şeye saldırmak ve "ırkın birleşmesini" tamamen engelleyecek bir durum olarak değerlendirmiştir. Suliotis de Balkan İttifakı'nı kınamıştır. O'nun için Osmanlı İmparatorluğu Helenlerin evidir. Yunanlıların, kendi evlerini yağmalamak üzere Slavlarla işbirliği yapmaları deliliktir. Paylaşım bu evin, yani bölge ve kültürünün, felaketi demektir. Sonuçta idareyi batılılar alacaklardır[119].

İon Dragumis'in günlüğünün sayfaları arsında dolaşırken gördüğümüz, "Ancak olması gereken başka bir şeydir. Örneğin zamanla Türk Devleti, Yunan Devleti olmalıdır. Doğu Roma Devleti'nin, Bizans Helen Devleti olduğu gibi" dediği cümlesi[120], O'nda farklı bir ulusçuluk anlayışının var olduğunu anlamamıza sebep olmuştur.

---

118 Dragumis, **O Ellinismos Mu Ke İ Ellines [Yunanlılar ve Yunanlılığım]**, s. 17-19.

119 Dimitris Kiçikis, **Sigkritiki İstoria Ellados Ke Turkias Ston 20o Eona [20. Yüzyıl Yunanistan ve Türkiye Karşılaştırmalı Tarihi]**, G' Ekdosis [3.b.], Atina: Ekdosis Estia [Estia Yayınları], 1998, s. 174.

120 **İon Dragumis, Fila İmerologiu [Günlük Sayfaları] 1908-1912, Tomos [Cilt]:4**, Atina: Ekdosis Ermis [Ermis Yayınları], 1988, s.4.

Dragumis, İstanbul'da arkadaşlık ettiği Suliotis ve Thimios ile bir gece konuşmaya daldıklarını, Suliotis'in doğuda ulusların karıştığını ve doğulu denilen bir karışımın ortaya çıktığını, o andan itibaren de Yunanlı, Yahudi, Bulgar, Türk, Kürt, Ermeni'nin kalmadığını söylediğini ve buna da inandığını nakletmektedir. Kendisi ise "Rumun" iki ideal arasında parçalandığını gözlemlemektedir. Bir tarafta Suliotis'in ideali olan ve doğulu bir renk taşıyacak olan Bizans, Doğu İmparatorluğu ideali; diğer tarafta ise Thimios'un ırksal, Yunanistanlı ve Yunanlı olan, Yunanistan'ın "boyunduruk altındaki" vilayetlerin katılması ile daha da büyümesi ideali durmaktadır[121].

Dragumis, "boyunduruk altındaki Helenlerin" Türklerden kurtulmak duygusuna sahip olduklarını, Yunanistan'da yaşayanların bu tip duygularının olmadığını ifade etmekte, "Neden dışarıda yaşayan Helenleri büyük doğulu bir devlette daha iyi kaderleri olması için harekete geçirmeyeyim, yani Türkiye'yi Rumların -diğerlerinin de olduğu gibi- Türklerle eşit haklara sahip olacakları büyük bir doğu devleti yapmayayım?" sorusunu yöneltmektedir[122].

"Rumluğun" yeni merkezi olarak Atina ortaya çıkmıştır. Ancak bu geçici bir durumdur. Atina'nın merkez olması büyük devletlerin isteğidir. Helenler, kısa bir zaman içinde Atina'nın geçici bir merkez olduğunu unutmuşlar, küçüklüklerine alışmışlar ve Atina'ya yerleşmişlerdir. O andan itibaren, her gün yeni bir ideoloji oluşmaktadır. Çünkü Helenizmin yeni çekirdeği, çekirdek olarak çekim gücünü göstermiştir. Ulusun diğer üyelerini de kendine doğru çekmekte ve önceki ideolojileri boğmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Yunanistan'da yaşayanların görüşleri doğaldır ve bu görüş, yeni çekirdeğe katılacak vilayetler aramakla ilgilidir. Ulusun dağınık hücreleri bunun etrafında toplanmakta ve yapışmaya çalışmaktadırlar. Oysa kendisi gibi bazıları, ulusun eski görüşlerine bağlı kalmakta, ya da eski ile yeniyi uzlaştırmaya çalışmaktadır. Dragumis unutkanlıklardan ve sadece Yunanistan çekirdeğine dayanan bir devlet beklemenin sıradanlığından nefret etmektedir[123].

Veremis Suliotis'i macera konusunda romantik eğilimli biri olarak tanımlamaktadır. Görevdeki yıllarının büyük bölümünü önce Selanik'te, ardından İstanbul'da gizli örgütler kurarak geçirmiştir. Daha çok Helenizmin karşı karşıya olduğu Slav tehdidi ile ilgilenmiş ve Helenler ile Türklerin, Slav akınını kesmek için çok uluslu bir imparatorluk içinde iş birliği yapabileceklerine

121 **A.e.**, s. 137-138.

122 **A.e.**, s. 162-163.

123 **A.e.**, 238-239.

inanmıştır. Osmanlı başkentine gittiğinde amacı, Trakya'daki Bulgar faaliyetlerine karşı Rumların faaliyetlerini arttırmaktır. Aynı yıl bu subay, Atina'nın da yardımıyla İstanbul Örgütü'nü (Organosis Konstantinupoleos) kurmuş ve aşamalı olarak kendi hareket alanını belirlemiştir. İstanbul Örgütü'nde, görüşleri Makedonya Savaşı'nda şekillenmiş insanlar öncü rol oynamışlardır. Suliotis, Dragumis'in İstanbul Elçiliği'nde çalıştığı dönemde kendisiyle işbirliği yapmıştır. İstanbul Örgütü'nün ilk başlardaki görevi Trakya şehir ve kasabalarında Bulgar tehtidine karşı koymaktır. Suliotis ve Dragumis Helenlerin Ortodoks Bulgarlar'dan çok, Müslüman Türkler'e daha yakın olduklarını düşünmüşlerdir[124].

Suliotis her ne kadar barış için fazla umutlu değilse de, "Osmanlı Devleti'nin Helenleşmesine götürecek olan, Türkler ile barış içinde yaşanabileceğine inanıyordu. İki devlet arasındaki güvensizliğin ortadan kalkması için Yunanistan'ın Osmanlı topraklarındaki her türlü genişlemeden vaz geçmesini önermekte ve İmparatorluk'taki Rumları iç siyasette ve tüm alanlarda, her türlü kültürel yeteneklerini ortaya koymaya çağırmaktadır. En büyük engel olarak yabancı batılı düşmanı göstermekte, bunun Balkan halklarının duvarlarını topa tuttuğunu düşünmektedir.

Suliotis, Makedonya mücadelesinin içinde yer aldığını, ancak Selanik'e geldiği ilk günden itibaren edindiği izlenimlerin kendisine bazı şeyleri düşündürdüğünü kaydetmektedir. Balkanlar'da ve Anadolu'da ikamet edenler, küçük uluslar halindedirler. Oysa bu iki yarımada dünyanın en önemli düğüm noktalarındandır ve bu sebeple de sürekli siyasi ve ekonomik baskı altında kalmıştır. Bu yarımadalar üzerinde yaşayanlar, kendileri de bu baskılara yardım etmiş ve daha da ağırlaşmasını sağlamışlardır. Burada yaşayan halklar, mücadeleleriyle birbirlerini yormuşlardır. Bunun sonucu olarak, biri diğeri üzerinde üstünlük kuramamamıştır. Balkan ve Anadolu yarımadasındaki uluslar yakın akrabadırlar. Nesiller önce ataları karışmış olduğundan, şimdi ister uluslara, isterse devletlere ayrılmış olsunlar, hepsinin içinde bir takım antropolojik özellikler bulunması kaçınılmazdır. Bu özelliklerin bütünü, bu yarımadalardaki halkları Avrupalılardan ve Asyalılardan ayırmaktadır. Bu halkların ataları nesiller önce Bizans vatandaşı olarak yaşamışlardır ve şimdiyse Osmanlı tebaasıdırlar. O kadar çok ortak özellikleri vardır ki, ayrı ayrı kültürlerin hepsi beraber, dünyanın genel kültürel yapısı içinde ayrı bir kültürel yapıyı meydana getirmektedir.

---

124 Veremis, "Apo To Ethniko Kratos Sto Ethnos Dihos Kratos – To Pirama Tis Organosis Konstandinupoleos [Milli Devletten Devletsiz Millete - İstanbul Örgütü Deneyimi]", s. 35-37.

Suliotis, Selanik'te bu düşüncelerini bir tarafa itmek istemişse de, İstanbul'da bulunduğu dönemde Balkanlar ve Anadolu uluslarının ortak akrabalıkları ve mutsuzluğundan heyecanlanmış ve bu ulusların kurtuluşunun dış baskılara karşı işbirliği olduğunu düşünmüştür. Bunun olabilmesi için tabii ki bazı güçlüklerin aşılması gerekmektedir. Ancak tüm bu ulusları birleştirecek siyasi bir sistem düşünüldüğünde bu güçlükler birer birer ortadan kalkmaktadır. Herkese ne kadar akraba oldukları, hepsinin de yok olma tehlikesi içinde bulundukları, anlaştıkları ve uzlaştıkları takdirde mutlu olabilecekleri anlatıldığı takdirde, belki de onları birleştirecek siyasi bir sistem bulunabilecektir. Böyle bir siyasi sistem, bilinen Avrupa sisteminin kopyası olmayacaktır. Suliotis bu düşündüklerini, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği günlerdeki bayram havası içinde gerçekleştirmeye karar vermiş ve Dragumis'le beraber bu gayretin içine girmişlerdir[125].

Buna rağmen Veremis, Suliotis'in çok uluslu doğu imparatorluğu rüyasının bir kenarının uçurum olduğunu vurgulamaktadır. Bunu çok kısa bir süre sonra Balkanlar'daki ulusların çatışma dönemi takip etmiştir. Bölge haritasını değiştiren bir dizi savaştan birincisi patlak verdiğinde Suliotis Dragumis'e, "Bu kadar emeğimize yazık oldu" diye yazmıştır[126].

Suliotis ve İstanbul Örgütü'nün faaliyetlerinden Yunan hükümeti haberdardır ve İstanbul'daki Yunan Konsolosluğu aracılığıyla Örgüt'e direktif ve maddi destek vermekten çekinmemiştir. Buna rağmen Suliotis'in bu ihtiraslı düşünceleri ve eylemleri Yunan siyasilerince ihtiyatla karşılanmıştır. Yunan siyasetçilerin geneli Osmanlı Devleti ve Balkan ülkeleriyle bir anlaşmaya varmanın olamayacağı kanısında olmuşlardır. Keza halkın da Yunan Osmanlılığı ideolojisine gösterdiği tepki aynı biçimde olmuş, bu sebeple bu ideoloji sınırlı bir düşünür çevresi içinde taraftar bulmuştur[127].

Yunan Osmanlılığı son bulmuşsa da, Yunanistan'da zaman zaman bir tür Yunan Osmanlılığı savunan kişiler çıkmaktadır. Örneğin Dimitris Kiçikis, Helenotürkizm diye çevirebileceğimiz bir adla Türk-Yunan federasyonunu savunmuştur ve kendisi Türkiye'de tanınmaktadır[128].

---

125 Athanasios Suliotis - Nikolayidis, **Organosi Konstantinupoleos [İstanbul Örgütü]**, Atina: Ekdosis Dodoni [Dodoni Yayınları], 1984, s. 60-64.

126 Veremis, "Apo To Ethniko Kratos Sto Ethnos Dihos Kratos - To Pirama Tis Organosis Konstandinupoleos [Milli Devletten Devletsiz Millete - İstanbul Örgütü Deneyimi]", s. 48-49.

127 Moiras, a.g.e., s. 57.

128 Milas, **Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, s. 190-191.

Kiçikis, Avrupa'nın Avrasya kıtasının yarımadalarından biri olduğunu söylemekte ve Dünya'yı üç kültür bölgesine ayırmaktadır. Bunlardan birincisine Batı yada Batı Avrupa ismini vermekte ve bugün bu bölgenin Kuzey ve Güney Amerika'yı, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı da içine aldığını söylemektedir. İkinci bölge Doğu ya da Uzakdoğu Bölgesi'dir. Bir de üçüncü bölge vardır ki Doğu ile Batı arasında kalmaktadır ve "Ara Bölge" olarak isimlendirilebilir. Balkan ülkeleri ve Türkler, Ara Bölge'de bulunmaktadırlar. Bu bölge halklarının ortak özellikleri vardır. Binlerce yıl boyunca bu bölgedeki halkların her önde gelenleri adı geçen bölgeyi tek bir imparatorluk çatısı altında birleştirmeye çalışmışlardır. Bu sebeple Ara Bölge'de bir birini takip eden imparatorluklar görülmüştür. Bu olgu, Ara Bölge'nin bütünlüğünün de göstergesidir. Tüm dönemlerde Ara Bölge'nin merkezi Doğu Akdeniz olmuştur. Tarihte sadece bir kez, Akdeniz etrafında Batı ile Ara Bölge birleşmiştir ki bu, Roma İmparatorluğu dönemidir. Ancak bir süre sonra sınır tekrar ortaya çıkmıştır.

Sadece bir şehre sahip olmak için, çok uzun yıllar boyunca sürüp giden iç mücadeleler yaşanmış ve bu camia için bir takım efsanelerin doğmasına sebep olmuştur. Son 900 yıl içinde İstanbul için Yunanlılar, Türkler ve Ruslar münakaşa etmişlerdir. Binlerce yıl süren mücadele gerçekte kardeş kavgası karakterini taşımaktadır.

Kiçikis Helenotürkizm ifadesini 1966 yılında bir kültürel olgunun altını çizmek, yani XI. yüzyıldan itibaren Helenler'le Türklerin aynı topraklar üzerinde yaşadıklarını ve birbirlerine bağlı olduklarını göstermek için oluşturduğunu söylemektedir. Yunan Osmanlılığı'nın babası olarak XV. yüzyılda Trapezuntios'u göstermektedir. Suliotis'in Latin karşıtı cepheye ait olduğunu söylemekte, bunun Ortaçağ'dan başlayarak Trapezuntios'tan geçerek Fenerliler, Suliotis ve Dragumis tarafından devam ettirilen, antivenizelistler (Venizelos karşıtları) ve İoannis Metaksas'tan, 21 Nisan 1967 Darbesi'ne uzanan bir süreç olduğunu ifade etmektedir. İon Dragumis ve Ziya Gökalp arasında benzerlikler kurmakta, Gökalp'in Türkçülük'ünü aynen Dragumis'in ki gibi Ara Bölge'ye yerleştirmektedir[129].

"Doğu Meselesi"nin XVIII. yüzyılda başladığını ve 1923-1924'te Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ile son bulduğunu, büyük devletlerin çıkarlarına hizmet ettiğini ifade etmektedir. Bu sebeple Doğu ve Batı arasında bir çatışma olarak gösterilmek istenmiştir. Ancak bu, Batı kaynaklı bir yaklaşımdır.

---

129 Kiçikis, **Sigkritiki İstoria Ellados Ke Turkias Ston 20o Eona [20. Yüzyıl Yunanistan ve Türkiye Karşılaştırmalı Tarihi]**, s. 37-150.

Böyle bir yaklaşım, Ara Bölge'yi yok saymaktadır. Oysa "Doğu Meselesi" Ara Bölge'de yaşanan, Batı'nın da müdahale ettiği bir çatışmadır. Bu bir iç çatışmadır ve bölgede yaşayan en önemli halkların çatışmasından kaynaklanmaktadır[130].

Kiçikis 1928'den sonra başarılmış olan Türk-Yunan yakınlaşmasının, gerçekten de Helenotürkizmin "tarihin akışında" olduğunu gösterdiğini ifade etmektedir. Venizelos'un bizzat kendisi, "Megali İdea"nın 1923'teki yenilgisinden sonra, Helenotürkizm'den başka bir seçeneğin kalmadığını görmüştür[131].

130 Dimitris Kiçikis, **İstoria Tis Othomanikis Aftokratorias [Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihi] 1280-1924**, B' Ekdosis [2.b.], Atina: Ekdosis Estia [Estia Yayınları], 1988, s. 149-150.

131 Dimitris Kiçikis, **İstoria Tu Ellinoturkiku Horu [Yunan-Türk Bölgesi'nin Tarihi] 1928-1973**, Atina: Ekdosis Estia [Estia Yayınları], 1981, s. 17.

Birinci Bölüm

Helenlerin Cephesinden Anadolu Harekatı'nı Hazırlayan Gelişmeler

A. Helenlerin Gözüyle II. Meşrutiyet Dönemi

Yunan tarih kitaplarında II. Meşrutiyet'in ilanı, 1908'deki Jöntürk Hareketi (Neoturkiko Kinima) olarak tanımlanmaktadır. Hareketin sebebi olarak, Avrupa'nın Osmanlı'ya asırlardır müdahale etmesi ve batılı güçlerin Osmanlı topraklarına uyguladıkları sömürge siyaseti gösterilmektedir. Jöntürk Hareketi Makedonya'da patlak vermiş ve Padişah'ın baskıcı rejimi orada teşhir edilmiştir. Jöntürkler Osmanlı'nın siyasi ve sosyal rönesansına ilişkin tam bir program ortaya koymuşlar, Osmanlı vatanı fikrini ve Osmanlı vatandaşlarına eşitlik idealini getirmişlerdir. Şüphesiz ki hareketin Makedonya'da ortaya çıkmasının sebebi Makedonya meselesinin çok yönlülüğünden, bölgeye Avrupa tarafından yapılan müdahalelerden ve sürekli gerginleşen ulusal rekabetlerden kaynaklanmaktadır. Makedonya'da uzun yıllar süren yabancı müdahaleler Osmanlılar için daha hissedilir olmuş, ayrıca en seçkin ve eğitimli Türk ulusçuları orada toplanmışlardır. Osmanlı toplumuna ait bir grup, Makedonya'nın başta Selanik olmak üzere kozmopolit şehirlerinde yaşamış ve varolan düzensiz duruma üzülmüşlerdir.

Halkların kardeşliği, her türlü dini inanca saygılı olunacağı, eşitlik, özgürlük, anayasanın yürürlüğe gireceği ilan edilince, Makedonya'dan "Yaşasın Hürriyet" nidaları yükselmiştir. Hareket yaygınlaşmış, af ilan edilmiş, Bulgar komitacılar, Yunan çeteciler ve diğer silahlı gruplar sığınaklarından çıkarak

dağlardan inmişlerdir. Uzun yıllar süren ulusların arasındaki mücadelelerin son bulması Osmanlı topraklarındaki Hıristiyan nüfusları rahatlatmış ve kısa bir süre için gerçekten de siyasi rejimin iyileştiğine inanmalarına sebep olmuştur. Kostantinos Ap. Vakalopulos, Meşrutiyet'in ilk günlerinde Makedonya'daki Bulgar, Helen, Sırp ve Arnavutların heyecanının ve Müslüman nüfusla kardeşliğinin, ancak bu şekilde açıklanabileceğini ifade etmektedir[132].

Genel heyecan havasına rağmen Patrik III. Yuvahim (Yoakim) gelişmelere temkinli yaklaşmıştır. Ancak Jöntürklerin vaatlerinden etkilenmiş olan Rum Ortodoksların tavırları karşısında anayasanın ilan edilmesinden dolayı hoşnutluğunu ifade etmek zorunda kalmıştır[133].

Veremis'e göre, Patrik III. Yuvahim'in Jöntürklere karşı olan tutumunun, ulusçu Helenlerin karşıtlığıyla eşdeğer tutulmaması gerekmektedir. Patrikhane'nin muhafazakar tavırlarının ne Jöntürklerin laik ulusçuluğuyla, ne de "Megali İdea"cılarla hiçbir ilgisi yoktu. Yuvahim'in Jöntürk Hareketi'ne karşı hoşnutsuzluğu – ki bu O'nu kendi cemaatiyle de karşı karşıya getirmişti – devlet idaresinin tam laik bir sisteme dönüşmesi olasılığına karşı duyduğu bir tepkiydi[134]. Patrik'in ayrıca, Rum cemaatinin sahip olduğu ayrıcalıkların kaybedilmesiyle ilgili kaygıları da vardı[135].

Yunan tarihçiliğinde Jöntürk Hareketi'nin sadece görünürde özgürlükçü, özünde ise ulusçu olduğu vurgulanmaktadır. Bu görüşlere göre Jöntürkler, diğer uluslar üzerinde egemenlik kurmak, Patrikhane'nin ayrıcalıklarını iptal etmek, Osmanlı Meclisi'nde diğer ulusların temsilini sınırlandırmak ve kısaca onları sindirmek için zaman kazanmak istemişlerdir[136].

Meşrutiyet'in ilanının hemen akabinde Dragumis ve Suliotis Yunan Dışişleri Bakanı Baltacis'e bir mesaj göndererek, Osmanlı Devleti ile işbirliği yapmaya teşvik etmişlerdir. Yunanistan Osmanlı toprakları ile ilgili her türlü talepten vazgeçmeli, Osmanlı Devleti de Rumların hakları konusunda güvence

---

132 Konstantinos Ap. Vakalopulos, **To Neoturkiko Kinima Ke O Ellinismos [Jöntürk Hareketi ve Helenizm] 1908-1912**, Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis İrodotos [İrodotos Yayınları], 2002, s. 13-14.

133 Katerina Bura, "İ Vuleftikes Ekloges Stin Othomaniki Aftokratoria – İ Ellines Vuleftes [Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Milletvekili Seçimleri – Rum Milletvekileri]", **Deltio Kentru Mikrasiatikon Spudon [Anadolu Araştırmaları Merkezi Bülteni]**, 1983, Tomos [Cilt]: 4, s. 71.

134 Thanos Veremis, **İstoria Ton Ellinoturkikon Sheseon [Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihi] 1453-2003**, 3i Ekdosi [3. b.], Atina: Ekdosis İ Sideris [İ. Sideris Yayınları], 2003, s. 71-72.

135 Feroz Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, Çev. Fatmagül Berktay, 4. b., İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999, s. 93.

136 Apostolos E. Vakalopulos, **Nea Elliniki İstoria [Yeni Yunan Tarihi] 1204-1985**, G' Ekdosis [3.b.], Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis Vanyas [Vanyas Yayınları], 1988, s. 332-333.

vermeliydi. Osmanlı Devleti'nden talep edilen güvence vatandaşlık ve azınlık haklarıyla ilgili olup, Rum cemaatin din ve eğitimle ilgili konuları kendisinin düzenlemesi istenmekteydi. Gerçekten de 1908 yılı boyunca Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki ilişkiler son derece iyi olmuş ve karşılıklı resmi geziler düzenlenmiştir. Ancak kısa bir zaman sonra ortaya çıkan Girit problemi, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yeni sürtüşmelere yol açmıştır.

Bu arada İstanbul Rumlarına ait gizli bir örgüt olan İstanbul Örgütü, Meşrutiyet'i bir fırsat olarak görerek harekete geçmiştir. Suliotis, Meşrutiyet'in ilan edildiği günlerde, o bayram coşkusu içinde, Balkan ve Anadolu uluslarının anlaşmasını ve işbirliğini hedefi haline getirdiğini ifade etmektedir. Yeni rejim bir fırsattı ve Osmanlı topraklarında yaşayan uluslar için yeni bir atmosfer doğmuştu. Rumlar öncelikle Jöntürkler ile anlaşmaya çalışmalı, uzlaşmanın olası olmadığını anladıkları anda onlara karşı anayasa hudutları çerçevesinde diğer uluslarla ve hatta Jöntürklere düşmanca tavır takınacak olan Müslümanlarla da işbirliği yapmalıydı.

İstanbul Örgütü yeni rejime daha iyi uyum sağlayabilmek amacıyla durum için en uygun kişileri, örneğin yazarları, derneklere üye olanları, kilise yetkililerini üyesi yapmış ve izlediği siyasetin açık bir temsilcisi olarak "İstanbul Helen Siyasi Cemiyeti (Ellinikon Politikon Sindesmon Konstantinupoleos)"ni kurmuştur. "Siyasi Cemiyet"in ilk ve en aktif üyeleri, aynı zamanda İstanbul Örgütü mensuplarıdır.

İstanbul Örgütü daha Meşrutiyet'in ilanı şenlikleri sürerken, birim başkanlarına "soydaşların" yeni rejime göre tutumlarını belirlemesi talimatını göndermiştir. Bu talimatta, gerçekleşen rejim değişikliğinin Parikhane'nin sahip olduğu ayrıcalıkları zayıflatmaması gerektiği söylenmiştir. Tam tersine bunların anayasa ile pekiştirilmesine ve onaylanmasına çalışılması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında Osmanlı vatandaşları olarak, Türklerle eşit hak ve sorumluluklar talep edeceklerdi. Bu zor mücadelede birlik içinde olmak gerekiyordu. Jöntürkler ile muhafazakarlar arasında birincileri ve bunlar arasında da en az şöven olanları tercih edeceklerdi. Diğer uluslarla da dostane ilişkiler sürdürülecek ve iyi örneği Rumlar vereceklerdi. Helen ulusunun mücadelesi seçimlerle başlayacak ve bunda olumlu ve dürüst bir tutum içinde olunacaktı. Oy hakkına sahip olan Rumlar seçim listelerine kaydolmalı, daha sonra da oy kullanmalıydılar. İstanbul Örgütü ayrıca, Seçim Yasası'nın Yunanca'ya çevrilmesini sağlayacak ve Yunanca (Rumca) gazeteler gerekli ayrıntıları yayınlayacaklardı. Zamanı geldiğinde "Siyasi Cemiyet", İstanbul Rum milletvekili adaylarını belirleyecekti. Rumlar adı geçen Cemiyet'ten seçimle

ilgili herhangi bir bilgiyi isteyebileceklerdi. İç çatışmalar bırakılmalı ve herkes kişisel çıkarlarını bir tarafa itmeliydi.

Suliotis, Örgüt'teki milletvekillerinin düzenli olarak "Siyasi Cemiyet"e gelerek kendisiyle görüştüklerini ve İstanbul Örgütü'nün siyasi programını takip ettiklerini söylemektedir. Kendi aralarında ve İstanbul Örgütü'nün diğer üyeleriyle yaptıkları görüşmelerde her türlü konuyu inceleyerek hazırlanmışlar, mecliste ne söyleyecekleri, gazetelerde ne yazacakları, nasıl oy kullanacakları konusunda anlaşmışlardı. Suliotis bazı hallerde bürosunun meclis dershanesi gibi işlev gördüğünü ifade etmektedir. Mecliste konuşan ya da gazetelerde yazan milletvekilleri, söylemlerini ya da makalelerini önce Suliotis'le paylaşmışlardır. Rum milletvekilleri Suliotis'le olduğu gibi, 1909 Şubat'ında İstanbul Elçiliği'ndeki görevinden ayrıldığı güne kadar İon Dragumis ile de görüş alışverişinde bulunmuşlardır[137].

İstanbul Örgüt'ü üyesi olmayan pek çok milletvekili de ana meseleler söz konusu olunca örgüt üyeleriyle birlikte hareket etmiş ve onlarla dostluk ilişkileri içinde olmuşlardır. Kaldı ki bu milletvekillerinin bazılarının, örgüt üyesi akrabaları vardır[138].

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki milletvekili seçimleri ile ilgili olarak yazdığı makalesinde Katerina Bura konuya Helenlerin gözüyle yaklaşmakta ve önemli bilgiler vermektedir. Buna göre İttihatçılar milletlerin temsilcileriyle işbirliğini gerekli görmüşlerse de, onların Meclis-i Mebusan'da nüfusları oranında temsil edilmesi ilkesini benimsememişlerdir. Rumların çoğunlukta olduğu bölgelerde Rumlar ve Türklerin eşit sayıda milletvekili göstermeleri önerilmiş, ancak bu kural Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde uygulanmamıştır. Rumların seçimle ilgili etkinliklerinin koordine edilmesi görevini "Siyasi Cemiyet"i kurmuş olan İstanbul Örgütü üstlenmiştir ki, cemiyetin amacı Osmanlı Meclisi'nde Rumların olabildiğince daha geniş temsil edilmesini sağlamaktır. Girit Meselesi seçimler esnasında Rumları kötü yönde etkilemiş ve Rumlarla Türkler arasındaki güveni sarsmıştır. Bu arada seçim ihlalleri de eksik olmamış, kendilerine karşı yapılan seçim haksızlıklarına karşı Rumlar, seçimlerin iptal edilmesi isteğiyle İstanbul'da büyük bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Rumlara karşı Girit Meselesi'nden kaynaklanan düşmanlığı, seçimler süresince Yunan konsolosluk yetkililerinin müdahaleleri öfkeye çevirmiştir. Bu tip müdahalelere Rum basınındaki dikkatsiz yayınların eşlik

137 Veremis, "Apo To Ethniko Kratos Sto Ethnos Dihos Kratos – To Pirama Tis Organosis Konstandinupoleos [Milli Devletten Devletsiz Millete - İstanbul Örgütü Deneyimi]", s. 38-43.

138 Suliotis-Nikolayidis, **a.g.e.**, s. 63-83.

etmesi İttihatçıları kızdırmış ve bazı durumlarda daha önceki anlaşmaların iptal edilmesine yol açmıştır. Konsolosların, Samsun ve Trabzon'da olduğu gibi seçim öncesinde Rum adayların evlerini ziyaret etmeleri, Rumları anlaştıkları Müslüman oylarından mahrum etmiştir. Patrik seçimler süresince, Helenlerin aşırı tutumları ile İttihat Terakki Cemiyeti'nin (İTC) kızgınlığı arasında denge kurmak durumunda kalmıştır. İTC ile yapılan anlaşmaların bir bölümü, İstanbul milletvekili olarak K. Konstantinidis ve P. Kosmidis'in seçilmesi ile ilgilidir. Bu adaylar Patrik tarafından önerilmiştir. Diğer taraftan P. Karolidis, Atina Üniversitesi'nde Tarih Profesör'ü olup, Osmanlı uyruğunu kaybettiği halde İzmir milletvekili seçilmiştir[139].

Şu ana kadar yazdıklarımızın akabinde bir değerlendirme yapacak olursak, olgunlaşmamış bir siyasi ortamda seçimlerde bazı düzensizliklerin yaşanacağını kabul etmek gerekir. Ancak Rumların seçimlerle ilgili şikayetleri de kanımızca gerçekleri tam olarak yansıtmamaktadır. Feroz Ahmad'ın "İttihatçılıktan Kemalizme" adlı eserinde bu konuya açıklık getirilmektedir. Osmanlı Rumlarından bazıları Rus, bir kısmı da 1830'dan sonra Yunan uyruğuna geçmişlerdi. Dolayısıyla seçimlerde sandık başına giden Rum cemaatinden pek çok kişi, Osmanlı Devleti vatandaşı olduklarını belgeleyemedikleri için oy kullanamamışlardı. Bunların bir çoğu gerçekte yabancı uyrukluydu ve bir kısmı da vergi vermekten kaçınabilmek için hiçbir zaman yurttaşlık ya da nüfus cüzdanı için başvuruda bulunmamışlardı. Rumlar sonraki süreçte bunu seçim hilesi olarak yorumlamışlardır.

1908 Eylül'ünde İTC'ne karşı Osmanlı Ahrar Fırkası kurulmuştur. Liberaller "idarede adem-i merkeziyeti ve şahsi teşebbüsü" önermiş ve genel olarak Prens Sabahattin'in fikirlerini savunmuşlardır. Bu öneriler Rumlara ve bazı Ermeni gruplarına çekici gelmiş ve partiyi coşkuyla desteklemelerine sebep olmuştur[140].

Yunan tezlerinde Prens Sabahattin'in desteklenmesinin sebebi olarak, İTC'nin diğer milletlerin haklarına karşı cephe alacağını her geçen gün biraz daha açık etmesi gösterilmektedir. Ahrar Fırkası kurulduğunda Theotokis Hükümeti ve ayrıca muhalefet partilerinin liderleri olan Rallis, Mavromihalis ve Stefanos Dragumis[141] bu partiyi desteklemek görüşünde birleşmişlerdir[142].

---

139 Bura, **a.g.m.**, s. 72-73.

140 Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, s. 89-97.

141 Stefanos Dragumis, İon Dragumis'in babasıdır. "Dragumis", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 5, s. 262-263.

142 Veremis, "Apo To Ethniko Kratos Sto Ethnos Dihos Kratos – To Pirama Tis Organosis Konstandinupo-

Suliotis, Prens Sabahattin'in Fransa'dan İstanbul'a dönüşünü teatral bir olay olarak yorumlamaktadır. Prens, babasının kemiklerini taşımaktadır ve bir gemi kiralanmıştır. Yunan Hükümeti kendisine büyük bir karşılama düzenlemiş, bir heyetle kalabalık bir kitle O'nu Pire'de selamlamıştır. Bir takım aracılar vasıtasıyla İstanbul Örgütü Prens Sabahattin'e yardım etmiş, İstanbul'a geldiğinde kendisine coşkulu bir karşılama düzenlenmiştir. Örgüt Prens'e, seçimlerde İstanbul'da kendi siyasi bürosunu kurabilmesi için maddi ve manevi yardımda bulunmuştur[143].

Prens Sabahattin Bey, İstanbul'a varışının ertesi günü kalabalık bir kitlenin eşliğinde babasının naaşını Eyüp'teki aile mezarlığına defnettirmiştir. Bu cenaze töreninde pek çok önemli kişi, bu arada Şeyhülislam Cemaleddin Efendi ile Hahambaşı bizzat bulunmuşlar, patrikhanelerden de birer heyet bu törene katılmışlardır. Babasının cenazesine gösterilen bu ilgi nedeniyle Prens Sabahattin Bey Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'ye teşekküre gittiği gibi, diğer dini kurumların temsilcilerini de ziyaret etmiştir. Bu olay İttihatçı gazetelere, Prens Sabahattin'in Patrik'in elini öptüğü yorumuyla yansımıştır[144] ki, Suliotis'in anlatımına bakılırsa bundaki doğruluk payını kabul etmek gerekir.

Ahrar Fırkası, Müslüman Arap ve Arnavutlardan gayrimüslim gruplara kadar bütün İttihatçı aleyhtarı unsurları kendine çekmiştir. Özellikle Rumların Liberalleri desteklemeleri, İttihatçılar ile Patrikhane arasındaki ilişkilerin sona ermesine yol açmıştır. 13 Nisan 1909 karşı devrimiyle doruğa ulaşan İttihatçı aleyhtarı kampanya içinde İstanbul Rum basını önemli rol oynamıştır.

Karşı devrime kadar İttihatçılar Osmanlıcılık idealine azınlıklarla görüşmeler yoluyla varmaya çalışmışlardır. Bu yöntemin iflas etmesi, onları Meclis yoluyla bu hedefe ulaşmaya yöneltmiştir. Bu yüzden azınlıkların siyasi ve kültürel özerkliğini kısıtlamaya ve bu faaliyetlerin – örneğin eğitimin – denetimini devlete vermeye yönelik yasa önerileri getirmeye başlamışlardır. Böylece devlet daha sonra okullarda bir ortak Osmanlı kültürü yaratmaya girişebilecektir. Bu siyaset hem Osmanlıca, hem de ayrılıktan ziyade birliği özendirme amacı taşıyan ortak bir tarih öğretimini gerektirdiği için, onu eleştirenler tarafından "Türkleştirme" olarak da tanımlanmıştır. Meclisteki tartışmalardan da, İttihatçıların fikirleri ile gayrimüslimlerin fikirleri arasındaki derin ayrılık ortaya çıkmıştır[145].

---

leos [Milli Devletten Devletsiz Millete - İstanbul Örgütü Deneyimi]", s. 44-45.

143 Suliotis-Nikolayidis, **a.g.e.**, s. 94.

144 Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, 2. b., İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000, s. 323-325.

145 Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, s. 98-102.

Yunan tarih kitaplarında bu olgu, "İttihatçıların duruma hakim olarak, iktidarı ellerine alacak önlemler almaları" olarak yorumlanmaktadır. İttihatçılar iktidara geldikleri andan itibaren gayrimüslimler karşısındaki niyetlerini açık etmişler, devam eden süreçte gayrimüslim azınlıkları yasalara saygılı hale getirmeye çalışmışlardır. 1908-1912 döneminde bir dizi önlem ve düzenlemeyle Osmanlılaştırma (ya da Türkleştirme) işlemine hız vermişlerdir. İttihatçıların amaçlarından biri Patrikhane yetkilerini sınırlandırmak olmuş ve bu yetkileri direkt olarak sınırlandıracak konumda olmadıkları için, onları dolaylı olarak zayıflatmak istemişlerdir. Meclis-i Mebusan Rum milletvekillerinin yürürlükte olan eğitim sistemine ilişilmemesi konusundaki tekliflerini reddetmiş, eğitim devlet denetimine girmiş ve yavaş yavaş tüm Osmanlı vatandaşları için aynı olacak olan önlemler alınmaya başlamıştır[146].

Gayrimüslimler ve özellikle de Rumlar, din ve ırk ayrımı yapılmaksızın bütün Osmanlı uyruklarının askere alınmasını öngören Askerlik Yasası'nın uygulanmasını da tartışma konusu yapmışlardır. İstanbul Örgütü bu konu ile yakından ilgilenmiş, konuyu Rumlar açısından dikkatlice incelemiştir[147]. Yunan tarihçiliğinde Askerlik Yasası uygulamasının, "ulusçuluğun yükseldiği bir dönemde, Hıristiyanlara karşı baskı unsuru olarak kullanılmış bir düzenleme" olarak yorumlandığını görmekteyiz[148].

Gayrimüslim cemaatlerle İttihatçılar arasında tartışma yaratan bir diğer konu ise Dernekler Yasası (Cemiyetler Kanunu)'na ilişkin olmuştur. Yasanın meclisteki görüşmelerine, Rum milletvekilleri aktif katılmışlardır[149]. Hükümet dernekleri kendi denetimi altına sokmak ve etnik ya da dini temele dayanan siyasi dernekleri yasaklamak istemiştir. İttihatçılar, bu tür siyasi kuruluşların ayrılıkçılığı körüklediğini ve imparatorluğun birliğini baltaladığını savunmuşlardır. Yasa, kültür ve edebiyat derneklerinin kurulması için bir engel oluşturmasa da, konuyla ilgili açıklamalar cemaatleri tatmin etmemiştir.

İmparatorluk'taki iş bölümünden hoşnut olmayan, Rum ve Ermenilerin ekonomik üstünlüğüne içerleyen ve milli ekonomi yaratma gayreti içinde olan İttihatçıların ekonomideki uygulamaları, ayrıca Eşkiyalık ve Bozgunculuğun Önlenmesi Yasası ve Atina'nın Girit'in "Enosis" ilan etmesini desteklemesini protesto amacıyla Yunan ticaretine karşı girişilen genel boykot, Helenlerin

146 Bura, **a.g.m.**, s. 74-75.

147 Suliotis-Nikolayidis, **a.g.e.**, s. 89-90.

148 Bura, **a.g.m.**, s. 75.

149 **Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi**, Devre:1, İçtima:1, Cilt: 5, (1909), Ankara: TBMM Basımevi, 1993, s. 196-206; 446-451; 559-565.

İttihatçılara yönelttikleri başlıca eleştirilerden olmuştur[150]. Yunan gemileri ve ürünlerine karşı uygulanan ticari boykot, "ithalat – ihracatı ve deniz taşımacılığını büyük ölçüde denetlemekte olan Rum tüccar, üretici ve nakliyecilerini yok etme gayreti" olarak yorumlanmıştır. 1909 yazında başlayan silahsızlandırma önleminin, Makedonya'daki Helenleri şaşırttığı ifade edilmiştir[151].

1911 Kasım'ında, içinde Türk Liberallerin ve tutucuların, Arapların, Arnavutların, Rum ve Ermenilerin, İTC'yi yenilgiye uğratmak için enerjilerini harekete geçirdikleri bir İttihatçı aleyhtarı koalisyon olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası (HİF) kurulmuştur. Partinin programı, azınlıklara padişah iradeleri, fermanları ve beratları ile tanınmış bütün ayrıcalıkların korunacağını vaat etmektedir[152]. Bu olgu Bura tarafından, "bir kez daha Hıristiyanlar ve Müslümanların, komitaların yıkılması ortak hedefi etrafında birleşmeleri" olarak yorumlanmaktadır[153].

1911 yılında, Helen Ortodokslarca "yetenekli bir din adamı" olarak değerlendirilen Hrisanthos Filippidis (daha sonraki süreçte Trabzon Metropolitliği görevini üstlenmiştir) Patrikhane arşivinde görevlendirilmiş ve "Ekklisiastiki Alithia[154] (Kilise'nin Gerçeği)" adlı haftalık yayın organını çıkarmıştır. Hrisanthos, İstanbul Örgütü'ne üye ve Suliotis'in de yakın arkadaşı olmuştur. Adı geçen yayın organında makaleler yazmış ve İttihatçıların değişmez tutumları ile Rumları, Sırpları ve Bulgarları işbirliğine sevkettikleri konusunda Osmanlı Hükümeti'ni uyarmıştır[155].

Bu dönem Osmanlı Meclis'indeki Rum milletvekillerinin davranışlarını değerlendiren Bura, bunların azınlıkta oldukları için Meclis'teki çoğunluğu denetleyen İTC'nin kararlarını etkileyemediklerini, ancak mecliste bir grup oluşturmaya çalıştıklarını söylemektedir. Rum milletvekilleri Helenizm'i ilgilendiren konularda işbirliği yapmışlardır. "Siyasi Cemiyet" Rumları siyasi bir parti kurmaları yönünde teşvik etmiş, bazı Rum milletvekilleri İTC üyesi oldukları için bu teşvik kabul görmemiştir. Ancak "Siyasi Cemiyet"in

150 Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, s. 104-105.

151 Bura, **a.g.m.**, s. 75-76.

152 Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, s. 106.

153 Bura, **a.g.m.**, s. 78.

154 Ali Arslan'ın "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını" adlı kitabında, yayın organından "Eklisiastiki Alitheia" adıyla söz edilmekte ve "Patrikhane Gazetesi" olduğu bilgisi verilmektedir. Bkz. Ali Arslan, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını**, İstanbul: Truva Yayınları, 2005, s. 99.

155 Veremis, "Apo To Ethniko Kratos Sto Ethnos Dihos Kratos – To Pirama Tis Organosis Konstandinupoleos [Milli Devletten Devletsiz Millete - İstanbul Örgütü Deneyimi]", s. 46.

ısrarlı gayretlerinin sonucu olarak, Rum milletvekillerinin 16'sını kapsayan "muhteşem" Rum Grubu oluşturulmuştur. Bu grubun içinde Boşo (Busios), Kosmidis, Digkas, Vamvakas, K. Konstantinidis, Honeos, Narlis, Zafiropulos, Saltas, Bostanis, Çelebidis, Stelios, Th. Konstantinidis, Kigkos, Surlas ve Kurtoglu yer almışlardır. Grup lideri cesaretiyle tanınan Boşo'dur. Bu gelişme Rum milletvekillerini "ulusçu" ve "ulusçu karşıtı" olarak ikiye bölmüş ve "Siyasi Cemiyet"in, siyasetine katılmayan milletvekillerini suçlamasına yol açmıştır. Özellikle Boşo ve Kosmidis meclis içinde çok aktif yer almışlardır. Ancak güdülen bu siyaset, İttihatçıların bunu propaganda malzemesi olarak kullanmasına yol açmıştır. İstanbul Örgütü'ndeki milletvekilleri, İttihatçılara karşı daha güçlü muhalefet yürütebilmek amacıyla, İmparatorluk'taki diğer unsurlarla da işbirliğine yönelmişlerdir[156].

Feroz Ahmad, Rum milletvekillerinin çoğunluğunun Panhelenist olduğunu ve davranışlarının ardında, kendilerini Atina ile özleştirme düşüncesinin yattığını ifade etmektedir. Rum milletvekillerinden Boşo'nun, "Ben, Osmanlı Bankası ne kadar Osmanlıysa o kadar Osmanlıyım!" dediğini aktarmakta, bu sözün uydurma dahi olsa, dönemin havasını iyi yansıttığını vurgulamaktadır[157].

Veremis Ahmad'ın, ifade ettiğine göre Türk tarihçileri tarafından da kabul gören, Osmanlı Rumlarının Atina'ya, ya da yeniden doğacak Bizans'a sadık oldukları, bunun aynı paranın iki yüzünü teşkil ettiği ve Rum cemaatin siyasi olarak yekpare olduğu ile ilgili görüşünü kabul etmemekte, Ahmad'ın Patrikhane'yle Yunan Devleti arasındaki zıtlıkları yadsıdığını vurgulamaktadır. Her ne kadar Patrikhane ve Yunan Devleti pek çok kez birlikte hareket etmişlerse de, bu onların siyasetlerinin örtüştüğü anlamına gelmemekteydi. Bu yekpare olma hali Balkan Savaşları'ndan sonra şekillenmeye başlamıştı. 1908 seçimleriyle ortaya çıkan Osmanlı Meclis'indeki Rum milletvekilleri, görüşleri açısından büyük bir çeşitliliği gözler önüne sermişlerdi. Bunlardan bir kısmı Jöntürkleri desteklemiş (Emmanuilidis), bir kısmı Patrikhane'yle işbirliği yapmıştı (Kosmidis). Liberal Osmanlıları destekleyenler olduğu gibi (Skalieris), İstanbul Örgütü'yle işbirliği yapanlar da çıkmıştı (Honeos, Boşo). Bunların çoğu Osmanlı İdaresi'nde milletlerin daha iyi yaşayabilmesi konusunda en iyi güvenceleri verecek siyasi programa desteklerini sunmaya hazır olmuşlardı.

---

156 Bura, **a.g.m.**, s. 76-77.

157 Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, s. 97.

Yunan diplomasi birimleri Osmanlı Rumlarının meselelerine açıkça karışmış, ancak onların gerçek problemlerini idrak edememişti. Yunan Dışişleri Bakanlığı, kural olarak Rumların herhangi bir Osmanlı İdaresi'ne kendi bildiklerine karşı koymalarını istememişti.

Veremis bugüne kadar hala, Osmanlı Rumlarının çoğunluğunun, yani işçiler, çiftçiler ve küçük burjuvaların siyasi iradelerinin, çıkarlarını ve ideolojilerini kimlerle örtüştürdüklerinin (Türkler, Megali İdea'cılar, Liberaller, Patrikhane ve çokuluslu federatif bir imparatorluğu destekleyenler) bilinmediğini ifade etmektedir[158].

İttihatçılar 1912 baharında erken seçime hazırlanırken, azınlıklara karşı daha uzlaşıcı hale gelmişler ve Patrik'e bir takım taahhütlerde bulunmuşlardır. III. Yuvahim İttihatçılarla işbirliğini desteklemişse de, "Siyasi Cemiyet" Hürriyet ve İtilaf Fırkası (HİF) ile ayrıca anlaşma yaptığı için bunun gerçekleşmesine izin vermemiştir. "Siyasi Cemiyet"in HİF ile işbirliğinin, 1912 milletvekili seçimlerinde doruğa çıktığı söylenebilir. Ancak İTC'nin desteklemediği adayların seçim kazanabilmeleri olanaksızdır. İTC ile anlaşmaya girmeyen Rumlar, 1908'deki kadar iyi bir sonuç alamamışlar; 1908'deki 25 milletvekiline[159] karşılık, 1912 Meclisi'nde Meclisi Mebusan Zabıt Ceridelerine göre

158 Veremis, İstoria Ton Ellinoturkikon Sheseon [Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihi] 1453-2003, s. 71-76.

159 Yunanlı tarihçilere göre 1908-1912 döneminde Meclisi Mebusan'da 26 Rum milletvekili görev almıştır (Feroz Ahmad da 26 sayısını vermektedir). Ancak bunlardan üçü, görevden çekilen üç milletvekilinin yerine meclise girmişlerdir. Katerina Bura'nın "İ Vuleftikes Ekloges Stin Othomaniki Aftokratoria – İ Ellines Vuleftes [Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Milletvekili Seçimleri – Rum Milletvekilleri]" adlı makalesinde verdiği isimlerle, bizim Meclisi Mebusan Zabıt Ceridelerinde yaptığımız taramalarda tespit ettiğimiz 25 milletvekilinin isimleri örtüşmektedir. Bunlar, 1. K. Konstantinidis, 2. P. Kosmidis, 3. İ. Mamopulos, 4. G. Artas, 5. G. Honeos, 6. G. Kurtoglu (Kurtoğlu) 7. D. Kigkos (Kinkos) 8. K. Surlas (Konstantin Sürla) 9. S. Narlis (Narlı) 10. Konstantin Savvopulos, 11. K. Drizis (Koço Drizo), 12. G. Busios (Yorgo Boşo), 13. Harisiyos Vamvakas (Haris Vamvakas), 14. D. Zafiropulos (Dimitri Zaferopulos), 15. M. Saltas (Mihalaki Salta), 16. P. Bostanis (Panayot Bostan), 17. T. Nalis (T. Nali) 18. A. Mihailidis, 19. D. Digkas (Dimitri Dingas hatta Dimitri Dimkos), 20. A. Georgancoglu Paşa (Aristidi Paşa), 21. E. Emanuilidis (Emanuel Emanuelidis), 22. P. Karolidis (Pavli Karolidi), 23. Th. Konstantinidis (Teodor Konstantinidi), 24. M. Kofidis (Matyo Kofidi), 25. M. Çelembidis (Çelepidis)'tir. Katerina Bura 26. milletvekili olarak, Limni milletvekili dediği M. Stelios ismini kaydetmiştir. Ayrıca Bura, Amalthia Gazetesi'nin Limni'den M. Kantis'in de milletvekili seçildiğini yazdığına işaret etmiştir. Milletvekili listesinde yer alan H. Vamvakas, 1909 yazında Drizis'in istifası üzerine meclise girmiştir. Aristidi (Georgancoglu) Paşa'nın ayan üyeliğine atanmasıyla yerine, E. Emanuilidis seçilmiştir. Karesi Mebusu Şefik Bey'in temyiz mahkemesi üyeliğine atanması üzerine de, yerine Konstantin Savvopulos getirilmiştir.

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtima:1, Cilt: 1, (1908), Ankara: TBMM Basımevi, 1982, s. 22-62, 748-749; Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtima:1, Cilt: 2, (1909), Ankara: TBMM Basımevi, 1982, s. 416-417; 698-699; Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtima:1, Cilt: 3, (1910), Ankara: TBMM Basımevi, 1982, s. 100-103, 639-640; Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre:1, İçtima:2, Cilt: 4, (1910), Ankara: TBMM Basımevi, 1986, s. 581-582; Meclisi Mebusan Zabıt

14 milletvekilliğine düşmüşlerdir[160]. Seçilen milletvekillerinin çoğunluğu da İTC ile hareket etmiş olan adaylardır[161]. 1914 Meclis'indeki Rum milletvekili sayısı ise 16'dır[162].

Son Osmanlı Meclisi'ne seçilen milletvekillerinin genellikle Müdafaa-i Hukuk'un desteklediği adaylar olduğunun unutulmaması gerekir.

Rum cemaatle ilişkiler soğumakla birlikte düzgün bir şekilde sürmüş ve siyasi rengi ne olursa olsun kabinede bir Rum daima yer almıştır. Balkan Savaşları sonrasında ise iki cemaat arasındaki ilişkiler bir daha düzelemeyecek kadar bozulmuştur[163].

Veremis'e göre Balkan Savaşları, Anadolu'daki Rum nüfusun çöküşünün başlangıcını teşkil etmiştir. Makedonya ve Trakya'daki Türk yenilgisi, ayrıca Midilli, Sakız ve Sisam'ın kaybı, İttihatçıların hiddetlenmesine sebep olmuştur. Anadolu'ya Trakya ve Makedonya'dan pek çok Müslüman Türk göçmen

---

Ceridesi, Devre:1, İçtima:3, Cilt: 3, (1910), Ankara: TBMM Basımevi, 1986, s. 148-149; Bura, **a.g.m.**, s. 84-85; Feroz Ahmad, **İttihat ve Terakki (1908-1914)**, 5. b., İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999, s. 189.

160 Meclisi Mebusan Zabıt Ceridelerine göre 1912 meclisinde yer alan Rum milletvekilleri şunlardır: 1. G. Artas (Artas Yorgaki), 2. V. Orfanidis (Vasilaki Orfanidi), 3. A. Kallinoglu (Ananyadis), 4. D. Kigkos (Dimitrakis Kingos), 5. K. Surlas (Konstantin Sürla), 6. K. Savvopulos (Konstantin Savoplos), 7. D. Savvas (Dimitraki Sava), 8. T. Nalis (Tarayan Nali), 9. A. Mihailidis (Anastas), 10. P. Karolidis (Pavli Karolidi), 11. E. Emmanuilidis (Emanuel Emanuelidi), 12. M. Kofidis (Matyo Kofidi), 13. Apodiakos (Ahilya Apotyako) ve 14. Kiryako Koçano'dur. Ancak Katerina Bura'nın ilgili makalesinde, Selanik milletvekili olan Koçano'nun ismi verilmemiş, buna karşılık Gelibolu milletvekili olarak S. Narlis'den ve Serez milletvekili olarak D. Digkas'dan söz edilmiştir. Ahmad ise bu meclisteki Rum milletvekili sayısını 15 olarak vermektedir.

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İçtima: 1, Cilt: 1, (1912), Ankara: TBMM Basımevi, 1991, s. 2-14, 111-112, 235-236, 265-266; **Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi**, Devre: 2, İçtima:1, Cilt: 2, (1912), Ankara: TBMM Basımevi, 1991, s. 335-336, 557-558; Bura, **a.g.m.**, s. 85; Ahmad, **İttihat ve Terakki (1908-1914)**, s. 189.

161 Bura, **a.g.m.**, s. 78-79.

162 Feroz Ahmad bu meclisteki Rum milletvekili sayısını 13 olarak vermektedir. Bura ilgili makalesinde 16 olarak vermiştir. Biz de dönemle ilgili Meclisi Mebusan Zabıt Ceridelerinde yaptığımız taramalarda, bu sayının 16 olduğunu doğrulamış bulunuyoruz. Ancak önceki dipnotlarımızdan da fark edileceği gibi, Osmanlıca kaynaklardan aktarma yapıldığından dolayı Meclisi Mebusan Zabıt Ceridelerinde isimler değişikliklere uğramış olabilmektedirler. 1914-1918 Meclisi Mebusanı'nda görev yapmış Rum milletvekilleri şunlardır: 1. Orfanidis, 2. V. Çorbacoglu (Viktor). 3. İ. Haralambidis, 4. Th. Arzoglu (Theodoraki), 5. A. Kallinoglu (Ananyadis), 6. D. Fitos (Dimitraki Papafitu), 7. K. Savvopulos (Konstantin Savopulos), 8. İ. Gevenidis (Yanko Küvanoğlu), 9. Th. Dimitriadis (Tokinidis), 10. A. Mihailidis (Anastas), 11. S. Simeonoglu (Simonaki Simonoğlu), 12. E. Meymaroglu (Vangel Mimaroğlu), 13. E. Emmanuilidis (Emanuel Emanuelidis), 14. Th. Evklidis (Themistoklis Efkalidis), 15. M. Kofidis (Matyo Kofidi), 16. G. İoannidis (Yorgi Yuvanidi).

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 3, İçtima: 1, Cilt: 1, (1914), Ankara: TBMM Basımevi, 1991, s. 450-451, 540-541; **Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi**, Devre: 3, İçtima: 3, Cilt: 3, (1917), Ankara: TBMM Basımevi, 1991, s. 195-197; Bura, **a.g.m.**, s. 85; Ahmad, **İttihat ve Terakki (1908-1914)**, s. 189.

163 Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, s. 108.

gelmiştir. 1913 Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasının akabinde Edirne bölgesindeki Rumların sistemli sürgünü başlamış ve bu olgu kısa sürede Batı Anadolu'ya yayılmıştır. Bu davranış basit bir misilleme olmayıp, gidenlerin yerine gelenlerin yerleştirilmesiyle Osmanlı Hükümeti'nin işi kolaylaşmıştır[164].

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden önceki dönemde göçe çıkmış Rumların çoğunun, 1918-1919 döneminde geriye döndüğü anlaşılmaktadır[165]. Ne var ki geri dönüşleri, gidenlerin mülklerine yerleştirilen Türk göçmenlerle bunlar arasında bir takım problemlerin yaşanmasına sebep olmuştur[166]. Bunun da ötesinde bu konu Yunanistan tarafından tezler, makaleler ve kitaplarla hala canlı tutulmaktadır[167].

Bura, Balkan Savaşları döneminde İttihatçıların, çokuluslu imparatorluğu Türk ulusal devletine dönüştürme işlemine hız verdiklerini ifade etmektedir. 1915'teki yeni eğitim yasasıyla, Türk hükümeti eğitim programını kesin denetimi altına almıştır. Diğer taraftan savaşın başlamasıyla birlikte gayrimüslimlerin zorunlu olarak askere alınması, Hıristiyanların Amele Taburları'nda yok edilmesine dönüşmüştür. Yunanistan'ın 1917'de Almanya'ya savaş ilan etmesinin akabinde, İstanbul Hükümeti Rumlara karşı büyük önlemler almış ve "askeri olarak hassas" bölgelerdeki Rum nüfus uzaklaştırılmaya başlanmıştır[168].

Yunan tezlerinde rastlanan bu tip suçlamalar, 1918 döneminde Rum milletvekillerinin Meclis-i Mebusan'da Türk yetkililere yönelttikleri suçlamalarla aynı paraleldedir. Bu dönemde özellikle Aydın Milletvekili olan Emanuilidis başta olmak üzere diğer Rum milletvekilleri de, Rum tehciri ve "Amele Taburları"na ilişkin sorular sormuşlar, takrirler sunmuşlar ve suçluların cezalandırılmasını talep etmişlerdir. Bu uygulamalardan, Türkleri yönlendirdiği gerekçesiyle Liman Von Sanders de sorumlu tutulmuştur. Rum

---

164 Veremis, **İstoria Ton Ellinoturkikon Sheseon [Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihi] 1453-2003**, s. 76.

165 Justin McCarty, **Müslümanlar ve Azınlıklar**, Çev. Bilge Umar, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998, s. 137.

166 İbrahim Ethem Atnur, (Sonraki dipnotlarda Atnur olarak gösterilecektir), **"Tehcirden Dönen Rum ve Ermenilerin İskanı Meselesi"**, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1991), s. 167.

167 Konstantinos Ap. Vakalopulos, **Diogmi Ke Genoktonia Tu Thrakiku Ellinismu, O Protos Kserizomos [Trakya Helenizminin Sürgün Edilmesi ve Soykırımı, Kökten İlk Kopuş] 1908-1917**, Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis İrodotos [İrodotos Yayınları], 1998, Tüm Kitap; Elisavet Kontoyorgi, "Plithismiakes Metavoles Stin Anatoliki Thraki [Doğu Trakya'daki Nüfussal Değişiklikler] 1911-1923", **Opsis Tu Mikrasiatiku Zitimatos [Anadolu Meselesinin Yönleri]**, Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis Art of Text [Art of Text Yayınları], 1994, s. 57-67.

168 Bura, **a.g.m.**, s. 81-82.

milletvekillerinin Meclis-i Mebusan'daki aşırıya kaçan bu tutumları, Meclis'in 11 Kanunuevvel (Aralık) 1334 (1918) tarihli oturumunda Ertuğrul Mebusu Şemsettin Bey tarafından, "Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Yunan Hükümeti müdafilerinin (savunucularının) bulunduğuna hiç aklım ermiyor. Osmanlı Mebusan'ında Yunan menafii (çıkarları) müdafaa edilemez" sözleriyle eleştirilmiştir.

Meclis-i Mebusan'daki çeşitli oturumlarda Mehmet Emin Bey ve Mehmet Faik Bey gibi Türk milletvekilleri, Osmanlı'nın farklı milletlere karşı ne kadar anlayışlı olduğunu, birkaç şahsın yaptıklarına bakılarak bütün bir Türk ulusunun suçlanamayacağını izaha çalışmışlar ve tehcirin haklı gerekçelerini ortaya koymuşlardır. Gönderilenlerin, Yunan ya da düşman ordularına hizmet edenler oldukları ve Rumların tehcirinden, Müslümanlara kötü davranan Rum çetelerin sorumlu oldukları ifade edilmiştir.[169].

Liman Von Sanders "Türkiye'de 5 Yıl" adlı kitabında, kendisine yöneltilen suçlamaları yanıtlamakta ve Türk üniforması giydiği için Rumlar tarafından sevilmediğini söylemektedir[170]. 1916 yılı boyunca sahil bölgesindeki Rumların casusluk yaptıklarını, Anadolu sahilinin uç noktalarında bulunan köylerin, karşı adalardan gelen casus ve korsanlarca sık sık basıldığını naklet-mektedir[171].

Dönemin yetkililerine "Amele Taburları"ndaki zor koşullarla ilgili yöneltilen eleştirilere gelince[172], unutulmamalıdır ki bir bütün olarak Osmanlı Ordusu'nun içinde bulunduğu koşullar inanılmaz derecede kötüydü. Zürcher bu konuyla ilgili olarak Amele Taburları'ndaki koşulların, ordunun bütününde olan bitenin aşırı bir biçimini ifade ettiğini söylemektedir[173].

İkinci Meşrutiyet dönemi boyunca Osmanlı Rum Cemaati İttihatçı baskılar karşısında yıkılmayacak kadar güçlü ve iyi örgütlenmiş durumda olmuş, Balkan Savaşları'nın sonucu ise Helen liderlerinin Helenizm ve Megali İdea umutlarını güçlendirmiştir.

---

169 **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 3, İçtima Senesi: 5, Cilt: 1, Ankara: TBMM Basımevi, 1992, s. 186-301. 23 Teşrinisani (Kasım) 1334 (1918) ile, Kanunuevvel (Aralık) 1334 (1918) tarihleri arasındaki oturumları içermektedir.**

170 Liman Von Sanders, **Türkiye'de 5 Yıl**, Çev. M. Şevki Yazman, İstanbul: Burçak Yayınevi, 1968, s. 71.

171 **A.e.**, s. 172-173.

172 Maria Anemodura, "Amele Taburu: Tagmata Katangkastikis Ergasias [Amele Taburu: Zorunlu İş Taburları]", **Periodiko İstoria [İstoria Dergisi]**, Aprilios [Nisan] 1990, Tevhos [Sayı]: 262, s. 22-29.

173 Eric Jan Zürcher, **Savaş, Devrim ve Uluslaşma, Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi: 1908-1928**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniveritesi Yayınları, 2005, s. 211-212.

B. 1909 Gudi Darbesi

Bir yıl arayla biri Osmanlı İmparatorluğu'nda, diğeri Yunanistan'da olmak üzere iki askeri hareket gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisi, önceki bölümde ele aldığımız 1908'de Meşrutiyet'in ilanı (Jöntürk Hareketi), ikincisiyse 1909 Gudi Darbesi'dir. Yunanistan'da cereyan eden ayaklanmaya "ihtilal" yerine "darbe" sözcüğünün seçilmesinin sebebi, askeri hareketten sonra gerçekleşen hadiselerin, Yunanistan dahilinde köklü bir değişiklik getirmemesindendir[174]. Grigoriadis'e göre bu iki hareket yüzeysel olarak da, derinden de birbirlerinden etkilenmişlerdir[175].

1890-1909 dönemi, Yunanistan'da önemli değişiklikler dönemidir. 1890'dan itibaren çeşitli krizler ortaya çıkmış ve sanayiyle tarımda düzenli çalışmalar gerçekleştirilememiştir. İşsizlikten ya da ancak geçici olarak iş bulunabilmesinden dolayı kötümser olan pek çok kişi, kendilerine daha iyi bir gelecek sağlamak, yeni yaşam koşullarına ulaşabilmek amacıyla gözlerini yurt dışına, özellikle de ABD'ye çevirmişler ve göç olgusunda sürekli bir artış yaşanmıştır. Göç edenlerin sayısı 1890'da 1.108 iken, 1910 yılında 39.135 kişiye ulaşmıştır ki bu sayı, küçük Yunanistan için gerçek bir kan kaybıdır. Gerçi göç, Yunanistan'ın tanımadığı bir olgu değildir. Ancak önceki dönemlerde göç edenler genellikle fakir köylerdeki denizciler ve dağlık bölgelerdeki sanayicilerken, bundan böyle işçiler ve çiftçiler göç etmeye başlamışlardır. Bu, Yunanistan'ı ihtiyaç duyduğu insan gücünden yoksun bırakmıştır.

Büyük göç dalgasının yaşandığı esnada Yunanistan tarım alanında biri kuru üzüm, diğeri "Tesalya (Thessalia) Sorunu" olarak bilinen iki sorun yüzünden sarsılmıştır. Tesalya toprağının %75'i büyük toprak sahiplerinin, yani ağaların elindedir. 1907'de çıkarılan bir yasa ile köylülere kendi ektikleri tarlaya sahip olabilme hakkı tanınmışsa da, halkın büyük mülklerin istimlak edilmesiyle ilgili talebi gerçekleşmemiştir. "Tesalya Sorunu", kanlı ayaklanmalara da yol açan büyük bir problem olarak varlık göstermiştir.

1898'den sonra ticaret ve sanayide bazı olumlu gelişmeler kaydedilmişse de, sermayeler küçüktür ve bu sanayileşme açısından henüz daha ilk adımlardır. İşçi eksikliği gündeliğin yükselmesine sebep olmuş, bundan dolayı küçük sanayide kriz yaşanmış, pahalılık yükselmiş, halkta memnuniyetsizlik baş göstermiştir. Halk siyasal partilerin kötü alışkanlıklarından, devletin iyi

174 Moiras, a.g.e., s. 101.

175 Fivos Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940**, Tomos [Cilt]: 1, Atina: Ekdosis Kendrinos [Kendrinos Yayınları], 1971, s. 114.

yönetilmediğinden de şikayetçidir ve değişim isteği giderek daha fazla hissedilir olmuştur.

Gerçekten de 1898-1909 yılları arasında Yunanistan'ı yönetmiş olan siyasetçiler, ne yapmak istedikleri konusunda net fikirlere sahip olmamışlardır. Dönemin siyasi partileri, Yunan İhtilal'ini gerçekleştirenlerin soyundan gelenlerin aletidirler. Dönemin özelliklerini algılayamamakta ya da bunları yok saymaktadırlar. Siyasi hayatın başrol oyuncusu olan Theotokis, sağduyulu bir yönetici olduğu halde, üşengeç ve kararsızdır. Kibar, diplomasiye yatkın ve meclisteki konuşmalarında sakin bir üsluba sahip de olsa, fakir kitleleri rahatlatacak bir ekonomik program sunamamıştır.

Theotokis ordunun eğitimi, silah temini ve yeniden düzenlenmesi için girişimlerde bulunmuşsa da sarayın etkisinden kurtulamamış ve Veliaht Konstantin'i askeri idarenin lideri konumuna getirmiştir. Birkaç subay haricinde Fransa ve Almanya'daki eğitimden yararlanan olmadığı için, subaylar arasında da memnuniyetsizlikler ortaya çıkmıştır.

Varolan koşullardan genç aydınlar da memnun değildirler. Kentli nüfus sürekli artmakta, yeni burjuvalar, tüccarlar ve sanayiciler haklarını savunmak için kooperatifler, dernekler ve birlikler kurmaktadırlar. Fabrika işçileri de ilk sendikalarını kurmuşlar, çiftçiler bir takım ayaklanmalarla seslerini duyurmak istemişlerdir.

Mücadeleci bir şekilde ortaya çıkan tüm bu yeni güçler, ulusun sürekli aşağılanmasına ve sarayın etkisine reaksiyon göstermişler ve ihtilal ile sağlanması olası olan bir değişim istemişlerdir[176].

XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında, Yunan ordusundaki subayların eğitimine ve sosyal yapısına bakıldığında şu olgular dikkat çekmektedir. 1882 yılında Askeri Akademi (Sholi Ton Evelpidon) yeniden teşkilatlandırılmıştır. Yıllık okul ücretlerinin yüksek oluşu sebebiyle, ancak gelir düzeyi yüksek olanların çocukları bu okula gidebilmişlerdir. Aynı yıl astsubay yetiştirmek amacıyla, yeni bir Harp Okulu olan (Sholi Ton İpaksiyomatikon) kurulmuştur. Bu okula kaydolmak isteyenlerden ücret alınmaması, fakir adaylara askeri kariyerin yolunu açmıştır. Bunlar kısa bir dönem sonra subay rütbesine terfi edebileceklerdir. Bu yeni gelişme, küçük ve orta sınıf burjuva ailelerin, çocuklarını askerlik mesleğine yönlendirmelerine sebep olmuştur. Ancak üst rütbelere sadece Askeri Akademi mezunları sahip olabilmektedirler. XX. yüzyılın başlarında Yunan ordusundaki subayların

176 Ap. E. Vakalopulos, **Nea Elliniki İstoria [Yeni Yunan Tarihi] 1204-1985**, s. 335-342.

çoğunun bu iki okuldan geldikleri görülmektedir. Subaylar geldikleri sınıfların fikir, duygu ve ideolojilerini benimseyip temsil etmişlerdir. 1897'de Yunanistan'ın aldığı yenilgi[177], ülkenin içinde bulunduğu karmaşık ortam, dış tehditler, hanedanın askeri konulara dahil olması ve "Megali İdea"yı gerçekleştirme arzusu, askerler üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Bu sebepledir ki subaylar, yavaş yavaş örgütlenip geniş bir muhalefet zemini oluşturmaya başlamışlardır.

1908 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda Meşrutiyet'in ilan edilmesinin akabinde, Yunanistan lehine mücadele etmek amacıyla çeşitli şekillerde Makedonya'da bulunmuş olan subaylar, Yunanistan tarafından geri çekilmişlerdir. Ancak bu genç subaylar, Balkan ülkeleri arasında askıya alınmış ve İttihatçılarla süren çekişmelerin eninde sonunda büyük bir savaşa dönüşeceğine inanıyor, Yunanistan'ın bu savaşta askeri bakımdan zayıf olması halinde, bunun iyi sonuçlar getirmeyeceğini düşünüyorlardı. Bu ortam içerisinde bir grup genç subay teşkilatlanmaya başlamış, 1908 Ekim'inde Askeri İttifak'ın (Stratiotikos Sindesmos) kurulmasına karar vermişlerdir.

1909 ilkbaharında astsubaylar da örgütlenmeye başlamışlardır. Nisan ayında Theotokis hükümeti tarafından meclise sunulan yasa tasarısında astsubayları yetiştiren Harp Okulu'nun (Sholi Ton İpaksiomatikon) kapatılması ve orduda bulunan astsubayların terfi ettirilmemiş olarak kadroya alınması öngörülüyordu. Bu yüzden yasa taslağı astsubaylar arasında bir öfke dalgası yaratmıştı. Hedefin başarıya ulaşmasını sağlamak üzere Askeri İttifak'ın çatısı altında ortak hareket etme noktasında anlaşılmıştır.

Genç Türk subayların gerçekleştirdiği Meşrutiyet'in ilanı olgusu Yunan Ordusu'nu da etkilemiş, Yunanistan'ın geleceğini yönlendirecek olan kurumları içinde bulundukları kaostan ancak Yunan Ordusu'nun kurtarabileceği yönündeki kanıyı güçlendirmiştir.

Gudi Darbesi'ni gerçekleştiren Askeri İttifak, Kralın değiştirilmesini ya da hanedan soyunun ortadan kaldırılmasını amaçlamamıştır. Üstelik Askeri İttifak üyeleri meşru hükümete bağlı kalınacağına dair yemin ettiklerinden, bir istibdat ya da cunta yönetimi kurmak istememişler, bir hükümet değişikliği önerisi de getirmemişlerdir. Ülke idaresinin erdemli ve dürüst olmasını; adaletin çabuk, eşit ve sınıf ayrımı yapılmadan tarafsızca dağıtılmasını; eğitimin

177 Osmanlı İmparatorluğu, ayaklanan Girit'e bir işgal birliği gönderen ve Tesalya'dan saldırıya geçen Yunanistan'a 17 Nisan 1897'de savaş açmıştır. Savaş Yunanistan'ın yenilgisiyle sonuçlanmış, İstanbul'da imzalanan barış antlaşmasıyla Osmanlı İmparatorluğu, kazandığı zafere karşın, Tesalya'da lehine yapılacak küçük bir sınır düzeltmesi ile 100.000.000 franklık bir tazminat elde edebilmiştir. Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 8, Ankara: Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s. 115-118.

halkın ihtiyaçlarına ve askeri gereksinimlere yarayacak şekilde düzenlenmesini; sivillerin yaşam, şeref ve servetlerinin teminat altına alınmasını ve devletin gelirlerle giderlerinin mantıklı bir şekilde düzenlenmesi sayesinde ülke ekonomisinin geliştirilmesini istemişlerdir.

Yakın gelecekte ulusal sorunların alevleneceğini sezinleyen Askeri İttifak, söz konusu olan konuların başarıyla göğüslenmesi için, ordunun yeni baştan yapılandırılmasına ilişkin önlemlerin acilen alınması taleplerinde bulunmuş, ordunun ıslahatı hakkında bir program belirlemiştir.

Subaylar hazırladıkları muhtırayı Yunan basınına verdikten sonra Atina'nın doğu banliyölerinden Gudi'de, 15 Ağustos 1909 sabah saatlerinde toplanmaya başlamışlardır. Ayaklanmış subayların yanında, kendilerine tabancalar verilmiş Atina Üniversitesi'ndeki ulusçu öğrencilerin kurmuş olduğu Üniversite Birliği (Panepistimiaki Enosis) mensuplarıyla siviller de yer almışlardır.

Gudi'de toplanan ayaklanmacı subaylar ve erler pek de büyük olmayan bir güç iseler de, Başbakanın elinde etkili askeri gücün bulunmaması sebebiyle kendilerine ciddi bir mukavemet gösterilememiş ve Başbakan Askeri İttifak'la görüşmek zorunda kalmıştır. Subaylar Askeri İttifak'ın programının hükümet tarafından yazılı olarak kabul edilmesini, programın yasalaştırılıp hayata geçirilmesi için mevcut parlamentonun feshedilmemesini, darbeye katılan gerek asker, gerekse sivil hiç kimsenin takibata uğramamasını, komplocu olarak suçlanıp zorla emekliye sevk edilmiş yedi subayın yeniden görevlendirilmesini ve hatta darbeye karşı çıkan subayların cezalandırılmasını istemişlerdir.

16 Ağustos 1909'da af kararnamesi yayınlanmış ve Askeri İttifak mensuplarının Gudi'deki kışlada kalmasına gerek kalmamıştır. Bu şekilde Gudi Darbesi sona ermiş ve darbeci subaylar, ciddi bir mukavemetle karşılaşmadan amaçlarına ulaşmışlardır[178].

Yakın dönem Yunanistan tarihini yazmış olan Haciantoniyu'ya göre Gudi Darbesi herhangi bir sınıfın değil, ulusun en dinamik unsurlarının kendini ifade ediş biçimidir. Kentleşme, eğitim düzeyinin yükselmesi, yurt dışından girdi sağlama, sanayiyi geliştirme, bankacılık sisteminin yaygınlaştırılması, orta burjuva sınıfın güçlendirilmesi gibi konular, darbenin yorumlanması açısından ikincildir. Darbenin en önemli talebi ulusaldır. "Megali İdea"ya canla, başla bağlılık, 1897'deki yenilgiye tepkidir. Yunanistan'ı güçlü ve yeterli kılamayan siyasi yapının reddedilişidir. Oligarşik hükümete tepkili olan çeşitli toplumsal sınıf ve ideolojilerin, yenilenme gerekliliğini ortaya koyuşudur. Bunda, sisteme karşı ordu liderleriyle, yani halkı ve ulusu temsil eden en saf

178 Moiras, a.g.e., s. 19-82.

ve temiz, ayrıca sınıfların üstünde olan bir unsurla işbirliği yapmışlardır. Gudi Darbesi önemli bir anda ülkeyi yılgınlıktan kurtarmış, ulusun kendine güvenini sağlamış ve 'Büyük Yunanistan'ın yolunu açmıştır[179].

Gudi Darbesi Yunanistan tarihinde bir dönüm noktasıdır. Darbeyle bütün alanlarda ıslahat süreci başlamıştır. Kimilerine göre subayların elde ettikleri en büyük başarı, Giritli siyaset adamı Venizelos'un Yunanistan'a çağrılmasıdır[180]. Yüksek hedefleri ve umutları olan darbe çıkmaza girdiği anda, Venizelos'un davet edilmesi düşünülmüştür.

Konuyu değerlendiren Prukakis, Eleftherios K. Venizelos'un şekilsel bile olsa 1913'e kadar Osmanlı egemenliği altında olan bir bölgede, Girit'te yaşadığını ve orada sadece Girit'e değil, tüm Yunanistan'a ait pek çok iç ve dış problemle yoğrulduğunu kaydetmektedir. Venizelos 1908-1909 döneminde Girit'i idare eden Yürütme Kurulu'nda (hükümette) görev almıştır. Dolayısıyla o tarihte, etkinlik alanı olan Yunanistan, Türkiye ve Avrupa'yı çok iyi tanıyan, her şekilde hazır ve deneyimli bir siyasi lider konumundadır. Girit'te bulunduğu dönemde Yunanistan'a ilişkin ve ilgilenilmesi gereken tüm özel problemler üzerinde deneyim kazanmıştır. Girit Venizelos'un Türkleri olduğu kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü destekleyen Avrupalıları da tanıdığı bir "okul"dur. Deneyimli bir siyasetçiyken, aynı anda "Ana Yunanistan" için yıpranmamış bir siyasetçidir. Çünkü o güne kadar Yunanistan'ın siyasetine aktif bir şekilde katılmış değildir. Dolayısıyla, Yunanistan rejiminin ıslahatçısı ve boyunduruk altındaki Helenlerin kurtarıcısı rollerini rahatlıkla talep edebilme şansına sahiptir. Bunu yaparken hem deneyimine, hem de Yunanistan'daki yıpranmamışlığına dayanmıştır[181].

Kimilerine göre darbecilerin Venizelos'u düşünme sebebi, Girit'te görev yapmış bazı subayların Giritli siyasetçinin yeteneğine duydukları hayranlıktır[182]. Bazılarına göreyse darbecilerin Girit'in "barut kokan siyasetçisini" tercih etme sebebi, adadaki yüksek komiser Prens Georgios'a karşı 1905 ayaklanmasında yer aldığından dolayı Venizelos'un hanedan karşıtı olduğuna dair ünüdür. Ama belki de bazıları, kendileri de fark etmeden İngilizlerin etkisinde kalmışlardır[183].

---

179 Haciantoniyu, **İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941 [Yeni Yunanistan Tarihi 1821-1941]**, s. 254-255.

180 Moiras, **a.g.e.**, s. 106.

181 Haralambos Hr. Prukakis, **Eleftherios K. Venizelos**, Atina: Ekdosis Parisianu Epistimonikes [Parisianu Epistimonikes Yayınları], 2002, s. 100; 172-176.

182 Ap. E. Vakalopulos, **Nea Elliniki İstoria [Yeni Yunan Tarihi] 1204-1985**, s. 343.

183 Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940**, Tomos [Cilt]: 1,

Venizelos 1909 Ağustos'unda, kendi yayın organı olan "Kiriks" gazetesinde, Askeri İttifak'ın lehine makaleler yazmıştır[184].

Venizelos kendisi 1909 Gudi Darbesi ile ilişkisini, "düzenleyici hizmetler vermek (prosfora rithmistikon ipiresion)" olarak kabul etmektedir. Meclis-te kendisine, "1909 darbesinin uygulayıcısı mı, yoksa eğitmeni mi" olduğu sorulduğunda, bu yanıtı vermiştir. Bu düzenlemeden sonra Yunan halkı ile beraber, darbenin gerçek çıkarlarına hizmet ettiğini ifade etmiştir[185].

Veremis'e göre subaylar, darbenin başarıya ulaşmasını sağlayamadıklarından, "siyasi danışmanları" olarak davet ettikleri Venizelos'un tekliflerini minnetle kabul etmişler, zaferin onlara verdiği üstünlükten yavaş yavaş vazgeçerek, Venizelos kendilerine yol gösterdiğinde neredeyse hiç itiraz etmeden kışlalarına geri dönmüşlerdir[186].

Yunan tarih kitaplarının ve tezlerinin çoğunda yer alan yargıya göre, Gudi Darbesi'ni gerçekleştiren genç subaylar, ordu içinde ihmal edilmiş bazı hususların düzeltilmesini, ordunun modernleşmesini, demokratik bir idareyi amaçlamışlardır. Nitekim bu doğrultuda yapılan reformlar, Yunanistan'ı büyük ülküsünü gerçekleştirecek ileri bir hamle yapacak konuma getirmiştir[187]. Ancak 1909 Gudi Darbesi'nin bir özelliği de, gerek siyasetçi, gerekse asker olarak Anadolu Harekatı'nın bazı aktörlerini sahneye çıkarması ve harekat döneminde yaşanan bir takım olayların tohumlarını serpmesidir. Öyle ki Konstantinist (kralcı) subay Viktor Dusmanis'e göre, takip eden süreçte iktidar ve toplumdaki kaos ortamı Gudi Darbesi'nden kaynaklanmıştır. Çünkü kendiliğinden ortaya çıkan kimi kurtarıcılar, Yunanistan'ı kurtarmak isteyerek önceki nesillerin yaptıklarını yeterli görmemiş, ancak ters bir sonuca ulaşmışlardır. Oysa 1909'a kadarki süreçte gerek siyasi, gerekse toplumsal açıdan, küçük adımlarla da olsa iyileşme yönünde yol alınmıştır. Gudi Darbesi ve burada takınılan tutum, liderlere karşı itaat ve inanç atmosferini zayıflatmıştır[188].

---

s. 130.

184 Moiras, a.g.e., s. 91.

185 Prukakis, a.g.e., s. 117-118.

186 Thanos Veremis, "Eleftherios Venizelos Ke İ Aksiomatiki [Eleftherios Venizelos ve Subaylar] 1909-1924", **Meletimata Giro Apo Ton Venizelo Ke Tin Epohi Tu [Venizelos ve Dönemi İle İlgili İncelemeler]**, Atina: Ekdosis Filippoti [Filippoti Yayınları], 1980, s. 563-564.

187 Moiras, a.g.e., s. 147.

188 **Viktor Dusmanis, İstorikes Selides Tas Opias Ezisa [Yaşadığım Tarihi Sayfalar]**, Ekdotikos İkos Petru Dimitraku [Petros Dimitriakos Yayınevi], t.y., s. 32.

C. 1910-1912 Döneminde Yunanistan ve Venizelos'un Gerçekleştirdiği Düzenlemeler

Askeri İttifak'ın gerçekleştirdiği darbe, kesin ideolojik ve siyasi programı olan bir hareket değildi. Daha çok eski partilere ve saraya karşı varolan yoğun hoşnutsuzluğun bileşkesiydi. Askeri İttifak, bir önceki bölümde de ifade edildiği gibi duruma el koymayı düşünmemiş ve Venizelos'u davet etmiştir. Venizelos başbakanlığı üstlenmeyi reddetmiş, ancak Askeri İttifak, partiler ve saray arasında gerçekleştirilecek görüşmelerde arabulucu olmayı kabul etmiştir. Partilerin ilk başlardaki tepkili tutumlarına rağmen Venizelos'un bu arabuluculuk faaliyetleri, uzlaşmacı bir çözüme götürmüştür. Venizelos rejim tartışmalarına girilmesini reddetmiş ve kraliyet ilişkisinin korunmasından yana tavır almıştır. İfade edildiğine göre Venizelos'un bu tutumu, sarayı olduğu kadar yabancı güçleri de rahatlatmıştır.

Venizelos'un çözüm önerisi taraflarca kabul edilmiştir: Stefanos Dragumis geçici hükümet kuracak, Kurucu Meclis için seçim yapılacak ve Askeri İttifak dağılacaktır. Bu çözüm, Kral Georgios tarafından da onaylanmıştır.

Stefanos Dragumis hükümeti ülkeyi seçimlere götürmüştür. Seçimler için belirlenen tarih, 8 Ağustos 1910'dur. Bu seçimler, halkın meclisin yenilenmesi konusundaki yoğun isteğinin ve Yunan toplumunda gerçekleşmeye başlayan değişimin kanıtı olmuştur. Eski siyasetçiler 362 sandalyenin 205'ini elde etmişlerdir (Theotokis 94, Rallis 64, Mavromihalis 34, Zaimis 13). Tutucu çoğunluğun yanında 157 bağımsız milletvekili seçilmiştir[189] ki bu, olağan dışı bir durumdur. Bağımsız milletvekillerinin çoğu, tarımsal alan olan Tesalya'dan ve kent merkezlerinden seçilmişlerdir. Eleftherios Venizelos da bunlara dahildir. Bazı kitaplarda bu olgunun, yeni toplumsal, ideolojik ve siyasi arayışların parlamenter sistem içinde ifade edilişi olarak yorumlandığını görmekteyiz. Böyle bir tutum içinde olanlar, Venizelos'un etrafında toplanmışlardır. Venizelos yurt dışında olduğu halde Attikoviyotia'nın (Atina'yı içine alan bölge) ilk milletvekili olarak seçilmiş ve oyların %85'ini almıştır.

Patris Gazetesi'nde yer alan bir yazıda, bir ihtilalin gerçekleştiği, ama bunun askeri ihtilal olmayıp halkın gerçekleştirdiği barışçıl bir ihtilal olduğu kaydedilmiştir. Venizelos ise bir sembol, bir fikir, partizanlık karşıtlığıdır ve

189 Bazı kitaplarda milletvekili dağılımının, 200'e karşı 162 bağımsız milletvekili olarak verildiği görülmektedir. V. Skulatu, N. Dimakopulos, S. Kondi, **İstoria Neoteri Ke Sighroni** [En Yeni ve Çağdaş Tarih], **G' Likiu** [Lise 3], Atina: Organismos Ekdoseos Didaktikon Vivlion [Eğitim Kitapları Yayınlama Kurumu], 2001, s. 23.

yeniden doğuşun umududur. Vayidis'e göreyse Venizelos hiçbir siyasi teoriyle açıklanamamakta ve Venizelos olmadan yakın dönem Yunan tarihi izah edilememektedir. O'nu açıklayabilmek için geriye kalan tek yol şudur: Yeni Helenlerin tarihini Megali İdea geliştirmiş, ekonomik ve sosyal şartlar şekillendirmiş ve Venizelos ete kemiğe büründürmüştür.

Yine de yeni meclisle ilgili zorluklar, çalışmaya başladığı ilk günden (1 Eylül) itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Kurucu özelliği taşıdığından dolayı bağımsız milletvekillerinin çoğu varolan yemini, yani krala bağlılık yeminini etmeyi reddetmişler, meclisin karakteri ile ilgili görüşülmesini sağlamışlardır.

Giritli siyasetçi adadaki sorumluluklarından istifa ettikten sonra silah arkadaşlarına veda ederek Pire'ye hareket etmiştir. 5 Eylül'de Pire'ye ulaştığında, dostları ve taraftarlarının kendisine sıcak bir karşılama töreni düzenledikleri görülmüştür. Sintagma Meydanı'ndaki daha ilk söylemi, O'nun "büyük bir lider" olduğunu göstermiştir. Bu söyleminde Venizelos parti lideri olarak gelmediğini, yeni siyasi fikirlerin bayraktarı olarak geldiğini söylemiş ve kendisiyle aynı düşünceleri paylaşan herkesi bu bayrağın altına davet etmiştir. Venizelos tüm toplumsal hayatla ilgili (yasalar, yönetim, eğitim, tarım, ekonomi) düzenlemeler gerektiğini ilan etmiştir. Ancak halkın tüm kışkırtmalarına rağmen, partiler ve sarayla uzlaşılması konusunda ısrar etmiştir. 12 Eylül'de Dragumis istifa ettiğinde, Venizelos'un ölçülülüğü konusunda ikna olmuş olan Kral, O'na başbakanlık görevini vermiştir.

Svoronos, Yunan burjuva sınıfının, liberal batının örneğinde çağdaş bir devletin oluşturulması görevini üstlendiğini kaydetmektedir. Ancak hiç kimse ondan radikal bir ruh bekleyemezdi. Ne kökeni, ne de emperyalist bir dönemde iktidara gelişi buna izin vermekteydi. Bu sınıfın en önemli temsilcisi olan Venizelos, siyasal ve sosyal düzenlemeler gerçekleştirme görevini üstlendiğinde, son derece ölçülü tavırlar ortaya koyacaktı.

Venizelos hükümeti 6 Ekim'de yemin etmiştir. Bu hükümetin bakanları, ilk defa bakanlık görevi üstlenmişlerdir ama, yetenekleri ve deneyimleri ile tanınan siyasetçilerdir. Hükümet programı ile ilgili beyanatlarından, hükümetin ilk hedefinin yeniden düzenleme olduğu, devamında yasama konusunda çalışmalar yapılacağı anlaşılmıştır. Ancak çoğunluğu tutuculardan oluşan meclis tasarılara tepki göstermiştir. Bunun sonucunda başbakan Kral'ı, Birinci Kurucu Meclisi dağıtması konusunda ikna etmiştir. 28 Kasım için seçim ilan edilmiş, bu seçimlere eski tutucu partiler tepki göstererek katılmamışlardır. Eski partilerin seçime katılmayışlarının sebebi olarak, yeni siyasi gerçeklere

adapte olamadıkları ve belki de bir rövanş fırsatı yakalamayı amaçladıkları söylenebilir.

Seçim öncesi gezilerinin ilkinde, Venizelos'a karşı ilk suikast girişimi gerçekleştirilmiştir. Aslında Venizelos'a karşı, daha Girit'te bulunduğu dönemden başlayarak bir muhalefet varolmuştur. İngiltere'nin Yunanistan'ın kötü iblisi olduğu noktasından hareketle, Venizelos'un buna körcesine alet olduğuna değinenler çıkmış, Venizelos'un Girit'teyken gizlice Fransa ve İngiltere ile anlaştığı, bir hendeği dahi İngilizlere verebileceği söylenmiştir[190]. Venizelos Yunanistan'a geldiği dönemde de, tutucu güçlerin tepkisiyle karşılaşmıştır.

Yeni seçimlerde Venizelos büyük bir çoğunluk elde etmiş, 362 sandalyenin 307'sini almıştır. Ancak önceki seçimlere göre seçimi boykot edenlerin oranında %8 artış gerçekleşmiştir. Milletvekillerinin %87'sini ilk ya da ikinci kez seçilenler oluşturmuştur. O güne kadar radikal bir grup olarak tanınan Sosyologlar Grubu'ndan[191] (Omada Ton Kinoniologon) da seçilen milletvekilleri olmuştur. Sosyal düşüncelere sahip olan bu milletvekilleri, Tesalya'nın çiftçi milletvekilleriyle de işbirliği yapmışlardır. Sosyologlar bağımsızlıklarını da koruyarak Venizelos'un düzenlemelerini desteklemişler, tarım ve işçi sorunları gibi bazı konularda düzenlemelere gidilmesi yönünde baskı yapmışlardır.

İkinci Kurucu Meclis'in hedefi, burjuva liberal bir yönetim çerçevesinde, "Hukuk Devleti" yaratmak olmuştur. 1911 Anayasası kabul edilmiş ve bu anayasayla kişisel özgürlükler, basın özgürlüğü ve mülkiyet hakkı pekiştirilerek koruma altına alınmıştır. Devlet memurlarının kadroya alınması ve kalıcılığı sağlanmış, seçim sonuçlarının denetlenmesi görevi özel bir mahkemeye verilmiştir (seçimlere yargı denetimi getirilmiştir). Meclisin yasama görevine hız verilmiş, seçilebilirlik yaşı olarak 25 yaş sınırı, aynı anda asker ve milletvekili olunamayacağı kabul edilmiştir. Temel eğitim parasız ve zorunlu hale getirilmiş, kırsal bölgelerde teknik okullar açılmıştır. Kamu yararına olmak üzere, tazminat karşılığında büyük arazilerin kamulaştırılmasına izin verilmiştir. İonia adalarındaki (Yedi Adalar) feodarşik sisteme son verilmiş, Ulusal

190 Georgios S. Plumidis, "Antivenizelika Filladia Ke İ Polemiki Tus [Antivenizelist Broşürler ve Polemikleri] 1910-1935", **Meletimata Giro Apo Ton Venizelo Ke Tin Epobi Tu [Venizelos ve Dönemi İle İlgili İncelemeler]**, Atina: Ekdosis Filippoti [Filippoti Yayınları], 1980, s. 607-610.

191 Sosyologlar Grubu üyeleri, Batı Avrupa'da ve Almanya'da eğitim görmüş, Alman aydınlarının ve özellikle reformist-revizyonist sosyalistlerin etkisi altında kalmışlardı. "Sosyoloji Cemiyeti (Kinoniologiki Eteria)" ismi altında örgütlenip teşkilatlanmış olan bu grup, dönemin önde gelen pek çok simasını barındırmıştır. Sosyologlar, toplumsal olguların analizi suretiyle ekonomik hayatın ıslahatını, çağdaş gerçeklerle bağdaşmayan toplumsal kurumların modernleşmesini ve genel olarak Yunan toplumunun yeniden düzenlenmesini amaçlamışlardı. Moiras, **a.g.e.**, s. 58.

Banka (Ethniki Trapeza)'nın desteğiyle tarım kooperatifleri kurulmuştur. Atina ve Pire'nin işçi sendikaları tanınmış, işçi kuruluşlarına işverenlerin katılması yasaklanmıştır. Pazar günü tatil günü olarak belirlenmiş, işçi güvenliği ve günde sekiz saat çalışma ilkesi benimsenmiş, vergi sisteminde iyileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Milli ekonominin canlandırılmasına çalışılmış, Tarım, Ulaştırma ve Çalışma Bakanlıkları, Teknik Üniversite ve Ziraat Bankası (Agrotiki Trapeza) kurulmuştur.

Svoronos, 1911 anayasasıyla ve bunu takip eden yasaların uygulanmasıyla, Venizelos'un Yunanistan'da "Hukuk Devleti" yaratan ilk kişi olduğunu ve bu dönem icraatlarının özünün bu noktada toplandığını kaydetmektedir[192].

Bu dönem içinde maddi ve manevi olarak askeri hazırlıklar hızlandırılmıştır. İlerici güçlerin (darbeciler ve Sosyologlar Grubu gibi) sarayın ordu yönetiminden uzaklaştırılması yönündeki taleplerine rağmen çalışmalara ordu yönetiminden başlanmış, Veliaht Konstantin ordu müfettişliği görevine getirilmiştir. Bu kararın, ülkede bundan sonra yaşanacak gelişmeler üzerinde büyük etkisi olmuş ve Konstantin bir grup subayı toplayan bir kutup teşkil etmiştir. Bu subaylar iktidar kaynağı olarak seçilmiş başbakanı değil, Konstantin'i görmüşlerdir.

Kara kuvvetlerini eğitmek üzere Fransız, deniz kuvvetlerini eğitmek üzere İngiliz eğitmenler davet edilmiştir. Bu, Alman eğitmenleri tercih eden sarayın tüm itirazlarına rağmen gerçekleştirilmiş ve kimilerine göre bu şekilde Venizelos, Antant Kuvvetleri'ni tercih ettiğinin anlaşılmasını sağlamıştır.

Venizelos hükümeti gerçekten de askerlerin ülkenin siyasi hayatına karışmasını önlemeye çalışmış, Askeri İttifak'la ilişkilerini kesmiş ve ordu içindeki rakip cephelerin diyaloğunu normalleştirmek amacıyla uzlaştırıcı bir siyaset izlemiştir. İttifak subaylarının bir kısmını görevden uzaklaştırdığı gibi, yetenekli olan tutucu ya da kralcı bazı subayları da görevde tutmuştur. Grigoriadis, Venizelos'un savaşın ulusun bölünmüş olduğu halde başlamasını istemediğini, ancak O'nun bu cömertliğinin anlaşılmadığını kaydetmektedir.

Bu dönem içinde silah ve cephane teminine gidilmiş, "Averof" zırhlısı, ilk denizaltı, yeni kruvazörler satın alınmış ve eskiler yenilenmiştir. Bu gemilerle Yunanistan, ileriki yıllarda Anadolu kıyılarına harekat gerçekleştirmiştir[193].

---

192 Svoronos, **Episkopisi Tis Neoellinikis İstorias [Çağdaş Yunan Tarihinin Gözden Geçirilmesi]**, s. 115-116.

193 **Grigoriadis, İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940, Tomos** [Cilt]: 1, s. 130-136.

Mart 1912'de, İkinci Kurucu Meclis'in görevini tamamlamasının akabinde, yeni seçimler ilan edilmiştir. Liberal Parti (Komma Ton Fileleftheron) Venizelos tarafından kurulmuştu ve ilkelere dayanan bir parti oluşturma gayretini temsil etmekteydi. Bu bir yenilikti, çünkü o güne kadar partiler, Trikupis'in (Trikupiko), Deliyannis'in (Deliyanniko) gibi şahıs ya da yer isimleriyle anılmışlardı. Liberal Parti resmen, 22 Ağustos 1910'da kurulmuş ve burjuva sınıfını çevresinde toplamıştı. Ancak liderinin güçlü kişiliği, onun ilkelere dayanan gerçek bir parti olmasını engellemişti. Nitekim bu dönemde Venizelos'u, kişiye dayalı bir parti kurduğu gerekçesiyle eleştirenler de çıkmıştır[194].

Venizelos ve Liberaller, 12 Mart 1912'deki seçimlerden zaferle çıkmışlardır. Birleşik muhalefetin 30 sandalyesine karşı (10 Theotokis, 8 Mavromihalis, 6 Rallis, 3 Zaimis, 3 bağımsız), 146 sandalye kazanmışlardır. Sosyologların sandalye sayısı ise 5'tir[195]. Yunanistan'da Liberal Parti, o dönemin ilerici ve gerçek bir yapılanma gösteren ilk partisidir[196].

Venizelos'un karşısındaki partileri, aralarındaki tüm farklılıklara rağmen tutucu bir yönelim birleştirmiştir. Bu partilerin uzun vadeli bir politikaları olmayıp, dikkatlerini güncel problemlerin çözümüne vermişlerdir. Venizelos'a muhalefet eden bu partiler, Liberallerin siyaseti nedeniyle tehlikeye girmiş olan çıkarlarını savunmaya dönük bir yol izlemişlerdir. Liberallerle olan çekişmeleri onları daha muhafazakar bir noktaya götürmüştür. Bu partiler içinde en uzlaşmaz olanları, Rallis'in ve Mavromihalis'in partileriyken, Theotokis'in partisinin daha ılımlı ya da diyalog kurulabilir olduğu söylenmektedir.

Rallis'in Partisi kralın şahsında, ülke sınırlarını aşan ulusal birlik sembolü görmüş, kentlerin orta ve alt sınıflarına ve aynı zamanda küçük çiftçilere yönelmiştir. Bu parti ekonomik kalkınma için özel bir programa sahip olmamıştır. Mavromihalis'in Ulusal Parti'si (Ethniko Komma) de öncekinden farklı değildir.

Theotokis'in Parti'si, Gudi Darbesi'nden 1915 yılına kadar Venizelos karşıtı partiler içinde en büyük seçim ağırlığına sahip olarak, Antivenizelistlerin çekirdeğini teşkil etmiştir[197].

---

194 Plumidis, a.g.m., s. 610.

195 Haciantoniyu, İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941 [Yeni Yunanistan Tarihi 1821-1941], s. 255-260; V. Skulatu, N. Dimakopulos, S. Kondi, İstoria Neoteri Ke Sighroni [En Yeni ve Çağdaş Tarih]),G' Likiu [Lise 3], s. 21-29.

196 Ap. E. Vakalopulos, Nea Elliniki İstoria [Yeni Yunan Tarihi] 1204-1985, s. 345.

197 "İ Diamorfosi Ke Liturgia Ton Politikon Kommaton Stin Ellada [Yunanistan'da Siyasi Partilerin Şekillenmesi ve Faaliyetleri]1821-1936", Themata Neoellinikis İstorias [Yeni Helen Tarihi Konuları],

D. Balkan Savaşı ve Yunanistan (1912-1913)

Balkan Savaşı, Balkanların tarihinin şüphesiz ki en önemli olaylarından birini oluşturmaktadır. Balkan Devletleri, dağılmakta olan Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri zayıflığından ve İtalya ile savaş halinde olmasından yararlanarak, Balkanlar'daki Osmanlı topraklarını ele geçirmek istemişler ve 1912 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmişlerdir[198].

Ancak Yunan tarih kitaplarında Balkan Devletleri'nin ittifak kurması ve Balkan Savaşı'nın gerekçesi olarak farklı bir anlatım söz konusudur. II. Meşrutiyet'in ilanı akabinde gerçekleşen düzenlemelerin Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin beklentilerine cevap vermediği, dönem içindeki siyasetin giderek ulusçu bir yapıya büründüğü, bu sebeple Osmanlı topraklarında yaşayan Hıristiyan nüfusun konumunun giderek güçleştiği ifade edilmektedir. Kanuni Esasi yürürlüğe girdiği halde gayrimüslimlere uygulanan baskılar artmış, bunun üzerine bölgede yaşayan bir takım uluslar "ortak tehlike" karşısında anlaşma zemini aramaya başlamışlardır. Balkanlar'daki ulusal rekabetlerin aşılmasında Rusya'nın ve Venizelos'un özel kişiliğinin önemli rolü olmuştur. İngiltere'nin Doğu Meselesi ile ilgili tavrının değiştiği görülmüş ve Osmanlı'nın bütünlüğünden yana tavır koymayacağı netleşmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya büyüyen Almanya tehlikesine karşı güç birliğine gitmişler, diğer taraftan Osmanlı Devleti Almanya'yla giderek daha fazla yakınlaşmıştır. Yunanistan ve diğer Balkan Devletleri, İngiltere'nin bundan böyle dikkate almaya başladığı güçler haline gelmişlerdir. Artık Yunanistan'ın ulusçu siyaseti Büyük Britanya'nın doğu siyasetine ters düşmemektedir. Bu gelişmelerle birlikte Balkan İttifakı tamamlanmış, Osmanlı'nın Trablusgarp Savaşı'na girmesi, Arnavutluk ve Kosova'daki Arnavutların ayaklanmaları, sürekli yaşanan sınır problemleri gibi bir takım olgular, askeri eylemde bulunulması yönündeki kararı hızlandırmışlardır. Bunun üzerine 8 Ekim'de Karadağ, 17 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan, 18 Ekim 1912'de de Yunanistan Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmişlerdir.

Bu anlatıma göre Yunan Ordusu Başkomutan Veliaht Konstantin liderliğinde Katerini, Grevena ve Kozani'yi "kurtarmıştır (apeleftherose)". Bulgar kuvvetleri doğuda İstanbul'un eşiğine kadar ulaşmış, batıda Batı Trakya'yı

G' Likiu [Lise 3], Atina: Organismos Ekdoseos Didaktikon Vivlion [Eğitim Kitapları Yayınlama Kurumu], 2003, s. 91-95.

198 Ali İhsan Gencer - Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, 9. b., İstanbul: Der Yayınları, 2004, s. 40.

ve Doğu Makedonya'yı ele geçirmişlerdir. Sırplar Kuzeybatı Makedonya'ya yönelmişler, Üsküp ve Manastır'ı ele geçirmişlerdir[199].

Selanik'in Bulgarlar tarafından işgal edilmesi ihtimaline karşı Yunan hükümeti, Yunan Ordusu Komutanlığı'na şehre doğru hızla ilerlenilmesi emrini vermiştir. Bu görüşten farklı olarak Veliaht Konstantin, Helen ticaretinin gelişme gösterdiği Manastır'a doğru ilerlenilmesini istemektedir. Konstantin ve Venizelos arasında ilk çekişme, tam da bu konu üzerinde yaşanmıştır. Sonrasında Konstantin yandaşları Selanik'e doğru ağır ilerlenilmesinin sebebi olarak, Epir'deki savaşın kaderi belirlenmeden Veliaht'ın Selanik'e yönelemeyeceğini ve Yunan Ordusu'nun batısında güçlü Türk kuvvetlerinin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Venizelistler ise problemin askeri değil, siyasi olduğu görüşünü savunmuşlardır. Selanik'in ele geçirilmesi, diğer Makedonya'nın talep edilmesi için hayati önem taşımaktadır[200].

Selanik'in Hasan Tahsin Paşa tarafından Yunanlılara teslim edildiği gün, aynı zamanda Agios Dimitrios[201] yortusudur[202]. Selanik'in Yunanlıların eline geçtiği tarih 8 Kasım 1912'dir.

Balkan Devletleri içinde Bulgaristan en güçlü orduya sahipken, Yunanistan donanması sayesinde Ege'de hakimiyet kurmuş ve Osmanlı'nın Asya'daki askerlerinin Balkan cephesine taşınmasını engellemiştir. Ege'deki Yunan Donanması Türk Donanması'nın Çanakkale Boğazı'ndan çıkmasına izin vermeyerek Marmara Denizi'ne hapsetmiştir. Deniz savaşlarında "Averof" zırhlısı başrol oynamıştır[203]. Bir tek Rauf Bey yönetimindeki "Hamidiye" zırhlısı kuşatmayı aşabilmiş ve Yunanlıların Ege'de önemli kaygılar yaşamasına sebep olmuştur. Rauf Bey Türklerin kahramanı olmuştur ki Grigoriadis'e göre, takdire değer bir etkinlik gösterdiğinden dolayı bu O'nun hakkıdır[204].

---

199 Svoronos, **Episkopisi Tis Neoellinikis İstorias [Çağdaş Yunan Tarihinin Gözden Geçirilmesi]**, s. 116-117; Haciantoniyu, **İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941 [Yeni Yunanistan Tarihi 1821-1941]**, s. 262-264.

200 Skulatu, **İstoria Neoteri Ke Sighroni [En Yeni ve Çağdaş Tarih], G' Likiu [Lise 3]**, s. 37-39.

201 Bugün Türkiye Cumhuriyeti Konsolosluğu'nun ve Atatürk'ün doğduğu evin üzerinde bulunduğu caddenin ismi Agios Dimitrios Caddesi'dir ve aynı cadde üzerinde Agios Dimitrios Kilisesi bulunmaktadır. **Thessaloniki Odigos Polis [Selanik Şehir Rehberi]**, Kapak Sayfası

202 Ap. E. Vakalopulos, **Nea Elliniki İstoria [Yeni Yunan Tarihi] 1204-1985**, s. 347.

203 Haciantoniyu, **İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941 [Yeni Yunanistan Tarihi 1821-1941]**, s. 265, 268.

204 Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940**, Tomos [Cilt]: 1, s. 142-143.

Epir'de Yunan Ordusu'nun hedefi Yanya şehri olmuş, Osmanlı Ordusu önemli bir direniş göstermişse de şehir Yunanlıların eline geçmiştir. Bu arada Bulgar Ordusu da Edirne'yi işgal etmiştir.

Birinci Balkan Savaşı, 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması'yla sona ermiştir. Antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin batı sınırı Midye-Enez hattı olarak belirlenmiştir. Osmanlı Devleti Arnavutluk ve Ege Adaları'nın geleceğinin kararlaştırılmasını büyük devletlere bırakmıştır. Yunanistan Selanik, Güney Makedonya ve Girit'e, Bulgaristan Kavala, Dedeağaç ve bütün Trakya'ya, Sırbistan ise Orta ve Kuzey Makedonya'ya sahip olmuştur[205].

18 Mart 1913'te Yunanistan, Kral Georgios'un Selanik içinde öldürülmesi haberi ile sarsılmıştır. Tetikçi Shinas bir Helen'dir ve anarşist ya da dengesiz olduğu söylentisi yayılmıştır. Ancak Theodoros Pagkalos anılarında, tetikçinin dengesiz ya da anarşist olmadığını, sadece yabancı güçlere hizmet edenlerin aleti olduğunu ve bunların Kral Georgios'un ölümünden çıkar beklediklerini kaydetmiştir[206]. Kral'ın, İngilizlere karşı sıcak duygular beslediği bilinmektedir. Buna karşılık Konstantin'in Almanların yanında yer alacağına dair umutlananlar vardır. O dönem pek çok yazar, ayrıca Pagkalos gibi Yunanlıların önde gelen isimleri, Georgios'un özellikle Almanya'nın Balkanlar'daki çıkarlarının kurbanı olduğunu yazmışlardır. Hatta Pagkalos'a göre Kral Georgios yaşamış olsaydı, Yunan halkı sonraki yıllardaki bölünmüşlüğü yaşamaz ve Anadolu Harekatı felaketle sonuçlanmazdı.

Bazı tarihçilerin de Georgios'un öldürülmesini ulusal yıkım olarak yorumladıklarını görmekteyiz. Georgios 68 yaşında öldürüldüğünde sağlıklıdır, bedensel ve ruhsal olarak dinçtir. Önünde, tahtta geçireceği uzun bir dönem durmaktadır. Bu suikastı takip eden dönemden başlayarak Yunan halkı bölünmüşlüğü yaşamıştır ki bunun sebebi, Konstantin ve Venizelos'un farklı dış yönelimleridir. İfade edildiğine göre Georgios, başbakanla arasında herhangi bir çatışma çıkması durumunda kendisi de uçlara gitmez, gücü ve yeteneğiyle karşısındakine de (Venizelos'a) uçlara gitme hakkını vermezdi.

Konstantin Mart 1913'te krallık yemini etmiştir.

Georgios'un öldürülmesinin akabinde muhalefet (eski partiler olarak ifade edilmektedir), her yöntemi kullanarak iki baskın karakteri karşı karşıya

---

205 Gencer - Özel, a.g.e., s. 42.

206 Theodoros Pagkalos'un hatıralarından konu ile ilgili alınan bir bölüm, Lise 3. Sınıf Tarih Kitabı'nda görülebilmektedir. Skulatu, **İstoria Neoteri Ke Sighroni [En Yeni ve Çağdaş Tarih], G' Likiu [Lise 3]**, s. 44-45.

getirmeye çalışmıştır. Bu yönde sistemli bir faaliyet yürütülmüş, İkinci Balkan Savaşı'nın başlaması da fırsat olarak değerlendirilerek Venizelos'a karşı saldırıya geçilmiştir[207].

Londra Antlaşması büyük devletlerin çıkarlarıyla Balkan halklarının taleplerini dengelemeye çalışmışsa da, bir takım belirsizliklere ve eksikliklere sahiptir. En önemli eksikliği, bir ittifak gerçekleştirmiş olan Balkan Devletleri arasındaki sınırların belirlenmemiş olmasıdır. Makedonya ve Trakya'nın paylaşılması problemi, Balkan Devletleri'ni yeni bir savaşa itmiştir. Bulgaristan önce Sırbistan'a, ardından Yunanistan'a saldırmıştır. Bu arada Romanya ve Osmanlı Devleti de, Bulgaristan'a karşı yürütülen bu savaşa dahil olmuşlardır. Osmanlı Ordusu gelişmelerden yararlanarak Edirne'yi geri almayı başarmıştır. Savaşı kaybetmiş olan Bulgaristan, 10 Ağustos 1913'te Bükreş Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşmayla Bulgaristan Ege Denizi'yle olan bağlantısını sürdürmekle birlikte, önemli ölçüde toprak kaybına uğramış, bazı toprakları komşularına bırakmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında 29 Eylül 1913'te İstanbul Antlaşması imzalanmış, Bulgaristan Kırklareli, Dimetoka ve Edirne'yi Osmanlı Devleti'ne geri vermiştir. Osmanlı Devleti başta Rusya olmak üzere büyük devletlerin baskısı üzerine Batı Trakya'yı Bulgaristan'a bırakmıştır.

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında 14 Kasım 1913'te Atina Antlaşması imzalanmış, Osmanlı Devleti Girit'in Yunanistan'a ait olduğunu resmen kabul etmiş, ayrıca Yunanistan'ın Balkan Savaşı'ndaki kazançlarını tanımıştır.

Osmanlı Devleti büyük devletlerin baskısıyla Meis hariç Oniki Ada'yı İtalya'ya, Gökçeada ve Bozcaada hariç bütün Ege Adaları'nı Yunanistan'a bırakmıştır. Yunan tarihçiliğinde bazı adaların Osmanlı ve İtalya idaresinde kalmasının, "ulusal bütünleşme (ethniki oloklirosi) için önemli bir adım atılmışsa da, tüm ulusal ülkülerin gerçekleşmediği" şeklinde yorumlandığını görmekteyiz[208].

Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasında ise 13 Mart 1914'te İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. İki devletin ortak sınırı kalmadığından, antlaşmanın konusu bu ülkede kalmış Türklerin ve taşınmaz malların durumuna ilişkindir[209].

---

207 Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940**, Tomos [Cilt]: 1, s. 146-156.

208 Haciantoniyu, **İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941 [Yeni Yunanistan Tarihi 1821-1941]**, s. 276.

209 Gencer - Özel, a.g.e., s. 43-44.

Haciantoniyu'ya göre Yunanistan, 1897'deki ayıptan sadece on beş yıl, Venizelos'un liderliğe gelişinden sadece iki buçuk yıl sonra, bir yıl kadar süren kahramanca bir taarruzun akabinde, kanatlarını geniş bir şekilde açmış ve yüzölçümünü iki katına çıkarmıştır. Yunanistan'ın yüzölçümü 63.211km² den 120.308km²ye ve nüfusu 2.632.000'den 4.718.000'e ulaşmıştır. Son derece gelişmiş şehirler, örneğin Selanik, Yanya, Kavala, Hanya ve pek çok zengin toprak Yunanistan'a katılmıştır. Avrupa'ya doğru yeni ulaşım yolları, yeni ekonomik ve askeri olanaklar elde edilmiştir. Yunan halkı gelişmelerin sonucunda kendine güven kazanmış ve gelecek için daha büyük umutlara sahip olmuştur. 1913'te halk ve liderliğin fikir birliği, ulusal restorasyon için güvenli bir esas teşkil etmiştir.

Okul kitapları da dahil Balkan Savaşı'nı ele alan tüm kitaplarda, yukarıda ifade ettiklerimizin yanında sonuç bölümünde, Arnavutluk ile yaşanan Kuzey Epir problemine ilişkin bilgilerin aktarıldığını görmekteyiz. Arnavutluk'un Avusturya ve İtalya'nın desteğiyle kurulduğu, bunun Yunanlıların sahip oldukları haklara ters bir gelişme olduğu söylenmektedir. Öyle ki, yeni kurulan Arnavutluk ile sınırlar ve Ege Adaları meseleleri, Yunan Dışişleri'ni Balkan Savaşı'ndan itibaren meşgul eden en önemli ulusal konular olmuşlardır. 1913'te sınırlar çizilirken konuşulan dil kriter olarak alınmış, "Arnavutça konuşan pek çok Helen", Arnavut sayılmış ve Kuzey Epir Arnavutluk'a verilmiştir. Kuzey Epir Arnavutluk'a verilirken bölgede 120.000 Helen'in yaşadığı, 3 metropolitliğe, 376 kiliseye, 360 okula ve 22.000 öğrenciye sahip olunduğu kaydedilmektedir[210].

Olaylar karşısında Kuzey Epirliler, bölgenin özerkliği amacıyla çeteler oluşturmuşlardır. 17 Şubat 1914'te Kuzey Epirlilerin temsilcilerinin oluşturduğu kongrenin kararıyla Kuzey Epir'in özerkliği ilan edilmiş ve başbakanlığa Georgios Hristakis – Zografos getirilmiştir. Büyük güçler, Mayıs 1914'te Korfu (Kerkira) Antlaşması'yla Kuzey Epir'in özerkliğini tanımışlardır. Ancak hiçbir güç, bunun uygulanabilirliği konusunda güvence verememiş ve Kuzey Epir problemi aslında çözümsüz kalmıştır[211].

Venizelistler (Venizelos yandaşları) her ne kadar Balkan Savaşı'ndaki başarıyı başbakana atfetseler de, Konstantinistlere (Konstantin yandaşları) göre elde edilen başarıda, başta Konstantin olmak üzere 1909 Gudi Darbesi'ne

210 Ap. E. Vakalopulos, **Nea Elliniki İstoria [Yeni Yunan Tarihi] 1204-1985**, s. 350.

211 Haciantoniyu, **İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941[Yeni Yunanistan Tarihi 1821-1941]**, s. 277-280; Skulatu, **İstoria Neoteri Ke Sighroni [En Yeni ve Çağdaş Tarih], G' Likiu [Lise 3]**, s. 49-51.

katılmamış olanların payı vardır. Dusmanis bu hislere tercüman olmuş ve askeri ayaklanmada saf tutmuş olan subaylar 1912-1913'te savaşın idaresini ele almış olsalardı, ulusal çıkarlar zarar görürdü demiştir[212].

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti Balkan Savaşı'na hazırlıksız bir şekilde yakalanmış ve askeri olarak bir takım sıkıntılar yaşamıştır. Savaş öncesinde eğitimli bir grup askerin terhis edilmesi, birliklerin Balkanlar'a zamanında nakledilememeleri, yaşanan zorluklardan sadece birkaçıdır. Yunanistan açısından durum, ifade edildiğine göre farklılık göstermektedir. Öyle ki, ilk günlerde silah altına alınanlar 90.000'e ulaşmış, yurt dışındaki yedeklerin gelmesiyle bu rakam giderek yükselmiştir. Yeni göç etmiş olanların, vatanın (Yunanistan'ın) çağrısına uyarak ellerinde valizlerle Amerika'dan hareket ettikleri ve Türkler ile yapılan savaşa yetiştikleri kaydedilmektedir. Savaşın ilanıyla Avrupa'da okuyan gençler bile orduya katılmışlardır. Bu gelişmelerin akabinde Yunan ordusu 120-130 bin asker sayısına ulaşmıştır. Osmanlı Ordusu'nun dağılma sebeplerinden biri olarak çok uluslu bir yapıya sahip olması gösterilmekte, Osmanlı İdaresi'nin herkesin silah altına alınması koşulunu getirdiği, ancak gayrimüslimlerin soydaşlarına karşı savaşmak istemedikleri vurgulanmaktadır[213].

Düşman ordularında saf tutmuşlar arasında Osmanlı vatandaşlarının da bulunduğu bilinmeyen bir olgu değildir. Anadolu Araştırmaları Merkezi'nin (Kentro Mikrasiatikon Spudon), Anadolu göçmenleriyle gerçekleştirdiği söyleşilerden de bu ortaya çıkmaktadır. Ayvalık-Edremit yolu üzerinde yer alan ve mübadeleden önce Türklerle Helenlerin beraber yaşadığı bir yerleşim merkezi olan Gömeç'ten Vasilia Kuçomitu, Balkan Savaşı esnasında Yunanistan'a çok yardım ettiklerini, bunu gizlemeye çalıştılarsa da duyulduğunu, bu sebeple de Türklerin kendilerine karşı kinlendiğini ifade etmiştir. Yunanlıların mücadelesini desteklemek amacıyla altın liralarla dolu çömlekler göndermişler, altınların üzerini zeytinyağı ile doldurmuşlardır[214].

Şileli Vretos Meneksopulos önceleri Yunanistan'ı tanımadıklarını, Balkan Savaşı ile işittiklerini nakletmiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı'nda gayrimüslimlere de silah verdiğini, düzenli orduya aldığını, ancak onların savaştıkları her cephede, Bulgarlarla savaşırken Bulgaristan'a, Yunanlılarla

212 Dusmanis, a.g.e., s. 32-33.

213 Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940**, Tomos [Cilt]: 1, s. 139-140.

214 **İ Eksodos [Çıkış]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 102.

savaşırken Yunanistan'a kaçtıklarını, bu sebeple Birinci Dünya Savaşı'nda Rumlara silah verilmediğini anlatmıştır. Rumların bazıları askere gitmeyerek direnç etmişler ve dağlarda çetecilik yapmışlardır. Meneksopulos tehcir sebebi olarak bu tip faaliyetleri görmektedir[215].

Balkan Savaşı döneminde, Yunanistan'a Osmanlı Rumları tarafından yapılan desteğin sadece Batı Anadolu ve Marmara bölgeleriyle sınırlı kalmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin Nevşehirli Efthalia Antoniadu, ayakkabı tamircisi olan babasının Yunanca'yı Balkan Savaşı'nda Yunan Ordusu'nda gönüllüyken öğrendiğini, yedi yıl görev yaparak pek çok muharebede bulunduğunu ifade etmiştir. Babası Nevşehir'e dönerken beraberinde, Yunan İhtilali'nin anlatıldığı kitaplar getirmiştir. Antoniadu, eğitimli olan gençlerin Yunanistan gerçeğini daha iyi kavradıklarını vurgulamaktadır ki bu, Yunanistan'ın Anadolu'da gerçekleştirdiği eğitim seferberliğinin sonuçlarını ortaya koyması açısından önemli bir tespittir. Nevşehirli Ortodokslar Yunanca (Rumca) gazeteleri okuyamadıklarından, babası okuyup gelişmeleri onlara aktarmaktadır[216].

Yunanistan Balkan Savaşı esnasında bir takım izci birlikleri (somata proskopon) kullanmıştır. Bu birliklerin görevi, düzenli ordudan önce ilerleyerek bölgenin hazırlanmasını sağlamaktır. Bu birliklerin liderliğine subay ya da Makedonya Mücadelesi'nde öne çıkmış sivillerin getirilmesi, savaş ilan edilmeden önce sınırları geçmeleri veya gemilerle Makedonya kıyılarına çıkarılmaları, harekat başladığında Osmanlı Ordusu'nun kuşatılmasını sağlamaları amaçlanmıştır. Bu birliklerde askeri okullardan yeni mezun olmuş, genç Makedonyalı subaylar da kullanılmıştır[217].

Bu gelişmelerle birlikte Birinci Dünya Savaşı'nın eşiğine gelinmiştir.

---

215 A.e., 339-340.

216 İ Eksodos [Çıkış], Tomos [Cilt]: 2, Atina: Ekdosis Kentru Mikrasiatikon Spudon [Anadolu Araştırmaları Merkezi Yayını], 1982, s. 137-138.

217 İ. K. Mazarakis Enian, **Agones Tu Neoteru Ellinismu [Yeni Helenlerin Mücadeleleri]**, Atina: Ekdosis Dodoni [Dodoni Yayınları], 2003, s. 107-109.

E. Birinci Dünya Savaşı ve Yunanistan'da Ulusal Bölünmüşlük (Ethnikos Dihasmos) Dönemi

1. Ulusal Bölünmüşlükte Taraflar ve Güttükleri Siyaset

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte gerek İttifak ve gerekse İtilaf Devletleri, Balkan Devletleri'ni kendi cephelerine çekmeye çalışmışlar ve buna dönük bir siyaset izlemişlerdir. İtilaf Devletleri, Almanya'nın yanında yer alan Osmanlı Devleti'ne ve İttifak Devletleri'ne karşı Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan'ın işbirliğine gitmesini isterken, Almanya daha çok Bulgaristan'ı yanına almaya çalışmış ve Yunanistan'ın tarafsız kalmasını yeğlemiştir. Almanya'nın bu yaklaşımının sebebi, Yunanistan'ın denizlerle çevrili olması ve denizlerdeki İngiliz hakimiyetidir. Büyük devletlerin uyguladıkları bu stratejilerin Yunanistan'da yansımaları olmuş, iki cephe de taraftar bulmuş ve görüşlerindeki keskinlik sebebiyle Yunanistan ulusal bölünmüşlüğü yaşamıştır. İlerleyen sayfalarda anlatılacağı gibi bu yıllar adeta, kardeşin kardeşe kastettiği bir iç savaşa dönüşmüştür.

İyi bir Yunanlı tarihçi, gazeteci, Yunanistan'ın sol teorisyenlerinden, Yunanistan Komünist Partisi (Komunistiko Komma Ellados 'KKE') kurucularından ve bir dönem bu partinin Genel Sekreterlik görevini de üstlenmiş olan Yannis Kordatos[218], İttifak ve İtilaf Devletleri'nin yaklaşımları ile ilgili olarak şu saptamalarda bulunmaktadır: Almanya Osmanlı Devleti'ni himayesine almış ve Anadolu'yu sömürgesi haline getirmişti. Almanya'nın ekonomik olarak Anadolu'ya sızması Petrograd, Londra ve Paris'in diplomatik çevrelerinde büyük bir dalgalanma yaratmıştı. Böylece büyük devletlerin, Balkan Devletleri'ne dolaylı ya da dolaysız müdahaleleri başlamıştı. Onların bu propagandası, Yunanistan'da olduğu gibi iç çekişmelere sebep olmuştu.

Almanlar, Balkanlar'daki yolun açık olmasını ve Anadolu'yla Ortadoğu'ya kolayca geçebilmeyi isterken, bunun tersine İngiliz, Fransız ve Ruslar da Almanya ve Avusturya'nın yolunu kesmek istemişlerdi.

Yunanistan'da 1912 yılına kadar, İngilizler ve Fransızlar etkin olmuşlardı. Yunan İhtilali'nden itibaren Yunan dış politikası dönem dönem İngiliz, Fransız ve Rus politikasından etkilenmişti. Bu üç gücün de Yunanistan'da büyük fanatik taraftarları vardı. Kaldı ki Venizelos'un İngiliz yanlısı siyaset güttüğü bilinmekteydi. Dolayısıyla Venizelos'un üst düzey İngiliz yetkilileri ile yaptığı görüşmelerde, Yunanistan'ın Argostoli Limanı'nı İngiliz Donanması'na

218 "Kordatos", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 10, s. 94-95.

açması halinde Kıbrıs'ın kendisine verilebileceği teklifi getirilmişti. Bu teklif ilk kez 1912 Aralık'ında veya 1913 Ocak'ında gayri resmi olarak yapılmıştı[219]. Ancak 1914 yılına gelindiğinde Venizelos bu teklifi unutmamış ve Birinci Dünya Savaşı başlamadan Londra ve Paris'teki resmi kapıları çalmıştı. Savaş başladığında da İtilaf Devletleri'ne yakın bir siyaset izlemiş ve sonuna kadar bu siyasette direnmişti.

Başbakan Venizelos'un bu savaşta Yunanistan'ın İtilaf Devletleri'nin yanında yer alarak ulusal bütünleşmesini sağlayabileceği ile ilgili görüşleri, Helen burjuva sınıfının görüşlerini de yansıtmaktadır. Helen burjuva sınıfı, Balkan Savaşı'nın akabinde önemli ölçüde güçlenmişti. Yunanistan'ın ekonomik canlılığa sahip şehirlerle dolu Anadolu kıyılarına genişlemesi sadece ulusal bütünleşmeye hizmet etmekle kalmayacak, ayrıca dinamik bir burjuva sınıfının ve ulusçu bir burjuva devletinin oluşmasına yeni bir ivme verecekti. İç pazar genişleyecek ve ticaretle sanayiyi tanıyan kişilerle zenginleşecekti. Kaldı ki gerek ticaretle, gerekse sanayi ile uğraşan burjuva sınıfı batı sermayesine, özellikle İngiliz ve ayrıca Fransız sermayesine bağımlıydı. Bunun sonucu olarak saray ve eski partilerin (Liberallerin karşısındaki muhalefetin) etrafına, Yunanistan'a yeni ticari merkezlerin katılmasıyla ortaya çıkan ekonomik rekabetten korkan bir grup küçük burjuva (küçük tüccar ve sanayiciler) toplanmışlardı[220].

Sol teorisyenler ve bilim adamları tarafından Venizelos'un yaklaşımı, "O'nun İngiliz emperyalizmine hizmet eden içteki ve dıştaki Helen burjuvazisinin temsilcisi olduğu" şeklinde yorumlanmıştır[221].

Psirukis, Birinci Dünya Savaşı'nın sömürgelerin yeniden paylaşılması amacıyla yapıldığına, Yunanistan'ın yabancı sermayeye olan bağımlılığının daha kuruluş aşamasından, 1821-1828'den itibaren başladığına işaret etmektedir. O dönemden başlayarak Yunanistan'ın yabancı sermayeye bağımlılığı artmış, XIX. yüzyılın sonunda gelişmiş ülkelerin ürünlerini stokladıkları, ucuz hammadde ve iş gücü elde edilen bir ülke haline gelmiştir.

Yunanistan 1897'de, Osmanlı Devleti'ne olan tazminatını ödeyebilmek için ilk borcu almıştır. Bununla, yabancı devletlerin denetimine girmiş ve pazarını tümüyle yabancı sermayeye açmıştır. Borcu verenler tarafından Uluslararası

---

219 Georgios Th. Yannopulos, **Apo To Nesto Os To Saggario [Karasu'dan Sakarya'ya]**, Atina: Ekdosis Elliniki Evroekdotiki [Elliniki Evroekdotiki Yayınları], 1987, s. 55-56.

220 Skulatu, **İstoria Neoteri Ke Sighroni [En Yeni ve Çağdaş Tarih], G' Likiu [Lise 3]**, s. 74-78.

221 Yannis Kordatos, **İstoria Tis Neoteris Ellados [En Yeni Yunanistan Tarihi]**, Tomos [Cilt]: 5, Atina: Ekdosis 20os Eonas [20os Eonas Yayınları], 1958, s. 389-397.

Ekonomik Denetim (Diethnis İkonomikos Eleghos) Teşkilatı kurulmuştur. Bu teşkilat borçları karşılayabilmek amacıyla Yunan Devleti'nin tüm girdilerini denetlemiş, tuz, kibrit, tütün kağıdı gibi tekelleri denetimi altına almıştır. Tütün ve gümrük vergilerini de kontrolü altına almış, Yunanistan'da şeker gibi bazı sanayi kollarının gelişmesini yasaklamıştır. Kısaca, Osmanlı Devleti'ndeki Duyun-u Umumiye Teşkilatı'nın ikizi Yunanistan'a kurulmuştur.

XX. yüzyıl başlarında Yunanistan'da, yabancı sermayeli hisseli şirketler kurulmaya başlamış, yabancı sermeye Yunan bankalarına da girmiştir. Bu konumlarını kullanarak, Yunanistan'daki ekonomik hayatı etkilemeye başlamışlardır.

Venizelos Girit'in özgürlüğü için savaşmış, ancak Balkan Savaşı'nın başarısından sonra, savaşçılığı Yunan para oligarşisinin eline geçmiştir. Yunan sermayesinin temsilcileri Başbakanın yakın çevresi içinde bulunmuş ve tutumunu etkilemişlerdir. İstese de, istemese de İngilizlerin sömürgeciliğinin ve Yunan sermayedarlarının taraftarı olmuştur[222].

Ancak Kral Konstantin, Genelkurmay Başkanlığı ve eski partiler, Venizelos ile bu konularda görüş ayrılığına düşmekle kalmamış, kendi Alman yanlısı siyasetlerini uygulamaya çalışmışlardır. Konstantin'in Almanya'nın askeri dehasına hayran olduğu ve eşi Kraliçe Sofia'nın Kayzer'in kız kardeşi olduğu bilinmektedir. Peki, Kostantin ve çevresi, Liberallerin onları suçladığı gibi gerçekten de açık Alman yanlısı bir siyaset mi izlemişlerdir?

Venizelos'un yakın çevresinden olan Spiros İ. Spiridonidis, 1917'de Atina'da yayınlanmış ve "Büyük Ulusal Lider ve Kurtarıcı" sıfatıyla andığı Eleftherios Venizelos'a ithaf ettiği "Ulusal İhanet (İ Ethniki Prodosia)" adlı eserinde, Konstantin'i çok açık bir şekilde "Almanya ve eşinin kardeşi olan Kayzer'in yaşaması için Yunanistan'ı ölüme mahkum etmekle" suçlamaktadır. Bu tema Venizelistlerce o dönemde ısrarla işlenmiştir.

Venizelistler başbakanlarını yüksek sezgilere sahip olan bir lider olarak kabul ederken, Konstantin'i iyi bir asker olduğu halde manevi cesarete sahip olmamak ve olayları geniş bir açıyla değerlendirememekle suçlamışlardır. Onlara göre Liberallerin büyük lideri, asker olmadığı halde askeri meseleleri çok iyi idrak edebilmektedir[223].

---

222 Nikos Psirukis, **İ Mikrasiatiki Katastrofi [Anadolu Felaketi] 1918-1923**, Atina: 1977, s. 30; 71-73; 112.

223 Yorgos Ventiris, **İ Ellas Tu 1910-1920 [1910-1920'lerin Yunanistan'ı]**, Tomos [Cilt]: 2, Atina: Ekdosis İkaros [İkaros Yayınları], 1970, s. 23.

Buna karşılık Konstantinistler, Venizelos'u savaşkanlıkla suçlamışlardır. Taraftarlarına göre ise Venizelos, üstün öngörüsüyle İttifak Devletleri'nden dolayı Yunanistan'ın tehdit altında olduğunu anlamış, İtilaf Devletleri'nden ancak fayda sağlanabileceğini düşünmüştür[224].

Venizelos ve Konstantin arasındaki görüş ayrılığını değerlendiren Grigoriadis, aktörlerin baskın karakterde olmalarını, bir takım siyasetçi ve kurmayların iki lider arasındaki bu çekişmeden yarar sağlamaya çalışmalarını bölünmüşlük için yeterli görmemektedir. O'na göre görüş ayrılığının asıl sebebi şudur: Asker olan Kral, devletin sadece toplu olduğu halde varolabileceğine inanmıştır. "Karasal Alan"da genişlemeyi düşünmüş, bu sebeple 1912'de Manastır'ı hedeflemiştir. Oysa siyasetçi denize, Ege'ye, 'Helen Gölü'nün iki kıyısına, boyunduruk altındaki Asya Helenizm'ine ve Osmanlı Devleti'nin parçalanması hedefine yönelmiştir.

Konstantin 1920'de yeniden tahta döndüğü anda bile, bu savaşta galip olmayacağına inanmıştır. "Tarafsız kalmanın Yunan halkının çıkarına olduğunu savunmuş, ancak Antivenizelist cephedeki Kraliçe Sofia ile birlikte fanatik Alman yanlılarından büyük zarar görmüştür"[225]. Grigoriadis'in bu ifadesi, Kral taraftarlarının Konstantin ile ilgili kabullerini yansıtmaktadır. Dönemi ele almış olan Konstantinist yazar ve tarihçilerin, Kralın tarafsızlığını ısrarla vurguladıkları görülmektedir.

Yunan ulusunu 1915'ten itibaren iki kampa ayırmış olan tarafsız kalma veya savaşa katılma sorununda, Venizelos tarafından savunulan savaşa katılma politikasına inanmış taraftarlardan olan Pallis, Kral Konstantin ve tarafsızlığını destekleyenlere karşı ayrım yapılmaksızın ileri sürülen, Alman taraftarlığı ve bile bile Yunan çıkarları ile ulusal idealleri hanedan uğruna veya değersiz küçük siyaset hesaplarına kurban ettikleri iddialarının çok aşırı bir biçimde büyütülüp savaş propagandası için kasten yayıldığına inanmaktadır. Yunanistan'ın 1915'te İtilaf Devletleri'ne katılma kararını bir çeşit kumar olarak yorumlamakta, ülkelerini sonucu belli olmayan bir savaşa atmakta çekingen davrananların, hain ve cani olarak nitelendirilemeyeceğini vurgulamaktadır. Pallis, Yunanlıları İtilaf taraftarı veya Alman taraftarı olarak ikiye ayıran

224 Spiros İ. Spiridonidis'in "İ Ethniki Prodosia [Ulusal İhanet]" adlı eseri, aşağıda künyesini verdiğimiz kitabın içinde yer almaktadır: **İ Apokiriksi Tu Vasileos Konstantinu Apo To Elliniko Lao [Kral Konstantin'in Yunan Halkı Tarafından Reddedilişi] 1916-1917**, Haz. Pavlos Petridis, Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis University Studio Press [University Studio Press Yayınları], 2000, s. 173-175; 184-185; 190.

225 Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940**, Tomos [Cilt]: 1, s. 181-182.

Venizelosçu ve İtilaf Devletleri yanlısı propagandayı da, büyük bir taktik hata olarak görmekte, sadece İtilaf Devletleri yanında savaşa katılma yanlısı olanların değil, karşı görüştekilerin de vatanseverlik hisleriyle hareket ettiklerini vurgulamaktadır[226].

İki cephenin görüşleri de Yunanistan'da taraftar bulmuş ve 1915-1917 yıllarında, Yunanistan'ın Anadolu Harekatı'nda başarısız olma sebeplerinden birini de oluşturan, uzantıları yakın döneme kadar sürmüş büyük bir bölünmüşlük yaşanmıştır.

2. Ulusal Bölünmüşlük Döneminde Yunanistan'da Cereyan Eden Olaylar

Venizelos Yunanistan'ın Çanakkale Savaşı'nda, İtilaf Devletleri'nin yanında yer alması gerektiğini savunmuştur. Başbakan, Albay Metaksas'ın geçmişte Anadolu ile ilgili askeri ve siyasi incelemelerde bulunduğunu, olası bir Türk-Yunan savaşının dinamiklerini değerlendirdiğini bilmektedir.

İoannis Metaksas 1897 Türk-Yunan Savaşı'nda ve 1912-1913 Balkan Savaşları'nda bulunmuş, 1910'da Venizelos'un yaverliğini yapmış ve ordunun düzenlenmesi görevini üstlenmiş[227], Almanya'da eğitim görmüş yetenekli bir kurmay subaydır. O dönemde Genelkurmay Başkanlığı'na vekalet eden Metaksas ile Başbakan görüşmelerde bulunmuşlardır. Metaksas görüşlerini sözle ifade etmekten başka, Başbakan'a muhtıralar sunmuştur[228]. Metaksas bir dönem Venizelos'un görüşlerini paylaşmışsa da, sonraki süreçte Venizelos ile çatışma noktasına gelmiştir.

Venizelos ile Metaksas arasında gerçekleşen 26 Ocak (13 Ocak) 1915[229] tarihli görüşmede, Venizelos müttefiklerin Osmanlı Devleti'ni yok etmeyi düşündüklerini ifade etmiştir. Metaksas ise bunun çok zor olduğunu, İngiliz ve Fransızların Osmanlı'yı yok etmeye niyetli olmadıklarını düşünmektedir. Müttefikler bunu düşündükleri anda İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını

226 Alexander Anastasius Pallis, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, Çev. Orhan Azizoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995, s. 12-13.

227 "Metaksas", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 12, s. 298.

228 Pallis, **a.g.e.**, s. 30-31.

229 Yunanistan 13 Şubat 1923'e kadar eski, yani Julius takvimini takip etmiştir. Bu tarihten itibaren Gregorius takvimini kullanmıştır. Julius takvimi, Gregorius takviminin 13 gün gerisindedir. Türkiye de, 1 Ocak 1926'dan itibaren Gregorius esasına dayalı Miladi takvimi kullanmaktadır. Bu takvim, Gregoryan takvimi adını da taşımaktadır. Yunanistan'daki takvim değişikliği ile ilgili yararlandığımız kaynak: Stilianos Ep. Gonatas, **Apomnimonevmata [Anılar]**, Atina: 1958, s. 263-264.

zorlayacaklardır ki, bu durumda Türkler Anadolu'da savunma gerçekleştireceklerdir. Bu ise, Türkleri Anadolu'da kimin yok edeceği sorusunu akla getirmektedir. Metaksas'ın bu sorusuna Venizelos, Yunanistan'ın savaşa dahil olacağı yanıtını vermiştir. Metaksas ise, Yunanistan'ın Avrupa sınırlarının Bulgaristan'dan korunması gerektiğinin altını çizmiştir.

Metaksas'ın 27 Ocak (14 Ocak) 1915 tarihli muhtırası Anadolu ile ilgili coğrafi inceleme niteliğindedir. Venizelos'un bir gün önceki talebi üzerine hazırlanmıştır[230].

Metaksas 2 Mart (17 Şubat) 1915 tarihini taşıyan, "Yunanistan'ın Çanakkale Harekatı'na Katılımı" başlıklı muhtırasında, Bulgaristan tehlikesine ve Yunanistan'ın bu konuda en ufak bir güvenceye sahip olmadığına dikkat çekmiştir. Vurguladığı bir diğer tehlike, İstanbul'un işgali amacıyla İngiliz, Fransız ve Yunanlıların beraber gerçekleştirmeleri olasılığı olan harekatın, Rusların hissiyatına ters düştüğüdür. Ayrıca, Yunanistan harekata katılmaya karar vermeden önce İngiliz ve Fransızların bu amaç uğruna ne kadar güç ayırdıklarını görmeli, bunun yeterli olduğuna kanaat getirdiğinde katılıp katılmamaya karar vermelidir. Metaksas varolan koşullarda harekatı faydasız olarak değerlendirmiş, özellikle Makedonya'da askeri bir felakete yol açabileceğini vurgulamış ve kendisini bu görüşe götüren sebepleri saymıştır. Bulgar Ordusu sayıca Yunan Ordusu'ndan üstündür ve savaş halinde tüm Yunan Ordusu'nun Doğu Makedonya'da toplanması gerekmektedir. Çanakkale Savaşı'nın başarısı konusunda ise, güvence verilememektedir. Çanakkale Boğazı'nın iki yakasındaki Türk yığınakları ile ilgili olarak yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple bile harekatın başarısı konusunda şüphe duyulmalıdır. Osmanlı Devleti savunma gerçekleştirmek üzere hazırlanmaktadır ve elinde çıkarma harekatına karşı koyabilecek yeterli kuvvet vardır. Metaksas müttefiklerin Çanakkale Savaşı ile ilgili aldıkları önlemlere bakarak, harekatın hiç etüt edilmediğini ve "düşmanın" çok küçümsendiğini vurgulamıştır.

Metaksas, askeri konularda görüş ayrılığına düştükleri sebebiyle Genelkurmay Başkanlığı'ndaki görevine devam edemeyeceğini ifade ederek, 2 Mart (17 Şubat) 1915 tarihinde Başbakan'a istifasını sunmuştur[231].

Gerçekten de, İstanbul ve Boğazlarla ilgili her konuda son derece hassas olan Ruslar, Yunanistan'ın Çanakkale Savaşı'na katılma durumunu veto

230 İoannis Metaksas, **To Prosopiko Tu İmerologio [Şahsi Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 2, Atina: Ekdosis Gkovosti [Gkovosti Yayınları], t.y., s. 384-390.

231 A.e., s. 406-413.

etmişler, Yunanistan'ın harekata katılması durumunu kendileri açısından kabul edilemez addederek, sert ve kaygılı bir muhtıra ile İngiltere'den açıklama talep etmişlerdir. Zafer söz konusu olacak olursa, Yunan askerinin İstanbul'a girişinin yasaklanması koşulunu öne sürmüşlerdir. Fransa Yunan Ordusu'nun sadece Çanakkale'de değil, her yerde kullanılmasını isterken, İngiltere koşullar içinde en zor olanını, Yunan yardımının Kral'ın da bunu kabul etmesi şartıyla olabileceğini ifade etmiştir[232].

Başbakan Yunanistan'ın savaşa katılması teklifini Kral'a götürdüğünde, Yunanistan için ulusal bölünmüşlüğün de tetiğini çekmiştir. Bu görüşme Spiridonidis tarafından Venizelistlerin bakış açısıyla nakledilmiştir.

Spiridonidis'e göre, Venizelos'un savaş sevdiği yalandır. Tam tersine Başbakan, Balkan Savaşı'nın yaralarının sarılabilmesi için Yunanistan'ın en azından on yıllık bir sükunet devresine ihtiyaç duyduğunu düşünmektedir. İlk başlarda savaş harekatlarının içinde yer almaktan kaçınmış, ancak Çanakkale Harekatı söz konusu olduğunda savaş lehine karar almıştır.

Venizelos'un Çanakkale Harekatı ile ilgili olarak Kral Konstantin'in huzuruna çıktığı gün yaşananlar ilginçtir. Venizelos Kral'a Çanakkale'nin bir Helen şehri olduğunu, kendisinin de ulusal gayelerin tercümanı olarak, Yunanistan'ın tarafsızlıktan çıkıp İtilaf Devletleri'nin yanında yer alması gerektiği görüşünde olduğunu söylemiştir. Yunan halkının koruyucu güçlere karşı duyduğu minnet, büyük ulusal çıkarlar ve gerçekler bunu gerekli kılmaktadır.

Spiridonidis'e göre bu ilahi sözlerin akabinde, Kral'ın duygulanarak 12. Konstantin olarak ilan edilmesinin olası olduğunu düşünüp, bu mücadelenin lideri olmayı istemesi beklenirdi. Ne yazık ki Kral bunu yapmamış, Venizelos'un bu siyasetini hiçbir zaman desteklemeyeceğini, çünkü tahtının dayanağı olan Kayzer'in yenilmesini istemediğini ifade etmiştir. O gün Venizelos vatanseverlik taşıyan rüyalarının alaşağı olduğunu görmüş, kendisinin bizzat askeri liderliğe getirdiği kişinin (Konstantin'in) vatana ihanet ettiğine tanıklık etmiştir. Onurlu yola getirmek isteyerek Kral'a, tahtının dayanağının Kayzer olmayıp, Yunan halkının sevgisi olduğunu söylemiştir.

Bu sözlere karşılık Konstantin, Yunan halkının karar verebilmesi için elinde yeterli donelerin bulunmadığını, İttifak Devletleri'nin kazanacaklarını düşündüğünü ve hiçbir zaman galiplere karşı hareket etmeyeceğini

232 Yannopulos, a.g.e., s. 60-61.

vurgulamıştır. Venizelos'un düşüncelerine katılmadığının ve tarafsızlık siyasetine devam edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Venizelistlere göre Konstantin bu sözleriyle Yunanistan'ın kaderini belirlemiştir. Bu koşullarda Venizelos istifa etmek zorunda kalmış ve Dimitrios Gunaris iktidara gelmiştir. Venizelos'un istifa ettiği tarih 5 Mart 1915'tir[233]. Venizelos istifa ettikten bir süre sonra Mısır'a ve Midilli'ye gitmiştir[234]. İskenderiye'deki Rum Cemaati kendisine görülmemiş bir karşılama töreni hazırlamıştır.

Çanakkale Savaşı'nda müttefikler hezimete uğrayınca Konstantinistler arasında, yaptığı analizler ve yazdığı muhtıralarla Kral Konstantin'i etkileyen Metaksas'ın Yunanistan'ı kurtardığı görüşü hakim olmuştur.

Dimitrios Gunaris, Konstantin'in yaşıtı ve Venizelos'un üç-dört yaş küçüğüdür. Hukuk eğitimi almış olan Gunaris, büyük bir hatip olarak öne çıkmıştır. İlerici ve sosyal içerikli görüşe sahip, dürüst ve temiz bir siyasetçi olarak tanınmıştır. 1909'da Askeri İttifak'a danışman olması düşünülmüş, ancak daha sonra Venizelos'un ismi öne çıkmıştır. Dolayısıyla Antivenizelist cephenin en önemli isimlerinden biri olan Gunaris'in, Venizelos'a karşı tavrının olabileceğini varsaymak gerekir.

1915 Mayıs'ında seçim yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan seçimlerde Venizelos yeniden çoğunluk elde etmiş ve Başbakan olmuştur. 313 sandalyeli meclisin 188'ini Liberaller almışlardır (bazı kitaplarda 317 sandalyenin 184'ünü kazandıkları ifade edilmektedir). 313 sandalye sayısına göre Gunaris 89, Theotokis 12, Rallis 7, Dimitrakopulos 6, Mavromihalis 5 ve bağımsızlar 6 sandalye elde etmişlerdir.

Bu Liberaller açısından büyük bir başarıdır. Çünkü seçim döneminde büyük güçlüklerle karşılaşmışlardır. Antivenizelist cephe Kral'ı galip başkomutan olarak sunmuş ve Liberalleri savaşı sevmekle suçlamıştır. Halkların savaşa kolay oy vermedikleri bilinse de bu seçimlerde Yunan halkı savaş yanlısı bir siyasete oy vermiştir. Özellikle Makedonya'da seçimlere askerin gölgesi düşmüştür. Genelkurmay Başkanlığı Venizelos'a karşı tavır almıştır. O dönem Kral ciddi bir şekilde üşüterek plevrit geçirmiş, taraftarları Konstantin'in hastalığını kullanmışlar ve bir takım söylentilerin dolaşmasına sebep olmuşlardır. Kral'ı Başbakan'ın üzdüğü ve O'nun bu sebeple hastalandığı, Venizelos'un kazanması

---

233 **İ Apokiriksi Tu Vasileos Konstantinu Apo To Elliniko Lao [Kral Konstantin'in Yunan Halkı Tarafından Reddedilişi] 1916-1917**, s. 185-191.

234 Venizelos'un Mısır'daki dönemine ilişkin bir anekdotu, Yunanistan'ın Büyük Ülküsü "Megali İdea" başlığı altında aktarmış bulunuyoruz. Bkz.: s. 37-38.

halinde Konstantin'in yaşayamayacağı ifade edilmiştir. Liberaller açısından negatif bir diğer gelişme ise, Çanakkale Savaşı'nın aldığı şekil olmuştur.

Tüm bunlara rağmen Liberaller, toplamda büyük bir üstünlük elde etmişlerdir. Girit, Yanya, Larissa ve Kiklades'te tüm sandalyeler Venizelistlerin olmuştur. Oysa Makedonya'da Liberaller sadece bir sandalye alabilmişlerdir. Drama, Selanik, Kozani, Florina ve Serez gibi Makedonya illerinde Antivenizelistlerin kazanma sebebi olarak Müslüman – Türk seçmenler gösterilmektedir. Grigoriadis'in ifadesiyle "Halifelerine karşı savaş yapmayı amaçlayan birine oy vermemişlerdir". Bu doğal olarak kabul edilebilir bir şeydir. Ancak, böylesi kritik bir seçim mücadelesinde diğer unsurların bu denli varlık göstermesi, Helenler açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Yunan meclisine 16 fesli ve sarıklı Bey ile birlikte, 4 de Yahudi milletvekili seçildiğine dikkat çekilmektedir. Bu milletvekillerinin hepsi Antivenizelist olup, Gunaris'in (önce Milli "Ethniko", daha sonra Halk "Laiko") partisinin kurucu üyeleri arasında yer almışlardır.

Venizelos'un bu yeni başbakanlık görevi esnasında, Bulgaristan Sırbistan'a saldırmak üzere seferberlik ilan etmiştir. Sırbistan ile Yunanistan arasında karşılıklı savunma anlaşması söz konusudur. Başbakan'ın bu vesileyle, Yunanistan'da da seferberlik ilan etmeyi istemesi üzerine, Kral ile Başbakan arasında yeniden görüş ayrılığı doğmuştur. Bunun üzerine 5 Ekim 1915'te Venizelos ikinci kez istifa etmiştir. Kral hükümet kurma görevini Aleksandros Zaimis'e vermiştir. Venizelos'un ikinci istifası, ulusal bölünmüşlüğe hizmet ettiği için çok eleştirilmiştir[235].

Venizelist ve 1910-1920 dönemiyle ilgili temel kaynaklardan birine sahip olan Ventiris, Zaimis'in 1915 yılında altmış yaşlarında olduğu, daha öncesinde başbakanlık, meclis başkanlığı ve Girit mutasarrıflığı yaptığı bilgisini vermektedir. Babası ağa olup, ailesi 1821 ihtilalcilerindendir. Anne tarafı ise Fenerlidir. İyi eğitimli, Avrupa meselelerine vakıf, sabırlı ve uzlaşmacı biri olarak tanınmaktadır. Ancak bu özelliklerinin yanında, halkı temsil eden bir siyasetçi profiline sahip değildir. Sorumluluk yüklenmek konusunda cesaretsiz, görüşlerinde ısrar konusunda mücadeleci değildir. Ventiris'e göre, sınırlı bir diplomatik meselenin usta bir uygulayıcısıdır.

Zaimis hükümeti ancak bir ay yaşamış, bunun üzerine Stefanos Skuludis hükümet kurmakla görevlendirilmiştir. Ventiris Skuludis'in başbakanlığını

235 Plumidis, a.g.e., s. 612.

ise, klasik tragedyalardaki korkunç ve kaçınılmaz bir felakete benzetmektedir. Skuludis başbakanlığı üstlendiğinde 77 yaşındadır. Dolayısıyla, o dönemin yaşam ortalamasına göre çok yaşlı ve sanki XIX. yüzyılın derinliklerinden gelmektedir. Mizacı, eğitimi ve manevi değerleri açısından pek çağdaş değildir. Tıp eğitimi almış, ancak bankacılık yapmıştır. İstanbul'dan Atina'ya oldukça olgun bir yaşta, 1877'de gelmiştir. Bu sebeple yarım yüzyıl, Yeni Yunanistan'ın uzağında olmuştur. Ventiris O'nu, çok zengin ancak eli açık olmayan, çok eğitimli ama bilgisiz, çok kurnaz ama keskin görüşe sahip olmayan biri olarak nitelendirmektedir[236]. Yıllardır siyasetin uzağındayken, yeniden göreve çağrılmıştır. Başbakan olmuş, Mayıs 1915 seçimleriyle işbaşına gelen meclisin görevine son vermiş ve seçim ilan etmiştir. Venizelos partisinin bu seçimlere katılmasını istememiş, gazeteler aracılığı ile Venizelistlere oy vermemeleri telkin edilmiştir. Skuludis'in kurduğu hükümete eski başbakanlar (Theotokis, Rallis, Dragumis, Gunaris), Kral'ın iki yaveri (Yannakiças, Kunduriotis) ve Venizelos'un Girit'ten eski rakibi olan, yine çok yaşlı Mihelidakis katılmışlardır.

Skuludis'in başbakanlığa getirilmesini Liberaller, ülkeyi "yaşlılar hükümeti"nin değil, başkalarının yönettiğinin kanıtı olarak sunmuşlardır. Burada kastedilen, Yunanistan'ı Saray'ın ve Genelkurmay Başkanlığı'nın yönettiğidir[237]. Skuludis Ekim 1915 ile Haziran 1916 arasında, Yunanistan'ın en kritik ve tarihi döneminde başbakanlık yapmıştır.

Bu arada İngiltere ve Fransa, Balkanlar'daki gelişmeleri göz önünde bulundurarak ve Yunanistan'a İtilaf Devletleri yanında savaşması için baskı yapmak üzere Selanik'e çıkmışlar ve Yunan tarafsızlığını ihlal etmişlerdir (Ekim 1915). Diğer taraftan Bulgaristan Sırbistan'a saldırmıştır. Sırbistan'ın kötülemesi üzerine Fransızlar, Yunan hükümetinin onayını almaksızın, Ocak 1916'da Korfu'yu (Kerkira) işgal etmişlerdir. Korfu'nun, Arnavutluk cephesinden çekilen Sırp askerlerinin rehabilitasyonu amacıyla kullanılacağı bildirilmiştir. İtilaf elçileri, Korfu'da çok fazla Sırp askeri toplandığından, bunları Selanik'e taşımaya karar vermişlerdir. Dolayısıyla Sırp Ordusu Makedonya'ya taşınmıştır. Bulgar ve Alman kuvvetleri Yunan topraklarına girmiş ve Yunan Ordusu'nun önemli bir direniş ortaya koymasına izin vermeden Rupel Tabyası'nı işgal etmişlerdir (Mayıs 1916). Bunun üzerine İtilaf Devletleri, Yunanistan'ın Almanya etkisinde kalması olasılığını önlemek amacıyla hızlı hareket etmişler ve Yunan kıyılarını abluka altına almışlardır. Bu önlemler,

---

236 Ventiris, a.g.e., s. 45; 68-69.

237 Grigoriadis, İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940, Tomos [Cilt]: 1, s. 188-202.

ekonomisi denizciliğe ve ticarete dayanan bir ülke için ağır önlemlerdir. 21 Haziran 1916'da Fransız, İngiliz ve Rus elçileri, Yunan Dışişleri Bakanlığı'na giderek tehditkar bir nota vermişlerdir. Bununla "koruyucu devletler" olduklarını hatırlatmış ve Yunan askerinin terhis edilmesini, Skuludis Hükümeti'nin yerine ara hükümet kurulmasını, yeni seçimlere gidilmesini, Alman emirlerini yerine getiren emniyet görevlilerinin azlini istemişlerdir. Nota metni gazeteye verildiğinden dolayı içeriği öğrenilmiştir. Skuludis istifa edince hükümet kurma görevi Zaimis'e verilmiştir.

Bulgarlar Doğu Makedonya'yı ihlal etmiş ve Helen nüfusu sürmeye başlamışlardır. Diğer taraftan İtilaf Devletleri'ne katılmış olan İtalya, Kuzey Epir'i işgal etmiştir. Yunanistan'ın Balkan Savaşları'nda elde ettiği toprakları kaybetmesi ihtimali doğmuştur. Bu olguların baskısıyla 30 Ağustos 1916'da Selanik'te, Venizelist subaylar tarafından Ulusal Savunma (Ethniki Amina) Hareketi gerçekleştirilmiştir. Pek çok kitapta Hareket'in en önemli hedefinin, Yunanistan'ın tarafsızlıktan çıkması ve İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa katılması olduğu ifade edilmektedir[238].

Ulusal Savunma Hareketi'ni biraz açmak gerekirse, ayaklanmanın doğal lideri 11. tümen komutanı Emmanuil Zimvrakakis'dir. 1897 Girit Ayaklanması esnasında Girit öğrenci kolunun komutanlığını yapmıştır[239]. Ağır topçu takımı komutanı Konstantin Mazarakis de ihtilalin yanında saf tutmuştur. 400 kişilik Girit jandarması, örgütün askeri çekirdeğini oluşturmuştur.

1909 Darbesi'nde olduğu gibi, Selanik'teki ayaklanma da Venizelos'un eseri değildir. Aylar öncesinden Bulgarlar'a karşı direnmeye karar vermiş olan komutanlar vardır. Döneme tanıklık etmiş olanların hatıralarında, 1916 Haziran'ında Doğu Makedonya'daki 4. ve 5. kolordulara bağlı 70-80 subayın, Venizelos'un siyasetini zorla kabul ettirmek istedikleri ve Selanik'le Atina'daki aynı görüşteki askeri ve siyasi çevrelerle ilişkiye girdikleri, Venizelos'a da defalarca temsilci gönderdikleri, ancak Venizelos'un her seferinde rahat durulmasını istediği nakledilmiştir[240]. Bu olguyu yorumlayan Veremis, 1916 yazı sonuna kadar Venizelos'un, Bulgarların ilerleyişini önlemek amacıyla Konstantin'in tarafsızlık politikasından vazgeçeceğini umduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple hükümete karşı olan bir darbeye onay vermekten

238 Kordatos, **a.g.e.**, s. 444-454; Yannopulos, s. 82-85; Skulatu, **İstoria Neoteri Ke Sighroni [En Yeni ve Çağdaş Tarih], G' Likiu [Lise 3]**, s. 78-80.

239 "Zimvrakakis", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 7, s. 152.

240 Ventiris, **a.g.e.**, s. 169; 211.

kaçınmıştır. Ulusal Savunma Hareketi Antivenizelistler tarafından, Fransızların tasarladığı ve onların lehine gelişme gösteren bir hareket olarak yorumlanmıştır.

Kısa bir tereddütten sonra Venizelos, Amiral Kunduriotis ve General Daglis ile birlikte, harekete liderlik etmeye karar vermiştir. Veremis, ayaklanmaya katılmış olan bazı subayların, Atina'daki meslektaşlarına güven vermediklerini, Eylül 1916'da Venizelos, Kunduriotis ve Daglis'in liderliği üstlenerek, Selanik'teki hareketi bir felaketten kurtardıklarını kaydetmektedir. Ulusal Bölünmüşlük Dönemi öncesinde de ordunun siyasete karıştığı görülmüştür. Ancak 1916 yılı, iki büyük dünya savaşı arası dönemi içine alacak olan, askerlerin siyasi mücadelesinin başlangıç noktasını teşkil etmiştir. O döneme kadar Venizelos'un asker hayranları olmuştur. Ancak bundan sonra koruyan ve korunan ilişkisi gelişmiş ve karşılıklı olarak taleplerin karşılanmasına dönük bir yol izlenmiştir.

Ulusal Savunma Hareketi içinde yer almış subaylardan çoğunluğu, kadro almış astsubay ve genç subaylardan oluşmaktaydı. Bunun lider kadrosunu oluşturmuş olanlar, daha sonra ordudaki Venizelist demokrat çekirdeği oluşturmuşlardır. Ulusal Savunma mensupları orduya katıldıklarında da, resmi hiyerarşiyi görmezden gelen bir bağı korumuşlardır.

Veremis, Yunan Ordusu'ndaki bir olguya daha dikkat çekmiştir. Savaşlar özellikle 1909'da astsubay ve 1915'te yüzbaşı olan subayların örneğinde olduğu gibi, mesleki açıdan tüm subayların işine yaramışlardır. Bu, ordudaki bazı subayları beklenti sahibi yapmıştır. Genç subayların savaşma hevesi, üst rütbeli Askeri Akademi mezunları tarafından dengelenmiştir[241].

Hareketin liderliğini üstlenmeye karar vermesinin akabinde Venizelos, Amiral Kunduriotis ve diğer taraftarlarıyla birlikte Atina'yı terk ederek Hanya'ya yönelmiş ve orada "Geçici Hükümet (Prosorini Kivernisi)" adını alacak olan ihtilal hükümetini kurmuştur. Geçici Hükümet'in bildirisi, Hanya'da çıkarılan Geçici Hükümet Gazetesi'nin (Efimerida Tis Prosorinis Kiverniseos) 1. sayısında yayınlanmıştır.

Bildiride acılar ve aşağılanmalar bardağının taştığı, eksikliklerle dolu bu siyasetin bir buçuk yıldır ulusal felaketlerle ilgilenmediği ifade ediliyordu. Kötü danışmanlara kulak veren Saray, kendi siyasetini uygulatmak istemişti.

241 Veremis, "Eleftherios Venizelos Ke İ Aksiomatiki [Eleftherios Venizelos ve Subaylar] 1909-1924", s. 565-567.

Bunun sonucu olarak Yunanistan geleneksel dostlarından uzaklaşmış, atalarından miras aldığı düşmanlarıyla yakınlaşmak istemişti. En nihayetinde Yunanistan dahilinde anayasadan uzaklaşılırken, yurt dışında da yalnızlaşılmıştı. Bildiride, 1912-1913'te galip olan Yunan Ordusu'nun, üç yıl önce kurtardığı bölgeleri savunmadan terk ettiği söyleniyor ve tüm Helenlerin Geçici Hükümetle birlik olması isteniyordu. Devlet sorumluluklarına ihanet ettiğine göre, ulusun üzerine düşeni başarması gerekirdi. Uygulanan siyasetin, ulusal ölümle eşdeğer olduğunu hisseden tüm ulusal güçler, Geçici Hükümet'le birlik olmaya çağrılıyordu. Devletin olmadığı yerde ulus duyarlı olmalıydı. Hareketin liderliğini üstlenenler, bir mucizenin daha gerçekleşeceğine inandıklarını ifade ediyorlardı. Geçici Hükümet'in bu bildirisinin altında, Eleftherios Venizelos ve Pavlos Kunduriotis'in imzası yer almıştır[242].

Geçici Hükümet 9 Ekim 1916'da Selanike yerleşmiş ve geniş ölçekli bir askere alma işlemini gerçekleştirmeye karar vermiştir. Müttefiklere katılacak ve onlarla birlikte Makedonya cephesinde savaşacak silahlı askeri birlikler kurulmuştur. Pek çok Giritli, Sakızlı, Midillili ve Sisamlı mücadele etmek üzere gelmiş, Albay İoannis Fikioris ve Dimitrios İoannu'ya Girit ve Adalar Denizi (Arhipelagos) tümenlerini kurma görevi verilmiştir[243]. Artık bölünmüşlük kesin bir olgudur.

Spiridonidis'in eserinde, Venizelos'un Geçici Hükümeti ve uygulamalarına yöneltilen suçlamalara karşı, savunma niteliği taşıyan ifadeler yer almaktadır. Spiridonidis bu hükümetin Selanike yerleşmesiyle, Makedonya'nın ve Selanik'in kurtulduğunu ifade etmektedir. Atina'dakiler halka, savaşın felaket getirdiği ve aileleri yok ettiği propagandasını yapmışlardır. "Makedonya'yı, Epir'i ve adaları bizden alsalar ne olacak? Onları aldığımızdan beri iyi bir gün mü gördük? Tam tersine göçmenler gelip ekmeğimizi aldılar. Bunların sabah akşam, 'Yaşasın Venizelos ve yaşasın savaş' diye bağırmaktan başka yaptıklar iş yok" demişlerdir.

Oysa Venizelistler göreve çağırmışlar ve vatan için ölünebileceğini ilan etmişlerdir. Helenizmin sağlıklı kesimi bu çağrıya kulak vermiştir. Önce Girit, Makedonya ve Ege Adaları, daha sonra Kiklades ve Yedi Adalar en değerli evlatlarını bu mücadeleye göndermişlerdir. Girit Venizelos'a 35 bin asker sunmuştur. Büyük lider, onurlu ve saygıdeğer bir devlet kurmaktadır.

---

242 Geçici Hükümet'in Bildirisi'nin metnini, Lise 3 tarih kitabında görmekteyiz. Skulatu, **İstoria Neoteri Ke Sighroni [En Yeni ve Çağdaş Tarih],G' Likiu [Lise 3]**, s. 80-81.

243 Ventiris, **a.g.e.**, s. 215-216.

Venizelos'un güttüğü siyaset akabinde, İtilaf Devletleri Yunanistan'a yeniden güvenmeye başlamışlardır[244].

Selanik'te Ulusal Savunma Hareketi'nin ortaya çıkmasını takip eden süreçte Zaimis istifa etmiş ve başbakanlık görevi Kalogeropulos'a verilmiştir. Kalogeropulos onsekiz gün iktidarda kaldıktan sonra istifa etmiş ve yerine üniversitede tarih profesörü olan Spiridon Lambros hükümet kurmuştur. Siyasetin yabancısı olan Lambros, gücünü Kral'dan almaktadır. Kurduğu hükümet tarihçiler tarafından, "Kral'dan çok Kralcı" ve "Yunanistan'ın en içler acısı" hükümeti olarak nitelendirilmiştir. Bu hükümet yemin ettiği gün Fransızlardan Yunan Donaması'nın teslim edilmesini, kıyıların silahsızlandırılmasını, demiryolları ve posta hizmetlerinin İtilaf Devletleri'nin denetimine girmesini isteyen bir nota almıştır.

Fransızlar talep ettiklerini aslında uygulamaya başlamışlardır. Atina ve Pire'ye özel görev birlikleri çıkarmışlar ve Atina Devleti'ni kuşatma altına alarak sıkıştırmışlardır. Fransız Amiral Fournet, Yunan Hükümeti'nin elindeki savaş malzemelerinin de kendisine teslim edilmesini istemiştir. Bu notanın Yunan Hükümeti tarafından reddedilmesi Fransızları kızdırmıştır.

Bu arada savaş malzemelerinin Selanik'tekilere ve onların Kral karşıtı askerlerine verilmesi olasılığı Kralcıları fanatikleştirmiş ve Atina patlamaya hazır bir hale gelmiştir. Bunun üzerine cephaneliklerden Kralcı vatandaşlara silah dağıtılmıştır. Müttefik, özellikle de Fransız birlikleri Pire'ye çıkarılmış ve bunlara Atina'ya doğru ilerlemeleri emri verilmiştir. Ancak bu birlikler, ordu ve Kral'a sadık silahlı vatandaşların oluşturduğu güçlü bir direnişle karşılaşmışlardır. Fournet birliklerini çekmek zorunda kalmış, ancak buna tepki olarak Fransız Donanması'na, Saray'ın bombalanması emrini vermiştir. Atılan topların üçü Saray'ın bahçesine düşmüştür. Sonraki gün Kralcılar tarafından Liberal Parti mensubu ve taraftarlarına karşı bir şiddet uygulanmış ve Yunanistan yıkımın eşiğine gelmiştir[245].

1916 yılının Kasım ayında cereyan eden bu olaylar, Kasım Olayları (Noemvriana) ismiyle anılmıştır. Olayları değerlendiren Ventiris, Atina şehrinin hiçbir zaman kendinden bu kadar utanmadığını kaydetmekte ve olayları Venizelistlerin gözüyle aktarmaktadır.

---

244 **İ Apokiriksi Tu Vasileos Konstantinu Apo To Elliniko Lao [Kral Konstantin'in Yunan Halkı Tarafından Reddedilişi] 1916-1917**, s. 245-248.

245 Yannopulos, **a.g.e.**, s. 85-88; Kordatos, **a.g.e.**, s. 457-465; Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940**, Tomos [Cilt]:1, s. 220-222.

Kralcılardan oluşan gruplar naralar atarak Venizelistlerin evlerine saldırmışlar, kapalı pencerelere yaylım ateşi açmışlardır. Yaşananlar karşısında kalp krizi geçirenler olduğu gibi, psikolojisi bozulanlara da rastlanmıştır. Venizelist olmaktan başka hiçbir suçu olmayan pek çok vatandaş hapsedilmiş, muhalefet yapan gazeteler zorla kapatılmış, bunların büro ve basımevleri çetelerle beraber hareket eden yetkililerce yıkılmıştır. Pek çok Liberal dövülmüş ya da çeşitli şiddetlere maruz kalmışlardır.

Venizelistler, Atina Belediye Başkanı Emmanuil Benakis'in başına gelenleri, Kasım Olayları'nın sembolü olarak görmektedirler. Mısır'da pamuk ticareti ile uğraşarak büyük bir servet elde etmiş olan Benakis, İskenderiye'deki Rum cemaatinin başkanlığını da yapmıştır[246]. Benakis Venizelos'u takdir etmiş ve desteklemiştir. 1910'da Atina'ya geldiğinde, Venizelos Hükümeti'nin Tarım, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'na yardımlarda bulunmuş, bundan dört yıl sonra Atina Belediye Başkanlığı'na seçilmiştir. Ancak gerçek bir vatansever olan Benakis'in, Yunanistan'ın büyümesinin sembolü olarak Konstantin'i gördüğü, Atina Belediye Başkanı'nın duvarını Kral'ın fotoğrafının süslediği ve Kraliyet ailesinin Benakis'in verdiği davetlerde sıkça yer aldığı söylenmektedir. Benakis Venizelistlere yardım ettiği gibi, Kraliçe Sofia'nın Atina'daki aşevlerine ve hastanelerine de yardım etmiştir. Tüm bunlara rağmen Kralcı yığınlar Benakis'in evine yönelmişler ve O'nu hırpalamışlardır[247]. Benzer olayları Pire Belediye Başkanı Panayotopulos da yaşamıştır.

Kasım Olayları'na ayrıntılı bir şekilde yer vermemizin sebebi, bu olayların Yunanistan'daki krizin en önemli durağını teşkil etmesindendir. İfade edildiğine göre, o güne kadar Yeni Yunanistan'da pek çok iç savaş yaşanmış, ancak ilk kez resmi devlet bir ayaklanma tertipleyerek toplumsal düzeni bozmuş ve vatandaşlarına kastetmiştir. Bu olaylar, geleneksel olarak kabul edilen, tahtın hayırsever olduğu imajını zedelemiştir[248]. Olayların akabinde İtilaf Devletleri, Konstantin idaresi altındaki Yunanistan'a sıkı blokaj uygulamışlardır. Bu blokaj yedi aydan fazla sürmüş ve Yunan halkına zor günler yaşatmıştır.

Anılarında o günleri ele almış olan Zavicianos, elde çok az buğdayın bulunduğunu, onun da kırsal bölgede kaldığını ve şehirlere ulaşamadığını, kömürünse tamamen ortadan kalktığını nakletmektedir. Buğday yüklü

246 "Benakis", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 13, s. 144.

247 Emmanuil Benakis'in Kasım Olayları esnasında yaşadıkları, kızı Pinelopi Delta tarafından ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Delta, **a.g.e.**, s. 15-35.

248 Ventiris, **a.g.e.**, s. 274-279.

gemilerin Neo Faliro ve Pire'de duraklamaları, geminin yükünü boşaltacağı, ablukanın sona ereceği veya İtilaf Devletleri'nin Yunanistan'ın felaketine üzüldükleri söylentisinin yayılmasına sebep olmaktadır. Bu söylentiler sonucunda sahiller, ekmeğin ulaştığından emin olmak isteyen aç ve meraklı insanlarla dolmaktadır. Ancak gemiler üç dört gün durakladıktan sonra demir alıp Selanik'e yönelmektedirler. Bunun üzerine vatandaşların yüzüne, hayal kırıklığı ve umutsuzluğun resmi çizilmektedir.

Bu satırları kaydeden Konstantinos Zavicianos, Liberal Parti'nin en önemli mensuplarından olup, 1912-1915 döneminde Meclis Başkanlığı görevini üstlenmiştir. Ulusal Bölünmüşlük Dönemi'nde Venizelos'un İngiliz ve Fransızlara karşı takındığı tutumun, ulusal bağımsızlığı eksilttiğini düşündüğünden dolayı Liberallerden ayrılmış ve bağımsız kalmaya çalışmıştır. Dolayısıyla anlatımlarının oldukça objektif olduğunu kabul etmemiz gerekir.

Zavicianos halkın çoğunluğunun yaşananları, Yunanistan'ın İtilaf Devletleri'nin yanında savaşması için gerçekleştirildiğine inandığını kaydetmektedir. Ancak bu dayatmalarla Yunan halkının Kral'ını terk edeceğini düşünmek, büyük bir yanılgıydı. Halk ızdırap çektikçe Kral'ın çevresinde toplanmış ve O'na bağlanmıştı. Kral'ın bir yere gidip gelmesi, O'nun lehine heyecanlı gösterilere sebep olmaktaydı[249].

Zavicianos ile hemen hemen aynı paralelde olduğu anlaşılan Pallis de, İtilaf Devletleri'nin Yunanistan'a uyguladığı blokajın, Eski Yunanistan halkı üzerinde son derece kötü etki yaptığı ve hizmet edeceği umulan gayeden uzaklaşılmasına sebep olduğu görüşündedir. Halkı o kadar derinden etkilemiştir ki, Venizelos'un bundan istifade ederek sağladığı menfaatler bile bu kırgınlığı unutturamamıştır. Bu, Konstantin'in halk arasındaki itibarını arttırmıştır[250].

Bu dönem Yunanistandaki bölünmüşlüğün en önemli işaretlerinden biri, 25 Aralık (12 Aralık) 1916 tarihinde Atina Metropoliti Theoklitos'un, kutsal sinodu ve ruhban sınıfını da arkasına alarak, Venizelos için lanetleme ayini yönetmesidir. Yunanistan Bağımsız Kilise'sinin lideri, binlerce insanı bir Hıristiyan'a lanetleme taşları atmaya çağırmıştır. Lanetleme ayinine 60.000 Atinalının katıldığı söylenmektedir[251]. Bu ayin "Areos Meydanı"nda

249 Zavicianos'un "Anamnisis Ek Tis Diafonias Konstantinu-Venizelu [Konstantin-Venizelos Çatışmasından Hatıralar]" adlı eserinden alıntıları, Lise 3 tarih kitabında görebilmekteyiz. Skulatu, **İstoria Neoteri Ke Sighroni [En Yeni ve Çağdaş Tarih],G' Likiu [Lise 3]**, s. 76; 81-82.

250 Pallis, **a.g.e.**, s. 117.

251 Elena Venizelu, **Sti Skia Tu Venizelu [Venizelos'un Gölgesinde]**, Atina: Ekdosis Okeanida [Okeanida Yayınları], 2002, s. 37.

gerçekleştirilmiş ve büyük bir kalabalık ellerindeki taşları Venizelos'a "şeytan", "veelzevul" ve "hain" diyerek alana fırlatmışlardır. Ventiris o gün Venizelos'un, "Başpapazları hapseden ve Kral ile vatanına komplo hazırlayan Eleftherios Venizelos'a lanet olsun!" sözleriyle anıldığını ifade etmektedir[252].

Eski Yunanistan'da bunlar olurken, Yunanistan'a yeni katılan topraklarda da Venizelos ve Geçici Hükümeti'ni desteklemek amacıyla mitingler gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda Konstantin uyguladığı siyaset sebebiyle eleştirilmiş ve kınanmıştır. Kasım 1916 tarihinden itibaren Girit, Ege Adaları, Yedi Adalar, Kiklades, ve Makedonya şehirlerinden gönderilen telgraflarla Konstantin eleştirilmiş ve kınanarak reddedilmiştir.

Örneğin Kasım 1916'da Kandiye (İraklio) halkının gönderdiği telgrafta, halkın şehrin büyük meydanında toplanarak bir takım kararlar aldığı ifade edildikten sonra, bunlar sıralanmaktadır. Kral Konstantin'in anayasaya ihanet ettiği ve yeminini bozduğu, ulusal egemenlik ilkesine karşı çıkarak baskıcı bir rejim kurmayı amaçladığı ifade edilmekte, devletin siyasetin meşru zemininden uzaklaştığı ve müttefiklerin güvenini sarstığı vurgulanmaktadır. Konstantin Helen soyuna ait illeri ve şehirleri düşmanlara vermekle, Helen illerini özgürleştirmek için Helenlerle birlikte savaşmış olan İngiliz ve Fransızlara katil elini uzatmakla, Helenlerin Helenlere kast etmesi için emir vermekle suçlanmaktadır. Gönderilen tüm telgraflarda Konstantin'e karşı benzer suçlamalar sıralandıktan sonra, alınan kararlar ifade edilmektedir. Atina'da gerçekleşen olaylar kınanmakta, gerçekleşen olaylardan dolayı halkın sorumlu tutulamayacağı, bunun tek sorumlusunun Kral Konstantin ve O'nun karar vermekten yoksun kuklaları olduğu söylenerek, Konstantin Yunan tahtını hak etmediği sebebiyle reddedilmektedir.

İlginç olan, diyasporadaki Helen Cemaatleri tarafından da Geçici Hükümet'e destek telgraflarının gönderilmiş olmasıdır. Mısır, Sudan, ABD, İngiltere, Fransa ve Cezayir gibi ülkelerdeki cemaatlerden gönderilen telgraflar olmuştur.

1917 Mart ayı içerisinde Agion Oros (Aynaroz)'da yer alan yirmi manastırın temsilcileri de bir araya gelmiş ve ortak görüşleri olarak, Selanik'te Geçici Hükümet kurulduğu andan itibaren Atina Hükümeti ile ilişkilerini kestiklerini, Konstantin ve hükümetini reddettiklerini açıklamışlar, Geçici Hükümet ve onun başbakanı Eleftherios Venizelos'a bağlılıklarını beyan etmişlerdir.

252 Ventiris, a.g.e., s. 299; Delta, a.g.e., s. 279.

Manastır yetkilileri mesajlarında, Agion Oros'a gösterdikleri ilgiden dolayı İtilaf Devletleri'ne minnetlerini ifade etmeyi de unutmamışlardır[253].

Bu arada Spiridon Lambros Hükümeti istifa edince, tekrar Zaimis Hükümeti kurulmuştur. İtilaf Devletleri Konstantin'i tahttan indirmeye karar vermişlerdir. Müttefiklerin notasının akabinde Kral çekilmeye karar vermiş ve 1917 yılı Haziran ayı içinde Yunanistan'ı terk etmiştir[254].

Konstantin Yunan halkına veda ettiği bildiride, Yunanistan için ve sadece O'nun çıkarına olarak görevini yerine getirirken olaylar karşısında boyun eğdiğini, Veliaht ile birlikte sevgili vatanını terk ettiğini ve tahtı oğlu Aleksandros'a bıraktığını ifade etmiştir. Kendisi ve Kraliçe'nin uzakta dahi olsalar, Yunan halkına karşı sevgilerini koruyacakları vurgulanmış ve herkesin bu kararı sükünetle karşılaması rica edilmiştir[255].

Grigoriadis'e göre, babası Aleksandros'u tahta vekil olarak bırakmıştır. Tüm Kralcılar da Aleksandros'u böyle kabul etmişler ve ölümünden sonra bile O'nu Kral olarak anmamışlardır. Aleksandros'un da tahta çıktığı andaki duyguları bunlardır. Ancak sonrasında kral olmanın cazibesinden etkilenmiştir. "Sfaktiria" adındaki küçük savaş gemisi Sicilya'nın Palermo şehrine yöneldiğinde Konstantin'e bağlı subaylar O'ndan ağlayarak ayrılmışlar ve O'na olan bağlılıklarını hiçbir zaman kaybetmemişlerdir. Onların bu duyguları, yeni bir Kraliyet marşında ifadesini bulmuştur.

Kralımızı uzak diyarlara gönderdiler.
Ancak O, sonsuza dek kalbimizde yaşayacaktır.

(Ton vasilia mas stilan se meri makrina.
Ma stin kardia mas tha zi pantotina).

Konstantin herhangi bir direnişle karşılaşılmaksızın tahttan indirildikten sonra, önemli Antivenizelistler gözaltına alınmış veya sınır dışı edilmişlerdir. Gunaris, İon Dragumis, Dusmanis ve Metaksas sınır dışı edilenler arasındadır.

Konstantin'in uzaklaştırılmasının akabinde Venizelos Atina'ya geri dönmüş, şekilsel olarak iki Yunanistan birleşmiş, yeni bir hükümet kurulmuş ve

253 1916 ve 1917 yılına ait bu telgraflar, Pavlos Petridis tarafından derlenmiştir. Bkz. **İ Apokiriksi Tu Vasileos Konstantinu Apo To Elliniko Lao [Kral Konstantin'in Yunan Halkı Tarafından Reddedilişi] 1916-1917**, s. 15-169.

254 Yannopulos, **a.g.e.**, s. 90.

255 Kralın Veda Bildirisi'ni Lise 3 tarih kitabında görebilmekteyiz. Skulatu, **İstoria Neoteri Ke Sighroni [En Yeni ve Çağdaş Tarih], G' Likiu [Lise 3]**, s. 82-83.

Konstantin'in dağıttığı 1915 Meclisi geri getirilmiştir. Bu mecliste yer alan milletvekilleri yeniden hayata döndürüldüklerinden dolayı, İsa ile ilgili bir mucizeye dayanılarak bu meclise "Lazaros'ların Meclisi"[256] adı verilmiştir. Aleksandros, Temmuz ayı içinde bu mecliste Kraliyet yemini etmiştir[257].

Yeni hükümetin ilk icraatı, İttifak Devletleri'ne karşı savaş ilan etmek olmuştur. Aynı anda silahlı kuvvetler, jandarma, yerel idareler, kiliseler ve eğitimde temizlik başlamış, büyük sayıda memur, asker ve üniversite hocası görevden alınmıştır. Bu temizliğin sebebi ideolojiktir. Venizelistler, bedel ödetmek istemişlerdir. Asıl yıkıcı olan, ordudaki temizlik hareketi olmuştur. 570 kadar yargıcın, 6500 memurun, 2300 subayın, 3000 jandarma ve astsubayın, 880 deniz subayının görevden alındığı ifade edilmektedir. Ayrıca sıkı bir sansür uygulanmış ve muhalefet yaptıklarından şüphelenilenler sürgüne gönderilmişlerdir[258]. Bu temizlik hareketleri ve sürgünler, iki cephe arasında derin bir uçurum yaratmıştır. Anadolu Harekatı esnasında, özellikle Kasım 1920 seçimleriyle Antivenizelistlerin iktidara gelmesi ve daha önce emekliye sevk edilmiş subayların tekrar aktif görevlere getirilmesiyle, Yunan Ordusu'nda istenmeyen olayların yaşanmasına sebep olmuştur[259].

F. İoannis Metaksas'ın Olası Bir Türk-Yunan Savaşı İle İlgili Öngörüleri

1913-1914 kışı boyunca Metaksas, olası bir Türk-Yunan savaşı konusunda ciddi analizlerde bulunmuş ve bunları raporlar haline getirerek ilgili mercilere sunmuştur. Metaksas'ın bu raporlardaki görüşlerini okurken, dönemin arz ettiği özellikleri de göz önünde bulundurmakta yarar vardır. Bu dönemde Yunanistan Kuzey Epir, Ege Adaları'nın geleceği ve Osmanlı Devleti'nin Ege Denizi'nde üstünlüğü ele geçirebileceği ile ilgili kaygılar yaşamaktadır. İttihatçılar Batı Anadolu kıyılarında bir takım önlemler almaya başlamışlardır. Dikkat çekmek istediğimiz bir diğer husus da, henüz Osmanlı Devleti'nin söz

256 Hıristiyan inancına göre Lazaros İsa'nın arkadaşıdır. İsa Lazaros'u ölümünden dört gün sonra canlandırmıştır. Bir efsaneye göre yeniden dirilmesi mucizesinin akabinde Lazaros, 18 yıl yaşamış ve Kıbrıs'ın bir şehrinde piskoposluk yapmış, orada da ölmüştür. Bir diğer efsaneye göre ise, Lazaros yeniden dirildiğinde 30 yaşındadır ve 60 yaşında ölmüştür. "Lazaros", Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi], Tomos [Cilt]: 11, s. 10.

257 Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940,** Tomos [Cilt]: 1, s. 233-235.

258 Ap. E. Vakalopulos, **Nea Elliniki İstoria [Yeni Yunan Tarihi] 1204-1985,** s. 359.

259 Yannopulos, **a.g.e.,** s. 92-94.

konusu olduğu bir dönemde, Metaksas'ın raporlarında "Türkiye" ifadesini kullanmasıdır[260].

Metaksas'a göre Türkiye ile Yunanistan arasında üç çeşit savaş çıkma olasılığı vardır:

1. Yunan Ordusu'nun Doğu Makedonya'dan, Türk Ordusu'nun yalnız ya da Bulgar Ordusu ile birlikte Trakya'dan saldırması sonucu ortaya çıkabilecek bir savaş.
2. Türk Ordusu'nun Anadolu kıyılarından hareketle Yunanistan'a saldırması sonucu ortaya çıkabilecek bir savaş.
3. Yunan Ordusu'nun Trakya ya da Batı Anadolu'ya bir harekat gerçekleştirmesi sonucu ortaya çıkabilecek bir savaş.

Bu savaş ihtimalleri üç faktörden etkileneceklerdir: Diğer güçlerin ve özellikle Balkan Devletleri'nin takınacağı tutumdan, devletlerin birinin diğeri üzerinde kuracağı deniz üstünlüğünden ve deniz aşırı bir harekat için yapılacak hazırlığın derecesinden.

Metaksas, Yunanistan'ın Bulgaristan tehlikesini tamamen ortadan kaldırmadan girişeceği böylesi bir harekatı, felaketle sonuçlanabilecek büyük bir hata olarak görmektedir. Yunanistan'ın Anadolu'ya yayılmak için gerçekleştireceği harekat konusunda, Sırbistan ve Romanya'nın tutumlarına güvenilemezdi. Deniz üstünlüğüne sahip olan taraf, Ege ulaşımının hakimi olacaktı. Bu şekilde düşmanın denizden asker ve teçhizat taşıması önlenebilir, yığınak yapması geciktirilebilirdi.

Metaksas, olası bir Türk saldırısına karşı Midilli, Sakız ve Sisam adalarının savunulması konusunda hazırladığı raporda, iki ülke arasında doğabilecek savaş ihtimaline karşı Yunanistan'ın yapması gerekenleri sıralamıştır. Metaksas Yunanistan'ın Türkiye'yi işgal edebilmesi için, Türk Kara Ordusu'nun tahrip edilmesi gerektiğini vurgulamakta ve bunu ifade ettikten sonra Anadolu ile ilgili bir takım saptamalarda bulunmaktadır.

Raporda, Türk ve Müslüman nüfusun çoğunluğunun, kültür merkezleri ve zenginlik kaynaklarının Anadolu içlerinde bulunduğuna ve bunların Türkiye'nin Kara Ordusu tarafından korunduğuna dikkat çekilmektedir. Ayrıca Türk Ordusu, silah ve cephane hariç her türlü ihtiyacı için bu bölgelere dayanabilme olanağına sahiptir. Bu bölgeler yiyecek açısından kendilerine

260 Biz de yazdığımız bölümde Metaksas'ın "Türkiye" tabirini kullanmaktayız.

yetebilecek durumda olduklarından, deniz ulaşımının kesilmesi ya da limanların düşman tarafından işgal edilmesi bu bölgelerde yaşayan nüfusu endişelendirmeyecektir.

Metaksas, Osmanlı'nın başkenti İstanbul ile ilgili görüşlerini de ifade etmektedir. İstanbul kıyı kentidir ve Türkiye Asya'sının dışında bulunmaktadır. Ancak İstanbul, Çanakkale'de bulunan savunma sistemi sayesinde denizden gelebilecek saldırılardan korunmaktadır. Çanakkale Boğazı iyi korunduğu takdirde düşman donanması tarafından tehdit edilmesi olası değildir. Çanakkale ve karşı kıyısına büyük miktarda asker çıkarılabilirse ancak bir şeylerin yapılması olasılığı vardır. Çıkarılan kuvvetlerin Türk savunmasını tahrip etmesi halinde, bir donanmanın Boğazlardan geçmesi mümkün olur. Türk Ordusu karada tahrip edilmediği sürece, Çanakkale Harekatı'nın başarılı olması olasılığı yoktur. Aksi halde Türk Ordusu karşı cephe alacak ve donanmanın Marmara Denizi'nde hapis kalma tehlikesi ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla Çanakkale Harekatı'nda, kara ordularının da savaşması gerekmektedir.

Metaksas'a göre, Yunan Ordusu'nun büyük çıkarma kuvvetleriyle birlikte hareket ederek Çanakkale Boğazı'nı geçip İstanbul'un önünde göründüğü varsayılsa bile, bu şehrin kaybı Türkiye için kesin bir yenilgi sayılmayacaktır. Çünkü, asıl Türk Ordusu hala yerinde durmaktadır. İstanbul'un askeri değeri ikmal merkezi olduğundandır. İstanbul, dışarıdan gelen askeri malzemelerin depolandığı bir yerdir ve burada bulunan askeri fabrikaların önemi küçüktür. İkmal merkezlerinin kaybının askeri açıdan önemi olacaktır. Ancak bu, Türk Kara Ordusu'nun tahrip edilmesi ya da işleyemez hale gelmesi anlamına gelmeyecektir. Askeri depoların zamanında başka yerlere nakledilmesi halinde ise, İstanbul'un askeri açıdan hiçbir önemi kalmayacaktır. Yeni koşullar karşısında, Anadolu'da büyük cephaneliklerin kurulmuş olması da muhtemeldir. Manevi açıdan İstanbul'un kaybı Türkleri etkileyecek, ancak onları düşmana karşı koyamayacakları bir duruma getirmeyecektir. Metaksas, son savaşların akabinde Türklerin, İstanbul'un kaybedilmesi olasılığını düşünerek, başkentlerini Anadolu içlerine taşımayı düşündüklerini de kaydetmektedir.

Metaksas'ın olası Türk-Yunan savaşı ile ilgili diğer saptamaları da, birkaç yıl sonra gerçekleşecek Anadolu Harekatı ile ilgili kehanet niteliği taşımaktadır. Metaksas'a göre, Yunan Ordusu Türk Ordusu'na saldırmayı düşünmediği takdirde, İzmir gibi önemli merkezler dahi işgal edilse, Türk Kara Ordusu sağlam kaldığı sürece Türkiye için yıkım olmayacaktır. Anadolu içlerine bir harekatın gerçekleştirilmesi ihtimalinde, Türk Ordusu limanların işgal altında olmasından etkilenmeyecektir. Çünkü Anadolu kıyıları, Türklerin olmaktan

çok, Avrupalıların ve Helenlerin ticaret merkezleridir. Buralar, daha çok sanayi ürünlerinin ithal edildiği limanlar olma özelliğini taşımaktadırlar ki, bu ürünlerin iç piyasadan temin edilmesi olasılığı da vardır. Batı Anadolu kıyılarındaki ticaret daha çok Avrupalıların ve Helenlerin elinde olduğundan dolayı da, aksamalar yaşanması Türkleri çok fazla etkilemeyecektir.

Metaksas, Anadolu'daki Türk Ordusu'nun saldırılarına karşı limanlardaki Yunan işgalinin sürdürülebilmesi için, önemli askeri gücün bulundurulması gerektiğine ve bunların kıyılardan uzaklaşıp, Türk Ordusu'na karşı mücadele vermeleri gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu koşullarda ise savaş, sadece kıyı şeridinin işgaliyle sınırlandırılamayacaktır. Yunanistan'ın Türkiye'yi tam manası ile işgal edebilmesi için, Yunan askerinin Türk Ordusu'nun asıl kuvvetlerini yok etmesi şarttır. Yunan Ordusu'nun bunu ya Anadolu'da, ya da Trakya'da gerçekleştirmesi gerekecektir. Her iki durum da, Yunanistan'ın denizlere hakim olmasını gerektirmektedir. Birinci durumda bunun gerekliliği açıktır. İkinci durumda ise, deniz üstünlüğü olmaksızın Yunan Ordusu'nun zamanında Doğu Makedonya'ya toplanması olası değildir. Yunanistan denizlerde üstün olması haricinde, diğer devletlerin düşmanca tavırlarına karşı da Avrupa'dan tam bir güvence almalıdır.

Metaksas, Türkiye'nin üstün olması halinde Yunanistan'a saldırması durumunu da değerlendirmiş ve bir takım tespitlerde bulunmuştur. Yunan halkının çoğunluğunun adalarda oturduğunu, Yunanistan'ın en önemli merkezlerinin kıyılarda bulunduğunu ve bu merkezler arasında ulaşımın deniz yolu ile yapıldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla herhangi bir seferberlik halinde askerler, büyük ölçüde deniz yoluyla toplanacaklardır. Bunun haricinde bir ölçüde demiryolu kullanılacaktır. Yunanistan'ın ekonomisi büyük oranda denizciliğe, ya da deniz ticaretine dayanmaktadır. Üretilen ürünler, halkın ihtiyacını karşılamak konusunda yetersiz kalmakta, buğday ve unun büyük bölümü ithal edilmektedir. Hayvancılık halkın ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olmasına rağmen, kara ulaşımının kötü olması sebebiyle hayvansal ürünlerin çoğunluğu deniz yoluyla ithal edilmektedir. Dolayısıyla Yunanistan, halkın ihtiyaçlarını temin etmek açısından dışa bağımlı durumdadır.

Türkiye denizlere hakim olarak, Yunan donanmasının önünü kesecek konuma gelecek olursa, Yunan askerinin toplanması imkansızlaşacaktır. Bu Yunan Ordusu'ndaki birliklerin koordineli hareketini ya çok yavaşlatacak, ya da imkansızlaştıracaktır. Böyle bir durum, güçlü bir Türk Ordusu'nun Atina'yı işgali ihtimalini doğuracaktır. Buraya konuşlanacak bir Türk Ordusu ise, Yunan Ordusu'nun çeşitli merkezlerine saldırma şansına sahip olacaktır.

Eğer Türkiye, deniz harekatını Trakya ve Makedonya'daki kara harekatıyla birlikte gerçekleştirecek olursa, bu durumda da Yunanistan'a istediğini yaptırabilecek bir konumda olacaktır. Böyle bir olasılık Türkiye ile Bulgaristan'ın işbirliğini gerektirecektir. Ancak böyle bir işbirliği, Türkiye ile Bulgaristan'ın siyaseti açısından imkansız görünmemektedir.

Metaksas, ulaşımı engelleyen ve kıyıları abluka altına alan, ya da benzer şekilde Trakya'da üstünlük elde etmiş bir Türkiye'nin Yunanistan'a istediğini yaptırabileceği görüşündedir. Ancak Türkiye'nin Trakya'da yenilmesi, Yunanistan'a İstanbul'un yolunu açacaktır.

1914 Haziran'ında Metaksas'ın Çanakkale Harekatı ile ilgili Genelkurmay Başkanı'na sunduğu raporda, savaşın iki ülke arasındaki görüş ayrılıklarının savaştan başka yöntemlerle çözülmediği durumda ve Yunanistan'ın deniz üstünlüğüne sahip olduğu bir dönemde gerçekleşmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Türkiye'ye asıl darbenin, tüm Yunan kuvvetlerinin Anadolu'ya çıkması ve Türkiye'nin askeri güçlerini imha etmesiyle olabileceği söylenmiştir. Metaksas açısından teknik ve askeri olarak imkanlı olan bu harekat, Bulgaristan'ın düşmanlığı sebebiyle imkansız olarak değerlendirilmiştir. Metaksas bu raporunda da, İstanbul ve Trakya olamadan Türkiye'nin varolabileceğini, gerçek başarı için Boğazlara hakim olmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Metaksas, hazırlık ve harekatın başlamasına kadar geçen dönemde mutlak gizliliği ve ani taarruzu şart olarak görmüştür[261].

Metaksas 1915 yılında da aynı konular üzerinde raporlar sunmaya devam etmiştir. Bunlardan 27 Ocak (14 Ocak) 1915 tarihli raporu Anadolu (Küçük Asya) ile ilgilidir. Metaksas bu raporunda, Anadolu'nun ekonomik ve etnolojik yansımaları olmayacak bir şekilde bölünmesinin zorluklarına dikkat çekmiş, bölgelere ayırmanın zamanla çatışmalara yol açabileceğini ifade etmiştir. Raporda Anadolu coğrafyası son derece ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiş ve bu coğrafyanın zorlukları ortaya konmuştur.

Metaksas'ın günlüğünde, Venizelos ile 28 Ocak (15 Ocak) 1915 tarihindeki diyaloğu nakledilmiştir. Bu görüşmede Metaksas, Anadolu'da Türk nüfusun Helen nüfusa göre fazla olduğunu, Anadolu'ya yapılacak harekatın büyük bir ön hazırlık gerektirdiğini ifade etmiştir. İçinde bulunulan koşullarda, Yunan Devleti'nin böylesine geniş bir ülkeden sömürge olarak yararlanması ve onu yönetmesi için hazır olmadığına dikkat çekilmiştir. Bölgenin güvenliğini

261 **Metaksas, To Prosopiko Tu İmerologio [Şahsi Günlüğü], Tomos [Cilt]: 2, s. 225-309.**

sağlamak ve çıkabilecek tepkisel olayları susturmak için Yunan Ordusu'nu uzun yıllar burada bulundurmak gerekecek, Anadolu yerlilerinden yeterli bir ordunun kurulması uzun zaman gerektirecektir. Bu şartlar altında Yunan Devleti'nin tüm imkanlarını kullanması durumu ortaya çıkacaktır. Sonuçta Yunanistan'ın Avrupa'daki konumu zayıflayacak, Bulgaristan Yunanistan'a saldırdığı takdirde ise felaket yaşanması ihtimali doğacaktır. Dolayısıyla Metaksas'a göre Yunanistan, Avrupa'daki konumunu güçlendirdiği ve varolma problemini ortadan kaldırdığı takdirde ancak, Anadolu'ya doğru genişlemeyi düşünmelidir[262].

Görüldüğü gibi Metaksas görüşlerini her vesile ile ifade etmiş, ancak bu görüşleri sebebiyle yaşadığı dönemde pek çok kez eleştirilere maruz kalmıştır. Fakat tarih O'nun görüşlerinin doğruluğunu ortaya koymuştur. Salahi R. Sonyel yazdığı makalesinde Metaksas'ı, "Yunanistan'ın Anadolu felaketini sekiz yıl önceden sezen Yunan generali" olarak anmıştır[263].

262 **A.e.**, s. 386-392.

263 Salahi R. Sonyel, "Yunanistan'ın Anadolu Felaketini Sekiz Yıl Önceden Sezen Yunan Generali İoannis Metaksas'ın Hatıralarından", **Türk Kültürü Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 102, Nisan 1971, s. 538-551.

İkinci Bölüm

1919 Yılı Sonuna Kadar Yunan İşgalleri ve Anadolu Harekatı Çerçevesindeki Gelişmeler

A. Yunanistan'ın İzmir Çıkarması Öncesi Etkinlikleri

1. Helenlerin Gözüyle Mondros Ateşkes Antlaşması

Venizelos Hükümeti genel seferberlik sayesinde 300.000 asker toplamayı başarmış ve bunların büyük bölümü Makedonya'da savaşmakta olan İngiliz ve Fransız ordularına katılmışlardır. Mayıs 1918'de Yunan Ordusu Skra muharebesinde Alman ve Bulgarlara karşı zafer elde etmiştir. Zafer Venizelos'un prestijini arttırmış, genç Kral Aleksandros isteyerek veya istemeyerek, Venizelos'un iç ve dış siyasetini desteklemek zorunda kalmıştır[264].

Yunan tarihçiliğinde, Yunanistan'ın savaşa katılmasının eleştirilebildiğini de görmekteyiz. Bu eleştiriler, Venizelos'un siyasetinin askeri imkanları hat safhada yorduğu noktasında toplanmaktadırlar. Gelişme konusunda yetersiz ve iç çatışmalar sebebi ile bölünmüş bir ulus için, savaşın getireceği ekonomik ve siyasi maliyetin iyi hesaplanmadığını, savaşı iç ve dış siyasette araç olarak

264 Kordatos, a.g.e., s. 496-499.

kullanmaya niyetli olan Venizelos'un, bunun tehlike dolu devamını görmezden geldiğini ya da küçümsediğini söyleyenlere rastlanabilmektedir[265].

Birinci Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri yanında yer almış olan Türkiye de, 30 Ekim 1918 tarihinde Limni Adası'nın bir limanı olan Mondros'ta, İngilizlerin Agamemnon zırhlısında, bir ateşkes antlaşması imzalamıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması'nı Osmanlı Devleti adına Bahriye Nazırı Rauf Bey, Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ve Yarbay Sadullah Bey; İngiltere adına ise Akdeniz Bölgesi Başkumandanı Amiral Sir S. A. G. Calthorpe imzalamışlardır.

Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı Devleti için son derece ağır hükümler içeren 25 maddeden oluşmaktaydı. Sınırların denetlenmesi ve iç düzenin korunması için gerekli olan birlikler dışındaki ordunun "derhal" terhis edilmesi, Türk karasuları ya da Türkiye'nin işgalindeki sularda bulunan bütün savaş gemilerinin teslim edilmesi istenmekteydi. Ateşkes Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de ve Irak'taki bütün garnizonların, Trablus ve Bingazi'de bütün subayların teslimini, terhis edilecek ordunun bütün araç, gereç, silah ve cephanesi hakkındaki buyrukların yerine getirilmesini gerekli kılmaktaydı. Küçük gemiler hariç bütün donanma düşmanın gözetiminde olacak, Doğu Cephesi'nde İran ve Kafkasya'daki Osmanlı Kuvvetleri savaştan önceki sınırlara çekilecek, ulaşım ve haberleşme ağı İtilaf Devletleri tarafından denetlenecekti.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın en önemli noktası, 7. ve 24. maddeleriydi. 24. Madde'de, "Doğudaki altı ilde (Ateşkes'in İngilizce metninde bu altı ilden, altı Ermeni ili olarak söz edilmişti) karışıklık çıkarsa, müttefikler bu illerin herhangi bir bölümünü işgal etme hakkını ellerinde tutarlar" denilmişti. Bu ifade ile kastedilen iller Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ ve Sivas'tı. 7. Madde ise bu olanağı bütün Osmanlı topraklarına genişletmekte ve "Müttefiklerin, kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkı bulunması" demekteydi. Bu maddelerle Mondros bir ateşkes antlaşması metninden çok öte bir anlam kazanmakta, müttefiklerin herhangi bir biçimde kolayca tahrik edecekleri bir olayın ardından istedikleri yeri işgal hakkını doğuran bir belgeye dönüşmekteydi[266].

---

265 Georgios V. Leontaridis, **İ Ellada Ston Proto Pagkosmio Polemo [Birinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan] 1917-1918**, Atina: Ekdosis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis [Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis Yayınları], 2000, s. 20.

266 Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973, s. 11-14

Yunan tarih yazımında Mondros Ateşkes Antlaşması geniş bir yere sahip değildir. Konuyla ilgili tarih kitapları genellikle İzmir'e yapılan Yunan çıkarması ile başlamakta, bu çıkarmayı haklı göstermek için Anadolu Helenlerinden söz edilmekte ve eğer Mondros Ateşkes Antlaşması'na yer verilmişse, bu çok kısa bir anlatımla geçiştirilmektedir. Öyle ki bu satırları okuyan okuyucuda, Ateşkes metninde yer alan maddelerden ziyade, Ateşkes'in akabinde Boğazlar'a demirleyen müttefik donanması içinde Yunan gemilerinin bulunmasının önemsendiği kanısı oluşmaktadır. Dimitris Hronopulos'un Atina Akademisi ödüllü "Doğudan Tehlike (O Eks Anatolon Kindinos)" adlı kitabı, konu ile ilgili en geniş bilginin yer aldığı kaynaklardan biri olup, Helenlerin yaklaşımlarını yansıtmak amacıyla örnek olarak seçilebilecek nitelikte bir eserdir. Adı geçen kitapta Venizelos'un Mondros Ateşkes Antlaşması ile ilgili tepkileri de yer almıştır.

Hronopulos, Mondros Ateşkes Antlaşması esnasında Yunanistan'ın tamamen yok sayıldığını, konu üzerinde özellikle İngiltere ve Fransa arasındaki Büyük Hasta'nın mirası ve Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik etkinliklerle ilgili rekabetin önemli rol oynadığını ifade etmektedir. Bu dönemde Yunanistan yok sayıldığından dolayı Venizelos kaygılanmış ve Paris'teki Yunanistan Elçisi Athos Romanos'tan, müttefiklerin Osmanlı Devleti'yle ilgili görüşlerini öğrenmesini istemiştir. Romanos, Mondros Ateşkes'i imzalanmadan önce Başbakan Venizelos'a gönderdiği 8890 sayılı telgrafında[267], görüşmelerin Osmanlı Devleti'nin paylaşılması ile ilgili olduğunu bildirmiştir. Telgrafta, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nde ekonomik egemenlik kurmak istediğine de yer verilmiştir. Kaygılı olan elçi, Fransızların itirazları ile ilgili ne yapılacağını öğrenmeye çalışmıştır. Bu telgrafı gönderdiği aynı günün akşamı kaleme aldığı bir başka telgrafta ise Romanos, tartışılan ateşkes hükümlerinin barış şartlarından uzak olduğunu, Trakya'nın Türklerde kalacağını, İzmir bölgesinin İtalya'ya verileceğini bildirmiş, durumu sadece Venizelos'un kurtarabileceğini söyleyerek, O'nun bir an önce Avrupa'ya gelmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Mondros Ateşkes Antlaşmasını değerlendiren Hronopulos, belgenin altında İtilaf Devletleri adına bir tek İngiliz Amiral Calthorpe'un imzasının bulunmasını eleştirmektedir. Bunu, Fransız General Franchet d'Esperey'ın, Fransız tümeninin başında İstanbul'a yürüyor olmasına bağlamaktadır. İngilizler olayı antlaşmalara uygun hale getirmek için Fransız General'e postacı

267 Telgraf, 7 Ekim 1918 tarihlidir. Ancak bu tarihin hangi takvime göre verildiğini kesinleştirebilmiş değiliz.

göndermişlerse de, bunu zamanında gerçekleştirmemişlerdir. Fransız General şanlı bir şekilde İstanbul'a girmişse de, siyasi açıdan İngiltere Fransa'ya fark atmıştır. Ateşkes metninde bir tek İngiltere'nin imzasının bulunması, diğer müttefiklerin aldatıldıklarını düşünmelerine yol açmıştır. Bu tepki sadece kıskançlıklara bağlı olmayıp, Ateşkes metninin eksik olarak değerlendirilmesinden de kaynaklanmıştır. Çünkü Mondros Ateşkesi'ne rağmen Osmanlı Devleti tamamen silahsızlandırılamamıştır. İstanbul silahsızlandırılmış, Boğazlar'ın denetimi sağlanmış olabilirdi ancak, Anadolu'daki merkezlerde denetim yetersiz kalmıştır.

Zamanla bu olgunun olayların gelişimi üzerinde büyük etkisi olmuş, Türklerin Ankara ve Sivas depolarında bir hayli savaş malzemesi topladıkları ortaya çıkmıştır. Almanlardan derlenen bu savaş malzemeleri önce Osmanlı yetkililerine, ardından Kemalist Hareket'e teslim edilmiştir. Türkiye'nin doğusunda, Kazım Karabekir Paşa'nın tümenlerinin tamamen silahlı olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti, İngiltere tarafından ve O'nun sömürgeci yöntemleriyle denetlenmiştir. Ancak Anadolu'da önceden kaydedilmiş ve mühürlenmiş olan depolar daha sonra boş bulunmuşlardır. Hronopulos'a göre bunlara bakılarak dahi Türkiye'nin neden ölmediğini anlamak olasıdır. Sonunda "Kaderin Adamı" bulunmuş ve Türkleri yeniden atağa geçirmiştir[268].

Atina Akademisi ödüllü bir diğer kitap, Yunanistan elçisi olan Konstantinos M. Sakellaropulos'undur. Kitapta Sakellaropulos Mondros Ateşkes'i ile ilgili görüşlerine geçmeden önce, Lord Curzon'un Mondros'u barışın güvencesi olarak gören ve barış ile ilgili en ufak bir tehlikenin söz konusu olmadığını ifade eden sözlerine yer vermektedir. Sakellaropulos bunları boş sözler olarak nitelendirmektedir. Tüm düşmanlarına karşı müttefikler zafer kazanmışlardı ancak, barışı kazanmış değillerdi. Türklerin durumunda olduğu gibi zafer, başka hiçbir durumda böylesi bir oyalamaya maruz kalmamıştı. Bu Ateşkes barışa götürebilir miydi ki? Daha Ateşkes imzalanmadan zaferi kazananlar arasında son derece vahşi bir yarış ortaya çıkmıştı. Hatta zaferi kazananlardan bazıları önce düşmanı cesaretlendirmiş, ardından da tüm olanaklarıyla Türk direnişine yardım etmişlerdi. Müttefiklerle ilgili yaşanan bu durum, tüm tarihi dönemler açısından bir ilkti. Zaferi kazananlardan bazıları müttefiklik ilişkilerini korudukları halde açıkça düşmanın yanında yer almışlardı[269].

---

268 Dimitris Hronopulos, **O Eks Anatolon Kindinos [Doğudan Tehlike]**, Atina; Ekdosis Estia [Estia Yayınevi], 1985, s. 25-32.

269 Konstantinos M. Sakellaropulos, **İ Skia Tis Diseos [Batı'nın Gölgesi]**, Atina: 1960, s. 39-40.

Mondros Ateşkes Antlaşması ile ilgili Psirukis'in yaklaşımı Türk tezlerine yakın olmakla ve Yunanistan'da Anadolu Harekatı'na daha objektif yaklaşılabileceği konusunda umut vermekle birlikte, resmi Yunan söyleminin oldukça uzağında bulunmaktadır. Psirukis, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hükümlerinin son derece ağır olduğunu ve Türk halkına hiçbir bağımsızlık hakkı tanımadığını, söz konusu olan ateşkesle sadece Türk halkının değil, İngiltere'nin üstünlüğüne katlanamayan diğer müttefiklerin de mücadele ettiklerini ifade etmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgiden sonra İttihatçı liderler yurt dışına kaçmış, Osmanlı idaresi Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın eline geçmiştir. Bu parti İngiliz emperyalizminin gerçek bir kuklasıdır. Üstelik İstanbul'daki bu "sağcı liderler", İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Padişah, Damat Ferit, İçişleri Bakanı Ali Kemal ve pek çok saraylı bu cemiyete üye olmuştur. İtilaf Devletleri Mondros'un akabinde Osmanlı topraklarında işgaller gerçekleştirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin dağılacağına kesin gözüyle bakılırken Türk halkı bunu kabullenmemiş ve bağımsızlık bayrağını kaldırmıştır. Örgütlü olmasa bile Türklerin ilk direnişi Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan hemen sonra başlamıştır[270].

Anadolu Harekatı'na katılmış kurmay subaylardan biri olan G. L. Spiridonos kitabında, Türk halkının Mondros Ateşkes Antlaşması'na tepkisini yorumlamaktadır. Anadolu halkının Yunan subayları tarafından nasıl algılandığını da ortaya koyması açısından Spiridonos'un yaklaşımı bir hayli ilginçtir.

Spiridonos, Türk halkının yüzde sekseninin çiftçi ve geleneklerine bağlı olduğunu, Türk askerininse iyi bir komutana sahip olduğunda çok iyi, kötü bir komutanın elinde kötü bir asker olduğunu kaydetmektedir. Türk halkının "kısmetten ziyade olmaz" diyerek ciddi konulara tepki vermediğini, bunların Allah tarafından belirlendiğine (alın yazısı olduğuna) inandığını ifade etmektedir. Bu saf ve tarımla uğraşan Türk halkı yanında farklı bir grup Türk daha bulunmaktaydı. Bunlar sayıca az olmakla birlikte, Türk toplumunu yönlendirmekteydiler. Subaylar, devlet idarecileri, bilim adamları ve Batı ile tanışmış Türklerin oluşturduğu bu grup fanatik milliyetçi olup eğitimliydi ve kaderci de değildi.

Türk halkı Mondros Ateşkes Antlaşması'nı bu durumdayken öğrenmişti. Önce büyük bir devletin himayesini, hatta Amerikan mandasını düşünmüşlerdi. Ancak fanatik Müslüman olmayan yenilikçi Türkler, şehirlerde olduğu kadar kırsalda da direniş örgütleri oluşturmaya başlamışlardı. Bunların

270 Psirukis, a.g.e., s. 108-111.

liderliğini, Mondros hükümlerine karşı çıkmış askerler yapmıştı. Asırlar boyu Hıristiyanlara ait topraklara sahip olan Türkler iyi birer diplomat olduklarından, daha ilk günlerinden itibaren müttefiklerin zayıf noktalarını görmüşler ve bunları işlemeye başlamışlardı[271].

Mondros Ateşkes Antlaşması'nı takip eden günlerde müttefikler, Türk topraklarını işgal etmeye başlamışlardır. 13 Kasım 1918'de ise, "61" gemiden oluşan karma donanma Dolmabahçe önlerine demirlemiştir. Bu filoda İngiliz, Fransız ve İtalyan gemilerinden başka, Yunanistan'a ait "14" kruvazör ile "4" muhrip de bulunmaktadır[272]. Yunanlıların "kutsanmış" olarak andıkları "Averof" zırhlısı[273], ayrıca "Panthir", "İeraks" ve "Aetos" İstanbul'a gelen gemiler arasındadır. Gemilerin Dolmabahçe önüne demirlemeleri, Yunanistan'daki tarih kitaplarında ulusçu bir söylemle aktarılmaktadır. Yunan gemilerinin İstanbul'a demir attıkları esnada "Averof" zırhlısında Yunan milli marşı çalınmış, binlerce İstanbullu Helen bunu alkışlamış ve kendilerini rüyada yaşıyor zannetmişlerdir.

Müttefikler İstanbul'a girdiklerinde Fransız Başkomutan Franchet d'Esperey, Yunan Başkomutan'ı Paraskevopulos'u İstanbul'a davet etmiştir. İstanbul'u kurmaylarıyla ziyaret eden Paraskevopulos İstanbullu Helenler tarafından heyecanla karşılanmıştır. Paraskevopulos'u karşılamak üzere tüm evler ve dükkanlar Yunan bayraklarıyla süslenmiştir. Yunan Başkumandanı Patrikhane'yi ziyaret ettiğinde ise her şey Yunanlıların asırlık rüyalarının yaklaşmakta olduğunu göstermektedir. İstanbul'un fethinden sonra ilk kez Patrikhane'ye Bizans bayrağı çekilmiştir. Paraskevopulos ve kurmaylarını kabul eden Patrik Vekili Kesarias Nikolaos, yaşananların tarihi öneminin altını çizmiştir.

1919 yılının Mart ayı içinde Paraskevopulos'un "Pera Palas"ta düzenlediği resepsiyona, Rum Cemaati'nin tüm ileri gelenleri katılmışlardır. Resepsiyon esnasında Fransız Başkomutan heyecanlı bir anda ve Yunanca olarak, "Yaşasın Büyük Yunanistan!" diye bağırmıştır.

Buna paralel İzmir'de, müttefiklerin onayı ile demir atan İlias Mavrudis komutasındaki "Leon" muhribi sevinçle karşılanmıştır. Bu muhribin limana

---

271 G. L. Spiridonos, **Polemos Ke Eleftheria - İ Mikrasiatiki Ekstratia Opos Tin İda [Savaş ve Özgürlük - Gördüğüm Şekliyle Anadolu Harekatı]**, Atina: Ekdosis İ Zavra - Afon Vasiliu [İ Zavra - Afon Vasiliu Yayınları], 1957, s. 13-16.

272 Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, Cilt: 1, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991, s. 73.

273 Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940**, Tomos [Cilt]:1, s. 248.

girmesinden birkaç gün sonra sürgün olan Metropolit Hrisostomos İzmir'e geri dönmüştür[274].

Bunlar olurken diğer taraftan Venizelos, Paris ve Londra'da olabildiğince Helenlerin rüyalarını gerçek kılmaya çabalamaktadır[275]. Ancak gerçeklerin dünyasında rüyalara yer yoktur.

2. Yunanistan'ın Müttefiklerle Beraber Gerçekleştirdiği Ukrayna Harekatı

Aralık 1918'de Paris'e gidecek Yunan heyeti Atina'dan ayrılmıştır. Heyet önce Roma'ya uğramış, Venizelos orada Arnavutluk ve Türkiye toprakları üzerindeki İtalyan-Yunan rekabetini İtalya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı ile görüşmüştür. Ancak bir anlaşmaya varılamamıştır. Yunanlılar Paris'e vardıklarında, İngiltere'nin kaldığı yere yakın olan Hotel Mercedes'in üç katına yerleşmişlerdir. Heyetlerinde yalnızca on dokuz kişi vardır ancak, seksen kişilik oda tutmuşlardır.

Yunan delegeleri içinde en önemli kişi Venizelos'tur. Margaret MacMillan Paris Konferansı ile ilgili yazdığı kitabında, tüm delegelerin, tüm maslahatgüzarların O'nu sevip saydıklarını, ama çok iyi bilinen çekiciliğinden de korktuklarını, Venizelos'un Yunanistan'ın en büyük kozu, uzun vadeli bakıldığında ise en büyük riski olduğunu kaydetmektedir. "Venizelos olmasa, Yunanistan konferans masasında kazandıklarını asla kazanamaz; ama Anadolu'dan koskoca bir lokmayı yutmaya da asla kalkışmazdı", demektedir.

Eşi Elena[276] da Venizelos ile ilgili benzer görüştedir. Elena Venizelu'ya göre insanlar, Eleftherios Venizelos'a boş verememekte, O'ndan ya nefret etmekte, ya da delicesine sevmektedirler. Öyle ki Clemenceau 1899'da Yunanistan'dan döndüğünde gezinin en ilginç kısmının, adını telaffuz edemediği bir genç avukatla yaptığı görüşme olduğunu söylemiştir. O'nu "Venizuelo" olarak anmış ve "birkaç yıl içinde tüm Avrupa O'ndan söz edecek" demiştir. Aynı

274 Kostas Haciantoniyu, **Mikra Asia – O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu – Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, Atina: Ekdosis Pelagos [Pelasgos Yayınları], 1994, s. 25.

275 Hronopulos, **a.g.e.**, s. 41-42.

276 Elena Skiliçi Venizelu, Eleftherios Venizelos'un ikinci eşidir (1921-1936). Venizelos ilk evliliğini, 1891'de Hanyalı Maria Kateluzu ile yapmış ve bu evlilikten Kiriakos (1893-1942) ve Sofoklis (1894-1964) isimli iki çocuğa sahip olmuştur. Ancak Maria Kateluzu ikinci doğumu esnasında vefat etmiştir. Elena Venizelu Yunanistan'a çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Maddi yardımların yanında, İngiliz basınındaki haberleri de telgrafla Yunanistan'a göndermiş ve bunların, "Patris" gibi Yunanistan'daki Venizelist gazetelerde yer almasını sağlamıştır. Venizelu, **a.g.e.**, s. 8-9, 38, 64-65.

anekdot, Venizelos çiftinin yakın dostları olan Pinelopi Delta tarafından da aktarılmıştır[277].

Margaret MacMillan'ın anlatımlarına bakılırsa, Venizelos Paris Konferansı'nın yıldızlarından biri olmuştur. Wilson seyrek sergilediği bir hevesle, "Ömrümde gördüğüm en büyük adam" demiştir. Venizelos akşam yemeklerinde, Girit dağlarındaki gerilla günlerinin öyküleriyle dinleyicilerini kendinden geçirmekte, dizine tüfeğini dayayıp "The Times"ı okuyarak nasıl kendi kendine İngilizce öğrendiğini anlatmaktadır. Bu konuşmaların bir yerinde mutlaka, Yunanistan'ın geçmişiyle ve geleceğiyle ilgili ihtişamı da ifade etmektedir. Genç İngiliz diplomatlarından Nicolson, "Gülümseyen, gözleri gözlük camlarının ardından pırıl pırıl parlayan, tepesine siyah ipekten kare takke giymiş bu adam, bizim için bir çekicilik, haydutluk, klas politika, vatanseverlik, cesaret, literatür karışımını temsil ediyordu" demiştir.

Lloyd George'a göre, "Perikles'in[278] gününden bu yana Yunanistan'dan çıkan en büyük devlet adamı Venizelos'tur". Lloyd George'un Venizelos'a verdiği desteğin büyüklüğü pek az insana verdiği düzeyde olmuştur. Venizelos için, "O aslında bir liberal ve demokrat, o yüzden tüm gerici unsurlar O'nun ideallerinden, yasalarından ve kişiliğinden nefret ediyor ve O'ndan korkuyorlar" demiştir. Venizelos'la Lloyd George, 1912'deki ilk görüşmelerinden itibaren birbirlerini iyi tanımış ve sevmişlerdir. Venizelos'un gözünde Lloyd George, Adriyatik'ten fırlamış bir peygamberdir, müthiş kapasitesi vardır, insanları ve olayları anlama yeteneği inanılmazdır. Lloyd George'un gözünde ise Venizelos, "büyük adamdır; çok büyük adamdır". Savaş boyunca ikisi arasında temas hiç kesilmemiş, Ekim 1918'de, savaşın son aşamasına gelindiğinde dahi Lloyd George yoğun programından vakit ayırıp Venizelos'la öğle yemeği yemiş ve Yunan taleplerini konuşmuştur[279].

Konuyla ilgili bu girişi yapmamızın sebebi, Yunan tarih kitaplarında bunun tersi bir söylemle karşılaşmamızdandır. Hronopulos'un anlatımına göre Elçi Romanos'tan gelen telgraflarla panikleyen Venizelos, hemen Fransa'nın başkentine hareket etmiştir. Amerika Başkanı Wilson, Fransa Başbakanı Clemenceau, İngiltere Başbakanı Lloyd George ve İtalya Başbakanı Orlando

277 Delta, a.g.e., s. 8.

278 Perikles (İ. Ö. 494-429), Atina'da siyasal yaşamı demokratikleştirmeye çalışmış asker ve devlet adamıdır. Atina, "Perikles Yüzyılı" ile uygarlığın doruğuna ulaşmıştır. Bu dönem, "Altın Yüzyıl (Hrisus Eon)" adıyla da anılmıştır. "Perikles", Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi], Tomos [Cilt]: 15, s. 360-361; "Perikles", **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Cilt: 18, s. 9287-9288.

279 Margaret MacMillan, **Paris 1919**, Çev. Belkıs Dişbudak, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2004, s. 341-349.

Paris'tedir. Ancak Venizelos'un Paris'te karşılaştığı atmosfer Yunanistan açısından elverişli değildir. Venizelos müttefiklerin niyetlerini anlamış ve Yunan emelleri konusunda onları ikna etmek için "dev" bir gayret göstermiştir. Venizelos bakışlarını Anadolu'ya çevirdiğinde, ilk karşılaştığı itiraz İtalya'dan gelmiştir. İtalya'nın itirazları 1917'de imzalanan ve Antalya, Konya, Aydın'la İzmir bölgesini İtalya'ya veren Saint Jean de Maurienne Antlaşması'na dayanmaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen Venizelos iyimserliğini korumuş ve diyaloglarını sürdürmüştür. Repulis'e[280] gönderdiği 12 Aralık 1918 tarihli mesajında[281], Yunanistan'ın meselelerinin bir ay öncesine oranla daha iyi konumda olduğunu, iyimser olmaya başladığını, tam bir başarı için umutsuz olmadığını, bu umudun belki de küstahça (thrasitita) olduğunu, ama buna kendisinin sahip olduğunu yazmıştır.

Venizelos Paris'te bulunduğu dönemde, müttefiklerin Rusya'da Bolşeviklerin tutumundan dolayı rahatsız olduklarını anlamıştır. O dönemde hakim olan görüşe göre, kötülüğün yıldırım hızıyla yok edilmesi, askeri müdahale yapılması gerekmektedir. Venizelos Romanos'a müttefiklerin niyetlerini öğrenme görevi vermiştir. Bunu, Clemenceau'nun Yunan elçisine yaptığı beyanat izlemiştir. Clemenceau bu beyanatında, Yunanistan'ın Rusya'ya yapılacak harekata katılarak üzerine düşen fedakarlığı yaptığı takdirde, Fransa'nın Yunanistan'ın Trakya'ya genişlemesinde öncülük edeceğini, dürüst bir şekilde İzmir meselesinin çözümünü destekleyeceğini ifade etmiştir.

Olayı ilahi bir fırsat olarak değerlendiren Venizelos, Londra'dan Romanos'a bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta, Repulis'in ve Dışişleri Bakanlığı'nın konu ile ilgili bilgilendirilmesini istemiştir. Ancak zafer sarhoşluğu içinde hiç kimse olası tehlikeleri düşünmemiştir. Yunan ve Fransız birlikleri Odesa'ya çıkmışlar ve bununla Yunan Ordusu'nun Ukrayna macerası başlamıştır. Yunan Harekat kuvvetlerini, K. Nider komutasındaki 1. Kolordu'ya bağlı 2. ve 13. tümenler oluşturmuştur.

Sol teorisyenlerden Kordatos'a göre ise, büyük devletler sadece diğer Avrupa'nın Bolşeviklikle kirlenmesini önlemek istemiyor, aynı zamanda Çarlık Rusya'ya verdikleri borçları da tanzim etmek istiyorlardı. Bolşevikler

---

280 Emmanuil Repulis Liberal Parti mensubu bir siyasetçi olup, Eleftherios Venizelos'a sadakati ile tanınmıştır. Liberal Parti hükümetlerinde içişleri ve ekonomi bakanlığı görevlerinde bulunmuş, Ulusal Savunma Hareketi (Ethniki Amina)'nden sonra başbakan yardımcılığı görevini üstlenmiştir. "Repulis", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 17, s. 217.

281 Mesaj, 12 Aralık 1918 tarihlidir. Ancak bu tarihin hangi takvime göre verildiğini kesinleştirebilmiş değiliz.

iktidara geldikleri ilk andan itibaren, savaşanların tazminat ödemeden barış yapmalarını, Afrika ve Asya'daki esir halklardan da, ayaklanarak emperyalistleri kovmalarını istemişlerdir. Bir başka sebep, Çarlık Rusyası'nın İngiltere'den ve Fransa'dan aldığı kredilere karşılık tek bir rublenin ödenmeyeceğini açıklamalarıdır. Bu açıklamalar, tüm dünyada büyük yankı yaratmış ve Avrupa'nın da ilgisini çekmiştir. Çarlık Rusyası'na en çok krediyi vermiş olan Fransız emperyalistler ve sermayedarlar, ayaklanmış Rusya'ya müdahale kararı almışlar ve bunun üzerine Güney Rusya'ya bir kolordu ve savaş gemileri yollamışlardır.

Venizelos Fransa'nın niyetini bilmektedir ve onların aleti olma yoluna gitmiştir. Fransız hükümetine O da bir kolordu ve Odesa'ya bir donanma gönderebileceğini ifade etmiştir. Fransızlar Venizelos'un bu ikramını kabul ederek, Yunanistan'ı İzmir ve Trakya konusundaki taleplerinde destekleyeceklerini söylemişlerdir. Sevinçle ellerini ovuşturan Venizelos Repulis'e ve Başkomutan Paraskevopulos'a, Ukrayna'ya gönderilecek kolordunun düzenlenmesi emrini vermelerini istemiştir. Üst düzey subayların Venizelist olmaları istendiğinden, bazı subaylar bu görev için seçilmişlerdir. Kimilerine de, harekatta yer almayı isteyip istemedikleri sorulmuştur. General Nider komutasındaki birlikler, 1919 yılının ilk aylarında gemilere bindirilerek Güney Rusya'ya gönderilmişlerdir.

Stilianos Ep. Gonatas, Odesa üssüne komutan olarak atandığındaki duygularını anılarında nakletmiştir. Kendisi için koşullar yenidir, deniz ötesi yabancı bir toprağa harekat düzenlenmiştir ancak, yine de dost olan yabancı ordularla yapılacak bir harekata katılmak, kendisinde büyük bir ilgi uyandırmıştır. Buna rağmen bu harekatın, Yunanistan'ın çıkarlarını direkt olarak etkilemeyeceğine inanmaktadır. Harekat Fransızların hatırına yapılmaktadır. Çünkü Fransızların bu işte ekonomik çıkarları vardır. Yunanlılar, yaptıkları fedakarlıklara karşılık, Barış Konferansı'nda Yunan taleplerinin destekleneceğini ummaktadırlar.

Harekata katılan subaylardan Plastiras, karşısındaki alaya harekatın amacını şu sözlerle açıklamıştır: "Bu yeni harekata katılarak Trakya ve Anadolu'daki haklarımız için büyük destekçiler bulacağız. İzmir'e giden yol, şimdi Rusya'dan geçmekte. Oraya, Bolşeviklere karşı savaşmak için gideceğiz. Çanakkale ve İstanbul Boğazlarını geçerek, İstanbul ve Ayasofya ile temas edeceğiz. Ruslar'a, bize önceden verdikleri desteğin karşılığını, bu şekilde çocuklarımıza İzmir ve İstanbul'u sunacağız".

Burada isimlerini andığımız gerek Plastiras, gerekse Gonatas, Venizelist subaylardır ve ilerleyen bölümlerde karşımıza yeniden çıkacaklardır. 1883 Kardiça doğumlu Nikolaos Plastiras, Balkan Savaşı'na, Birinci Dünya Savaşı esnasında Makedonya Cephesi'ne ve 1916'da Selanik Ulusal Savunma (Ethniki Amina) Hareketi'ne katılmıştır. Manastır Harekatı ve Skra Muharebesi'ndeki kararlılıklarından dolayı yarbaylığa yükseltilmiş, Ukrayna Harekatı'nda albay olmuş ve bu rütbeyle Anadolu Harekatı'na katılmıştır. Anadolu Harekatı sonrasında gerçekleşen ve Yunanistan'ın altı liderinin infazına götüren 1922 İhtilal'inin de lideridir[282]. Elena Venizelu eşi için yazdığı kitabında, Venizelos ile Plastiras'ın kardeş ilişkisi içinde olduklarını, ikisinin de gözlerinin aynı hedefe kilitlenmiş olduğunu nakletmektedir. Venizelos Plastiras'ın zekasını, vatanseverliğini ve cesaretini takdir etmektedir. Bazıları yüzü güneş yanığı olan Plastiras'ı Hintli bir prense benzetmekte, bu yüzü O'nun canlı bakışları aydınlatmaktadır[283].

Stilianos Gonatas'ın hayat hikayesi de Plastiras'ınkiyle büyük benzerlik taşımaktadır. 1876 Patra doğumlu olup 1897-1922 döneminde gerçekleşen Yunanistan'ın "ulusal mücadelelerinde" yer almıştır. 1909 Darbesi'ne katılmıştır. Kasım 1922'den Ocak 1924'e kadar, ihtilal hükümetinin başbakanıdır. Farklı dönemlerde, çeşitli bakanlıklarda bulunmuştur[284].

Yunanistan'ın Ukrayna Harekatı'nı gerçekleştirmeyi düşündüğü günlerde Yenigün Gazetesi'nde, "Patrikhane'nin Bayrağı Meselesi" başlıklı bir haber yer almıştır. Haber Rumların gazetelerinde, Ortodoksların Yılbaşı Yortusu münasebetiyle Patrikhane'ye bir bayrak çekileceğini yazmaları üzerine hazırlanmıştır. Bu bayrağın ne olduğu ve neyi ifade ettiği araştırılmıştır. Bayrakta, haçı pençesiyle tutan çift başlı kartalın bulunduğu (dikefalos aetos)[285] ifade edilmektedir. İki başlı kartal Bizans'ın da sembolü olup, imparatorluğun doğu ve batı olarak iki başlı olduğuna dairdir. Haberde, Patrikhane'ye Bizans'ın

---

282 "Plastiras", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 16, s. 104-105.

283 Venizelu, a.g.e., s. 83-84.

284 "Gonatas", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 4, s. 390.

285 Bizans Bayrağı son dönemlerde sarı zemin üzerine çift başlı siyah bir kartaldır. Kartal sol pençesinde kılıç, sağ pençesinde ise haç tutmaktadır. Kılıç imparatorun dünyevi iktidarını, haç ise kilisedeki iktidarı simgelemektedir. Bu bayrak Rus Çarlığı'na da esin kaynağı olmuştur. Aynı zamanda Yunan Ortodoks Kilisesi ve Yunan Futbol Kulüplerinden AEK (Athlitiki Enosis Konstantinupoleos – İstanbul Atletik Birliği) da bu simgeyi kullanmışlardır. Efstathios Pelagidis, **Alismonites Patrides - O İroikos Pontos [Unutulmaz Vatanlar - Kahraman Karadeniz]**, Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis Ciambiris Piramida [Ciambiris Piramida Yayınları], t.y., İç Kapak; http://www.megarevma.net/patrikhane.htm; http://www.sozluk.sourtimes.org/show.asp?=bizans+bayrağı; http://www.tr.wikipedia.org/wiki/AEK-Atina. [9 Eylül 2007].

kırmızı ve siyah, Yeni Yunanistan'ın mavi ve beyaz renklerini taşıyacak olan bu bayrağın çekilecek olmasıyla siyasi olarak neyin amaçlandığı sorgulanmaktadır[286]. Bu haberi takip eden günlerde, Ukrayna'ya giden gemiler, Şubat ve Mart 1919'da Boğazlar'dan geçmişlerdir. Büyük bölümü Odesa'ya gitmektedirler[287].

Ukrayna'ya giden Yunan Donanması'na ait gemiler İstanbul Boğazı'na vardıklarında ve Ayasofya ile temas ettiklerinde, Helen ulusunun rüyalarının gerçekleşme zamanının geldiğine inanılmıştır. Bu arada İstanbul'daki evlerin balkon ve pencerelerinden binlerce Yunan bayrağı dalgalanmaktadır. Anlatıldığına göre, Yunan birliklerini taşıyan "Aftokrator Nikolaos" buharlı gemisi, "Yaşasın bizim İstanbul!" nidalarıyla sarsılmıştır. Haliç'in girişine, Ayasofya'ya karşı demir atılmıştır. Bu noktadan padişahın sarayına karşı demirlemiş İtilaf Devletleri'nin savaş donanmasının ortasında "Averof"un mavi beyaz bayrağı fark edilmektedir.

Ukrayna Harekatı'nın anlatıldığı bütün tarih ve anı kitaplarında, İstanbul'daki bu molaya yer verilmektedir. Ancak bu molayı en ilginç kılan, subaylara şehre iniş izni verilmesidir. Bu arada General Nider Fransız Başkomutan'ı görmeye gitmiş, ancak O'nu bulamamıştır.

Harekata askeri doktor olarak katılan Panayotis İ. Panayotopulos[288], subayların şehre çıkmasına izin verildiğini, kendisinin de dört subay arkadaşı ile birlikte bir filika ile şehre çıktığını nakletmektedir. Bindikleri araba onları Galata Köprüsü'nden Ayasofya'ya götürmüştür. Yunan alayındaki dini görevliyi takip ederek Ayasofya'ya girmişlerdir. Ancak bu dini görevli, vatanseverliğini gizlemeyi başaramamış, büyük bir heyecanla papaz atkısını takarak dua etmeye başlamıştır. Türkler ve İngilizlerle sürtüşmeyi önlemek amacıyla, bu kendisine özgü din adamının heyecanını yatıştırmak için müdahale edilmesi gerekmiştir[289]. Asker din görevlisinin bu ayinine pek çok kitapta yer verilmektedir. Yunanlılar için Türk bekçilerin şaşkın bakışları altında gerçekleşen bu ayin, 1453'ten sonra Ayasofya'da gerçekleşen ilk ayindir.

---

286 "Patrikhane'nin Bayrağı Meselesi", **Yenigün Gazetesi**, 17 Ocak (Kanun_i Sani) 1919, Sayı: 135, s. 2.

287 Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940,** Tomos [Cilt]: 1, s. 251.

288 Panayotis İ. Panayotopulos, Atina Üniversitesi'nde tıp eğitimi almış ve 1913 yılında mezun olmuştur. Balkan Savaşları'nda, Birinci Dünya Savaşı'nda, Ukrayna ve Anadolu Harekatı'nda, 1940'lı yıllarda İtalyan-Yunan Savaşı'nda askeri doktor olarak görev yapmıştır. Anadolu bozgunundan kırk gün önce Tireli bir Rum kızıyla evlenmiştir. Panayotis İ. Panayotopulos, **Anamnisis Ek Tu Makedoniku, Ukraniku Ke Mikrasiatiku Metopu [Makedonya, Ukrayna ve Anadolu Cephesi'nden Anılar]**, Atina: Ekdosis İolkos [İolkos Yayınları], 2003, s. 10-13.

289 A.e., s. 40-46.

Kostas Haciantoniyu, Nikolaos Plastiras için yazdığı kitapta, İstanbul molasını son derece coşkulu bir dille anlatmaktadır. Rıhtımda büyük bir kalabalık evzonları beklemektedir. Plastiras ve 13. tümen komutanı Albay K. Manetas gemiden inerek şehri tanıyan bir evzonla birlikte Yüksek Komiserlik'e gitmişlerdir. Arabaya binerek şehri görmek istemişlerdir. Haliç'e hayran kalarak Galata Köprüsü'nden geçmişler, Ortodoks Hıristiyanlık'ın sembolü olan Ayasofya'ya ulaşmışlardır. Hocadan iki çift terlik alarak içeri girmişledir. Huşu içinde birkaç dakika hiç kıpırdamadan hafızalarında Bizans'ın parlak yıllarının, patrikler ve imparatorlarının gezinmesine izin vermişledir. Bundan sonra Patrikhane'ye yöneldiklerinde, yolda bir Rum tatlıcının dükkanında mola vermişlerdir. Dükkan sahibi onlara ne ikramda bulunacağını şaşırmıştır. Halk, subayları ve evzonu izlemek için toplanmıştır. Onlar dükkandan çıkmadan hemen önce, solgun ve aklını kaçırmış bir ihtiyar girmiştir. Koşmaktan yorulmuştur ve iterek yol açmaktadır. Subaylara ulaştığında diz çökerek haç çıkarmış ve bir bebek gibi ağlamaya başlamıştır. Plastiras ve Manetas'ın elini öpmüş ve "Rüyada mıyım?" diye sormuştur. Plastiras ve Manetas, daha sonra Patrikhane'yi ziyaret etmişlerdir. Yunan gemileri İstanbul'dan ayrılırken, balkonlardaki bayrak ve çarşaflar onları uğurlamaktadır[290].

Harekatı gerçekleştiren kuvvetler çıkarma esnasında direnişle karşılaşmamışlarsa da, Yunan birliklerine ilkbaharda kıyıdan iç bölgelerde üs olacak mevkilere ilerleme emri verildiğinde büyük bir direnişle karşılaşmışlardır. Bolşevikler saldırmış ve Yunan Kolordusu'nu gerilemeye mecbur etmişlerdir. Kış olduğundan dolayı ilk ay taarruza geçilememiş, ayrıca cephane ve yiyecek sıkıntısı çekilmiştir. Gonatas, Odesa'da eskiden beri zengin bir Helen Cemaati'nin bulunduğunu, ancak bu cemaatin genelinde Yunan Ordusu'nun ihtiyaçlarını karşılamak konusunda çok az bir isteklilik gösterdiğini ifade etmektedir. Bunun sebebi, Yunan birliklerinin er ya da geç gideceklerini düşünmeleridir. Bu durumda cemaat mensupları, Bolşeviklerin intikamına maruz kalmaktan korkmuşlardır.

Sonunda Yunanlılar gerilemiş ve esir düşmekten zor kurtulmuşlardır. Sol görüşlü olan Kordatos, "aslanlar gibi savaşan Bolşevikler, Fransızları ve Yunanlıları kovalamışlardır", Fransızlar ve Yunanlılar Fransız savaş gemileri tarafından korunmamış olsalardı, hepsi de esir düşeceklerdi, demektedir. Kordatos'a göre, Fransız sermayedarların kredilerinin karşılığını alabilmeleri, Çarlık taraftarlarının desteklenmeleri için yapılan bu harekat, Yunanistan'ı

290 Kostas Haciantoniyu, **Nikolaos Plastiras**, Atina: Ekdosis İolkos [İolkos Yayınları], 1999, s. 48-54.

fazlasıyla etkilemiştir. Bir tek fanatik Venizelistler, Fransızların yanında yer alan Venizelos'u onaylamışlardır. Ancak büyük halk yığınları bu harekatı sadece bir çok anne evladını kaybettiği için değil, Yunan tarihinde kara bir leke olduğu için de yargılamışlardır. Büyük bir Helen Cemaati'ne sahip olan şehirlerde, Yunan askerleri paralı asker rolünü oynamışlardır. Ancak bu harekatın başka bir etkisi daha olmuştur. Rusya'da kalan ölüler ve ömür boyu sakat kalanlar dışında, Rusya'ya yerleşik bulunan pek çok Helen için iyi sonuç getirmemiştir. Bunların bir kısmı Bolşevik rejimine karşı saf tutmuşlardır. Yunanistan'ın Rusya'ya çıkması ile Bolşevik rejiminin sonunun geldiğine inandıklarından, Fransız ve Yunan çıkarmacıların emrine girmişlerdir. Fransız ve Yunanlılar bölgeyi terk ettiklerinde, bu Helenlerin bazıları sınır dışı edilmiş, kimi de hapsedilmiştir[291].

Panayotopulos, Güney Rusya'ya düzenlenen bu harekatın, Avrupa'daki diplomatların olduğu kadar, idaredeki askeri çevrelerin de isabetsiz bir düşüncesi olduğunu, aldığı şekilden farklı bir gelişme göstermesinin de mümkün olmadığını ifade etmektedir. "Yüz milyondan daha büyük bir halk, otuz bin (yirmi iki bin Yunanlı, sekiz bin Rus, Fransız, Romen ve Polonyalı) müttefik askeri tarafından nasıl durdurulabilirdi?" demektedir. Yunanlıların, Doğu Trakya ve Ege'nin Yunanistan'a verileceğine dair aldatmacaya inanarak Ukrayna'da pek çok ölü ve gelişmiş Helen kolonisi bıraktıklarını vurgulamaktadır[292].

Stilianos Gonatas, harekatın bir başka yönüne daha dikkat çekmektedir. Yunan Ordusu'nun 15 Mayıs 1919'da İzmir'e gerçekleştirdiği çıkarma, Güney Rusya ve Romanya Helen Cemaatleri tarafından da sevinçle karşılanmış ve buralarda bulunan kiliselerde şükran ayinleri düzenlenmiştir. Bu etkinlikler genellikle o bölgelerde bulunan konsolosluklarca düzenlenmiş ve bunlara askerler de katılmışlardır. Hatta bazı yerleşimlerde, askerler ve Helen okulları, ellerinde Yunan bayrakları olduğu halde resmi geçitler yapmışlardır.

1919 yılı Temmuz ayında Yunan buharlı gemileri bölgeden ayrılmışlardır. Gemiler İstanbul'dan geçerek İzmir'e yönelmişlerdir. Harekata katılmış olan birliklere, İzmir üssüne katılma emri verilmiş, subaylar çeşitli hizmetlerde görevlendirilmişlerdir. Gonatas İzmir'e varıldığında üssün dağılmasına, subayların nereye gideceklerine ve ellerindeki malzemeyi nereye teslim edeceklerine dair verdiği günlük emrinde, şu ifadelere de yer vermiştir: "Rusya'daki bu harekatın sona ermesinin akabinde, bu harekata ne şekilde olursa olsun

291 Kordatos, a.g.e., s. 520-523.

292 Panayotopulos, a.g.e., s. 85-87.

iştirak etmiş olanlar, bu katılımlarından dolayı gurur duymalıdırlar. Çünkü, deniz aşırı ve son derece zor koşullarda gerçekleşen bu harekat, vatanımıza haklı taleplerin kabul edilmesi açısından fazlasıyla yararlı olmuştur. Ayrıca ordumuzun savaş harekatları esnasındaki ve bu ülkelerdeki vatandaşlar karşısındaki mükemmel tutumu, Yunan Ordusu'nun meziyetlerinin ve değerinin uluslararası çevrelerde tanınmasını sağlamıştır"[293].

Harekata yöneltilen eleştirilerin yanında yine de Venizelos'u Rusya'ya birlik göndermeye iten görüşün, diplomatik olarak doğruluğunu savunanlara rastlanmaktadır. Bu görüşü savunanlar için daha büyük bir hedefi olan Venizelos, Anadolu'ya giden yolun, Rusya'dan geçtiğine inanmıştır. Bu hesap muhtemelen de doğrudur. Ancak çatışmalar ve tehlikeler çok daha büyük yaşanmıştır. Hronopulos, "Hiç kimse, ne Venizelos, ne de müttefikler, Ukrayna Harekatı'nın ve binlerce ırkdaşın trajik bir şekilde vatanlarını terk etmelerinin, daha sonra takip edecek Anadolu trajedisinin küçük ölçekli bir denemesi olduğunu tahmin edemezdi" demektedir[294].

3. Paris Barış Konferansı ve Yunanistan'ın Etkinlikleri

a) Yunan Propagandası

Yunanistan 1918 öncesinde de propaganda çalışması yapmıştır. 1912'de Yunan birlikleri Selanik'e girdikten sonra, Yunanistan propaganda yapma ihtiyacı duymuştur. Başkente gelen yabancı basın temsilcileriyle ilgilenmek ve bunların savaşın gidişatı hakkında varacakları hükümleri etkilemek üzere Atina'da bir basın bürosu kurulmuştur. Yunanistan 1912'den önce resmi bir basın bürosuna sahip olmamıştır. Bu basın bürosu Dışişleri Bakanlığı'na yerleştirilmiş ve doğrudan bakana bağlanmıştır. Yunan propagandası yapacak elemanlar gençler arasından seçilmiş ve bunların Venizelos'un davasına bağlı kişiler olmaları istenmiştir. İçlerinde gazetecilik yapmış olanlar da bulunmaktadır. Bu kişiler sadece Yunan propagandası için değil, Konstantin'e karşı da çalışmışlardır.

Ancak şimdi söz konusu olan Batı'da yeni bir cephe açmak, diplomatik teşkilata benzer bir propaganda şebekesi oluşturmak ve bunu olabildiğince iyi organize etmektir. Gerçekten de Barış Konferansı döneminde, Yunan hükümeti Fransız ve İngiliz basınına çıkarlarını savunacak şekilde nüfuz etmeyi

293 Gonatas, a.g.e., s. 89-117.

294 Hronopulos, a.g.e., s. 32-40.

başarmış ve her ne kadar zamanla gevşeseler de kurulan bu bağlantılar, İkinci Dünya Savaşı'na kadar korunmuştur. Kiçikis'in deyimiyle, "Yunanistan, hiçbir zaman 1919'daki propagandaya yönelik enerjisini bir daha bulamamıştır. Büyük Yunanistan rüyası 1922'deki trajik felaket içinde dağılmış ve ulus, yorgun düşmüş olarak yeniden küçük bir ülkenin mütevazı yaşamına dönmüştür"[295].

Yunanistan bu propaganda çalışmasını iki safhada gerçekleştirmiştir: 1918 yılı boyunca süren birinci safhada, daha çok Yunanistan'ın savaşta sarf ettiği gayret, Bulgarların işlediği cinayetler ve Makedonya üzerinde Bulgaristan'ın hakkı bulunmadığı konusu işlenmiştir. Ateşkesten sonra Yunan propagandasının ikinci safhasına geçilmiş ve Yunanistan'ın toprak taleplerinin haklı olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Ege ve Marmara bölgeleri ile Kapadokya'da, Karadeniz'de (Pontus), İstanbul'da, Trakya'da ve talep edilen diğer bölgelerde Rum (Helen) öğesinin çoğunlukta olduğu, bu bölgelerdeki Rum (Helen) toplulukların Eski Yunanlıların katışıksız torunları oldukları ve üç bin yıldan beri orada varlıklarını aralıksız ve ulusal bilinç ve kimliklerini değiştirmeden sürdürdükleri, Türklerin baskıları altında yüzyıllardan beri ezilen bu toplulukları ve bunların yaşadığı toprakları kurtarmanın zamanının geldiği teması üzerinde durulmuştur.

Yunanistan bu propagandayı yapabilmek için her kanalı denemiş, bunun için kişisel görüşmelere, dostluklara, toplantılara ve sohbetlere özel bir önem vermiştir. Günlük basında yer alan makaleler, mektuplar ve mülakatlarla, Yunanistan'ın taleplerinde haklı olduğunu ispatlamak için çeşitli belgeleri bir araya getiren kitaplarla, üniversite ve benzeri salonlarda düzenlenen konferanslarla, Batı başkentlerinde komiteler ve dernekler gibi oluşturulan çeşitli baskı gruplarıyla, bu propagandayı gerçekleştirmek için büyük bir etkinlik ortaya koymuştur. 1918'de başlayan Yunan propagandası için, İngiltere'nin dünya siyaseti üzerindeki etkisi düşünülerek, en önemli merkez olarak Londra seçilmiştir. Yunanistan'ın 1919 ve 1920 yıllarındaki dış propaganda çalışmalarında tek ve gerçek orkestra şefi ise, bizzat Venizelos'tur.

Yunanistan çeşitli dostlukları kullanarak Times, Manchester, Guardian, Morning Post ve Wensmister, Temps, Journal des De'bats ve Figaro gibi gazetelerle de ilişki kurmuştur. Yunan hükümetinin Batı başkentlerinde Yunanistan lehine baskı yapmak üzere faydalandığı kişilerin en başında, sanayici Sir Basil Zaharoff gelmektedir. İngiliz işadamı olan Zaharoff, resmen bir Fransız

295 Dimitris Kiçikis, **Ellas Ke Kseni [Yunanistan ve Yabancılar] 1919-1967**, Atina: Vivliopolion Estia [Estia Kitabevi], 1977, s. 13.

vatandaşıdır. Ancak daha da önemlisi, ailesi İstanbul'un Tatavla (Kurtuluş) semtinden gelen, 1849 Muğla doğumlu bir Rum'dur. Hem İngiliz soylusu, hem de Le'gion d'Honneur ulu haçına sahip olan Zaharoff, Venizelos'un siyasal ve parasal danışmanlığını yapmıştır[296]. Venizelos'un olduğu kadar Lloyd George'un ve Clemenceau'nun da yakın dostu olan Zaharoff, doğrudan olmasa da, Birinci Dünya Savaşı ve Paris Konferansı sırasında uluslararası siyaseti kuvvetle etkilemiştir.

Yunanistan amacına giden yolda, kendine dost bildiği ulus ve ülkelerle de işbirliği yapmaya çalışmıştır. Bulgaristan'a karşı Sırplarla, Türkiye'ye karşı Ermenilerle kurulmaya çalışılan dostluklar, buna iyi birer örnek teşkil etmektedirler[297].

Elena Venizelu kitabında, Venizelos'un vefatı üzerine M. G. L. Guerdan'ın söylemine yer vermektedir. Guerdan söyleminde, Ermenilerin Venizelos için yas tutma sebebini açıklamaktadır. Guerdan, Venizelos ile ilk kez ateşkesten kısa bir süre sonra Mercedes Oteli'nde, Büyük Devletler'in temsilcilerinin dünyanın gelecekteki rejimini ele aldıkları sırada rastlaştıklarını belirtmiştir. Kendileri o sırada hayal kırıklığı yaşamaktadırlar. Tüm gayret ve girişimlerine rağmen, Barış Konferansı'nın görüşme masasına oturmalarına izin verilmemiştir. Venizelos kendilerine, "Üzgünüm, dostum Bogos Nubar Paşa konferans çalışmalarına kabul edilmedi. Ancak bilin ki savunucunuz olacağım ve ülkemi savunduğum aynı sıcaklıkla sizin meselelerinizi de savunacağım" demiştir. Daha sonra masaya bir Anadolu haritası açmış, olması gerekenleri, kendi görüşüne göre gelecekteki Ermenistan sınırlarını göstermiştir. Büyük bir süprizle, Trabzon limanını da içine aldığını görmüşlerdir. Onlara gözlerinde kurnazca bir bakışla, "Evet, Trabzon limanı üzerindeki hakkınızı tanıyorum. Bunu vatandaşlarımın tüm zıt görüşlerine rağmen yapıyorum. Onlar, Karadeniz'in bu büyük limanını kendilerine saklamak isterler. Bizim orada hiçbir işimiz yok. Tüm ülkelerin denize açılan serbest bir çıkışa ihtiyacı olduğu gibi, sizin de bu ihtiyacınız var. Helenlerle Ermenileri bağlayan dostluk asırlardır sürmektedir. Bu jestim bunu güçlendirecektir... Ortaçağ'da Bizans'ın en güçlü imparatorluk olarak gelişmesine katkı yapmış Ermeni kökenli çok sayıdaki komutan, devlet adamı, yazar ve sanatçıyı düşünün. Bu çok eski işbirliği kanıttır. Artık bundan böyle Helenler ve Ermeniler özgür

296 Richard Lewinsohn, **Esrarengiz Avrupalı Zaharoff**, Çev. Cem Muhtaroğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 10-13, 91-93.

297 Dimitris Kiçikis, **Yunan Propagandası**, İstanbul: Meydan Neşriyat, 1964, Tüm Kitap.

kaderlerini belirleyecekler, kardeş gibi yaşayacaklar ve halklarımızın çıkarına, Anadolu'da uygarlıklarının ışık saçmasına çalışacaklardır" demiştir[298].

Elena Venizelu'nun kitabında yer verdiği bu söylem, Venizelos'un ve Yunanistan'ın işlediğimiz dönemdeki siyasetine iyi bir örnektir. Gerçi Venizelos'un Doğu Karadeniz kıyılarını talep etmemesinin bir sebebi de, Trakya ve Anadolu'yla elinin kolunun yeterince dolu olmasındandır. Yunanistan toprak taleplerinin desteklenmesi amacıyla dost bildiği ulus ve ülkelerle yakınlık kurmaya çalıştığı gibi, kiliseler arasındaki diyaloğa da önem vermiştir.

O dönem Yunan gazeteleri incelendiğinde, Osmanlı topraklarının parçalanacağına dair haberlere rastlanabilmektedir. Örneğin Efimeris Ton Valkanion (Balkanların Gazetesi)'nin[299], "Türkiye'nin Parçalanması (O Diamelismos Tis Turkias)" adlı 18 Mayıs (5 Mayıs) 1919 tarihli haberinde, Osmanlı'nın parçalanması halinde, Osmanlı topraklarının ne şekilde paylaşılacağı aktarılmıştır. Yunanistan'ın İzmir ve çevresini aldığı, Kıbrıs hakkında konuşulmadığı, ancak İngiltere'nin zaten Kıbrıs'ı kendiliğinden ve hediye olarak Yunanistan'a vereceği ifade edilmiştir. Yunanistan'ın beklentilerini ve o dönemdeki iyimserliğini yansıtan bu haberde alt başlık olarak, "İngiltere Kıbrıs'ı bize kendiliğinden verecek" ifadesi kullanılmıştır[300].

Aynı gazetenin 30 Haziran (17 Haziran) 1919 tarihli nüshasındaki "Müttefiklerin Türk Notasına Yanıtları (İ Apandisi Ton Simmahon İs To Turkikon İpomnima)" başlıklı haberde ise, müttefiklerin Türk ulusuna karşı iyi niyetli oldukları ve Türk ulusunun vasıflarını da takdir ettikleri, ancak bu vasıflarla Türklerin diğer halkları yönetebilecek konumda olduklarını kabul edemedikleri ifade edilmektedir. Haberin devamında, Helenlerin bu konuda büyük bir deneyime sahip oldukları, Türk idaresinin her zaman fakirlik ve barbarlığın

---

298 Venizelu, a.g.e., s. 100-102.

299 Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi] 1918 Temmuz'unda yayınlanmaya başlamıştır. Dört sayfa olan gazete, akşam yayınlanmaktadır. 1922-1924 döneminde Selanik'te yayınlanan beş büyük gazeteden biridir. "Gazetenin ruhu" olduğu ifade edilen N. Kastrinos, 1922-1924 döneminde Selanik'teki basın hayatının en önemli şahsiyetlerindendir. 1890 Midilli doğumlu olup, Odesa'da eğitim almış ve 1910'dan itibaren İstanbul'da gazetecilik yapmıştır. 1914'te Türkler tarafından sürgün edilmesinin akabinde Selanik'e yerleşmiştir. Ulusal Savunma (Ethniki Amina) Hareketi'ni ve Venizelos'un siyasetini desteklemiştir. Yorgos Anastasiadis, "İ Thessaloniki Ton Prosfigon Mesa Apo Tis Stiles Tis Efimeridos Ton Valkanion [Efimeris Ton Valkanion (Balkanların Gazetesi) Sütunlarından Göçmenlerin Selanik'i 1922-1924", **Opsis Tu Mikrasiatiku Zitiınatos [Anadolu Meselesinin Yönleri]**, Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis Art of Text [Art of Text Yayınları], 1994, s. 138.

300 "O Diamelismos Tis Turkias [Türkiyenin Parçalanması]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 18 Mayıs (5 Mayıs) 1919, s. 2.

hüküm sürmesi anlamına geldiği vurgulanmaktadır[301]. Venizelos da Yüksek Konsey'in önüne çıktığında, Türklerin iyi çalıştıkları, ilişkilerinde dürüst oldukları ve iyi bir tebaa oldukları, ama yönetici olarak tahammül edilemez oldukları temasını işlemiştir[302]. Türklerin diğer ulusları yönetmekteki yetersizliği ve onlara uyguladıkları mezalim, Yunan basınında olduğu kadar, Yunan propagandası için kullanılmış olan ve kullanılan çeşitli kitaplarda da yer bulmuştur. Yunanistan Türk toprakları ile ilgili taleplerini çeşitli haritalar ve istatistiklerle işlemiştir.

Şaşırtıcı olan bu tip yayınlara 2000'li yıllarda dahi rastlanabilmesidir. İzmirli bir gazeteci olan Pantelis Kapsis'in oğlu Yannis Kapsis'in "Yitik Vatanlar Hamenes Patrides)[303]" ve "1922 Kara Kitap (1922 İ Mavri Vivlos)[304]" adlı kitapları, Yunansitan'ın Venizelos günlerindeki propagandasının ve o günlerdeki yönteminin bir uzantısı görünümündedir.

Kapak sayfasında Karadeniz'in (Pontus) Anadolu'dan sonra gerek arazi, gerekse nüfus bakımından en büyük "unutulmaz vatan" olduğunun ifade edildiği "Unutulmaz Vatanlar – Kahraman Pontus (Alismonites Patrides – O İroikos Pontos)[305]" kitabı da bu tür kitaplardan birisidir. Aynı seri içinde, Helen olduğu iddia edilen tüm bölgelerle ilgili kitapları görmek mümkündür. "Trakyanın Unutulmayan Vatanları (Alismonites Patrides Tis Thrakis)" adlı kitabın kapak sayfasında, bugün Trakya'nın üçte ikisinin yabancı ülkelerin elinde olduğu ifade edilmektedir[306]. Anadolu ile ilgili olan "Unutulmaz Vatanlar – Işık Kaynağı Anadolu (Alismonites Patrides – İ Fotodotra Mikrasia)" kitabının kapağında ise, Anadolu'nun tartışmasız olarak eski dönemde olduğu kadar Bizans döneminde de Helen olduğu ifade edilmektedir. Atina ve İstanbul'un yüzyıllar boyunca, biri Eski Yunan uygarlığının, diğeri Hıristiyan kültürünün olmak üzere iki parlak fener oldukları ve bunların parlaklığının Helen-Hıristiyan uygarlığının muhteşem birleşimini oluşturdukları

---

301 "İ Apandisi Ton Simmahon İs To Turkikon İpomnima [Müttefiklerin Türk Notasına Yanıtları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 30 Haziran (17 Haziran) 1919, s. 2.

302 MacMillan, s. 420-421.

303 Yannis P. Kapsis, **Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar]**, 3i Ekdosi [3. b.], Atina: Ekdosis Livani [Livani Yayınevi], 1989, s. 5.

304 Yannis P. Kapsis, **1922 İ Mavri Vivlos [1922 Kara Kitap]**, Atina: Ekdosis Livani-Nea Sinora [Livani-Nea Sinora Yayınları], 1992, Tüm Kitap.

305 Pelagidis, **Alismonites Patrides – O İroikos Pontos [Unutulmaz Vatanlar – Kahraman Karadeniz]**, Dış Kapak.

306 N. Muçopulos, K. Vakalopulos, Ap. Kesopulos, **Alismonites Patrides Tis Thrakis [Trakya'nın Unutulmayan Vatanları]**, Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis Ciambiris Piramida [Ciambiris Piramida Yayınları], t.y., Dış Kapak.

vurgulanmaktadır. Kitabın okuyucusunun, Helenizmin bu bölgelerdeki başarıları ve felaketleriyle ilgili küçük ve acı bir tat alacağı, ulusal gururla beraber bir öfke hissedeceği, ulusal özeleştiri yaparak kendini tanımaya başlayacağı söylenmektedir[307]. Bu kitapların kapaklarında ve iç sayfalarında çift başlı kartal amblemine rastlanmakta, Helenlerle ilgili her türlü belgenin değerlendirildiği dikkat çekmektedir[308]. Bu tip yayınlar, Yunanistan'da hala bir takım marjinal grupların yaklaşımlarının değişmediğini düşündürmektedir.

Georgios Nakracas'ın "Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni" adlı kitabının çevirmeni İbram Onsunoğlu kitaba yazdığı önsözde, Anadolu Felaketi diye adlandırılan yenilgiyle sonuçlanan Anadolu Seferi'nin ardından Megali İdea'dan vazgeçildiğinin resmen ilan edildiğini, ancak yüzyıl boyunca bir ülkenin ve ulusun siyaset ve davranışını belirlemiş ulusal ideolojinin belleklerden kolay kolay silinemediğini ifade etmektedir. Örnek olarak verdiğimiz kitaplarda da görülebileceği gibi son yıllarda, 1923 nüfus mübadelesinden önce Anadolu Rumlarının yaşadıkları bölgeler için "kaybedilmiş (ya da yitik) topraklar (ya da vatanlar)" teriminin yerini, "unutulmayan topraklar (ya da vatanlar)" terimi almaya başlamıştır. Onsunoğlu'nun önsözünde bu kelime oyunuyla ilgili bir değerlendirme yapılmakta ve "unutulmayan vatanlar" ifadesiyle, özlemle birlikte onları yeniden elde etme arzusunun da dile getirildiğine dikkat çekilmektedir[309]. Çevirmenin bu satırları bize, Yunanistan'da bazı anlayışların kolay değişmediği hakkında fikir vermektedir.

307 N. Muçopulos, K. Vakalopulos, Ap. Kesopulos, **Alismonites Patrides – İ Fotodotra Mikrasia [Unutulmaz Vatanlar – Işık Kaynağı Anadolu]**, Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis Ciambiris Piramida [Ciambiris Piramida Yayınları], t.y., Dış Kapak.

308 Kitaplar üzerinde yayınlandığı yıla ait veri bulunmamaktadır. Ancak kitaplar, bizim çalışmamızı hazırladığımız dönem içinde kitapçı vitrinlerinde yer almıştır.

309 Nakracas, a.g.e., s. XI-XIII.

b) Venizelos'un Paris Barış Konferansı'na Sunduğu Muhtıra ve Yunan Talepleri

1918 Kasım'ında Yunan temsilciler, Yunan talepleri konusunda hummalı bir çalışmaya girmişlerdir. İfade edildiğine göre Venizelos'un talimatıyla , Kuzey Epir, Trakya ve Anadolu ile ilgili bilgi toplamaya başlamış, harita ve nüfusla ilgili istatistikler hazırlama görevini üstlenmiştir. Venizelos ilk muhtırayı 2 Kasım 1918 tarihinde Lloyd George'a sunmuştur. Ancak Venizelos'un asıl önemli muhtırası, 30 Aralık (17 Aralık) 1918'de Barış Konferansı'na sunulan muhtıradır. 1919 yılının ilk altı ayı boyunca Yunan temsilciler ve özellikle de Venizelos, Yunan talepleri doğrultusunda ciddi bir çalışma yürütmüşlerdir. Yunan talepleri belli bir bölgedeki nüfussal üstünlüğe, müttefiklerin beyanatlarına ve Wilson İlkeleri'ne dayandırılmışlardır. Nüfussal üstünlük tezine ek olarak tarihi, coğrafi, ekonomik ve askeri tezler de kullanılmıştır[310].

Barış Konferansı'na sunulan 30 Aralık (17 Aralık) 1918 tarihindeki muhtırayla Venizelos Kuzey Epir'i, tüm Trakya'yı, Batı Anadolu'yu, Oniki Ada'yı ve Kıbrıs'ı talep etmiştir. Bu muhtırada Helen ulusu ile ilgili bir takım veriler sıralanmıştır. Yunanistan'da 4.300.000, Trakya ve İstanbul'da 731.000, Bulgaristan'da 43.000, Kuzey Epir'de 151.000, Anadolu'da 1.694.000 ve Kıbrıs'ta 233.000 Helen'in yaşadığı söylenmiş ve diyasporadaki Helenlerin sayısı verildikten sonra Helen ulusu 8.256.000 olarak hesaplanmıştır. Diyasporadaki Helenlerle ilgili olarak Mısır ve Afrika'da 150.000, Amerika'da 450.000 ve Güney Rusya'da 400.000 rakamları verilmiştir. Bu rakamlarla Helenlerin yaklaşık olarak yüzde elli kadarının özgür Yunanistan'da bulunduğu, diğerlerininse Türk, İngiliz veya İtalyan egemenliği altında yaşadıkları iddia edilmiştir. Muhtırada Trakya ve Anadolu'yla ilgili yer alan veriler şunlardır:

310 Mazarakis Enian, a.g.e., s. 211-212.

Tablo 1: Venizelos'un Paris Barış Konferansı'na Sunduğu Muhtırada Yer Alan Nüfusla İlgili Veriler[311]

TRAKYA			
a) Edirne İli:	366.363 Helen	508.311 Türk	107.843 Bulgar
	24.060 Ermeni	19.300 Yahudi	1.096 Çeşitli
			Toplam: 1.026.973
b) İstanbul İli:	364.459 Helen	449.114 Türk	4.331 Bulgar
	159.193 Ermeni	46.521 Yahudi	150.055 Çeşitli
			Toplam: 1.173.673
ANADOLU			
a) Aydın İli:	622.810 Helen	940.843 Türk	
b) Bursa İli:	278. 421 Helen	1.192.749 Türk	
c) İzmit Sancağı:	73.184 Helen	116.949 Türk	
d) Çanakkale Sancağı:	38.830 Helen	138.902 Türk	
e) Sivas İli:	99.400 Helen	839.514 Türk	
f) Ankara İli:	45.950 Helen	668.400 Türk	
g) Trabzon İli:	353.570 Helen	957.866 Türk	
h) Konya İli:	87.120 Helen	988.723 Türk	
ı) Kastamonu İli:	24.930 Helen	938.435 Türk	
j) Adana İli:	70.160 Helen	479.114 Türk	

Gökçeada'da 8.125, Bozcaada'da 3.752 ve Oniki Ada'da 102.000 Helen'in yaşadığı söylenerek, Ege Adaları'nda Helen nüfusun fazla olduğu yansıtılmaya çalışılmıştır.

Venizelos büyük güçlerin İstanbul'u Yunanistan'a vermeyeceklerini düşündüğünden İstanbul'un İzmit ve Çanakkale sancaklarını da içine alacak şekilde uluslararası bir statüde olmasını talep etmiştir.

Bu istatistiksel verilerle birlikte anılan bir iddia da, Türklere ilişkin verilen rakamların içinde, diğer Müslüman unsurların ve gizli Hıristiyanlık inancı taşıyanların bulunduğu, dolayısıyla gerçek Türk nüfusunun verilen rakamların çok altında olduğudur[312]. Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasındaki dönemde Yunanistan'ın bu tür mantık oyunlarına baş vurduğu görülmüştür.

311 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 27-29.

312 Hronopulos, **a.g.e.**, s. 51-52.

Anadolu'daki Hıristiyanların aslında pek çok toplum içinde bütün olarak en büyük tek toplum olduğu kanıtlanmak istenmiş ve bu amaçla Anadolu Müslümanları çeşitli alt bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümlemeler yapıldıktan sonra da, Türkler pek çok sayıdaki etnik ve dinsel topluluklardan sadece biri olarak gösterilmiştir. Bölümler içinde yer alan bazı unsurların, Helenlerin soyundan geldikleri iddia edilmiştir.

Trabzon Metropoliti Hrisanthos da Pontus ile ilgili hazırladığı muhtırada, Karadeniz bölgesinde gizli Hıristiyanların yaşadığını iddia etmiştir[313]. Bu tip iddialar Anadolu Harekatı'ndan ve Mübadele'den sonra da devam etmiştir. Örneğin, Atina'da Anadolulu'ların kurduğu "Anatoli" Cemiyeti[314] Başkanı Konstantinos G. Lameras'ın cemiyette yaptığı sunumun 1929'da kitaplaştırılan metninde, Mübadele'den sonra Anadolu'nun tüm nüfusunun Türk olduğuna inanıldığını, ancak bunun hatalı olduğu vurgulanmıştır[315].

Lameras, Türklerin Anadolu'yu tanımadıklarını, şehir ve kasabalarda ikamet ettiklerini, kırsalda ise Anadolu'nun eski yerli halklarının bulunduğunu iddia etmiştir. Anadolu'nun yerlisi olan bu unsurlar, asırlardan beri Türkler tarafından hırpalandıklarından dolayı da, Türk olmadıkları bilincini korumuşlar, sayıları daha az olan iktidardaki Türklere karşı kin duymuşlar, bu hislerle zaman zaman ayaklanmışlardır. Lameras sunumunun devamında, Dervişlerin (Konya ve Ankara illerinde oturan dervişler ifadesi kullanılıyor), Yörüklerin ve Kızılbaşların Helenlerin torunları ve Anadolu'nun yerli halklarından olduklarını ifade etmektedir. Bir de zorla Müslümanlaştırılan, Müslüman görünümünde olan, gerçekte ise Hıristiyanlık inancını koruyanlar vardır ki, Lameras'a göre bunların sayıları tam olarak bilinmese de 130 bin, 300 bin, hatta 500 bin kadar olduklarını ifade edenler vardır. Bunlar dışında Türkiye'de bir de Pomaklar, Boşnaklar, Giritliler, Tatarlar... yaşamaktadırlar. Sonuç olarak Türk Devleti Mübadele'den sonra da farklı unsurların oluşturduğu bir mozaiktir ve Mustafa Kemal'in düzenlemelerinin de Türkiye halklarını birleştirmesine olanak yoktur[316]. Günümüzde de özellikle Karadeniz (Pontus) bölgesiyle ilgili yazılan kitaplarda benzer iddialarla karşılaşabilmekteyiz[317].

---

313 Sabahattin Özel, **Milli Mücadelede Trabzon**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 249.

314 Bkz. s. 29.

315 Konstantinos G. Lameras, **Posi Ke Piyi İ Katiki Tis Mikras Asias Meta Tin Antallagin [Mübadeleden Sonra Anadolu Nüfusu Kaç Kişidir ve Kimlerdir]**, Atina: Ekdosis Mikrasiatiku Sillogu "Anatoli" [Anadolu "Anatoli" Cemiyeti Yayını], 1929, s. 3.

316 **A.e.**, 19-91.

317 Efstathios Efstathiu Pelagidis, **Mikrasiatikos Ke Pontiakos Ellinismos [Anadolu ve Karadeniz Helenizmi]**, Thessaloniki [Selanik]: Ekdotikos İkos Ant. Stamuli [Ant. Stamuli Yayınevi], 2004, s. 159.

Nakracas, "Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni" adlı eserini, bazı görüşleri ve uyduruk tarihi söylenceleri aydınlatmak ve hataların düzeltilmesine katkıda bulunmak için yazdığını söylemekte ve Hıristiyanların iddia edildiği gibi zorla değil, kendi istekleriyle Müslümanlığı kabul ettiklerini, bunda Mevleviliğin büyük rol oynadığını ifade etmektedir. Kapadokya Bölgesi'ndeki Hıristiyanların Ortodoks olmayıp, büyük ölçüde Heretik; yani Paulusçu, Manişeist, Monofizit v.b. olduklarına ve İstanbul'daki Ortodoks Bizans'a karşı büyük bir kin beslediklerine dikkat çekmektedir. Hıristiyanların zorla İslamlaştırılmasını istisnai bir olay olarak değerlendiren Nakracas, Bizans İmparatoru'nun kardeşi ve yeğeni olan İsaakios ve İoannis Komninos'u da, Türkleşen Bizanslıların en tanınmışları olarak göstermektedir[318].

Yunanlıların Türklerle ilgili iddialarını gördüğümüze göre, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında Yunanlılar ve Yunanseverlerce yayınlanmış bulunan Helen nüfusuna ilişkin sayıların, gerçeğin ne kadar yakınında bulunduğunu sorgulayabiliriz. Justin McCarthy'nin "Müslümanlar ve Azınlıklar" adlı kitabında, Rum nüfusuna ilişkin kafamızda beliren bazı soruların yanıtlarını bulabilmekteyiz.

O dönemde Anadolu'daki Helen nüfusu konusunda, güven verebilecek açıklamaların gerçek sayım çalışmalarından çıkarılmış bulunması gerektiğini kabul eden Helen bilim adamları ve siyasetçiler, kendilerinin Anadolu'daki toprak taleplerini desteklemek üzere iki "sayım"a gönderme yapmışlardır. Bu sayımlardan birinin Türkler, diğerinin Helenler tarafından yapıldığını iddia etmişlerdir. Ancak Yunanlılar tarafından sunulan bu iki "sayım"ın verdiği sonuçlar, Osmanlı'nın "gerçek resmi verilerine" ters düşmektedir. Yunanlılar tarafından kullanılan "sayım"larda Anadolu'da yaşayan Helenlerin (Rumların) sayısı, Osmanlı'nın gerçek verilerine göre çok daha fazla gösterilmiştir. Yunanlılar, taleplerinin dayanağı olan tüm istatistiksel verilerin, daha çok Osmanlı kaynaklarından alınmış olduğunu ve dolayısı ile inkar edilmelerinin zor olduğunu ifade etmişlerdir[319]. Barış Konferansı'nda da, batılı yayın organlarında da bu sayılardaki çelişkilerin farkına varılmamış, Yunanlıların verdikleri sayılar gerçek Osmanlı verileriyle hiçbir zaman karşılaştırılmamıştır. Oysa Yunanlı temsilciler tarafından nüfusla ilgili verilen sayılar, aslında bilinçli olarak hazırlanmış bir aldatmacaydılar.

---

318 Nakracas, a.g.e., s. XXIII, s. 37-39.

319 Mazarakis Enian, a.g.e., s. 212.

Yunanlıların verdiği sayılar, Osmanlıların nüfusu üzerine hazırlanmış iki dizi istatistikten oluşmaktaydı. Bunlar "Rum Patrikhanesi 1912 İstatistikleri" ve "1910 Yılına İlişkin Türk Resmi İstatistikleri" olarak isimlendirilmekteydi. İkincisinin Osmanlı Devleti'nin 1910 yılında yaptığı nüfus sayımından alındığı söylenmekteydi. Oysa ki Osmanlı Devleti tarafından 1910 yılında iddia edildiği gibi yapılmış herhangi bir nüfus sayımı söz konusu değildi.

Bu iki istatistik dizisi ilk kez Londra'da, 1919 yılında "Polybios" (D. Kalopothakis[320]) tarafından, "Konferans [Barış Konferansı] Önünde Yunanistan (Greece Before The Conference)" kitabında yayınlanmıştı. Rum Patrikhanesi İstatistikleri bundan bir yıl önce yine Londra'da ve Atina Üniversitesi profesörlerinden G. Sotiriadis tarafından yayınlanmış bulunuyorlardı[321]. 1919 yılından itibaren de çeşitli yazarlar ve siyasetçiler, bunlarda gösterilen Helen sayısını, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Anadolu'da 1,7 ile 1,8 milyon arasında Helen (Rum) bulunduğunun kanıtı olarak kullanmışlardır.

Polybios, Rum Patrikhanesi'nce verilen sayıların, Osmanlılarca hazırlanmış nüfusa ilişkin verilerle desteklenerek yayınlanırlarsa, doğruluklarının tartışmasız kabul edilebileceğini düşünmüştü. Bu arada Almanach de Gotha'nın 1914 basımı için Osmanlı Devleti yayıncılara Osmanlı nüfusu hakkında, nüfus sicillerinden çıkarılmış, nüfus sayılarını gösteren malzeme sağlamış bulunmaktaydı. Aslında Almanach de Gotha'da, her bir Osmanlı ilinin yalnızca toplam nüfus sayısı yayınlanmıştı; etnik ya da dinsel topluluklara göre bölümlenmiş nüfus sayıları verilmemişti. Polybios o toplam nüfus sayılarını almış ve kendi kendine bunları etnik toplumlara bölüştürmüştü. Oluşturduğu nüfus bölümlerinde toplam sayıyı daima Almanach de Gotha'da yayınlanan sayının aynı olarak tutmuştu. O'nun düzenlemesiyle etnik topluluklar içinde Helenlerin (Rumların) sayısı, kabaca Patrikhane istatistiklerindeki sayıyı yansıtmıştı. Her bir il için verilen Helen nüfus sayısının, Patrikhane istatistiğinde gösterilen sayıya yakın olmasına, ama onun tıpa tıp aynı olmamasına özen gösterilmişti. Bu çalışmanın sonucu daha sonra, "Türk Resmi İstatistikleri 1910: (Toplamlar İçin Almanach de Gotha 1915'e bakınız)" başlığıyla

320 1919 yılında Yunan propagandasını geniş çaplı olarak başlatmak isteyen Venizelos'la Dışişleri Bakanı Politis, Atina'daki merkez basın bürosunun (kuruluşun tam adı "Dışişleri Bakanlığı Basın Şubesi"ydi) başına, gazeteci Dimitris Kalapotakis'i getirmişler ve O'nu, kuruluşu tepeden tırnağa yeniden düzenlemekle görevlendirmişlerdir. Venizelos'un 1920 seçimlerini kaybetmesinin akabinde, Venizelist Kalapotakis görevden alınmış ve yerine tam yetkili bakan titriyle Dimitris Aravandinos getirilmiştir. 1922'de Venizelistler tekrar iktidara gelince, Kalapotakis yeniden büronun başına geçmiştir. Bkz. Kiçikis, **Yunan Propagandası**, s. 89.

321 Nakracas, Sotiriadis'in istatistiğinde verilen rakamların abartılı olduğuna dikkat çekmiştir. Bkz. Nakracas, **a.g.e.**, s. 53.

yayınlanmıştı. Bununla Polybios, "Türklerce yapılmış 1910 nüfus sayımı" dediği bir sayımın ayrıntılı verilerini yayınlamış görüntüsü vermişti. Oysa Almanach de Gotha'da sadece toplam sayılar yayınlanmıştı ve bu sayı içinde hangi etnik ya da dinsel öğenin hangi sayıda bulunduğunu gösteren herhangi bir metin ortada yoktu. Polybios, bir toplumun nüfus sayısı içinden bir miktarını diğerine aktararak, Türkleri Helen edivermişti.

Rum Patrikhanesi istatistikleri de gerçek kayıtlara dayanıyor görünümündeydiler. Ama aslında bunlar da herhangi bir nüfus sayımına dayanmıyorlardı. McCarthy'den öğrendiğimize göre, "Patrikhane İstatistikleri"ni hazırlayan kişi, Cuinet'in "La Turguie d'Asie" adlı yapıtını kullanmış, sonra bu sayıların içine aklının erdiği kadar Helen sokmuştu. Bu, her bir kaza için ayrı ayrı yapılmış, kimi bölgedeki Helen nüfusa ekleme yapıldığı gibi, kiminde Cuinet'in istatistiklerindeki Müslüman nüfusa ilişkin sütunda bulunanların sayısından bir miktar alınıp, Helenler sütununa eklenmişti. Üstelik Helen nüfusu hakkında aldatmaca amaçlı istatistikler, bir tek yukarıda söz ettiğimiz istatistiklerle de sınırlı değildi. Trabzon Metropoliti Hrisanthos savlarını kanıtlamak için resmi bir Osmanlı kaynağına, Trabzon İli'nin 1908'deki salnamesine gönderme yaparak, Trabzon İli'ndeki Helen (Rum) nüfusu 500 bin olarak göstermişti[322]. Ne var ki 1908 yılı için böyle bir salname bulunmamaktaydı. McCarthy Trabzon salnamelerinin yayınlanmasına 1905 yılında son verildiğine ve hiçbir Trabzon salnamesinde, hiçbir zaman Helen (Rum) nüfusun 200 binden fazla gösterilmediğine dikkat çekmektedir.

McCarthy'nin Helen nüfusu konusunda dikkatimizi çektiği bir diğer olgu da, Helenlerin yoğunlaştığı merkezlerin Osmanlıların oralardaki nüfus hakkında düzgün kayıtlar tuttuğu bölgeler olduğudur. Anadolu'da deniz kıyısındaki illerin nüfusu, kayıtlara geçirilmesi en düzgün yapılmış halk bölümleriydi ve Helenler de bu illerde yaşıyorlardı. Dolayısıyla, Anadolu'daki Helen nüfusun yazımlanması açısından, Osmanlı istatistiklerinin en tutarlı ve güvenilir kaynakları oluşturdukları kabul edilmelidir ve bunlarda Helenlere (Rumlara) ilişkin verilen "gerçek" sayılar, Yunanlıların verdiklerinin çok uzağındadır. Yunanlıların kullandığı sayılarla Anadolu'nun Helen nüfusu 1,7 - 1,8 milyon seviyesinde çıkarken, 1330 Nüfus-i Umumi'den alınan sayılarla bu hesap yapıldığında, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Anadolu'da 1,1 milyon seviyesinde Helenin (Rumun) yaşadığı ortaya çıkmaktadır.

322 Bkz. Özel, Milli Mücadelede Trabzon, s. 248.

Şu bilginin de eklenmesi gerekir ki, yabancı devlet vatandaşı olarak kaydedilenlerin kaçta kaçının hangi soydan, hangi kültürden ve kaç tanesinin Helen soyundan geldiğinin belirlenmesi zordur. Ancak Yunanistan devleti vatandaşı olduğu halde Osmanlı Devleti'nde yaşayanların hemen hemen tümü Helendi ve böyleleri özellikle Ege bölgesinde yaşıyorlardı[323].

Nakracas, Venizelos'un sunduğu istatistikteki sayılara bakarak Helenlerin istisnasız her ilde azınlık oluşturduklarına dikkat çekmekte ve her il için Helen nüfusun toplam nüfusa oranını vermektedir: Helenler Aydın İli'nin %37,7'sini, Çanakkale İli'nin %21,8'ini, Bursa İli'nin %17,7'sini, İzmit Sancağı'nın %30,1'ini, Konya İli'nin %7,9'unu, Ankara İli'nin %5,5'ini, Kastamonu İli'nin %2,5'ini, Sivas İli'nin %8,9'unu ve Trabzon İli'nin %25,9'unu oluşturmaktadırlar. Nakracas bu olguyu, Helen toplulukların İzmir Sancağı'nın kıyı kesimi hariç her tarafta, çoğunluk oluşturan Müslüman nüfus içinde kaybolmuş, büyük veya küçük "Rum Ortodoks adacıkları" oluşturdukları cümlesiyle ifade etmektedir[324].

Venizelos Konferans'ta, Trakya'nın hemen hemen tamamını istemiştir. Bunu talep ederken en büyük dayanağı, rakamlarıyla zekice oynanmış istatistiklerdeki nüfus oranları olmuştur. Halbuki 1913'ten beri Bulgaristan'a geçmiş olan Batı Trakya'da Türkler çoğunluktadır. Ayrıca bölgede önemli bir Bulgar azınlığı bulunmaktadır. Eğer Wilson İlkeleri uygulanacak olursa, Yunanistan'ın Batı Trakya'yı talep etmesine olanak yoktur. Bu olasılığa karşı Yunanlılar, bölgedeki Bulgarların, hatta Türklerin bir çoğunun aslında Helen olduklarını iddia etmişlerdir. Yunanlıların kullandıkları bir diğer taktik de, Batı Trakya Türklerinin, Yunanistan tarafından yönetilmeyi tercih edecekleri iddiası olmuştur. Venizelos bu tezini güçlendirmek için bölge Türklerinden aldığı bir mektubu kullanmıştır[325]. Bu mektup, İ. K. Mazarakis Enian tarafından hikaye edilmektedir.

İ. K. Mazarakis Enian, Venizelos'un realist olduğunu ve konferansçıları neyin etkileyeceğini çok iyi bildiğini ifade etmektedir. Trakya meselesi görüşülürken de, Bulgar Meclisi'nde bulunan 10 Türk milletvekilinin, Sofya'daki askeri heyetin lideri olan Albay Konstantinos Mazarakis Enian'a[326] sundukları

---

323 McCarthy, a.g.e., s. 90-100.

324 Nakracas, a.g.e., s. 54-61.

325 MacMillan, a.g.e., s. 357-358.

326 Dikkatli bir okuyucunun da gözünden kaçmayacağı gibi, incelediğimiz dönemde Yunan tarihinde Mazarakis Enian soyadlı iki subay bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Aleksandros Mazarakis Enian'dır. Bir topçu subayıdır ve 1897'den itibaren Yunanistan'ın yaşadığı tüm savaşlarda görev

mektubu kullanmıştır. Bu mektupta Türk milletvekilleri, Batı Trakya'daki Müslüman ahalinin Bulgar boyunduruğundan kurtulmak istediğini dile getirmekte ve bölge nüfusunun korunması için Yunan askerinin de içinde bulunacağı müttefik kuvvetlerinin Batı Trakya Bölgesi'ni işgal etmelerini talep etmektedirler. Bu mektup Venizelos'u son derece memnun etmiş, Konstantinos Mazarakis Enian'ın rütbesi bu başarısından dolayı generalliğe yükseltilmiştir. Eylül 1919'da İstanbul'da evlenen ve balayını geçirmek için Atina'ya giden Mazarakis Enian, ayrıca Doğu Trakya meseleleriyle ilgili olarak da görevlendirilmiştir.

Kitapta anlatıldığına göre, Bulgaristan'la yapılan ateşkesten hemen sonra Konstantinos Mazarakis Enian, Venizelos tarafından Sofya'ya gönderilmiştir. Albay Konstantinos Mazarakis Enian Bulgarlarla ilgili her türlü konuya vakıftır. Sofya'da Türk milletvekilleri ile iletişim kurmuş ve Batı Trakya'nın Yunanistan'a dahil edilmesini istemeleri konusunda onları ikna etmeyi başarmıştır. Türk milletvekillerinin imzasını taşıyan bu mektup, Fransızca olarak Konstantinos Mazarakis Enian'ın yardımlarıyla hazırlanmıştır. Bu anlatıma göre Türk milletvekillerinin tavrı Sofya'da öğrenilir öğrenilmez bir çalkantı yaşanmış ve bu milletvekilleri aileleri ile birlikte Yunan yetkililerine sığınmak zorunda kalmışlardır. Olayların böyle bir seyir izlemesi üzerine Batı Trakya konusu kapanmıştır. Doğu Trakya ile ilgili belirlenmesi gereken bölgenin doğu sınırıdır.

İ. K. Mazarakis Enian'ın ifadesiyle, Sevr Antlaşması ile Venizelos'un uzun yıllar süren çabası tamamlanmış ve ulusun asırlık rüyası gerçekleşmiştir. Ancak her şey Venizelos'un 30 Aralık (17 Aralık) 1918'de sunduğu muhtırayla başlamıştır. Venizelos İstanbul'la ilgili tek kelime etmeden, Yunanistan'ı İstanbul surlarına kadar taşımıştır[327].

---

almıştır. 1906-1908 yıllarında gizli bir görevle Selanik Konsolosluğu'nda çalışmış, 1914'te Drama'daki 5. Tümen'in kurmay başkanlığını yapmıştır. 1919 yılında İzmir Tümeni komutanı olmuştur. 1923'te Lozan Konferansı'nda, teknik ve askeri konularla ilgili danışman olarak bulunmuştur. 1924-1925 ve 1926-1927 döneminde Genelkurmay Başkanlığı, 1927-1928 döneminde de Savaş Bakanlığı yapmıştır. 1929'da Yunanistan Milli Güvenlik Kurulu'nda görev almıştır.

Konstantinos Mazarakis Enian da bir topçu subayıdır ve 1897'deki savaşta görev almıştır. Makedonya Komitası'nın (Makedoniko Komitato) ilk üyesidir. Makedonya Mücadelesi'nde Kaptan Akritas ismiyle yer almıştır. 1916 Selanik Ulusal Savunma (Ethniki Amina) Hareketi'nin en önemli isimlerindendir. 1922'de, Anadolu Harekatı ile ilgili inceleme komisyonunun başkanlığını yapmıştır. 1926'da askerlik görevinden ayrıldığında "Korgeneral" rütbesindedir. Bkz. "Mazarakis", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 11, s. 393.

327 **Mazarakis Enian, a.g.e., s. 212-233.**

İ. K. Mazarakis Enian anlatımıyla, bütün Batı Trakyalı Türkler Yunan İdaresi'ni istiyorlarmış gibi bir hava estirmektedir. Bölge 1913 yılında Osmanlı sınırlarının dışında kalmasına rağmen Türkler, "Batı Trakya Komitesi" ve "Batı Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" gibi ulusal oluşumlarla, bölgeyi yabancı boyunduruğundan kurtarmak için bir mücadele ortaya koymuşlardır. Ayrıca, Bulgar meclisindeki Türk milletvekilleri de, Sofya'daki büyük devletlerin temsilcilerine 31 Aralık (18 Aralık) 1918'de bir muhtıra sunmuşlar ve Batı Trakya'nın kaderini tayin hakkını talep etmişlerdir. 14 Mayıs 1919'da Gümülcine Yunan Ordusu tarafından işgal edildiği esnada, Türk ahali miting halindedir. Bu arada şehirdeki Eski Cami'de sala okunmuştur. Halkının matemi caminin şerefelerine asılan siyah bayraklarla ilan edilmiştir.

Ne yazık ki, ulusal amaçlı oluşumların yanında 1919 yılında, Yunan ve yabancı parasıyla kurulmuş ve Batı Trakya'nın Doğu Trakya ve Türkiye ile her türlü ilişkisini kesmeyi amaçlayan, "Trakyalılar Birliği" ve "Batı Trakya Umumi Merkezi" gibi oluşumlar da ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, Yunan Meclisi'nde Trakya milletvekili olan altı Türk milletvekili tarafından kurulmuştur. Ayrıca Venizelos, Bulgar meclisindeki Batı Trakya milletvekillerinden satın alınmış bir kaçının Bulgar zulmünden kurtulmak için, bölgelerinin Yunan askeri tarafından işgalini isteyen bir dilekçesini de, bu sırada basına vermiştir[328]. İşte İ. K. Mazarakis Enian'ın söz ettiği dilekçe budur.

Bölge Türkleri, Bulgar çete ve hükümetinin çeşitli baskı ve zulümlerine maruz kaldıklarından dolayı, Bulgarları sevmiyorlardı. Biz de büyüklerimizden, "Bulgar Zamanı"[329] dedikleri dönemlere ilişkin pek çok anekdot dinlemiş bulunuyoruz. Ayrıca Mütareke'nin akabinde çok iyi Türkçe bilen ve Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Kozani milletvekili olarak uzun yıllar bulunmuş "Harisiyos Vamvakas[330]", ilgili siyasi gelişmeleri izlemek üzere Yunan

328 Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt:1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1955, s. 83-148.

329 İkinci Dünya Savaşı yıllarında Bulgarlar'ın Batı Trakya'yı yeniden işgaliyle, bölge Türkleri için zor bir dönem başlamıştır. Hatta 23 Nisan 1941'de katledilme tehlikesi yaşamışlardır. Kemal Şevket Batıbey, **Ve Bulgarlar Geldi**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, t.y., s. 8.

330 Yeğeni Petros K. Vamvakas'ın eserinde ifade edildiği şekliyle Harisiyos Vamvakas, 1872 yılında doğmuştur. Kozani'nin zengin ve önde gelen ailelerinden birine mensuptur. Cenevre'de hukuk öğrenimi almıştır. Avrupa'da bulunduğu dönemde hem öğrenci olarak, hem de Helen milliyetçiliğine yönelik faaliyetleri ile dikkat çekmiştir. Hukuk doktoru olarak İstanbul'a yerleşmiştir. Tüm meslek hayatı boyunca, "İstanbul'daki Rum azınlığın çıkarlarının içten destekçisi" olmuştur. Sağlam karakteri ve zekası sayesinde Harisiyos Vamvakas Patrik III. Yuvahim (Yoakim)'in sempatisini kazanmış ve Patrik, 1919 yılında O'nun Kozani milletvekili olarak Osmanlı Meclisi Mebusan'ına girmesine yardımcı olmuştur. Milletvekilliğine Drizis'in yerine seçilmiş ve 1919 Şubat'ından 1912 Eylül'ü sonuna kadar Meclisi Mebusan'da bulunmuştur.

Hükümeti'ni temsilen bölgeye gönderilmiştir. Bölge Türklerinin bilgisizliğinden yararlanan Vamvakas[331], onların sevgisini kazanmış ve ne yazık ki bölgenin ileri gelenlerinden bazılarını da etkilemeyi başarmıştır. O dönemde Türk ileri gelenlerinden bir kısmı ise, "Yunanlılar Türklere oranla güçsüzdürler. Onların elinden Batı Trakya'yı günün birinde kurtarmak mümkün olabilir" gibi düşüncelere sahiptiler[332].

Şunu da ilave etmemiz gerekir ki, Venizelos Paris Konferansı'nda Trakya meselesini Yunanistan lehine çözebilmek amacıyla Vamvakas'ı İstanbul'a da göndermiştir. Vamvakas'a özellikle, Venizelos'un Paris'teki propagandasında güçlük çıkaran Trakya Komitesi'nin İstanbul şubesi üyeleriyle görüşmek ve onları kandırmak görevi verilmiştir. Vamvakas 12 Eylül 1919 günü Trakya Cemiyeti delegeleri Celal ve Tahsin Beyleri Beyoğlu'nda kalmakta olduğu Metropol Oteli'ne özel olarak davet etmiş, Yunanistan'ın Trakya'yı işgaline yardımcı olmaları karşılığında bazı vaatlerde bulunmuştur. Celal ve Tahsin Beyler, Albay Konstantinos Mazarakis Enian'ın da hazır bulunduğu davete Türk makamlarının bilgisi altında katılmışlardır. Vamvakas ayrıca Yunanistan'ın

---

Vamvakas, Meclisi Mebusan'daki Rum milletvekilleri arasında önemli bir yere sahip olmuştur (Bkz. 59-69). Rum milletvekillerinin Arap Ortodokslar ve diğer Balkanlı unsurların temsilcileriyle işbirliği yapması için gerçekleştirilen görüşmelerde önemli roller oynamıştır. En önemli icraatlarından biri de, Trakya Bulgarları'nın sadece bir milletvekili ile temsil edilmesini sağlamasıdır. O dönemde Meclis Mebusan'daki Rum milletvekilleri Vamvakas liderliğinde İstanbul'da, "Patrikhane'yi ve genel olarak Rumları İttihatçıların hedefi olmaktan korumayı" amaçlayan, "Politiki Epitheorisi (Siyasi İnceleme)" adlı yayın organını çıkarmışlardır. Vamvakas, 1913 Şubat'ından 1914 Haziran'ına kadar gerçekleştirdiği faaliyetlerinden dolayı, Osmanlı Hükümeti tarafından gıyabında ölüme mahkum edilmiştir.

Makedonya'nın Yunan topraklarına katılmasının akabinde Harisiyos Vamvakas Selanik'e yerleşmiş ve orada Fransızca olarak "Tribune Gezetesi"ni çıkarmıştır. Bu gazeteyi çıkarmaktaki amacı yeğeni tarafından, "yabancı kamuoyunu Yunan meseleleri konusunda bilgilendirmek ve Yunanistan'a karşı olanların propagandalarını yalanlamaya çalışmak" olarak ifade edilmektedir.

Vamvakas'ın yeteneklerini takdir etmekte olan Eleftherios Venizelos, 1913 Şubat'ından 1914 Haziran'ına kadar O'na çeşitli Avrupa başkentlerinde Yunan haklarını savunmak konusunda diplomatik görevler vermiştir (Londra, Paris, Petrograd v.s.). 28 Ekim 1918'den 1919 Eylül'üne kadar Paris Konferansı'nda bulunmuştur. Petros Vamvakas'a göre O'nun Helen meselelerine en önemli katkısı, 1919-1920 döneminde Trakya'da olmuştur. Harisiyos Vamvakas sistemli, diplomatik ve aktif çalışarak, büyük bir başarı elde etmiştir. Öyle ki Batı Trakya daha Yunanistan'a katılmadan, bölgeyi idari olarak Yunanistan'a bağlamıştır.

5 Eylül 1920'den 26 Kasım 1920'ye kadar Doğu Makedonya Müdürlüğü'ne atanmıştır. 21 Nisan 1929'da senatörlüğe, 1930 yılında Selanik Belediye Başkanlığı'na seçilmiştir. 1 Temmuz 1933'e kadar Selanik Belediye Başkanlığı görevini yürütmüş ve 1935'te siyasetten ayrılmıştır. Büyük bir hastalık döneminin akabinde, 1952 yılında vefat etmiştir.

Petros K. Vamvakas, **Peri Tin Apeleftherosin Tis Ditikis Thrakis [Batı Trakya'nın Kurtuluşu İle İlgili]**, Atina: Ekdosis İyapetos [İyapetos Yayınları], 1986, s. 13-17.

331 Kemal Şevket Batıbey, **Batı Trakya Türk Devleti (1919-1920)**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, t.y., s. 7-12.

332 **A.e.**, s. 76, 107-117.

siyasi emellerine hizmet ettiği kanıtlandığı için sınır dışı edilen Kavalalı İsmail ile sürekli temas halinde olmuş ve kendisine önemli paralar ödemiştir.

Trakya meselesinde Paris'teki Venizelos'un yardımına koşanlardan biri de, Patrik Vekili Dorotheos olmuştur. Bir Yunan savaş gemisine binerek Paris'e gitmiş, Trakya Rumları adına bazı girişimlerde bulunmuştur[333].

Venizelos'un 30 Aralık (17 Aralık) 1918'de Konferans'a sunduğu muhtıra, Karadeniz (Pontus) Helenizm'ine yer vermediği için Yunan kaynaklarında eleştirilebilmektedir. Bu konuya ılımlı yaklaşanlar bunun bir eksiklik olmadığını, kasten böyle yapıldığını söylemektedirler. Venizelos, Yunanistan'ın diğer taleplerinin reddedilmemesi için Pontus Meselesi'ni muhtıra kapsamına almamıştır. Ancak, Venizelos'un Pontus Helenizm'inin önemini bilmediği düşünülemezdi. Pontus Devleti kurmaya yönelik faaliyetler, Trabzon Metropoliti Hrisanthos öncülüğünde gerçekleştirilmekteydi[334].

Aynı konuyu değerlendiren Koliopulos, hükümetin genel politikasına hizmet eden Venizelos'un, Pontus Meselesi yüzünden şiddetli eleştirilere maruz kaldığını kaydetmektedir. 1918 yazından itibaren Karadenizli Rumlara ait çeşitli cemiyetler, Karadeniz'de olduğu kadar yurt dışında da Bağımsız Pontus ya da Pontus Rum-Ermeni Devleti kurulması konusunu gündeme getirmişler, bu taleplerini Paris Barış Konferansı'na da sunmuşlardı. Koliopulos'a göre Venizelos, bölgede bir Rum devleti kurulmasını olası görmemekte, Karadenizli Rumların bu taleplerinin, Yunanistan'ın diğer taleplerini zayıflatacağını düşünmekteydi. Venizelos Karadenizli Rumların bir Ermeni Devleti'ni desteklemelerini öngörmekteydi. Yunanistan Başbakanı'na göre böyle bir devletin kurulması, "Pontus Rum Devleti"ne kıyasla, daha ulaşılabilir bir hedefti. Ayrıca bu olgu, patrikhanelerce de desteklenmekteydi[335].

Pinelopi Delta, Konferans günlerinde Venizelos ile Hrisanthos'a ilişkin bir anekdot aktarmakta ve iki şahsın o günlerdeki tavrını gözler önüne sermektedir. Venizelos'un Hrisanthos ile diyaloğuna bakıldığında, Yunan başbakanın bu konuya aslında kayıtsız olmadığı dikkat çekmektedir.

---

333 Sabahattin Özel, "Milli Mücadele'de Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'daki Faaliyetleri ve Atatürk'ün Patrikhane Konusundaki Görüşleri", **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 21, Sayı: 40, 1996, s. 2-3.

334 Hronopulos, a.g.e., s. 53-54.

335 İoannis Koliopulos, **İstoria Tis Ellados Apo To 1800 [1800'den İtibaren Yunanistan Tarihi]**, Tomos [Cilt]: 2, Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis Vanyas [Vanyas Yayınları], 2002, s. 280-281.

Delta'ya göre Venizelos, hatasını kabul etmek konusunda kararsızlık göstermez ve onu düzeltmek için elinden geleni yapardı. Örneğin, Trabzon Metropoliti Hrisanthos fanatik bir Konstantin taraftarıydı. Yunanistan'ı Venizelist ve Kralcılara bölen ikiliğin yaşandığı dönemde Kralcılarla saf tutmakla kalmamış, Venizelos aleyhine bir iki de yazı yayınlamıştı. Hrisanthos, Türk idaresi altındaki Rumlar üzerinde de çok etkili bir isimdi. Bu tavrıyla Metropolit, Rumların Venizelos'a olan güvenini de sarsmaktaydı. Venizelos tüm bu olan bitenleri ve Metropolit'in kendisine duyduğu antipatiyi de bilmekteydi. Ancak bunlar, Venizelos'un Metropolit Hrisanthos ile işbirliği yapmasını, Pontus ve Kilise Meseleleri ile ilgili konularda görüş alış verişinde bulunmasını engellememişti. Venizelos, Hrisanthos'un arkadaşı olmadığını biliyor, ancak bunun önemli olmadığını söyleyerek "yeter ki Helenizm için dürüstlük içinde çalışsın" diyordu. Hrisanthos, Pontus Meselesi ile ilgili 1919 Nisan'ında Venizelos'la birlikte çalışmış ve bu meseleyle ilgili anısını Delta'ya aktarmıştı.

Hrisanthos, Karadeniz'de "Pontus Rum-Ermeni Devleti"nin kurulmasını istemekle birlikte, "Helen Pontus"un, hiçbir şekilde Ermenistan'a verilmesini istememektedir. Venizelos'un ise elinde, Yunan tezlerini destekleyebilecek herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Metropolit'in kendisine bir muhtıra sunmasını istemiştir. Hrisanthos bunu hazırlayıp gönderdiğinde Venizelos metni okumuş ve konuyla ilgili görüşünü değiştirmiştir. Pontus Meselesi'ni iyi ele alamadığını, bu sebeple Pontus Meselesi'nin konuşulduğu her ortamda Hrisanthos'un kendisini yalanlamasını ve Metropolit'in hemen hızlı bir şekilde yetkililerle görüşmesini istemiştir.

Metropolit Jules Cambon'a gitmiş ve Pontus Devleti'yle ilgili görüşlerini aktarmıştır. Cambon'un Venizelos'un görüşünü sorması üzerine de, Hrisanthos Venizelos'un kendisi ile aynı görüşte olduğu yanıtını vermiştir. O zaman Cambon, Venizelos kabul ediyorsa kendisinin de kabul edebileceğini, bir kere de Wilson'la görüşmesini söylemiştir. Wilson konuyu dinleyince, O da kabul etmiştir.

Buna sevinen Hrisanthos, Venizelos'un yanına gitmiştir. Venizelos Metropolit'e, kendisini yalanlayıp yalanlamadığını sormuştur. Metropolit'ten buna gerek kalmadığı yanıtını alan Venizelos, İngilizce bilen sekreteri Çolakis'e, ilk görüşmelerde Pontus Meselesi ile ilgili söylediklerini, yazılı olarak yalanlaması için talimat vermiştir. Zaten o arada Ermenilerle de konu üzerinde uzlaşılmıştır[336].

336 Delta, a.g.e., s. 50-51.

20 Mart (7 Mart) 1919'da Patrikhane, Paris Barış Konferansı'na istatistikler içeren bir muhtıra sunmuştur. Muhtıra Patrik Vekili ve Bursa Metropolit'i Dorotheos tarafından hazırlanmıştı ve Clemenceau'ya hitap etmekteydi. Muhtıra, öğrenci sayıları baz alınarak hazırlanmış, her yüz kişiye sekiz öğrencinin karşılık geldiği kabul edilmişti. Bu şekilde yapılan bir hesaplama sonucunda, Osmanlı idaresi altındaki Helenlerin 2.955.026 sayısına ulaştıkları ifade edilmekteydi. Muhtıra Helenleri üç gruba ayırıyor, bölgenin Yunanistan'a olan uzaklığına göre çeşitli önerilerde bulunuyordu. Örneğin Orta Anadolu'da (Kapadokya) yaşayan Helen nüfusun "özgürce gelişmesi" konusunda garanti talep edilmekteydi. Ancak Karadeniz (Pontus) Bölgesi'nin "Helen bir karakter" taşıdığı, Komninos'ların (Türkçe kaynaklarda Komnenos) devletinden kalan anıtlara bakılarak bunun görülebileceği, ayrıca bölgedeki Pontus Rum çetelerinin Türk Ordusu'na karşı güçlü bir savunma gerçekleştirerek savaşın seyrini etkiledikleri söylenerek, bölge için "otonomi" talep edilmekteydi. Batı Anadolu ve Marmara Denizi çevresinde Helenlerin yaşadığı bölgeler ise, Yunanistan'a dahil edilmeliydi. Çünkü, hem bölgedeki Helen nüfus çok yoğundu, hem de bölge her açıdan Yunanistan'ın devamı niteliğindeydi. İstanbul, Asya ve Avrupa'da yaşayan Helenleri birleştirmekteydi. Batı Anadolu Bölgesi Yunanistan'ın devamıydı ve adalarla deniz, doğal bir köprü oluşturuyorlardı. Kaldı ki Helen uygarlığı ve özgürlük fikri bu topraklarda doğmuştu. Diğer taraftan tüm şehirler, adalar ve boğazlar Perslerin, Arapların ve Türklerin akınlarına rağmen, Yunanca isimlerini koruyorlardı. Bölgedeki en önemli ekonomik ve kültürel etkinliği ortaya koyanlar Helenlerdi. Osmanlı Devleti, en önemli gelirlerini Hıristiyanlardan ve özellikle de Helenlerden sağlamaktaydı.

Pelagidis bu muhtıraya bakarak, "Karadenizli (Pontuslu) Rumların faaliyetleri bilindiği halde, neden bölge için otonomi istenmekle yetinilmiştir?" sorusunu yöneltmektedir. Hrisanthos'un bölge ile ilgili olarak sunduğu muhtırada da bağımsızlık talep edilmemiş, otonomi, hatta Rum-Ermeni federasyonu çerçevesinde bir otonomi talep edilmiştir. Pelagidis bunu, Patrikhane'nin ve Metropolit Hrisanthos'un diplomatik manevrası olarak yorumlamaktadır. Bölgenin Yunanistan'dan çok uzak olduğunu düşünerek otonomi ile yetinmişler ve gelecekte otonominin bağımsızlığa dönüşeceğini ümit etmişlerdir. Ayrıca Venizelos'un sunduğu muhtırada tüm Trabzon İli Ermeni Devleti'ne terk edildiği gibi, Helen nüfus da düşük gösterilmişti. Pelagidis'e göre, Venizelos'un muhtırasına kıyasla Patrikhane'nin muhtırası, Karadeniz (Pontus) açısından oldukça ileri bir hamleydi[337].

337 Efstathios (Stathis) Pelagidis, **Prosfigiki Ellada [Göçmenlerin Yunanistan'ı] 1913-1930**, Thessaloniki [Selanik]: Ekdotikos İkos Adelfon Kiriakidi [Adelfon Kiriakidi Yayınevi], 2003, s. 22-30.

Gelişmelere bakılarak Yunanistan'ın tezlerini kabul ettirmek için her yöntemi denediği söylenebilir.

Venizelos'un Paris Barış Konferansı'nda ortaya koyduğu etkinlik, Hronopulos tarafından, "Yapılan tüm şaşaalı gösteriler ve heyecanlı sözlerin ötesinde, bitiş noktasına ulaşılabilmesi için aşılması gereken daha epey engel vardı. Venizelos bunu biliyordu. Böylece büyüklere karşı zor bir seferberlik başlattı" sözleriyle yorumlanmaktadır.

Venizelos 4 Nisan (22 Mart) 1919'da Paris'ten Repulis'e bir mesaj göndermiştir. Bu mesajında, dün ve bugün Yüksek Konsey'in karşısında tezini savunmak için elinden gelen gayreti gösterdiğini kaydetmiştir. Wilson, Clemenceau ve Lloyd George veda esnasında, Yunanistan'ın Trakya'ya genişlemesi konusunun ciddi bir şekilde tartışıldığını ifade etmişlerdir. Aynı mesajda Venizelos, ulusal rüyaların gerçekleşmesine yaklaşıldığını ifade ederken, bunlara kesin gözüyle bakmadığını da not düşmektedir. İzmir ve Ayvalık Bölgesi'nin, tam olarak belirleyemediği iç bölgeyle birlikte Yunanistan'a verilmelerinin neredeyse kesin olduğunu, birkaç adadan vazgeçilmesi halinde Kıbrıs ve Oniki Ada'nın ve belki de Kuzey Epir'in yarısının verileceğini ifade etmektedir. Yunanistan'ın Anadolu'ya yerleşmesi durumuyla ilgili olarak, İtalya'nın tepki ortaya koyması halinde bu tepkileri yumuşatmak amacıyla Venizelos, Kuzey Epir ve Oniki Adalar'dan bazı fedakarlıkları gerekli görmektedir[338].

c) Yüksek Konsey'in Yunanistan'ı İzmir'e Çıkarma Kararı ve Bu Karara İlişkin Yorumlar

Mayıs'ın ilk haftasında İtalyanlar, Barış Konferansı'nı boykot etmiş durumdaydılar[339]. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi kararı, Barış Konferansı tarafından İtalyanların yokluğunda alınmıştır.

---

338 Hronopulos, **a.g.e.**, s. 45-49.

339 Başkan Wilson'un Adriatik'teki İtalyan iddialarını kamuoyuna şikayet etmesi üzerine, 24 Nisan 1919'da İtalyan heyeti Barış Konferansı'nı terk etmiştir. Fakat daha önce İtalyanlar, Anadolu kıyılarını işgal için bazı hazırlıklar yapmışlardır. 21 Mart'ta Paris'teki İtalyanlar İngilizlere başvurarak Antalya'yı işgal etmek istediklerini bildirmişlerdir. İngilizler, Amerika'dan habersiz olmaz diye bunu kabul etmemişlerdir. Fakat Konya'da esasen bir müttefik kuvveti bulunduğundan oraya bir İtalyan birliğinin gelmesinin sakıncalı olmayacağını söylemişlerdir. 22 Mart'ta Regina Elena gemisi Antalya'ya gelmiştir. Asayiş bozukluğunu bahane ederek 28'inde karaya asker çıkarmıştır. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon bunu protesto etmiştir. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un 16 Nisan'da bildirdiğine göre İtalyanlar o sırada Fethiye, Bodrum, Kaş ve Alanya'ya çıkarma yapmışlardır. 23 Nisan'da Regina Elena Marmaris'e gelip yerel makamlara, buranın İtalyanlar için ikmal merkezi yapılacağını bildirmiştir. Asıl işgaller 11 Mayıs'ta Bodrum, 12'sinde Marmaris ve Fethiye, 13'ünde Kuşadası şeklinde gerçekleşmiştir.

Sina Akşin, "Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986, s.175-185.

Yüksek Konsey'in 2 Mayıs 1919, saat 11:00'daki toplantısında Lloyd George, Atina'daki Kurtarılmamış Helenler Merkez Komitesi'nden aldığı bir mesajı iletmiştir. Mesajda, Türklerin özellikle İzmir bölgesinde bir dış güç, yani İtalya tarafından tahrik edilerek, zulüm ve katliam siyasetini sürdürdükleri söyleniyor ve askeri kuvvet gönderilmesi isteniyordu. Lloyd George Venizelos'la diyalog kurduğunda, Yunan Başbakanı İtalyanların Türkleri tahrik etmekte olduklarını ve aralarında anlaştıklarının şüphesiz olduğunu söylemişti.

Yüksek Konsey 6 Mayıs 1919, saat 11:00'da toplandığındaysa Lloyd George, Türkiye üzerinde durmak gerektiğini, aksi halde İtalyanların oraya yerleşeceklerini söylemiştir. Lloyd George Venizelos'a soydaşlarını korumak üzere İzmir'e iki veya üç tümen çıkarması konusunda izin verilmesi gerektiğini düşünüyordu. Clemenceau ve Wilson da izin verilmesinden yana tavır almışlardır. Clemenceau, Saint Jean de Maurienne Antlaşması'nı hatırlatmış, Lloyd George bu antlaşmanın geçerliliğinin Rusya'nın onayına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Gerektiğinde karaya çıkarmak üzere Venizelos'a İzmir'e gemiyle asker göndermesi için yetki verilmesini önermiştir. Wilson, adamların gemide rahatsız olacaklarını ileri sürerek, neden hemen çıkarılmayacaklarını sormuştur. Lloyd George buna itiraz etmemiştir.

Yüksek Konsey'in 10 Mayıs 1919, saat 15:00'daki toplantısında, çıkarmanın şekli ve ayrıntıları saptanmıştır. Osmanlı makamlarının son ana kadar Yunan çıkarmasını bilmemeleri, bunu bir müttefik çıkarması sanmaları, yani gafil avlanmaları için tedbirler oluşturulmuştur.

Yüksek Konsey'in 12 Mayıs 1919, saat 11:00'daki toplantısında, ki İtalyanlar konferansa geri dönmüşlerdi, İtalyanlara İzmir konusu aktarılmıştır. Yüksek Konsey Yunanlılara, katliamları önlemeleri için asker çıkarmalarını teklif etmişti. Bu toplantıda Lloyd George, müttefiklere haber vermeden Fethiye, Marmaris, Bodrum ve Kuşadası olmak üzere İtalyan çıkarmalarının yapıldığını belirttiğinde Clemenceau, Antalya'ya da çıkarma yapıldığını hatırlatmıştır.

Lloyd George'un 2 Mayıs 1919 tarihindeki toplantıda öne sürdüğü iddialar, Atina'daki "Kurtarılmamış Helenler Merkez Komitesi" gibi, tarafgirliği son derece açık bir kuruluşun mesajına dayandırılmaktaydılar. Ancak sonraki süreçte Lloyd George, bunun pek inandırıcı olmayacağını düşündüğünden olsa gerek iddiasını, "kendisinin de iyi tanıdığı çok güvenilir" bir İngiliz'den gelen mektupta yer alan bilgilere dayandırmıştır. Gerçekte ise bu mektubu yazan meçhuldür. Kaldı ki Amiral Bristol başkanlığında çalışan Ege'de Yunan işgalini soruşturmakla görevli kurul, bu iddiaların asılsızlığını açık seçik ortaya koymuştur.

Sina Akşin, İtalyanların İzmir'i işgal etmesini de hemen hemen ihtimal dışı görmektedir. İtalyanlar Anadolu'daki bazı işgallerini gerçekleştirirken, daha önceki gizli antlaşmalara dayanmışlardır. Oysa ki İtalyanların Güney Ege'deki bazı kasabaları işgal etmesi, İzmir'in işgaline benzetilemezdi. İzmir büyük bir şehir olduğu gibi, aynı zamanda uluslar arası bir limandı. İtalya İzmir oldu bittisini büyük bir uysallıkla kabul etmiştir. İzmir'i işgal edecek olan bir devlet, kendisine empoze edileni bu derece uysallıkla kabul edebilir miydi?

Yunanistan'ın İzmir'e çıkarılması kararı alınırken en etkin rolü, Lloyd George oynamıştır. Mayıs başında Lloyd George'la Venizelos bir akşam yemeği yemişlerdi. Aynı ortamı paylaşan Lloyd George'un sekreteri Frances Stevenson günlüğüne şu notları düşmüştü: "İkisi birbirine hayranlık duyuyor ve Lloyd George İzmir'i Yunanlılara kazandırmak istiyor. Ama bu konuda İtalyanları idare etmekte zorluk çekiyor".

Lloyd George Yüksek Konsey'de İzmir konusunda bir karar alınması için tüm ağırlığını ortaya koymuş, harekete geçilmezse İtalyanların Anadolu'dan koskoca bir parçayı yutabileceklerini söylemiştir. Yunan kuvvetleri ise hazırdır. İtalyanlar ertesi gün Barış Konferansı'na döndüklerinde onlara, müttefiklerin bazı katliamları önlemek için, onların yokluğunda bir takım kararlar almak zorunda kaldıkları ifade edilmiştir. Yunan çıkarmasının tarihi, 15 Mayıs olarak saptanmıştır. İngiliz askeri uzmanlarından Henry Wilson'a göre bu karar, baştan sona çılgınlık ve çok kötü bir karardır[340]. Aynı konuyu değerlendiren Churchill, Venizelos'un yüzmeye hazır bir ördek edası içinde olduğunu söylemiş, "15 Mayıs 1919 Yunanistan'ın İzmir'i işgali her türlü karşı çıkmamama rağmen gerçekleşti" demiştir[341].

Elçi Sakellaropulos "Batı'nın Gölgesi" adlı eserinde aynı konuyu analiz ederken, Clemenceau'nun İtalyanları İzmir'de tercih etmediği için Yunanistan'ın İzmir'e gönderilmesini kabul ettiğini yazmıştır. Yüksek Konsey'de Clemenceau'nun "üçüncü bir çözüm yoktu" dediğini, ancak her fırsatta Yunanistan'ın Anadolu'daki varlığının geçici bir karakter taşıdığını vurguladığını, bunun bir an önce bitmesini istediğini belirtmiştir[342].

---

340 MacMillan, a.g.e., s. 422-423.

341 Kenan Kırkpınar, "Milli Mücadele Döneminde İngiliz Basını", Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı: 3, Yıl: 1993, s. 169.

342 Sakellaropulos, a.g.e., s. 86.

Bu karar ele alındığında, Zaharoff'un katkılarının da unutulmaması gerekir. Zaharoff'un İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesi konusunda oynadığı rol ve bu role ilişkin tanıklıklar, Dimitris Kiçikis'in "Yunan Propagandası" adlı kitabında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Zaharoff Yunanistan'ın İzmir'i işgal edebilmesi için, Clemenceau ve Lloyd George'la olan dostlukları gibi bütün kudretli yakınlıklarını harekete geçirmiştir[343].

Yunan tarih kitaplarında, Paris Barış Konferansı çerçevesinde İstanbul'un Yunanistan'a verilebileceğiyle ilgili bazı görüşler ortaya konduğunda (Arnold Toynbee ve Harold Nicolson'un tasarıları gibi), Venizelos'un bu olasılıklara takılmayarak İzmir'e çıkmayı kabul ettiği söylenmektedir. Çünkü Helen nüfusa ilişkin en elverişli istatistiksel veriler, İzmir İli ile ilgili olanlardır[344]. Şehirde yapılan ticaret daha çok Helenlerin elinde olduğu gibi, kent aynı zamanda Helen ulusçuluğunun merkezlerindendir ve Türk ekonomisinin[345] çok önemli parçalarından birini oluşturmaktadır[346].

Peçalis-Diomidis, Venizelos'un İstanbul yerine İzmir'i tercih edeceğinin, çıkarmadan birkaç hafta önce Basri Bey ile yaptığı görüşmeler ve ön anlaşmadan da anlaşıldığını ifade etmektedir. Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Arnavut kökenli milletvekillerinden biri olarak yer almış Basri Bey, muhafazakar ve İttihatçı aleyhtarı olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı Rum milletvekillerinden Vamvakas ve Pappas aracılığıyla Venizelos ve Dışişleri Bakanı Politis ile görüşmüş ve iddia edildiğine göre taraflar arasında Osmanlı-Yunan işbirliği ile ilgili bir ön anlaşma imzalanmıştır. İstanbul'un Türklerde kalması karşılığında Yunanlı yetkililer, Osmanlı hükümetinin bir beyanatla, Venizelos'un muhtırasında yer aldığı şekliyle Yunanlıların Anadolu ve Trakya ile ilgili taleplerini kabul ettiğini duyurmasını istemişlerdir[347].

---

343 Kiçikis, **Yunan Propagandası**, s. 287-295.

344 Yannopulos, **a.g.e.** s. 109-110.

345 Bülent Çukurova yazdığı makalede, İzmir ili ile ilgili şu bilgileri aktarmaktadır. İzmir'de işgal öncesinde birçok Yunanca gazete ve dergi çıkmaktadır. Buna karşılık yalnızca iki Türk matbaası bulunmaktadır. Aydın İli'nde 594 Türk, 136 Rum okulu, İzmir'de 55 Türk, 52 Rum okulu vardır. Bölgede 5 Türk bankasına karşı 3 Yunan, 2 Fransız, 1 İngiliz-Fransız, 1 Alman, 2 Avusturya Macaristan, 2 İtalyan Bankası bulunmaktadır. Şirketler ve ticarethanelerin çoğu yabancıların elindedir. Türkler 28.804, Rumlar 15.946 parça toprağa sahiptirler. Türklerin 202, Rumların 111, yabancı uyrukluların 88 fabrikası vardır. Bülent Çukurova, "1919'da Yunanistan'ın İzmir'i İşgal Kararı ve Yunan Ordusunun Anadolu'da Yenilgisinin Sebepleri", **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı: 296, Yıl: XXV, s. 749-751.

346 MacMillan, **a.g.e.**, s. 421.

347 Peçalis-Diomidis'in bu iddiası, Başkomutan Paraskevopulos'un arşivinde yer alan ve 1919 yılının Nisan ayında gerçekleşen iki toplantının tutanağına dayandırılmaktadır. Tutanaklardan biri Basri Bey ile Vamvakas ve Pappas; diğeri ise Basri Bey ile Venizelos, Politis, Vamvakas ve Pappas arasında gerçekleşen görüşme ile ilgilidir. Bu kaynakta yer alan bilgilere göre Basri Bey, Arnavut hükümetinde

Venizelos İstanbul'u reddedebilecek dünya üzerindeki tek Helen olmakla övünmüştür. Fakat bu konudaki tavrı sebebiyle eleştirilebilmektedir. Peçalis-Diomidis'e göre belki de bu, Yunan Başbakanı'nın en trajik hatalarından biridir. Ancak yine de Venizelos'un, İstanbul'un herhangi bir dönemde Helen olması fikrinden uzaklaştığını göstermemektedir. Venizelos'un İstanbul konusundaki tavrı, basit bir diplomatik manevra olarak yorumlanmalıdır. Müttefikler Venizelos'tan İzmir'e ordu göndermesini istediklerinde, İstanbul'un Yunanistan'a verilmesi fikri henüz olgunlaşmış değildir. Venizelos 1919-1920 döneminde defalarca, "Yunanistan'ın İstanbul'u Anadolu aracılığıyla, Anadolu Helenleri'nin dinamizmi ve İstanbul çevresinde yaşayan Helenlerin yardımlarıyla alacağını" ifade etmiştir. Dolayısıyla Barış Konferansı'ndaki tavrı Trakya ve Batı Anadolu'yu talep etmek, İstanbul ve Boğazlarda küçük yapay bir devletin oluşmasını desteklemek şeklinde olmuştur. Diğer taraftan

---

başbakanlık yapmış, 1916'dan savaş bitimine kadar Viyana'da esir olarak alıkonulmuştur. İsviçre'de Yunan elçisi Aleksandris ile tanışmıştır. 1919 Mart'ında Aleksandris Venizelos'a, Basri Bey ile görüşmesini telkin etmiştir. Basri Bey'in Türkler ve Helenleri Anadolu'nun en önemli unsurları olarak gördüğü ve bu iki unsurun işbirliğine dayanan siyaseti desteklediği söylenmektedir. Yabancıların Anadolu'ya sızdıkları herhangi bir rejimdense, Yunanlılarla işbirliğini daha iyi bir durum olarak değerlendirmektedir.

İstanbul'un uluslar arası olması, büyük devletlerin etkisine girmesi demekti. İstanbul Türk olarak kalacak olursa, bir konfederasyonun, gelecekteki birleşmenin çekirdeği, "mikrokosmos"u olabilirdi. Bu durumda Yunanlıların pek çok kazanımları olurken, Türkler de yok olmaktan kurtulurlardı. Türk-Yunan işbirliği olmalıydı, çünkü aksi halde Osmanlı sömürge haline gelir, ya da yeniden İttihatçıların eline düşerdi.

Basri Bey, Yunan yetkililerin kime dayandığı sorusuna, "Padişah, Damat Ferit ve Şeyhülislam Mustafa Sabri" yanıtını vermiş, diğer siyasetçi dostlarının da işbirliği ile Türk halkını, Türk-Yunan işbirliği konusunda ikna edebileceğini söylemiştir.

Venizelos Yunanlılara, bir tek Osmanlı Hükümeti'nin bir beyanatı ya da padişah iradesinin güvence verebileceğini söylemiştir. Türk hükümeti bu beyanatıyla, Venizelos'un muhtırasındaki Yunanlıların Trakya ve Anadolu'daki taleplerini kabul etmeliydi. Osmanlı idaresinde kalacak Rumlara idarede yer. en azından Adalet ya da İçişleri Bakanlıklarından biri verilmeliydi. Bu koşullar gerçekleşecek olursa. Yunan Hükümeti Barış Konferansı'nda Türklerin İstanbul ile ilgili görüşlerini destekleyebilirlerdi. Padişah iradesi istenirken, böyle bir iradeye dayanan bir Yunan işgalinin Türkler tarafından daha farklı karşılanacağı, en azından Türk direnişini geciktireceği düşünülmüş olmalıdır.

Yunanlılar tarafından Basri Bey'in işini kolaylaştıracak tüm olanaklar sağlanmıştır. Basri Bey İstanbul'a, Venizelos'un Yunan İşgal Komiseri Kanellopulos'a yazdığı referans yazısıyla gitmiş ve iddia edildiğine göre, Venizelos'la yaptığı ön anlaşmanın uygulanması konusunda siyasetçi arkadaşlarının niyetlerini anlamaya çalışmış, Kanellopulos'a Osmanlı hükümet çevreleriyle ilgili bilgi aktarmıştır.

Kaynakta Basri Bey'in İzmir Valisi olarak atanmasının tasarlandığı da ifade edilmekte, ayrıca Basri Bey'in belki de Osmanlı Hükümeti adına resmi bir görüşme yapmamış olabileceğinin de altı çizilmektedir. Yine de sunduğu tekliflerin kaydadeğer olduğu ve üst düzey Osmanlı yetkilileriyle ilişkilerinin bilindiği ifade edilmektedir. Bu sebeple Venizelos O'nunla bir ön anlaşma yapmanın değeceğini düşünmüştür.

Nik. Peçalis-Diomidis, "1919: Ti Smirni, İ Tin Poli [İzmir Mi, İstanbul Mu?]", **Meletimata Giro Apo Ton Venizelo Ke Tin Epohi Tu [Venizelos ve Dönemi İle İlgili İncelemeler]**, Atina: Ekdosis Filippoti [Filippoti Yayınları], 1980, s. 101-118.

Başkomutan Paraskevopulos da, purosunu Meriç'te yakıp, Pera Palas'ta içmekten söz etmektedir.

Venizelos Yunanistan'ın İzmir'e yerleşmesi durumunda İstanbul'un da umulabileceğini düşünmüş, ancak bunun tersini olası görmemiştir. "Yunanistan önce İstanbul'u elde edecek olursa Ege'yi kaybedebilir; kaldı ki Anadolu'da ulusal temeller üzerine inşa edilecek olası bir Türk devleti, Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesine izin vermez", şeklinde düşünmüştür. Venizelos'un İstanbul konusunda başka çekinceleri de olmuştur. Müttefiklerin boğazların denetimi yükünden veya Yunanistan'ın diğer taleplerinden kurtulmak için bunu yapabilecekleri ihtimali, O'nu korkutmuştur.

Peçalis-Diomidis, eğer İstanbul'un Yunanistan'a verilmesi ile ilgili alternatif incelenmiş olsaydı, bunun gerçekleşmesi halinde Yunanistan'ın Doğu ve Batı Trakya'yı elde edebileceği, Midye-Enez hattının doğusuna geçebileceği, denizlerin Trakya Helenizmini saldırılardan koruyabileceği görülebilirdi, demektedir. Kendisini bu konuda eleştirenlere göre Venizelos, körcesine Ege'nin cazibesine kapılmıştır.

İzmir'e gönderilecek ülke olarak Yunanistan'ın seçilmesiyle ilgili, özellikle sol görüşte oldukları anlaşılan bir takım tarihçi, araştırmacı ve yazarlar, Yunanistan'ın İngiltere'nin Ortadoğu politikasını uygulamak üzere seçildiğini, bunun da bir takım objektif sebeplere dayandığını ifade etmektedirler. Konu üzerindeki görüşleri sebebiyle eserine en çok atıfta bulunulan Nikos Psirukis'tir.

Psirukis'e göre Yunanistan'ın İzmir'e gönderilecek ülke olarak seçilmesindeki birinci sebep, İngiliz beklentilerinin Yunan sermayesinin beklentileriyle aynı olmasıdır. Yunan armatörlerin Ortadoğu ve Karadeniz'de büyük çıkarları vardır. Çünkü etkinliklerinin büyük bölümü bu bölgelerdedir. Rusya'daki ihtilal, yerel bir burjuva sınıfının oluşması, Ortadoğu'daki ulusal bağımsızlığı amaçlayan akımlar, Yunan sermayesi için problemler yaratmışlardır. Sovyet Rusya'nın varlığını sürdüreceği anlaşılmıştır ve bunun, Ortadoğu'da yeni kazanımlarla telafisine çalışılmaktadır. Yerel burjuva sınıfının etkinlikleri bu ihtiyacı daha da arttırmaktadır.

İngiliz-Yunan işbirliğine götüren diğer bir sebep, Yunan sermayesinin güçsüz yapısıdır. Büyük Yunanistan'ın İngiliz himayesinden kurtulacak gücü olmadığı gibi, var olabilmesi için İngiltere ile olan ekonomik ve siyasi ilişkilerini arttırmak zorundadır. İngiliz himayesi olmadan Büyük Yunanistan'ın, kartlardan oluşturulmuş bir kule misali düşme olasılığı vardır. İngiltere ise, Ortadoğu'da sabit ve sadık bir jandarma istemektedir.

İngiltere Yunanistan'ı, önemli miktarda silahlı güce sahip olduğu için de seçmiştir. Diğer taraftan Türk halkı, 1919 yılının başından itibaren direnişe geçmiş durumdadır. Silahlı kuvvetlere yer vermeden, emperyalist amaçların gerçekleşmesi olasılığı bulunmamaktadır. İngiltere en uygun asker olarak, sayıca fazla ve deneyimli Yunan askerini görmüştür. Savaş sonrasında İngiltere'de ortaya çıkan barış yanlısı ve sendikacı akımlar, İngiltere'nin Ortadoğu'da açık bir savaşı göze almasını engellemektedir. İngiliz kuvvetleri kısıtlı ve sadece petrol bölgelerinde (Musul-Mezopotamya) kullanılmalıdırlar. Ayrıca bir deniz ülkesi olarak Yunanistan'ın, Akdeniz'deki İngiliz donanması aracılığıyla denetlenmesi imkan dahilindedir.

Psirukis, Yunanistan'ın seçilmesinin bir diğer sebebi olarak, "Anadolu'da Helenizmle ilgili etnik meselelerin varolduğunu" göstermektedir. "Anadolu Helenizminin problemi, tüm Yunan halkının problemiydi" demekte, ancak bu problemin Yunan ekonomik çevrelerine, tüm Helenleri bir ideolojinin hükmüne sokma olanağı verdiğini, "Megali İdea" ile yayılmacı siyasetin örtüştüğünü vurgulamaktadır. Yunan halkının Osmanlı'ya karşı duyduğu "kin", olayın son derece şövenist bir karaktere bürünmesine sebep olmuştur. Böyle bir atmosferde de, Yunan halkının haklı istekleriyle, haksız yayılmacılığın sınırlarını ayırt etmesi zorlaşmıştır. Yunan halkı idarecilerinin ne zaman ulusal, ne zaman yabancı dil konuştuklarını ayırt edememiştir. Petrol Savaşı, "Megali İdea" tarafından Helenlerin kutsal savaşı olarak gösterilmiştir. "Megali İdea" İngiliz emperyalizmine büyük olanaklar sunarken, Yunanistan'a çok daha büyük zararlar açmıştır[348].

Dido Sotiriyu ise, Yunanistan'ın İzmir'e gönderilmesi kararının bir oldu bittiyle alındığını ifade ettikten sonra, "Yunanistan Anadolu'daki durumu incelemeden tuzağa düştü" demektedir. Sotiriyu Anadolu Harekatı'nın, bir taraftan Türk ulusal direnişinin liderini, diğer taraftan da diğer İtilaf Devletleri'ni tehdit etmek isteyen İngiltere'nin oyunu olduğunu vurgulamakta, "Yunan askeri özgür değildi. Yunanlıların emriyle, Yunanlıların çıkarları için savaşmıyordu. Her hareketi için İngiltere'nin onayını bekliyordu" demektedir[349].

Koliopulos, Yunanistan'ın savaşa girmesi sonucunu ortaya çıkaran olguların daha iyi anlaşılabilmesi için, bunların bir takım donelerin ışığı altında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

---

348 Psirukis, a.g.e., s. 74-77.

349 Dido Sotiriyu, **İ Mikrasiatiki Katastrofi Ke İ Stratigiki Tu İmperyalizmu Stin Anatoliki Mesogio [Anadolu Felaketi ve Doğu Akdeniz'de Emperyalizm Stratejisi]**, 9i Ekdosi [9.b.], Atina: Ekdosis Kedros [Kedros Yayınları], 1991, s. 29; 39-40.

Koliopulos, ülkenin coğrafi konumu ve müttefiklerin ihtiyaçları sebebiyle, Yunanistan'ın savaşa girmesini kaçınılmaz görmektedir. Mütefiklerin Yunanistan'ı savaşa ikna edebilecek konumda olduklarını, Yunanistan'ın Trakya ve Anadolu'yla ilgili taleplerinin bunu kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Bu konuda Yunan halkının geniş onayının olduğunu, çünkü ülkenin Balkan Savaşları'na girerek yeni topraklar kazandığını, Anadolu'ya asker gönderilmesi geniş bir ulusal desteğe sahipken seçimden çıkmış hiçbir Yunan hükümetinin bunu görmezden gelemeyeceğini vurgulamaktadır. Yunanistan bir asırdır Yunan toprakları kabul ettiği bölgenin birleşmesini hedefleyen bir siyaseti seçmiş ve bu siyaseti büyük bir tutarlılıkla uygulamıştı. Diğer taraftan Yunanistan, Balkan Savaşı esnasında kazandığı toprakları garanti altına almış da değildi. Onların garanti altına alınması, takip eden savaş döneminde uyanık olmayı gerektirmekteydi. Bu sebeple Birinci Dünya Savaşı ve Anadolu Harekatı, Yunanistan ve komşuları için Balkan Savaşı'nın devamıydı[350].

Olayı bir kurmay subay olarak değerlendiren Spiridonos da, "Müttefikler her yere dağılmış durumda oldukları için Yunanistan'ı İzmir'e çıkardılar" demektedir. Spiridonos, Yunanistan Dışişleri arşivinde bulunan Venizelos'a ait bir muhtırada, Osmanlı'nın altı milyona indiğinin ifade edildiğini, bu sebeple kolayca etkisizleştirilebileceğinin düşünüldüğünü kaydetmektedir. Dolayısıyla, Venizelos'a yapılan teklifi geri çevirmenin bir mantığı olmayacaktır. Diğer taraftan 300 bin firarisi olduğu söylenen Türk askeri de, tamamen etkisizleştirilmiş sayılmaktadır. Spiridonos, "Müttefikler arasındaki kıskançlıktan dolayı Türk askerinin yeniden yaşama geçeceğini kim bilebilirdi?" demektedir. Bu sebeple Yunan askerinin İzmir'e çıkması, Yunan siyasetinin bir başarısı sayılmıştır. Bu konuda kuşkulu olanlar bile aksi görüşlerini bir kenara iterek, Yunan halkının ortak coşkusuna katılmışlardır[351].

Yunan tarihçiliğinde Venizelos'un Anadolu ile ilgili umutlarının bir takım varsayımlara dayandığı vurgulanmaktadır. Bu varsayımlardan bir kaçı, Yunan ordu ve donanmasının yorgun olmadığı, Anadolu'daki Helen nüfusun gelişmiş olduğu ve özgürlüğü için mücadele edeceği, Yunanistan'ın maddi ve manevi kaynaklarının Anadolu Harekatı için yeterli olduğu, Anadolu'daki dost müttefik devletlerin Yunanistan'ı koruyacakları[352] ve Türk ulusunun ayaklanmayacağıdır. Venizelos, bu varsayımlarından dolayı da eleştirilmektedir. Çünkü Venizelos'un Türk ulusunun ayaklanmayacağı öngörüsü tamamen

350 Koliopulos, **a.g.e.**, s. 280-281.

351 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 53-54.

352 Hronopulos, **a.g.e.**, s. 53.

gerçek dışıdır. Aslında olayların bu şekilde gerçekleşeceklerine dair hiçbir işaret yoktur. Anadolu Helenlerinin, harekatın daha çabuk gerçekleşmesi için destek verecekleri tezi de dayanaklardan yoksun görünmektedir. Olaylar, Yunanistan'ın Anadolu Helenlerini örgütleyecek yöntem ve imkandan yoksun olduğunu göstermiştir. Anadolu Helenleri de bazı sembolik kahramanlıklar dışında, özgürlük savaşçısı olarak talepleri karşılayamamışlardır. Yunanistan'ın yalnız bırakılmayacağı, İzmir'de kurulacak Yunan üssünün müttefiklerce korunacağı tezinin de bir hayal ürünü olduğu ortaya çıkmıştır. Yunanistan'ın Anadolu'nun herhangi bir parçasını topraklarına katma girişimi Türk halkının tepkisini çekmiş ve Yunanistan bir "Asya Savaşı"na sürüklenmiştir[353].

Hemen hemen konuyla ilgili tüm Yunan kaynaklarında "Anadolu"dan söz ederken, "Küçük Asya" ifadesi kullanılmaktadır. "Küçük Asya" denildiğinde, Asya'nın en batı ucunda yer alan bir yarımada anlaşılmaktadır. Bu yarımadanın kuzeyi Karadeniz, batısı Ege Denizi ve güneyi Akdeniz'le çevrilidir. Ege Denizi ve Karadeniz, Marmara Denizi ve Boğazlar aracılığıyla bağlanmaktadır[354]. Yunan kaynaklarındaki bir diğer tanımda, bölge için nadiren "Anatolia" isminin kullanıldığı ifade edilmektedir[355].

"Anadolu" kelimesi, "Anatoli" kelimesini çağrıştırmaktadır. "Anatoli", "Doğu-Güneşin doğduğu yer" anlamına gelmektedir[356]. Batı dünyası bölge için daha çok "Küçük Asya" ifadesini kullanmıştır. Bu terimi ilk kullanan, V. yüzyılda, artık Bizanslaşmakta olan Doğu Roma'nın tarihçilerinden Orosius olmuştur[357]. Türkçe literatürde, "Asya-yı Sugra" ifadesine de rastlanmaktadır[358].

Dergah Dergisi'nde yayınlanan "Memleket Manzaraları-Küçük Asya" isimli makalede de ifade edildiği gibi, Anadolu Türkler için çok değerlidir; çünkü başlı başına bir alemdir. O Anadolu ki her köşesinin rengi, dokusu ve özelliği başkadır. Bazı bölgeleri Akdeniz'i, bazı bölgeleri Osmanlı'nın kaybettiği Suriye'yi, Mısır'ı, Irak'ı, Kafkasları ya da Rumeli'yi hatırlatmaktadır ve bu

353 Yannopulos, **a.g.e.**, s. 115-119.

354 http://el.wikipeda.org [02.03.2006]

355 "Mikra Asia [Küçük Asya]", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 12, s. 366.

356 **Türkçe-Yunanca Sözlük**, s. 56.

357 Yuluğ Tekin Kurat, "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 407.

358 Muzaffer Gökman, **Atatürk ve Devrimler Tarihi Bibliyografyası**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1981, s. 264.

sebeple Türklerin kalplerinde biriken acıları biraz olsun hafifletebilir. "Anadolu, gökleri bir, dilleri bir, dinleri bir olan bir halkın yurdudur"[359]. Öncesinde pek çok kayıplara uğramış olan Türkler, "Anadolu" denilen bu güzel ve gizemli toprakları kaybetmemek için ellerinden gelen gayreti, mücadeleyi ve azmi göstereceklerdir.

B. İzmir'in Yunan Ordusu Tarafından İşgali

1. İzmir'in İşgali Öncesindeki Gelişmeler

İzmir'le ilgili olarak Mondros Ateşkes Antlaşması'nı takip eden süreç, Hronopulos tarafından şu sözlerle anlatılmaktadır: Mondros'u takip eden birkaç günlük sessizlikten sonra, İzmir limanında iki İngiliz gemisi görünmüştür. Bunların gelmesi İzmirli Rumları heyecanlandırmıştır. Hemen rıhtıma koşmuşlar ve dükkanlarına Yunan ve müttefik bayrakları asmışlardır. Nurettin Paşa bazı önlemler almışsa da, iki gün sonra bir Fransız gemisi limana girdiğinde Rumların heyecanı daha da büyümüştür. Daha sonra İtalyan gemisi de gelmiştir. Gerçi İtalyan gemisinin gelişi Rumların karışık duygular yaşamalarına sebep olmuştur. Rumlar müttefiklerin gelmelerine sevinmekte, Yunanistan'ın eksikliğine üzülmektedirler. Sonunda 24 Aralık (11 Aralık) 1918 sabahı bir Yunan muhribi olan "Leon" İzmir'e girmiş ve heyecanlı gösterilerle karşılanmıştır. Bu gemi, İzmirli Rumlar tarafından özgürlük habercisi olarak yorumlanmıştır. Birkaç gün sonra Yunan Kızılhaçı'nı getiren gemilerin gelişi de Rumların gösteriler yapmalarına sebep olmuştur. Yunan Kızılhaçı'nın başhekimi V. Çunukas'tır. Bu şekilde neşeli bir atmosferde, gelecek için duyulan büyük bir merak içinde, 1919 Nisan'ına ulaşılmıştır. Bu arada İzmir limanına 30 kadar müttefik savaş gemisi girmiş bulunmaktadır. Bunların içinde Amerika'nın da bir gemisi vardır. Yunanistan açısından önemli olan ise, Akeksandros Hacikiriakos'un idaresindeki "Averof" zırhlısının demir atmasıdır. Ancak aynı zamanda, Türklerin bir katliam gerçekleştirebileceklerinden endişe edilmektedir. Hronopulos'a göre, işte bu endişe sebebiyle Yüksek Konsey Yunanistan'ı İzmir'e çıkarmak yönünde bir karar almıştır. Bu kararı, bir telgraf trafiği süreci takip etmiştir.

6 Mayıs (23 Nisan) 1919'da Paris'ten Atina'daki Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen ve Venizelos'un imzasını taşıyan telgrafta, Başbakan Yardımcısı Repulis'le bizzat görüşülerek tüm yük ve taşıma gemilerinin hazırlanması

359 Hamid Sadi, "Memleket Manzaraları-Küçük Asya", **Dergah Dergisi**, Sayı: 2 , İstanbul: 1922 (1337), s. 28.

için harekete geçilmesi isteniyordu. Bu telgraf, Venizelos'un Lloyd George ile yaptığı söyleşinin akabinde yazılmıştı. Aggelomatis'e göre telgraftaki birkaç satırda, onlarca Helen neslinin rüyası gizliydi.

Sonraki gün Venizelos, Repulis'e bir telgraf göndermiş ve Barış Konferansı'nda alınan kararlarla ilgili ayrıntıları aktarmıştır. 7 Mayıs (24 Nisan) 1919 tarihli ve Venizelos'un imzasını taşıyan telgrafta, tüm gemilerin hızlı bir şekilde Eleftherа[360] limanına hareket etmesi söylenmektedir. Bu gemiler, 1. Tümen'i İzmir'e taşıyacaklardır. Bu Wilson, Clemenceau ve Lloyd George'un kararı ile gerçekleşiyordu ve Konsey kendisini (Venizelos'u) birkaç dakika önce haberdar etmişti. Yunan gemilerine İngiliz savaş gemileri eşlik edecek ve işgal, askeri işgal karakterini taşıyacaktı. Ancak askeri yetkililerin yanında bir siyasi danışman da gönderilecek ve bu kişi muhtemelen Steryadis olacaktı. Steryadis'in hemen İzmir'e gönderilmek üzere, bulunduğu görevden çağrılması gerekmekteydi. Ancak bu şekilde oradaki çeşitli problemlerle mücadele edilebilirdi. Steryadis'e talep ettiği memurlar verilmeliydi. Venizelos, Eski Drama Valisi Ali Naipzade'nin de orduyla beraber İzmir'e gönderilmesinde yarar görüyordu. Ayrıca iyi subaylardan oluşan 500 kişilik jandarma kuvvetinin de hazırlanması gerekliydi. Bu kuvvet, olabildiğince hızlı bir şekilde hareket etmeli, Sisam'da ordunun ulaşmasını beklemeli ve Yunan Ordusu'ndan sonra İzmir'e çıkmalıydı. Benzer şekilde Savaş Bakanı Yardımcısı İoannis Athanasakis, sağlık hizmetleri için gerekli önlemleri almalıydı. Çıkarmanın Türkler tarafından algılanmaması için gizliliğe önem verilmeliydi.

Aynı tarihi, yani 7 Mayıs (24 Nisan) 1919 tarihini taşıyan, Repulis'e gönderilmiş olan Venizelos imzalı ikinci bir telgrafta, çıkarmanın gizli tutulabilmesi amacıyla gemilerin, "Rusya'dan yeni göçmen taşımak için, ya da Selanik'e son gelen göçmenlerin Karadeniz'e ve İstanbul'a geri götürülmesi için, belki de Rum nüfusun tehlikede olduğu Karadeniz'e birlik gönderilmesi için" hazırlandığının söylenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Telgrafta, her türlü boşboğazlığın çok önemli sonuçları olabileceğine dikkat çekilmektedir.

Venizelos 6 Mayıs (23 Nisan) 1919 tarihinde, İstanbul'daki Yunan Komiseri Kanellopulos'a da bir telgraf göndermiş ve Kanellopulos'u Yüksek Konsey'in kararı hakkında bilgilendirmiştir.

---

360 Yunan askerinin gemilere yükleneceği limanın adının "Elefthera (bazı kitaplara Eleftheron olarak geçmiştir)" olması ilgimizi çekmiştir. Bu kelime, Yunan Başbakanının "serbestlik taraflısı" ya da "liberal" anlamına gelen "Eleftherios" ismi gibi, "eleftheria" yani "özgürlük" sözcüğüyle aynı kökten gelmektedir. Bu askerler, resmi Yunan tezlerinde ifade edildiği şekliyle, boyunduruk altındaki kardeşlerini özgürleştirmeye "eleftherosi" gitmekteydiler ki, Hrisostomos onları "eleftherotes" yani "kurtarıcılar" olarak anmıştır. **Türkçe-Yunanca Sözlük**, s. 246.

Ayrıca Venizelos Başkomutan Paraskevopulos'a gönderdiği telgrafta, İzmir'e çıkması muhtemel olan 1. Tümen'in hazır tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Bu telgrafta 1. Tümen'e ek olarak bir tümene daha ihtiyaç duyulabileceğine dikkat çekilmiştir. Telgrafta bunun Makedonya'daki orduyu zayıflatabileceğine de değinilmiş, İzmir'de İngiltere, Fransa ve Amerika'nın gemileriyle "Averof" zırhlısı ve iki Yunan muhribinin de bulunduğu vurgulanmıştır. Aslında bu surette Venizelos, tümenin gerektiğinde himaye edilebileceğini anlatmıştır. Venizelos telgrafında, en kısa zamanda yeni bilgileri ileteceğini, zaman kaybetmeden ordunun yarın gemilere binecek şekilde hazır edilmesini istemiştir.

Repulis'in Başkomutan Paraskevopulos'a gönderdiği telgrafta (tarih yok), 1. Tümen'in Elefthera'ya gelen gemilere binmek üzere hazırlanması, ancak bu görevin hızlı, fakat gizli tutularak yapılması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Telgrafta, "Sadece biz görevin İzmir körfezinin askeri işgali ile ilgili olduğunu bilmeliyiz" denilmiş, askeri güç hakkında bilgi istenmiştir.

Repulis'in 8 Mayıs (25 Nisan) 1919'da Paraskevopulos'a gönderdiği telgrafta gemiler hakkında bilgi verilmiş, bu gemilere on bir binin üzerinde askerin sığabileceği söylenmiştir. Gemilerin görevi ve rotalarının gizlenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Aggelomatis bu telgraf trafiğini yorumlarken, "Bu hazırlığın ne için olduğunu bilen bir avuç insan dışında diğerleri hissediyor, ancak ne olduğunu tam olarak bilmiyorlardı. İşte Venizelos 10 Mayıs (27 Nisan) 1919'da hazırlık ateşi ile yanarken ve kaygılar içindeyken, Paraskevopulos'a aşağıdaki telgrafı gönderdi" demektedir.

10 Mayıs (27 Nisan) 1919 tarihli ve Venizelos imzasını taşıyan Paraskevopulos'a hitap eden birinci telgrafta, "Yükleme işleminin yarın başlayıp Pazartesi günü tamamlanacak ve o gün hareket edilecek şekilde her türlü önlemin alındığını ümit ediyorum" denilmekteydi.

Resmi söylemden farklı olarak Psirukis, hazırlıkların gizli ve hızlı yapılmasının düşmanı gafil avlamak için olmadığını, Türklerin zaten düzensiz, silahsız ve askeri işgal altında olduklarını, Fransa ve Amerika görüşlerini değiştirmeden, İtalya karşı önlemler almadan kararların uygulanması gerektiği için Yunanistan'ın hazırlanmadığı bir oyuna çekildiğini ifade etmektedir[361].

361 Psirukis, a.g.e., s.113-114.

Venizelos'un Paraskevopulos'a 11 Mayıs (28 Nisan) 1919'da gönderdiği diğer telgrafta ise, "Umarım her şey hazırdır. Bugünkü toplantıda, tümenin hareketinin Pazartesi günü olacağına karar verildi. Bizim kabahatimiz sebebiyle gecikme olmasın" vurgusu yapılmaktaydı.

Venizelos 12 Mayıs (29 Nisan) 1919 tarihli telgrafı ile Dışişleri Bakanlığı'na beklediği haberi vermiştir. Venizelos telgrafında, "Zito To Ethnos!", yani "Yaşasın Millet!" demektedir.

Venizelos buna paralel "Leon" muhribi komutanı Mavrudis'e gönderdiği diğer bir telgrafında Yüksek Konsey'in kararını bildirmiş ve ulaşma saatinin Amiral Calthorpe'tan öğrenilmesini istemiştir. Mavrudis'e hitap eden bu telgrafın da tarihi 12 Mayıs (29 Nisan) 1919'dur.

İzmir'in işgalini gerçekleştirecek olan 1. Tümen Yunan tarih kitaplarında, "Yunan Ordusu'nun en şanlı tümeni" olarak nitelendirilmektedir. Bu tümendeki askerlerin ekseriyeti Tesalyalıdırlar ve ifade edildiğine göre Yunan Ordusu'nun en disiplinli ve yakışıklı çocuklarıdırlar[362]. Tümen, Topçu Albay Nikolaos Zafiriyu'nun komutasında olup, 4., 5. Piyade Alayları, 1/38 Evzon Alayı, Topçu Alayı, Tümen İstihkam ve Muhabere Bölükleri ile Sıhhiye ve Lojistik teşkillerinden ibarettir.

Aggelomatis Yunan işgal kuvvetlerinin Yunanistan'dan İzmir'e doğru hareketini şu sözlerle anlatmaktadır: 13 Mayıs (30 Nisan)'ın ilk ışıkları, muhteşem bir görüntüyü aydınlatıyorlardı. Bir gemi konvoyu, Yunanistan'ın binlerce çocuğunu bilinmeyene doğru taşıyordu. Çoğu, 1. Kolordu'yu desteklemek için Güney Rusya'ya gittiklerini düşünüyorlardı. Tümen komutanı Zafiriyu, kurmaylarla birlikte "Siria"nın kaptan köşkünde oturuyordu. Deniz Binbaşı Sakturis tümen komutanına denize açılmak için her şeyin hazır olduğunu bildirdiğinde, Zafiriyu üç kez haç çıkarmış ve eğilerek tümen piyadesinin komutanı Albay Harilaos Çerulis'i öpmüştü. "Themistoklis" gemisinden Yunan Milli Marşı'nın sesleri duyuluyordu. Ancak çıkarma gemileri daha limandan çıkmadan, tekrar limana geri dönmeleri emri gelmişti. On saatten fazla bir gecikmeden sonra, 13 Mayıs (30 Nisan) saat 17:00'da, gemiler yeniden demir almışlardır. Konvoya Yunan ve İngiliz muhripleri de eşlik etmektedirler. Birkaç saat sonra askerler, Rusya'ya gitmedikleri bilgisini almışlardır.

Tümen komutanı 13 Mayıs 1919 akşamı yayınladığı emirde; "İstikametimiz neresi olursa olsun, esaret altında yaşayan kardeşlerimizi kurtarmaya

362 Kordatos, a.g.e., s. 528.

gidiyoruz. Heyecanımız yerindedir. Fakat çirkin bir harekette bulunmamak lazımdır. Bu heyecan, göreve bağlılıkla ve verilen emirleri yerine getirmekle belli olacaktır. Kardeşlerimiz, babalarımız, evlatlarımız, biraz sonra varacağımız yerde bulunuyorlar. Unutmayınız ki, gideceğiniz yerde başka dinlerden insanlarla, yani Türkler ve Yahudilerle de karşılaşacaksınız. Bunlara karşı hiçbir hareket değişikliği olmasın. Çünkü biraz sonra bunlar da Helenler gibi kardeşlerimiz olacaklardır. Bunlara karşı davranışlarımız, uygar dünyaya karşı vereceğimiz başarılı bir sınav olacaktır. Böylece Yunanistan'ın, yalnız Helenleri değil, başkalarını da idare etmesini bildiğini göstereceğiz. Her birimizle temsil olunan Helen ulusunun, ciddi, adil ve erdemli bir ulus olduğunu göstermeliyiz. İşte davranışımız. Her an yaklaşıyoruz. Tanrı bizimledir..." denilmektedir.

Aynı anda Venizelos'un tümene verdiği emir de açıklanmıştır:

"Büyük devletler tarafından, şehirde güvenliği sağlamak amacı ile Yunan Ordusu'nun İzmir'i işgal etmesine karar verilmiştir.

Ulusal ordumuzun tarihinde, size verilen görevden daha onurlandırıcı çok az görev olmuştur.

Önceden de biliyorum ki, görevinizin seviyesinde olacaksınız. Tüm subay ve askerlerin, bu göreviniz için haklı bir gurur taşıdığınızı, her birinizin ulusa karşı taşıdığı sorumluluğun sonuçlarını hesapladığınızı da biliyorum.

Tümendeki herkesin, bizzat kendisinin Yunanistan'ı temsil ettiğini bilmesi gerekir. Herkes Yunanistan'a karşı gösterilecek kıymetin, sadece soydaşlarına karşı değil, İzmir'deki çok sayıdaki yabancı unsurlara karşı da göstereceği her sözüne ve her hareketine bağlı olduğunu her an hatırlamalıdır.

Konsey'in, İ(y)onya'nın annesinin düzenini sağlayacağımız konusunda bize güvenerek verdiği onur, bize ne kadar güvendiğini göstermektedir. Bu güvene layık olacağınızdan eminim.

Soydaşlarınıza karşı davranışlarınız konusunda size önerilerde bulunmam gerekmez. Asırlardan beri, en büyük felaketlerde bile umutsuzluğa kapılmaksızın bu mutlu günleri bekliyoruz.

Ancak bunun dışında; Türk, Yahudi, Ermeni unsuruna ve çeşitli Avrupa kolonilerine de davranışlarınızla, Yunan Ordusu'nun müttefiklerden yiğitlik, özveri ve incelik konusunda geri kalmadığını, aynı zamanda uygarlığın ilk hattında olduğunu göstermeniz gerekir.

Ulusal taleplerimizin gerçekleşmesi büyük ölçüde tüm yabancı unsurlara ve özellikle bunların içinde en kalabalık olan Türklere vereceğiniz güvene bağlıdır.

Tüm ulusun duaları size eşlik etmektedir."

Tümen karargahını taşıyan "Siria", 4. Piyade Alayı'nı taşıyan "Adriatikos", 5. Piyade Alayı'nı taşıyan "Themistoklis", 1/38 Evzon Alayı'nı taşıyan "Patris" ve "Atromitos", topçu takımını taşıyan "Elda", "Kentavros" römorkörünün ve "Leon" liderliğindeki Yunan muhriplerinin eşliğinde Midilli'ye ulaşmıştır. Sağda ve solda İngiliz muhripleri olmakla birlikte, bunlar çok yakında değillerdir. Konvoy adanın batı ucunu geçip Yero (Geras) limanına ulaştığı esnada, İngiltere'den buraya demirlenmesi için işaret almıştır. Bu emir yerine getirildiğinde, 14 Mayıs (1 Mayıs) 1919 ve saat 12:00'dır.

Bu emrin amacı, Yunan kuvvetlerinin İzmir çıkarmasından önce hazırlık yapmasıdır. Alınan mesajda, Amiral Calthorpe'un çıkarma için 15 Mayıs (2 Mayıs) 1919 saat 07:30'u belirlediği de bildirilmektedir. Gemilerin İzmir'e ulaşması için beş buçuk saate ihtiyaç duyulduğundan, 14 Mayıs'ı 15 Mayıs'a bağlayan gece saat 02:00'da hareket edilmesi gerekmektedir[363].

Yunan Genelkurmayı'nın konuyla ilgili kitabında, Midilli'de beklenen saatlerin tümen komutan ve kurmaylarına, İzmir limanını tanıma ve birliklerin hedeflerini belirleme konusunda zaman kazandırdığı ifade edilmektedir.

Tümen Komutanı Albay Zafiriyu, tümenin İzmir'e çıkışı ve oradaki tertibatını kararlaştırmak üzere "Leon" muhribi ile İzmir'e hareket etmiştir. Yunan Deniz Albayı Mavrudis ile görüşerek çıkarmanın tarzını ve çıkarmadan sonra birliklerin yerleşecekleri bölgeleri belirleyen tümen komutanı, davet üzerine Amiral Calthorpe ile de temas ederek fikir alış verişinde bulunmuştur. Calthorpe ile yaptığı görüşme esnasında Zafiriyu, çıkarma koşullarının sağlandığını ve Türk askerine çıkarma esnasında kışlalarında kalmalarının emredildiğini öğrenmiştir[364].

Tümeninin başına dönen Zafiriyu, şu emri vermiştir:

"Direnişe imkan bırakmamak için, İzmir şehrinin etrafı süratle abluka altına alınacaktır. Yabancı unsurların şehir içinde karışıklık çıkarmalarına

363 Hr. Em. Aggelomatis, **To Hroniko Megalis Tragodias [Büyük Trajedinin Tarihi]**, 2i Ekdosi [2. b.], Atina: Ekdosis Estia [Estia Yayınları], 1971, s. 24-35.

364 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, Atina: Ekdosis Diefthinseos İstorias Stratu [Askeri Tarih Yayınları Müdürlüğü], 1967, s. 15.

imkan bırakılmayacaktır. Şehir içinde meydana gelebilecek direnişi kırmak için, Türk ve Rum mahalleleri birbirinden tecrit edilecektir.

Evzon Alayı Karantina (dahil) - Kadifekale (dahil) İzmir'i batıdan ve güney batıdan çevirecek ve koruma altına alacaktır.

4. Piyade Alayı, yerli kılavuzların gösterecekleri sokakları işgal etmeye ve Rum mahalleleriyle Türk mahallelerini birbirinden tecrit etmeye memurdur.

5. Piyade Alayı şehrin kuzey ve kuzey doğu bölgesini kuşatmaya memur edilmiştir".

14 Mayıs (1 Mayıs) 1919 öğle saatlerinde, "Averof"tan çıkan özel görev takımları rıhtımdaki bir takım noktaları işgal etmiş ve Yunan Konsolosluğu'nun güvenliğini güçlendirmişlerdir. Bu arada şehrin ileri gelenleri, öğleden sonra saat 17:00'da İzmir Metropolitliği'ne davet edilmişlerdir. Hepsi de, önemli bir gelişmenin söz konusu olabileceğinden kuşkulanmaktadırlar. Onların bu kuşkuları Helen topluluğu içinde yaygınlaşınca, Agia Fotini Kilisesi'nin[365] bahçesi dolmuştur.

O gün Metropolitlik'te yaşananları İzmirli gazeteci Pantelis Kapsis'in oğlu Yannis Kapsis, babasının kaleminden aktarmaktadır. Aşırı milliyetçi duygularla kaleme alındığı anlaşılan Yannis Kapsis'in eserinde, İzmirli Rum ileri gelenlerine çıkarmayı müjdeleyen Deniz Albayı Mavrudis'in, bu haberi verme şerefine nail olduğu ifade edilmektedir. Mavrudis'in Metropolitlik'te İzmirli Rum seçkinlerine hitap ettiği salonda, Pantelis Kapsis de bulunmuş ve o an yaşananları aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir:

"Piskoposluk Meclisi'nde Anadolu'nun Ortodoks din adamları ve İzmir'in ileri gelenleri bir araya gelmişlerdi. Ancak bu defa yüzlerine sevinç ve gurur yansımaktaydı...

İzmir'in Hrisostomos'u[366] imparatorluk cüppesini giymişti ve saygıdeğer

365 Agia Fotini Kilisesi, aynı zamanda İzmir Metropolitliği olarak işlev görmekteydi. Söylendiğine göre, İzmir kiliseleri içinde, en yüksek çan kulesine sahipti (33metre). Bkz. Muçopulos, **Alismonites Patrides - İ Fotodotra Mikrasia [Unutulmaz Vatanlar - Işık Kaynağı Anadolu]**, 113; 168.

366 İzmir Metropoliti Hrisostomos Kalafatis (1868-1922), Heybeliada Ruhban Okulu mezunu olup, Drama Metropolitliği görevinde de bulunmuştur. Drama Metropolitliği esnasında da Türk yetkilileri kaygılandıran faaliyetlerde bulunmuş olan Hrisostomos, İzmir Metropolitliği'ni 1910 yılında üstlenmiştir. 1922 Mart'ında, din adamları ve Anadolu Rumlarını en uygun anda halkı örgütlemek ve Yunan Ordusu'na yardım etmek üzere "Anadolu Savunma (Mikrasiatiki Amina)" gizli örgütünü kurmaya yönlendirmiştir. Bkz. Muçopulos, **Alismonites Patrides - İ Fotodotra Mikrasia [Unutulmaz Vatanlar - Işık Kaynağı Anadolu]**, 149-155.

çehresini ilahi bir ışık aydınlatıyordu. Mübaşirin haber vermesi üzerine, Deniz Albayı Mavrudis'i karşılamak üzere bizzat kendisi hareket etti.

Cüsseli subay, aşırı heyecandan sararmıştı. Askeri bir selam verdi ve genel bir duygusallık içinde duyurdu: "Yunan Ordusu'nun 1. Tümen'i hareket etmiş olup, yarın sabah İzmir'e çıkacak ve onu Kral Aleksandros adına işgal edecektir. Başbakan Venizelos, Anadolu Helenizm'ine aşağıdaki duyuruyu yapmaktadır..."

Ne sevinç çığlıkları, ne alkış duyuldu. Sadece hıçkırık. Sevinç ve milli gurur hıçkırıkları. Hrisostomos, Deniz Albayı'nı kutsadı ve ağlayarak O'nu kucakladı. Zapt olunamaz deniz kurdu, heyecandan iflahı kesilmiş olarak bir koltuğa yığıldı"[367].

Mavrudis'in okuduğu Venizelos'un beyanatında, zamanın geldiği ve Yunanistan'ın Barış Konferansı tarafından İzmir'in güvenliğini sağlamakla görevlendirildiği söylenmekteydi. Venizelos'a göre, Konferans'ı yönetenlerin gönlünde, İzmir'in Yunanistan ile birleşmesine karar verilmişti. Kendisi de Balkan Savaşları'na kadar boyunduruk altında olduğundan dolayı, Anadolu Rumlarının gönlünün neşe ile nasıl coştuğunu çok iyi anladığını söyleyen Venizelos, bu duyguların dışa vurumunu engellemeyi düşünmediğini, ancak bu dışa vurumun şehirdeki diğer unsurlara karşı düşmanca ya da kibirli bir hal almayacağından emin olduğunu ifade etmekteydi. Diğer unsurlara "Yunan özgürlüğü"nün herkes için din ve ırktan bağımsız olarak, eşitlik ve adalet getireceğinin anlatılmasını istemekteydi. Venizelos mesajında, İtalyanlara özellikle dikkat edilmesi gerektiğini de işaret etmekteydi.

Ancak Venizelos'un beyanatında Hronopulos'un işaret ettiği, Yüksek Konsey'in kararından uzak olan bir ifade de yer almaktaydı. Venizelos, kısa zamanda "Anadolu'nun yeniden doğuşunu" sağlayan kişi olarak, bu toprakları ziyaret etmeyi dilemekteydi[368].

Kilisedeki bu toplantının akabinde, şehirdeki gergin hava son haddine ulaşmıştır[369].

Metropolitlik'te Mavrudis ile yapılan toplantıdan sonra, Hrisostomos İzmir Rum gazetelerinden "Amalthia"da[370], İzmir halkına bir beyanat yayınlamıştır.

---

367 Kapsis, **Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar]**, s. 9-10.

368 Hronopulos, **a.g.e.**, s.64- 68.

369 Fethi Zabsız, "İzmir'in İşgalinde Yunan Vahşeti", **Kemalizm Dergisi**, Cilt:15, Sayı: 170, Yıl: 1976, s. 10.

370 "Amalthia Gazetesi" 1838 yılında Yunanca (Rumca) olarak yayınlanmıştır. Önceleri haftalık olan gaze-

Beyanatında, "kardeşler zamanı geldi", "asırlık hasretlerimiz gerçekleşiyor", "14 Mayıs (1 Mayıs)'tan itibaren Büyük Yunanistan'ın parçasıyız" deniliyordu. Metropolit sonraki gün şehrin, "kurtarıcılar (eleftherotes)" tarafından işgal edileceğini müjdeliyor ve beyanatını "Yaşasın Millet (Zito To Ethnos)!" sözleriyle tamamlıyordu[371].

Nakracas, milliyetçi söyleme sahip olanların, Türkleri barbar bir işgalci, Helenleri ise kurban olarak göstermeye çalıştıklarını, oysa Ortodoks Rumların banker, tüccar ve kentsoylu olduklarını, dolayısı ile kurban tanımına uymadıklarını ifade etmektedir[372]. Psirukis de Batı Anadolu'nun Türkiye'nin akciğeri olması sebebiyle, İzmir'e sahip olanın Anadolu'nun ekonomisine de sahip olacağını, etnik olarak Batı Anadolu'nun Helen olmadığını, bundan dolayı Yunan askerinin kurtarıcı olmayıp, işgalci konumunda olduğunu ifade etmektedir. Resmi olarak da Yunan askeri "işgal askeri", komutanı da "işgal askeri komutanı" olarak adlandırılmaktaydı. Tarihsel sebeplerle Yunan boyunduruğunun Türk halkı için kesinlikle katlanılamayacak bir durum olduğu düşünülecek olursa, Yunanistan'ın düştüğü tuzak daha iyi değerlendirilebilirdi[373].

Resmi Yunan tarih yazımında, İzmir'in Yunan Ordusu tarafından işgal edilmesi sürecini sadece Anadolu kıyılarını işgal eden İtalyanların değil, Rumların katledilmesi tehlikesinin de hızlandırdığı ifade edilmekte ve Osmanlı Rumlarının düşmanları arasında İzmir Valisi Rahmi Bey'in[374] adı da

---

te, 1882'de günlük hale gelmiştir. Gazete, 28 Eylül 1922'de kapanmıştır. Anadolu Harekatı sonrasında, İzmir'deki Rumların Yunanistan'a göç etmeleri üzerine Amalthia Gazetesi Atina'da yayınlanmış ve 28 Ekim 1923'te kapanmıştır. Arslan, a.g.e., s. 79-80.

371 Haralambos D. Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, Atina: Ekdosis Dodoni [Dodoni Yayınları], 1984 , s. 26-27.

372 Nakracas, a.g.e., s. 68.

373 Psirukis, a.g.e., s. 115.

374 Rahmi Bey İzmir Valiliği'ne 1913 yılında getirilmiştir. Rahmi Bey'in İzmir Valiliği'ne getirilmesindeki en büyük etken, İttihat Terakki'nin bölgeye verdiği önemdir. Rahmi Bey bu göreve, Ege Bölgesi'nde Rumların ve yabancıların etkinlikleri olması sebebiyle, yönetimsel ve ekonomik önlemler doğrultusunda yapılacak olan çalışmalar sebebiyle getirilmiştir. Rahmi Bey'in bilinen resmi görevi dışında, özel bir siyasi görevi de vardır. Bu görev, ekonomisi yabancılaşan Ege Bölgesi'nde, Osmanlı'nın çıkarlarını ne pahasına olursa olsun gözetmek ve bir çok askeri, politik ve toplumsal etkinliklerin yanı sıra ülkenin ulusal güçlerini geliştirmek, Türk halkını ekonomik ve sosyal hayat içinde daha iyi bir şekilde ortaya koymaktır. Savaş yıllarının olağanüstü koşulları sebebiyle zorlaşan şehir güvenliği, Rahmi Bey'in gayretleriyle düzene konmuş, güvenliğin sağlanmasında azınlık ve yerli ayrımı yapmadan hizmet vermeye çalışılmış ve bu doğrultuda alınan önlemler sonunda Paskalya'da silah atılması yasaklanmış, ayinlerde "Yaşasın (Zito) Venizelos!" diyenler hakkında soruşturma açılmıştır. Rahmi Bey, Birinci Dünya Savaşı içinde tüm imkansızlıklara rağmen şehre modern görünüm kazandırmak için çeşitli girişimlerde bulunmuş, ancak bu çalışmalar sırasında oldukça fazla sayıda istimlak yapılması gerekmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın çetin koşullarında alınan sert tedbirler, Rahmi Bey'e

sayılmaktadır. Ancak İzmir'deki Helenist hareketin karşılaştığı en büyük engel olarak Nurettin Paşa'ya işaret edilmektedir. O'nun Türkler üzerinde büyük etkiye sahip olduğu[375] söylenmekte, bunun sebebi olarak Nurettin Paşa'nın Küt-ül Amare'de İngilizlere karşı kazandığı zafer gösterilmektedir. İzmir Vali Vekilliği ve aynı zamanda 17. Kolordu Komutanlığı görevlerinde bulunmuş olan Nurettin Paşa Yunan tarih kitaplarında, "Türkler için asıl tehlikenin İtalya değil, Yunanistan olduğunu anlayacak kadar zeki", hızlı hareket eden biri olarak gösterilmekte ve İzmir'deki subayları örgütlemek, iç bölgelerde silahlı birlikler oluşturmak ve dolayısıyla Yunan işgali esnasında olaylar çıkmasının zeminini hazırlamakla suçlanmaktadır.

Nurettin Paşa'ya yöneltilen bir diğer suçlama, Metropolit Hrisostomos'un düşmanı olduğudur. Hrisostomos Birinci Dünya Savaşı sonrasında, menfi ve zararlı hareketlerinden dolayı Osmanlı Hükümeti tarafından İzmir'den uzaklaştırılmıştır. 1919 yılının Ocak ayında İzmir'e dönmüş, bu yörede bulunan yerli Rumların, bir Yunan işgalinde uygulayacakları tutumun planlanması bakımından, sürgünden önceki etkinliklerinin çok üstünde bir gayret sarf etmiş, İstanbul Patrikhanesi ve Atina ile devamlı bağlantı halinde olmuştur. Hrisostomos, İzmir Vali Vekili ve 17. Kolordu Komutanı Nurettin Paşa varolduğu sürece amaca erişmenin olanaksız olduğunu, bu nedenle O'nun, bir an önce İzmir'den uzaklaştırılması gerektiğini düşünmüştür. Bu görev değişikliği gerçekleşmiş, Nurettin Paşa İstanbul'a alınarak 17. Kolordu Komutanlığı'na Ali Nadir Paşa getirilmiştir. İzmir Valiliği'ne ise, İzzet Bey (Kambur İzzet) atanmıştır[376]. Mersin Milletvekili İsmail Safa Bey'in 15 Mayıs 1920 (1336) tarihli meclisteki konuşmasına bakılırsa, İzmir'i gerek kalem ve gerekse silahla savunmak amacıyla örgütlenilmesi Helenlerin işine gelmemiş ve İstanbul ile diyalog kurarak Nurettin Paşa'yı görevden aldırtmışlardır. Bunun üzerine Nurettin Paşa yerine, "zayıf, aciz, ve bu vatanla alakası pek şüpheli" bir kişi gönderilmiştir[377].

---

dosttan çok düşman kazandırmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından altı gün önce, Dahiliye Nezareti'nden gelen bir telgrafla, Rahmi Bey'in İzmir Valiliği görevine son verilmiştir. Bkz. Ahmet Mehmetefendioğlu, "Rahmi Bey'in İzmir Valiliği", **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Cit:1, Sayı: 3, Yıl: 1993, s. 347-370.

375 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s.8.

376 Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt:1, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991, s. 172-173; Sabri Durusu, "15 Mayıs 1919'da İzmir'e Çıkan Yunanlıların İzmir ve Çevresinde Yaptıkları Katliam", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Cilt: 104, Sayı: 295, Yıl: 1985, s. 101-102.

377 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 1, 3. b., Ankara: TBMM Matbaası, 1959, s. 309. (15 Mayıs 1920 (1336) oturumu).

Yunanlılar İzmir'i işgal edebilmek için müttefiklere bir takım nedenler ileri sürdüklerinde ve Türklerin yerli Rumları katledeceklerini iddia ettiklerinde bunu, Aydın'daki bir Türk jandarma birliğinde görevli bulunan ve sözde Slav ırkından olan Kolonoviç adındaki bir Türk jandarma subayının verdiği düzmece bir rapora dayandırmışlardır. Bu rapora göre Nurettin Paşa, Rumların toptan öldürülmesi için jandarma teşkilatına bir emir yollamıştır. Kolonoviç de, İzmirli ve Aydınlı Rum ileri gelenlerini bu durumdan haberdar etmiş, onlar da bu belgeyi ve bizzat Kolonoviç'i İzmir'deki Fransız ve İngiliz temsilcilikleriyle tanıştırmışlardır. Böylelikle düzmece katliam belgesi, Paris Barış Konferansı'na aksettirilmiştir. Gerçekte ise bu belge düzmece olduğu gibi, Türk Ordusu'nda bu isimde bir subayın bulunmadığı saptanmıştır. Ancak yine de bu belge Konferans çevrelerinde beklenen etkiyi yapmış ve en çok da Lloyd George'un işine yaramıştır. Daha sonra Yunan mezalimini araştırmakla görevli komisyonun raporu Barış Konferansı'na ulaştığında ise, Venizelos'un İzmir işgalini elde edebilmek için Konferans'a sunduğu belgenin düzmece olduğu netleşmiştir[378]. Yine de, sahteliği anlaşılmamış gibi Kolonoviç'e atfedilen belgenin hikayesi Yunan tarih kitaplarında bütün ayrıntısıyla yer almakta ve Nurettin Paşa ile Hrisostomos, birbirlerinin rakibiymiş gibi resmedilmektedir.

13 Mayıs 1919 günü mevcut savaş gemilerine ilaveten, İtilaf Devletleri donanmasına mensup birçok savaş gemisi, Yunan işgalini Türklere karşı korumak ve kolaylaştırmak için İzmir limanına gelmiştir.

İzmir Valisi İzzet Bey'in, "İzmir ve Çevresindeki Bölgelerdeki Yunan İşgalini Tahkik Müttefiklerarası Komisyonu"na sunduğu 16 Ağustos 1919 tarihli raporundan öğrendiğimize göre İzzet Bey, İzmir'in işgalinden bir gün önce, yani 14 Mayıs 1919 sabahı, İzmir ve yöresinin istihkamlarının, müttefik güçler tarafından işgal edileceğini ve bunun askeri yetkililere bildirilmesini isteyen Amiral Calthorpe'un notasını almıştır. Nota, Amiral Calthorpe tarafından ve müttefik devletler adına kaleme alınmıştır. İzzet Bey, Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa ile O'nun Kurmay Başkanı Abdülhamit Bey'i evine davet ederek, notayı getiren İngiliz Yüksek Komiserliği delegesi James Morgan ve Yüzbaşı Smith'in huzurunda notanın içeriğini iletmiş ve gerekenlerin yapılmasını istemiştir. Bu notada çarpıcı olan, Yunan askerinin İzmir'i işgal edeceğinden söz edilmemesidir.

---

378 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, I. Kısım**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1963, s. 15-16.

Bu arada Helenler, Mavrudis'ten müjdeyi almalarının akabinde sevince boğulmuşlar, bunu işiten Türkler ise panikleyerek Hükümet Konağı'na koşmuşlardır. İzzet Bey Türklere, şimdilik yalnızca limanın işgalinin söz konusu olduğunu, bunun sık sık yaşandığını, bu yüzden telaşa gerek olmadığını söyleyerek onları teselli için çaba harcamış, ancak ahaliyi sakinleştirmesi hayli güç olmuştur.

İzzet Bey öğleden sonra önce Amiral'in yardımcısını, ardından da Calthorpe'u ziyaret etmiştir. Amiral Calthorpe İzzet Bey'i huzuruna kabul etmiş, J. Morgan da görüşmeye katılmıştır. İzzet Bey, Calthorpe'un kendisini aydınlatmasını istemiştir. Calthorpe, akşama doğru Paris'ten bir telgraf beklediğini ve bunun belki de İzmir'in işgaline ilişkin olacağını bildirmiştir. İzzet Bey işgalin kimin tarafından yapılacağını öğrenmek istediğinde Calthorpe, bu görevle Yunan Ordusu'nun görevlendirilmesinin muhtemel olduğunu beyan etmiştir. İzzet Bey işgalin yalnız Yunan Ordusu'na bırakılmamasını rica etmişse de Amiral Calthorpe buna yetkisi olmadığı yanıtını vermiş, İzzet Bey'den düzeni ve asayişi sağlamak konusunda özen göstermesini istemiştir.

İzzet Bey geri dönüğünde Hükümet Konağı'nın, cereyan eden olayları sezinleyen Türklerle dolduğunu görmüştür. Yine de İzzet Bey onlara, yapılmış bir ilhakın söz konusu olmadığını söylemiş, ancak askeri bir işgal olasılığını da gizlememiştir. İzzet Bey ahaliye kaygılanacak bir durum olmadığını bildirerek, onları evlerine geri göndermiştir.

İzzet Bey daha sonra Belediye Başkanı'na gönderdiği bir yazıda da, ortada dolaşan dedikoduların aksine bir ilhakın söz konusu olmadığını, olayın geçici bir askeri işgalden ibaret olduğunu bildirmiştir. Polis ve jandarma amirlerini huzuruna çağırarak, şehrin düzen ve emniyetini bozmaya izin verilmemesi konusunda emirler vermiştir. Huzuruna gelen bir heyete, üzüntülerini dile getirmek ve Avrupa'nın kararını değiştirmesini talep etmek üzere Amiral Calthorpe ve temsilcilerinin huzuruna çıkmak konusunda izin vermiştir.

Akşam saat 22:00'da İzzet Bey'e, J. Morgan ve Yüzbaşı Smith tarafından ikinci bir nota ulaştırılmıştır. Bu notada, İzmir'in ertesi gün sabah saat sekiz sularında Yunan Ordusu tarafından işgal edileceği, işgal boyunca askerlerin kışlada kalmaları gerektiği söylenmektedir.

İzzet Bey, Ali Nadir Paşa ve O'nun Kurmay Başkanını çağırarak, James Morgan ve Yüzbaşı Smith'in huzurunda onlara notanın içeriğini iletmiştir. İzzet Bey Ali Nadir Paşa'ya hem yazılı, hem de sözlü olarak, Yunan Ordusu'yla çatışmaya izin verilmemesini bildirmiştir. Gece yarısı Osmanlı Hükümeti'ni

durumdan haberdar etmiş ve acil talimat istemiştir. Ancak İzzet Bey'e hükümetten böyle bir talimat gönderilmemiştir[379].

Diğer taraftan 14 Mayıs 1919 sabahı 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, henüz Amiral Calthorpe'un notasını almadan, halkın heyecan ve baskıları karşısında Harbiye Nezareti'ne telgraf çekmiş ve bu telgrafta, halk arasındaki söylentilere yer vermiştir. Bu söylentilere göre, İzmir'in Yunan veya İtalyan kıtaları tarafından işgal edilmesi olasılığı vardır. Diğer bir olasılık ise şehrin, daha önce Yunanistan tarafından bölgeye getirilmiş olan Yunan Kızılhaç ekiplerinin el altından silahlandırdığı yerli Rumlardan oluşturulan silahlı kuvvetlerce içerden işgal altına alınmasıdır.

Kolordu Komutanı bu telgrafa cevap almadan Amiral Calthorpe'un birinci notasını almış, bunun üzerine bizzat telgraf makinesi başına geçerek Harbiye Nazırı Şakir Paşa ile görüşmüştür. Harbiye Nazırı Şakir Paşa cevabında; "İşgal vukuuna dair Babıali'ye verilmiş bir malumat yoktur. Amiralin bu teklifi, mütareke şartları hükümleri icabından olmakla, muvafakat edilmesi lüzumu tabiidir" diyordu. Şakir Paşa, "şayialara ehemmiyet verilmemesini" tavsiye ediyordu.

Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa Nezaret'ten aldığı yanıtın akabinde, İzmir çevresinin İtilaf Devletleri kıtaları tarafından işgal edileceğini söyleyerek, Kolordu tarafından verilen emre göre hareket edilmesini, işgal esnasında karşı konmamasını ve işgale gelecek İtilaf Devletleri'ne ait müfrezelere, gereken kolaylığın gösterilmesini emretmiştir.

Oysa ki İzmirli vatanseverler, İzmir'in bir Yunan işgalinden korunması için çırpınıyorlardı. İzmir'in işgalinden önce binlerce Türk Maşatlıkta toplanmış, fakat önceden hiçbir hazırlıkları olmadığı gibi, kendilerine bir yol gösteren de bulunmadığı için, herhangi bir harekette bulunamamışlardır. Yine de Yunan işgalinin ilhakla sonuçlanmasına engel olmak esasında birleşmişler ve "Reddi İlhak" prensibini kabul ederek, İtilaf Devletleri temsilcileri nezdinde Yunan işgalini protesto etmiş, ilhakı kesinlikle kabul etmeyeceklerini bildirmiş ve Türkiye'nin bütün illerine telgraflar yazarak, Yunan işgaline karşı yapılacak direnişe katılmalarını istemişlerdir.

Ali Nadir Paşa, Amiral Calthorpe'un ikinci notasını aldıktan sonra da durumu Harbiye Nezareti'ne bildirmişse de, hiçbir cevap alamamıştır.

---

379 Selçuk Ural ve Mehmet Okur, "Vali İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", **A.Ü. Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Dergisi**, Sayı. 17, Yıl: 2001, s. 267-270.

Kolordu Komutanı Amiral Calthorpe'un ikinci notası üzerine birliklerine verdiği emirde, 15 Mayıs 1919'da, Yunan kıtalarının İzmir'e çıkacaklarını ve perdeypey şehri işgal edeceklerini bildirdikten sonra: "Esef verici olayların vuku bulmaması için bütün askeri kıtalar bulundukları garnizonlarda kalacaklardır. Çıkacak kıtaat ile kıtalarımız ve askerlerimiz arasında en ufak bir hadisenin, bir çok esef verici olaylara sebebiyet vereceği muhakkak bulunduğu için, sükunetin muhafaza olunması çok lüzumlu görünür. Bunu her subayın ve her erin dikkat nazarına kemal-i ehemmiyetle koyuyorum" diyor, bu şekilde İzmir'in işgali için elverişli bir zemin hazırlıyordu[380].

Yunan tarih kitaplarında İzmir'in işgali öncesindeki hazırlıklar, Türk tarih yazımına göre oldukça farklılıklar göstermektedir. Bu noktada, İtalya'nın bölgeyle ilgili niyetlerine ve İzmir, Buca ve Bornova'da önemli miktarda Giritli Türk'ün yaşadığına ve bunların reaksiyon göstermelerinden korkulduğuna dikkat çekilmektedir. Bu sebeple, 1919 yılı Şubat'ında İzmir'e Girit'in Kandiye (İraklio) kentinden Mihail Makrakis gelmiştir. Makrakis, Venizelos'un şahsi dostudur ve kendisine, Giritli Türklerle temas kurması emri verilmiştir. İfade edildiğine göre daha önce Girit'te yaşanan çatışmalar esnasında, Makrakis pek çok Giritli Türk'ü kurtarmıştır. Uzun boylu ve gösterişli bir kişi olan Makrakis, Giritli Türklerin mahalle ve kahvehanelerinde Girit kıyafetleriyle bulunmuş, eski arkadaşlarıyla konuşmuş ve onların "tarafsız" kalmasını sağlamıştır. Yunan tezlerinde yer aldığı şekliyle, "O'nun Giritli Türklerle görüşmesi o kadar büyük bir etki yaratmıştır ki, Türk gazeteleri O'na karşı gerçek bir seferberlik başlatmışlardır". Ancak İtalyan propagandasının başlattığı savaş, Yunan işgalinin başladığı güne kadar ve daha sonra da devam etmiştir.

Yunan tarih yazımına göre İzmir'in işgal edileceği haberi 14 Mayıs öğle vakti Türk mahallerine ulaştığında, "Nurettin Paşa'nın örgütlerinin ve İtalyan propagandasının" sonucu hemen görünmeye başlamıştır. Şehrin çeşitli noktalarındaki toplantılarda, "fanatikler" direniş gösterilmesiyle ilgili söylemler yapmışlar, pek çok noktada silah ve bildiri dağıtmışlardır. Gece, İtalya'nın düşmanlığını ortaya koyan bir olay daha gerçekleşmiştir.

Hükümet Konağı'nın arkasındaki şehir hapishaneleri, ateşkesten sonra İtalya'nın denetimine verilmiştir. Rum ve Ermeni mahkumlar, zaten günler öncesinden İngiltere Konsolosu tarafından bırakılmışlardır. İşte, 14 Mayıs'ı 15 Mayıs'a bağlayan gece hapishane nöbetçisiz kalmış ve "cani" oldukları söylenen Türkler, kapıları açık bularak yollara çıkmışlardır. Yunan tarihçiliğinde, 15 Mayıs günü gerçekleşen Yunan işgali esnasındaki çatışmalarda,

380 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, I. Kısım**, s. 43-54.

hapishaneden kaçan bu Türklerin de etkin oldukları söylenmekte ve İtalyanlar ihmallerinden dolayı suçlanmaktadırlar.

Bu arada Yunan Konsolosluğu'nda, Deniz Binbaşı Bufis ve Konsolos Liatis idaresinde oluşturulan bir istihbarat birimi, İzmir'deki gelişmeleri yakından izlemiştir. Bir Yunan dostu olan İngiliz Aleksander Vedova, 14 Mayıs öğleden sonrası boyunca Türk mahallerinde bulunarak Bufis'e bilgi aktarmıştır.

Gece Türk gazetelerinde Türk halkını toplantıya çağıran bildirilerin basıldığı öğrenildiğinde, Mavrudis Amiral Calthorpe'la ilişki kurmuş ve Calthorpe kendisine, düzenin sağlanmasından Ali Nadir Paşa'yla İzzet Bey'i sorumlu kıldığı yanıtını vermiştir. Buna rağmen Türkler tepelerde toplanmışlar, ateşler yakmışlar ve trampet çalarak ateşli Yunan karşıtı söylemlerde bulunmuşlardır.

Bu süreçle ilgili daha ayrıntılı bir yorumu, Panayotis Dimitrakis'in, "Anadolu'daki Gizli Harekatlar (Mistikes Epihirisis Stin Mikra Asia)" adlı eserinde bulmaktayız. Dimitrakis'e göre, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından, Yunanlıların İzmir'e çıkmasına kadar geçen dönem, yoğun siyasi mayalanmalar ve Osmanlıların haklarını savunmak için kurulan cemiyetlerle ilgili bir karakter taşımaktadır. Türk burjuvalar, müftüler, siyasetçiler ve askerler, Yunanlıların niyetlerinden ve İtilaf Devletleri'nin Anadolu'yla ilgili tasarılarından dolayı kaygılıdırlar. Şehirlerde kurulan cemiyetler, Türk direnişinin ideolojik ve siyasi platformunu oluşturmuşlardır. En önemli kuruluşlar Türk Ocak'ı, Halka Doğru Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti, Reddi İlhak Cemiyeti gibi kuruluşlardır. Bu cemiyetlere üye olanlar, eğitimli Türklere ilanlar, okur yazar olmayanlara da sözlü mesajlar ulaştırmakta ve Türk nüfusta ulusal duyguları harekete geçirmeye çalışmaktadırlar. Bu arada bazı Türk subayları (Mustafa Necati Bey'in ismi verilmektedir), Anadolu nüfusunu tehlikenin yaklaştığı konusunda ve Helenlerin İzmir'de silahlandıkları, bir şeyler bekledikleri konusunda uyarmaktadırlar. "Biz kalemle bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Tüm Türkler olabileceklere karşı silahlanmalıdırlar. Benzer şekilde örgütlenmeliyiz" demektedirler.

Yunan çıkarmasından önce İzmir'de büyük bir miting düzenlenmiş ve Türklere silah ve cephane dağıtılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Makedonya ve Ege'de Yunanistan lehine faaliyet göstermiş bir İngiliz ajan olan Vedova, geceye kadar Türk mahallerinde kalarak Türklerin beyanatlarını ve hazırlıklarını izlemiştir. Vedova, Bufis ve Mavrudis'i olabilecekler konusunda uyarmıştır[381].

381 Panayotis Dimitrakis, Mistikes Epihirisis Stin Mikra Asia [Anadolu'daki Gizli Harekatlar], Atina: Ekdosis Epikinonies A. E. [Epikinonies A. E. Yayını], 2005, s. 55-56.

İşte Türk mahallerinde dağıtıldığı söylenen bildiride ifade edilenler şunlardı:

"Ey bedbaht Türk! Wilson Prensipleri unvan-ı insaniyetkaranesi (vicdanlılığı) altında senin hakkın gasp ve namusun hetk ediliyor (parçalanıyor). Buralarda Rumların çok olduğu ve Türklerin Yunan ilhakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi. Bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunan'a verildi. Şimdi sana soruyoruz. Rum senden çok mudur? Yunan hakimiyetini kabule taraftar mısın? Artık kendini göster. Tekmil kardeşlerin Maşatlık'tadır. Oraya yüz binlerce toplan ve kahir (ezici) ekseriyetini orada bütün dünyaya göster. Burada zengin, fakir, alim, cahil yok, fakat Yunan hakimiyetini istemeyen bir kitle-i kahire vardır. İlan ve ispat et. Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma! Hüsran ve nekbet (düşkünlük) faide vermez. Binlerce, yüz binlerce Maşatlık'a koş ve Hey'eti Milliye'nin emrine itaat et.

15 Mayıs 1335 (1919)

İlhakı Red Hey'eti Milliyesi[382]"

Türk mahallerinde bu bildiri dağıtılırken, 14 Mayıs'ı 15 Mayıs'a bağlayan gece "Amalthia"nın basımevinde Yunan komutanının bildirisi basılmış[383], Türkçe ve Yunanca olarak hazırlanan bildiri duvarlara asılmıştır.

Bu bildiri, "Yunan İşgal Komutanı'ndan Vatandaşlara!" ifadesiyle başlıyordu. Zafiriyu, müttefiklerin onayı ve hükümetinden aldığı emir ile İzmir ve çevresinin işgaline giriştiğini, bu işgalin nüfusun düzenini sağlamayı amaçladığını, siyasi ve dini mercilerin etkinliklerine devam edeceklerini, bunların düzenin sağlanması ve etkinliklerinin devamı için her an Yunan Ordusu'nun desteğini isteyebileceklerini söylüyordu. Zafiriyu, herkesin dinine, gelenek ve göreneklerine saygı gösterileceğini vurguluyordu. Karargahının kapısının her zaman sorunları dinlemek üzere açık olacağı ifade ediliyor, vatandaşların sakin bir şekilde görevlerine devam etmeleri tavsiye ediliyordu. Albay Zafiriyu'nun imzasını taşıyan bu bildiri, 15 Mayıs (2 Mayıs) 1919 tarihini taşıyordu[384].

382 F. Altay, "İzmir Faciasının Muhakemesi", **Belleten Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 89, Yıl: 1959, s. 137-138.

383 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s. 17.

384 Aggelomatis, **a.g.e.**, s. 39-48; Zabsız, **a.g.m.**, s. 10.

2. İzmir'in İşgali

15 Mayıs 1919 günü sabaha karşı saat 02:00'da Midilli'den hareket etmiş olan Yunan gemi konvoyu, saat 07:30'da İzmir önüne gelmiş ve tümen birlikleri saat 08:30 dolaylarında plan gereğince karaya çıkmaya başlamışlardır. Bu gemiler Themistoklis, Patris, Siria, Athina, Atromitos, Kalutas, Repulis, Andigoni, Aris, Ksenia, Ukrania, Argolis, Delfin ve Elda gemileridir. Bunların beraberinde, Yunanistan'ın Leon muhribiyle birlikte, dört İngiliz muhribi ve torpido gemileri olan Sfendoni, Loghi, Alkion ve Egli vardır. "Patris" gemisi, 1/38 Evzon Alayı'nı taşımaktadır.

Karaya ilk çıkanlar, 1/38 evzonları olmuştur. Birinci evzon eğilmiş ve "özgür İzmir'in" toprağını öpmüştür. Evzon Alayı'nın komutanı, Albay Stavrianopulos'tur. Bu arada Rumlardan "Yaşasın!" nidaları yükselmektedir. Avcılar Kulübü önünde Hrisostomos Yunan bayrağını kutsamış, Albay Stavrianopulos da eğilerek Metropolit'in elini öpmüştür. Haciantoniyu'nun anlatımıyla, gemi düdükleri ve Agia Fotini, Agia Ekaterini, Agios Yannis ve Agios Trifonas Kiliseleri'nin çanları atmosferi doldurmaktadır. Rumlar bayraklar ve Venizelos'un resimleri ellerinde olarak sıçramakta, evzonların ellerini öpmekte, "kurtarıcılarının" silahlarını süslemektedirler. İzmirli kızlar gül yaprakları ve çiçeklerini, Binbaşı Kostas Cavellas'ın komutasındaki Evzon Taburu'nun üzerine serpmektedirler[385].

Aynı günü Kapsis aşağıdaki sözlerle resmetmiştir: Önce bir muhrip, ardından Patris gemisi gelmiştir. Güverte haki renkle kaplıdır. Askerler "Yaşasın İzmir!" diye bağırıyor, kalabalık buna "Yaşasın Yunanistan!" sözleriyle yanıt veriyordur. Önce 1/38 evzonları çıkarma yapmışlardır. Alay Komutanı Stavrianopulos o kadar solgundur ki, heyecan ve şaşkınlık içinde sallanmaktadır. Yaklaşan Metropolit, heybetli bir sesle O'nu kutsamıştır. "Geleni,Yüce Tanrı adına kutsuyorum!". Hrisostomos heyecandan başkaca hiçbir şey söyleyememiştir. Ancak devam edebilse bile, kalabalığın heyecanından sesinin duyulmasına olanak yoktur. Binbaşı Cavellas sevinçten dans ederek ilerlemiştir. Cavellas da, emrindekiler de, İzmirli kızlar tarafından taçlandırılmışlardır[386].

Olaya tanıklık etmiş olan 1910 İzmir doğumlu Aleksis Aleksiyu, 15 Mayıs 1919 günü ebeveynleriyle birlikte İzmir çıkarmasını izlemeye gittiği o günü nakletmiştir. Aleksiyu, tüm İzmir'in Paskalya Yortusu gibi bayram ettiğini,

385 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 38-41.

386 Kapsis, **Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar]**,s. 11-12.

gemilerden top atışlarının duyulduğunu, her yanda Yunan bayraklarının dalgalandığını, tüm Helenlerin göğüslerinde ulusal kokartlar taşıdıklarını aktarmıştır. Hepsi de bağırmakta ya da şarkılar söylemekte, evzonları, Yunan askerini ve gemilerini görmek için sabırsızlanmaktadırlar. O gün Rumlar, unutulmaz anlar yaşamışlardır. Aleksiyu'ların evlerinin yakınlarında bir atletizm birliği olan "Apollon Smirnis'in (İzmir'in Apollon'u)" sahası bulunmaktadır. Yunan Ordusu buraya yerleşmiştir. Annesi Yunan gençlerine duyduğu sempati sebebiyle, kendisi aracılığıyla onlara yiyecekler göndermektedir[387].

Mavrudis Venizelos'a gönderdiği ilk telgrafında, askerin 15 Mayıs (2 Mayıs) sabahı çıkarma yapmaya başladığını, şimdilik her şeyin normal olduğunu bildirmiştir.

Albay Zafiriyu da görev sorumluluğunu üstlenir üstlenmez Paris'e telgraf göndermiş, sabah 07:50 de ilk birliklerin çıktığını, sabah 08:45'te 4. Alay'ın elinde bayraklar şehre yürümeye başladığını, 5. Alay ve Evzon Alayı'nın çıkarmasının normal devam ettiğini, tam bir sessizliğin hüküm sürdüğünü, askeri düzenin örnek bir şekilde olduğunu ifade etmiştir.

Aynı gün Başkomutan Paraskevopulos Yunan askerine yönelik emrinde, Yunan Ordusu'nun boyunduruk altındaki Helenlerin büyük bir bölümü için teselli ve özgürlük, geri kalanlar içinse umut getirdiğini, İzmir'in Yunan askerine şefkatle körfezini açtığını, adaletin müttefiklerin elinde parladığını, Helenizmin Türk boyunduruğundan kurtulduğu için şenlik yaptığını, Başbakanın siyasetinin uygulayıcısı olan askerlerin, Helenlere özgürlük coşkusu taşıdıklarını ifade etmiştir.

Olguyu yorumlayan Hronopulos, işte tam bu noktada bir karmaşaya dikkat çekmektedir. İzmir özgürlük coşkusunu yaşarken, henüz buna karar verilmiş değildir. İzmir'in Yunanistan ile birleşmesinden, "Türk boyunduruğundan kurtulma" sevincinden söz edilmektedir. Oysa ki herkes, dehşetli bir yanılgı içindedir. Yaşasın nidaları, heyecanlar ve sevinç göz yaşları arasında, gerçek olduğu gibi durmaktadır. Yunanistan İzmir'e düzeni sağlamak için gönderilmiştir. Kesinleşen başka bir şey yoktur. Başkaca bir cesaretlendirme de söz konusu değildir. Kaderin habercisi gibi İzmir'de Yunan askerine açılan ateş, Yunanistan'ın Ege'yi talebinin Türk nüfusun şiddetli bir direnişi ile karşılaşacağını göstermiştir. Ukrayna Harekatı'nın acı dersi, iki olgu birbirinden farklı dahi olsalar, şimdi daha geniş ölçekte tekrarlanmaktadır. Ukrayna

387 **İ Eksodos [Çıkış]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 6-7.

Harekatı ile sınırlı bir Helen nüfusu tehlikeye atılmıştır. Şimdiyse, Ege Helenizmi ölüm tehlihesiyle karşı karşıyadır[388].

İzmir'de Yunan İşgal Kuvvetleri'ne, Maşatlık'ta alınan kararları yeterli bulmayan Hasan Tahsin ve arkadaşları tarafından sıkılan ilk kurşun[389], Dimitrakis tarafından oldukça geniş bir şekilde ele alınmıştır. Dimitrakis'in anlatımıyla, Yunanlıların ilk alayları çıkarma şeklinde değil de, resmi geçit şeklinde çıkmışlardır. Bu arada binlerce vatandaş, rıhtıma çıkan Yunan kuvvetlerinin hareketlerini zorlaştırmaktadırlar. Yunan askerleri dörtlü kollar halinde ilerlemektedirler. Yunan Genelkurmayı'nın kararı, Karantina mahallesinin iki evzon taburu tarafından işgalini gerektirmektedir. Bunlar, Kordonboyu'undan ilerleyerek Hükümet Konağı'nın ve şehrin hapishanelerinin önünden geçeceklerdir. O ana kadar herhangi bir güvenlik problemi yaşanmış değildir. Ancak, önceden bazı Türklere silah dağıtılmıştır.

"Leon" Muhribinde görev yapmakta olan Simeoforos Aristomenis Liatis, Nisan sonunda İzmir Konsolosluğu'na atanmıştır. Türkçe bilen bu Yunanlı subay, Türk vatandaşların konuşmalarından, bir önceki gün "örgütlenen silahlı Türler"e emir ve talimat verildiğini öğrenmiştir. Ancak olayların hızlı bir gelişme göstermesi, Liatis'in amirlerine ilettiği bu mesajın ele alınmasına ve çıkarma planında yeni bir düzenlemeye gidilmesine olanak vermemiştir. Sabah erken saatlerde Liatis, Konsolos Liatis'i (akrabasıydı) rıhtımda bulmuş, o da kendisini Albay Stavrianopulos ile buluşturmuştur. Simeoforos Liatis Stavrianopulos'u silahlı bir olayın vuku bulabileceği konusunda uyarmıştır. Simeoforos Liatis Stavrianopulos'un, askerin herhangi bir olasılığa karşı tüfeklerini hazır etmesi için emir vermesini önermiş, ancak bu müdahale Stavrianopulos'u kızdırmıştır. Stavrianopulos Liatis'e, "Korkaksın, ilk sıraya git!" emrini vermiş, Liatis de bu emri yerine getirmiştir.

İlerleyen Yunan kuvvetlerinin önü, şenlik yapanlar tarfından sürekli kesilmektedir. Saat 10:30 sularında Türkler, kolay bir hedef durumundaki Yunan askerlerine ateş açmışlardır. Yunan bayrağını taşıyan kişi Türkler tarafından vurulunca, bayrağı Simeoforos Liatis kurtarmıştır[390]. Cavellas, Türklere karşı konulması emrini vermiştir.

---

388 Hronopulos, **a.g.e.**, s. 70-73.

389 Rahmi Apak, **İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990, s. 4-5.

390 Dimitrakis, **a.g.e.**, s. 56-57.

Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitabında da evzon taburunun, heyecan içindeki Rum ahali sebebiyle, sahildeki yoldan zorlukla ilerlediği ifade edilmektedir. Bu anlatıma bakılacak olursa, saat 10:30 civarında gümrük istikametinden ve sahildeki bir takım evlerden silah sesleri duyulmaya başlamıştır. Bu ilk başlarda, sevinç atışları olarak yorumlanmıştır. Tümen tarafından bir kurmay subay görevlendirilmiş, bu subay döndüğünde Hükümet Konağı civarında ciddi bir çatışma gerçekleştiğini bildirmiştir.

1/38 Evzon Alayı'nın komutanı, iki taburun çıkarma yapmasının akabinde, üçüncü taburun verilen emirlere göre Karantina'ya çıkmadığını fark etmiştir. Bunun üzerine diğer iki tabura, sahilden Karantina'ya doğru ilerlemelerini emretmiştir. Kol, Rum nüfus tarafından etrafı çevrilmiş bir halde belirlenen istikamete doğru yola koyulmuştur. Ancak Hükümet Meydanı'ndan geçip Karantina Caddesi'ne doğru geldiğinde, bu caddeden ateşe maruz kalmıştır. Tabur kendine geldiğinde, buna ateşle karşılık vermiştir. Türk direnişinin önüne geçilmiş, direnişçilerin bir çoğu göz altına alınmıştır. Yunan Genelkurmayı'nın adı geçen kitabında, göz altına alınanlar içinde Ali Nadir Paşa ile birlikte diğer 2 paşa, 28 üst rütbeli, 123 küçük rütbeli subay, 540 er ve 2000 kadar silahlı vatandaş sayılmaktadır. Hepsi de "Patris" gemisinde alıkonulmuşlardır.

Bu anlatıma göre, çatışma yaklaşık olarak bir saat sürmüştür. Şehrin farklı noktalarında Türklerle Rumlar arasında çatışmalar yaşanmış, bu karmaşa içinde kalabalıktan bazıları denize düşmüş ve bunların bir kısmı boğulmuşlardır. Zaman zaman yaşanan bu çatışmalar, gemilerde bulunan müttefik subaylarının, göz altına alınan esir koluna saldırıldığını düşünmelerine sebep olmuştur. Ancak "bunların hiçbiri öldürülmeden ve herhangi bir kötülüğe maruz kalmadan" Patris gemisine götürülmüşlerdir. Bu göz altına almalar "çatışmanın olduğu noktalardan gerçekleştirilmiş, silahlı direnişi bastırma esnasında, o yakınlarda bulunanlar ya da kaçmaya çalışanlar göz altına alınmışlardır". Ayrıca "Hükümet Konağı Türk direnişinin en önemli merkezi olduğundan", Hükümet Konağı içinde bulunan herkes gözaltına alınmıştır. Bunların içinde İzmir Valisi İzzet Bey de vardır. Hükümet Konağı'ndaki direniş bastırıldıktan sonra, Yunan birlikleri hedeflerini gerçekleştirme işine devam etmişlerdir. Hedeflere ulaşılmış, gece sükunet içinde geçmiştir.

Tümen komutanlığının ilk eylemi, şehrin işgali ile ilgili dine, şerefe, tüm uluslardan vatandaşların gelenek ve göreneklerine saygılı olunacağına dair bir bildiri yayınlanması olmuştur. Saat 02:00-06:00 arası dolaşım yasaklanmıştır. 17 Mayıs'ta askeri mahkeme faaliyete geçmiş, yargılama işlemine önce Helen

suçlulardan başlamıştır. Bununla Yunan Ordusu'nun ırk ayrımı yapmadığı örneği verilmek istenmiştir. İki gün sonra iki ölüm kararı verilmiş, bunların infazı aynı gün içinde yapılmıştır[391].

16 Mayıs'ta Metropolitlik Kilisesi'nde Hrisostomos, öldürülen evzonların cenaze ayinlerini yapmıştır. Duygulanan Hrisostomos, "İzmir'in Yunanistan ile birleşmesine dair antlaşmanın, bu yiğit evzonların kanıyla imzalandığını" söylemiştir. Bu arada biri Kıbrıs Başpiskoposu'na ait, İzmir'in işgaliyle ilgili pek çok telgraf alınmıştır. Bu telgrafta, Kıbrıs Kilisesi ve halkının, yaşanan önemli günleri kutladığı ve beraber bayram yaptığı ifade edilmektedir[392].

İzmir'in işgali esnasında yaşanan olaylar, gerçekten de Yunan kaynaklarında nakledildiği gibi mi gerçekleşmiştir? İsmail Safa Bey, İzmir'in işgalinden bir yıl sonra, yaşananları mecliste nakletmiştir.

Amiral Calthorpe'un notalarından sonra şaşkına dönen Türk gençleri, gafil avlandıklarını ve İzmir'deki bütün Türklerin, şehirde yüz binlerce Türk ve Müslümanın yaşadığını göstermek için, rıhtıma gitmesini düşünmüşlerdir. Aralarından üç temsilciyi Amiral Calthorpe'a göndermişler, ancak bekledikleri yanıtı alamamışlardır. Bu arada rıhtım civarındaki az sayıdaki Türk, kötü bir akibete uğramamak için Hükümet Konağı civarına kaçmışlardır. Yerli Rumlar Metropolitlik'te stoklanan silah ve elbiseleri giymekte, kilisenin bir tarafından sivil girip, diğer taraftan bir asker halinde çıkmakta ve Yunan Ordusu'na dahil olmaktadırlar. Silahlanan bu Rumlar, daha sonra Yunan askerleriyle beraber kışlaları işgale gelmişlerdir. İzmir'de silahlar patlar patlamaz Yunan askerleri sokakta gördüklerini süngülemeye başlamış ve yaylım ateşi açmışlardır.

Ali Nadir Paşa, maaş vermek üzere subayları kışlalara davet etmiş durumdadır. Ali Nadir Paşa herhangi bir olaya sebebiyet vermemek için elinden geleni yaptığı halde, kışla ateşe tutulmuştur. Bir subay teslim bayrağını çekmiş ve Yunanlılar teslim bayrağını çekeni öldürmüşlerdir. Sonunda kışlada bulunanlar teslim alınmış ve onbeş, yirmi erin koruması altında gemiye sevk edilmişlerdir. Türk subayları elleri yukarda rıhtıma kafile halinde ikişer ikişer sevk edilmişlerdir. Bu kafile geçerken rıhtımdaki evlerin balkonlarında olan Rumlar, kafile üzerine ateş etmişlerdir. Kafileye, Leon muhribinden de ateş

391 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s. 18-20.

392 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 44.

edilmiş, kafileyi korumakla görevli Yunan askerleri de Türk esirlerini süngülemeye başlamışlardır. Bu şekilde seksen, doksan kadar subayın otuzunu öldürmüşlerdir. Onbeş, yirmi kadarı yarasız, fakat başları dipçik darbelerinden ezik ve perişan bir şekilde, gemiye sevk edilmişlerdir. Kendi itiraflarına göre Yunanlılar İzmir'e ayak bastıklarında, beş bin Türk'ün kanını dökmüşlerdir. İzmir'de çıkan bir Rum gazetesine göre o gün, ne yazık ki iki Helen de ölmüştür. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki sonraki süreçte Helenler, suçlanacakları kaygısıyla bu tip söylemlerden kaçınmışlardır. O gün pek çok kişi hapsedilmiş, soyulmuş ve dükkanlar yağmalanmıştır[393].

Yunan tarihçi Dimitris Kiçikis de İzmir çıkarmasının hadisesiz geçmediğini kabul etmekte, talanlar oldu ve cinayetler işlendi demektedir. Kiçikis'e göre askerler gerçeği Venizelos'tan bile saklamış ve bütünüyle bu hadiseler Batı'da oldukça geç öğrenilmiştir. Yunan Başbakanı Venizelos'un olayları soruşturmakla görevlendirdiği Albay Mazarakis, elleri bağlanmış durumda rıhtıma sürüklenen Türk esirlerin, "kudurmuş" dediği Rum kalabalığı tarafından parçalanarak öldürüldüğünü raporunda belirtmek zorunda kalmıştır[394].

Bir kısım Türk askeri, esir olmaktansa kışladan ayrılmayı tercih ederek, geceden İzmir'i terk etmişlerdir. Kışlanın Yunanlılar tarafından ateş altına alındığı esnada da, arka tarafından kışlayı terk edenler olmuştur[395].

Vali İzzet Bey Amiral Calthorpe'un direktifleri doğrultusunda hareket ettiği halde, Hükümet Konağı Yunan askeri tarafından işgal edilmiştir. Yunan askeri Hükümet Konağı'nın önüne geldiğinde, yüzlerce, binlerce sivil de onlarla beraber ilerlemekte ve hepsi de "Yaşasın (Zito) Venizelos" diye bağırmaktadırlar. Yunan askeri Konak'ın etrafını sarıp ateş etmeye başlamıştır. Bu ateş bir buçuk saat durmaksızın devam etmiş, ancak hiç kimse Konak'takilere yardıma gitmemiştir. Bir süre sonra Hükümet Konağı, namlularının ucuna süngülerini takmış olan Yunan askerlerince basılmıştır. Vali dahil memurlar, silah darbeleri eşliğinde rıhtıma götürülmüşlerdir[396].

İlk kurşunu yorumlayan Kapsis, "Çatışma bir saat sürdü. Ancak Türk direnişi kana boğuldu. Pek çoğu öldü, üç bin kişi esir alındı ve sadece iki bin kişi

393 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 1, 3. b., Ankara: TBMM Matbaası, 1959, s. 309-311. (15 Mayıs 1920 (1336) oturumu).

394 Kiçikis, **Yunan Propagandası**, s. 212-214.

395 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, I. Kısım**, s. 56.

396 Ural, "Vali İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", s. 271.

panik içinde kaçmayı başardı. Bu hadise, büyük günün sevincini dengeleyen bir yazgıydı. Hazin bir işaret, üzücü bir mesajdı" demektedir[397].

Anadolu kökenli bir diğer yazar Dido Sotiriyu, Yunanlıların İzmir'i işgalinin reaya Rumları sevince boğduğunu ifade etmektedir. Rumlar, özellikle 15 Mayıs'ta Yunan askerini karşılama törenlerinde sevinçten ağlayarak şarkılar söylemişler, askerlere gül yaprakları ve pirinçler atarak, "Yunanistan çocukları kök salın! En kısa zamanda İstanbul'a!" çığlıkları atmışlardır. Sotiriyu'ya göre, o andaki etkinliklerde mantık aranmamalıdır. Rumlar, özgürlük şarabının sarhoşluğundaydılar. Köleliğin fesini atmakta ve Büyük Yunanistan Ülküsü'nün gerçek olduğuna inanmaktaydılar. Bu rüyanın gerçekleşmesini geçmiş nesiller de istememişler miydi? Anadolulular tutarsızlıkları, belirsizlikleri o anda nasıl düşünsünlerdi? Yunan askeri gerçekte Anadolu'ya ne için gitmişti? Beyanatta güveni sağlamak amacıyla denilmekteydi. Yine beyanatta, müttefiklerin gözünde İzmir'in Yunanistan'la birleşmesinin istendiği söylenmekteydi. Ama sadece bu söylenmişti, daha fazlası değil. Hiçbir kesinlik, hiçbir belge, hiçbir aydınlık yoktu. Anadolulular dikkat etmeli, olanlardan cesaret almamalı, iyi hal sınavları vermeliydiler. Çünkü kurtlar beklemekteydi ve bu kurtlar, sadece Türkler de değildi. Levantenlerin geçici bir Yunan idaresine karşı bile düşmanca tavırları bilinmekteydi. İngilizler sanayi, petroller, halı ticareti ve demiryollarıyla ilgileniyorlardı. Fransızlar ticaret ve misyonerlik faaliyetleriyle uğraşıyorlardı. İtalyanlar ise vatandaş sayısını arttırarak bölgede kalmak istiyorlardı. Yunan işgalinden önce İtalyan Konsolosu, isteyen herkese İtalyan vatandaşlığının verilebileceğini söylemişti. Yunan askeri İzmir'e ayak bastığı andan itibaren sadece Türklerin değil, aynı zamanda İtalyanların şüphe ve engeline, en sonunda da İngilizlerin çarkı felek oyununa maruz kalmıştı[398]. Sotiriyu'ya göre, tek haklı direniş, Türklerin gerçekleştirdikleriydi[399].

Dimitrakis de, şenliklerin olabileceğinin Yunan kuvvetlerinin gözünden kaçtığını, gerçek durum fark edildiğinde ise Yunanlıların tepkisinin beklendiği gibi olmadığını ifade etmektedir. Yunan kuvvetlerinin hareketleri İzmirliler tarafından engelleniyorlardı ve yollar çok dardı. Türk mahallerinde, Hükümet Konağı'nda ve Türk kışlalarında çatışmalar yaşanmıştı. Bazı vatandaşlar panikleyerek denize düşmüş ve boğulmuşlardı. Sonuç olarak yaklaşık iki saat süren çatışmalar, oldukça memnuniyetsiz olan İtalya ve Fransa tarafından malzeme edilmişlerdi. Yunan kuvvetleri, dost topraklarına gittiklerini

397 Kapsis, **Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar]**, s. 12-13.

398 Sotiriyu, **a.g.e.**, s. 18-19.

399 **A.e.**, s. 41.

zannettiklerinden dolayı, büyük bir şaşkınlık yaşamışlardı. Türk saldırısı zor farkedilebilecek, hafif silahlarla yapılmıştı ve İtalyanlar da Türklerin niyetlerini bilmekteydiler. Dimitrakis'e göre Türk direnişinin, Yunanistan'ın uluslar arası arenadaki resmini karalamak ve şehir halkına dehşet tohumları ekmekten başka bir askeri amacı yoktu. Uyarılar zamanında dahi yapılmış olsalar, Atina'nın reaksiyon gösterecek vakti olmazdı. Yunan kuvvetleri İzmir'e aniden çıkmalı ve İtalyanları bir oldu bittiye getirmeliydiler. Şehrin içindeki durumu, uluslar arası bir barış kuvveti daha iyi kontrol edebilirdi ama, bu Yunanistan'ın tercih edeceği bir diplomatik seçenek değildi. Türk vatandaşların elinde her zaman hafif silahlar bulunurdu. Yunan kurmayları şehrin kesin bir topografik planına sahip değillerdi. Şehirdeki vatandaşlar zamanında uyarılmalı ve şenlikler sınırlandırılmalıydı.

Aggelomatis kitabında, Yunan işgalinden önce Türk Ordusu'nun İzmir'den uzaklaştırılması, ya da en azından silahsızlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü, İzmir'de Türk Ordusu varolduğu sürece Türk halkı umutlanıyor ve fanatikleşiyordu. İzmir'de Türk Ordusu bulunmamış olsaydı, hiçbir Türk vatandaşı ateş etmeye cesaret edemezdi. Bu cesaret gösterilmiş dahi olsa, olaylar 15 Mayıs'taki boyutuna ulaşmazdı. Hapishanelerin açılmasına kayıtsız kalınmıştı. Amiral Calthorpe, Türk yetkililere yaptığı açıklamalar ve tehditlerle yetinmişti.

Olayları bir Yunanlı kurmay subay olarak yorumlayan Spiridonos, gemi yolculuğu süresince tümen komutanının, diğer din ve uluslardan olanlara karşı iyi davranılması emrini verdiğini, diğer subayların da bu temayı askere işlediklerini, ayrıca Mondros gereği Türk askerinin tamamen silahsızlandırıldığının sanılarak, Yunan tümenindekilerin Türk askeri ile bir çatışma beklemediklerini kaydetmekte, "hiç kimse bugünün (15 Mayıs 1919) Yunan ırkının felaketinin başlangıcı olabileceğini düşünemiyordu" demektedir. Spiridonos ayrıca, evzon taburunun silahları boş ve herhangi bir güvenlik önlemi alınmadan yürüyüşe geçtiğine dikkat çekmektedir. Yaşanan çatışmalar esnasında doğal olarak Türklerden de, Helenlerden de ölenler olmuştu. Bunları izleyen yabancılar, Levantenler tarafından da doldurularak tüm dünyaya, "Vahşi Yunanlılar, çıkar çıkmaz günahsız Türkleri katletmeye başladılar" diye duyurmuşlardı. Spiridonos, pek çok Türkte Hıristiyanlara hükmetmek fikrinin olduğunu, dolayısı ile düne kadar kendi tebaası olan bir halkın İzmir'e çıkmasının, bu tip olaylara sebebiyet verdiğini ifade etmektedir.

Çıkarma esnasında yaşanan olaylardan kaygılanan Venizelos, Amiral Calthorpe'tan bilgi almış ve Repulis'i İzmir'e göndermiştir. Repulis olayları

soruşturmak ve Türklerin ileri gelenlerini sakinleştirmekle görevlendirilmiştir[400]. Repulis, "Valkanikos Tahidromos" gazetesinin o günkü müdürü Çimbidaros, Dışişleri Bakanlığı görevlisi ve Türkçe bilen Papas ile birlikte, biri topçu, diğeri piyade subayı iki yaveri de olduğu halde, kırk sekiz saat sonra "Nea Genea" isimli muhriple İzmir'e ulaşmıştır. İzmir' e ulaştığında "Averof"a binmiştir. Orada bir biri peşi sıra, İşgal Ordusu Komutanı Zafiriyu ve Yunan Kızılhaçı'nı idare etmekte olan Başhekim Çunukas'ı kabul etmiştir. Repulis'in kabul ettikleri arasında, müttefik gemilerinin komutanları ve çeşitli cemaatlerin ileri gelenleri de bulunmaktadır[401].

Çıkarmayı değerlendiren Yannopulos, bunun gündüz, gösterişli bir şekilde ve Venizelos'un Türklerle sürtüşmeyi önlemek ve durumu denetlemek için şart gördüğü iki kişinin bulunmadığı bir sırada gerçekleştiğini, bu kişilerin Steryadis ve Drama Valisi Ali Naipzade olduğunu ifade etmektedir. Epir Bölgesi'nde idareci konumunda olan Giritli Steryadis, İzmir'e Yüksek Komiser olarak atanmıştır. Steryadis'e Türk nüfusun korunması için talimatlar verilmiştir[402]. Ali Naipzade, Venizelos tarafından arabulucu olarak düşünülmüştür. İzmir'e Yunan kuvvetlerinin çıkmasının akabinde, Yunan işgal bölgesi idari olarak örgütlenmeye başlamıştır. Yunan İçişleri Bakanlığı ve jandarmasına bağlı subay ve devlet memurlarına ait çeşitli kademeler, İzmir bölgesindeki idari mekanizmalara yerleştirilmişlerdir[403].

18 Temmuz'da Yüksek Konsey, İzmir'in işgali sırasında ve daha sonra yer alan olay ve hareketleri araştırmak üzere bir Müttefiklerarası Komisyon tayinine karar vermiştir. Komisyonun görevi sorumluları meydana çıkarmak ve sonuçlara vararak tavsiyelerde bulunmak olacaktı. Venizelos araştırma yapılması teklifine hiçbir itiraz ileri sürmediyse de İngiliz, İtalyan, Fransız ve Amerikalı üyelere bir de Yunanlının ilave edilmesini istemiştir. Clemenceau, Yunan işgal bölgesindeki Türklerin, Yunan üyenin önünde doğruyu ifade etmeye cüret etmesinin çok güç olacağı gerekçesiyle, Venizelos'un isteğini kabul edilemez bulmuştur. Arkasından da Venizelos'a oy hakkı olmamak ve varılacak sonuçlara katılmamak şartıyla bir Yunanlının Komisyon çalışmalarını izleyebileceği bildirilmiştir. Venizelos tarafından Komisyon ile birlikte

400 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 44-45.

401 **Aggelomatis, a.g.e.**, s. 54-58

402 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 54-59.

403 Dimitrakis, **a.g.e.**, s. 57-58.

çalışmak üzere atanan subay, Albay Aleksandros Mazarakis Enian'dır[404]. Daha sonra aynı ayrıcalık, bir Türk temsilcisine de tanınmıştır.

Müttefikler süratli davranmışlar, 1 Ağustos'ta İtalya temsilcisi olarak General Alfredo Dall'Olio'yu atamışlardır. İngiltere ve Fransa da sırasıyla General Hugh Hare ve Georges Hippolyte Bunoust'u, bir hafta sonra da Amerika, aynı zamanda Türkiye'deki Amerikan Komiseri görevini yükleyerek Amiral Mark Lambert Bristol'u atamıştır.

"İzmir ve Çevresindeki Bölgelerdeki Yunan İşgalini Tahkik Müttefikler arası Komisyonu" resmi adını alan Komisyon, 12 Ağustos ile 15 Ekim 1919 arasında 46 toplantı yapmıştır. İlk ve son toplantılar İstanbul'da yapılmakla beraber, Komisyon, çalışmalarının esasını olay mahallinde yoğunlaştırmıştır. Komisyon Türk, Yunanlı, Ermeni ve Yahudi gibi çeşitli cemaatlerle birlikte, aynı zamanda Amerikalıları, İngilizleri, İtalyanları ve Fransızları da dinlemiştir. Yapılan araştırmada, harekatın acemice yapıldığı fikrine ulaşılmıştır.

Yunan çıkarmasının yaklaştığı haberi İzmir'de yayıldığı gece, binlerce Türk bir açık hava toplantısı gerçekleştirmişlerdir. Burada Yunan aleyhtarı söylemler yapıldığı tahmin edilse bile, Komisyon'un resmi raporuna göre; "Bu toplantı, Yunan çıkarmasına kuvvetle karşı koymak için örgütlenmek amacına yönelmemiştir. Hedef, sadece şehrin kapsadığı yabancı unsurlara rağmen nüfusun çoğunluğunun Türk olduğunu ıspatlamaktır".

Çıkarmadan önce İzmir Cezaevi'nden birkaç yüz mahkum kaçmış ve bunların bazıları silah temin etmiş olabilirdi. Ancak, çıkarma esnasında rıhtıma dolan Rumların birçoğu da silahlıydı. İzmir Metropoliti bir şükran ayini düzenlemişti ki, rapora göre bu ayinin, "ancak esef verici etkileri olabilirdi". Komisyon silahların kimler tarafından ateşlendiğini ortaya çıkaramamıştı. Ancak İzmirli Rumlar, silah seslerini Türklerden intikam alınması için izin çıktığı şeklinde yorumlamışlardı. Türk esirlerine kötü davranılmıştı ve Yunanlı subaylar, küçük istisnalar dışında askerlerini ve kalabalığı durdurmak için hiçbir teşebbüste bulunmamışlardı.

Raporda, Yunan işgali için bir sebep olmadığı belirtiliyordu. Komiserler aynı zamanda İzmir'in ekonomik hayatının felce uğradığını ve Yunanlılar çekilip gitmedikçe de canlanmayacağını kanıtlayacak delillere sahip olmuşlardı. Üstelik en başından direnişe geçmiş olan Türk milliyetçilik ruhu, ilhakı asla kabul etmezdi. Komiserler, Türklerin asla teslim olmayacaklarını ve

404 Bkz., s. 139-140.

Yunanlıların da tek başlarına Türkleri teslime zorlayacak güçten yoksun olduklarını ileri sürmüşlerdir. Komisyon üyeleri Wilson Prensipleri'ni esas aldıkları için, Yunan işgalini haksız bulmuşlardır. Venizelos'un İzmir şehri ve Aydın İli ile ilgili iddiaları, Komisyon üyeleri tarafından reddedilmiştir.

Dört komiserin ittifakla aldıkları ve Yunanistan ile Türkiye'nin izleyecekleri program ile ilgili kararlar, Yunanistan tarafından kabul edilemez bulunmuşlardır. Çünkü Komisyon, Yunan Ordusu'nun yerini, çok küçük müttefik birliklerine bırakmasını önermekteydi. Asayiş kurulduktan sonra müttefik kuvvetler çekilmeliydi. Ayrıca, Yunan işgal kuvvetlerince gerçekte fiilen iş başından uzaklaştırılmış olan Türk sivil yönetimi, yeniden faaliyete geçirilmeliydi.

Doğal olarak raporun sonucunda varılan kararlar, Venizelos tarafından kabul edilmemişlerdir. Venizelos kararların uygulanamaz olduklarını ifade ederek, bunları protesto etmiştir. Bununla beraber komisyon üyeleri, Venizelos'un protestosunun tesiri altında kalmamışlardır. Yüksek Konsey, gelecekte aynı hataların tekrarlanmaması için Venizelos'a uyarıda bulunmuştur. Neticede Yüksek Konsey İzmir raporunda yer alan önerileri kabul etmemiş ve rapor neşredilmemiştir[405]. Bu araştırmanın belki de Türkler açısından tek getirisi, Yunanlıları daha dikkatli davranmaya yöneltmiş olmasıdır.

İzmir'in işgalini ele alan tarih kitaplarında, adı geçen Komisyon'un faaliyetlerine ve raporuna da değinilmektedir. Örneğin Yannopulos, bir Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasını ele almış, Türk yetkililere yüklenen tek suçun, hapishaneden firarları önleyecek önlemleri almamak olduğuna işaret etmiştir. Buna karşı bir savunma olarak, saldırıyı bir tek suçluların değil, aynı zamanda Türk askerinin de gerçekleştirdiğini ve bunlardan çoğunun göz altına alındığını ifade etmiştir[406].

Sakellaropulos, Anadolu Harekatı'nı şanssız olarak yorumlamakta ve başlangıcının boş yere kana bulandığını, olaylarda Yunanlıların sorumlulukları bulunduğu gibi, daha genel sorumlulukların da bulunduğunu ve Yunanlıların hatalarından düşmanlarının yararlandıklarını ifade etmektedir. Sakellaropulos Komisyon'un araştırma yaparken uyguladığı metodu değerlendirirken, Venizelos'un tüm gayretlerine rağmen Komisyon'a Yunanlı bir subayın

405 Peter M. Buzanski, "İzmir'in 1919 Yılında Yunanlılar Tarafından İşgalinin Bir Müttefik Gözüyle İncelenmesi", Çev.: Vahit Önderin, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Cilt: 84, Sayı: 213, Yıl: 1965, s. 64-71; Kayhan Sağlamer, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyonun Raporu", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 49, Yıl: 1971, s. 6-10.

406 Yannopulos, a.g.e., s. 125-127.

alınmadığına ve Aleksandros Mazarakis Enian'ın, Türk gözlemciyle aynı haklara sahip olarak Komisyon görevlerini izlediğine işaret etmektedir. Komisyon, Yunan askerinin hemen müttefik askeriyle değiştirilmesiyle ilgili seçimini yapmış ve dile getirmiştir. Sakellaropulos'a göre bu sebeple Yunanistan, Anadolu'daki harekatın başlangıcından itibaren, dost ve düşmanlarına karşı mücadele etmek zorunda bırakılmıştır[407].

İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesi üzerine 16 Mayıs'ta İstanbul'da hükümet istifa etmiş, yeni hükümet kurma görevi tekrar Damat Ferit Paşa'ya verilmiştir. Yıldız Sarayı'nda cemiyet ve parti temsilcilerinin katıldığı "Saltanat Şurası" adıyla bir meclis toplanmış ve işgal, Türk yurdunun dört bir yanında mitinglerle protesto edilmiştir[408].

3. İzmir'in İşgaline İlişkin Yunan Basınında Yer Almış Haberlerden Örnekler

Efimeris Ton Valkanion 15 Mayıs (2 Mayıs) 1919 tarihli nüshasında İzmir'in işgalini, "İzmir'in Yunan Ordusu Tarafından İşgali" başlıklı yazısıyla duyurmuştur. Bu yazıda, Bakanlar Kurulu'nun İzmir'e çıkıldığını ve şehrin çevresiyle beraber işgal edildiğini açıkladığı ifade edilmektedir. Bu habere göre, İzmir'de tarif edilemez bir coşku hakimdir. Dükkanlar kapanmış ve ahali, Yunanistan lehine naralar atarak şehrin tüm sokaklarında şenlikler düzenlemiştir. İzmir kiliselerinin çanları durmaksızın çalmışlar, yollar, evler ve dükkanlar, Yunan ve İngiliz bayraklarıyla donatılmışlardır. İzmirli Helenler, "Hristos Anesti (İsa Dirildi)!"[409] diye naralar atmışlar, Urla gibi tüm diğer çevredeki Rum köyleri de, İzmir'e akmışlardır. Haberde, İzmir'in işgalinin herkes tarafından Helen ırkının yeniden canlanışı olarak kabul edildiği ifade edilmektedir[410].

16 Mayıs (3 Mayıs) 1919 tarihli "İçten Kutlayalım" başlıklı yazıda, "İzmir, Ege'nin güzel şehri, asırlar önce konulduğu mezardan yeniden doğruldu ve bugün özgür Helen havası soluyor" denilmektedir. İzmir'in bundan böyle

---

407 Sakellaropulos, **a.g.e.**, s. 89-94.

408 Gencer - Özel, **a.g.e.**, s. 97-98.

409 Paskalya Yortusu'nda, İsa'nın dirilişini sembolize eden ayinin akabinde, Ortodokslar birbirlerini "Hristos Anesti (İsa Dirildi)!" diyerek kutlamaktadırlar. İzmir'in Yunan Ordusu tarafından işgali de, Helenler tarafından yeniden doğuşmuş gibi sembolize edilmektedir. "Pasha [Paskalya]", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 15, s. 280.

410 "İ Katalipsi Tis Smirnis İpo Ton Ellinikon Stratevmaton [İzmir'in Yunan Ordusu Tarafından İşgali]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 15 Mayıs (2 Mayıs) 1919, s. 2

özgür olduğu ve annesi Yunanistan'la kucaklaştığı, günün Helenler için bir yortu, neşe ve kucaklaşma günü olduğu, Helen ırkının görkeminin yükselmeye başladığı ve Asya Helenlerinin, kölelik prangalarını asırlar sonra parçaladıkları ifade edilmektedir[411].

Aynı gün gazetede yer alan bir başka haber, Yunanistan'ın tüm illerinden gelen telgraflara dayanmakta ve İzmir'in Yunan Ordusu tarafından işgal edildiğiyle ilgili mutlu haberin, tüm Yunanistan'da kutlandığını duyurmaktadır. Selanik'te de ani bir sevinç patlaması yaşanmıştır. Öğleden sonra Belediye Başkanı liderliğinde bir miting gerçekleştirilmiştir. Büyük bir heyecan ve "Yaşasın!" nidaları arasında Başkomutan Paraskevopulos'un evine gidilmiştir. Başkomutan yaşananların, benzer olaylar için bir başlangıç olmasını temenni etmiştir. Bu mitingten sonra Selanik'teki çeşitli sivil toplum örgütleri, Paris'teki Venizelos'a tebrik telgrafları göndermişlerdir.

İşgal Atina'da da büyük bir debdebe ile kutlanmış, şehir bayraklarla süslenmiş ve öğleden sonra müzikli bir miting düzenlenmiştir. İhtiyat bölükleri Çerulis liderliğinde, merkezi caddelerde "Yaşasın!" nidaları arasında resmi geçit gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca, "Kurtarılmamış Helenler Cemiyeti"nin bulunduğu Denizcilik Bakanlığı önüne büyük bir kalabalık toplanmış ve oradan Atina Belediyesi'ne geçilmiştir. Burada Atina Belediye Başkanı kalabalığa seslenmiştir. Miting giderek kalabalıklaşmıştır. Mitingçiler daha sonra, İngiliz ve İtalyan elçiliklerine yönelmişlerdir. Haberde, bu akşam (16 Mayıs 1919) saat 21:00'da marşlar eşliğinde, İzmir'in işgali sebebiyle fener alayı düzenleneceği duyurulmaktadır[412].

Efimeris Ton Valkanion'un 17 Mayıs (4 Mayıs)'taki haberinde, İzmir'in işgalinin genişlediği ve İzmir'e çıkan subay ve askerlerin, kalabalıklar tarafından ilahlaştırıldığı duyurulmaktadır. Gelen telgraflara dayanan habere göre, Yunan Ordusu İzmir'de son derece muhteşem bir şekilde kabul edilmiştir. Albay Zafiriyu ilahlaşmış ve Metropolit Hrisostomos O'nunla ağlayarak konuşabilmiştir. Haber, Rum sivil toplum örgütlerinin büyük bir kutlama hazırlığı içinde olduklarını, Türklerin Yunanlıların çıkarmasını "dehşetle" izlediklerini duyurmaktadır. Helenlerin coşkusuna ilk başlarda tepki göstermiş olan Levantenler çekimser kalmayı yeğlemişler, Ermenilerse bu coşkuya ortak olmuşlardır.

---

411 "As Eortasomen İlikrinos [İçten Kutlayalım]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 16 Mayıs (3 Mayıs) 1919, s. 1.

412 "To Panellinion Eortazi [Tüm Helenler Bayram Yapmaktadırlar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 16 Mayıs (3 Mayıs) 1919, s. 2.

Bu haberde Yunan Ordusu'nun da bir beyanatına yer verilmiştir. Bu beyanatta, Türk Ordusu'nun silahlı Türk yığınlarıyla birlikte Türk mahallerinde silahlı direnişe geçtiği, buna karşılık veren evzon alayının az bir kayıpla direnişi bastırdığı, karşı koyanların büyük kısmının ele geçirildiği ve İzmir'de tam bir sükunetin hüküm sürdüğü ifade edilmektedir. Aynı haberde, çıkarmadan kısa bir süre önce Mavrudis'in İzmir Metropolitliği'nde okuduğu Venizelos'un beyanatına yer verilmiş, Kutsal Sinod'un İzmir Metropolit'i Hrisostomos'a tebrik telgrafı gönderdiği ve Drama Valisi Naipzade'nin, Venizelos'un emriyle Zafiriyu'nun danışmanı olarak İzmir'e hareket ettiği duyurulmuştur[413].

Efimeris Ton Valkanion'da 18 Mayıs (5 Mayıs)'ta yer alan haberde ise İzmir'de sükunetin hüküm sürdüğü, İzmir Valisi'nin de göz altına alındığı ve göz altına alınanların büyük olasılıkla Pire'ye gönderilecekleri bilgisi yer almaktadır. Ayrıca Venizelos'un "Patris" Gazetesi muhabirine verdiği bir beyanata da yer verilmiştir. Venizelos bu beyanatında, 14 Mayıs (1 Mayıs) 1919'un, Yunanistan'ın Ege'nin iki kıyısına hakim olmaya başlamasının başlangıcı olması sebebiyle, Yunan ulusunun tarihindeki en önemli gün olduğunu ifade etmiş, "Ulusal mutluluklarıyla ilgili vatandaşlarımıza en içten dileklerimi iletmenizi istiyorum. Kendileri bu mutluluğu tamamıyla hak ediyorlar. Çünkü tüm zorluklara karşı Yunanistan tarafından verilen söze ve ulusal geleneklerine sadık kalmışlardır" demiştir.

Yunan siyasi çevrelerinin, İzmir'in işgali sırasında yaşanan direnişe önem vermedikleri söylenmekte ve aynı çevrelerin, işgalin belirlenen tüm alanlara yayıldığı konusunda güvence verdikleri duyurulmaktadır.

Aynı haberde İstanbul'dan gönderilmiş olan bir bilgiye de yer verilmiştir. Buna göre bir Osmanlı buharlı gemisi tam İzmir'e çekilmek üzereyken, İngiliz Polisi tarafından alıkonulmuştur. Gemide yapılan aramada büyük miktarda silah ve cephane ele geçirildiği, gemide göz altına alınanların özel bir görevle ve Ege Bölgesi'ndeki çetelerle birlikte faaliyet göstermek üzere gönderildiklerini itiraf etmek zorunda kaldıkları ifade edilmiştir[414].

19 Mayıs (6 Mayıs) 1919 tarihli ve "İzmir Olayları" başlığını taşıyan haber, Bakanlar Kurulu'nun Steryadis'in Yüksek Komiser olarak atanmasına karar verdiğini, Askeri Mahkeme'nin öncelikle İzmir'in işgali sırasındaki olayların

---

413 "İ Apovasis Tu Stratu İs Smirni Eperatothi Htes [Ordunun İzmir Çıkarması Dün Tamamlandı]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 17 Mayıs (4 Mayıs) 1919, s. 2.

414 "Peri Tin Katalipsi Tis Smirnis [İzmir'in İşgaliyle İlgili]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 18 Mayıs (5 Mayıs) 1919, s. 1.

önde gelenlerini yargılayacağını duyurmaktadır. Haberde, İzmir'deki Hükümet Konağı'ndan Yunan Kuvvetleri'ne mitralyözlerle karşı konulduğu iddia edilmektedir. Buna Yunan askerinin ağır makineli tüfeklerle karşılık verdiği ve bahriyelilerin desteğiyle yarım saatlik bir mücadelenin akabinde Hükümet Konağı'nın işgal edildiği, burada bulunan herkesin göz altına alındığı, direnişi bizzat Vali İzzet Bey'in tertiplediği ve gözaltına alınanların Pire'ye gönderildikleri söylenmektedir. Olayların akabinde, İzmir'deki çeşitli devlet daireleri de ele geçirilmiştir. Metropolitlik Sarayı'nda, Tümen Komutanı Zafiriyu onuruna yemek verilmiş ve İzmir'in ileri gelenlerinden pek çoğu bu yemekte bulunmuşlardır[415].

20 Mayıs (7 Mayıs) günü Efimeris Ton Valkanion'da İstanbul'dan aktarılan haberler yer almıştır. İzmir'in işgalinin daha ilk andan itibaren İstanbul'da yankılandığı, Pera ve Çatalca'daki dükkanların kapandığı, büyük bir heyecanın yaşanmakta olduğu, olayların Helenler tarafından ırkın kurtuluşu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir. Camiler, "fanatik hocaların" halkı galeyana getirmesini önlemek amacıyla, müttefikler tarafından abluka altına alınmışlardır. Haberde, büyük camilerde savaş malzemelerinin bulunduğu iddia edilmektedir. Müttefik işgali ya da ablukası altında olan camiler arasında Ayasofya, Kariye ve Fatih camileri de sayılmaktadır. Padişahın Damat Ferit'in istifasını kabul ettiği haberi, bu hükümetin İstanbul'daki son Türk hükümeti olabileceği ve müttefiklerin idareyi devralabilecekleri şeklinde yorumlanmaktadır[416].

21 Mayıs (8 Mayıs) tarihli haberde, İzmir Valisi İzzet Bey'in Türk yetkililerce yetersizlikle suçlandığı, ancak değiştirilmesinin düşünülmediği ifade edilmektedir. Aynı haberde, Türk basınının İzmir'in işgali sebebiyle, feryatlar içinde olduğu bilgisi de yer almıştır[417].

23 Mayıs (10 Mayıs)'ta Efimeris Ton Valkanion'da, İzmir'deki olayların suçlularını yargılamak üzere kurulan askeri mahkemeyle ilgili Zafiriyu'nun beyanatına yer verilmiştir. Zafiriyu beyanatında, toplumun bir takım kurallara göre yaşadığını, her vatandaşın yasalara uyması gerektiğini ve mahkemelerin,

---

415 "Ta Gegonota Tis Smirnis [İzmir Olayları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 19 Mayıs (6 Mayıs) 1919, s. 1.

416 "İ Katalipsi Tis Smirnis [İzmir'in İşgali]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 20 Mayıs (7 Mayıs) 1919, s. 1.

417 "Meta Tin Katalipsi Tis Smirnis [İzmir'in İşgalinden Sonra]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 21 Mayıs (8 Mayıs) 1919, s. 2.

toplumun kuru dallarını kesen baltalar olduğunu ifade etmiştir. Askeri mahkemenin verdiği ölüm cezalarının uygulandığı duyurulmuştur[418].

Aynı tarihli bir başka haberde, Saltanat Şurası'nda İzmir'in işgalinin değerlendirildiği, Osmanlı yetkililerinin son derece kaygılı oldukları ve müttefiklere ait devriyelerin İstanbul'u baştan başa dolaştıkları ifade edilmektedir. Sultanahmet Meydanı'nda (haberde Beyazıt Meydanı denilmektedir) Türkler büyük bir miting düzenlemişler ve mitinge binlerce Türk vatandaşı katılmıştır. Kürsüye gelen konuşmacılar, Osmanlı'nın (Türkiye'nin) içinde bulunduğu durumu vurgulayarak, Türkleri vatanlarını savunmaya çağırmışlardır. Mitingçiler ellerinde büyük bir Türk bayrağıyla Galata Köprüsü'nü geçmeye çalışmışlar, ancak müttefik güçleri tarafından engellenmişlerdir. Bunun yanında Rumlar İzmir'in işgalini şenliklerle kutlamak istemişler, ancak şenlikleri olaylar çıkmasını önlemek amacıyla müttefikler tarafından ertelenmiştir. Haber, taşradaki Türklerde de heyecanın gözlenmekte olduğunu, Bursa'da da Türklerin, bayraklar ve flamalarla mitingler düzenlediklerini ve müttefiklerin Hıristiyanların katledilmesini önlemek amacıyla, çeşitli şehirlerde silahlı birlikler bulundurmaya karar verdiklerini aktarmaktadır[419].

24 Mayıs (11 Mayıs) tarihli Efimeris Ton Valkanion'da, İstanbul'da Türklerin İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline tepki olarak gerçekleştirdikleri mitinglerden bir resim yer almaktadır. Osmanlı Hükümeti'nin yayınladığı bildiri ile, İzmir'in işgalinin kabul edilemeyeceğini duyurduğu bildirilmektedir[420].

4. Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği ve Yüksek Komiser Steryadis

Çıkarma esnasında yaşanan istenmeyen olaylar sebebiyle, İzmir'e acilen Yunanlı bir siyasi temsilcinin gönderilmesi gerekmiştir. Venizelos'un girişimleri sonucunda 21 Mayıs 1919'da, Aristidis Steryadis[421] İzmir'e gelerek

418 "Meta Tin Katalipsi Tis Smirnis [İzmir'in İşgalinden Sonra]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 23 Mayıs (10 Mayıs) 1919, s. 1.

419 "İ Katastasi En Konstantinupoli Tarahodis [İstanbul'da Durum Çalkantılıdır]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 23 Mayıs (10 Mayıs) 1919, s. 2.

420 "İ Turki Diatelun En Anastatosi [Türkler Paniktedir]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 24 Mayıs (11 Mayıs) 1919, s. 1.

421 Steryadis, 1861 yılında Girit'in Kandiye (İraklio) şehrinde doğmuştur. Babası yağ tüccarıdır. Paris'te hukuk öğrenimi görmüş ve İslam Hukuku uzmanı ünlü bir avukat olmuştur. 1917-1919 yılları arasında Epir Valisi ve tüm işgal süresince İzmir'de Yunan Yüksek Komiseri olarak görev yapmıştır. İfade edildiğine göre Venizelos, Steryadis'in Yunan askeri ile birlikte İzmir'e çıkmayışını bir felaket olarak yorumlamıştır. Aggelomatis, **a.g.e.**, s. 59.

görevine başlamıştır. Artık bundan böyle askeri mercilerin de, bölgede yaşayan tüm vatandaşlar gibi, O'nun emirlerine uyması gerekmiştir.

Yüksek Komiserlik'in çekirdeğinde Steryadis'ten başka, Eski Drama Valisi Ali Naipzade, Preveze Valisi T. Krionas, Yunan Ulusal Ekonomi Bakanlığı'nda üst düzeyde bir memur olan G. Ksinopulos, ayrıca E. Kufidakis, ve P. Gunarakis bulunmuşlardır. Gunarakis, Yüksek Komiserlik'in genel sekreterliğini üstlenmiştir. Naipzade komiser yardımcılığı görevinin yanında, Türklerle ilişki kurulmasından sorumlu "İslam İşleri Şubesi"nin de başkanlığını yürütmüştür. Küçük işlerde çalışan Türk memurların görevde kalmalarına izin verilirken, üst düzey memuriyetlerde Atina'dan getirtilenler ve bunların yetmediği noktada ise yerli Rumlardan seçilen kişiler kullanılmıştır.

Yüksek Komiserlik, aşamalı olarak 11 şubeden oluşmuştur: Bunlar, Yüksek Komiserlik Şubesi ve Sekreterlik Şubesi'nin yanında, Diplomatik İlişkiler, Sağlık, Göçmenleri Yerleştirme, Hapishane, Postane, Mali İşler, Tercüme, Kamu Hizmetleri ve İslam İşleri şubeleridir.

Yüksek Komiserliğin, üç yönlü bir görevi olmuştur: a) Barış antlaşmasının imzalanmasının akabinde Yunanistan'ın bölgenin tam yönetimini üstlenmesine kadar, Osmanlı mercileri üzerinde ölçülü bir denetim uygulamak, b) Müttefik temsilcilerinin ve Osmanlı Hükümeti'nin karşısında Yunan çıkarlarını savunmak, c) Batı Anadolu'nun gelecekte Yunanistan'a katılması öncesinde hazırlık yapmak.

Komiserlik'in çalışması iki safhaya ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi 1919 yılı Mayıs ayında başlamakta ve Sevr Antlaşması'nın imzalanması ile sona ermektedir. İkinci safha ise, 1922 yılının Eylül ayına kadar devam etmiştir. İkinci safhada "İzmir Yüksek Komiserliği", "İzmir Yunan İdaresi" adını almışsa da, Steryadis sonuna kadar "Yüksek Komiser" olarak kaldığından dolayı dönemler arasındaki ayrım belirgin olmamıştır.

Yüksek Komiserlik'e eski Yunan Konsolosluğu binası tahsis edilmiştir. Yunan Ordusu'nun işgal ettiği şehirlerde, Yüksek Komiser'in temsilcileri görevlendirilmişlerdir. Yunan Ordusu tarafından işgal edilmiş bölgede oluşturulmuş olan temsilciliklerin sayısı yirmidir. En üst temsilcilik Bursa'da olup diğerleri Mudanya, Bandırma, Gemlik, Mihaliç (Karacabey), İnegöl, Biga, Ezine, Balya, Balıkesir, Soma, Edremit, Salihli, Alaşehir, Kula, Uşak, Simav, Afyon, Kütahya ve Eskişehir'dir. Bu temsilciler, Osmanlı İdaresi'nin ve adaletinin uygulamalarını denetlemekle ve takip etmekle görevlendirilmişlerdir. Ayrıca Türk yetkililerle Yunan Ordusu arasında, arabulucu olarak da kullanılmışlardır.

Yüksek Komiser hükümetin talimatına göre öncelikle İzmir'in işgali esnasında meydana gelen kargaşa ve anarşinin ortadan kaldırılmasına çalışmıştır. Vali İzzet Bey'i de ziyaret ederek olaylardan hükümetinin duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş, işgalin askeri nitelikli olduğunu söyleyerek, kendisine her türlü yardımı yapmayı taahhüt etmiştir. İzzet Bey'in güvenini bu şekilde kazanan Steryadis, işgal esnasında Yunan birlikleri tarafından İtilaf Devletleri vatandaşlarının ev ve işyerlerinde yapılan yağma ve talanın karşılanması işini ele almıştır. Yerel basın üzerinde uygulanan sansüre resmiyet kazandırmış ve bunu, şehirde farklı unsurların varolduğu sebebiyle bir takım insani kaygılar ileri sürerek kamuoyuna duyurmuştur. Steryadis Türk idarecilerinin yanı sıra İtilaf Devletleri temsilcileri ile de yakın ilişkiler kurmaya gayret etmiş ve bunda oldukça başarılı olmuştur. Bu yakınlık sayesinde, Yunan İşgal Kuvvetleri'nin iç bölgelere doğru ilerlemesi için gereken izin rahatlıkla alınmıştır. Sistemli bir şekilde Türk kanun ve mahkemeleri hükümsüz bırakılmış, Türk polis ve jandarma teşkilatının yerine yerli Rumlardan polis ve jandarma teşkilatları oluşturulmuştur.

İzmir'in mülki idaresini bu şekilde kendine bağlayan Steryadis, bundan sonra bölgenin nüfussal, ekonomik ve kültürel açıdan Yunanlaştırılması üzerine çalışmalar yürütmüştür. Yüksek Komiserlik'in nezareti altında 1919 sonlarına kadar 100.000 Rum bölgeye yerleştirilirken, bunun en az iki, üç katı kadar Türk de, iç bölgelere kaçmak zorunda bırakılmıştır.

Bu konuyu incelemiş olan Theodoru'ya göre, Yunan İdaresi'nin yaptığı en büyük harcamalar, tahrip edilmiş olan şehirlerin onarımı (Aydın örneği verilmektedir), geri dönen Rum göçmenlerin yerleştirilmesi ve işgalin ilk günlerinde zarara uğrayanlara tazminatların ödenmesi için yapılmıştır. Ancak bunun yanında Üniversite inşaatı (Venizelos'un teşvikiyle, Matematikçi Konstantinos Karatheodoris'in önderliğinde İzmir'e kurulması düşünülen Yunan Üniversitesi[422]), ayrıca ulaşım ve haberleşme ağının iyileştirilmesi için de masraf yapılması gerekmiştir. Anadolu İngiltere, Fransa ve İtalya'nın gözünde bir sömürge iken, Yunanistan için asırlık bağlardan dolayı farklı bir anlam taşımış ve Yunanistan Asya'da sürekli kalmak istiyorsa, kendini en iyi şekilde ortaya koyması gerektiğini fark etmiştir. Ancak, biraz ileride savaşıldığı göz önünde bulundurulacak olursa, Theodoru'ya göre Yüksek Komiserlik'in icraatları pek de mantıklı değildir[423].

---

422 "Karatheodoris Konstantinos", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 9, s. 15. Bkz. s. 216.

423 Georgios Theodoru, "İ Alli Opsi Tis Mikrasiatikis Embirias: İ Organosi Ke To Ergo Tis Ellinikis Diyikisis Tis Smirnis [Anadolu Deneyimin Bir Diğer Yüzü: İzmir Yunan İdaresi'nin Organizasyonu ve

Belirtmeliyiz ki, Yunan tarihçiliği Anadolu Harekatı'nın askeri boyutuyla ilgilenirken, mülki idare konusunda çok az bilgiyi içermektedir. Yunan tarih kitaplarında Yunan Yüksek Komiserliği'nden ziyade, Yüksek Komiser Steryadis üzerinde durulmakta, az yada çok, ama mutlaka O'nun kişiliği irdelenmektedir. Steryadis bazıları tarafından "Anadolu Helenizmi üzerindeki lanet", bazıları tarafındansa "harika bir idareci"[424] olarak sunulmaktadır.

Türkçe kaynaklarda Steryadis'in, "en az Venizelos kadar Megali İdeacı[425]" olduğuna ilişkin cümlelere rastlanmaktadır. Oysa Kiçikis'e göre, gerçek durum bundan farklıdır. Venizelos çok önceden Helenotürkizmi[426] sebebiyle dikkat çekmiş olan Steryadis'i söz konusu göreve atayarak, Türklerle Helenlere huzuru getirebilmeyi ummuştur. Bu şekilde Batı yandaşı Venizelos, Türk ruhunu iyi tanıyan Doğu cephesinin bir taraftarına, Yunan işgalinin lideri sorumluluğunu vermişti. Kiçikis Steryadis'in, Giritli tüm Rumlar gibi adada Türklerle beraber yaşadığını, ancak diğer Giritli Venizelos'un aksine, onları yok etme düşüncesinden ilham almadığını ifade etmektedir. Steryadis yirminci yüzyılın başlarında Venizelos'u tanımış ve bu iki adam tüm ideolojik farklılıklarına rağmen, birbirlerine karşı büyük bir hayranlık beslemişlerdir. Steryadis Venizelos'a inanıyordu ancak, Venizelist değildi. Huysuz bir mizaca sahip olan Steryadis sinirlendiğinde, sara nöbetine tutulmuş bir insan izlenimi vermekte, ancak bilgisiyle kendisiyle konuşanları büyülemekteydi. Dürüstlüğü ile tanınmakta, resepsiyonları ve siyaseti sevmemekteydi.

Steryadis Yunanistan'ın Anadolu'da hezimete uğramasının akabinde kendini Fransa'ya sürgün etmiş, daha sonra ABD'ye geçmiş ve kendisini son derece kötü yargılamış olan Yunanistan'a hiçbir zaman geri dönmemiştir. Kişisel arşivi bulunamamıştır. Bunu yok ettiği anlaşılmaktadır. 1922'den sonra siyasetin içinde yer almaması sebebiyle, kişiliği gizemli kalmıştır. 1950'de vefat etmiştir[427].

Steryadis'in Yunan işgali esnasında yaşananların tekrarını önlemek ve Rumları disiplin altına almak için gösterdiği çabalar, anlaşıldığına göre O'nun

---

Eseri]", **Opsis Tu Mikrasiatiku Zitimatos [Anadolu Meselesinin Yönleri]**, Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis Art of Text [Art of Text Yayınları], 1994, s. 35-39.

424 Kapsis, **Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar]**, s. 15.

425 Selçuk Ural, "Milli Mücadele'de Yunanlılaştırma Hareketi'nin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Komiserliği", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 18, Yıl: 2001, s. 310-319.

426 Bkz. s. 48-55.

427 Kiçikis, **Sigkritiki İstoria Ellados Ke Turkias Ston 20o Eona [20. Yüzyıl Yunanistan ve Türkiye Karşılaştırmalı Tarihi]**, s. 212-215.

Helenlerden sempati toplayamamasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Yunan tarih kitapları içinde milliyetçi söyleme sahip olanlarda, mutlaka Steryadis aleyhine yazılmış sayfalara rastlanmaktadır. Bu kaynaklarda Yüksek Komiser'e ilişkin anlatılan anekdotlar genellikle, İzmir Yunan Yüksek Komiserliği'nde Basın ve Sansür Şubesi Müdürlüğü görevinde bulunmuş olan Mihail Rodas'a dayanmakta, Steryadis'in Türk nüfus lehine kararlar verdiği, başta Hrisostomos olmak üzere Ortodoks din adamlarına karşı sert ve amansız olduğu ifade edilmektedir. Aggelomatis'in söylemi, bu tip anlatımlara iyi bir örnektir.

Aggelomatis, Steryadis'in şehir durulduğunda İzmir'e ulaştığını, Epir'deki idareciliğinde adaletli, sert, istekli ve becerikli olarak tanındığını, Ege'ye gelecek ilk idarecinin de böyle olmasının istendiğini, ancak O'nun karmaşık bir kişiliğe sahip olduğunun ortaya çıktığını söylemektedir. Aggelomatis'e göre Steryadis, adaletsiz, sert, otoriter, saygısız ve kendini beğenmiştir. Delilik, ani dengesizlik ve dehanın karışımıdır. Daha ilk andan itibaren nasıl davranılacağını programlamış ve vatandaşları da, askerleri de korkutmak istemiştir. Steryadis Helenlerin en ufak bir sevinç göstermelerine izin vermemiş ve O'nun yüzünden Helenler bir an olsun özgürlüğün tadına varamamışlardır. Bir gün Rodas'a, "Yolumun üzerinde kimi ve kaç kişiyi bulacağım umurumda değil. İtaat ve düzeni sağlamak için etlerinin üzerinden geçeceğim" demiştir. Askeri Mahkeme'nin bazı Hıristiyanları ölümle cezalandırmakta tereddüt ettiği bir başka gün Askeri Mahkeme Başkanı Daskalakis'i çağırmış ve "Ben, birkaç gün için Atina'ya gidiyorum. Döndüğümde bunlar yargılanmış ve kurşuna dizilmiş olsun" diye emretmiştir. Aklı başında olduğu saatlerde adaletli, mantıklı oluyor ve tartışmasız bir şekilde idari yeteneklerini ortaya koyuyordur[428].

Bir Yunan subayı olan Gonatas'a göre askeri işgalden sonra sıra siyasi işgale geldiğinde, Yüksek Komiserlik'e Venizelos'un yakın dostu olan Steryadis atanmıştır. Steryadis Venizelos'tan büyük değer görmektedir. Ancak komutanlara, metropolitlere ve tüm Yunan yetkililerine zalimce davranmış ve sadece Türkler tarafından sevilmek istemiştir. Hapishanelere giderek, askeri yetkililerin hapsettiklerini serbest bırakmıştır. Steryadis vatandaşların silahsızlandırılmasına ve çetelerin belirlenen hattın ötesinde takip edilmesine izin vermediği için, askeri yetkililer çoğu zaman zor durumda kalmışlardır[429].

Haciantoniyu Steryadis'in İzmir'e gönderilmesini, Venizelos'un en büyük siyasi hatası olarak yorumlamaktadır. Asker, ileri gelenler ve Hrisostomos'un

428 Aggelomatis, **a.g.e.**, s. 60-63.

429 Gonatas, **a.g.e.**, s.120.

tüm itirazlarına rağmen 1920'den sonra da yerinde kalmış ve İngiltere'nin gözü kulağı olmuştur. Müslümanları ve Levantenleri korumuş, ilklerinin silahlanmasını engellemiş, ancak ikincilerin istihbarat faaliyetlerine katlanmıştır. Görevi, Yunanistan'ın işgali üzerine oluşan korkuları dağıtmaktır. Ancak, uyguladığı siyaset yüzünden, 1922'den sonra Yunanistan'a dönmeye cesaret edememiştir[430].

Metropolit Hrisostomos, ölümünden yirmi dört saat önce yazıldığı söylenen, 7 Eylül (25 Ağustos) 1922 tarihli mektubunda, "sevgili arkadaşım ve kardeşim" diyerek hitap ettiği Venizelos'a, "...Anadolu Helenizmi, Yunan Devleti, Yunan Devleti Kainatı ve Helen Ulusu, artık bundan böyle Hades'e[431] (yeraltına) inmektedir ve artık oradan onu kimse kurtaramaz. Tabi ki bu yıkımın sorumluları siyasi ve şahsi düşmanlarımızdır. Ancak siz de, iki davranışınızdan dolayı büyük sorumluluk sahibisiniz. Birincisi, Anadolu'ya Yüksek Komiser olarak çılgın, egoist, geveze, kendini beğenmiş ve tüm sağlıklı ve aklı başında unsurları küçümseyen, küfreden, döven, sürgün eden ve hapseden Steryadis'i gönderdiniz. Bugün Anadolu halkının felaketinin son meyvelerini topluyoruz. İkincisi, eserinizi daha tamamlamadan, ... İstanbul Yunan askeri tarafından tam işgal edilecek ve siz İstanbul'a tam girecekken, seçim gerçekleştirme şanssız ve kabahatli ilhamına sahip oldunuz..." demektedir[432].

C. 1919 Yılının İkinci Yarısında Anadolu Harekatı Çerçevesindeki Gelişmeler

1. Batı Anadolu'da Yunan İşgalinin Genişleme Süreci

Yunanlılar işgallerini İzmir, Kordonboyu, Bornova ve Buca çizgisinden Seydiköy, Cumaovası, Develi ve Urla istikametine doğru genişletmişledir. Menemen 21 Mayıs, Bayındır 22 Mayıs, Manisa ve Turgutlu (Kasaba) 25 Mayıs, Aydın ve Nazilli 27 Mayıs, Tire 28 Mayıs, Ayvalık 29 Mayıs, Dikili 31 Mayıs, Ödemiş 1 Haziran ve Bergama 12 Haziran'da işgal edilmiştir[433]. Yunanlılar

430 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 45.

431 Yunan mitolojisine göre Hades, yeraltı tanrısıdır. Aynı zamanda, aynı isimli tanrının ve ölülerin barındıkları yer anlamına gelmektedir. Bkz. "Adis [Hades]", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 157.

432 **Kapsis, 1922 İ Mavri Vivlos [1922 Kara Kitap]**, s. 107-111.

433 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 48.

gerçekleştirdikleri ilk işgaller esnasında herhangi bir Türk direnişiyle karşılaşmamışlardır. Ancak kısa sürede bu direniş Kuvayı Milliye olarak ortaya çıkmıştır.

Kapsis "Yitik Vatanlar" adlı kitabında, Menemen'in işgalinin önemli bir askeri değerinin olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Menemen nüfusunun çoğunluğu Türk'tür ve Kapsis'e göre bunlar, İttihatçıları desteklemektedirler. Buna rağmen 5. Piyade Alayı Komutanı Yarbay Çakalos şehri kan dökmeden işgal etmiş ve Türk askerinden devralmıştır. Kapsis'e göre Menemen'in kansız bir şekilde işgal edilmesi mucizesi, gazeteci Kostas Misailidis sayesinde gerçekleşmiştir. Misailidis, hayati tehlikelere rağmen şehrin ileri gelenlerini çetelerin etkisinde kalmamaları ve "yazgılarını" kabul etmeleri konusunda ikna etmiştir. İkna edememesi halinde katledilme ihtimaline rağmen korku göstermemiş, Yunan Ordusu ilerlerken Türk kışlasına koşmuştur. Türk binbaşı O'nu kabul etmiş ve aralarında dramatik bir söyleşi gerçekleşmiştir. Sonunda binbaşı "yazgısını" ve teslim olmayı kabul etmiştir[434].

Mamoni'nin bir makalesinden, Misailidis'in Yunan propagandasının önemli şahsiyetlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Misailidis Anadolu Harekatı çerçevesinde, 1921-1922 yıllarında İstanbul'daki Rum cemiyetlerinde de çeşitli konferanslar vermiş ve cepheyle ilgili izlenimlerini aktarmıştır[435].

Menemen 21 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edildiğinde, Yunanlılara karşı direniş gösterebilecek kuvvetler henüz organize olamamıştı[436]. Bu arada Yunanlılara karşı silah kullanılacak olursa, onların da silahla karşılık verecekleri konusunda propagandalar yapılmaktaydı. Yerli Rumlar ve Rum papazları da halkın maneviyatını kırmakta olan bu propagandalarda yer almışlardı. Bu söylem büyük bir beceriyle işlenmiş ve Akhisar gibi bazı yerlerde kısa zamanda meyvesini vermiştir. Yunan bayrağı, Yunan zulmüne karşı tek kurtuluş çaresidir şeklinde bir kanaat doğmuştur. Şehirlerin Yunan bayraklarıyla donatılması sağlanarak, Türk halkının Yunan işgaline karşı olmadığı, tersine bu işgali istediği görünümü ve izlenimi yaratılmıştır. Bu gelişmeler, İzmir'in işgalinin yarattığı şaşkınlık ve bunlara engel olabilecek güçlü liderlerin henüz iş başında olmamasına bağlanabilir. Eğer böyle liderler o anda buralarda bulunuyor olsalardı, şehirler savunmasız bir şekilde teslim

434 Kapsis, **Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar]**, s. 24.

435 Mamoni, "O Ellinikos Filologikos Sillogos Konstantinupoleos, O Vanizelos Ke İ Mikrasiatiki Ekstratia [Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi, Venizelos ve Anadolu Harekatı]", s. 277-279, 288.

436 Kazım Özalp, **Milli Mücadele (1919-1922)**, Cilt:1, 4. b., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998. s. 13.

olmazlardı kuşkusuz. Ancak ne yazık ki bölgedeki idarecilerden bazıları, Yunan propagandasının oyununa gelmişlerdir. Böyle bir durum Manisa'da da ortaya çıkmıştır.

1922 Eylül'ünde Manisa Yunanlılar tarafından yakılmadan önce şehir nüfusu, bazı istatistiklere göre 86 bindir. Bunun 22 bini Rum, 2500'ü Ermeni ve 1300'ü Yahudi'dir. Bir Yunan işgaline karşı şehrin savunulmasını isteyenler, 17. Kolordu'nun Manisa'da bulunan silah ve cephane depolarından yararlanarak Menemen Boğazı'nda bir savunma hattı kurulabileceğini düşünmüşlerse de, bu girişimleri yabancı temsilcilerin ve 25 Mart 1919'da Manisa Mutasarrıflığı'nı üstlenen Giritli Hüsnü Bey'in engellemeleri yüzünden sonuç vermemiştir[437]. Yerli Rumların ve Ermenilerin alkışları ve "Zito Venizelos!" çığlıkları arasında Yunanlılar şehre girmişlerdir. Şehrin savunması için çırpınan vatanseverler, artık bir şey yapma olasılığının kalmadığını görerek, mücadelelerini başka yerlerde ve sonuna kadar sürdürmek için sevdikleri şehirden ayrılmışlardır. Manisa'nın işgali üç yıldan fazla sürmüş, işgalin ertesi günü resmi dairelerden Türk bayrakları indirilip, yerlerine Yunan bayrakları çekilmiştir. Bunun akabinde zulüm, işkence, baskı ve sindirme hareketleri ortaya çıkmıştır. Türkler her türlü bahaneyle tutuklanıp hapse atılmış, evlere baskınlar düzenlenmiş, cami duvarlarına ve mihraplara haçlar çizilmiş, şehirde sıkı yönetim ilan edilmiş ve sıkı yönetim mahkemeleri kurulmuştur. İşgalden on beş gün sonra Manisa'ya evzon taburu gelmiş ve bu taburun gelişinden hemen sonra Türklerin silahlarını hemen teslim etmeleri istenmiştir. Hatta evlerde silah araması yapılmış, bu amaç doğrultusunda iki çavuş, iki evzon eri ve iki yerli Rum'dan oluşan postalar meydana getirilmiştir. Bu bahaneyle evlere girilerek Türklere ait para, altın ve gümüşlere el konulmuştur. Türklerin bulunduğu köylerden toplanan silahlar, Mihailli (İshak Çelebi)'de depo edilip, sonra da Rum köylerine dağıtılmıştır[438]. Silahların toplanma süreci, Efimeris Ton Valkanion sütunlarına da yansımıştır.

1 Temmuz (18 Haziran) tarihinde gazetede, Komutan Nider'in Manisalı seçkinlere hitabı görülmektedir. Nider bu hitabında, "Hepiniz aynı haklara sahip vatandaşlarsınız. Müslümanların, Ermenilerin ve herkesin dinine, geleneklerine saygılı olunacaktır. Şikayetiniz olduğunda askeri kuvvetlere gidin. Onlara, her türlü olayın tarafsız olarak ele alınması emrini verdim" demiştir. Nider Aydınlılara da bir bildiri sunmuştur. Dört gün içinde her türlü silahı

437 Kamil Su, "Manisa'da Yunan İşgali I", **Türk Kültürü Dergisi**, Yıl: 20, Sayı: 227, s. 306-310.

438 Kamil Su, "Manisa'da Yunan İşgali II", **Türk Kültürü Dergisi**, Yıl: 20, Sayı: 228, s. 367-373.

teslim etmelerini, aksi halde askeri mahkemeye gönderileceklerini duyurmuştur. Bu arada Manisa'da dört bin silah toplanmıştır ve silahsızlandırma sürmektedir[439].

Şu bilgileri de eklemek gerekir ki, Ukrayna Harekatı'nda görev almış birlikler, İzmir üssünde görevlendirilmişler ve 1919 yazında Anadolu'ya gelmişlerdir. Bu kuvvetlerden 5/42 Evzon Alayı Manisa'ya üslenmiştir. Bu alayın komutanı Plastiras'tır[440].

Haciantoniyu'nun Plastiras ile ilgili yazdığı kitaba bakılacak olursa, bu alay Başkomutan Leonidas Paraskevopulos'un Selanik'ten İzmir'e geldiği gün Manisa'ya üslenmiş ve Manisa halkı tarafından son derece sıcak bir şekilde karşılanmıştır. Bu sıcak ilişki, evzonlar şehirde bulundukları tüm süre boyunca devam etmiştir. Plastiras sıkça, süvariler ve alayın atlet takımıyla gösteriler ve yarışmalar düzenlemiş, kendisi de bunlara katılmıştır. Bu küçük etkinliklerle alayını hazır tutan Plastiras, koro dahi kurmuştur. İfade edildiğine göre Plastiras, "büyük deneyimler geçirmiş olan yerli halk için de üzülmektedir". Makedonya'nın Sarışaban'ında Bulgar katliamının sonrasında dört kimsesizi evlat edindiği gibi, Manisa'da da üç çocuk evlat edinerek onları Yunanistan'a göndermiştir. Buna paralel, bölgede bir yetimhane kurulması için girişimleri olmuştur. Bu arada gazeteci Misailidis'i de kışlasında misafir etmektedir[441].

İlk işgaller dönemi Efimeris Ton Valkanion'un sütunlarından, aşağıda örneklerini vereceğimiz haberlerle Yunan kamuoyuna duyurulmuştur.

21 Mayıs (8 Mayıs) 1919 tarihinde Efimeris Ton Valkanion'da yer alan haberde, Aydın'da Yunanlılar ve Türklerden bir kurul oluşturulduğu ve bu kurula, şehrin düzenini sağlamak ve Yunan Ordusu'nu kabul etmekle ilgili görev verildiği ifade edilmektedir[442]. 24 Mayıs (11 Mayıs)'ta ise tüm Aydın'ın Yunan Ordusu tarafından işgal edildiğine dair manşet atılmıştır. Bu haber İzmir'den gönderilen bir telgrafa dayanmakta ve bin kişilik evzon ordusunun Aydın'ı işgal ettiği bildirilmektedir. Aynı yöne doğru Adalar Denizi (Arhipelagos) Tümeni de hareket etmiştir. Habere göre evzonlar, Aydın'ı Türk çetelerinden temizlemişlerdir. Bu çetelerin Hıristiyanları hedef aldığı ve Rum köylerini yaktıkları, Aydın'ın önde gelen Türklerinden oluşan bir kurulun ise, işgalci

439 "Ta Gegonota Tis Mikras Asias [Anadolu'daki Olaylar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 1 Temmuz (18 Haziran) 1919, s. 2.

440 Bkz. s. 123.

441 Haciantoniyu, **Nikolaos Plastiras**, s. 64-66.

442 "Meta Tin Katalipsin Tis Smirnis [İzmir'in İşgalinden Sonra]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 21 Mayıs (8 Mayıs) 1919, s. 2.

güçlerin komutanlarının karşısına çıktığı ve Aydın İli'ni işgal etmek üzere emir almış olan Yunan Ordusu'na karşı hiçbir direniş gösterilmeyeceğini söylediği ifade edilmektedir. Aynı haber Cumaovası Köyü'ndeki Türk nüfusun, başlarında Tevfik Ağa olmak üzere köyün meydanında toplanıp mavi beyaz Yunan bayrağını göndere çektiklerini ve köyün Yunan askerleri tarafından işgalini istediklerini duyurmaktadır. Manisa sakinleri de Yunan Ordusu'nun bölgeyi işgalini talep etmişlerdir ve zaten Yunan süvarileri Manisa ve Menemen yönünde hareket etmeye hazırdırlar. Habere göre İzmir Karşıyakalılar, Yunan askerinin emirlerine uyacaklarını bildirmişlerdir[443].

25 Mayıs (12 Mayıs) tarihinde gazetede, aynı içeriğe sahip bir başka haber daha yer almıştır. Bu haberde, İzmir'e bağlı köy ve kasabalarda Türk ve Rumlardan oluşturulan komisyonların İzmir'deki Yunan Askeri İdaresi'ne giderek, bölgelerinin Yunan Ordusu tarafından işgalini istedikleri, bölge halkından gelen bu kabulün Yunan askerini sevindirdiği, gerek İzmir'in içinde, gerekse kırsalında düzenin hüküm sürdüğü ifade edilmektedir. Haberde o ana kadar İzmir çevresinde işgal edilen yerleşim birimleri sayılmakta ve Zafiriyu'nun Yunan jandarması sayesinde düzeni sağladığı, Yunan İçişleri Bakanlığı'nın bölgeye gönderilecek memurları seçtiği ve bunların ilk fırsatta gönderilecekleri bildirilmektedir[444].

27 Mayıs (14 Mayıs) tarihli haberde Yunan askeri yetkililerinin, Türk subaylarının iç bölgeye doğru ilerleyen Yunan kuvvetlerine karşı direniş örgütleyeceklerine dair bilgi edindiği ifade edilmektedir. Bu bilgiye göre direniş yeri Aydın olacaktır. Yunan Askeri İdaresi'nin ele geçirdiği Türklere ait bir bildiride, inananlar Aydın'da direnişe çağrılmıştır. Yunanlı yetkililer, Türklerin iç bölgelerde hareketinin zor olacağı gerekçesiyle, bu bildiriyi ilk başlarda önemsememişlerdir. Ancak İzmir-Aydın demiryolu istasyonundaki Helen bekçilerden birisi, yabancı pasaportlar taşıyan Türklerin son günlerde Aydın'a fazlaca gittikleri bilgisini iletmiştir. Bekçinin ilettiği bu haber, Yunan askeri yetkililerini Türklerin direniş gösterecekleri konusunda harekete geçirmiş, bunun üzerine İzmir'de bulunan tüm Türk subaylarının Hükümet Konağı'nda toplanmaları istenmiştir. Haber bu subayların, beraberlerinde Yunan korumalar olduğu halde İstanbul'a gönderileceklerini duyurmaktadır. Aynı haberde bir Yunan alayının Menemen'e hareket ettiği, bir diğer hareketin

---

443 "I Katalipsis Olokliru Tu Nomu Aydiniyu [Tüm Aydın İli'nin İşgali]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 24 Mayıs (11 Mayıs) 1919, s. 2.

444 "Ta Meta Tin Katalipsi Tis Smirnis [İzmir'in İşgalinin Sonrası Gelişmeler]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 25 Mayıs (12 Mayıs) 1919, s. 2.

Manisa'dan Aydın'a doğru olduğu ve bu kesin önlemler sayesinde her türlü Türk eyleminin başlamadan bastırılacağı ifade edilmektedir[445].

Yunan tarih kitaplarında bu dönemi incelediğimizde, bize göre "Aydın Direnişi", onlara göre "Aydın Olayları"nın öne çıkarıldığına şahit olmaktayız.

Aydın'ın Helenler için önemini, fotoğrafçı Nelly'nin anlatımlarında görebilmekteyiz. Nelly, Anadolu Harekatı öncesi Aydınlı Rumların yaşantısını anlatmıştır. Aydın, Türkiye'nin iç bölgelerine doğru giden hattın istasyonu olması sebebiyle hareketli bir şehirdir. İzmir'den gelen demiryolu, yoluna buradan devam etmektedir. Şehir ticaret açısından önemli olduğu gibi, belli bir sanayiye de sahiptir. Derici ve tabakhaneleri vardır. Aydın'da Helenler anaokulundan ortaokula, kız okullarına kadar eğitim kurumlarına sahiptirler. Yunanistan, Fransa ve İtalya'nın konsoloslukları bulunmaktadır. Helenlerin "Melissa (Balarısı)" isimli bir kültür dernekleri, "Agios Haralambos" isminde, güzel bir binaya sahip hastaneleri vardır. Bunun yanında Fransız rahibelerin idare ettikleri, "St. Vincent de Paul" isimli bir de misyoner okulu faaliyet göstermektedir.

Nelly'ye göre Aydın'da yaşayan Rumlar, birkaç bin kadar olmalıdırlar. Bu Rum nüfus, diğer Osmanlı yerleşim birimlerinde de olduğu gibi, ayrı bir mahallede oturmaktadır. Rum mahallesi şehrin merkezinde olup, Türkler şehrin kıyısında yaşamaktadırlar. Rum evleri balkonlu, Rum mahallelerinin yolları taş döşemelidir. Çevredeki güzel mesire yerlerine gidenler sadece Rumlardır. Buralara herhangi bir Türk'ün adım atması olanaksızdır. Türkler, Helenlerin üstünlüklerini hissetmişler ve "yazgılarını" kabul etmişlerdir. "Tüm ticaret ve ekonomi Rumların elindedir. Türkler Rumlara çalışıyor ve onların ekmeğini yiyorlardır". Rum erkekleri, Türklerle ilişki içinde olduklarından hepsi de Türkçe konuşabilmektedirler. Ancak hiçbir Rum kadını Türkçe bilmemektedir. Türk ve Rum mahalleleri birbirinden çok uzak olduğundan dolayı, Rum kadınların Türkçe öğrenmelerine olanak bulunmamaktadır. Türkçe'yi ancak, mahallerine meyve ve sebze satmaya gelen satıcıdan işitebilmektedirler[446].

Kapsis de Aydın'ı doğunun en gelişmiş şehirlerinden biri olarak tanımlamakta, Rumların iki izci grubu bulunduğunu ve bunun, Rumlar için bir övünç kaynağı olduğunu ifade etmektedir[447].

---

445 "Ta Ellinika Stratevmata Proelavnun İs Tin Mikrasian [Yunan Birlikleri Anadolu'da İlerliyorlar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 27 Mayıs (14 Mayıs) 1919, s. 2.

446 Nelly, "Gennitika Sto Aydini [Aydın'da Doğdum]", **Periodiko İ Leksi [İ Leksi Dergisi]**, Tevhos [Sayı]: 112, Noemvrios-Dekemvrios [Kasım-Aralık] 1992, s. 808-810.

447 Kapsis daha da ileri giderek Adnan Menderes'in bu izci gruplarını kıskanarak onları taklit etmek istediğini de ifade etmektedir. Kapsis, **Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar]**, s. 52.

Yunanlılar şehri önemsediklerinden dolayı, Aydın'ın İtalya tarafından işgal edilebileceği sebebiyle kaygılıydılar. Aslında şehirde İngiliz subayları bulunmaktaydı. Bu sebeple İngilizlerin gerçek durumdan habersiz olmaları beklenemezdi. Aydın'ın işgaline izin verilmiş, işgalle görevlendirilmiş olan birlikler kısmen yürüyüş, kısmen de trenden faydalanmak suretiyle Büyük Menderes Vadisi'ne aktarılmışlardır. Bu aktarma 24-27 Mayıs 1919 günlerinde gerçekleşmiş ve 27 Mayıs 1919 sabahı Erbeyli Bölgesi'nde toplanmış olan birlikler, aynı gün hiçbir direnişle karşılaşmadan Aydın'ı işgal etmişlerdir. Aydın halkının bir kısmı işgalden önce yurtlarını terk ederek çeşitli yönlere göç etmişlerdir. Tümen Komutanı var olan şartlar altında Aydın'ı savunmanın imkansızlığını düşünerek öncesinde çekilme kararı vermiş, Yunan birliklerinin Aydın'a yaklaşması üzerine 26 Mayıs 1919 günü Aydın'dan çekilmiştir[448]. Yunanlılar Aydın'ı işgal etmelerinin akabinde, Nazilli yönünde ilerleyerek buraya da girmişlerdir.

28 Mayıs (15 Mayıs) tarihli Efimeris Ton Valkanion'nda, Aydın'da cereyan eden olaylarla ilgili bir haber yer almıştır. Bu haberde, Aydın'daki Türk askerlerinin şehri bırakarak çevredeki tepeleri tuttuğu, şehirde kalan Türklerin silah depolarının kilitlerini kırarak silahlandıkları ifade edilmektedir. İzmir Valisi'nin Babıali'ye bilgi aktarması üzerine Zafiriyu, Vali'nin İstanbul ve İçişleri Bakanlığı'yla haberleşmesini yasaklamıştır. Ayrıca devlet basımevine ve telgrafhaneye Yunanlı bekçiler konulmuştur. Haberde, İzmir Valisi'nin tutuklanmasının ve askeri mahkemeye çıkarılmasının beklendiği ifade edilmektedir[449].

Triantafillidis takip eden dönemi, "İşgal Ordusu'nun güvenliği açısından durum iç açıcı değildi. Türk birlikleri tarafından gerçekleştirilen saldırıların geri püskürtülmesi için ciddi anlamda takviyeye ihtiyaç vardı. "Çeteciler" çoğalmaktaydı. Anadolu içlerinde İngilizlerin denetiminde olan cephane depoları yağmalanmaktaydı" sözleriyle anlatmıştır

Yüksek Komiser Steryadis, Paris'teki Venizelos'a gönderdiği 2 Haziran 1919 tarihini taşıyan telgrafında, İzmir ve İstanbul'daki İtalyan propagandasının Türkleri tahrik ederek, onları Yunanlıların ilerleyişine karşı kullandığına işaret etmiştir. Steryadis ayrıca, Türklerin İtalya tarafından Avusturya silahlarıyla silahlandırıldıklarına dair bir bilgi iletmiştir[450].

---

448 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, I. Kısım**, s. 83-90.

449 **"O Stratos Mas İs Tin Mikrasian [Anadolu'daki Askerimiz]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 28 Mayıs (15 Mayıs) 1919, s. 2.

450 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 31-32.

Bu arada Türkler örgütlenmelerine hız vermiş, Kuvayı Milliye'nin Aydın'a yaptığı taarruz, 30 Haziran'da Yunanlıların yenilgisiyle sonuçlanmıştır[451].

Rahmi Apak'ın ifadesiyle Aydın savunmasına, "Civar köylerden kadın, çocuk, ihtiyar binlerce halk silahlı, silahsız, çifteli, tabancalı katılmıştır. Tam bir halk ayaklanmasıdır". Bu savunmada kadınlar önemli rol oynamışlardır. Yılın son derece sıcak bir döneminde cereyan eden savaşta kadınlar, ellerinde su testileriyle, ayran kaplarıyla birinci safta bulunarak mücahitlere ayran ve su dağıtmış, aynı zamanda onları motive etmeye çalışmışlardır. Emir Ayşe elinde sopasıyla düşmanın mitralyöz ateşine karşı ilerlemiş ve "Neredesiniz kahraman erkekler, benimle beraber geliniz" diye bağırmıştır.

15 Mayıs 1920 tarihindeki meclis oturumunda söz alan Mahmut Celal Bey'in konuşması, Aydınlıların psikolojisini çok iyi anlatmaktadır. Gencecik insanların ateşe atılarak yakıldığını, yangınların, tecavüzlerin yaşandığını, müezzinlerin ezan okurken kurşun yediğini, yani maddi ve manevi varlığına kast edildiğini gören halk, "kükremiş aslan" gibi ortaya atılmıştır. Aydın'da bu şekilde, altı bin Yunan askerine karşı üç yüz Türk, büyük bir mücadele sergilemiştir[452].

İşte bu düzinelerce küçük müfrezeler, hiçbir yerden bir emir ve talimat almaksızın kendi kararlarıyla ve kendi aralarında bir uyum sergileyerek Aydın'ın kenarına kadar yaklaşmışlar, bunun üzerine İşgal Ordusu'na ait birlikler şehrin içine kapanmışlar ve minarelere, yüksek evlere yerleştirdikleri makineli tüfeklerle mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Yunanlılar sokak muharebesinde milli çetelere karşı koymaktan ziyade Aydın'daki silahsız Türk halkını öldürmek ve evleri yakmakla meşgul olmuşlar, içeriye giren Türkler bu manzara karşısında kendilerini tutamayarak, asayiş kuruluncaya kadar bazı Rumları öldürmüşlerdir. Ancak Yunanlılar takip edilmemiş, Türk müfrezeleri işlerinin bittiğini zannederek dağılmışlar ve bu yüzden iki gün sonra tekrar kolayca Aydın'a giren Yunanlılar şehri tamamen yakmışlar ve on binlerce Türk'ü yerinden, yurdundan etmişlerdir.

Türklerin gerçekleştirdiği Aydın taarruzu adeta başsız gerçekleştirilmiş, taarruzu kısmen 175. Alay Komutanı Hacı Şükrü Bey idare etmiştir. O gün için taarruz eden zeybekler arasında düzen sağlamak da kolay bir iş değildir[453].

---

451 Gencer - Özel, a.g.e., s. 166.

452 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 1, 3. b., Ankara: TBMM Matbaası, 1959, s. 308. (15 Mayıs 1920 (1336) oturumu).

453 Apak, a.g.e., s. 96-99.

Aydın Olayları Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitabında da ele alınmıştır. Bu anlatıma göre, Aydın'ın çevresinde önemli Türk gruplarının bulunduğuna dair bilgiler alınmaktadır. Aydın 27 Mayıs tarihinde Yunan kıtaları tarafından, herhangi bir vukuatla karşılaşılmadan işgal edilmiş, şehirde bulunan Türk Ordusu güneye ve doğuya doğru çekilmiştir. Bunun akabinde Menderes Vadisi'nde düzenli Türk Ordusu ve Kuvayı Milliye grupları toplanmış ve bunlar Aydın'ı almayı hedeflemişlerdir. 29 Haziran'da bu kuvvetler topçularla da desteklenerek, her yönden şehre saldırmışlardır. Şehri savunan Yunan kıtasıyla "saldırganlar" arasında çetin bir mücadele yaşanmıştır. Yaşanan çatışma sonunda, Yunan komutanı Aydın'ı boşaltmak zorunda kalmıştır. Balacık yönündeki çekilme esnasında, geri kuvvetler çetin mücadeleler vermek zorunda kalmışlardır. Aydın'ı alevler sarmıştır. Şehir 3 Temmuz'da yeniden ve aynı alay tarafından işgal edilmiş, şehri "işgal altında bulunduran" Türk kuvvetleri güçlü takviye kuvvetleri geldiği haberini aldıklarından, herhangi bir direniş göstermeden çekilmişlerdir[454].

Kurmay Subay Spiridonos, Türklerin 28 Haziran'da gerçekleştirdiği bu taarruzu, Yunan kuvvetlerine yönelik büyük bir saldırı olarak yorumlamaktadır. Kalabalık olan Türk kuvvetleri, tamamen silahlı olarak Aydın'ı işgali altında bulunduran Yunan kuvvetlerine saldırmışlardır. Aydın'da kıskaca alınmış olan Yunan kuvvetleri, 30 Haziran'da iki günlük bir çatışmanın akabinde, Aydın'ı terk ederek batıya, Erbeyli'ye doğru gerilemişlerdir. Yunan kuvvetlerini Aydın ve çevresinden 800 Hıristiyan da takip etmiştir. Diğerleri de şehrin kuzeyindeki dağlara çıkmışlardır. 2000 kadarı evlerinde beklemeyi yeğlemişlerdir. Ancak şehre giren Türkler bunlara yönelmişler, Rum evlerini, dükkanlarını ve fabrikalarını yağmalamışlardır.

İşgal Kuvvetleri Komutanlığı Tire ve Erbeyli'de gerekli kuvvetleri topladıktan sonra, Aydın'ın yeniden işgali emrini vermiştir. Küçük bir direnişten sonra Aydın yeniden işgal edilmiştir. Bununla Türk yığınlarının, doğuya ve güneye doğru göçü başlamıştır. Aydın yeniden işgal edildiğinde, şehirde sadece 50 Türk'ün kaldığı görülmüştür. Aydın'a gerçekleştirilen Türk taarruzu ve devamındaki olaylar, Selanik'te bulunan Yunan başkomutan Paraskevopulos'u acilen İzmir'e gitmeye zorlamıştır. Bu arada Aydın'da bastırılan "çete" saldırıları, başka yerlerde güçlü bir şekilde devam etmiştir. Bunlar büyük mücadelelerle geri püskürtülmüş, ancak takipleri yapılamamıştır[455].

---

454 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s. 27.

455 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 68-69.

Aydın Olayları ele alındığında, mutlaka Türk direnişine İtalya'nın yardım ettiğine işaret edildiği dikkat çekmektedir. Aggelomatis'in anlatımı, ulusçu Helen söyleminin tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Aggelomatis, İtalyan direnişinin Mayıs sonundan itibaren genişlemeye başladığını ifade etmiştir. İtalyan birlikleri Türk Kuvayı Milliye'sine (düzensiz ordusuna) yardım ediyor ve kaçışları esnasında onları koruyorlardır. Batı Anadolulu Metropolitler, müttefik devlet hükümetlerine ve Başbakan Venizelos'a gönderdikleri telgrafla, Yunan karşıtı ve özellikle İtalyan propagandasının, Yunan Ordusu ve İdaresi için yarattığı belirsiz duruma dikkat çekmişlerdir. Bu telgrafta, Türk ve İtalyan egemenliği altında bulunan Hıristiyan nüfusun büyük kötülüklere maruz kaldığı, Türk subayların idare ettiği Türk örgütlerinin, Türk yetkililerin koruması altında faaliyet gösterdikleri ve Hıristiyanları katlederek onların servetlerini çaldıkları söylenmiştir. İtalyan işgali altında bulunan Söke, Kuşadası, Küllük ve Muğla gibi bölgelerin Hıristiyan karşıtı merkezlere dönüştüğü, İtalyan gemilerinin Türk liderlerini ve cephane taşıdıkları anlatılmıştır. Telgrafta insanlık ve adalet adına, İtalyan birliklerinin uzaklaştırılmasının emredilmesi istenmiştir. Çünkü İtalya'nın varlığı Türkleri cesaretlendirmektedir. Aggelomatis bu durumun, Anadolu Helenizm'inin son günlerine kadar devam ettiğini ifade etmekte ve "Gerçekten de İtalyan gemi ve araçları Türk 'çetecileri' taşımakta ve İtalyan askeri, Yunan askeri takip ettiğinde Türk çetelerini korumaktaydı" demektedir. Bu kabule göre Türkler İtalyan zonu içinde örgütlenmiş ve sınırlı olan Yunan birliklerine saldırmışlardır.

Aggelomatis şehirden kurtulan vatandaşların dağlardaki Fransız rahibelerinin okuluna sığındığını ifade ettikten sonra, resmi raporların ve gazetecilerin gerçekleştirdiği söyleşilerin, Aydın Olayları'nın sorumluluğunun büyük bölümünün, İtalyanlarda olduğunu ortaya koyduğunu vurgulamaktadır. Aggelomatis'e göre İtalyanlar, Kuvayı Milliye'ye İtalyan zonunda sadece örgütlenme ve silahlanma izni vermekle kalmamış, Menderes köprülerini geçerek taarruz etmelerine de göz yummuşlardır[456].

Dido Sotiriyu, "Yunan askerine yüklenen görevlerin içinde, İtalyanların hareketlerinin izlenmesi de vardı" demekte ve Aydın'da yaşananları, İtalya'nın Yunanistan'a duyduğu antipatiye bağlamaktadır. Sotiriyu anlatımında, Rodas'ın konuyla ilgili yorumuna da yer vermiştir. Rodas Aydın'da yaşananları, "insani mücadelenin en vahşisiyle tanışmak" olarak yorumlamış, yıkımın

456 Aggelomatis, **a.g.e.**, s. 76-79.

sorumluluğunun Yunanlılara, Türklere ve İtalyanlara yüklenmesi gerektiğini ifade etmiştir[457].

Gelişmeler, Venizelos'un olaylardan kaygılandığını ortaya koymaktadır. Başbakan Venizelos 1 Temmuz (18 Haziran) 1919 tarihinde 1. Kolordu'ya gönderdiği telgrafında, şaşırdığını ifade etmiştir. "Düşmanın" takip edilmesini, şehrin güvenliğinin sağlanmasını ve Türklerin yeni bir girişimleri olacak olursa direnebilmek için, doğu ve güney noktalarının işgal edilerek güçlendirilmesini istemiştir. Benzer şekilde 2 Temmuz (19 Haziran) 1919'da Başkomutan Paraskevopulos'a gönderdiği telgrafında, Aydın'ın boşaltılmasının kendisini çok üzdüğünü, şehrin üç-dört gün içinde yeniden işgal edilmediği takdirde, siyasi olarak Yunanistan'ın kritik bir noktaya geleceğini vurgulamıştır.

Yunan İşgal Bölgesi'nin dışarıdan gelecek saldırılara karşı güvenliğinin sağlanması amacıyla, yeni kuvvetlerle takviye edilmesi düşünülmüş, bunun akabinde İşgal Ordusu 2. ve 13. tümenlerle takviye edilmiştir. Bunlar, Ukrayna Harekatı'na katılıp, Romanya üzerinden gelen tümenlerdir. Ayrıca Venizelos, Yüksek Komiserlik aracılığı ile General Nider'e de telgraf göndermiştir. Bununla, Aydın'ın yeniden işgalinden sonra, askerin prestijini sarsacak benzer bir şanssızlığın yaşanmaması için, Türk yığınaklarının tahrip edilmesini istemiştir[458].

Yunan propagandası doğrultusunda Yunan tarih kitaplarında, Türklerin Aydın'da Rumlara kast ettiklerine ilişkin bir söylem kullanıldığında, bunun belgesi olarak General Nider'in raporu gösterilmektedir. Nider 6 Temmuz (23 Haziran) – 7 Temmuz (24 Haziran) tarihleri arasında Aydın'da bulunmuş ve raporunda, Aydın'da içler acısı bir durum algıladığını ifade etmiştir[459].

Ulusçu Helen söyleminde Aydın Olayları'yla ilgili kaleme alınan diğer bir ayrıntı da, Rum izci gruplarının Yunan Ordusu'na yaptıkları yardımdır. İki gruptan oluşan izciler 31 gençtir. Kuvayı Milliye Aydın'a taarruz ettiğinde Rum izciler Yunan Ordusu'na yardıma koşmuşlar, bazıları çatışma anında vurulmuşlardır. "Panik halinde kaçan Shinas" geri çekilirken, kendisini korumaları için silahları izcilere teslim etmiştir. Pek çok Yunan tarih kitabında bu izcilerin katledildikleri söylenerek isim listeleri verilmekte, Türk izcilerin

---

457 Sotiriyu, **a.g.e.**, s. 42-43.

458 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 31-32.

459 Muçopulos, **Alismonites Patrides – İ Fotodotra Mikrasia [Unutulmaz Vatanlar – Işık Kaynağı Anadolu]**, s. 135.

lideri olan Adnan Menderes'in, Kuvayı Milliye ile beraber savaşmakta olduğuna dikkat çekilmektedir.

Kapsis kitabında, Türklerin Aydın'ı işgal ettikleri gün Kondilis komutasındaki 3. Alay'ın Ukrayna'dan İzmir'e geldiğini söylemektedir. Kondilis dinlenmeden alayını Ödemiş'e taşımış, bu şekilde Türk taarruzunun önünü kesmek istemiş ve onlara hak ettikleri "cezayı" vermiştir. Kapsis, Kondilis'in "intikam" şeklinin eleştirilere maruz kaldığını ifade etmekte, "Biz de yaptık!" diyenlerin bulunduğuna dikkat çekmektedir. Kapsis'e göre ortaya çıkan bu durum, "aptallığın" cinayetten daha tehlikeli olduğunu gösteren durumlardan biridir. Çünkü herhangi bir savaş, büyük ve devamlı bir cinayettir. Kapsis sonrasında rakamlar vererek bu öç almayı haklı göstermeye çalışmakta ve özellikle izcilerin üzerinde durmaktadır. Oysa izcilerle ilgili anlatılanlar daha önce kaleme aldığımız, Yunanistan'ın Makedonya'yı elde etme stratejilerini hatırlatmaktadır[460]. Yunanistan'ın siyasi amaçlarına hizmet etmek maksadıyla, Yunan subayları tarafından yönetilen bu tip Rum izci gruplarına İstanbul'da da rastlanmıştır. Bunların ellerinde Yunan bayrakları olduğu halde gösteriler yaptığına, Ayasofya'yı haçlı gösteren resimler sattıklarına şahit olunmuştur[461].

Başkomutan Paraskevopulos anılarında, gösterdikleri yiğitlik sebebiyle izcilere olan takdirini beyan etmiştir. Helen izcilerinin bu kahramanlıklarla gurur duyması gerektiğini ve trajik olayın yıl dönümünde bir anma günü tertip edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. 25 Mart 1922'de, Yunanlıların ulusal bayramlarında, vatana hizmetlerinden dolayı izci birliğinin bayrağına birinci sınıf askeri hizmet madalyası verilmiştir.

Ulusçu söyleme sahip olan kitaplarda, Aydın'ı işgal etmiş olan Yarbay Shinas yetersizlikle suçlanmakta ve Hrisostomos'un konuya ilişkin yorumu verilmektedir. Metropolit Hrisosotomos tepkisini, "Shinas, askerin şehrin içine toplanması emrini verdi... Yani, "saldıranların" planını yerine getirdi ki onlar savaşı, halkının büyük bölümünün silahlı olduğu şehre taşımak istiyorlardı... Bundan sonra Türkler, ... Yunan mahallelerine girdiler..." sözleriyle ifade etmiştir[462].

460 Bkz. s. 87.

461 Özel, "Milli Mücadele'de Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'daki Faaliyetleri ve Atatürk'ün Patrikhane Konusundaki Görüşleri", s. 7-8.

462 Kapsis, **1922 İ Mavri Vivlos [1922 Kara Kitap]**, s. 167-185.

Aydın'dan Yunanistan'a göç etmiş olan Violeta Amorgianu'nun tanıklığında, Aydın'da cereyan etmiş olayların halk tarafından nasıl algılandığı ortaya çıkmaktadır. Amorgianu, "...(Yunanistan) 27 Mayıs'ta, Aydın'a yakın yerleri işgal etti. Bu, herhangi bir vukuat olmadan gerçekleşti. Türkler, Menderes'in ötesine çekilmişlerdi ve bu sebeple kan dökülmedi. Aydınlı Hıristiyanlar halılar serdiler ve Yunan askeri geçerken misler ve çiçekler saçtılar. Ancak (onlar) insan gibi davranmadılar. Türkleri hemen vurdular. Asker sayıları da çok değildi. Bizi bulan belanın en büyük sebebi Shinas'tı. O'nun bir hanım arkadaşı[463] vardı ve Türklere yardımcı olmak istiyordu... Bu hanım, bir şekilde Yunan Ordusu'nun sayısını öğrenmiş. Hemen haber verince Türkiye ayaklandı ve Yunan Ordusu'nu kovaladı. Halkı bile vurdular... Ağlanacak haldeydik. Evlerimiz yanmıştı. Yakınlarımızı kaybetmiştik ve her şey darmadağın olmuştu... Yunanlılar takviye kuvvet aldılar ve Aydın'ı yeniden işgal ettiler. Türkler yeniden nehrin ötesine çekildiler. Dördüncü gün Yunanlılar Aydın'a tekrar girdiler... Hükümet Konağı Düzalan'daydı. Olup biten anlaşılana kadar Yunanlılar binaya girdiler ve Türkleri yakalayıp astılar" demektedir.

Yarbay Shinas, 2 Ağustos (20 Temmuz) 1919 tarihinde, diğer bazı birlik komutanlarıyla birlikte İzmir Askeri Mahkemesi'nde yargılanmıştır. Askeri Mahkeme alayın, gönderilen takviye kuvvet ulaşana dek birkaç saat savunma yapabileceği sonucuna ulaşmıştır[464].

Yunanlılar için bir diğer önemli şehir Ayvalık'tır. Kapsis Ayvalık ve Ayvalıklıları, "Sultan bile onların cesareti karşısında geri adım atmıştı. Onlara, Türkleri küçük düşüren iki ayrıcalık vermişti. Bir tek cami dahi inşa edilememesi ve bu muhteşem şehre hiçbir zaman Türklerin atlı girememesi ayrıcalıkları. Ancak Ayvalık sadece yiğitlerin şehri değildi. Gelişmiş bir şehirdi de. Helenizmin kültür merkeziydi. Ortaokulu, eski bir Rum okuluydu. .. Ayvalık'ta ilk Rum matbaası faaliyet göstermişti. Halk gelişmişti, zekiydi ve her şeyden önce zengindi" sözleriyle anlatmaktadır[465].

---

463 Bu anlatımın yer aldığı kitapta, Shinas ile ilgili bir açıklamanın bulunduğu dikkat çekmektedir. Yarbay Shinas'ın Aydın'ı işgal eden birliğin komutanı olduğu, olaylardan sorumlu tutularak Askeri Mahkeme'de yargılandığı ifade edilmektedir. Olaylardaki sorumluluğu, durumu gerektiği gibi değerlendirememesinden kaynaklanmıştır. Yunan halkını ve askerini koruyacak önlemler almamıştır. Ancak, açıklamaya göre, "hanım ajanla" ilgili anlatılan anekdot, Yunan komutanın ciddiyetsiz davranışlarıyla ilgili kamuoyunun yaklaşımını yansıtmaktadır. **İ Eksodos [Çıkış]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 152-153, 220.

464 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 37.

465 Kapsis, **Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar]**, s. 28.

Yunanistan Mondros Mütarekesi'nin akabinde, Anadolu'ya Kızılhaç ekipleriyle birlikte subay, casus, propagandist ve bunlarla birlikte silah ve cephane sevk ederek yerli Rumları bir Yunan işgaline hazırlamıştır. Yunan Kızılhaç'ı, "Amfitriti" adlı hastane gemisine sahipti. Ancak bir hastane gemisi olmasına rağmen Amfitriti'de, ilaç sandıkları içinde silah, cephane ve Yunan askeri üniformaları bulunuyordu. Buna paralel Urla, Aydın, Manisa, Bergama ve Ayvalık'ta Rum fakirlerine yardım kolları oluşturulmuştur. Bu etkinlikler, Anadolu'da yeni huzursuzluklara sebep olmuştur. Bu tip huzursuzluklar Ayvalık'ta da yaşanmıştır. Kızılhaç ekiplerinin gelmesinden sonra Ayvalık'ta, Rumların taşkınlıkları ve Müslüman halka saldırıları artmıştır. Kızılhaç ekipleriyle beraber Ayvalık'a gelen Yunan subayları, aslında Yunan Ordusu'nun öncüleriydiler. Bu heyetlerin etkinliklerinde, İzmir'in işgalinin akabinde daha da bir artış gözlenmiştir. Ancak Yunan Kızılhaç ekiplerinin etkinlikleri sadece Batı Anadolu'da değil, bunun yanında Trakya ve Karadeniz'de de ortaya çıkmıştır[466].

Ali Çetinkaya'nın Ayvalık'la ilgili anlatımlarından, bazı mülki idarecilerin Yunanlılarla işbirliği yaptıkları anlaşılmaktadır. Örneğin Ayvalık Kaymakamı Osman Nuri Bey ile İngiliz temsilcisi olarak Ayvalık'ta bulunan Hadkinson, Bergama kazası köylerine gitmişler, Bolşeviklikten, İttihatçılıktan ve Bolşevikliğin ahaliye getireceği zararlardan söz etmişler, bunu engellemek için yakın zamanda gerçekleşecek olan işgale karşı sakin olunmasını ve silahlarını teslim etmelerini telkin etmişlerdir. Silahlarını teslim edecek olurlarsa, İngiliz Hükümeti'nin himayesine sahip olacaklardır.

Olaylar, Ayvalık Kaymakamı Osman Nuri Bey'in Yunan işgalinden haberdar olduğunu ortaya koymuştur. Bu arada Ayvalık'ta bulunan Yunan Kızılhaçı'nın da, sağlık görevi haricinde pek çok işle ilgilendiği ortadadır. Ayvalık Rumlarının heyecanından da işgali bekledikleri anlaşılmaktadır.

Ayvalık'ta bulunan 172. Alay Komutanı Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey gelişmelere seyirci kalmak istememiş ve mücadele etmeye karar vermiştir. Cephane ve silahları olabildiğince çabuk bir şekilde güvenli yerlere nakletmeyi başarmış, olayların gerçek boyutu konusunda subayları ve çevresindekileri bilgilendirmiştir. Bu motivasyon, 172. Alay'a yeni bir gayret vermiştir[467].

---

466 Mesut Çapa, "Anadolu'da Yunan Kızılhaçı'nın Faaliyetleri (1919-1920)", **Tarih İnceleme Dergisi**, Sayı: 7, 1992, s. 217-224.

467 Ali Çetinkaya, **Ali Çatinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993, s. 17-43.

İşgal Komutanı, Steryadis ile görüşerek onayını aldıktan sonra, İzmir'de bulunan 8. Girit Alayı'ndan bir binbaşı komutasında iki piyade bölüğü ile bir jandarma takımı tertip etmiş ve bu kuvvetin 26 Mayıs 1919 sabahı Ayvalık'a sevk edilerek burasını işgal etmesini emretmiştir. Türk garnizonunun şiddetli direniş göstermeye hazırlanmakta olduğu hakkındaki bilgiler üzerine Albay Zafiriyu, işgal kuvvetlerini arttırmak ve topçu ile de takviye etmek zorunda kalmıştır.

Türk kuvvetleri üstün Yunan kuvvetlerinin taarruzu karşısında, çetin bir çarpışmadan sonra Kozak istikametindeki zeytinliklere doğru çekilmek zorunda kalmışlardır. Yunan kuvvetleri 29 Mayıs 1919'da Ayvalık'ı işgal etmiştir. Ayvalık'ın işgali üzerine Burhaniye ve Bergama Bölgesi'ndeki halk, bir takım endişeleri sonucunda geniş ölçüde göç etmeye başlamıştır.

Ayvalık'ın işgali Yunan tarih kitaplarında geniş bir yere sahip değildir. Şehrin Helen yapısına dikkat çekilmekte ve işgal edildiğinin ifade edilmesiyle yetinilmektedir. Buna rağmen basında yer alan haberlerden, Yunan Kızılhaçı'nın bölgedeki varlığı görülebilmektedir. Örneğin Efimeris Ton Valkanion'un 29 Mayıs (16 Mayıs) tarihli nüshasında Aydın, Bayındır ve Ayvalık'ın Yunan Ordusu tarafından işgal edildiği duyurulmuştur. Habere göre Ayvalık'ta halk bayram yapmaktadır. Ayrıca Yunan Kızılhaçı'na ait bazı birimlerin, nüfusun rehabilitasyonu için Ayvalık'a gittikleri ifade edilmektedir. Bu arada Makedonya'da bulunan altı alay daha, İzmir'e gitmek üzere emir almıştır[468].

Ödemiş'te başta kaza kaymakamı olmak üzere, bütün devlet memurları ve Türk halkı, coşarak silahlı direnişe karar vermişlerdir. Duvarlara yapıştırılan beyannamelerle, eli silah tutanların askerlik şubesi debboyundan silah alması tavsiye edilmiştir. Debboylar açılmış ve halka silah, cephane dağıtılmış, 15 kadar yedek subay silah altına alınmış ve hemen Kuvayı Milliye teşkiline başlanmıştır. Evzon taburuna, Ödemiş'teki Türklerin hazırlık içinde olduğu bilgisinin gelmesi üzerine, 1 Haziran 1919 sabahı evzon taburu komutanı, Aydın'dan gelecek bataryayı beklemeksizin taarruza geçmiştir. Üstün Yunan taarruzu karşısında Türk milli kuvvetleri, adım adım savunma gerçekleştirerek çekilmişlerdir. Yunan kuvvetleri, yerli Rumların kılavuzluğuyla, 1 Haziran 1919 akşama doğru Ödemiş'i işgal etmişlerdir[469].

---

468 "Ta Stratevmata Mas Katelavan To Aydiniyon [Birliklerimiz Aydın'ı İşgal Ettiler]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 29 Mayıs (16 Mayıs) 1919, s. 2.

469 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, I. Kısım**, s. 91-103.

Yunan tarih kitaplarında Aydın'a benzer bir durum, Bergama Olayları ile karşımıza çıkmaktadır. Bergama 12 Haziran (30 Mayıs)'da işgal edilmiş ve bunun üzerine Türkler Bergama-Soma Cephesi'ni kurmuşlardır. Bu sırada Bergama'yı işgal eden Yunan kuvvetlerine karşı Türk milli kuvvetlerinin baskın yapması mümkün ve faydalı görülmüş ve Kuvayı Milliye 14 Haziran'da Bergama'ya baskın yapmıştır. Orada bulunan Yunan müfrezesi kısmen imha edilmiş ve kısmen de Menemen ve Dikili istikametinden dağlara savuşmuştur. 16 Haziran'da Kuvayı Milliye süvarileri Bergama'nın güneyinde bulunan Reşadiye Köyü'ne kadar ilerleyerek, buradaki Yunan müfrezesine de baskın düzenlemişlerdir[470].

Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitabında, 15 Haziran'da Yunan kuvvetlerinin, her cepheden Türk gruplarının saldırısına uğradıkları ve sonuç olarak Yunan kuvvetlerini çetin bir savunma gerçekleştirmek zorunda bıraktıkları söylenmektedir. Aynı gün kıtanın nakliye grubu, ikmal yapmak üzere Dikili'ye giderken, başka bazı Türk gruplarının saldırısına uğramış, telgraf haberleşmesi de kesilmiştir. Tabur akşam saatlerine kadar savunma yapmış, ancak Eski Bergama'nın Türkler tarafından "işgali", kıta komutanının akşam saatlerinde çekilme kararı vermesine sebep olmuştur. Türklerin taarruzuna köylüler de katılmışlardır. Saat 21:00'da başlayan kurtulma harekatı, sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Ancak nakliye araçlarının yaptığı gürültü Türkler tarafından duyulmuş ve bunun sonucunda ateş açmışlardır. Bu, karışıklığa ve paniğe sebebiyet vermiştir. Şoförlerin çoğu, yüklü araçlarını terk etmişlerdir. Tüm kıta, düzensiz bir şekilde Menemen'e doğru gerilemiştir. Menemen'e sonraki gece saat 22:00'da ulaşmışlar, bu arada 80 km.lik bir mesafeyi katetmek zorunda kalmışlardır. Kıta Menemen'e doğru hareketi esnasında, atlı Türk birlikleri ve silahlı köylü gruplarının saldırısına uğramıştır. Menemen'de yeni bir darbeye daha maruz kalmış, ancak bu sefer taarruz hızlı bir şekilde geri püskürtülmüştür.

Bergama'da ilk kez olarak Türk kuvvetleri örgütlü bir şekilde ortaya çıkmışlardır. Planlı bir şekilde taarruz etmişler, Yunan kuvvetlerinin önemli kayıplar vermesine sebep olmuşlardır. Yunan kuvvetlerini şehri terke ve düzensiz bir şekilde gerilemeye zorlamışlardır. Bu şekilde Türklerin maneviyatını önemli bir şekilde güçlendirmeyi başarmışlardır.

Bergama yaklaşık 1000 kişilik Türk milis kuvvetlerinin çetin bir direnişinden sonra yeniden işgal edilmiştir. Geri püskürtülen Türk kuvvetleri, düzensiz

470 Apak, a.g.e., s. 61.

bir şekilde doğuya doğru çekilmişlerdir. Sonraki gün içinde Bergama-Ayvalık bölgesi temizlenmiş ve Adalar Denizi (Arhipelagos) Tümeni tarafından düzen sağlanmıştır. Bergama'ya doğru ilerleyen birlikler yol güzergahı üzerinde, 8. Girit Alayı'na ait asker cesetleriyle karşılaşmışlardır[471].

Bergama baskını, Türk milli kuvvetlerinin ilk hamlesi, savunmadan taarruza ilk geçiş olarak kabul edilmelidir. Yunanlıların beklemedikleri bir saldırıdır. Buradan kaçıp kurtulan Yunanlılar, 17 Haziran'da Menemen'de gerçekleştirdikleri katliamda pek çok Türk'ü ve bu arada vatansever bir devlet memuru olan, Menemen Kaymakamı Kemal Bey'i de öldürmüşlerdir[472]. Ancak kendi kayıplarından söz eden Yunan kaynakları, Menemen'de gerçekleştirilen katliamdan nedense hiç söz etmemektedirler.

Efimeris Ton Valkanion 26 Haziran (13 Haziran) tarihli nüshasında, Bergama olaylarına yer vermiştir. Bu haberde Bergama ve Menemen'deki olayların Paris'teki Venizelos'u çok fazla meşgul ettikleri ve Yunan Başbakanı'nın müttefiklerden, Türk direnişinin sona erdirilmesi konusunda Osmanlı Hükümeti'ne baskı yapmalarını istediği ifade edilmektedir. Yunan Kuvvetleri müttefiklerin emriyle Anadolu'ya çıktıklarına göre, "İttihatçıların" bu hareketleri müttefiklere de karşıdır. Haberde Bergama'daki eşkıya çetelerinin yağmalamalar gerçekleştirdikleri, Bergamalı ileri gelenlerin eşkıyalara karşı Yunan himayesini istedikleri bilgisi verilmiştir. Yunan Ordusu, işgal edilen bölgelerde düzeni sağlamak üzere yeni önlemler alacaktır. Ayrıca, Türk çetelerin takibi için de emir verilmiştir. Söz konusu çetelerin, Türk Ordusu'nun parçaları olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu arada Bergama'da Türklerle yaşanan çatışmalarda yaralanan 123 kişi, bir buharlı gemiyle Pire'ye gönderilmiştir[473].

Buna benzer bir haber, gazetede 20 Temmuz (7 Temmuz) tarihinde de yer almış, Bergama'daki Ermeni ve Yahudi Cemaatleri'nin, Ahmetli ve Salihli'deki Müslümanların, eşkıya saldırılarına karşı can ve mal güvenliklerinin sağlanması konusunda Yunanlı yetkililerden korunma talep ettikleri ifade edilmiştir[474].

---

471 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s. 25-26.

472 Özalp, **a.g.e.**, s. 25.

473 "İ Ekstratia Tis Mikras Asias [Anadolu Harekatı]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 26 Haziran (13 Haziran) 1919, s. 2.

474 "O Agon Mas İs Tin Mikrasian [Anadolu'daki Mücadelemiz], **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 20 Temmuz (7 Temmuz) 1919, s. 1.

Bu dönem Yunanlıların, "Yunanistan Anadolu'ya müttefiklerin emriyle çıktı. Dolayısıyla Yunanlılara karşı gerçekleştirilen direniş, aynı zamanda müttefiklere de karşıdır" tezini işledikleri, Efimeris Ton Valkanion'un 4 Temmuz (21 Haziran) nüshasında yer alan başka bir haberde de karşımıza çıkmaktadır. Bu haberde, ilerleyen Yunan askerlerinin Ahmetli Köyü yakınlarında yaklaşık dört bin kişilik Türk çetesinin saldırısına uğradığından hareketle, yaşanan çatışmada Türklerin savaş alanında bıraktıkları silahların yabancı desteğinin işaretlerini taşıdıkları, bu desteği esirlerin de doğruladıkları ifade edilmektedir. Yunan ilerleyişini durdurmaya yönelik Türklerin bu çabası, boş bir çaba olarak yorumlanmaktadır. Aynı haber, bir İngiliz binbaşının Aydın ve Denizli'de devlet memurları ve bölgenin ileri gelenlerini toplayarak onlara seslendiğini duyurmaktadır. Binbaşı, "Yunan askeri müttefiklerin emriyle bu yerleri işgal etti. Onlara yönelik her hareket, aynı zamanda müttefiklere karşı yapılmış bir harekettir de. Yunan askeri bu güne kadar tahammül gösterdi. Sabrını taşırmayın. Gelecekte yaptıklarınızı, her Helen'e karşı bir Türk köyüyle ödeyeceksiniz" uyarısını yapmıştır. Bergama'daki direniş sebebiyle bin dört yüz Türk göz altına alınmış ve bunların on sekizi kurşuna dizilmiştir[475]. Türk silahlarının yabancı propagandasının işaretlerini taşıdığını ifade eden bir haber, Söke ve Kuşadası'ndaki duruma istinaden, gazetenin 24 Temmuz (11 Temmuz) tarihli nüshasında da yer almıştır[476]

Tüm Haziran ve Temmuz ayı boyunca Türk direnişinin medyayı meşgul ettiği, gazetenin 11 Temmuz (28 Haziran) tarihli haberiyle de ortaya çıkmaktadır. Söz konusu haber Paris'ten gelen bilgilere dayanmakta ve Konferans'ın Anadolu'daki olayların boyutunu anladığını, olaylarla ilgilenmeye başladığını ve Türk direnişinin bastırılacağını duyurmaktadır[477]. Türk direnişine ilişkin haberler bundan sonraki tarihlerde de devam etmiştir. Örneğin 18 Aralık (5 Aralık) tarihli haberde, Yunanlıların Aydın ve Bergama'da en büyük direnişle karşılaştıkları ifade edilmiştir. Bu tip haberlerde yer alan nüfus istatistikleriyle, bölgenin Helen olduğu ispat edilmeye çalışılmıştır. Aydın nüfusunun 30 bin olduğu, bunun 20 bininin Rum ve 4,5 binin Ermeni ve Yahudi olduğu söylenmiştir. Bölgeden göç olduğuna dikkat çekilmiş, Aydın'daki gelişmelerin

475 "E Mahe is Tin Mikrasia [Anadolu'daki Muharebeler]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 4 Temmuz (21 Haziran) 1919, s. 1.

476 "Nea Orgia İs Tin Mikrasia [Türklerin Anadolu'daki Aşırılıkları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 24 Temmuz (11 Temmuz) 1919, s. 1.

477 "Ta Gegonota Tis Mikrasias [Anadolu Olayları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 11 Temmuz (28 Haziran) 1919, s. 1.

Yunanlıların lehine olmasına rağmen, tam güvenliği sağlamak için belirlenen bölgenin dışına çıkılması gerektiği vurgulanmıştır[478].

Yunan tarih yazımında ancak istisnai tarihçi ve yazarlar, Yunanlıların İzmir'e çıkışından birkaç saat sonra katliam yaptıklarını ve bunu özellikle Aydın, Menemen ve Bergama'daki kıyımların izlediğini kabul etmektedirler ki, Nakracas bu istisnalardan birisidir[479]. Oysa ki Yunanistan'a göçetmiş bölge Rumlarının anlattıkları, halkın olabilecekleri daha ilk andan itibaren sezinlediğini ortaya koymakta ve savaşın, halklar için ne kadar acı verici olduğunu gözler önüne sermektedir.

İzmir'in Pınarbaşı Köyü'nden Eleni Karandoni, "Bizimkiler Eskişehir'e kadar herhangi bir direnişle karşılaşmadan ilerlediler. Kötülük Helenlerden ve Türklerden (beraber) başladı. Bizimkiler Türkleri camilere koyup yakıyorlardı. Bunları Türkler gördüler. Onlar da katletmeye ve yakmaya başladılar... Gözlerimiz böyle bir felaket daha görmedi! Babam bunu öngörmüştü. Yunan askeri İzmir'e çıkığında Hükümet Konağı'nı işgal etmişti. Bir evzon, bir Türk kadını rahatsız etmiş. Yunan subayı örnek olsun diye O'nun öldürülmesini emretmiş. O'nu öldürdüler. Bunu gören babam bize üzgün bir şekilde, 'Olanı gördünüz mü? Kılıçlarını kendi kanlarına buladılar. Şimdi görün neler olacak. İyi şeyler olmayacak. Felakete uğrayacağız. Yine de bekleyelim. Belki de Tanrı bize acır' dedi. Felaketimiz aşikardı" demektedir[480].

Menemen'den Aglaia Kontu, Yunanlıları gördüklerinde Tanrı'yı gördüklerini zannettiklerini, asker geçsin diye kemerler yaptıklarını, Kral ile Venizelos'un fotoğraflarını astıklarını anlatmıştır. Yunan askerinin sürekli kalacağını zannetmişler ve etraflarındaki hiç kimseye aldırış etmemişlerdir. Türk komşuları Rumların yaptıklarını görüp, "Neden Rumlar? Herhangi bir şikayetiniz mi var? İyi yaşamıyor musunuz?" diye sormuşlardır. Kontu, "Biz bunları yaparak onları mutsuz ettik... Menemen'in atları askere yiyecek taşıyor ve daha sonra Türk evlerindeki halı ve diğer şeyleri yükleyip dönüyorlardı" demektedir[481].

Manisa'nın Koldere Köyü'nden Evaggelos Gkala'nın anlatımı da yaşananları yansıtması açısından çarpıcıdır. Köydeki dere Rumları Türklerden

478 "Apo Tin Tragodian Tis Mikras Asias [Anadolu Trajedisinden]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 18 Aralık (5 Aralık) 1919, s. 1.

479 Nakracas, **a.g.e.**, s. 70.

480 **İ Eksodos [Çıkış]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 25-26.

481 **A.e.**, s. 63.

ayırmaktadır. Ancak Yunan işgali gerçekleşince, Türkleri daha da ötelere kovalamışlardır. Gkala, "Kimbilir hangi Türk köyüne sığındılar. Yunan Ordusu sürekli ilerliyordu. Çok sık kan dökülüyor, ya da başka felaketler yaşanıyordu. Ancak heyecandan üzülemiyorduk. Önce gönüllüleri aldılar. Sonra savaşta işe yarayabilecek hayvanlara el koydular" demektedir[482].

Kemalpaşa (Nif)'dan Anna Karabeçu, 1919'da Yunan askerinin kasabaya geldiği günleri nakletmiştir. Kasabanın ne kışlası, ne de büyük binaları vardır. Bu sebeple Yunan askeri ev kiralamak zorunda kalmıştır. Evlerini kiralamaya geldiklerinde babası onlara: "Biz sizi yıllardır, hayatımız boyunca bekledik. Kira istemiyoruz" demiştir. Karabeçu'nun iki kardeşi Yunan Ordusu'na katılmışlar ve ancak cephedeki yenilgiden sonra köylerine geri dönmüşlerdir[483].

2. Ortaya Çıkan Türk Direnişi İle İlgili Yunan Tarih Kitapları ve Basınında Yer Alan Yorumlar

İzmir'in işgali esnasında Harbiye Nazırı Şakir Paşa'dır. Ancak işgal üzerine 15 Mayıs'ı 16 Mayıs'a bağlayan gece kabinenin istifa etmesiyle Şakir Paşa Nezaret'ten çekilmiş ve yerine Şevket Turgut Paşa atanmıştır. Şevket Turgut Paşa'nın göreve gelmesiyle birlikte, askeri mekanizma daha hızlı çalışmaya başlamıştır.

Gerek Şevket Turgut Paşa ve gerekse Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, ülkenin yakın zamanda çok zor bir durumda bırakılacağını biliyorlardı. Bu sebeple, güvendikleri bazı kişilerin iş başına gelmesini sağlamışlardır. Batı Anadolu'daki buhranlı duruma da son verecek bir düzen düşünülmüş ve bu maksatla, Yunanlılara karşı mücadelenin ilk temelini kuranlardan Albay Bekir Sami Bey (Günsav) Batı Anadolu'da, İzmir faciasıyla dağılmış olan birliklerin yeniden oluşturulması ve düzenlenmesiyle görevlendirilmiştir. 56. Tümen Komutanlığı'na ve 17. Kolordu Komutan Vekilliği'ne atanan Bekir Sami Bey, bu amaç doğrultusunda çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bekir Sami Bey'in Bandırma'dan Anadolu'ya çıktığı tarih, 21 Mayıs 1919'dur.

İzmir'in işgaliyle birlikte 56. Tümen subaylarının bir kısmı sebepsiz olarak Yunanlılar tarafından öldürülmüş ya da yaralanmış, küçük bir kısmı şehrin arkasından memleket gerisine, Aydın ve Manisa istikametine kaçmış, geri kalanlar da Yunan vapuru ile Mudanya'ya getirilip atılmışlardır. Bunlar Bursa'ya

482 A.e., s.109

483 A.e., s. 30.

geçmişler ve tümen Bursa'da yeniden kurulmuştur. Bu arada Bandırma'da üslenmiş olan 61. Tümen Komutanlığı'na da, Albay Kazım (Özalp) Bey atanmıştır. 14. Kolordu karargahı Bandırma'ya yerleşmiş ve gerek Balıkesir, gerekse Bursa'da ulusal hareketin oluşmasında büyük roller oynamıştır[484].

17. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey ile 57. Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) Bey, İzmir'de Yunan çıkarmasını müteakip Batı Anadolu'da beliren şartlar karşısında savunmanın Kuvayı Milliye teşkilatı ile olabileceğini düşünmüşler ve çalışmalarını buna göre düzenlemişlerdir. Bu şekilde bir organizasyonun sebebi, Yunan işgaline karşı direnmenin İstanbul Hükümeti'nce kabul edilmemesi, bunun sonucu olarak düzenli ordu birliklerinin duruma açıkça müdahalelerindeki zorluklar ve erlerin esir olmaktansa birliklerini terk etmeyi tercih etmeleriydi. Ayrıca Bandırma'daki Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa ve 61. Tümen Komutanı Kazım Bey de, kendi bölgeleri içerisinde milli kuvvetler teşkiline başlamış bulunuyorlardı. İzmir'in işgalini takip eden Yunan genişlemesi, Batı Anadolu'da savunma ruhunun uyanmasını ve Kuvayı Milliye fikrinin daha ziyade kabul görmesini ve yayılmasını sağlamıştı[485].

Kurulmuş olan Kuvayı Milliye birlikleriyle Yunanlılarla muhtelif şiddette çarpışmalar başlamış ve bu çarpışmalar Yunanlılara gerçek durumu anlatmıştır. Gerçeği idrak etmeye başlayan Yunanlılar, evvelce düşündükleri gibi az bir kuvvetle kollarını sallayarak ve geçtikleri yerlerden alkışlar toplayarak Türk yurdunu istila edemeyeceklerini anlamışlardır. Bu sebepten İzmir'e daha fazla kuvvet getirmeye başlamışlar ve cephelerini kuvvetlendirmeye mecbur kalmışlardır. Bütün bu gayretlerin de yeterli olmadığını görünce, İtilaf Devletleri'nden yardım talebinde bulunmuşlardır. Kuvayı Milliye'nin her tarafta faaliyete geçmesi ve Yunanlıların gece gündüz baskınlarla kayba uğramaları onları iyice şaşırtırken, bu kuvvetlerin kazandıkları en ufak bir başarı da, Türk halkının maneviyatını arttırmakta ve bunun neticesi olarak cepheye yeni kuvvetlerin katılmasına sebep olmaktadır[486].

19 Mayıs 1919'da Türk direnişini birleştirecek ve örgütleyecek olan Mustafa Kemal Paşa da, 9. Ordu Müfettişi unvanıyla Samsun'dan Anadolu'ya çıkmıştır. Bundan böyle Türk direnişi Yunan basınında, Kemalist Hareket olarak anılmaya başlamıştır.

---

484 Apak, a.g.e., s. 9-17, 32, 42-43.

485 Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, I. Kısım, s. 67-69, 123-124.

486 Özalp, a.g.e., s. 9-12, 35-37.

Triantafillidis, Türk ırkının sert karakterlerinden olan Mustafa Kemal Paşa'nın isminin Birinci Dünya Savaşı'nda öne çıktığını ve O'nun, Osmanlı Devleti'ndeki ulusal hareketi oluşturan kişi olduğunu ifade etmektedir. Mustafa Kemal Paşa 1919 ilkbaharında İstanbul'da bulunmuş ve barış şartlarına karşı reaksiyon göstermeye niyetli subaylar, O'nun etrafında toplanmışlardır. Triantafillidis'e göre Mustafa Kemal Paşa, padişahlık rejiminin gizli bir takım unsurlarının da desteğine sahiptir. İstanbul'daki İtalyan Komiseri Kont Sforza da kendisini desteklemiştir[487].

Aggelomatis Türk direnişinin sertleşmeye başladığını ifade ettikten sonra, yeni Türk Ordusu'nun lideri ve örgütleyeni dediği Mustafa Kemal Paşa'yı biraz daha geniş bir şekilde tanıtmaktadır. Mütareke, Mustafa Kemal Paşa'yı Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olarak bulmuştur. Gelecekte Türk Devleti'nin lideri olacak olan Mustafa Kemal, İskenderun'u Fransızlara vermeyi reddetmiştir. Mütarekeden sonra İstanbul'a geri dönmüş, ancak arkasında örgütlenmiş direniş birimleri bırakmıştır. Ayrıca büyük miktarda silahın saklanmasını sağlamıştır. İstanbul'da, "müttefiklerin de desteğiyle" doğu illerine askeri müfettiş olarak atanmıştır. İstanbul'dan ayrıldığı gün (16 Mayıs), Yunan Ordusu'nun İzmir'e çıktığını öğrenmiştir.

Aggelomatis'e göre Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçmiştir, çünkü Anadolu'da mütareke şartlarına rağmen Kazım Karabekir komutasındaki Türk kuvvetleri düzenli bir şekilde durmaktadırlar. Mustafa Kemal Anadolu'ya geçerken İstanbul'da Rauf Bey, İsmet Bey, Fevzi Paşa ve Cemal Paşa gibi kendisine bağlı arkadaş ve meslektaşlar bırakmıştır.

Aggelomatis'in iddiasına göre Mustafa Kemal Paşa İstanbul'u terk edip direniş mücadelesini üstlenmeye karar verdiğinde, Yunan askeri birimleri bunu öğrenmişlerdi. İstanbul'daki Yunan heyetinin lideri, Albay Yorgos Katehakis'ti. Katehakis sahip olduğu bilgileri General Miln'e iletmiş ve Mustafa Kemal'in göz altına alınmasını istemişti. Ancak İngiliz general bunu kabul etmemiş ve "Bırakın gitsin. Daha iyi. Bu şekilde Türk direnişini tamamen temizleme şansına sahip oluruz" demişti. Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığında, şehri işgal altında bulunduran İngilizler tarafından hiç rahatsız edilmemişti. Anadolu ve Trakya'daki tüm komutanlarla iletişim kurmuş ve Amasya'ya geçmişti. Orada Türk Ordusu'nun liderleriyle gizli bir toplantı yapılmış, ulusal hareketin liderliğinin Mustafa Kemal Paşa'ya

487 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 39.

verilmesine karar verilmiş ve Yunan işgaline karşı bir hareket planı oluşturulmuştu. Gizli bir seferberlik için karar verilmiş, savaş malzemelerinin nasıl toplanacağı belirlenmiş ve son olarak da yeni bir devlet örgütlenmesinin şekli konusunda uzlaşılmıştı.

Mustafa Kemal'in çevresindekilerin ilk amaçları, silah ve cephane toplanması olmuştu. Bu halledilmesi zor bir konu değildi. Çünkü mütareke gereği toplanan Türk Ordusu'na ait silahlar depolanmışlardı ve bunlar ya hiç korunmuyorlar, ya da müttefik birlikleri tarafından son derece özensiz bir şekilde korunuyorlardı. Dolayısıyla bunların yağmalanması kolaydı. Özellikle İtalyanların koruduğu depolarda, bu iş çok daha kolay halledilebilmekteydi. Sivas ve Ankara'daki silah depolarıysa korunmuyorlardı. Aggelomatis'e göre buna paralel, Türk Ordusu'nun dağılmamış birlikleri ve subayların komuta ettiği düzensiz ordular tarafından, Yunan Ordusu'na karşı örgütlü ve sistemli bir direniş başlamıştı[488].

Hronopulos ise, Mustafa Kemal Paşa'nın boş durmadığını, önce Erzurum, ardından Sivas Kongresi'ni topladığını ifade etmekte ve Sivas Kongresi kararlarını verdikten sonra bunları yorumlamaktadır. Bilindiği gibi Sivas Kongresi, daha önce Erzurum Kongresi'de kararlaştırıldığı üzere vatanın bütünlüğünü ve bölünmezliğini, milletin düşmana karşı savunma ve direnme kararını ilan etmekteydi. Tam bağımsızlık ve milli egemenlik ilkelerini vurgulayarak temel prensipler haline getirmekte, bu şekilde Misak-ı Milli esaslarını da ortaya koymaktaydı[489]. Hronopulos'a göre kongre beyannamesi, sadece padişah veya Yunanistan'a değil, tüm Batı'ya sunulmuş bir notaydı. Bu kararlar padişahı dehşete düşürmüş ve bunun neticesinde padişah, Damat Ferit Paşa hükümetine son vererek Ali Rıza Paşa'yı hükümet kurmakla görevlendirmiştir. Ancak Batı tutumunu değiştirmemiş, İstanbul'daki gölge hükümetlerle diyaloğunu sürdürmeye devam etmiştir[490].

Türk direnişinin güç kazandığı ve örgütlenmeye başladığı 1919 yılı sonunda Yunan basınından da anlaşılmaktadır. Bu haberlerden biri, İstanbul'un kendilerinden istenmesi halinde Türklerin Hıristiyanlara karşı tavır alabilecekleri ve son günlerde gizli bir takım örgütlerin halkı vatanın kurtuluşu için direnişe çağırdıklarıyla ilgilidir[491]. Bu arada müttefikler Avrupa kentlerinde

488 Aggelomatis, a.g.e., s. 89-91.

489 Sivas Kongresi Beyannamesi'nin metni için: Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999, s. 113-115, Gencer - Özel, a.g.e., s. 112-113.

490 Hronopulos, a.g.e., s. 84-85.

491 "İ Turki Peri Tis Tihis Ton [Türklerin Kaderiyle İlgili]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların**

sadece İstanbul'un değil, aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa'nın temsilcilerini de kabul etmeye karar vermişlerdir. Bu kararı bildirmek için "milliyetçilerin başkenti Sivas"a, Suriye'deki Fransız yetkili Picot gönderilmiştir. Mustafa Kemal'in temsilci göndermesine ait girişim, Fransa ve İtalya Dışişlerinin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu haberin Yunan basınını ve kamuoyunu çok şaşırttığı anlaşılmaktadır[492]. 1920 yılının ilk günlerinde Osmanlı başkentinde üniversite öğrencileri tarafından bir miting düzenlenmiş ve bunu örgütleyen ekip, tüm Müslümanları dükkanlarını kapatarak mitinge katılmaları, vatanları ile ilgili kararlar alınırken seslerini duyurmaları konusunda teşvik etmiştir[493]. Çeşitli sebeplerle gözaltına alınanların sorgusu İstanbul'dan pek çok zenginin, hatta bakanın Mustafa Kemal'in hareketine katıldıklarını ortaya çıkarmıştır. Fransız kamuoyu, Türklerle ilgili meselelerin bir an önce çözülmesini istemektedir. Türklerin camilerde gizli toplantılar tertiplediklerine, silah dağıttıklarına ve Patrikhane'ye karşı girişimlerin ortaya çıkabileceğine dair duyumlar alınmaktadır[494].

Bu dönem Yunan basınında, Kemalist Hareket ve Bolşeviklik ilişkisi de irdelenmiştir. Örneğin bu haberlerden biri Paris gazetelerine dayanmakta, Türkiye'nin ateşkesten sonra durgunlaşmasına rağmen Mustafa Kemal'in ulusal hareketinden sonra ivme kazandığını ve bu hareketin "Bolşevik" karakter kazanması olasılığının bulunduğunu ifade etmektedir. Haberin manşetinde, "Türk Meselesi"nin çözümü istenmektedir[495]. Gazete'de sonraki gün, bir Fransız yetkilinin Sivas'ta Mustafa Kemal ve arkadaşlarıyla görüştüğü haberi yer almıştır[496]. "Bolşevikler ve Türkiye İlişkisi" hakkındaki haberler, 1920 Ocak ayı içinde Yunan basınını meşgul etmeye devam etmiştir[497].

Gazetesi], 10 Ocak 1920 (28 Aralık 1919), s. 2.

492 "To Turkiko Provlima [Türk Meselesi]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 20 Aralık (7 Aralık) 1919, s. 1.

493 "Sillalitirion En Konstantinupoli [İstanbul'da Miting]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 21 Ocak (8 Ocak) 1920, s. 2.

494 "Enehonte Ke Episimi İs To Kinima [Resmiler De Harekete Karışmaktadırlar]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 13 Şubat (31 Ocak) 1920, s. 1.

495 "Lisate To Turkiko Provlima! [Türk Meselesini Çözün!]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 14 Aralık (1 Aralık) 1919, s. 2.

496 "Nea Zimosis En Konstantinupoli [İstanbul'da Yeni Mayalanmalar]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 15 Aralık (2 Aralık) 1919, s. 1.

497 "Bolseviki Ke İ Turkia [Bolşevikler ve Türkiye]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 23 Ocak (10 Ocak) 1920, s. 1; "Peri To Turkiko Provlima [Türk Problemi Hakkında]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 14 Şubat (1 Şubat) 1920, s. 2.

3. İlk İşgallerin Akabinde Anadolu ve Anadolu Harekatı İle İlgili Gelişmeler

11 Temmuz (28 Haziran) 1919'da Selanik'ten İzmir'e Leonidas Paraskevopulos gelmiştir. Paraskevopulos'un İzmir'e geldiği bu dönemde Anadolu'daki Yunan Ordusu 2082 subay ve 63.223 erden oluşmaktadır[498]. Leonidas Paraskevopulos İzmir kökenli olduğundan dolayı, İzmirli Rumlar O'nu büyük bir heyecanla karşılamışlar, yavaş yavaş ilerleyen arabasına çiçek ve defne yaprakları atmışlardır. Başkomutanı Hrisostomos karşılamış, bu coşkuya Paraskevopulos ağlayarak yanıt vermiştir. Paraskevopulos yaptığı konuşmada Venizelos'la çalışmaktan ne kadar gururlu olduğunu ifade ettikten sonra Venizelos'u kastederek halktan, "Yaşasın ırkımızın lideri!" ve "Yaşasın güzel İzmir!" diye bağırmalarını istemiştir.

Sonraki gün Paraskevopulos'un İzmir'e gelişine istinaden bir şükran ayini gerçekleştirilmiştir. Haciantoniyu'nun ifadesiyle tüm kilise, "Gelişin kutlu olsun!" diye dua etmiştir. Paraskevopulos şükran ayininin akabinde Metropolit Hrisostomos'un yanından halka hitap etmiştir. Yaptığı konuşmada kendisinin de aynı koşullardan geldiğini söyleyerek, İzmirli Rumların duygularını çok iyi anladığını, bu koşulların kendisine vatanını sevmeyi öğrettiğini ifade etmiştir. Sözlerinin devamında ulusal çıkarların geçmişi unutmayı ve "Rumların hemşehrisi olan Osmanlılara" dostça el uzatmayı gerektirdiğini ifade ederek, "Onlara Yunan bayrağının altına gelin. Çünkü bu bayrak eşitliğin, adaletin, özgürlüğün, medeniyetin ve dine saygının sembolüdür diyelim" demiştir. Paraskevopulos, şehrin idaresini düzenlemek maksadıyla İzmir'de bir ay kalmıştır. Paraskevopulos'un Selanik'e geri dönmesiyle birlikte, İşgal Ordusu Komutanlığı'nı yeniden General Nider üstlenmiştir. General Nider, 1. Kolordu Komutanı olup, Anadolu'daki tüm askeri güçler ve hizmetler O'na verilmişlerdir.

Yunan tarih kitaplarında bu dönemle ilgili olarak, İtalyanların en küçük meseleler için dahi Yunan yetkilileri meşgul ettikleri söylenmektedir. İddia edildiğine göre, 15 Mayıs'taki ziyanları karşılaması için tazminatları belirlemek amacıyla karma komisyon toplandığında, en çok talepte bulunanlar İtalyanlar olmuşlar, sinir krizi geçirdikleri için dahi tazminatlar istemişlerdir. İtalyan propagandasının dehşet saçtığı ve bu propagandanın sadece

498 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s. 30; Haciantoniyu, Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922, s. 58.**

hükümetleri değil, Yunanlılara karşı Batı Anadolu'da yaşayan diğer unsurları da harekete geçirdiği söylenmektedir. İtalyanların İzmirli Yahudileri harekete geçirdiğinin örneği olarak, "Üniversite Meselesi" gösterilmektedir.

Yunanlılar İzmir'de, Ege Üniversitesi (İ(y)oniko Panepistimio) adını verdikleri bir Yunan üniversitesi kurmak için harekete geçmişlerdir. Bu üniversitenin kurulabilmesi için, Anadolu Rumlarından birisi bağışta bulunmuştur. Üniversite, eski Yahudi mezarlıklarının bulunduğu Basri Baba mevkiinde kurulacaktır. İfade edildiğine göre Vali Rahmi Bey daha önce buraları temizlemiş ve buradaki mermerleri bir okul inşa etmekte kullanmıştır. Yunan işgali bu inşaatı yarım olarak bulmuştur. Ege Üniversitesi'nin organizasyonu, Almanya'da matematik profesörü olan Konstantinos Karatheodoris'e[499] verilmiştir. Üniversite kurulmasına karar verildiğinde, binanın tamamlanması ve düzenlenmesi için harekete geçilmiştir. Ancak Rahmi Bey'e[500] en ufak bir itiraz getirmemiş olan Yahudi Cemaati, İtalyanlar tarafından harekete geçirilerek hemen itiraz etmeye başlamışlar ve Basri Baba arazileri üzerinde son derece gürültülü bir şekilde hak iddia etmişlerdir. Bunların Steryadis ile görüşme talepleri olmuşsa da, Yüksek Komiser Yahudi Cemaati'nin tazminat hakkının olmadığını söyleyerek, onlarla konuşmayı reddetmiştir. Binanın tamamlanmasına ve üniversitenin 1923 yılından itibaren faaliyete geçmesine dönük çalışmalar, Yunanlıların İzmir'den ayrıldığı güne kadar devam etmiştir[501].

Yunanistan-İtalya ilişkileri, dönem boyunca Yunan basınını meşgul etmiştir. 10 Temmuz (27 Haziran) 1919'da basına yansımış bir habere göre İtalya, müttefikleri Almanya ile işbirliğine gideceğini söyleyerek tehdit etmektedir. Ancak Yunan basınındaki görüşe göre, İtalya'nın bu şekilde müttefiklerin güvenini kazanmasına ve meselelere çözüm getirmesine olanak yoktur[502]. Bunu takip eden dönemde basında, Tittoni ile Venizelos'un uzlaştığı, problemlerin görüşmelerle çözüleceği haberleri yer almıştır. İtalyan ve Yunan liderler İzmir

499 Konstantinos Karatheodoris (1873-1950), Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki Rum diplomatlarından birinin oğludur. İnşaat mühendisliği eğitimi almış, Mısır'da iki yıl mesleğini icra ettikten sonra Almanya'ya dönerek matematik eğitimi almıştır. 1913-1924 yılları arasında pek çok üniversitede görev yapmıştır. 1920 yılında Berlin Üniversitesi'nde çalıştığı dönemde Venizelos tarafından, İzmir'de bir Yunan üniversitesi kurmak üzere davet edilmiştir. İzmir'e giderek iki yıl yoğun bir şekilde çalışmıştır. Ancak Yunanistan'ın Anadolu'dan çekilmesi ile birlikte, kısa bir süre Atina'da bulunmuş, daha sonra Monako Üniversite'nin teklifini kabul ederek Atina'dan ayrılmıştır.

"Karatheodoris Konstantinos", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 9, s. 15.

500 Bkz. s. 163-164.

501 Aggelomatis, **a.g.e.**, s. 84-92.

502 "Ta Gegonota Tis Mikrasias [Anadolu Olayları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 10 Temmuz (27 Haziran) 1919, s. 2.

konusunu da değerlendirmiş ve Tittoni Venizelos'a, İtalyan ve Yunan etki bölgelerinin tayinini önermiştir. Bu öneri Konferans tarafından da kabul görmüş ve şimdiden bölgelerin sınırları belirlenmiştir. İtalyan ve Yunan bölgeleri arasında, tarafsız İngiliz-Amerikan bölgesi bulunması beklenmektedir[503].

1 Ağustos (19 Temmuz)'da, İtalya ile Yunanistan arasında, İngiltere'nin arabuluculuğuyla Tittoni-Venizelos Antlaşması imzalanmıştır. Yunan tarih kitaplarında bu şekilde İtalya'nın, Kuzey Epir'i ve Aydın İli'ni Yunanistan'a vermeyi kabul ettiği ifade edilmektedir. İtalya'nın da karşılık olarak Atina'dan bir takım talepleri olmuştur. İtalya'nın Arnavutluk'u korumasını, Korfu (Kerkira) Boğazı'nın sürekli tarafsız olmasını, Menderes Nehri'nin güneyindeki Anadolu topraklarında İtalyan varlığının tanınmasını istemiştir. İtalya Rodos haricinde Onikiada'yı Yunanistan'a verecektir. İngiltere Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeye karar verdiğinde, Rodos'ta halkoylamasına gidilecektir. Yapılan yoruma göre Tittoni-Venizelos Antlaşması diğer avantajların yanında, Türk çetelerinin İtalyan bölgesinden saldırmaları olayına da bir sükunet getirmiştir[504].

Kasım ayı içinde yer alan bir başka haber Venizelos, Tittoni ve Montana'nın, İtalyan-Yunan ilişkilerinde önemli problemlerin çözümü konusunda çalıştıklarını duyurmaktadır. Venizelos'un Roma ziyareti karşılıklı içtenliği, sempatiyi, dostluk ve güveni göstermektedir. Buna göre İtalya, Yunanistan'ın ulusal ve tarihsel sebeplerle "haklı" olarak istediği bölgeleri tanıdığının samimi işaretlerini vermiştir. İtalyan-Yunan ilişkilerinin temelini atacak kişi Venizelos'tur. Venizelos Roma'da bir Yunanlı gazeteciye Roma ziyaretinden memnun kaldığını, artık iki ülkeyi ayıran bir şeyin kalmadığını, karşılıklı güvene dayalı bir ortamda her konunun görüşüldüğünü ifade etmiştir[505].

Gonatas anılarında, 1919 yazında ve sonbaharında Aydın'da cereyan eden olayları nakletmekle, Anadolu'da yaşanan durum hakkında ipuçları vermiştir. Gonatas varolan durumu, "Tarlalar boş, hiç kimse işlemiyor. İki zon nüfusu arasında hiçbir iletişim yok. İncirler, üzümler, arpalar ve otlar toplanmadan kalıyorlar. (Bölgeden) ayrılan Türklerin götürmeyi başaramadıkları öküzler ve mandalar, savaş ganimeti sayılıyorlar ve bazı yerlerde ordumuz (Yunan

503 "Peri To Mikrasiatikon Zitima [Anadolu Meselesi Hakkında]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 15 Temmuz (2 Temmuz) 1919, s. 2.

504 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 59-61.

505 "Ti Edilose Peri Tis Siskepseos Tu İs Romin [Roma Ziyareti Hakkında Ne Söyledi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 2 Aralık (19 Kasım) 1919, s. 2.

Ordusu), onları yiyerek beslenmekte. Ayrıca, epey bir yük hayvanı kalmış durumda. Bunlar sayesinde birliklerimizin taşıma kapasitesini arttırdık. Ot ve arpa toplayarak onları besliyoruz. Türklerin Aydın'da terk ettikleri evlerden yorgan, döşek, halı, mobilya ve mutfak gereçleri gibi eşyaları topluyor ve onları yağmalanmaktan korumak için tekrar depoluyoruz. Daha sonra bunları, milletine bakmaksızın, yerlerine yeniden dönen göçmenlere dağıtıyoruz. Bize yetebilmesi için her çeşidin ve yiyeceğin, bölge dışına çıkmasını yasaklamış bulunuyoruz... Bunlara ilaveten, çevredeki bataklıklar sebebiyle epey sıtma vakasına sahibiz..." sözleriyle anlatmaktadır..

Gonatas 1919 yılı Eylül ayına rastlayan yortuda, ordunun emri üzerine son muharebelerde hayatını kaybedenler için gerçekleştirilen ayinlere de değinmiştir. Kendileri de Aydın'da, olabildiğince büyük bir anma töreni düzenlemişlerdir. Gonatas düzenlenen törende söz almış ve toplanmış olan Yunan birliklerine ve Aydınlı Rumlara seslenmiştir. Eski Yunanlıların sevdiklerine sadece mutlu bir yaşam değil, aynı zamanda güzel bir ölüm dilediklerine işaret etmiş ve bu ölümler içinde en güzelinin, vatan için ölmek olduğunu, sadece bu tip ulusların zafer kazanıp yaşayabildiklerini, Yunanlıların da bu tip uluslardan olduklarını ifade etmiştir.

Bu arada evlerini kaybetmiş olan Rumlar, bölgeyi terk etmiş olan Türk evlerine yerleşmişlerdir. Aydınlı Türklerin tekrar geri dönmesi olasılığı belirince, Aydınlı Rumların bir kısmı İzmir'e gitmek niyetinde olduklarını açıklamışlar ve bunun üzerine Rumlara, depolarda kalan Türk eşyalarının dağıtılması emredilmiş, bunların demiryolu ile İzmir'e taşınmasına da izin verilmiştir. İngiliz rahip Emvlin, Türklerin Aydın'a yeniden yerleşmesi konusuyla ilgilenmek üzere görevlendirilmiştir. Rahip istasyona yığılmış olan eşyaları görünce bunların kimlere ait olduğunu öğrenmek istemiştir. Rahibe eşyaların çoğunun Yahudi tüccarlara ait olduğu ve kendilerinin bunların taşınmasını istedikleri söylenmiştir. Tabii Türklere ait olup, Rumların kullandıkları eşyalar da vardır. Rahip, Yüksek Komiser Steryadis'in, herhangi bir felakete maruz kalan Rumların tazminat alacakları konusunda güvence verdiğini, Türklerin vatanlarına tekrar döneceklerini, dolayısıyla eşyalarının taşınmasının doğru olmadığını vurgulamıştır.

Bölgede yaşanan bir diğer sorun, zeytinlerin toplanması sorunudur. Aydın daha çok, Türklere ait olan zeytinliklerle çevrilidir. Ancak Türkler gitmişlerdir ve büyük bir ziyana sebebiyet vermemek için zeytinlerin toplanması gerekmektedir. Bir kısmını teslim etmeleri koşuluyla, isteyenlerin zeytinleri toplayabilecekleri söylenmiştir. Bunların karşılığı, tazminat bedeli olarak

Türk toprak sahiplerine verilecektir. Her gün Rumlar, Yahudiler ve çok az sayıda bölgede kalmış olan Türkler kırlara çıkarak zeytinleri toplamışlardır. Olan bitenler tepelerdeki Türkler tarafından izlemekte ve zaman zaman çatışmalar yaşanmaktadır[506].

Efimeris Ton Valkanion incelendiğinde, 1919 Temmuz ayı içerisinde Trakya ile ilgili haberlerde artış olduğu gözlenmektedir. 25 Temmuz (12 Temmuz) tarihli bir haber, Fransızların Trakya'daki işgalinin genişlediği ve Bulgar askerlerinin eski Türk-Bulgar hududuna çekildikleri bilgisini vermektedir[507]. Bundan kısa bir süre sonra yayınlanan bir diğer haberde, Fransız ve Rum nüfusun son derece içten bir şekilde kaynaştıkları, Dimetoka'da kılık değiştirmiş üç Türk subayının yakalandığı, bu subayların silahlı direniş için Bulgar çeteleriyle sürekli ilişki halinde oldukları ve Konferans'ın kararlarına sürekli karşı çıktıkları duyurulmuştur[508]. Gazetede Kasım ayı içinde Trakya konusunda benzer bir haber daha yer almıştır. Bu haberde de, Mustafa Kemal Paşa'ya ait bazı ajanların Trakya'da ele geçirildiği, bunları ele geçiren Yunan kuvvetlerinin yargılanmak üzere onları İzmir'e götürdükleri ve olayı Türklerin de hayretle karşıladıkları ifade edilmektedir. Bu haberin manşeti, "Mustafa Kemal Yine Tehdit Ediyor" şeklindedir[509].

Aralık ayında Yunan basınında, Trakya konusunda Konferans'tan Yunanistan lehine karar çıkacağı havası hakim olmuştur. "Eleftheros Tipos" muhabirinin Paris'ten bildirdiğine göre Venizelos'un Fransa başkentine ziyareti, "Türklerin Avrupa'dan kovulması için müttefiklere yardım etmek amacıyla" yapılmıştır. İngiltere İstanbul'un kesinlikle uluslararası statüde olmasını istemektedir. Aynı haber, Londra'dan elde ettiği bazı bilgileri de vermektedir. Bunlara göre bir İskoç tümeni İstanbul'a gönderilmiş ve Padişahın İstanbul'dan uzaklaştırılması yönünde kesin karara varılmıştır[510]. Bu dönem içinde, Konferans'ta İstanbul'un kaderi ile ilgili alınabilecek kararların yanında[511],

506 Gonatas, **a.g.e.**, s. 124-130.

507 "Apeleftherosi Tis Thrakis Eksakoluthi [Trakya'nın Kurtuluşu Devam Ediyor]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 25 Temmuz (12 Temmuz) 1919, s. 2.

508 "Ti Ginete İs Tin Thraki [Trakya'da Ne Oluyor]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 13 Ağustos (31 Temmuz) 1919, s. 2.

509 "O Mustafa Kemal Apili Ke Pali [Mustafa Kemal Yine Tehdit Ediyor]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 2 Aralık (19 Kasım) 1919, s. 1.

510 "To Thrakikon Ke İ Tihi Tis Konstantinupoleos [Trakya Meselesi ve İstanbul'un Kaderi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 29 Aralık (16 Aralık) 1919, s. 2.

511 "Peri Tin Lisin Tu Turkiku [Türk Meselesinin Çözümüne İlişkin]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 27 Aralık (14 Aralık) 1919, s. 2.

Osmanlı'nın başkentinin İzmit olacağından hareketle, zengin Türklerin buralardan arazi almaya başladıkları da yazılmıştır[512].

Venizelos, Yunanlıların Anadolu'da karşılaştıkları direniş sebebiyle, 1919 yılı Haziran ayında Clemenceau'ya bir mesaj göndermiştir. Bu mesajda, Yunan askerine çevredeki önemli yerleri işgal etme hakkı verilmediği sürece Yunanlılar için ayrılan bölgenin, korunma ve savunma için uygun olmadığı söylenmiştir. Bu şekilde Celemenceau'ya, işgal bölgesinin genişletilmesi gerektiği beyan edilmiştir. Bölgenin Edremit, Bandırma, Kırkağaç, Akhisar, Salihli, Nazilli ve Aydın'a genişletilmesi istenmiştir.

Bu genişlemenin askeri amacı açıktır. Bandırma'da, İzmir-Balıkesir-Bandırma demiryolu sonlanmaktadır. Salihli, İzmir-Afyon-Konya demiryolunun düğüm noktasıdır. Nazilli, İzmir-Aydın-Eğirdir hattının önemli bir düğümüdür. Aynı mesajda Venizelos, ateşkes şartlarının Türkler tarafından ihlal edildiğini ifade etmiştir.

Venizelos sonraki süreçte de, Yunan Ordusu açısından kaygı verici olan haberleri iletmeye ve benzer talepleri dile getirmeye devam etmiştir. Yunan tarihçiliğinin yaklaşımıyla, Venizelos'un bu talepleri hemen kabul görmemiştir. 9 Eylül (27 Ağustos)'e kadar, Yunan kuvvetlerinin belirlenen hattın dışına çıkması yasaklanmıştır. Bu tarihte Türk saldırısı olduğu takdirde, 1000-1500m. derinliğe kadar savunma yapma izni verilmiştir. 10 Ekim (28 Eylül)'de Yunan kuvvetlerine, saldırıya maruz kalacak olurlarsa, "düşmanı" takip etmeleri için izin verilmiştir. Ancak bu hak, bazı bağlayıcı şartlarla verilmiştir. Bu harekat yerel ölçekli olmalı ve Yunan askeri, kendisine yapılan saldıranları geri püskürttükten sonra yerine dönmelidir. Bu sebeple Yunan Hükümeti, Anadolu'ya sürekli takviye birlikler göndermek zorunda kalmıştır. Bu arada, İzmir çevresinin sağlamlaştırılması için de bir faaliyet başlamıştır.

Yunan tarih kitaplarından öğrendiğimize göre, Yunan Ordusu'nun İzmir'e çıkmasının akabinde, Kurmay Başkanı Pagkalos'un ısrarlarıyla, İzmir'in Kemalpaşa (Nif)'dan Turgutlu (Kasaba) ve Manisa'ya kadar güçlendirilmesi için teşkilat kurulmuştur. Pagkalos Venizelos'a askeri gereklilikleri hatırlatmış, deniz ötesi bir harekat söz konusu olduğuna göre, güçlendirilmiş bir üsse ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Çünkü bir şanssızlık halinde, çıkarma yapmış olanların her zaman denize dökülme olasılığı vardır. Venizelos bu teklifi kabul etmiş ve özel bir söyleşi için Pagkalos'u Atina'ya davet etmiştir. Pagkalos'un da

512 "Anisihie Ke Proparaskeve Ton Turkon [Türklerin Kaygıları ve Hazırlıkları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 26 Aralık (13 Aralık) 1919, s. 2.

bulunduğu Bakanlar Kurulu'nda, Venizelos barışın ütopik karakter taşıdığını ortaya koymuş ve Ege zonunun güçlendirilmesine karar verilmiştir. Öncelikle İngilizlerden savaş malzemeleri satın alınacaktır. Ordu harita hizmetleri, tüm bölgeyle ilgili haritalar yayınlamak için acilen İzmir'e gönderilecektir[513]. Ancak bu çabalar, inceleme ve kazı aşamasında kalmıştır. Çünkü, askeri birlikler yer değiştirdiği gibi, söz konusu çalışmalar büyük miktarda işçi, malzeme ve ekonomik olanaklar gerektirmektedir[514].

İşgal Ordusu Komutanı'nın sürekli başvuruları neticesinde General Milne, Yunan kuvvetlerine hedefi sınırlı taarruzlar yapma yetkisi vermiştir. Nitekim generalin İzmir'deki temsilcisi Hamburg'un 29 Ekim 1919'da Nider'e gönderdiği mektupta özetle, Yunanlıların cephelerinin gerisinde meydana gelecek Türk topluluklarına karşı istedikleri gibi hareket edebilecekleri söylenmiştir. Cephelerinin ilerisindeki Türk topluluklarına Yunanlılar yapacakları karşı taarruzlarda ise, taarruza uğrayan mevkilerden itibaren 3 km. yi aşmamak şartıyla takip yapabileceklerdir. "Bu sınırlı olan saha içinde, daima Türklerin taarruzuna karşı koymak zorunda kaldığınız takdirde, istediğiniz şekilde harekette serbestsiniz" denilmiştir. Bununla beraber Yunanlılar, her karşı taarruzdan sonra tekrar asıl mevkilerine dönmeye mecburdurlar. Verilen bu yetkiye göre yapılacak harekat, kesin bir zorunluluk karşısında ve General Milne'nin arzusuna uygun olmalıdır. Konferansın tayin ettiği hattın ilerisine yapılacak herhangi bir harekat için, daha önce Türklerin oralara taarruz etmiş olmaları lazımdır[515].

Ekim'de Venizelos Steryadis'i, Konferans'ın Türkiye ile Yunanistan'ı ayıran hat konusunda karar verdiği ile ilgili bilgilendirmiştir. Bu hat, "Milne Hattı" olarak bilinmektedir. Milne Hattı olarak adlandırılan hatla, Yunanlıların en ileri sınırı tespit edilmiştir. 3 Kasım 1919'da General Milne tarafından Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya bildirilen hat, Ayvalık-Kozluca kuzeyinden, Soma, Akhisar batısından, Manisa kuzeyinden, Salihli batısından, Ödemiş ve Aydın doğusundan geçerek, Büyük Menderes Nehri boyunca uzamaktadır[516].

25 Aralık (12 Aralık)'ta Anadolu'daki kuvvetlerin idaresini, Korgeneral Miliyotis Komninos üstlenmiştir. Artık Anadolu'da iki Yunan kolordusu

---

513 Kostas Haciantoniyu, **Theodoros Pagkalos**, Atina: Ekdosis İolkos [İolkos Yayınları], 2004, s. 184.

514 Yannopulos, **a.g.e.**, s. 128-130.

515 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s.34.

516 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, II. Kısım**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1965, s. 120-124.

oluşturulmuştur. Bunlardan 1. Kolordu 1., 2. ve 13. tümenleri kapsamaktadır. 2. Kolordu, İzmir Kolordusu ismini taşımakta, İzmir Tümeni ile Adalar Denizi (Arhipelagos) Tümeni'ni içine almaktadır. Olaylar yeniden değerlendirilerek, Anadolu Ordusu'nun bir tümenle daha desteklenmesine karar verilmiş, Manisa cephesinin güçlendirilmesi ve Paraskevopulos'un İzmir'e yerleşmesi gerekmiştir. 1920 yılı Şubat ayında Selanik'te, Ayvalık Tümeni hazırlanmaya başlamıştır. Aynı dönem İzmir'e, Karadenizli (Pontuslu) Rum gönüllülerden oluşan bin kişilik bir tabur ulaşmıştır. Şubat sonlarına doğru Ayvalık Tümeni'nin büyük bölümü Anadolu'ya ulaşmış, bu arada yeni bir Manisa tümeni hazırlanmaya başlamıştır. 28 Şubat (15 Şubat)'ta Orgeneral Paraskevopulos tüm kurmaylarıyla birlikte İzmir'e gelerek, savaşın komutanlığını bizzat üstlenmiştir[517]. Efimeris Ton Valkanion İzmir'de Paraskevopulos'a düzenlenen karşılama törenini, 3 Mart (19 Şubat) 1920 tarihinde sütunlarına taşımıştır. Haberde anlatıldığına göre, grubun İzmir'e gelmesiyle resmi geçit töreni ve parlak gösteriler yapılmıştır. Bütün dükkanlar sabahtan kapatılmış ve binlerle ifade edilebilecek bir kalabalık rıhtımda toplanmıştır. Tüm şehirde mavi beyaz Yunan bayrakları dalgalanmaktadır. Rıhtım boyunca silahlı kuvvetler sıraya dizilmişlerdir. Yunan ve İngiliz yetkililer Hükümet Meydanı'nın sağ tarafında yerlerini almışlardır. Karşılarındaki bando, aralıksız marşlar çalmaktadır. Paraskevopulos "Yaşasın!" nidalarıyla karşılanmış, resmi geçit töreni öğlen saat 13.00'a kadar devam etmiştir. Bunun akabinde tüm resmi yetkililer, karargahtaki resepsiyona katılmışlardır[518]. Tümgeneral Vlahopulos ise, İzmir Komutanlığı'na atanmıştır. 1920 yılı Mart'ında Yunan Ordusu'na, Anadolu'dan gönüllüler alınmıştır. İfade edildiğine göre Yunan Ordusu'nun bu çağrısına, binlerce Rum genci karşılık vermiştir[519].

Bu dönem basını Venizelos'un, Türk Meselesi'nin Konferans'ta bir an önce çözülmesini istediğini, Yunan kamuoyundaki beklentinin de bu yönde olduğunu[520] ve Yunan Başbakanı'nın Anadolu'nun, genel olarak Yunanistan'ın idaresi ile ilgili konuları düşündüğünü ortaya koymaktadır. Venizelos gelecekte İzmir merkezli, tüm Anadolu ve adalardaki Helenleri kapsayacak, otonom ve İsviçre'yi andıran bir idare kurmayı düşünmekte, İzmir ve adalarla ilgili her

517 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 87.

518 "To Stratigion Mas İs Tin Smirni [İzmir'deki Karargahımız]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 3 Mart (19 Şubat) 1920, s. 1.

519 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 61-69.

520 "Venizelos Anahori Apopse [Venizelos Bu Gece Gidiyor]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 23 Aralık (10 Aralık) 1919, s. 2.

türlü idari ve adli mekanizmanın buraya bağlı olmasını istemektedir. Venizelos Yunanistan'ı da beş, ya da altı eyalete bölmeyi düşünmektedir. Bunlar büyük yetkilere sahip olacaklar ve merkezi rahatlatacaklardır[521].

1919 yılı sonundan itibaren, Venizelos'un seçim düşündüğüyle ilgili haberler öne çıkmaya başlamıştır. Örneğin 21 Aralık (8 Aralık) 1919 tarihinde Gazete'de, "Şimdiden ön seçim çalışmaları başlamıştır. Liberallerin taraftarları taşrada hazırlanmaktadırlar ve bazı yerlerde yeni düzenlemelere gidilmektedir" diyen bir haber yer almıştır[522]. Venizelos bir beyanatında gazetecilere, halkının kendisini anladığını ve desteklediğini, yapılacak seçimlerde de Yunan halkının kendisiyle beraber olduğunun ortaya çıkacağını ifade etmiştir[523]. Venizelos, Liberal Parti (Komma Ton Fileleftheron)'yi de Avrupa'da oluşan yeni koşullara göre düzenlemek istemektedir. Gazete Venizelos'un işçi ve küçük burjuva sınıfına yönelerek, içişleriyle ilgili programını gerçekleştirmek için onlardan destek arayacağını ortaya koymaktadır. Venizelos yeni toprakların idaresinin nasıl olacağını düşünmenin yanında, bu toprakları temsil edecek en uygun kişilerin arayışına da girmiştir. Yunan Başbakanı seçim hazırlıklarının hızlandırılmasını, Türklerle anlaşma imzalanır imzalanmaz harekete geçilmesini düşünmektedir. "Yeni topraklar"daki Helenlerin potansiyelinden yararlanmayı amaçlamakta, eğitimleriyle ve etkinlikleriyle dikkat çekmiş kişileri Yunanistan'a çağırarak, ortak yarar için çalışmalarını istemeyi düşünmektedir[524]. Gazete'de seçimlerle ilgili yer alan bu haberler, 1920 yılına ilişkin tüm sinyalleri içermektedir.

521 "Sovare Dilosis Tu Venizelu [Venizelos'un Önemli Açıklamaları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 5 Ocak 1920 (23 Aralık 1919), s. 2.

522 "Venizelos Anahori Sindomos [Venizelos Hemen Yola Çıkacak]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 21 Aralık (8 Aralık) 1919, s. 2.

523 "Dilosis Tu Venizelu [Venizelos'un Beyanatı]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 11 Ocak 1920 (29 Aralık 1919), s. 2.

524 "Ti Skeptete O Venizelos Dia Ta Esoterika Mas [Venizelos İçişlerimizle İlgili Ne Düşünüyor], **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 24 Aralık (11 Aralık) 1919, s. 2.

Üçüncü Bölüm

1920 Yılında Yunan Milletvekili Seçimlerine Kadar, Anadolu Harekatı Çerçevesindeki Gelişmeler

A. 1920 Yılında İstanbul'daki Gelişmeler ve Buna İlişkin Yunanistan'da Yayınlanmış Haberlerden Örnekler

Yunan tarih kitapları bu dönemele ilgili olarak İstanbul'daki gelişmelere çok az yer vermekte, doğal olarak süreci Yunanistan ve Yunan Ordusu bağlamında ele almaktadırlar. 1920 yılında İstanbul'daki gelişmelere yer veren eserlerden biri, Yunan Genelkurmayı'nın Anadolu Harekatı ile ilgili yayımladığı kitaptır. Burada, 1919 yılı sonunda yapılan Meclis-i Mebusan seçimlerinin, Türk ulusal hareketinin temsilcileri açısından son derece başarılı geçtiği kaydedilmiştir[525].

Bilindiği gibi son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da açılmış ve 28 Ocak 1920 tarihindeki gizli oturumda Misak-ı Milli'yi kabul etmiştir. Bu seçimleri yorumlayan Psirukis, seçim sonuçlarının emperyalist güçler dediği İtilaf Devletleri'ni hayal kırıklığına uğrattığına dikkat

525 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s. 49.**

çekmiştir. Seçilen milletvekillerinin çoğunluğu Müdafaa-i Hukukçu'dur ki, Mustafa Kemal Paşa da seçilen milletvekilleri arasındadır. "Yasadışı konumundaki ihtilalciler", bundan böyle seçilmiş milletvekilleri haline gelmişlerdir. Erzurum ve Sivas'ın resmi olmayan ortamı, şimdi padişahın meclisi olmuştur. Emperyalistler kukla olacak bir meclis beklerken, Türklerin bağımsızlığı için savaşan ihtilalci bir meclis kurulmuştur. Bunun üzerine 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf Devletleri İstanbul'u fiilen ve resmen işgal etmişler ve gelişmelerin akabinde Meclis-i Mebusan feshedilmiştir[526].

21 Şubat (8 Şubat) 1920 tarihindeki bir haber bize, İstanbul'un müttefikler tarafından işgal edileceğini önceden sezdirmektedir. Haberde, Harbiye Nezareti'nin bir bölümü ile Süleymaniye'nin işgal edildiği bildirilmektedir. Türk ulusal örgütlerinin buluşma yeri olarak ifade edilen Türk Ocağı'nın da İngilizler tarafından işgal edildiği ve Türklerin cesaretlerini kaybetmeye başladıkları nakledilmektedir[527]. Bunu takip eden günlerde ve ayrıntılı olarak 10 Mart (26 Şubat) tarihindeki bir başka haberde, İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edildiği duyurulmuştur. Habere göre İngiliz çıkarması, Dolmabahçe Sarayı önüne yanaşan savaş gemilerinden gerçekleştirilmiştir. Büyük İngiliz kuvvetleri kışlaları, silah depolarını ve tüm askeri binaları işgal etmiş ve direnişçilerin evlerine baskınlar düzenlenmiştir. İstanbul'daki İngiliz donanmasının önemli ölçüde takviye edildiği ve bu donanmanın sekiz büyük savaş gemisinden oluştuğu, Anadolu'da, Filistin'de ve Mısır'da bulunan İngiliz kuvvetlerinin İstanbul'u güçlendirmekte kullanılacağı kaydedilmiştir. İstanbul Hükümeti'nden Mustafa Kemal'in faaliyetlerinin sonlandırılması için önlem alması istenmiştir[528].

Ertesi gün bir başka haberde ise İstanbul'un çehresinin değiştiği, sürekli karaya çıkan müttefik askerlerinin silahlı olarak resmi geçitler gerçekleştirdikleri ifade edilmekte ve Türk liderlerinin konutlarına gerçekleştirilen baskınlar ve çeşitli gözaltına almalar, önemli bir askeri faaliyet öncesinde bulunulduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Türk semtlerinde paniğin hüküm sürdüğü ve bazı subayların Anadolu'ya geçmekte oldukları duyurulmaktadır. Londra'ya dayandırılan haberde Yunan askerinin, Mustafa Kemal'in faaliyetlerini yok etmekte aktif görev üstleneceğinin altı çizilmektedir[529].

---

526 Psirukis, **a.g.e.**, s. 121-122.

527 "O Epithanatios Kodon Tis Turkias [Türkiye'nin Ölüm Çanları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 21 Şubat (8 Şubat) 1920, s. 2.

528 "İ Konstantinupolis Kateliftlhi İpo Ton Agglon [İstanbul İngilizler Tarafından İşgal Edildi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 10 Mart (26 Şubat) 1920, s. 4.

529 "İ Katalipsis Tis Konstantinupoleos [İstanbul'un İşgali]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 11 Mart (27 Şubat) 1920, s. 2.

Bilindiği gibi İngilizler Ali Rıza Paşa hükümetine baskı yapmışlar ve 3 Mart 1920 tarihinde istifasını sağlamışlardır. Bunun yerine 8 Mart'ta Salih Paşa Hükümeti kurulmuştur. 12 Mart (28 Şubat) tarihinde Efimeris Ton Valkanion, bu hükümet değişikliğini duyurmuş ve konuyla ilgili bazı yorumlarda bulunmuştur. Haber, Ali Rıza Paşa'nın düşmesinden sonra mecliste çoğunluğu bulunan Müdafaa-i Hukukçuların, yeni sadrazam olarak Padişah'a Ahmet İzzet Paşa'yı işaret ettiklerini ifade etmektedir. Ancak müttefiklerin, milliyetçi örgütlere dayanan bir hükümete tahammül etmeleri olası değildir. Padişah müttefiklerin düşüncelerini sezinlemiş ve hükümet kurma görevini Ahmet İzzet Paşa'ya vermeyerek Tevfik Paşa'yı davet etmiştir. Tevfik Paşa'nın hükümet kurmayı reddetmesi üzerine Padişah Damat Ferit Paşa'yı düşünmüşse de, O'nu da Müdafaa-i Hukukçular reddetmişlerdir. Padişah çıkmaza girdiğinde Salih Paşa'yı davet etmiştir. Haber yeni sadrazamın seçtiği tüm nazırları, Kuvayı Milliyeci olarak nitelendirmektedir[530].

Aynı güne ait bir başka haberde, Wilson'ın düzenin sağlanması için Türklere karşı yürütülecek harekatı desteklemeye söz verdiği ifade edilmektedir. İngilizlerin, İstanbul ve çevresinin seksen bin kişilik bir kuvvet tarafından işgal edilebilmesi için hazırlık yaptıkları, müttefiklerin Türkiye'ye yeni bir nota verecekleri ve şimdiden Mustafa Kemal Paşa'nın Osmanlı başkenti ile iletişiminin kesildiği söylenmektedir[531].

13 Mart (29 Şubat) tarihinde Efimeris Ton Valkanion'da, İngiliz ve Fransızlar arasında rekabetle ilgili sorunlar yaşanabileceğine dair bir öngörü yer almıştır. Haber bunu, "bazı gazeteler, İstanbul'daki kuvvetlerin liderliği için İngiltere ile Fransa arasındaki tartışmalardan dolayı korkularını dile getiriyorlar" ifadesi ile vermiştir. İngilizler Topkapı Sarayı'nı işgal etmişler, İngiliz ve Fransız askerleri İstanbul'un büyük caddelerinde resmi geçit törenleri gerçekleştirmişlerdir[532].

Bir sonraki gün aynı gazetenin, İstanbul'un işgali ile ilgili daha geniş bir habere yer verdiği görülmektedir. Bu habere göre Haydarpaşa, Galata ve Sirkeci'ye yapılan çıkarmalar, halkı ve yetkilileri korkutmuştur. Şehrin önemli merkezleri İngiliz ve Fransız askeri tarafından işgal edilmeye devam

530 "İ Kivernitiki Krisis En Turkia [Türkiye'de Yönetim Krizi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 12 Mart (28 Şubat) 1920, s. 1.

531 "İ Simmahiki Stratiotiki Drasis Kata Tis Turkias [Türkiye'ye Karşı Müttefiklerin Askeri Etkinliği]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 12 Mart (28 Şubat) 1920, s. 2.

532 "İ Simmahiki Ekstratia Kata Tis Turkias [Türkiye'ye Karşı Müttefik Harekatı]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 13 Mart (29 Şubat) 1920, s. 2.

etmektedir. Şişli, Taksim, Boyacıköy ve Ayasofya Meydanı gibi şehrin yüksek noktalarına top ve makineli tüfekler yerleştirilmiş, İstanbul Boğazı'nın çeşitli noktaları dikenli tel ile çevrilmiştir. Harbiye Nezareti'nde İngiliz bayrağı dalgalanmaktadır. Bahriye Nezareti ve hemen hemen tüm kışlalar işgal edilmiştir. Halk yetkililerin de tutuklanacağını, ya da bunların yetkilerinin azaltılacağını düşünmeye başlamıştır. Sadrazam Damat Ferit Paşa Padişah'la görüşmesinin akabinde İngiliz yetkiliyi ziyaret etmiş ve müttefiklerin Türkiye'ye karşı aldıkları önlemlerin yumuşatılmasını istemiş, bu şekilde Türk yığınlarının tepkilerinin önlenebileceğini ifade etmiştir. İngiliz yetkili, müttefiklerin her türlü tepkiyi en başından bastıracak güçte olduklarını söylemiştir. Kuvayı Milliye'ye karşı olan İstanbul gazeteleri, İngiltere'yi yatıştırmak için İngiliz yanlısı yayın yapmaya başlamışlardır. Haberde Salih Paşa hükümetinin, "olumsuz unsurlardan" oluştuğu sebebiyle yaşayamayacağı, söz konusu hükümette İttihatçıların ve Mustafa Kemal'in arkadaşlarının çoğunlukta olduğu ileri sürülmektedir. Müttefikler yeni hükümete karşı harekete geçmeyecekler, fakat ihtilalcilerle her türlü ilişkinin kesilmesini isteyeceklerdir. Haberde Mustafa Kemal'e karşı savaşacak müttefik ordusunun yüz bin askerden oluştuğu, Mustafa Kemal'in ise 25 bin, o da dağınık bir kuvvete sahip olduğu söylenmektedir[533].

İstanbul'daki duruma ilişkin bir çarpıcı haber de, "Müttefiklerin İstanbul'daki Etkinlikleri" manşeti ile verilmiştir. Bu haberde İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan donanmasının İstanbul'a girdiği, müttefiklerin Fener Rum Okulu'nu gözetleme kulesi gibi kullandıkları ve buraya mitralyözler yerleştirdikleri ifade edilmektedir. Ayrıca Fener Rum Okulu'na, Patrikhane'ye ve Kurtuluş (Tatavla)'a toplar yerleştirmişlerdir. İstanbul postanesi ve telgrafhanesi de işgal edilen yerler arasındadır. Rumlar ve Ermeniler "olası katliamlardan korunmak amacıyla", gönüllü asker olabilecekleri önerisini getirmişlerdir. Yetkililerse, tüm Rum mahallelerine bekçiler yerleştirilmesine karar vermişlerdir. Haberde İtalyan yetkililerin, "Kemal'in askerlerinin" binlerceye ulaştığı bilgisini aldıkları ifade edilmektedir. İtalyanlar bunların imha edilebilmesi için 200 bin askere gereksinim duyulacağını ve Yunanistan'ın sunduğu 100 bin askerin yetmeyeceğini ileri sürmüşlerdir[534].

---

533 "İ Stratiotiki Drasis Kata Tis Turkias [Türkiye'ye Karşı Askeri Harekat]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 14 Mart (1 Mart) 1920, s. 1.

534 "E Energiye Ton Sınmahon En Konstantinupoli [Müttefiklerin İstanbul'daki Etkinlikleri]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 16 Mart (3 Mart) 1920, s. 1.

İstanbul'un işgaline ilişkin haberler sonraki günlerde de devam etmiştir. 18 Mart (5 Mart) tarihli haberde, İstanbul'un gerçek ve geniş işgalinin başladığı, İstanbul Boğazı'na demirleyen gemiler arasında Yunanistan'ın "Kilkis (Kılkış)" muhribinin bulunduğu, "Thiela" kruvazörünün Haliç'e gelerek Patrikhane'ye karşı demirlediği, İngilizlerin İttihatçıları göz altına almaya başladıkları, Sultanahmet Camii'nin de İngiliz askerleri tarafından işgal edilerek minarelerine telsiz yerleştirildiği ifade edilmektedir. Amerika'nın iki hafif muhribi Robert Kolej karşısına demirlemiş, İngilizler Haydarpaşa Garı'nı da işgal etmişlerdir. Padişah ise haremiyle birlikte Beylerbeyi Sarayı'na götürülmüş, ancak olayın basına intikal etmesi istenmemiştir. Padişahın yer değiştirmesi İstanbul'da, istifa ettiği söylentisinin dolaşmasına sebep olmuştur. Bir diğer söylenti ise, Enver Paşa'nın İstanbul'da olduğudur. Haberde bu söylentileri İttihatçıların bilinçli olarak yaydıkları ifade edilmektedir[535].

İstanbul'un işgali ile ilgili Yunan basınında, İtalyan basınından alınan bir yorum aktarılmıştır. Buna göre İtalyanlar İstanbul'un İngilizler tarafından işgalini kendi çıkarları açısından fazlasıyla tehlikeli bulmakta, bu işgale İngilizlerin öncülük ettiğini ve siyasi amaçlarının bilinmediğini söylemektedirler[536].

24 Mart (11 Mart) 1920 tarihli "Kemal'in İlk Sarsıntıları" başlıklı haberde ise, İstanbul'un işgalinin Anadolu'daki Türk ulusal örgütlerini sarstığından hareketle, milliyetçi liderlerin Ankara'da toplanacakları ve nasıl bir vaziyet alacaklarını düşünecekleri ifade edilmiştir[537].

Sonraki günlerde, Saray'ın müttefiklerin İstanbul'un işgalini beyan eden notasına cevap verdiği duyurulmaktadır. Türkler, ateşkesten sonra ilk müttefik askerinin gelmesiyle işgalin başladığını düşünmektedirler. Bu görüşü ileri süren Saray son işgale karşı çıkmakta, Osmanlı Hükümeti'nin sürekli sakin ve ılımlı kalacağı konusunda güvence vermekte, ulusal örgütler tarafından silah ve cephane kaçırıldığından dolayı üzüntüsünü dile getirmektedir. Saray ulusal örgütlerin bir takım etkinlikleri hakkında görüş beyan etmekten kaçınmakta, ya da bunları reddetmektedir. Haberde, Damat Ferit Hükümeti'nin Meclis-i Mebusan'ı dağıtacağı, "Mustafa Kemal'in örgütlerine" karşı sert tutum takınacağı, Türk halkından çatışmalara girmemesini isteyeceği ifade

535 "Peri Tin Katalipsin Tis Konstantinupoleos [İstanbul'un İşgali Hakkında]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 18 Mart (5 Mart) 1920, s. 2.

536 "İ İtali Ya Tin Katalipsin Tis Konstantinupoleos [İstanbul'un İşgali Hakkında İtalyan Görüşleri]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 20 Mart (7 Mart) 1920, s. 2.

537 "İ Proti Klonismi Tu Kemal [Kemal'in İlk Sarsıntıları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 24 Mart (11 Mart) 1920, s. 1.

edilmektedir. Bu habere göre, Osmanlı Devleti'nin ancak bu şekilde ateşten kurtulması mümkündür[538].

Efimeris Ton Valkanion'un 31 Mart (18 Mart) tarihli nüshasında, Meclis-i Mebusan'ın çalışmalarına belirsiz bir süre için ara verdiği duyurulmaktadır[539]. Bir başka haberde, Salih Paşa'nın Saray'a giderek istifasını sunduğu ifade edilmektedir. Salih Paşa'nın bu kararı almasında Anadolu'daki heyetin, İstanbul Hükümeti ile hiçbir şekilde uzlaşmayacağını beyan etmesi etkili olmuştur. Salih Paşa'nın Mustafa Kemal'e karşı aciz kaldığı, İngiltere'nin isteği doğrultusunda ulusal örgütleri dağıtamadığı kaydedilmektedir. Devamında Padişah'ın derhal Damat Ferit'i çağırdığı ve O'na hükümet kurma görevi verdiği nakledilmektedir. Haber bu bilgileri aktardıktan sonra, Damat Ferit hükümetinin programını açıklamakta ve programının ilk hedefinin, Meclis-i Mebusan'ı dağıtmak olduğu söylenmektedir. Diğer hedefler olarak ise ulusal oluşumları dağıtmak, müttefiklerin isteklerine uymak ve barış antlaşmasını imzalamak belirtilmektedir[540]. Haberi pekiştirmek açısından şu bilgiyi eklememiz gerekir ki, Sadrazam Salih Paşa İstanbul'un işgalini protesto etmiş, İtilaf Devletleri'nin Kuvayı Milliye'ye karşı olduğunu ilan etmesini istemeleri üzerine bu öneriyi reddederek istifa etmiştir. Padişah tüm itirazlara rağmen 5 Nisan'da Damat Ferit Paşa'yı yeniden sadrazam olarak atamış, 11 Nisan'da da meclisi feshetmiştir[541].

"İstanbul'da Hükümet Değişikliği" başlığını taşıyan bir başka haberde, Padişah'ın Damat Ferit'e tam bir özgürlük sunduğu ifade edilmektedir. Damat Ferit'in seçtiği bakanların Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın en seçkin kişileri olduğunun söylendiği haberde, müttefik çevrelerin bu değişimi temkinli karşıladıkları, çünkü yeni sadrazamın İtilaf Devletleri'ne ve İngiltere'ye karşı beslediği tüm iyi niyetine rağmen, Anadolu'da Mustafa Kemal'le mücadele etmesinin olanaksız görüldüğü kaydedilmektedir. Damat Ferit açısından tek olumlu bulunan, Meclis-i Mebusan'ı dağıtacak ve barış antlaşmasını imzalayacak olmasıdır[542].

---

538 "İ Apantisis Tis Turkias İs Tin Diakinosin Ton Armoston [Yetkililerin Notasına Türkiye'nin Cevabı]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 30 Mart (17 Mart) 1920, s. 1.

539 "Apelpistike Dilosis Turkiku Vuleftu En Ti Vuli [Türk Mebusun Meclisteki Karamsar Beyanatı]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 31 Mart (18 Mart) 1920, s. 2.

540 "İ Paretisis Tis Turkikis Kiverniseos [Türk Hükümetinin İstifası]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 7 Nisan (25 Mart) 1920, s. 2.

541 Gencer-Özel, a.g.e., s. 120-124.

542 "İ Kivernitiki Metavoli En Konstantinupoli [İstanbul'da Hükümet Değişimi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 8 Nisan (26 Mart) 1920, s. 1.

Efimeris Ton Valkanion 15 Mart (2 Mart) tarihli nüshasında, Yüksek Konsey'in Üsküdar, Haydarpaşa, İzmit, Adapazarı ve Bandırma'nın da işgaline karar verdiğini ve bu görevin özellikle Yunanistan'a verileceğini duyurmuştur[543]. Aynı günlerde yer alan bir diğer haber ise, İngiliz devriyelerle Türk askerler arasında Şehzadebaşı ve Kasımpaşa'da çatışmalar yaşandığını, karşılıklı olarak kayıpların olduğunu nakletmiştir. Haberde, Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara ve Sivas illerine sıkıştırılacağı kaydedilmiştir[544].

Daha önce de eserinden alıntılar verdiğimiz Psirukis, Padişah'ın Damat Ferit Paşa'yı yeniden sadrazamlığa getirmesini, İstanbul'u asıl idare edenlerin İngilizler olduğu şeklinde yorumlamıştır. Psirukis'e göre Padişah ve hükümeti, İngilizlerin yürütme organıdır ve Türk halkından giderek uzaklaşmaktadır. İstanbul'un müttefikler tarafından işgal edilmesi üzerine Ankara, Türk kurtuluş mücadelesinin merkezi haline gelmiş ve burada, 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi (BMM) açılmıştır. BMM'nin kurulmasıyla birlikte, ihtilalci Türkiye'nin Padişah'la görüş ayrılığı daha da belirginleşmiştir. İtilaf Devletleri'nin uydusu konumundaki Padişah'ın ayaklanmaları kışkırtması, Anadolu'daki ulusal hareketi daha da güçlendirmiştir[545]. Bilindiği gibi iç ayaklanmalar 1919 yılında başlamış, 1920 yılında en geniş boyutlara ulaşmış ve 1921 yılı sonunda da bastırılmıştır[546].

Yunan Genelkurmayı tarih kitabında, Anadolu'da yaşanan iç ayaklanmalara da değinmiştir. Burada ifade edildiğine göre İstanbul Hükümeti'nin subay ve taraftarları Anadolu içlerine giderek, Padişah adına Kemalistlere karşı ayaklanmalar başlatmışlardır. Bunun sonucu olarak iki Türk cephesi karşı karşıya gelmiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa bunlara karşı, kendine sadık birlikler ve milliyetçi Türk örgütleriyle birlikte hızlı bir tepki ortaya koymuştur. Bu ayaklanmalar içinde en önemlisi Anzavur'unkilerdir. 1920 yılında Marmara Bölgesi haricinde ayaklanmalar yaşanmışsa da, bunlar Mustafa Kemal Paşa tarafından bastırılmışlardır.

Kuvayı Milliye'ye karşı ayaklanmaların yaşandığı bölgeler Çanakkale, İstanbul, İzmit ve bunların çevresindeki bölgeler olup, aynı zamanda İngilizlerin işgali altında bulunan bölgelerin yakınındadırlar. Ancak ayaklanmaların

543 "Nee Apovasis Dia Tas Katalipsis Ton Simmahon [Müttefiklerin İşgali İçin Yeni Çıkarmalar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 15 Mart (2 Mart) 1920, s. 2.

544 "O Kemal Perisfiggete [Kemal Sıkıştırılıyor]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 21 Mart (8 Mart) 1920, s. 4.

545 Psirukis, **a.g.e.**, s. 122-123.

546 Gencer-Özel, **a.g.e.**, s. 130.

bastırılması Mustafa Kemal'in liderliğindeki hareketi güçlendirmiştir. Bu olgu Kuvayı Milliye'nin moralini yükseltmiş, bunun neticesinde Yunan cephesine karşı konuşlandırılacak kuvvetleri sağlayabilmişlerdir. Kitaptaki anlatımdan, ayaklanmaların bastırılması ile birlikte Türk Ordusu'nda söz konusu olan hareketliliğin Yunan Ordusu'nu kaygılandırdığı anlaşılmaktadır.

Aynı kitabın bir başka yerinde Boğazlar'dan Kafkaslar'a kadar olan bölgelerdeki köylülerin ayaklandıkları ve Anadolu'nun iç savaş alanına döndüğü nakledilmiştir. Bir şehrin nüfusu diğerine, aileler birbirine, babalar oğullara saldırmaktadırlar. Mustafa Kemal'e karşı gerçekleştirilen bu ayaklanmalar, Ankara'ya yaklaşmaktadırlar. Doğu'daki Ermeniler, müttefiklerin kendilerine söz verdiği illeri işgal etme girişiminde bulunmuşlardır. Diğer taraftan Diyarbakır'ı içine alan bölgede Kürt ayaklanmaları söz konusu olmuştur. Batı'daki Yunan işgali ise genişlemekte, iç savaşlar ve düşman saldırıları her geçen gün Ankara'yı sıkıştırmaktadır. Tam da Kemalist hareketin ciddi bir tehlikede olduğu noktada, İtilaf Devletleri ayrı ayrı ve kendilerine has siyaset izlemeye başlamışlar ve İngiltere'nin gücünü arttırması karşısında diğer müttefikler duydukları endişe neticesinde Ankara Hükümeti ile yakınlaşma yoluna gitmişlerdir. Bu hem Kemalist Hükümet'in devamını, aynı zamanda da Yunanlılara karşı giriştikleri mücadeleden başarıyla çıkmalarını sağlamıştır[547].

Anadolu'da yaşanan ayaklanmalara ilişkin haberlerden birisi 31 Mart (18 Mart) 1920 tarihli olup, Biga'da yaşananları nakletmektedir. Haberde, Kuvayı Milliye'nin Biga şehri dışına yerleştiği, ancak Yeniceköy'de bulunan Ahmet Anzavur'un kaymakam tarafından haberdar edilerek Biga'ya ulaştığı ve kısa sürede köylüleri örgütlediği ifade edilmektedir. Taraflar arasındaki çatışmalar iki gün iki gece sürmüş, Kuvayı Milliye mensupları yenilerek geri çekilmişler, bu arada pek çok da kayıp vermişlerdir. Kuvayı Milliye'ye casusluk etmiş olanlar öldürülmüşlerdir. Biga Anzavur'un idaresine geçmiştir. Aznavur Ermenileri korumak amacıyla, her Ermeni konutuna bir Pomak bekçi yerleştirmiştir[548].

Aznavur'a ilişkin haberler, bundan sonraki süreçte de verilmeye devam etmiştir. 14 Nisan (1 Nisan) tarihli bir haberde, Kemalistlere karşı gerçekleştirilen Aznavur isyanının yaygınlaştığı bildirilmekte ve bu isyan, Kemalistlere karşı indirilmiş büyük bir darbe olarak yorumlanmakta, Bandırma'ya doğru

---

547 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s. 44-45; 50-51.**

548 **"Ta Nea Gegonota Tis Bigas [Biga'daki Yeni Olaylar]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 31 Mart (18 Mart) 1920, s. 4.**

ilerlediği, Edremit ve Bayramiç'in Anzavur'u asker ve silah yönünden desteklediklerini nakledilmektedir[549].

2 Mayıs (19 Nisan) 1920 tarihli haberde ise, Mustafa Kemal'in Kastamonu bölgesinde önemli kayıplar verdiğine işaret edilmiştir. Habere göre bu bölgelerin sakinleri, "Kemal'in askerlerinden" kurtulduktan sonra mitingler düzenlemişler ve devletin kabul edeceği herhangi bir barışı kabul edeceklerini bildirmişlerdir. Bölge sakinleri İstanbul'a bir heyet göndererek tahta bağlılıklarını bildirmeye karar vermişlerdir. Haber, Sinop'ta da Mustafa Kemal'e karşı bir ayaklanmadan söz etmekte ve Mustafa Kemal'in iktidarının, Bursa-Bandırma arasında sınırlı olduğunu kaydetmektedir. Saray, Mustafa Kemal'in hareketine karşı koymaya karar vermiştir[550].

"Kemal'in Güçlerine Karşı Mücadele" manşetini taşıyan haberde, Kastamonu'daki isyana da dikkat çekilmekte ve Anzavur'un bir ifadesine yer verilmektedir. Habere göre Aznavur, Anadolu'daki tüm nüfusun Mustafa Kemal'e karşı ayaklanmaya hazır olduğunu söylemiştir. Hatta kadınlar bile ayaklanmaya hazırdır. Başarı, devletin vereceği desteğe bağlıdır[551]. Efimeris Ton Valkanion okurlarını Yozgat, Zile ve Tokat'taki ayaklanmalar hakkında da bilgilendirmiş, Aziziye ve Sivas'taki Çerkezlerin, kendilerine karşı gönderilen güçlere karşı koyduklarını kaydetmiş, Bolu ve Düzce halkının da ayaklanmalara katıldığını nakletmiştir[552].

B. 1920 Yılındaki Diplomatik Gelişmeler

Döneme ilişkin olgulara daha çok diplomatik açıdan yaklaşan Hronopulos, Fransız Başbakanı Clemenceau'nun seçimleri kaybetmesinin akabinde Millerand'ın iktidara gelmesiyle, Fransa'nın Yunanistan'a karşı politikasını değiştirdiği görüşünü savunmaktadır ki, bu Yunan tarihçileri tarafından benimsenen bir görüştür. Hronopulos'a göre bu değişim, Fransa ile İngiltere arasındaki rekabetle ilgilidir. Venizelos, Paris'te Fransa başbakanını ziyaret ettiğinde O'nun soğuk tavırlarıyla karşılaşmış ve değişimi hissetmiştir.

549 "E Dinamis Tu Kemal – E Proodi Tu Aznavur [Kemal'in Kuvvetleri-Anzavur'un İlerlemesi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 14 Nisan (1 Nisan) 1920, s. 3.

550 "O Kemal İfistate Epannilimmenas İttas [Kemal Birbiri Ardı Sıra Yenilgiler Alıyor]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 2 Mayıs (19 Nisan) 1920, s. 2.

551 "O Agon Kata Ton Dinameon Tu Kemal [Kemal'in Güçlerine Karşı Mücadele]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 13 Mayıs (30 Nisan) 1920, s. 1.

552 "Ekstratia Tis Pilis Enantion Tu Kemal [Saray'ın Kemal'e Karşı Harekatı]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 21 Ağustos (8 Ağustos) 1920, s. 2.

25 Şubat 1920'de Paris'ten Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafında Venizelos, sabah Fransa Başbakanı'nı gördüğünü, Millerand'ın inatçı bir tutum içinde olduğunu, Fransa'nın Türkiye ile tekrar savaşmak niyetinde olmadığını kaydetmiştir. Venizelos Millerand'a, Anadolu'daki askeri aracılığıyla Yunanistan'ın sadece Yunan taleplerini değil, Türkiye'ye barış şartlarını da kabul ettirebileceğini söylemiştir. Hronopulos, sonraki gelişmeler açısından Venizelos'un bu beyanatının önemli bir rol oynadığını savunmaktadır. Neticede Venizelos Londra'ya davet edilmiş, Harbiye Nazırı Churchill ve Kurmay Başkanı Wilson ile uzun görüşmelerde bulunmuştur. Venizelos 19 Mart 1920'de Londra'dan Yunan Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafında, burada edindiği izlenimleri de nakletmiştir.

İngiltere'nin Harbiye Nezareti'nde Venizelos'a, Türklerin barış şartlarını reddetmesi halinde bunları uygulatmak durumunda olup olmadığı sorulmuştur. Churchill Fransa ve İtalya'nın desteğinin beklenmemesi gerektiğini hatırlatmış ve Yunanistan'a gerekli savaş malzemelerinin verileceği vaadinde bulunmuştur. Hronopulos'a göre bu telgrafta ifade edilenler, Venizelos'un bir kere daha barış şartlarını uygulatmak için Kemalist kuvvetlerin yok edilmesi görevini üstlendiği anlamına gelmektedirler. Diğer taraftan İngiltere'nin Yunanistan'a savaş malzemesi verecek olması, İngiliz-Yunan işbirliğinin koşullarınının sağlanması demek değildir. Kaldı ki İngiltere bir söz vermiş, ancak uygulamada zayıf kalmıştır. Venizelos ise iyimser görünmesine karşın, özünde kaygılar taşımıştır. Devamında Paris'e dönmüştür ki burası Hronopulos'un ifadesiyle, "Yunanistan'a karşı duyulan tepkinin merkezidir".

Yunan Başbakanı Fransa'daki çevreleri etkilemeye çalışmıştır. Venizelos Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 23 Mart 1920 tarihli telgrafında, Fransız Hükümeti'nin Yunanistan'a karşı tavrının kaygı verici olduğunu, Türklere barış şartlarını uygulatma konusunun büyük bir dirençle karşılanacağını, Millerand'ın Yüksek Konsey'in barış şartları ile ilgili aldığı kararların yeniden gözden geçirilmesini önerdiğini ve bu teklifin İngilizler tarafından reddedildiğini nakletmiştir. Fransa'nın yeni başbakanının bir takım ekonomik çevrelerin etkisi altında olduğuna ve Türklerle yapılacak görüşmeler esnasında Fransa'nın Yunanistan'ın çıkarlarına ters davranma tehlikesinin bulunduğuna dikkat çekmiştir. Hronopulos'a göre Venizelos'un Fransa'daki siyaset değişiminden söz ettiği dönemde, İtalyan direnişinden söz etmeye bile gerek yoktur. Bu sebepledir Venizelos bundan sonra çabalarını, Yunan askerine ilerleme izni verilmesine yoğunlaştırmıştır[553].

553 Bu bölümde Hronopulos'un eserinden alıntı yaparak Venizelos'un Avrupa başkentlerinden gönderdiği

Haciantoniyu bu noktada, Venizelos'un yaklaşımına dikkat çekmektedir. Paraskevopulos Londra'da bulunan Venizelos'a 23 Şubat'ta[554] gönderdiği telgrafla, on beş gün içinde taarruz edilmesini önermiştir. Başkomutan başarıya kesin gözüyle bakmaktadır. Türk cephesindeki gelişmeleri izleyen Yunan Ordusu'nun, Manisa ya da İzmir'e taarruz edilebileceğinden endişe duyduğu anlaşılmaktadır. Venizelos Paraskevopulos'a gönderdiği bir telgrafla, Türk Ordusu'na kesin bir darbe vurma olasılığını ve "Yunan kuvvetlerini üslerinden uzaklaştırmadan, büyük kuvvetlerin geri püskürtülmesinin ve esir edilmesinin" mümkün olup olmadığını sormuştur. Haciantoniyu bunu, Venizelos'un ikmal merkezlerinden uzaklaşmaktan korktuğunun ve Yunan Ordusu'nu Sakarya macerasına sürüklemeyeceğinin kanıtı olarak yorumlamaktadır.

17 Mart (4 Mart) 1920 tarihinde Agios Dimitrios'ta Anadolu'dan silah altına alınan ilk askerler için bir ayin düzenlenmiş ve ayinden sonra İzmir sokaklarında resmi geçit gerçekleştirilmiştir. Resmi geçit esnasında askerlere, çiçekler ve konfetiler atılmıştır. Hrisostomos Egelilere seslenmiş, sonraki gün ise yeni silah altına alınanların yemin töreninde bulunmuştur. Yunan Ordusu'na yeni kuvvetlerin katılması askerin savaşkanlığını arttırdığı gibi, Ege savunmasını da güçlendirmiştir[555].

Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918 tarihinde imzalandığı halde müttefikler, Osmanlı Devleti'ne sunulacak barış şartları konusunda hemen uzlaşamamışlardır. Ancak aralarında beliren anlaşmazlığı gidermek ve Anadolu'da Türkler arasında gittikçe yayılmakta olan ulusal mücadele ruhunu önlemek için İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ne sunulacak bir barış antlaşmasını ortaya çıkarmayı arzulamışlar ve bununla ilgili hazırlıklara başlamışlardır. Bilindiği gibi Paris Barış Konferansı, Osmanlı Devleti'yle yapılacak barışın şartları kararlaştırılmadan dağılmıştır.

I. Londra Konferansı 12 Şubat - 10 Nisan 1920 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bunu, 18 - 20 Nisan 1920 tarihleri arasında gerçekleşen San Remo Konferansı izlemiştir. Bu süreç, beklentileri yüksek olan Yunan kamuoyu için bir hayli heyecanlı olmuştur. Bu heyecan, konuyla ilgili bir biri ardı sıra yayınlanan gazete haberlerinden rahatlıkla anlaşılabilecek niteliktedir.

---

telgraflara yer vermiş bulunuyoruz. Ancak yazarın tarihleri Julius takvimine mi, yoksa Gregorius takvimine göre mi verdiğini belirleyebilmiş değiliz. Hronopulos, **a.g.e.**, s. 105-109.

554 Julius takvimine göre 23 Şubat olmalıdır. Çünkü Haciantoniyu eserinde, bu takvimi kullanmıştır.

555 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 71-75.

Örneğin 3 Mart (19 Şubat) 1920 tarihinli bir haberde, birkaç gün sonra silahsızlandırılmasını amaçlayan bir kurulun Osmanlı Devleti'ne gideceği, Osmanlı'nın ekonomik olarak müttefiklerin kontrolünde olacağı, Trakya ve İzmir bölgelerinin otonom olacakları, Kuşadası ile Mersin arasındaki bölgenin İtalya, Mersin Beyrut arası bölgenin Fransa ve Filistin'in İngiltere tarafından denetleneceği kaydedilmiştir. Varılan bu kararların önce Wilson'a, ardından da imzalanması için Osmanlı Devleti'ne sunulacağı, Padişah'ın İstanbul'da kalacağı ve İstanbul'un bir halifelik merkezi olarak 500 Türk askeri tarafından korunacağı ifade edilmiştir. Ancak İstanbul'da bir İngiliz ve bir Fransız tümeni kalacak, jandarma kuvvetleri yerli unsurlardan ve her birinin nüfus oranına göre düzenlenecektir. Aynı haber, İzmir'in ve Edirne'yi de kapsayacak şekilde Trakya'nın tamamen Yunanistan'a verileceğini duyurmaktadır. İstanbul ve Çanakkale Boğazları müttefiklerce denetlenecek, İstanbul'un üst denetimi İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan ve Osmanlı temsilcilerinden oluşacaktır[556].

Aynı hafta içinde basında yer alan bir diğer haber İstanbul'un Osmanlı Devleti'ne "bırakılması"nı analiz etmeye çalışarak, Yunanistan'ın bu karardan dolayı üzülmemesi gerektiğini, hiç kimsenin kolay kolay yüz bin Yunan askerini yerinden edemeyeceğini vurgulamaktadır. Bu haber Osmanlı donanmasının müttefikler arasında paylaşılacağını, Osmanlı askerinin kırk bine indirileceğini ve Osmanlı Devleti'ne büyük miktarda tazminat yüklemesi yapılacağını duyurmaktadır. Barış antlaşmasından sonra Osmanlı Devleti'nin nüfusu, altı milyon olarak hesaplanmaktadır[557].

8 Mart (24 Şubat) tarihli nüshasında Efimeris Ton Valkanion Türklerin, kararların kendilerine uygun olmaması halinde ateşli direniş göstermeye hazırlandıklarını kaydetmektedir. Bunun üzerine müttefiklerin önlemler almaya başladığını duyuran haberde, bin beş yüz Fransız askerinin İstanbul'a yollandığı bildirilmekte, İstanbul'da müttefik donanmasının görünmesi ve İzmit'e İngiliz askerinin çıkması, "İttihatçıların" her türlü hareketinin bastırılacağının güvencesi olarak yorumlanmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın kuvvetlerini güçlendirmek üzere harekete geçtiği ve durumun kritik olduğu ifade edilmektedir. Haber Ahmet İzzet Paşa'yı, Mustafa Kemal'in İstanbul'daki temsilcisi olarak yansıtmaktadır[558].

---

556 "E Lifthise Apofasis Dia Tin Turkian [Türkiye'ye İlişkin Alınan Kararlar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 3 Mart (19 Şubat) 1920, s. 2.

557 "E Lifthise Apofasis Dia Tin Turkian [Türkiye'ye İlişkin Alınan Kararlar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 6 Mart (22 Şubat) 1920, s. 2.

558 "İ Turki Prokalun Tus Simmahus [Türkler Müttefikleri Tahrik Ediyorlar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 8 Mart (24 Şubat) 1920, s. 2.

29 Mart (16 Mart) 1920 tarihli bir haberde, Türklere sunulacak antlaşmanın Versailles Barış Antlaşması'ndan daha geniş olacağı, Paskalya'ya kadar hazırlanacağı ve Paris'te imzalanacağı ifade edilmektedir[559]. "Osmanlı'nın Parçalanması" manşetini taşıyan bir diğer haberde ise, barış metninin hemen hemen hazır olduğu, ikinci derecede önemli bazı ekonomik koşulların dahi belirlendiği, Arabistan, Filistin, Suriye, Mezopotamya, Ermenistan ve İzmir'in tamamen Osmanlı Devleti'nden koparılacağı, Trakya'nın Edirne ile beraber Yunanistan'a verileceği bildirilmektedir[560].

Ancak barış antlaşması ile ilgili tüm ayrıntılı haberlere rağmen, bu dönem basınında müttefikler arası görüş ayrılıklarını ortaya koyan haberlere rastlamak da mümkündür. Mart ayı içinde yer alan bu nitelikte bir haber, "Türk Meselesi İle İlgili Görüş Ayrılıkları" başlığını taşımakta, bazılarında Anadolu'yla ilgili karamsar bir havanın hakim olduğuna işaret edilmektedir[561]. 19 Nisan (6 Nisan) tarihli bir haberde, Türk temsilcilerin San Remo'ya çağrılarak kendilerine antlaşma metninin iletileceği ve bir ay sonra antlaşma metnini imzalamak zorunda oldukları söylendiği halde, aynı haberde İngilizlerle Fransızlar arasındaki görüş ayrılıklarından da söz edilmekte ve konferansta bu durumun noktalanması dilenmektedir[562]. San Remo Konferansı'nın Londra Konferansı doğrultusunda kararlar aldığının ifade edildiği bir başka haberde ise, Venizelos'un antlaşma koşullarını uygulatma sorumluluğunu almayı önerdiği ifade edilmektedir[563]. Dönem basınında, İtalya'nın yeni harekatlara katılmayacağının ifade edildiği haberlere rastlamak da mümkündür[564].

Bu dönem içinde, Osmanlı topraklarında bulunan Yunanistan ve müttefiklere ait kuvvetlerin antlaşma şartlarını Türklere dayatmak için yeterli olduğunu ifade eden haberler de yayınlanmıştır. Bu tip haberlerde genellikle, Türk topraklarında bulunan bu kuvvetler sayılmaktadır[565].

---

559 "İ Sintaksis Tis Turkikis Sinthikis [Türk Antlaşması'nın Hazırlanması]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 29 Mart (16 Mart) 1920, s. 1.

560 "O Diamelismos Tis Turkias [Türkiye'nin Parçalanması]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 3 Nisan (21 Mart) 1920, s. 2.

561 "Diafonie Dia To Turkiko [Türk Meselesi İle İlgili Görüş Ayrılıkları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 10 Nisan (28 Mart) 1920, s. 2.

562 "E Ergasie Tis Diaskepseos Tu San Remo [San Remo Konferansı'nın Çalışmaları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 19 Nisan (6 Nisan) 1920, s. 2.

563 "İ Eksetasis Tu Anatoliku Zitimatos [Doğu Meselesinin İncelenmesi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 23 Nisan (10 Nisan) 1920, s. 2.

564 "To Turkiko Zitima [Türk Meselesi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 27 Nisan (14 Nisan) 1920, s. 2; "Peri Tin Sinthikin Tis Turkias [Türk Antlaşması İle İlgili]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 30 Nisan (17 Nisan) 1920, s. 2.

565 "To Turkiko Zitima Termatizete [Türk Meselesi Sonuçlanıyor]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların**

Osmanlı Devleti'yle yapılacak barışın şartlarının kararlaştırıldığı San Remo Konferansı'nda hiçbir Osmanlı heyetinin fikri ve görüşü alınmamış, İtilaf Devletleri kararlaştırdıkları barış şartlarını 11 Mayıs'ta Paris'e giden eski sadrazamlardan Tevfik Paşa'nın başkanlığındaki Osmanlı heyetine bildirmişlerdir. 14 Mayıs (1 Mayıs) 1920 tarihinde Efimeris Ton Valkanion'nda, Osmanlı yetkililerine antlaşma metninin takdim edildiği seremoniye ilişkin bir haber yer almıştır. Metni Osmanlı yetkililerine Konferans Başkanı olan Millerand sunmuştur. Yunanistan'ı Paris'teki Yunan elçisi Romanos'un temsil ettiği bu basit seremonide yüz kişi hazır bulunmuştur. Habere göre Osmanlı yetkilileri "duygusallıkları ve korkularıyla", Millerand ise resmi oluşu ile ilgi uyandırmışlardır. Resmi bir törende Ermenistan'ı ilk kez temsil etmiş olan Bogos Nubar Paşa sevincini gizleyememiştir. Antlaşma metni on üç bölüm olarak düzenlenmiştir ve İstanbul ancak antlaşma sıkı bir şekilde uygulanacak olursa Osmanlı Devleti'nde kalacaktır[566].

İtilaf Devletleri barış şartlarını zorla kabul ettirmek amacıyla Yunan Ordusu'nu taarruza geçirmişlerdir. Ayrıca Osmanlı Hükümeti'nin antlaşmayı imzalamaması ve Anadolu'da otoriteyi sağlayamaması durumunda, Türklerin İstanbul'dan çıkarılacağı tehtidini yöneltmişlerdir. Psirukis San Remo'da İngiltere'yle Fransa arasında Ortadoğu petrolleri paylaşıldı derken, Yunan Ordusu'nun da sorumluluk aldıkça yabancı güçlere daha da bağımlı hale geldiğinin altını çizmektedir[567].

İtilaf Devletleri'nin bu baskıları Padişah ve İstanbul Hükümeti üzerinde beklenen etkiyi sağlamış, 20 Temmuz'da kabinede ve Padişah'ın aile meclisinde barış şartlarının kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Padişah'ın iradesiyle 22 Temmuz'da Yıldız Sarayı'nda Saltanat Şurası toplanmış ve Sevr Antlaşması'nın kabul edilmesine karar verilmiştir.

24 Temmuz (11 Temmuz) 1920 tarihli bir haberde, Saltanat Şurası'nın yapıldığı günkü sıkı önlemlerden söz edilmektedir[568]. Sonraki günkü haberde ise, birkaç gün önce İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda Saltanat Şurası'nın toplandığı, şuraya Padişah'tan başka hükümet üyelerinin, kırk ayanın, üç eski

---

Gazetesi], 24 Nisan (11 Nisan) 1920, s. 2.

566 "Antlaşmayı Takdim Etme Töreni [İ Teleti Tis Epidoseos Tis Sinthikis]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 14 Mayıs (1 Mayıs) 1920, s. 2.

567 Psirukis, **a.g.e.**, s. 125-126.

568 "Peri Tin İpografi Tis Turkikis Sinthikis [Türk Antlaşması'nın İmzalanmasıyla İlgili Olarak]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 24 Temmuz (11 Temmuz) 1920, s. 2.

sadrazamın, on yedi komutanın ve sekiz ulemanın katıldığı ifade edilmektedir. Habere göre Sadrazam Damat Ferit Paşa antlaşmanın imzalanmasından yana tavır almış ve Padişah sadrazamı desteklemiştir. Uzun tartışmalardan sonra şuraya katılanlar da bu fikre sahip çıkmışlardır. Antlaşmayı imzalamak üzere Paris'e bir komisyon gönderilmesine ve küçük bir takım düzenlemeler istenmesine karar verilmiştir. Haber, istenecek en önemli addettiği düzenlemeleri de saymaktadır. Antlaşmanın belirlediği Çatalca sınır hattının daha batıya çekilmesi, Mustafa Kemal'in emirlere uymaması halinde Yunan askerine Anadolu'nun içlerine ilerleme emri verilmesi, İstanbul Hükümeti'ne anlaşma hükümlerini uygulatabilmesi için ihtiyaç duyduğu kolaylığın sağlanması ve Osmanlı Devleti'nin Mustafa Kemal'in etkinliklerinden dolayı suçlanmamasının istenmesi talep edilecek düzenlemeler arasında sayılmaktadır[569].

Sevr Antlaşması, 433 maddeden oluşan oldukça kapsamlı bir antlaşmaydı. Bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti'ne, İstanbul ve Anadolu'nun sadece Ankara ve Kastamonu vilayetlerini kapsayacak bir şekil verilmişti. Boğazlar uluslararası bir komisyon tarafından yönetilecek, barışta ve savaşta bütün devletlerin ticaret ve savaş gemilerine açık olacaktı. Ege Bölgesi'nin büyük kısmı, Ege Adaları ve Doğu Trakya Yunanistan'a verilecekti. Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan ve onun güneyinde özerk bir Kürdistan kurulacaktı. Sevr'in imzalandığı gün İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanan ikinci bir antlaşmayla Fransa ve İtalya'ya Anadolu'da nüfuz bölgeleri tanınmıştı. Bunun sonucu olarak Osmanlı Devleti'nin Ege ve Akdeniz'de kıyısı kalmıyor, denize çıkışı sadece Karadeniz'le oluyordu. Osmanlı Devleti'nin ordusu ve donanması olmayacak, iç güvenliğin sağlanması amacıyla 50.700 kişilik bir kuvvete, 13 gambot ve torpidoya sahip olabilecekti. Kapitülasyonlar genişletilerek yeniden yürürlüğe konacaktı. Ülkeyi terk etmiş gayrimüslim azınlıklar ülkeye dönebilecek, bunların zararları devletçe karşılanacaktı. Osmanlı Devleti ekonomik koşulların hiçbirinde tek başına karar alıp uygulayamayacak, İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcilerinden oluşan "Maliye Komisyonu"nun görüş ve onayı doğrultusunda hareket edecekti.

Sevr'in ayrıntıları daha Mayıs ayından itibaren basına aksetmiş ve BMM'nin 22 Mayıs 1920 tarihli oturumunda barış metni okunmuştu. BMM 7 Haziran 1920'de çıkardığı yasa ile de, İstanbul'un işgal edildiği tarihten itibaren BMM'nin onayı dışında İstanbul'un yaptığı ve yapacağı tüm antlaşmaları

569 "İ Turkia Tha İpograpsi Tin Sinthikin [Türkiye Antlaşmayı İmzalayacak]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 25 Temmuz (12 Temmuz) 1920, s. 2.

tanımayacağını ilan etmişti. BMM, Sevr'in imzalanmasının ardından da gerekli tepkiyi göstermekte gecikmemişti[570].

Yunan Genelkurmayı'nın hazırladığı tarih kitabında, Sevr Antlaşması'nın Yunanistan'ı zor durumda bıraktığına dikkat çekilmektedir. Çünkü Sevr Antlaşması'nın hükümlerinden çoğu ve özellikle Yunanistan'ı ilgilendiren hükümler, sadece Kemalistlere karşı zafer kazanılması halinde dayatılabilirdi. Dolayısıyla Sevr Antlaşması'nın kaderi, Yunan Ordusu'nun Kemalist birliklere karşı başarılı bir harekat gerçekleştirmesine bağlıydı. Yunanistan bunun yanında, Fransa ve İtalya'dan gelecek tepkilere karşı koymak zorundaydı. Çünkü gerek Fransa, gerekse İtalya, antlaşmayı istemeden imzalamışlardı ve gelecekte iptalini arzuluyorlardı[571].

Hronopulos, Sevr'i sadece iyi niyetlilerin büyük bir başarı olarak yorumladıklarını ve aslında "geçersiz bir antlaşma" olduğunu kaydetmektedir. Çünkü teoriden başka, Yunanistan'a hiçbir şey getirmemiştir. Yunanlılar Sevr'in kendilerine teorik olarak sunduğu nimetleri, kanları ile almaya çalışmışlardır. Uluslararası bir tatmin de sağlamamış, tersine Fransız basını Sevr Antlaması'na saldırmıştır. Bunun yanında İngiliz basını da Sevr'i eleştirebilmiştir. Gelişmeler karşısında Venizelos İngiliz gazetelerine gönderdiği telgrafında, Yunanistan'ın güçlü olduğu ve müttefiklerden yardım almadan da antlaşma şartlarını uygulatabileceği tezini savunmuştur[572]. Hronopulos'a göre Sevr ile Yunanistan'ın Ege ve Trakya'daki hakları sadece diplomatik metinde kabul edilmiştir. Antlaşma metnindeki şartlara boyun eğenler de, Anadolu'da yeni filizlenen Türkiye'nin fertleri değildir. Antlaşmayı imzalayanlar gerileyen, iktidarını kaybetmiş, ülkesinin iç bölgelerine sahip olamayan Padişah'ın Türkiye'sinin fertleridir. Oysa ki, Yunan taleplerinin uygulamaya konulması gereken bölge Anadolu'dur ve Yunanlılar burada, yeni Türkiye'nin "her türlü uzlaşmaya hayır diyen ve boyun eğmeyen" tavrı ile karşı karşıyadırlar[573].

Psirukis'e göre Türk ihtilalcilerinin bu antlaşmayı kabul etme olasılığının bulunmaması yanında, ABD, Fransa ve İtalya'nın da böyle bir parçalanmayı

570 Sevr Antlaşması'nın Yunanistan ile ilgili maddeleri, Triantafillidis'in eserinin ikinci cildinin ekler kısmında görülebilmektedir. Haralambos D. Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 2, Atina: Ekdosis Dodoni [Dodoni Yayınları], 1984 , s. 677-682; Gencer-Özel, **a.g.e.**, s. 137-140.

571 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s. 62.

572 **Hronopulos, a.g.e.**, s. 121-124.

573 **A.e.**, s.145.

kabul etmesine olanak yoktu. Bu paylaşımda en büyük payı İngiltere almaktaydı. Bu sebeple Sevr'i imzalayanlar, resmi törenden sonra onu yalanlamışlardı. Yunanistan açısından Sevr, ulusal çıkarların onaylanması anlamına gelmiyordu. Sevr'de "Büyük Yunanistan" oluşturulmuş da değildi. Tam tersine Sevr metni, 1922 felaketinin ön koşullarını içermekteydi. Her ne kadar kutlamalar yapılmış ve hükümet yetkilileri zafer söylemlerinde bulunmuşlarsa da, Yunan halkı savaşın ve sıkıntıların henüz sona ermediğinin farkındaydı. Sevr Antlaşması Türkiye ve Yunanistan için, iki ulus arasında savaş demekti. Diğer taraftan Yunanistan'ın iç sorunları da tırmanmaktaydı[574].

Sevr Antlaşması'nın içeriği yayınlandığında Venizelistler bayram yapmış, çanlar çalınmış ve şükran ayinleri gerçekleştirilmişti. Ancak Kordatos'un ifadesiyle, bu gelişmeler karşısında Venizelos karşıtları kahrolmuşlardı[575].

Yunan tarihçiliğinde Sevr söz konusu olduğunda, İzmir Bölgesi'nin rejimine dikkat çekildiği görülmektedir. Bu konu San Remo Konferansı'nda ele alınmış ve konuyla ilgili bir formül üretilmiştir. Bu formülde, "Savaştan önce İzmir Bölgesi'nde Rum halkı çoğunlukta bulunduğundan, Aydın dahil olmak üzere İzmir Sancağı, idari bakımdan Yunanistan'a bırakılmakla beraber; Padişah'ın Türk halkı üzerinde egemenliği kabul edilecek ve İzmir Kalesi'nde Türk bayrağı çekili kalacaktır" denilmektedir[576]. Bu konu Sevr Antlaşması'nda da ilgili maddelerle düzenlenmiştir. Beş yıl sürecek Yunan idaresinin akabinde halkoylamasına gidilerek bölgenin geleceği belirlenecektir[577].

Aggelomatis eserinde Mihail Rodas'tan alıntı yaparak, İzmir'in idaresinin devrine ilişkin seremoniyi nakletmiştir. Steryadis Sevr Antlaşması'nın imzalandığına dair telgrafı alır almaz İzmir Valiliği'ne getirilmiş olan Ahmet Besim Bey'e, 12 Ağustos (30 Temmuz) tarihinde il idaresinin Yunanistan temsilcisine devredilmesi gerektiğini bildirmiştir. Belirtilen tarihte Türk ve Helen memurlar valiliğin büyük salonunda toplanmışlardır. Önce Helen memurlar salona girmişler ve hareket etmeden ciddi bir şekilde durmuşlardır. "Türk memurların psikolojisini anlamaya ve onlara saygı duymaya çalışmışlardır". Salonda, derin bir sessizlik hüküm sürmektedir. Belirlenen saatte Ahmet Besim Bey gelmiş, solgun ve bakışları sabit bir şekilde bir an salonun ortasında durduktan sonra, reverans yapıp ilerlemiştir. Büyük masanın önünde, "gözleri

574 Psirukis, a.g.e., s. 129-130.

575 Kordatos, a.g.e., s. 541.

576 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, II. Kısım**, s. 180.

577 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 114.

yaşlı ve ölüm kadar sessiz" durmuştur. Devamında şehrin teslim edilmesi ve alınması ile ilgili protokolun okunmasına geçilmiştir. Mihail Rodas bunu, "tarihi ve unutulmaz bir an" olarak kaydetmiştir. Okumanın sona ermesi üzerine Ahmet Besim Bey imzalamak üzere büyük masaya eğilmiş ve protokolu titreyerek imzalamıştır. Ne yazık ki, "bu sorumluluğu yerine getirmek için kader O'nu seçmiştir". Dramatik tören derin bir "oh" çekişle sona ermiştir. Protokola Ahmet Besim Bey ile şehri teslim alan Petros Gunarakis imza atmışlardır. Petros Gunarakis Yüksek Komiserlik'in genel sekreteri olup, Steryadis'in direktifleriyle hareket etmektedir[578].

C. Genel Taarruz Emri Verilmesinin Akabinde Yunan Ordusu'nun Gerçekleştirdiği İşgaller

1. Yunan Ordusu'nun Anadolu'daki İlerleyişi

Yunanlılar 22 Haziran 1920'de Milne Hattı'ndan taarruza geçmişlerdir. 3.443 subay ve 98.182 erden[579] oluşan Anadolu'daki Yunan kuvvetleri, altı tümene yükselmiş bulunmaktadır. Üç tümen ile, iki koldan Akhisar-Soma yönünden; iki tümen ile Salihli yönünden; bir tümen ile de Aydın Cephesi'nden saldırmışlardır. Yunanlıların kuzey kolu 30 Haziran 1920'de Balıkesir'e girmiş ve süvarileri de 2 Temmuz 1920'de Mustafa Kemal Paşa (Kremasti) ve Karacabey'i işgal etmişlerdir. Bu düşman karşısında bulunan 61. ve 56. Türk tümenleri, Ulubat Köprüsü'nü yıkarak Bursa'ya doğru çekilmişlerdir. Ancak Türk birliklerini izleyen Yunanlılar Bursa'ya da girmişler ve ileri kollarını Dimbos-Aksu kesimine dek sürmüşlerdir. Bunun karşısında Türk kuvvetleri çok sarsılmışlar ve Eskişehir'e dek çekilmişlerdir. Bu savaşlar sırasında İngilizler, 25 Haziran 1920'de Mudanya'ya ve 2 Temmuz 1920'de de Bandırma'ya birer birlik çıkarmışlardır.

Salihli yönünden doğuya ilerleyen iki Yunan tümeni de, 24 Haziran'da Alaşehir'e girmiş ve daha sonra ilerleyerek 29 Ağustos'ta Uşak'ı almış, Dumlupınar sırtları Türklerde olmak üzere bu bölgeye dek ilerlemiştir. Bu düşman karşısında bulunan 23. Tümen ve Kuvayı Milliye çok sarsılmış ve Aydın'dan ilerleyen bir Yunan kolu da, Nazilli'ye dek gelmiştir[580].

---

578 Aggelomatis, a.g.e., s. 103-104.

579 Epihirisis Filadelfias-Prusis-Usak [Alaşehir-Bursa-Uşak Harekatları], Atina: Ekdosis Diefthinseos İstorias Stratu [Askeri Tarih Yayınları Müdürlüğü], 1957, s. 21; Haciantoniyu, Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922, s. 79-80.

580 Gazi Mustafa Kemal, Nutuk, Cilt:2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 619.

Yunan tarih kitaplarında genel taarruzun emredilmesi, "beklenen komutun en nihayet verilmesi" olarak değerlendirilmektedir. Haciantoniyu, "Venizelos bir yıldan beri beklenen haberi orduya duyurdu" diye kaydetmiştir[581]. Benzer bir ifade Triantafillidis tarafından da kullanılmakta, Yüksek Konsey'in Lloyd George, Millerand, Venizelos ve askeri uzmanlar arasında gerçekleştirilen görüşmelerin akabinde, Yunan Ordusu'na Bandırma'ya kadar ilerleme izni verdiği ifade edilmektedir. Venizelos ordu komutanına telgraf göndererek Yüksek Konsey'in kararını bildirdiği gibi, gerekli talimatları da vermiştir. Resmi Yunan söyleminde konu ile ilgili bu girişin yapılmasının akabinde, taarruz öncesinde Anadolu'daki Yunan kuvvetleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu kuvvetler, Korgeneral Nider komutasındaki 1. Yunan Kolordusu, Korgeneral Yoannu komutasındaki İzmir Kolordusu, Tümgeneral Othoneos komutasındaki bağımsız Ayvalık Tümeni ve Albay Nikolayidis komutasındaki süvari tugayı idi. 1. Kolordu, 1. ve 2. Yunan tümenlerini, İzmir Kolordusu ise İzmir Tümeni, Adalar Denizi (Arhipelagos) Tümeni ve 13. Tümeni kapsıyordu[582].

Ancak bu resmi söylem dışında, taarruz emri verilmesini eleştiren Yunanlı yazar ve tarihçiler de bulunmaktadır. Örneğin Dido Sotiriyu, Başkomutan Paraskevopulos'un 21 Haziran (8 Haziran) 1920'de verdiği emre değinmekte ve Paraskevopulos'un bu emirle, en nihayet beklenen taarruzun başlayacağını ve boyunduruk altındaki kardeşleri özgürleştirmek adına "düşman"a saldırılacağını duyurduğunu ifade etmektedir. Paraskevopulos Anadolu halkına da bir beyanatta bulunmuş ve Yunan askerinin Yüksek Konsey tarafından Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemek üzere seçildiğini duyurmuştur. Amaç, pek çok beyanatta da ifade edilen, Mustafa Kemal'in örgütlerini dağıtmak, ırk ve dinden bağımsız olarak tüm nüfusa düzen ve güven getirmektir. Yunan askerinin işgal amacı gütmediğine işaret edilen beyanatta, bölgenin kaderi ve siyasi durumunun müttefik devletler ve Osmanlı Devleti arasında imzalanacak barış antlaşması ile belirleneceği ifade edilmiştir. Mustafa Kemal'in taraftarları sadece müttefiklerin kararlarına değil, aynı zamanda kendi vatanlarına ve Padişah'larına karşı da ayaklanmış "asiler" olarak nitelendirilmiştir. Paraskevopulos beyanatında Kemalistlerin Yunanlılara karşı halkı zorla silahlandırdıklarından, vergi topladıklarından, Anadolu nüfusunu korkuttuklarından ve barışçıl hayatı engelledikleriden söz etmiştir.

---

581 Haciantoniyu, **Mikra Asia – O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu – Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 77.

582 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 42-43.

Dido Sotiriyu Yunan delikanlılarının, büyük bir özveriyle on beş gün içinde epeyce ilerlediklerine dikkat çekmektedir. Müttefiklerle Venizelos'un arasındaki anlaşmaya göre, Yunan Ordusu'nun Bandırma'ya kadar ilerlemesi gerekiyordu. Oysa hiç kimse Bursa'nın işgaline karşı çıkmamıştır. Çünkü İngiliz donanması, Mudanya'da Türklerin saldırısına uğramıştır. Yalvaran taraf bundan böyle Yunan askeri olmadığından, bu aynı zamanda büyük bir dönüşüm demektir.

Dido Sotiriyu'ya göre bu dönüşümün sebeplerini, 1920 yılı başlarında ve ortalarında, müttefikleri zorlayan olgularda aramak gerekmektedir. Birincisi, Mustafa Kemal liderliğinde Ankara'da bir hükümet kurulmuştur. Bunun yanında Kuvayı Milliye, İngiliz ve Fransız kuvvetlerine güçlü darbeler indirmeye başlamıştır. Güney Anadolu (Kilikya) Bölgesi'ndeki Fransızlar zorlanmaktadırlar. Boğazların da Kuvayı Milliye'nin eline geçmesinden korkulmaktadır. Yine Uşak, Bursa, Alaşehir ve Balıkesir'de Kuvayı Milliye'ye ait güçlü merkezler oluşmuş durumdadır. San Remo Antlaşması ise, İngiltere ve Fransa arasında Ortadoğu petrollerinin paylaşımı konusunda sadece geçici bir mutabakat sağlamıştır. Dolayısıyla Yunanlılar, müttefiklerin durumunu iyileştirmek için askeri bir şaşırtmaca uygulayacaklardır[583].

Psirukis de benzer şekilde 1920 yılının ilk altı ayındaki koşulları saydıktan sonra, "20 Haziran 1920'deki karar, bu şartlar altında alındı" ifadesini kullanmıştır. Psirukis'e göre kararın alınmasındaki sebep İngilizleri Boğazlar'da rahatlatmak, Uşak ve Bursa'daki Kuvayı Milliye'yi bozguna uğratmaktır. Taarruz emri verilirken Psirukis'e göre, Yunan askerine aslında hiçbir özgürlük ve yetki verilmiş değildir. Yunan Ordusu bununla sadece daha büyük bir yük altına girmiştir. 22 Haziran'da Yunanlılar taarruza geçtiklerinde, savaşmak zorunda oldukları Türk kuvvetleri de sayıca artmış durumdadır. Yunanlılar Balıkesir, Bandırma ve Bursa'yı işgal etmişlerse de, ne Düzenli Türk Ordusu bastırılabilmiş, ne de Kuvayı Milliye dağıtılabilmiştir. Yunan taarruzu Türk ihtilalcilerinden bazı toprakları almışsa da, hiçbir önemli problemi çözmemiştir. Türkler doğru bir strateji uygulayarak, askerlerinin yok olmasını önlemişlerdir. Aynı dönemde Yunan Ordusu Trakya'yı da işgal etmişse de, bu başarıların içinde gelecekteki yenilgisi saklıdır. Türkler, Yunan Ordusu'na yönelik baskılarını arttırmışlardır. Bundan böyle cephenin korunabilmesi için daha büyük güç ve harcamalara ihtiyaç vardır. Anadolu Rumlarının, doğdukları topraklarda varlıklarını sürdürmeleri problemli olmaya başlamıştır.

583 Sotiriyu, a.g.e., s. 56-59.

Haziran taarruzu Türk-Yunan savaşının başlaması demektir. Bu harekat ne Nider'in beklediği gibi savaşa son vermiş, ne de Venizelos'un beklediği gibi Türkleri anlaşma yapmaya zorlamıştır. İtilaf Devletleri'nin bu taarruzu Ankara Hükümeti'nin genel bir seferberlik ilan etmesine sebep olmuştur ki, devamında Mustafa Kemal Paşa başkomutanlığı üstlenecektir. Artık, "Türk Bağımsızlık Savaşı" başlamıştır[584].

Haralambos Pliziyotis'in günlüğünde, Balıkesir'in işgaline ilişkin notlar bulunmaktadır. Pliziyotis, tipik bir Anadolu Rum ailesinin çocuğudur ve 1913'te arkadaşı Sotos ile birlikte gizlice evinden kaçarak Balkan Savaşları'na katılmış, Anadolu Harekatı döneminde de 1920 yılından itibaren, dört kardeşi ile birlikte Yunan Ordusu'nda gönüllü olarak bulunmuştur. 30 Haziran (17 Haziran) 1920 günü günlüğüne şunları kaydetmiştir:

"Yolda epeyce bir silah ve mermi bulduk. Bir köye vardık ve yüz yirmi Kuvayı Milliyeci hiç karşı koymadan teslim oldular. Öğleye doğru Balıkesir göründü... Balıkesir'den iki saat uzakta durduk. Çantalarımızı bıraktık ve sonra Türk direnişiyle karşılaşma olasılığını göz önünde bulundurarak, savaşa hazır bir şekilde yürüdük. Yürüyüş esnasında yerde epey bir Türk cesedi gördük. Anlaşıldığına göre, önde giden süvariler tarafından öldürülmüşlerdi. Neredeyse koşarak yürüdük. Bugün çok sıcak olduğundan, pek çok asker baygınlık geçirdi. Herhangi bir olayla karşılaşmadan demiryoluna ulaştık ve yorgunluktan bitmiş bir şekilde oturduk. O anda tümen komutanı Mazarakis Enian oradan geçiyordu... 'Çok iyi çocuklar, çok iyi' sözleriyle dayanıklılığımız için bizi kutladı. Biz, 'Yaşasın!' diye bağırdık. Yarım saat sonra kalktık. Ayaklarımızın üzerinde zor durabiliyorduk. Sonunda silahlarımız omuzlarımızda, şehrin içinde resmi geçit yaptık. Tüm halk ayaktaydı. Rumlar ve Ermeniler bize selam veriyor ve alkışlıyorlardı. Türkler ellerindeki beyaz bayrakları sallıyorlardı. Ayrıca Türk dükkanları ve evleri, beyaz teslimiyet bayrakları ile bembeyazdı. Balıkesir'in bir çeyrek uzağına yerleştik. Bir saat sonra, bir uçak gelerek şehrin üzerine altı bomba attı. Bir asker ölürken, ikisi yaralandı. Sonradan öğrendiğimize göre Yunan uçağıymış. Balıkesir'in bu kadar çabuk işgal edildiğini bilmiyormuş"[585].

---

584 Psirukis, **a.g.e.**, s. 126-127.

585 Kitabın önsözünden öğrendiğimize göre Haralambos Pliziyotis'in günlüğü, Anadolu Araştırmaları Merkezi'nde bulunmaktadır. Günlük, Nisan 1920 ile Ekim 1921 arasındaki dönemi kapsamaktadır. Pliziyotis yaşadıklarını kendi gözüyle anlatmaktadır. Önsözde O'nun anlatım üslubu, tutkusuz ve kinsiz, bazen ilgisiz, bazen acı ve alaycı olarak nitelendirilmiştir. Resmi kutlamalar söz konusu iken, savaşın sonucu konusunda kuşku duymuştur. Yürüyüş esnasında çantasındaki fazlalıklardan kurtulması

Taarruz emri verilmesinin akabindeki gelişmeler konusunda en çok öne çıkarılanlar, Bursa ile Uşak'ın işgalleridir. Bu işgallere, Venizelos'a haber verilmeden gerçekleştirildiklerinden dolayı dikkat çekilmektedir.

Konuyu ele almış olan Spiridonos, harekatı gerçekleştiren Yunan tümenlerinin hem görünüm, hem de hazırlık açısından mükemmel olduklarını söylemekte, yıllarca süren savaşlardan edinilen deneyim ve ordu mensuplarının seçimindeki başarıdan söz etmektedir. Bütün bunlar tümenlere büyük bir değer katmış, bu sayede çok kısa bir sürede tüm hedeflere erişilmiştir. Yunan Ordusu pek çok silah ele geçirdiği gibi, beş yüz Türk'ü de esir almayı başarmıştır. Spiridonos'un kaydettiğine göre hareket esnasında tüm hizmetler mükemmel bir şekilde sağlanmışlardır.

Bandırma'nın işgalinden sonra İngilizler, Mudanya'da mahsur kalan yetmiş beş İngiliz askerinin bulunduğu savaş gemisinin kurtarılması için, işgal bölgesinin Bursa'ya doğru genişletilmesini istemişlerdir. Kurmay Başkanı Albay Pagkalos doğuya doğru hızlı bir ilerleme gerçekleştirilmesi düşüncesinde olduğu için bu talebi kabul etmiş, Adalar Denizi (Arhipelagos) Tümeni'nin Bursa'ya doğru ilerlemesi için emir vermiştir. Adı geçen tümen süvari tugayı tarafından desteklenmiş, Bursa civarındaki çatışmalardan sonra şehir işgal edilmiştir. Ancak söz konusu gelişme, Paris'te bulunan Venizelos'tan onay almadan vuku bulmuş, Yunan Başbakanı Bursa'nın işgalini gazetelerden öğrenmiştir. İzmir'in işgali sırasında yaşananların benzerlerinin Bursa'da da olabileceğinden korkan Venizelos, Yüksek Komiser Steryadis'in önlem almak üzere hemen Bursa'ya gitmesini istemiştir. Bursa'nın işgal edildiğinin ertesi günü Steryadis, buharlı gemiyle Bandırma'dan Mudanya'ya hareket etmiştir. Mudanya'ya vardığında, kalabalık esir grubuyla ve pek çok savaş ganimetiyle karşılaşmıştır. Esirlerin hiçbir şey bilmediklerini görünce aralarında çok yaşlı ve çok genç olanlardan 100-150 kadarını seçmiş ve ifade edildiğine göre yanlarına bir miktar para vererek onları serbest bırakmıştır. Bunun devamında Steryadis, Bursa'ya geçmiştir. Bandırma'nın işgalinin akabinde, Trakya'ya çıkmak için hazırlıklara geçilmiştir.

---

gerektiğinde ailesinden aldığı mektupları yakmış, sadece günlüğünü bırakmıştır. Anadolu Harekatı esnasında Yunan askeri çok fazla yer değiştirmiştir. 500 kilometrelik cephe boyunca bir yukarı, bir aşağı hareketler olmuştur. Biz de kitabımızda bundan sonraki bölümler içinde, Pliziyotis'in günlüğünden alıntılar yaparak, olayların basit bir asker tarafından nasıl algılandığına yer vereceğiz.

Haralambos Pliziyotis, **Anamnisis Tu Metopu, 1920-1921 Mikrasia-Thraki [Cephe Hatıraları, 1920-1921 Anadolu-Trakya]**, Atina: Ekdosis Kentru Mikrasiatikon Spudon [Anadolu Araştırmaları Merkezi Yayını], 1991, s. 9-13; 46-47.

Bursa gibi Uşak da Venizelos'tan izin almadan işgal edilmiştir. Bu Venizelos'u, Anadolu'daki ordunun idaresiyle ilgili hoşnutsuzluğa sevk etmiştir. Spiridonos'un dikkat çektiği bir diğer nokta da, 22 Haziran ile 26 Temmuz arasında Yunan askerinin 500 kilometrelik bir cephe boyunca savaşmış olmasıdır. Bazı birlikler de Trakya'ya çıkarılmışlardır. Spiridonos ayrıca Anadolu'daki Yunan tümenlerinin İngilizler tarafından maddi ve manevi desteklenmesi halinde, Bursa'nın işgalinin akabinde Kemalistlerin tamamen yok edilebileceğine inanmakta ve bu görüşü, Anadolu Harekatı'nı başından sonuna kadar izleyen biri olarak ifade ettiğini, ancak bu fırsatın kaçırıldığını söylemektedir[586].

Osman Gazi'nin on yıl süreyle kuşattığı Bursa, oğlu Orhan Gazi'ye teslim olmuştu (1326). Osmanlılar, başkent yaptıkları Bursa'yı bir ticaret ve kültür merkezi olarak geliştirmişlerdi. Osman Gazi'den II. Mehmet'e değin Osmanlı sultanlarının ve çok sayıda şehzadenin türbesi de Bursa'da bulunmaktaydı[587]. Bu da şehrin önemini bir o kadar daha arttırmaktaydı. Orhan Gazi'nin Osmanlı'ya sunduğu şehre Yunan Ordusu, ciddi bir direnişle karşılaşmaksızın girmiştir[588]. Bu sebepledir ki bazı tarihçi ve yazarlar, Yunan başbakanının oğlu Binbaşı Sofoklis Venizelos'un[589] da şehri işgal eden askerler içinde bulunduğunun özellikle altını çizmektedirler[590].

Kapsis'in anlatımına göre, Binbaşı Sofoklis Venizelos İzmir Hastanesi'nde tedavi edilmiştir. Bandırma ve Bursa'ya taarruz edileceğini öğrendiğinde, kulaklarından rahatsızdır. Buna rağmen herhangi bir kararsızlık göstermeden hastaneden kaçmış ve birliğine katılmıştır. Çok hastadır ve bir arabaya uzanarak yolculuk yapmıştır. Savaş anı gelip çattığında, tekrar atına binmiştir. "Türklerin kutsal şehrine" ilk giren kişi olmak için, atını dört nala Bursa'ya sürmüştür. Bunu da neredeyse başarmıştır. Kapsis'e göre zaten, "Büyük Yunanistan'ın başbakanının oğlunun, zafere doğru ilerleyişten yoksun kalması uygun düşmezdi"[591]. Pek çok kitap ya da dergide, Binbaşı Sofoklis

586 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 89-95.

587 "Bursa", **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Cilt: 4, s. 2026-2027.

588 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, II. Kısım**, s. 224.

589 Sofoklis Venizelos, 1911-1920 döneminde Yunan Ordusu'nda görev yapmış, subay olarak Anadolu Harekatı'nda aktif görev almış ve 1920 Temmuz'unda gerçekleştirilen Bursa'nın işgalinde bulunmuştur. 1920'deki seçimlerde Hanya'dan ilk kez milletvekili seçilmiştir. Sonraki süreçte Yunanistan'ın siyasi hayatında önemli rol oynamıştır. Defalarca milletvekilliği, bakanlık, parti başkanlığı ve başbakanlık yapmıştır. Prukakis, **a.g.e.**, s. 68-69.

590 Haciantoniyu, **Mikra Asia – O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu – Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 102.

591 Kapsis, **Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar]**, s. 75.

Venizelos'un Osman Gazi'nin Bursa'daki türbesi önündeki fotoğrafı görülebilmektedir[592].

Nikos Vasilikos, Anadolu Harekatı ile tuttuğu günlükte 8 Temmuz (25 Haziran) 1920 tarihine ilişkin olarak şunları kaydetmiştir:

"Bugünkü harekatımızın somut hedefi Bursa. Erken saatte savaş emri aldık... Çevredeki Konstantinato ve Kuvukliya ismindeki Rum köyleri ahalisi, susamış "kurtarıcılarını" sevindirmek için yol kenarına su kazanları ve bardaklarla dizilmişlerdi. Beni, Kuvukliya köyünün öğretmen ve öğrencilerinin, Yunan bayrağı ve Venizelos'un resimlerini taşıyarak, Venizelos Marşı'nı mükemmel bir şekilde söylemeleri etkiledi... Üç saatlik bir boğuşmadan sonra, topçu ateşine dayanamayarak Türkler büyük kayıplar vererek çekilmek zorunda kaldılar. 8 Temmuz (25 Haziran) saat 15:00'da bir Perşembe günü yeşil Bursa, bir hocalar heyeti tarafından şehrin batısında teslim edilmiş ve Adalar Denizi (Arhipelagos) Tümenin'nin 5. Alay'ı zaferle şehre girmiştir".

Nikos Vasilikos 9 Temmuz (26 Haziran) 1920 tarihindeki gelişmeleri de günlüğüne not düşmüştür:

"... Türkler tamamen paniktedirler. Maneviyatlarını tamamen kaybettiler. Yunan askeri geçerken, ellerini göğüslerine götürerek temenna yapıyorlar. Ulusal yükselişin unutulmaz günleri. Dünkü reaya, eski sahibi ve idarecisi tarafından saygı objesi oluyor. Türkler, tamamen hayal kırıklığına uğramış görünüyorlar. Sultan Osman ve Orhan'ın kemiklerinin yattığı şehrin işgal edilmesi, Osmanlıların kaderci karakterini çok etkilemiştir. Onlar, bir zamanların parlak imparatorluğunun yok oluşuna üzülerek tanık oluyorlar. Osmanlı'nın başkentlerinden birinde (metinde Osmanlı'nın ikinci başkenti ifadesi kullanılmaktadır) Yunan askerini görünce, gözlerini kuruluyorlar. Akşam üzeri Metropolitlik Kilisesi'nde, savaşta ölenlerin cenaze törenleri yapıldı... Kilise, kahraman delikanlıların vefatına ağlayan Rum kızları ile dopdoluydu. Hayatını kaybedenler için dökülen göz yaşlarının yerini, daha sonra kendi kurtuluşları için dökülen sevinç göz yaşları aldı. Akşam, mandolin ve gitarların eşlik ettiği, geçici bir koro kurduk"[593].

---

592 Yorgos Stefanakis, "Dafnes Ke Penthos [Defneler ve Matem]", **Periodiko İ Leksi [İ Leksi Dergisi]**, Tevhos [Sayı]: 112, Noemvrios-Dekemvrios [Kasım-Aralık] 1992, s. 802.

593 Nikos Vasilikos'un Anadolu Harekatı'na ilişkin günlüğü, oğlu Vasilis Vasilikos tarafından daktilo edilmiş ve savaş suçlusu addedilen altı kişinin mahkeme tutanaklarını da içerecek bir şekilde genişletilerek, okuyuculara bir kitap olarak sunulmuştur. Nikos Vasilikos, **İmerologio Tis**

Yunanlılar, Bursa cephesine karşı dört piyade, iki süvari alayı ile ordu topçu birliklerini kullanmışlar ve İngilizlerin, Mudanya ile Gemlik dolaylarına yaptıkları çıkarmanın endirekt etkilerinden de faydalanmışlardır. Ortalama yirmi bin Yunan askerinin üstün silah ve gereçle giriştiği Bursa taarruzu, 56. Tümen'in 2500'ün altında bulunan ve morali yerinde olmayan, eğitim ve disiplini zayıf birliklerine karşı yapılmıştır. Cephedeki çekilme hareketine, Bursa şehrinden bir kısım halk da katılmıştır[594].

Yunan tarih kitaplarında Uşak'a taarruz edilmesinin sebebi olarak, Türklerin Demirci'deki Yunan askeri birliklerini tehdit etmeleri gösterilmektedir. Harekat 28 Ağustos (15 Ağustos)'ta başlamış ve sonraki gün Uşak, ciddi bir direnişin akabinde işgal edilmiştir. Uşak'ın işgaline ilişkin 31 Ağustos (18 Ağustos) 1920 tarihli bir haber, Yunan kuvvetlerinin Uşak'ın işgalinden sonra ilerleyişlerine devam ettiklerini ve geri çekilen Kemalistlerin, demiryolu malzemeleriyle cephanelerini Uşak dışına kaçırmayı denediklerini ifade etmektedir. Habere göre bu malzemeler, üç yük vagonuna yüklenmişlerdir. Üçüncü vagon tamamen cephane dolu olup, Uşak dışındaki Yunan birlikleri tarafından havaya uçurulmuştur. Vagon köprüyü geçtiği esnada havaya uçurulduğundan, köprü de yıkılmıştır. Haberde, makinistler ve demiryolu işçileriyle birlikte, kırk Kemalist subay ve askerin hayatını kaybettiği kaydedilmektedir. Havaya uçurulanın yanında yeni bir köprü yapılacağı ve on beş gün içinde ulaşıma açılacağı duyurulmaktadır. Uşak'ın işgalinden sonra Rum kilisesinde şükran ayinleri düzenlenmiştir. Binlerce Rum, Nider ve Vlahopulos'u ilahlaştırmıştır. Ayinde Hrisostomos konuşmuştur. Nider de söz almış, ayinden sonra ziyafet verilmiştir. Habere göre tüm bölge nüfusu, ırk ve dinden bağımsız olarak Yunan askerine bağlılıklarını dile getirmişlerdir. Türk yetkililer yerinde bırakılmıştır[595]. Aynı tarihli bir başka haberde ise Anadolu'daki Yunan başarılarının Kemalist çevrelerde büyük yankı uyandırdığı ve onları ikiye böldüğü nakledilmektedir[596].

6 Eylül (24 Ağustos) 1920 tarihinde yayınlanan haberde Türklerin, Uşak'ta üç aydan beri önemli bir güç bulundurmalarına rağmen buradan uzaklaştırıldıkları, harekatta Vlahopulos ve Mannetas komutasındaki tümenlerin görev

---

Mikrasiatikis Ekstratias [Anadolu Harekatı'nın Günlüğü], Atina: Ekdosis Gnosi [Gnosi Yayınları], 1992, s. 45-47.

594 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, II. Kısım**, s. 222-224.

595 "Nea Proelasis Mas İs Tin Mikran Asian [Anadolu'daki Yeni İlerleyişimiz]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 31 Ağustos (18 Ağustos) 1920, s. 2.

596 "Diafonie İs Tin Kivernisin Kemal [Kemal Hükümeti'nde Görüş Ayrılıkları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 31 Ağustos (18 Ağustos) 1920, s. 2.

aldığı, bu harekatın Türk çevreleri üzerinde büyük etkisi olduğu, Afyon'da Mustafa Kemal'e bağlı komutanların bir savaş meclisi topladıkları ve bu komutanların Afyon için büyük endişe duydukları kaydedilmektedir[597]. 11 Eylül (29 Ağustos) tarihli bir başka haberde ise Kemalist birliklerin yirmi beş bin kişiye ulaştıkları, Afyon ve Uşak mevkiinde konuşlandıkları ve Mustafa Kemal'in, taraftarlarının maneviyatını yükseltmek için Yunan kuvvetleri toplanmadan bir harekat planladığı nakledilmektedir. Yunanlıların her türlü saldırıyı geri püskürtmek için hazır olduklarının ve Yunan askerinin maneviyatının çok yüksek olduğunun kaydedildiği haberde, Yunan askerinin ilerleyeceğine kesin gözüyle bakıldığı için, bazı çevreler tarafından Büyük Millet Meclisi'nin Ankara dışına taşınmasının da düşünüldüğü ifade edilmektedir[598]. Eylül ayı içinde yer alan bir diğer haberde ise Afyon'un "Kemalistlerden temizlenmesinin", Anadolu'da büyük yankı uyandırdığının altı çizilmiştir[599].

Oysa Başbakan Venizelos ordunun yeni bir ilerleyişine karşı olduğu için, Paraskevopulos'un bu izinsiz ilerleyişi karşısında memnuniyetsizliğini ifade etmiştir. Kendisine karşı bir suikast girişiminde bulunulmuş ve bunun sonucu olarak Venizelos elinden yaralanmıştır. Venizelos iyileşir iyileşmez "Narkissos" buharlı gemisiyle 4 Eylül (22 Ağustos) tarihinde İzmir limanına gelmiştir. Şehre çıkmadan Yüksek Komiser'i, Kurmay Başkanı'nı ve Başkomutan'ı gemiye davet etmiştir. Aggelomatis Venizelos'un bu gelişini, "İzmir'e izahat almak için mi geldi? Yoksa gerek savaş, gerekse diplomatik alanda kendisi için bu kadar çetin mücadele verilen güzel 'Helen şehrine (İzmir'e)' bakmak için mi geldi?" sözleriyle sorgulamaktadır. Narkissos'ta bulunanlar arasında neler konuşulduğu tam olarak öğrenilememiştir[600]. Ancak Venizelos oldukça sert bir tavırla Paraskevopulos'tan, Uşak'a doğru ilerleyiş hakkında bilgi istemiştir. Kırılmış olan başkomutan istifasını sunmuşsa da, Venizelos bunu kabul etmemiştir. Neticede Venizelos oldu bittilerden kaçınabilmek amacıyla, karagahın Atina'da üslenmesini emretmiştir. Bir ay sonra bu emir iptal edilmiş ve karargah yeniden İzmir'e taşınmıştır.

Venizelos ile Paraskevopulos arasında cereyan etmiş bu olayı nakletmiş olan Triantafillidis, Kemalist Ordu'nun dağıtılmasının ve barış koşullarının

---

597 "İ Proelasis Pros To Usak Elikse [Uşak'a Doğru İlerleyiş Bitti]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 6 Eylül (24 Ağustos) 1920, s. 1.

598 "E Epihirisis İs Tin M. Asian [Anadolu'daki Harekatlar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 11 Eylül (29 Ağustos) 1920, s. 2.

599 "İ Ekkenosis Tu Afyon Karahisar [Afyon Karahisar'ın Boşaltılması]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 22 Eylül (9 Eylül) 1920, s. 1.

600 Aggelomatis, **a.g.e.**, s. 106.

dayatılmasının 1920 sonbaharına kadar olabileceğini söyleyenlerin bulunduğuna dikkat çekmekte, ancak bu tip yaklaşımları yanlı, enine boyuna düşünülmemiş ve ciddiyetten yoksun olarak nitelendirmektedir. Triantafillidis'e göre Yunan Ordusu'nun ilk başta Ege'ye bir tümenle çıktığı görmezden gelinmektedir. Yunan Ordusu bu çıkarmayı gerçekleştirirken, müttefiklerin gönüllüsü konumundadır. Yunanistan'ın en baştan güçlü kuvvetlere sahip olması halinde ancak Bergama ve Aydın'dakilere benzer "kazaların yaşanması" önlenebilirdi. Uşak'ın işgalinden sonra da bir takım şanssızlıklar yaşanmıştır ki, bunlar da kuvvet eksikliğinden kaynaklanmaktadırlar. Diğer taraftan 1920 yazında kilometrelerce yol katetmiş olan Yunan Ordusu'nun, ulaşım imkanları sınırlıdır. Triantafillidis'e göre Venizelos, İngiltere'nin desteği olmadan Türklere barış şartlarının dayatılmasını, hiçbir zaman üslenmemiştir[601].

Yannopulos ise, dönemin çelişkilerle dolu olduğunu kaydetmiştir. "Türkler uçsuz bucaksız bir araziye ve halkın inancına sahipti" diyen Yannopulos, Kuvayı Milliye'nin mücadele şeklini başarılı bulmakta, "İkmal merkezleri en baştan tahrip edilmiş olsaydı ancak, bu birlikler yok edilebilirdi. Sonrasında çok geç oldu" demektedir. 1920'de Yunan askeri Anadolu içlerine doğru ilerlemiş, İzmir'den kilometrelerce uzaklaşmış ve cepheler arasında iletişim, coğrafi koşullar sebebiyle zorlaşmıştır. Oysa Mustafa Kemal Paşa'nın zamanı geniştir. Zaman, O'nun lehine çalışmaktadır. Her şey Yunanistan'ın ölümcül bir çıkmaza girdiğini göstermektedir ki, bu çıkmazdan kurtulacak yerde Venizelos'tan idareyi devralmış olanlar, bunu daha da zorlaştırmışlardır[602].

2. Yunan Ordusu'nun Doğu Trakya'yı İşgali

Osmanlı barışı hakkında müttefikler, 1920 yılının Nisan ayı sonlarında San Remo'da bir anlaşmaya varabilmişlerdir. Bu bir senelik gecikmenin Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğindeki milli mücadele lehine son derece kıymetli bir zaman kazandırdığı söylenebilir. "Trakya Mücadelesi" isimli eserin yazarı Georgancis bu süreci ele almış ve Trakya konusundaki düzenlemelerle San Remo Konferansı'nın sona erdiğine değinmesinin akabinde, "Bu şekilde Yunanistan'ın Trakya ile ilgili diplomatik mücadelesi sona erdi. Artık bundan böyle San Remo'da karar verilmiş olanların hayat bulması için sadece tarihin belirlenmesi gerekiyordu. Buna rağmen yine de, Yunan

601 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 57-59.

602 Yannopulos, **a.g.e.**, s. 142-143.

Ordusu'nun Trakya'ya girmesine İtalya olduğu kadar Fransa da tepkiliydi ve çeşitli yollarla Anadolu'daki Mustafa Kemal'e ve Trakya'daki Cafer Tayyar (Eğilmez) Bey'e yardım ediyorlardı" demiştir[603].

Konunun ele alındığı kitaplarda, Doğu Trakya'nın Yunan Ordusu tarafından işgal edilmesi sürecinin anlatımına geçilmeden önce, Batı Trakya'nın Yunan Ordusu tarafından işgali konusu ele alınmakta ve mutlaka, Doğu Trakya'nın Helen bir karakter taşıdığı vurgulanmaktadır. Bunun akabinde Doğu Trakya'daki Türk direnişi, Cafer Tayyar Bey'le özdeşleştirilerek anlatılmaktadır.

Neuilly Antlaşması'nın 48. maddesine dayanılarak, Batı Trakya'nın dağlık kuzey kısmını teşkil eden Nevrokop, Ropçoz, Paşmaklı, Eğridere, Darıdere, Kırcaali, Koşukavak, Ortaköy ve Mustafapaşa kazaları Bulgarlara bırakılmıştı. Bulgarlara bırakılan bu dokuz kazada, ancak on bin Bulgar vardı. Ahalisinin ezici çoğunluğunun Türk olduğu hiç de hesaba katılmamıştı. Batı Trakya'nın geri kalan kısmı, yani Karaağaç, Dimetoka, Sofulu, Dedeağaç, Gümülcine ve İskeçe kazaları, Müttefiklerarası Trakya Hükümeti adı altında Fransız askeri makamlarının idaresine verilmişti. Bu hükümetin başına, müttefikler yüksek meclisi adına ve doğudaki müttefik orduları başkumandanı Mareşal Franchet d'Esperey'in delegesi sıfatıyla, General Charpy vali tayin olunmuştu. Bu karar üzerine Bulgarlar 18 Ekim 1919 tarihinde, Batı Trakya'nın güneyini boşaltmışlardı. Tevfik Bıyıklıoğlu, Batı Trakya'nın Bulgarlardan boşaltılan kısmında kurulan hükümeti, Batı ve Doğu Trakya'nın kaderi konusunda karar verilinceye kadar Yunan işgalini kolaylaştırmak ve Venizelos siyasetine öncülük etmek üzere düşünülen bir tertip olarak değerlendirmiştir.

Şu bilgiyi de eklememiz gerekir ki, İskeçe'nin işgaline uzun müddet Vodine ve Kılkış Bölgesi'nde bulunan 9. Yunan Tümeni seçilmiş, bu tümen 11 Ağustos 1919'da Mesta-Karasu üzerinden Bük civarına gelmiş, 17 Ekim 1919 günü İskeçe'yi işgal etmişti. 9. Yunan Tümeni'nin kumandanı Leonardopulos'tu. Batı Trakya Komitesi kararı uyarınca Yunan askeri şehre girerken cadde ve sokaklarda hiçbir Türk görünmemiş, bütün Türk dükkan, mağaza ve evlerine üç gün boyunca siyah bayrak asılmıştı. Türklerin bu sessiz protestosu sebebiyle Yunan kumandanının işgal günü askerine yaptırdığı resmi geçit neşesiz geçmiş ve yarıda kesilmişti[604]. Ancak Yunan kaynaklarına göre "Yunan

603 Petros A. Georgancis, **Thrakikos Agonas [Trakya Mücadelesi] 1912-1920**, Ksanthi [İskeçe]: 1992, s. 323.

604 Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s. 183-187.

Ordusu'nun yerli Müslüman nüfusa karşı gösterdiği iyi niyet, Trakya'nın Yunanistan'a verilmesi konusunda pozitif bir etki yapmıştı"[605].

Yunanistan'ın Batı Trakya konusundaki stratejilerinden biri, daha önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi, Yunan Hükümeti'ni temsilen Harisiyos Vamvakas'ı[606] bölgeye göndermek olmuştur. Yeğeni Petros K. Vamvakas da, 12. Alay'dan alınarak özel sekreterliğine getirilmiştir.

Batı Trakya'daki Yunan Temsilciliği'nin ilk hedefi, bölgeden göç etmiş olan Helenlerin yeniden bölgeye yerleştirilmesiydi. Çünkü Yunanistan'ın bölgenin Helen bir karakter taşıdığını kanıtlamak zorunda olduğu bu dönemde, bölgedeki Helen nüfus azınlık durumundadır. Petros Vamvakas'ın ifadesiyle her yöntemi deneyerek, bölge Türkleri ile işbirliği yapmak gerekmektedir. Ancak bölge Türkleri Anadolu'daki Türk – Yunan mücadelesi ve Doğu Trakya'daki Cafer Tayyar Bey'in etkinlikleri sebebiyle, Yunanlılara karşı sempati duymamaktadırlar. Türklerin görüşlerini değiştirmeleri için kullanılan ilk yöntem, onlara yiyecek yardımında bulunmak olmuştur. Bu sebeple Trakya'nın tüm şehirlerinde (Gümülcine, Dedeağaç, Sofulu, Dimetoka v.s.) Yunan Kızılhaçı merkezler kurmuştur. Çünkü Yunanistan, savaşın getirdiği zorluklar konusunda o güne kadar Türk nüfusla kimsenin ilgilenmediğini fark etmiş ve bölgedeki temsilciliğine "vagonlar dolusu yiyecek (süt, pirinç, makarna, şeker v.s.)" göndermiştir. Strateji gereği tüm ihtiyaç duyanlar, hangi dine ya da ulusa mensup olurlarsa olsunlar, Yunan Temsilciliği'ne davet edilmişlerdir.

İhtiyaç sahiplerinin yiyecek alabilmeleri için "fakirlik belgesi" temin etmeleri istenmiştir. Ancak bunun, müftülükten alınması gerekmektedir. Yunan Temsilciliği bölge müftüsünün kendilerine meyilli olmadığını ve bu tip belgeler vermekten kaçındığını bilmektedir. İddia edildiğine göre bu, müftü aleyhine bir kamuoyu oluşmasını sağladığı gibi, Türklerin Yunan Temsilciliği'ne yaklaşımını da değiştirmiştir.

Diğer taraftan Yunan Temsilciliği çeşitli toplantılar, danslar ve şenlikler gerçekleştirerek Fransızları davet etmekte ve onlara Yunanlıların "canlılığını, gelişmişliğini ve nezaketini" göstermeye çalışmaktadır.

Bölgedeki Yunan Temsilciliği'nin uyguladığı diğer bir strateji, bölge Türkleri ve Rumlarının günlük problemleriyle ilgilenmek üzere çeşitli hizmetlere Helenlerin yerleştirilmesi olmuştur. Fransız idaresinin emrine verilecek

605 Mazarakis Enian, a.g.e., s. 250.

606 Bkz. s. 141-142.

Helen memurlar, Fransızca bilenler arasından seçilmiştir. Ayrıca Sofya ve İstanbul'daki Yunan elçilikleri, Fransızca bilen genç Rumların Gümülcine'ye gelerek sorumluluk almalarını teşvik etmek konusunda harekete geçirilmiştir. Bu suretle pek çok hizmet Helenlerin eline geçmiştir ki, bu memurlar her şekilde Yunan davasına destek olmuşlardır. Petros Vamvakas'ın kitabında, söylediğimize örnek teşkil edebilecek bir anekdot aktarılmaktadır.

Yunan Genelkurmay Başkanlığı Trakya'nın işgali konusunda Fransız askeri yetkilileriyle ortak bir plan hazırlamış ve harekat tarihi olarak 14 Mayıs 1920 belirlenmiştir. Fransız birlikleri Doğu Trakya ve İstanbul istikametine çekileceklerdir. Plana göre Yunan birliklerinin büyük bölümü İskeçe'den demiryolu ile hareket edecekler ve iki saat farkla, çekilen Fransız birliklerini takip edeceklerdir.

Ancak Yunan Temsilciliği, Fransızların ayrıldıkları gün ve özellikle köprülerin nöbetçisiz kalacakları o iki saatlik zaman aralığında, Bulgarlarla Türklerin işbirliği halinde köprüleri uçuracağına ve Yunan birliklerinin aynı gün içinde Karaağaç'a ulaşımının engelleneceğine, nüfusun Yunan işgalini istemediğini göstermek için ayaklanma gerçekleştireceğine dair bilgiler almıştır. Bulgarlarla Türklerin Fransızlarla anlaşarak gerçekleştirebilecekleri böyle bir etkinlik, Fransızların bölgeden çekilmeyi ertelemelerine sebep olabilir, bu da Batı Trakya'da Fransız mandası kurulması olasılığını gündeme getirirebilirdi. Bulgarlar ve Türklerin kolay değişeceğini düşünerek Fransız mandasını tercih ettikleri de bilinmekteydi. Yunan yetkilileri böyle bir oldu bittiden korkarak bir önlem alma ihtiyacı duymuşlardır ki, kanımızca bu önlem şekli Yunanistan'ın müttefiki olan Fransızlara güvenmediğini de ortaya koymaktadır. Petros Vamvakas'ın ifadesiyle işte o anda, "çeşitli hizmetlere yerleştirilmiş olan Helen memurların faydası görülmüştür". Demiryolu ağı bir Fransız şirketine ait olmakla birlikte, bu ağdaki istasyon müdürleri ve makinistler Helendirler. Yunan Temsilciliği onlarla ilişkiye geçmiş ve onlar da Yunanistan'ı desteklemişlerdir.

Fransız birliklerini taşıyan son katar Dedeağaç'tan hareket etmiş ve yolda diğer birlikleri de toplayarak Sofulu'ya ulaşmıştır. Orada istasyon müdürü olan Fotios Aksonidis, katarı ikinci bir hatta sürmüştür. Bunu yaparken, su temin edilecek şeklinde bir gerekçe kullanılmıştır. Helen olan makinist de tamir edilmesi gereken bir arıza tespit edince, katar oyalanmıştır. Sonuç olarak Fransız nöbetçilerden bazıları yerlerinde kalarak, geciken katarı beklemek zorunda kalmışlardır. Sofulu'daki yetkili Fransız subayı ilk başlarda herhangi bir oyundan şüphelenmemiştir. İstasyon müdürü, gerekirse ilk gelen Yunan

katarının makinelerinin kullanılabileceğini söyleyerek, O'nu yatıştırmaya çalışmıştır. Bu arada Yunan katarı gelip geçmiş, ancak Fransızlar yerlerinde kalmaya devam etmişlerdir. Fransızların bölgeden ayrılmalarına, Yunanlıların harekatı tamamladığı anda ancak izin verilmiştir[607].

Trakya'daki Harekatı, Tümgeneral Emmanuil Zimvrakakis[608] komutasındaki Milli Savunma (Ethniki Amina) Kolordusu üstlenmiş, bu kolordu daha sonra Trakya Ordusu adını almıştır. Serez (Serres), 9. ve yeni kurulmuş olan İskeçe (Ksanthi) tümenlerini içermektedir. Serez Tümeni Tümgeneral Epaminontas Zimvrakakis, 9. Yunan Tümeni Tümgeneral Leonardopulos ve İskeçe Tümeni Tümgeneral Konstantinos Mazarakis Enian komutasındadır[609]. 14. Yunan Tümeni Batı Makedonya sınırlarını koruma görevini üstlenmiştir. Doğu Trakya'nın işgali aşamasında, Trakya Ordusu'na geçici olarak Albay Aleksandros Mazarakis Enian'ın komutasındaki İzmir Tümeni de katılmıştır[610].

Trakya'nın işgali iki safhada gerçekleşmiştir. Mayıs 1920'de önce Batı Trakya Meriç'e kadar, devamında Temmuz 1920'de Doğu Trakya Sevr Antlaşması'nın belirlediği hatta kadar işgal edilmiştir. 14 Mayıs 1919'dan itibaren Yunanlılar İskeçe'den Gümülcine'ye demiryolu ile girmeye ve Kavala ile Dedeağaç limanlarına asker çıkarmaya başlamışlardır. 27 Mayıs'tan 4 Haziran'a kadar Edirne'nin Karaağaç istasyonundan, güneyde Enez'e kadar bütün Meriç Nehri boyunca I. Türk Kolordusu'nun karşısına gelip yerleşmişlerdir. Bu arada Batı Trakya Bölgesi Yunan idare ve işgaline girmiştir[611].

---

607 Vamvakas, a.g.e., s. 20-39.

608 Trakya'nın işgalinde, Zimvrakakis soyadlı iki komutan görev almıştır. Bunlardan birincisi, Milli Savunma (Ethniki Amina) Kolordusu Komutanı Emmanuil (Manolis) Zimvrakakis'tir. İkincisi ise, Serez (Serres) Tümeni komutanı Epaminontas Zimvrakakis'tir. Bazı kitaplarda, Epaminontas'ın kısaltması olan Pamikos isminin kullanıldığını da görmüş bulunuyoruz.

Emmanuil Zimvrakakis 1897'deki Girit Ayaklanması'na öğrenci kolunun lideri olarak katılmıştır. Devamında, Kral I. Georgios'un yaverliği ve Selanik Tümeni komutanlığı görevlerini üstlenmiştir. Venizelos'la olan yakın dostluğuyla bağlantılı olarak, 1917-1920 dönemindeki askeri harekatlara Milli Savunma (Ethniki Amina) Kolordusu komutanı olarak katılmıştır. 1861 doğumlu olan Emmanuil Zimvrakakis, 1928'de Atina'da vefat etmiştir.

Epaminontas Zimvrakakis, 1886 ve 1897 Girit Ayaklanmaları'nda gönüllü olarak bulunmuştur. XX. yüzyılın başlarındaki gelişmelerde sürekli Venizelos'un yanında yer almış, 1918'de Makedonya'da gerçekleştirilen askeri harekatlarda tümen komutanlığı görevini üstlenmiştir. 1863 doğumlu olan Epaminontas Zimvrakakis, 1922 yılında vefat etmiştir.

Ventiris, a.g.e., s. 211-212; http://el.wikipedia.org (11.07.2008)

609 İskeçe Tümeni'ne ait bazı birlikler, Haziran ayı içinde Erdek ve Bandırma'ya da çıkarma gerçekleştirmişler ve İzmir Tümeni ile birleşmişlerdir. Görevi yerine getirdikten sonra İskeçe Tümeni tekrar Bandırma'da toplanmış ve Trakya'ya dönmüştür. Mazarakis Enian, a.g.e., s. 250-254.

610 Bkz. s. 139-140.

611 Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 308-309.

Doğu Trakya'nın işgali öncesinde şunun da unutulmaması gerekir ki, 1919 yılı Ocak başlarından itibaren Uzunköprü - Hadımköy demiryolu hattı bir Yunan taburu tarafından tutuluyordu ve bu da bölgede bir huzursuzluk yaratmış durumdaydı. Yunan taburu demiryolu istasyonundan başka hat boyundaki Hadımköy, Çatalca, Çorlu, Muratlı, Lüleburgaz ve Uzunköprü gibi Türk şehirlerine de küçük müfrezeler yerleştirmişti. Bu durum, bölgedeki Rum çetelerini de cesaretlendirmiş ve Osmanlı Hükümeti'nin otoritesini sarsmıştı[612].

Gazete haberleri, Trakya'nın işgali öncesinde Yunan kamuoyuna verilen mesajlar hakkında ipuçları vermektedir. Bu haberlerden biri 12 Mayıs (29 Nisan) tarihli olup, İskeçe'den gönderilen bilgilere dayananmakta ve her an bir ilerlemenin beklendiğini duyurmaktadır. İşgali gerçekleştirecek olan tümenler, gerekli konumlarını almışlardır. Haberde, Türklerin de içlerinde bulunduğu Edirne'nin ileri gelenlerinin bir yardım kampanyası başlattıkları ve kampanyada toplanacak paraların, Yunan birliklerinin coşkulu bir şekilde karşılanmasında kullanılacağı, yeni oluşan koşullarda Cafer Tayyar Bey ve arkadaşlarının komik bir durumda kaldıkları ve Yunan askerinin her türlü direnişi bastırmaya hazırlandığının altı çizilmektedir[613]. Sonraki günkü bir haberde, Trakya'da Hıristiyanlara karşı suç işlemiş olanların, Yunan askerinin bölgeyi işgal etmesinden korkarak İstanbul'a kaçtıkları, Trakya nüfusunun Kemalistlerin tüm kışkırtmalarına rağmen sakin olduğu söylenmektedir[614]. Aynı günlerdeki bir diğer haberde ise, Türklerle Bulgarlar arasında tam bir yardımlaşma olduğu vurgulanmaktadır[615]. 21 Mayıs (8 Mayıs) tarihli haberde Trakya halkının bayram yaptığı, Yunan askerinin kabulü için her tarafta hazırlıklar yapıldığı, Türklerin de katıldığı bu gösterilerde Ermenilerin önü çektiği ifade edilmektedir[616].

23 Mayıs (10 Mayıs) tarihli habere bakılacak olursa, Trakya'daki Türk yurtseverlerin etkinlikleri durağandır. Cafer Tayyar Bey Lüleburgaz'da yeni bazı asker alımları için girişimde bulunmuşsa da, habere göre bu girişimin de başarısız olacağı açıktır. Silahlı olarak dağlara kaçan Türkler olmuştur. Bu

---

612 **A.e.**, s. 200.

613 "I Proelasis İs Tin Thraki [Trakya'ya Geçiş]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 12 Mayıs (29 Nisan) 1920, s. 2.

614 "O Agon Kata Ton Dinameon Tu Kemal [Kemal'in Güçlerine Karşı Mücadele]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 13 Mayıs (30 Nisan) 1920, s. 1.

615 "I Turki Th' Antistathun İs Tin Thrakin [Türkler Trakya'da Direniş Gösterecekler]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 16 Mayıs (3 Mayıs) 1920, s. 3.

616 "E Proetimasie Dia Tin Thrakin [Trakya İçin Hazırlıklar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 21 Mayıs (8 Mayıs) 1920, s. 1.

arada Kemalistlerin, Marmara'daki adaları işgal etme tehdidinde bulundukları, ancak Rumların Kemalistlerin saldırılarını geri püskürttükleri söylenmektedir[617].

Batı Trakya'nın işgalinin hemen hemen tamamlandığını duyuran bir başka haberde, Zimvrakakis'in Gümülcine'ye yerleştikten sonra, işgali gerçekleştirmiş olan birlikleri teftiş edeceği ve Başkomutan Paraskevopulos'un İzmir'e hareketinden biraz önce gazetecilere Batı Trakya'nın işgali ile ilgili görüşlerini açıkladığı ifade edilmektedir. Paraskevopulos açıklamalarında, işgalin direnişsiz olarak gerçekleşeceğinden emin olduğunu, çünkü Fransızlara güvendiğini dile getirmiştir. Fransızlara minnetini de ifade etmiş olan Paraskevopulos, Doğu Trakya'nın da aynı kolaylıkla işgal edileceğini söylemiştir. Paraskevopulos'un bu görüşte olmasının sebebi, Batı Trakya'yı işgal ettiğinden dolayı Yunan askerinin maneviyatının yüksek olması, Müslümanların San Remo kararlarının aynen uygulanacağı konusunda ikna olduklarından dolayı, Cafer Tayyar Bey'in kuvvetlerinin direniş konusunda yetersiz kalmalarıdır. Paraskevopulos ayrıca Trakya'nın Türk halkının, Yunan askerinin düzen ve medeniyet getirdiği konusunda ikna olduğunu, bu sebeple "çetecilerin" direnişinin komik kaldığını ifade etmiş, Trakya'nın kolay bir şekilde işgal edileceğini üstüne basarak vurgulamıştır. Anadolu'daki durumla ilgili olaraksa Yunan başkomutan, Yunan askerinin serbest bırakılması halinde Mustafa Kemal'e bağlı oluşumları hızlı bir şekilde yok edebileceğini, Kemalist hareketin ulusal bir hareket olduğuna inanmanın bir yanılgı olduğunu dillendirmiştir. Paraskevopulos'a göre haberler, Türk halkının düzenin sağlanması için Yunan askerini istediğini ortaya koyar niteliktedir. Başkomutanın Anadolu ile ilgili tek şikayeti, Yunan askerine taarruz emrinin verilmemesidir. Sözlerini, "Bu maneviyat ile askerimizin neler başarabileceğini düşünebiliyor musunuz?" diyerek tamamlamıştır[618]. Aynı döneme ait bir başka habere göreyse Cafer Tayyar Bey Vamvakas'a temsilci göndererek, kendi bölgesiyle Yunan askeri kuvvetleri arasındaki sınırın belirlenmesi için toplantı yapılmasını önermiştir. Aynı haberde Cafer Tayyar Bey liderliğindeki Trakya direnişinin, İstanbul Hükümeti tarafından desteklendiği bildirilmektedir[619]. 13 Haziran (31 Mayıs)'taki habere göre, Uzunköprü'ye üç bin Türk askeri

617 "İ Egkatastasis Ton Ellinikon Arhon İs Tin Thrakin [Yunan Kuvvetlerinin Trakya'ya Yerleşmesi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 23 Mayıs (10 Mayıs) 1920, s. 4.

618 "İ Katalipsis Tis D. Thrakis Simplirothi [Batı Trakya'nın İşgali Tamamlandı]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 1 Haziran (19 Mayıs) 1920, s. 1.

619 "E Energiye Tu Tayyar İs Tin An. Thrakin [Tayyar'ın Doğu Trakya'daki Faaliyetleri]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 10 Haziran (28 Mayıs) 1920, s. 1.

ile birlikte, üç yüz de düzensiz ordu birlikleri gelmiştir. Bunların amacının, Yunanlıların ilerleyişine karşı koymak olduğu söylenmektedir. Hıristiyan ve Türk köylerine topların yerleştirildiği, Uzunköprü ve çevresine birkaç gün içinde dört yüz otuz cephane dolu araba geldiği, Kemalist liderlerin Türk subaylarla toplantı yaparak sınırları korumaya ve direnmeye karar verdikleri ifade edilmektedir[620].

Gazetelerde rastladığımız, Doğu Trakya direnişinin Cafer Tayyar Bey'le özdeşleştirilmesi olgusuna, Yunan tarih kitaplarında da rastlamaktayız. Örneğin Mazarakis Enian, İstanbul'un müttefikler tarafından işgalini takip eden süreçte I. Türk Kolordusu Komutanı Cafer Tayyar'ın ateşkesi kınayarak, Padişah ve hükümetine karşı ayaklandığını kaydetmektedir. Cafer Tayyar Doğu Trakya'daki Türkler için genel seferberlik ilan etmiştir ki bunun amacı, I. Türk Kolordusu'nu savaşabilecek duruma getirmek ve Doğu Trakya'nın Yunan Ordusu tarafından işgal edilmesi durumunda direniş gerçekleştirmektir. Ancak bu seferberlikten sonuç alınamamıştır. Türkler kongreler toplamışlar, gücü eksik de olsa üç tümen oluşturmuşlardır. Cafer Tayyar Bey ise, Trakya'daki kuvvetlerin komutanlığını üstlenmiştir.

Bu arada İstanbul'un işgalini takiben Damat Ferit Paşa yeni bir hükümet kurmuş ve ayaklanmış olanlara karşı bir padişah fermanı yayınlanmıştır. Ancak hiç beklenmedik bir şekilde Cafer Tayyar Bey'in İstanbul'a gidişi, Türklerin maneviyatını zedelemiştir. Bir süre sonra Cafer Tayyar Bey Edirne'ye geri dönmüştür. Mazarakis Enian bunu, "Anlaşıldığı kadarıyla resmi hükümetin gizli desteğini sağlamıştır. O andan itibaren, Trakya'nın otonomisi ve Doğu ile Batı Trakya'nın birleşmesi konusundaki görüş öne çıkmaya başlamıştır" şeklinde yorumlamıştır. Yine Mazarakis Enian'a göre, daha "Cafer Tayyar'ın ihtilal hareketi" ortaya çıkmadan Trakya'da bir takım oluşumlar için harekete geçilmiştir. Cafer Tayyar Bey'in Edirne'ye dönmesi, bu tip çabaları hızlandırmıştır. Diğer taraftan Cafer Tayyar Bey, Bulgarlarla da yakın ilişki geliştirmeye çalışmış ve bu amaçla Trakya'daki Bulgar komitası ile uzlaştığı gibi, resmi olarak ateşkes koşullarını yerine getiren, ancak söz konusu olabilecek bir Yunan başarısızlığından yararlanmak isteyen Bulgar Hükümeti ile de görüşmüştür. Bir takım çekincelerden sonra, Doğu Trakya'da silahlı bir direniş gerçekleştirilmesine karar verilmiş ve seferberlik ilan edilmiştir[621].

---

620 "Apo Tin Anatoliki Thraki [Doğu Trakya'dan]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 13 Haziran (31 Mayıs) 1920, s. 1.

621 Mazarakis Enian, **a.g.e.**, s. 254-257.

Georgancis, 1920 Mayıs'ında Batı Trakya'nın Yunan Ordusu tarafından işgalinin akabinde, aynı askerlerin daha doğuya doğru ilerlemesi için tüm koşulların hazır olduğunu, ancak Güney Anadolu (Kilikya) Bölgesi'nde Fransızlarla milliyetçi Türkler arasında cereyan eden muharebeler sebebiyle, o ana kadar Doğu Trakya'da bulunan Fransız kuvvetlerinin Güney Anadolu Bölgesi'ne taşınmalarının gerektiğini ve bunlardan pek azının İstanbul-Edirne demiryolu hattını beklemek üzere Trakya'da kaldıklarını kaydetmiştir. İşte, "Cafer Tayyar Bey direniş örgütlemek konusunda bu durumdan yararlanmış ve bu direniş için Bulgar komitacılar ve Kemalistlerle işbirliğine giderek, Yunan ilerleyişinin önüne geçmek istemiş, ancak netice alamamıştır[622]".

Yunan tarih kitaplarında yazılanları daha iyi kavrayabilmek açısından belirtmeliyiz ki, Atatürk'ün talimatı üzerine 1920 yılının başlarında Yunan taburunun ve Trakya Rumlarının tecavüzlerine karşı silahlı müfrezeler kurulmasına gidilmiştir. I. Kolordu İstanbul'un işgal edildiğini Atatürk'ten öğrenmiş ve Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey ilk iş olarak Doğu Trakya'nın İstanbul Hükümeti ile olan ilişkisini keserek, bütün Edirne İli'nde örfi idare ilan etmiştir. Seferberlik de ilan edilmiş ve bu seferberlik, Tekirdağ livası haricindeki her yerde sorunsuz uygulanmıştır.

Lüleburgaz Kongresi 31 Mart 1920 günü toplanmış ve oy birliğiyle, Trakya'da kimin tarafından olursa olsun, yabancı işgaline ve iç ihtilal hareketine karşı savunma ve direniş kararı vermiştir. Kongre savunmanın ayrıntılarını düşünmemiş ve bu görevi, Trakya Paşaeli Cemiyeti'nden ayrı olarak yeni kurulmuş olan Trakya Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Merkez Heyeti'ne vermiştir. Müdafaa-i Hukuk Merkez Hayeti'ne kolordu komutanı da dahil olup, bu karar Doğu Trakya'nın savunması için atılmış ilk ciddi adımdır. Ancak gerek Padişah, gerekse Damat Ferit, bu savunmaya şiddetle karşı olmuşlardır[623].

Trakya'nın savunma azmini kırmak konusunda düşünülen tedbirlerden biri, kolordu komutanını İstanbul'a getirmek olmuştur. Cafer Tayyar Bey'in bir düşman saldırısı karşısında savunma taraflısı olduğu anlaşılmış ve O'nun Trakya'daki görevinden uzaklaştırılması gerektiği düşünülmüştür. Bunun üzerine İstanbul Hükümeti, 60. Tümen komutanı Albay Muhittin Bey'i, Cafer Tayyar Bey'in yerine I. Kolordu komutanlığına atamıştır. Muhittin Bey bu görevi 29 Nisan 1920 günü, Cafer Tayyar Bey İstanbul'dayken üstlenmiştir.

---

622 Georgancis, **a.g.e.**, s. 373.

623 Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s. 209-219.

Cafer Tayyar Bey Muhittin Bey'in de kendisiyle aynı görüşte olduğunu bildiği için, bu değişiklikte bir sakınca görmemiştir.

Cafer Tayyar Bey, Trakya Paşaeli Cemiyeti Merkez Heyeti'nin ve daha sonra Büyük Edirne Kongresi'nin onayı ile, "Trakya Milli Kumandanlığı"nı üstlenerek, bütün Trakya'nın savunulması sorumluluğunu yüklenmiştir. Bu aynı zamanda, Cafer Tayyar Bey'in başkomutanlık mevkiine çıkarılması anlamına da gelmektedir. Muhittin Bey, kolordu komutanı ve bir asker olarak Ankara ile ilişkide bulunmamış ve bu işi Cafer Tayyar Bey'e ve Trakya Cemiyeti'ne bırakmıştır[624].

Kostas Geragas'ın Doğu Trakya'nın Helen karakter taşıdığına ilişkin yazdıkları, Yunan tarih kitaplarının konuyla ilgili resmi söylemine iyi bir örnektir. Geragas'a göre 1878 yılına kadar Trakya etnolojik açıdan Helendir. O andan itibaren, diğer unsurları arttırmak ve Helenlerin etkisini azaltmak için sistemli bir gayret ortaya çıkmıştır. Ancak yine de Helenlerin sosyal, kültürel ve ekonomik üstünlükleri devam etmiştir. Doğu Trakya'da görev almış Yunan yetkililerinden biri olan Geragas, Trakya topraklarına ilk adımlarını attıkları anda, "bu gerçeğin gözlerinin önünde parladığını" kaydetmiştir. "Kurtarıcı Helenler Trakya'da, son derece temiz bir Helenizmin ortasında bulunmuşlar ve tüm bölgeye renklerini vermişlerdir". Trakya'ya giden Yunanlı yetkililer, Helenizmin bu parçasının, vatansever bir heyecana sahip olduğunu görmüşlerdir. Meriç'ten Karadeniz'e, Marmara'ya ve Çanakkale Boğazı'na kadar Helenlerin, "Hristos Anesti (İsa Dirildi)!" ve "Her şey vatan, Yunanistan için!" diyen sesleri yankılanmaktadır. Geragas, "İşte bizi, bu Helenler Trakya'ya davet ettiler" demektedir[625]. Yunan tarihçileri genellikle böyle bir söylemin akabinde, Doğu Trakya'nın Yunan Ordusu tarafından işgalinin anlatımına geçmektedirler.

Doğu Trakya'nın işgaliyle ilgili taarruz planına göre, Trakya Ordusu İskeçe ve 9. tümenleriyle Meriç'i geçerek, Edirne'yi işgal edecekti. Aynı anda İzmir Tümeni'yse, Marmara Ereğlisi ve Tekirdağ'a çıkarak, Hayrabolu ve Babaeski'ye yürüyecek ve Meriç'teki birliklerle birleşecekti. Birleşme başarıldıktan sonra Trakya Ordusu birlikleri, Türk kuvvetlerinin Bulgar sınırı ile ilişkisini koparmak için Kırklareli'ne yönelecekti. Bu arada İzmir Tümeni'ne ait birlikler, 7 Temmuz'da Bandırma'da toplanmışlardır. 17 Temmuz tarihinde

---

624 **A.e.**, 231-240; 322.

625 Kostas Geragas, **Anamnisis Ek Thrakis [Trakya'dan Anılar] 1920-1922**, Katerini: Ekdosis Mati [Mati Yayınları], 2005, s. 4-5.

tümenin gemilere yüklenmesine geçilmiş, bunun için Bandırma ve Erdek limnalarında bulunan on sekiz buharlı gemi kullanılmıştır.

Bu gemilere binmiş askerlerden biri olan Pliziyotis, 19 Temmuz (6 Temmuz)'da gece saat 03:30'da uyandırıldıklarını, çadırlarını bozarak hazırlandıklarını kaydetmiştir. Askerler bir önceki gün Kral Aleksandros'un Bandırma'ya geldiğini öğrenmişlerdir. Gün içinde beş gemi gelmiş, kendileri de akşamüstü birine binmişler ve saat 21:00'da hareket etmişlerdir. Yarım saat sonra tüm gemiler Bandırma limanına demir atmışlar ve gece yarısı savaş gemileriyle birlikte hareket etmişlerdir. Askerler nereye götürüldüklerini bilmemektedirler. Pliziyotis askerin gemilerdeki durumunu, "Geminin içindeki halimizi boşver... Kimi ayaklarını, kimi kafasını kaybediyordu..." sözleriyle ifade etmektedir.

Gemi konvoyunun güvenliği için ayrılan kruvazörler haricinde harekatta "Kilkis (Kılkış)" muhribi de yer almış ve tümenin komuta merkezi olarak kullanılmıştır. "Iron Duke" ve "Revenge" ismindeki gemilerin de içinde bulunduğu İngiliz donanmasına ait bir filo, Yunan çıkarmasını desteklemiştir. 20 Temmuz'da önce Ereğli ve devamında Çorlu, diğer bazı birliklerce de Tekirdağ işgal edilmiştir[626].

Pagkalos'la ilgili yazılmış olan kitaplardan öğrendiğimize göre, Yunan Ordusu'ndaki pek çok kurmay subay gibi müttefik devletlere ait subaylar da, Yunanlıların Marmara Ereğlisi'ne çıkarma yapmasını önermişlerdir. İfade edildiğine göre bir tek Pagkalos Tekirdağ üzerinde ısrar etmiştir. O'nun tezine göre Tekirdağ iskelesi mükemmel olup, ağır yük ve iki bin hayvanın inmesi açısından kolay bir çıkarma güvencesi sunmaktadır. Diğer kurmay subayların ısrarı üzerine geri adım atan Pagkalos, "katırlarımız kumsala batacaklar ve epeyce gecikeceğiz" öngörüsünde bulunmuştur. İfade edildiğine göre Marmara Ereğlisi'ne yapılan çıkarma esnasında yaşanan zorluklar, Pagkalos'un haklılığını ortaya koymuştur[627].

Pliziyotis 20 Temmuz (7 Temmuz) 1920 ile ilgili defterine, "Sabah saat 07:00'da Ereğli limanındaydık. Gemi sayısı yirmi beşti. Bunların sekizi savaş gemisiydi. Kilkis (Kılkış), Aetos, Leon ve Alkion, bir İngiliz dretnotu, bir asker sevkiyat gemisi ki üç uçağı vardı ve bir de Fransız muhribi. 'Tayyar'ın Türkleri' kaçmışlardı. Bu sebeple asker rahatça kıyıya çıkıyordu. Bizim bulunduğumuzla birlikte bazı gemiler, Tekirdağ'a gitme emri aldılar. Öğleden sonra

626 Mazarakis Enian, **a.g.e.**, s. 258-260.

627 Haciantoniyu, **Theodoros Pagkalos**, s. 190-191.

üçte hareket ettik ve iki buçuk saat sonra Tekirdağ'daydık. Burada üç adet de İngiliz gemisi vardı. Bir ada gibiydiler!!! Ayrıca Averof, Kilkis, İeraks, Panthir ve Amfitriti de oradaydı. Savaş gemilerinin yanından geçerken, dünya ayağa kalkıyordu. İeraks'tan fotoğraflarımızı çekiyorlardı. Rıhtımda bir sürü insan koşuyor ve bayraklarla iskeleye geliyorlardı. Daha sonra Kral'a eşlik ettiklerini anladık. Biraz sonra yanımızdan, Kral'ı getiren bir benzinli gemi geçti. O anda olanlar anlatılamaz. O (Kral), gülerek selam veriyordu" notunu düşmüştür[628].

Efimeris Ton Valkanion Tekirdağ çıkarmasını, 22 Temmuz (9 Temmuz) tarihli nüshasında duyurmuştur. Çıkarmanın Averof zırhlısıyla iki İngiliz dretnotu ve Yunan muhriplerince desteklendiği ve Türklerin çıkarmaya topçu ateşiyle karşı koydukları ifade edilmiştir. Kral, Averof'un komutanıyla birlikte zırhlının kulesine çıkarak çıkarmayı izlemiştir. Türkler, bu ilk direnişten sonra Tekirdağ'ı terk etmişlerdir. Şehre çıkan Yunan kuvvetleri işgali gerçekleştirmişlerdir. Averof Tekirdağ limanına demir atarken, çıkarma devam etmiştir. Averof zırhlısına gelen bölgenin Rum ileri gelenleri Kral'ın huzuruna çıkmışlardır. Şehir Kral'a teslim edilmiştir. Türklerin bıraktığı on top ele geçirilmiştir. İç bölgelere doğru kaçan Türk askerlerinin, silahlarını terk ettikleri söylenmektedir. Tekirdağ'da Yunan bayrakları dalgalanmaktadır. Sonrasında Kral, yaverleri ve Averof'un komutanı eşliğinde Tekirdağ'a çıktığında, coşkuyla karşılanmıştır. Kral Hükümet Konağı'nda Tekirdağlı Rum, Ermeni ve Türkleri kabul etmiştir. Tekirdağ Belediye Başkanı'nın, şehrin işgalinden duyduğu sevinci ifade ettiği söylenmektedir. Kral şehirde iki saat kaldıktan sonra Averof'a geri dönmüştür. İngiliz amiral ve komutanların gönderdikleri telgraflarla, Tekirdağ çıkarması ve başarılarından dolayı Kral'ı kutladıkları ifade edilmektedir[629].

Sonraki gün aynı gazete, Tekirdağ'ın işgalinin büyük bir heyecan yarattığını kaydetmiştir. Çıkarmayla ilgili olarak müttefik çevrelerinin, düzen ve hızlılık konusunda Yunanistan'a takdirlerini beyan ettikleri ifade edilmektedir. Bu arada Sultanköy'e çıkmış olan kuvvetlerin bir bölümü Çorlu'ya hareket edince, panikleyen Türkler Muratlı'ya doğru kaçmak istemişlerdir. Tekirdağ'ın işgalinin akabinde Yüksek Komiser Sakturis, Tekirdağ Valisi Papidaton ve diğer idarecilere verdiği emirle, derhal yerlerini almalarını istemiştir. Tekirdağ idarecileri bölgeye hareket etmişlerdir. Tekirdağ'ın işgalinden sonra Yunan kuvvetleri iç bölgelere doğru hareket edince Türkler, iki ateş arasında

628 Pliziyotis, **a.g.e.**, s. 51-52.

629 "İrhisen İ Drasis İs Tin Anatoliki Thraki [Doğu Trakya'da Faaliyet Başlamıştır]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 22 Temmuz (9 Temmuz) 1920, s. 1.

kalmışlardır. Haberde Lüleburgaz'ın işgalinin an meselesi ve Yunan askerinin maneviyatının çok yüksek olduğu kaydedilmektedir. Kral Bandırma'ya döndüğünde, büyük törenlerle karşılanmıştır. Öğleden sonra beraberindekilerle birlikte Erdek'e hareket etmiştir. Erdek halkı da, Metropolit'in liderliğinde kendisini şehir girişinde karşılamıştır. Buradaki törenlere Ermeniler de katılmışlardır. Sonrasında Kral Bandırma'ya geri dönmüş ve Averof'a binmiştir[630].

24 Temmuz (11 Temmuz) tarihli haberde, keşif uçuşu yapmış olan Yunan uçağının, Tekirdağ ve Ereğli'de Türk askerinin izine rastlamadığı ve Türklerin muhtemelen Hayrabolu ya da Vize'de direnişe geçecekleri kaydedilmektedir. Bu yöne doğru Yunan ilerleyişinin neredeyse başlamak üzere olduğunun ifade edildiği haberde, Tekirdağ ve Ereğli bölgesindeki Türk köylerinin, temsilcileri vasıtasıyla işgali gerçekleştiren tümenin komutanına baş vurdukları ve Cafer Tayyar Bey'in "zulmünden" kurtarılmayı istedikleri nakledilmektedir. Habere göre Yunan işgal kuvvetlerine, Trakya'nın başkentine zarar vermemeleri emredilmiştir. Edirne'deki Müslümanlara ait eserlerin, özellikle de Sultan Selim Camii'nin zarar görmesi istenmemektedir. Oysa Türkler, caminin minarelerini gözetleme kulesi gibi kullanmakta olup, buralara mitralyözler de yerleştirmişlerdir. Türk gençlerinin Yunanlılara karşı dernek kurduklarının ve Cafer Tayyar Bey'in liderliğinde faaliyet göstermekte olduklarının da kaydedildiği haber, "Dini kurumlara olan saygı nereye kadar sürecek?" cümlesi ile bitmektedir[631]. Sonraki günkü bir başka haberde, Yunan Ordusu'nun bir bölümünün Çorlu'yu işgal ederek düşmanı Muratlı'ya doğru sürdüğü nakledilmektedir. Silivri'deki Türk kuvvetlerinin de gerilediğine dikkat çekilen haberde daha da önemlisi, Cafer Tayyar'ın Karaağaç'taki bombardımana devam etmesi halinde, Sultan Selim Camii minarelerinin Yunan topçuları tarafından yıkılacağının ifade edilmesidir[632].

Kral Aleksandros 21 Temmuz'da Averof zırhlı gemisiyle Tekirdağ'dan Dedeağaç'a gelmiş, Yunan kaynaklarında yer alan ifadelere göre öğleden sonra şehre çıktığında halk tarafından coşkuyla karşılanmış ve Kral'ın onuruna Dedeağaç şehrinin ismi, Aleksandrupolis (Aleksandros'un şehri) olarak değiştirilmiştir. Metropolitlik kilisesinde gerçekleştirilen şükran ayininin akabinde

630 "İ Ekseliksis Ton Epihiriseon İs Tin Anatolikin Thrakin [Doğu Trakya Faaliyetlerindeki Gelişmeler] ", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 23 Temmuz (10 Temmuz) 1920, s. 2.

631 "O Tayyar Perisfiggete Pantahothen [Tayyar Her Taraftan Sıkıştırılıyor]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 24 Temmuz (11 Temmuz) 1920, s. 2.

632 "İ Proelasis is Tin Anatolikin Thrakin [Doğu Trakya'da İlerleyiş]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 25 Temmuz (12 Temmuz) 1920, s. 1.

Kral, askeri ve siyasi yetkililerle, azınlık temsilcilerini kabul etmiştir. Vamvakas Kral'dan "Gümülcine halkı adına", Gümülcine şehrini ziyaret etmesini talep etmiştir. Sonraki gün Gümülcine şehrini ziyaret etmiş olan Kral, şehirde "sıcak" bir şekilde karşılanmıştır. Kral Aleksandros 23 Temmuz'da beraberindekilerle birlikte Dimetoka'ya giderek çeşitli yetkilileri huzuruna kabul etmiştir.

Aynı gün Trakya Ordusu'nun kararı uyarınca Yunan tümenleri Meriç'e doğru taarruza geçmişlerdir. İskeçe Tümeni 23 Temmuz'u 24 Temmuz'a bağlayan gece Sofulu'nun güneyinden Meriç'i geçmiş ve hızlı bir şekilde Uzunköprü yönüne doğru ilerlemiştir. Bu şekilde bir gün içinde (24 Temmuz) kırk kilometrelik mesafe almış, gece Kuleliburgaz (Pityon) - Uzunköprü mevkiine ulaşarak burada İzmir Tümeni'yle birleşmiştir. Edirne 25 Temmuz günü öğle vakti işgal edilmiş ve aynı gün şehre 3/40 Evzon Alayı'na ait birlikler girmişlerdir. Georgancis'in ifadesiyle bu kuvvetler, "tarihi şehrin halkı tarafından ilahlaştırılmışçasına karşılanmışlardır". 26 Temmuz'da Yunan Kral'ı Edirne'ye geldiğinde "müthiş bir şekilde karşılanmış, Yunan askeri resmi geçit gerçekleştirmiş ve yazın sıcağında, daha doğuya doğru ilerlemiştir"[633].

Geragas, Kral Aleksandros'un Edirne'ye geldiği gün için şunları kaydetmiştir:

> *"Köprüden metropolitliğe kadar tüm yol Edirne sakinleriyle doluydu. Halk 'Yaşasın!' diye bağırıyor ve Kral'la beraberindekilere çiçekler atıyordu. Olay çok büyük ve heyecan vericiydi. Heyet metropolitliğe yöneldi ve şükran ayini gerçekleştirildi... Metropolit Polikarpos'un sözleri, 'Gözlerimin gördükleri rüya mı, yoksa gerçek mi?' cümlesiyle başlıyordu. Orada bulunan Helenlerin hiç biri göz yaşlarını tutamamıştır. Bunu, belediyedeki resepsiyon takip etti. Türk seçkinler her şekilde Yunan idaresine duydukları bağlılığı ve güveni ifade ettiler.. Öğleden sonra Kral, tarihi cami Sultan Selim'i ziyaret etti. İbadet etmekte olan Müslüman nüfus tarafından kabul gördü... Ordumuzun iyi davranışları onları sevindirmiş ve minnet duymalarına sebep olmuştur"*[634].

26 Temmuz (13 Temmuz) tarihli bir haber Edirne'nin işgalini, Kral ve Komutan Zimvrakakis'in şehre girdiklerini, Cafer Tayyar Bey'in ise Kırklareli istikametine doğru yöneldiğini duyurmuştur. Bu arada Yunan uçakları, Edirne çevresindeki köprü başlarını bombalamışlardır. İlerleyen Yunan kuvvetleri

633 Georgancis, **a.g.e.**, s. 374-376.

634 Geragas, **a.g.e.**, s. 17-18.

Babaeski'ye ulaşmış ve Edirne'yi kuşatmışlardır. Enez ve Çanakkale'de Türk kalmadığının kaydedildiği haberde, Türklerin Edirne-Havsa-Kırklareli üçgenine çekilerek savaş vermeye hazırlandıkları, Bulgar sınırlarına çekilmeleri olasılığının da bulunduğu ve bu noktalarda büyük birikimlerin gözlendiği ifade edilmektedir[635].

28 Temmuz (15 Temmuz) tarihli haber, Kral'la Komutan Zimvrakakis, Yüksek Komiser Sakturis ve diğer kurmay subayların, askeri kuvvetlerden sonra Edirne'ye girdiklerini duyurmuştur. Edirne halkı büyük bir kabul töreni düzenlemiştir. Türklerin Kral'a, kendilerini Cafer Tayyar Bey'den kurtardığı için minnetlerini sundukları söylenmektedir. Habere göre, Hıristiyan halkın heyecanı ifade edilir gibi değildir. Edirne'nin Hıristiyan mahalleleri kadın ve çocukları ile bu karşılama törenine katılmış ve Yunan askerini tanrıları kabul eder gibi kabul etmişlerdir. Şehre giren Kral Rum kilisesine yönelmiş ve burada bir şükran ayini düzenlenmiştir. Kral'ın Edirne'de birkaç gün kaldıktan sonra İzmir'e hareket edeceği söylenmektedir. İfade edildiğine göre Zimvrakakis, Türklere ait askeri binada üslenecektir. Şimdiden Yunan askeri mercileri, binaya yerleşmiş durumdadır. Cafer Tayyar Bey'in esaretten kurtulmak için bıraktığı ganimetlerin sayıldığı, Edirne'de Yunan bayrağının dalgalandığı ve Batı Trakya'daki bütün kiliselerde Edirne'nin işgal edilmesi sebebiyle şükran ayinlerinin düzenlendiği kaydedilmektedir. Haber Cafer Tayyar Bey'e ilişkin bir takım söylentilere de yer vermekte, kendisinin Bulgaristan'a geçtiğine ilişkin haber alındığını nakletmektedir. Cafer Tayyar Bey kaybolduğundan dolayı, intihar ettiği fısıltıları da dolaşmaktadır. Yunanlıların elinde pek çok Türk esir bulunmaktadır. Haber, Doğu Trakya'ya gelmiş olan Yunanlı idarecileri de saymaktadır[636].

İskeçe Tümeni 26 Temmuz'da Kırklareli'ne yönelmiş ve 27 Temmuz'da şehri işgal etmiştir. Yine aynı gün, Cafer Tayyar Bey'in esir edildiği haberleri dolaşmaya başlamıştır.

22 Temmuz'da Yunanlılar güneyden Karıştıran'daki mukavemeti kolaylıkla yıkarak Lüleburgaz'ı işgal etmiş ve Lüleburgaz'dan Babaeski'ye doğru ilerlemişlerdir. Aynı günün akşamı Yunanlılar Babaeski'de tutulan mevzilere taarruz etmişlerdir. 23 Temmuz günü karargaha gelen Cafer Tayyar Bey, Havsa ve Babaeski bölgesindeki durumu yerinden görmek ve bozulan birlikleri derleyip

635 "İ Tayyariki İpohorun Ataktos [Tayyar'ın Kuvvetleri Dağınık Olarak Çekiliyorlar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 26 Temmuz (13 Temmuz) 1920, s. 1.

636 "İ Ekstratia Tis Thrakis Theorite Liksasa [Trakya Harekatı Bitmiş Sayılıyor]", **Efimeris Ton Valkanlon [Balkanların Gazetesi]**, 28 Temmuz (15 Temmuz) 1920, s. 1.

toparlamak istemiş ve bu nedenle 23/24 Temmuz gecesi otomobille Havsa'ya doğru hareket etmiştir. Cephe durumu hakkında bilgi aldıktan sonra sivil kıyafetle yanına aldığı yaveri Yüzbaşı Halit Bey ve birkaç atlı birlikte keşif için daha ileri hatlara geçmiş; ancak bir daha geri dönmemiştir. Babaeski'ye doğru ilerleyen Cafer Tayyar Bey, düşman süvarilerine rastlamıştır. Daha sonra Havsa'dan ayrılan Cafer Tayyar Bey'in Yunanlılara esir düştüğü öğrenilmiştir.

Onun esir düşmesi ile ilgili İstanbul'daki Rum gazetelerinden birinde yayınlanan habere göre, Cafer Tayyar Bey cephedeki durumu bizzat görmek üzere Babaeski'ye gitmiştir. Babaeski'ye geldiği zaman Yunan süvarileri ile karşılaşmış, bunun üzerine maiyetindekilerle birlikte Edirne'nin güneybatısındaki Bostanlı Köyü'ne yönelmiştir. Fakat Yunan süvarileri bunları görünce takibe koyulmuşlar ve Cafer Tayyar'ın maiyetindeki süvarilerden birini öldürmüşler, bir kısmını da esir almışlardır. Kurtulmayı başaran Cafer Tayyar Bey'in bindiği Arap atı Bostanlı Köyü civarında şahlanarak O'nu yere düşürmüş ve sağ gözü ile sağ kaburga kemiği zedelenmiştir. Bir süre baygın kaldıktan sonra Bostanlı Köyü'ne doğru giderken karşılaştığı bir çoban O'nu köyüne getirmiş, köylüler de durumu yakındaki Yunan alayına bildirmişlerdir. Bu şekilde Yunanlılara esire düşen Cafer Tayyar Bey, Havsa'da bulunan bir Yunan Tümeni karargahına getirilmiş ve orada ilk sorgulaması yapıldıktan sonra bir yük otomobili ile iki subay ve üç askerin koruması altında Edirne'ye gönderilmiştir[637].

Sonraki günlerde Cafer Tayyar Bey'in esareti hakkında daha kesin bilgilere ulaşılmıştır. Alınan bu bilgilere göre, Yunan kuvvetleri Babaeski-Mandıra hattına geldiği zaman Edirne-Uzunköprü tarafına gönderilen kuvvetler de Babaeski civarına yetişerek 55. Tümen'e katılmış ve Cafer Tayyar Bey de otuz atlı ile bu kuvvetlere yetişmek üzere Yüzbaşı Halit Bey'i yanına alarak ilerlemiştir. Sabaha karşı Havsa-Babaeski arasında kuvvetli bir Yunan süvari koluna rastlanınca çatışma başlamış, güneş yükselene kadar devam eden süvari muharebesinde otuz atlıdan yirmi beşi şehit olmuştur. Yaralı olarak geri çekilmeye çalışan Cafer Tayyar Bey'i de Yunanlılar takibe başlamışlardır. Yüzbaşı Halit Bey'in de yaralanıp düşmesinden bir saat sonra Cafer Tayyar Bey, atıyla beraber yakalanmıştır. Kısrak düştüğü gibi kalmış, arkadan yetişen süvari takım zabiti Cafer Tayyar Bey'i kaçırmak üzere yanına gitmiş; fakat kendisini hareketsiz bulmuştur. Cafer Tayyar Bey'in gözü üzerinde büyük siyah bir şişlik gören süvari takım zabiti yanına yaklaşarak O'nu biraz hareket ettirmek istemişse de, Yunan süvarilerinin gelmesi üzerine terke mecbur olmuştur. Takım

637 Mesut Çapa, "Cafer Tayyar Bey'in Esareti ve Yunanistan'da Türk Esirleri", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 31, s. 13-14.

subayı Cafer Tayyar Bey'in bu suretle öldüğünü zannederek ölüm haberini ordu karargahına getirmiş ve cenazenin naklini istemiştir. Bulgaristan'da toplanan Türk askerleri Cafer Tayyar Bey'in şehit olmayıp esir edildiğini ancak Bulgaristan'a gittikten sonra gazetelerden okuyarak öğrenmişlerdir[638].

Cafer Tayyar Bey'in esir edilmesi, Geragas tarafından da ele alınmıştır. Bu anlatıma göre, Cafer Tayyar Bey ordusunun ve milislerinin dağılması üzerine, kurmaylarıyla beraber Kırklareli'ne doğru yönelerek Bulgaristan'a kaçabilmeyi ümit etmiştir. İzmir Tümeni'nin süvarilerinin eline düşmüş, buna rağmen atının hızı ve sivil kıyafetli olması sebebiyle tanınmayarak kaçmıştır. Kısa bir süre sonra attan bir hendeğe düşmüş ve uzun bir süre bilinçsiz kalmıştır. Kendine geldiğinde taraftarlarının kendisini terk ettiğini anlayan Cafer Tayyar Bey, otuz altı saat aç ve susuz olarak büyük bir gayret sarf etmiş ve bir köye ulaşmıştır. Orada genç bir çobanla karşılaşmış ve nerede olduğunu öğrenmiştir. Çoban Rum olduğu halde adının Mehmet Ali olduğunu söylemiştir. Cafer Tayyar Bey çobana konuşması gerektiğini söyleyerek, önde gelenlerden iki kişiye haber vermesini istemiş, oraya gelen iki Rum köylüden biri Cafer Tayyar Bey'i tanıyarak tabancasını çekmiş ve teslim olmasını istemiştir. Cafer Tayyar Bey elindeki tabancayı indirerek kimliğini açıklamış ve teslim olacağını söylemiştir.

Cafer Tayyar Edirne'ye getirildiğinde kendisini Yüksek Komiser de ziyaret etmiş ve ilk başlardaki olumsuz istihbarata rağmen, Edirne'deki Rumlara karşı davranışlarının iyi olması sebebiyle, Cafer Tayyar Bey'e teşekkür etmiştir. Bu söyleşi sırasında Cafer Tayyar Bey, kendisini Trakya savunmasına temiz bir vatanseverliğin ve Trakya'yı kurtarma sorumluluğunun yönelttiğini söylemiştir[639]. Ancak "birlikleri, özellikle de Trakyalıların hiçbir şekilde savaşmak

638 V. Türkan Doğruöz, (Sonraki dipnotlarda Doğruöz olarak gösterilecektir), **"Milli Mücadele'de Kırklareli"**, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005), s. 103-105.

639 General Franchet d'Esperey 6 Nisan 1920'de Edirne'nin Karaağaç istasyonunda Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'le görüşmüş ve Cafer Tayyar Bey generalin söyleminden Doğu Trakya'nın Yunanistan'a verildiğini anlamıştır. Generalin görevi Yunan işgali karşısında Türk silahlı direnişini önlemek, bu işi yapacak kumandan ve siyasi teşkilat ileri gelenlerinin maneviyatını kırarak, bu işten vazgeçirmek ve bu arada ne suretle olursa olsun Fransa'ya Trakya idaresinde siyasi nüfuz sağlamaktır. D'Esperey Cafer Tayyar Bey'e de fikrini sormuş, Cafer Tayyar Bey ise "bir vatan evladı sıfatıyla milli vazifenin başına geçerek bu topraklara Yunanlıları sokmamaya çalışırım" yanıtını vermiştir.

Cafer Tayyar Bey Millet Dergisi'nde yayınlanan anılarında, o günlerdeki duygu ve düşüncelerini, "İstanbul'a bir fatih gururuyla giren Fransız generalinden ayrılırken, vatan tarihinde çok buhranlı ve o nispette fedakarlık, feragat, himmet isteyen bir devresine girildiğini hissediyordum. Fakat hiç ümitsiz değildim... İstanbul'un ani olarak işgali bütün memlekette ve bu arada Trakya'da da derin heyecan ve teessür uyandırmıştı. Anadolu'da uyanmaya başlayan milli harekete, Avrupa Türkiyesi'nin de katılmasını sağlamak gerekliydi. Nihayet bu netice, Türk Trakya üzerinde birçok iddialar ve arzuların belirdiği

istememeleri ve kendisini terk etmeleri sebebiyle, başarısız olmuştur". Geragas'a göre daha da önemlisi, Cafer Tayyar Bey'in, "siyasi, etnolojik ve ekonomik sebeplerle Trakya'nın bütün olarak Yunanistan'a verilmesi gerektiğini ve Trakya'nın hiçbir parçasının, özellikle de Pomakların koparılmaması gerektiğini" ifade etmesidir[640].

Pliziyotis'in 27 Temmuz (14 Temmuz)'da günlüğüne, "... Tümen komutanının gelen arabasını gördük. Arkasında, biraz önce ele geçirilen Cafer Tayyar'ı taşıyan bir araba daha vardı" şekilinde düştüğü not, Türk komutanın esir edildiği tarihi doğrulamaktadır.

Cafer Tayyar Bey'in esir edildiğine ilişkin haberler, Efimeris Ton Valkanion sütunlarında da yer almıştır. 29 Temmuz (16 Temmuz) 1920 tarihli bir haber, Cafer Tayyar Bey'in Bostanlı Köyü ve Kırklareli arasında üç bin askeri ve topçularıyla birlikte ele geçtiğinin resmi olarak açıklandığını ilan etmektedir. Habere göre Cafer Tayyar Bey, Kırklareli'nin kuzeyindeki bir köye sığınmış ve burada esir alınmıştır. Ayrıca kendisine gönülden bağlı Türklerin de ele geçirildiği duyurulmaktadır. Cafer Tayyar Bey'in kaldığı evde epey bir para ile önemli evrak da bulunmuştur. Haber, Cafer Tayyar Bey'in kasasındaki para miktarını elli bin altın lira ve çeşitli banknotlar olarak vermektedir. Cafer Tayyar Bey Edirne'ye götürülmüştür. Enez'de cılız bir Türk direnişi söz konusu olmuşsa da, şehir Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Pek çok Türk askerinin teslim olduğu, yabancı temsilcilerin Yunan Ordusu'nun başarısından dolayı Kral'ı kutladıkları, Kırklareli'nin[641] de işgal edildiği ve Trakya'nın diğer kısımlarının da, en geç üç gün içinde işgal edileceği kaydedilmektedir[642].

---

bir anda, vatan bölünmezliğini münakaşa kabul etmez kesinlikle ortaya koymak bakımından şarttı. Trakya, Türk vatanının Avrupa toprağında son penceresiydi. İstanbul'u korumak için Doğu Trakya'nın elde tutulması şarttı. Sonra, o zamanki düşmanlarımızın emeli, bizi Anadolu yaylasına atarak, Asyalı bir millet haline getirmekti ki bu emellerine ulaşacak olurlarsa, Türk milletinin tam manasıyla bağımsızlığına sahip olması ve Türk milletinin var olması ancak bir hayal olacaktı. Bu sebeple mücadeleye atılmak gerekiyordu" diye ifade etmiştir. Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 223-227; General Cafer Tayyar Eğilmez, "Hatıra ve Vesikalarından", **Millet Dergisi**, Sayı: 109, 4 Mart 1948, s. 8.

640 Geragas, a.g.e., s. 20-21.

641 Bu dönemde Kırklareli, Kırkkilise adı ile anılmaktadır. Kırkkilise isminin değiştirilmesi, ilk defa TBMM'nin 4 Aralık 1924 tarihli toplantısında gündeme gelmiştir. Bu toplantıda Kırklareli Milletvekili Dr. Fuat (Umay) Bey, Kırkkilise isminin Kırklaereli'ne dönüştürülmesi teklifini sunmuş; fakat yapılan ilk görüşmede kabul görmemiştir. İsim değişikliği teklifi ikinci defa TBMM'nin 20 Aralık 1924 günkü oturumunda gündeme gelerek görüşülmüş ve bu defa kabul edilerek ilin Kırkkilise olan ismi, ilin Osmanlı Devleti'ne katılmasında yardımları görülen ve hepsi şehrin alındığı gün şehit düşen kırk kimsenin anısına hürmeten Kırklareli olmuştur. Doğruöz, a.g.e., s. 5.

642 "Pos Sinelifthi O Tayyar [Tayyar Nasıl Göz Altına Alındı]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 29 Temmuz (16 Temmuz) 1920, s. 3.

Sonraki gün gazete Cafer Tayyar Bey'in ele geçirilişine, daha ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. İfade edildiğine göre, iyi at binen Cafer Tayyar Bey Havsa'ya giderken attan düşmüş ve üç saat baygın kalmıştır. Kendine geldiğinde durumunun kötü olduğunu anlamış ve mısır tarlalarına gizlenerek takipten kurtulmuştur. Orada iki gün gizlenen Cafer Tayyar Bey, acıkınca gizlendiği yerden çıkmak zorunda kalmıştır. Bostanlı Köyü'ne giderek ekmek istediğinde, şaşkınlıkla Edirne'nin işgalini öğrenmiş ve köylülerden Mustafa Kemal Paşa'ya gidebilmek için yardım istemiştir. O zaman köylüler Cafer Tayyar Bey'i teşhis etmişler, yaptıkları görüş alış verişinin akabinde silahlarına el koymaya karar vermişlerdir. Hemen en yakındaki 28. Alay'ın bir taburunu haberdar etmişler ve tabur kuvvet göndererek Cafer Tayyar Bey'i göz altına almış ve kendisini önce Havsa'ya, ardında da arabayla Edirne'ye götürmüşlerdir. Cafer Tayyar Bey daha sonra, Dedeağaç'taki Genelkurmay Başkanlığı Dairesi'ne teslim edilmiştir. Haberde Cafer Tayyar Bey'in son derece iyi ağırlandığı[643], arabayla Binbaşı Ragkakos eşliğinde Dedeağaç'a götürüldüğü ve Atina'ya nakledilene kadar evzonlarca bekleneceği söylenmektedir[644].

31 Temmuz (18 Temmuz) tarihinde, Trakya'daki harekatın bittiğini manşetten veren bir haber yayınlanmıştır. Kırklareli'nin işgal edildiğini duyuran haberde tümenin başındaki komutana, kendisini ilahlaştıracak bir törenin yapıldığı duyurulmaktadır. Büyük bir kalabalık ve ellerinde defne dallarıyla çiçekler taşıyan öğrenciler, şehir girişinde komutan ve askerleri karşılamışlardır. Türk belediye başkanı komutana hitaben yaptığı konuşmada, Yunan idaresi altında tüm unsurların tam bir uyum ve kardeşlik içinde yaşayacaklarını söylemiştir. Askerin şehir merkezine doğru yaptığı resmi geçit esnasında çiçekler atılmış ve alkış sesleri yükselmiştir. Tüm tümenin geçidini tamamlamasının akabinde, meydanda bir gece ayini düzenlenmiştir. Metropolitlikte büyük bir kabul töreni yapılmış, kızlar mandolinleriyle çeşitli müzik parçaları çalmışlardır. Bu arada Yunan Kralı Kırklareli'ni ziyaret etmiştir. Sonrasında Dedeağaç üzerinden Atina'ya hareket etmiştir. Karaağaç'ta bulunduğu esnada Kral, Atina'ya götürülmek üzere orada bekleyen Cafer Tayyar Bey ile karşılaşmıştır. Cafer Tayyar Bey'in kendisine asker selamı vermesi üzerine buna karşılık vermiş ve ifade edildiğine göre, Cafer Tayyar Bey'in davranışlarını merakla izlemiştir. Aynı haber Edirne'den aldığı bazı bilgileri de aktarmaktadır.

643 Cafer Tayyar Bey, Temmuz 1920'den Mart 1923 tarihine kadar Yunanistan'da esir olarak yaşamış, büyük sıkıntılar çektiği gibi, casuslukla dahi suçlanmıştır. Bkz. Çapa, "Cafer Tayyar Bey'in Esareti ve Yunanistan'da Türk Esirleri", s. 14-15.

644 "To Telos Tis Ekstratias Thrakis [Trakya Harekatı'nın Sonu]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 30 Temmuz (17 Temmuz) 1920, s. 1.

Yunan askerinin eline büyük ganimetlerin geçtiği, depoların ağzına kadar cephane dolu olduğu ve büyük miktarda besin maddesinin ele geçirildiği söylenmektedir. Kırklareli çevresindeki bölge Rumları, Yunan askeri gelene kadar otonomi ilan ederek güvenliği sağlamışlardır. Haber tüm Trakya'nın işgalinin iki gün içinde tamamlanacağını, Uzunköprü'de el değmemiş iki deponun bulunduğunu, bu depolardan birinin top malzemeleri, diğerininse sağlık malzemeleri içerdiğini kaydetmektedir. Bunlar ihtiyar heyeti tarafından Yunan güçlerine teslim edilmişlerdir. Bu arada Başkomutan Paraskevopulos, Trakya'yı işgal eden ordunun komutanı Zimvrakakis'e, kendisini kutlayan bir telgraf göndermiştir[645].

Geragas Kırklareli'ne ulaştıklarında İskeçe Tümeni'ne ait askerleri gördüklerini ve tümenin Konstantinos Mazarakis Enian'ın komutasında şehre girdiğini nakletmektedir. Kısa bir süre sonra şehre girdiklerinde, şehrin mavi beyaz bayraklar içinde yüzdüğünü görmüşlerdir. Şehir İskeçe Tümeni'ni karşılamak üzere ayakta olduğundan dolayı, arabaları zorlukla ilerlemektedir. Törenin devam ettiği meydanda, piskopos (metropolit bulunmamaktadır) bayram ilan etmektedir. Bunu takiben metropolitlikte resepsiyon gerçekleştirilmiştir. Şehrin kızları, müzik aletleri çalarak şarkılar söylemişlerdir. Aslında uzun yolculuklar, sıcak ve sürekli uykusuzluktan dolayı yorgundurlar. Ancak Helenlerin canlılığıyla serinlemişlerdir. Biraz sonra idari personel Hükümet Konağı'na yerleşmiştir.

Sabah Yunan Kralı geleceğinden dolayı tüm genç hanımlar ve beyler hazırlık yapmışlar ve geceyi uykusuz geçirmişlerdir. Öğlene doğru Yüksek Komiser'le birlikte Kral Aleksandros şehre gelmiş[646] ve Kırklareli'ndeki Helenler, bir kez daha "vatansever" olduklarını göstermişlerdir. Geragas Kırklareli Rumlarını, "Trakyalılar içinde en canlı, en gururlu ve vatansever olanlar", ayrıca "en zengin Trakyalılar" olarak tanımlamaktadır. Bu arada Havsa'ya da Niki (Zafer) ismini vermişlerdir.

---

645 "E Epihirisis İs Tin Thrakin Ligun [Trakya'daki Operasyonlar Sona Eriyor]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 31 Temmuz (18 Temmuz) 1920, s. 1.

646 Doğruöz de Milli Mücadele'de Kırklareli'ni ele aldığı doktora tezinde, Yunan Kralı'nın Kırklareli'ne gelişinin Rumlar arasında büyük bir coşku yarattığından ve O'nun geleceği gün Kırklarelili bütün Rumların, Rumların çoğunlukla yaşadığı Yayla Mahallesi'nin meydanında toplandıklarından, meydana bakan evlerin balkonlarının tıklım tıklım dolu olduğundan söz etmektedir. Yapılan karşılama töreninde Yunan Kralı'na bir tepsi içinde şehrin anahtarı verilmiş ve Kral'ın şerefine evlerde hazırlanmış olan saray tatlıları halka ikram edilmiştir. Yayla Meydanı'nda bu coşku yaşanırken, Mutasarrıf Ahmet Hilmi Bey (Ergeneli)'nin ailesi ve mahallede az sayıda bulunan birkaç Türk ailesi evlerine kapanmışlardır. Doğruöz, **a.g.e.**, s. 118.

31 Temmuz'da Enez işgal edilmiştir. 1 Ağustos (19 Temmuz) tarihli bir habere göre, Gelibolu'nun işgali tamamlanmıştır. Şu ana kadar hiç değiştirmeden ve kesmeden verdiğimiz, Anadolu'yla Trakya'nın şehir ve kasabalarının Yunan Ordusu tarafından işgali ve takip eden seremonilerle ilgili anlatımların neredeyse birbirinin aynı olduğu, hatta varolan bir şablon üzerinde gazete ve yazarların zaman, mekan ve komutan isimlerini değiştirdiklerini söylememiz, hatalı olmayacaktır. Enez'in işgalini duyuran haber de, benzerlerini gördüğümüz haberlerin tekrarıdır. Habere göre Enez nüfusundan bir heyet, "Panthir (Panter)" gemisi komutanlarına çıkarak, Cafer Tayyar'ın çetelerinden korktukları için şehirlerinin Yunan askeri tarafından işgalini istemişlerdir. "Panthir" gemisinden karaya çıkan jandarma kuvvetleri derhal Enez'e girmişlerdir. Halk Yunan askerini ellerinde bayraklar ve çiçekler olduğu halde, "Yaşasın!" nidalarıyla karşılamıştır. Şehre sonrasında "Panthir"in komutanıyla, Dedeağaç'taki süvari birliklerinin komutanı olan albay gelmiştir. Albay Hükümet Konağı'na giderek, şehrin Müslüman ve Rum ileri gelenlerini kabul etmiştir. Gönderdeki Türk bayrağı indirilmiş ve Yunan bayrağı çekilmiştir. Öğleden sonra verilen yemeğe, resmi görevlilerin yanında müftü de davet edilmiştir. Bu arada Yüksek Komiser, çeşitli hizmetlerin organizasyonuna başlamıştır. Hali hazırda Tekirdağ ve Kırklareli valileri atanmış, Edirne valisi de belirlenmiş durumdadır. Haber Midye'nin de işgal edildiğini ve "Leon" muhribinin yardımlarıyla buraya küçük bir kuvvet çıkarıldığını duyurmaktadır. Midye'ye de Yunan bayrağı çekilmiştir. Edirne'deki Türk gazeteleri yeniden çıkmaya başlayacaklardır. Bazı Türkler, Türk çocuklarının Yunanca'yı öğrenmeleri için özel bir okul kurma görevini üstlenmişlerdir. Aynı haber Dedeağaç'tan gelen bilgilere dayanarak, Cafer Tayyar Bey'in demiryolu ile Selanik'e hareketinin söz konusu olduğunu, sonrasında ise Atina'ya götürüleceğini duyurmaktadır[647].

Ancak Gelibolu'nun işgali konusunda Fransızların hassasiyetine dikkat edilmesi gerekmiş, bölgeye doğru ilerleyen Yunan kuvvetlerine sürtüşmeden kaçınmaları konusunda talimatlar verilmiştir. Geragas'tan öğrendiğimize göre Yunan Komiseri'nin İstanbul'daki Fransız yetkililerine, Yunanlıların yürüttükleri harekatın bölgeyi Türk milliyetçilerinden arındırmak üzere olduğuyla ve Boğazlarla ilgili Barış Antlaşması hükümlerinin ihlal edilmeyeceğiyle ilgili güvenceler verilmesi gerekmiştir[648].

---

647 "Apo Tin Anatolikin Thrakin [Doğu Trakya'dan]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 1 Ağustos (19 Temmuz) 1920, s. 1.

648 Geragas, **a.g.e.**, s. 31-40.

Georgancis on gün gibi kısa bir sürede, Yunan silahlı kuvvetlerinin Meriç'ten Çatalca'ya, Gelibolu ve Marmara'dan Karadeniz'e kadar tüm Doğu Trakya'yı işgal ettiklerinden ve bu durumun, dost ya da düşman herkesi şaşırttığından söz etmektedir. Daha da önemlisi aralarında Cafer Tayyar Bey'in de bulunduğu pek çok Türk subayı ve eri esir edilmiş, değerli savaş malzemeleri ele geçirilmiştir. Bir direnişle karşılaşılmadığı gibi Yunan işgali, bölge halkı tarafından kabul görmüştür. Georgancis bunu, "Türklerin Bulgarlar ve Cafer Tayyar Bey'den kurtularak rahatladıklarına" bağlamaktadır[649].

Georgancis'in kitabında olduğu gibi, Pliziyotis'in anılarında rastladığımız bazı ifadeler de bizi üzdüğü gibi, ayrıca bunun nedenlerini sorgulamamıza sebep olmuştur. Örneğin Pliziyotis 25 Temmuz (12 Temmuz)'da günlüğüne, "... Artık karpuzsuz yapamıyorduk alışmıştık! Öğlen buradan ayrıldık ve iki saat sonra boş bir Türk köyündeydik. Buranın insanları dün gitmişlerdi. Albay bir arama yapmamızı istedi. Bir de ne bulduk? Tavuklar, yumurtalar, peynir ve daha bir sürü şey! On dakika sonra düşmanca hiç bir şey kalmadı. Ben, Pezaros ve Simitopulos sadece dört tavuk ve biraz peynir aldık. Daha fazlasını ne yapalım? Daha sonra yola koyulduk. Akşam üstü saat 18:00'da iki köye daha ulaştık. Bunlar da boştu. Onlara da diğer köye olanlar oldu... Akşam mükemmel yedik!" diyerek, Türk köylerinin yağmalandığı gibi, Trakya'daki durumu da gözler önüne sernektedir.

29 Temmuz (16 Temmuz)'da ise Pliziyotis, "Susuzluktan mahvolduk. Neşeli bir sürü Rum köyü var. Zavallı insanlar, kurtarıcılarına önce kim su verecek diye birbirlerini öldürüyorlar!.. Rum köylerinden geçtik. Akşam 20:00'da Maltepe'deydik. Halkı bizi fener ve lambalarla karşıladı. Bayraklar, flamalar, 'Hristos Anesti'yi söylüyorlardı. Akşam kilisede ayin yaptık" diye yazmaktadır[650].

Türklerde görülen bu yılgınlığın ve Trakya cephesinin bu kadar kısa bir sürede çökmesinin sebepleri neydi? Öncelikle Anadolu'daki Yunan ilerlemesinin, Doğu Trakya'daki Türk direnişi üzerinde kötü bir etkisi olmuştur. Diğer taraftan İstanbul Hükümeti, Doğu Trakya'daki direniş karar ve azmini kırmak için her yöntemi denemiş ve Trakya'nın direniş kararını gevşetmek için Edirne, Tekirdağ ve Çatalca gibi Trakya kapıları sayılacak yerlere güvendiği idare adamlarını atamış, Trakya'daki askerleri firara ve halkı bozgunculuğa teşvik etmek için ajanlar göndermekten de çekinmemiştir. Doğu Trakya'ya

649 Georgancis, a.g.e., s. 376.

650 Pliziyotis, a.g.e., s. 55-59.

Yunan taarruzu başladığında, İstanbul Hükümeti'nin yıkıcı propagandasının da etkisiyle I. Kolordu'nun savunma sistemi birkaç gün içinde çökmüştür[651].

İstanbul'un Trakya'daki kolorduya silah, cephane ve subay bakımından pek bir yardımı olmamıştır. Dolayısıyla Trakyalılar, yurt savunması için bir takım önlemleri kendi başlarına almak zorunda kalmışlardır[652].

Diğer taraftan I. Kolordu'nun 6 Haziran 1920 tarihli savunma planının da pek çok hatası söz konusudur. En önemli hata, kuvvetlerini dağıtması ve hiçbir yerde göze çarpacak bir ağırlık merkezi oluşturmaması ve kuvvetli bir kolordu ihtiyatı ayırmamasıdır. Kolordunun Trakya'nın her yerini aynı derecede örtmek ve savunmak istemesi bir felakete sebep olduğu gibi, Tekirdağ ve Saros bölgelerine bir Yunan çıkarmasını aynı derecede muhtemel görmesi de, isabetsizliktir. Kolordu, Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin büyük fedakarlıklarla kurduğu teşkilattan ciddi bir şekilde yararlanamamış, gönüllü birliklerine kolordu çerçevesinde ciddi bir görev verememiştir.

Tekirdağ Mutasarrıfı ve 55. Tümen Komutanı direnişle ilgili hiçbir hareketi desteklememişler, bu da tümenin ve Tekirdağ savunmasının maneviyatını sarsmış, Yunanlıların Tekirdağ çıkarmasının kolay gerçekleşmesine sebep olmuştur.

Trakya cephesinin kısa bir sürede çökmesinin en önemli sebebi, moral-lerin bozulmasıdır. Diğer taraftan Yunanlılar sıkı ve aralıksız keşif ve propaganda faaliyetlerinde bulunmuşlar, uçaklarıyla DoğuTrakya'daki kolordunun faaliyetlerini ve yığınaklarını takip etmişler, Trakyalıların ve askerlerin maneviyatını kırmayı hedefleyen beyannameler atmışlar, metropolitlikler kanalıyla Rumları söz konusu olacak işgale hazırlamışlardır.

Mütareke'nin başından beri kolordunun başında bulunan Cafer Tayyar Bey'in harekat sırasında görevden alınması iyi olmamış, bu göreve getirilen Muhittin Bey yurtsever, görevine bağlı, çalışkan ve bilgi sahibi bir asker olmasına rağmen, Cafer Tayyar Bey'in yerini dolduramamıştır[653].

Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta, Cafer Tayyar Bey'in İstanbul Hükümeti'nin çağrısı üzerine İstanbul'a gitmesinin akabinde davranışlarının değiştiğinden söz etmektedir. Mustafa Kemal, "Cafer Tayyar Bey yabancıların verdiği güvence üzerine, yapılan çağrıyı kabul ederek İstanbul'a gitmiş; ancak dönüşünden

651 Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s. 214, 249-250, 295-299.

652 **A.e.**, s. 305, 322.

653 **A.e.**, s. 331-346.

sonra durumu bize bildirmişti. Anlaşıldığına göre, Doğu Trakya'nın yalnız başına varlığını koruyamayacağı, ancak Batı Trakya ile birleşerek bir yabancı yönetimle yaşayabileceği yolunda düşünceler aşılanmış... Her halde iç gücünü kıracak bir takım propagandalar yapılmış. Cafer Tayyar Bey İstanbul'da iken tümen komutanlarından Muhittin Bey, İstanbul'dan Kolordu Komutanlığına atanmış. Cafer Tayyar Bey'in Trakya'ya dönmesine izin verilmiş. Cafer Tayyar Bey, İstanbul'daki ilgililerle görüştükten sonra, Muhittin Bey önermişse de, artık kolordunun komutanlığını üzerine almamış, Muhittin Bey'in üzerinde bırakmış. Böylece Trakya'nın alın yazısı, İstanbul siyasal çevrelerinin etkisine bırakılmış" demektedir. Oysa ki verilen karar, üstün kuvvetlerin saldırısına uğranılsa dahi sonuna değin dayanmaktır. Mustafa Kemal Paşa'ya göre "ancak, askerlik görev ve gereklerini yapıp uygulamakta elindeki kuvveti sonuna dek, son süngü ve son soluğa dek kullandıktan sonra kanını akıtmak fırsatını bulmaksızın düşman eline düşerse" bir komutanın esir olması mazur görülebilirdi[654]. Sebepler ne olursa olsun, Yunanlılar Trakya'yı son derece kısa bir sürede işgal etmişlerdir.

13 Ağustos (31 Temmuz) 1920 tarihine kadar günlüğünü Trakya'ya ilişkin güzel anılarla süsleyen Pliziyotis, bu tarihte Trakya'dan nasıl ayrıldıklarını anlatmıştır: "Ayrılmaya hazırlanıyoruz (Argo gemisiyle)... Bizi ambara attılar ve çuvalmışız gibi yığdılar. Katırlar da yanımızdaydı. Trakya'dan bu şekilde ayrıldık. Bir dolu anıyla. Şimdi nereye gittiğimizi hiç kimse bilmiyor"[655].

3. Trakya'da Yunan İdaresi

1920 yılının Nisan sonu, Mayıs başı itibariyle, Efimeris Ton Valkanion'da Trakya ile ilgili haberlerde büyük bir artışa rastlanmaktadır. Örneğin 5 Mayıs (22 Nisan) 1920 tarihinde, Trakya'nın hangi illerden oluşacağına ve ne şekilde idare edileceğine ilişkin bir haber yer almıştır. Asıl ilginç olan, bu haberin daha Trakya işgal edilmeden yayınlanmış olmasıdır. Habere göre Trakya yedi ilden oluşacaktır. Bunlar Gümülcine merkezli Rodop İli, Dedeağaç Merkezli Enez İli, Gelibolu Merkezli Gelibolu İli, Tekirdağ Merkezli Tekirdağ İli, Çatalca Merkezli Terkoz (Durusu) İli, Kırklareli (Kırkkilise) merkezli Pontus İli ve Edirne Merkezli Edirne İli olacaktır. Haberde Gelibolu'ya, Boğazların idaresi ile ilgili özel bir komisyonun da burada bulunacağından dolayı ayrıca önem

654 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: 2, s. 657-661.

655 Pliziyotis, a.g.e., s. 61.

verileceği ifade edilmektedir[656]. Trakya'nın idaresine ilişkin haberler sonraki süreçte de kaleme alınmıştır. Mayıs ayı içinde yer alan bu haberlerden birinde, Yunan hükümetinin bölgeye gönderilecek vali ve idarecilerin seçilmesine özel bir önem verdiği, alt düzeydeki yöneticilerin belirlendiği ve Trakya'nın idaresini Sakturis'in yükleneceği ifade edilmektedir[657].

Trakya'ya gönderilen Yunanlı memurlardan biri olan Kostas Geragas'ın (titri, Trakya Genel Müdür Yardımcısı'dır) anılarından, Yunanistan'ın Trakya'da oluşturulacak idare ile ilgili düşüncelerini ve uygulama şeklini, daha ayrıntılı bir şekilde öğrenebilmekteyiz.

Yunanistan daha Trakya işgal edilmeden, Trakya'da kurulacak Yunan idaresi konusunda harekete geçmiştir. Batı Trakya işgal edildiği ve buraya yetkililer yerleştiği andan itibaren, Yunan Ordusu'nun Meriç'in ötesine geçeceğine kesin gözüyle bakılmıştır. O andan itibaren, Sakturis'in Yüksek Komiser olarak atanmasına karar verilmiş, ayrıca bakanlıklara Trakya'daki Yüksek Komiserlik'te çalışacak memurları belirleyip, seçilenleri bilgilendirmek konusunda talimat verilmiştir. Geragas'ın ifadesiyle, "Büyük Trakya'da Yunan idaresi genel hatları ile oluşturulurken, Atina'da ve Eski Yunanistan'da bulunanlardan pek çoğu, Edirne ve tüm Doğu Trakya'nın kurtarılmasının bu kadar kesin olduğuna inanmak istememişlerdir". Ayrıca, Cafer Tayyar Bey'in liderliğindeki direnişin oluşturduğu bir gürültü söz konusudur. Bu, Trakya'da görevlendirilecek memurların akraba ve arkadaşlarını olayların seyri konusunda kaygılandırmış, bunun etkisiyle Trakya'ya gidecek memurları alıkoymaya çalışmışlardır. Geragas, "Buna rağmen biz bu işte görevlendirilen memurlar, geçici bir seyahat için değil, Edirne ve tüm Trakya'ya kesin yerleşmek üzere hazırlandık" demektedir.

Trakya'ya gidecek memurlar, 12 Temmuz (29 Haziran)'da verilen emre uyarak, buharlı gemide yerlerini almışlardır. Gemide Yüksek Komiser Sakturis, Siyasi Danışman Karatheodoris, Yüksek Komiserlik Özel Sekreteri Konstantopulos, Kırklareli Valiliği'ne atanacak olan Nikolopulos, Tekirdağ Valisi olarak Patrikhane eski danışmanı Ahileas Papadatos, Trakya Mali İşler Müdürü İoannis Nikolopulos ve bunların beraberindekiler bulunmuşlardır.

---

656 "İ Diyikitiki Diyeresis Tis Thrakis Ke Tis Hersonisu Tis Kallipoleos [Trakya ve Gelibolu Yarımadası'nın İdari Olarak Bölünmesi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 5 Mayıs (22 Nisan) 1920, s. 2.

657 "İ Diyikitiki Diyeresi Tis Thrakis [Trakya'nın İdari Olarak Bölünmesi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 29 Mayıs (16 Mayıs) 1920, s. 2.

Önce Dedeağaç'a çıkılmış ve harekatın beklendiği esnada, geçici olarak metropolitliğin bir odasına yerleşilmiştir.

Geragas Yüksek Komiser'in Dedeağaç'ta bulunduğu dönemde, Müslüman Türkleri temsilen bir heyetin kendisini ziyaret ettiğinden söz etmektedir. Bu anlatımdan, Yüksek Komiser'in "Türklerin gönlünü alma" siyaseti izlediği anlaşılmaktadır. Yüksek Komiser kendisini ziyarete gelen heyete, Bulgarlar tarafından tahrip edilmiş olan camilerini restore etmeleri için on beş bin drahmi vermiştir. Edirne'nin işgalinin akabinde Yüksek Komiser Sakturis, 26 Temmuz (13 Temmuz) 1920 tarihinde Türkçe, Yunanca ve Fransızca olarak bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyanname de, kaleyi içerden fethetme stratejisinin tüm inceliklerine sahiptir.

Trakya halkına hitaben yazılmış olan bu beyannamede, Trakya'nın daha ilk tarihi dönemlerden itibaren Helen olduğu ve olmakta devam ettiği, bu karakterini Osmanlı idaresi altında da koruduğu söylenmekte ve "Bugün yine Helen ailesi içinde yerini almıştır. Dolayısıyla Yunanistan yabancı bir işgalci olmayıp, ev sahibi ve şevkatli bir anne olarak evine geri dönmüştür" denilmekteydi. Trakya'nın Yunanistan'a dahil edilmesiyle kötü bir idareden kaynaklanan felaketin son bulacağı ifade edilmekteydi. Kral ve Yunan hükümeti adına ırk, ve din ayrımı yapılmaksızın herkese özgür toplum; şevkatli bir yönetim; hayat, mal ve namus güvencesi; eşitlik, adalet ve yönetime eşit olarak katılma sözü verilmekteydi.

Beyannamede ifade edildiğine göre Müslüman Türklerin gelenek ve göreneklerine saygı gösterilecek, din ve eğitimleri konusunda tam bir serbestlik içinde olacaklardı. Camilere ve tarihi eserlere saygı gösterileceği gibi, bunların korunması ve bakımı için de, her türlü önlem alınacaktı. Vatandaşlardan gerek yazılı ve gerekse sözlü olarak gelecek her türlü talep veya şikayet kabul edilerek, ciddiyetle incelenecekti. Suçları sabit olanlar haricinde isteyen devlet memuru, dinine bakılmaksızın görevde kalabilecekti. Görevde kalan memurlar, Yunan Devleti'nin memurlarının sahip olduğu tüm haklara sahip olabileceklerdi. Trakya'ya son dönemlerde yerleşmiş olan Türklere ait konular, iyi niyetle inceleneceklerdi[658].

Yunanistan, asker girdiği andan itibaren Trakya'da mülki idare oluşturulmasını önemsemişti. Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Uzunköprü, Lüleburgaz ve Çorlu'da işgalle birlikte mülki idare de teşkil edilmişti. Yunan idaresi, tüm

658 Geragas, a.g.e., s. 7-20.

hizmetlere ait arşivleri ve resmi dairelerin demirbaşlarını, büyük ölçüde tam olarak devralmıştı.

Geragas tüm Trakya'da, şehirlerde olduğu gibi köylerde de, yerli Rumların Yunan idaresine destek verdiklerini kaydetmektedir. Yine O'nun ifadesiyle, Yunan idaresinin en önemli amacı, azınlıklarla iyi ilişkiler geliştirmek olmuştu. Eski Yunanistan'daki hizmetlerden alınarak hizmete verilen memurlar, en iyi ve deneyimliler arsından seçilmişlerdi. Yerli memurların seçiminde de itina edilmişti. Osmanlı idaresinden kalan devlet memurlarından isteyenler ve değerlendirilebilecek olanlar, Yunan idaresinde görev alabilmişlerdi[659].

Trakya'da idari bölünme; Batı Trakya iki, Doğu Trakya dört il ve toplam yirmi üç kaza şeklinde olmuştur. İl ve kaza merkezleriyle Trakya'daki yerleşimlere Yunanca isimler verilmiştir. Örneğin Havsa'ya Niki, Uzunköprü'ye Makra Gefira, Lalapaşa'ya Droggilion, Babaeski'ye önce Elefthere ve ardından Artiskos, Lüleburgaz'a Arkadiyupoli, Demirköy'e Sidirohorion, Pınarhisar'a Vrisis, Saray'a Anaktorion, Şarköy'e Peristasis ve İpsala'ya Kipsala denilmiştir.

Tablo 2: Trakya'nın İdari Olarak Bölünmesi[660]

Trakya'da İdari Bölünme							
Edirne Vilayeti	Edirne Merkez	Karaağaç	Lalapaşa	Uzunköprü	Havsa		
Kırklareli Vilayeti	Kırklareli Merkez	Pınarhisar	Demirköy	Babaeski	Vize	Lüleburgaz	Saray
Tekirdağ Vilayeti	Tekirdağ Merkez	Hayrabolu	Malkara	Çorlu	Mürefte	Silivri	
Meriç Vilayeti	Dedeağaç Merkez	Sofulu	Dimetoka	İpsala	Enez		
Gelibolu Vilayeti	Gelibolu Merkez	Şarköy	Keşan	Maydos			
Rodop Vilayeti	Gümülcine Merkez	İskeçe					

Bölgeye atanan valiler, bölgeyi tanıyanlar ve Türkçe bilenler; hizmetlere müdür olacaklar da, kadrolu ve devlet idaresinde deneyimli memurlar arasından seçilmişlerdir. Müdürlerin de çoğu Türkçe bilmektedirler. Kazalara kadrolu memurlar yerleştirildiği gibi, yerel unsurlardan sözleşmeli personel alımına da gidilmiştir. Kaymakamlarsa, atandıkları bölgenin özel sorunlarını

659 A.e., s. 43-46.

660 Doğruöz, a.g.e., s. 119.

bilmektedirler. Geragas'tan öğrendiğimize göre Trakyalılar tüm hizmetlerin her şubesinde Türk, Ermeni ya da Yahudi, Türkçe ya da diğer dilleri, özellikle de Fransızca'yı bilen memurlarla karşılaşabilmişlerdir. "Bu şekilde örgütlenen idari mekanizma, Trakyalıların gönlünü fethetmeyi başarmıştır".

Yunan idaresi iki aylık problemli bir dönemin akabinde, bir yada bir buçuk ay içinde milletvekilliği seçimleri için listeler oluşturmuş ve bu şekilde tüm Trakya illerinde seçimler gerçekleştirilmiştir. Belirlenen 52 sandalyenin yirmisi Türklere, birisi Yahudilere ve birisi de Ermenilere gitmiştir. Geragas'a göre tüm vatandaşların seçimlere dahil olması, "Trakya nüfusunun Yunan rejimini tanıdığının ve sosyal hayata katılarak bağlılığını gösterdiğinin kanıtıdır". Bu olgu, "sistemli örgütlenmeden, personelin başarılı bir şekilde seçilmiş olmasından, büyük bir istek ve çalışma hırsından kaynaklanmaktadır". Geragas Kasım seçimlerinden sonra Trakya'daki idari mekanizmanın değiştirilmeyişini de, son derece isabetli olarak yorumlamaktadır[661].

D. Yunanistan'da 1920 Genel Seçimleri ve Anadolu Harekatı Üzerindeki Etkileri

1. Yunanistan'da 1920 Seçimleri

Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından iki gün sonra Venizelos'a suikast girişiminde bulunulmuştur. İki genç ve kadrosuzluk sebebiyle emekliye sevk edilmiş subaylar olan Apostolos Çerepis ve Yorgos Kiryakis, Paris'teki Lyon Garı'nda Venizelos'a on üç el tabanca sıkmışlardır. Bu suikast girişimi başarısız olmuşsa da, Venizelistler arasında çalkantılara sebep olmuştur. Haber Atina'ya ulaştığında polis teşkilatı Antivenizelistleri topladığı gibi, fanatik Venizelistler de mitingler düzenleyerek Antivenizelist gazetelere saldırmışlardır. İki-üç saat gibi bir süre zarfında Antivenizelistlere ait büro ve basımevleri tahrip edilmiştir. Bunların içinde solcuların gazetesi olan "Rizospastis (Radikal)"de vardır.

Bu suikast girişimine misilleme olarak, Venizelos'un muhafızlığını yapan Giparis komutasındaki bir birlik İon Dragumis'i[662] önce göz altına almış, ardında da öldürmüştür. Aynı günlerde başka katliam girişimleri, yağmalamalar ve kundaklamalar da yaşanmıştır. Bu olaylar "Temmuz Olayları

661 Geragas, a.g.e., s. 123-127.

662 Bkz. s. 49-51.

(İyuliana)" olarak anılmıştır ki, bu dönemin karakteristik özelliği karşılıklı cinayetlerle denge kurulmaya çalışılmasıdır. İon Dragumis'in öldürülmesi, pek çokları tarafından "bölünmüşlüğün zirvesi" olarak addedilmektedir. Kaldı ki İon Dragumis Antivenizelist cephe içinde keskin bir uç olmayıp Yannopulos'a göre "O, herhangi özel bir talebi ve incelemesi olmaksızın Antivenizelist cephe içinde yer almış bir aydın ve aynı zamanda Makedonya savaşçısıdır". Dragumis'in ölüm emrini kimin verdiği hiçbir zaman öğrenilememiştir. Gerçi bu dönem içinde Yunanistan'ın iç işlerinin durağan olduğunu söylemek mümkün değildir. 1915 yılında kurulan meclisin ömrü 1919 yılında sona erdiği halde önce altı, sonra dört, daha sonra da üç ay olarak uzatılmış, 1919 ve 1920 yılları boyunca olağanüstü haller, askeri mahkemeler ve sansürler eksik olmamıştır. Ancak tüm önlemlere rağmen muhalefet yine de örgütlenmeye devam etmiştir.

1920 Eylül'ünde Yunanistan'a döndüğünde, Venizelos'a büyük bir karşılama töreni düzenlenmiş ve Yunan Başbakanı bulunduğu İngiliz Oteli'nden Sintagma Meydanı'nda toplanmış olan halka seslenmiş, Meclis Başkanı Sofulis'in önerisiyle 8 Eylül (26 Ağustos) 1920'de "ulusal kahraman ve kurtarıcı" ilan edilmiştir[663]. Ancak çok geçmeden, Venizelos'u zor durumda bırakan büyük bir olay gerçekleşmiştir.

Kurt köpeği sarayda beslenen maymunlardan biriyle dalaşmış ve onları ayırmak isteyen Aleksandros'u maymun ısırmıştır. Yaranın mikrop kapması üzerine bir ay sonra, 25 Ekim (12 Ekim) 1920'de Kral vefat etmiştir. Elena Venizelu'nun yorumuyla krallığı oldukça kısa ve renksiz geçmiş olan Aleksandros'un Atina'daki cenaze töreninde, kraliyet ailesinden bir tek büyük annesi Olga bulunmuştur[664]. Ancak Aleksandros'un ölümü, Venizelos'u zor durumda bırakmıştır[665]. Gunaris ve diğer bazı isimler, Konstantin'in yeniden tahta çıkmasını istemektedirler. Geçici olarak kral naipliği görevi, Pavlos Kunduriotis'e verilmiştir. Diğer taraftan Antivenizelist cepheyi açıkça desteklemekte olan İtalya da, Yunanistan'da seçimlere gidilmesiyle ilgili söylemlere başlamış durumdadır.

Bu dönem içinde muhalefet Venizelos'u despotik bir yönetim uygulamakla, particilikle ve devlet gelirlerini kötüye kullanmakla suçlamış ve seçim

663 M. Murat Hatipoğlu, "1918-1922 Yılları Arasında Yunanistan'daki Değişimler", **Türk Kültürü Dergisi**, Yıl: 21, Sayı: 247, 1983, s. 773-775.

664 Venizelu, **a.g.e.**, s. 40.

665 Yannopulos, **a.g.e.**, s. 137-141.

istemiştir. O dönemi yaşayanlardan biri olarak Kordatos, Antivenizelistlerin giderek cesaretlendiklerine örnek olarak Gunaris'in Patra ve Atina'daki konuşmalarındaki saldırgan ifadelere yer vermektedir. Gunaris Venizelos'u savaş yanlısı politikalarından dolayı eleştirmekle kalmıyor, seçimi kazanacak olurlarsa Konstantin'i tahta çıkarmak için halkoylamasına gidilebileceğinden de söz ediyordu. Gunaris, Stratos, Rallis ve diğer Antivenizelist liderlerin bu konuşmaları sindirilmiş Kralcıları, daha çok da Anadolu'daki askerlerin evlerine dönmesini isteyen köylerdeki ve şehirlerdeki küçük burjuva sınıfını etkiliyordu[666].

Hronopulos, Sevr Antlaşması'nın akabinde gerçekleştirilen suikast girişiminin Venizelos'u psikolojik olarak çok etkilediğinden ve bunun sonucu olarak seçim kararı aldığından söz etmekte, pek çok tarihçi ve yazar gibi "savaş sürerken seçim yapılması doğru muydu?" sorusunu yöneltmektedir. Hronopulos'a göre Venizelos, "daha ileri gitmeden önce halkın siyasetini destekleyip desteklemediğini bilmek istemiştir". Ksenofontas (Ksenofon) Stratigos'un[667] da dikkat çektiği gibi, Anadolu batağına battığı anda sorumluluğu muhaliflerine yıkmak için bu yola saptığını ifade edenler çıkmışsa da, bu tezin dayanağı yoktur. Çünkü Venizelos, işini sonlandırmasına izin verecek büyük bir seçim zaferine koştuğunu düşünmüştür. Seçimler önemli bir dönüm noktası olup, iç ve dış meseleleri yakınlaştırmış ve birbirini etkiler hale getirmiştir[668].

Spiridonos ileri görüşlü bir lider dediği Venizelos'un neden bir seçim yapma ihtiyacı duyduğunu sorgularken, Paris'te bulunduğu esnada yerine bıraktığı temsilcilerinin karşıtlarına kötü davranmalarının tepkilere neden olduğunu vurgalamakta ve "Kullanılacak oyların içinde Yunan başarılarına ters bakan Türklerin ve Yahudilerin oylarının da bulunacağını bilmiyor muydu?" demektedir. Gazeteler, Antivenizelist liderlerin 1917 Mayıs'ındaki kraliyet şurasında, iktidara yeniden gelmeleri halinde Konstantin'i tekrar tahta çıkarmak için protokol imzaladıklarını yazmışlardır. Dolayısıyla Kasım'daki seçimleri kazanır kazanmaz Antivenizelistlerin ilk yapacakları şey, Konstantin'i tahta

666 Kordatos, **a.g.e.**, s. 541-542.

667 1869 doğumlu olan Ksenofontas (Ksenofon) Stratigos, Balkan Savaşları'nda bulunmuş ve genelkurmay başkanı yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Tümgeneralliğe kadar yükselmiş olan Stratigos, 1917'de ordudaki görevinden alınmış ve 1920'de tekrar göreve getirilmiştir. 1922'de savaş suçlusu olarak yargılananlardan biridir. 1927 yılında vefat etmiştir. http://el.wikipedia.org [24.07.2008]; Ksenofontas Stratigos, **İ Ellada Sti Mikra Asia [Anadolu'daki Yunanistan]**, 5i Ekdosi [5.b.], Atina: Ekdosis Ap. A. Harisis [Ap. A. Harisis Yayınları], 1999, s. 139-140.

668 Hronopulos, **a.g.e.**, s. 153-154.

çıkarmak olacaktır. Kaldı ki bunları çok iyi bilen Venizelos Patra'da yaptığı seçim konuşmasında, Konstantin'in tahta getirilmesiyle birlikte yaşanabilecek olgulara dikkat çekmiş, ciddi bir iç savaşın başlayabileceğinden, müttefiklerle ilişkilerin ve Sırbistan'la yapılan anlaşmanın bozulabileceğinden, altı ay içinde İzmir ve çevresiyle, Makedonya ve Epir'in kaybedilebileceğinden söz etmiştir. Spiridonos'a göre Venizelos söylediklerine inandığı gibi, aynı zamanda ileride olabilecekleri de görmektedir[669].

Venizelist olan Ventiris, Spiridonos'un kaydettiklerine daha bir açıklık getirmektedir. Ventiris'e göre, Venizelos'un halkın emri olmadan yönetmesi imkansızdır. 1917-1920 arası dönemdeki pek çok olayda Venizelos, ülke çoğunluğunun kendisine olan güveninden şüpheye düşmüştür. Ülke çıkarlarına gölge düşmemesi için bazı ihlaller yapmışsa da, rejimi ihlal etmemiş ve büyük ulusal başarılar söz konusu olduğunda halkın bir takım anayasal ihlalleri affedebileceğini düşünerek hareket etmiştir. Ulusun tüm emellerinin üstüne çıkmış ve hedefleri aşmışken, halkın bunları onaylamayacağını düşünememiştir. Bu dönemde ülkedeki en önemli güç konumundaki Venizelos, uluslararası konferans ve toplantılarda bulunması gerektiğinden dolayı sürekli yurt dışında olmuştur. Sadece bu şekilde ulusal hedeflere ulaşması mümkündür. Ancak bunun, Atina'da bulunmayışının yaratacağı zararı karşılamasına olanak yoktur. Yurt dışında bulunan Venizelos'u Repulis temsil etmiş ve Yunanistan'da ilk kez başbakan yardımcılığı makamı oluşturulmuştur.

Ventiris, Emmanuil Repulis'i Yunanistan'ın yetiştirdiği en seçkin parlementerlerden biri olarak tanımlamakta, O'nun az bulunur bir sağduyu, emsalsiz bir erdem, parlak bir hitabet yeteneği ve ülke gerçekleri konusunda geniş bilgi sahibi olduğunu ifade etmektedir. Bu özellikleriyle meclisteki görüşmelerin şampiyonu olan Repulis, Venizelos'un vereceği kararların değerli bir danışmanı konumundadır. İşte Repulis, tam da bir danışmandır. Ölçülülük ve değerlendirme yeteneği, karakter baskınlığı ve cesarete denk değildir. Repulis'te kararlılık eksik olduğu gibi, rakipleri karşısında da sert olamamış, bu sebeple ülkeye büyük hizmetler vermişse de, sorumluluğunun devasa ağırlığı altında ezilmiş ve O'nun yumuşak tavrı, cüretkarları cesaretlendirmiştir[670].

Seçim süreci ile ilgili olarak Triantafillidis, "Bu şekilde halk, Gunaris'in askerlerin tekrar ocaklarına dönmesi konusundaki vaatleriyle,Venizelos arasında seçim yapmaya çağrılmıştır" yorumunu getirmektedir. Triantafillidis'e

669 Spiridonos, a.g.e., s. 95-97.

670 Ventiris, a.g.e., s. 369-372.

göre Venizelos'un seçim yapmayarak 1915 meclisini Anadolu Harekatı'nın sonuna kadar koruması gerektiğini yazanlar, o dönemde Yunanistan içindeki siyasi durumu, muhalefetin içteki ve dıştaki etkinliklerini bilmemektedirler. "Büyük Yunanistan"ı oluşturan antlaşmayı getiren ülkenin başbakanını öldürmekle görevlendirilenler adi katiller olmayıp, genç subaylardır. "Suikast girişimine maruz kalan Başbakanın, yıllar süren çabalarından yorulmuş olarak eğilmesi ve seçimlere gitmesi, insancadır". Venizelos, en önemli iş arkadaşlarının yanıltıcı sözlerinden hareketle, seçimleri kazanacağına inanmıştır[671].

Yunanistan'daki siyasi partilerle ilgili eserinde Gunnar Hering, "Bu seçim yapılması gerektiğinden değil, her şeyden önce Venizelos Anadolu'da uzun süre kalacağını hesapladığından ve siyaseti için güvence almak istediğinden gerçekleştirilmiştir. Belki de, içteki muhalefet cephesinden yorulmuştur. Ancak Liberallerin seçim zaferi alacakları konusunda da, hiç kuşku duymamıştır" demektedir. Seçim tarihinin belirlenmesi, Antivenizelist partilerin nefret ettikleri siyasi rakiplerine karşı birleşmeleri gayretinin kıvılcımını teşkil etmiştir. Bu ittifakın çekirdeğini Çaldaris, Stratos ve Kalogeropulos oluşturmuşlardır. Çok güçsüz konumdaki Theotokis ve Mavromihalis'in partileri de bu cephe içinde yer almışlardır. Muhalif cephe 1920 Mart'ında "Birleşik Muhalefet" anlamına gelen "İnomeni Antipolitevsis" ismini almış, Antivenizelist cephe içinde yer alan Gunaris, seçim öncesi konuşmalarında Venizelistlere karşı yoğun bir kampanya yürütmüştür.

Hering, "Antivenizelistler tiranlığın sonunu isterlerken, sadece hükümetin baskıcı siyasetini kastediyor değillerdi. İşin özünde, Konstantin'in dönüşünü amaçlıyorlardı" demektedir. Konstantin görevi resmen bırakmış değildi. Müttefiklerin baskısıyla uzaklaştırılmıştı ve tahtla ilgili talepleri sürmekteydi. Aleksandros'un yaşadığı dönemde Kralcılar kendilerini frenlemişlerdi. Ancak Aleksandros'un vefatı, bu hassasiyeti ortadan kaldırıyordu. Gunaris seçim öncesi söylemlerinden birinde, "Gerçekten de taht meselesi yoktur. Tahtın yasal sahibi vardır. Yunanlıların kralı, Konstantin'dir!" diyerek, muhalefetin kazanması durumunda halkoylamasına gidileceği konusunda söz vermiştir.

Hering'e göre oyların muhalefete kaymasındaki en önemli neden, savaşın sürekli artan yoğunluğudur. Ailelerin parçalanmasının verdiği acı, anne babaların oğulları için duydukları kaygı, tarlalarını işlemekte, ürünü toplamakta ve çocukları konusunda kadınların yaşadıkları yalnızlığın yarattığı

671 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 60.

sıkıntılar öngörülebilir nitelikte olup, muhalefet bu olguları Venizelos'a karşı yürüttüğü propagandada kullanmıştır. En büyük muhalefet partisinin lideri olan Gunaris, merkezi yerlerdeki seçim öncesi konuşmalarında, dış meselelere değinmekten kaçınmıştır. Gunaris'in ve muhalefet adaylarının her fırsatta kullandığı "Çocuklarınızı geri getireceğiz!" şeklindeki cümleler, halkta umut yaratmıştır. Antivenizelist adaylardan olan Kumunduros, halkın önünde "Büyük Yunanistan" haritasını yırtarak ilgi toplamaya çalışmaktadır. Öyle ki Psirukis, halkta savaş karşıtı hareketin tırmandığı ve halk yığınlarının fakirleşmesi olgularının yaşandığı dönemde seçimlere gidildiğini kaydetmektedir.

Kordatos solcuların seçimlerdeki davranışlarından söz etmekte, Antivenizelistlerin tüm Yunanistan'da seçimlere ortak listeyle girdiklerine değindikten sonra, "Sosyalist İşçi Partisi (Sosyalistiko Ergatiko Komma)"nin Liberallerle de, Antivenizelistlerle de işbirliğine gitmediğinin altını çizmektedir. İşçi Partisi Merkez Heyeti'nin yaptığı toplantıda savaş karşıtı; kamulaştırmadan, sekiz saatlik çalışmadan, demokrasiden ve kadınlara seçme seçilme hakkı verilmesinden yana bir söylem kullanılmasına karar verilmiştir. Atina'da seçim öncesi mitinglerden ilkini, Sosyalist İşçi Partisi gerçekleştirmiştir. 50 bin kişinin üzerinde katılımın sağlandığı bu mitingte, katılımcıların çoğunluğunu Antivenizelistler teşkil etmişlerdir. Kordatos'a göre kendileri miting düzenlemekten korkmuşlar ve komünistlerin mitinglerine katılarak, "Venizelos Aşağı!" ve "Savaşa Son!" gibi sloganlar atmışlardır. Diğer büyük şehirlerde de benzer olayların yaşanması, Venizelistlerin kaybedeceğini göstermektedir. Seçimler 14 Kasım (1 Kasım) 1920 tarihinde, oldukça sert bir ortamda gerçekleştirilmiştir.

Hering seçim sonuçlarının Liberalleri olduğu kadar, Antivenizelistleri de şaşırttığını kaydetmektedir. Muhalefet seçimleri önemli bir farkla kazanmıştır. Liberaller toplam 369 sandalyenin sadece 118'ini (%32'sini) alabilmişlerdir. Antivenizelistlerin kazandığı sandalye sayısı 251'dir. Bu olgu aynı zamanda, 1912 ve 1915 seçimlerine kıyasla bölgelerdeki oy dağılımının kökten değiştiğine işaret etmektedir. Liberaller Trakya seçim bölgeleri olan Edirne, Meriç, Gelibolu, Tekirdağ, Rodop ve Kırklareli'de, bunun yanında Yanya, Preveze, Midilli, Sakız ve Girit'te çoğunluğu elde edebilmişlerdir. Liberallerin çoğunluğu elde ettiği bölgeler, 1912-1913 ya da 1917'den sonra Yunanistan'a katılan bölgelerdir. Anadolu'daki Yunan Ordusu'na ilişkin seçim sonuçları hiçbir zaman net olarak yayınlanmamış, ancak Venizelist subaylar seçim mekanizmasını etkilemişlerdir.

Hering seçim sonrası davranışlarla ilgili olarak, Atina'daki askerlerin havaya ateş açıp, "Hakiye Son! Savaşa Son!" sloganları attıklarını kaydetmektedir. Kral için yapılan halkoylaması öncesinde de halk prenslerin önünde, "İzmir'i İstemiyoruz! Trakya'yı İstemiyoruz!" diye bağırmıştır. Savaş yorgunlarıyla birlikte komünistler, Müslümanlar ve Yahudiler de muhalefete oy vermişlerdir.

Hering seçimlerdeki tutumu etkileyen faktörlerden biri olarak Liberallerin diktatörce tutumlarını, özellikle de taşradaki orta ve alt sınıftan gelen parti üyelerinin kibirli davranışlarını kaydetmektedir. Bunlara hızlı olduğu kadar, o ana kadar duyulmamış ve anlaşılamayan değişimler karşısında duyulan kaygılarla birlikte, güvensizlik de eklenmiştir. Tabii ki, "Büyük Yunanistan Ülküsü" pek çok Helen'de kök salmış durumdadır. Ancak Anadolu'da bu ülkü uğruna savaşılacak saat geldiğinde ve Liberallerin müttefiklerle yardımlaşması gerektiğinde, Bolşeviklere karşı Rusya'ya bile asker gönderilmiştir. Giderek daha fazla kişi, özellikle de küçük çiftçi ve küçük burjuva sınıfı, tüm olup bitenleri acayip ve yabancı bir şey olarak görmüştür. Bunun tersine Trakya'dakiler Liberallere oy vermişlerdir çünkü, bir tek Liberallerin müttefiklerle işbirliği halinde bölgeyi Yunanistan'a kazandırabileceklerini düşünmüşlerdir[672].

Diğer taraftan Venizelos, Makedonya ve Trakya'daki Müslümanlarla Yahudilerden oy alamamıştır. Hatta Vamvakas, Venizelos'un seçim yenilgisi almasının Yunanistan'a yıkım getirdiğini ifade ettikten sonra, bunun sorumluluğunun Helenlerde olmayıp, Makedonya'daki Yahudiler ve Türklerde olduğunu kaydetmektedir. "Dolayısıyla yakın dönemlerde bu azınlıklar, Helenizmin kaderini belirlemişlerdir. Venizelos tarafından özgürleştirilmiş olan Selanik'te on bin Yahudi oyu, seçilecek yirmi milletvekilini belirlemiştir" demektedir[673]. Haciantoniyu bu konudaki yorumunda daha da ileriye gitmekte, "14 Kasım'da yapılanlar seçim değillerdir. Yunanistan'ın felaketi için kapı açılmıştır. Muhalefet, Makedonya'daki Türkler ve Yahudilerle birlikte üç milyon Anadolulu'nun kaderini belirlemiştir. Antivenizelistlerin bayraktarlığını Müslümanlar ve Yahudiler yapıyordu. İlk komünistlerle birlikte Yunanistan'ın yeniden doğuşunu katlettiler... Türkler Makedonya'daki camilerini ışıklarla süslemişler, Kemalistler rahat bir soluk almışlardır" demektedir[674].

---

672 Gunar Hering, **Ta Politika Kommata Stin Ellada [Yunanistan'daki Siyasi Partiler] 1821-1936**, Tomos [Cilt]: 2, Atina: Ekdosis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis [Ethniki Trapeza Kültür Kurumu Yayını], 2004, s. 937-952.

673 Vamvakas, **a.g.e.**, s. 44-45.

674 Haciantoniyu, **Mikra Asia – O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu – Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 123-126.

Venizelos'un seçim yenilgisi almasının sebeplerden bir diğeri de, bazı tüccar ve aracılar ani bir şekilde zenginleşirken, halk yığınlarının en temel besin maddelerinden yoksun olmasıdır. Bunun kabahati, iktidarda olan Venizelist cepheye yüklenmiştir[675]. Bu konuda yapılan kampanyalara, Moshulas adındaki milletvekili adayının söylemi iyi bir örnek teşkil etmektedir. Moshulas seçmenlerine, "Yunanistan büyüdü mü? Senin tarlanı büyüttü mü?" diye seslenmiştir.

Hronopulos seçimlerin, Venizelos'un hükümeti ve siyaseti için yargılayıcı olduklarını ifade etmektedir. Ancak söz konusu seçim sonuçları sadece Venizelos'un siyasetini yargılamamakta, büyük devletleri de kınamaktadırlar. Hronopulos'a göre soğukkanlılıkla, tarafsız, fanatizm ve kine yer vermeksizin bakıldığında sonuçların, "Yunanistan'ı alçaltan yabancılara karşı yiğit bir cevap oldukları görülecektir"[676]. Benzer şekilde Psirukis de, "Yunan halkının oyuyla savaşı yargıladığı" görüşündedir. Ancak kısa sürede, Antivenizelistlerin barış yanlısı söyleminin sözden ibaret olduğunu anlayacaklardır[677].

Kordatos'a göre ise, Venizelos'un seçim sonuçlarından dolayı kızmaya hakkı yoktur. Öncelikle zorla ve yabancı namluların eşliğinde Yunan halkının çocuklarını, emperyalist çıkarlar doğrultusunda savaşmak üzere Ukrayna ve Anadolu'ya göndermiştir. Yunanistan içinde bir baskı rejimi uygulanmış, siyasi rakipler ya sınır dışı edilmiş, ya da tutuklanarak hapse atılmıştır. Serbest olanlar da ses çıkaramamışlardır. Giparis'in yandaşları Atina ve Pire'de, Giritli jandarma ve subaylar tüm şehirlerde ve köylerde korku salmışlardır. Dolayısıyla Yunan halkı seçimlerde savaşa ve baskıya oy vermemiştir[678].

2. 1920 Seçimlerinin Akabinde Yunanistan'daki İktidar Değişikliği

Seçimleri kaybetmesinin akabinde Venizelos, hem başbakanlıktan, hem de parti liderliğinden ayrılarak Yunanistan'ı terk etmiştir. Bu arada, Anadolu'nun kaybedileceği korkusuyla kendisine diktatörlük ilan etmesini ve iktidarı bırakmamasını telkin edenler olmuştur. Bunlara Venizelos fakir ve aciz bir Yunanistan bulduğunu, O'nu Makedonya ve Trakya'ya, oradan da Anadolu'ya taşıdığını, İstanbul'da Yunan bayrağının dalgalandığını, Megali İdea'nın

675 Pelagidis, Mikrasiatikos Ke Pontiakos Ellinismos [Anadolu ve Karadeniz Helenizmi], s. 76-77.

676 Hronopulos, a.g.e., s. 155.

677 Psirukis, a.g.e., s. 132-136.

678 Kordatos, a.g.e., s. 543-547.

dörtte üçünün tamamlandığını, ancak Yunan halkının büyük bir Yunanistan istemeyip, 1897'lerin Yunanistan'ını istediğini ve ayrılma kararının kesin olduğunu beyan etmiştir. Gerçekten de, seçimlerden üç gün sonra Venizelos Yunanistan'dan ayrılmıştır. O güne kadar Antivenizelistler ağırdan almışlarsa da, Venizelos'un ayrılışıyla birlikte gösteriler başlamıştır. Bir aya yakın Atina "Yaşasın!" nidalarıyla inlemiştir. Antivenizelistler bu heyecan patlaması içinde hapishanede tutuklu bulunan arkadaşlarını da özgürleştirmişlerdir.

Elena Venizelu, "Eşimin mekan değişikliğine ihtiyacı vardı. 1920 seçimlerindeki başarısızlık ve Yunanistan'ın sınırlarını daha yeni genişletmişken ve zirvedeyken kendisine karşı düzenlenen suikast girişimi, O'nu üzmüştü. Sağlıklı, kendinden emin ve dengeli biri olduğu için dayanıyor, her türlü zorluğu aşıyordu. Kendisine karşı değil, hayatını vakfettiği vatanına karşı gerçekleştirilen haksızlıklara üzülüyordu... Evlenmemiz söz konusu olduğunda, eşim siyasetten tamamen çekileceğini ve bahçesiyle ilgilenmek ve tarlasını işlemek istediğini söylemişti. Ben, bu konu ile ilgili tereddüdümü ifade ettiğimde kızmıştı. Çalkantılar ve kaygı, başka yerde olmasının daha iyi olacağına inanamasına sebep olmuşlardı... Ancak siyasetten afyonlu ve vatanından büyülenmiş gibiydi. Tek varlık sebebi, vatanına hizmet etmekti. Sadece vatanının şanı için yaşıyor ve faaliyet gösteriyordu. Bu sebeple her şeyi bıraktı, ya da kendini sürgün etti. Bu, bir bağımlının yeminiydi. Öldüğünde, düşman durumundayken bile ülkesinde egemen olduğunu yazdılar. Bu küçük ülke için çok büyük olduğunu ve O'nun ihtirasının ölçüsüz olduğunu söylediler. Bu adamın büyüklüğünü, ülkenin yüz ölçümüne göre sınırlandırmak olası mıdır? Yunanistan'ı sevdiği için iddialı planları vardı. Çünkü Yunanistan'a da, kendisine de inanıyordu. 'İyimserlik, büyüklerin karakteridir' diyordu" demektedir[679].

Pinelopi Delta'ya göre de tüm Yunanistan "Yaşasın Venizelos!" diye bağırmış, ama O'na oy vermemiştir. Venizelos da sözünün eri olarak gitmeye, yani Yunanistan'dan ayrılmaya karar vermiştir. Venizelos Yunanistan'dan ayrılmadan önce kendisini ziyaret edenler arasında Delta da vardır. Delta'nın ifadesiyle, "Fırtınanın eğemediği bir ağaç misali, Venizelos dimdik ayaktadır" ve kendisine yapılan duygusal konuşmalar karşısında korktuğu için değil, ülkesinin hatırı için gitmesi gerektiğini söylerken, "ruhuna kadar üzgündür". Aldatıldığını, gerçekleştirilen büyük işlerde halkın kendisini takip ettiğini sandığını ifade etmiştir. Oysa halk yorgun ve bıkkındır. Kendisi halktan

679 Venizelu, a.g.e., s. 50-63.

büyük fedakarlıklar, kaldırabileceğinin de üstünde fedakarlıklar istemiştir. Venizelos halkın gücünü iyi analiz edemediğini, bu sebeple bu ağır yenilgiye sürüklendiğini vurgulamıştır. Kırgın olduğundan, boğuşacak gücünün kalmadığından söz etmiştir. O anda "Acaba cephede bana oy verdiler mi?" diye düşünmekte, ancak askerin subayının kendisine verdiği oyu kullandığını da bilmektedir. Yıllardan beri çocukları cephede olduğundan dolayı babaların kendisine oy vermediklerinden, kamuoyunun yapılanlarla ilgilenmediğinden, Megali İdea'dan vaz geçildiğinden, Yunanistan'ın kötü yönetildiğini bildiğinden, ancak dış meseleler hallolduğu için artık iç meselelerle ilgilenebileceğinden söz etmiştir. Venizelos halkın kendisine ya inanmadığını, ya da dış meselelerle yeterince ilgilenmediğini düşünmektedir. Venizelos karşıtlarının İzmir'in ne demek olduğunu anlamadıklarından ve Anadolu'nun işgalinin anlamını bilmediklerinden yakınmış, bazılarının "Küçük, ama dürüst Yunanistan!" sloganıyla hareket ettiklerinden bahsetmiştir. Tarihe karşı büyük sorumluluk taşıdığını ve hesap hatası yaptığını vurgulayan Venizelos, kazanılanların kaybedilmesi olasılığından ve elde sadece fedakarlıkların kalacağından da korkmaktadır. Yunanistan'da kalması için sebep görmemekte, bunun hükümetin işini zorlaştıracağını düşünmektedir.

Yeni Başbakan Rallis de Venizelos'a bir mektup göndererek, ülkede bulunması halinde yönetemeyeceğinden, düzeni sağlayamayacağından ve çatışmaları önleyemeyeceğinden söz etmiştir. Venizelos tüm arkadaşlarına, ortaya çıkan eserin olabildiğince korunabilmesi için hükümeti icraatlarında desteklemeleri önerisinde bulunmuştur. O gün yakınında bulunmuş olan Delta, Venizelos'un yıkım anında, şanlı anlardan daha da büyük olduğunu naklet-mektedir. "O, cücelerin yediği devdir ve O'nunla birlikte yüzyılların ideolojisi de yıkılmıştır".

Orada bulunanlar Venizelos'a, "Geri döneceksiniz. Bu halk sizi altı ayda geri çağıracaktır" demişlerdir. Venizelos'un buna yanıtı, "Altı ayda öyle büyük felaketler gelecek ki, bunları onarmak mümkün olmayacaktır. Ayrıca genç olmadığım gibi, kırgınım. Halkın beni onaylamaması, beni paramparça etmiştir" şeklinde olmuştur. Venizelos Rallis'in mektubunu emir olarak kabul etmekte, ancak dostlarına gelecekle ilgili kehanetlerini de ifade etmektedir: "Konstantin'i geri getirecekler. Sevr Antlaşması bizi kurtaramayacak. Konstantin'in dönüşü, ittifak antlaşmalarını bozacak. Bu antlaşmalar bozulunca da, büyük sınırları koruyacak yeterli askerimiz olmayacak. Ne de şu anki askerin ikmalini yapabilecek imkanımız olacak...". Venizelos'un, belki kendisinin de bilmediği için dostlarına söylemediği, Dolmabahçe Sarayı'nın

karşısına demir atmasını sağladığı Averof'un tüm mürettebatının, subaylarının ve erlerinin seçimlerde siyasetine oy vermedikleridir.

Venizelos, beraberinde sadece birkaç arkadaşı olduğu halde Pire'den "Narkissos" buharlı gemisine binmiş, vedalaşma anında Petros Vulgaris'e son sözleri "Katil gibi gidiyoruz!" olmuştur[680].

Yunan tarih kitaplarında, Venizelos'un 1920 seçimleri akabindeki davranışlarıyla bağlantılı olarak, O'nun Yunanistan'ın rejimiyle ilgili tutumunun değerlendirildiği göze çarpmaktadır. Venizelos'un 1917'de olduğu gibi, 1920'de de cumhuriyet rejimine geçilmesi konusuna ihtiyatlı yaklaştığı, böyle bir rejim değişikliğinin Yunanistan'da ve yurt dışında karışıklıklara sebep olacağını fark ettiği söylenmektedir. 1920'de konu yine gündeme geldiğinde, aynı sebeplerle reddetmiştir.

Rejim değişikliği konusunu bir makalesinde ele almış olan Papakosmas, 1910 yılında Yunan siyasi yaşamına ilk girdiği andan itibaren, Venizelos'un hanedanla bir prensip anlaşması yapmaya çalıştığını kaydetmektedir. Böyle bir anlaşma düzenlemelere izin vereceği gibi, tahtın despotça uygulamalarını engelleyecektir. Papakosmas'a göre Venizelos meşruti monarşiyi, Yunanistan için en iyi idare şekli olarak görmüştür. Venizelos demokratik cumhuriyeti yerleştirmeye çalışan, cesur bir devrimci değildir. 1920 seçimlerini kaybedince, anayasal düzenlemelere de gidememiştir[681].

Venizelos 1931 yılında Ventiris'e, 1917-1920 döneminde izlediği siyaseti analiz eden bir mektup göndermiştir. Venizelos mektubunda, Kasım Olayları'na (Noemvriana)[682] kadar monarşik sistemin yıkılmasını da, Konstantin'in değiştirilmesini de reddettiğini kaydetmektedir. Bunun sebebi, Konstantin'in sonunda kendi siyasetlerini kabul edeceğiyle ilgili taşıdığı umuttur. Çünkü ulusal birliğin sağlanması, mücadelede başarıyı garanti edecektir. Ancak Kasım Olayları'ndan sonra Konstantin'in tahtta kalması imkansızlaşmıştır. Buna rağmen pek çok sebepten dolayı, rejim değişikliği noktasına gelmekten kaçınmıştır. Demokratik cumhuriyeti yerleştirmenin iç parçalanmalara sebebiyet verebileceğinden, diktatörlüklerin söz konusu olabileceğinden ve zor olan durumu daha da zorlaştırabileceğinden korkmuştur.

---

680 Delta, a.g.e., s. 60-73.

681 Viktor Papakosmas, "Eleftherios Venizelos Ke To Zitima Tu Avasileftu Dimokratiku Politevmatos [Eleftherios Venizelos ve Kralsız Demokratik Rejim Meselesi] 1916-1920", **Meletimata Giro Apo Ton Venizelo Ke Tin Epohi Tu [Venizelos ve Dönemi İle İlgili İncelemeler]**, Atina: Ekdosis Filippoti [Filippoti Yayınları], 1980, s. 485-499.

682 Bkz. s. 101,

Venizelos, "Tahtı ortadan kaldırıp diktatörlüğü üstlenseydim, bu ulusal meselelere nasıl yansırdı, bilemem" demektedir. Böyle bir şeyin, ancak kendisinin "diktatör kumaşından" olması halinde olabileceğini kaydeden Venizelos, "Ben böyle bir kumaştan değilim" vurgusunu yapmaktadır. Venizelos dağılmış olan meclisi çağırmayı yeğlemiş[683] ve yeni bir seçim yapmayı ertelemiştir. Çünkü o dönemde seçim yapması halinde, hükümetine oy verilmeyeceğini bilmektedir. Bunun da sebebi, "askerin zehirlenmiş" olması ve Kasım Olayları'nın sebep olduğu abluka dönemidir. Dolayısıyla Mayıs 1915 meclisinin anayasal bir şekilde dağılmadığını düşünerek, halkın bu tarihte onayladığı siyasetini uygulamak istemiştir. "Bunun ürünü toplandıktan sonra", halkı yeniden seçimlere çağırarak onayını isteyecektir. Ancak 1920 Kasım ayında gerçekleştirilen seçimlerle birlikte, engeller ortaya çıkmıştır.

Venizelos Sevr Antlaşması tam manasıyla uygulanana kadar seçimleri ertelemediği konusunda kendisine ciddi suçlamalar yöneltildiğini ve bunu yapması halinde halkın kararının farklı olabileceğinin söylendiğini kaydetmektedir. Dolayısıyla mektubunda, bu konuya da açıklık getirmiştir.

Venizelos muhalefetin 1919 yılı Mayıs ayından itibaren seçimlere gidilmesi ile ilgili taleplerini, savaş sebebiyle seçimlerin ertelenebileceğini, başka devletlerin de bu yola baş vurabildiklerini, barış antlaşmasının imzalanmasını beklemenin uygun olacağını söyleyerek reddetmiştir. Sevr Antlaşması imzalandıktan sonra ise, seçimleri daha fazla ertelemek için mazeretinin olmadığını düşünmüştür. Uyguladığı siyasetin sonuçları, imzalamış olduğu antlaşmada yazılıdır. Seçim sonuçlarıyla ilgili kaygıları olsa da, halkın yapılanları anlayacağını düşünmüştür. Kendisinin de, Sevr Antlaşması'nı uygulatmak için gereken atılımı yapmadan önce, halkın siyasetini onayladığını görmeye ihtiyacı vardır.

Venizelos hatasının hanedanı sonlandırmamak olmadığını, Aleksandros'un ölümü üzerine Konstantin ve büyük güçlerle tahta anayasal veliaht Georgios'un çıkması için görüşmek üzere seçimleri ertelememesi olduğunu ifade etmektedir. Böyle bir çözümün kabulü, Venizelos'a göre imkansız değildir. Bu çözümün kabul edilmesi halinde ulusal birlik sağlanabilir ve seçim sonuçları da bambaşka olabilirdi. Sonuç Kasım 1920'de alınana benzer olsa dahi, İtilaf Devletleri üzerinde Konstantin'in yeniden tahta çıkması halindeki gibi bir terslik yaratmaz, kendisi de Yunanistan'ı terk etmek zorunda kalmayarak, Atina'da yeni idarecilerle ilişki halinde onları temel hatalarından

683 Bkz. s. 106.

uzaklaştırabilirdi. Venizelos, "Görüşümde ısrar etmiş olsaydım, büyük bir olasılıkla onu uygulatabilirdim. Israr etmediğim için hatam sadece büyük değil, aynı zamanda affedilir gibi değildir" demektedir.

Venizelos Ventiris'e gönderdiği bu mektupta "affedilemez hatasını" itiraf etmesinin akabinde, bunun hafifletici sebeplerini de saymaktadır. 1920 sonbaharında, uzun mücadelelerden dolayı bitkindir. Mücadelesi 1915 Şubat'ında başlamış ve yaklaşık altı yıl sürmüştür. Bu bitkinliğinin, suikast girişiminden sonra psikolojik bir yönü de bulunmaktadır. Çünkü bu girişim bireysel olmayıp, bir grubun etkinliğidir. Venizelos, "Tüm iyi niyetime rağmen, soydaşlarımın büyük bölümüne beni öldürmekten başka çare olmadığını düşündürdüm" demektedir. Dolayısıyla Georgios çözümünü kabul ettirmek konusunda aşılması gereken engeller, o an sahip olduğu manevi gücün üzerindedir. (Taht Prens Pavlos'a önerilmiş, ancak Pavlos bu öneriyi babası ve kardeşinin taht üzerindeki hakları devam ettiğinden dolayı yasadışı addederek reddetmiştir)[684].

Venizelos mektubunun sonunda yine diktatörlük konusuna geri dönmekte, "Damarlarımda mavi kan olmadığına göre, Yunanistan'ı yönetmek için tanrısal buyruğa sahip olduğumu da düşünmüyorum. Halka kulak vermeden idare etmeye devam etseydim, kendimden nefret ederdim... Yeteneksiz olduğum rolü oynamakta ısrar etseydim, çok başarısız olurdum" demektedir. Venizelos herhangi birinin, kendisinin 1920 sonbaharında bulunduğu noktada olması halinde seçimleri erteleyeceği ve iktidarını bir on yıl daha uzatacağı inancındadır. Venizelos'un 1920 seçimlerine kadar olan son iktidar döneminde anayasa yürürlükte kalmış, askeri sebeplerden suçlu bulunanlar dışında hiç kimse, rejime karşı faaliyetlerinden dolayı yaşamını yitirmemiştir. Venizelos, buna rağmen Yunan halkının büyük bölümünün kendisini zalim olarak nitelendirdiğinden ve kendisinden kurtulmak için Sevr'i yırttığından yakınmaktadır[685].

17 Kasım (4 Kasım)'da seçimlerden çıkan hükümet, Kral Naibi Kunduriotis'in huzurunda yemin etmiş ve Başbakanlığı Dimitrios Rallis üstlenmiştir. Rallis aynı anda Dışişleri Bakanlığı ile, geçici olarak Adalet Bakanlığı'nı üstlenmiştir. Çaldaris İçişleri ve geçici olarak Ulaşım, Zaimis Kilise ve Eğitim ile geçici olarak Sosyal Hizmetler, Kalogeropulos Ekonomi ve

684 Yannopulos, a.g.e., s. 141.

685 Ventiris, a.g.e., s. 423-427.

geçici olarak İaşe, Mavromihalis Ekonomi ve geçici olarak Tarım, Gunaris Harbiye ve İoannis Rallis Denizcilik Bakanlıklarını üstlenmişlerdir.

25 Kasım (12 Kasım)'da Yüksek Komiser Kanellopulos İstanbul'dan Başbakan Rallis'e gönderdiği telgrafında, seçim sonuçlarının Rum nüfusu kötümserliğe sürüklediğini ve şiddetli bir kızgınlığa sebep olduğunu bildirmiştir. Rumlar, İngiliz ve Fransızların Yunanlılara bundan böyle güvenmeyeceklerini zannetmektedirler. Rumların böyle düşünmesinin sebeplerinden biri, cephedeki Yunan Ordusu'nun disiplininin bozulduğuna ilişkin gelen söylentilerdir. Türkler seçim sonuçlarından dolayı bayram yapmışlar ve Levantenler Rumlarla alay etmişlerdir. Kanellopulos müttefikleri ve Rumları dış politikada değişiklik olmayacağı konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Başbakan Rallis bu telgrafı hemen yanıtlamış, Rum ve müttefik çevrelerine dış politikada değişiklik olmayacağı konusunda güvence vermeye çalışmıştır.

Bu arada 17 Kasım (4 Kasım)'da I. Georgios'un dul eşi Kraliçe Olga, Amiral Kunduriotis'in yerine geçerek, kral naipliğini üstlenmiştir. Liberal Parti (Komma Ton Fileleftheron) liderliğini ise, ölçülü biri olarak tanınan Daglis üstlenmiştir. Hering, Venizelos'un son dönemde Daglis'e tam manasıyla güvenmediğini kaydetmektedir. Liberaller Kulübü, üyeleri ortadan kaybolduğu için bürolarını kapatmıştır. Antivenizelistler 5 Aralık (22 Kasım) tarihinde Konstantin'in yeniden tahta getirilmesi için halkoylamasına gitmişlerdir. Hronopulos'a göre "halkoylamasının sonucu son derece görkemli olmuş, 783.599 seçmen Konstantin'e oy verirken, 4345 kişi karşı oy kullanmıştır".

18 Aralık (5 Aralık) 1920 tarihinde Pinelopi Delta defterine, "Halkoylaması yapıldı ve yarın Konstantin geliyor. Atina ve Pire'de 80 bin seçmenin katıldığı seçimlerde, Venizelistler ve işçiler de oy kullanmasına rağmen Konstantin'e 125 bin oy kullanılmıştır. Epir'de 400 seçmenin bulunduğu bölgelerde 1200 evet çıkmıştır" notunu düşmüş ve halkoylamasında şike yapıldığını ima etmiştir. Delta Selanik'te Yahudilerin "Venizelistler iflastadır" dediklerinden, Yahudilerle Türklerin "Yaşasın Konstantin (Koços)!" diye bağırdıklarından söz etmektedir. Halkoylamasından önce büyük gösteriler yapılmış, balkonlardaki prensler halkı selamlayarak teşekkür etmişlerdir[686].

Konstantin 19 Aralık'ta Atina'ya geldiğinde, son derece coşkulu karşılanmıştır. Atina halkına yönelik konuşmasında Konstantin minnetini ifade ettikten sonra, Yunanistan'la büyük devletler arasındaki ilişkilere değinmiş,

686 Delta, **a.g.e.**, s. 73-76.

"müttefiklerle daha temiz ilişkilerin sağlamlaştırılması için her türlü girişimde bulunacağını" vurgulamış ve "şanlı Yunan askerinin" asırlık beklentileri yerine getirmek için gösterdiği yiğitliklerden duyduğu sevinci dile getirmiştir. Hronopulos'a göre bu ifadeler, Yunanistan'ın Anadolu'daki harekata devam edeceğine dair ilk imalardır. Sonraki süreçte, buna ilişkin daha açık beyanlar da söz konusu olmuştur.

Daglis ve meclisteli Liberallerin büyük bölümü ılımlı bir çizgi izlemişler, Kral'ı tanımışlar, ancak O'nunla ilişki kurmaktan kaçınmışlardır. Liberaller, mecliste maruz kaldıkları hakaretlere rağmen, sürekli meclis toplantılarına katılmışlardır. İlk başlarda hükümeti dış politikasında tam, sonraki süreçte de en azından askeri konularda desteklemişlerdir[687].

3 Aralık (20 Kasım) 1920'de, yani Konstantin için gerçekleştirilen halkoylamasından iki gün önce müttefikler Yunan hükümetine, Konstantin'in tahta getirilmesinin ilişkileri kötü etkileyeceğini ifade ettikleri bir nota vermişlerdir. Bundan altı gün sonra ikinci bir nota daha verilmiş ve bununla, Konstantin'in yeniden tahta getirilmesi halinde Yunanistan'ın müttefiklerden hiçbir ekonomik destek alamayacağı ifade edilmiştir.

İstanbul'da müttefiklerin verdikleri notalar öğrenildiğinde, durum Rumların gerginlik yaşamalarına sebep olmuştur. Yüksek Komiser Kanellopulos 5 Aralık (22 Kasım)'da Yunan Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafında, Rum derneklerinin temsilcileriyle kalabalık bir halk kitlesinin Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi (Ellinikos Fillologikos Sillogos Konstantinupoleos) salonunda bir toplantı gerçekleştirdiklerini, Helen nüfusun ulusun üstün çıkarlarını düşündüğünü ve Konstantin'in tahta getirilmesinin yıkıma sebep olacağından korkarak halkoylamasına karşı olduğunu bildirmiştir.

7 Aralık (24 Kasım) tarihinde Kanellopulos bakanlığa, Patrikhane Vekili Bursa Metropoliti Dorotheos'un Konstantin'e hitaben ve vatanın kurtuluşunun O'nun taleplerinden vaz geçmesine bağlı olduğunu ifade ettiği telgrafını bildirmiştir. Buna karşılık Kanellopulos'a gönderilen telgraf, Başbakan Rallis'in tepkilerini içermektedir[688].

687 Hering, a.g.e., s. 952-953; 961.

688 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: **1**, s. 60-64.

Venizelos'un halefleri, savaşa devam etme kararı almışlardır. Psirukis bunu, "Antivenizelistler iktidara gelir gelmez, halkın taleplerine ters düştüler. Seçimlerde barış taraftarı olarak oy aldıkları halde, seçim sonrasında hemen yabancıların uşağı oldular. Kötülük bununla da bitmiyordu. Antivenizelistlerin iktidara gelişi, her şeyin yeniden düzenlenmesi demekti" sözleriyle eleştirmektedir[689]. Hronopulos ise durumu, "müttefiklerden yana kayma, geçmişteki olayları reddetme" olarak yorumlamakta ve Venizelos'un yerine geçenlerin, neden "bu büyük olduğu kadar cüretkar ve güvenilemeyecek mücadeleye" devam etme kararı aldıklarını sorgulamaktadır. Neden varolan problemler karşısında direnme cesaretini gösterememişler ve kahramanca bir karar alamamışlardır?

Gunaris Anadolu Harekatı sonrasında, bozgundan sorumlu tutulanları yargılayan mahkemeye sunduğu yazılı savunmasında, "İktidarı alan bizler harekatı askıda bulup, Yunanlılar olarak sadece ulusal çıkarlara yöneldik ve bunun başarılı olması için tüm gücümüzü kullandık. Askeri ve diplomatik arenada her türlü yöntemle, sadece ulusal hedeflerin başarısı ve ulusal emellerin gerçekleşmesi için çalıştık" demiştir. Gunaris'e göre, bunu isteseler dahi Anadolu'yu boşaltmaları, hatta düşünmeleri olasılığı yoktur[690].

Aynı soruyu yanıtlayan Ksenofontas Stratigos, hükümetin önünde iki yolun bulunduğunu ve bunun, Anadolu Harekatı'na devam etmek, ya da bundan vaz geçerek Anadolu'yu terk etmek olduğunu, Anadolu'daki harekattan vaz geçilmesi halinde de söz konusu coğrafyada bulunan Helen nüfusun akibeti konusunun gündeme geleceğini ifade etmektedir. Stratigos bununla ilgili olarak Gunaris'in "Bu zavallı halk ne olacak?" dediğini, ayrıca Yunanistan'ın büyük güçlere verdiği sözleri geri alması gerekeceğini kaydetmektedir[691].

Yannopulos iktidara gelenlerin siyasetiyle ilgili olarak bir başka olguya daha dikkat çekmekte ve "Konstantin'in tahta getirilmesine müttefikler tepkili olunca, onların taleplerini gerçekleştirecek bir siyasete gittiler ve savaşa devam ettiler. Zafer coşkusu içinde de, bunu omuzlayabilecek güçte olmadıklarını anlayamadılar" demektedir[692].

---

689 Psirukis, a.g.e., s. 138.

690 Hronopulos, a.g.e., s. 156-159.

691 Stratigos, a.g.e., s. 143-144.

692 Yannopulos, a.g.e., s. 145.

3. 1920 Seçimlerinin, Anadolu'daki Yunan Ordusu Üzerindeki Etkileri

Seçimlerin Yunan Ordusu üzerinde büyük etkisi olmuştur. Şunu da belirtmemiz gerekir ki subay ve erlerin günlüklerine kaydettikleri notlar, seçim öncesinde de orduda bölünmüşlük yaşandığına işaret etmektedirler. Örneğin Gonatas anılarında, "22 Nisan (9 Nisan)'da 1. Tümen'in 1744/8.4.20 sayılı emrini aldım... 4. Piyade Alayı Komutanı Georgios Ziras'ı rejimi sabote etmek, subayların iki kampa bölünmesi, Paskalya'da Kral'ın lehine yasaklı şarkı olan 'Kartalın Oğlu'nu söyledikleri... nedeniyle sorgulamam isteniyordu. Bütün bunlar, Ziras tarafından yaverlik görevinden alınan Yüzbaşı Leontokanakis tarafından ihbar edilmişlerdi... Ancak sonuç Ziras'ın lehine, Leontokanakis'in aleyhine oldu" diye kaydetmektedir[693].

11 Kasım (29 Ekim) 1920'de Nikos Vasilikos günlüğüne, "Seçim arifesinde bulunuyoruz. Ne yazık ki cephede de siyasi mayalanmalar başladı. Pek çokları Venizelist oluşumları fanatikçe karalayarak, savaştan hoşlanan tiranın düşmesiyle barışın ve tezkerenin geleceğine inanıyorlar. Bu, acıklı bir yanılgıdır..." notunu düşmüştür. Vasilikos'un seçimlerden sonra düştüğü notta ise, "... Üç gündür sonuçları öğrenmeye çalışıyoruz. Biz Venizelistler, dev siyasetçinin seçimleri kaybetmesiyle ilgili haberleri son derece teferruatlı veren İstanbul gazetelerini takip ediyoruz..." denilmiştir[694].

Pliziyotis yaşananlara duyduğu tepkiyi, "Seçimler yapıldı ve kimseye oy vermedim" sözleriyle anlatmıştır[695]. Daha da önemlisi Pliziyotis'in günlüğünde Yunan Ordusu'nda varolan, 'Eski Yunanistanlı' ve 'Anadolulu' ayrımını ortaya koyan ifadelerin yer almış olmasıdır. Pliziyotis Konstantin için yapılan halkoylamasıyla ilgili olarak 5 Aralık (22 Kasım) 1920 tarihinde günlüğüne, "... Halkoylaması yapıldı. Ancak biz Anadolulular oy kullanmadık. Çünkü biz gönüllüleriz!!! Dolayısıyla Yunanistan'ın kralının kim olduğu bizi ilgilendirmiyor... Biz gönüllüler neler çekiyoruz. Ancak bunda kimsenin kabahati yok..." notunu düşmüştür[696].

Pliziyotis'in 22 Aralık (9 Aralık) 1920 tarihinde düştüğü not, 'Kartalın Oğlu' Marşı'nın seçim sonrasında kazandığı öneme işaret etmektedir. Plizyotis, "Dün gece geç vakit bir olay yaşandı. Çay içmemizin akabinde kazanı yıkayan

693 Gonatas, a.g.e., s. 138.

694 Vasilikos, a.g.e., s. 52.

695 Pliziyotis, a.g.e., s. 105.

696 A.e., s. 115.

bir asker, bulaşık suyunu pencereden dışarı dökmüş. O anda borazancılar dönüyorlarmış ve kapıda durmuş 'Kartalın Oğlu'nu çalıyorlarmış. Su üzerlerine dökülmüş. Bu durum, bir yanlış anlaşılmaya sebebiyet verdi. Bölüktekilerin çoğu Anadolulu ya da Giritli olduklarından dolayı, az kalsın bölük altüst olacaktı. Neyse ki, sonunda uzlaşı sağlandı..." diye kaydetmektedir.[697].

Veremis, Venizelos'un subaylarla olan ilişkisini irdelediği makalesinde, 1917 Temmuz'uyla 1920 Kasım'ına kadar geçen sürede yaklaşık bin beş yüz subayın ordudan ihraç edildiğine; emekliye sevkedildiğine ya da rejim karşıtı olarak açığa alındığına dikkat çekmektedir. Veremis'e göre bu ihraçlar, "bir tepkiler paradoksu oluşturmuştur ki, bu da yeni ihraçlara sebep olmuştur". Liberallerin lider kadrosunun taktik hataları ve Kralcıların da propagandasının sonucu olarak, 1917 ile 1918 yılları arasında Yunan Ordusu müttefiklerin yanında savaşırken, pek çok isyan söz konusu olmuştur. Ulusal Savunma (Ethniki Amina) subayları[698], çoğu zaman büyük zorluklarla bu isyanları bastırabilmişlerdir. Sürgündeki Konstantin, asker taraftarlarının hükümete karşı ayaklanması hedefine ulaşmaya çalışınca, hükümet de karşıtlarını sert bir şekilde ihraç etmek zorunda kalmıştır. Bu rekabetin oldukça dramatik bir yönü daha vardır ki, o da siyasi mücadelenin uzağında olan subayların da mesleki olarak söndürülmesidir. Veremis, General P. Kontoyannis'i buna örnek olarak vermektedir. Eğitimli ve mantıklı bir subay olan Kontoyannis, iki cephe içinde de yer almadığı, ya da almak istemediği için her iki cephe tarafından da engellenmiştir.

Venizelos'un 1920 Kasım'ında seçim yapılacağını ilan etmesi taraftarlarını kaygılandırmış ve 1919 yazından itibaren bir grup binbaşı ayaklanma tasarlamışlardır. Bunların amacı, Venizelist rejimin sonsuza dek sürdürülmesidir. Ancak bu gayret, Venizelos'un kendisi tarafından yüreklendirilmemiştir. Aleksandros Mazarakis Enian anılarında, 1920'de Kurmay Başkanı olan Pagkalos'un, Venizelos'un seçimleri kaybetmesi halinde darbeyle oluşturulacak bir askeri hükümette, kendisine İçişleri Bakanlığı'nı önerdiğini naklet-miştir. Ancak seçimlerde baskı uygulanması konusundaki bir takım sınırlı olaylar dışında, sonuçlara yönelik hiçbir örgütlü şiddet, ya da sonuçları değiştirmeye yönelik bir girişime rastlanmamıştır. Kaldı ki ordunun oyları da, seçimin sonucunu değiştirmemiştir. Venizelos ise, daha asker oyları sayılmadan yenilgiyi kabul etmiştir[699].

---

697 A.e., s. 123-124.

698 Bkz. s. 98-99.

699 Veremis, "Eleftherios Venizelos Ke İ Aksiomatiki [Eleftherios Venizelos ve Subaylar] 1909-1924", s. 568-570.

Gonatas anılarında, seçimlerle gelen değişimin kaygı yaratmasının sonucu olarak, bazı subayların kendisinden Atina ile temas kurmasını istediklerini nakletmektedir. Kendisinden Atina'ya, "bir takım kişisel tatminler için önceki dönemde ihraç edilmiş yeteneksiz subayların gönderilmemesi gerektiğini" anlatması istenmiştir. Gonatas Atina'ya gitmemişse de, biri Harbiye Bakanlığı'nda personel müdürü olan Albay Digenis'e ve diğeri Genelkurmay'daki Eksadaktilos'a olmak üzere iki mektup göndermiştir. Gonatas bu mektuplarında derhal yeni bir başkomutan ve kurmaybaşkanı gönderilmesini vurgulamıştır[700].

Kleanthos K. Bulalas da, "Ne yazık ki dostluk ruhu yerine cephede ayrımcılık ve particilik ruhu yayılmıştır. Sonuç, Anadolu'daki askeri birlik bürolarının, parti merkezlerine dönüştürülmesidir. Yunanistan'da öncesinde parti ajanı olarak kullanılmış olan ihraç edilmiş subayların yerleştirilmesiyle... orduda geniş bir korku dalgası yayılmıştır. Askerler kollayıcıları sayesinde, birliklerine dönmeyecek şekilde Yunanistan'a gitmek üzere izin alıyorlardı. Yeteneksiz subaylar önemli görevlere getiriliyordu" demektedir[701].

Bujak'a göre de, evvelki rejimin ihraç ettiği bin beş yüz subayın tekrar hizmete alınmasıyla, "Yunan Ordusu can evinden vurulmuştur". Yeniden hizmete çağrılan subaylar yüksek rütbelere sahip olmuşlardır. Pek çok da general atanmıştır. Kadrolar, bütçeyi aşacak şekilde doldurulmuştur. Buna karşılık pek çok subay da ihraç edilmiş, ya da yeni rejimde çalışmak istemediklerinden kendi arzularıyla orduyu terk etmişlerdir. Bu suretle, yeniden silahına sarılacak ve savaşacak olan Anadolu Ordusu tahrip edilmiştir. Bujak bu atamalarla Yunan Ordusu'nun, birkaç hafta içinde tarihte örneğine rastlanamayacak şekilde değişime uğradığının ısrarla altını çizmektedir[702].

Spiridonos da seçim kararının cephede kaynaşmalara sebep olduğunu ifade etmektedir. Seçimlerden önce parti temsilcileri birliklerde konuşmalar yapınca, askerler arasında muhalefeti destekleyen odaklar oluşmuştur. Bunlarla, yıllardır savaş halinde olmaktan yorgun düşmüş Venizelistler de işbirliği yapmışlardır. Seçim sonucuna müdahale girişimi, askeri birliklerdeki disiplini bozmuştur. Spiridonos, Türklerin de bu girişimleri takip ettiklerini

---

700 Gonatas, **a.g.e.**, s. 151.

701 Kleanthos K. Bulalas, **İ Ellas Ke İ Sighroni Polemi [Yunanistan ve Yakın Tarihteki Savaşlar]**, Atina: 1965, s. 276-277.

702 Bujak, **1918-1922 Yunan Ordusu'nun Seferi**, Çev. İbrahim Kemal, İstanbul: Askeri Matbaa, 1939, s. 14.

kaydetmektedir. "Neyse ki Padişahçılarla Kemalistler savaş halinde olduklarından dolayı, önemli hadiseler gerçekleşmemiştir". Spiridonos ayrıca, karargah çevresinde Konstantin lehine naralar atıldığına işaret etmektedir. Öyle ki Başkomutan Paraskevopulos, Türklerin durumdan yararlanmaması için tam bir disiplin emretmiştir. Seçimlerden sonra bir karmaşa yaşanmışsa da, cephenin güvenliğini bozacak boyuta ulaşmamıştır. Bu durum, yeni başkomutan Papulas gelene dek sürmüştür.

Seçimlerin akabinde, daha önce ordudan ihraç edilenlerin yeniden göreve çağrılmasını Spiridonos, "Hiç şüphe yok ki bunların çoğu, çok iyi askerlerdi. Ancak göreve getiriliş şekilleri yanlıştı. Seçim öncesi hizipçilik hareketleri, karşılıklı güveni sarsmıştı. Seçim sonrası hükümetin bunları yeniden göreve çağırması bazı zorluklara sebep olmuştur. Bunlar, hazır olmadıkları görevlere getirildiler. Savaşta, birlikleri yönetecek birikime sahip değillerdi" sözleriyle eleştirmektedir.

Spiridonos'a göre seçimlerden önce ordu, başarılı ya da başarısız bir dizi mücadele vermiştir. Bu muharebeler esnasında her subayın yeteneği ve verimliliği ortaya çıkmış ve ordu için yararlı bir düzen kurulmuştur. Savaşta yeterlilik gösteremeyenler ya uzaklaştırılmış, ya da geri hizmetlere verilmiştir. Diğer taraftan savaşta verimlilik gösterenler, yeteneklerini gösterebilecekleri yerlere yerleştirilmişlerdir. Bu şekilde ordu, en savaşkan hale getirilmiştir. Oysa denenmemiş yeni subayların görevlere getirilmesi, ordunun savaşma yeteneğini düşürmüştür. Özellikle bu durum Mayıs 1921'e dek devam etmiş, bu tarihten sonra yeni subaylar da savaş deneyimine sahip olmuşlardır. Bunun yanında, ordu bürolarının ve kurmay dairelerinin işleyişlerinde de önemli sorunlar yaşanmıştır.

Antivenizelist cephenin seçim zaferi, Konstantin'in Yunanistan'a geri dönmesi ve ordudaki Venizelist subayların ihraç edilmesi, bir grup siyasetçi ve subayın İstanbul'da yeni bir Ulusal Savunma (Ethniki Amina) Hareketi oluşturmalarına sebep olmuştur. Spiridonos, İstanbul'a kaçan dördü general olan altmış subayın akıl almaz davranışının, Yunan Ordusu'nun prestijini son derece kötü etkilediğini nakletmektedir. Bunlar İstanbul Rumlarının yardımlarıyla yaşamışlar ve "dostun, düşmanın alaylarına sebep olmuşlardır". Oysa ki, Yunanistan'ın savaş verdiği dönemde, onların hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Kaldı ki çoğu, ordunun en deneyimli subaylarıdır. "Firar ederek yaptıkları kötülük, açıklanır gibi değildir"[703]. Ulusal Savunma (Ethniki Amina)

---

[703] Spiridonos, a.g.e., s. 104-108.

Hareketi içinde K. Mazarakis Enian, Epam. Zimvrakakis, G. Kondilis, Nap. Zervas, Dim. Flulis, Pav. Kaçotas, Kalomenopulos ve Vakkas gibi pek çok seçkin asker yer almıştır.

Orduda gerçekleştirilen yeni atamaları Venizelistlerin bakış açısıyla değerlendiren Pinelopi Delta 1 Haziran (19 Mayıs) 1921 tarihinde günlüğüne, "Yollar yeni subaylarla dolu. Giysileri yepyeni, altın sırmaları parlıyor. Bu üniformalar siper görmediler, onları barut yakmadı, hiçbir zaman da cepheyi görmeyecekler... Bu subaylar para, maaşlarının iki katı olmasını istiyorlar lakin, şan istemiyorlar. Şan, kan ve cefa ile kazanılır. Kahveler, bunlarla dolup taşıyor. Sadece 'bizim çocuklarımız' cepheye gittiler... Hastaneler de bizim çocuklarımızla dolu, yaralılar. Diğerleriyse yeni üniformalarıyla 'Caprice' ve 'The Russe'ları dolduruyorlar ve sabahlara kadar dans ediyorlar. Bu, iki farklı ideolojidir. Venizelistler sessizce savaşmaya devam ediyorlar. Kralcılar ise bağırıyor, yırtınıyor, kahvehanelerde oturuyor, fakat savaşmıyorlar. Venizelistler bazı silahşörlerden şüphelendiklerinde, onları cepheden alarak geri hizmetlerde görevlendiriyordu. Kralcılar ise, herhangi birinin Venizelist olduğundan şüphelendiklerinde, onu ilk hatta gönderiyorlar. Ateş hattına. Çünkü onun iyi savaşacağını biliyor ve onun vurulmasını umut ediyorlar. Venizelistlerden ne kadar fazla ölürse, o kadar işlerine yarıyor. İşte bu iki farklı ideolojidir" notunu düşmüştür[704].

Kralcılar Haciantoniyu'nun ifadesiyle, "geçmişin unutulması için ordu birliklerinin isimlerini dahi değiştirmişlerdir". Bunun yanında Pagkalos başta olmak üzere kurmay subaylar Othoneos, Hacimihalis, Aleksandros Mazarakis Enian; kolordu komutanları olan K. Nider, Mavromihalis, D. İyoannu, dokuz tümen komutanından yedisi ve pek çok da alay komutanı değiştirilmiştir[705]. Plastiras görevde alıkonulan az sayıdaki Venizelist subaylardandır. Alayı, son derece özgür bir şekilde Antivenizelistler lehine oy kullanmış, evzonlarının çoğu Kral yanlısı oldukları halde O'nun kalmasını isteyerek ayaklanmışlardır.

Plastiras'la ilgili olarak Gonatas, olayın başka bir boyutunu daha gözler önüne sermektedir. Gonatas'a, Yüzbaşı Spencos'un şikayeti üzerine Plastiras'ı sorgulaması emredilmiştir. Plastiras Konstantin aleyhine konuşmak ve Ulusal Savunma (Ethniki Amina) Hareketi'ne mensup olmayan subaylara karşı bir takım aşırılıklara gitmekle suçlanmaktadır. Gonatas'ın o güne kadar

704 Delta, a.g.e., s. 104.

705 Haciantoniyu, Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922, s. 129-130.

Plastiras'la hiçbir ilişkisi olmadığı gibi, O'nu şahsen de tanımamaktadır. Ancak araştırma bunun tam tersini ortaya koymuştur. Albay Plastiras iyi bir alay komutanı olup, yiğit, ahlaklı ve her şekilde tarafsız bir subaydır. Seçim öncesi süreçte, askerlerinin olaylara dahil olmasını yasaklamıştır. Gerçekleştirilen soruşturma, şikayette bulunan yüzbaşının yeni durumdan yararlanarak paye almak istediğini ortaya koymuştur[706]. Plastiras'ın "Evzonohori (Evzonköyü)" adını verdiği kışlasında hayat devam etmiştir. Plastiras'ın arkadaşı N. Deas'a 1921 yılı Şubat'ında, vatan için her türlü bencilce düşünceden arındığını ifade ettiği söylenmektedir[707].

İlk şaşkınlıktan sonra Paraskevopulos göreve bağlılık, yasal hükümete itaat tavsiye etmiş ve 16 Kasım (3 Kasım) tarihinde Atina'ya istifasını sunmuştur.

Dusmanis tutukluluk halinin sona ermesiyle Atina'ya dönmesinin akabinde[708], Harbiye Bakanı Gunaris'le buluştuğunu ve birlikte durum değerlendirmesinde bulunduklarını nakletmektedir. Gunaris, Balkan Savaşları'na korgeneral rütbesiyle katılmış, Konstantin'in yaverliği, genelkurmay başkan yardımcılığı ile başkanlığı görevlerini yürütmüş ve ayrıca Askeri Akademi'de (Sholi Evelpidon) öğretim üyeliği yapmış olan Dusmanis'e[709], "Şimdi Anadolu Ordusu konusunu düşünmeliyiz. General Paraskevopulos hiçbir şekilde orduda kalmak istemiyor ve zaten istifa etti. Komutan olarak kimi önerirsiniz?" sorusunu yöneltmiştir. Dusmanis ön çalışma yapmadan geldiği halde, orduyu yönetebilecek yetenekte birinin ismini vermiştir. Ancak Gunaris, bu kişinin atanmasının orduda iyi yankı uyandırmayacağını, dolayısıyla atanmasının mümkün olmadığını söylemiş ve "Papulas'ı göndermeye karar verdik" demiştir. Bunun üzerine Dusmanis Papulas'la ilgili görüşlerini beyan ederek, Gunaris'in görüşünü değiştirmek istemiştir. Dusmanis sözlerinin devamında, "Neticede hükümet Papulas'ı göndermeye karar verdiğine göre, Yunan Ordusu'nun Anadolu'da bulunma sebebinin daha çok savaş olduğunu gözden kaçırmamalısınız. Papulas, diğer askeri yetenekleri konusunda iyidir. Ancak askeri harekatları yönetmek konusunda deneyimsizdir. Kendisine, O'nun bu konudaki bilgisizliğini telafi edecek ve askeri harekatları üstlenmeye hazır olan bir yardımcı verilmelidir" demiştir. Gunaris bu tespiti yerinde bulmuş ve Dusmanis'ten bu yetenekte bir subayı önermesini istemiştir. Bunun üzerine Dusmanis, Topçu Yarbay K. Pallis'in ismini vermiştir. Dusmanis, "Anadolu

706 Gonatas, **a.g.e.**, s. 153.

707 Haciantoniyu, **Nikolaos Plastiras**, s. 71.

708 Bkz. s. 105.

709 http://el.wikipedia.org [30.07.2008]

Ordusu'nun idaresiyle ilgili düşünülen bu çözüm, benim prensiplerime uygun değildi. Ancak K. Pallis'in atanması ile ilgili teklifim sayesinde, hükümetin Papulas'ı atamak konusundaki hatasını, olabildiğince azaltmaya çalışıyordum" demektedir. Dusmanis bu çözümü o gün de, gelecekte de geçici bir çözüm olarak görmüş, hükümetin bu ilk ve temel hatasını düzeltmesi için gerek sözlü, gerekse yazılı olarak çabalarını sürdürmüştür[710].

Bujak Papulas'la ilgili olarak, O'nun Balkan Savaşları'nın seçkin piyade komutanlarından olduğunu ifade etmektedir. Papulas Balkan Savaşları esnasında alay komutanı olarak tanınmış, Kral Konstantin tarafından generalliğe terfi ettirilmiştir. Ancak Kralcı olan Papulas, başkomutanlığa getirilmesinin akabinde adaletli ve tarafsız olmaya gayret etmiştir[711].

Bulalas'a göre Papulas eski ulusal savaşçı ve tarihi bir şahsiyet olup, Balkan Savaşları'nda muhteşem bir etkinlik ortaya koymuştur. Akıllı olduğu kadar doğasında bir hırs ve kararlılık vardır. Ancak ipler karanlık güçlerin elindedir. Subay atamaları ve nakiller, Papulas'ın bilgisi dışında Atina tarafından gerçekleştirilmişlerdir. Genelkurmay Başkanlığı birlikten, ortak bir hedeften ve güçlü bir yönetimden yoksundur. Cephenin partisel mücadelelerden, rüşvetlerden ve kayırmacılıktan zarar görmemesi gerektiği bir anda, yaşananların savaşan ordu üzerinde direkt etkisi olmuştur[712].

Yeni Başkomutan General A. Papulas İzmir'e 22 Kasım (9 Kasım) tarihinde gelmiş, karaya çıktığı anda arabaya binerek, kendisini Başkomutan Paraskevopulos'un beklediği karargaha yönelmiştir. Kısa bir görüşmenin akabinde Paraskevopulos Papulas'ı birim müdürleriyle tanıştırmış, O'na iyi şanslar ve mücadelede başarı dileyerek ayrılmıştır.

İfade edildiğine göre, Paraskevopulos'un İzmir kışlasında subaylara vedası son derece duygusal olmuştur. İzmirliler de, General Paraskevopulos'a duydukları sempatiyi ve ayrıldığından dolayı üzüntülerini ifade etmek istemişlerdir. Paraskevopulos sadece cemaat ileri gelenlerini ve bir çelenk vermekle görevli heyeti kabul etmiştir ki, bu heyete İzmir Metropoliti Hrisostomos da dahildir. Bu, her yaprağında Yunan Ordusu'nun işgal ettiği şehirlerin yazılı olduğu altın bir çelenktir. Paraskevopulos bunu gözleri yaşlı ve titreyerek kabul etmiştir. Haciantoniyu Paraskevopulos'un Kurmay Başkanı Pagkalos'a

710 Dusmanis, a.g.e., s. 205-206.

711 Bujak, a.g.e., s. 15.

712 Bulalas, a.g.e., s. 278-279.

yönelerek, "Oğlum, bu çelengi senin aklına ve ışığına borçluyum" dediğini kaydetmektedir[713].

General Paraskevopulos Marsilya'ya gitmek üzere İzmir'den ayrılmış, halefi ise rıhtıma bir muhafız ve merasim kıtası göndermeyi ihmal etmemiştir. Merasim kıtası gönderilmesinin gerçek sebebiyse, subayların herhangi bir gösteride bulunmasına mahal vermemektir[714].

Papulas'ın Anadolu Ordusu'nun başkomutanlığına atanması ile birlikte, General Momferatos da Trakya Ordusu Komutanlığı'nı üstlenmiştir. Z. Papathanasiyu yerine 1. Tümen Komutanlığı'na General Fragku, N. Vlahopulos'un yerine 2. Tümen Komutanlığı'na G. Valettas, Hr. Çerulis'in yerine 7. Tümen Komutanlığı'na A. Platis, K. Manettas'ın yerine 13 Tümen Komutanlığı'na K. Digenis ve P. Gargalidis yerine Manisa Tümeni Komutanlığı'na N. Kladas atanmışlardır. Sonrasında Ayvalık Tümeni Komutanı Çimikalis ve 1. Kolordu Komutanı K. Nider de değiştirilmişlerdir. Theodoros Pagkalos yerine ise, daha önce de ifade ettiğimiz gibi K. Pallis getirilmiştir[715].

713 Haciantoniyu, **Theodoros Pagkalos**, s. 196.

714 Bujak, **a.g.e.**, s. 197.

715 Aggelomatis, **a.g.e.**, s. 108-110.

Dördüncü Bölüm

Batı Cephesinde Yunan Taarruzu ve Düzenli Türk Ordusu'nun Mücadelesi

A. Düzenli Türk Ordusu'nun Kurulmasıyla Başgösteren Ayaklanmalar ve Çerkes Ethem'in Yunan Ordusu'na Sığınması

Bilindiği gibi Türk Ordusu Birinci Dünya Savaşı'nda ağır kayıplara uğramış, geriye kalan kısmının da Mondros Ateşkes Antlaşması uyarınca terhis edilmesi gerekmiştir. Ancak tamamen ordusuz kalmanın doğurabileceği tehlikeleri sezen bazı komutanlar ateşkesin bu hükmüne ellerinden geldiğince direnmişler, komuta ettikleri birliklerin bir kısmını ellerinde tutmuşlardır. Fakat elde kalan bu kuvvetlerle düşmana karşı koyabilme olanağı yoktur. Bu nedenle Türk ulusu, Anadolu'nun işgali sırasında hemen her yerde harekete geçerek silahlı gruplar oluşturmuştur. Bu grupların oluşumunda ve yönetiminde el altından pek çok Türk subayı da görev almıştır. Türk ulusunun Milli Mücadele döneminde kendiliğinden silahlanmak suretiyle kurduğu kuvvetlere Kuvayı Milliye denilmiştir. Kuvayı Milliye tam bir askeri disipline sahip bir kuvvet olmasa da, düşmana en azından istediği yerleri rahatça işgal edemeyeceğini göstermek suretiyle caydırıcı bir rol oynamıştır. Olanaksızlıklarına ve aleyhindeki propagandalara rağmen Kuvayı Milliye, düzenli ordu birlikleri kuruluncaya kadar düşman karşısında başarıyla mücadele etmiş, özellikle

ayaklanmaların bastırılmasında büyük hizmetleri geçmiştir. Ancak istilacı düşman ordusunu ülkeden atabilmek için düzenli bir ordu sistemine geçilmesi ve çağın modern silahlarıyla donatılıp eğitilmesi gerekmektedir[716]. Kaldı ki Yunanlıların kısa zamanda Anadolu'da ilerlemelerinin nedenlerinden biri de, karşılarında düzenli ordu birliklerinin bulunmayışıdır.

Bunu değerlendiren Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti kuvvetli, disiplinli ve eğitimli bir ordu kurulmasına, milli kuvvetlerin de ordu kuruluş ve kadrosu içine alınmasına karar vermiştir. Nitekim Çerkes Ethem'in teşvik ve isteğiyle 24 Ekim 1920'de başlayan ve iki ay kadar süren[717] Gediz Taarruzu Yunanlılara karşı başarı sağlayamayınca, Ethem ve taraftarları bunun sorumluluğunu düzenli ordu birliklerine yüklemek için onların iyi savaşmadıklarını ileri sürmüşler ve ordu aleyhindeki propagandalarını şiddetlendirmişlerdir. Buna karşılık kıta komutanları ve subaylar ise, Çerkes Ethem'e bağlı Kuvvei Seyyare'nin düşmana gerektiği gibi karşı koymadığını ifade etmişlerdir. Ordu ve Kuvvei Seyyare arasındaki gerginlik artmaya başlayınca, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa duruma el koymaya çalışmış, ancak bir sonuç alamamıştır. Bu gelişmeler düzenli ordu birliklerine olan ihtiyacı ve zorunluluğu kesin olarak ortaya çıkarmış ve Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin daha önce verdiği kararı gerçekleştirmek için toplanan Bakanlar Kurulu, 9 Kasım 1920'de ordudaki yeni yapılanmaya ilişkin kararını almıştır.

Bu karara göre Batı Cephesi iki kısma ayrılmıştır. Önemli kısımları Kuzey Cephesi adıyla Genelkurmay Başkanı olan Albay İsmet Bey (İnönü)'in komutasına verilmiştir. Güney kısmına da, özellikle süvari teşkilatını kurmak üzere Albay Refet Bey (Bele) komutan olarak atanmıştır. İsmet Bey'in komutasındaki kısım İzmit, Ertuğrul, Eskişehir ve Kütahya sancaklarını; Refet Bey'in komutasındaki kısım ise Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, Menteşe, Antalya sancaklarıyla Konya İli, Silifke, Niğde sancakları ve Adana merkez sancağını kapsamaktadır. Kuzey Cephesi adı, daha sonra Batı Cephesi olarak değiştirilmiştir.

Bu karardan önce Ankara'ya çağrılan Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa komutanlıktan alınarak, kendisine o dönemde çok önemli görülen Moskova Büyükelçiliği önerilmiş ve bu öneri kendisi tarafından kabul edilmiştir[718].

---

716 Gencer - Özel, a.g.e., s. 141-142.

717 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, II. Kısım**, s. 330.

718 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1966, s. 41-42.

Bulalas'ın eserinde, Gediz Muharebesi ile ilgili bir takım saptamalarda bulunduğu göze çarpmaktadır. Öyle ki bu muharebe küçük bir alan içinde gerçekleşmiş de olsa, Anadolu cephesinin en çetin muharebesidir ve her iki taraf için de öğretilerle doludur. Yunanlılar açısından, askerlerin "eşsiz savaşma gayretini ortaya koymuştur". Bu gayret, Kondilis ve Konstantinu gibi önderlerin ilham vermesiyle ortaya çıkmıştır. Bulalas'a göre Gediz Muharebesi'nin Türk kamuoyu üzerinde "o kadar doğrudan ve kötü bir etkisi olmuştur ki, yılgınlık içinde olan Türk halkı Mustafa Kemal Paşa'ya karşı cephe almıştır". Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'yla Kuvvei Seyyare komutanı Çerkes Ethem arasında derin bir görüş ayrılığı yaşanmış, bu görüş ayrılığı Ethem'in isyanı ile sonuçlanmıştır. Bunun bir sonucu olarak da Bulalas'ın ifadesiyle "çeteler dağıtılmış", yani Türk Ordusu yeniden yapılandırılmıştır. Kemalist cephede bir karışıklık yaşanmışsa da Mustafa Kemal iradesini ortaya koymuş, hızlı bir şekilde düzenli ordu kurulması yolunu seçmiş ve önceliği süvari birliklerinin kurulmasına vermiştir. Bulalas, "Ne yazık ki bizden, Kemalist rejimin bu ağır krizinden yararlanmayı bilecek bir kişi çıkmadı... İktidar değişikliği sebebiyle, eşsiz bir fırsat kaçırıldı" demektedir[719].

Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitabında da, "Türkler Ekim 1920'de Gediz'deki başarısızlıklarının ardından, Yunanlıların karşısındaki Batı Cephesi'ni ikiye bölmüşlerdir. Kuzey kısmı Eskişehir merkezli olarak İsmet Bey'e, güney kısmı ise Konya merkezli olarak Refet Bey'e verilmiştir" denilmektedir[720].

Düzenli ordunun kurulduğu günlere rastlayan Çerkes Ethem ve Demirci Mehmet Efe Ayaklanmaları, Milli Mücadele döneminde görülen diğer ayaklanmalardan farklı özellik taşımaktadırlar. Çünkü gerek Çerkes Ethem, gerekse Demirci Mehmet Efe'nin Kuvayı Milliye içerisinde önemli hizmetleri görülmüştür. Ancak düzenli ordunun kurulmasının akabinde başlarına buyruk çalışmakta ısrar etmişler ve bu tutumlarını tüm uyarılara rağmen ayaklanmaya kadar vardırmışlardır[721].

Güney Cephesi Komutanı, 22-23 Kasım 1920'de Isparta'da bulunan Demirci Mehmet Efe'yi merkezi Konya'da olan Atlı Takip Kuvvetleri Komutanlığı'na atayarak, O'nu ordu birlikleri arasında hizmete davet etmiştir. Demirci

719 Bulalas, a.g.e., s. 273-274.

720 Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s. 75.

721 Gencer - Özel, a.g.e., s. 136.

Mehmet Efe bu teklifi önce kabul etmişse de, gün geçtikçe etrafındakilerin kışkırtmalarına kapılarak kararsızlığa düşmüş ve sonradan Güney Cephesi Komutanı'nın yaptığı teklifi kabul etmemiştir. Diğer taraftan Çerkes Ethem de, cephe komutanıyla arası açıldığından dolayı Ankara Milli Hükümeti'ne karşı diğer milis kuvvetlerini bir araya getirip karşı durmak istemektedir. Demirci Mehmet Efe'nin tek başına bir faaliyet göstermesi mümkün değilse de, Ethem'le işbirliği halinde elden çıkması kesin görülerek, Demirci Mehmet Efe'ye karşı harekat düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu harekat için Güney Cephesi emrindeki kuvvetler kullanılmış ve neticede Efe, yanındaki kuvvetlerle birlikte 30 Aralık 1920'de teslim olmuştur[722].

Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitabında konuyla ilgili olarak, "1920 sonbaharında Kemal, askeri ve siyasi olarak Anadolu'daki konumunu sabitlediğinden dolayı, özellikle Ethem Bey'inkiler olmak üzere, 'silahlı çeteleri' dağıtmaya karar vermiştir. Bunları, düzenli Türk birliklerine katmak istemiştir. Bunun akabinde Isparta – Dinar mevkiinde faaliyet gösteren Demirci Mehmet Efe, Ethem Bey'in onayı ile Mustafa Kemal'e karşı düşmanca bir tavır almıştır. Güney Cephesi Komutanı Refet Bey dört süvari alayı ile birlikte Dinar'a ulaşmış ve orada bulunan Demirci Mehmet Efe'nin birliklerini dağıtmıştır... Bu faaliyet Ethem Bey'in hoşnutsuzluğuna sebep olmuştur. Bu arada Mustafa Kemal, kuvvet toplayarak Ethem Bey'e karşı harekat düzenlemeye karar vermiştir" denilmektedir[723].

Çerkes Ethem İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin akabinde Salihli cephesini kurmuş, kendisini Salihli cephesi komutanı ilan etmiş, sonra da kuvvetlerine Kuvvei Seyyare adını vermiştir. Ethem'in iç ayaklanmaların bastırılmasında, özellikle de Anzavur'un kuvvetlerini yenip dağıtmakta, Düzce, Adapazarı ve daha sonra Yozgat ayaklanmalarının bastırılmasında, Ankara'nın ve Ankara Hükümeti'nin korunmasında hizmetleri olmuş, bu arada pek çok kanunsuz ve keyfi hareketleri de görülmüştür. Türk Ordusu'nun yapılandırılmasıyla ilgili Bakanlar Kurulu'nun aldığı karar Ethem ve taraftarları üzerinde iyi bir etki yaratmamış ve Ankara Milli Hükümeti'ne karşı cephe almışlardır.

Mustafa Kemal Nutuk'ta Çerkes Ethem Bey'in etkinliklerine yer vermekte, Anzavur'u kovalamakta ve sonra Düzce ayaklanmasında başarılı kimi işler gördüğünden dolayı Yozgat'a gitmek üzere Ankara'ya geldiği zaman, O'nun

722 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım**, s. 59-65.

723 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s.80.

herkesin beğeni ve övgüleri ile karşılaştığından söz etmektedir. Mustafa Kemal, Ethem ve kardeşlerinin bu övgülerden dolayı büyülendikleri ve dahası, kimi kuruntulara kapıldıkları görüşündedir. Türk Ordusu'nda değerli hiçbir subay ve komutan bulunmadığı, kendilerinin herkesten üstün birer yiğit oldukları sanısına düşmüşler ve bunu herkese de söylemişlerdir. Doğrudan doğruya valilere ve herkese buyruk savurmuşlar, buyruklarını yerine getirmeyenlerin asılacağı yönünde gözdağı dahi vermişlerdir. Ethem Bey ve kardeşleri buyrukları altındaki birlikleri denetletmemişler, kendilerine verilmemiş yetkilerle unvanlar kullanmışlar ve Ankara'daki hükümeti etkilemeye çalışmışlardır.

Ankara Hükümeti tedbiri gerekli görmekle birlikte yine de Kuvvei Seyyare meselesinin barışçıl yollarla çözülmesi için girişimlerde bulunmuş, anlaşma yoluyla sonuca ulaşılamayacağı anlaşılınca önlem alma yoluna gidilmiştir. Mustafa Kemal Çerkes Ethem'le kardeşlerine olan tepkisini, "... Bu kardeşleri, ellerindeki bütün kuvvetler ve dayandıkları düşmanla birlikte tepeleyip yola getirerek, devrim tarihimizde etkili bir örnek göstermek zorunlu görüldü" sözleriyle ortaya koymaktadır. Neticede ordu eyleme geçmiş, Ethem'i kovalayan birlikler Gediz'i ele geçirerek o bölgede toplandıklarında, Ethem ve kardeşleri kuvvetleriyle birlikte Yunanlıların tarafına yönelmişlerdir[724].

Yunan askeri tarih kitaplarında, ya da olaya tanıklık etmiş olan subayların basılmış olan anılarında, Çerkes Ethem'in Yunan Ordusu ile nasıl diyalog kurduğuna ilişkin anlatımlara rastlanabilmektedir. Örneğin Gonatas, Çerkes Ethem'in Yunan Ordusu nezdindeki girişimlerine anılarında yer vermiştir. Gonatas, 13. Tümen Komutanı Manetas'ın 2 Ocak 1921 (20 Aralık 1920) tarihinde kendisine ve ordunun kurmaybaşkanına telefonla, Selaoğlu ileri karakollarında beyaz bayrak taşıyan haberciler kabul ettiğini bildirdiğini naklетmektedir. Bunlar, Çerkes Ethem'in yaveri Şükrü Bey ile iki refakatçisidirler. Bu şahıslar Manetas'a, Çerkes Ethem'in Mustafa Kemal'e karşı cephe alacağını ifade etmişlerdir. Çerkes Ethem'in bu girişiminin sebebi, "Mustafa Kemal'in tutumunu Türkiye için sakıncalı bulmasıdır". Çerkes Ethem emrindeki kuvvetler zayıf düştüklerinden dolayı Kütahya üzerinden Ankara'ya ilerlemeyi düşünmüş ve Yunanlılardan karşılarındaki Kemalist birliklere saldırmalarını, Uşak'tan Afyon'a doğru taarruz etmelerini talep etmiştir. Ethem'in istekleri arasında, geri çekilmek zorunda kalırlarsa dostça kabul edilmek de vardır. Yunan Ordusu bu taleplere verdiği yanıtta Ethem'in önerilerini kabul etmekle

724 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: 2, s. 631-633; 687-697; 713; 729-733.

birlikte, adamları Yunan hatlarına doğru ilerleyecek olurlarsa silahsızlandırılacaklarını, birlikte hareket etme konusunun ise düşünüleceğini ifade etmiştir. Yunan taarruzu önce gerçekleşecek olursa, Ethem de bu taarruzda yer almalı ve "Mustafa Kemal'e olan düşmanlığını açıkça ortaya koymalıdır". Çerkes Ethem tarafından gönderilen kişiler iki gün sonra memnun bir şekilde yeniden gelmişler ve Yunanlılara Kemalist kuvvetler ve yerleri hakkında bilgiler aktarmışlardır. Çatışma başladığında Çerkes Ethem'in bir beyanatını da getirerek basılmasını ve uçaklarla Kemalist hatlara atılmasını istemişlerdir. Bunun onaylanmasının ardından başkaları da gelerek Yunanlılara yeni bilgiler nakletmişlerdir. Gonatas Manetas'ın kendisine, Ethem'in bölgede büyük etkiye sahip olduğunu ve ağırlanması gerektiğini yazdığını ifade etmektedir.

Gonatas I. İnönü Savaşı'yla ilgili olarak, "6 Ocak 1921 (24 Aralık 1920)'de hazırlandığımız taarruz gerçekleşti. Düşman, savaşmadan geriledi. Afyon'u işgal etmemiz için iyi bir fırsattı ama, ordu bunu istemedi... Ethem bize, 10 Ocak'ta Kütahya'yı işgal ettiğini bildirdi. Pek çok malzeme ve 600 esir ele geçirmiş, ancak bunları serbest bırakmıştı" demektedir. Çerkes Ethem Eskişehir'e doğru ilerlemek niyetinde olduğu için Yunanlılardan bazı takviyeler istemiştir. Bu şekilde hareketi kolaylaşacaktır. Ethem'in talep ettikleri arasında cephane, kablo, bunun yanında Konya, Ankara ve Sivas bölgelerinin haritaları da bulunmaktadır. Ethem'in istekleri Bursa'daki Yunan karargahına bildirilmiş, ancak karargah 9 ve 10 Ocak tarihlerinde Bozüyük güneyinde Kemalistlerin çetin direnişiyle karşılaşıldığını bildirmiştir. Karargahın Ethem'le ilgili verdiği yanıtsa, "Yunan Ordusu'nun O'nunkilere göre değil, O'nun Yunan Ordusu'nun kararlarına göre hareket etmesi gerektiğidir".

16 Ocak 1921'de Ethem'in kardeşi Reşit Bey beraberinde beş ağır yaralı olduğu halde Uşak'a gelmiş ve Kütahya ile Gediz'i terk etmek zorunda kaldıklarını bildirmiştir. Yaralılar Yunanlılar tarafından hastaneye sevk edilmişlerdir. Reşit Bey Yunanlılar için yararlı olabilecek bir takım bilgileri de aktarmıştır.

Gonatas 17 Ocak'ta 1. Yunan Kolordusu Komutanı Nider tarafından çağırılmış, Ethem'le işbirliği konusunda ordu ve Steryadis'le görüşmek üzere İzmir'e gitmesi istenmiştir. Gonatas'ın ifadesiyle "Nider bu konuya büyük bir önem vermekte, ancak konuyu daha çok siyasi bir mesele olarak görmektedir". Aynı gün hareket etmiş olan Gonatas, sonraki gün Papulas, Pallis ve Steryadis ile görüşmüştür. Steryadis, "Ethem'e abartılı bir değer verilmemesi ve Mustafa Kemal'le uzlaşabileceğinin unutulmaması gerektiğinin altını çizmektedir".

Bu arada Ethem'in tüm cephe boyunca gerilediği öğrenilmiş ve O'na gönderilen cephane, kablo ve haritalar geri dönmüştür. Bu gerileyiş devam etmiş ve Kuvvei Seyyare'nin bir bölümüyse Akhisar'da Yunan hatlarına geçmiştir. Gonatas Çerkes Ethem'in bir miktar kuvvetiyle birlikte Susurluk'a geldiğini ve orada silahsızlandıklarını ifade etmektedir. Yunanlılara bin silah, dört top ve bir takım ağır makineli tüfekler teslim etmişlerdir[725].

Çerkes Ethem'in Yunan Ordusu'na sığınmasına ilişkin en ayrıntılı anlatım, Yunan Genelkurmayı'nın İnönü Savaşları'yla ilgili kitabında yer almaktadır. Buradaki anlatıma göre Gediz'de bulunan Ethem, Mustafa Kemal'in Batı Cephesi'yle ilgili kararını öğrenir öğrenmez, O'nunla mücadele etmeye karar vermiştir. Ancak zayıf olduğunu hisseden Çerkes Ethem, Kemalist Ordu ile mücadelede cephaneye de ihtiyacı olduğundan, Yunan Ordusu'nun yardımını istemeyi düşünmüştür. Bu amaçla Alaşehir'deki 1. Kolordu karargahına Salihli'den Ethem'in dostu olan bir Rum gelmiş, Nider'in huzuruna çıkarak Ethem adına Kemalistlerle mücadele için Yunan Ordusu'nun maddi ve manevi desteğini talep etmiştir. Bunun üzerine General Nider, daha emin bir görüşe sahip olabilmek adına Piyade Üsteğmen Athanasios Cacaris'i Ethem'le görüşmeye göndermiştir. Bu buluşma Ahmetli Köyü'nde ve 31 Aralık (18 Aralık) 1920 tarihinde gerçekleşmiştir. Ethem, Kemalist kuvvetlerin baskısıyla Simav ve Gediz'e doğru çekilmektedir. Üsteğmen Cacaris tarafından ikna edilmiş ve Nider ile ilişki kurmuştur. Nider maddi destek için bir takım sözler vermiş, ancak bu gerçekleşmemiştir. 29 Aralık'ta düzenli Türk kuvvetleri Ethem'e saldırmışlar ve Kütahya'yı ele geçirmişlerdir. Ethem'se kuvvetlerinin bir bölümü ile Gediz'e çekilmiş ve Mustafa Kemal'e saldırmak için Padişah'ın onayını istemiştir.

1921 Ocak'ının ilk günlerinde Ethem'in yaveri 13. Tümen'in ileri karakollarına gelerek, O'nun Mustafa Kemal'e karşı tavır aldığını söyleyip, Yunanlıların desteğini ve işbirliğini istemiştir. 4 Ocak'ta Ethem Gediz'i boşaltmak ve Simav'a çekilmek zorunda kalmıştır.

Bu arada Mustafa Kemal olası Yunan taarruzunu öğrenerek Eskişehir'de büyük güç toplamak zorunda kalmış ve Ethem'le ilgilenen kuvvetlerin büyük bölümünü geri çağırmıştır. Durumdan yararlanmak isteyen Çerkes Ethem Kütahya'da bulunan Türk Ordusu'na saldırmış, ancak oradaki Mustafa Kemal'e sadık güçlerin üstesinden gelememiştir.

725 Gonatas, a.g.e., s. 155-157.

8 Ocak'ta Ethem'in temsilcileri 13. Tümen'in Selaoğlu ileri karakoluna gelerek, Ethem'in adamlarının dört top ele geçirdiklerini, Kuvvei Seyyare'nin Gediz'de iki bin kişi ile çarpıştığını, Kemalistlerin yüz esir bıraktıklarını ve Kütahya'ya çekildiklerini açıklamışlardır. Bundan birkaç gün sonra yine Ethem'e ait bir haberci, Kuvvei Seyyare'nin Kütahya'yı işgal ettiği ve altı yüz kişiyi esir aldığı bilgisini getirmiştir. Ethem'in Eskişehir'e ilerlemeyi düşündüğünü bildirmiş ve Yunan birliklerinin Bilecik'le Karataş'ta kalmalarını ve Dumlupınar'ı işgal etmelerini istemiştir. Bu şekilde Ethem, Eskişehir – Ankara – Sivas yönünde daha rahat hareket edebilecektir.

Türk Genelkurmayı Güney Cephesi Komutanı Refet Bey'e Çerkes Ethem'i bastırma emri vermiş, Isparta'da ayaklanmış olan Demirci Mehmet Efe'yi bastırmış olan Refet Bey Kütahya'ya yönelmiştir. Bu arada İnönü'de de, Türkler için uygun koşullar oluşmuştur. Refet Bey'in emrindeki düzenli ordu birlikleri, Ethem'i Yunan Ordusu'na doğru gerilemek zorunda bırakmıştır. Bunun üzerine Çerkes Ethem 1. Yunan Kolordusu'nun desteğini istemiştir. General Nider Albay Gonatas'ı İzmir'e göndermiştir.

Çerkes Ethem adamlarının Yunan bölgesine girmesi konusunu görüşmek üzere temsilci göndermiştir. Bu temsilciler 21 Ocak 1921'de Akhisar'a ulaşmışlardır. Buraya Ethem'in kardeşi Tevfik Bey de gelmiş, görüşmeleri 2. Yunan Kolordusu'nun emriyle orada geçici olarak bulunan Yarbay Mikonios gerçekleştirmiş ve ilgili protokolü de imzalamıştır. Kitapta, "Bu protokolün en önemli şartları silahların teslim edilmesi, atların ve kamaların korunmasıydı. Çünkü bu, Çerkes geleneğinin bir parçasıydı. Özgürce evlerine gideceklerdi" denilmektedir.

22 Ocak'ta Ethem'in kuvvetlerinin peyderpey teslimi başlamıştır. Dereköy'de yirmi subay, dört yüz on süvari ve iki yüz on piyade teslim olmuştur. Sonraki gün iki subay ve yirmi altı kişi, ondan sonra yirmi kişi daha teslim olmuşlardır. Teslim olanlar silahsızlandırılarak Akhisar'a taşınmışlar ve orada camilere yerleştirilmişlerdir. 27 Ocak'ta Ethem koşulsuz olarak teslim olmak istemiş, sonraki gün ikindi vakti Susurluk'a altmış dört taraftarı ile birlikte gelerek, orada bulunan 12. Yunan Piyade Alayı'na teslim olmuştur. Başka bir tabura da, kırk üç kişi teslim olmuşlardır. 25 Ocak'tan itibaren Akhisar'da Ethem'in taraftarlarının azli başlamış ve işlem beş gün içinde tamamlanmıştır[726].

726 **Epithetike Epihirisis Dekemvrios 1920 – Martios 1921 [Taarruz Harekatları Aralık 1920 – Mart 1921]**, Atina: Ekdosis Diefthinseos İstorias Stratu [Askeri Tarih Yayınları Müdürlüğü], 1963, s. 53-56.

Tüm gelişmelere rağmen Çerkes Ethem'in çete reislerinden Pehlivan Ağa (Parti Pehlivan veya Pehlivan Mehmet) Yunanlılara sığınmayı onuruna yakıştıramamış[727] ve emrindeki iki yüz kişi ve dört ağır makineli tüfekle birlikte Yunanlılara karşı mücadeleye devam etmek üzere Türk Ordusu'na teslim olmuştur[728].

B. I. İnönü Savaşı ve Sonuçları

1. I. İnönü Savaşı

1921 yılına gelindiğinde Anadolu'daki Yunan Ordusu yeni hükümetin görüşlerine göre düzenlenmiş, bu arada büyük birliklerin isimlerinde de değişikliklere gidilmişti. İzmir Kolordusu 3. Kolordu ismini alırken, Adalar Denizi (Arhipelagos) Tümeni'ne 7. Tümen denilmişti. Ayvalık ve Girit tümenleri birleşerek 5. Tümen'i oluşturmuşlar, İzmir Tümeni 10. Tümen, Manisa Tümeni ise 11. Tümen'e dönüştürülmüştü.

Türkçe kaynaklarda I. İnönü Savaşı'nın başlıca sebebi olarak, seçimlerden sonra Yunanistan'da kurulan yeni hükümetin, İtilaf Devletleri'nin güvenini kazanması için yeni bir harekata ihtiyaç duyduğu ifade edilmektedir. Anadolu'da güç durumda olan Yunanlılar, Bursa – Uşak – Sarayköy hattına kadar ilerledikleri halde Türk kuvvetlerini ortadan kaldıramadıkları gibi, siyasi yönden de Ankara Hükümeti'ne kendi isteklerini kabul ettirememişlerdir. Ocak 1921 başlarında Batı ve Güney Cephesi komutanlarının asıl kuvvetleriyle Kütahya ve Gediz kesiminde Ethem'le uğraşması, Yunanlıların lehine uygun bir durum yaratmıştır. Diğer taraftan Yunan karargahına Türklerin Aralık 1920 başlarından beri geniş bir faaliyette bulundukları ve yakında taarruza geçecekleri bilgileri gelmektedir. Bu koşullar Yunanlıları, Türk savunma güç ve azmini yıkmak için uygun koşulların oluştuğuna inandırmıştır. Bu inanış, Yunan komutanlığını hazırlıksız ve mevsimsiz bir harekata sürüklemiştir[729].

Konuyu ele almış olan Yunan kurmay subaylarından Spiridonos'a göreyse, Yunan Ordusu'nun seçimlerden önceki savaşkanlığının devam edip etmediği konusunda şüpheler vardır. Büyük birliklere atanmış olan yeni komutanların tek savaş deneyimi, 1912-1913 Balkan Savaşları'nda elde ettikleridir. Söz

727 Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım, s. 67-146.

728 Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s.85.

729 Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım, s. 150-151.

konusu dönemde küçük rütbelere sahip olan, şimdiyse kolordu ve tümen komutanlıklarına getirilen bu subaylar, görevlerinin gerektirdiklerini uygulayabiliyorlar mıdır? Diğer taraftan, Yunan Ordusu'ndan firar edenlerin, ordudaki görevini sürdüren arkadaşlarını etkilemesinden korkulmaktadır. Bu sebeple bir 'keşif taarruzu' yapılmasına karar verilmiştir. Spiridonos'a göre keşif taarruzu kararının alınmasının sebebi, yeni Kemalist düzenli ordunun denenmesinin yanında, yeni atanmış olan Yunan subaylarının da denenmesidir. Ordu yeni şekliyle henüz denenmemiş olduğundan, Türklerin tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik bir harekat düşünülmemiştir. Kış koşullarında bulunulduğundan dolayı da, Eskişehir yönünde güçlü bir keşif taarruzu yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca bu bölge, ulaşımın düğüm noktası olması sebebiyle, Türk cephesinin en can alıcı noktasını da teşkil etmektedir. Bu keşif taarruzunun 3. Yunan Kolordusu ile yapılmasına karar verilmiştir. 3. Kolordu'nun Türkleri bölgeden uzaklaştırması halinde, Eskişehir'i koruyan en önemli hat elde edilmiş olacaktır.

Bu taarruza ilişkin 2 Ocak 1921 (20 Aralık 1920) tarihli ve 1699 sayılı emir, Bilecik ve Bozüyük'de toplanmış olan Türk kuvvetlerini ortadan kaldırmak için 3. Kolordu'nun tüm kuvvetleriyle bu harekatı üstleneceğini, bu harekatın Bozüyük – Bilecik demiryolu, gerekli durumda İnönü'ne kadar ulaşacağını, görev tamamlandıktan sonra savaş malzemesini toplayana ve geriye taşıyana kadar bölgede kalınacağını ifade etmektedir[730].

Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitabında, "2 Ocak 1921 (20 Aralık 1920)'de Ordu, İzmir Kolordusu'na (3. Kolordu'ya) Bozüyük'e doğru hareket emri vermiştir. Gerekli halde, orada bulunan Türk kuvvetlerini dağıtmak için İnönü'ne kadar ilerleyecektir. Bu görev tamamlandıktan sonra, kolordu tekrar üstlerine geri dönecektir... Harekatın başlangıç tarihi olarak 6 Ocak 1921 (24 Aralık 1920) belirlenmiştir..." denilmektedir[731]. Peki Yunanlıların bu harekat kararını almasında Çerkes Ethem'in rolü olmuş mudur?

Önceki bölümde de ifade ettiğimiz gibi, Ethem'in dostu olan bir Rum Nider'in huzuruna çıkmış ve bunu müteakip 31 Aralık 1920 tarihinde Piyade Üsteğmen Cacaris Ahmetli'de Ethem'le bir görüşme gerçekleştirmiştir. Manetas Çerkes Ethem'in yaverini kabul ettiğini Gonatas'a, 2 Ocak 1921 tarihinde bildirmiştir. Harekata ilişkin 1699 sayılı emir de, 2 Ocak 1921 tarihlidir. Yine

730 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 110-111.

731 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s.81.**

Yunan Genelkurmayı'nın konuya ilişkin tarih kitabı, Ethem'in Yunanlıların Bilecik'le Karataş'ta kalmalarını ve Dumlupınar'ı işgal etmelerini istediğini de ortaya koymaktadır. Bizim dikkatimizi çeken tüm bu olgulara rağmen Yunan tarihçiliğinde harekatın sebeplerinden birinin, Çerkes Ethem'in yarattığı ortamdan yararlanmak olduğu gibi bir ibareye rastlamış değiliz. Yine de harekat öncesinde Yunanlıların Ethem'in görüşlerini bildikleri, bir gerçektir.

Hronopulos eserinde Papulas'ın, Başbakan Rallis ve Harbiye Bakanı Gunaris'e, Yunan kuvvetlerinin hazır olup olmadıklarının anlaşılması ve Türklerin gücünün belirlenmesi amacıyla bir taarruz gerçekleştirilmesi konusunu açtığından söz etmektedir. Başkomutan ve Kurmaybaşkanı bunu talep ettiklerine göre, Gunaris ve Rallis de bunu kabul etmişlerdir. Harekat 6 Ocak 1921 tarihinde başlamış ve takviye kuvvetlerle yeterli istihbaratın olmadığı bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Hronopulos, "Neden hükümet hemen askeri liderlerin teklifini kabul etti?" sorusunu yöneltmekte ve bunu askeri ve siyasi bir hatanın göstergesi olarak kabul etmektedir[732].

Yunan kaynakları, 1699 sayılı emre dayanarak bu harekattan "keşif taarruzu" olarak söz ederlerken, Türk kaynakları Yunanlıların başarısızlıklarının ardından bu ifadeyi kullandıklarına işaret etmektedirler ki, taraflar arasında bu noktada belirgin bir görüş ayrılığı söz konusudur. Yunan Genelkurmayı'nın konuyla ilgili tarih kitabında I. İnönü Savaşı ile ilgili olarak, "1921 Ocak (1920 Aralık) Askeri Keşif Harekatı (İ Stratigiki Anagnorisis Tu Dekemvriu 1920)" başlığı kullanılmıştır[733].

6 Ocak'ta Yunan Ordusu'nun Bursa cephesinden ileri harekete geçtiğini haber aldığında, Albay İsmet (İnönü) Bey Gediz'de bulunmaktadır. Refet Bey de İsmet Bey'in karargahına gelmiş, aynı gün Uşak cephesindeki Yunan kuvvetlerinin de Afyon istikametinde harekete geçtiklerini öğrenmişlerdir. İsmet Bey ve Refet Bey konuyu görüşmüşler ve Ethem'e karşı yürütülen harekatı geçici olarak durdurmaya karar vermişlerdir. İsmet Bey Yunan kuvvetlerini İnönü'nde karşılayacaktır.

İnönü mevzii gerekli savunma şartlarına sahip olup, Eskişehir stratejik merkezini korumaktadır. Mevzi, Eskişehir – Ankara genel istikametinde Yunanlıların olası bir taarruzuna karşı 5 Temmuz 1920'de 20. Kolordu Komutanlığı tarafından seçilmiş, Albay İsmet Bey tarafından da savunma için

732 Hronopulos, a.g.e., s. 162.

733 Epithetike Epihirisis Dekemvrios 1920 - Martios 1921 [Taarruz Harekatları Aralık 1920 – Mart 1921], s. 57.

uygun bulunmuştur[734]. İnönü mevzii olarak anılan bu bölgenin yanları dağlara dayanmakta ve kuşatmaları önlemektedir. Bu sebeple az sayıdaki kuvvetlerle, daha üstün kuvvetlere karşı başarılı bir savunma yapma olasılığı sunmaktadır[735].

Türk İstiklal Harbi tarih serisinin ilgili cildinde, 6 Ocak 1921 sabahından 10 Ocak 1921'e kadar harekata katılan Yunan kuvvetlerinin mevcudu 427 subay, 15.816 er, 12.500 tüfek, 270 makineli tüfek, 120 ağır makineli tüfek ve 72 top olarak verilmiştir[736]. Yunan Genelkurmay Başkanlığı'nın hazırladığı tarih serisinin ilgili cildinde, 1920 yılının sonunda Yunan Ordusu'nun toplam gücü 4273 subay, 127.255 asker ve çeşitli cins 297 top, aynı sayfada 1699 sayılı emre göre harekatı üstlenecek 3. Kolordu ismini almış olan İzmir Kolordusu'nun mevcudu ise 753 subay, 23.380 er ve çeşitli cins 68 top olarak kaydedilmiştir[737].

Türk İstiklal Harbi tarih serisinin ilgili cildinde, 10 Ocak 1921 sabahı İnönü mevziinde toplanabilen Türk birlikleri 8500 insan, 5500 tüfek, 47 makineli tüfek ve 28 top olarak verilmiştir. Bunlardan başka, Batı Cephesi emrine verilen bir takım kuvvetler de İnönü'ye gelmek üzere yolda idiler ki, bu birliklerin mevcudu da 4000 insan, 850 tüfek, 8 ağır makineli tüfek ve 700 kılıç kadardı. Ancak bu birliklerin bir kısmı 10 Ocak'taki muharebeye katılabilmişlerdir[738]. Yunan Genelkurmayı'nın tarih serisinin ilgili cildinde, I. İnönü Savaşı'na katılan Türk kuvvetleri 7000 olarak verilmiştir[739].

Batı Cephesi kuvvetleri İnönü mevziine dört, Yunanlılar ise üç günlük mesafede bulunuyorlardı. Bunun üzerine Albay İsmet Bey cephedeki tümen komutanına Efendi Köprüsü'nde düşmanı oyalamasını emretmiştir. Diğer taraftan da Ankara ile görüşerek, İnönü'ne kuvvet yetiştirmelerini istemiştir. Ethem'in karşısında İzzettin (Çalışlar) Bey'i bırakarak, Gediz'de bulunan Batı Cephesi kuvvetlerinin büyük bir kısmını geriye hareket ettirmiştir. Albay İsmet Bey 9 Ocak 1921'de İnönü'ne ulaşmıştır.

---

734 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım**, s. 160-161.

735 Selami Türker (Sonraki dipnotlarda Türker olarak gösterilecektir), **"Birinci - İkinci İnönü Muharebeleri"**, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 1997), s. 11-12; 65.

736 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım**, s. 198.

737 **Epithetike Epihirisis Dekemvrios 1920 - Martios 1921 [Taarruz Harekatları Aralık 1920 - Mart 1921]**, s. 6.

738 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım**, s. 196.

739 **Epithetike Epihirisis Dekemvrios 1920 - Martios 1921 [Taarruz Harekatları Aralık 1920 - Mart 1921]**, s. 73.

Yunan ileri harekatı üç koldan başlamıştır. İlk gün Yenişehir kasabasını alan Yunanlılar; ileri kıtalarımızı geri çekmeye mecbur ederek 8/9 Ocak gecesi Bilecik'i de ele geçirmişlerdir. Karşılarında zayıf örtme kuvvetleri bulunduğu için zorlukla karşılaşmayan Yunanlılar, diğer bir koldan da İnegöl – Pazarcık üzerine yürüyüp İnegöl Ovası ile Karaköy, Bilecik – Lefke hattındaki Sakarya Boğazı arasında bulunan Ahu Dağları'nı aşıp, 9 Ocak 1921'de İnönü önüne gelmişlerdir.

Bu muharebenin en çetin günü, 10 Ocak olmuştur. Türk kuvvetleri yorgun bir halde cepheye yetiştikleri halde, kendilerinden beklenmeyecek şiddette büyük bir inat ve görev aşkıyla savaşmışlardır. En nihayetinde Yunanlıların iradesi çökmüştür.

Yunan kaynaklarında Yunan Ordusu'nun bu savaşta 8'i subay 51 ölü, 6'sı subay 130 yaralı verdiği, Türklerin kayıplarının ise, kesinleştirilemedikleri halde önemli oldukları kaydedilmiştir[740]. Türk İstiklal Harbi serisinin ilgili cildinde, 6 Ocak 1921'den 12 Ocak 1921'e kadar süregelen bu muharebelerdeki Türk kayıpları 4 subay, 117 er şehit; 12 subay, 85 er yaralı; 5 subay, 29 er esir olmak üzere toplam 252 olarak verilmiştir[741].

Türk Ordusu İnönü cephesinden çekilen Yunanlıları, ancak hafif kuvvetlerle takip edebilmiştir. İsmet (İnönü) Bey, "Yunan Ordusu Başkomutanı Papulas, Ethem ile de ayrı bir cephede savaştığımızı hesaba katarak, bizden böyle bir direnç beklemiyordu. Fakat 9 ve 10 Ocak günleri bizim karşı taarruzlarımızla karşılaşıp, o zamana kadar Anadolu'da görmediği bir savaş tarzına Türk Ordusu'nda rastlayınca, keşif yaptım, bu kadar kafi, öğrendik dedi ve bıraktı gitti. Yani savaşmakta ısrar etmedi" demektedir.

İnönü Savaşı askeri bakımdan mütevazi ölçüde de olsa, Anadolu Hükümeti'nin kurulması için yeterli olmuştur. Zafer için ordu, orduyu yaratmak için zaferin gerektiği durumda, bu iki ucu bir araya getirmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin içteki ve dıştaki prestijini ve düzenli ordu ile zafere gidileceğine duyulan inancı arttırmıştır[742].

Spiridonos harekatın seyri ve sonucu ile ilgili olarak, "3. Kolordu Türkleri uzaklaştıracak olursa, Eskişehir'i koruyan en önemli hatta sahip olacaktı. Doğal olarak yenilmiş olan Türkler, ... Yunan askerlerinin geri çekildiğini

740 **A.e.**, s. 72.

741 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım**, s. 247.

742 İsmet İnönü, **Hatıralar**, Cilt: 1, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985, s. 240-246.

görerek şaşırdılar. Bundan dolayı kendilerini savaşı kazanmış olarak ilan ettiler ve bunu, işgalci Yunan Ordusu'na karşı ilk zafer olarak gösterdiler" demektedir. Spiridonos Türklerin 6, 7 ve 8 Ocak tarihlerinde ciddi bir direniş gerçekleştiremediklerini, 10 Ocak ikindi vakti tüm Türk yerleşimlerinin Yunanlılar tarafından işgal edildiğini, Türklerin yeni bir hatta doğru gerilediklerini, bu yeni hatta Yunanlıların yeniden saldırmasını beklerken, onların gerileyişi karşısında şaşırdıklarını kaydetmektedir. 3. Kolordu'nun bu isabetsiz hareketi karşısında maneviyatlarını yükseltmek için bir zafere ihtiyacı olan Türkler, Yunanlılara karşı ilk zaferlerini kazandıklarını ilan etmişler ve Yunan taburlarının birinin bölgede bıraktığı çantalar bu tezlerine dayanak oluşturmuştur. Yunan tümenlerinin iki yüz esirle geri döndüğü harekattan Spiridonos'a göre alınması gereken ders, orduya yeni katılanların, Yunan Ordusu'nun savaş yeteneğini düşürdükleridir. Seçim öncesi mensuplarıyla 3. Yunan Kolordusu bu harekatı gerçekleştirmiş olsa, Albay İsmet Bey kuvvetlerini Gediz'den İnönü'ne taşıyamayacak ve belki de Ethem'in isyanını bastıramayacaktır. Eskişehir ciddi olarak tehdit edilecek, bunun sonucunda Türklerin morali düzelecek yerde bozulacaktır.

Spiridonos'un ifadesiyle bu harekattan çıkarılacak en önemli sonuç, Kemalist Ordu'nun artık disiplinsiz çetelerden değil de, tamamen disiplinli ordu birliklerinden oluştuğu, bu orduda büyük deneyimlere sahip ordu mensuplarının görev yaptığı ve o dönemin şartlarına göre iyi silahlanmış olduklarının anlaşılmış olmasıdır. Bunun yanında Başkomutan Papulas, üst düzey subaylarının yetersizliklerini görerek bunları değiştirmiştir. 3. Kolordu Komutanlığı'na General Vlahopulos, 10. Tümen Komutanlığı'na General Leonardopulos, 3. Tümen Komutanlığı'na General Trikupis ve 7. Tümen Komutanlığı'na da Albay Platis atanmışlardır. Harekat, haber alma merkezinin yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Aynı anda Kemalist Ordu'ya karşı savaş vermekte olan Ethem'in desteklenmeyişi de bir hatadır. 1. Yunan Kolordusu birliklerini Gediz'e, Ethem'in kaderinin belirlendiği bölgeye çevirecekken, Banaz – Sivaslı'ya yönelmiştir[743].

Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitabında, "... Mücadelenin sona ermesi üzerine 3. Kolordu'ya ait kuvvetler, emir uyarınca hadeflerine ulaşmış olarak, ilk hareket noktalarına geri dönmeye başlamışlardır. Türkler yenilgilerinden sonra tekrar karşı karşıya gelmek istememişler ve bu sebeple kolordu kuvvetlerinin geri çekilişi sorunsuz olarak gerçekleşmiştir... Türkler bu

743 Spiridonos, a.g.e., s. 112-116.

çatışmayı I. İnönü olarak isimlendirmişler ve Kemalistler büyük zafer kutlamışlardır. Bundaki amaç içerde Türk halkının maneviyatını ve dışarıda da Kemalist Ordu'nun İtilaf Devletleri karşısındaki prestijini arttırmaktır. Savaş alanında yenildikleri halde, hem dışarıda, hem de gerek siyasi, gerekse askeri olarak içeride prestijlerini arttırdıkları tartışmasız gerçek bir olgudur" denilmektedir.

Aynı kitapta, harekatla ilgili bir takım sonuçlar da çıkarılmaktadır. Buna göre Eskişehir doğrultusunda yapılan bu askeri keşif, Türklere indirilen "büyük bir darbe" olduğu gibi, önemli bilgiler edinilmesini de sağlamış ve Mustafa Kemal'in taarruza niyetli olmadığını da ortaya koymuştur. Diğer taraftan Kemalist Ordu'nun gerek yapılanma ve gerekse eğitim açısından önemli ilerlemeler kaydettiği ve bundan böyle düzenli ordu karakterine büründüğü anlaşılmıştır. Bu harekatla Yunanlılara karşı olan cephede Türk tümenlerinin sayısının dokuza çıktığı doğrulanmıştır. Türklerin söz konusu bu tümenleri 2000 - 3000 askerden oluşan küçük tümenler olup, Mustafa Kemal'in ya askeri yapılanmayla ilgili daha geniş planları olduğunu, ya da sahip olduğu güçle ilgili kamuoyunu yanıltmak istediğini düşündürmektedir. Kemalist Ordu top sayısı bakımından eksikse de, Eskişehir'de top kaması imalatı başlamıştır.

Yunan Ordusu açısından ise bu taarruz, harekatlarda harita kullanma ve kollar arasında diyalog eksikliği olduğunu, örgütlenmenin iyi olmadığını ve tümen kurmaylarının sistemli çalışmadan yoksun olduklarını ortaya koymuştur. Emirleri kuryeler vasıtasıyla ulaştırma sistemi, arazi koşulları ve Yunanlılara düşman vatandaşların olması sebebiyle iyi işlememiştir. Dağlık bir arazi olması sebebiyle gözlem yapmak konusunda zorluklar yaşanmış, telefon haberleşmesiyse sadece geriye doğru başarılabilmiştir. Kullanılan cihazlar arızalandıklarından dolayı, telgraf haberleşmesi gerçekleştirilememiştir. Diğer taraftan piyade birliklerinin komutanlarının, önemsiz Türk birliklerine müdahalede orantısız kuvvetler kullanmaları, harekatı yavaşlatmıştır. Araba yollarının varolması sebebiyle birliklere ikmal yapılabilmiş, ancak istihkam bölükleri görevlerini yerine getirememişlerdir.

Bu savaş neticesinde Türk kamuoyunun gözünde Ankara Hükümeti'nin prestiji yükselirken, diğer taraftan da Sevr Antlaşması'nın yeniden şekillendirilmesi görüşülür olmuştur[744].

744 Epithetike Epihirisis Dekemvrios 1920 - Martios 1921 [Taarruz Harekatları Aralık 1920 - Mart 1921], s. 73-78.

"1918-1922 Yunan Ordusu'nun Seferi" isimli kitabında Bujak da, 1921 Ocak'ında Yunanlıların gerçekleştirdikleri harekatın iyi idare edilmediğini ve on sekiz aylık gayret ve fedakarlıkların faydalı sonuçlarını bir hamlede hiçe indirdiğini ifade etmektedir[745].

Harekatı değerlendiren Haciantoniyu, "Türklerin son savunma hattına, Eskişehir'e doğru geriledikleri esnada, hiçbir yerde yenilgi tatmamış olan Yunan kuvvetlerine geri çekilme emri verildi! Ordu çıkarması gereken sonuçları çıkarmıştı. Kuvvet üstünlüğüne sahipken ciddi bir darbe vurulacağına, düşmana nefeslenme ve zaferden söz etme olanağı verildi" demekte ve Yunan Ordusu'nun savaş alanından geri çekilişini, bölgeyi terk eden 3000 Rum ve Ermeni'nin de takip ettiğini işaret etmektedir[746].

Yannopulos konuya, "Rallis hükümeti devralır almaz, Papulas'ın Eskişehir'e bir askeri keşif yapılması teklifini kabul etti. Bu ilerleyiş 6 Ocak 1921'de başlamış, birkaç başarıdan sonra... kesilmiştir. Bu bir başarısızlıktır. Yunanistan'da hükümet ve halk, büyük bir şaşkınlık geçirmişlerdir" yorumunu getirmektedir[747].

Kiçikis'in görüşü ise, "6 Ocak 1921'de Yunan orduları yeni bir taarruza geçtiler. 9 Ocak'ta Bilecik'i işgal ettiler ve aynı gün daha doğudaki ve Eskişehir'den fazla uzak olmayan İnönü Köyü'ne ulaştılar. Orada 10 Ocak'ta İsmet Bey ve Kemalist Ordu, Yunan ilerleyişini durdurdular. İlk defa Yunanlılar düzenli bir ordunun direnişiyle karşılaşmışlardı. O güne kadar, Kemalistlerin ordusu köylü gruplarının teşkil ettiği 'Kuvayı Milliye' birliklerinden oluşuyordu. Bu muharebe Kemalistler için çete savaşından, klasik savaşa geçilmesi anlamına gelmekteydi" şeklindedir[748].

Psirukis aynı harekatı kendi bakış açısıyla değerlendirmekte ve "...Seçimlerden hemen sonra İngilizler yine Yunan askerini kullanmaya başaldılar. Böylece 1921 yılı Ocak başlarında, Yunan askerinin Anadolu cephesinde yeni bir harekata geçmesine karar verildi. Yeni harekatın amacı, Ortadoğu'da İngilizlerin siyasetinin devamını sağlayacak koşulları oluşturmaktı... İngilizler Amerikalı, Fransız ve İtalyanlara, Ortadoğu'daki siyasetlerini gerçekleştirecek

745 Bujak, a.g.e., s. 201.

746 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 141.

747 Yannopulos, a.g.e., s. 153.

748 Kiçikis, **Sigkritiki İstoria Ellados Ke Turkias Ston 20o Eona [20. Yüzyıl Yunanistan ve Türkiye Karşılaştırmalı Tarihi]**, s. 225.

olanaklara sahip olduklarını göstermek istiyorlardı. Bu sebeple de yeni harekat, İstanbul – Musul – Bağdat demiryolu hattı doğrultusuna yöneldi. Taarruz Eskişehir yönünde gerçekleşti. Bazı demiryolu hatlarının işgalinden sonra, Yunan askeri 10 Ocak 1921'de I. İnönü Savaşı'yla Türk kuvvetleri tarafından durduruldu. Papulas resmi beyanatıyla... harekatın son bulduğunu açıkladı. I. İnönü, Türk bağımsızlık savaşçılarının ilk zaferiydi... Ocak 1921'deki bu başarısızlık, İngilizleri zor durumda bırakmıştır. Fransa ve İtalya açıkça Sevr'in yeniden gözden geçirilmesini istemeye başlamışlardır. Yunanistan'da da hükümet krizi meydana gelmiştir..." demektedir[749].

2. Yunan Ordusu'nda Gönüllü Pliziyotis'in Kaleminden, Öncesi ve Sonrası İle I. İnönü Savaşı

Pliziyotis'in[750] anılarında, I. İnönü Savaşı öncesi ve sonrasına ilişkin önemli tanıklıklar yer almaktadır. Biz de çalışmamızda, bu anlatımlardan bazılarına yorumsuz olarak yer vermekte yarar gördük.

"5 Eylül (23 Ağustos) 1920: Tüm alay birlikte Mesopoli'ye gittik ve Agios İoannis Klisesi'nin dışındaki çınarların altında oturduk. Masalarla birlikte, bir de geçici tiyatro hazırladılar. Hemen laternalar[751] başladı. Önce bir komedi ve arkasından Kasiani[752] başladı. Oyuncular askerlerdi... Dramın üçüncü bölümüne gelindiğinde herkes raksa ve laternaya daldığından, birkaç kişi dışında kimse gösteriyle ilgilenmiyordu...

8 Eylül (26 Ağustos) 1920: ...Bir saat sonra Ketelek mevkiindeydik. Gidince sırrımızı açıkladık ve bize silahlarını teslim etmeye başladılar. Bu arada bize tütün, peynir, yumurta, karpuz v.s. getirdiler... Ancak tüm silahlarını getirmeye niyetlerinin olmadığını anladık. İyi bir dayak düşmeye başladı. Bu şekilde biraz daha teslim ettiler. İki öküz arabası yükledik. Bu arabaya çantalarımızı da koyup ayrıldık... Bir köyden daha geçtik. Ancak başka bir birlik buradan geçmiş ve silahları toplamıştı. Yine de dayak yöntemini denedik... ve mucize gerçekleşti. Bize on beş silah daha getirdiler...

749 Psirukis, a.g.e., s. 139-140.

750 Bkz. s. 245-246.

751 Laterna, belli parçaları çalan bir çeşit çalgı aletidir.

752 Kasiani, İ. Stamatiadis'in bir oyunudur.

31 Eylül (18 Eylül) 1920: ... Bir saat sonra ayrılarak İznik'e gittik. Gece iki köyün dışında durduk. Yanıyorlardı....

4 Ekim (21 Eylül) 1920: ...Öğlen birden itibaren tüm bölük, üç Türk köyünün silahlarını almaya gitti. Silahlı gördüğümüzü vurmamız emri vardı. Üçüne de gittik ve ikincisinde tabancalı birini bulduk. Teğmen O'nu aynı silahla öldürdü. Ancak öncesinde O'na, silahı olup olmadığını sormuş ve O da olmadığını söylemişti. Her üç köyden on sekiz kadar köylüyü aldık. Onları İznik'e getirdik ve diğerlerine yarın silahlarını getirdiklerinde, alıkoyduklarımızı serbest bırakacağımızı söyledik. İznik'e döndüğümüzde, sonraki gün Gemlik'e gideceğimizi öğrendik.

6 Ekim (23 Eylül) 1920:... Şehrin içindeki askerlerin çok işi vardı. İznik'i on dört yerinden ateşe veriyorlardı. Hemen biz de yardıma koştuk. Epeyce kibritimiz vardı. Ancak bunu yapana kadar ter üzerimizden dere gibi aktı. Daha sonra tepelik bir yere otururak Roma'yı yakan Neron gibi gururlandık... Geriye kalan vatandaşları aldık ve onları kale dışına bıraktık....

14 Ekim (1 Ekim) 1920: Sabah yedide hareket ettik. Sisten burnumuzun önünü görmüyorduk. Her yer dağ. Dün sabahtan beri sürekli tırmanıyoruz. Nerede inişe geçeceğiz bilmiyorum. Bugün beş köyden geçtik ve gece beşincide kaldık. 'Görevimiz agalara şikayetleri olup olmadığını sormak. Birileri onları rahatsız ediyor mu? v.s.'. İyi geçirdiklerine göre de, teğmenin tuttuğu kağıtları imzalayacaklardı....

28 Ekim (15 Ekim) 1920:... Öğlen Köprühisar'ı fırın gibi tüterken gördüm. Görüldüğü kadarıyla önce iyice yağmalanmış ve sonra yakılmıştı. Akşama kadar iyi geçirdik. Ancak soğuk şiddetleniyordu. Saat 19:30'da nöbeti devraldım. Karanlık değildi. Çünkü Köprühisar elektrik gibi aydınlatıyordu...

29 Ekim (16 Ekim) 1920: Çayımızın içine kanyak kattılar. Saat onda bölükten, hayvanlara ve kağnılara el koymak için köye gidenler oldu. Diğer bölükler de aynı görevle başka köylere gittiler. Tüm tabur yüz elli kadar öküz arabası, epey öküz, koyun ve keçi topladı... Saat 15:00'da ayrıldığımızda ince ince kar yağıyordu. Yenişehir'e hareket ettik. Korkunç bir soğuk... beraberimizde altmış da esir vardı. Yan tarafımızda iki köy yanıyordu. Az ileride birinci bölük, bir tanesini daha yakmaya gidiyor. Gemlik'e dönene kadar, 'epey köy yakacağımız söyleniyor'. Askerler gizlice işlerini yapıyorlardı. Dükkanlarda bulduklarını zorla alıyor ve helvalar,

cevizler, ipler, peynirler, iğneler, sabunlar, mumlar ve bulabildikleri diğer şeylerle tekrar hana dönüyorlardı...

31 Ekim (18 Ekim) 1920: ...Saat onda yakınımızdaki köyün mensupları geldi. Diğer köylerdeki Ermenilerin ve Rumların onları rahatsız ettiklerini söylediler. Onları dinleyen yüzbaşı, hiçbir şey olmayacağını, köylerine geri dönmelerini söyledi. Giderlerken içlerinden biri, 'gavurlar' dedi. Bunu birisi duydu ve yüzbaşıya söyledi. Hemen kurşunlanma cezası verildi... Etrafımızda üç köy yanıyor. Biz de etrafına oturup gururlanıyoruz...

1 Kasım (19 Ekim) 1920: Önce beş yüz ton kadar çeşitli şeylerle yüklenmiş olan kağnılar hareket etti. Çoğu buradan ve Köprühisar'dan alışveriş yapmış olan beylerin ve subayların yükleri. Bunu hayvan sürüleri takip ediyordu. Koyun, inek, keçi v.s. Saat altıda hareket halindeydik. Kar devam ediyor. Vadi bembeyaz. Biz de kar yüklüyüz. İki kilometre kadar yürünmüştür. Döndüğümde Yenişehir'in tüttüğünü gördüm! Saat sekizde bir köye vardık. Ancak bir süre sonra, o da Tanrı Moloh'a[753] *kurban edildi. Yine de hala bir sürü köy var...*

5 Ocak 1921 (23 Aralık 1920): ... Köyün dışına kamp kurduk ve yeni tabur komutanı Fotopulos, vatanseverlikle ilgili bize saçmaladı. Bize yarın, ya da öbür gün taarruz yapılacağını, emir aldığımız takdirde Eskişehir'e yürüyeceğimizi söyledi! Orada dinlenecekmişiz!!! Bu son yolculuğumuzmuş!!! Oradan demiryoluyla evlerimize gidecekmişiz!... ve daha bir sürü saçmalık...

6 Ocak 1921 (24 Aralık 1920): ... Öğlen Yenişehir'e ulaşıyoruz... İki saat sonra Köprühisar'ın dışındaydık. Dörtlü sıra halinde güzel, güzel yürüyorduk ve ansızın 'bum'... yine 'bum'... başka ve daha başka... Bir dakika sonra 'gauv!' Birincisi neredeyse yanımızda patladı... Bunu başkaları izledi. Önümüzde, arkamızda, yanımızda... Planlarını yapmışlar. Bize servis yapmak için, onların istediği yere ulaşana kadar, kaygısızca ilerlememize izin verdiler... Neyse ki epeyce tepe vardı ve korunabildik...

7 Ocak 1921 (25 Aralık 1920): Noel! Gerçekten güzel, Kemal'e bir şeyler söylemeye geldik ama, O bizden önce söyledi...

---

753 Moloh, insanlardan kendilerini kurban etmelerini isteyen eski semit tanrısıdır. Yunanca'da, "savaşın Moloh'una kurban edilmek" deyimi bulunmaktadır. http://iu.sozluk.net.moloh.iu [25.08.2008]; "Moloh", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 13, s. 26.

8 Ocak 1921 (26 Aralık 1920): ...Bir süre sonra yanan bir köyden geçiyoruz. Vatandaşların hepsi de vadiye toplanmıştı...

9 Ocak 1921 (27 Aralık 1920): ... Öğleden sonra saat ikide bir köye ulaştık. Epeyce Rum vardı. Bunlar, bayraklarla bizi karşıladılar... Bize, buradan Türklerin geçtiğini söylediler... Ayrıldığımızdan bir buçuk saat sonra Bilecik'e ulaştık. Buradaki Rumlar da bizi karşıladılar. Türkler buradaki köprüyü tahrip etmişler. Yine de, güçlükle de olsa topçular geçtiler. Akşamüstü biz de geçtik ve Bilecik'in diğer tarafına kamp kurduk...

10 Ocak 1921 (28 Aralık 1920): Bütün gece boyunca gözümü yummadım... Dediklerine göre epeyce çay geçeceğiz. Çünkü Türkler, buradaki köprüleri tahrip etmişler. Peki bu donda nasıl geçeceğiz? Bunu düşündükçe cinnet geçiriyorum!... Köprüden başka, demiryolunu da tahrip etmişlerdi...

11 Ocak 1921 (29 Aralık 1920): ... Öğleden sonra Aşağıköy'ü ve çayı geçiyoruz. Rumlar kaçmıştı. Çünkü asker ayrıldıktan sonra, burada kalmaları zordu. Demiryolu istasyonu yanıyordu. İlerleyiş esnasında, sağda ve solda yaşlı, genç, çocuk sırtlarına alabildikleriyle, korku ve üzüntüden sapsarı ve düşkün hale gelmiş kaçan vatandaşları görüyoruz! Akşamüstü Bilecik'e ulaşıyoruz. Buradakiler de altüst olmuş bir şekilde aşağı, yukarı koşturuyorlardı. Hepsi de bize, ne anlama geldiğini tayin edemediğim bir bakışla bakıyorlardı. Acaba gittiğimize mi üzülüyorlardı? Yoksa bundan dolayı bize kinleniyorlar mıydı? Onları korumamız için bize yalvarıyorlar mıydı? Bilmiyorum. Geçtiğimiz köyden dolayı... kalbim parçalandı. Eğik yürüyorum ve herhangi birini görmemek için başımı kaldıramıyorum... Kaçıyorlar ve yine kaçıyorlar. Yoksa Yunan askerinden yoruldular mı? Onları Türk boyunduruğundan kurtardı, daha ne istiyorlar? Zavallı insanlar! Her nasılsa yaşıyorlardı. Oldukça iyi ve sakin... Güzel bir sabah, kardeşleri Yunanlıların teselli meleği ve kurtarıcı olarak geldiklerini gördüler!!! İki üç gün sonra, kurtarılmış bu bölgenin köylerine ne olacağını Tanrı bilir!!!

13 Ocak 1920 (31 Aralık 1920): ...Köprühisar ve köprüyü geçiyoruz. Yiyecek almak için aşağıda duruyoruz. Üç çeyrek kadar oturduk. Tüm asker geçtikten sonra, ... istihkamcılar köprüyü uçurdular. Bizi takip edenlerden epeycesi köprünün diğer tarafında kaldı. Evlatlarından bir kısmı bizim tarafımızda kalırken, anneler öbür tarafta kaldılar. Bir tarafta kadın, diğer tarafta kocası. Daha bir sürü şey. Bunlar, özgürlüğün nimetleri!! Ve de medeniyetin! Her neyse. Bu ileri hareket epey bir köyü,

binlerce sakin insanı tahrip etmek ve bizim de bu gariplikleri çekmemiz için yapıldı!"[754].

1921 yılı Ocak ayında Rum ahalinin halini anlatan Pliziyotis'in bu satırlarını okurken, Anadolu ve Balkanlar'daki Türk ahalinin 19. yüzyıldan, özellikle de Balkan Savaşları'ndan itibaren yaşadıklarının farklı olmadığını söyleme ihtiyacı hissettik. Rusların desteğini alan Ermeniler doğu illerinde Müslüman Türk ahaliye karşı büyük bir kıyım başlatmışlar, müttefiklerin teşvikiyle Anadolu ve Trakya'ya çıkan Yunanlılar Batı Anadolu illerini harabe yığını haline getirmişlerdir. Bu durum 1922 yılına kadar devam etmiş, Türkler Anadolu'nun başka bölgelerine göç etmek zorunda bırakılmış, pek çok katliam, tecavüz ve gasp vakasına maruz kalmışlardır[755]. Savaş bir taraf için değil, onu yaşayan iki taraf halkı için de yıkımdır.

3. Londra Konferansı

Yunanlılardaki hakim görüşü yansıtan Yannopulos'a göre Londra Konferansı, "Doğu Meselesi'nin halli ve aslında Sevr'in Fransız ve İtalyan talepleri doğrultusunda yeniden düzenlenmesi için gerçekleştirilmiştir[756]". Spiridonos'a göreyse Mustafa Kemal'le Bolşeviklerin uzlaşması gerçek bir tehlike olarak algılandığından dolayı müttefikler, 1921 yılı Şubat ayında bir konferans gerçekleştirmeyi düşünmüşlerdir[757].

1920 yılı Mayıs ayından itibaren, gazetelerde Mustafa Kemal'in Bolşeviklerle yakınlaştığına ilişkin haberlere sıkça rastlanabilmektedir. Örneğin "İstanbul Kemal Tarafından İşgal Edilme Tehlikesinde" manşetini taşıyan bir haberde, Mustafa Kemal'in Batum'da askeri organizasyona gittiği ve oluşturulan birliğin bayrağının, Bolşeviklerin gönlünü almak için kırmızı beyaz olduğu vurgulanmaktadır[758]. Aynı günlerde, bir hayli ilginç içeriğe sahip bir başka haberde ise, Saray'ın barış metnini imzalamayı kışa kadar erteleyeceği ifade edilmektedir. Bunun sebebi olarak, bu süre zarfında Bolşeviklerin Asya'da büyük kuvvetler toplayacakları ve bu olgunun, Türklerin antlaşma metnini reddini mümkün kılacağı söylenmektedir. Haber İstanbul'da bulunan pek çok

754 Pliziyotis, **a.g.e.**, s. 66-137.

755 Bünyamin Kocaoğlu, **Kurtuluştan Kuruluşa Batı Anadolu'da TBMM Yardımları**, Sakarya: Değişim Yayınları, 2008, s. 11-13.

756 Yannopulos, **a.g.e.**, s. 154.

757 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 120-121.

758 "İ Konstantinupolis Kindinevi Na Katalifthi İpo Ton Kemal [İstanbul Kemal Tarafından İşgal Edilme Tehlikesinde]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 1 Haziran (19 Mayıs) 1920, s. 2.

Rus subayın, Mustafa Kemal'e katılmak üzere Anadolu'ya geçtiğini de ifade etmektedir[759].

Temmuz ayı içinde yayınlanmış bir diğer haberde, Lloyd George ile Venizelos'un Bolşevikliği Anadolu ile ilişkili olarak değerlendirdiklerine dikkat çekilmektedir. Haberde Yunanistan'ın Anadolu'yu Kemalistlerden temizlemeye karar verdiği ve Mustafa Kemal'in Bolşeviklerle uzlaştığı söylentisi doğrulanacak olursa, İngiltere'nin Karadeniz kıyılarına büyük bir askeri güç çıkaracağı ifade edilmektedir. Bu durumda ise İstanbul'daki İngiliz birliklerinin yerini, Yunanistan'a ait kuvvetlerin alması beklenmektedir[760]. Bir başka haberde Mustafa Kemal'in Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nde Müslüman ahaliye bir duyuru yaptığı ve Bolşeviklerin milliyetçileri destekleyecekleri güvencesini verdiği ifade edilmektedir[761].

Kemalistlerin Bolşeviklerle ilişkisine ait haberler 1921 yılı içinde de devam etmiştir. Bu tür haberlerden birinde, Mustafa Kemal'in Afganistan'ın yeniden düzenlenmesi ve Bolşeviklerle daha yakın ilişki kurulması için özel bir heyet gönderdiği, bazı Bolşeviklerin Ankara'da bulundukları ve iki taraf arasındaki ilişkilerde deniz üssü olarak Trabzon'un seçildiği söylenmektedir[762].

Kemalistlerin Bolşeviklerle ilişkisine dair en farklı haber, Yunanistan'daki seçimlerin akabinde Efimeris Ton Valkanion'da yayınlanan Şehzade Abdülmecit Efendi ile yapılan bir mülakattır. Abdülmecit Efendi Ankara ve Moskova arasındaki ilişkilerin kendisine sorulması üzerine, bundan Kemalistlerin Bolşevik oldukları anlamının çıkarılamayacağını, Bolşeviklerin eski dünyanın yıkılmasını istemelerine karşılık, Kemalistlerin sadece bir antlaşmanın yeniden düzenlenmesini istediklerini beyan etmiştir. Abdülmecit Efendi San Remo görüşmeleri esnasında müttefiklerin Yunanistan'ın değil, sadece Venizelos'un sesini duyduklarını, bir ağaçla orman olamayacağını ve Yunanistan'ın Venizelos olmadığını ifade etmiştir[763]. Bu haberler, Yunanistan'ın bu ikili ilişkiyi dikkatli ve hatta kaygılı izlediğini ortaya koyar niteliktedir.

---

759 "İ Turkia Den Tha İpograpsi Amesos [Türkiye Hemen İmzalamayacak]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 4 Haziran (22 Mayıs) 1920, s. 2.

760 "Avrion İpografete İ Turkiki Sinthiki [Yarın Türk Antlaşması İmzalanıyor]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 11 Temmuz (28 Haziran) 1920, s. 1.

761 "Prokiriksis Tu Kemal [Kemal'in Beyanatı]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 20 Temmuz (7 Temmuz) 1920, s. 2.

762 "O Rantek İs Agkiran [Rantek Ankara'da]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 29 Ocak (16 Ocak) 1921, s. 1.

763 "Dilosis Tu Diayadohu Tis Turkias [Türk Şehzadenin Açıklamaları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 21 Aralık (8 Aralık) 1920, s. 2.

Psomiadis eserinde, milliyetçi Türk hükümetinin 23 Nisan 1920 tarihinden itibaren dış politikadaki ilk icraatının Sovyet Rusya ile yakınlaşmaya çalışmak olduğuna dikkat çekmektedir. Müttefiklerin Sovyet Rusya'ya müdahalesi ve Anadolu'yla ilgili Yunan taleplerinin desteklenmesi, Moskova ile Ankara'nın yakınlaşması sonucunu doğurmuştur. Ortak düşmanla yapılacak mücadele "Ermeni Meselesi"yle ilgili uzlaşıya götürmüş ve 1920 yılı Ağustos ayı itibarıyla taraflar diplomatik ilişkiye geçmeye karar vermişlerdir. Bunun neticesinde önce Moskova, ardından da Kars Antlaşması imzalanmıştır.

Sovyet Rusya'nın hedefi uyanan doğu halklarının yanında yer almak ve onların emperyalistlere karşı savaşlarını desteklemek olunca, Türkiye ile dostluk Sovyet Rusya için önem kazanmıştır. Bu diyaloğun sonucunda sağlanan ekonomik ve askeri yardım Türk milli kuvvetlerinin maneviyatını yükselttiği gibi, onların sonuca ulaşma yeteneklerini de arttırmıştır.

Psomiadis'e göre milliyetçiler için aynı derecede önemli bir diğer unsur da, Ankara Hükümeti ile İtalya ve Fransa arasında diyalog kurulmasını ve anlaşma yapılmasını sağlamaktır. Görüşmelerin çoğu İngilizlerden gizli gerçekleştirilmiştir ki, bu bile müttefikler arasındaki çatlağı göstermeye yeterlidir. Bu çatlak, her gün giderek daha da belirginleşmiştir.

Psomiadis sözünün devamında, müttefikler arasındaki bu çatlağın sebeplerini analiz etmeye çalışmaktadır. Psomiadis'e göre Yunan birliklerinin başarısı, Yunanlıların Anadolu'yla ilgili taleplerinin genişlemesi ve Ortadoğu'da İngiltere'nin lider konumu Fransa'nın şüphelenmesine, ayrıca İtalya'nın bölgeyle ilgili İngiliz ve Yunan taleplerine karşı açık düşmanlığına sebep olmuştur. Gerek Fransa ve gerekse İtalya, Ege'nin iki tarafına yayılacak daha büyük bir Yunanistan fikrine karşı çıkmışlardır. Fransa'nın tepkisinin başlıca sebebi, İngiltere'nin Ortadoğu'da daha da güçlenebileceğidir. İtalya ise Balkanlar'daki dengenin bozulabileceği ve Yunanistan sebebiyle kendi beklentilerinin suya düşebileceği sebebiyle kaygılanmıştır. Venizelos'un Kasım seçimlerini kaybetmesi ve Konstantin'in dönüşü, Psomiadis'e göre müttefikleri Yunanistan'a karşı sorumluluktan kurtaran "Tanrı'nın bir lütfu" olmuştur. Konstantin'in dönüşüne özellikle Fransızlar çok sert bir tepki vermişler ve bunu prestijlerini lekeleyen bir unsur olarak değerlendirmişlerdir[764].

1920 yılının son ayında Efimeris Ton Valkanion'da yer alan bir yazı, müttefiklerin işbirliğinde bozulmalar olduğuna değinmektedir. Yazıda "İtalya ve

764 Harlambos İ. Psomiadis, İ Telefteya Fasi Tu Anatoliku Zitimatos [Doğu Meselesi'nin Son Safhası], Atina: Ekdosis Efesos [Efesos Yayınları], 2004, s. 48-51.

Fransa'nın isteği üzerine Sevr Antlaşması'nın yeniden düzenleneceği haberine inanmak istemiyoruz. Çünkü İngiltere'nin buna karşı olduğunu biliyoruz" denilmektedir. Yazıya göre İngiltere Yunanistan'dan bazı güvenceler almak istemekle birlikte, antlaşmaların olduğu gibi kalmasından yanadır. Ancak İtalya ve Fransa buna katılmamakta ve eski emperyalist siyasetlerini devam ettirmek istemektedirler. Fransa'daki Hıristiyanlar ve İtalya'daki papalar, Asya'daki ovaları sonsuza dek kullanmayı ve güya Anadolu halkını medenileştirmeyi amaçlamaktadırlar. Yazıya göre Fransız ve İtalyan emperyalistlerin bu yöndeki arzuları, onları Yunan gerçekleri ve hakları ile mücadele etmeye ve Mustafa Kemal'i açık veya gizli bir şekilde desteklemeye yöneltmektedir. Ancak Yunan halkı, mücadele verdiği antlaşmaların yeniden düzenlenmesini kabul etmek zorunda değildir. Müttefikler Yunanistan'a, boyunduruk altındaki kardeşlerini kurtarma fikrini aşılamışlardır. Yunan halkı sadece kendinin addettiği toprakları kurtarmak için mücadele etmiş değildir. Bundan da öte Rus steplerinde, aynı para sahibi Fransızlar tarafından ve onların milyonları için savaşmak zorunda bırakılmıştır. Yunanistan'ın kanı ile satın aldığı ve büyük bir halkın (Türklerin) düşmanlığını kazandığı bir durumda, bugün aynı Fransız para sahipleri nasıl gelip de, imzaların geçersiz kılınmasını isteyebilmişlerdir? Ancak Yunanistan, İngilizlerin de desteği ile diğer müttefiklerin politikasına ters olarak hareket edecek, işgal ettiği yerlerde kalacak ve hiç kimse onu oradan çıkaramayacaktır. Yazının devamında Anadolu ve Ortadoğu'daki çıkarların İngiliz ve Yunan halklarını birleştirdiğinden hareketle, İngiltere'nin Yunanistan'ı destekleyeceğine duyulan inanç, İtalyan ve Fransız emperyalistlerin de bu kör siyasetleri sebebiyle diplomatik bir yenilgi alacakları ifade edilmiştir[765].

Haberlerden ayrıca, Sevr Antlaşması'nın yeniden düzenlenebileceği olgusunun Helen kamuoyunu son derece heyecanlandırdığı anlaşılmaktadır. Örneğin Efimeris Ton Valkanion'un "İstanbul Darmadağınık" başlıklı haberinde, İstanbul Rumlarının Sevr'in yeniden düzenlenebileceğiyle ilgili gelişmeleri kaygıyla izledikleri ifade edilmektedir. Aynı haber daha da ilginç olarak bir "Savunma Heyeti (Epitropi Tis Aminis)"nden ve bu heyetin tüm Rumları mitinge davet ettiğinden söz etmektedir. Haberden, girişimde bulunulması için Venizelos'a çağrı yapılmasının düşünüldüğü anlaşılmaktadır[766]. Patrikhane, Başkan Wilson'ın Trabzon'u Tirebolu'yu da içine alacak şekilde Ermenistan'a

765 "Peri Tin Anatheorisin Ton Sinthikon [Antlaşmaların Yeniden Düzenlenmesiyle İlgili Olarak]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 3 Aralık (20 Kasım) 1920, s. 1.

766 "Konstantinupolis Anastatos [İstanbul Darmadağınık]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 28 Ocak (15 Ocak) 1921, s. 2.

verebileceği haberi üzerine harekete geçmiş ve konferansa, bölgenin Helen karakter taşıdığının altının çizildiği bir telgraf gönderilmiştir[767].

"Anadolu Rejimi" başlıklı yazıda, Anadolu rejiminin yeniden düzenleneceği ve bu yeni düzenlemenin "Büyük Yunanistan"ın sınırlarını tehdit ettiği söylenmektedir. Avrupa başkentlerinden alınan bilgilere dayandırılan habere göre sadece İzmir'i kaybetme tehlikesi değil, Yunanistan'ın Gelibolu ve Çatalca'yı da kaybetme tehlikesi bulunmaktadır. Haberde Fransız çevrelerinin Bulgaristan'a da Ege çıkışı olarak Dedeağaç'ı vererek, onu memnun etmek istediklerine dikkat çekilmektedir[768]. "Londra Konferansı Hakkında" başlıklı yazıda da benzer kaygılara ve Fransız basınındaki haberlere yer verilmiştir. Fransız basını, Fransız çıkarlarının Türkiye'nin İzmir, Gelibolu ve Edirne'ye sahip olmasında olduğunun altını çizmeye başlamıştır[769].

Yunan basınında "Londra Konferansı'nın görevinin Türk yetkililere verilen kararları duyurmak ve antlaşmayı kabul etmeyip uygulamayacak olurlarsa olabilecekler hakkında uyarmak[770]" olduğu söylendiği gibi, diğer müttefiklerin tavırlarına karşı İngiltere'nin desteğine güvenildiğini yansıtan yazılar da yayınlanmıştır. Bunlardan birinde ifade edilen İtalya'nın görüşlerine gelince: Müttefikler arası Londra Konferansı, Sevr Antlaşması ve Türkiye ile ilgili konuları ele alacağından dolayı bir hayli ilginç olacaktır ve önemlidir. İtalya Türk nüfusun sesinin bastırılmaması gerektiğini, farklı görüşlerin işitilmesi gerektiğini savunmakta ve Sevr Antlaşması'nın Türk halkının çoğunluğu tarafından kabul edilmediği takdirde barışı getirmesini olası görmemektedir. İtalya'ya göre Londra Konferansı'nın önce İstanbul Hükümeti ve Ankara Hükümeti'ni, sonrasında da bu iki Türk hükümetiyle Yunanistan'ı uzlaştırması gerekmektedir. Çözülmesi gereken diğer bir problem, Yunanistan ile müttefikler arasındaki görüş ayrılıklarıdır[771]. Fransız çevrelerinde de Sevr'in

---

767 "To Patriarhion Pros Tin Diaskepsin Dia Tin Tihin Tis Trapezuntos [Trabzon'un Kaderi İle İlgili Olarak Patrikhane'den Konferans'a]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 30 Ocak (17 Ocak) 1921, s. 2.

768 "To Kathestos Tis Anatolis [Anadolu Rejimi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 6 Şubat (24 Ocak) 1921, s. 2.

769 "Peri Tin Diaskepsi Tu Londinu [Londra Konferansı Hakkında]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 14 Şubat (1 Şubat) 1921, s. 2.

770 "Peri To Ergo Tis Diaskepseos [Konferans'ın İcraatı Hakkında]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 16 Şubat (3 Şubat) 1921, s. 2.

771 "E İtalike Apopsis Dia To Anatolikon [Doğu Meselesi Hakkında İtalyan Görüşleri]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 17 Şubat (4 Şubat) 1921, s. 2; "İtaliko İpmnima İs Tin Gallian [Fransa'ya Verilen İtalyan Muhtırası] ", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 18 Şubat (5 Şubat) 1921, s. 2.

yeniden düzenlenmesiyle ilgili bir görüş söz konusudur. Buna karşın İngiltere Sevr Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesinin diğer antlaşmalar için de kötü bir örnek teşkil edeceğinden korkmakta ve Yunanistan'la karşı karşıya gelmek ve Sevr'in yeniden ele alınmasını istememektedir[772].

İngiltere'nin konferansta takınacağı tutumla ilgili haberler Şubat sonuna kadar gündemdeki yerini korumuştur. Bu haberlerden birinde İngiltere ile ilgili tek aydınlık taraf olarak, Lloyd George'un barış metninin yeniden düzenlenmesinin karşısında olan tavrı gösterilmiştir. Haberde Kalogeropulos'un Yunanistan elçisinin eşliğinde Lloyd George'u ziyaret ettiği ve bu ziyaretin içten geçtiği söylenmektedir. Kalogeropulos bu görüşme esnasında, Lloyd George'un kişisel olarak Yunanistan'ın yanında olduğu sonucunu çıkarmıştır[773]. Bir diğer haberde Lloyd George'un Anadolu'da Türk milliyetçilerine karşı Yunanistan'ı, İngiltere'ye karada ve denizde yardımcı olacak yegane unsur olarak gördüğü ifade edilmektedir[774]. Haberler, Londra'daki Yunan kolonisinin bu dönemde aktif çalıştığını ortaya koymaktadır. Bunlardan birinde Londra'daki Yunan kolonisinin Kalogeropulos'a yemek vereceği, bu yemeğe Venizelos ve İngiliz Hükümeti'ni temsilen bir bakanın katılacağı söylenmektedir[775].

Müttefikler Londra Konferansı için karar verdikten sonra, Atina'daki Fransa elçisi vasıtasıyla kararı Yunanistan'a duyurmuşlardır. Konferansta Yunanistan'ı temsil edecek kişilerin belirlenmesi aşamasında Başbakan Rallis, Bakanlar Kurulu'nda Gunaris ile görüş ayrılığına düşmüştür. Rallis Fransa elçisine kendisinin Yunan heyetine liderlik edeceğini söylemiştir. Ancak bu, Gunaris'in hoşuna gitmemiştir. Gunaris de aynı görevi talep ettiğinden dolayı aralarında çatışma doğmuş, Rallis'in istifasının akabinde meclisteki çoğunluğun lideri olan Gunaris'in başbakanlığı üstlenmesi konusu gündeme gelmiştir. Ancak İngiliz ve Fransız basınlarında Gunaris'in istenmediğini beyan eden yayınlar yer almıştır. Bunun üzerine Kalogeropulos hükümet kurmuş ve

772 "E Antilipsis Ton Simmahon Epi Tu Ellinoturkiku Zitimatos [Müttefiklerin Türk-Yunan Meselesi Hakkındaki Görüşleri]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 21 Şubat (8 Şubat) 1921, s. 2.

773 "E Provlepsis Peri Ton Apofaseon Tis Diaskepseos [Konferansın Kararları Hakkında Öngörüler]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 23 Şubat (10 Şubat) 1921, s. 2.

774 "İ Agglia Tha Hrisimopiyisi Tin Ellada Os Voithitikon Paragonta İs Tin Anatolin [İngiltere Yunanistan'ı Anadolu'da Yardımcı Bir Unsur Olarak Kullanacaktır]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 23 Şubat (10 Şubat) 1921, s. 2.

775 "Kalogeropulos-Venizelos Tha Parakathisun İs Gevma [Kalogeropulos'la Venizelos Öğle Yemeğinde Bir Araya Geleceklerdir]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 25 Şubat (12 Şubat) 1921, s. 2.

ilk defa N. Theotokis, P. Protopapadakis ve G. Baltacis bu hükümette bakan olarak görev almışlardır.

30 Ocak (17 Ocak) 1921 tarihli haber, Yunan Hükümeti'nin Londra Konferansı'na temsilci gönderilmesiyle ilgili talebi kabul etmeye hazır olduğunu ortaya koymaktadır. Yunan Dışişleri Bakanlığı Londra ve Paris büyükelçiliklerinden konferans hakkında bilgi talep etmiştir. Haber, toplanacak konferansta Yunanistan'ı Rallis başkanlığında bir heyetin temsil etmesine karar verildiğini duyurmaktadır. Heyetin diğer üyelerinin henüz belirlenmediği, Kalogeropulos'un da yer almasının olasılık dahilinde olduğu, ancak Gunaris'in bu heyette yer almayacağı söylenmektedir. Habere göre hükümet çevreleri, heyete Başkomutan Papulas'ın da eşlik edeceğini ifade etmektedirler[776]. Bu haberi takip eden günlerde gazetelerden, konferansta Yunanistan'ı kimin temsil edeceği konusunun önemli bir hükümet krizi yarattığı anlaşılmaktadır. 1 Şubat (19 Ocak) 1921 tarihli bir habere göre, hükümeti oluşturan unsurlar arasında kökten bir görüş ayrılığı meydana gelmiştir ki bu gerginliğin sebebi, Rallis'in Londra'ya bizzat gitmek istemesidir. Rallis, Kalogeropulos'un da heyete katılmasını kabul etmektedir. Diğer taraftan Gunaris, Konferans'ta Yunanistan'ı temsil edecek tek yetkilinin kendisi olduğunu açıklamış, Rallis'in Londra yolculuğunda aşırı derecede yıpranacağına ve konferansın gerektirdiği çabaya yeterince yanıt veremeyeceğine dikkat çekmiştir[777]. 3 Şubat (21 Ocak) 1921 tarihli haberde ise, Rallis'in Londra ve Paris büyükelçiliklerinden gönderilen bilgileri aldığı ve bunun akabinde Gunaris ile, sırasıyla Gunaris'in de Kalogeropulos'la çalıştığı duyurulmaktadır. Rallis Kral Konstantin'in de huzuruna çıkarak, O'nu dışişlerindeki son mevzular hakkında bilgilendirmiştir[778].

10 Şubat (28 Ocak) 1921 tarihli haber, Bakanlar Kurulu'nun Londra Konferansı'na katılacak Yunan heyetinin listesini onayladığını duyurmaktadır. Heyet başkanı ve Yunanistan'ı tek temsil edecek kişinin Kalogeropulos olmasına karar verilmiştir. İzmir'den ayrılması sorun teşkil etmediği durumda, Kalogeropulos'a Steryadis de eşlik edecektir. Heyete, Ethniki Trapeza (Ulusal Banka)'ya ait birkaç memurla birlikte Maksimos da katılacaktır. Askeri

776 "I Apantisis Tis Kiverniseos Is Tus Simmahus [Hükümetin Müttefiklere Verdiği Cevap]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 30 Ocak (17 Ocak) 1921, s. 1.

777 "To Zitima Tis Ellinikis Andiprosopias Is Londino [Londra'daki Yunan Temsilciliği Meselesi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 1 Şubat (19 Ocak) 1921, s. 2.

778 "Peri To Ergon Tis Neas Diaskepseos [Yeni Konferansın Görevi Hakkında]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 3 Şubat (21 Ocak) 1921, s. 2.

konularda Albay Eksadaktilos ve Sariyannis, denizcilikle ilgili konularda Deniz Binbaşı Kriezis danışmanlık yapacaktır. Haber heyete, bir ya da iki subayın daha ilave edilebileceğinden söz etmektedir. Heyete dışişleri personelinden katılacak olanlar Sicilianos, Papadopulos, Vikellas, Argiropulos, Sidikas ve Laskaris'tir. Enformasyon Dairesi Müdürü İosif'in katılması da muhtemel görülmektedir. Koromilas'ın katılımının iptal edilmediğinin ifade edildiği haberde, Yunan heyetinin Londra'ya gitmeme durumunun söz konusu olmadığı söylenmektedir. Kalogeropulos'un İngiliz elçiyle görüşmesi içten geçmiştir[779]. Yunan heyeti Londra'da sadece Sevr'in sıkı bir şekilde uygulanmasına değil, aynı zamanda tüm müttefikler içinde sadece Yunanistan'ın silahlanmış ve seferberlik halinde olduğuna dikkat çekerek destek bulmaya da çalışacaktır[780].

Londra Konferansı ile ilgili ilk haberler, Kral Konstantin'in müttefikler tarafından tanınması mevzuunu da gündeme taşımıştır. 31 Ocak (18 Ocak) 1921 tarihinde Efimeris Ton Valkanion'nda Rallis'in bir beyanatı yer almıştır. Rallis hükümetin Sevr Antlaşması'ndan kuşku duymadığını, Londra Konferansı'na gidecek Yunan temsilcilerinin yetki belgelerinin zorunlu olarak Kral tarafından imzalanması gerektiğini, kendisinin de Konstantin'in krallığının 2 Şubat (20 Ocak)'ta tanınacağına dair bilgilere sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu gerçekleşmediği takdirde konferansa katılma olasılığının bulunmadığını söyleyen Rallis, konferansta kesin kararlar alınacağının, dolayısıyla temsilcilerin resmi yetki belgelerine sahip olması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu dönemde Yunan kamuoyunun merak ettiği bir diğer olgu da, Venizelos'un "kurtarılmamış Helenleri" temsilen konferansa katılıp katılmayacağıdır[781]. Aynı günkü bir diğer haberde Venizelos'un Lloyd George ile görüş birliği içinde olduğu ve Yunanistan'ın çıkarları için Konstantin'in yanında yer alabileceği ifade edilmektedir[782]. Yunan kamuoyunun aynı zamanda dileklerinin ifade edildiği bu haberlerden biri 1 Şubat (19 Ocak) 1921 tarihilidir. Haberde "Eleftheros Tipos (Özgür Basın)" Gazetesi Müdürü Kavafakis'in Paris'ten gönderdiği bir telgrafa yer verilmiştir. Bu telgrafta Venizelos'un Lloyd George tarafından davet edildiği ve uzun bir söyleşide bulundukları,

779 "İ Antiprosopia Mas İs Tin Diaskepsin [Konferanstaki Temsilcilerimiz]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 10 Şubat (28 Ocak) 1921, s. 2.

780 "İ Ellas Tha Zitisi İs To Londino Ke Nea Antalagmata [Yunanistan Londra'da Yeni Bedeller De İsteyecektir]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 5 Şubat (23 Ocak) 1921, s. 2.

781 "İ Ellas İs Tin Diaskepsin Tu Londinu [Yunanistan Londra Konferansı'nda]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 31 Ocak (18 Ocak) 1921, s. 2.

782 "E Sinentevksis Tu Venizelu En Parisiis [Venizelos'un Paris'teki Demeci]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 31 Ocak (18 Ocak) 1921, s. 3.

Venizelos'un tüm çekincelere rağmen konferans üyeleriyle olan söyleşisinde Yunan görüşlerini muhteşem bir şekilde desteklediği ifade edilmektedir. Venizelos Yunanistan'ın Anadolu'da yüklendiği sorumlulukta müttefikler tarafından desteklenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Haberde yer alan telgrafta, Venizelos'un Konstantin'i desteklediği ifade edilmektedir[783]. 5 Şubat (23 Ocak) 1921 tarihli haberde ise Patrikhane'nin Venizelos'a "kurtarılmamış Helenler"in temsilciliğini önerdiği doğrulanmakta ve Venizelos'un da kabul ettiği ifade edilmektedir[784].

Müttefikler Londra'da bir konferans yapılmasına karar verdiklerinde İstanbul Hükümeti'ne bu defa, gönderilecek heyet içinde Ankara'yı temsil edecek kişilerin de bulundurulmasını tebliğ etmişlerdir. Konferansa temsilci gönderip göndermemek konusu Büyük Millet Meclisi'nde bir hayli tartışılmış, Yunan Ordusu Anadolu'nun ortasında bütün kuvvetiyle bulunduğu esnada Londra Konferansı'ndan ulusal dava lehine netice alınması olasılığının bulunmadığını savunanlar çıkmıştır. Diğer taraftan konferansa iştirak edilmesi taraftarı olanlar müzakerelerden Türklerin lehine bir netice çıkmayacağını bilmekle beraber, bu vesileyle orada yapılacak siyasi temaslarla dava lehine propaganda yapılabileceği ve bunun faydalı olacağı görüşünü dillendirmişlerdir[785].

Mustafa Kemal İtilaf Devletleri'nin hala Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni meşru saymayan tutumu karşısında, Türkiye'ye ait bütün işlerin hallinde her türlü dış ilişkilerde yetkili tek hükümetin Büyük Millet Meclisi Hükümeti olduğunu bildirmiş, doğrudan davet edilmedikçe Londra Konferansı'na katılmamayı kararlaştırmıştır. Ayrıca konferansa katılacak olan heyette görevlendirilecek temsilcilerin belirlenerek İstanbul'a gönderilmesini isteyen Sadrazam Tevfik Paşa'ya, Türkiye'nin mukadderatına el koymuş meşru ve bağımsız tek egemen kuvvetin, Ankara'da kurulmuş olan Büyük Millet Meclisi olduğunu bildirmiştir. Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu arada doğrudan davet alması halinde geç kalmamak amacıyla, Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in başkanlığı altında bağımsız bir heyet oluşturmuş, bu heyet Londra Konferansı'na özel olarak davet edildiğinde katılmak üzere ve geçecek zamandan yararlanmak amacıyla Antalya üzerinden Roma'ya gönderilmiştir. Heyet,

783 "E Energie Tu Venizelu En Parisiis [Venizelos'un Paris'teki İcraatları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 1 Şubat (19 Ocak) 1921, s. 2.

784 "Venizelos Edehthi Antiprosopian Alitroton [Venizelos Kurtarılmamış Olanların Temsilciliğini Kabul Etmiştir]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 5 Şubat (23 Ocak) 1921, s. 2.

785 Özalp, **a.g.e.**, s. 173.

İtalya Dışişleri Bakanı Kont Sforza aracılığıyla konferansa resmi olarak çağrıldıkları kendilerine bildirildikten sonra Londra'ya gitmiş[786] ve iki Türk heyeti konferansta büyük bir uyum sergilemiştir.

Görebildiğimiz kadarıyla konferansa Ankara Hükümeti temsilcilerinin davet edilmesi Yunan kamuoyu ve basınını bir hayli telaşlandırmış, hatta Yunan Hükümeti'nin tepkisine yol açmıştır[787]. Efimeris Ton Valkanion'da, Türk heyeti içinde yer alan eski Atina Büyükelçisi Galip Kemali Bey'in Roma'daki "Kathimerini (Hergün)" Gazetesi muhabirine verdiği bir demeç yer almıştır. Eski Atina büyükelçisi bu demecinde, "Size ülkemin ve ülkenizin çıkarları için tam bir serbestlik ve samimiyetle konuşmak istiyorum. Uzun zamandan beri, Türk ve Yunanlıların anlaşması gerektiğine inanıyorum. Bunu bugün Yunanistan için tamamen gerekli addediyorum. Çünkü Bulgaristan ve Sırbistan'dan gelecek tehlike ile uğraşması gerekecektir. Bunlar, Selanik ve Dedeağaç'tan çıkış arayarak Yunanistan'a saldıracaklardır" demiş ve Yunanistan'ın harekata devam edemeyeceğinin, giderek zayıflayacağının, halbuki Türkiye'nin Ermeni tehdidinden kurtulmuş olarak tüm kuvvetlerini Yunanistan'ın karşısına taşıyabileceğinin altını çizmiştir[788]. Aynı günlere rastlayan bir başka haberdeyse, Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisi'nin barış için öne sürdüğü koşullara yer verilmiştir. Bu koşullar, İzmir de dahil Yunanlıların işgal ettikleri toprakları tamamen terk etmeleri, Doğu ve Batı Trakya'ya otonomi verilmesi ve Trakya'daki ulusların oranlarına göre bir idare şeklinin benimsenmesi, Ermenistan'daki varolan koşulların korunması, çünkü Kemalistlerin kurtardığı toprakların Türklerin olduğu, Türk Ordusu ile ilgili antlaşma hükümlerinin yeniden düzenlenmesi, Türk Ordusu kuvvetlerinin devletin iç ve dış güvenliğinin ihtiyaçlarına göre olması gerektiğidir. Habere göre "iki Türkiye" adına Londra Konferansı'na verilecek muhtırada yer alacak en önemli unsurlar bunlar olup, bazı çevreler bu istekleri çok aşırı bulmuşlardır. Aynı haberde Yunanistan'ın Anadolu'nun işgalinden vazgeçmesi halinde Mustafa Kemal'in, konferans kararlarına uymaya hazır olduğu da ifade edilmiştir[789].

8 Şubat (26 Ocak) 1921 tarihli haber, Türklerin Londra Konferansı'na davet edildiği söylendiği anda Tevfik Paşa'nın bizzat telgrafhaneye giderek,

---

786 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: 2, s. 769-771; Gencer - Özel, a.g.e., s. 174-176.

787 "I Apantisis Tis Kiverniseos İs Tus Simmahus [Hükümetin Müttefiklere Verdiği Cevap]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 30 Ocak (17 Ocak) 1921, s. 1.

788 "Dilosis Tu Galip Kemali [Galip Kemali'nin Açıklamaları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 3 Şubat (21 Ocak) 1921, s. 2.

789 "İ Telefthei Ori Tu Mustafa Kemal [Mustafa Kemal'in Son Koşulları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 6 Şubat (24 Ocak) 1921, s. 1.

bu daveti Ankara'ya ilettiğini kaydetmektedir. Aynı haber Mustafa Kemal'in davetin doğrudan Ankara'ya hitap etmesini ve müttefiklerden İzmir, Trakya ve Sevr Antlaşması'nın ekonomik koşullarıyla ilgili güvenceler vermelerini istediğini ifade etmektedir. Aksi halde Ankara Londra Konferansı'na temsilci göndermeyecektir. Mustafa Kemal'in sözlerinin İstanbul basınında şaşkınlık yarattığına dikkat çekilen bu haberde, Anadolu nüfusuna dağıtıldığı söylenen Mustafa Kemal'in bildirisindeki maddelere yer verilmektedir. Bildiriye göre Mustafa Kemal, 1. İzmir'in Yunanlılar tarafından boşaltılmasını istemektedir. Çünkü Helenlerin bu ille ilgili ne ulusal, ne de tarihi herhangi bir hakları bulunmamaktadır. Buraya ticaret için gelmişlerdir ve azınlık durumundadırlar. İngilizlerin emperyalist emellerine dayanarak yarımadaya asker çıkarmışlar ve verimli toprakları çöle çevirmişlerdir. 2. Trakya'nın tamamen Türk vatanı, Edirne'nin Osmanlı'ya başkentlik yapmış olduğunu ve koylarında Türkler için tarihi ve dini hatıralar sakladığını, dolayısıyla koşulsuz olarak Türkiye'ye verilmesi gerektiğini ve Batı Trakya'nın kaderinin halkoylamasıyla belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. 3. Sevr Antlaşması'nı yok saymakta ve sahip olunan topraklarda tam bağımsızlık güvencesi verecek yeni bir barış antlaşması istemektedir. 4. Yunanlıların haksız bir şekilde işgal ettikleri toprakları terk etmeleri halinde, iyi ilişkiler kurulabileceğine işaret etmektedir. 5. "Ermenilerle savaştık, onları yendik ve onlarla barış yaptık. Silahlarımızı onlara çevirdik ve Müslüman katliamına son verdik" demekte ve Türkiye ile Ermenistan arasında varolan koşulların korunacağını vurgulamaktadır. 6. "İstanbul Türk olarak kalmalı" demekte ve konuyla ilgili en ufak bir koşulu kabul etmemektedir. Çanakkale ve İstanbul Boğazları'ndan geçişin Türk egemenliğini zedelemeyecek şekilde ve Türkiye'yle Karadeniz komşuları arasında düzenlenmesini talep etmektedir. 7. İngiltere'nin her türlü müdahalesini reddetmekte, ancak Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin ılımlı müdahalesinin kabul edilebileceğini ifade etmektedir. 8. Ekonomik meselelerin iyileşmesi ve uygarlığın nimetlerinden yararlanılması için ABD'nin desteğine ihtiyaç duyulduğuna işaret etmektedir[790].

Basında sonraki gün yer almış bir başka haberde ise, Mustafa Kemal'in temsilci seçilmesiyle ilgili İstanbul'un teklifine yanıt verdiği ve Büyük Millet Meclisi'nin Türk halkının tek temsilcisi olduğunu vurgulayarak bir takım koşulların kabul edilmesini istediği ifade edilmektedir. Habere göre bu koşullar şunlardır: a) İstanbul Hükümeti'nin dağılması b) Padişahın Ankara Büyük

790 "Mia Prokiriksis Tu Kemal [Kemal'in Bir Bildirisi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 8 Şubat (26 Ocak) 1921, s. 2.

Millet Meclisi Hükümeti'ni tanıması c) İstanbul çevresinin Türk Devleti'nin bir ili olarak ilan edilmesi ve başkentin Ankara olmasıdır. Haberde Mustafa Kemal'in padişahın İstanbul'da kalmasına izin verdiği, ancak kendisi ile diyalog halinde olmasını istediği ifade edilmekte ve Mustafa Kemal'in bu yanıtının İstanbul'da büyük bir şaşkınlık yarattığının altı çizilmektedir[791].

Konuyu ele almış olan Hronopulos, Fransızların Kemalist Türkiye'nin konferansa katılması için büyük bir çaba içine girdiklerine işaret etmektedir. Bu şekilde "Kemalist (ya da ulusal) Türkiye" ilk kez uluslar arası bir arenada kendini göstermiş ve yerini talep etmeye başlamıştır. Hronopulos'a göre bu olgu, gelecek için büyük bir öneme sahiptir. "Yeni bir yol açılmakta ve ihtilal halindeki Türkiye, sadece kendisinin ölmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nu temsil ettiğini göstermek için kanatlarını açmaktadır". Lloyd George buna tepki duymuş, ancak tepkisi O'nun kişisel politikası olarak değerlendirilmiş ve bilinen kadarıyla İngiliz Hükümeti nezdinde yankı bulmamıştır[792].

Triantafillidis Anadolu Harekatı'yla ilgili eserinde, Yunan Dışişleri arşivinde yer alan Başbakan Kallogeropulos'un telgraflarına yer vermekte ve bunların, İngiliz ve Fransız hükümetlerini ikna etmek için Yunan temsilcilerinin gösterdikleri umutsuz gayretleri gözler önüne serdiğine dikkat çekmektedir. Trianrafillidis müttefik liderlerle yapılan görüşmeleriyse, "bilinçsiz diplomatik görüşmelerdeki aşağılanmalar" olarak addetmektedir[793].

Yunan heyeti Londra'ya gitmek üzere Paris'ten geçtiğinde, Kalogeropulos Millerand ile görüşmüştür. Yunan heyeti 19 Şubat (6 Şubat)'ta Londra'ya ulaştığında ise, Kalogeropulos aynı gün Lloyd George tarafından kabul edilmiştir. Öyle ki Kalogeropulos aynı tarihi taşıyan telgrafında, Lloyd George tarafından son derece iyi ve samimi karşılandıklarını ifade etmiştir. Lloyd George Yunanistan'a karşı dostça tavrını beyan etmesinin akabinde, Sevr Antlaşması'nın kısmen değiştirilmesi konusunda Yunanlıların niyetlerini anlamaya çalışmıştır.

21 Şubat (8 Şubat) 1921'de Yunan heyetinden Yunan Ordusu'nun durumuyla ilgili bilgi istenmiştir. Kalogeropulos yanıtının başında Yunanistan'ın 121 bin askeri bulunduğunu, bunların morallerinin düzgün olduğunu ve

791 "Nee Aksiosis Tu Kemal [Kemal'in Yeni Talepleri]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 9 Şubat (27 Ocak) 1921, s. 2.

792 Hronopulos, **a.g.e.**, s. 171-173.

793 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]:1, s. 67-70.

askeri danışmanlarının görüşüne göre bu kuvvetin üç ay içinde Ankara'ya doğru ilerleyerek Kemalistleri yok etmek ve Anadolu'ya barışı getirmek için yeterli olduğunu ifade etmiştir. Yunanistan Başbakanı askeri konularla ilgili bu görüşlerini, kendisine eşlik etmekte olan Albay Sariyannis, Albay Eksadaktilos ve Albay Lakonas'a dayandırmaktadır.

Ekonomik konulara da temas etmiş olan Kalogeropulos, Yunanistan kaynaklarının henüz tükenmediğine, diğer bir ifadeyle eğer Yunanistan'a ihtiyaç duyduğu kaynaklar sağlanacak olursa, Yunanistan'ın savaşı devam ettirebileceğine dikkat çekmiştir. Ancak Fransa Başbakanı müdahale ederek Kalogeropulos kadar iyimser olmadığını ifade etmiştir. Bu noktada Fransız askeri danışman General Guro söz almış ve Yunanlılar ilerleyecek olurlarsa İzmir Ovası'nda olduğundan Türkleri daha iyi silahlanmış ve savaşçı bulacaklarına, ayrıca Türklerin yenilebilmesi için 27 tümen gerektiğine dikkat çekmiştir. Oysa Sariyannis, Yunan askerinin Anadolu'daki olanaklarına ilişkin son derece iyimser tablolar çizmiştir.

Haciantoniyu Anadolu Harekatı'yla ilgili eserinde, Yunan heyetinden askeri durumla ilgili bilgi istenmesi konusunu ele almakta ve Yunan heyetinin son derece art niyetsiz olarak müttefiklere ayrıntılarıyla Yunan Ordusu'nun analizini yaptığını, cephedeki durum ve Yunanistan'ın ekonomik imkanları, beklentileri, taarruz planları hakkında görüş beyan ettiğini ifade etmektedir. Haciantoniyu sözünün devamında, "Kim Türklerin Fransızlar ve İtalyanlardan bunları öğrenmediklerinin teminatını verebilir?" sorusunu yöneltmektedir[794]. Yannopulos ise Kalogeropulos'un söyleminin Venizelos'un taklidi olduğuna dikkat çekmektedir[795].

Konferans 23 Şubat (10 Şubat)'ta Yunan heyetinin bulunmadığı halde, Türk temsilcilerin görüşünü almak için toplanmıştır. İlk söz İstanbul Hükümeti'ni temsil eden Tevfik Paşa'ya verildiğinde, kendisi ulusun gerçek temsilcisinin Ankara'dan gelen delegeler olduğunu söyleyerek, sözü Bekir Sami Bey'e bırakmıştır. Türk temsilciler Sevr'in iptalini istemişlerdir.

Efimeris Ton Valkanion Londra Konferansı'nı sıkı bir şekilde takip etmiş ve bunu kamuoyuna yansıtmıştır. Gazete Türk delegelerin konferansta dile getirdiklerine 26 Şubat (13 Şubat) 1921 tarihli nüshasında yer vermiştir. Habere göre Türk temsilciler Türkiye'nin ulusal bütünlüğünü, gerçek sınırların

794 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 147.

795 Yannopulos, **a.g.e.**, s. 154.

belirlenmesini, Boğazların serbestleşmesini ve ekonomik denetimin azaltılması gerektiğini savunmuşlardır. Bekir Sami Bey söz aldığında, "Müttefiklere karşı dostça bir tutum içinde olan Ankara Hükümeti, özgürlük ve bağımsızlık temelinde bir barış istemektedir. İzmir, Trakya, Çanakkale ve İstanbul'un işgali, Anadolu'da ihtilale sebep olmuştur. Türklerin en asgari koşuları, öncelikle tüm Osmanlı topraklarını ele almaktır. Arapların yaşadığı topraklar bunun dışındadır. Ancak bunlara da kendilerini yönetme hakkı verilmelidir. İkinci olarak da, tüm diğer milletlere güvence verilecektir..." demiştir. Türklerin taleplerine yanıt veren Lloyd George bu taleplerin Sevr'e uymadıklarını söyleyerek, Türkleri bunlar üzerinde yeni düzenlemeler yapmaya davet etmiştir[796]. Haberler, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının müttefikler nezdinde Misak-ı Milli'yi savunma amacına ulaştıklarını doğrular niteliktedir.

Yunan tarihçiliğine göre Türkler konferansa, Sevr Antlaşması'nın dayanaklarını şüpheye düşüren istatistikler sunmuşlardır. Bunun üzerine Yunan heyeti de kendi istatistiklerini sunmuştur. Sonuçta konferans, Anadolu ve Trakya nüfusunun etnik analizinin yapılması için bir komisyon kurulmasını önermeye karar vermiştir. Türk heyeti ilkin araştırma komisyonunu kabul ettiğini söylemiştir. Ankara'dan yapılan uyarı üzerine de sonradan, soruşturmanın yapılmasını Yunanlıların buradan çekilmesine dek erteleme önerisinde bulunmuştur. Kalogeropulos yanıtlamadan önce meclise danışması gerektiği yanıtını vermiştir. Yunan Meclisi 28 Şubat (15 Şubat) tarihli oturumunda, konferansın İzmir ve Trakya'ya araştırma komisyonu göndermesiyle ilgili teklifini görüşmüş, ancak teklif oy birliğiyle reddedilmiştir[797]. Konferansla ilgili Yunan kamuoyunu en çok meşgul eden konulardan biri, Anadolu ve Trakya'ya nüfusun belirlenmesi ile ilgili komisyon gönderilmesi olmuştur[798].

Yunanlıların konuyla ilgili kaygılarını ortaya koyan haberlerden birinde Kalogeropulos'un konferanstan, Yunanlıların işgal ettikleri bölgeleri boşaltması halinde Rum nüfus ve Yunan Ordusu için güvence istediği ifade edilmektedir. Haberde Yunanlıların tezlerinin sarsılmaz olduğu ve İngilizlerinkiyle

---

796 "İ Kemaliki Antiprosopia Enopion Tis Diaskepseos [Kemalist Temsilciler Konferansın Huzurunda]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 26 Şubat (13 Şubat) 1921, s. 2.

797 Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s.86-90.

798 "E Apofasis Tis Diaskepseos [Konferans Kararları]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 27 Şubat (14 Şubat) 1921, s. 2; "İ Apantisis Tis Turkias [Türkiye'nin Yanıtı]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 5 Mart (20 Şubat) 1921, s. 2.

örtüştüğü ve bunlarda önemli değişikliklere gidilmeyeceğine inanıldığı vurgulanmaktadır[799].

Trakya ve Anadolu'ya nüfus konusunu araştırmak üzere bir komisyon gönderilmesi olasılığı, Anadolu Rumlarına ait dernekleri atağa geçirmiştir. Efimeris Ton Valkanion 2 Mart (17 Şubat) 1921 tarihinde, Başkan P. Ksistois ve Genel Sekreter G. Evrenidis imzasını taşıyan, Anadolu Derneği'ne ait konferansa gönderilmiş bir protesto metnini yayınlamıştır. Metinde Türkler için hakaret içeren ifadeler kullanıldığı göze çarpmaktadır. Protesto metni Lloyd George'a hitaben yazılmış olup, Yönetim Kurulu ve Selanik'le Makedonya'da yaşayan yüz binin üzerinde üyesi ile Selanik'teki Anadolu Derneği'nin, Londra Konferansı'nın Anadolu'ya inceleme heyeti göndereceğini şaşkınlıkla karşıladığı ifade edilmektedir. "Sevr Antlaşması'nın imzalanması esnasında müttefikler, resmi Türk devletinin istatistiklerini tartışmasız olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca o dönemde, 'dehşetli rakamlarıyla'... Anadolu Helenlerinin maruz kaldığı 'vahşi katliamı' ortaya koyan başka istatistikler de göz önüne alınmıştır... Bu ülke yakında huzura kavuştu ve ... boyunduruktan henüz kurtuldu... Biz imzası olanlar, tüm Anadolulların duygularına tercüman olarak size saygıyla itirazımızı sunar ve size ana Yunanistan'la sonsuza dek bağlı kalmak konusundaki sarsılmaz kararımızı ... bildiririz..." denilmektedir[800]. O döneme ait bir diğer haberde, konferansın Trakya ve İzmir'e araştırma komisyonu gönderecek olması ile ilgili kararın öğrenilmesinin akabinde Türklerin cesaretlendikleri ve daha "tecavüzkar" oldukları ifade edilmektedir. Diğer taraftan Helenler de ayaklanma ve kaynama noktasına gelmişlerdir. Çeşitli merkezlerde her gün Türkler ve Rumlar arasında küçük olayların yaşandığının kaydedildiği haberde, bunların önemli çatışmalara dönüşebileceğinin altı çizilmektedir[801].

Konferansın sunduğu teklifler ve Türk yetkililerin tavırlarıyla ilgili haberlerden biri 9 Mart (24 Şubat) 1921 tarihli olup, bu haberde Bekir Sami Bey'in tavrı yansıtılmıştır. Haberde Kemalist temsilci Bekir Sami Bey'in sunulan antlaşmayı öğrenince hiddetlendiği ve Ankara'ya döneceğini açıkladığı, Kemalistlerin "Mücadeleye devam edeceğiz!" cümlelerini kullandıkları

799 "O Kalogeropulos Ezitise Eggiisis [Kalogeropulos Güvence İstedi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 1 Mart (16 Şubat) 1921, s. 2.

800 "İ Mikrasiate Pros Tin Diaskepsin [Konferans'a Hitaben Anadolulular]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 2 Mart (17 Şubat) 1921, s. 2.

801 "İ Turki Anatharrisan [Türkler Cesaretlendiler]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 3 Mart (18 Şubat) 1921, s. 2.

kaydedilmektedir. Bekir Sami Bey Tevfik Paşa'nın da İstanbul'a dönmesini istemiştir. Aynı haber, Mustafa Kemal ile Fransa arasındaki anlaşmanın hazır olduğunu da duyurmaktadır[802]. Bir diğer haberde konferansın Türkiye için elverişsiz görüldüğü durumda, Mustafa Kemal'in Yunanlılarla yüz yüze görüşme imkanının olup olmadığını öğrenmeye çalıştığı ve Bekir Sami Bey'in buna, Yunanistan'ın siyasi olarak müttefiklere bağlı olduğu ve çıkarlarını tehlikeye atmayacağı yanıtını verdiği ifade edilmektedir[803]. Bir diğer haber Fransa-Türkiye antlaşmasından, bu antlaşmanın akabinde Türklerin Güney Anadolu (Kilikya)'daki birliklerini çekerek İzmir'i tehdit edebileceklerinden ve konferans kararlarından önce Yunanlıları çekilmeye zorlayabileceklerinden korkulduğundan söz etmektedir. Müttefikler Türklerle Yunanlılara görüşmeler süresince düşmanca tutumdan vazgeçmelerini telkin etmişlerse de, İngiliz çevreleri mutlu değillerdir. Haberde İngilizlerin mutsuzluğunun sebebi olarak, müttefiklerin tüm iyi niyetine rağmen Türklerin meseleleri yavaşlatması gösterilmektedir[804].

16 Mart (3 Mart) 1921 tarihini taşıyan bir haberde, Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nde görüşmelerin başladığı duyurulmaktadır. Mecliste ilk söz alan konuşmacıların konferans kararlarına çok ters bir tutum aldıkları ve kararların Büyük Millet Meclisi tarafından reddedileceğine kesin gözüyle bakıldığı ifade edilmektedir[805]. Başka bir haberde ise, Türk yetkililerin uzun telgraflarla teklifleri ve görüşleri Ankara'ya bildirdikleri, ancak Mustafa Kemal'in İzmir ve Trakya'da Türk egemenliği konusunda ısrar etmelerini emrettiği kaydedilmektedir[806].

22 Mart (9 Mart) 1921 tarihli bir haberde, Bekir Sami Bey'in Roma'dan ayrılmadan önce gazetecilere verdiği beyanat yer almaktadır. Bekir Sami Bey müttefiklerce teklif edilenlerin bazılarını tatmin edici bulmakla beraber, Trakya ile İzmir konularının halen sallantıda olduğunu ve Ankara'nın bu konuda fikir değiştirmesinin söz konusu olmadığını söylemiştir. Bekir Sami Bey, "Biz

802 "Pithanos Ellinoturkikos Simvivasmos [Olası Türk-Yunan Anlaşması]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 9 Mart (24 Şubat) 1921, s. 2.

803 "O Kemal Theli Na Diapragmatefthi Ap'Efthias Me Tus Ellines [Kemal, Yunanlılarla Yüz Yüze Görüşmek İstemektedir]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 10 Mart (25 Şubat) 1921, s. 2.

804 "Kathoristi To Oristikon Shedion Tu Anatoliku [Doğu Meslesinin Son Şekli Belirlenmiştir]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 15 Mart (2 Mart) 1921, s. 1.

805 "İrhisen İ Sizitisis İs Tin Ethnosinelefsin Tis Agkiras [Ankara Büyük Millet Meclisi'nde Görüşmeler Başlamıştır]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 16 Mart (3 Mart) 1921, s. 2.

806 "O Kemal Dietakse Epimonin [Kemal Israr Edilmesi Emrini Vermiştir]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 17 Mart (4 Mart) 1921, s. 2.

Yunanlıları tanımıyoruz. Bize karşı onları gönderen müttefiklere sesleniyoruz. Yunanlılar etnolojik araştırmayla ilgili teklifi reddederek haksız olduklarını göstermişlerdir. Gerçekte Türkiye'de sadece bir tek hükümet vardır, o da Ankara Hükümeti'dir... Türkiye'nin hiçbir zaman İzmir ve Trakya'dan vazgeçmesi düşünülemez. Bu konu Anadolu meydanlarında askeri olarak çözülecek ve kesin zafer getiren çözüm sağlanacaktır" demiştir[807].

Efimeris Ton Valkanion'un 23 Mart (10 Mart) 1921 tarihli nüshasında, Doğu Meselesi'ne ilişkin konferansın sunduğu teklif yer almıştır. Metinde silahsızlandırılacak, yani ne Türk ne de Yunan silahlı kuvvetlerinin bulunmayacağı, ancak müttefiklerin bulunacağı bölgeler dile getirilmiştir. Bu bölge İstanbul Boğazı'nın ve Marmara Denizi'nin iki kıyısından itibaren 25 kilometrelik bir kuşaktır. Padişah'a İstanbul'da sınırlı bir asker bulundurma hakkı verilecek, İstanbul ancak müttefikler Türklerin iyi niyetleri konusunda ikna olduklarında boşaltılacaktır. Türkiye Boğazlar Komisyonu'nda temsilci bulundurabilecektir. Eğer Türkiye barış istediğini kanıtlayacak olursa, bu komisyonun başkanı Türk de olabilecektir. Ekonomi komisyonunda Türkiye'nin iç meselelerle ilgili sadece danışmanlık değil, oy hakkı da olacaktır. Metinde Türk silahlı kuvvetlerinin 75 bine çıkartılabileceği, bunların 30 bininin düzenli ordu, 45 bininin jandarma kuvvetleri olacağı söylenmektedir. Yunan kuvvetleri şehir içi hariç tüm İzmir Bölgesi'ni terk edeceklerdir. Kırsal bölgelerde yerel jandarma kuvvetleri, müttefik subayın komutası altında görev yapacaklardır. Bu kuvvetler içinde yerel unsurlar, nüfus oranlarına göre temsil edileceklerdir. Tüm il Türk egemenliği altında ancak otonom, İzmir limanı tüm ülkelerin ticaretine açık olacaktır. Padişah'a İzmir gelirlerinden belli bir oran ödenecektir. Trakya rejimi değişmeyecek, Yunanlılar bulundukları yerde kalacak ve Sevr Antlaşması uyarınca işgal ettikleri yerleri alacaklardır. Metinde belirtilen düzenlemelerin Türkiye tarafından onaylanması ve yasal bir şekilde uygulanması halinde, müttefiklerin Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üyeliğini destekleyecekleri ifade edilmektedir[808].

Hronopulos konferansın sunduğu tekliflerle Türkiye'nin egemen güç haline geldiğini, müttefiklerin eliyle güçlendirildiğini ve bu teklifler üzerine Yunanistan'ın söz söyleyemediğini ifade etmektedir. Türklerse zaman

807 "Dilosis Tu Sami Bekir [Bekir Sami'nin Açıklamaları]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 22 Mart (9 Mart) 1921, s. 1.

808 "Olokliron To Kimenon Tis Protaseos Tis Diaskepseos Dia To Anatolikon [Anadolu İle İlgili Konferans'ın Sunduğu Teklifin Tam Metni]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 23 Mart (10 Mart) 1921, s. 1.

kazanmak amacıyla müttefiklerin teklifini 25 gün sonra yanıtlayacaklarını bildirmişlerdir[809].

Gelişmeler üzerine Gunaris'in Londra'ya gitmesi gerekmiş, Londra'ya gittiğinde Kalogeropulos ile birlikte Lloyd George ile temas kurmuşlar ve Yunanistan'ın müttefiklerin bu yeni teklifini kabul edemeyeceğini açıklamışlardır.

Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafında Kalogeropulos, Gunaris ile birlikte Lloyd George tarafından kabul edildiklerini aktarmıştır. Lloyd George Türk yetkililerinin Ankara'ya döndüklerini söylemiş ve Ankara'nın teklifleri kabul etmediği durumda yeni koşulların ortaya çıkacağına işaret etmiştir. Gunaris ve Kalogeropulos harekatın başarısı için üç yeni yaş grubunun daha silah altına alınacağını, bunun 45 bin kadar yeni asker sağlamasını beklediklerini ifade etmişlerdir. Lloyd George hiçbir şeyin şansa bırakılmaması gerektiğinin, askeri harekatların başarısızlığı halinde Türklerin büyüyeceklerinin altını çizmiştir. Gunaris Lloyd George'un harekatın ne zaman başlayacağı sorusuna, "gelecek hafta" yanıtını vermiştir. Lloyd George İngilizlerin kalbinin en sıcak köşesinin Yunanistan'a ait olduğunu ve İngiltere'nin yardım etmek niyetinde olduğunu söylemiş, ancak Yunanistan'a herhangi bir ekonomik yardım verilmemiştir.

Triantafillidis'e göre Kemalist Ordu'nun yok edileceği ile ilgili öyle bir kanaat doğmuştur ki, Kral geç kalmaktan korkarak cepheye gitmek istediğini beyan etmiştir. Bu şekilde hükümet Yunan Ordusu'nu felaket dolu bir maceraya sürüklemiş ve ısrarla hatalarına devam etmiştir. Kaldı ki bu hatalara, başka hatalar da eklenmiştir. Kalogeropulos 8 Nisan (26 Mart) 1921 tarihinde istifa etmiş ve aynı gün Gunaris'in başbakanlığında kurulan hükümet yemin etmiştir[810].

Diğer taraftan Efimeris Ton Valkanion, Bekir Sami Bey'in İstanbul'a döndükten sonraki beyanatına da yer vermiştir. Burada Bekir Sami Bey'in İstanbul'a döndükten sonra desteklerinden dolayı İtalyan heyeti ve Kont Sforza'ya teşekkür ettiğine ve "... Kötü günler artık geride kaldı. Daha iyi bir gelecek bekleyebiliriz. Türkiye ve Yunanistan'ın kaderi şu anda savaş alanında belirlenmektedir. Ocaklarımızı kanımızın son damlasına kadar savunmaya

809 Hronopulos, a.g.e., s. 188.

810 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 71-73.

kararlıyız. Bizim davamız haklıdır ve Allah'ın yardımıyla başaracağımızdan eminiz" dediğine dikkat çekilmektedir[811].

Spiridonos Mart'ta gerçekleştirilen taarruzun gerekçesi olarak, "Türklerin Londra Konferansı'na yanıt vermeyi reddetmesi"ni göstermektedir[812].

Psirukis getirdiği yorumda Londra Konferansı'nın, İtilaf Devletleri arasındaki görüş ayrılıklarını su üstüne çıkardığını ifade etmektedir. Uzlaşı çabaları boşa çıkmış ve konferans çıkmaza girmiştir. Konferans 12 Mart 1921 tarihinde herhangi bir sonuç alınamadan, ancak İngilizlerin Yunanistan'ın taarruza geçmesini söyleyen açık emriyle bitmiştir. Psirukis diğer Yunan kaynaklarından farklı olarak, Londra Konferansı'nın bir sonuç vermeden dağılması üzerine Bekir Sami Bey'in İngiltere, Fransa ve İtalya ile bazı konularda ayrı ayrı imzaladığı anlaşmalara da değinmektedir. Fransa ve İtalya ile yapılan anlaşmaya göre, bunlar büyük ekonomik çıkarlarla Anadolu'yu boşaltacaklardır. İngiltere'yle yapılan anlaşmaya göreyse, İngiliz esirlerin tamamı serbest bırakılacak, buna karşılık İngiltere Türk esirleri arasında Ermenilere ve İngilizlere kötü davrandıklarını iddia ettiklerini serbest bırakmayacaktır. Psirukis'e göre Ankara Hükümeti Bekir Sami Bey'in anlaşmacı ve emperyalist yanlısı politikasını benimsememiş, O'nu Dışişleri Bakanlığı görevinden almış ve bu gelişmeler Türk – Sovyet işbirliğinin yolunu açmıştır[813].

Mustafa Kemal Bekir Sami Bey'in İngiltere'yle imzaladığı anlaşmayı "Türk uyruklarının Türkiye sınırları içindeki davranışları üzerinde yabancı bir hükümetin yargılama hakkını onaylamak", Fransa ve İtalya ile imzaladığı anlaşmaları da, "bu ülkelere bir takım ekonomik ayrıcalıklar vermek" olarak yorumlamış ve bunları kabul edilemez bulmuştur[814].

---

811 "Dilosis Tu Bekir Sami – Ti Epidiyokun İ Kemaliki [Bekir Sami'nin Açıklamaları – Kemalistler Ne İstiyorlar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 20 Nisan (7 Nisan) 1921, s. 2.

812 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 122.

813 Psirukis, **a.g.e.**, s. 140-142.

814 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: 2, s. 771-773; 785-793.

C. II. İnönü Savaşı ve Sonuçları

1. II. İnönü Savaşı

Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitabında II. İnönü Savaşı'nın anlatımından önce, Türk Ordusu hakkında bilgiler ve yorumlar yer almaktadır. Bu aktarıma göre Mustafa Kemal Paşa, I. İnönü Zaferi olarak adlandırılan muharebenin akabinde Yunan Ordusu'na taarruz edip yenmeye karar vermiştir. Kemalist Türkiye'nin Londra Konferansı'na davet edilmesiyle birlikte Türk Ordusu'ndaki subaylar kalabalıklaştığı gibi, ordu safları da sıklaşmıştır. Müttefiklerin Anadolu'daki depoları Mustafa Kemal'in emrine girmiş, bunun dışında Türk lider uçağa kadar her türlü savaş malzemesini rahatça temin edebilecek konuma gelmiştir. Türk Ordusu ağır topları özellikle Sovyet Rusya'dan temin etmiş ve güçlü süvari birlikleri oluşturmaya önem vermiştir. Kitapta, Türk Genelkurmayı'nın elde ettiği bilgilerin her zaman doğru olduğu ve Yunan birliklerinin her türlü hareketiyle ilgili bilgilerin müttefik subaylar ve başka ajanlar tarafından Türklere aktarıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca Londra'da bulunan Türk temsilciler, Lloyd George'un desteklediği Yunanlıların Eskişehir ve Afyon'u işgal etmek üzere taarruza geçecekleri bilgisini iletmişlerdir. Tersine Yunan Ordusu, I. İnönü Savaşı'nın akabinde Türk kuvvetlerinin durumuna ilişkin kesin bilgiye sahip olamamıştır.

25 Ocak (12 Ocak) 1921'de Yunan Genelkurmay Başkanlığı görevini Tümgeneral Guvelis üstlenmiştir. Yeni bir taarruz olasılığı görüşülmeye başlandığında Guvelis, 29 Ocak (16 Ocak)'ta Harbiye Bakanı'nın huzuruna çıkarak Anadolu Harekatı ile ilgili görüşünü açıklamış, bundan iki gün sonra olayların özetini ve kişisel düşüncelerini içeren bir rapor sunmuştur. Guvelis raporunda, "Bu deniz ötesi harekat tehlikeli ve başarısı şüpheliydi. Halka yük getiriyordu. Bunun en kısa zamanda noktalanması gerekirdi" demekte, koşulların zorluğuna ve askeri zaferin hızlı ve kararlı önlemlerle gelebileceğine dikkat çekmekteydi. Anadolu Harekatı'nın Kemalist Ordu çözülünceye ve yok edilinceye kadar devam etmesi gerektiğini ifade eden Guvelis, hızlı bir taarruzdan yana tavır koymakta, Karadeniz Ereğli – Antalya hattının işgalini ve askeri harekatların iki döneme ayrılmasını önermekteydi. Bu hat her cepheden daha kısa olup, Türkiye'yi Anadolu'nun 2/5'inden etmekteydi. Ayrıca bu alan, Türklerin askeri ve ekonomik merkezlerinin bulunduğu alandı[815]. Harekatın birinci aşamasını Eskişehir-Afyon hattının işgali teşkil edecekti. İkinci

815 Haciantoniyu, **Mikra Asia – O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu – Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 149-150.

aşamada Türk Ordusu Ankara'ya sürülecek, tamamen yok edilip dağıtılacaktı. Ancak bu planın başarısı için yeni yaş gruplarının silah altına alınması gerekliydi. Guvelis raporun sonunda hızlı ve doğrudan bir harekatın gerektiğinden hareketle, her türlü kararsızlık, etkilenme ve hareketsizliğin gerçek bir felakete sebep olacağına dikkat çekmekteydi ki, planı esasen Harbiye Bakanı Gunaris tarafından da beğenilmişti. Ancak Guvelis'in geniş bir harekat için derhal güçlü kuvvetlerin silah altına alınmasını ifade eden görüşüyle, Anadolu Ordusu Kurmay Başkanı'nın Anadolu'da varolan kuvvetleri sadece üç-dört bin askerle destekleyerek gerçekleştirilecek sınırlı ölçekli bir harekat üstlenilebileceği tezi ikileme sebep olmuş, hükümet tarafından Anadolu Ordusu'nun önerisi seçilince Tümgeneral Guvelis istifa etmiş ve 15 Nisan (2 Nisan) 1921'de görevden alınmıştır[816].

Kalogeropulos ve Gunaris 10 Mart (25 Şubat) 1921 tarihinde Steryadis aracılığıyla Papulas'a telgraf göndermişler ve telgrafta durumun, Eskişehir ve Kütahya'nın işgali için hemen harekete geçilmesini gerektirdiğini ifade etmişlerdir. Bu emir Sariyannis ve Pallis'in verdiği güvencelere dayandırılmakta ve harekatın Yunanlıların ulusal davasına büyük yarar sağlayacağı söylenmektedir. Emrin sonunda Papulas'ın görüşü sorulmuş, Papulas Eskişehir-Kütahya-Afyon yönünde yapılacak harekat için asker takviyesi istemiştir[817].

14 Mart (1 Mart) 1921 tarihinde Başkomutan Papulas, Eskişehir yönünde gerçekleştirilecek harekatı bizzat üstlenmek amacıyla Bandırma üzerinden Bursa'ya hareket etmiştir. Başkomutanın Bursa'ya gitme sebebi, harekatı derhal başlatmaktır. Kar sebebiyle harekatın 3-4 gün ertelenmesi gerekmiş, ayrıca istenmiş olan 3000 asker takviyesi de gecikmiştir. Başkomutan yeniden talep etmişse de, bunların sağlanması zor olmuştur. Hiçbir zaman korku ya da şüphe ifade edilmemiş, her şeyin hazır olduğu varsayılarak takviye gücün ulaşması beklenmeden, hatta bunların Yunanistan'dan cepheye hareket ettikleri haberi gelmeden, harekatın 23 Mart (10 Mart) 1921 tarihinde başlaması emredilmiştir[818].

Bulalas bu noktada başka bir olguya daha dikkat çekmektedir. Papulas Eskişehir ve Kütahya'nın işgali için harekatın gerekli olduğunu bildiren telgrafın akabinde Sariyannis'e emir vermiş, Sariyannis de acil bir harekat için gerekli

816 **Epitomos İstoria Tis İs Mikras Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s. 91-93.

817 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 122-123.

818 Stratigos, **a.g.e.**, s. 194-195.

olan planı hazırlamıştır. Bu plana göre Bursa'dan 3. Yunan Kolordusu ve Uşak-Kütahya'dan 1. Yunan Kolordusu Eskişehir'e doğru hareket edecektir. Her iki yönden baskıya maruz kalacak Kemalist Ordu'nun ya çok büyük ve kendisi için elverişsiz bir savaş vermesi gerekecek, ya da gerileyecektir. Bu durumda Eskişehir 3. Kolordu'nun eline geçecektir. Harekatın bu evresinden sonra 1. Kolordu Afyon'a yönelecek ve Afyon'u işgal edecektir ki burası, az sayıda Türk kuvveti tarafından korunmaktadır. Bulalas'a göre Avrupa'da olduğundan dolayı Sariyannis'in fazlasıyla başarılı bu planı ne yazık ki uygulanmamış ve bunun yerine Kurmay Başkanı Pallis'in planı uygulanmıştır. Oysa ki Pallis'in planı, dağınık kuvvetlerle birtakım gereksiz şaşırtma harekatlarını gerekli kılmaktadır. Bu plana göre bir taraftan Eskişehir'e, diğer taraftan Afyon'a yönelinecektir. Bulalas'ın ifadesiyle İngiltere'nin Fransa'ya karşılık vermek için başarı beklediği bir anda, kendi içinde başarısız olan bir plan uygulanmıştır. Avrupa'dan dönen Sariyannis Atina'da Genelkurmay Başkanı Guvelis'e neden harekat planının değiştirildiğini sorduğunda aldığı yanıt, "Halkın bayram yaptığını duymuyor musun?" olmuştur ki, o anda çanlar çalmaktadır. Sariyannis "Duyuyorum. Ama ne zamana kadar?" yanıtını vermiştir[819].

Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitapları serisinin ilgili cildinde, 22 Mart (9 Mart) 1921 tarihinde çeşitli cephelerde bulunan Türk ve Yunan kuvvetleri kıyaslanmıştır:

Tablo 3: Yunan Kaynaklarına Göre 22 Mart (9 Mart) 1921'de Çeşitli Cephelerdeki Türk ve Yunan Kuvvetlerinin Kıyaslanması[820]

	Tüfek		Kılıç		Ağır Makineli Tüfek		Top	
Cephe	Yunan	Türk	Yunan	Türk	Yunan	Türk	Yunan	Türk
İzmit	5130	4126	66	?	72	16	16	4
Kuzey (Batı)	18990	12341	911	1377	252	98	104	39
Güney	15450	19285	290	3405	192	143	104	69
Art Bölge	12665	6600	-	450	120	39	36	40
Toplam	52235	41772	1267	5235	636	296	260	152

Türk İstiklal Harbi serisinin ilgili cildinde, II. İnönü Savaşı'na katılan Türk kuvvetleri 34175 tüfek, 235 ağır ve 55 hafif makineli tüfek, 3500 kılıç

819 Bulalas, a.g.e., s. 281-283.

820 Epithetike Epihirisis Dekemvrios 1920 - Martios 1921 [Taarruz Harekatları Aralık 1920 - Mart 1921], s. 146.

ve 104 top olarak verilirken, Yunan kuvvetleri 41550 tüfek, 720 ağır ve 3134 hafif makineli tüfek, 3100 kılıç ve 220 top olarak ifade edilmiştir[821].

II. İnönü Savaşı'nda Yunan Ordusu'nun uyguladığı plana göre, 3. Kolordu Eskişehir ve 1. Kolordu Afyon doğrultusunda taarruz edecek, kuzeyde 11. Tümen Adapazarı, güneyde 1. Tümen Büyükmenderes kesiminde gösteriş taarruzlarıyla harekata katılacaklardır. 3. Kolordu'nun görevi, 23 Mart 1921'de Eskişehir genel doğrultusunda taarruza geçerek Türklerin gerilerini kesmek, ya da onu çember içine alarak yok etmek ve önemli bir ulaştırma merkezi olan Eskişehir'i işgal etmektir. 1. Kolordu'nun göreviyse, Dumlupınar doğrultusunda taarruz etmektir. Bu taarruz karşısında Türk kuvvetleri Afyon'a çekilirlerse, kolordu Kütahya yönünü emniyete alıp Afyon'a kadar ilerleyerek burasını işgal ettikten sonra, bir kısım kuvvetiyle Konya istikametini emniyete alarak kuvvetinin çoğuyla Eskişehir istikametinde 3. Kolordu ile birleşecektir. Eğer Türkler Kütahya'ya çekilirlerse; kolordu bir kısım kuvvetiyle Afyon'u işgalden sonra Konya yönünü emniyete alarak Türk kuvvetlerini Kütahya istikametinde takip edecektir. Uşak-Afyon ve Afyon-Eskişehir demiryollarını elde etmeye önem verilecektir.

Yunan hedefleri, Türk savunma planının aşağıdaki şekilde yapılmasına sebep olmuştur: Bursa bölgesinden Eskişehir, Uşak bölgesinden de Afyon yönünde gelişmesi muhtemel Yunan taarruzuna karşı, iki yönde de aynı kuvvetle savunma yapılması olası değildir. Dolayısıyla, daha önemli olan Eskişehir-Ankara yönü büyük kuvvetle tutulacak ve zayıf kuvvetlerle oyalama muharebesi yapılarak Afyon doğrultusunda taarruz eden Yunan kuvvetlerinin kuzeye sarkmaları önlenecektir. Eskişehir istikametinden gelecek Yunan kuvvetlerine karşı I. İnönü Savaşı'nda olduğu gibi, en uygun savunma hattı olan İnönü mevzileri tutulacaktır. Bu mevziler ilk muharebeden bu yana daha da sağlamlaştırılmıştır[822].

Eskişehir yönünde iki koldan ilerleyen Yunan kuvvetleri, cephenin ileri hattındaki Türk birlikleriyle savaşarak 27 Mart'ta İnönü mevzilerine yanaşmışlardır. İsmet (İnönü) Bey, "II. İnönü Savaşı tam bir askeri harekettir. Yunanlılar bu savaşta, bizim iki İnönü Savaşı arasında toplayıp tanzim edebildiğimiz kuvvetten iki üç misli fazla bir kuvvetle harekata giriştiler" demiştir. Fakat Türkler de, I. İnönü Savaşı'na oranla daha hazırlıklıdırlar. 28 Mart'ta şiddetli bir taarruz başlamış, 28, 29 ve 30 Mart günlerinde dehşetli

821 Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım, s. 281.

822 A.e., s. 304-306.

muharebeler yaşanmıştır. İsmet Bey cereyan eden muharebeleri, "Kıyasıya savaşıyoruz. İki tarafın avcı hatları hem sağ cenahta, hem sol cenahta birbirine karıştı. Tedbirler alıyor, kumandanlara tebliğ ediyorum: Birlikler mevzilerinden çıkmaya mecbur olurlarsa, daha geride, düşmandan ayrılmadan yer tutacaklar. Adım adım savaşacağız. Savaş gece gündüz durmadan devam ediyor. Cepheler girintili çıkıntılı bir hal aldı. Düşmanla burun burunayız. Karşılıklı cepheler, yakın cepheler, tıpkı Çanakkale'de olduğu gibi. Bir tepeyi, bir yeri kaybedince, hemen mukabil taarruzla geri almaya çalışıyoruz. Süngü muharebesi yapıyoruz. Süngüsü olmayan askerler, tüfeklerinin dipçikleriyle dövüşüyorlar" sözleriyle anlatmıştır.

28 Mart'ta sabahın erken saatlerinde savaş bütün cephede şiddetlenip, mevzinin kilit noktası sayılan Metristepe düşünce, gelişmeleri öğrenen Mustafa Kemal Paşa Büyük Millet Meclisi muhafız taburunu da cephe emrine vermiştir. Muhafız taburu hemen hemen bir tümene karşılık olup, seçme er ve subaylardan oluşmaktadır. Takviye kuvvetler 29 Mart günü cepheye ulaşmışlardır. Neticede Yunan Cephesi çökertilmiş ve çekilmeye zorlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa İsmet Bey'e gönderdiği mesajında, "Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makus kaderini yendiniz" tespitinde bulunmuştur[823].

Spiridonos II. İnönü Savaşı ile ilgili, "27 Mart'ta Türklerin asıl kuvvetleriyle karşı karşıya gelinmiştir. 28, 29 ve 30 Mart tarihinde, savaş büyük bir inatla gerçekleşmiştir. Düşmanın korumaya aldığı yerler sırasıyla bir Türklerin, bir Yunanlıların eline geçmiştir. Türk Başkomutan İsmet olayları çok iyi değerlendirip, I. Yunan Kolordusu'nun hareketsizliğinden de yararlanarak 28, 29 ve 30 Mart'ta güneyden demiryoluyla 8., 23. ve 28. Türk tümenlerini ve ayrıca Ankara'daki tüm kuvvetleri, hatta meclisi koruyan kuvvetleri dahi cepheye taşımıştır. 30 Mart'ta Türk destek kuvvetlerinin cepheye ulaşmasıyla, o ana kadar başarılı olan Yunanlıları başarısızlığa itmiştir. 3. Yunan Kolordusu'nun kayıpları 360 subay ve 4900 silahşöre ulaşmıştır. Bu rakamlar, üç gün süren bu muharebelerin şiddetini göstermek için yeterlidir" notunu düşmüştür[824].

Yunan askeri tarih kitaplarında II. İnönü Savaşı başlığı altında, 1. ve 3. Yunan Kolorduları'nın gerçekleştirdiği taarruzların kıyaslandığı dikkat çekmektedir. Örneğin Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitabında, Türklerin Dumlupınar Muharebesi adını verdikleri muharebenin büyük bir Yunan başarısı olduğu, Refet Bey'in hem yenildiği, hem de gerilediği kaydedilmektedir. Ancak 1. Kolordu Eskişehir'e doğru hareket etmek için yeterli güce sahip değildir.

823 İnönü, **Hatıralar**, Cilt: 1, s. 248-251.

824 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 123-124.

Bu sebeple her iki grup da kendi başlarına ve bağımsız hareket etmişler ve birbirlerini destekleyememişlerdir[825].

Spiridonos da 1. Yunan Kolordusu'nun harekatla ilgili 1030 sayılı emri uygulayabilmek amacıyla 2. ve 13. tümenlerini harekete geçirdiğini, 17 Mart'ta 2. Tümen'in Uşak-Dumlupınar, 13. Tümen'in Akardağ istikametine doğru ilerlediğini ve bu tümenlerin basit bir direnişle karşılaştıklarını ifade etmektedir. Böylelikle 27 Mart'ta Afyon işgal edilmiş, 1. Kolordu'nun kayıpları ölü ve yaralı olarak 140'ı geçmemiştir. Spiridonos 3. Kolordu'nun 4900 kaybına karşı 1. Kolordu'nun sadece 140 kayıp verdiğinden hareketle, bunun savaş alanları arasındaki farklılığı ve kolordular arasındaki yardımlaşma eksikliğini ortaya koyduğunu işaret etmektedir[826].

II. İnönü Savaşı'nda Türk Ordusu 44 şehit, 102 yaralı, 4 esir, 2 kayıp ve 4 firar olmak üzere, toplam 156 subayını kaybetmiştir. Türk Ordusu'nun kaybettiği toplam er sayısı ise, 4794'tür. Bunların 637'si şehit olmuş ve 1720'si yaralanmıştır. Ayrıca kayıplar ve firarlar vardır[827].

İnönü'de zafer kazanan Türk kuvvetlerinin Eskişehir, Altıntaş üzerinden Dumlupınar'a yönelerek, Afyon'un doğusunda bulunan Yunan grubunun geri çekilme yolunu kesmesi ve böylece o grubun büyük bir yıkıma uğratılması olasılığı değerlendirilmiş ve ilk serbest kalan tümenler Güney Cephesi Komutanı Refet Bey'in emrine verilmiştir. Fahrettin Paşa Afyon'dan çekilen Yunanlıları kovalayıp zorlarken, Refet Bey de Yunanlıların Aslıhanlar yöresinde bulunan bir alayına saldırmıştır. Aslıhanlar'daki Yunan alayı Refet Bey'in taarruzunu durdurmuş, çok da zaman kazanmış ve bu süre içinde güçlendirilmiştir. Refet Bey'in emrindeki kuvvetler başarılı olamadıkları gibi, pek çok da kayıp vermişlerdir. Yunanlılar üstünlük sağlayarak Dumlupınar mevzilerine yerleşmiş ve orada kalmışlardır. I. ve II. İnönü gibi savunma savaşlarında başarılı olmuş olan Türk Ordusu, Aslıhanlar ve Dumlupınar'daki taarruz girişimlerinde başarılı olamamış, bu durum ordunun taarruz gücünün olmadığını ortaya koymuştur. Refet Bey'in komutasındaki orduda kendisine karşı güven kalmadığı anlaşılınca, Güney Cephesi Batı Cephesi'ne bağlanarak İsmet Bey'in emrine verilmiştir[828].

---

825 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s. 133-134.**

826 Spiridonos, **a.g.e., s. 124.**

827 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım, s. 509; Epithetike Epihirisis Dekemvrios 1920 - Martios 1921 [Taarruz Harekatları Aralık 1920 - Mart 1921], s. 342.**

828 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk, Cilt: 2, s. 777-783.**

Aynı konu Spiridonos tarafından, "3. Kolordu 31 Mart'ta Bursa'ya doğru gerilemeye başladığında, Türkler takip etmemişlerdir... Eskişehir-Afyon demiryolu hattını kullanarak, asıl kuvvetlerini Kütahya ve Dumlupınar'a taşımışlardır. Bunda amaçları, Afyon'a doğru gerileyen 1. Kolordu'nun önünü kesmektir" sözleriyle anlatılmıştır. Spiridonos'a göre Uşak ve İzmir arasında başka önemli bir kuvvet bulunmadığından, Türkler 1. Yunan Kolordusu'nu yok etmiş olsalardı İzmir'e doğru rahatça ilerleyebilirlerdi. Kaldı ki İtalyan Bölgesi Yunan birlikleri için sürekli bir tehdit oluşturmaktaydı ve 3. Kolordu çetin geçen bir mücadelenin ardından İzmir'den kilometrelerce uzakta, müdahale edebilecek durumda bulunmuyordu. Afyon ve Bursa arası bölgenin Türk yerleşim alanı olduğu ve Türk süvari birliklerinin harekatı destekleyebilecekleri düşünüldüğünde, durumun kritikliği daha iyi ortaya çıkmaktaydı. 1. Yunan Kolordusu 7 Nisan'da Afyon'u terk ederek Dumlupınar'a yönelmiştir. Türkler 8 Nisan'da Dumlupınar'a taarruz edince, savunma yapmakta olan 34. Yunan Alayı'nı zor durumda bırakmışlardır. Mücadele 8 Nisan'dan 10 Nisan'a kadar devam etmiştir. İyi düzenlenmiş, iyi yönetilen ve demiryolu ayrıcalığına sahip olan Türkler 3. Kolordu'yu büyük kayıplara uğratmalarının yanında, 1. Kolordu'yu da kalkış noktasına geri göndermişlerdir. 1. Kolordu'nun zamanında Afyon'u boşaltması ve Dumlupınar'ın 34. Piyade Alayı ile savunulması, genel bir felaket yaşanmasını önlemiştir[829].

Çanakaris'e göreyse, Dimosthenis Diyaletis komutasındaki 34. Alay'ın bu savunması Yunan İhtilali'den tam yüz yıl sonra, yani 7 Nisan (25 Mart) 1921'de Yunan Ordusu'nu kurtarmıştır. Plastiras Yunan Ordusu'nun savunmasına, iki evzon taburuyla büyük katkıda bulunmuştur[830].

Gonatas II. İnönü Savaşı günlerinde Yunan Ordusu'nun yaşadığı en büyük sorunun, ulaşımla ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Türklerin demiryollarını ellerinden geldiğince tahrip ettiklerinden ve bunun Yunan birliklerine büyük ikmal sorunları yarattığından söz eden Gonatas, onarım çalışmalarının ağırlığından ve bunun her zaman mümkün olmadığından şikayet etmektedir. Fransız şirketi 28 Mart gece yarısından itibaren asker, ya da savaş malzemesi taşıyan hiçbir vagonun hareket ettirilmemesini emretmiştir. Gonatas Yunanlıların Fransız şirketinin bu ihanet içeren tutumu karşısında şaşırdıklarını, "Şirket savaş içinde bizi demiryolunu kullanmaktan yoksun bırakıyordu" sözleriyle anlatmaktadır. Yunanlılar kendi imkanlarıyla hatları onarmaya

829 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 125-126.

830 Vasilis İ. Çanakaris, **Dakrismeni Mikrasia [Ağlayan Anadolu] 1919-1922**, Atina: Ekdosis Metehmio [Metehmio Yayınları], 2007, s. 280.

çalışmışlar, ancak onarım çalışmaları ağır yürümüş, ya da bir takım teknik sorunlar ortaya çıkabilmiştir. İkmal problemlerine de değinen Gonatas, yük araçlarının ya tahrip edilmiş olduğuna, ya da bunlar için yol bulunmadığına ve ulaşımın korumasız yürütüldüğüne işaret etmektedir. Türkler demiryolu malzemelerini Konya istikametine kaçırdıklarından dolayı Yunanlılar Afyon'da bu tür malzemeler bulamamışlar, ancak arpa, buğday ve değirmen bulup, ekmek üretebilmişlerdir[831].

II. İnönü Zaferi Büyük Millet Meclisi'nde ve Anadolu'da sevinçle karşılanmış, İsmet Bey 31 Mart 1921'de paşalığa yükseltilmiştir. Türk Ordusu'nun kendisinden sayı ve silahça çok üstün olan Yunan Ordusu'nu dize getirmesi, ulusun Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne olan güvenini arttırmış, İtilaf Devletleri Türk-Yunan Savaşı'nda tarafsız olduklarına dair bir bildiri yayınlamışlardır. Fransa Büyük Millet Meclisi Hükümeti'yle görüşmelere başlamış ve Zonguldak'tan çekilmiştir. İtalyanlar askerlerini çekmeyi vaat etmişler ve ardından Anadolu'yu boşaltmışlardır. İngiltere Malta Adası'ndaki Türk tutuklulardan bir kısmını serbest bırakmıştır. İngiliz generali Harington Mustafa Kemal Paşa'yla görüşmek için girişimde bulunmuş, Yunanistan ise işgali altında bulundurduğu Kocaeli Bölgesi'nden çekilmiştir[832].

Yunan askeri tarih kitaplarında II. İnönü Savaşı'nın sonucu, diğer bir ifadeyle Yunan başarısızlığı, oldukça geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Ksenofontas Stratigos'a göre Mart'ta gerçekleştirilen bu harekat, genel bir harekatın başlangıcını oluşturmaktaydı. Kolayca tehlikeye girebileceğinden dolayı, başarısından emin olmadan başlatılmaması gerekirdi. Ordu kurmaylarındaki iyimserlik, Londra'da bulunan Yunan Hükümeti temsilcilerine de geçmiş ve bu zaafla harekat için emir verilmişti. Bunun neticesinde Başkomutan Papulas, gerekli takviye gücü beklemeden harekatı başaltmıştı. Stratigos bu noktada, "Ordu Kurmay Başkanı Yardımcısı Londra'da harekatın başarısı konusunda son derece emin konuştuğu esnada, bu denli güçlü Türk oluşumlarının ortaya çıkabileceğini göz önünde bulunduruyor muydu?... Başkomutan Papulas Türklerin değişebileceğini imkansız mı görüyordu?... Harekatın takviye güç gelmeden yapılabileceğinden çok mu emindi? Sariyannis Londra'da 'Harekat buradan verilecek basit bir emirle başalayabilir' derken, ikmal imkanlarının iyi incelenmediğini ve bu sebeple cephane sıkıntısı yaşandığını bilmiyor muydu? Yoksa tüm bunlar, harekatın başarısızlığından sonra mı anlaşıldılar?"

831 Gonatas, a.g.e., s. 159-160.

832 Gencer-Özel, a.g.e., s. 179-180.

sorusunu yöneltmekte ve "İyimserliğin ve ihtiyatsızlığın kurbanları, o zamanki siyasetle ilgilenen bakanlar oldular" demektedir. Stratigos'a göre harekatın başarısızlığı her açıdan Yunanistan için zarardı ve Mustafa Kemal'in prestijini arttırmıştı. Mustafa Kemal bundan böyle İngiliz ve Yunan siyasetinin her türlü düşmanı tarafından desteklenmişti. Eskişehir yönünde yapılan bu harekat, Mustafa Kemal'in artık güçlü bir orduya ve ağır toplara sahip olduğunu ortaya koymuştu[833].

Bulalas harekatta uygulanan planın sayısal üstünlüğe dayandığını, harekatı planlayan Pallis kadar, planı uygulayanların da Anadolu gerçeğini bilmediklerini ve dolayısıyla taarruzun kötü sonuçlandığını kaydetmektedir. Bulalas'a göre planın uygulayıcıları savaşmayı bilmedikleri gibi, eş zamanlı hareket de edememişlerdi. Papulas I. İnönü Savaşı'nın başarısızlığının ardından, ordu mensuplarının deneyimlilerle değiştirilmesini isteyecek cesarete sahip olamamıştı. Bunun tersine, seçkin bir komutan olan General Nider'in yerine, 1. Kolordu Komutanlığı'na Kontulis'in atanmasını itirazsız kabul etmişti. Kontulis geçmişi olağanüstü olmakla beraber, yeni koşullara uyum sağlayamamıştı. Türkler Dumlupınar'a taarruz ettiklerinde ise, 1. Kolordu kesin esaretten Kontulis'in hızlı hareketi sonucunda kurtulmuştu. Bu aynı zamanda Yunan Ordusu'nun kurtuluşuydu[834].

Bujak II. İnönü konusunda yaptığı değerlendirmede, Türk mukavemetinin derecesi hakkında hata yapıldığına, acele edildiğine, hazırlığın eksik olduğuna ve Yunan Odusu'na taarruz arifesinde acemi subayların atanmasının iyi sonuç vermediğine işaret etmektedir[835].

Triantafillidis yorumunda, 1921 yılının ilk yarısında gerçekleştirilen harekatların Yunan Hükümeti ve askeri liderlerde ciddi bocalamalar yaratmış olabileceğine işaret etmekte ve "Bu askeri başarısızlıklardan, Türk Ordusu'nun şimdiden kayda değer bir güç haline geldiği ve hızlı bir artış eğilimi gösterdiği ortaya çıkmıştı" demektedir. Triantafillidis Mustafa Kemal liderliğindeki Türk Ordusu'nun ancak savaş deneyimi olan subayların komutası altındaki büyük bir askeri güçle, yetenekli ve denenmiş bir başkomutanla parçalanabileceğini, hükümetlerin iyi hesaplanmamış, rastgele ve partizanca hareketlerinin ordu için bir darbe olduğunu, ne yazık ki bunu kendilerinin anlamadıklarını kaydetmektedir. "Mart ve Nisan 1921'deki genel seferberlik, belki asker

833 Stratigos, **a.g.e.**, s. 197-198.

834 Bulalas, **a.g.e.**, s. 283-284.

835 Bujak, **a.g.e.**, s. 207-208.

olarak büyük bir kuvvet sağlamıştı. Ancak bu, geniş bir cepheye yayılmış olan harekatlar için sayıca yetersizdi" diyen Triantafillidis, Türk Ordusu saflarına dahil olan subayların Almanya tarafından eğitilmiş ve Birinci Dünya Savaşı deneyimine sahip olduklarına işaret etmektedir.

Triatafillidis eserinde yorumunu desteklemek amacıyla, çeşitli kademelerdeki Yunan subaylarının raporlarındaki cümlelere yer vermektedir. İlerleyen satırlarda görüleceği gibi, ast ve üst rütbelerdeki sağduyulu tüm subaylar, komutan değişikliğinin Yunan Ordusu'na zarar verdiğini hemen hemen aynı cümlelerle ifade etmişlerdir. Örneğin Piyade Yarbay Fesopulos, "İhraç edilmiş olan subaylar, ordudan üç buçuk yıl uzak kalmışlardı. Bu dönemde, büyük savaşla ilgili bir takım şeyler öğretilmiş ve savaş usulleri önemli ölçüde değişmişti. Bu, savaşla ilgili pek çok yeni cihazın girmiş olmasıyla ilgiliydi. [İhraç edilmiş olanlar orduya dönerek] idareyi üstlenip de harekatlara katıldıklarında, büyük taktik hataları yapmaları doğaldı. Bu hatalar sadece mücadelenin sonucuna etki etmekle kalmayıp, askerin amaçsızca kurban edilmesine sebep oldular... Komuta kademesinin yetersizliğini, subayların fedakarlığı ve askerin kahramanlığı büyük ölçüde telafi etmiştir. Ancak bu harekatlarda Yunan Ordusu'nun filizleri [gençleri] biçilmiştir..." tespitinde bulunmuştur.

İhraç edilmiş subaylardan olup, daha sonra görev almış olan Albay Nikolaos Ragkavis'in raporundaysa, "...3. Kolordu'ya atanan eski ihraç edilmiş subaylardan büyük bölümü, görevde kalmış olan subaylara kıyasla yeteneksizdi. Üç yıl ordu dışında kaldıklarından dolayı, yeni savaş yöntemleriyle ilgili bilgilerini tamamlayamamışlardı. Daha çok karşı görüşteki meslektaşlarını izleyip, onları engellemeye çalışmışlardır. Bunlarla Venizelist subaylar mesleki açıdan kıyaslandığında, ... ordunun savaş yeteneğinin eksildiği izlenimi doğmaktadır" ifadeleri yer almıştır.

Seçim sonrası görevden uzaklaştırılan Aleksandros Mazarakis Enian'ın düşünceleri de aynı doğrultudadır. Mazarakis Enian, "Büyük birlik komuta kademeleri, geri gelen eski ihraç edilmiş subaylarla değiştirildi. Bunun yanında, yetenekli olan pek çok üst düzey subay da uzaklaştırılmıştır. Her uzaklaştırılanın yetenekli olduğunu savunmuyorum. Ne de yeni gelenlerin hepsi yeteneksizdi. Ancak birincilerin ikincilerden üstünlüğü, dört yıl sürekli savaş halinde olduklarından dolayı deneyim kazanmış olmalarıydı. Bu dönem içinde ikinciler, her türlü askeri iş ve düşünceden uzaklaşmışlardı. Büyük Savaş'ın yaşandığı yıllarda, yeni savaş mekanizmalarının ve yeni yöntemlerin girdiği bilinmektedir. Tabii ki söz konusu olan ihraç edilmiş subaylar, bunları bilmiyorlardı. Bunun haricinde bunların çoğu fanatikleşmişlerdi ve Anadolu'yu

sömürge olarak addediyorlardı. Subaylarına Anadolu'nun ... kangren olduğunu söyleyen albay gibi, bununla ilgili kinlerini gösteriyorlardı. Yeni rejimin seçtiği her iki başkomutan da, son derece şanssız seçimler olmuştur. İlki Papulas, zor koşullar altındaki bu görev için uygun biri değildi. Kral ve hükümet istediği takdirde, felaket olacağı baştan belli olan harekatlara girmeye bile hazırdı. Tek meziyeti, Ulusal Savunma (Ethniki Amina)'ya ait bazı subayların hizmet vermesini mümkün kılmasıydı. Ne O, ne de kurmayları Mart 1921, Haziran 1921, hatta Sakarya Harekatı'nın büyük bir budalalık ve büyük bir cinayet olduğunu anlamadılar. Müteakip geri çekilmede de küçük ordumuzu 600 kilometrelik bir kordon haline getirdiler ki, bunun her tarafı zayıftı ve ilk çatışmada dağılmaya mahkumdu" demektedir.

Paraskevopulos da subay kadrosundaki değişiklikle ilgili benzer görüşleri ifade etmiş ve yeni atanan deneyimsiz subaylarla ilgili olarak, "Bunların çoğu Yunan süngüsünün düşmanı kaçmak zorunda bırakacağını zannediyorlardı..." demiştir[836].

Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Paşa'nın da hiç görmediği, ancak savaş meydanlarından tanıdığı Yunan başkomutanla ilgili görüşleri ilginçtir. İsmet Paşa, "Düşman başkomutanını tanımış olmak, geleceğe güvenle bakmamızda ve önümüzdeki savaşları kazanmamızda önemli bir faktör olmuştur" diye kaydetmiştir. İsmet Paşa'nın Papulas ile ilgili görüşü, O'nun iyi yetişmiş, askerine hakim, daima askerin başında bulunan, askerini iyi hazırlayan bir komutan olduğudur. Papulas askerinin başında gelip taarruz etmekte, sevk ve idare ettiği kuvvetleri savaşa sokabilmektedir. Bunun yanında çabuk sonuç almak istemekte, ancak savaş uzadığında sinirleri çabuk bozulmaktadır. Anadolu gibi bir yarımadada emrindeki kuvvetlerin yetmediği kanaatindedir ve tahmin etmediği bir direnişle karşılaştığında, iki üç gün uğraştıktan sonra bırakmaktadır. Tedirgin ve temkinli karakterinden dolayı, tehlikeye uğramamak için mücadeleden vaktinden önce çekilmektedir. İsmet Paşa Papulas'ın daima felakete uğramaktan korktuğunu ve hiçbir zaman felakete uğramadığını, ancak hiçbir muharebeyi de kazanamadığını ifade etmektedir. General Papulas II. İnönü Savaşı'nda üç gün, dört gün dayanmış, taarruz etmiş, fakat ondan sonra her tarafı karanlık görmeye başlayıp, savaşmayı bırakmıştır[837].

836 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 87-94.

837 İnönü, **Hatıralar**, Cilt: 1, s. 252-253.

Resmi söylem dışında bir söyleme sahip olan Psirukis, Yunanlıların 1921 yılı Mart'ında gerçekleştirdikleri harekatı emperyalist devletlerin planlarının bir parçası; askeri olmaktan çok, politik bir gösteri ve İngiltere'nin yeni bir manevrası olarak yorumlamıştır. Psirukis'e göre İngilizler Mustafa Kemal'in birliklerinin Sovyet Rusya'yla olan dostluğa isyanını sağlamak, Türk ihtilalcilerin moralini bozmak ve Kemalist Ordu'yu İstanbul-Eskişehir-Afyon demiryolu hattından uzak tutmak istemişlerdir. Çünkü bu hat Afyon'da durmayıp, Musul'u da geçerek Bağdat'a varmaktaydı ki, İngilizlerin ısrarla talep ettikleri bölgenin üzerindeydi. Yunan Ordusu bu harekatta yok olmaktan şans eseri kurtulmuştur. Harekatın başarısızlıkla sonuçlanması Yunanistan'ın iç huzurunu, Anadolu'daki askerin maneviyatını ve disiplinini bozmuştur[838].

2. II. İnönü Savaşı Sonrasında Yunan Askerinin Psikolojisi

Anadolu'da gerçekleştirilecek yeni bir harekat için yeni yaş gruplarının askere alınabileceğiyle ilgili Efimeris Ton Valkanion'da yayınlanan ilk haber, 20 Mart (7 Mart) 1921 tarihlidir. Yunan Ordusu'nun bazı birliklerinin nakledildiğini, bu gelişmenin İstanbul aracılığıyla Roma'ya ve İtalyan basını kanalıyla tüm diğer Avrupa merkezlerine bildirildiğini duyurmaktadır. Yunanistan'ın Anadolu'daki konumunun kötü olmadığının ifade edildiği haberde, Yunan Ordusu'nun Kemalist Ordu'dan üstün ve İngilizlerle Yunanlıların Anadolu'daki çıkarlarını koruyan tek ordu olduğunun altı çizilmekte ve bunun, siyasi açıdan Yunanistan'ı güçlendirdiği ifade edilmektedir. Haberde ayrıca, antlaşmanın Türkiye'ye zorla kabul ettirilmesi halinde üç ya da dört yaş grubunun daha askere alınabileceği kaydedilmektedir[839].

21 Mart (8 Mart) tarihli bir başka haberde, Yunan cephesinin karşısındaki çeşitli noktalarda Kemalistlerin hareketlenmesi sonucu Anadolu'daki Yunan Ordusu'nun takviye edilmesi için üç yaş grubunun daha silah altına alınmasına karar verildiği ve Yunan Hükümeti'nin Gunaris'in bu kararı bildiren telgrafını aldığı kaydedilmektedir. Protopapadakis telgrafı alınca saraya gitmiş ve Konstantin'i telgraf konusunda bilgilendirmiş, ayrıca silah altına alınmalarla ilgili emri de imzaya sunmuştur. Bunun akabinde Protopapadakis Bakanlar Kurulu'nu Dışişleri Bakanlığı'na davet etmiş ve bakanların toplantısı gece yarısına kadar sürmüştür. Bunu, Protopapadakis'in basın açıklaması izlemiştir.

---

838 Psirukis, a.g.e., s. 159-160; 163.

839 "Peri Epitheseos Tu Elliniku Stratu [Yunan Ordusu'nun Taaruzu İle İlgili]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 20 Mart (7 Mart) 1921, s. 2.

Ancak hükümet, harekatları gerçekleştirmek için gerekli olan ekonomik kaynakların nasıl temin edileceği ile ilgili sorulara kesin yanıt vermekten kaçınmış ve aynı kesinlikle bu konuda kaygısı olmadığını göstermiştir[840]. 22 Mart (9 Mart)'ta gazetelerde silah altına alınacaklar ve bunların nereye teslim olacaklarıyla ilgili bir duyuru yer almıştır[841]. Aynı haber sonraki gün de yayınlanmış ve tecilli olan bazı grupların da silah altına alınacakları duyurulmuştur. Bu banka ve posta telgraf memurlarını, ekonomistleri, ilk ve orta eğitimdeki öğretmenleri, öğrencileri ve gazetecileri kapsamaktadır[842]. Yedekteki jandarma kuvvetlerinin de silah altına alınmasına karar verilmiştir ki Zaimis yaptığı açıklamada, aile bireylerinin sayısına göre bunların ailelerine aylık bir ödenek verileceğini duyurmuştur[843].

25 Mart (12 Mart) tarihli bir haber Kemal'e karşı taarruz emri verildiğini, Yunan Ordusu'nun büyük bir heyecanla taarruza geçtiğini ve ateş hattının Balkan Savaşları'nın nidaları ile inlediğini duyurmaktadır[844]. Aynı günlerde yayınlanan bir diğer haber, Türklerin çeşitli noktalardan geri püskürtülmesi ve ulaşım merkezlerinin işgalini amaçlayan harekatın duyulması üzerine İzmir'in bayram ettiğini kaydetmektedir[845]. Cephedeki gelişmelerin nakledildiği bir haberde Mustafa Kemal'in güvenlik açısından başkenti (Büyük Millet Meclisi'ni) Kayseri'ye taşıyacağı bilgisine yer verilmektedir. Aynı haber Yunan Genelkurmay Başkanlığı'nın duyurusunu da iletmektedir ki burada, Yunan Ordusu'nun küçük ve önemsiz kayıplarla ilerlediği ifade edilmektedir[846]. 27 Mart (14 Mart) tarihini taşıyan ve İzmir'den gönderilen telgraflara dayanan bir başka haberde ise, ilerleyişin "azgın ve fırtına gibi" devam ettiği, Türklerin geri çekildikleri ve bu geri çekilişin uçaklarla takip edildiği, Eskişehir,

---

840 "Dilosi Tu Protopapadaki Dia Tin Epistratevsin Ke Tin Sinthikin Ton Sevron [Protopapadakis'in Seferberlik ve Sevr Antlaşması'na İlişkin Açıklaması]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 21 Mart (8 Mart) 1921, s. 2.

841 "Peri Tin Epistratevsin [Seferberlikle İlgili]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 22 Mart (9 Mart) 1921, s. 1.

842 "Peri Tin Epistratevsin [Seferberlikle İlgili]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 23 Mart (10 Mart) 1921, s. 1.

843 "Peri Tin Epistratevsin [Seferberlikle İlgili]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 24 Mart (11 Mart) 1921, s. 1.

844 "İ Enarksis Tis Ellinikis Epithesos [Yunan Taarruzunun Başlaması]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 25 Mart (12 Mart) 1921, s. 1.

845 "E Epihirisis En Mikra Asia – Vomvardizete To Afyon Karahisar [Anadolu'daki Harekat – Afyon Karahisar Bombalanmaktadır]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 26 Mart (13 Mart) 1921, s. 1.

846 "E Epihirisis Tu Metopu [Cephedeki Harekatlar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 27 Mart (14 Mart) 1921, s. 1.

Kütahya ve Afyon halkının panik içerisinde olduğu kaydedilmektedir. En önemli muharebenin Afyon önündeki dağlık mevkide verileceğinin ve bu muharebenin Mustafa Kemal açısından çok önemli olduğunun ifade edildiği haberde, Yunan Genelkurmayı'nın hedefinin Türklerin kuzey ve güney cephesi arasındaki iletişimi koparmak olduğuna değinilmektedir[847].

Efimeris Ton Valkanion'un 28 Mart (15 Mart) 1921 tarihli nüshasında resmi bir açıklama yer almıştır. Açıklamada cephelere ilişkin bilgiler nakledilmektedir. Bu haber aynı zamanda, cereyan eden muharebelerle ilgili Yunan kamuoyuna aktarılanlar konusunda fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Buna göre Bursa cephesinde Yunan birliklerinin ilerleyişi devam etmektedir. Türkler Bilecik'in 40 kilometre ötesine kadar gerilemiş, 300 Türk askeri esir edilmiş ve dört top ele geçirilmiştir. Açıklamaya göre Türk halkı kurtulduğu için bayram yapmaktadır. Uşak cephesinde Atina Tümeni Türk savunmasını geri püskürtmeyi başarmıştır. 600 Türk askeri esir edilmiş, 14 top ve 6 mitralyöz ele geçirilmiştir. Türk askerinin maneviyatının bozuk olduğu ve silahları bıraktıkları ifade edilmektedir. Uşak cephesinde bütün olarak Türk birliklerinin esir edildiği ve bunlar arasında Yarbay Arif Bey'in bulunduğu, askeri çevrelerin Türklerin Afyon önünde savaşmasını mümkün görmedikleri kaydedilmektedir. Türkler Kütahya'yı boşaltmışlardır[848]. Aynı gün yayınlanan ve Paris'e dayandırılan habere göre ise Türk dostu olan çevreler çaresizlik içinde olup, Mustafa Kemal'in Yunan birliklerine karşı önemli bir direniş gösteremeyeceğini ve davalarını kaybettiklerini düşünmektedirler[849]. 29 Mart (16 Mart) 1921 tarihli resmi açıklamada Yunan kamuoyuna "Bizim kayıplarımız azdır[850]" ve 24 Nisan (11 Nisan) tarihli karargahın açıklamasında ise, "Sayısal olarak sürekli artan düşman karşısında tam bir üstünlük halindeyiz[851]" mesajı verilmiştir.

Aynı tarihlerde devlet memurlarının silah altına alınmasına ilişkin bir haberde, konuyla ilgili meclise sunulacak yasa tasarısı hakkında bilgi

---

847 "İ Proelasis Sinehizete, O Ehtros İpohori Metadidon Ton Panikon [İlerleme Sürüyor, Düşman Paniği Yayarak Geriliyor]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 27 Mart (14 Mart) 1921, s. 2.

848 "Ta Ellinika Stratevmata Proelavnun [Yunan Birlikleri İlerliyorlar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 28 Mart (15 Mart) 1921, s. 2.

849 "İ Turkofili Apelpismeni [Türk Dostları Hayal Kırıklığı İçindedir]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 28 Mart (15 Mart) 1921, s. 2.

850 "E Epihirisis En Mikra Asia [Anadolu'daki Harekat]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 29 Mart (16 Mart) 1921, s. 1.

851 "E Epihirisis İs Ton Metopon [Cephedeki Harekatlar]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 24 Nisan (11 Nisan) 1921, s. 2.

verilmektedir. Bu yasa tasarısı için Yunan Genelkurmayı'ndan bir subay heyeti ve Ekonomi Bakanlığı Genel Sekreteri Barlas çalışmışlardır. Yasada, askerlik çağındaki devlet memurlarının üç aylık hizmeti ile ilgili hüküm değiştirilmiştir. Yeni hükümde tecilin sadece, yönetim kurullarının hizmetlerin akışı için gerekli addettiği devlet memurlarını kapsayacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu hükme göre memurlar değil, sadece şefler silah altına alınmayacaklardır. Harbiye Bakanlığı'nın açıklamasına göre, 23 Mart (10 Mart)'ta göreve çağrılan gruplarındaki devlet memurlarının birliklerine teslim olmaları gerekmektedir[852].

Efimeris Ton Valkanion 18 Nisan (5 Nisan) 1921 tarihinde, "İzmirli meslektaşımızdan" diyerek, muharebelere ilişkin bir aktarımda bulunmuştur. Burada, 28 Mart (15 Mart) günü şu cümlelerle anlatılmaktadır: "Askerimiz, ateş okyanusuna atlayarak ölümü hiçe saymaktadır. Kurşun yağmuru, Kemal'in toplarının yaylım ateşi, mermiler ve parçalanan kayalıkların zerreleri içinde onlar düşseler de gergin süngülerini dikerek tepeleri ve sıradağları işgal ediyorlardı. 28 Mart (15 Mart) günü, tarihi bir gün olarak kalacaktır. Bütün gün sabahtan akşama kadar muharebe çılgınca oldu, evzonlar ve askerler yiğitçe davrandılar. Savaşanlara, düşmanın yeni kuvvetleri ilave oluyordu. Ancak hepsi de parçalanıyor ve geri püskürtülüyordu. Azar Tepe sarp dağında gurur duyulacak kahramanlıklar yaşanmaktaydı. Asker alayı karacaların dahi kıskanacağı bir biniş gerçekleştirdi. Tepede düşman süngülerle savunma yapmaktaydı. Askerimiz öne doğru azgın bir sertlikle fırlayıp, kenarda bulunan Türk askerlerini elleriyle yakalamakta ve boşluğa fırlatmaktaydı. Kemal'in pek çok askeri bizimkileri süngülemeye çalışmaktaydı... Ansızın iki Türk bölüğü çıktı ve uçurumdan atılan asker arkadaşlarına yardım etmek için tepeye doğru akın gerçekleştirdi. Yine de askerler gerilemedi. O zaman göğüs göğüse bir mücadele gerçekleşti. Türkler bizi korkutmak için, Türkçe olarak bağırmaktaydılar. Bu kelimelerin içinde sürekli 'Millet' ve 'Allah' kelimeleri duyulmaktaydı..."[853].

Oysa ki II. İnönü Savaşı'nı yaşayanlar, savaşı aynı sözlerle anlatmamışlardır. İlerleyen satırlarda kaynaklarda rastladığımız bunlardan birkaçının anlatımlarına yer verilecektir ki, savaşın tanıklarından biri Nikos Vasilikos'tur[854].

---

852 "Anastole Ton Dimosion İpallilon [Devlet Memurlarının Tecili]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 29 Mart (16 Mart) 1921, s. 1.

853 "Apo Tin Mahi Tu Eskişehir [Eskişehir Muharebesinden]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 18 Nisan (5 Nisan) 1921, s. 1.

854 Bkz. s. 248-249.

23 Mart (10 Mart)'ta Eskişehir'in işgali konusunda hareket emri verildiğini, 27 Mart (14 Mart)'ta herkesin tümenin Eskişehir'e varacağı konusunda iyimser olduğunu, ancak Türklerin İnönü mevzilerindeki granitten ve eğilmez direnişinin kimse tarafından hesaba katılmadığını, 28 Mart (15 Mart) 1921 tarihinde vahşi bir savaşın başladığını kaydeden Vasilikos, ilerleyen günlerde de günlüğüne savaşla ilgili izlenimlerini not etmeye devam etmiştir:

"30 Mart (17 Mart) 1921: ... Merkezi oluşturan 22. Alay büyük kayıplar vermiştir... Ne yazık ki 3. ve 10. tümenler Poyraz ve Avgın'da korkunç bir mücadele veriyorlar. 28. Alay paniklemiş bir şekilde dağıldı. Firariler ve yaralılar gruplar halinde gerilere kaçarak, alayların esir düşmesiyle ilgili söylentiler getiriyor ve bu şekilde paniğin ve umutsuzluğun yayılmasına sebep oluyorlardı...

31 Mart (18 Mart) 1921: Eskişehir'in alınması ümidi Türklerin direnişi karşısında yavaş yavaş yok olmaktadır. Öğleden sonra saat 17:00'da gerideki birliklerin Pazarcık'a doğru hareketi başladı. Kolordu merkezi de, Pazarcık'tadır.... Büyük bir gayretle gece Pazarcık'a varabildik...

1 Nisan (19 Mart) 1921: Tümen yerini koruyor. Ancak 10. ve 3. tümenler büyük bir baskıya maruz kalıp, büyük kayıplar veriyorlar. Artık harekat, herkes tarafından başarısız olarak nitelendirilmeye başlandı. Geriye çekilmeyi işaret eden hazırlık çalışmaları başladı. Her yerde motivasyonsuzluk, cesaretini kaybetmişlik görülüyor... ve sinirlilik hakim... Birbiri peşine hayal kırıklıkları getiren haberler ulaşıyor. Pazarcık yaralılarla dolu...

2 Nisan (20 Mart) 1921: Sabah sabah olağanüstü hareket. Geriye çekiliş başlamadan bölükler büyük bir düzensizlik ve gürültüyle toplanıyorlar. Herkes, önce kendi kollarının çekilmesi için acele ediyor. Taşıma araçları koşarcasına hareket ediyorlar. Kurmaylar ... atlarıyla koşturarak kolların acele etmesini tavsiye ediyor ve kurtuluşumuzun hızlı çekilmemize bağlı olduğunu söylüyorlar. Herkesi gizlenmesi güç olan bir panik sarıyor. İçinde bulunduğumuz psikolojik durumdan dolayı, pek çok kötü söylenti şimşek hızıyla dolaşıyor...

3 Nisan (21 Mart) 1921: ...General Vlahopulos, Türk evinin balkonunda sinirli ve düşünceli bir şekilde gezinirken, gerileyen askerin haline de göz atıyordu. Gerileyen askerler, O'nu yuhalamaya başlamışlardı... Geridekiler sürekli Türk süvarileriyle savaşıyorlar ve gerileme hızlandırılmalı. Sonunda ayakkabılarımı elime almak zorunda kalıyorum ve çoraplarla

yürüyorum... Otuz altı saatte 95 kilometre yürüyerek tam öğlen vakti eski hatlarımıza ulaşmayı başarıyoruz... Bir kez daha Yunanlıların geri-leyişte rakipsiz oldukları görüşü ve söylentisini doğrulamış olduk. Yorgun ve acınacak halde Ay Su hattına çadır kuruyoruz. Mart 1921 harekatı bu şekilde talihsizlikle son buldu..."[855].

Pliziyotis 16 Mart (3 Mart) 1921 tarihinde günlüğüne, "Ne olduğunu kimse bilmiyor! Ve hemen... askerin hastalığı olan söylentiler başlıyor!! Geri döneceğiz! Hayır, ben hazırlandığımızı öğrendim... Ateşkes olduğundan dolayı taarruz edilmedi! Barış imzalandı! Ve ... neler, ne güzel şeyler! Askerin iyi niyeti" notunu düşmüştür. Pliziyotis'in günlüğünden Yunan askerinin savaşmak istemediği anlaşıldığı gibi, II. İnönü Savaşı'nın ne şekilde cereyan ettiği de takip edilebilmektedir:

"21 Mart (8 Mart) 1921: Yarın gidiyoruz, taarruz hazırlığı var!... Köyde okul çocuklarını gördüm. Okulu tatil etmişler. Dediklerine göre Patrik ölmüş[856]*! Taarruzu emreden ölseydi daha iyi değil miydi? ...*

23 Mart (10 Mart) 1921: ...Köylerden geçiyoruz. Bayırköy, sonra Kapıcılar ki yanıyor, sonra Yuğurdere, bu da yanıyor. Aşağıda bir başka köy, o da yanıyor! ...Önümüzde tüfek sesleri, zaman zaman da top sesleri duyuluyor. Akşamüstü Yenişehir'i geçmiştik.

24 Mart (11 Mart) 1921: ... Köprühisar'a yeni varmıştık ki, Türk topları başladı... Bizim, topçularımız karşılık verdi. Yanlardaki boş köyler yanıyor! ... Karşımızda bir köy yanıyor. Yanımızdan bir süre önce 27. Alay geçti. Tüm yük araçları tavuk, yumurta, peynir ve bir köy yanmadan önce ne ihtiva ediyorsa, onunla yüklüydüler!

25 Mart (12 Mart) 1921: ...İlerliyoruz ve Bilecik'e ulaşıyoruz. Bilecik Köprüsü gerileyen Türkler tarafından imha edilmiş. Oturduk ve dört saat sonra köprü tamir edilir gibi olunca geçtik. Bilecik de bomboş. Aşağıköy'e ulaşıyoruz. Bu da boş. Askerin oradan geçtiği anlaşılsın diye, onu da ateşe vermişler! Solumuzda 3. Tümen yürüyor ve onun tarafında da iki köy yanıyor...

27 Mart (14 Mart) 1921: Muharebe yedi saat sürdü...[Türklerin] siperlerine ulaşıyoruz. Epeycesi ölmüş. Mermi, top, battaniye, tütün, galeta ve diğer şeyler siperlerde ve dışında dağınık bir şekildeydi. Birkaç da esir

855 Vasilikos, a.g.e., s. 54-60.

856 Bursa Metropoliti ve Patrik Vekili (1918-1921) Dorotheos, 19 Mart (6 Mart) 1921 tarihinde Londra'da vefat etmiştir. Macar, a.g.e., s. 65-66; 77.

aldık... Akpınar Muharebesi bu şekilde bitti. İlerliyor ve bir köyde onu yağmalayacak ve yakacak kadar kalıyoruz!! Sonra biraz daha yürüyoruz. Bir köye daha ulaşıp, orada kalıyoruz. Kısa bir süre sonra başlayarak, köy bizi sabaha kadar aydınlattı!!

28 Mart (15 Mart) 1921: ... 1. Tabur'un 28. Alay'ı desteklemesi emri verildi! Gidiyoruz ve bir buçuk saat sonra 28. Alay'ın çarpıştığı yere ulaşıyoruz. Yakınlaştığımızda 28. Alay, süngüyle Düzdağ'a taarruz ediyordu. Anlayana kadar yine toplar ve mermilerle aynı hikaye ve gariplikler!!! Bugünkü susuzluk anlatılır gibi değil. Kar yiyoruz. Ancak bu, susuzluğu kesecek yerde daha da güçlendiriyor. Ayrıca boğazı ağrıtıyor. Hepsinden mükemmeli de, daha önce bir ölünün bulunduğu yerden kar almak zorunda kalmak... Hava kararkarken, astsubay İkonomu ile biz on kişiyi kaldırdılar ve sağı desteklemeye gönderdiler. Derbentlerden ilerliyorduk. Türkler sağda, solda yatıyorlardı. Kiminin eli, kiminin kafası yoktu. Kimi farklı şekilde, kanları karların üzerine akmış. Hedefimize ulaşıncaya kadar üç çeyrek geçti. Cesetlerden dolayı hissettiğimiz tüm dehşete rağmen galetalarını alıyorduk... Sağda 2. Bölük de bulunuyor. Tüfek ve top artık susmuştu... İyice kararmıştı. Geri dönme emri aldık. Tüm alay toplandıktan sonra cesetlerimizi aldık ve Düzdağ'a geri döndük....

29 Mart (16 Mart) 1921: ... Bütün gün muharebe iyiydi. Epey bir cesedimiz, daha çok da yaralımız vardı. En azından bunlar gidiyor ve çileden kurtuluyorlar! ...".

Plizitotis günlüğüne, Yunan Ordusu yaralılarının yaşadıklarını da kaydetmiştir:

"31 Mart (18 Mart) 1921: ... Saat dört gibiydi. Elimin aşağı doğru düştüğünü ve ağrıdığını hissettim. Yanımdakilerden mendil aradım ve elimi sardım. Bükülmüş bir şekilde tepeden indim. Albay ve doktor buradaydı. Doktor elimi sardıktan sonra, "Derbentler boyunca ilerle, ameliyethaneyi bulacaksın" dedi... İki saat sonra ameliyathaneye ulaştık. Ancak ameliyathane gerilemeye başlamıştı... Sürekli yürüyoruz ve onbirde yanan bir köye ulaşıyoruz. Orada ameliyathaneye götürmesi için bizi bir arabaya bindirdiler. Arabada üç sedye vardı. Üçünde de birer asker... Birine nesi olduğunu soracak oldum, ancak yanıt alamadım. Elleri donmuştu. Üçü de ölmüştü!!! Sonunda ameliyathaneye ulaştık. Yaralı seliydi. Önce kime baksınlar? Soğuk da dehşetli...

1 Nisan (19 Mart) 1921: Dokuz saatlik bir yoldan sonra Pazarcık'a ulaştık. Ameliyathaneye gittik ve aynı hikaye! Bir alçak duvara oturarak

açlığıma ve halime ağlamaya başladım! Birden Haceliş'i gördüm. Kışla bürolarındaydı. Tam zamanında kurtarıcı melek gibi gelmişti. Yüzümden aç olduğum belli olmalı ki, hemen geri döndü ve bana yarım ekmek ve helva getirdi... Yaralardan dolayı etraf pis kokuyor. Daha hiç kimsenin yarası pansuman yapılmadı. Durumumuz hiç kimseyi ilgilendirmiyor...".

Pliziyotis günlüğünde, yaralı olarak Yunanistan'a gittiğinde yaşadıklarını da nakletmiştir.

"7 Nisan (25 Mart) 1921: ... Sabah, sabah Pire. Prensler, Prensesler, Kraliçe Sofia ve bir sürü insan rıhtımdaydı. Gemiden inenlere bir paket sigara ve portakal veriyorlardı. Atina ve Pire hastanelerine gitmek için hemen tramvaya bindik... Burada yeni portakallar! Tramvayla Omonia'nın çevresini dolaştık ve Birinci Hastane'ye ulaştık... Kırk altımızı Zapiyon Hastanesi'ne göndermek üzere ayırdılar. Tekrar tramvaya binip Zapiyon'a gittik. Soruyorlar, yer yok diyorlar ve Asklipion'a gitmek için tekrar tramvaya biniyoruz. Orada da yer yoktu. Omonia'nın etrafında bir kez daha dolaşıyoruz. Sonra Ambelokipus'a Dördüncü Hastane'ye gidiyoruz. Orada bir çoğumuzu alıkoyup, biz on beş kişiyi İkinci Hastane'ye gönderiyorlar ki, nihayet orada kalabildik..."[857].

Bu anlatımlarla Aggelomatis'in eserinde kaydettikleri yan yana geldiklerinde, olgular daha iyi bir netlik kazanmaktadır. Aggelomatis Mart 1921'de müttefiklerin tekliflerini, Yunanistan'ın dramının başlangı olarak değerlendirmektedir. Yunanistan müttefiklerin bu tekliflerini reddetmiş ve Türklere barışı dayatmak için daha genel bir seferberliğe ve harekata girişmiştir. Ancak halk, olabilecekler konusunda kaygılanmaya başlamıştır. Aggelomatis, son ana kadar asker gibi görevlerini yerine getiren İzmir izcilerinin demiryolu istasyonundan taşıdıkları yaralılar arasında, kendi kendini yaralamış olanlara da rastlandığına işaret etmektedir. Bazıları da yaralılar arasında gizlenmiş olarak bulunmuştur. Bir kısmı hastanelere, bir kısmı da karakollara götürülüp, bunlara neden kendilerini yaraladıkları ve görev yerlerini terk ettikleri sorulduğunda alınan yanıt, "Kazanmamız söz konusu olmadığına göre, neden ölelim?" olmuştur[858].

"İ Leksi (Sözcük) Dergisi"ne yazdığı makalede futbolcu Miços Vlastos'un cepheden arkadaşı Takis Lekos'a[859] gönderdiği mektuplara yer veren Yorgos

857 Pliziyotis, a.g.e., s. 193-214.

858 Aggelomatis, a.g.e., s. 114.

859 Miços Vlastos, kardeşi gibi sevdiği Takis Lekos'a iletişim ihtiyacı içinde cepheden mektuplar göndermiştir. Bunlardan birincisi 29 Ekim 1920, onikincisiyse 9 Mayıs 1921 tarihlidir. Miços Vlastos ve Takis

Zevelakis, bu mektupların büyük bir öneme sahip olduklarını, "Anadolu Felaketi'ne ait belgeler içinde halk insanlarının yaşadıkları hayatı anlattıkları belgeler azdır. Bu dönemi yazanlardan çoğu, olayları bulundukları üst mevkilerden görmüş ve değerlendirmişlerdir. Bunlar da genellikle subaylardır" sözleriyle anlatmıştır.

Vlastos Lekos'a cephedeki çilelerini ve sıkıntılarını, ilk ateş hattındaki eksiklikleri, kötü koşulları, savaşın seyri ile ilgili karamsar düşüncelerini, hayal kırıklıklarını ve umutsuzluklarını aktarmıştır. Üzerinde 11 Nisan tarihini taşıyan mektupta Vlastos'un, "Yeni bir harekat için bugün, yarın ateş hattına gitmemiz söz konusu. Şanslıysam bu defa kurtulurum. Anadolu'nun bir çukurunu dolduracak olursam daha iyi. Her şeyi kadere bıraktım... Sen neler öğrendin? Senin grubunu ne zaman çağırıyorlar? Bu patırtıdan kurtulursan iyisin. Çünkü birkaç ay içinde büyük bir patırtı kopacak ve sonra durumlar durulacak. Bir ay ve belki de daha fazla yürüyeceğimiz söyleniyor. Çekeceklerimizi sen düşün... Zavallı postum, ne günahlar ödüyorsun?" sözleri dikkat çekmektedir.

26 Nisan 1921 tarihini taşıyan mektubunda, "... Bu sabah Uşak'ta bir tepeye vardık. Ancak burada da birkaç gün için konakladık. Çünkü iki üç gün içinde daha da ileriye gideceğiz. Gördüğün gibi büyük yürüyüşlerin ve sürekli yer değiştirmelerin çilesi başladı. Hepimiz muharebelerin başlaması ve hayırlı merminin önümüze düşerek bu sıkıntılardan kurtulmamız ve dinlenmemiz için dua ediyoruz. Çünkü bir kere, bundan kurtulamayacağız. Neden boş yere çile çekelim, savaşın eksikliklerini ve kötü yönlerini yaşayalım... Barış çok geç gelecek ve onu gören çok az kişi olacak" diyen Vlastos, daha az sıkıntı çekmesi için arkadaşına jandarma kuvvetlerine kaydolmasını tavsiye etmektedir. Vlastos mektubunu, "Arkadaşım bizim neslimiz, bunları çekmeye mahkum ve bu sebeple de herkes, daha az sıkıntı çekmek için uğraşmak zorunda. Bu aylar içinde doğunun büyük sıkıntıları başlayacak..." sözleriyle sürdürmektedir.

Zevelakis makalesinde Vlastos'unkilerle birlikte, "İ Niki (Zafer) Dergisi"nde 6 Mayıs 1921 tarihinde yayınlanmış bir başka mektuba daha yer vermiştir. 1920-1922 döneminde gazete ve dergilerde pek çok asker mektubunun yayınlanmış olduğuna dikkat çeken Zevelakis, bunların hepsinin de iyimser ve yakınlarının moralini yükseltmeye dönük olduğunu ifade etmektedir. Zevelakis'e göre er Dimitris'in mektubu, Vlastos'unkilerle birlikte düşünülmeli ve olgular buna göre değerlendirilmelidir.

Lekos, Olimpiyakos Takımı'nın 1925'te kurulmasına katkı yapmış olan, "Pirayikos Sindesmos (Pire Birliği)" futbolcularıdır.

"İ Niki Dergisi"nde yayınlanan mektubunda er Dimitris, şunları kaydetmektedir:

"Bu ikinci mektubum ve hala cevabınızı almadım. Kardeşim ne oluyor? Sen de şehrin bataklığında yaşıyorsun. Ancak gerçekten yaşıyor musun? Çünkü bu sizinki yaşam değil. Yaşam, bizim burada yaşadığımızdır. Çifte hayat. Hissettiğin ve gurur duyduğun bir hayat... Keşke ne kadar değiştiğimi bilseydin. Yeniden doğdum, farklılaştım ve erkek oldum. Savaş sanki Siloam'ın vaftis kazanı[860] *da, insanı gerçek bir erkek yapıyor... Heyecan doluyum ve Atina'yı özlemiyorum bile. Sen de buraya gelmeyi dene ve o zaman içinde savaşın ne kadar büyük, ne kadar muhteşem bir şey olduğunu hissedeceksin... Yaş grubun çağrılacak olursa, bunu talihin yardımı olarak kabul et. Bunu Atina'da hissetmesen bile, buraya geldiğinde ve ateşle vaftis olduğunda, yeniden gençleştiğinde hissedeceksin..."*[861].

Pliziyotis 1921 Eylül'ünde düştüğü notta, "... Sakarya'ya gönderildiğimiz söyleniyor!! Küçükleri öcü ile korkuttukları gibi, onlar da Sakarya ile korkutuyorlar![862]" demektedir ki, Psirukis de kitabında aynı olguya dikkat çekmektedir. Yunanistan'da bu dönemde savaş karşıtı eylemlerin arttığına, ancak bu direniş halini hükümetin şiddetle yok etmek istediğine ve grevcilere yönelik en büyük cezanın cepheye gönderilmek olduğuna işaret eden Psirukis, "Bir taraftan Anadolu Harekatı büyük ulusal hücum olarak gösterilirken, yine aynı hükümet tarafından halk için en büyük lanet olarak gösteriliyordu" demektedir. Mart'tan sonra da yeni harekat hazırlıklarına gidilmişti ki, bu siyasetçilerin Yunanistan'ı yok olmaya sürüklediklerini anlamadıklarını ortaya koymaktaydı. Oysa ki halk yığınlarının ekonomik durumu giderek kötüleşmekte, vergiler artmakta, ekmek fiyatları katlanmakta, fakir ve firari sayısı yükselmekteydi. Psirukis'in ifadesiyle, "Cephe gerisinde desteklenmeyen hiçbir ordu, savaşı kazanamazdı"[863].

---

860 Siloam'ın vaftis kazanı, eski çağlardan beri Kudüs halkının içme suyunu karşılayan en önemli sarnıçlardan biriydi. Sarnıcın suyunun iyileştirici özelliği olduğuna inanılmaktaydı ki, İsa da körü gözlerini yıkayıp tedavi olması için buraya göndermişti. Kör yeniden görmeye başlamıştı. "Siloam", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 18, s. 173; Erişim: http://img.pathfinder.gr/clubs/files/70363/10.html [13 Ekim 2008]

861 Yorgos Zevelakis, "Grammata Apo To Metopo Tu Podosferisti Miçu Vlastu [Futbolcu Miços Vlastos'un Cepheden Gönderdiği Mektuplar]", **Periodiko İ Leksi [İ Leksi Dergisi]**, Noemvrios - Dekemvrios [Kasım - Aralık] 1992, Tomos [Cilt]: 112, s. 830-840.

862 Pliziyotis, **a.g.e.**, s. 242.

863 Psirukis, **a.g.e.**, s. 162-163.

3. Yeni Bir Taarruz Öncesinde Yunan Ordusu'nun Hazırlıkları

a) Hükümet Yetkilileriyle Metaksas Arasında, Anadolu Harekatı'nda Görev Alması Konusunda Gerçekleştirilen Gizli Görüşmeler

Her ne kadar bunun aksi söylense de, Türklerin İnönü'nde kazandıkları zafer Yunan Ordusu'nun manevi gücünü negatif yönde etkilemiştir. Dönem içinde rastladığımız bazı gazete yazılarından da anlaşıldığı gibi, Yunanlılar dünya kamuoyunun aleyhlerine dönmeye başladığını da hissetmişlerdir. Gazetelerde Ankara – Moskova yakınlaşmasına[864] ilişkin haberler görülebildiği gibi, Fransızların Türklerle yakınlaşmaya başladıklarına ait de pek çok haber yer almıştır. Bu tip haberlerden biri 2 Haziran (20 Mayıs) 1921 tarihli olup, Fransızların Kemalistlerin düzenlemelerini kabul edeceklerini manşetten vermektedir. Haber Franklin Bouillon'un Fransız Hükümeti tarafından Kemalistlerle görüşmek üzere görevlendirildiği, bu amaçla Ankara'ya gittiği ve yeni bir Fransız – Türk antlaşması için yol arandığı bilgisini aktarmaktadır[865]. Bir başka haberde İngiliz General Harington'ın Londra'ya gitmesiyle İngiltere'nin doğu politikasının değiştiği vurgulanmaktadır. Harington, Moskova'yla Ankara'nın anlaştığına dair kanıtlarla Londra'ya gitmiştir ki, bu kanıtlar İstanbul'un işgaline çalışıldığını da ortaya koymaktadırlar[866]. Bu haberden iki gün sonra aynı gazetede, gelişmeler açısından teselli sayılabilecek nitelikte ifadelerin yer aldığı bir haber dikkatimizi çekmiştir. Burada, "Lloyd George'un tutumu, Anadolu politikasının değişmediğini göstermektedir... İngiliz siyasi çevreleri, bütün konularda, İngiltere ile Fransa'nın anlaşmasının şart olduğunu düşünmektedirler" denilmiştir[867]. Efimeris Ton Valkanion'un yansıttıklarına bakılacak olursa, "Fransız basınının Anadolu krizi karşısındaki karmaşası, Fransa'nın bir geçiş döneminde olduğunu göstermektedir". Fransa henüz Ankara'ya karşı İngiliz siyasetini mi desteklemeli, yoksa Avrupa'yla ilgili tüm konularda İngiltere'yi karşısına alarak bağımsız bir siyaset mi izlemeli, karar

---

864 "Neon Komma En Agkira [Ankara'daki Yeni Parti]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 24 Mayıs (11 Mayıs) 1921, s. 2.

865 "İ Gallia Tha Dehthi Tas Kemalikas Tropopiyisis? [Fransa Kemalist Düzenlemeleri Kabul Edecek Mi?]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 2 Haziran (20 Mayıs) 1921, s. 2.

866 "Apo Pote Eksedilothi İ Aggliki Metastrofi? [İngilizlerin Dönüşü Ne Zaman Ortaya Çıktı?]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 6 Haziran (24 Mayıs) 1921, s. 2.

867 "İ Agglia Kata Ton Kemal [İngiltere Kemal'e Karşı]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 8 Haziran (26 Mayıs) 1921, s. 2.

verememiştir[868]. Süreç ilerledikçe Fransa ile Ankara'nın yakınlaştığına ilişkin haberlerde artış başlamıştır. Bekir Sami Bey'in imzaladığı anlaşmalarda değişiklik yapılarak uzlaşılmaya çalışıldığı[869] ve Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın Lord Curzon'dan memnun olmadığı[870] ifade edilmiştir.

Bu arada ekonomik güçlükler ve savaş yorgunluğu içinde kıvranan Yunan Hükümeti, Türk zaferinin kendisi açısından negatif etkisinden kurtulabilmek amacıyla yeni bir harekat düzenlemeye koyulmuş ve General İoannis Metaksas'ın harekata destek vermesinde ısrar etmiştir. Herhangi bir Anadolu Harekatı konusundaki fikirlerini daha önce verdiğimiz Metaksas[871], 14 Kasım 1920 seçimleriyle Venizelistlerin iktidardan düşmesinin akabinde sürgünden Atina'ya geri dönmüştür. Yunan Hükümeti yetkilileri biri 7 Nisan (25 Mart), diğeri 11 Nisan (29 Mart) 1921 tarihinde olmak üzere kendisi ile görüşmeler gerçekleştirmişler ve Metaksas'a ilgili tekliflerini götürmüşlerdir ki, generallin anılarında bu görüşmelerin tutanakları yer almıştır.

7 Nisan (25 Mart) 1921'deki buluşma gece saat 22:00'da Protopapadakis'in evinde; Metaksas, Gunaris, Protopapadakis ve Eksadaktilos arasında gerçekleşmiştir.

Gunaris Metaksas'tan durumla ilgili bir değerlendirme istemiştir. Metaksas, yapılacak askeri harekatla ilgili kuvvetlerin yetersizliğini, cephenin ve ulaştırma hattının genişliğini, sahanın güç ve halkın Yunanlıların karşısında olduğunu dillendirmiş, yetersiz bir kuvvetle Ankara'yı işgal gibi oldukça önemli bir kararın nasıl alınabildiğiyle ilgili merakını ifade etmiştir. Metaksas'a savaş sahasındaki komutanlara güvenildiği yanıtı verilmiştir. Metaksas, bu harekatın bütün Türk halkına karşı yapılan bir savaş olduğunu hatırlatma ihtiyacı hissetmiştir. Bunun üzerine kendisine, barışçı bir hal çaresi bulunmadığı takdirde ne olabileceği sorulmuştur. Metaksas genel seferberlik ilan edilmesini, Yunan Ordusu'nun toplanarak var gücüyle Mustafa Kemal'e saldırmasını tavsiye etmiştir. Ancak bunun karşılığı, kafi derecede asker ve silahın bulunmadığı olmuştur.

---

868 "İ Distagmi Tis Gallikis Politikis [Fransız Siyasetinin Kararsızlıkları]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 9 Haziran (27 Mayıs) 1921, s. 2; "Uden Veveyon Peri Ton Diyatheseon Tis Gallias [Fransa'nın Niyetiyle İlgili Hiçbir Şey Kesin Değildir]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 11 Haziran (29 Mayıs) 1921, s. 2.

869 "İ Gallokemalike Diyapragmatevsis [Fransız-Kemal Görüşmeleri]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 4 Temmuz (21 Haziran) 1921, s. 2.

870 "Ti Prospathun Na Epithihun İ Galli [Fransızlar Neyi Başarmaya Çalışmaktadırlar]", Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi], 6 Temmuz (23 Haziran) 1921, s. 2.

871 Bkz. s. 106-111.

Metaksas'ın Yunan Hükümeti'nin savaş gayelerinin ne olduğu sorusuna verilen yanıt, "Afyon ve Eskişehir tren hattı, daha sonra da Ankara ve Konya ele geçirilirse Mustafa Kemal'in direnişi yok edilecek ve o zaman bizzat kendisi barışı imzalamaya taraftar olacak" şeklindedir. Metaksas ise böyle bir harekatın istenilen sonucu getirmeyeceğini, çünkü Türk direnişinin daha içerilere nakledileceğini ve Türkleri kendi devletlerinin ortadan kaldırılmasına yol açacak bir barışı imzalamaya ikna edebilmek için bütün Anadolu'yu işgal etmek gerektiğini söylemiştir. Oysa böyle bir savaş için Yunan askeri kuvvetleri kafi değildir. Kaldı ki Metaksas, Venizelos'un iktidarı günlerinden itibaren Yunanistan'ın Türk Devleti'ni tamamen yok edebilecek kuvveti olmadığı tezini savunup durmuştur. Yeni yapılacak harekatın sonucunu da göremektedir.

Bunu takiben Gunaris, neden Venizelos'un dış politikasını takip etmek zorunda kaldığını ve savaşı durdurmak için Londra Konferansı'nda niçin bir hal çaresi bulunamadığını izah etmiştir. Gunaris'e göre, Yunanistan'ın bu savaşı kaybetmesi yalnız İzmir'in değil, Trakya'nın da kaybedilmesine yol açacaktır. Metaksas Yunanistan'ın diplomasi kanalıyla bundan kaçabileceğini ileri sürmüştür. Metaksas'a göre bir tek noktada netlik vardır. O da, Yunanistan'ın kesin bir zafer elde edemeyeceği, yani Türkiye'yi boyun eğmeye zorlayamayacağıdır.

Toplantıda Metaksas'a, Türklerin askeri durumu hakkındaki görüşü de sorulmuştur. Askeri kuvvetlerin azlığı bir yana, bu kuvvetlerin birbirinden uzak iki grup halinde bulunmasından dolayı Metaksas durumun kritik olduğu yanıtını vermiştir. Bunun üzerine Metaksas'a, Eskişehir'in işgali için ne yapılması gerektiği sorusu yöneltilmiştir. Metaksas her şeyden önce ordunun yeniden yapılandırılması gerektiği yanıtını vermiştir. Birlikler yeniden oluşturulmalı, bunların ihtiyaçları karşılanmalı ve harekat için ya Eskişehir, ya da Afyon olmak üzere tek yön seçilmeliydi. Ancak Metaksas, o anda harekat planı hazırlayacak durumda değildi ve Eskişehir'e doğru harekatın başarısını da zayıf görmekteydi.

Uzunca bir konuşmanın akabinde Protopapadakis Metaksas'a, Papulas'ın Kurmayı'nı takviye etmesi teklifinde bulunmuştur. Metaksas, Papulas başkomutanken gidip de O'nun hareketlerini kontrol etmenin doğru olmayacağını ileri sürerek, bunu kabul etmemiştir. Bunun üzerine Protopapadakis Metaksas'a başkomutanlık teklif etmiştir. Ancak Metaksas askeri harekatı onaylayamayacağından, bu teklifi de reddetmiştir.

Protopapadakis ve Eksadaktilos Metaksas'ı ikna etmeye çalıştıklarında aldıkları yanıt, "Başarısızlık olasılığını halktan gizleyerek başkomutanlığı kabul edersem, onlara benim hiç de inanmadığım bir umut vermiş olurum. Yani halkı aldatmış olurum. Bunu yapamam; vicdanıma aykırıdır" olmuştur. Bunun üzerine Protopapadakis, "Yüzde 60 oranında başarı ümidi yok mu?" sorusunu yöneltmiştir. Metaksas'ın bu soruya yanıtı, "Böyle bir umut olsa kabul etmeyeceğimi mi sanıyorsunuz? Vatanseverlik bir yana, şeref kazanmak istemez miyim?" şeklindedir. Protopapadakis'in "Ne kurtarabilirseniz kurtarmayı kabul edin: Yüzde 30, 20, hatta 5" demesi üzerine Metaksas büyük bir heyecanla, "Benden istediğiniz başarı değildir. Vatanımdan ziyade başkalarının sorumluluklarını örtbas etmem için kendimi feda etmemi istiyorsunuz. Bunu yapamayacağım" yanıtını vermiştir. Metaksas kendisine karşı son derece diplomatik hareket etmekte olan Gunaris'e de, "Şimdi askerden terhis edilmiş bulunuyorum. Herhangi bir askeri veya mülki mevki almak arzusunda değilim..." demiştir.

Hava biraz yatışınca diğerleri Metaksas'a, şimdi ne yapılması gerektiğini sormuşlardır. Metaksas yeniden resmi görev almayacağının altını çizdikten sonra, sözlerine şunları ilave etmiştir: "Madem ki Papulas size gönderdiği mesajında kendisine bazı takviye kuvvetleri gönderirseniz başarı sağlayabileceğine dair sizi temin ediyor; bu kuvvetleri gönderiniz ve askeri harekatı deneyiniz". Metaksas'ın bu sözü üzerine konu, Papulas'ın taleplerine gelmiştir. Metaksas Papulas'ın taleplerini haklı bularak, silahsız bir harekatın gerçekleştirilemeyeceğine işaret etmiştir. Gunaris Papulas'ın arzusu yerine getirildiği takdirde, daha başka taleplerde bulunabileceği ve saldırıya geçmemek için başka mazeretler ileri sürebileceğiyle ilgili görüşünü ifade etmiştir. Bundan sonra Papulas'ın yerini alacak bir halef konusu üzerinde durulmuş, fakat O'nun rütbesinde bu görev için uygun biri bulunamamış ve Papulas'ın görevde bırakılmasına karar verilmiştir. Gunaris'in, "Papulas saldırıya geçmez de devamlı surette işi geciktirirse ne olacak?" sorusu üzerine Metaksas, ertesi günü kendisine bir mesaj gönderilerek, bütün isteklerinin yerine getirildiğinin bildirilmesi ve askeri harekatı başlatıp başlatmayacağının kendisinden kesin olarak sorulması teklifinde ve Papulas kabul ederse neticeyi beklemeleri tavsiyesinde bulunmuştur. Kabul etmez ve yeni istekler ileri sürerek işi geciktirirse, durumu yerinde soruşturmak için Gunaris'in Anadolu'ya gitmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bunun üzerine Gunaris Metaksas'a, kendisine refakat edip etmeyeceğini sormuştur. Metaksas bir anlık tereddütten sonra, "Evet, size refakat edeceğim, fakat herhangi bir kişi olarak ve resmi bir görev almaya davet edilmemek şartıyla" yanıtını vermiş ve Gunaris bunu kabul etmiştir.

11 Nisan (29 Mart) 1921'de Protopapadakis'in evinde, saat 21:30'da başlayan toplantıda ise Metaksas'la beraber Gunaris, Protopapadakis, Theotokis ve Eksadaktilos hazır bulunmuşlardır.

Gunaris, askeri harekata yön verebilmek amacıyla "Kraliyet Karargahı" kurulmasının lüzumunu belirtmiş ve Metaksas'ın da bu projeye katılmasını istemiştir. Metaksas hangi sıfatla bu projeye katılabileceğini sorduğundaysa kendisine verilen yanıt, bunun o anda kararlaştırılacağı şeklinde olmuştur. Metaksas ayrıca, Dusmanis'in emri altına girmek arzusunda olmadığının altını çizmiştir. Bunun üzerine Gunaris, Metaksas'ın komutayı üstlenmesini önermiştir.

Metaksas sözün devamında, Kraliyet Karargahı kurmanın maksadını anlamaya çalışmıştır. Toplantıda bulunan hepsinin verdiği yanıt, "Memleketin her tarafındaki bütün ordulara komuta etmek" olmuştur. Metaksas "Kim komuta edecek?" sorusuna yanıt alamamışsa da, bunun için Kral Konstantin'in düşünüldüğünü anlamıştır. Muhataplarının kabul etmesi üzerine Metaksas, "Ne yapmak istiyorsunuz? Kral'ı bütün orduların başına mı geçirmek istiyorsunuz?" sorusuyla devam etmiştir. Gunaris'in verdiği yanıt, "Evet, istiyoruz. Ortada bir savaş var. Değişik cepheler, değişik ordular var. Bütün bunların başında bir başkomutan olması gerek. O da, ancak Kral olabilir" şeklindedir. Metaksas, "Afedersiniz ama, yalnız bir tek cephe var, o da Anadolu'dadır. Diğerleri cephe değil, hudut karakollarıdır... Demek, Papulas ve kurmayının üstünde askeri harekatı Kral idare edecek?" demiştir. Buna verilen yanıt da, "Hayır, Anadolu cephesi Papulas'ın komutasında kalacaktır. Kralın görevi ancak bütün kuvvetler üzerinde denetimden ibaret olacaktır" şeklinde olmuştur. Protopapadakis yalnız Anadolu Harekatı değil, seferberlik, malzeme temini, Yunan ordularının silahlanması ve sevkiyat gibi meselelerin de var olduğunu söyleyince Metaksas, "[Bunları] Theotokis yapacak, tabii. Harbiye Bakanı sıfatıyla bu, O'nun görevidir" şeklinde tepki vermiştir.

Theotokis bilgisi olmayan konuları halledemeyeceğini, bilen birine sorma ihtiyacı içinde olduğunu, bundan dolayı da bir karargah istediğini söyleyince Metaksas, "Böyle bir karargah, ancak Kralın kendi görüşlerini aksettirecek. Demek Kral ne derse siz onu yapacaksınız" demiştir. Bunun üzerine Theotokis, "Tabii, Kral genel komutanlık vasfıyla ne tavsiye ederse. Başka ne yapmamı istiyorsunuz?" yanıtını vermiştir. Metaksas, "Demek Kral sorumlu bir Harbiye Bakanı'na sahip olacağı yerde, kendi bakanının sorumlu bir danışmanı haline gelecek! Ne güzel! Fevkalade! Demek durum bu? Sorumluluğu Kral'ın omuzlarına nasıl yüklemek? Theotokis, bir bakanın sorumlu olduğunu

anlamıyor musunuz? Bilmiyor musunuz ki, bir bakanın ne yapacağını bilmediğine dair bir mazereti olamaz? Bakanın her şeyi bilmesi lazım. Bir Harbiye Bakanı'nın orduyla ilgili her meseleyi bilmesi, halletmesi gerekir. Kralı savunması, kralın arkasına gizlenmemesi lazım" sözleriyle, asabiyet içinde yoğun bir tepki ortaya koymuştur. Metaksas, "Az daha, şayet orduya direktif verecek durumda değilseniz yerinizden çekiliniz diyecektim. Fakat bunu benim Harbiye Bakanı olmam arzusunda olduğum şeklinde anlamalarından çekinerek, söylemekten kaçındım" demektedir. Metaksas kısa bir sessizlikten sonra sözlerine devam etmiş ve Kral'ın böyle bir görevi üstlenecek durumda olmadığına işaret ederek, "Böyle bir komutayı gerçekte kim yürütecek? Tabii üstü kapalı bir şekilde kendi kurmay başkanı... Bu da sorumsuzluk yaratacak..." demiştir. Metaksas ayrıca Harbiye Bakanı'nın sorumlulukları üzerinde durmuştur. Kendisine Harbiye Bakanı olması teklifinin yapılmasını boş yere beklemiş, çünkü böyle bir teklif yapılmamıştır.

Gunaris'in, "Bunun bakan ve görevleriyle bir ilgisi yoktur... Mesele kamuoyunun ve halkın duygularıyla ilgilidir. Büyük bir huzursuzluk içinde olan halk, Kral'ın ordunun başına geçmesini istiyor... Kral orduya komuta etmeli ve millet için kendini feda etmelidir. Halkın arzusunu yerine getirmeliyiz" sözleri çarpıcıdır.

Bunun üzerine Metaksas, halka neden gerçekleri söylemediklerini sormuştur. Gunaris ise hükümet olduklarını ve böyle bir Kraliyet Karargahı'nı gerekli gördüklerini açıklamış ve Metaksas'a görev almayı kabul edip etmediğini sormuştur. Metaksas olumsuz yanıt verince toplantıda olan diğerleri, devletin içinde bulunduğu güçlükleri anlatarak kendisini iknaya çalışmışlardır. Devamında Gunaris Metaksas'a, Genelkurmay Başkanlığı'nı kime vermeleri gerektiğini sormuştur. Metaksas, Dusmanis'in bu göreve layık olmadığı görüşündedir ve dolayısıyla General Stratigos'u önermiştir. Diğerleri yine Metaksas'ın Genelkurmay Başkanlığı görevini kabul etmesinde ısrar etmişlerdir. Metaksas'ın neden kendisine bu ısrarın yapıldığı sorusu üzerine Gunaris kamuoyunun kaygılı olduğuna işaret ederek, "Senin atanman onları sakinleştirecektir" yanıtını vermiştir. Bu defa Metaksas, halkın niçin endişe duyduğu sorusuna yanıt aramıştır. Buna Protopapadakis, "Halk askeri harekatı kaybedebileceğimizden, askeri bakımdan zafer kazanamayacağımızdan korkuyor. Komutayı üstlenirseniz, onların zafere olan inancı iade edilecek" yanıtını vermiştir.

Metaksas görev üstlenmesi halinde Yunan halkına, "Endişe etmeyiniz, madem ki ben buradayım, size teminat veriyorum, kazanacağız; bundan

emin olabilirsiniz!" demiş olacağından hareketle, bunun halkı aldatmak olduğunu, çünkü stratejik olarak bu amaca varılacağına inanmadığını belirtmiştir. Protopapadakis'e göreyse, halkı aldatmak pahasına dahi gerekirse bu yapılmalıdır. Bunun üzerine Metaksas Helen halkını aldatmak istemediğini, gerçeğin her zaman halka açıklanması prensibine inandığını, uzun yıllardır Anadolu'da bir savaş siyaseti güdülmesi fikrine muhalefet ettiğini, bu yüzden Venizelos'la arasının açıldığını izah etmiş ve "O zaman orduda bulunuyordum. Şimdi terhis edilmiş olduğum halde, imkansız olan bir şey hakkında benim Yunan halkını temin etmemi mi istiyorsunuz? O zaman nasıl bir adam olurum?" demiştir.

Metaksas'a göre Anadolu'yu Yunanlılaştırmak için gerekli hazırlıkları önceden yapmadan, orada fetih peşinde koşulmaktadır ve görünüşte bu, Sevr Antlaşması'yla ilgilidir. Gerçekteyse Türkiye'nin ortadan kaldırılması ve Türk toprakları üzerinde Yunan Devleti'nin kurulması demektir. Sevr'le ilgili dahi olsa, İzmir Bölgesi'nde Helenler azınlıktadırlar. Anadolu'nun içlerinde ise Helen nüfus, daha da azdır. Türkler, Yunanlıların ne istediklerini sezinlemektedirler. Türklerin siyasi duyguları olmadığı takdirde, böyle bir siyaset amacına ulaşabilirdi. Fakat Türkler yalnız dini değil, milli duyguları da olduğunu göstermişlerdir. Onlara karşı Yunanlıların uğrunda savaştıkları özgürlük ve bağımsızlık için, şimdi de Türkler Yunanlılara karşı savaşma arzusuyla yanmaktadırlar. Anadolu'nun kendi vatanları olduğunu hisseden Türkler, Yunanlıların istilacı olduklarını da fark etmektedirler. Metaksas'a göre Yunanlılar Mustafa Kemal ve tek bir partiyle değil, bütün bir Türk halkıyla uğraşmak durumundadırlar. Ortada tek bir parti olması halinde bu, mağlubiyetle dize getirilir ve Yunanlıların taleplerini kabul edecek yeni bir parti bulunabilirdi. Fakat kendi varlığı için çarpışan bir halka ne yapılabilirdi? Böyle bir halk, daima kendine yol gösterecek liderler bulacaktı. Türkler İzmir ve bölgesini ulusal kayıp ve kendi vatanlarının parçalanmasının bir başlangıcı addediyorlardı. Metaksas, "Bu şartlar altında Eskişehir Savaşı'nı kazandığımızı varsayalım. Bu kısmi zafer, Türklerin iradesini kıracak mı? Hiç şüphesiz hayır. Ümitsiz de olsa mücadelelerine devam edecekler ve kendilerini Ankara önünde savunacaklardır. Onları oraya kadar takip mi edeceğiz? Hangi kuvvetlerle Ankara'ya varacağız?... Askeri kuvvetlerin ancak üçte biriyle. Gıda ve malzeme güçlükleri nasıl karşılanacak? Bu gibi şartlar altında Ankara'yı alsak dahi ne yapacağız? Ankara'ya kadar olan bütün bölgeyi, bütün kuvvetlerimizle işgal edecek ve düşmanca davranışlarla karşı karşıya kalacağız?" demiş ve İspanya'nın Napolyon'un en iyi ordularından birinin mezarı haline geldiğine de dikkat çekmiştir.

Metaksas, "Kafi kuvvetlerimiz olup da bütün Anadolu'yu işgal etsek ne olacak? Türkler Sevr Antlaşması'nı imzalayıncaya kadar bütün memleketi işgale devam mı edeceğiz? Sevr'i imzalayacak Türkler bulunsa dahi, veya Eskişehir'de bizim zaferlerimizden sonra Sevr'i bizzat Kemal imzalasa dahi, imzadan sonra ne yapacağız? İzmir Bölgesi hariç, bütün Anadolu'yu boşaltacak mıyız? O zaman ne yapacağız? Askerimizi terhis edip, İzmir ve bölgesinde ancak takviye edilmiş yerel kuvvetler mi bırakacağız? Birkaç ay sonra ne olacak?" sözleriyle konuyu sorgulamaya devam etmiştir. Metaksas'a göre bir süre sonra, Yunan hatlarının dışındaki Türklerin isyan ettiklerine, kuvvet topladıklarına, savaş isteyen yeni liderler tarafından tahrik edildiklerine dair Atina'ya haberler gelmeye başlayacaktır. Çünkü Türkler, Yunanlıları Anadolu'dan uzaklaştırma isteğinden asla vazgeçmeyeceklerdir. "Bu durumda yeni bir seferberlik mi ilan edilecektir?". Metaksas güdülen siyaseti, "İstila edilmek istemeyen bir halkı, istila hedefi güden bir siyasettir. Kendi medeniyet ve nüfuzumuzun esaslı surette zemini hazırlanmadan güdülen bir istila siyasetidir" sözleriyle ifade etmiştir.

Bu sözler üzerine Gunaris, "Bu bizim siyasetimiz değildir... Bizi oraya götüren Venizelos'tur. Biz savaşı hazır bulduk" deyince Metaksas, "Siz uzlaşmaya varabilirdiniz" yanıtını vermiştir. Gunaris denediğini, Londra'da Lloyd George'la anlaştıktan sonra İzmir meselesinde büyük fedakarlıklar yapmayı kabul ettiğini, ancak Türklerin ani olarak fikirlerini değiştirdiklerini ve hiç bir şeyi kabul etmediklerini ifade etmiştir. Gunaris'in "Ben ne yapabilirdim?" demesi üzerine Metaksas, "Saldırmayacaktınız. Sonra, Yunan Ordusu da hazırlıksızdı. Kasım'dan beri hiçbir hazırlık yapılmamıştı. Hazır olsa dahi, daha fazla kaybetmekten kaçınmalıydık" yanıtını vermiştir. Gunaris, saldırının kesin olarak zaferle sonuçlanacağını ve harekatın kısa olacağını ileri süren kurmay mensuplarına inanarak, harekatın başarısından emin olarak İngilizlere teminat verdiğinden dolayı hata işlediğini kabul etmiş, bunun üzerine Metaksas önerilerini dile getirmiştir.

Metaksas'a göre Sevr sınırına çekilmeli ve esaslı bir savunma savaşı yapılmalıdır. Metaksas bunu, "Kafalarımızı Kemal'in istihkamları üzerinde parçalayacağımıza, bırakalım Kemal kendi çehresini bizim istihkamlarımız üzerinde parçalasın" sözleriyle ifade etmiştir. İngilizlerin yardım etmesi halinde Boğazların da savunulabileceği, bu şekilde fazla kuvvet ve masrafa gerek kalmayacağı görüşündedir. Protopapadakis, askeri uzmanların böyle bir savunma savaşı için 17 tümene ihtiyaç duyulacağını bildirdiklerini ifade etmiştir. Metaksas buna, "Savunma için 17 tümene ihtiyaç var da, saldırı için yalnız 5

tümene mi ihtiyaç var? Bu ne biçim düşünce?" sözleriyle büyük bir tepki göstermiştir. Protopapadakis bunun üzerine Metaksas'a, "Böyle bir savunma savaşıyla Yunanlıların İzmir üzerindeki haklarından vazgeçmelerini mi, yoksa Anadolu'dan çekilmesini mi istiyorsunuz?" sorusunu yöneltmiştir. Metaksas Yunanlıların İzmir'in askeri işgaline ve oradaki hakimiyetlerine son vermeleri gerektiği yanıtını vermiştir. Metaksas'a göre aynı zamanda Helenizm'in orada yavaş yavaş gelişmesine ve hakim duruma gelmesine yardım edecek otonom bir rejim kurulmalıdır. Bu dostluk içinde beraber yaşama siyaseti, Türkiye'ye karşı da doğru bir siyaset olacaktır. Eksadaktilos'un "Bizi boğazlıyorlar" demesi üzerine Metaksas, "Bizi boğazlıyorlar, çünkü Anadolu'da onları istila etme programı uyguluyoruz. Bizim dostluğumuzu asla kazanamayacaklarını, kendilerine olan düşmanlığımızın hiçbir zaman değişmeyeceğini ve dolayısıyla bizden hiçbir şey kazanamayacaklarını biliyorlar. Bunlar katliamları haklı göstermez. Ancak biz de boğazlamıyor muyuz?" yanıtını vermiştir. Eksadaktilos ise, "Tabii biz de boğazlıyoruz. Onları imha etmek mecburiyetindeyiz. Türkler başka dilden anlamaz" sözleriyle görüşünde ısrar etmiştir.

Protopapadakis Anadolu'dan feragat edildiği takdirde, Trakya'nın da kaybedileceğinden korkmaktadır. Metaksas'ın buna tepkisi, "Nasıl kaybedeceğiz, anlamıyorum? Az sayıda askeri kuvvetlerle dahi Trakya'yı devamlı surette tutabiliriz" şeklinde olmuştur. Bunun üzerine Protopapadakis, "Trakya'yı kaybedeceğiz. Çünkü İngiltere bizi bundan da vazgeçemeye zorlayacak. Trakya üzerinde İngiliz desteğine mazhar olabilmemiz için, İngiltere Kemal'i ezerek Sevr'i empoze edeceğimizden emin olmalıdır" yanıtını vermiştir. Metaksas şaşırarak "Nüfusu tespit etmek üzere oraya komisyonlar gönderilmesi önerildiği zaman, her ne olursa olsun Trakya'nın bizde kalacağı görüşündeydim. Öyle değil mi? Böyle bir komisyonu niçin kabul etmediğimizi ve bu korkunç savaştan neden kurtulamadığımızı merak ediyorum" deyince, Gunaris gerçeğin bu noktada olmadığını ifade etmiştir. Aslında İngilizler Yunanlıların soruşturma komisyonlarını reddetmelerini istemişler, hatta Londra Konferansı'na verilecek cevabın metnini hazırlamışlar ve Trakya'nın Yunanistan'da kalacağına dair hiçbir umut vermemişlerdir. Gunaris hatalı da olsa uygulanan siyasetten vazgeçilemeyeceği, felaket tehlikesi de bulunsa savaşı devam ettirmek zorunluluğu olduğu görüşündedir. Gunaris'e göre aksi halde İngiltere, Yunanlıları ciddi bir ulus olarak vasıflandırmaktan vazgeçecek ve Yunanlıların verdikleri sözü tutmadıkları sanısına kapılacak ve belki de Yunanistan'ı terk ederek Türkiye'yi destekleyecektir. Gunaris, "Büyük bir kuvvetin güvenebileceği bir ulus olduğumuzu ıspatlamak zorundayız" görüşündedir. Metaksas ise, büyük

bir devletin Yunanlılara güvenebilmesi için mahvolmak gerekmediğini ve bu mücadelenin Yunanlıların güçlerine göre yürütülmesi gerektiğini düşünmektedir.

Gunaris zaferi mutlaka gerekli görmekte ve ısrarla Metaksas'ın hizmetini talep etmektedir. Metaksas, "Kazanamayız; elde ettiğimizi temin edebilmek için Kemal'e kendi arzumuzu empoze edemeyiz.... Gücümüzün üstünde bir harekete girişmeye çalışıyoruz..." dese de Protopapadakis, Anadolu'dan çekilinmesi halinde halkın kendilerine içerleyeceğini ve bu tepkilerden Kral'ın da nasibini alacağını ifade etmiştir. Metaksas buna, "Milleti, sonsuz ve yorucu bir savaşta ezersek ne gibi tepki yaratmış olacağız? Kendi gücünü hesaplayarak, kabiliyeti dışında bir savaştan çekilmek, bir millet için kötü birşey midir? Bunu bir sivil savaşın takip etmesi mi gerekir? Hükümet kendi siyasetinin hatalı olduğunu halka açıklamalıdır. Hükümet iktidardan düşebilir, fakat Kral'a ve rejime bir şey olmaz" sözleriyle karşılık vermiştir. Görüşlerinde ısrarlı olan Protopapadakis, "Oluşacak hayal kırıklığı ve cesaretsizliği nasıl halledeceğiz? Yunan halkını hiçbir şey için, hatta kendi yurdunun sınırını savunmak için dahi harekete geçiremezsiniz. O zaman seferberlik yapılamayacak ve düşman Makedonya'yı işgal edecek" demiştir. Metaksas gelecekteki hükümetin hesaplı davrandığı takdirde, halkın onu destekleyeceği görüşündedir. Eskişehir'deki hezimetten önce çekilmiş olunsa durumun değişik olacağını ve şimdi bunun yapılamayacağını ifade eden Protopapadakis'e göre, "Mağlubiyete uğramak, mücadelenin ortasında bunu terk etmekten daha iyidir".

Gunaris stratejik bakımdan ne yapılmasıyla ilgili görüşünü istediğinde Metaksas yine, "Sevr Antlaşması'nın size verdiği sınırı savunmakla yetininiz" yanıtını vermiştir. Bunun üzerine Protopapadakis, "Ne zamana kadar savunalım? Uzun süreli bir savunma için kafi miktarda paramız yok. 2-3 aya kadar işi bitirmemiz lazım" demiştir. Harekat daha fazla zamanı ve parayı gerektirdiğinden dolayı bu sözler Metaksas'ı hayretler içinde bırakmıştır. Metaksas, "Belki tek bir hal çaresi var. Anadolu'daki orduyu savunma işiyle görevlendiriniz; Trakya'daki orduya ise, İstanbul'u işgal etmesi emrini veriniz. Bu büyük manevi darbe ya Türkleri bizim istediğimiz şartlarla barış imzalamaya zorlar, veya onları harekete geçirmezse İstanbul'u işgalimize alır, İzmir'le ilgimizi keseriz. Yunan halkı bunu büyük bir heyecanla kabul edebilir" önerisini getirmiştir. Bunu imkansız gören Gunaris, müttefiklerin İstanbul'la ilgili herhangi bir işgal hareketini yasakladıklarını ve İstanbul'un kendi işgalleri altında olduğunu ileri sürdüklerini ifade etmiştir. Gunaris Metaksas'ın "Deneyemez miyiz?" sorusuna da, "Hayır, imkansız" yanıtını vermiştir.

Gunaris Metaksas'a, kendileriyle işbirliği teklifini yinelemiş ve bu öneri bir söz düellosuna dönüşmüştür. Metaksas, bütün harekatta başarısız olunacağı görüşünde ısrarlıdır. Protopapadakis ise Metaksas'a, "Bize şimdi bir zafer verin, derhal barış yapalım" teklifini sunmuştur. Metaksas böyle bir zaferden sonra beklentilerin artacağını, "...Sizden ne talep edeceklerini biliyor musunuz? Bütün Anadolu'yu işgal etmenizi isteyecekler! ...Bir zaferden sonra bataklığa daha fazla batmış olacaksınız" sözleriyle anlatmıştır. Protopapadakis'in "Size ne? Bize yalnız bir zafer veriniz ve ondan ötesine karışmayınız" demesi üzerine Metaksas, "Beni çok ilgilendirir. Evvela böyle bir zaferden emin değilim. Sonra bir zaferi müteakip uzlaşmaya varmazsanız, ben ne yaparım? İstifa ederek orduyu savaşın ortasında bırakabilir miyim? Ancak bir şartla kabul edebilirim. Anadolu'yu fethetmek veya Sevr'in bize verdiklerini temin etmek için değil de, kendi silahlarımızın şanı için savaştığımıza, zafer kazandığımız takdirde savaşı durdurarak Türklerle bir uzlaşmaya varacağımıza dair basın yoluyla halka bir açıklama yayınlamalıyım" yanıtını vermiştir. Bunun mümkün olmadığı ileri sürülmüş, bunun üzerine Metaksas yine halkı aldatamayacağını ifade etmiştir.

Bu konuşmaların akabinde Metaksas, çeşitli baskılara maruz kalmıştır. Venizelos ve taraftarlarının iktidara geçmesi ihtimali ileri sürülmüş, bu sonuç vermeyince vatanseverlik duygularıyla oynanmaya başlanmıştır. Metaksas tepkisini, "Tehlikede olan kim? Vatan mı? Hayır! Tehlikede olan bir siyasettir. Bir siyaset ki, Yunanistan isterse, hiçbir tehlikeye maruz kalmadan bundan vazgeçebilir. Evet, hükümet tehlikededir... Belki rejim de tehlikededir, fakat vatan tehlikede değildir. Niçin vicdanıma karşı görev alayım? Memleketimin çıkarları aleyhinde vasıflandırdığım fikirler için neden çalışayım?" sözleriyle ifade etmiştir. Bir anda hiddetlenen Gunaris'in Metaksas'a, "...Burada arkadaşlık bağıyla bağlı kişiler olarak konuşsak da, biz buradaki üç kişi, senin olmadığın bir şeyiz. Hükümetiz. Dolayısıyla bazı haklarımız var. Bu hakların içinde, seni istediğimiz zaman askere çağırmak da vardır. Eğer cesaretin varsa, buna itaat etme" diyen sözleri, tartışmaların vardığı tonu göstermesi açısından çarpıcıdır. Öyle ki Metaksas, "Bir koltuğa oturarak başımı ellerimin arasına aldım. Çok yorgundum. Gece yarısını da geçmişti ve saat 02:00'dı. Dört saat boyunca, vicdanıma ters işler konusunda dört kişinin baskılarına maruz kalmıştım... Bundan böyle bu adamlarla ruhsal olarak ayrı düştüğümden, ya da onlarla hiçbir ortak noktamın olmadığını keşfettiğimden dolayı içimi bir hüzün kapladı" demektedir.

Neticede Metaksas, Genelkurmay Başkanlığı'na Dusmanis yerine, General Stratigos'un getirilmesini tavsiye etmiştir[872].

Triantafillidis eserinde Metaksas'ın hükümet tarafından yeniden göreve çağrılmasını, "Çok ağır bir hastaya uygun doktorun çağrıldığında, hastayı kurtarma ümidinin kalmadığını açıklaması"na benzetmektedir. Savaş tekniklerini iyi bilen Metaksas da, Kemalist Ordu'yu bastırmak üzere ordunun ilerlemesinin başarısızlığa mahkum olduğunu düşünerek, kendisine teklif edilen görevi reddetmiştir. Triantafillidis, Metaksas'ın sunduğu görüşler ya da tavsiyelerin doğru olduğunu, ancak Gunaris'in gerçek siyasi ya da askeri liderlerin sahip olduğu öngörüye sahip olmadığını kaydetmektedir. Triantafillidis eserinde, Aleksandros Mazarakis Enian'ın da Metaksas'ın görüşlerine benzer görüşler savunduğuna dikkat çekmektedir. Mazarakis Enian, "Askeri olarak ne yapılabilirdi?" sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır:

"...Harekatların 14 Kasım 1920'de işgal edilmiş olan bölgenin ötesine genişlemesini amaçsız ve yıkıcı, 1922 felaketinin ilk sebebi olarak eleştirdim ve eleştiriyorum. Anadolu'yu elinde tutmak isteyen hükümete... başka hangi askeri siyaset önerilebilirdi?... 14 Kasım 1920'de bulunulan alanla yetinilmeli ve burada iyi bir şekilde örgütlenilmeliydi. Bunun bir adım ötesine geçilmemeliydi. Bu gereksiz ve tehlikeliydi. İyi bir şekilde örgütlenerek ve bu safları güçlü silahlarla silahlandırarak buraları düşmana karşı savunabilirdik. Buralara yakın geniş bir alandaki ulaşım imkanlarını yok ederek, düşmanı teknik açıdan zayıflatır ve bize karşı saldırı yapmaktan yoksun bırakabilirdik. Bu şartlar altında, işgal edilen bölgenin alıkonulması için 7-8 tümenin yeterli olacağını düşünmekteyim... Cephe küçük olacaktı. Sıkı bir şekilde işgal edilmiş olacak, bunun ortasında güçlü yedekler bulunacaktı. Üslerden ikmal yapılması ve idare etmek son derece kolay olacak, Türk nüfusun yaşadığı bölgenin işgali için kuvvet harcanmayacaktı. Bu ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasının ağırlığına uzun süre dayanılabilirdi ki, böyle bir ordunun büyük bir bölümünü soydaşlar oluşturacaklardı. Türkler ne yapabilirlerdi? İyi örgütlenmiş üslere saldırmak için yeterli imkanları olmayacaktı. Bunu yaptıkları takdirde, kolayca geri püskürtüleceklerdi. Yıllarca durağan bir şekilde silah altında mı alıkonulacaklardı? Tabii ki ekonomik güçsüzlüğe ve Kemal'in prestijinin yavaş yavaş düşmesine varacaklardı..."[873].

872 Ioannis Metaksas, **To Prosopiko Tu İmerologio [Şahsi Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 3, Atina: Ekdosis Gkovosti [Gkovosti Yayınları], t.y., s. 71-101; Sonyel, **a.g.m.**, s. 538-551.

873 Trantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir**

Bu noktada Metaksas'ın Antivenizelist, Mazarakis Enian ise Venizelist bir subay olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

b) Kral Konstantin'in Anadolu'ya Geçişi

28 Nisan 1921'de Yunan Hükümeti yetkilileri İzmir'e gitmişlerdir. Aggelomatis'in ifadesiyle bu, Gunaris'in "Ege'nin başkentiyle" ilk temasıdır. Steryadis tarafından kabul edilen Yunan Başbakanı daha sonra Uşak'taki karargahı ziyaret etmiş, Yunan askerinin maneviyatının ne kadar yüksek olduğunu görmüş ve kendi ağzından savaşmak istediğini işitmiştir.

Efimeris Ton Valkanion da gelişmeleri sütunlarına taşımıştır. Öyle ki 28 Nisan (15 Nisan) 1921 tarihli haberde Gunaris, Theotokis, Genelkurmay Başkanı Dusmanis, Stratigos ve kurmay albaylar Eksadaktilos, Vernardos, Hrisanthakopulos ve Anastasopulos'un "Naksos" gemisiyle İzmir'e hareket ettikleri kaydedilmektedir. Gunaris'e cepheye gidip gitmeyeceği sorulmuş, buna İzmir'e gittikten sonra karar vereceği yanıtını vermiştir. Gunaris ziyaret amacını, "Hızlı ve kesin zafer için şu ana kadar alınan kararları takviye etmek için gidiyoruz" şeklinde açıklamıştır. Seyahatin kısa süreceği ve esasen Yunan topraklarından uzaklaşılmayacağı düşünülerek, Gunaris ve Theotokis yerlerine vekil bırakmamışlardır[874]. Gunaris Uşak'tan döndüğünde duygularını, "Ateş hattından zafere ve kazanacağımıza dair sarsılmaz bir inançla geliyorum. Askerimizin heyecanı ve maneviyatı beni sadece etkilememiş, derinden de duygulandırmıştır" sözleriyle ifade etmiştir[875]. Bunu takip eden günlerde Yunan liderinin Pire'ye indiğini duyuran bir haberde, Gunaris'in cepheyle ilgili sözleri yer almıştır. Gunaris, "Askerimizi ziyaret ettik. Bize morallerin iyi olduğu güvencesi verilmişti. Ancak orada gördüklerimiz her türlü beklentinin de üzerindeydi. Subay ve askerler, düşünebileceğimizin çok ötesinde bir izlenim verdiler. Gittiğimiz her yerde askerler büyük bir heyecanla vatan ve kral lehine 'Yaşasın!' naraları atıyor ve mümkün olduğunca çabuk, düşmana karşı yürümek istiyordu. Herkesin sarsılmaz bir inancı vardı. Askerlerin duruşunu, üniformalarının şıklığını, disiplinlerini, asker ve subayların karşılıklı güvenini gören herkes, onların tek vücut olduklarını düşünürdü... Sağlık hizmetleri ve hastaneler yorulmak bilmeden çalışmaktaydı. Neredeyse tüm

---

Piyade Erinin Günlüğü], Tomos [Cilt]: 1, s. 98-100.

874 "Anahorisis Tu Gunari İs Smirni [Gunaris'in İzmir'e Hareketi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 28 Nisan (15 Nisan) 1921, s. 2.

875 "O Gunaris İs Tin Smirni [Gunaris İzmir'de]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 6 Mayıs (23 Nisan) 1921, s. 2.

bulaşıcı hastalıkların önüne geçilmişti. İkmal hizmetleri mükemmel ayarlanmıştı. Paskalya gününde bir takım uzak karakolları dolaştık. Hiçbir yerde kuzu, yumurta ve şekerlemeler eksik olmadı. Askerimize karşı büyük bir güven ve hayranlıkla dönüyoruz" demiştir[876].

Triantafillidis yetkililerin bu ziyaretini, "Yunan Ordusu'nun Türk Ordusu'nu yok etmek için Ankara'ya kadar ilerlemesi konusunda hükümetin kesin kararını ifade etmektedir" cümlesiyle açıklamıştır. Cepheden iyi izlenimlerle dönen Gunaris, hükümetin bu kararını Papulas'a iletmiştir. Kaldı ki Anadolu'daki ordunun Kurmay Başkanı Albay Pallis Dusmanis'e 2 Mayıs (19 Nisan) 1921 tarihinde bir rapor sunmuş ve burada büyük kuvvetlerle ve hızlı bir şekilde taarruz edilmesi fikrini savunmuştur. Pallis'e göre ordunun Sevr hattına çekilmesi, Yunan çıkarlarına aykırıdır. Pallis raporunda kendisini haklı gösterecek sebepleri saydıktan sonra, "Takip edilecek yol ikidir" sonucuna ulaşmaktadır. "Ya meselelerin barışçıl yolla çözümü için görüşmeler derhal başlayacak, Yunanistan gerekirse Anadolu'yu terk etmek ve boşaltmak konusunda karar verecek, veya Türk kuvvetlerinin kesin zaferle yok edilmesinin yolunu arayacaktır". Ancak Pallis'e göre bu durumda, orduya hemen gerekli takviyelerin yapılması şarttır[877].

Gazetede Yunan yetkililerin ziyaretine ilişkin haberlerin yayınlandığı sayfalarda, Anadolu'daki çeşitli ayaklanmalarla ilgili haberlerin de verilmiş olduğu dikkat çekicidir. Bu haberler Erzurum[878], Yozgat ve Dersim'deki isyanlarla ilgilidir. Ayaklanmacıların Mustafa Kemal'i düşürmek istediklerinden, ancak bastırıldıklarından söz edilmektedir[879]. Aynı günlerde bir başka haberde Mustafa Kemal Paşa'nın İttihatçılarla ilişkisi ele alındığında ise, "Mustafa Kemal iktidarda olduğu sürece Enver ve Cemal'in kişisel etkileri çok fazla hissedilir olmayacaktır. Mustafa Kemal'in konumu son derece güvensiz görünmektedir. Yakın gelecekte iktidarın bu iki İttihatçı lider tarafından işgal edileceği düşünülmektedir" denilmiştir[880].

---

876 "Epanodos Tu Gunari [Gunaris'in Dönüşü]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 9 Mayıs (26 Nisan) 1921, s. 1.

877 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke** To **İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 111.

878 "Epanastasis Ton Kurdon [Kürt Ayaklanması]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 6 Mayıs (23 Nisan) 1921, s. 2.

879 "To Antikemaliko Kinima En Agkira [Ankara'daki Antikemalist Hareket]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 9 Mayıs (26 Nisan) 1921, s. 1.

880 "Meta Tin Aporipsin Ton Oron Tu Kemal [Kemal'in Koşullarının Reddedilmesini Takiben]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 30 Mayıs (17 Mayıs) 1921, s. 2.

11 Haziran (29 Mayıs) 1921 tarihinde Konstantin gerçekleştirilen ayinin akabinde Pire'ye gitmiş ve beraberinde Veliaht Georgios, Nikolaos ve Andreas adındaki prenslerle Gunaris ve Theotokis olduğu halde "Limnos" gemisine binerek İzmir'e hareket etmiştir. 11 Haziran'da Kral'ın cepheye hareketini Rizospastis (Radikal) Gazetesi aşağıdaki sözlerle vermiştir:

"Dün sabah Metropolitlik Kilisesi'nde ayin gerçekleştirilmiştir -müttefik elçileri davetliler arasında yer almamıştır -. Tüm kraliyet ailesi ayine askeri üniformayla ve Bakanlar Kurulu da tören kıyafetleriyle katılmışlardır. Törende Metropolit, 'Konstantin Paleologos'un Veliahtının' görevini yerine getirmesini dilemiştir. Orada bulunan devletin üst yetkilileri de, 'Yaşasın İmparator!' diye bağırmışlardır. Ayinin akabinde Kral, yetkililerle birlikte saraya gitmiş ve burada basında yayınlanacak bildiriyi imzalamıştır... Kral'ı bekleyen bakanlar, anlaştıkları gibi öğleden sonra saat 15:30'da Neo Faliro'da toplanmışlardır. Kralın gelmesiyle birlikte hepsi de Limnos'a binmişlerdir. Limnos'a ordu ve donanmanın komutanı olarak Kral'ın flaması çekilmiştir. Tam 16:00'da Limnos, tüm donanmanın eşliğinde İzmir'e hareket etmiştir...".

12 Haziran (30 Mayıs) 1921'de Konstantin'in İzmir'e gelişini Haciantoniyu, "İzmir halkının çoğunluğu Venizelist olduğu halde, yine de Kral'ı tek vücut halinde ve coşkuyla karşıladılar. O'nun şahsında Bizans İmparatoru'nu canlandırıyorlardı" sözleriyle ifade etmiştir[881].

Çanakaris'in ifadesiyle de, Konstantin Ege'nin başkentinde halk tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Çünkü her şeyden önce "İzmir, Yunanistan'dır. Yunanistan gibi görmekte, yaşamakta ve ulusal gövdeyle kaynaşmak için gösterilen büyük gayretteki başrol oyuncularıyla ilgilenmektedir. Kaldı ki Kral'ın Anadolu Cephesi'ndeki varlığı, bu gayretin en üst noktasıdır. Gunaris Hükümeti şimdi, elindeki son kozu oynamaktadır. Megali İdea taraftarları için Konstantin'in ismi, İstanbul'un son imparatoruyla bağlantılıdır ve bol miktarda da efsaneyle kaplıdır".

Çanakaris 'İzmir Halk Heyeti'nin [bölge Rumlarının] Konstantin'e sunduğu bildiriye de temas etmektedir. Bildiride Bizans'ın son imparatorunun "kahramanca ölümü" üzerinden asırların geçtiği ve Kral'ın 'İzmir Halkı' tarafından 12. Konstantin olarak selamlandığı ifade edilmektedir. Konstantin'in İzmir'e gelişi Anavatan Yunanistan'la birleşmenin sembolü olarak addedilmekte,

881 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 179.

"Kralımız, zafer kazan... ve ırkımızın taşlaşmış rüyalarına hayat üfle! Çünkü seni, onları canlandırman için beş asırdır bekliyorlar!" denilmektedir. Bunlar ifade edilirken, bölge Türklerinin duygularının unutulduğu dikkat çekmektedir.

Başkomutan Papulas'ın karaya çıkması için kendisine elini uzatmasıyla Ege toprağına ayak basan Konstantin, bir süre karargahta bulunmuştur. İskeleden karargah girişine kadar yere değerli bir halı serilmiştir. Kral bunun üzerinde, kendisini selamlamak için öne fırlayan subayların, erlerin ve vatandaşların arasında, ancak büyük bir güçlükle yürüyebilmiştir. Ordu bandosuysa Yunan Milli ve Kartalın Oğlu Marşları'nı çalmaktadır. Kral ve tüm yetkililer başkomutanın bürosuna yöneldiklerinde, Çanakaris'in ifadesiyle meydanın atmosferi muhteşemdir. Askerler ve kalabalık saatlerce Kral'ı balkona çağırmakta ısrar etmişlerdir. Binlerce ağız, "Kralımızı görmek istiyoruz!" diye haykırmıştır. Bir süre sonra Konstantin, deniz yoluyla Karşıyaka'ya hareket etmiştir.

13 Haziran (31 Mayıs) 1921'de Konstantin askere bir bildiri yayınlamıştır:

"Askerler! Vatanın sesi, bir kez daha beni liderliğe çağırdı. Kralınızın içten selamını kabul edin. Sizinle gurur duyuyorum. Asırlardır Helenlerin nefes aldığı bu topraklarda, ulusal özgürlük savaşında büyük bir kahramanlıkla mücadele ediyorsunuz... Dünyanın hayranlığını her zaman çekecek olan emsalsiz uygarlığı burada meydana getirmiş olan Helen ideali için savaşıyorsunuz. Sizin yiğitliğiniz, bu mücadelenin garantisidir... Bu uygarlığı meydana getiren sizler olacaksınız. Atalarınıza layık olarak, çocuklarınıza onlar için de, bizim için de önemli olan bir eser bağışlayacaksınız.

Askerler! Eser için! Hepimiz birlik olalım. Tek ve bölünmez olan Yunanistan sevgisi ile kalbiniz dolsun. Hepimiz, bu büyük ve asırlık misyonun vasıtaları olarak buna bağlı olalım. Görevimize ileri! Kralınız sizinledir ve sizi, vatanın hepimize emrettiği yere götürmektedir. Tanrı haklı davamızı kutsayacaktır[882]".

Karşıyaka'da kendisi için hazırlanan köşke prenslerle birlikte yerleşen Kral, burada üst düzey askerleri ve Yüksek Komiser Steryadis'i kabul etmiş ve kendisini ziyaret edenlere karşılama töreni hakkındaki memnuniyetlerini ifade etmiştir. O günlerde Karşıyaka'nın, Kral'ın gelişi sebebiyle Yunan subayları ile dolup taştığı ifade edilmektedir. Kral beraberinde şahsi muhafızlığını yapan ve seçkin askerlerden oluşan bir de tabur getirmiştir.

---

882 Aggelomatis, a.g.e., s. 116-119.

Hükümet yanlısı Politia (Devlet) Gazetesi savaş muhabiri Nikos Karvunis 15 Haziran (2 Haziran) 1921 tarihli yazısında, Konstantin'in Ege'deki ilk günlerini anlatmıştır. Bölgedeki Türk varlığını unutan Karvunis'e göre de, o günlerde Ege halkı büyük bir heyecanla Kral'ın etkinliklerini takip etmiştir. İzmir'de Kral ile ilgili söylentiler dolaşmakta ve sürekli O konuşulmaktadır. Karvunis'in ifadesiyle Konstantin'in resmi yollardaki tüm duvarlarda, evlerin girişlerinde ve her yerdedir. İzmir O'nu, Helenizmin geleceğinin güvencesi olarak kabul etmiştir. Kartalın Oğlu Marşı da İzmir'de bir değişime uğramış ve aşağıdaki dizelerle söylenmiştir:

"Böyle bir Kral, böyle bir Konstantin'le
İstanbul'a ve Anadolu'ya gireceğiz!

(Me tetyon vasilya, me tetyon Konstanti
Tha bume mes'tin Poli ke tin Anatoli!)"

Konstantin'in, "yenilmez orduların gayretini yakından izlemek için Anadolu'ya gittiği" söylenmekteydi. O'nun Anadolu'daki varlığı askerin maneviyatını güçlendirecek, hafızalarda Balkan Savaşları'nın başarılarını canlandıracaktı. Ancak Kral, Anadolu'ya gerçekten de başkomutan olarak mı gidiyordu? Çanakaris kitabında Atina'daki bir Fransız askeri yetkilinin, "Kalabalıkları eğlendirmek üzere panayır panayır dolaştırılan bir ayıymışçasına Konstantin'i kullanıyorlar" diyen sözlerine de yer vermektedir[883]. İoannis Metaksas'ın 11 Nisan (29 Mart) 1921'de günlüğüne, "Kral'ı felakete sürüklüyorlar" şeklinde düştüğü not da çarpıcıdır[884]. Ancak bu konuyu enine boyuna değerlendirenler içinde en önemlisi, Konstantin'e yakınlığıyla bilinen Dusmanis'tir.

Dusmanis'e göre Konstantin'in beraberinde Kraliyet Karargahı olduğu halde Anadolu'ya gelişi, basit ve sembolik bir durum almıştır. Çünkü Kral'ın Anadolu Ordusu'nun hiçbir harekatına katılmasına izin verilmemiştir. Dusmanis Gunaris'in, olası Anadolu Zaferi'nin Konstantin'e vakfedilmesinden ve O'nun yükselen itibarının kendi siyasi varlığını yok etmesinden korktuğunu kaydetmektedir. Bu yüzden Gunaris, askeri harekatı bizzat kendisi idare etmek istemiştir. Ancak askeri danışmanları kötüdür.

---

883 Çanakaris, a.g.e., s. 292-301.

884 Metaksas, To Prosopiko Tu İmerologio [Şahsi Günlüğü], Tomos [Cilt]: 3, s. 77.

Bazıları tarafından, 1915 Mayıs'ında geçirdiği hastalığın akabinde[885] Kral Konstantin'in anlama yeteneğinin azaldığı, bu sebeple özellikle askeri idareyi üstlenemeyeceği ifade edilmiştir. Dusmanis, "Biz [Kral'la ilgili] böyle bir şeyi hiç hissetmedik" demektedir. Tabii ki yaşadığı sürgün ve müttefiklerin kendisine karşı olan tutumu Kral'ın cesaretini kırmıştır. Konstantin samimi bir vatansever olarak, yanlış anlaşılmalar sebebiyle Yunanistan'ın ulusal çıkarlarına ters gelişmeler yaşanabileceğinden korkmuş ve bu korku kendisini korkak olduğu kadar, bakanların karşısında tavizkar da yapmıştır. Bunun üzerine bazıları Kral'ın değişmiş olduğunu söyleyerek, çıkar sağlamayı amaçlamışlardır. Gerçekleri bilmeyen kimileri de, O'nu öyle göstermek isteyenlerin peşinden sürüklenmişlerdir. Her halükarda Konstantin'in psikolojisinin kötü olduğuna dair bir söylenti yayılmış ve buna inanılmıştır. Dusmanis ısrarla hükümetin ülkenin siyasi gündemini kendisi belirlemek istediği üzerinde durmaktadır. Konstantin hükümetin bu kararı karşısında gerilemiş, dolayısıyla kendisini bir gölge haline getirmek isteyen hükümet, hedefine ulaşmıştır. Ancak Konstantin'in geri çekilme kararı ulusal davaya olduğu kadar, şahsına da zarar vermiştir. Anadolu'daki orduya liderlik etmediği halde Konstantin felaketin akabinde sürgün edilmiş ve yaban ellerde can vermiştir. Dusmanis sözünün devamında, Konstantin'in sağlıklı olduğu tezini pekiştirmek amacıyla bir takım anekdotlar aktarmaktadır.

Bir gün Dusmanis ile Steryadis birlikte Kral'ın Karşıyaka'daki ikametgahına gitmişlerdir. Konuşmalardan hükümetin Konstantin'i Anadolu Ordusu'nun gelecekteki harekatlarına karıştırmak niyetinde olmadığını anlayan Steryadis Dusmanis'e, "Ne? Orduya Kral komutanlık etmeyecek mi?" sorusunu yöneltmiştir. Ancak kararın hükümetten geldiğini anlayan Steryadis, tüm sert ve sinirli mizacına rağmen susmuştur. Yine de heyecanı ve harekatın seyri konusundaki kaygıları açıkça hissedilmektedir. Dusmanis'e göre Steryadis, Kral'la birlikte gerçekleştirdiği mesaiden ve yaptığı söyleşilerden, O'nun yeterliliğini ve zekasını anlamıştır. Ayrıca gerek Gunaris ve gerekse Theotokis, Atina ve Anadolu'da zaman zaman bir takım devlet meselelerini Kral'la konuşup inceledikten sonra kararlar almışlardır[886].

Dusmanis Kral'ın karar alabilecek ve ordulara komutanlık yapabilecekken hükümetin buna izin vermediğini savunurken, aslında aynı anda Kral'ın ve belki de kendisinin Anadolu'da yaşanacaklarla ilgisi olmadığını savunuyor değil

885 Bkz. s. 95.

886 Dusmanis, a.g.e., s. 187-201.

midir? Kaldı ki olayın bir de insani boyutu bulunmaktadır. Kral Konstantin'in de, Kraliçe Sofia'nın da, daha birkaç ay evvel oğulları Aleksandros'un dehşetli ölümünden etkilenmiş olmaları muhtemeldir.

c) Taarruz Öncesinde Yunan Ordusu'nun Durumu

14 Nisan (1 Nisan) 1921 tarihinde Yunan Ordusu'nda bulunan 8.093 subayın 4.364'ü Anadolu Ordusu'nda görev yapmaktaydı. Yunanistan'ın sahip olduğu 224.993 erin de, 122.164'ü Anadolu'daydı[887]. Ancak taarruz edilmesiyle ilgili yeni bir karar alınmasıyla birlikte, Yunan Ordusu'nun elden geldiğince güçlendirilmesine çalışılmıştır. Stratigos'un ifadesiyle bu büyük gerekliliğin öncesinde Yunan Hükümeti halkına yönelmiş ve ondan kan ve para olarak yeni fedakarlıklar talep etmiştir. Yunan halkı yakınmadan bu talebi kabul etmiştir. Bu fedakarlık o kadar büyüktür ki, Helenlerin ulus olarak dünya üzerinde var oldukları andan itibaren buna eşdeğer bir başkasını göstermeleri mümkün değildir. Stratigos'a göre takip eden süreçte askeri olarak başarısız olunmuşsa da, bu çabanın herhangi bir gün meyve vereceği kesindir. Irk ağacının yaprakları solmuştur ancak, kökleri sağlam ve gövdesi dinç kalmıştır. Dolayısıyla yeni bir bahar ruhuyla yeşerecektir. Stratigos bu ifadelerin akabinde Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında gerçekleştirilen hazırlıkları anlatmaktadır.

Hazırlıklar çerçevesinde yeni yaş grupları silah altına alınmıştır. Bu arada çeşitli bürokratik görevlerde bulunanların da silah altına alınması gerekmiş ve bu işlem Stratigos'un ifadesiyle, büyük bir ciddiyet içinde gerçekleştirilmiştir. Ancak bu aşamada bakanlardan, bankaların ve şirketlerin müdürlerinden hizmetlerin aksadığıyla ilgili pek çok şikayet gelmiştir. Öyle ki hiçbir şikayete kulak verilmemiş ve gerçek bir demokratik eşitlik uyarınca cepheye sevk işlemleri yürütülmüştür. Stratigos görüşünü pekiştirmek amacıyla, ilgili işlemleri yürüten bir üst düzey subayla, o dönemin Ekonomi Bakanı Protopapadakis arasında cereyan eden bir olayı nakletmektedir.

Protopapadakis, devlet gişelerinin pek çoğunu kapatmak zorunda kalacağını ifade etmiştir. Gerçekten de memur ihtiyacı açıktır. Ancak Ulusal Banka (Ethniki Trapeza) da aynı ihtiyacı duymaktadır. "Bir esneklik gösterilecek olursa, buna hangi noktada son verilir?" düşüncesiyle subayın Protopapadakis'e yanıtı, "Bakanım. Bu gerekli gördüğünüz tüm memurların,

887 Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s. 137.

gece içerisinde öldüklerini ve sonraki gün onların görevini başkalarına vermeniz gerektiğini düşünün" olmuştur.

Efimeris Ton Valkanion sütunlarında rastladığımız bir haber, Yunanistan'ın olabildiğince çok askeri silah altında bulundurabilmek için uyguladığı yöntemleri gözler önüne sermektedir. 20 Mayıs (7 Mayıs) 1921 tarihli bu haber, çürüğe ayrılmış olanları ve yedekleri inceleyecek bir heyetin 30 Mayıs'ta göreve başlayacağını duyurmaktadır. Bu inceleme özel sağlık heyetleri tarafından gerçekleştirilecektir. Sözü edilen bu heyetler çeşitli merkezleri dolaşacaklar ve incelenecek olanlar bu heyetlerin karşısına çıkarılacaklardır. Haberde ilk değerlendirmelerde çok hoşgörülü davranıldığı, dolayısıyla çoğunun savaş hizmeti için yeterli bulunmasının beklendiği kaydedilmektedir[888]. Haber bize, Pliziyotis'in Haziran 1921'de düştüğü notu hatırlatmıştır:

> *"5 Haziran'da heyetten geçtim. İzmir Birinci Askeri Hastanesi Müdürü 'Ekselans' Yarbay Pashalis, heyetteki tüm meslektaşlarının itirazlarına rağmen beni yeterli buldu. Dediğine göre, geriye kalan iki parmakla tüfeği kullanabilirmişim. Şimdi kime kafa tutmalı? Bize bir sürü parmak yükleyen doğaya mı? Yoksa parti hırsıyla beyni dönmüş olup Anadolular ve Giritlilerle fazlasıyla uğraşan bu keratava mı?"*[889].

Yunan Genelkurmayı'nın hazırladığı tarih kitaplarında, 24 Haziran (11 Haziran) 1921 tarihinde Yunanistan'ın Anadolu Ordusu'nun 6.159 subay, 193.994 er, 63.639 hayvan ve 318 toptan oluştuğu kaydedilmiştir. Takviyeler yapıldıktan sonraki savaşabilir kuvvet ise 2.526 subay, 107.476 er, 106.007 tüfek, 908 makineli tüfek, 1.469 kılıç ve 344 toptur[890]. Türk İstiklal Harbi serisinin ilgili cildinde, Haziran 1921 sonlarında Yunan Ordusu'nun 136.142 insan, 66.300 tüfek, 825 makineli tüfek, 460 top ve 3.100 kılıçtan oluştuğu söylenmiştir[891].

Yunan Genelkurmayı'nın hazırladığı tarih kitaplarında Türk Ordusu'nun Batı Cephesi kuvvetlerinin 14 Haziran (1 Haziran) 1921'de 79.530 piyade, 7.370 süvari ve 8.750 düzensiz ordu mensubu olmak üzere, toplam 95.650

---

888 "I Anatheorisis Ton Anikanon [Yetersizlerin Yeniden İncelenmesi]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 20 Mayıs (7 Mayıs) 1921, s. 1.

889 Pliziyotis, **a.g.e.**, s. 236-237.

890 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s. 139-153; **Epihirisis Iuniu-Iuliu 1921 [Haziran-Temmuz 1921 Harekatları]**, Atina: Ekdosis Diefthinseos İstorias Stratu [Askeri Tarih Yayınları Müdürlüğü], 1964, s. 34, 117

891 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 4. Kısım**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1974, s. 68.

insandan oluştuğu ifade edilmiştir[892]. Türk İstiklal Harbi serisinin ilgili cildinde ise Batı Cephesi kuvvetlerinin 15 Haziran 1921'de 6.040 subay (4.516'sı muharip), 116.091 er (77.034'ü muharip), 60.103 tüfek, 432 ağır makineli tüfek, 238 hafif makineli tüfek, 162 top ve 4 uçaktan oluştuğu söylenmiştir. Bu dönemde Türk kuvvetleri 9.785 subay, 178.142 er, 100.555 tüfek, 701 ağır makineli tüfek, 355 hafif makineli tüfek ve 303 toptan oluşmaktadırlar[893].

Yunanistan bu dönemde silah sayısını arttırmak için de büyük bir gayret sarf etmiştir. Epir, Trakya ve Eski Yunanistan'ın diğer bölgelerinde bulunan Mannliher silahları Anadolu'ya sevkedilmiştir. Kısa sürede bir iki istisna dışında tüm tümenlerin aynı silahlarla silahlandırılması sağlanmış, yeni silah ve cephane alımına da gidilmiştir. Nisan ortalarından başlayarak Haziran ortalarına kadar orduya 1000 ağır, 500 hafif ve 250 ambulans aracı temin edilmiş, diğer ulaşım imkanları da arttırılmaya çalışılmıştır. Demiryolu ulaşımını iyileştirme, tahrip edilmiş olan yol ve köprüleri onarma çalışmaları yürütülmüştür. Havacılık hizmetleri de ihmal edilmemiş, uçaklar günlük uçuşlarıyla fotoğraflar çekmişler ve emformasyon hizmetlerine önemli bilgiler sağlamışlardır. Bu arada haritacılar Yunan işgali altındaki bölgelere dağılmış ve tanımadıkları bu ülkenin haritalarını çıkarmışlardır. Sağlık hizmetleri geliştirilmiş ve yeni hastaneler kurulmuştur. Yapılan hazırlıklardan övünerek söz eden Stratigos, İzmir ve Mudanya rıhtımında yiyecek ve malzemelerden tepeler oluştuğunu ve bunların her türlü taşıma olanaklarından yararlanılarak dağıtıldığını kaydetmektedir. Her ikmal merkezinde fırın oluşturulmuştur ki, bunların içinde en büyük ve mükemmel olanı İzmir'dekidir[894].

16 Haziran (3 Haziran) 1921'de Karşıyaka'da bir Kraliyet Şurası gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıya Kral Konstantin dışında Papulas, Pallis, Sariyannis, Dusmanis ve Stratigos katılmışlardır. Pallis harekat planını anlatmış ve görüşlerini ifade etmiştir ki, bunlar üzerinde görüş birliğine varılmıştır. Plana göre Türkler çember içine alınacaklardır.

Hükümet Türk Ordusu'nun yok edilmesi amacıyla harekatın devamına karar verdiği anda, İngiliz Hükümeti'ne de haber verilmesini kararlaştırmış ve konuyla ilgili muhtırayı Başbakan Gunaris kaleme almıştır. Muhtıranın ilk satırlarında "Yunan Hükümeti, Anadolu'da yeniden harekata geçerken, bu konudaki düşüncelerinden İngiliz Hükümeti'ne haber vermeyi ödev sayar"

892 **Epihirisis Iuniu-Iuliu 1921 [Haziran-Temmuz 1921 Harekatları]**, s. 18- 19.

893 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 4. Kısım**, s. 44-46.

894 Stratigos, **a.g.e.**, s. 201-209.

denilmekte, devamında Türklerin faaliyetlerinin arttığından ve güçlendiklerinden söz edilmekte, "Türklerin tamamen şekil değiştirdiği, Mart 1921 harekatı sonunda anlaşılmıştır" ve "Özellikle büyük çaplı toplar dikkatimizi çekmiştir" vurgusu yapılmaktaydı. Bu yeni durum karşısında Yunan Ordusu'nun takviyesine şiddetle lüzum görülmüştü. Yunan ulusu da gerek lüzumlu erleri vermekten, gerekse maddi fedakarlıklarda bulunmaktan kaçınmamıştı. Muhtırada Yunan Hükümeti'nin İngiltere'ye bağlılığından da söz edilmekte ve "Yunan Hükümeti, İngiltere'nin de bu cihetleri kabul ettiğine inanmakla giriştiği bu büyük mücadelede yardım ve takviye göreceğini umar" denilmekteydi[895].

Bu dönemde Efimeris Ton Valkanion, Başkomutan Papulas'ın yabancı gazetecilere verdiği beyanatı yayınlamıştır. Bu beyanatında Papulas, "Her şey hazırdır ve Yunan Ordusu Helenizmin asırlık düşmanına süngüsünü doğrultmak için son emri beklemektedir. Sonuçtan şüphe etmiyorum. Organizasyonumuz ve üstünlüğümüz, son zaferin kesinliği için teminattır. Kısa bir süre sonra rahatlayacağız. İyi örgütlenmemiz sebebiyle, hızlı bir şekilde noktalanacak bir mücadele söz konusudur" demiştir[896].

Bahsettiğimiz gelişmelerin yaşandığı günlerde aynı gazete tarafından Anadolu'daki durum, şu sözlerle anlatılmıştır: "Beklenen taarruzdan dolayı Ankara'daki siyasi çevrelerde büyük bir hareketlilik gözlenmektedir. Kralın Yunan Ordusu'na yaptığı duyuru, Ankara gazetelerinde kelimesi kelimesine yer almıştır. Bu Kemal'in askeri çevrelerinde karışıklık ve çalkantılara sebep olmuştur. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa Eskişehir'e giderek, Kemalist Ordu'yu teftiş etmiştir. Bu şekilde ordusunun maneviyatını yükseltmeye çalışmıştır. Güney Cephesi Komutanı Refet Bey de ordusunu teftiş etmiştir. Bursa'dan gönderilen telgrafta, Kral'ın karşılanması için ateşli hazırlıklar yapıldığı bildirilmektedir. Şehrin dışına görkemli kemerler kurulmaktadır. Karşıyaka'daki şükran ayininden sonra Kral, Efes Metropoliti'ni kabul etmiştir. Metropolit Yunan silahlarına parlak bir zafer dilemiştir. Kral bunun üzerine şu yanıtı vermiştir: 'Tanrı'nın yardımıyla büyük mücadeleye hazırız. Tabii ki zafer, Yunan silahlarını taçlandıracaktır'. Karadeniz'deki çeşitli Türk limanları Yunan donanması tarafından bombalanmıştır. Savaş gemilerimiz, büyük çaplı toplarla [Türk] savunma mevzilerine atış gerçekleştirmişlerdir.

---

895 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 4. Kısım**, s. 22-25.

896 "Dilosis Tu Arhistratigu Papula [Başkomutan Papulas'ın Beyanatı]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 30 Haziran (17 Haziran) 1921, s. 1.

Karadeniz Ereğli'nin savunma mevzilerinin yıkımı tamamlanmıştır"[897]. Şu bilgiyi eklemek gerekir ki, bu dönemde Yunan gemileriyle önemli bir silahlı çatışma yaşanmamış, ancak Haziran başında bir Yunan muhribi ile Ereğli'deki kıyı bataryası arasında karşılıklı topçu ateş muharebesi olmuştur. Ayrıca "Kilkis (Kılkış)" savaş gemisi İnebolu'yu top ateşine tutmuştur[898].

Bir başka haberde Kral'ın Gunaris, Theotokis ve beraberlerindekilerle birlikte cepheye gitmek için İzmir'den ayrıldığı duyurulmaktadır. Gunaris, "Olayları soğukkanlılıkla değerlendiren birisi olarak size güvence veriyorum. Konuşmam gerekirse, zaferin bize ait olduğunu ve haklarımızın tanınacağını size açıklamam gerekir" demiştir[899].

Bu arada Haziran ayı içinde müttefikler Yunan ve Ankara hükümetlerine arabuluculuk teklifi götürmüşler ve herhangi bir barışçıl çözüm için askeri harekatın durdurulmasını istemişlerdir. Yunan Hükümeti yanıt vermeden önce Anadolu Ordusu Komutanlığı'nın fikrini sormuş ve teklifin askeri açıdan incelenmesini istemiştir. Komutanlık, her türlü ertelemeyi faydasız ve tehlikeli bulduğuyla ilgili bir görüş açıklamıştır. Bu görüşe göre Yunan Ordusu en üst seviyede hazırlanmıştır. Kaldı ki Türk Ordusu'nun Güney Anadolu (Kilikya) Bölgesi gibi bölgelerden getirilecek kuvvetlerle takviye edilmesi ve bunların Yunan Ordusu'nun karşısına konuşlandırılması olasılığı bulunmaktadır. Ayrıca, Yunan Ordusu'nun yüksek olan manevi gücü, hareketsiz kalınması halinde düşecektir. Bu düşencelerle Yunanlılar arbuluculuk tekliflerine itibar etmemişler ve taarruzu ertelememişlerdir[900]. Triatafillidis Gunaris'in siyasi çizgisine bağlı kaldığını ve Venizelos'un tavsiyelerini dikkate almadığını ifade etmektedir[901]. Diğer taraftan Ankara Hükümeti de kesin zafere ve İzmir'le tüm Anadolu'yu kurtarana dek savaşa devam edileceğine dair görüş açıklamıştır.

Gunaris'in bu dönemde büyük bir iyimserlikle Mihalis Argiropulos, Antonios Athinogenis ve Stavros Depastas adındaki üç İzmirli avukata, "Hayır Beyler! Herkes şunu öğrensin. Sonunda Lloyd George ve Briand'ı Karşıyaka'ya

---

897 "Peri Tin Epikimenin Epithesin [Beklenen Taarruzla İlgili]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 22 Haziran (9 Haziran) 1921, s. 1.

898 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 4. Kısım**, s. 69.

899 "İ Epikimeni Epithesis [Beklenen Taarruz]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 30 Haziran (17 Haziran) 1921, s. 2.

900 Stratigos, **a.g.e.**, s. 233-234.

901 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 126.

gelip, barış imzalamak zorunda bırakacağım" dediği ifade edilmektedir. Çanakaris bu durumu, "Antivenizelistler savaşla ilgili meselelerde Venizelos'u aşmaya karar vermişlerdi" cümlesiyle açıklamaktadır. Buna rağmen o dönemde, hükümet yetkililerinin ne yapmak istediklerini bilmediklerini ve programsız hareket ettiklerini düşünenler vardır[902].

D. Yunan Genel Taarruzu

Yunanlı tarihçiler 1921 yılının yaz aylarındaki Yunan taarruzunu "Genel Taarruz (Geniki Epithesis)" ismiyle anmakta ve bunun iki evreden oluştuğunu ifade etmektedirler. Evrelerden birincisi, bizim "Kütahya-Eskişehir Savaşları" adını verdiğimiz savaşlardır. İkinci evre ise "Sakarya Savaşı"dır. Hronopulos'un ifadesiyle Yunan askeri büyük bir cesaret ve enerjiyle savaşmış, koyulmuş olan hedeflere de oldukça yaklaşmıştır. Yunanistan'ın daha önce böyle bir çaba gösterdiği görülmemiş, bu denli büyük bir arazi işgal edilmemiş ve bu derece önemli bir askeri harekat gerçekleştirilmemiştir. Ancak bu denli inatçı ve sert bir direnişle de karşılaşılmamıştır[903].

1. Kütahya-Eskişehir Savaşları

a) Yunanlıların İzmit'ten Çekilişi

İngilizlerin İstanbul Boğazı'nın doğusunda tampon bir bölge oluşturma çabaları, Adapazarı ve yöresindeki ayaklanmaların 1920 yazı sonlarında tamamen bastırılmasıyla başarısızlığa uğramıştır. İngilizler Kuvayı Milliye'nin zaman zaman Kocaeli Yarımadası'nın önlerine kadar gelerek kendileriyle çarpışmalara girmesinden dolayı kaygılanmışlar ve yarımadada kendilerini askeri olarak zayıf gördüklerinden, Yunan Ordusu'ndan yararlanmayı düşünmüşlerdir. İtilaf Devletleri'ne her türlü hizmeti sunmayı görev bilen Yunanlılar da, kuvvetlerini geniş bir alana yaymanın kendilerine vereceği zararı düşünmeksizin 11. Tümenlerini (Manisa Tümeni) Kocaeli Yarımadası'na göndermişlerdir.

11. Yunan Tümeni'nin birlikleri İzmit ve yöresine Eylül 1920'de gelmişlerdir. Yunan kuvvetlerinin gelişiyle, İzmit'e dışarıdan bir takım Rumlar iskan edilmiş ve bunlar zorla Türk evlerine ve camilere yerleştirilmişlerdir. Bu şekilde İzmit bir takım isyancıların barınabildiği bir şehir haline gelmiş ve

902 Çanakaris, **a.g.e.**, s. 302-305.

903 Hronopulos, **a.g.e.**, s. 211.

dolayısıyla da nüfusu artmıştır. Bazı büyük binalar Yunan birliklerine ayrıldığı gibi, ortaokul binası da hastaneye dönüştürülmüştür. Devamında Adapazarı da Yunanlılar tarafından, 26 Mart 1921'de işgal edilmiştir.

Yunanlılar doğal müttefikleri saydıkları Ermenileri [hatta bazı Çerkesleri[904]] kendi emelleri doğrultusunda kullanmışlardır. Aslanbey, Bahçecik ve Yuvacık Ermenilerinden 300 gönüllü bir Yunan subayı eşliğinde İstanbul'a götürülmüşlerdir. Bu bölgede ayrıca, pek çok Rum ve Ermeni çetesi faaliyet göstermiştir. Yeniköylü Deli Yani, Kocabaş Hristo, Barbar Yani, Deli Hristo ve Mihaliç Köyü'nden Konstantin çeteleri, Rum çeteciliğinin örnekleri arasında sayılabilirler. Bunun yanında Vahan ve Donik Çetesi gibi Ermeni çeteleri de faaliyet göstermişlerdir.

İzmit'in işgal altında bulunması ve mülki amirlerin İstanbul'a bağlı kalmaları gibi sebeplerden dolayı Yunanlıların gelişine kadarki dönemde Kuvayı Milliye, İzmit ve yakın çevresinde pek bir varlık gösterememiştir. Ancak Yunan kuvvetlerinin gelişiyle bu durum hızla değişmiş, yörede Kuvayı Milliye faaliyetleri büyük bir canlılık kazanmıştır. Yunanlıların yerli Rum ve Ermenileri silahlandırıp, savunmasız halka saldırmaları, köyleri yakıp yıkmaları bunda başlıca etkenlerdir. Silah ve cephane taşıyan takaların Karadeniz'deki varlıkları da, silahlanma imkanlarını kolaylaştırmıştır.

Yunan işgali karşısında alınan en önemli önlemlerden biri, 30 Mart 1921'de Kocaeli Bölgesi'nde Mürettep Kolordu'nun kuruluşudur. Albay Halit Bey II. İnönü Savaşı'nda yaralandığından, Kolordu Komutanlığı'na Albay Kazım (Özalp) Bey atanmıştır ki, Mürettep Kolordu'nun görevi Kocaeli Bölgesi'ni düşman işgalinden kurtarmaktır. Anadolu'nun İstanbul'la bağlanması için Adapazarı ve İzmit'in Yunan işgalinden kurtarılmaları zorunluydu. Ayrıca bu bölgenin düşman elinde bulunması, Türk Ordusu için sakıncalar yaratmaktaydı[905].

---

904 13 Nisan 1920 tarihinde İzmit mutasarrıf vekilliğine atanan Çerkes ileri gelenlerinden, saraya sıkı sıkıya bağlı ve çok geniş ihtirasları olan İbrahim Hakkı Bey, İngilizlerle ve Yunanlılarla uyum içinde tam bir işirlikçi olarak görev yapmıştır. Ahalinin İbrahim Hakkı Bey ve avanesinden gördüğü zulüm, 1921 yılı Haziran ayı sonlarında Yunanlıların geri çekilmesiyle son bulmuştur. İbrahim Hakkı Bey "Patris" adlı Yunan vapuruyla kaçmayı başarmış ve 1921 yılı Ekim ayında İzmir'de toplanan Çerkes Kongresi'nde başrol oynamıştır. Yunanistan'a göç etmiş mübadillerin anlatımlarından da, bazı Çerkes gruplarının Yunanlılarla işbirliğine gittikleri ve Yunanlıların Kuvayı Milliye'ye karşı bunları kullanmanın iyi olacağını düşündükleri sonucu çıkmaktadır. Sabahattin Özel, **Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk**, İstanbul: Derin Yayınları, 2005, s. 77; Ş. Can Erdem, "İbrahim Hakkı Bey'in İzmit Mutasarrıflığı", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 5, 2004, s. 105-122; İ Eksodos [Çıkış], Tomos [Cilt]: 1, s. 313-315, 336-337.

905 Özel, **Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk**, s. 177-202.

Yunan Genelkurmayı'nın Anadolu Harekatı'yla ilgili tarih kitapları serisinin, Haziran-Temmuz 1921 Harekatları'na ilişkin cildinde İzmit, Sapanca ve Adapazarı Bölgesi'nde ve aslında diğer Yunan tümenlerine günlerce yürüyüş mesafesinde bulunan 11. Yunan Tümeni'nin Karadeniz'in güney kıyısına kadar yayılmış olduğu ifade edilmektedir. Görevi kuzeyden Bursa, doğudansa İstanbul'a karşı İngiliz Bölgesi'ni güvence altına almaktır. Ayrıca Beykoz'da İngilizlere bağlı bir Yunan taburu bulunmaktadır ve Yunanistan için bunun manevi değeri çok büyüktür. Buna paralel Yunan donanmasına ait gemiler Marmara kıyılarını ve İzmit Körfezi'ni dolaşmakta ve kıyılardaki Helen nüfusla, orada bulunan askeri birliklerin denizden korunmasını sağlamaktadırlar. Gemilerin görevleri arasında Kemalistlere malzeme sağlamak için İstanbul'un çeşitli limanlarından yapılan kaçakçılığın takibini yapmak ve bu konuda İngiliz karargahına rapor sunmak da vardır.

Yunan Genelkurmayı'nın üst satırlarda adını verdiğimiz kitabında Kuvayı Milliye birliklerinin II. İnönü Savaşı'ndan sonra etkinliklerini arttırdıkları, bölgedeki Türk nüfusun Yunan işgaline karşı düşmanca bir tavır aldığı, silahlanarak 11. Tümen'in münferit kuvvetlerine saldırmaya başladığı, ayrıca gerek İstanbul ve gerekse Ankara'dan bir takım ajanların bölgede Yunan karşıtı propaganda yaptıkları iddia edilmektedir.

11. Tümen'i genel taarruzda kullanmayı düşünen Yunan Ordusu, Harbiye Bakanlığı'na bölgeden çekilme emrinin verilip verilmeyeceğini, ya da siyasi ve müttefiklere karşı sorumluluklar sebebiyle İzmit'in Yunanistan tarafından işgalinin gerçeleşip gerçekleşmeyeceğini sormuştur. Böyle bir durumda varolan tümenin yeni bir tümenle daha desteklenmesi gerekmektedir. Koşulların sıralanmasının akabinde 11. Tümen'in kaydırılması ve İzmit'in boşaltılmasının emredilmesi talep edilmiştir.

Yapılacak taarruza katılması hesaplanarak 11. Tümen'e İzmit Bölgesi'nden 24 Haziran (11 Haziran) sabahı ayrılması, dört günlük bir yolculuğun akabinde Gemlik ve Derbent Bölgesi'ne ulaşması, İznik Gölü'yle İzmit Körfezi sahilinin güneyi arasındaki güzergahı kullanması emredilmiş, Adapazarı ve Sapanca Bölgesi komutanı Albay Miltiadis Kaybalis'e birliklerin çekilmesi konusunda gerekli talimatlar verilmiştir. Şunun da belirtilmesi gerekir ki, İzmit Körfezi'nin güney sahiliyle İznik Gölü arasında Yunan birlikleri bulunmuyordu. Bu 35 kilometre genişliğinde bir hattı ve 11. Tümen'le 3. Yunan Kolordusu'nun Bursa Bölgesi'ndeki diğer kuvvetleri arasında Türk kuvvetleri vardı.

Triantafillidis konuya, "Aslında Yunan Hükümeti bölgeyi elinde tutmak istemiş, ancak oradaki ordu ve donanma birliklerinin yetersizliğinden dolayı geri çekilme kararı verilmiştir[906]" yorumunu getirmektedir.

1921 yılı Haziran başlarından itibaren Yunanlıların tereddüt içinde oldukları, en küçük bir keşif veya baskın faaliyeti karşısında büyük bir telaş ve korku belirtileri gösterdikleri, Haziran başından yarısına kadar olan dönemde İzmit Körfezi'nde Yunan gemilerinin etkinliklerini arttırdıkları ve 16 Haziran (3 Haziran)'da İzmit-Sapanca-Adapazarı yolunda her zamankinden yoğun bir oto ulaşımının var olduğu Türklerin dikkatlerinden kaçmamıştır. Aslında 11. Tümen aldığı emir uyarınca malzemelerini toplayıp, 13 Haziran (31 Mayıs) 1921 tarihinden itibaren bir buharlı gemiyle Gemlik'e göndermeye ve 16 Haziran'dan itibaren İzmit'te toplanmaya başlamıştır[907].

Yunan askeri tarih kitaplarında konunun aktarımında takip eden cümle, "11. Tümen'in karşısındaki Türk kuvvetleri, tümenin çekilmesi konusundaki hazırlıkları sezinleyerek, tümeni korumakla görevli birimleri ciddi bir şekilde rahatsız etmeye başlamışlardır" olmaktadır. Özellikle Bahçecik Bölgesi'nde Türklerin sürekli ve ısrarlı bir baskı uyguladıkları, tümenin Sapanca Bölgesi'ndeki birliklerinin önünü kesmeyi hedefledikleri kaydedilmektedir. 15 Haziran (2 Haziran)'da Geyve Boğazı'nın kuzey çıkışındaki tüm cephe boyunca Türk saldırıları kaydedilmiş, 17-18 Haziran (4-5 Haziran) gecesi Sapanca Gölü güneyindeki bir takım Yunan karakolları, birbiri ardı sıra saldırılara maruz kalmışlardır. İlk defa ortaya çıkan iki Türk topu, 18 Haziran (5 Haziran) 1921'den itibaren Bahçecik'teki tümen hatlarını topa tutmuştur. Türk düzenli ordu birlikleri 11. Tümen'in birliklerine doğudan ve güneyden baskı uygulamışlar, iç bölgelerde de Kuvayı Milliye birlikleri saldırmak için uygun zaman kollamışlardır.

İzmit'i korumak ve 11. Tümen'in birliklerinin yerini almakla görevlendirilmiş olan 47. Yunan Piyade Alayı'na ait ilk birlikler, 20 Haziran (7 Haziran) 1921'de İzmit'e ulaşmışlar ve sonraki gün tümenin birlikleriyle yer değiştirmişlerdir.

Şunu da ilave etmemiz gerekir ki, Yunan kuvvetleri çekilirken Firuzlu (Ferizli) ve Damlık gibi köyleri yakmışlardır. Esasen bu, daha önceki bölümlerimizde örneklerini verdiğimiz gibi Anadolu'da pek çok köyün başına

906 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 135.

907 Özel, **Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk**, s. 203-204.

gelen bir durumdur. Adapazarı halkı da aynı kaderi yaşamaktan korkmuş, ancak şehrin yakılmasına fırsat verilmeden Türk kuvvetleri 21 Haziran sabahı Adapazarı'na girmişlerdir. İzmit yönünde çekilen Yunan kuvvetlerini Adapazarı Bölge Komutanı Emin Bey, Seymen yönünde çekilenleri Mütrettep Tümen Komutanı Nurettin Bey'in emrindeki kuvvetler takip etmişlerdir. İzmit'te daha 22 Haziran'da Kuvayı Milliye'nin şehir civarına geldiği söylentisi olmuş, bu haber Yunanlılarla işbirliğine gitmiş olanlarda panik yaratmıştır.

11. Tümen 23 Haziran (10 Haziran)'da bulunduğu bölgeden Bursa'ya doğru harekete geçmiştir. Aynı gün İzmit'teki 47. Piyade Alayı Komutanı, 11. Tümen'den takviye kuvvet talebinde bulunmuştur. Alayın birlikleri güçlü Türk hücumları sebebiyle sorunlar yaşamaktadırlar. Yunan Ordusu İstanbul'daki askeri temsilcilik kanalıyla İzmit'teki durumun kritikliğini öğrenince, Marmara'yla İstanbul Boğazı'nda bulunan tüm gemilere orada toplanmış olan Rum, Ermeni ve Çerkeslerin yüklenmesi için hareket etmelerini emtretmiştir. Pek çoğu nakliye vapurlarını beklemeden motorlarla İzmit'i terk etmişlerdir. Aslında Yunanlılar, sadece gemileri İzmit'e sevk etmemişlerdir. Tekirdağ ve Trakya sahillerindeki tüm kayık ve motorlara el koyarak İzmit'e getirmişlerdir.

24 Haziran (11 Haziran)'da 11. Tümen 47. Piyade Alayı'nın destek talep eden ikinci telgrafını alınca Karma Kol (artçı) oluşturmuş ve İzmit'e göndermiştir. Daha ayrıntılı olarak ifade edecek olursak alay, 17. Alay'ın 1. Taburu, 45. Alay'ın 1. Taburu ve bir dağ bataryasıyla takviye edilmiştir. Bunun üzerine Türkler Sapanca'ya doğru gerilemişlerdir.

Yunanlılar 27 Haziran (14 Haziran) saat 20:00'da İzmit'i boşaltmaya başlamışlar; yerli Rumlarla birliklerin bindirilmesi 28 Haziran (15 Haziran) saat 03:00'a kadar sürmüş ve gemiler bu saatte demir alarak limandan çıkmışlardır. Benzer şekilde tahliye öncesi İzmit Türkleri de şehirlerinin yakılacağı korkusunu yaşamışlardır. Nihayet 28 Haziran sabah 08:00'da, bir direnişle karşılaşılmaksızın Sakarya Bölge Komutanlığı emrindeki bir Türk süvari birliğinin İzmit'e girişiyle, şehir Yunan işgalinden kurtulmuştur[908].

11. Tümen 29 Haziran (16 Haziran)'da Karamürsel'in doğu ucunda toplanmış ve sonraki günlerde hareketine devam etmiştir. 1 Temmuz (18 Haziran)'da Yalova'ya ulaşmış ve burada kendisini yüzen bir depo olarak takip etmiş olan "Maria Kurupu" adlı buharlı gemiden yiyecek ve cephane ikmali yapmıştır.

908 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 4. Kısım, s. 130-141.**

Tümenin hastaları yüzen hastane "Amfitriti"ye nakledilmişlerdir[909]. İzmit Karma Kolu ise, 30 Haziran (17 Haziran)'da Gemlik'e gelmiş ve Yunan taarruzu esnasında ulaşımı korumakla görevlendirilmiştir[910].

Gelişmeler böyle bir seyir izlerken, çekilişten kaygılanan Yunan kamuoyuna bunun nedeninin anlatılması gerekmiştir. 2 Temmuz (19 Haziran) 1921 tarihinde Efimeris Ton Valkanion'da yayınlanan haberlerden biri, Yunan Ordusu'nun İzmit'ten çekilmesiyle ilgilidir. Habere göre Yunan Ordusu'nun İzmit'ten ayrılmasıyla birlikte, gerçekle hiçbir ilgisi olmayan bir takım söylentiler dolaşmaya başlamıştır. Oysa Yunan Genelkurmayı buna üç ay öncesinden karar vermiştir. Efimeris Ton Valkanion devamında, "Kathimerini (Hergün)" ve "Patrida (Vatan)" gazetelerinden yaptığı alıntılarla, Yunanlıların İzmit'ten çekilişinin haklılığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Kathimerini Gazetesi konuyla ilgili şunları yazmıştır:

"Yunanlılar İzmit'i işgal etmişlerdi. Bir Yunan tümeni diğer birliklerden ayrı olarak İzmit'te üstlenmişti. Birlikleri çok uzak mesafelere yayılmış durumdaydı. Kemalistlerin Boğaz'a kadar gelip de İstanbul'u tehdit etmemeleri için, İzmit yarımadasının savunulması amacı güdülmüştü. Kaldı ki bir sene önce Kemalist çeteler, Boğaz'ın doğu kıyısına kadar ulaşmış bulunuyorlardı. O anda İstanbul ve çevresi sadece topların değil, tüfeklerin tehdidi altına da girmişti... Söz konusu tehlike karşısında müttefikler, dehşete kapılmışlardı. İşte Yunan müdahalesi, bu tehlikenin önüne geçmiştir. Yunan işgali Beykoz'dan başlayarak tüm yarımadaya genişlemiş ve yarımadadaki Kemalistler temizlenmiştir. Ancak Yunan Ordusu icra ettiği bu görevle Boğazların güvenliğine... hizmet ettiği halde, Yunanlıların askeri ihtiyaçlarına hizmet edememiştir. Yunanlıların ihtiyacı, İzmit'ten çok uzak olan cephelerde karşılanabilirdi. Müttefikler adına Boğazların korunmasını üstlenmiş olan Yunanistan, şu ana kadar bunun karşılığını tam manasıyla alamamıştır. Eskişehir'e yönelik harekatın başlamasıyla, İzmit Tümeni'nin küçük Kemalist çetelere karşı geciktirici ve çatışmaları önleyici faaliyetlerinin önemsiz olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine ordunun, bu defa da bir tümenlik çok değerli olan bu kuvvetten yoksun bırakılmamasına ve... İzmit'in boşaltılarak tümenin gerekli olduğu yerde kullanılmasına karar verilmiştir. Yunanistan İngiliz hükümetine kararını, kırk gün önceden haber vermiştir".

909 **Epihirisis İuniu-İuliu 1921 [Haziran-Temmuz 1921 Harekatları], s. 100-102; 112.**

910 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s. 152-153.**

İstanbul ve Boğaz'daki durum Kathimerini Gazetesi yazarı tarafından, "Gerçekten de İstanbul pek çok tehlikeyi barındırmaktadır. Çünkü İstanbul'da çoğu silahlı 300 bin Türk bulunmaktadır... Osmanlı başkentini ve Boğaz kıyılarını müttefiklerin tarafsız ilan ettikleri bir bölge çevrelemektedir. Kemalistlerin, savaş halindeki bölgeyle tarafsız bölge arasındaki çizgide durması zordur. Bu durumda İstanbul ve Boğazların savunulması için kimin çağırılacağını göreceğiz" sözleriyle değerlendirilmiştir.

Patrida Gazetesi yazarı Rentis de, İzmit'in tarafsızlığının ilan edilmesinin akabinde Yunanistan'ın bu bölgeyi korumak için asker bulundurma zorunluluğunun kalktığını yazmıştır. Yunan karargahı İzmit cephesinin askeri hedefleri tam yerine getirmediğini düşündüğüne göre, Yunan Ordusu önce yerli Rumları güvenceye alarak çekilmekle iyi etmiştir. Rentis'e göre Yunan karargahının kararı üzerinde müttefiklerin itiraz hakkı yoktur[911].

İzmit'in kurtarılmasının önemli siyasi ve askeri etkileri olmuştur. Yunan basınında Kuvayı Milliye'nin İstanbul'a geleceği dahi yazılmıştır. Bunun bir örneğine, 3 Temmuz (20 Haziran) 1921 tarihli Efimeris Ton Valkanion nüshasında rastlamış bulunuyoruz. Haberde, "... Yunan Ordusu'nun İzmit'ten ayrılışından sonra, İstanbul'a giden yol açıkta kalmıştır. Buna rağmen Kemalistler bu ilerleme girişiminde, Boğaz'ın Asya kıyısındaki İngiliz birlikleriyle uğraşmak zorunda kalacaklardır. Bu birlikler, diğer İngiliz kuvvetlerince desteklenecek ve denizden de donanma tarafından korunarak, Kemalistlerin ilerleyişini engelleyeceklerdir[912]" denilmektedir. Naklettiğimiz ifadelerde hem kaygı, hem de teselli arayışı hissedilmektedir.

Kuvayı Milliye Kocaeli Bölgesi'ndeki harekatla sağ kanadına yönelik muhtemel bir Yunan tehtidini ortadan kaldırmış, yığınak yapmak isteyen Yunan kuvvetlerini ezmiştir. Savunma durumunda bulunan milli kuvvetler düşmanı ezme yeteneğine sahip olduklarını kanıtlamış, kuzeyden Bursa Cephesi'ndeki kuvvetleri baskı altına alabilme olanağı yaratmışlardır.

Sonuç olarak Kocaeli Bölgesi'ne dolgun mevcutlu bir tümenini gönderen Yunan Genelkurmayı arzuladığı sonuçları elde edememiş, bölgedeki Türk kuvvetlerini tespit edemediği gibi, Batı Cephesi'ndeki Yunan Ordusu'nun sol kanadına da etkili destek sağlayamamıştır. Diğer taraftan yörenin yerlisi olan

---

911 "Pos Dikeologite İ Ekkenosis Tis Nikomidias [İzmit'in Boşaltılması Neden Haklıdır]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 2 Temmuz (19 Haziran) 1921, s. 2.

912 "İ Kemaliki Proelasis Pros Tin Konstantinupolin [İstanbul'a Doğru Kemalist İlerleyiş]", **Efimeris Ton Valkanion [Balkanların Gazetesi]**, 3 Temmuz (20 Haziran) 1921, s. 2.

önemli bir grup Yunan Ordusu'nun kışkırtmalarıyla işbirlikçi bir konuma düşmüş ve bu onların yerlerinden, yurtlarından olmaları sonucunu doğurmuştur[913]. Çanakaris 30 bin Rum, 10 bin Ermeni ve 4 bin Çerkes'in bölgeyi terk ettiğini kaydetmektedir[914].

b) Kütahya-Eskişehir Savaşları ve Sonuçları

17 Haziran (4 Haziran) 1921'de Yunanistan'ın Anadolu Ordusu, Güney ve Kuzey Cephe'den oluşmaktaydı. Bunlardan Güney Cephe 1. Kolordu'yu, 2. Kolordu'yu, Güney Tümenler Grubu'nu ve 9. Tümen'in Karma Kıtası'nı içermekteydi. Kuzey Cephe ise 3. Kolordu ve Kuzey Tümenler Grubu'nu kapsamaktaydı[915]. Yunan Ordusu Güney Cephesi'nde 1.438 subay ve 58.567 eri, Kuzey Cephesi'nde ise 694 subayla 32.833 eri bulundurmaktaydı. Yunan Ordusu'nun ayrıca Uşak'taki komutanlığında 254 subay ve 11.076 eri, Bursa'daki komutanlığında da 140 subayla 5.000 eri vardı[916]. Harekatla ilgili kurmayların planı, büyük birimlere bu tarihte gizli bir talimatla duyurulmuştu.

Yunan Genelkurmayı'nın Anadolu Harekatı'yla ilgili tarih kitapları serisinin, Haziran-Temmuz 1921 Harekatları'na ilişkin cildinin önsözünde Korgeneral Kon. Kanellopulos, bu dönem harekatlarıyla Yunan Ordusu'nun Kütahya civarında toplanmış olan Türk Ordusu'nu yok etmeyi, bu ordudan arda kalanların amansızca takibini gerçekleştirmeyi ve Eskişehir'deki asıl Türk ikmal merkezlerini işgal etmeyi hedeflediğini kaydetmektedir. Kral Konstantin'in sürgünden geri dönmesi, Yunan halkının çok büyük bir bölümünü heyecanlandırmış ve O'nun İzmir'de bulunması ordunun moralini, yeni fedakarlıklar üstlenecek şekilde güçlendirmiştir[917].

Tasarlanan harekat planında Türklerin piyade ve topçu bakımından Yunanlılardan geri olduğu, hava kuvveti ve ulaştırma araçlarının da yeterli olmadığı kabul edilmiş; Kütahya güneyi, doğu ve kuzeyiyle Eskişehir'in kuzey batısındaki dağlık arazide Türklerin kuvvetli tahkimat hatları meydana getirdikleri, Türk asıl kuvvetlerinin Kütahya kesiminde toplanmış bulunduğu, bu

913 Özel, **Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk**, s. 217-218.

914 Çanakaris, **a.g.e.**, s. 313.

915 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s.141.

916 **Epihirisis İuniu-İuliu 1921 [Haziran-Temmuz 1921 Harekatları]**, s. 118-120.

917 **A.e.**, s. VII.

durum karşısında tahkimli mevzie cepheden taarruzdan sakınmak gerektiği hesap ve tespit edilmişti. Bu sebeple harekat planında ana fikir, cepheden taarruz etmemek olmuştu. Cepheden taarruz edildiği takdirde fazla kayıp verileceğinden, Türk kuvvetlerinin güçlüğe uğramadan çekilmesine de engel olunamayacaktı.

Ordu komutanlığı tarafından durum bu yönde değerlendirilerek; Kütahya kesimindeki Türk kuvvetlerinin zayıf kuvvetlerle işgaline ve Uşak kesiminde toplanacak üstün kuvvetlerle geniş bir çevirme hareketi yapılarak Türkler için tehlikeli olan kesimlerde Türk kuvvetlerinin muharebeyi kabule mecbur edilmesine, aynı zamanda geri ulaştırma ve ikmal hatlarının da kesilmesine karar verilmiştir. Bu şekilde hareket edildiği takdirde, bütün Türk kuvvetlerinin olmasa bile, önemli bir kısmının gerisinin kesilmesi ihtimal içinde görülmüştür.

Yunan Ordusu'nun harekat planının ana hatlarını, "Türk kuvvetlerini cepheden tespit edip, asıl kuvvetlerle güney kanattan kuşatarak yok etmek" şeklinde özetlemek mümkündür.

Ordu komutanlığı bu plana göre hazırladığı harekat emrini birliklere yayınlamıştır. Buna göre: iki tümen Eskişehir istikametinde, iki tümen Kütahya mevzii kuzey kesimine, bir tümen Kütahya mevzii güneydoğu kesimine, dört tümen Türk kuvvetlerinin güney kanadını kuşatacak şekilde Seyitgazi genel istikametinde taarruz edecek; süvari tugayı ile iki tümen de güney kanat korunmasına tahsis edilecekti. Birlikler genel olarak 19 Temmuz 1921'de harekata başlayacaklardı[918].

Triantafillidis harekatın başarısının, farklı kolların eşzamanlı hareketine bağlı olduğunu kaydetmektedir. Saldırının Türklerin asıl cephesine yapılacağı hissi uyandırılabilirse, ordu çevirme hareketini şüphe çekmeden gerçekleştirebilir ve Türkler gafil avlanabilirlerdi. Triantafillidis ayrıca, Anadolu Ordusu'nu oluşturan iki cephenin dağlık ve zor geçilir Simav Bölgesi'yle birbirlerinden ayrıldıklarına dikkat çekmektedir. Ordu birimlerinin çeşitli birlikleri Türklerle temas ettiklerinde 200 kilometrenin üzerinde çevreye sahip bir yarım daire geliştirmiş olacaklardı ki, bunun dış kanatları arasında 100 kilometrelik bir mesafe ve zor geçilir sıradağlar olacaktı. Diğer taraftan Türk kuvvetleri üslerine yakındı ve bir demiryolu hattıyla, birkaç iyi yola sahip olarak daha şanslı bir konumda bulunuyorlardı. Bu Türklere, hızlı ve kendileri için elverişli manevralar yapabilme olanağı sağlamaktaydı. Mevzilendikleri

---

918 Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 4. Kısım, s. 98-100.

bölgelerde savaşı kaybetseler bile, doğu istikametinde çekilmeleri halinde Yunan Ordusu'nun askeri planında belirlediği şekliyle çevirme hareketini tamamlaması mümkün olmaz ve Türkler yok edilemezlerdi.

Triantafillidis ısrarla askeri harekatların cereyan ettiği bölgenin dağlık ve zor geçit veren bir bölge olduğunun altını çizmektedir. Güneyde Murat Dağı, kuzeyde Uludağ bulunmakta, ayrıca bunlara paralel, ya da dikey başka sıradağlar uzanmaktaydı. Dolayısıyla dağlardan, tepelerden, vadilerden ve dar geçitlerden oluşan bir coğrafya söz konusuydu ki, bu da bölgeyi zor ilerlenilebilen ve zor haberleşilebilen bir hale sokmaktaydı[919]. Arazinin dağlık olmasından kaynaklanan zorluklar, harekata katılmış olan Nikos Vasilikos'un günlüğüne de yansımıştır:

"8 Temmuz (25 Haziran) 1921: ... Bölge dağlık ve ormanlık. Tüm Uludağ'ı aşarak düşmana Kütahya'da yanlardan saldırmamız gerekiyor.

10 Temmuz (27 Haziran) 1921: ...Hiçbir yerde su yok. Çoğu güneş çarpmasından hislerini kaybetmiş olarak düşüyorlar... İlerleyişimiz keçi yollarından devam ediyor.

11 Temmuz (28 Haziran) 1921: Erişilmez dağlardaki devamlı ve zor ilerleyişimiz bizi vahşileştirdi. Bu arada açlık zorlamaya başladı. İkmal merkezleri çok geride kaldı. Bizi takip etmeyi başaran tek deve kervanı, gerekenleri sağlamakta yetersiz. Az bir galeta ve bir kutu sardalya ile, dağlık ve sarp bir bölgede, büyük bir gayretle günde 10-12 saat yürüyoruz...

15 Temmuz (2 Temmuz) 1921: Her geçen gün tükenmişlik artıyor... Ah, anneciğim! ... Vatan! ... Neden cadaloz bir kadın gibi evlatlarını Asya'nın içlerinde zorluyorsun? ...[920]".

Triantafillidis Yunan askerinin Anadolu'nun dağlık arazisinde ve devamında Sakarya Savaşı'nda emsalsiz savaştığını, ancak bunun Yunan Genelkurmayı'nın ilgili kitabının önsözünde Kanellopulos'un kaydettiği gibi Kral Konstantin'in dönüşüyle ilgisi olmadığını ifade etmektedir. Askerler Gunaris'in seçim öncesindeki söyleminden dolayı, Konstantin'in yeniden tahta çıkışını evlerine dönmekle ilişkilendirmişlerdir. Kral'ın Anadolu'ya gelişi hiç kimsenin işine yaramadığı gibi, ordunun her elemanına gereksinim duyduğu bir dönemde cepheden seçilen askerlerden muhafız kıtası oluşturulması gerekmiştir.

---

919 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 137-144.

920 Vasilikos, a.g.e., s. 71-75.

Harekat göz önünde bulundurularak, 9 Temmuz (26 Haziran) 1921'de ordu karargahı İzmir'den Uşak'a taşınmıştır. On bir tümen ve süvari tugayı 8-12 Temmuz (25-29 Haziran) tarihleri arasında ve verilen emir uyarınca cephedeki konumlarına ve üstlenecekleri rollere göre, farklı tarihlerde ilerlemeye başlamışlardır.

Harekata katılmış askerlerden olan Triantafillidis, kitabında günlüğündeki notlarına da yer vermektedir. 15 Haziran – 9 Temmuz (2-26 Haziran) tarihleri arasında günlüğüne kaydettiği gelişmelerden biri, Yunanistan'daki partilerden birinin başkanı olan Stratos'un cepheyi ziyaretidir. Stratos askerlere harekatın sadece 40 günlük bir yürüyüşten ibaret olacağını ve Ankara'dan dönüşte kendisine birer Ankara kedisi getirmelerini söylemiştir. Triantafillidis Stratos'un bu esprisi sebebiyle, "dehşetli ilerleyiş" esnasında askerlerden büyük bir tepki aldığını kaydetmektedir[921].

13 Temmuz (30 Haziran)'da Afyon, 17-18 Temmuz (4-5 Temmuz)'da Kütahya ve 19 Temmuz (6 Temmuz)'da Eskişehir Yunan askeri tarafından işgal edilmiş, ancak bundan sadece iki gün sonra, yani 21 Temmuz (8 Temmuz)'da Türkler geri dönmüşlerdir. Kalabalık bir Türk Ordusu Eskişehir'in hemen dışında Yunan Ordusu'na tan vaktinden itibaren taarruz etmeye başlamış ve bir ölüm kalım savaşı verilmiştir. Nikos Vasilikos, izlenimlerini günlüğüne taşımıştır:

"18 Temmuz (5 Temmuz) 1921: İlerleyişimiz Eskişehir yönünde devam ediyor. Artık sevinçliyiz çünkü, hepimizin görüşü, Kütahya'nın düşmesinden sonra [Türklerin] artık güçlü bir savunma gerçekleştiremeyeceği yönünde. Taburumuz öncü. Bugün yol üzerinde çok köy var. Her yerde yiyecek bulunuyor... Saat 15:00'da 250 atlıdan oluşan bir düşman kolu görülüyor. Bunlar top ateşinden sonra geriliyorlar. İlerlesek de... tepelerden düşman ateşiyle karşılaşıyoruz. Top mermileri dağınıklığa sebep oluyor. Albay Karahristos sağduyusunu tamamen kaybediyor. Emir subayı yüzbaşı Gazis, kolu atlı olarak gezerek savaş için gerekli emirleri veriyor... Türkler savunma yaparak geriliyorlar ve akşam oluşundan da yararlanarak çekiliyorlar...

19 Temmuz (6 Temmuz) 1921: Artık Eskişehir yolu açık. Ancak uçakların verdiği bilgiye göre, İnönü mevziinde 5-6 bin kişiden oluşan [Türk] birliği görülmüş olduğundan, onların kovalanması için kuzeye doğru

921 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 152.

ilelememiz emri veriliyor. Eskişehir'e ilk biz giremeyeceğimiz için üzülüyoruz. Çünkü Eskişehir'in işgali, bu seferin amacıydı...

20 Temmuz (7 Temmuz) 1921: Hiçbir direnişle karşılaşmıyoruz. Herkes artık Türklerin tamamen çekildiğini düşünüyor. Muttalip Köyü yakınlarındaki vadide kuşkulanmadan yürüyor ve Teğmen Nevropolitis'le harekatın mutlu sonuçlarını konuşuyorken, aynı zamanda ovaya dağılarak kaçmaya çalışan kazları kovalayan askerin haline bakıyorduk. Aniden solda patlama duyuyoruz. Arkasından ikinci ve üçüncü. Bozdağ'dan topa tutulduğumuzu fark ediyoruz. Bu, beklenmeyen bir şeydi. Kol dağılıyor... [Türklerse] hedefi kolayca vuruyorlar. Sonunda gerekli emirleri alıyor ve ilerlemeye başlıyoruz. Top mermileri kafamızın üstünde ötüyorlar.

21 Temmuz (8 Temmuz) 1921: Hiç kimse bugünün bu kadar kritik ve kanlı olacağından şüphelenmemişti. Herkes, [Türklerin] Sakarya içlerine erkenden çekileceğinden emin olarak Eskişehir'i ziyaret etmeye hazırlandı. Mustafa Kemal'in ateş hattı olan şehir, Türk halkının korkudan evlerinden çıkmamasından dolayı neredeyse boş. Sadece birkaç Ermeni ve Rum dükkanı açık. Şehirdeki bazı gruplar, tek küçük Rum Kilisesi'nde akşam üzeri yapılacak şükran ayinine hazırlanıyorlar... Türkler şehrin kapılarına dayandılar ve savaş büyük bir vahşetle başladı...[Türkler] bin metreye kadar yaklaştılar. Kritik anlar. Pek çok subay birliklerini kaybetti. Bunların içinde ben de varım. Alayım mücadeleye ilk giren olarak, [Türklerin] kudurmuş taarruzlarına karşılık veriyor... Rum ve Ermeni halkı, muharebenin safhalarını heyecanla takip ediyorlar. Vadi yanıyor. Top mermileri kurumuş otları tutuşturmuş olduklarından, güneş dumanla kaplanmış durumda. Öğleden sonra saat 16:00'da tarafımızdan karşı bir saldırı düzenlendiğinden, Türkler sarsılıyorlar... Kaderini bilmediğim alayımı bulmaya gidiyorum... Sakin memleketimizi özlüyorum... Eskişehir'in kimsesiz kaldırımlarında yürüyorum. Atın nallarının Türk semtlerinin kimsesiz kaldırımlarına vurduklarında çıkardıkları ses, beni ürkütüyor... Vurulmuş bir askerin üzerinde, Halkidiki'deki annesine yazılmış bir not bulunuyor. 20 Temmuz (7 Temmuz)'da yazılmış notta, 'Anne, bugün Eskişehir'i aldığımızı öğren. Türkler bizi hiçbir yerde durduramıyorlar. Sürekli kaçıyorlar. Artık ızdırabımız bitti' diye yazıyor. Talihsiz çocuk. Mektubunu gönderemeden yediği mermi, O'nu bu dünyanın bütün ızdıraplarından kurtarmıştır..."[922].

922 Vasilikos, a.g.e., s. 78-83.

Bütün bu süreci özetlemiş olan Kanellopulos'a göre harekatla ilgili oluşturulan plan, ordu kuvvetlerinin ağırlığını kuzeyden güneye doğru kaydırmıştır. Uşak-Dumlupınar Bölgesi'nde toplanmış olan tümenler, asıl faaliyet görevini üstlenmişlerdir. Güneyden taarruz edilecek ve özellikle Kütahya'nın güneyinde ve doğusunda toplanmış olan Türk yığınağının doğu kanadının aşılmasına çalışılacaktır. Diğer güçlü kuvvetlerle de Bursa'dan hareketle, Kütahya'da ve Eskişehir'in kuzeybatısında toplanmış olan Türk birimlerinin batı kanadına taarruz edilecektir. Çavuş Çiftliği ve 1777 rakımlı tepelerdeki 15-16 Temmuz (2-3 Temmuz) 1921'deki çetin muharebelerde, 5., 1. ve 2. Yunan tümenleri Türklerin doğu kanadını parçalamışlardır. 7. ve 10. Yunan tümenleri de, Kütahya'nın kuzeybatısındaki Türklerin batı kanadına baskı uygulamışlardır. Tehlike karşısında Türklerin üst komuta kademesi, Kütahya'daki ve Eskişehir'in kuzeybatısındaki kuvvetlerini 16 Temmuz (3 Temmuz) gecesinden itibaren küçük kayıplarla çekmeyi başarmıştır. Yunan kuvvetleri Türk askerini takipte başarısız olmuş, böylece Yunanlıların parlak bir başarı kazanma şansı elden kaçmıştır[923].

Kanellopulos anlatımının devamında, 21 Temmuz (8 Temmuz)'da Yunan Ordusu'nun Eskişehir Bölgesi'nden doğu ve güneydoğu yönüne doğru hareket ettiğini ve Türk Ordusu ile muharebeye girdiğini ifade etmektedir. Türk Ordusu gerilemesini durdurarak geri dönmüş ve taarruz halini almıştır. Eskişehir'den Seyitgazi'ye kadar geniş bir cepheden, Yunan Ordusu'nu şaşırtmayı umarak büyük bir cesaret ve kararlılıkla taarruz etmiştir. Kanellopulos'a göre Yunan tümenlerinin hızlı ve başarılı manevrasıyla taarruz etmekte olan Türk kolları geri püskürtülmüş ve geceye kadar bunlar takip edilmiştir. Söz konusu Türk birlikleri asker ve malzeme olarak büyük kayıplara uğramışlardır. Bunun üzerine Türk Ordusu Sakarya Nehri'ne doğru çekilmiş ve Yunan

923 İfade etmeliyiz ki, 2. Kolordu Komutanı General Vlahopulos, Yunan askeri tarih kitaplarında eleştirilebilmektedir. Papulas'ın da Vlahopulos'a yönelik bu tip eleştirileri olmuştur. Bu suçlamalar 15-16 Temmuz (2-3 Temmuz)'da 13. Yunan Tümen'inin etkinlikleriyle ilgilidir. 15-16 Temmuz gecesi Türklerin ısrarı sebebiyle 5. Yunan Tümeni tarafından Çal Tepe on kez işgal edilip terkedilmiştir. 2. Kolordu Komutanı'nın, yoğun ve hızlı davranılmasının gerektiği o anda tereddüt gösterdiği ifade edilmektedir. 5. Tümen'in solunda bulunan 13. Tümen senkronizasyon konusunda geç kalmış ve savaşın uzamasına sebep olmuştur. Bunun neticesinde Türkler bütün gün boyunca büyük bir hareket serbestisine sahip olmuşlar, önemli kuvvetlerini 5. Tümen'in karşısına kaydırabilmişler ve savaşın sonucunu değiştirmişlerdir. Buna rağmen Triantafillidis 13. Tümen'in yüklendiği görev için uygun olmadığını söyleyerek, 2. Kolordu Komutanı Vlahopulos'a yöneltilen bu eleştirilerin temelsiz olduklarını kaydetmektedir. Neticede Vlahopulos'un yerine 2. Kolordu Komutanlığı'na Prens Andreas atanmıştır. 2. Kolordu'ya yöneltilen suçlamalar 13. Tümen'den kaynaklandığı halde, tümenin komutanı Albay Kimon (Kimonas) Digenis 1921 Ekim'de tümgeneralliğe yükseltilmiş ve 1921 Aralık'ında 2. Kolordu Komutanlığı'na getirilmiştir. Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 240-243.

Ordusu da küçük bir ilerleyişin akabinde Eskişehir- Seyitgazi-Afyon hattının doğusuna yerleşmiştir[924].

Yunan kurmay subaylarından Spiridonos, 21 Temmuz (8 Temmuz) 1921'deki Eskişehir Savaşı'nı, "Türk ve Yunan orduları arasında Anadolu'da gerçekleşen savaşların en önemlilerinden biri" olarak değerlendirmiştir. Her iki taraf da bu savaşa, tüm kuvvetleriyle katılmışlardır. İsmet Paşa karşı taarruzla Yunan askerinin ilerleyişini durdurmak istemiştir. Spiridonos'a göre İsmet Paşa'yı bu kararı vermeye iten sebepler, Yunan askerinin on iki gündür sürekli taarruz halinde ilerlemesi ve asıl ikmal merkezlerinden kilometrelerce uzaklaşmış olmasıdır. Bu sebeple Türk komutan, Yunan Ordusu'nun cephane eksikliği yaşayacağını düşünmüştür. Kaldı ki bu eksikliğin telafi edilmesi, Uşak ve Eskişehir arasındaki dağlık arazi sebebiyle imkansızdır. İsmet Paşa doğru düşünmüş ve doğru karar vermiştir. Ancak Yunan Ordusu, büyük birimler arasındaki karşılıklı yardımlaşmalar ve hareketli depoları sayesinde bu tehlikeden kurtulmuştur. Yunan Ordusu'nun asıl ikmal merkezi olan Uşak'la iletişimi hemen hemen kesilmiştir. Ancak, hareketli depolar sayesinde Türkler umduklarını gerçekleştirememişlerdir. Bu muharebede Türkler atlı birlikler kullanmışlardır ki, Spiridonos'a göre bu da onların artı hanesine yazılması gereken bir gelişmedir[925].

Spiridonos Türk birliklerinin Sakarya'nın doğusuna çekilmesi olgusunu da, "Mustafa Kemal, Yunan askerinin burada tutunamayacağını biliyordu" sözleriyle değerlendirmektedir. İçinde bulunulan durumdan tek çıkış yolu, Kemalist liderlerin hata yapmaları, yanlış zaman ve yanlış mevki belirlemeleridir. Oysa Mustafa Kemal'in Ordusu'ndaki deneyimli subaylar gece uyumadan hizmet veriyorlardır ve bu hatayı yapmaları olanaksızdır. Türk kurmayları düzenli ve Mustafa Kemal Paşa sabırlıdır. Dolayısıyla Afyon, Kütahya ve Eskişehir'in Yunan tümenleri tarafından işgali, hemen hemen hiçbir yarar getirmemiştir[926].

Gelişmeleri Türklerin cephesinden aktaran Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Paşa hatıralarında, Yunan Ordusu'nun hazırlıklarından hareketle büyük bir taarruzun beklenmekte olduğuna dikkat çekmektedir. Bütün olasılıklar değerlendirilerek, Türk Ordusu elden geldiğince buna hazırlanmaya çalışmıştır. İsmet Paşa Türk Ordusu'nun ağırlık merkezini Kütahya istikametinde

924 **Epihirisis İuniu-İuliu 1921 [Haziran-Temmuz 1921 Harekatları]**, s. VII-VIII.

925 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 150-155.

926 **A.e.**, s. 138-139.

yerleştirmiştir. Yunanlılar hazırlıklarını bitirince, sonuç almaya kesin kararlı bir şekilde Temmuz başında taarruza geçmişlerdir. Yunanlıların hareket tarzından, Afyon-Eskişehir hattının önünde üç grup halinde toplanmış olan Türk kuvvetlerini çember içine alan bir meydan savaşı yapmayı hedefledikleri anlaşılmıştır. Yunanlıların ileri harekete başlamasıyla, Türk asıl mevzilerine ulaşması dört-beş gün sürmüştür. Bu taarruz, muhtelif yönlerde gelişmiş ve muharebeler 10 Temmuz'da şiddetlenmeye başlamıştır. Eskişehir ilerisinde çok şiddetli ve kanlı muharebeler gerçekleşmiştir. Afyon üzerinden ilerleyen Yunan kuvvetlerinin yaptığı baskı neticesinde, Türk kuvvetleri çekilmek zorunda kalmışlardır. Eskişehir bırakılarak doğuya çekilinmiş, ancak Yunanlılarla temas korunmuştur. Türklerin Eskişehir'den çekilmesi, Eskişehir Savaşları'nın kaybedildiği haberlerinin yayılmasına sebep olmuş, bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa cepheye gelmiş ve İsmet Paşa'yla konuyu değerlendirmişlerdir. İsmet Paşa Eskişehir üzerine bir taarruz yapmayı planladığını ifade ettiğinde, Mustafa Kemal Paşa bu girişimi onaylamış ve denemesini söylemiştir. Bu girişimde de sonuç alınamaması halinde, o zaman hızlı bir şekilde mesafe açıp, Sakarya gerisine çekilinecektir.

Eskişehir doğusunda Yunanlılara karşı yapılması düşünülen bu taarruz denenmiştir. Bu girişim Yunanlıları telaşlandırmış ve cephenin başka yerlerinden Eskişehir'e kuvvet çekmelerine sebep olmuştur. Ancak akşama doğru Yunanlıların taarruzları başladığından, tekrar çekilmek zorunda kalınmıştır. Çünkü Türklerin sol kanadına yapılan Yunan taarruzu, bütün cepheyi kuşatacak ve Ankara ile iletişimi kesecek bir hal almaya başlamıştır. Gelişmeleri günü gününe takip etmekte olan Mustafa Kemal Paşa'nın "Zamanı geldiyse çekil!" demesi üzerine İsmet Paşa, 22 Temmuz'da ordusuna çekilme emri vermiş ve kuvvetlerini çeşitli istikametlerden Sakarya gerisine sevk etmeye başlamıştır[927].

Triantafillidis eserinde Kütahya-Eskişehir Savaşları ile ilgili olarak pek çok askeri belge ve yoruma bakarak, bunları son derece anlaşılır bir şekilde özetleyen bir sonuç çıkarmıştır. Buna göre Yunan Ordusu'nun 23 Temmuz (10 Temmuz)'a kadarki ilerleyişi erlerin, küçük rütbeli ve bir takım üst rütbeli subayların askeri erdeminden ve fedakarlıklarından kaynaklanmış, ancak on iki günlük bu ilerleyiş büyük kan kaybına mal olmuştur. Kemalist Ordu'nun yok edilmesi ve dağıtılması amaçlı harekat hedefine ulaşamamış, askeri hatalar sebebiyle zafer elden kaçırılmıştır. Kaldı ki harekat planı ütopik olduğundan

927 İnönü, **Hatıralar**, Cilt: 1, s. 255-258.

dolayı, böyle bir zaferin kazanılması da olanaksızdır. Harekat planını hazırlamakla görevlendirilmiş olan komutan ve kurmaylar böylesine büyük ölçekli bir plan için yeterli olmayıp, bunların yetersizlikleri uygulamanın çeşitli aşamalarında ortaya çıkmıştır. Triantafillidis'e göre başarısızlık, yine de sadece harekat planındaki hatalarda aranmamalıdır. Uygulama hataları daha da büyüktür. Fakat Yunan Ordusu'nun karşısında Türkler de hatalar yaptıklarından dolayı, karşılıklı hatalar birbirini dengelemiştir.

Triantafillidis sözünün devamında, Yunan Ordusu'nun başarısızlığının diğer sebeplerini sıralamaktadır. Öncelikle Yunan piyade ve süvari kuvvetleri yetersiz olup, topçular daha fazla topa sahip olunduğu halde hedefe ulaşmak konusunda geride kalmışlardır. Türklerin o günkü savaş imkanlarıyla mevzilerinde yok edilmeleri için taarruz edenlerin savunma halindekilerden üç misli fazla olmaları gerekirken, Türk kuvvetleri karşısındaki Yunan kuvvetleri böyle bir üstünlüğe sahip olmamışlardır. Oysa üç misli kuvvete sahip olmadan, çevirme hareketinin tamamlanmasına olanak yoktur. Diğer taraftan harekat planı, daha ilk günden itibaren aksamaya başlamıştır.

Triantafillidis bu aksamaların örneklerini de sıralamaktadır: 4. Yunan Tümeni'nin 13 Temmuz (30 Haziran) 1921'de Afyon'u işgal ettikten sonra plana göre orada Karma Birlik bırakarak, 12. Tümen ve Süvari Tugayı ile birlikte sağ kanatta ilerlemeye devam etmesi gerekirken, Türk kuvvetleri tüm tümeni Afyon Bölgesi'nde alıkoymuşlardır. Ayrıca Yunan Ordusu'nun sol kanadındaki Kuzey Tümen Grubu hadeflerini gerçekleştirememiştir. Bunun sebebi Türk piyade ve süvari birliklerinin gerçekleştirdikleri akınlarla, 11. Tümen'i iki kez dönmek zorunda bırakmalarıdır. Ayrıca Türklerin malzeme konvoylarına verdikleri zararlar, Yunanlıların Eskişehir'e doğru hızlı ilerleyişini engellemiştir. 3. Kolordu (7. ve 10. tümenler) Bursa'dan ilerleyişte, dağlık arazi sebebiyle gecikmiştir. Bunun, harekat planının hedefleri üzerinde negatif bir etkisi olmuştur. Bu gelişmelerin yanında haberleşme imkanlarındaki yetersizlik ordu emirlerinin gecikmeli alınması sonucunu doğurmuştur ki, bu sadece Kütahya-Eskişehir Savaşları'nda yaşanan bir aksaklık olmayıp, Yunan Ordusu'nun 1922 Ağustos'unda yenilgi almasının sebeplerinden de biridir. Taşıma araçları ve süvari birliklerinde de yetersizlikler yaşanmıştır.

Triantafillidis varolan koşullarda Yunan Ordusu'nun Uşak ve Bursa'nın ötesinde bir harekat üstlenmesinin cinayet olduğunu ima etmekte ve "Ülkenin askeri ve ekonomik olanaklarının doğru olarak değerlendirilmesi, Bursa Bölgesi'nin terk edilmesini ve ordunun Sevr Antlaşması sınırları içinde güçlenmesini gerektiriyordu" demektedir. Ne yazık ki Yunan siyasi ve askeri

liderleri hatalarını anlayamadıkları gibi, bunlarda ısrar etmişler ve bir an için şenliklerle örtmüşlerdir. Bizans İmparatorluğu'nun yeniden hayat bulduğu ile ilgili tamir edilemez rüyalar, en nihayet Anadolu Ordusu'nu felakete sürüklemişlerdir[928].

Kanellopulos bu dönem harekatlarında, kısmi bir başarı elde edildiğini ifade etmektedir. Türk Ordusu 17 Temmuz (4 Temmuz) Kütahya ve 21 Temmuz (8 Temmuz) Eskişehir muharebelerinde yenilmiştir. Yunan Ordusu'nun toprak bütünlüğü sağlanmış ve büyük bir değere sahip olan İzmir-Afyon-Eskişehir demiryolu hattı tamamen Yunanlıların eline geçmiştir. Buna rağmen Türk Ordusu yok edilememiş ve "Anadolu problemi"nin askeri çözümü gerçekleştirilememiştir. Bu, Anadolu Ordusu'nu yeni mücadeleler ve fedakarlıklar beklediği anlamına gelmektedir[929].

Yunan tarih kitapları incelendiğinde, Yunan Ordusu'nun gerçekleştirdiği bir takım işgaller ve zaferlerin şenlikle, çan sesleri, resmi dairelerin ışıklandırılması ve mitinglerle kutlandığı fark edilmektedir. O günün atmosferi, Pinelopi Delta'nın günlüğüne de yansımıştır. Delta, "Dün gece Mustafa Kemal'i yakaladığımız haberi yayıldı. Saat dokuzda bile Gunaris bunun doğru olmadığını biliyordu. Buna rağmen Atina ve çevresindeki tüm kiliselerin çanları ile kutlamalar yapmalarına izin verdi. Gece yarısına kadar süren tabanca ve tüfek atışlarından dolayı, telefon ve telgraf hatları yine koptu. Kifisia'daki bu vahşi panayır, saat on birde başladı. Halbuki saat dokuzda yakalanmadığı biliniyordu. Büyük ve iyi bir savaş verilmiş, iyi sonuçlar alınmıştı. Bu gözden kaçtı. Mustafa Kemal'i yakalayamadığımızdan dolayı duyduğumuz hayal kırıklığı çok büyüktü" demektedir[930].

Harekata katılmış olan komutanların emir ve telgraflarındaki söylemlerinde de, zaferden söz edildiği görülmektedir. Örneğin 3. Yunan Kolordusu Komutanı Eskişehir'in işgal edildiğini Kral'a ve Yunanistan'ın Anadolu Ordusu'na, "Büyük bir sevinç ve milli gururla size, bugün 19 Temmuz (6 Temmuz) saat 20:00'da, zatı şahaneniz adına Eskişehir'in işgal edildiğini bildiriyorum. Halk, ırk ve din ayrımı olmaksızın Kemal'in baskısından kurtulduğu için büyük bir coşkuyla bayram etmektedir... Osmanlı, Rum, Ermeni ve Avrupalı cemaatlerin binbir şenlikle ifade ettikleri sevinç, anlatılır

928 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 252; 262-264.

929 **Epihlrisis İuniu-İuliu 1921 [Haziran-Temmuz 1921 Harekatları]**, s. VIII.

930 **Delta, a.g.e.,** s. 108-109.

gibi değildir..." sözleriyle duyurmuştur. Ordu'nun Kral'a hitabettiği telgrafta da, "Büyük bir milli gururla bildiriyorum ki, dün saat 20:00'da 10. Tümen Eskişehir'i işgal etmiştir. Anadolu Ordusu, büyük önderini kucaklayarak O'na kahramanca mücadelesinin ilk neticesini sunmaktadır" ifadeleri yer almıştır.

Yunan Ordusu'nun o dönemdeki yaklaşımları, Ordu Komutanı Papulas'ın 20 Temmuz (7 Temmuz)'daki emrinde de hissedilmektedir:

"Yiğit subaylar ve askerler,

Vatan onurunu ve varlığını, size güvendi ve siz buna layık olduğunuzu gösterdiniz. Saygıdeğer kralımızın ve başkomutanımızın liderliğinde, kahramanca işler başardınız. Sizin kanınız ve Yunan halkının fedakarlıklarıyla, Yunan tarihine parlak bir sayfa yazdınız. Anadolu arazileri boyunca başarılı ilerleyişiniz, Helen kültürüne yeni bir hayat ilham etmektedir.

Mucize yaratan süngünüz sayesinde, boyunduruk altındaki kardeşlerimiz, özgürlük havası solumaktadırlar. Eserinizle gurur dolu, ancak yenilen düşmana karşı alicenap (yüce ruhlu) olun. Barbarlara göre ve medeniyetsiz halkların davranışları, zaferin parlaklığını lekelemesin.

Yunan ırkının büyük hedefinin bilinci, bugüne kadar yaptığınız ve yapacak olduklarınızda size güç verecektir... Sevgili askerler sizinle gurur duyuyorum. Böyle askerlere lider olma onuruna sahip olduğum için gurur duyuyor ve haykırıyorum.

Yaşasın ölümsüz Yunan ulusu.
Yaşasın büyük kralımız ve başkomutanımız".

Triantafillidis 19 Temmuz (6 Temmuz) 1921'de Türk Ordusu'nun savaşmadan gerilediğinden hareketle, Eskişehir'in işgali için duyulan aşırı ve abartılı heyecanı, "askeri liderlerin ihtiyatsızlığı" olarak değerlendirmektedir. Bu, Türk Ordusu'nun yok edilmesi ve dağıtılmasındaki başarısızlıktan doğabilecek tehlikelerin bir tarafa itilmesidir. Harekat, yeni topraklar işgal etmek için yapılmamıştır. Kütahya ve Eskişehir'de az sayıda Rum bulunmakta ve bunlar küçük cemaatler teşkil etmektedirler. Dolayısıyla ordu komutanının emrindeki boyunduruk altındaki kardeşlerin özgürleştirilmesi ve bunların özgür havayı solumaları ifadeleri, gerçeklikten uzak ve ciddiyetten yoksundurlar. Türkler ordularının en önemli kısmını, gözbebekleriymişçesine sakınarak gerilemişlerdir.

Temmuz başında Embros (İleri) Gazetesi, "Kütahya depremi sebebiyle İstanbul şimdiden Türklerin ayaklarının altında titremeye başladı" diye yazmıştır. Yine de gelişmelere temkinli yaklaşanlar olmuştur ve bunlardan biri İoannis Metaksas'tır. Nitekim Metaksas 13 Temmuz (30 Haziran) 1921'de günlüğüne, "Harekatla ilgili haberler... Gazeteler, lirik ve debdebeli ifadelerle dolu" notunu düşmüştür. Metaksas'ın kaydettiklerine göz attığımızda 19 Temmuz (6 Temmuz)'la ilgili günlüğündeki, "Haberler Türk Devleti'nin yenildiğiyle ilgili. Pek çok esir ve top elde edilmiştir. Ancak çok kuşkuluyum. Halk heyecanlı. Şükran ayini..." satırları dikkat çekmektedir. 21 Temmuz (8 Temmuz)'da ise, "Gazeteler Mustafa Kemal'in muhteşem bir şekilde yenildiğini ifade ediyorlar. Atina'da şenlikler..." demektedir. Bir sonraki gün düştüğü notta ise Metaksas, kamuoyunun genelinin haberlerden sarhoş, çok az sayıda kişinin düşünceli olduğunu kaydetmiştir. Metaksas'ın 23 Temmuz (10 Temmuz)'da düştüğü not çok daha çarpıcıdır. Notta, "Eskişehir'in doğusundaki savaşla ilgili haberler. Büyük zafer. Kutlamalar. Şükran ayinleri. Heyecanlanmalar. Buna rağmen hiç kimse, nasıl olup da önceki gün imha edilmiş olan Kemalist Ordu'nun, bugün taarruz ederek bizi bu kadar kritik bir duruma soktuğunu sorgulamıyor. Hiç kimse yanlış haberlerle ilgili açıklama talep etmiyor..." demektedir.

Yunanistan'da şenliklerin yapıldığı bu dönemde, Pire'ye ilk yaralılar da gelmeye başlamışlardır. 21 Temmuz (8 Temmuz) sabah yedide, yüzer hastane "Elsi" üç yüz yaralı getirmiştir. Ancak savaş devam ettikçe yaralı sayısı giderek artmış ve duyulan ihtiyaç üzerine Yunan Hükümeti, "Konstantinupolis (İstanbul)" isminde yüzer bir hastaneye dönüştürmek amacıyla, bir transatlantik satın almaya karar vermiştir. Bu arada Yunanistan'ın köyleri, dağları ve şehirleri, on binlerce firariyi barındırmaktadır[931].

Yunanistan'ın Eskişehir'i işgalinin akabinde Atina'daki İngiliz elçisi Dışişleri Bakanı Baltacis'i ziyaret ederek, Yunan Hükümeti'nin müttefiklerin barış konusundaki arabuluculuğunu kabul edip edemeyeceğini sormuştur[932]. Triantafillidis'e göre bu Yunanistan'ın önüne çıkan son şanstır. Buna rağmen hükümet Ankara'ya doğru yolun açık olduğunu varsayarak bu teklifi reddetmiş ve Yunan kamuoyundan da gizlemiştir[933].

---

931 Çanakaris, a.g.e., s. 316-324.

932 Bu teklif, Metaksas'ın 29 Temmuz (16 Temmuz) 1921 tarihli günlükteki notunda da görülebilmektedir. Metaksas, **To Prosopiko Tu İmerologio [Şahsi Günlüğü]**, Tomos [Cilt]:3, s. 116-118.

933 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 205-206; 251.

Yunan Ordusu Kütahya-Eskişehir Savaşları'nda toplam 8.073 kayıp vermiştir. Bunlardan 75 subay ve 1.416 er ölü, 208 subay ve 6.264 er yaralıdır. 110 erin de kayıp olduğu ifade edilmektedir[934]. Türk Ordusu'nun 121'i şehit, 267'si yaralı ve 54'ü esir olmak üzere toplam 442 subayı savaş dışı kalmıştır. Erlerin 1.522'si şehit olmuş, 4.714'ü yaralanmış ve 320'si esir düşmüştür[935].

2. Sakarya Savaşı (Ankara Harekatı)

a) Kütahya'da Toplanan Yunan Savaş Meclisi ve Kararları

Bir önceki bölümde de işaret ettiğimiz gibi, Kütahya-Eskişehir Savaşları Yunanlıların moralini olumlu yönde etkilemiş, Hükümet bununla ilgili bir takım taşkınlıklara da göz yummuştur. Yunan Ordusu Eskişehir Savaşı'nın akabinde Kütahya'dan, Anadolu'da bulunan Harbiye Bakanı Theotokis vasıtasıyla harekatın birinci evresinin bittiğini açıklamış ve bunun devamıyla ilgili görüş istemiştir. Stratigos'un ifadesiyle harekatın birinci evresinin bittiğiyle ilgili haberler, Hükümet'in mücadelenin Yunanistan lehine döndüğünü düşünmesine sebep olmuştur. Kaldı ki yapılan teklif reddedildiğinden dolayı, arabuluculuk konusunda müttefiklere sığınma imkanı da kalmamıştır.

Harekata Ankara istikametinde devam etme düşüncesi yeni ve ilk olarak ortaya atılmamış olmakla beraber; harekatın büyüklüğü ve sorumluluğunu kavrayan Başbakan Gunaris, Atina'dan bunu onaylayıp onaylamadığını bildiren bir telgraf gönderemeyeceğini ve orduyla yüz yüze görüşmesi gerektiğini düşünmüştür. Gunaris, "Harekat devam etmeli midir? Bunun uygulanabilirliği nedir? Bu harekattan ne sonuç alınabilir?" sorularının yanıtlarını arayacaktır. Dolayısıyla Harbiye Bakanı Theotokis'in telgrafını alır almaz Anadolu'ya geçmeye karar vermiştir[936]. Gunaris 27 Temmuz (14 Temmuz) 1921'de Atina'dan Kütahya'ya gelmiştir. Zaten Kral Konstantin, Harbiye Bakanı Theotokis ve Yunan Ordusu'nun üst düzey yetkilileri Kütahya'dadırlar. Dolayısıyla askeri yetkililerin kendisine görüş sunmaları için, sonraki gün savaş meclisi toplamaya karar vermiştir[937].

---

934 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s. 204.

935 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 4. Kısım**, s. 583.

936 Stratigos, **a.g.e.**, s. 241-242.

937 **Epihirisis Pros Agkiran 1921 [Ankara'ya Doğru 1921 Harekatı]**, Meros Proton [Birinci Kısım], Atina: Ekdosis Diefthinseos İstorias Stratu [Askeri Tarih Yayınları Müdürlüğü], 1965, s. 4-5.

Papulas hatıratında, savaşla ilgili meclisten önce Ordu Kurmay Başkanı Yardımcısı ve 3. Kurmay Dairesi Amiri Sariyannis ve 4. Kurmay Dairesi Amiri Spiridonos'la Ankara'ya doğru yapılacak bir harekatın olabilirliği konusunu görüştüğünü, bu toplantıya Kurmay Başkanı Pallis'in de katıldığını ifade etmektedir. Anadolu Harekatı'yla ilgili savaş suçlusu addedilenlerin mahkemesinde Spiridonos, ki bu mahkeme Yunan literatüründe 6'ların mahkemesi olarak isimlendirilmektedir, 25 Temmuz (12 Temmuz)'da Kurmay Başkanı'ndan eldeki ikmal imkanlarıyla ordunun Ankara'ya kadar ilerleme yeteneğine sahip olup olmadığını incelemek konusunda bir emir aldığını beyan etmiştir[938]. Ankara'ya doğru gerçekleştirilen harekat tüm Anadolu Harekatı'nın kaderini belirlediğinden, bununla ilgili sorumluluğu gereği Spiridonos ayrıca, Papulas'ın hatıratında beyan ettiği 26 Temmuz (13 Temmuz)'da gerçekleştirilen toplantıyı kitabında nakletmiştir. Spiridonos'un amiri bulunduğu 4. Kurmay Dairesi, ikmal ve ulaştırma hizmetlerinden sorumludur.

26 Temmuz'daki toplantıda ilk söze giren Başkomutan Papulas olmuştur. Harekat konusunda karar verebilmek amacıyla düzenlenecek ve Kral ile Başbakan'ın hazır bulunacakları bir toplantıya katılacağını açıklayarak, orada bulunanların fikirlerini sormuştur. Bunun üzerine görüşünü ilk açıklayan Sariyannis olmuştur. Türklerin tüm mücadele gücünü yitirdiklerinden, zaman kaybetmeden ve yeniden örgütlenmelerine olanak vermeden taarruz edilmesi gerektiğinden söz etmiştir.

Spiridonos'un görüşü ise, ordunun ilerleyebilmesi ve yeni muharebeler gerçekleştirebilmesi için, iyi bir donanıma sahip olması gerektiği yönündedir. Spiridonos, tümenlerin ellerinde bulunan savaş malzemelerinin ancak 1-2 günlük gereksinimleri karşılayabileceğini, Sakarya Nehri'nin ötesine ilerlenilmesi halinde askerin savaş imkanları konusunda sınırlanacağını ifade etmiştir. Son muharebelerden dolayı taşımayla ilgili tahribatlar oluşmuştur. Dolayısıyla eldeki olanaklar, Sakarya'nın ötesine geçmek için yeterli olmayacaklardır. Spiridonos'a göre Sakarya'nın doğusuna geçmek konusunda bir karar verilmesi ve epeyce gün sürecek bir savaşa girilmesi halinde, bakım ve sağlık konusunda eksiklik yaşanacaktır. Diğer taraftan cephane eksikliği sebebiyle mağlup olunması halinde, o güne kadar elde edilmiş olanlar da yitirilecektir.

Sariyannis ve Spiridonos'un görüşlerini alan Papulas, Kurmay Başkanı Pallis'in düşüncesini sormuştur. Pallis, Sariyannis'in tam bir iyimserlik,

938 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 267.

Spiridonos'un da tam bir karamsarlık içinde olduğunu, kendisininse bunların arasında bir görüşe sahip olduğunu açıklamıştır. İkmal ve ulaştırmadan sorumlu büronun, her zaman söz verdiğinden fazlasını sunduğunu bildiğinden dolayı, tavrı daha çok Sariyannis'den yanadır.

Spiridonos görüşünün rakamlara ve tablolara dayandığını, ordu yönetimi istediği takdirde görevden alınabileceğini ve kendisinin piyade subayı olarak da görev yapabileceğini söylemiş, ancak Spiridonos'a istifa edemeyeceği ifade edilmiştir[939].

Papulas hatıratında, Pallis'e ordunun görüşünü içeren bir rapor hazırlamasını emrettiğini nakletmektedir. Kral'ın başkanlığında toplanacak savaş meclisine sunulmak üzere bu rapor hazırlanmış ve Papulas tarafından imzalanmıştır[940].

28 Temmuz (15 Temmuz) 1921'de, Kral Konstantin'in başkanlığında Kütahya'da söz konusu bu "Savaş Meclisi" toplanmıştır. Bu mecliste Kral haricinde Başbakan Gunaris, Harbiye Bakanı Theotokis, Başkomutan Papulas, Genelkurmay Başkanı Dusmanis, Kurmay Başkanı Pallis ve Askeri Danışman General Stratigos hazır bulunmuşlardır. Bu toplantının gündemi, "Giderek teşkilatlanan ve güçlenmeye başlayan Türk Ordusu'nu, bu zayıf durumda iken imha etme olasılıklarını araştırmak ve bir karara bağlamaktır".

Toplantıda ilk sözü Başbakan Gunaris almış ve toplantının amacını açıkladıktan sonra, sorunu siyasi yönden de düşünmek zorunda olduğundan, askeri kanadın üç noktaya açıklık getirmesini istemiştir:

Meydana gelmiş olan durum, hükümetin ilerideki icraatına sağlam bir zemin teşkil edebilecek midir? Yani Yunan Ordusu, o ana kadar ele geçirilmiş olan arazide rahatça kendi güvenliğini sağlayacak kadar güçlü müdür?

Ordunun durumu hükümete, silah altındaki en yaşlı erleri aşamalı olarak terhis etme olanağı vermekte midir?

Bu ilk iki soruya olumsuz yanıt verilmesi halinde, bundan sonra ne yapılmalıdır?

Başkomutan kendisine yöneltilen bu sorulara Kurmay Başkanı Pallis aracılığıyla yanıt vermiştir. Türk Ordusu'nun büyük kayıplara uğradığı, dağılmaya yakın olduğu, ancak yok edildiğinin ifade edilemeyeceği söylenmiştir.

---

939 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 157-159.

940 **General Papulas'ın Hatıratı**, İstanbul: Yeni İstanbul Yayınları, 1969, s. 10.

Başbakan'ın ne yapılması gerektiği sorusuna verilen yanıt, Türklerin Ankara'ya doğru takip edilmesi gerektiği olmuştur.

Toplantıya katılanlar, Yunan Ordusu'nun Ankara'ya doğru ilerlemesi konusunda görüş birliğine varmışlardır. Stratigos'un ifadesiyle, ordunun Ankara'ya doğru taarruz edilmesi teklifi karşısında olumsuz yönde tek bir ses dahi işitilmemiştir. Ne herhangi bir itiraz, ne de herhangi bir eleştiri dillendirilmiştir. Kararın devamında eldeki olanaklar ve harekatın süresi konusu konuşulmuş, harekatın hazırlık evresi için 20, uygulama evresi için 20 ila 40 günlük bir zaman dilimine gereksinim duyulacağı hesaplanmıştır.

Toplantının sonuna doğru, ordu tarafından hazırlanmış olan ve ordunun harekatla ilgili görüşlerini içeren Papulas imzalı muhtıra sunulmuştur.

Muhtırada Eskişehir'in işgaliyle ve Türklerin Eskişehir-Afyon cephesinin yıkılmasıyla harekatın birinci döneminin sonuçlandığı belirtiliyor ve devamında bir takım öneriler getiriliyordu. Harekatın bundan sonraki sürecinin amacının Kemalist kuvvetleri dağıtmak, ya da kolay kolay yaklaşamayacakları şekilde Eskişehir Cephesi'nden uzaklaştırmak olduğu söyleniyordu. Bunun başarılabilmesi için, ordunun Ankara doğrultusunda akınlar yapması, bu akınlar sırasında Türk kuvvetleriyle karşılaştığı takdirde onu ezmesi, Ankara'da toplanmış bulunan ikmal maddelerini tahrip etmesi; Türkler yine teslim olmazlarsa Ankara'da kalmak sakıncalı olacağından dolayı, demiryollarını esaslı bir şekilde tahrip ederek, Eskişehir'e dönülmesi gerektiği açıklanıyordu.

Yapılacak bu akınlardan sonra, Türklerin önemli sayıda bir kuvveti elde tutma olanağının bulunamayacağı ve yaşayacakları bir takım mahrumiyetler sebebiyle tekrar büyük kuvvetlerle Eskişehir Cephesi'ne kolayca yaklaşamayacakları ileri sürülüyordu.

Başkomutan Papulas bu muhtırada aynı zamanda, Ankara Harekatı için mesafenin uzunluğu, yolların durumu, Sakarya ve Porsuk sularının köprüler dışında geçit vermeyişleri ve Eylül ayına doğru yağmur mevsiminin gelmesi yüzünden güçlükler yaşanacağını da belirtiyordu. En önemli sorun ise ikmal zorluğuydu ve yapılan incelemelerde ordunun Beylikköprü-Kavak hattına kadar ilerleyebileceği sonucuna varılmıştı.

Şayet bu süre içinde ordu Türklerle karşılaşır ve bozguna uğratmayı başarırsa, bu halde bir kısmıyla Ankara'ya doğru takip etmek zor olmayacak, bunun aksine olarak Türkler; Sakarya'nın doğusuna çekilecek olurlarsa, o zamana kadar meydana çıkabilecek yeni durumlara göre ordu ya ilerlemeye

devam edecek, veya bulunduğu yerde kalacaktı. Yani, Türkler tarafından tahrip edilmemiş yolların ve kara ulaştırma araçlarının iyi bir durumda ele geçirilmiş olması gibi uygun bir şekil meydana gelirse ordu ilerleyecek, aksi halde Beylikköprü'den sonra Eskişehir'in 100 kilometre doğusuna kadar demiryolunu esaslı bir biçimde tahrip ederek, Eskişehir'e geri dönecekti[941].

Spiridonos, Türklerin stratejisinin harekat başladığı andan itibaren geri çekilerek Yunanlıları ikmal merkezlerinden uzaklaştırmak olduğunu ve dolayısıyla kesinlikle Sakarya'nın ötesine çekilmelerinin beklenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumda dikkat çekilmiş olan tüm olanaksızlıkların Yunan Ordusu'nu bulması beklenmeliydi. Spiridonos, "Yunan Ordusu'nun 100 kilometrelik demiryolunu ve bir takım ikmal merkezlerini tahrip etmek için Sakarya'nın doğusuna geçmesine, 25 bin kişinin ölmesine, Yunan askerinin çölün ortasında yüz kilometrelerce yürütülerek bitkin düşürülmesine gerek var mıydı?" sorusunu yöneltmektedir[942].

29 Temmuz (16 Temmuz) 1921'de Başbakan Gunaris bir telgraf göndererek, hükümetin diğer üyelerini görüşmeler ve Ankara'ya doğru ilerlenilmesi kararı hakkında bilgilendirmiştir[943].

Stratigos kitabında Genelkurmay Başkanı Dusmanis'in, "Ankara'da durmamalıyız. Kızılırmak'a kadar devam etmeliyiz" önerisini getirdiğinden söz etmektedir. Theotokis buna biraz da damdan düşercesine, "Sen yavaş yavaş İran'a gitmemizi istiyorsun" şeklinde bir tepki vermiştir. Aslında Dusmanis "Kızılırmak'a kadar ilerleyelim" demekle, Ankara'nın işgalinin akabinde ileri karakolların buraya kadar ulaşması ve Kızılırmak'a kadarki bölgenin temizlenmesi gerektiğini işaret etmek istemiştir.

Stratigos, Gunaris ile Theotokis'in askeri konular hakkında fikir sahibi olmadıklarını, Başkomutan'ın kurmay heyetiyle görüşerek harekat yapılmasını önerdiğini, Genelkurmay Başkanı Dusmanis'in bunu sadece kabul etmekle kalmayıp, aynı zamanda Kızılırmak'a kadar ötelediğini, kendisinin de hiçbir itirazda bulunmadığını işaret etmekte ve "Meclisteki herkes bu harekatı gerekli ve yapılabilir bulmuştur" demektedir. Herkesin neden bu cüretkar harekatı uygun bulduğunun yanıtı ise, zor değildir.

---

941 Stratigos, a.g.e., s. 242-246; **Epihirisis Pros Agkiran 1921 [Ankara'ya Doğru 1921 Harekatı]**, Meros Proton [Birinci Kısım], s. 5-6; Sabri Durusu, "1921 Yılında Kütahya'da Toplanan Yunan Harp Meclisi Kararları", **Askeri Tarih Bülteni Dergisi**, 1984, Cilt 9, Sayı: 16, s. 59-66.

942 Spiridonos, a.g.e., s. 160-161.

943 Gunaris'in savaş meclisi ve alınan kararlarla ilgili Hükümet'in diğer üyelerini bilgilendirdiği telgraf için: Bkz. Stratigos, a.g.e., s. 245-246.

Temmuz harekatı esnasında Yunan Ordusu, elde edilen sonuçla kıyaslandığında fazla bir kayba uğramamıştır. Tabii ki dinlenmeli ve bir takım savaş malzemelerini temin etmelidir. Ancak morali düzgündür ve zaferle birlikte atılganlığı da yükselmiştir. Kaldı ki harekat, karargahın da ifade ettiği gibi, sonlanmış değildir. Elde edilmiş zaferlere rağmen, aşamalı terhise dahi gidilememekte ve Türkler, ateşkes ya da barış önermemektedirler. Büyük devletlerin de bu yönde bir teklifi olmamıştır. Tam tersine İngiltere, "başlayan zaferlerle dolu harekatın", genişletilmesi konusunda cesaret vermektedir. O ana kadarki gelişmelere bakıldığında üstün konumdaki Yunanistan'ın, Mustafa Kemal'den barış dilemesi de mümkün değildir. Kaldı ki Mustafa Kemal'in tutumunun değişmezliği bilinmektedir.

Kütahya-Eskişehir Savaşları'nın akabinde Türk Ordusu'nda çözülmeler görülmüş, Eskişehir'de her çeşit savaş malzemesinden önemli miktarlar ele geçirilmiştir. Durum Türk Ordusu'nun dağıldığını göstermese de, büyük bir yara aldığını ortaya koymaktadır. Tüm bu fikir jimnastiğinin akabinde, harekatın başarısı konusunda umutlanılmıştır.

Diğer taraftan Türklerin Ankara'daki ikmal merkezlerine dokunulmamıştır. Ayrıca Kafkaslar'dan, Karadeniz'den ve Güney Anadolu (Kilikya) Bölgesi'nden ikmal yapabilme yolları açıktır ki, bu da Türk Ordusu'nun zaman içinde güçlendirilebileceğini düşündürmektedir. Bir ihtilal hükümetinin lideri konumundaki Mustafa Kemal, içeride pek çok zorlukla mücadele halindedir. Mustafa Kemal Ankara'dan uzaklaştırılması halinde tedavi edilemez bir manevi yara alacağı gibi, başkentini ve savaş malzemelerinin de büyük bölümünü yitirecektir. Çünkü tüm malzemeyi hızlı bir şekilde nakletmesi olası değildir. Kütahya'da demiryolunu kullanarak bunu gerçekleştirebilmiştir ancak, Ankara'nın ilerisinde demiryolu bulunmamaktadır.

Mustafa Kemal askerinin bir kısmını kurtarması halinde, manevi olarak sarsılmış ve prestijini kaybetmiş olarak daha iç bölgelere; Sivas'a, Kayseri'ye, ya da Harput'a doğru çekilecek olursa, bu durumda kuzeyden Karadenizli Hıristiyanların, kuzeydoğudan Ermenilerin, güneyden Kürtlerin, güneybatıdan ayaklanmış olan Konyalıların ve batıdan Yunanlıların baskılarına maruz kalacak, ordusunu yeniden yapılandırması ve özellikle onu donatması imkansız hale gelecektir. Mustafa Kemal'in bir tek, o da problemli Karadeniz'e çıkışı kalacaktır. Dolayısıyla durum, harekatı kesinlikle gerekli kılmaktadır.

Gelişmelerden çok etkilenmiş olan "Kathimerini (Hergün) Gazetesi", bu dönemde şunları yazmıştır:

"Yunanistan, 21 Temmuz (8 Temmuz)'daki kritik muharebeden sonra harekata son vermiş durumdadır ve iki Türk başkenti arasında zafer kazanmış şekilde durmaktadır: İstanbul'un ve Ankara'nın. Padişah'ın başkentine mi, yoksa ihtilal liderinin başkentine mi yönelecektir? Ancak ister doğuya, isterse batıya doğru yönelsin, ister Ankara'yı işgal etsin, isterse İstanbul'a girsin, Türk meselesinin çözümü kendiliğinden gelecektir... Yunan Donanması, büyük Anadolu Kalesi'nin kıyıdaki surlarını vurmaya başlamıştır: Trabzon, Ünye, Samsun, Sinop, İnebolu ve diğer pek çok Karadeniz kapısını. Buradan Erzurum'a, Sivas'a ve Ankara'ya giden yollar başlamaktadır... Yunanlılar kapıların önündedirler!"[944].

Sakarya Savaşı'nın akabinde ortaya çıkan durumdan dolayı, karar alma mekanizması içinde yer almış Yunanlı liderler birbirlerini suçlayabilmişlerdir. Tarihçi ve yazarlar arasında da farklı görüşler olabilmektedir. Örneğin Stratigos, "Bu harekatı düşünmüş ve buna karar vermiş olanların hiçbiri ... ne kan içiciydiler, ne akıllarını yitirmişlerdi, ne de vatan hainiydiler. Askeri ve siyasi gerekliliklerle hareket ediyorlardı. Ancak Ankara'nın alınması halinde Anadolu Harekatı, Yunanlıların gönlünde yer aldığı şekilde bitebilirdi[945]" demekte, fakat gördüğümüz gibi bunun yanında Ankara istikametine ilerlenilmesi teklifini ordunun getirdiğine, ordunun getirdiği bu teklife itiraz edilmediğine de işaret etmektedir. Prens Andreas da, Papulas'ın meclise muhtıra sunmaktaki amacının Hükümeti'i aydınlatmak olmadığını, daha ziyade Ordu Komutanlığı'nın sorumluluklarını Hükümet'in omuzlarına atmak istediğini ifade etmiştir[946].

Papulas'a göreyse muhtırada, ortaya çıkabilecek zorluklar sebebiyle bu harekatın sonucundan emin olunmadığı kaydedilmiştir. Dahası, bu harekatın başarıyla sonuçlanacağı ve Kemalist tehlikesinin tamamıyla yok edileceği hakkında siyasi liderleri ikna etmeyi başarmış olan Stratigos'un aşırı iyimserliği sebebiyle harekata karar verilmiştir. Papulas Stratigos'u, bazı siyasi liderleri kendi düşüncesine sürüklemek ve Anadolu davasına ilk darbeyi hazırlamış olmakla suçlamaktadır. Triantafillidis de Stratigos'un Ankara Harekatı'nı desteklediğini; Ordu, Hükümet ve Kral arasında en önemli rolü oynadığını düşünenler arasındadır.

---

944 Çanakaris, a.g.e., s. 328.

945 Stratigos, a.g.e., s. 246-258.

946 Nusret Özselçuk, "Yunan Kaynaklarına Göre Sakarya Muharebesi", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, 1987, Cilt: 106, Sayı: 311, s. 81.

Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitapları serisinin ilgili cildinde, Kral ve Genelkurmay Başkanı Dusmanis'in harekatla ilgili düzenlemelere ve uygulama evrelerine katılmadıkları, harekatla ilgili hiçbir belge ve emirde "2. Konstantin" imzasının bulunmadığı, harekatın idaresinin tamamen Anadolu Ordusu'na bırakıldığı kaydedilmektedir. Konstantin'in Anadolu'da bulunmasındaki amaç, Balkan Savaşları'nda zafer kazanmış bir lider olarak saflarında Balkan savaşçılarını da barındıran Yunan Ordusu'nun moralini yükseltmektir. Sakarya Savaşı sırasında Kral, sağlığı iyi olmadığı halde aniden hastalandığı güne kadar Eskişehir'de kalmıştır. Aniden hastalanınca Bursa'ya dönmesine karar verilmiş ve harekatı, kendisine sunulan askeri bültenlerden takip etmiştir[947].

Ancak Triantafillidis, Ankara Harekatı konusunda karar verilmeden önce bunun gerçekleşmesi için ilk adımın Kral'ın buna onay vermesi olduğunu, aksi halde Ankara'ya doğru ilerlenemeyeceğini işaret etmektedir. Triantafillidis'e göre bazı yazarlar ve tarihçilerin Kral'ın karar verme yetkisini hükümete devrettiğiyle ilgili söylemleri sağlam temellere dayanmamaktadır. Kral Kütahya'daki mecliste de, sonrasında da susmayı tercih etmiştir. Kral'ın Metropolit Hrisostomos'a söyledikleri, kanıt teşkil etmekten uzaktır. Kral Hrisostomos'a sadece yetkili olmadığını, kararları hükümette olanlara sorması gerektiğini söylemiştir. Kral'ın gerçek niyetini, kendisine bağlı olan Başbakan ortaya koymuştur. Triantafillidis'e göre Kral sorumluluğu Başbakan'ın omuzlarına yıkmış ve Ankara'ya doğru ilerlemekle ilgili büyük kararlar, O'nun onayıyla alınmıştır.

Şunu da ilave etmeliyiz ki, 1. Yunan Kolordusu Komutanı Kondulis, 31 Temmuz (18 Temmuz) 1921'de Eskişehir'de Başbakan Gunaris'e ordunun yeterince güçlü olmadığını beyan etmiş ve Ankara'ya yapılacak harekatın içerdiği zorluk ve tehlikeleri anlatmıştır[948]. O gün Konstantin Yunan askerini teftiş etmiş ve harekatta başarılarıyla öne çıkmış olan alayların bayraklarıyla subay ve askerlere madalyalar dağıtmıştır. Sıcak bir gün olmasına rağmen tören, debdebeli gerçekleşmiştir. Yine de asker saflarından "Terhis! Terhis!" sesleri duyulmuştur[949].

---

947 **Epihirisis Pros Agkiran 1921 [Ankara'ya Doğru 1921 Harekatı]**, Meros Proton [Birinci Kısım], s. 9-10.

948 **General Papulas'ın Hatıratı**, s. 13-16.

949 Çanakaris, **a.g.e.**, s. 329.

Spiridonos "Meclisin toplandığı salonda Kemal'in kurmaylarının gözü vardı [Kemalistler haber alıyorlardı]" derken[950], Vurnas bu olgunun Yunan askeri içindeki ihanetin boyutunu ortaya koyduğuna işaret etmektedir[951]. Kütahya'daki savaş meclisinde konuşulanlarla ilgili tutanak da tutulmamıştır[952].

b) Sakarya Savaşı Öncesinde Türk Ordusu'nun Hazırlıkları

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın 22 Temmuz'da Türk Ordusu'na çekilme emri vermesi üzerine Türk Ordusu 25 Temmuz 1921 akşamı büyük bir kısmıyla ve savaşma yeteneğini tamamıyla koruyarak Sakarya'nın doğusuna çekilmiş ve bu harekat sırasında Yunanlılara hemen hiçbir şey kaptırılmamıştır. Bu çekilmeyi zorunlu kılan nedenler, Mustafa Kemal'in Söylev'inde görülebilmektedir.

İnönü Savaşı'ndan sonra genel seferberlik gerçekleştirmiş olan Yunan Ordusu insan, tüfek, makineli tüfek ve top sayısı bakımından Türk Ordusu karşısında önemli bir üstünlük ele geçirmiştir. Dolayısıyla gelişmeleri yakından izlemiş olan Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'ya gerekli durumda Sakarya'nın doğusuna çekilebileceğini işaret etmiştir. Çünkü Türk Ordusu'yla Yunan Ordusu'nun arasına büyük mesafeler girdiği takdirde, Türk Ordusu derlenip toparlanabilecek ve güçlenebilecek bir imkana sahip olacaktır. Yunan Ordusu hiç durmadan ilerleyecek ve Türk Ordusu'nu takip edecek olursa hareket üssünden uzaklaşacak, yeniden destek örgütleri kurmak zorunda kalacak ve öncesinde öngöremediği güçlüklerle karşılaşabilecektir. Diğer taraftan Türk Ordusu'nun koşulları daha elverişli hale gelecektir.

Ancak bu karar Büyük Millet Meclisi'nde büyük tartışmalara sebep olmuş, neticede farklı yaklaşımlarla da olsa Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Ordusu'nun başına geçmesi görüşü üzerinde uzlaşılmıştır. Mustafa Kemal Paşa durumu, "...[Bazıları] istiyorlardı ki, kendi sanılarına göre bozulmuş ve bozgunu sürecek olan ordunun başında benim de kişiliğim bozguna uğrasın! Başka bir takım kişiler de, diyebilirim ki çoğunluk, bana olan güven ve inanlarından ötürü, eylemli olarak ordunun başına geçmemi yürekten diliyorlardı" sözleriyle açıklamaktadır.

---

950 Spiridonos, a.g.e., s. 161-163.

951 Tasos Vurnas, **İ Mikrasiatiki Katastrofi Ke To Kserizoma Tu Ellinismu [Anadolu Felaketi ve Helenlerin Yerlerinden Olmaları]**, Atina: Ekdosis Afon Tolidi [Afon Tolidi Yayınları], t.y., s. 13-14.

952 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 266-274.

Daha başından beri çekilen sıkıntıları ve karşılaşılan güçlükleri yakından bilen Mustafa Kemal Paşa, başkomutanlığı geniş yetkilerle istemiştir. Söylev'de, "...Düşünce ve kararlarımı çabuk ve şiddetli olarak yürütmek ve uygulatmak zorunluluğu vardı. Bakanlar Kurulu'ndan, Meclis'ten izin istemekle doğacak gecikmelere durum elverişli olmayabilirdi. Bütün ülkeye ve ülkenin bütün kaynaklarına yaygın olması gereken buyruklarım ve bildirimlerim için, her işin bakanından ya da Bakanlar Kurulu'ndan oy ve izin almak benim yapacağım başkomutanlıktan umulan yararları sağlayamazdı. Onun için sınırsız ve koşulsuz olarak buyruk verebilmeliydim. Bunun için de, Büyük Millet Meclisi'nin yetkisi benim kişiliğimde belirmeliydi. Bunu, başarı için zorunlu görüyordum" demektedir. 5 Ağustos 1921 günü ilgili yasa çıkmış ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa derhal zihnindeki gereksinimleri sıraya koyarak, seferberlik ilan etmiştir. Bir yandan asker toplanırken, diğer yandan Mustafa Kemal Paşa'nın ilan ettiği Ulusal Vergi Buyrukları (Tekalifi Milliye Emirleri) ile halktan destek talep edilmiş ve seferberlik halindeki orduyu yedirecek, giydirecek ve donatacak imkanlar yaratılmıştır. Kısa sürede Sakarya gerisindeki Türk Ordusu büyük ordularda bulunan her türlü gereç ve olanakla donatılmış, insan ihtiyacı karşılanmış, yiyecek ve teçhizat bakımından sıkıntıları olmayan bir ordu haline gelmiştir.

Bulalas, Mustafa Kemal Paşa'nın tüm meclis yetkilerini şahsında toplamış olarak, son derece hızlı ve işlevsel olacak şekilde kendini Yunan Ordusu ile mücadeleye hazırlanılması işlerine verdiğini kaydetmektedir. Öyle ki alınan önlemlerin, firarların önlenmesi ve geniş bir seferberlik açısından son derece olumlu sonuçları olmuştur. Bulalas'a göre Mustafa Kemal Paşa'nın ortaya koyduğu türden etkinlikleri Yunanlı komutanların hayal etmesi olası bile değildir. Bulalas Yunanlı komutanların, durumun gerektirdiği fedakarlığı yapmadıkları görüşündedir[953].

Mustafa Kemal Paşa 12 Ağustos 1921 günü, Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa ile birlikte Polatlı'daki cephe karargahına gitmiştir[954].

c) Sakarya Savaşı'nın Seyri

Yunanlılar Kütahya-Eskişehir Muharebelerinin akabinde aşırı üstünlük ve güven duygusuna kapılmışlar, Türk Ordusu'nu bütünüyle imha etmek ve Türk Milli Mücadele Hareketi'nin sembolü durumundaki Ankara'yı ele geçirmek

953 Bulalas, **a.g.e.**, s. 302.

954 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: 2, s. 813-825; İnönü, Cilt: 1, s. 259-260.

amacıyla ileri harekata devam etme kararını almışlardır. Ankara'ya kadar ilerletilecek taarruz için ikmal işleri ve taarruz hazırlıkları gibi düşüncelerle üç hafta kadar bir duraklama süresi geçirmişlerdir ki, bu süre Türk Ordusu'nun Sakarya'da kararlaştırdığı savunmayı tertiplemesi bakımından yararlı olmuştur. Konuyla ilgili olarak Stratigos, "[Türklere] son derece iyi bir şekilde yararlandıkları 20 günün verildiği bir gerçektir. Ancak şu da bir gerçektir ki, ne gerçekleştirilen işten büyüğünün, ne de hızlısının yapılabilmesi olasılığı vardı. Ordu başladığı tarihten önce de harekete geçemezdi" demektedir[955].

Yunan ordu birimlerinin yeni bir taarruz için hazırlık aşaması 22 Temmuz – 11 Ağustos (9-29 Temmuz) tarihlerini kapsamaktadır. Yunan Ordusu'nun yüz kilometrelerce mesafe katetmesi gerekeceğinden, özellikle ulaşım ve ikmal problemlerinin çözülmesi gerekmiştir. Spiridonos, "Demiryolunun sağlam kalmayacağı anlaşıldığı gibi, yolların düzeltilemeyeceği de fark edilmişti. Arabalarsa, sürekli kullanımdan dolayı kötü durumdaydı. Kısaca, uygun koşulların hiçbirinin sağlanması olası değildi. Özellikle [Yunan] işgali altındaki bölgede demiryolunun, tüm teknik imkanları tahrip edilmişti. Sahip olduğumuz deneyimlerden hareketle, Türklerin ellerindeki bölgenin demiryollarını da tahrip edeceklerini biliyorduk. Peki bu koşullar altında Sakarya'nın doğusuna geçme kararı nasıl alındı?" demektedir[956].

Yunan Ordusu 120 bin askerden oluşuyordu ve 38 bin hayvana sahipti. Bu kuvvet günlük 150 ton yiyeceğe ve 115 ton ota gereksinim duymaktaydı. Yunan Ordusu'nda 600 ağır ve 240 hafif olmak üzere epeyce bir yük aracı mevcuttu. Hafif olanlar 1 ton, ağır olanlar ise 3 tonluk taşıma kapasitesine sahiptiler. Bu durum Yunan Ordusu'nun öküz arabaları ve deve kervanlarını da kullanmasını gerektirmişti[957]. Cephaneleri taşımak için oluşturulan hareketli depolar, Yunan kolordularını bir günlük mesafeden takip etmişler ve çoğu zaman Türk süvarilerinin engellemeleriyle karşılaşmışlardı. Kaldı ki Türk Süvari Kolordusu Komutanı Fahrettin (Altay) Paşa da kitabında, Türk süvarilerinin Yunanlıları telaşa düşürdüklerinden, cephanelerini sarfa mecbur ettiklerinden ve Yunanlılardan mühimmat ve esir ele geçirdiklerinden söz etmektedir[958].

---

955 Stratigos, **a.g.e.**, s. 264.

956 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 167.

957 Fivos Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940**, Tomos [Cilt]: 2, Atina: Ekdosis Kendrinos [Kendrinos Yayınları], 1971, s. 42-44.

958 Fahrettin Altay, **10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası**, İstanbul: İnsel Yayınları, 1970, s. 295-301.

Yunan Ordusu'nun ikmal merkezi Eskişehir'di. İzmir'den her gün kalkan yük gemileriyle malzemeler Mudanya'ya taşınmıştı. Toprak yollarda kilometrelerce yol kateden malzemeler Eskişehir'in 50 kilometre uzağındaki Karaköy İstasyonu'nda yük vagonlarına yüklenmiş ve Eskişehir'e ulaştırılmıştı[959].

Türk kaynaklarına göre Yunan Ordusu sahip olduğu toplam 11 tümenden ikisini, korunma amaçlı olarak İznik Gölü ve Afyon bölgesinde bırakmıştı. Yapılacak harekata 1., 2. ve 3. Yunan Kolorduları üçer tümenle katılacaklardı. Bunun yanında bir süvari tugayı, 11. Tümen'e ait bir piyade alayı ve bir topçu alayı da iştirak edeceklerdi. Yunanlıların 9 tümenine kaşılık, Türklerin 16 tümeni bulunmaktaydı. Ancak Türklerin bazı tümenleri yeni kurulmuştu ve bir kısmı da kuvvetçe zayıf kalmıştı. Bu dönemde Batı Cephesi Komutanlığı'nın genel kuvvesi 6.855 subay, 122.186 er, 63.416 tüfek, 344 hafif makineli tüfek, 524 ağır makineli tüfek, 181 top, 1.309 kılıç ve 2 uçaktı. Sakarya Savaşı sırasında Yunan Ordusu'nun Anadolu'daki kuvveti ise 5.500 subay ve 178.000 erdi. Sakarya Meydan Savaşı'na katılan karşılıklı kuvvetlerin durumu ise şöyleydi:

Tablo 4: Türk Kaynaklarına Göre Sakarya Meydan Savaşı'na Katılan Türk ve Yunan Kuvvetlerinin Durumu[960]

	Subay	Er	Tüfek	Mak. Tüfek	Top	Uçak
Türk Ordusu	5.401	96.326	54.572	825	169	2
Yunan Ordusu	3.780	120.000	75.900	2.768	286	18

Tablo incelendiğinde Türk Ordusu'nun subay mevcudu dışında piyade, ateş gücü ve uçak bakımından zayıf olduğu görülmektedir [961].

Yunan Genelkurmayı'nın hazırladığı tarih kitaplarına göre bu harekat esnasında Yunan Ordusu, Kütahya-Eskişehir Savaşları'ndaki 11 tümen ve 1 süvari tugayına sahipti. Ancak harekata asıl katılanlar 9 tümen ve 1 süvari tugayıydı. Diğer iki tümen yanların ve ordunun güneyinin güvenliğini sağlamakta kullanılmışlardı. Yapılan takviyelerle ordu mevcudu 5.500 subay ve 178.000 ere çıkmıştı. Yunan Ordusu'nun üç kolordusunda bulunan subay sayısı 3.515 ve er sayısı ise 113.380'di. Diğer birliklerde 265 subay ve 6.620 er, öncü birliklerde 765 subay ve 28.000 er, geri birliklerde ise 955 subay ve

959 Çanakaris, a.g.e., s. 332-333.

960 Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 5. Kısım, 2. Kitap, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1973, s. 4.

961 Muzaffer Erendil, "Sakarya Meydan Muharebesi", Silahlı Kuvvetler Dergisi, Cilt:106, Sayı: 311, 1987, s. 59-71.

30.000 er bulunmaktaydı. Aynı kitaplarda bu ordunun asıl savaşır durumdaki kuvvetlerinin 1.860 subay, 75.200 er, 50.000 tüfek, 2.084 hafif makineli tüfek, 684 ağır makineli tüfek, 296 top, 1.380 kılıç ve 18 uçaktan meydana geldiği ifade edilmektedir.

Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitaplarına göre Sakarya'nın doğusunda Yunan taarruzuna karşı koymuş olan Türk kuvvetleri 90.000 insan ve 60.000 tüfekten oluşmaktaydı. İki ordu kıyaskandığında ise, Yunan Ordusu'nun 120.000 insandan oluşan kuvvetine karşı, 90.000 insandan oluşan Türk kuvvetinin konuşlandığı ortaya çıkmaktaydı. Yunan Ordusu 50.000 piyade tüfeğine, 2052 hafif makineli tüfeğe ve 672 ağır makineli tüfeğe sahipken, Türk Ordusu'nun elinde 60.000 tüfek, 205 hafif makineli tüfek, 515 ağır makineli tüfek vardı ve Türk süvari kuvvetlerinin açık bir üstünlüğü söz konusuydu. 296 olan Yunan topları, 167 Türk topu karşısında sayıca bir üstünlüğe sahipse de, kalitece eksikti[962].

Ortaya çıkan durumla ilgili olarak Haciantoniyu, "İlk defa harekata katılan Türk kuvvetleri daha güçlüydü. 90 bin piyade ve 6 bin süvariden oluşuyordu. Silahları da kalitece daha üstündü. Savaşın gerçekleşeceği alan dehşete sebep oluyordu" yorumunu getirmektedir. Haciantoniyu Türk savunma hatlarını da değerlendirmekte ve "Ankara'ya doğru Türkler üç (bazı yerlerde dört) savunma hattı oluşturmuşlardı. Yığınakları çok güçlüydü. Bu alan, Türklerin yaşadıkları bir alandı. Yüz yüze bir harekat, mutlak bir delilikti. Bu sebeple Yunan planı, Türk kuvvetlerini güney ve güneydoğudan kuşatma prensibine dayanıyordu" demektedir[963].

Asker gazetesi olan "Sinadelfos [Meslektaş]"u çıkarmış ve "Embros [İleri]" Gazetesi'nin savaş muhabirliği görevini yürütmüş olan Vutyeridis[964], Yunan Ordusu'nun 1921 yılında gerçekleştirmiş olduğu askeri harekatları yakından izlemiştir. Vutyeridis bölgenin doğasının savunma için son derece elverişli olduğunu kabul etmekte ve "Türkler her türlü coğrafi avantajı kullanmışlardır" demektedir. Öyle ki, Yunan birlikleri tamamen açıkta yürümek zorunda kalmışlar ve Yunanlılar, savaş sahasını tanımamanın verdiği zorluğu

962 Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s. 209-211; Epihirisis Pros Agkiran 1921 [Ankara'ya Doğru 1921 Harekatı], Meros Proton [Birinci Kısım], s. 12-22.

963 Haciantoniyu, Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922, s. 216-218.

964 Aggelomatis'e göre Sinadelfos Gazetesi'ni çıkarmakta olan Vutyeridis, Yüksek Komiser Steryadis'le arasında geçen bir tartışma esnasında, kendisinin sadece Anadolu Ordusu'ndan emir aldığını ifade etmiştir. Aggelomatis, a.g.e., s. 154.

da yaşamışlardır. Haritalar ve Türkler hakkında elde edilmiş olan istihbarat yetersiz kalmıştır. Vutyeridis Türk savunma hattını, "derin vadilerden, çitlerden, batarya üslerinden oluşan ve 20 kilometrenin üzerinde derinliği bulunan bir labirent" olarak tanımlamaktadır. İkinci savunma hattı ilkinin sadece 4-5 kilometre uzağında ve bu da çevreye hakim bir konumdadır. Yine O'nun ifadesiyle, "Her savunma hattında Türkler harika bir atış sahasına sahip olup, bu yerleri Mustafa Kemal Paşa büyük stratejik zekasıyla seçmiştir"[965].

Haciantoniyu gibi pek çok yazar ya da tarihçi, bölgenin Türklerin yaşadığı bir bölge olduğunun altını çizmişlerdir. Örneğin Çanakaris kitabında bu olguyu, "Anadolu içlerinin... Yunanlılara düşman bir nüfusu vardı. Anadolu derinliklerinde Yunan unsurunun çok cılız bir varlığı söz konusuydu. Çok uzak Yunan medeniyetlerinin sadece kalıntıları mevcuttu" sözleriyle ifade etmiştir. Hafif ve kolay hareket edebilen birimlere sahip olan ve kendi arazilerinde savaşmakta olan Türkler fazla bir taşıma aracına gereksinim duymamışlar, Türk Ordusu'na bu hizmeti Türk köylüleri sunmuşlardır.

10 Ağustos (28 Temmuz)'da Yunan kuvvetlerinin ateş hattına doğru ilerleyişi başlamıştır. 17 Ağustos (4 Ağustos)'ta Sakarya'ya ulaşmışlar ve sonraki gün nehri geçmeye başlamışlardır. Hemen hemen tüm Yunan tarih kitaplarında Mustafa Kemal Paşa'nın, Sakarya Nehri'ni doğal bir engel olarak düşündüğü ve Yunan kuvvetlerinin köprüler kurarak geçtikleri noktalarda nehrin genişliğinin 10 ve derinliğinin 3-4 metre olduğu ifade edilmektedir.

19 ve 20 Ağustos (6-7 Ağustos) tarihlerinde 7., 2., 12. ve 10. Yunan tümenleri Sakarya'yı geçmiş ve Bozkır'a girmişlerdir ki zaten, 17 Ağustos (4 Ağustos)'tan itibaren bu bölgeye girmiş olan kuvvetler vardır. Bunu ifade etmelerinin akabinde Yunan tarih kitapları, bizim Bozkır olarak adlandıracağımız, onların "Almira Erimos [Tuzlu Çöl]" ismini verdikleri bölgeden geçişin hikayesini anlatmaktadırlar[966]. Nehri geçmiş olan Yunan Ordusu'na ait tümenlerin bu yolculuğu 3 ila 6 gün arasında sürmüştür. Haciantoniyu Bozkır için, "Su azdı, temiz de değildi. Zor ikmal yapılabilmekteydi. Terli vücutlara bulaşan toz, askerlerde rahatsızlık yaratmaktaydı. Yüksek maneviyatın yerini

---

965 İlias P. Vutyeridis, **İ Ekstratia Peran Tu Saggariu [Sakarya'nın Ötesine Harekat]**, Atina: Tipis D. Deli [D. Deli Basımevi], 1922, s. 27-38.

966 "Almira Erimos [Tuzlu Çöl]", Orta Anadolu'daki bozkır olarak tanımlanmaktadır. İfade edildiğine göre bozkır olan bu arazi, Büyük İskender'in ilerleyişiyle duyulmuştur. Coğrafi olarak Afyon ile Tuz Gölü arasında bulunmaktadır. Tuz Gölü'nün bir bölümü kurumakta ve dolayısıyla Tuzlu Çöl'ün devamını teşkil etmektedir. "Almira Erimos [Tuzlu Çöl]", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 2, s. 88.

ikmal problemleri, talihsizlikler ve hastalıklar almıştı. Susuz, kumluk ve ağaçsız bu alan, tam bir ölümdü" ifadelerini kullanmıştır[967].

Spiridonos'tan öğrendiğimize göre Yunan Ordusu'nun Bozkır'ı geçişi esnasında ekmek ve yiyecek ikmali gecikmişti. En büyük sorun, ekmekleri koyacak çuvalların olmayışında kaynaklanmıştı. İkmal merkezi ekmek nakli için her defasında 8 bin çuvala gereksinim duymaktaydı. Gün içinde yorgun düşen askerler bunları yere serdiklerinden, tüm öneri ve emirlere rağmen boş çuvallar geri dönmemekteydiler. Bu basit gibi görünen problem sebebiyle dağıtım yapılamamakta, ikmal merkezlerindeki ekmekler küflenmekteydi. Sonrasında ekmek yerine buğday dağıtılmıştı. Odun ve zaman eksikliğinden dolayı bu buğday yarı pişmiş, hatta ıslatılmış olarak tüketilmişti. Güneşin batışıyla beraber sıcak günün yerini keskin bir soğuk almaktaydı. Bozkır'da yaşayanlar sürüler beslediklerinden et bulunabilmekte, ancak pişirecek zaman ve olanak yaratılamamaktaydı[968]. Yunan askerinin Bozkır'da ilerleyişine ilişkin pek çok örnek verilebilir. Ancak bu anlatımı takip eden cümle genellikle, "Yunan askerleri bu mesafeyi yürüyerek aşmışlardır. Türk siperlerine ulaştıklarında da bir ölüm kalım savaşı başlamıştır" olmaktadır[969]. Savaşın başladığı tarih, 23 Ağustos (10 Ağustos) 1921'dir.

Yunan Ordusu'nun Türk cephesine doğru ilerleyerek, bunun sol kanadından kuşatacağı yargısına varıldığından, Mustafa Kemal Paşa gerekli önlemleri almış ve düzenlemeleri yaptırmıştır. Yunan Ordusu'nun saldırıya geçmesiyle birçok kanlı ve bunalımlı evreler ve dalgalar yaşanmıştır. Meydan savaşı 100 kilometrelik bir cephe üzerinde cereyan etmiştir. Türk Ordusu'nun yönü batıyayken güneye dönmüş, arkası Ankara'ya doğruyken kuzeye verilmiştir. Türk savunma hatları yer yer kırılmış, ancak kırılan yerin hemen yakınında çarçabuk yeni bir savunma hattı oluşturulmuştur. Savunma hattına çok umut bağlamak ve onun kırılmasıyla ordunun büyüklüğü oranında çok gerilere çekilmek kuramını çürütmek için Mustafa Kemal Paşa, dünya literatürüne girmiş olan emrini vermiştir:

> *"Savunma hattı yoktur. Savunma alanı vardır. O alan bütün yurttur. Yurdun her karış toprağı, yurttaşın kanıyla ıslanmadıkça düşmana bırakılamaz. Onun için, küçük büyük her birlik ilk durabildiği noktada*

967 Haciantoniyu, Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922, s. 218-221.

968 Spiridonos, a.g.e., s. 169-170.

969 Çanakaris, a.g.e., s. 334-338.

yeniden düşmana karşı cephe kurup savaşı sürdürür. Yanındaki birliğin çekilmek zorunda kaldığını gören birlikler ona uyamaz. Bulunduğu mevzide sonuna dek dayanmak ve direnmekle yükümlüdür"[970].

Grigoriadis, Mustafa Kemal Paşa'nın asla pasif savunma halini almadığına dikkat çekmektedir[971]. Çanakaris ise Mustafa Kemal Paşa'nın terli, uykusuz, toza bulanmış şekilde ilk hattan cereyan eden muharebelerin çoğunu takdire şayan bir şekilde idare ettiğine işaret etmektedir. Emrindekilerin bir an için bile nefes almalarına izin vermemiştir. Askerlerine olduğu gibi, kendisine karşı da serttir. Yememekte, uyumamakta ve sakinleşememektedir. Yıllardan beri aşırı yorgundur ve böbrek sancıları çekmektedir. Şimdiyse omuzlarının üzerinde Türkiye'yi taşıdığını ve çökmemesi gerektiğini bilmektedir. Mücadeleyi izlemekte, bir biri ardı sıra emirler vermekte, yönlendirmekte ve düzenlemeler yapmaktadır.

Aslında, savaş sertleşmeden önce Mustafa Kemal Paşa attan düşmüş ve kaburga kemiğini kırmıştır. Yine de muharebeler esnasında enerjisini bütün Türk kuvvetlerine hissettirmiş ve savaşın kazanılması için gece gündüz büyük emek vermiştir. İsmet Paşa'nın da ifade ettiği gibi, Türk Başkomutan ve Genelkurmay Başkanı'nın cephede bulunması, savaşın enerjik bir şekilde idare edilmesinde ve verilen emirlerden randıman alınmasında etkili olmuştur[972].

Spiridonos gelişmelere bakarak, "Ordular arasında mücadele eşitliği olsa bile, komutanların istençleri açısından eşitlik yoktu. Bu da Yunanlıların aleyhineydi. Ne yazık ki büyük bir Yunan vatanseveri olan Papulas, inanmadığı bir harekatın komutanlığını üstlenmek zorunda kalmıştı" yorumunu getirmektedir[973].

Stratigos'a göreyse, harekatın başarılı olması için Yunan askeri her türlü insani gayreti göstermiştir. Hedeflenen amaca ulaşabilmek için Yunan Ordusu emsalsiz bir yiğitlik ortaya koymuş ve sahip olduğu maddi ve manevi gücü en uç noktasına kadar kullanmıştır. Ancak Türk Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve tüm Türk topraklarından gelerek O'nun etrafında kenetlenmiş olan subaylar, son siperleri savunarak Türkiye'yi kurtarmayı amaçlamışlar ve bunu başarmışlardır. Ankara'nın önündeki savunma hatları, gerilmiş olan Yunan

970 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: 2, s. 825-827.

971 Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940,** Tomos [Cilt]: 2, s. 58.

972 İnönü, **Hatıralar,** Cilt: 1, s. 261-262.

973 Spiridonos, **a.g.e.,** s. 167.

dinamizminin sinirlerinin kopmasına, Yunan ruhunun hücum yeteneğinin kesilmesine ve Mustafa Kemal Paşa'nın istencinin daha güçlü olduğunu görerek, Yunan istencinin bükülmesine sebep olmuşlardır. Karşılıklı istençler arasındaki bu korkunç mücadele Yunanlıların asabını bozmuş ve onları tüketmiştir[974].

Yunan tarih kitaplarında değinilen bir diğer husus, Yunanlı Başkomutan Papulas ve Veliaht Prens Georgios'un, Fahrettin (Altay) Paşa Komutası'ndaki Türk süvarileri tarafından, sadece bir Yunan taburunun bulunduğu Uzunbeyli Köyü'nde esir edilecekken, süvarilerin ani bir emirle geri dönmeleri sonucu şans eseri kurtulmalarıdır. Bu olay 27 Ağustos (14 Ağustos) günü cereyan etmiş, şaşırmış olan Veliaht, Papulas kendisini aşağı çekene kadar elinde tabancayla ayakta kala kalmıştır. Köyde bir ameliyathane ve biri Komutan Trikupis'in eşi olmak üzere Atina'dan gelen hanımlar da bulunmaktadır. Uçak pistinin bulunmadığı köye uçaklar alçalarak yaklaşmakta ve karargahtakiler için gerekli bir takım dosyaları atmaktadırlar[975]. Sakarya Savaşı'nın akabinde Fahrettin (Altay) Paşa köye uğradığında, köylülerden buranın Yunan Ordusu'nun başkomutanlık karargahı olduğunu öğrenmiştir[976]. Veliaht'ın sonraki süreçte 2. Georgios olarak tahta çıktığı[977] düşünülecek olursa, Türk kuvvetlerinin kaçırdıkları fırsat daha iyi değerlendirilecektir.

Yunanlıların saldırıya geçmesiyle Mangal Dağı, Beylikköprü, Türbetepe, Gedikli, Köseaptallı, Çaldağı, Duatepe ve Kartaltepe muharebeleri gibi, pek çok muharebe yaşanmıştır. Triantafillidis'e göre Yunan savaşçılarının 23 Ağustos - 2 Eylül (10-20 Ağustos) 1921'de Sakarya'nın doğusunda gerçekleştirdikleri destansı muharebelerin sonucu, sarp tepeler ve sıradağların fethedilmesi olmuştur. Ancak Türkler kuvvetlerini tam zamanında takviye ettiklerinden dolayı sol kanatlarının aşılması mümkün olmamıştır. Yunan tümenlerinin kayıpları büyüktür ve Yunan askeri takviye edilememektedir. Harekattaki dengelerin değişmesi olasılığı karşısında Başkomutan Papulas, Tümgeneral Stratigos kanalıyla Bursa'da bulunan Harbiye Bakanı Theotokis'e 4 Eylül (22 Ağustos) 1921 tarihli bir rapor göndermiştir.

---

974 Stratigos, **a.g.e.**, s. 265-266.

975 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 234.

976 Altay, **a.g.e.**, s. 302-303.

977 Çanakaris, **a.g.e.**, s. 340-341.

Bu raporunda Papulas, Türk kuvvetlerinin Yunan Ordusu'nunkilerle denk olduğunu ve Yunan kuvvetlerinin, özellikle subay olmak üzere eksikliklerinin bulunduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında Papulas taşıma araçlarının her geçen gün hızla eksilmekte olduklarından, Türklerin topraklarını adım adım savunduklarından ve karşılıklı kuvvetlerin denk olması sebebiyle kuşatma hareketinin gerçekleştirilemediğinden söz etmiştir. Papulas, "Ankara'nın işgali için yapılacak yeni bir gayret istenen nihai zaferi getirebilir. Ancak şu ana kadarki olumlu yöndeki gelişmeleri, yenilgiye çevirecek bir şanssızlık getirmesi de mümkündür" demekte ve böyle bir gelişmenin siyasi görüşmeleri kötü etkileyeceğine dikkat çekmektedir. Ordunun siyasi gelişmeler hakkında bilgisiz olduğunu ve kısa bir süre sonra mevsim sebebiyle harekatın güçleşeceğini ifade eden Papulas, hükümetten emirlerini hızlı bir şekilde ulaştırmasını talep etmektedir.

Bu raporuyla eş zamanlı olarak Papulas ayrıca, şifreli telgraflar vasıtasıyla Harbiye Bakanı Theotokis'i daha ileriye doğru gidilmemesi gerektiği konusunda bilgilendirmiş ve Başbakan Gunaris'in derhal Bursa'ya gelmesini istemiştir[978]. Triantafillidis Bursa'da bulunan Harbiye Bakanı Theotokis'in, Kral ve özellikle Genelkurmay Başkanı Dusmanis'in etkisi altında olduğundan dolayı Papulas'ın raporunun önemini anlayamadığından söz etmektedir. Dolayısıyla raporda sıralanan gerekçelerle ikna olmayarak, harekatın kesilmesini emretmemiştir. Kaldı ki Gunaris de, cepheye gitmekten kaçınmıştır. Bu arada cephe, 5 Eylül (23 Ağustos) 1921 tarihinde konumunu korumuştur.

Harbiye Bakanı Theotokis 8 Eylül (26 Ağustos) 1921 tarihinde, Papulas'tan bir telgraf daha almıştır. Bu telgrafında Papulas, mücadelenin denk kuvvetlerle siper savaşına dönüştüğüyle, takviyeler yapabildiklerinden dolayı bunun Türklerin yararına olduğuyla, harekatın devamını tehlikeli bulduğuyla ve Yunan Ordusu'nun elinden geleni yaptığıyla ilgili görüşünü beyan etmiştir. Papulas telgrafında, "Bugüne kadarki başarıların neticesinde, hızlı bir ateşkesin gerçekleştirilmesi hem manevi açıdan, hem de askeri çıkarlar gereği mükemmel bir çözüm olacaktır. Askeri önlemleri alabilmem için lütfen Hükümet'in görüşleri bana bildirilsin" demektedir. Theotokis harekatın kesilmesinin içteki ve dıştaki yankılarının kötü olacağını düşünmüş, ayrıca durumun tehlikeli gösterilmesine de şaşırmış olarak Başbakan Gunaris'e telgraf göndermiş, ordunun kendisini çıkmaza sürüklediğinden ve sabrını taşırdığından söz etmiştir[979].

978 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 338-341; 345.

979 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s.284.

Gunaris 10 Eylül (28 Ağustos) tarihinde, "Ordu her türlü siyasi düşünceden uzak ve bağımsız olarak, askeri gereklere göre karar vermelidir" yanıtını vermiş ve bu metni Theotokis Yunan Ordusu'na ulaştırmıştır. Gelişmelerin akabinde 11 Eylül (29 Ağustos) sabahı Papulas, Eskişehir'in doğusuna dönülmesiyle ilgili kararını vermiştir.

Triantafillidis'e göre Yunan Ordusu'nun geri çekilmesine karar vermiş olan Papulas, başkomutanlığı dönemindeki en akıllıca ve gerekli işi gerçekleştirmiş, orduyu tam zamanında kesin bir felaketten kurtarmıştır. Aksi halde yağmur döneminin gelmesiyle birlikte ikmal problemleri artacaktır. Kaldı ki Yunan Ordusu, ulaşımın korunmasına destek verecek süvari birliklerinden de yoksundur[980].

Geri çekilme 11 Eylül (29 Ağustos) akşamı başlamış, ilk çekilen kuvvetler 1. Yunan Kolordusu'na ait tümenler olmuş ve 13 Eylül (31 Ağustos)'de tamamlanmıştır. Ancak Yunan Ordusu'nun geri çekilişinin, birliklerin disiplini ve maneviyatı üzerinde negatif etkileri olmuştur. Spiridonos aşırı kayıplar verilmiş olması ve binlerce yaralıdan dolayı, askerlerin yönetime karşı kin ve inançsızlık beslemeye başladıklarından söz etmektedir. Yönetimdekiler harekatın sonuçlarını görememekle suçlanmışlardır. Öyle ki yaralıların bulunduğu kampları ziyaret eden her yüksek rütbeli subay, tepkilerle karşılanmıştır[981].

Grigoriadis pek çok Yunan tarih kitabının yazdığı, "ordunun bu savaşta filizlerini kaybettiği" ifadesinin abartılı olmadığını ve kayıpların sadece sayılara bakarak değil, kalitece de değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Haciantoniyu'ya göre bu harekatta Yunan Ordusu'nun[982] 3.782 ölü, 18.732 yaralı ve 376 akibeti bilinmeyen olmak üzere, toplam 22.890 eri savaş dışında kalmıştır. Hayatını kaybeden subay sayısı 217, yaralı subay sayısı ise 953'tür[983]. Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitabında Yunan Ordusu'nun 217'si ölü, 736'sı yaralı olmak üzere toplam 953 subayının; 3.565 ölü, 18.626 yaralı ve 376 kayıp olmak üzere de toplam 22.567 erinin savaş dışı kaldığı söylenmektedir. Türk Ordusu 14 Ağustos (1 Ağustos) - 30 Eylül (17 Eylül) 1921 tarihleri arasında

---

980 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 2, s. 381-400.

981 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 203.

982 Triantafillis, 1921 yılındaki muharebelerde Yunan Ordusu'nun 38.708 subay ve erinin savaş dışı kaldığı bilgisini vermektedir. Hayatını kaybeden subay sayısı 385, asker sayısı ise 7211'dir. 1116 subay ve 29451 er yaralanmıştır. Bkz. Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 2, s. 415.

983 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 240-251.

aynı kaynağa göre, 145 subay ve 2.704 erini şehit vermiştir. 571 Türk subayı ile 9.582 Türk eri yaralanmıştır. 27 subay ve 5.043 er ise kayıptır. Bu bilgilere göre Türk Ordusu'nun 743 subayı ve 17.329 eri savaş dışında kalmıştır[984].

Türk İstiklal Harbi serisinin ilgili cildine göre Sakarya Savaşı'nda Türkler Batı Cephesi kuvvetlerinden 277'si subay ve 5.436'sı er olmak üzere, toplam 5.713 şehit vermişlerdir. Yaralı subay sayısı 1.058 ve yaralı er sayısı ise 17.422'dir. Yunan Ordusu'nun 208'i ölü ve 700'ü yaralı olmak üzere toplam 908 subayı, 3.750'si ölü, 18.255'i yaralı ve 354'ü kayıp olmak üzere 22.359 eri kaybedilmiştir[985].

Tabii ki stratejik kurallar çekilen Yunan Orsusu'nun durmadan takip edilmesini, cepheden büyük kuvvetlerle baskı yaparken, kanatlardan da çevik kuvvetlerle kuşatılmasını gerektirmekteydi. Bu koşullar uygulandığı takdirde Yunanlıların geri çekilişi bozguna dönüşürdü. Ancak Türk Ordusu o anda bu kuvvet ve olanaklara sahip değildi. Batı Cephesi birlikleri Meydan Muharebesi'nin akabinde oldukça ağır zayiata uğramış ve yıpranmışlardı. Takip vasıtaları eksikti. Özellikle arada Sakarya Nehri'nin bulunması, takip hareketini daha da güçleştirmekteydi. Buna rağmen kuzey ve özellikle güney kanatlardan piyade ile takviyeli süvari birlikleriyle yapılan takip harekatı Yunan Ordusu'nu güç durumlara düşürerek, hızla çekilmek zorunda bırakmıştır. Bütün takip harekatı sırasında yaşanan eksiklikler sebebiyle, Türk Ordusu ihtiyatlı davranmak zorunda kalmıştır. Bu da Yunan Ordusu'na oldukça rahat bir şekilde çekilme fırsatı vermiştir.

Yunan durum ve tertibatı hakkındaki değişiklikler ve kuvvet kaydırmaları ile ilgili zamanında bilgi alınamadığından Afyon Bölgesi'ndeki Yunan kuvvetleri olduğundan az tahmin edilmiş ve bir taarruz tasarlanmıştır. Ancak Yunanlılar Afyon Bölgesi'ne çok önem veriyorlardı ve gereken tedbirleri almışlardı. Afyon'un kuzeybatısındaki muharebeler, 1 – 8 Ekim tarihleri arasında devam etmiş, 10 Ekim'den itibaren her iki ordu karşılıklı savunma düzeni içine girerek, güçlendirme işlerine hız vermişlerdir[986]. Grigoriadis Afyon'daki muharebeleri, bu harekatın son sözü olarak değerlendirmektedir[987].

---

984 **Epihirisis Pros Agkiran 1921 [Ankara'ya Doğru 1921 Harekatı]**, Meros Defteron [İkinci Kısım], Atina: Ekdosis Diefthinseos İstorias Stratu [Askeri Tarih Yayınları Müdürlüğü], 1965, s. 177-178.

985 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 5. Kısım, 2. Kitap**, s. 484.

986 **A.e.**, s. 462-465.

987 Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940,** Tomos [Cilt]: 2, s. 82-88.

Sakarya'da yenilgi almalarının akabinde Yunanlılar, özellikle geri çekilirken Polatlı, Haymana, Sivrihisar, Mihalıççık, Mahmudiye, Çifteler ve Eskişehir merkez ilçesinde yolları üzerindeki köylerde, veya kısa bir süre konakladıkları yerlerde cinayetler işlemişler, yolları üzerinde bulunan köyleri planlı bir şekilde yakmış ve imha etmişlerdir. Prens Andreas da anılarında bu mezalimin ipuçlarını vermiştir[988]. Takip eden başlık altında verdiğimiz Vasilikos'un anılarında da, Yunan askerinin gerileyiş esnasında köyleri yaktığından söz edilmektedir[989]. Psirukis "Sakarya Savaşı, Anadolu içlerinin tahrip edilmesi için yapılmış bir savaştan başka bir şey değilidir[990]" görüşündedir. Nakracas da bu görüşü paylaşmakta, "Sakarya seferi, Türkiye'nin iç bölgelerini sistemli olarak tahrip etme çabasıyla birlikte yürütüldü... Türk bölgelerindeki korkunç tahribatı... özellikle 1921 Sakarya Savaşı'na katılmış erlerin güncelerinden öğreniyoruz" demekte ve askeri mercilerin resmi belgelerinde açık bilgilerin bulunmadığına dikkat çekmektedir[991].

Kazım (Özalp) Bey Yunanlıların Sakarya Savaşı'nda yenilmelerinin pek çok sebebi olduğunu, planlarında ve stratejilerinde hatalar bulunduğunu ifade etmektedir. Ancak en büyük hataları, Türkleri küçük görmeleri olmuştur. Ortaya çıkan netice, bir muharebenin nasıl kazanıldığını bilfiil tecrübe etmeyenlerin sözlerine kapılarak, yüzbinlerce insanı macera peşinde koşturmanın sonucudur. Türkler sürekli Yunan kuvvetleri hakkında açık ve geniş bilgiler edinmeye çalışmışlar, olasılıkları hesap ederek karşı önlemleri ona göre düşünmüşlerdir. Yine de Kazım (Özalp) Bey Yunan askerinin cesurca savaştığını, fakat iyi sevk ve idare edilmediğini belirtmektedir[992].

Spiridonos'a göre Yunan Hükümeti'nin büyük güçlerin karşısına hemen çıkmak için düzenlediği Sakarya Seferi, 1921 yazında Yunanlıların bulabilecekleri çözümler içinde en kötüsüdür. Kral Konstantin'den terhis istemiş olan askerler çok iyi savaşmışlarsa da, kolordular arasında senkronizasyon gerçekleştirilememiştir. Yunan Ordusun'da felaketlere sebep olan gecikmeler yaşanırken, bu durum Türk Ordusu'nda yaşanmamıştır. Uçaklardan elde edilmiş olan istihbarat çoğu kez hatalı olduğundan dolayı, hatalı kararlar alınmıştır. Tüm bunların sonucu olarak, Yunan askeri taarruz yeteneğini kaybetmiştir[993].

---

988 Hüseyin Işık, "Prens Andre'nin İtirafı", **Askeri Tarih Bülteni**, Cilt: 16, Sayı: 30, 1991, s. 98-99.

989 Bkz. s. 429-430.

990 Psirukis, **a.g.e.**, s. 172.

991 Nakracas, **a.g.e.**, s. 136.

992 Özalp, **a.g.e.**, s. 214-218.

993 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 195-198.

Spiridonos'un yorumuna ek olarak Bulalas, Yunan Ordusu'ndaki hatalı terfilerden, önceki savaşlarda deneyimsizliği ortaya çıkmış olan personelin görevde alıkonulduğundan ve parti çıkarlarının, vatanın çıkarlarından üstün tutulduğundan söz etmektedir. Ayrıca Türk Ordusu'nun aksine muharebeler, hiçbir zaman kolordu komutanları ya da Başkomutan Papulas tarafından idare edilmemişlerdir. Umutsuz çağrılarına yardım alamamış olan tümenler, tek başlarına savaşmak zorunda bırakılmışlardır. Bulalas'a göre Yunan Ordusu gerekli gördüğü için geri çekilmeye karar vermiştir. Ancak bu, Yunan Ordusu'nun sonuna kadar hareket serbestisine sahip olduğu anlamına gelse bile, hareket serbestisini korumak, zafer kazanmak anlamına gelmemektedir[994].

d) Tanıklarının Anlatımlarıyla Sakarya Savaşı'nın Seyri ve Helen Toplumunun Türklerin Zaferine Tepkileri

Sakarya Savaşı'nı yaşamış olan Nikos Vasilikos izlenimlerini günlüğüne son derece açık bir dille ve günü gününe kaydetmiştir. Yaptığımız tüm okumalardan hareketle, Vasilikos'un yaşananları oldukça objektif yansıttığını düşündüğümüzü de belirtmeliyiz. Yunan askerinin olguları nasıl algıladığını göstermesi açısından, Vasilikos'un notlarından bir kısmına çalışmamızda yer vermekte yarar gördük:

"28 Temmuz - 5 Ağustos (15-23 Temmuz) 1921: ...Ankara'ya doğru ilerleyeceğimize dair bazı söylentiler başladı.

5-9 Ağustos (23-27 Temmuz) 1921 : Yüzbaşı Kogopulos canlı bir merakla ilerleyişe dair söylentilerin gerçekliğini soruyor. Söylentilerin doğrulandığı yanıtını verdiğimde, kötülükleri önceden hissederek kafasını moralsizce sallıyor ve 'Artık kurtulamayacağız' diyor.

13 Ağustos (31 Temmuz) 1921: ...Her şey hazırlanıp, tamamlanıyor. Akşamüstü Albay Grigorakis alayı toplayarak birkaç gün içinde gerçekleştireceğimiz harekatın ciddiyetini ve önemini izah ediyor...

14 Ağustos (1 Ağustos) 1921: ...Kaderi belirleyecek harekat başlıyor. Gerçek ızdıraplar göreceğimize dair bir korku var içimizde. Çok az tayın ve çayımızın olacağı bildiriliyor. Önümüzde sürekli susuzluk tehlikesi var... Toprak tamamen çıplak... Bütün gün boyunca hiçbir direnişle karşılaşmadık.

994 Bulalas, a.g.e., s. 312-313.

16 Ağustos (3 Ağustos) 1921: ... Stavro ile yolun sağında serin suları olan bir çeşmecik keşfediyoruz... Vatanımımızın kristal çeşmelerini hatırlayarak, bir an için orada bulunduğumuzu hayal ediyoruz... Geri çekilen Türkler, demiryolu köprülerini havaya uçuruyorlar.

17 Ağustos (4 Ağustos) 1921: İlerleyiş delirtici bir sıcak altında sürüyor...

22 Ağustos (9 Ağustos) 1921: Biz Sakarya'ya doğru ilerlerken, düşman geri çekiliyor. Nehrin yakınında hiçbir direniş olmadı...

23 Ağustos (10 Ağustos) 1921: İğrenç şekilde kuru ve çıplak bir arazi, küçük tepecikler ve tebeşir gibi beyaz bir toprak. Kum, her yer kum. Tam bir Sahra Çölü. Öğleden sonra 17:00'da hareket etmeye hazırlandığımızda, vahşi bir sağanak başladı... Beklenmeyen bu sağanak, bazıları tarafından savaşın kaderiyle ilgili kötü bir belirti [haberci] olarak yorumlandı... Alaca karanlıkta hareket emri verildi. Geleceğin ölüleri, kuşkulanmadan ve neşeli bir şekilde şarkı söyleyerek ölüme doğru yürüyorlar... Ordu komutanlarının onayladığı dolaşan haberlere göre, 21 Temmuz (8 Temmuz) muharebesinde dağılmış olan düşman zayıflamaktadır ve sadece savunma yapabilecek durumdadır. Gece yarısı da ilerleyiş sürüyor... Saat sabahın üçü. Nehrin kıyısına ulaşıyoruz. Sigara içmek ve gürültülü şekilde hızlı konuşmak yasaklanıyor. Herkesi bir mistisizm kaplıyor. Saat sabahın dördü... Yıkılmış olan Beylikköprü yerine inşa edilen köprü hazır. Türkler vardığımızı ancak şimdi anladılar. Karşılıklı ilk seyrek atışlar gerçekleşti.

24 Ağustos (11 Ağustos) 1921: ... Nispeten küçük bir direnişten sonra, Sakarya'daki ilk küçük tepeler alayımız tarafından alınıyor... 7. Ameliyathane hazırlanarak ilk yaralıları kabul etmeye başlıyor. Hiçbir yerde su yok. İnsanlar ve hayvanlar zorunlu olarak su ihtiyaçlarını, düşman ateşinden dolayı bulanık ve kan boyalı bir hal almış nehir sularından karşılıyorlar. Gece boyunca tüfekler devam etti... Türkler iki taburlarıyla saldırılarına devam ediyorlar... Neredeyse bizimkilerle karışacak mesafedeler. Top ve tüfekler hiç susmuyor... Panik oluşuyor ve özellikle nakil araçları havaya ateş açarak nehre doğru kaçıyorlar. Güçlü bir karşı saldırıyla, Türkleri ağır kayıplarla eski yerlerine geri püskürtüyoruz.

27 Ağustos (14 Ağustos) 1921: ...Sürekli savunma halinde olmamız, kuvvetlerimizi tüketti. Birbiri ardı sıra gerçekleştirilen Türk atışları hedefleri vuruyor. Küçük birliklerimizin hareketini dahi engelliyorlar...

28 Ağustos (15 Ağustos) 1921: Azrail her yerde...

29 Ağustos (16 Ağustos) 1921: ... Kolorduların başarılarına dair bir takım söylentiler dolaşıyorsa da, gözlerimin gördüğü çıplak gerçekler bunları yalanlıyor.

30 Ağustos (17 Ağustos) 1921: ...Öğlene doğru düşmanın daha önce aldığı yerleri terk ettiğini gösteren bir hareketlilik görüldü. Hepimizi tarifsiz bir sevinç ve rahatlama kapladı. Aynı anda düşmanın tam manasıyla yıkılmış olarak geriye çekildiğine dair ümitlendik. Bundan yararlanarak nehrin oradaki ikmal araçlarına giderek yiyecek temin etmeye çalışıyorum. Çünkü iki gündür tayınımdaki kuru somundan da yoksunum...

31 Ağustos (18 Ağustos) 1921: Savaş erken bir saatte başladı. Daha ilk sabah toplarından itibaren, düşmanın dünkü gerileyişinden doğan ümitler dağıldı. Polatlı tepelerinden sabırsızca karşı koymaktalar... Burnumuz toprakta, istiridyeler gibi tepelere yapıştık... Esir düşme tehlikesine karşı tekrar geri döndüm ve bundan böyle ilerlememeye yemin ettim... Gecenin derinliklerine kadar aralıksız devam eden savaş, büyük kayıplar vermemize sebep oldu.

2 Eylül (20 Ağustos) 1921: Düşman toprağın her karışını talep ediyor...

3 Eylül (21 Ağustos) 1921: Sürekli açız. Gündüzleri sıcakken, geceleri dayanılmaz bir soğuk var. Acımasız susuzluk, uzun süren kötülükler ve zahmetlerden geriye kalan azıcık kanımı da emerek rahatsızlık veren bit, kaygı ve heyecanlar gücümü tüketti. Günler geçtikçe Ankara'ya girme ümidimiz azalıyor. On bir gündür sadece 5 kilometre ilerleyebildik... Arkadaşım Galatulas ile nehre doğru giderken, önceki günlerin savaş alanını geçiyoruz. Terk edilmiş siperlerde yok oluş ve ölüm havası devam ediyor. Ölüm uykusundaki silahşörlerin cesetleri üzerinden siyah sinek bulutları kalkıyor. Davul gibi şişmiş ve çürümüş cesetler. Genç saçlar dalgalanırken, insan eti toprağa gidiyor... Türk ve Yunan cesetlerini, ölüm kardeş kucaklaşmasıyla birleştirmiş...

6 Eylül (24 Ağustos) 1921: Sakarya Köprüsü'ne gidiyorum. Diğer tümenin ağlanacak durumdaki yaralılarını taşıyan yüzlerce araba geçiyor. [Yaralılar] sardalyalar gibi istiflenmişler ve kiminin bacakları kırılmış, kiminin elleri. Çürüyen yaralarının acısıyla ... taşıtlarda inlerken, acıklı bir manzara sunuyorlar...

8 Eylül (26 Ağustos) 1921: ... Birliklerimizde tam bir hayal kırıklığı hakim olmaya başladı...

9 Eylül (27 Ağustos) 1921: ... Geri çekileceğimize ve Başkomutan Papulas ile Veliaht Georgios'un esir düştüklerine dair belirsiz söylentiler dolaşmaya başladı...

10 Eylül (28 Ağustos) 1921: ... Tüm karşı saldırılarımız verimsiz olmuştur. Harekatı bizzat Mustafa Kemal idare etmiştir ...

11 Eylül (29 Ağustos) 1921: ... Kolordu komutanları... bir adım gerilememizin dahi tüm kolordunun yıkımı anlamına geleceğini söyleyerek, bize yemin ettirdiler.

12 Eylül (30 Ağustos) 1921: Düşman saldırısı devam ediyor... Binlerce araba, kağnı ve ikmal konvoyu gün boyu aralıksız olarak geriye doğru hareket etti... Öğlen Sancılar'daki demiryolu havaya uçurulmaya başlandı... Bu olgu, Ankara harekatının şanssız sonucuna inanamayanları da artık inandırdı... Gerileyen ordu kollarının hareketinden oluşan devasa toz bulutları, Ağustos güneşinin batışından kaynaklanan nemin basıncıyla, üstümüze çöken kocaman bir tül oluşturmakta. Uçaklarımızdan biri, bizi selamlamak için alçaktan uçtuktan sonra, ufkun batı yönündeki karanlıkların içinde kayboluyor... Türkler günlerce önceden niyetimizi anlayarak, sürekli artan bir şiddetle ve kararlılıkla saldırıyorlar... Gerileyişimizi anlıyor, ancak takip etmeye cesaret edemiyorlar. Geri hatlarda varolan düzensizlik, nehri kim daha önce geçecek diye rekabet eden birliklerin karmaşasına sebep oluyor. Köprünün uçurulmasına yetişemeyenler, nehre düşerek boğuluyorlar. Daha küçük birlikler, zamanında uyarılmayıp siperlerinde kaldıkları için esir düştüler. Donuk bir hilal, geriye çekilişimizin adımlarını aydınlatıyor. Sabah üçte Demirciköy'de toplanıyoruz. 23 Ağustos (10 Ağustos)'ta tam da bu noktadan, gülüşmeler, şarkılar ve büyük umutlarla Sakarya'ya doğru hareket etmiştik. Çağdaş Yunan zamanlarının kanlı dramı gösterisini bitirdi ve perde çekildi.

13 Eylül (31 Ağustos) 1921: ... Prens Andreas,... kardeşinin krallığının askerlerinin acılı gerileyişini izlerken sinirli ve düşünceli görünüyor...

17 Eylül (4 Eylül) 1921: ... İkindi vakti her tarafa karanlık çöktüğünde, devasa kayalığın tepesinden, hepimiz Neron gibi vahşi ve görkemli manzarayı seyrettik. Gerileyen Yunan askerleri tarafından vadinin tüm köyleri yakılıyor...

19 Eylül (6 Eylül) 1921: ... Yorgun argın uykuya daldığımız sırada, demiryolunun havaya uçurulmasıyla uyandık. Bombardımandan uçuşan parçalar, kafamızın üzerinden geçiyorlar...

20 Eylül (7 Eylül) 1921: ...Kol duraklıyor ve artçı kuvvetler savaşmaya başlıyorlar. Üç saat süren mücadelenin akabinde, Türkler geriye ilerleyiş yolumuzu serbest bırakıyorlar...

27 Eylül (14 Eylül) 1921: ...Türkler bizi fark etmeden hızla uzaklaşmamız gerekiyor. İlk başlarda neredeyse koşarak ilerledik. 5. Bölük Komutanı Andreadis'le halimizi tahlil ederek yürüyoruz. Tüm köyler yanıyorlar. Kurak Ağa geçişimizi engelleyecek şekilde alevler ve dumanlar içinde yanıyor. Köy sakinleri pişme tehlikesi karşısında fareler gibi evlerinden fırlıyorlar... "[995].

Pinelopi Delta'nın günlüğüne bakıldığında, Sakarya Savaşı'nın yaşandığı günlerde Atina'da dolaşan söylentiler görülebilmektedir:

"Corcis Melas yaralı olarak döndü ve bu harekatın çilelerini anlatıyor. Açlığı, susuzluğu, sıcaklığı, yorgunluğu ve cesaret kaybını.

Anna Papadopulu[996] *mektup göndermiş. Mektubu trajik. Bozkır'da susuzluk o kadar büyükmüş ki, insanlar çıkan ıslak toprakla dudaklarını serinletmek için toprağı kazıyorlarmış. Bir çaya ulaştıklarında, atlar kudurmuş gibi çaya hücum etmişler ve suyun onları sürüklemesi üzerine boğulmuşlar. Beraberlerinde sürükledikleri on dört kişi de boğulmuş. Dediklerine göre Eskişehir'de deniz uçakları, yanlışlıkla bizim askerimizi bombalamışlar. Bunların 300'ü ölmüş... Yaralıların hepsi yarı çıplakmış. İç çamaşırları ve gömlekleri yokmuş. Yaralıları taşıyacak araç bulunamadığından, ağır yaralıları ölüme terk ediyorlarmış. [Papadopulu] büyük subay eksikliğinden söz ediyor...*

Burada felaketten söz ediyorlar...

Corcis Melas, altı gün süren aç, susuz ve öküz arabasıyla yapılan bir yolculuğun akabinde ameliyathaneye ulaşabilmiş. Makas'ın ameliyathanesinin önünde büyük bir kalabalık varmış. Yaralıları yere bırakıyorlarmış..."[997].

Ordu Başhekimi'nin emriyle Eskişehir'de "3. Askeri Hastane"yi kurmuş ve Sakarya öncesi ve sonrasını kapsayan yedi aylık bir dönem boyunca bunu

---

995 Vasilikos, **a.g.e.**, s. 86-113.

996 Yunanistan'da "Makedonya Savaşçısı" olarak anılan, ismi caddelere ve parklara verilen Pavlos Melas'ın kız kardeşi olan Anna Papadopulu, Anadolu Harekatı başladığı günden itibaren yardım faaliyetleri yürütmüş ve bundan dolayı Yunan askerleri tarafından "askerin annesi" olarak adlandırılmıştır. Yine de Yunanistan'daki bölünmüşlüğün bir ifadesi olarak, Venizelist propaganda yaptığı gerekçesiyle ordunun emriyle yardım işlerinden uzaklaştırılmıştır. Çanakaris, **a.g.e.**, s. 372.

997 Delta, **a.g.e.**, s. 114.

yönetmiş olan Panayotopulos, binlerce yaralıyı kabul ettiklerini kaydetmektedir. Et ve et suyuyla bünyelerini güçlendirdikleri yaralıları demiryoluyla Karaköy'e, oradan da arabalarla Bilecik, İnegöl ve Bursa'ya göndermişler ve hastaneye yeni yaralılar kabul etmişlerdir. Bursa'ya gelen hastalar burada birkaç gün dinlendikten sonra Mudanya'ya nakledilerek, yüzer hastanelere bindirilmişlerdir. Panayotopulos'un yönettiği hasteneden, yirmi günde 17.500 yaralı geçmiştir. Panayotopulos, "O ölümcül harekatın sebep olduğu büyük yorgunluk ve eksiklikler askerleri cesetlere çevirmiş, tam gerçekleşecekken Yunan rüyalarını kül etmiştir" ifadesini kullanmaktadır[998]. Diğer taraftan kazanılan zafer Türk halkının gayretlerini arttırmış, Ankara hastanelerinde bulunan yaralıların çoğu, yaraları kapanmadan cepheye gitmek istediklerini beyan etmişlerdir[999].

İzmir'deki Yüksek Komiserlik ve Yunan Karargahı 14 Eylül (1 Eylül)'e kadar gerçek durumdan haberdar olamamışlardır. Bu durum, olan bitenleri telgrafçılardan öğrenmeye çalışan Kral Konstantin'i de heyecanlandırmıştır. Hükümet Başkomutan Papulas'ın geri çekilmekten söz eden raporunun yayınlanmasını yasakladığı gibi, gazetecilerin telgraflarına da el koymuş, bu şekilde geri çekilmeyi özenle gizlemiştir. Ancak Yunan Hükümeti'nin gizlemeye çalıştığı, Türklerden öğrenilmiştir[1000].

Bire bir yaşamış olanlar olguları tüm açıklığıyla ortaya koyarken, Sakarya Savaşı'nın akabinde Konstantin 29 Eylül (16 Eylül) 1921 tarihinde Atina'ya "Galip Kral" olarak dönmüştür. Şenliklerle karşılanmış ve Metropolitlik Kilisesi'nde şükran ayini gerçekleştirilmiştir. Atina'ya gelişinden bir gün önce gazetelerde, Kral'ın 24 Eylül (11 Eylül)'de orduya hitabettiği beyanatı yayınlanmıştır. Triantafillidis bu beyannamede ordunun kahramanlıklarının anlatıldığını, bunun yanında durumun ciddiyetine ve Kral'ın komutan vasfına yakışmayan ifadelere de yer verildiğini kaydetmektedir:

"Subaylar, Astsubaylar ve Erler

Size teşekkür etmek ve sizi övmek istiyorum. Ancak sözcüklerin sizin için hissettiklerimi ifade edemeyeceklerinden korkuyorum. Tüm dünyanın kabul ettiği ve beğendiği başarılarınızın büyüklüğü, Tanrı'ya Helen olduğum için şükretmeme sebep oluyor. Helen ulusunun dünyaya getirdiği tüm kahramanlara layıksınız ve tarih bizim dönemimizi altın harflerle

998 Panayotopulos, **a.g.e.**, 129-134.

999 Özalp, **a.g.e.**, s. 216.

1000 Çanakaris, **a.g.e.**, s. 356.

yazacaktır. Vatanın sesine kulak verdiğimiz takdirde sizler, biz Helenlerin nelere layık olduğumuzu ve neler başarabileceğimizi gösterdiniz... Helen kardeşlerimizi boyunduruktan kurtarmak ve atalarımızın büyük eserler meydana getirdikleri topraklara yeniden medeniyet götürmek için kanınızı, çok değerli Helen kanınızı akıttınız. Bunu gerçekleştirmek için, hiçbir ordunun gerçekleştiremeyeceği bir işi, hızlı bir şekilde başardınız. "Ankara'ya! Ankara'ya!" diye bağırdığınızı işittim. Ancak yeniden yorulmayasınız ve yeni fedakarlıklar yapmak zorunda kalmayasınız diye, oraya gitmenizi istemedim. Çünkü şu ana kadar gerçekleştirdiğiniz eser, hedefimiz açısından yeterlidir. Özgürleştirdiğiniz toprakları, gücünüzle sıkıca tutacağınızdan eminim... Bunu, atalarınızın ülkesine yerleşmiş olan Müslüman halklarla savaşmak için yapmadınız. Herkese, ulus ve dininden bağımsız olarak medeniyetin ve sevginin hediyelerini vermek için yaptınız...

Vatanın size emrettiği savaş, parlak bir gelişme göstermektedir. Şimdi size kalan, bunun sonuçlarını güvenceye almaktır. Gerekli işin ve organizasyonun yapılabilmesi için zaman vermeniz gerekiyor. Bunca gayretin, bu kadar mücadele, fedakarlık ve şanın yitirilmesi yazık olur.

Size kalan bu azıcık işi de tamamlayacak olursanız, evlerinize vatanımızı büyüttüğünüz ve şanlandırdığınız için mutlu ve gururlu döneceksiniz...

Vatanı için savaşan Helenlerin yorulmadıklarını onlara gösterin..."

Benzer şekilde Başkomutan Papulas da Mudanya üzerinden deniz yoluyla 12 Ekim (29 Eylül)'de İzmir'e geldiğinde şenliklerle karşılanmıştır. Olayları hatıralarında değerlendiren Aleksandros Mazarakis Enian, Yunan Ordusu'nun başarısızlığının akabinde yalanlarla halkın aldatıldığını ifade etmektedir. Enian'a göre bu "akılsızca" harekatın tek sebebi, Ankara'ya ulaşılacak olunursa İtilaf Devletleri Kral Konstantin'i tanıyacaklardır umududur[1001].

Takip eden süreçte bir takım hatipler, çeşitli Helen derneklerinin düzenlediği etkinliklere katılmışlar ve cepheyle ilgili izlenimlerini aktarmışlardır. Bu tür etkinliklerin moralleri yükseltmenin yanında, Yunan Ordusu'na yardım toplamayı da hedeflediği anlaşılmaktadır. Bu hatipleren biri, Vutyeridis'tir[1002].

1001 Triantafillidis, **Î Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 2, s. 409-411.

1002 Bkz. s. 417.

Vutyeridis, 1922 yılının Ocak ayında "Filologikos Sillogos Parnassos [Parnassos Filoloji Cemiyeti]"nin etkinliği olarak, izlenimlerini iki konferans çerçevesinde sunmuştur. Daha sonra iki konferanstaki sunumlarını "İ Ekstratia Peran Tu Saggariu [Sakarya'nın Ötesine Harekat]" adı altında kitaplaştırmıştır. Konferanslarda ve dolayısıyla kitapta, Yunan askerlerinin coğrafî ve iklimsel sebeplerle yaşadıkları büyük sıkıntılara değinmeden önce Vutyeridis, Yunan askerinin kararlılığından söz etmiştir.

"...Savaşa katılanlar, harekatın Ankara'yı işgal etmek için yapıldığını düşünmüşlerdir. Harekata katılan askerler, buna inanmışlardır. Bu inançla ileriye doğru yürümüşlerdir. Bu ayrıntı, Yunan askerinin harekat başladığındaki manevi gücünün ve kararlılığının anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

...Ordu, her kolordu için çizilmiş olan güzergahta ilerlemektedir. Anadolu içlerindeki topraklar, gelen Yunan gücüyle sarsılmaktadır. Bu ilerleyiş, amaç ve cesaret açısından en görkemli harekatlardan birinin gerçekleştiğini doğrulamaktadır. Develerin, atların, katırların, eşeklerin, öküz ve yük arabalarının, sağlık ve yolcu araçlarının, tümen kollarının ve çeşitli oluşumların uzun konvoyu... Öküzlerin ve develerin böğürtüleri ağır, atların ve katırların kişnemeleri güçlü, ordu sürüsünü oluşturan hayvanların sesleri çok çeşitli olup, göğü yerinden oynatmaktadırlar. Tüm bu yaşayan dünya, ileriye doğru konumlanmış bir şekilde hareket ederken, takdir edilesi bir manzara ortaya koymaktadır".

Bu girişin akabinde Vutyeridis, Yunan Ordusu'nun yaşadığı sıkıntıları aktarmıştır. Vasilikos'ta olduğu gibi, Vutyeridis'in anlatımında da hayatını kaybetmiş silahşörlere ilişkin satırlar görmek mümkündür. Türk savunma hatlarını yarabilmek için Yunan kollarının açıkta ilerlemesi gerekmiş, yüz yüze taarruz sebebiyle sert ve kanlı mücadeleler gerçekleşmiştir. Alaylardaki askerlerin dinlenecek zamanları olmamış, çoğu iki üç gün boyunca aç ve uykusuz kalmışlardır. Yunan askerlerinin kahramanlıklarından örnekler veren Vutyeridis, "Yunan askerleri o günlerde sadece düşmanla savaşmıyorlardı. Aynı zamanda tüm eksiklikler, özellikle açlık, susuzluk ve uykusuzluğu yenmeleri gerekiyordu" demektedir. Vutyeridis'e göre Yunan Ordusu, "mesafeler ve kışın o yaban ellere erken gelmesi yüzünden" yenilmiş ve geri dönmek zorunda kalmıştır.

Yunan Ordusu'nun bu savaşta yenildiğini bir türlü kabul etmek, veya ifade etmek istemeyen Vutyeridis'in varmak istediği nokta, aşağıdaki satırlarından daha iyi anlaşılacaktır:

"[Türklerin] harekat esnasında maruz kaldığı yıpranma ve sarsılma sebebiyle, geri çekilme tehlikesiz bir şekilde gerçekleşmiştir. Ordu yönetimi geri çekilişi son derece sofistike bir şekilde planlamış ve zamanında karar vermiştir... Pek çokları, Yunan askerinin yenildiği için geri döndüğünü düşünmüşlerdir. Hiçbir zaman bundan daha büyük bir yanılgı yaşanmamıştır... Yunan Ordusu [Türkler] tarafından rahatsız edilmeksizin gerilemiştir... Köprüleri çözecek ve işe yaramayacak malzemeleri toparlayacak zamanı dahi bulmuş olan ordu, yenilgiyle geri dönen bir ordu değildir...

Sakarya'nın geçilmesiyle birlikte, Sakarya'nın ötesine yapılan bu harekat tamamlanmış, harekatın amacına ulaşılmıştır. Yunan Ordusu düşmanı her yerde yenmiş ve onun gücünü ciddi ölçüde zayıflatmıştır. Geniş bir bölgede ulaşım imkanlarını tahrip etmiş ve bu bölgede [Türklerin] yararlanabilecekleri her şeyi yok etmiştir. Tam bir zafer söz konusudur. Yunan Ordusu tarihin hiçbir zaman unutmayacağı en büyük askeri başarılardan birini gerçekleştirmiştir... Yunan Ordusu dışında hiçbir ordu, anlattığımız koşullar altında bu ilerleyişi gerçekleştiremezdi"[1003].

Vutyeridis gibi Atina gazetelerinden Patris, Ethnos, Akropolis, Eleftheros Logos, İstanbul gazetelerinden Proodos ve Proia, ayrıca Kosmos, Tilegrafos, Armonia Smirnis, Nea İmera Tergestis, Ethnikos Kiriks ve Londra'da yayınlanmakta olan Esperia gazetelerinin muhabiri olan Misailidis[1004] de, Aralık 1921-Nisan 1922 aylarını kapsayan dönemde Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi (Ellinikos Fillologikos Sillogos Konstantinupoleos) gibi İstanbul Rum derneklerinde, Anadolu'daki cepheden izlenimlerini aktardığı konferanslar vermiştir.

Misailidis'in ilk konferansı, 1921 Mart'ında kurulmuş ve amacı savaş halindeki Yunan askerine yardım olan "Sindesmos Ellinidon Konstantinupoleos [İstanbullu Rum Hanımların Derneği]"[1005] tarafından düzenlenmiş ve Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi salonlarında gerçekleştirilmiştir. İstanbul Rum Cemaati'nin bu dönemde, Anadolu'daki Yunan Ordusu'nu destekleyecek faaliyetlerden geri durmadığı anlaşılmaktadır.

1003 Vutyeridis, a.g.e., s. 3-63.

1004 Bkz. s. 192.

1005 İzmir'de de "Sindesmos Adelfi Tu Stratiyotu [Askerin Hemşiresi Birliği]" gibi, Rum hanımlarının Yunan askerlerine yardım etmek için kurdukları derneklere rastlamak mümkündür. Bu tür yardım derneklerine mensup olanlar cephedeki askerlerle günlük mevzular hakkında yazışmışlar, onlara asker için lüzumlu malzemelerin bulunduğu paketler göndermişler ve gerektiğinde İzmir hastanelerinde bakımlarını üstlenmişlerdir. Çanakaris, a.g.e., s. 372.

Misailidis, Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi konferans salonunda yaptığı konuşmalardan önce de İstanbul Rum Cemaati tarafından tanınmaktadır. Kendisi ilerleyen süreçte o günlere değindiğinde, İstanbul'da bulunduğu dönemde Türklerin Sakarya Zaferi'ni kazanmalarının coşkusuna tanıklık ettiğini kaydetmiştir. Buna tepki olarak gazetelere demeçler vermiş ve çeşitli konferanslar gerçekleştirmiştir. Misailidis'e göre Yunan askerinin Ankara'ya doğru ilerleyişi beklenen sonucu getirmemesine rağmen, Rum Cemaati'nin hayranlığını kazanmıştır.

İlk konferansın akabinde Misailidis'in ünü İstanbul'da yankılanır yankılanmaz, kendisi pek çok Rum derneğinden konferans çağrısı almıştır. "Elliniki Leshi Halkidonos [Kadıköy Rum Kulübü]" ve "Ellinikos Sindesmos Tatavlon [Kurtuluş Rum Cemiyeti]"nde de konuşmuş, Misailidis'in sunumlarını daha sonra Patrik seçilmiş olan Kadıköy Metropoliti Grigorios Zervudakis de dinlemiştir. Misailidis kendisine gösterilen ilgiyi, "Her gittiğim yerde bana tapıyorlardı. Beni tanıyanlar ve tanımayanlar mücadelemi desteklemek ve İstanbul'da ikametimi uzatmak için bana paralar sunuyorlardı" sözleriyle anlatmaktadır. Öyle ki İstanbul Rum basını "savaşan Yunan Ordusu'nun destancısı" olarak ünlenen Misailidis'in konferanslarını "şarkı", ya da "ölümsüz Yunan askerine marş" olarak nitelendirmiştir[1006].

e) Sakarya Savaşı'nın Sonuçları ve Takip Eden Gelişmeler

Sakarya Savaşı Türk ve Yunan ordularının rollerini değiştirmenin yanında, siyasi alanda da önemli sonuçlara sahiptir. Bunlardan birincisi Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ile 13 Ekim 1921 tarihinde imzalanmış olan Kars Antlaşması'dır. Kars Antlaşması gerek Türkiye'nin sınırları, gerekse koyduğu ilkeler açısından 16 Mart 1921 tarihli ve Moskova'da imzalanmış olan Türkiye-Sovyet Rusya Antlaşması'nın benzeridir.

1006 Misailidis'in İstanbul'daki konferanslarıyla ilgili kaynağımız, Kiriaki Mamoni'nin bir makalesidir. Mamoni makalesini Kostas Misailidis'in arşivine dayandırmaktadır. Mamoni'den öğrendiğimize göre bu arşivde, "K. Misailidis, 1921-1922 İstanbul Konferansları" isimli bir defter de bulunmaktadır. Bu defterde Misailidis İstanbul'daki konferanslarını ve Anadolu'daki Yunan yıkımıyla eşzamanlı olarak yaşanmış bir takım olayları aktarmıştır. Mamoni'ye göre Misailidis'in aktarımları önemlidir. Çünkü bu ayrıntılar, dönemin İstanbul Rum basınında ve Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi'nin raporlarında yer almamışlardır. Mamoni, "O Ellinikos Filologikos Sillogos Konstantinupoleos, O Venizelos Ke l Mikrasiatiki Ekstratia [Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi, Venizelos ve Anadolu Harekatı]", s. 277-294.

Sakarya Savaşı'nın diğer siyasi sonucu, 20 Ekim 1921 tarihli ve Türkiye ile Fransa arasında bir ön barış niteliğindeki Ankara Antlaşması'dır. Ankara Antlaşması'yla savaşa son verilmiş, Fransa'nın işgalindeki Suriye ile Türkiye arsındaki sınır belirlenmiş, daha sonraki ilişkiler açısından kimi ilkeler konulmuş, ancak müttefiklerle bir arada çözümlenmesi gereken sorunlar ister istemez sonraya bırakılmıştır ki, bu antlaşma için 'ön barış' nitelemesinde bulunmamızın sebebi budur.

Bilindiği gibi Mondros Ateşkes Antlaşması'nın akabinde Fransızlar, Ermenilerin de yardımıyla Güney Anadolu'nun bir bölümünü işgal etmişler, ancak Kuvayı Milliye'nin direnişi sebebiyle sarsılmışlardır. Bir yandan müttefikler arasında özellikle Almanya sorunu üzerinde çıkan anlaşmazlıkların, öte yandan Fransız kamuoyunda yeni savaşlara karşı tepkinin de etkisiyle, Fransız Hükümeti Anadolu'da artık varlığını ve gücünü kanıtlayan Ankara Hükümeti'yle bir an önce anlaşmak istemiş ve temaslara girişmiştir. Sakarya'da kazanılan Türk zaferinin akabinde Fransız Hükümeti Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'yle bir anlaşma yapmaya karar verince, Senato Başkanı Henri Franklin Bouillon'u yarı resmi temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya yollamıştır.

Ankara Antlaşması sürecinde Fransa kendi başına hareket etmiş, dolayısıyla Türkiye karşısındaki batı devletlerinin cephesi bölünmüştür. Büyük Milet Meclisi için bu antlaşma, Moskova Antlaşması'ndan sonra ikinci ve önemli siyasal başarı olup, Türkiye'nin uluslararası alandaki durumunu güçlendirmiştir. Gerçi güney sınırı belirlenirken, Misakı Milli sınırları içinde düşünüldüğü halde İskenderun ve Antakya Bölgesi'nin sınırlar dışında kalması kabul edilmiştir. Bu fedakarlığın, Fransa'yla bir an önce uzlaşmak için yapıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta, Ankara Antlaşması'nın "büyük ve kanlı Sakarya Savaşı'ndan 37 gün sonra oluşmuş bir belge" olduğuna dikkat çekmektedir[1007]. Ancak antlaşmanın 7. maddesiyle İskenderun ve Antakya Bölgesi'nde özel bir yönetim kurulması sağlandığı gibi, oradaki Türk varlığı ve kültürünün korunması için yetkili temsilciler ortak bir açıklama yapmışlardır[1008]. Türkiye Büyük Millet Meclisi Güney Cephesi'nde serbest kalan kuvvetlerini Batı Cephesi'ne nakletme imkanı bulduğu gibi, Fransa'dan da bir miktar askeri yardım sağlamıştır[1009].

1007 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: 2, s. 835.

1008 Soysal, **a.g.e.**, s. 39-52.

1009 Kazım (Özalp) Bey Fransızların Adana'yı tahliyeleri esnasında 10089 tüfek ve 1505 mermi sandığı bıraktıkları bilgisini aktarmaktadır. Özalp, **a.g.e.**, s. 221.

Hronopulos Fransa'yla Kemalist Türkiye'nin antlaşma imzaladıklarını resmen açıklamalarını, yeni bir döneme gelindiğinin işareti olarak değerlendirmektedir[1010]. Psomiadis ise, "Türk ulusal hükümetinin bir Batı Avrupa devleti ile yaptığı bu ilk antlaşmanın önemi büyüktür. İki devletin [Fransa ve İngiltere'nin] Doğu Akdeniz politikaları arasına kesin bir çizgi çekmiştir" demektedir. Psomiadis'e göre İtalyan ve Fransız birliklerinin Anadolu'dan ayrılmaları ve bu ülkelerin hükümetlerinin Türkiye ile dostluk antlaşması yapmak istemeleri, Anadolu'daki Yunan ve İngiliz varlığını zayıflatmıştır. İtalyanların Mustafa Kemal Paşa'ya sattığı silahlar, Moskova'nın verdiği paralarla alınmıştır. İngiltere'nin onayı olmadan gerçekleştirilen Ankara Antlaşması, Mustafa Kemal Paşa'ya Güney Anadolu'daki kuvvetlerini çekerek, Yunanlıların karşısına konuşlandırma olanağı vermiştir. Psomiadis Sovyet Rusya, İtalya ve Fransa'dan Türk Ordusu'na olanak sağlanmasını, Türk diplomasisinin en büyük başarısı olarak değerlendirmektedir[1011].

Olayı bir kurmay subayolarak değerlendiren Spiridonos, Sakarya Savaşı'nın akabinde İtalya ve Sovyet Rusya'nın Mustafa Kemal Paşa'yı tebrik etmek için harekete geçtiklerinden, ancak siyasi çıkar elde etmek için ilk harekete geçenin Fransa olduğundan söz etmektedir. "Ankara Antlaşması Anadolu'daki Helen nüfus ve Yunan Ordusu için büyük bir darbeydi" diyen Spiridonos, Türkiye-Fransa yakınlaşmasını Yunan Ordusu'nun Anadolu'da alacağı yenilginin başlıca sebepleri arasında saymaktadır. Ankara'yı rahatlatan, ancak antlaşmanın ortaya çıkardığı koşullar içerisinde Anadolu'da savaşan Yunanistan açısından en kötü gelişme ise, Mustafa Kemal Paşa'nın demiryoluyla Afyon'a bağlanan Mersin ve İskenderun limanlarından ikmal yapabilme olanağına kavuşmuş olmasıdır[1012].

Tüm bu söylenenlerin yanında Triantafillidis, Ankara Antlaşması'nın akabinde Rum ve Ermeni nüfusun Güney Anadolu (Kilikya) Bölgesi'ni terk etmek zorunda kaldığına da dikkat çekmektedir. Bunların yaklaşık olarak 8 bin kadarı Yunan gemileriyle İzmir ve Yunan adalarına taşınmışlardır[1013]. Bunu ifade eden Triantafillidis, Rum ve Ermenilerin Fransızların himayesinde taşkınlıklar gerçekleştirdiklerini unutmaktadır[1014].

1010 Hronopulos, a.g.e., s. 214.

1011 Psomiadis, a.g.e., s. 52-53.

1012 Spiridonos, a.g.e., s. 215-222.

1013 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, [Cilt]: 2, s. 421.

1014 Fransa Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında işgal ettiği Güney Anadolu (Kilikya) Bölgesi'nde

Ankara Antlaşması vesilesiyle şunu da ilave etmeliyiz ki, Yunanistan'ın Anadolu'daki felaketinde büyük güçlerin rollerine ilişkin Yunan literatüründe pek çok kitap, ya da makale yer almaktadır. Örneğin Vlasis Agcidis makalesinde, Fransa'nın en başından itibaren Türk direnişini cesaretlendirdiğini ve bunun Ankara Antlaşması'nda ifadesini bulduğunu, Amerika'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını istemediğini, Sovyet Rusya'nın Ege, Doğu Trakya, Karadeniz ve Doğu Anadolu'yu Türk toprağı olarak gördüğünü ve İngiltere'nin de Yunanistan'ın yenilgisini önleyecek şekilde müdahale etmediğini kaydetmektedir. İtalya ve Fransa Kemalistlere malzeme sağlarken, Vatikan da gelişmelere dahil olmuştur. Agcidis Ortodoks Helenlerin İstanbul'a yerleşmelerini ve kendisine rakip olmalarını istemeyen Vatikan'ın, Fransa'yı Türkiye'ye yardım etmek konusunda cesaretlendirdiğini ifade etmektedir[1015].

Psirukis konuyla ilgili değerlendirmesinde "Fransızların ve İtalyanların Anadolu cephesinden çekilmesiyle, Yunanistan'ın trajik sonu için artık hiçbir şüphe kalmamıştı... Gunaris hükümeti Kemal'le barış yapmış olsaydı belki iktidarı kaybeder, lakin Yunanistan kurtulurdu" demekte, ancak o dönem hükümetinin iktidarı kaybetmeyi göze alamadığının da altını çizmektedir[1016].

Gunaris İtilaf Devletleri'nin başkentlerine gitmeden önce, güvenoyu tazelemek için 15 Ekim (2 Ekim) 1921 tarihinde meclisi toplamış ve 80.700km² lik bir Anadolu toprağının işgal edildiğinden, buradaki nüfusun 3 milyon olduğundan ve tüm ulaşım düğümlerinin kontrol edildiğinden söz etmiştir. Triantafillidis'e göre Gunaris'in bu söyleminden, başarısız siyasetinin sonuçlarını idrak edemediği anlaşılmaktadır. Müvekkilini savunan bir avukat edasıyla son derece kötü olan gelişmeleri, aksine şaşaalı ve akıcı cümlelerle renklendirmiştir. 1921 yazındaki askeri başarısızlıkları ve Sakarya Savaşı'ndaki korkunç kayıpları iyi gizlemiş ve oldukça tatminkar bir tablo çizmiştir. Neticede Gunaris hükümeti güvenoyu almayı başarmıştır.

Ermenileri, kendi emelleri doğrultusunda kullanmıştır. Daha 1918 yılı Aralık ayı içinde Ermeniler, Fransız üniformalarıyla bölgeye girmişler ve Suriye'de sürgünde olan 100 bin Ermeni Güney Anadolu'ya dönmüşlerdir. Bogos Nubar'ın iddiasına göre bölge Ermenilere vaat edilmiş, bu nedenle Ermeni gönüllüler Suriye'de Fransız komutasında savaşmışlardır. Ankara Antlaşması Ermenilerde büyük bir hayal kırıklığı yaratmış, Müslüman komşularına yaptıkları fenalıklardan dolayı birlikte yaşama olanağı görmediklerinden dolayı, limanlara koşarak canlarını kurtarma kaygısına düşmüşlerdir. Kaldı ki bu hızlı göçte Türklerin bir sorumluluğu olmadığını, Fransa da kabul etmiştir. Bkz. Sabahattin Özel, "Ermenilerin ve Yabancıların Gözüyle Türk-Ermeni İlişkileri ve Ermeni Sorununa Bakış", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 2003, Sayı:3, s. 209-210.

1015 Vlasis Agcidis, "İ Efthines Ton Megalon Dinameon Ya Tin Katastrofi Tu Ellinismu Tis Anatolis [Doğu Helenizminin Felaketinde Büyük Güçlerin Sorumlulukları]", **Periodiko Hellopia [Hellopia Dergisi]**, Winter 1991-1992, s. 42-43.

1016 Psirukis, **a.g.e.**, s. 176.

Başbakan Gunaris ve Dışişleri Bakanı Baltacis, beraberlerinde bir takım danışmanlar olduğu halde 20 Ekim (7 Ekim) 1921'de Paris'e ulaşmışlar ve Fransa'nın Türklerle antlaşma imzaladığını öğrenmişlerdir. Fransa Başbakanı Briand ile 21 ve 25 Ekim (8 ve 12 Ekim)'de, Yunan tarihçiliğine göre Fransız Hükümeti ve kamuoyunun Türklere yakın olduğu bir ortamda görüşmüşlerdir. Yunan işgali altındaki bölgelerin ekonomisini düzenleme girişimlerinden söz eden Gunaris, Briand'dan Türklere silah vermekten vazgeçilmesini talep etmiştir. Triantafillidis'e göre bu noktada en korkunç olan, Gunaris'in bu söylemde bulunduğu esnada Ankara Antlaşması'nın imzalanmış ve Kemalist Türkiye'ye savaş malzemeleri aktarılmış olmasıdır. Briand kesin yanıt vermekten kaçınmış, hızlı bir şekilde barış yapılması ve Sevr'in artık yok sayılması gerektiğinden söz etmiştir. Gunaris'in yanıtı ne daha önce, ne de şimdi barışı reddettikleri, ancak tekliflerin Yunan halkının fedakarlıklarına yanıt vermesi gerektiği şeklinde olmuştur.

Söylemini Gunaris'in Avrupa'dan gönderdiği telgraflara dayandıran Yunan tarihçiliğine göre, Gunaris'le Baltacis 26 Ekim (13 Ekim) 1921'de Londra'ya gitmişler ve iki gün sonra Dışişleri Bakanı Lord Curzon ve bir hafta sonra Başbakan Lloyd George tarafından kabul edilmişlerdir. Yunanlı yetkililerle görüşmesi esnasında Lord Curzon'un kullandığı ifadeler, Yunanlı tarihçiler tarafından "görgüsüz ve acımasız" olarak nitelendirilmektedirler. Yeni bir barış antlaşmasını gerekli gördüğünü ifade eden Lord Curzon, Anadolu'daki barış konusuyla ilgili meselelerde Fransız ve İtalyan hükümetlerini göz ardı edemeyeceğini vurgulamıştır. Bir hafta bekledikten sonra Gunaris'le Baltacis, 3 Kasım (21 Ekim) 1921'de Lloyd George'un huzuruna kabul edilmişler, ancak burada da tek karları "İngiltere Başbakanı'nın iki yüzlü diplomatik yanıtları" olmuştur. Haciantoniyu, Fransa'nın Kemalist Türkiye'de önemli ayrıcalıklara sahip olduğunu ve problemlerini hallettiğini gören İngiltere'nin, şaşırmış olduğundan söz etmektedir.

Londra'da hiçbir netice almaksızın iki ay kaldıktan sonra Gunaris ve Baltacis, yeni bir müttefikler arası konferansın gerçekleştiği Kan (Cannes)'a hareket etmişlerdir. Roma'da mola vermişler, ancak İtalya'yla derin görüş ayrılığı içinde olunduğunu hissetmişlerdir. Kan'daki konferansın asıl gündemi, savaş sonrası Avrupa ekonomisinin canlandırılmasıdır. Diğer gündem maddeleriyse, Almanya konusundaki gelişmeler ve Sovyet Rusya'ya karşı takınılacak tutumdur. Lloyd George'un talebi üzerine Türk-Yunan meselesinin de konuşulmasına karar verilmiş, bu sebeple Gunaris ve Baltacis 1922 Ocak'ındaki bu konferansa dahil olmuşlardır. Ancak Yunanlı yetkililer konferansta destek

bulamadıkları gibi, Yunanistan'ın İtilaf Devletleri'nin onayı olmaksızın hareket etmemesi gerektiği uyarısıyla karşılaşmışlardır[1017].

Gunaris ve Baltacis diplomatik temaslar kurmaya çalışarak uzun bir süre boş yere yurt dışında kalmışlar, lakin hiçbir sonuç elde edememişlerdir. Sonuçsuz diplomatik girişimlere bakarak Triantafillidis, 1921 yılı sonbaharını Bizans'ın İstanbul'u kaybetmezden önceki son yıllarına benzetmektedir[1018]. Çanakaris ise yaşanan durumu, "Yunanistan galip olma durumundan, yalvaran durumuna düşmüştü" sözleriyle özetlemekte ve Anadolu'daki felaketten önceki kışın Yunanistan'da ağır geçtiğinden söz etmektedir. Gazetelerde ölü, yaralı ve kayıp askerlerin listeleri yayınlanmakta, bu Yunanistan'ın köy ve şehirlerini yasa boğmaktadır. Bu arada yollarda ilk gaziler, kol ve bacaklarını kaybetmiş gençler görülmeye başlamıştır.

Anadolu Harekatı'nın o güne kadar Yunanistan'a 3 milyar drahmiye mal olduğunun, ordunun kış içindeki masraflarının 1 milyar drahmi olacağının hesaplandığının öğrenilmesi[1019], halkı paniğe sevk etmiştir. 1921 Ocak'ı ile 1922 Ocak'ı arasında temel gıdaların fiyatlarında %30 ila %50 arasında artış yaşanmış, drahminin değeri %50 oranında azalmış ve Yunanistan'ın dış borcu artmıştır. Oysa yaşanan krizden çok büyük ekonomik güç olanlar etkilenmemiş, tam tersine karlarını arttırarak çıkmışlardır. On altı Yunan bankası 1921 yılı içindeki karlarını %60 oranında, Ulusal Banka (Ethniki Trapeza) altın ve döviz rezervini 494 milyon drahmi dolayında arttırmıştır. Dolayısıyla koşullar, işçi grevlerini tetiklemişlerdir. 1921 yılı içinde 40 bin işçinin katılımıyla 50 büyük grev yaşanmıştır[1020]. Anı kitaplarında Yunanistan'ın o günlerde yaşadığı güçlüklerin ipuçları görülebilmektedir. Örneğin Delta 24 Kasım (11 Kasım) 1921 tarihinde günlüğüne, "Önceki gün aniden elektrik işçileri ve demiryolu memurları grev yaptılar. Başkent ışıksız ve tramvaysız" notunu düşmüştür[1021].

Yunan Ordusu'ndaki bölünmüşlük, Sakarya Savaşı'nın yaşandığı günlerde de sürmüştür. 2. Kolordu Komutanı Prens Andreas, 15 Ağustos 1921'de 13. Tümen'in ileri karakollarını teftişe gittiğinde Venizelist bir subay olan

---

1017 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 253-258.

1018 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 2, s. 425-435;478-479.

1019 Çanakaris, **a.g.e.**, s. 362, 368.

1020 Psirukis, **a.g.e.**, s. 177-178.

1021 Delta, **a.g.e.**, s. 115.

Plastiras, kendisini Prens'e takdim etmekten çekinmiştir. Yine Prens Andreas 20 Ağustos 1921'de 9. Tümen Komutanı'na rastladığında, tümen komutanının arkasındaki kurmay heyetinden bazıları kendisini selamlamamak için uzaklaşmışlardır[1022].

Vasilikos'un anılarında bu bölünmüşlüğün örnekleri görülebilmektedir. Vasilikos Aralık 1921'de yedek subaylık sınavına girmeye karar verdiğinden, ancak Venizelist oldukları gerekçesiyle alayındakilerden bazılarının sınava girmelerinin engellenmek istendiğinden söz etmektedir. Bu arada sınava girmiş olan yedek subay adaylarının da çoğunluğu Venizelisttir. Sınava girdikleri gün Agios Eleftherios Yortusu olması sebebiyle coşmuşlar ve "Venizelos Marşı"nı söylemişlerdir. Vasilikos da, 27 Aralık (14 Aralık) 1921'e tekabül eden o gün, "Kral ajanlarının terörüne dair" bir söylemde bulunmuştur. Vasilikos sınavı kazanmış, ancak davranışlarından dolayı sorgulanmış, kendisine ve aynı görüşteki arkadaşlarına yedek subaylık için uygun olmadıkları bildirilmiştir. Vasilikos'un günlüğündeki, "Bizi Alay Komutanı Kotis teftiş etti ki... Venizelistlerin amansız takipçisidir" ve "Yedek subaylık için hiçbir iştahım olmamasına rağmen, bu haksızlık ve hak ettiğimizin engellenmesi beni derinden etkiledi" cümleleri çarpıcıdır[1023].

Triantafillidis günlüğüne, 1921 Kasım'ında Afyon Bölgesi'ndeki birlikleri teftiş eden Veliaht Georgios'un, Sinan Paşa Köyü'nde piyade erlerinin "Terhis! Terhis!" nidalarıyla karşılandığı notunu düşmüştür[1024]. Gonatas ise, askerlerin maneviyatını yükseltmeye çalıştıklarını, ancak gayretlerin boşa gittiğini ifade etmiştir. Gonatas 1921 yılı sonunda Anadolu Cephesi'ndeki durumu, "Atinalı hanımların askerler için hazırladıkları yünlüler cepheye ulaşmadılar. Halbuki yağmur, kar, sis ve soğuk var. Drahmi sürekli düşüyor. İlk başlarda bir drahmiye 15 kuruş karşı geliyorken, şimdi 6 kuruş karşı geliyor. Bu da asker ve subayların maaşlarını yetersiz kılıyor" sözleriyle anlatmış ve 23 Aralık (10 Aralık) 1921'de bir Türk uçağı tarafından Yunan askerlerine atılan bildiriden söz etmiştir. Bu bildiride, "Anadolu'da ne işiniz var. Sizi buraya bir takım kapitalistler getirdiler. Onlar savaştan yararlanarak zenginleşiyorlar. Subaylarsa nişanlara sahip oluyorlar. Oysa siz, anne ve kızkardeşleriniz köylerinizde açken, kanınızı döküyorsunuz. Savaşın sona ermesi için bir tek yol var. Bize

1022 Hüseyin Işık, "Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk ve Yunan Orduları Personelinin Moral ve Disiplin Yönünden Karşılaştırılması", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Cilt: 107, Sayı: 314, 1988, s. 42.

1023 Vasilikos, **a.g.e.**, s. 127-147.

1024 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 2, s. 463.

sığının. Biz sizin ihtiyaçlarınızı karşılayacağız ve savaş bittiğinde vatanınıza gönderileceksiniz" denilmiştir. Gonatas bu tip bildirilerin pek yankı bulmadıklarını, ancak sinsice komünizm propagandası yapıldığını kaydetmektedir. "1921 yılı sona eriyor. Yunan ihtilalinin üzerinden yüz yıl geçti... Ankara'nın önüne kadar ulaştık. Kan, para ve gücümüzü harcadık. Bazı şeylerin yokluğunu çektik. Duygulandık, umutlandık ve hayal kırıklığına uğradık. Şu ana kadar da pozitif herhengi bir gelişme yok. Belki de, bunların boşa gittiği ortaya çıkacaktır. Türkler Misakı Milli'yle topraklarından son yabancı asker gitmediği, devlet olarak tam bağımsızlıklarını elde etmedikleri, şehir ve köylerdeki yıkımların, yağmalanan sürülerinin, yünlerinin ve diğer şeylerin tazminatını almadıkları takdirde barış imzalamayacaklarını ima ediyorlar. Bu durumda, hemen ve tatmin edici bir barışın söz konusu olabileceği konusunda nasıl iyimser olabiliriz? " diyen Gonatas, 1921 yılı sonunda Yunan askerinin içinde bulunduğu umutsuzluğu dile getirmektedir[1025].

Anadolu Harekatı'nda suçlu bulunanların yargılanması aşamasında tanık olarak dinlenmiş olan Binbaşı Panagakos'un ifadesi de, Gonatas'ın kaydettikleriyle paralellik göstermektedir. Panagakos Sakarya Savaşı sırasında Yunan askerinin aşırı yorulduğundan ve asker üzerinde komünizmin negatif etkilerinden söz etmiştir. Uşak ve Manisa'da yapılan sorgulamalardan, Uşak'ta cephede de uzantıları olan ve cepheye bazı gazetelerle bildirileri nakleden bir komünizm merkezi tespit edilmiştir. Sol bir yayın olan "Rizospastis Gazetesi" orduda yasaklanmış, buna rağmen bazıları tarafından diğer gazetelere sarılarak cepheye ulaştırılmıştır. Sol yayınlar karakollarda ve özellikle telgrafçılar arasında yayılmış, gerileyen birlikler arasındaki komünistlerin bazı provakatif eylemleri ortaya çıkmıştır. Panagakos ifadesinde bunların silahlarını bıraktıklarından ve "Yaşasın Kemal!" diye bağırdıklarından söz etmiştir[1026].

Konuyu değerlendiren Spiridonos, bu ideolojinin tırmanma sebebini silah altındakilerin uzun yıllardan beri evlerinden uzak olmalarına ve Yunanistan'daki yaşam koşullarının zorlaştığına bağlamakta ve hareketin Moskova'nın Yunanistan Komünist Partisi'ne verdiği direktiflerle oluştuğuna dikkat çekmektedir[1027]. Batı Anadolu'nun işgali, Yunanistan Komünist Partisi tarafından başından beri eleştirilmiştir. Balkan Komünist Federasyonu ile birlikte Yunanistan'da ve cephede savaşa karşı aktif mücadele yürütme kararı almış olan Yunanistan Komünist Partisi, 1921 yılının Mayıs'ında bu

1025 Gonatas, a.g.e., s. 184-187.

1026 Vasilikos, a.g.e., s. 332-333.

1027 Spiridonos, a.g.e., s. 224.

doğrultuda üç kişilik özel bir komite oluşturmuştur. Cephedeki Komünist Askerler Merkez Komitesi. Komitenin asıl amacı, Anadolu'daki Yunan askerleri arasında savaşa karşı aktif bir muhalefet gücü yaratmak ve bu doğrultuda, ordu içinde zaten varolan hoşnutsuzluğu güçlü bir emre itaatsizlik kampanyasına dönüştürmektir. Kaldı ki bir takım gelişmeler bunun ön koşullarını hazırlamışlardır.

Mart 1921'de Yunanistan demiryolu işçileri daha iyi ücret ve iş güvencesi için grev başlatmışlar, ancak Yunan Hükümeti askeri durumu bahane ederek bunu yasaklamıştır. Karara uymayan işçiler tutuklanmış ve suçlu görülen 300 kadarı ceza mahiyetinde Anadolu'ya sevk edilmişlerdir. Anadolu cephesindeki demiryollarının düzenlenmesi ve Yunan Ordusu'nun ilerlemesi için uygun hale getirilmesi işinden sorumlu tutulan bu 300 demiryolu işçisinin önemli bir kısmı Komünist Partisi üyesi olup, savaş aleyhtarıdır. Kapsis, Gunaris Hükümeti için Batı Anadolu'nun Yunanistan'ın Sibirya'sı olduğunu ve demiryolu işçilerinin bu bölgeye gönderilmelerinin sürgün anlamına geldiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla işçilerden komünist olmayanlar da sürgün cezasını alır almaz olmuşlar ve tepkilerini "Kahrolsun Savaş!" sloganıyla ortaya koymuşlardır.

Yunanistan Komünist Partisi Genel Sekreteri E. Stavridis, "Hükümetin bu önlemleri sayesinde cephenin kötüleşmesine şaşmamalıdır. Cephedeki 300 demiryolu çalışanı, komünist gruplar arasında sadece iyi bir bağlantı olmak ve gazeteyle broşür gibi propaganda malzemelerini taşımakla kalmadılar. Ayrıca firarilerin ve komünistlerin yolculuklarına yardım ettiler. Öyle ki, Anadolu Ordusu 60 bin firariye sahip bir noktaya ulaştı. Firarilerin çoğu, komünist denizcilerin bulunduğu bir takım gemilerle Yunanistan'a gönderilmiştir. Komünistlere en büyük hizmeti veren, komünist bir doktor ve birkaç hemşirenin hizmet verdiği 'Elsi' gemisi olmuştur" diyerek, konuyla ilgili detaylı diyebileceğimiz bilgiler aktarmıştır. Kapsis Anadolu'daki Yunan Ordusu'na ilk firar mesajını verenlerin, 41. Alay'a mensup iki komünist çavuş olduklarını iddia etmekte[1028], ancak Yunan Hükümeti'nin firarları durdurmak konusunda kesin önlemler almayarak, askeri mahkemeler ve infaz birimleri oluşturulmayışını da eksiklik olarak yorumlamaktadır[1029].

Milliyetçi Helenler komünizmin ivme kazanmasını, Yunanistan'ın felaketindeki başlıca etkenler arasında saymaktadırlar. Yunanistan Komünist

---

1028 Kapsis, Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar], s. 224-226.

1029 A.e., s. 132-133.

Partisi Yunanistan içinde de savaş karşıtı kampanyasına hız verince, 1922 yılının yaz aylarında bütün Merkez Komitesi ve bazı üyeleri vatan hainliğiyle suçlanarak yargılanmışlardır[1030]. Kordatos buna ilişkin savunmasında, kendilerine Rizospastis'te yayınlanan makalelerle askerleri firara sevk etme suçunun yöneltildiğini, oysa tutuklananlardan bir ikisi dışında diğerlerinin Rizospastis'te yazmadıkları gibi, Rizospastis sütunlarında askerleri firara sevk edecek yazılara yer verilmediğini ifade etmektedir. Yargıya intikal etmiş Rizospastis yaprakları küçüktür ve kopyadır. Kordatos bunları Kemalistlerin çoğalttıklarını iddia etmektedir. Ancak yine de itirazları kabul edilmemiştir.

Başbakan Gunaris varolan koşullarda, 5 Şubat (23 Ocak) 1922'de ordudan askeri durumla ilgili görüş talep etmiştir. 8 Şubat (26 Ocak) 1922 tarihli telgrafı kanalıyla Papulas askerin maneviyatının iyi olmakla beraber, artık Türklerin sayısal üstünlüğe sahip olduklarını, maddi desteğin ve savaş malzemeleri ihtiyacının acil olduğunu bildirmiştir. Sevr çizgisine çekilmeyi reddetmekle birlikte, ordunun hemen takviye edilmediği takdirde Anadolu'nun boşaltılması gerektiğini vurgulamıştır.

Bunun akabinde Gunaris uzun bir nota hazırlayarak, 23 Şubat (10 Şubat)'ta Lord Curzon'a sunmuştur. Bu notada Yunan Devleti'nin ekonomisinin kötüleştiğini, Türk askerinin her yönden güçlendiğini dile getirmiş ve Yunanistan'ın ekonomik ve silah yönünden desteklenmediği takdirde Anadolu'dan çekilmek zorunda kalacağını söylemiştir. Bu durumda Anadolu'daki Hıristiyan nüfus terk edilmek zorunda kalınacaktı. Bu tehtidi sağlamlaştırmak için Anadolu Ordusu Kurmay Başkanı Pallis, Theotokis tarafından geriye çekilmenin nasıl yapılacağını tartışmak üzere Atina'ya çağrılmıştır.

21 Aralık (8 Aralık) 1921'de Amiral Pavlos Kunduriyotis'e yönelik suikast girişimi başarılı olmamış, ancak Ocak ve Şubat'ta terör tırmanma eğilimini sürdürmüştür. Şubat sonunda Venizelist bir yazar olan "Eleftheros Tipos (Özgür Basın)" Gazetesi Müdürü Andreas Kavafakis öldürülmüştür. Bu Liberallerin sol kanadını tetiklemiş ve 25 Şubat (12 Şubat) 1922 tarihinde "Patrida" ve "Eleftheros Tipos" gazetelerinde "Demokratik Manifesto" isimli bir metin yayınlanmıştır[1031].

1030 Bülent Gökay, "Yunan Komünistleri Anadolu'daki Yunan İşgaline Karşı", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı: 103, Cilt: 18, 1992, s. 8.

1031 Haciantoniyu, **Mikra Asia – O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu – Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922, s. 259-260.**

Kordatos bu metnin hazırlanma süreciyle ilgili olarak, "Venizelistlerin Liberal Parti'si içinde de çalkantılar yaşanmıştır. Özellikle Papanastasiyu liderliğindeki Sosyologlar Grubu[1032] (Spiros Melas, Spiros Theodoropulos, Th. Petimezas, Periklis Karapanos, Vilaras ve diğerleri) harekete geçmiştir. Bunlar Antivenizelistlerin siyasetiyle ilgili tüm gerçeklerin ve Konstantin'in sorumluluklarının halka anlatılması gerektiğine, Demokratik Manifesto'nun hazırlanmasına ve Venizelist gazetelerde yayınlanmasına karar vermişlerdir" demektedir[1033].

Demokratik Manifesto metninde gelinen kritik noktada gerçeğin söylenmesi gerektiği, müttefiklerin Sevr'i uygulatma görevini Yunanistan'a verdikleri, ancak Türklerle beraber düşmanca tavırlar sergiledikleri söylenmekteydi. Kral Konstantin'in Yunanistan'a geri dönmesiyle müttefiklerin güveninin sarsıldığına ve bundan sonra ulusal felaketlerin başladığına değinilmekte, tersine Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti'nin Türkiye'nin tek temsilcisi haline geldiğine işaret edilmekteydi. Metinde Sevr Antlaşması'ndan vazgeçildiği, Yunanistan'ın yalnızlaştığı, hatta Anadolu'dan çekilmesinin talep edildiği ve Anadolu'yla Doğu Trakya'nın Türk egemenliğine geçmesinin istendiği ifade edilmekteydi. Oysa felaketin geldiği ve devam ettiği bir anda, Yunanistan'ın idarecileri gerçeği halktan gizlemişler, ulusal kurtuluş yerine Kral'ın şahsi çıkarlarına öncelik vermişlerdi. Bundan böyle ulusal çıkarlar gözetilmeliydi. Demokratik Manifesto'da "Demagojiler ve Bizans entrikaları bitmeli", "Anadolu'nun Sevr ile alınan parçalarının yeniden Türk egemenliğine geçmesi kabul edilemez" ve "Yunanistan'ın Trakya'da gerilemeyi kabul etmesinin sözü dahi edilemez" denilmekteydi. Demokratik Manifesto'yu kaleme almış olanlara göre müttefiklerin tam desteği gerekli olduğu için, Yunanistan rejimi müttefiklerin güvenecekleri bir şekle bürünmeliydi. Bu metin Yunan kamuoyunu etkilemiş[1034], yayınlanmasının akabinde metni imzalamış olan yedi kişi gözaltına alınmış ve üç yıl hapisle cezalandırılmışlardır.

Diğer taraftan Mart ayı başında Gunaris hükümeti güvenoyu alamayarak istifa etmiştir. Ancak Gunaris çoğunluğu elinde bulundurduğundan dolayı, başkasının liderliğinde yeni hükümet kurma girişimleri başarısız olmuştur. Yeni oluşturulan Gunaris hükümeti 18 Mart (5 Mart) 1922'de meclisten yeniden güvenoyu istemiş ve almıştır.

1032 Bkz. s. 78.

1033 Kordatos, **a.g.e.**, s. 561, 573.

1034 Vurnas, **İ Mikrasiatiki Katastrofi Ke To Kserizoma Tu Ellinismu [Anadolu Felaketi ve Helenlerin Yerlerinden Olmaları]**, s. 15-23.

22 Mart (9 Mart)'ta İngiliz, Fransız ve İtalyan Dışişleri Bakanları Paris Konferansı'nda bir araya gelmişler ve savaşan taraflara ateşkes önerisinde bulunmuşlardır. Her iki tarafın da koşulları kabul etmesi halinde, barış hazırlıklarına geçilecektir. Haciantoniyu müttefiklerin ateşkes önerisi ve Yunan Hükümeti'nin tutumuyla ilgili olarak, "[Yunan askerlerinin] Anadolu'dan çekilmesine karar verildiği halde, [Yunan Hükümeti] ateşkes şartlarını ve tüm barış sürecini kabul etmiştir. Diğer taraftan Türkiye, barış şartlarını öğrenmeden bağlanmak istememiştir" demektedir. Sevr Antlaşması değiştirilecek, Gelibolu'da müttefik askerleri bulundurulması haricinde tüm Trakya silahsızlandırılacak, İstanbul ve İzmir Türklere verilecek, ekonomik koşullar Türkiye için daha elverişli bir hale getirilecektir. Atina'da bu şartların öğrenilmesi, muhalefetin hükümete saldırması sonucunu doğurmuştur. Gunaris bu tasarıyı kabul etmemişse de, resmi olarak reddetmemiştir de. Yine Haciantoniyu'ya göre Yunan Hükümeti'ni içinde bulunduğu ikilemden kurtaran, "Mustafa Kemal Paşa'nın kabul edilemez koşullar ileri sürmesi olmuştur". Doğal olarak müttefiklerin arabuluculuk girişimlerinden sonuç alınamamıştır[1035].

Sakarya Savaşı'ndan sonra yaşanan ekonomik kriz nedeniyle, Yunan Ordusu'nun gerekli silahlarla donatılması işlemi tamamlanamamış, hatta askerlerin yeterli beslenmesi dahi sağlanamamıştır. Yunan Hükümeti Londra ve Paris'ten kredi temin edemeyince, 7 Nisan (25 Mart) 1922'de yayınlanan 2749 sayılı yasayla Yunan halkından kredi temin etmeye karar vermiştir. Ekonomi Bakanı Protopapadakis'in zekice ve özgün olduğu kadar sert, ama kurtarıcı önlemi sayesinde, banknotun ikiye bölünmesi yöntemiyle Yunan Devleti 1.600.000 drahmi sağlamıştır. Bu yasayla banknot sahipleri, yirmi yıl içinde ödenecek tahviller karşılığında devlete zorunlu olarak kredi vermişlerdir[1036].

10 Mayıs (27 Nisan)'da mecliste 161 milletvekilinin "evet" ve 160 milletvekilinin "hayır" dediği bir güvenoyu gerçekleştirilmiştir. Bundan iki gün sonra Gunaris hükümeti istifa etmiş ve yeni hükümeti kurma görevi Stratos'a verilmiştir. Ancak Stratos hükümeti 17 Mayıs (4 Mayıs)'ta güvenoyu alamayarak istifa etmiştir. Neticede 22 Mayıs (9 Mayıs) 1922'de Protopapadakis'in Başbakan ve Stratos'un İçişleri Bakanı olduğu bir koalisyon hükümeti kurulmuştur[1037].

1035 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 267-269.

1036 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]:2, 474-491.

1037 **A.e.**, s. 522-524.

Tam da hükümet bunalımlarının yaşandığı bu dönemde, İsveç pasaportu taşıyan ve Yunanistan Komünist Partisi sekreteriyle görüşmekle görevlendirilmiş olan bir Sovyet yetkili Yunanistan'ı ziyaret etmiştir. Yunan tarih kitapları bu gelişmeyi, o dönemde adı geçen partinin sekreteri Yannis Kordatos'tan[1038] alıntı yaparak aktarmaktadırlar. Bu yetkili Sovyet Rusya Dışişleri ve Savunma Bakanlıkları tarafından, Sovyetlerin Yunanistan'ı Anadolu çıkmazından kurtarmaya hazır olduklarını bildirmek üzere gönderilmiştir. Kordatos'un naklettiklerine göre Sovyet Rusya önce Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği maddi ve manevi desteği çekecek, ikinci olarak da Hıristiyanların yaşadığı Anadolu kıyı şeridinin otonom olması için tüm etkisini kullanacaktır. Sovyet Rusya'nın karşılık olarak talep ettiği, Yunanistan tarafından tanınmaktır. Kordatos bu teklif karşısında şaşırmış ve neden Sovyetlerin siyaset değişikliğine gittiklerini sormuştur. Bu soruya aldığı yanıt, Mustafa Kemal liderliğindeki Türk hareketinin özgürlükçü olduğu, bu sebeple destekledikleri, ancak önlerinde 2. Meşrutiyet Dönemi örneğinin durduğu olmuştur. 2. Meşrutiyet Dönemi'nde İttihat Terakki farklı bir söylemle yola çıkmış, lakin farklı bir siyaset uygulayarak Alman militarizminin etkisine girmiştir. Sovyet yetkili Mustafa Kemal Paşa'nın Fransızlarla anlaştığının kanıtlarının bulunduğuna, Türkiye'nin kurtulduğu anda yüzünü batıya döneceğine, burjuva sınıfının zayıf olduğundan hareketle Türkiye'nin Fransa ve İngiltere'den kredi almaksızın ayaklarının üzerinde duramayacağına dikkat çekmiştir. Geçmiş deneyimlere bakarak Sovyet Rusya azınlıkları Türkiye'deki özgürlük hareketlerinin kaynağı olarak görmekte ve basit bir duygusallıkla değil, gerçekçi sebeplerle Rumların Anadolu'da kalmasını istemektedir.

Kordatos Sovyet yetkiliye, hükümet yetkilileriyle kendisini bir araya getirme girişiminin problemli olabileceğini, keza partisinin küçük olması sebebiyle Yunanistan'ın siyasi hayatında aktif rol oynayamadığını ifade etmiştir. Ancak Sovyet yetkilinin dayatması üzerine Kordatos, o dönemde muhalefetin lideri olan Stratos ile görüşmüştür.

Kordatos Stratos'un kendisini büyük bir dikkatle dinledikten sonra, "Hemfikirim. Bu günlerde hükümet değişikliği olacak... Hükümet kuracak olursam, Dışişleri Bakanlığı dosyalarını inceledikten sonra, size haber vereceğim. Eğer İngiliz ve Fransızlardan büyük bir engelleme olmayacağına kanaat getirirsem, beni Rus yetkili ile bir araya getirmeniz için sizi arayacağım. Ancak Kartalis'in ağzını aramanızın iyi olacağını düşünüyorum. Belki hükümetin

1038 Bkz. s. 88.

niyetleri konusunda ağzından laf alırsınız" demiştir. Kartalis Gunaris'in siyaseti üzerinde etkili olan bakanlardan biridir. Kordatos Kartalis'i de ziyaret etmiş ve Sovyet yetkilinin Atina'da bulunduğunu söylemeden, Sovyet Rusya'nın arabulucu olabileceğini kendisine ima etmiştir. Ancak hemşehrisi olan Kartalis, babasının hatırına polise teslim etmediğini söyleyerek Kordatos'u azarlamıştır. Neticede Sovyet yetkilinin arabuluculuk teklifi dikkate alınmamıştır[1039].

Yunanistan'ın Anadolu'yu terk edeceği söylentilerinin ortaya çıkması üzerine İzmir'in ileri gelenleri, İzmir Metropoliti Hrisostomos'un liderliğinde 1921 yılı sonbaharında, Ege'de otonom bir devlet kurulmasına dönük bir etkinlik ortaya koymuşlardır. Veremis'e göre bu devletin Türk nüfusun rızasını nasıl alacağı, ya da Türk nüfus olmadan nasıl varolacağı hiçbir zaman açıklığa kavuşmamıştır[1040]. Triantafillidis ise bir takım sebeplerden dolayı, bu hareketin başarı şansının sıfır olduğunu düşünmektedir. Sakarya Savaşı'ndan sonra Yunan Ordusu, elverişsiz bir konumdadır. Kaldı ki böyle bir otonom devletin varolabilmesi için Sevr sınırlarının ve İzmir çevresinin güçlendirilmesi, Anadolu Rumlarından tümenler oluşturulması ve bunun için ekonomik imkanlar gereklidir. Askerlerin silahlandırılması ve eğitilmesi için paraya olduğu kadar, zamana da ihtiyaç vardır. Çabaların sonuç vermesi halinde en fazla altı tümen oluşturulması mümkündür ki, bu Ege Bölgesi'nin savunulması için yetersizdir.

1921 Ekim'inin sonlarına doğru Solomonidis, İoakimidis, Dulgeridis, Hariatis, Lambru ve Yüksek Komiserlik'in üst düzey memurlarından P. Evripeos, Doktor Ap. Psaltof'un da hazır bulunduğu bürosunda bir araya gelmişler ve Anadolu Rumlarının direnişi amacıyla Anadolu'yu Savunma [Mikrasiatiki Amina] adındaki gizli örgütün temellerini atmışlardır. Bununla ilgili olarak Anadolu kökenli milliyetçi bir yazar olan Kapsis, "Anadolu Harekatı bir sömürge savaşı değildi.... [Dolayısıyla] bu savaşı terk etme kararı, sadece bir hükümetin veya bir partinin hakkı olamazdı... Anadolulular Atina'nın niyetini hissettiler ve kaderlerini ellerine almaya karar verdiler. Anadolu'yu Savunma Örgütü'nü kurdular... Yunanistan'ın onları istememesi halinde otonom bir Helen devleti kurmaya hazırdılar" demektedir[1041]. Böyle bir örgütün temellerini atmış olanlar tarafından, Papulas'ın konuya sıcak baktığı bilinmektedir.

1039 Kordatos, **a.g.e.**, s. 566-568; Vurnas, **İ Mikrasiatiki Katastrofi Ke To Kserizoma Tu Ellinismu [Anadolu Felaketi ve Helenlerin Yerlerinden Olmaları]**, s. 24-28.

1040 Veremis, "Eleftherios Venizelos Ke İ Aksiomatiki [Eleftherios Venizelos ve Subaylar] 1909-1924", s. 570.

1041 Kapsis, **Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar]**, s. 136.

Triantafillidis Papulas'ın yaklaşımını, Yunan Hükümeti'nin gücünü kaybettiğinin ve Başkomutan'ın hükümete ve Kral'a karşı olan inancının sarsıldığının göstergesi olarak yorumlamaktadır.

23 Aralık (10 Aralık) 1921'de Papulas, İstanbul'daki aynı amaçlı örgütlenmenin temsilcilerini kabul etmiştir. Ziyaretine gelmiş olan heyet Papulas'a, Batı Anadolu'nun otonomisine dair tasarılarını anlatmıştır. 20 Şubat (7 Şubat) 1922'de görüşme tekrarlanmış ve Papulas'a hareketin sebeplerinin, ekonomik imkanlarının, faaliyet şeklinin ve İngiliz Hükümeti tarafından desteklenme ihtimallerinin anlatıldığı bir muhtıra sunulmuştur. Papulas ifade edilenlerin ciddi olduğunu düşünerek 23 Şubat (10 Şubat) 1922 tarihinde görüşmeler konusunda Yunan Hükümeti'ni bilgilendirmiş, ayrıca İstanbul'a konuyu araştırmak üzere yetkili göndermiştir. Papulas'ın İstanbul'a gönderdiği subaylar İzmir'e bir örgüt mensubuyla birlikte dönmüş ve İstanbul'la ilgili izlenimlerini Papulas'a aktarmışlardır[1042].

19 Mart (6 Mart) 1922'de Tenekidis bir muhtıra hazırlamış ve bu metin Yüksek Komiser'in onayına sunulmuştur. Steryadis tarafından onaylanmış olan metin, 21 Mart (8 Mart) 1922'de İngiltere, Fransa, İtalya Başbakanları, Amerika Başkanı ve ifade edilen ülkelerin Dışişleri Bakanlarına gönderilmiştir. Helen Anadolu'yu Savunma Yönetim Kurulu [İ Diyikusa Epitropi Tis Ellinikis Mikrasiatikis Aminis] tarafından imzalanmış olan bu metinde, cemaatin kaderi konusunda karar verilmeye çalışılan bu dönemde, büyük devletlerin bazı noktalara dikkat etmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Muhtırada Hıristiyan nüfusun Osmanlı rejimini katlanılamaz bulduğu ve bu rejimi yeni baştan yaşamaktansa Anadolu'yu terk etmeyi yeğleyeceği söylenmiş ve Helenlerin Osmanlı Devleti'ne atfettikleri suçlar sıralanmıştır. Bunlara, Ankara Antlaşması'nın akabinde Hıristiyanların Güney Anadolu'yu terk etmek zorunda kaldıkları ilav edilmiş ve "Sevr Antlaşması'nın 66. maddesiyle belirlenen bölgede Türkler azınlıktadırlar. 35 bin yerli Rum, bugün müttefiklerin himayesiyle İzmir'e çıkan Yunan Ordusu'na hizmet vermektedirler" denilmiştir. Yunan Ordusu'nun Anadolu'da düzeni sağladığı, ayrılmasının düzensizliği ve anarşiyi getireceği, Anadolu Rumlarının her zaman müttefiklere bağlı kaldıkları iddia edilmiştir. Muhtıranın sonunda, "Adaletinizden emin olarak kararınızı bekliyoruz" cümlesine yer verilmiştir.

1042 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]:2, 496-500.

İzmir'deki Anadolu'yu Savunma Örgütü mensupları, Anadolu'nun terk edileceğiyle ilgili söylentilerin artması üzerine Başbakan Gunaris, Meclis Başkanı Lomvardos, Liberal Parti Başkanı Daglis, Yenilikçi Parti [Metarrithmistiko Komma] Başkanı Stratos ve bağımsızların lideri konumundaki Bussios'a hitabettikleri bir telgraf göndermişlerdir. Bu telgrafta Anadolu Rumlarının üç yıl önce özgürlüğü tattıkları ve büyük devletlerin bugünlerdeki özgürlük ve hayat hakkını yok sayan davranışlarını acıyla izledikleri, Anadolu'yu Savunma Örgütü'nün "ulusun birliği ve dayanışması adına" Yunan Meclisi'ne terk edilmemeleri için yalvardığı ifade edilmiştir. 28 Mart (15 Mart) tarihli bu telgraftaki asıl önemli satırlar, Anadolu Rumlarının kritik olan bu saatlerde direnmeye karar verdikleri ve Yunan Ordusu'nu desteklemek konusunda her türlü fedakarlığı yapacaklarıyla ilgili olanlardır. Anadolu'yu Savunma Yönetim Kurulu Başkomutan Papulas'a da bir telgraf göndererek, "Özgürlük mücadelesinin devamını rica ettiklerini" bildirmiştir.

Bu gelişmelere paralel 31 Mart (18 Mart) 1922'de kuruldakiler, halka hitaben de bir duyuru hazılamışlar ve halktan olabildiğince moralli olmasını istemişlerdir. Bu duyuruda, "Helen Anadolu'yu Savunma Örgütü acını paylaşmakta ve kaderinle ilgili son acı haberlerin sebep olduğu haklı heyecanına katılmaktadır" denilmiş, Anadolu'yu Savunma Örgütü'nün Helen halkının sabrını ve yiğitliğini bildiği ve durumun kritikliğini gizlemediği ifade edilmiştir. Anadolu Rumlarına hitaben bu duyuruda, "Özgürlüğün tehlikededir!", "Yeniden boyunduruğa girmen söz konusu!", "Anadolu Halkı! Soğukkanlılığını ve ulusumuzun son zaferi için sarsılmaz inancını koru!", "Patriğimiz... Kutsal Fener'den... bu kritik saatlerde Tanrı'nın yardımını istemekte, ... mücadeleni desteklemek ve cesaretlendirmek için hayır dualarını göndermektedir" cümleleri yer almıştır. Toplumun her katmanından Helen milliyetçilerinin savaşmaya hazır olduklarının vurgulandığı ve Anadolu'yu Savunma Yönetim Kurulu olarak Psaltof, Tenekidis ve Dimas imzalarını taşıyan duyuru, "Yaşasın sarsılmaz özgürlüğün!" cümlesiyle noktalanmıştır.

21 Mart (8 Mart)'ta Papulas, hükümetin Anadolu'yu Savunma Örgütü'nün tasarılarını desteklememesi üzerine istifa etmiş, ancak istifası reddedilmiştir. Başbakan Gunaris 29 Mart (16 Mart) 1922'de Atina'da bulunan Papulas'tan, Anadolu'nun boşaltılmasıyla ilgili görüşlerini sormuştur. Papulas sunduğu raporunda, Yunanistan'ın bunca çabadan sonra Anadolu'yu terk edemeyeceğini, ancak bulunulan çıkmazdan dolayı bunun yapılması gerekiyorsa, kendisine Anadolu'da otonomi ilan etmesi için izin verilmesini istemiştir. Aynı dönemde Atina'da bulunan İstanbul'daki Milli Savunma [Ethniki Amina]

mensuplarının en aktiflerinden Siyotis de Gunaris'le görüşmüş ve kendisine İstanbul ve İzmir Rumlarının görüşlerini aktarmıştır. Aslında Gunaris ve Theotokis Anadolu'da otonom bir devlet kurulması düşüncesini gerçekçi bulmamakta ve ordunun yetersiz ekonomik imkanlarla Kemalistlere karşı koyamayacağını düşünmektedirler. Ayrıca otonom devlet kurulması düşüncesinin daha çok Venizelistlerce ifade edilmesi, Gunaris ve Theotokis'in ikna edilmesini güçleştirmektedir[1043]. İzmir'e dönmesi emredilmiş olan Papulas, bunu 5 Nisan (23 Mart) 1922'de gerçekleştirmiştir. İfade edildiğine göre İzmirliler tarafından coşkulu bir şekilde karşılanmış ve Anadolu'yu Savunma Örgütü mensuplarını Yunan Hükümeti'nin yaklaşımları konusunda bilgilendirmiştir.

Anadolu'yu Savunma Yönetim Kurulu 1922 Nisan'ında Atina'yı ziyaret etmiş ve 29 Nisan (16 Nisan)'da Başbakan Gunaris'in huzuruna çıkmıştır. Bu görüşmede Theotokis, Baltacis ve Protopapadakis de hazır bulunmuşlardır. Doktor Psaltof heyetin hangi sebeplerle Atina'ya geldiğinden ve amaçlarından söz etmiştir. Psaltof Yunan yetkililerine Anadolu Rumlarının korktuklarını söyleyerek, onlara güven verilmesi gerektiğini vurgulamış, Anadolu'yu Savunma üyelerinin siyasi amaçları olmadığının ve Yunan Hükümeti'nin yanında yer aldıklarının altını çizmiştir. Psaltof'un konuşmasından etkilenmiş olan Gunaris, siyasi ve askeri güçlükleri anlatmış ve "Yunan Hükümeti mücadeleye devam etmek konusunda kararlıdır. Ancak Anadolu halkı Yunan Hükümeti'ne maddi ve manevi yardımda bulunmalıdır" demiştir. 35 binin üzerinde Anadolu Rumunun Yunan Ordusu'nda savaştığını vurgulayan Haciapostolu, her türlü maddi imkanı sunacakları taahhüdünde bulunmuştur. Aynı heyet sonraki gün, o anda Atina'da bulunan Steryadis'le de görüşmüştür.

Meclis Başkanı Lomvardatos Anadolu'yu Savunma mensuplarına, hiçbir Yunanlının Anadolu Rumlarını terk edemeyeceğini ve kendisinin de meclis başkanı olarak üzerine düşen sorumluluğu yerine getireceğini söylemiştir. Aynı heyet Bussios'u ziyaret ettiğinde O'nun, "Mücadele Yunan Ordusu'nun Anadolu'dan uzaklaştırılmasıyla sona eremez. En azından Anadolu'daki Helen bölgesinin tam otonomisi sağlanmalıdır" diyen sözleriyle karşılaşmıştır. Stratos ise Yunan Ordusu'nun Anadolu'yu terk etmesinin, Rum nüfusun yok edilmesi anlamına geleceğini vurgulamıştır.

Anadolu'dan Atina'ya gelen heyet Liberal Parti Başkanı Daglis'i ve bir takım yabancı elçilikleri de ziyaret etmiştir. En nihayet Baltacis'in evinde

1043 Haciantoniyu, **Mikra Asia – O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu – Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 270-271.

Gunaris ve Protopapadakis ile görüşülmüş, görüşmenin neticesinde bir bildiri hazırlanmış ve bu bildiri 4 Mayıs (21 Nisan) 1922'de İzmir ve Atina'da aynı anda yayınlanmıştır. Bildiride Rumların talepleri olabildiğince üst düzeyde karşılanmadan Yunan Hükümeti'nin Anadolu topraklarını terk etmek görüşünde olmadığı, ancak Türk Ordusu'yla mücadele edebilmek için savaşçı sayısını arttırmak gerektiği söylenmiş ve Yunan Hükümeti'nin görüşlerinin Anadolu Rumlarınınkilerle örtüştüğünün altı çizilmiştir.

Anadolu'yu Savunma Örgütü'ne mensup olanlar, Sakarya Savaşı akabindeki gelişmelere bakarak bir takım kararlar almışlar, 18-50 yaş arasındaki Anadolu Rumlarının Yunan Ordusu saflarını sıklaştırmasını, Anadolu Rumlarının servetlerinin beşte birine el konulmasını, cemaatlere ait arazi varlıklarının, hatta kiliselerdeki bir takım dini gereçlerin satılmasını düşünmüşlerdir. Aggelomatis'in "Anadolu'yu Savunma Örgütü'nün ruhu" olarak nitelendirdiği Hrisostomos, "Özgürlüğümüzü savunmak için kanımızı da, kiliselerdeki altın ve gümüş değerli neyimiz varsa vermeliyiz. Biz şimdi bunları vermezsek, savaş ganimeti olarak Türklerin ellerine geçeceklerdir" demektedir. Zengin Helen tüccarlar bu amaç doğrultusunda muazzam servetler, hatta Ulusal Banka (Ethniki Trapeza)'nın sahip olduğu altınlardan bile fazlasını sunmakta, yurt dışındaki bankalarda bulunan yatırımlarını getirmekte ve Patrik Meletios hareketi benimsemektedir. Venizelos kendisiyle yazışan Meletios'a verdiği yanıtta, hareketin siyasi bir karaktere bürünmemesini, otonomiyi talep eden Anadolu halkının bir hareketi olarak ortaya çıkmasını, müttefiklerin ancak bu şekilde Anadolu'nun otonomisine yönelik bir hareketi kabul edebileceklerini söylemiştir[1044].

Anadolu Harekatı'yla ilgili milliyetçi söyleme sahip olan Yunanlı tarihçi ve yazarlar, Steryadis'in Anadolu'yu Savunma Örgütü'nün girişimlerinin önünü kestiğine ait pek çok anekdot anlatmakta ve bunun Papulas'ı yılgınlığa ittiğini ifade etmektedirler. Bu tip söyleme sahip olanlardan Aggelomatis, Papulas'ın yakın çevresine "Ne olacağını bilemem. Ancak kesin bir şey varsa, mücadelenin hergün yeni engellerle karşılaşacağıdır" dediğine işaret etmektedir.

Cepheyle ilgili gelişmeleri gazetelerden takip etmekte olan İstanbul'daki Milli Savunma mensubu subaylar, Yüksek Komiser Triantafillakos'u ziyaret ederek, görev üstlenmeye hazır olduklarının hükümete bildirilmesini talep etmişlerdir. Görev talep eden subaylar arasında General İoannu, Kalomenopulos ve Epam. Zimvrakakis de vardır. Ancak bu dönemde Atina'da bulunan

---

1044 Kapsis, **Hamenes Patrides** [Yitik Vatanlar], s. 190.

Steryadis, bu subayların orduya dönmeleri halinde hükümet ve rejimin maruz kalacağı tehlikelerden söz etmiştir. Spiridonos bu konuya farklı bir açıdan yaklaşmakta ve Sakarya Savaşı'nın cereyan ettiği dönemde İstanbul'daki Venizelist subayların yazılarının ve Kral karşıtı söyleme sahip İstanbul Rum basınına ait bir takım gazetelerin, Kemalistlerce Yunan askerlerine ulaştırıldığını ifade etmektedir. Dolayısıyla Yunan Hükümeti bu subayların Atina'ya gelmelerini, haklarında tahkikat yapıldıktan sonra cepheye gönderilebileceklerini düşünmüş ve bu şekilde söz konusu subayların cepheye katılımları önlenmiştir[1045].

Anadolu'yu Savunma Örgütü Papulas'ın liderliğini talep etmiştir ki, Anadolu'daki Yunan yenilgisinden sorumlu tutulanların yargılanma sürecindeki ifadesinde Papulas da, bu otonom devletin İtilaf Devletleri'nce desteklenece̊ine inandığını, Patrikhane'den bunun işaretlerini aldığını, İzmir'deki Rum olmayan diğer Hıristiyan nüfusun ve hatta Çerkezlerin otonomi çözümünü destekleyeceklerine inandığını beyan etmiştir[1046]. Ancak yine de Papulas'ın hükümetten onay almaksızın böyle bir hareketin liderliğini üstlenmesi mümkün değildir ve Yunan tarihçilerinin iddialarına göre, Anadolu Rumlarını kurtarma çabalarının engellenmesine dayanamayarak 25 Mayıs (12 Mayıs) 1922'de yeniden istifasını sunmuştur. İstifa dilekçesinde Papulas son yaşadıklarından dolayı sarsıldığını, kararından dönmeyeceğini ifade etmiştir. Yunan Hükümeti'nin Sakarya Savaşı'nın hemen akabinde ve 1922 Mayıs ayı içerisinde Dusmanis'le görüşmeleri olmuş ve Dusmanis başkomutanlığa Polimenakos'u önermişse de, neticede Papulas'ın yerine Hacianestis'in atanmasına karar verilmiştir[1047].

Bu istifa üzerine Harbiye Bakanı Theotokis, 3 Haziran (21 Mayıs)'da hükümet adına gönderdiği telgrafla, Papulas'ın hizmetlerine karşı duydukları minneti ve istifasından dolayı üzüntülerini bildirmiştir. Papulas'ın istifa haberi halktan önce gizlenmiş, duyulması Yunan Ordusu'nda büyük üzüntüye, Anadolu Rumlarında ise heyecan ve umutsuzluğa sebep olmuştur. Papulas Anadolululara veda ettiği 9 Haziran (27 Mayıs) 1922 tarihli bildirisinde, zor olan görevi esnasında her zaman kendisine destek vermiş olan Anadolu halkına teşekkür etmiş ve "Helen halkının olağanüstü fedakarlıklarının hızlı bir şekilde ödüllendirileceğine duyduğu inancı" beyan etmiştir. Aggelomatis Papulas'ın Anadolu'dan ayrılışını son derece dramatik ifadelerle anlatmakta

1045 Spiridonos, a.g.e., s. 225-226.

1046 Vasilikos, a.g.e., s. 242-243.

1047 Dusmanis, a.g.e., s. 262-267.

ve O'nun Anadolu'yu Savunma Örgütü mensuplarından birine, "Tanrı Anadolu'yu kurtarsın" dediğini iddia etmektedir. Gemiyle İzmir'den ayrılacağı esnada, içlerinde Ermeni heyetinin de bulunduğu pek çok İzmirli rıhtımda toplanmışlardır. Aggelomatis'e göre Papulas'ı yolcu edenlerin görüşü, "O anda Anadolu'nun toprağa verildiğidir"[1048]. Büyük Taarruz sonrası gelişmelerin anlatıldığı bölümde de, Helen milliyetçisi tarihçi ve yazarların Ermenilere atıfta bulundukları ve böylelikle Helen-Ermeni kardeşliğinin altını çizdikleri görülecektir. Bunun nedeni, Yunanlıların Ermenileri doğal müttefikleri saymalarıdır. Venizelos'un da çevresine, Türklere karşı Ermenilerin dostluğuna ihtiyaçları olduğunu telkin ettiği görülmüştür. Bu siyaset sonuç vermiş, kiliselerde düzenlenen ortak ayinlerde birlikte hareket edileceğine dair yeminler edilmiş, bazı Ermeniler Yunan Ordusu'na gönüllü olarak katılmışlardır[1049].

Hacianestis başkomutanlığı üstlendiği 5 Haziran (23 Mayıs) 1922 tarihinde 59 yaşındadır. 1909 Gudi Darbesi'ne tahammül edemeyerek istifa etmiş ve 1912-1913 Balkan Savaşı esnasında yeniden göreve çağrılmıştır. Savaşta kurmay subay olarak hizmet vermiş ve 1913'te Askeri Akademi (Sholi Ton Evelpidon)'ye müdür olarak atanmıştır. 1915'te Drama'daki 5. Tümen'in komutanlığını üstlenmiş, ancak daha sonra bu görevden uzaklaştırılarak açığa alınmıştır. İsviçre'de köşesine çekilmişken, 1921 yılı sonunda korgeneralliğe yükseltilmiştir. 1922 Mart'ında Atina'ya dönmüş ve sonraki ay içinde Trakya'daki ordunun komutanlığına getirilmiştir. Bu göreve atandığında Trakya'daki kuvvetlerin yetersiz olduklarını ve özellikle çetecilerle mücadele edebilmek için bunların güçlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Hacianestis Anadolu'daki kuvvetlerin geriye çekilmesi halinde, Trakya için gerekli olan kuvvetlerin sağlanabileceği inancındadır. Gunaris Hacianestis'e başkomutanlığı önerdiğinde, Anadolu cephesindeki kuvvetleri geri çekmek ve Trakya'daki kuvvetleri de elinde bulundurmak koşuluyla görevi kabul etmiştir.

Başkomutanlığı üstlenmiş olan Hacianestis, Anadolu Ordusu Kurmay Başkanı Pallis ve Kurmay Başkan Yardımcısı Sariyannis'i görevden alarak, Pallis'in yerine 2. Tümen Komutanı Valettas'ı ve Sariyannis'in yerine de Albay Pasaris'i atamıştır. Hacianestis 3. Kolordu Komutanı Polimenakos'u da görevden alarak, yerine 10. Tümen Komutanı Petros Sumilas'ı getirmiştir. Tümen ve kolordu komutanlıklarında başka değişikliklere de gitmiş ve 8 Haziran (26 Mayıs)'dan itibaren on beş gün boyunca tüm cepheyi teftiş etmiştir.

1048 Aggelomatis, a.g.e., s. 127-159.

1049 Özel, "Ermenilerin ve Yabancıların Gözüyle Türk-Ermeni İlişkileri ve Ermeni Sorununa Bakış", s. 208.

Yunanlı tarihçiler Hacianestis'in mizacını tanımlarken, O'nun teorik bilgiye vakıf ve aktif, ancak savaş esnasında ordu yönetecek yeteneğe sahip olmadığını, bunun en iyi göstergesinin de Büyük Taarruz'u idare şeklinin olduğunu belirtmektedirler. Hacianestis kendine özgü ve huysuz olarak tanınmakta, bu sebeple ordudaki üst rütbelilere güven telkin edememektedir. Kordatos Hacianestis'in atandığının işitilmesinin, ilk günden itibaren askerlerde nefret uyandırdığına işaret etmektedir[1050]. Yunanlıların Anadolu'daki hezimetinden sorumlu tutulanların yargılanması aşamasında tanık olarak dinlenmiş olan Kimisis, Hacianestis'in daha gelmeden Anadolu'yu boşaltacağı söylentisinin yayıldığını ve 200 bin kişilik bir orduyu yönetebileceğine inanılmadığını, bu sebeple de başkomutanlığa atanmasının askerler tarafından hoş karşılanmadığını ifade etmektedir. Hacianestis'in ordu birliklerini teftiş ederken askeri kutlamadığına, bu sebeple antipati uyandırdığına değinen Kimisis'e göre Hacianestis, etrafında olup bitenlere karşı da ilgisizdir[1051].

Hacianestis başkomutanlığı üstlenirken orduyu geri çekmeyi bir ön koşul olarak ileri sürdüğü halde, hükümetin bir takım bocalamalarına dahil olmuştur. Anadolu Cephesi'ni teftişi esnasında duyduğu cephenin dayanıklılığıyla ilgili söylenenlerden de etkilenmiş olarak, geri çekilme işleminin incelenmesi görevini bir takım heyetlere devretmiştir. 1922 Haziran ayı içerisinde ulaşım yollarını tahrip ederek çekilinmesi halinde yeni bir savunma hattının düzenlenmesi söz konusu olabilecekken ve dosyaların incelenmesiyle Türk Ordusu'nun güçlendiği görülebilecekken bunları yapmamış, tam tersine Yunan tarihçiliğinde "ölümcül bir hata" olarak nitelendirilen, Afyon'dan Trakya'ya kuvvet aktarımına gitmiştir.

Triantafillidis bu dönemde görevde bulunan Koalisyon Hükümeti'nin hayalci siyasetlere devam ettiğine, Harbiye ve Dışişleri Bakanlıklarının Theotokis ve Baltacis tarafından üstlenildiğine dikkat çekmektedir. Başarısız siyasetin asıl sorumlusu durumundaki Gunaris Adalet Bakanlığı'nı üstlenmiş, aslında hükümetin gerçek lideri olma durumunu sürdürmüş ve Protopapadakis'in başbakanlığı görünürde kalmıştır. Koalisyon Hükümeti yeni ve gerçekçi bir siyaset uygulayacak yerde, İstanbul'un işgal edilmesi ve Anadolu'da Yunan işgali altındaki bölgede otonomi ilan edilmesi gibi planlara baş vurmuştur. Yunan Ordusu o dönemde Afyon'dan Konya'ya kadar olan bölgenin üzerinde uçabilecek ve Türklerin hareketlerini gözleyebilecek 2-3 yeni uçak alımına

1050 Kordatos, a.g.e., s. 571.

1051 Vasilikos, a.g.e., s. 248-250.

gidememiştir. Tam tersine Trakya'da savaşa hazır bir ordu kurmak için büyük masraflar yapılmış ve 9732 kişilik Türk gücünün geri püskürtülmesi halinde İstanbul'a doğru ilerlenilebileceğine inanılmıştır. İlerleyen Yunan kuvvetlerinin, müttefik güçleriyle karşı karşıya gelebilecekleri hiç düşünülmemiştir. Oysa 9704 kişilik Fransız, 5000 kişilik İngiliz ve 1950 kişilik İtalyan gücü de söz konusudur.

23 Temmuz (10 Temmuz)'da Başkomutan Hacianestis büyük bir gizlilik içinde Pire'nin Keraçini mevkiine gelmiş ve orada Averof Zırhlısı'nın içinde Başbakan ve Harbiye Bakanı'yla bir araya gelerek, İstanbul'a doğru yapılması düşünülen harekatın detaylarını görüşmüşlerdir. Görüşmeler neticesinde harekatın başlama tarihi olarak 29 Temmuz (16 Temmuz) belirlenmiştir. Başkomutan buradan Tekirdağ'a hareket etmiştir.

Ancak 28 Temmuz (15 Temmuz)'da İstanbul'daki Yüksek Komiser Simopulos son derece acil bir telgrafla, Fransız komutanla bir araya geldiğindeki izlenimlerini aktarmıştır. Simopulos'un aktardığı bilgilere bakılacak olursa Fransız komutan, büyük bir mantıksızlık olarak değerlendirdiği İstanbul'un işgaline yönelik bu harekatı geri püskürtecek tüm önlemleri almıştır. Sonucun Yunanistan için kötü olacağını da düşünmekte ve tüm müttefik kuvvetlerinin komutanı olarak kendisine karşı koymasının emredildiğini beyan etmektedir. Fransız komutana göre Yunan Hükümeti, Yunanistan'da olabilecek iç gelişmeleri ve İstanbul Rumlarının akibetini iyi hesaplayamamıştır. Simopulos aynı telgrafı vasıtasıyla bir İngiliz birliğinin, Fransızların emrine verildiği bilgisini de aktarmıştır.

Aynı günlerde Paris'teki Yunan maslahatgüzarı Metaksas da Yunan Hükümeti'ne gönderdiği telgrafıyla, müttefiklerin hatta silahla karşı koymayı düşündüklerini ve şimdiden, İstanbul'un Yunan kuvvetleri tarafından işgaline yönelik harekatın iptalini emrettiklerini bildirmiştir. 31 Temmuz (18 Temmuz)'da Atina'da bulunan Fransız maslahatgüzarı ise, İtalyan ve İngiliz meslektaşları adına da olmak üzere Yunan Hükümeti'ne bir nota sunarak, Müttefik Ordusu Komutanı'na işgalleri altındaki bölgedeki her türlü askeri hareketin geri püskürtülmesi emrinin verildiğini duyurmuştur.

31 Temmuz'u 1 Ağustos'a (18 Temmuz'u 19 Temmuz'a) bağlayan gece, Yunan Hükümeti Yüksek Komiser Simopulos ve Başkomutan Hacianestis'e gönderdiği telgrafı vasıtasıyla, harekat hazırlıklarının ertelenmesini emretmiştir. Benzer şekilde 3 Ağustos (21 Temmuz)'ta Atina'daki İngiliz, Fransız ve İtalyan maslahatgüzarlarına, İstanbul'un işgaline yönelik harekatın iptal

edildiği bildirilmiştir. Hükümet beyanında, İstanbul'a doğru gerçekleştirilmesi düşünülen bu harekatın amacının olabildiğince çabuk barışı gerçekleştirmek olduğuna işaret etmiş ve "Kesin barışa ulaşmadaki her türlü gecikme, Hıristiyanlar için yeni felaketlere sebep olmakta, katlanılamaz durumu ebedileştirmekte ve ... barışla ilgili tüm tarafların sorumluluğunu arttırmaktadır" vurgusunu yapmıştır. 8 Ağustos (16 Temmuz)'ta Başkomutan Hacianestis yeniden İzmir'e gelmiştir.

Şunu da ilave etmeliyiz ki Haciantoniyu gibi bazı Yunanlı tarihçi ve yazarlar, İstanbul'un işgaline yönelik harekatın iptalini hükümetin cesaretsizliği ve kararsızlığı olarak yorumlamışlardır. Haciantoniyu bunu, "... Müttefikler adice davranıyorlardı. Ancak Atina'dakilerin de yiğitçe davrandıkları söylenemez. Nitekim müttefiklerle sürtüşmeyi göze alamamışlardır" ifadeleriyle yansıtmıştır. Diğer taraftan Spiridonos olayları bir Yunanlı subayın gözünden değerlendirerek, "İngiltere yoğun bir şekilde İstanbul Harekatı'ndan vaz geçirmeye çalışmış, bu ordunun maneviyatını olumsuz yönde etkilemiş ve askerler olanları boş fedakarlıklar olarak değerlendirmeye başlamışlardır" demiştir[1052]. Triantafillidis ise, harekatın başarı şansının olmadığına işaret etmiştir. Pasaris Anadolu'daki felaketten sorumlu tutulanların yargılandığı mahkemede Anadolu'dan Trakya'ya on bir tabur, toplam 13 bin askerin gönderildiğini, topçularla birlikte bu rakamın 15.400'e ulaştığını ifade etmiştir[1053]. Pasaris gibi Triantafillidis de, bunun Anadolu Cephesi'ni zayıflattığı inancındadır[1054].

30 Temmuz (17 Temmuz) 1922'de İzmir'de Yunan Hükümeti ve Yüksek Komiser Steryadis'in öncülüğünde, Batı Anadolu'nun otonomisine yönelik bir miting gerçekleştirilmiştir. Ancak öncesinde Anadolu'yu Savunma Örgütü'nün girişimlerinin desteklenmemiş olması sebebiyle, Steryadis'in miting çağrısı yeterince yankı bulmamıştır. Haciantoniyu'nun iddiasına göre Steryadis, Papulas'ın görevden alınmasının akabinde otonomiden yana tavır almıştır. Haciantoniyu bu otonom devleti, "Padişaha bağlı ve aslında İngiliz mandası olacak, ne Helen, ne de Hıristiyan ama Anadolulu bir karakter taşıyacak, aynı oranda Müslümanlara da yer verilecek bir devlet" olarak tanımlamıştır[1055].

1052 Spiridonos, **a.g.e.**, s. 214.

1053 Vasilikos, **a.g.e.**, s. 252-254.

1054 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]:2, 525-535.

1055 Haciantoniyu, **Mikra Asia – O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu – Özgürleştirme Mücadelesi]**

Ancak yoğun telkinlere rağmen İzmir Rum basını sadece resmi beyanatları yayınlamakla yetinmiştir. Her ne kadar mağazaları kapatmak zorunlu tutulmuşsa da, dükkan sahipleri ve diğer halk mitingin gerçekleştirileceği rıhtıma gitmemişlerdir. Bazı yollar emniyet güçleri tarafından kapatılarak, yayaların belli yolları kullanması sağlanmış ve dolayısıyla miting alanına zorla götürülenler olmuştur. Yüksek Komiserlik verdiği emirlerle bazı şehirlere ait az sayıda temsilciyi İzmir'e getirmeyi başarmış, ancak Türklerin katılımı son derece sınırlı kalmıştır. Anadolu'yu Savunma Örgütü mensuplarından çoğu mitingte bulunmamışlar, Metropolit Hrisostomos Foça'ya gitmiştir. Steryadis miting boyunca Hükümet Konağı'nda bulunmuş, görevli heyetler de buraya gelmişlerdir. Steryadis, "Hepiniz bu toprakların evlatlarısınız. Ancak dini ve siyasi maceralar, çoğu zaman sizi bölmüştür... Geçmişteki hatalar, gelecek için iyi birer ders olsunlar" diyerek sadece Helenlere değil, tüm Anadolululara seslenmeye çalışmıştır.

Bu başarısızlığının akabinde Steryadis, İngiliz Meclisi'ndeki Türklere karşı tavrından dolayı Lloyd George'a Helen ulusunun minnetini sunması amacını taşıyan, 13 Ağustos (31 Temmuz) tarihli ve nispeten kalabalık bir mitinge daha öncülük etmiştir. Ancak müttefikler ortak bir mesajla otonomi tasarılarına son noktayı koymuşlar ve Anadolu rejiminin bir barış antlaşmasıyla belirlenebileceğini bildirmişlerdir[1056]. Tüm bu gelişmeler Helenlerin, hezimetten önceki son çabalarıdır.

1919-1922, s. 283-285.

1056 Aggelomatis, a.g.e., s. 164-168.

Beşinci Bölüm

Anadolu Harekatı'ndan Anadolu Felaketi'ne

A. Büyük Taarruz ve Yunan Ordusu'nun Anadolu'dan Atılması

1. Büyük Taarruz ve Yunan Ordusu'nun Yenilgisinin Sebepleri

Sakarya Savaşı'nın akabinde Büyük Millet Meclisi Mustafa Kemal Paşa'ya 'Mareşallik' rütbesi ve 'Gazilik' unvanı vermiş, ancak Türk Ordusu'nun hemen taarruza geçmemesi, özellikle 'Başkomutanlık Yasası'nın uzatılması her defasında meclisteki muhalif grubun eleştirilerine sebep olmuştur. Neticede 20 Temmuz 1922 günü Başkomutanlık Yasası yeniden görüşüldüğünde, Mustafa Kemal Paşa'nın başkomutanlık yetkisinin süresiz olarak uzatılmasına karar verilmiştir.

Sakarya Savaşı'nın akabinde muhalif gruptan "... Aylar geçtiği halde ordu niçin saldırıya geçmiyor? Ne olursa olsun saldırıya geçmelidir! Hiç olmazsa dar, belli bir cephede bir saldırı yapılmalıdır ki, ordumuzun saldırı gücü olup olmadığı anlaşılsın!" sesleri yükselse de, Mustafa Kemal Paşa Türk Ordusu'nun hazırlığını iyice tamamlayarak genel ve sonuçlu bir saldırı düzenlenmesi görüşünde ısrar etmiş, bu doğrultuda Türk Ordusu eksikliklerini giderme yoluna gitmiştir.

Batı Cephesi'ndeki Türk kuvvetleri iki ordu şeklinde yapılandırılmış, 1. Ordu Komutanığı'na Ali İhsan Paşa, 2. Ordu Komutanlığı'na da Yakup Şevki Paşa atanmıştır. Ancak süreç içinde Ali İhsan Paşa görevden alınmış ve yerine Nurettin Paşa getirilmiştir[1057]. Türk Ordusu taarruzda kullanmak amacıyla ağır toplarının sayısını arttırmak ve süvari birliklerini kuvvetlendirmek gayreti içinde olmuştur.

Türk Ordusu Mustafa Kemal Paşa'nın deyimiyle "Büyük bir önemle dünya önünde vereceği sınava hazırlanırken", bir yandan da batı dünyasının ruh ve düşüncelerini ve bunlardan lehimize bir sonuç çıkarma ümidi olup olmadığını anlamak üzere önce Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey'i, ardından İçişleri Bakanı Ali Fethi (Okyar) Bey'i Avrupa'ya göndermiştir. Bu gelişmelere bakarak Stratigos, Mustafa Kemal Paşa'nın konferansın oybirliğiyle vereceği kararların oluşturduğu rejimi tehlikeye sokacağını gördüğünü, Türkler açısından uygun olmayan koşulları düzeltmenin tek yolunun bir askeri zafer kazanmak olduğunu idrak ettiğini ve Yunanlıların lehine gelişen durumu en azından dengelemek için sınırlı da olsa bir zafer gerektiğini anladığını iddia etmektedir. "Herhangi bir taarruzda başarı elde etmesi, O'nun için büyük bir kazanç olacaktı. Kaybetmesi durumunda koşullar çok az değişirdi. Çünkü Yunanlıların yeni bir taarruzu göğüsleyecek güç ve hevese sahip olmadıklarını ve hızlı bir barış istediklerini çok iyi biliyordu" diyen Stratigos, Mustafa Kemal Paşa'nın barış konferansına hazır olduğuna inanılmasını sağlarken, bir taraftan da taarruza hazırlandığına dikkat çekmektedir. Nihayet müttefiklerin Venedik'te toplanacak konferansa kimleri davet edeceklerini tartıştıkları ortamda, 26 Ağustos (13 Ağustos)'ta Türk taarruzu başlamış ve bu taarruz Mustafa Kemal Paşa'ya sadece istediği ve ümit ettiği başarıyı değil, her şeyi sunmuştur[1058].

Mustafa Kemal Paşa Türk Ordusu'nun ihtiyaç ve eksikliklerini tamamlamak üzere olduğu günlerde Büyük Taarruz kararını vermiş, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'yla görüştükten sonra Adapazarı ve İzmit yöresine yapacağı gezi için Ankara'dan ayrılmıştır. İstanbul'dan gelecek annesini karşılayacağını sebep göstererek Kocaeli Grubu'nu denetlemek amacıyla 11-12 Haziran gece yarısından sonra özel bir trenle Ankara'dan ayrılan Mustafa Kemal Paşa, Milli Savunma Bakanı Kazım (Özalp) Paşa'yı da beraberinde Sarıköy İstasyonu'na kadar götürmüş, buraya davet ettiği Cephe Komutanı İsmet Paşa'nın da katılımıyla yapılan görüşmede, genel taarruzun Ağustos sonlarında yapılabileceği

1057 İnönü, **Hatıralar,** Cilt: 1, s. 272-275.

1058 Stratigos, **a.g.e.,** s. 403.

anlaşılmıştır. Annesi ve Türk dostu Fransız edibi Claude Farrére ile de görüşmüş olan Mustafa Kemal Paşa, 24 Haziran'da Ankara'ya dönmüştür[1059].

Sakarya Savaşı'nın akabinde Yunan Ordusu, büyük ve kuvvetli bir grupla Afyon-Dumlupınar arasında bulunuyordu. Bir başka kuvvetli grubuyla da Eskişehir Bölgesi'ndeydi. Bu iki grup arasında yedek kuvvetleri vardı. Sağ yanını Menderes Bölgesi'nde bulundurduğu kuvvetleriyle, sol yanını da İznik Gölü kuzey ve güneyindeki kuvvetleriyle koruyordu. Yunan cephesinin Marmara'dan Menderes'e kadar ulaştığını söylemek mümkündür. Cephenin konumuna bakarak Triantafillidis, "Yunan Ordusu'nun 12 tümenlik kuvveti, 715 kilometreye ulaşan tüm cephenin korunması ve Türk taarruzlarının geri püskürtülmesi için yeterli değildi" yorumunu getirmektedir. Tümen birlikleri arasında boşluklar bulunduğuna, bu boşlukların Türk çetelerinin ve süvarilerinin girmesine olanak sağladığına da dikkat çeken Triantafillidis, ulaşım ve haberleşme ağındaki yetersizliklere de değinmektedir. Telefon hatları toprağın iki metre altından ve siperlerin iki kilometre uzağından geçmesi gerekirken bu önlem alınmamış ve savaş başladığında direklere bağlı olan hatlar Türk toplarının atışlarıyla birlikte kopmuşlardı. Demiryolu hatları cephenin 6-20 kilometre uzağından geçtiklerinden dolayı, geri çekilme anında demiryollarının korunmasında güçlük çekilmişti[1060].

Haciantoniyu ise Yunan Ordusu'nun o günkü koşullarına değindiğinde hastanelerin ve bazı depoların ateş hattına bitişik olduklarından, savunma hatlarının mükemmel olmadıklarından, dikenli tellerde dahi eksiklikler bulunduğundan ve Yunan Ordusu'nun Venedik'te toplanacak konferans sebebiyle çekilme planını uygulamaya sokmasa da, böyle bir planın hazırlandığını bilerek sarsıldığından söz etmektedir[1061].

Yunan Ordusu üç kolordu ve bir takım bağımsız birliklerden oluşmaktaydı. Üç Yunan kolordusunda on iki tümen bulunuyordu. Yunan Ordusu'nun bağımsız birlikleri de ayrıca üç tümene eşitti. İki ordu olarak yapılandırılmış Türk kuvvetleri on sekiz tümenden oluşmaktaydı. Bunun haricinde üç tümenlik bir süvari kolordusu ve ayrıca er sayıları daha az olan iki Türk süvari tümeni daha vardı. Kuruluşları farklı olan iki taraf orduları karşılaştırıldığında, insan ve tüfek güçlerinin hemen hemen birbirine denk oldukları görülmekteydi[1062].

1059 Mustafa Kemal'in Büyük Taarruz öncesinde İzmit-Adapazarı bölgesine gerçekleştirdiği gezi için, Bkz: Özel, **Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk**, s. 245-281; Gencer-Özel, **a.g.e.**, s. 189-190.

1060 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 2, s. 538-540.

1061 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 287-288.

1062 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: 2, s. 829; 849-851; 863-889.

İki taraf örgütlenmesindeki farklılık, Yunan tümenlerinin çok mevcutlu ve kuvvetli, Türk tümenlerininse onun yarısına veya üçte ikisine yakın bir kuvvette olmasından kaynaklanıyordu. Bununla ilgili olarak İsmet Paşa anılarında, küçük rütbedeyken Anadolu Harekatı'nda bulunmuş Yunan Generali Kondilis'in kendisine naklettiklerine yer vermektedir. Kondilis İsmet Paşa'ya, "Yunan Ordusu'nun teşkilatı gayet kuvvetli tümenlere, kolordulara dayanıyordu. Dolgun mevcutlu bu hantal birliklerin hareketi, sevk ve idaresi güç oluyordu. Özellikle herhangi bir yanlış hesaba dayanarak bir tümen yanlış bir istikamete, yanlış bir hedefe sevk olunursa hata çok ağır neticeler veriyor, yanlış bir hedefe sevk edilmiş ve başlangıçta muharebe için bir defa lüzumlu yerden ayrılmak gibi bir hata işlemişse, bilahare bunun farkına varılsa bile tamir etmek için çok zamana ihtiyaç oluyor ve ekseriya tamiri mümkün olmuyordu. Halbuki karşımızdaki Türk kıtaları az mevcutlu ve gayet çevik kıtalardı. Lüzum hasıl oldukça her tarafa kolaylıkla sevk ediliyorlardı. Nihayet bir tanesi yanlış bir istikamete sevk olunursa, mevcudu az olduğu için hem kayıp az oluyor, hem kaybedildiği anlaşıldığından itibaren süratle doğru bir yere getirmek mümkün oluyordu" demiştir[1063].

Türk İstiklal Harbi serisinin ilgili cildinde, taarruz öncesinde Türk ve Yunan ordularının mevcutları aşağıdaki gibi verilmektedir. Ancak şunu da ilave etmek gerekir ki, bilgiler değerlendirilirken Türk Ordusu'nun elindeki tüfek, makineli tüfek ve topların cinslerinin değişik ve bazı cins silahların cephanesinin çok az olduğunun unutulmaması gerekmektedir:

Tablo 5: Türk Kaynaklarına Göre, Büyük Taarruz Öncesinde Türk ve Yunan Ordularının Mevcutları[1064]

	Subay	Er	Tüfek	Makineli	
				Hf.	Ağ.
Türk Ordusu	8659	199.283[1065]	100.352	2025	839
Yunan Ordusu	6565	218.432	90.000	3139	1280

	Top	Kılıç	Uçak	Kamyon	Oto. Ve Ambulans
Türk Ordusu	323	5282	10	198	33
Yunan Ordusu	418	1280	50	4036	1776

1063 İnönü, **Hatıralar**, Cilt: 1, s. 286-287.

1064 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, VI. Kısım, 2. Kitap**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1968, s. 13.

1065 15 Ağustos 1922 tarihinde Batı Cephesi'nin genel kuvvesini veren tabloda, 1. Ordu yekunu olarak 106.851 erat kaydedilmiştir. **A.e.**, s. 316-317.

Kanellopulos Yunan Ordusu'nun Anadolu'daki yenilgisine ilişkin yazdığı kitapta, Yunan Ordusu'nun sahip olduğu istihbarata göre Türk kuvvetlerinin (ki İsmet Paşa'nın Grubu adıyla anmaktadır) 160.000 insanı aşmadığını kaydetmiştir. Kanellopulos ayrıca Türk kuvvetlerinin 96.000 tüfek, 5.000 kılıç ve 40'ı ağır olmak üzere 352 toptan, Yunan kuvvetlerininse 90.000 tüfek, 1.200 kılıç ve 48'i ağır olmak üzere 380 toptan oluştuğu bilgisini aktarmıştır[1066].

Haciantoniyu Yunan Ordusu'nun 220 bine ulaştığını kaydetmekle birlikte, bunların 80 bininin 2592 otomatik tüfek, 980 ağır makineli tüfek ve 264 topla savaşabilir Yunan kuvvetini teşkil ettiğini kaydetmiştir. Anadolu'daki ordu 1., 2. ve 3. olmak üzere üç kolordudan (4. Yunan Kolordusu Trakya'daydı), süvari tümeninden ve başkomutanlıktan oluşmaktaydı. Ancak dört kolordunun komutanlarından hiçbiri korgeneral rütbesinde olmayıp, hepsi de tümgenerallerdi. Tümen komutanlarınınsa sadece üçü tümgeneral, diğerleriyse albay rütbesindeydiler[1067]. Yunan Ordusu'nun sahip olduğu 50 Yunan uçağının 40'ı, bombardıman uçağı olarak da kullanilabilecek keşif uçaklarıydı[1068].

Yunan Genelkurmayı'nın hazırladığı tarih kitapları serisinde, Türk kuvvetleriyle asıl 1. ve 2. Yunan Kolorduları'nın mücadele ettikleri, 1. Yunan Kolordusu'nun 42 ve 2. Yunan Kolordusu'nun 41 piyade taburuna sahip olduğu, toplam 83 piyade taburununsa sadece 37'sinin ateş hattında bulunduğu, diğer 46'sının yedek teşkil ettiği, 1. Yunan Kolordusu'nun 32'si ağır toplam 158, 2. Yunan Kolordusu'nunsa 8'i ağır toplam 104 topa sahip olduğu söylenmektedir. Ayrıca Yunan süvari tümeni de, 4 hafif topa sahiptir[1069]. Bunlara karşı 110'u ateş hattında olmak üzere toplam 140 Türk taburunun konuşlandığı ifade edilmektedir. Daha da önemlisi asıl muharebenin verildiği noktada, 90 Türk piyade taburuna karşı, 33 Yunan piyade taburunun bulunduğuna işaret edilmesidir. Asıl taarruz görevini üstlenmiş olan 1. Türk Ordusu'nun kuvvetiyse, 76500 savaşabilir silahlı ve 32500 silahsız yedek kuvvet olarak

---

1066 K. D. Kanellopulos, **İ Mikrasiatiki İtta, Avgustos 1922 [Anadolu Yenilgisi, 1922 Ağustos'u]**, Atina: Ekdosis Eleftheri Skepsis [Eleftheri Skepsis Yayınları], 2009, s. 60.

1067 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 290-293.

1068 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922**, s. 340.

1069 **To Telos Tis Ekstratias 1922, İpohoritiki Agones Ton A' Ke B' Somaton Stratu [Harekatın Sonu 1922, 1. ve 2. Kolordu'nun Gerilerkenki Muharebeleri]**, Atina: Ekdosis Diefthinseos İstorias Stratu [Askeri Tarih Yayınları Müdürlüğü], 1962, s. 17-18.

verilmektedir[1070]. Bunun yanında 3. Yunan Kolordusu, 20'si ateş hattında olmak üzere 38 tabura sahiptir[1071].

Kazım (Özalp) Paşa, "Ordumuzun kuvveti Yunan Ordusu'na yakın bir dereceye gelmişti. İki yüz bin Yunan tüfeğine karşılık, yüz seksen bin tüfeğimiz vardı. Hafif makinali tüfek Yunanlılarda üç bin iki yüz, bizde ise iki bindi. Ağır makineli tüfek Yunanlılarda bin, bizde sekiz yüz; top Yunanlılarda üç yüz elli, bizde üçyüzdü... Sadece kılıç olarak Yunanlılara belirli bir üstünlük gösteriyorduk. Onların bin üç yüz kılıcına karşılık, bizim beş bin iki yüz kılıcımız vardı" demektedir. Kazım Paşa aynı zamanda Yunanlıların kendilerine yardım eden İngiltere gibi bir devlet sayesinde Sakarya Savaşı'nın sonrasındaki eksikliklerini kısa bir zaman zarfında tamamladıklarına, ancak manevi kayıplarını gideremediklerine işaret etmektedir[1072].

İki taraf kuvvetleriyle ilgili olarak Spiridonos, Süvari Kolordusu'nu "Türklerin en önemli silahı" olarak değerlendirmiş, 150 Türk taburuna karşılık 120 Yunan taburunun konuşlandığını, ancak Yunan taburlarının seyrekleşmiş olduklarından dolayı tam savaş yeteneğinde olmadıklarını ifade etmiştir. Spiridonos'a göre Türkler için durum bunun tersidir. Mustafa Kemal Paşa'nın uyguladığı seferberlik sayesinde Türk taburlarındaki eksiklikler süratle giderilmiş, iki taraf topları kıyaslandığında özellikle Türklerin ağır toplarda önemli fark yarattıkları görülmüştür. Spiridonos Yunan kuvvetlerinin en önemli zaafının cephane eksikliği olduğunu, Türklerinse Ruslar ve "Yunanlıların eski, Türklerin yeni müttefikleri olan Fransa ve İtalya" sayesinde cephane bolluğuna sahip olduklarını iddia etmiştir[1073].

Türklerin cephane konusunda batı devletleri tarafından desteklendiği iddiasını Stratigos da dile getirmiş ve "... Savaştığı ve kendisiyle barış masasına oturacak devletler, gayrı meşru yöntemlerle kendisine [Mustafa Kemal Paşa'ya] bolca savaş malzemesi sağlamakta ve Mustafa Kemal'in ordusunu savaş kazanma yeteneğine sahip olacak şekilde desteklemekteydiler" demiştir[1074]. Yunan komutanların anılarında ve yazdıkları kitaplarda yer alan bu görüşler, Yunan tarihçileri tarafından da tekrarlanmaktadırlar[1075].

1070 A.e., s. 36-38.

1071 A.e., s. 4.

1072 Özalp, a.g.e., s. 228-234.

1073 Spiridonos, a.g.e., s. 218-219.

1074 Stratigos, a.g.e., s. 403.

1075 Haciantoniyu, Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi]

Taaruzdan önce cephenin geniş olduğu ve cephenin her yerine taarruz ederek başarı elde etmenin ve kesin sonuç almanın mümkün olmadığı, bunun savaşı uzatacağı görülerek, Yunan Ordusu'nun sağ kanadına büyük kuvvetler toplayarak güneyden kuzeye doğru taarruz ederek Yunanlıların çekilme yönünün kesilmesine ve bir meydan muharebesiyle Yunan Ordusu'nun imha edilmesine karar verilmiştir. Bu amaçla Türkler ana kuvvetlerini Yunanlıların Afyon yakınlarında bulunan sağ kanat grubu güneyinde ve Akarçay ile Dumlupınar karşısına kadar olan yerde toplamaya karar vermişlerdir. Mustafa Kemal Paşa "Düşmanın en can alıcı ve önemli noktası orasıydı. Çabuk ve kesin sonuç almak, düşmanı bu kanadından vurmakla olabilirdi" demektedir.

Haciantoniyu'ya göre Türklerin bu kararı isabetlidir. Çünkü on iki Yunan tümeninin sadece ikisi Afyon'un güneyindeki Akarçay güneyinde bulunmaktadır. Konya-Afyon demiryolu hattından yararlanan Türkler kuvvetlerinin büyük bölümünü burada toplamışlar ve aynı zamanda bir ikmal merkezi olan Afyon'un önünü Eskişehir'den değil, Dumlupınar'dan kesmişlerdir. Hal böyleyken Haciantoniyu'ya göre, Yunanlıların eksikliklerle dolu cephesi Türkler için kolay bir hedeftir[1076].

Türk Ordusu verilen karara göre yığınak yapmaya karar verdiğinde ve kuvvet kaydırmaya başladığında, olabildiğince dikkatli hareket ederek taarruz planını Yunanlılardan gizli tutmak gayreti içinde olmuştur. Mustafa Kemal Paşa 23 Temmuz 1922'de Ankara'dan ayrılıp, Batı Cephesi Karargahı'nın bulunduğu Akşehir'e gitmiştir. 28 Temmuz günü öğleden sonra yaptırılan bir futbol maçını görmeleri ileri sürülerek ordu komutanları ve kimi kolordu komutanları da Akşehir'e çağrılmışlardır. Bu vesileyle Mustafa Kemal Paşa komutanlarla taarruz hakkında görüşmüş ve taarruz planının ayrıntıları saptanmıştır. Mustafa Kemal Paşa ordu hazırlıklarının tamamlanmasını ve saldırının çabuklaştırılmasını emrettikten sonra Ankara'ya dönmüştür[1077].

28/29 Temmuz 1922 gecesi Akşehir'de Başkomutan, Genelkurmay Başkanı, Batı Cephesi Komutanı, Ordu Komutanları, 1. ve 4. Kolordu Komutanları, 5. Süvari Kolordusu Komutanı'nın toplanmasıyla uzun tartışmalardan sonra taarruz planına şu şekil verilmiştir:

1919-1922, s. 293-294; Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s. 327.

1076 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922, s. 288.**

1077 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: 2, s. 895-897.

1. Ordu, Kalecik sivrisiyle Çiğiltepe arasında olmak üzere Afyon–Toklu sivrisi hattına taarruz edecek ve Yunanlıların İzmir'le bağlantısını kesecektir.

5. Süvari Kolordusu, üç süvari tümeniyle Çiğiltepe ile Toklu sivrisi arasında Ahır Dağları'nı aşarak Yunanlıların batı kanadını kuşatacaktır.

2. Kolordu üç tümeniyle Sandıklı – Şuhut – Efesultan bölgesinde ordu ihtiyatı bulunacaktır.

2. Ordu, kuzey Sakarya ile Afyon arasındaki cephede bulunan Yunan kuvvetlerini taarruzla tespit edecektir.

Kocaeli ve Menderes grupları da karşılarındaki Yunan kuvvetlerini taarruzla tespit edeceklerdir[1078].

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa anılarında kıtaların kaydırılmasında gösterdiği dikkati, "Hiçbir kıtanın boşalttığı yerde, buranın boşaltıldığına dair bir emare bırakmasını istemiyorum. Kıta kumandanlarına kesin talimatlar veriyorum. Yeni geldikleri yerde mevcudiyetlerini bildirecek herhangi bir işaret olmasını istemiyorum... Bizim asıl taarruz edecek kuvvetlerimizin sol cenahında Süvari Kolordusu yığınağını yapacak. Yürüyüş hep gece olacak. Bu yürüyüşün atları ile, arabaları ile, malzemesi ile hiçbir işaret vermeyecek surette yapılmasını sağlamaya mecburum" sözleriyle anlatmış, gündüz yürüyen bir süvari kıtasını gördüğünde müdahale ettiğine değinmiştir. İfadelerinden beş bin atlıyı yürütmenin tüm zorlukları hissedilen İsmet Paşa'ya göre Yunanlılar bir şeyler sezinlemişler, ancak Türklerin aldığı önlemleri asla anlayamamışlardır[1079].

Haciantoniyu taarruz öncesini kitabında, "[Türkler] sadece geceleri ve büyük bir gizlilikle hareket etmişlerdir. [Türklerin] toplandığı öğrenilse de, boyutu önemliydi... Keşif uçuşları da Türklerin Afyon'un güneyinde toplandığını göstermişti... 1. ve 4. Yunan tümenlerinin gözlemcileri, Türk taşıtlarını ve piyadelerini görerek tehlikeyi aktarıyorlardı. Kaygılanan Trikupis yaralıların Afyon'dan İzmir'e taşınmalarını istediği gibi, taşıtların da Afyon istasyonunda toplanmasını istemiştir... Arabal[illegible]ı gürültüleri, birliklerin hareketi, köpek havlamaları, sigara ateşleri uyarıyordu" sözleriyle anlatmaktadır[1080].

1078 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, VI. Kısım, 2. Kitap**, s. 16.

1079 **İnönü, Hatıralar**, Cilt: 1, s. 283-285.

1080 **Haciantoniyu, Mikra Asia – O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu – Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 294-299.

Triantafillidis ise, "Türkler ani bir taarruz gerçekleştirmek istemişler ve bunu başarmışlardır. Çünkü Anadolu Ordusu Karargahı ve 1. Yunan Kolordusu, Akarçay'ın güneyindeki Türk yığınaklarının boyutunu sınırlı askeri keşifler ve enformasyon dairesindeki dağınıklık sebebiyle öğrenememişlerdir" yorumunu getirmekte ve Türk taarruzunun başarısındaki etkenlerden söz ederken, asıl taarruz öncesinde Yunan cephesinin iki yanında gerçekleştirilen yanıltıcı Türk taarruzlarına dikkat çekmektedir. Triantafillidis özellikle 19 Ağustos (6 Ağustos)'ta Buldan ve 24 Ağustos (11 Ağustos) ile 27 Ağustos (14 Ağustos)'ta Bilecik mevkiinde gerçekleştirilen bu tip taarruzlardan hareketle bunlarla Türklerin, Yunanlıların savunma düzenini bozmayı hedeflediklerini kaydetmektedir[1081].

Vasilikos'un Büyük Taarruz'un başlamasından bir gün önce günlüğüne düştüğü not, taarruz öncesinde Yunan askerinin psikolojisini gözler önüne sermektedir:

"25 Ağustos (12 Ağustos) 1922: Dün geç saatte 22 Ağustos (9 Ağustos)'ta sınav vermek için gittiğim Afyon'dan döndüm. Saat 10:00'da Subaylar Kulübü'nde sınava girdik. Cephede geçirdiğim üç yılın ardından, daha iç bölgelere gidebilmek için her türlü sınava katılma taktiğini uyguluyorum. Ancak boş bir umut.

Günlerden beri, hatlarımızın önünde [Türk] birliklerinin önemli bir hareketliliği söz konusu. Hazırlıklar düşmanın harekete geçeceğini haber veriyorlar. Herhangi bir duruma hazırlıklı olmamız için emirler geliyor. Teyakkuz halindeyiz. Bir sinirlilik hakim. Sabah 03:00'dan itibaren düşman taarruzunu bekler durumdayız. Bizim bölüğümüzün bulunduğu taraf, korunaksız olduğundan en güvensiz olanlardan. Yine talihsiz bir tarih ve Sakarya Harekatı'nın yıl dönümü. Geçen yıl aynı gün ve saatte konuksever olmayan Sakarya'da, 'bizi boğmak için nehre atmayı amaçlayan azgın düşman taarruzuna maruz kalmıştık'. Şimdi yine aynı şekilde, kan akıtılmasını bekliyoruz. Yıllardan beri boş yere mücadele ediyor ve kana bulanmış tahtı [Konstantin'in tahtını] desteklemek amacıyla kanıyoruz..."[1082].

1081 Triantafillidis, İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü], Tomos [Cilt]: 2, s. 548-549.

1082 Vasilikos, a.g.e., s. 167.

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa 6 Ağustos 1922'de ordulara gizli olarak taarruz etmek üzere hazırlanmaları emrini vermiş, Genelkurmay Başkanı ve Savunma Bakanı paşalar da Ankara'ya dönmüşlerdir. Ancak 13 Ağustos 1922'de Genelkurmay Başkanı yeniden cepheye gitmiştir. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa da bundan birkaç gün sonra hareket etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'dan ayrılışını gizlemek amacıyla, kendisinin Çankaya'da davet verdiğinin gazetelerde yayınlanmasına karar verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa arabayla Konya'ya gitmiş ve buraya varır varmaz telgrafhaneyi denetim altına aldırarak Konya'da bulunduğunun hiçbir yere bildirilmemesini sağlamıştır. 20 Ağustos 1922'de Mustafa Kemal Paşa Akşehir'de bulunmaktadır ve kısa bir görüşmenin ardından 26 Ağustos'ta taarruzun başlaması emrini vermiştir. 24 Ağustos 1922'de karargahlar Akşehir'den saldırı cephesi gerisindeki Şuhut Kasabası'na getirilmiş ve 25 Ağustos 1922 sabahı Şuhut'tan savaşın yönetildiği Kocatepe'nin güneybatısındaki çadırlı ordugaha gidilmiştir. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa 26 Ağustos sabahı Kocatepe'dedir[1083]. Yunan kuvvetlerinin 10 kilometre uzağında olan Kocatepe'yi Haciantoniyu, "Saat 03:00'dan itibaren Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki Türk komutanlar, Kocatepe'den savaşı izlemekteydiler... [Kocatepe] müthiş bir gözlem imkanı sunmaktaydı. Dürbünle Afyon şehri ve Balmahmut dahi seyredilebilmekteydi" sözleriyle tarif etmiştir.

26 Ağustos şafakla beraber taarruz topçu ateşiyle başlamış, bir taraftan da piyade ileri harekete geçmiştir. Taarruzun ilk günü Yunan cephesi yarılamamış, ancak bazı önemli tepeler zapt edilmiş ve Türk Süvari Kolordusu Yunan Ordusu'nun gerilerine sarkmıştır. Haciantoniyu kitabında, 26 Ağustos (13 Ağustos) sabahı doğan güneşin her zamankinden kırmızı doğduğundan ve Afyon'un ağır seslerle uyandığından söz etmektedir. O günkü top atışlarıyla ilgili Haciantoniyu, "Yunan askeri 1919'dan başlayarak böyle şiddetli bir bombardımana maruz kalmış değildi. Yunan topçuları ve müfrezeleri dağılmış ve cephe boyunca savunma yapma olanağı bulamamışlardır. Ovada bulunan toplar uygun bir hareket alanı bulamadıklarından, Türklere karşı koyacak şekilde hareket edememişlerdir. Skodalar sayesinde Türk topçuları aralıksız ateş etmişlerdir. Yunan topları mermi sıkıntısı da çekmiştir. Bombardıman Türk piyadelerinin işini kolaylaştırmıştır" notunu düşmüştür[1084]. Nitekim İsmet Paşa da anılarında, birkaç saatlik muharebenin ardından Yunan toplarının

1083 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: 2, s. 897-899.

1084 Haciantoniyu, **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 301-305.

sustuklarına değinmiştir[1085]. O günü Vasilikos günlüğüne şu sözlerle aktarmıştır:

"26 Ağustos (13 Ağustos) 1922: Kesin gözüyle bakılan Türk taarruzunu beklerken bütün gece uykusuz kaldık... İlk düşman dalgaları geri püskürtülüyor, ama hemen daha yoğun, daha saldırgan ve kararlı taarruzlar geliyor... Birkaç saat sonra ölecek olan Astsubay Aggelopulos soğukkanlı ve ilgisiz bir şekilde, 'Vasilikos, olayları nasıl görüyorsun? Türkler çok kızgın görünmüyorlar mı?' diye sorduğu sırada kurşunlar ötüyor ve başımızı kaldırmaya fırsat vermiyorlardı. İlk umudun yerini, umutsuzluk aldı. İlk andan itibaren durum kritik ve ciddi bir şekil aldı... Mücadele azgın bir şekilde cereyan ediyor. Ağızlarında 'Urra!' ile yoğun dalgalar halinde saldırıyor ve verdikleri ciddi kayıplara rağmen durmayı bilmiyorlar. Ağır [Türk] bombardımanı ciddi kayıplara sebep oluyor. Aynı zamanda Afyon şehri de bombalanıyor... Güneş Kalecik'teki mücadeleden daha feci bir manzarayı aydınlatmamıştır. Her yerde gömülmemiş cesetler var. Ağır yaralıların inlemeleri duyuluyor ve onların taşınması pek çok tehlikeyi içerdiğinden dolayı yavaş gerçekleşiyor... Bu dehşetli manzaraya, bombardıman ateşinin sebep olduğu kuru otların yanması da eklendi... Bütün gün boyunca durum kritikliğini korudu. Türkler birbiri ardı sıra devam eden hücumlarıyla gediği büyütmek istediler. Tüm saldırılarımıza inat ve kararlılıkla karşı koyuyorlar... Sürekli büyük kayıplar veriyoruz. Ağustos 1922, Anadolu Harekatı'nın trajik sonunun başlangıcıdır".

Türk Ordusu'nun asıl neticeyi almak için 27 Ağustos'u beklemesi gerekmiştir. Taarruzun ikinci günü Yunanlılar bozguna uğratılmış ve Afyon kurtarılmıştır. Planın ilk evresindeki başarının akabinde muharebeler tüm cephelerde Türklerin lehine gelişme göstermiş ve geceli gündüzlü üç dört günlük muharebeden sonra Türk kuvvetleri için istenilen noktaya gelinmiştir. Vasilikos 28 Ağustos (15 Ağustos) 1922'yi de günlüğüne taşımıştır:

"28 Ağustos (15 Ağustos) 1922: ... [Türkler] gece çevredeki tüm tepeleri aldılar ve bizi sığınağa hapsettiler. Neredeyse tamamen çevrilmiş durumdayız. Dağınık olarak, tek çıkış durumundaki kuzeye çekiliyoruz. Sığınağın ağzındaki ilk geçide geldiğimizde, karşı tepeyi almış az sayıdaki, ancak çoğunluğu köylülerden oluşan Türklerin açtığı ateşe maruz kalıyoruz. [Türkler] ayakta ateş ediyorlardı ve panik düzenimizi bozdu. Sığınaktan çıkmak için herkes koşuyordu. Aynı anda taşımacılar yüklerini

1085 İnönü, **Hatıralar**, Cilt: 1, s. 287-290.

atıp, atlı olarak panikle dört nala kaçıyorlardı. İç burkan, umutsuz bir durum. 300 Türk, 10 bin eri kovaladı. Pek çok top ve makineli tüfek, yüklemeye fırsat bulunamadan Türklerin eline geçti... Birçoğu yaralandı, bir o kadarı hayatını kaybetti... Zavallı yaralılar, iç burkarcasına yalvararak arkadaşlarının yardım etmesini istiyorlardı. Hiç kimse yardım eli uzatmıyor, herkes kaçarak kurtulmak istiyor... Hiç kimse nereye gittiğimizi bilmiyor. Hiç kimse, hiç kimseye emretme ve emredilme yetkisi vermiyor. Başsız, lidersiz, nereye gittiğini, nerede bulunduğunu ve ne olacağını bilmeyen ayak takımına dönüştük. Gece yarısı, Türk köyüne varıldığında, üşümekte olan askerleri ısıtması için köy yakılmıştır. Askerlerin bir örtüsü ve battaniyesi yoktu... Ateşin yanında koyunlar gibi, biri diğerine yaslanmış gecelediler. Açlık bizi kırıp geçiriyor. Tek battaniyeyi yayıyor ve Manoli İlyaki'yle birlikte dinleniyoruz"[1086].

Vasilikos'un bu satırları, Yunan Ordusu'ndaki bozgunun Başkomutan Meydan Savaşı'ndan önce başladığını ortaya koymaktadır. 29 Ağustos (16 Ağustos) 1922'de İslamköy'de bulunan Gonatas, az sayıdaki süvarilerin görünmesinin dahi taburların dağılmasına sebep olduğunu, Yunan askerinin atlara binmek için topları ve cephaneleri, hatta daha hızlı koşabilmek için silahlarını attığını kaydetmek zorunda kalmıştır[1087].

30 Ağustos'ta Çalköy – Adatepe – Aslıhanlar Bölgesi'nde yapılan imha muharebesiyle Yunan Orduları her taraftan sarılarak hezimete uğratılmıştır. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın yönettiği bu muharebeye, Batı Cephesi Komutanlığı'nca 3 Eylül 1922 günü, "Başkomutan Meydan Savaşı" adı verilmiştir[1088]. Başkomutan Meydan Savaşı Yunan literatüründe, "Ali Veran Savaşı" olarak anılmaktadır. Haciantoniyu ortaya çıkan sonuçla ilgili olarak, "... Sonunda 1. ve 2. Yunan Kolordularının işi bitmiştir. Aç, uykusuz, sürekli savaşan ve iki kere çember içine alınma tehlikesi geçiren grup yorulmuştur... Türkler birbiri ardı sıra söz konusu olan Yunan hatalarından yararlanmayı bilmişlerdir... Ali Veran'da zaferlerini kesinleştirmişler ve Yunan askerini Anadolu'yu boşaltmak zorunda bırakmışlardır" notunu düşmüştür[1089].

1086 Vasilikos, a.g.e., s. 168-177.

1087 Gonatas, a.g.e., s. 203.

1088 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, VI. Kısım, 3. Kitap**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1969, s. 59.

1089 Haciantoniyu, **Mikra Asia – O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu – Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 369.

Triantafillidis eserinde Yunan Ordusu'nun 1922 yazında aldığı yenilginin sebeplerini ayrıntılı bir şekilde irdelemekte ve "26 Ağustos (13 Ağustos) sabaha karşı başlamış olan Türk taarruzu, birbiri ardı sıra hatalar yapılmamış olsaydı, geri püskürtülebilirdi" demektedir. Triantafillidis'e göre Yunanlı tarihçiler Yunan askerlerinin yorgunluğuna ve yaşadığı eksikliklere gereğinden fazla dikkat çekmektedirler. "Bunların erlerin maneviyatını etkilediğine şüphe yoktur" diyen Triantafillidis, yine de bunun Yunan subay ve erlerinin savaşkanlığını eksiltmediğini iddia etmektedir. Triantafillidis'e göre Kondilis ve O'nun az sayıdaki taraftarlarının İstanbul'daki rejim karşıtı etkinliklerini de büyütmemek gerekmektedir. Çünkü savaşan erler, Kasım 1920'deki seçimlerin ardından İstanbul'a sığınmış altmış kadar subayın varlığından haberdar olmamışlardır. Benzer şekilde savaşan erleri hoşnutsuzluğa götüren sebepler içinde komünizm propagandasının gösterilmesi de hatadır. Bu, ateş hattındakiler için söylentiden ibaret kalmıştır. Triantafillidis'e göre geri hatlardaki az sayıdaki ve özellikle demiryolu çalışanlarından oluşan komünistlerin cephedekileri etkileme şansı olmamıştır. Dolayısıyla Yunan cephesi için felaket, öncelikle askeri hatalardan ve Türklerin piyade ve süvari gücünün üstünlüğünden, topların hedefi vurma yeteneğinin fazla olmasından kaynaklanmıştır.

"Türkler Afyon Bölgesi'nde aylar boyunca kuvvet toplamışlardır ve Türklerin başkomutanı Mustafa Kemal Paşa taarruzu savaş alanından idare etmiştir" diyen Triantafillidis, Yunan komutanların ve özellikle Yunan başkomutanın 450 kilometre mesafeden, son derece hızlı değişimlerin yaşandığı bir savaşı idare etmeye çalışmasını büyük bir hata olarak yorumlamaktadır. Triantafillidis'e göre kurmaylarıyla birlikte İzmir'de kalmış olan Hacianestis'in, telgrafçıların eksik olanaklarıyla ve muharebedeki ani değişimler sebebiyle etkili olması beklenemezdi. Triantafillidis bu tezini güçlendirmek için kitabında, 1. Yunan Kolordusu'nun kurmaylarından, o dönem yüzbaşı olan K. Kanellopulos'un sözlerine yer vermiştir. Kanellopulos, "... 1. Kolordu tarafından askeri durumla ilgili bir saat, bazen yarım saat aralıklarla raporlar verilmekteydi. Bu şekilde ordu karargahı muharebeyle ilgili bilgilendirilmekteydi. Bu raporlar şifrelenmekte ve telgrafla İzmir'e ulaştırılmaktaydı. Bu, bir zaman gerektirmekteydi. Olası en büyük hızla, iki saatten daha hızlı bir sürede gerçekleştirilemezdi. Ordu o anda bir harekete karar verecek olursa, bu karar Afyon'a aynı yöntem ve olanaklarla ulaştırılacaktı. Bu da, iki saati daha gerektirecekti. Ancak durum dört saat içinde asla aynı kalmamaktaydı. Anbean değişmekteydi" bilgisini aktarmış ve aslında böyle bir muharebenin uzaktan yönetilemeyeceğini basit bir matematikle ortaya koymuştu[1090].

1090 Kanellopulos, a.g.e., s. 128-129.

Triantafillidis daha önce hiçbir savaşta büyük birlik idare etmemiş olan Hacianestis'in, kurmaylarıyla birlikte Uşak'ta bulunması halinde dahi muharebeyi başarıyla idare edebileceğinden şüphe duymakta ve savaş deneyimine sahip komutanlar varken, Hacianestis'in göreve atanmasını siyasetçilerin büyük hatası olarak yorumlamaktadır. Yunan Genelkurmayı'nın hazırladığı tarih kitabında Başkomutan Hacianestis'in Trakya'daki 4. Kolordu'yu desteklemek amacıyla Anadolu Ordusu'na ait bazı birlikleri Trakya'ya göndermesiyle ilgili olarak, "Bu kuvvetin savaş alanında bulunmasının pek bir önemi olmazdı[1091]" denilse de, Triantafillidis bu görüşü hatalı bulmakta ve muharebede bu kuvvetlerin eksikliğinin hissedildiğinin altını çizmektedir.

Esasen Türklere esir düşmüş Yunanlı askerlerin Türk gazetelerine yansımış olan beyanatlarından, Türk Ordusu'nun onlara küçük ve aciz gösterildiği, ancak savaşa girdikleri anda Türklerin cesareti ve askeri yetenekleriyle yüzyüze kaldıkları, ayrıca Kral Konstantin'in kendilerini aldattığını idrak ettikleri görülebilmektedir[1092]. Triantafillidis de bu görüşü paylaşmakta ve Kral Konstantin tahta döndüğünden itibaren askeri liderlerin her harekatta Türk kuvvetlerini küçümsediklerinden ve Yunan Ordusu'nun büyük kayıplar vermesine sebep olduklarından söz etmektedir. Başkomutan Hacianestis de Türk kuvvetleri hakkında kendisine aktarılan bilgileri gözden kaçırmış, emrindeki ordunun yorgunluğunu, ulaşım imkanlarının kısıtlı olduğunu ve Yunan toplarının Türklerinkilere denk olmadığını anlayamamıştı. Triantafillidis'e göre durumla mücadele edebilmek için muharebenin sürekli değişmekte olan evrelerine uyum sağlamak ve bunun için başkomutanın savaş alanında bulunması, ya da acil durumlarda İzmir'deki karargaha sormadan karar alabilmesi için, komuta yetkisini 1. Kolordu Komutanı Trikupis'e devretmesi gerekirdi.

Triantafillidis Başkomutan Meydan Savaşı'nın karanlığın çökmesiyle birlikte sona erdiğini, sayıca üstün olsalar da Türklerin Yunan askerinin savaş alanını terk etmesini önleyemediklerini, Türk topçusunun ilerleyen piyadelerine zarar vermemek için karanlıkla birlikte sustuğunu kaydetmektedir[1093].

Spiridonos ise, muharebe anında Yunan kolordularının işbirliğine gitmesiyle ilgili bir emir verilmesi ve Hacianestis'in hazır bulunup da verilen emri uygulaması halinde cephenin hızlı bir şekilde düşmeyebileceğini ve bunun

---

1091 **To Telos Tis Ekstratias 1922, İpohoritiki Agones Ton A' Ke B' Somaton Stratu [Harekatın Sonu 1922, 1. ve 2. Kolordu'nun Gerilerkenki Muharebeleri]**, s. 2-3.

1092 **"Cephemizin Gerisinde", Vakit Gazetesi**, 1 Ekim 1921.

1093 **Triantafillidis, İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü], Tomos** [Cilt]:2, s. 541-563, 617.

Yunan Hükümeti'ne Anadolu Hıristiyanları için daha iyi koşullar yaratma şansını vereceğini iddia etmektedir. Spiridonos'a göre az da olsa Mustafa Kemal Paşa'yı yenme olasılığı bulunmaktaydı. Spiridonos da konuyu ele almış pek çok subay ve tarihçi gibi Hacianestis'in, durumun her çeyrek saatte değiştiği koşullarda çok uzaktan savaşı idare etmeye çalışmasını eleştirmektedir. Türklerin başarısını sınırlamak mümkünken, Spiridonos'a göre Yunan Ordusu'nun komuta kademesindeki eksiklik sebebiyle genel bir gerileyiş ve felaket yaşanmıştır. Spiridonos Triantafillidis'ten farklı olarak Yunan askerlerinin komünizm propagandasından etkilendiklerini ifade etmekle birlikte, Başkomutan Hacianestis'in savaş meydanından anında müdahalesiyle genel bir felaketin önlenebileceğine ve kısmi bir başarısızlıkla da olsa, Türk taarruzunun atlatılabileceğine işaret etmektedir. Her ulusun tarihinde zafer ve yenilgiler olabileceğinden hareketle Spiridonos, "Yunan Ordusu'nu değerlendiren Türkler, unutmamalıdırlar ki Yunan Ordusu Anadolu'da müttefiklerin çıkarları için savaşırken, Türkler ocakları için savaşıyorlardı" demektedir. Türk zaferinin sebepleri arasında Türk diplomasisinin başarılarının katkısına da değinen Spiridonos, Türk komutan ve kurmaylarının deneyiminin ve eğitiminin de gözden kaçırılmaması gerektiğine işaret etmektedir. Spiridonos, "Türk Ordusu'nun değerli mensupları olduğunu, katıldığımız savaşlardan biliyoruz" derken, Türk zaferindeki en önemli faktör olarak, "güçlü bir asker ve öngörüye sahip bir diplomat" dediği Mustafa Kemal Paşa'yı görmekte ve "Askeri ve siyasi yetkileri şahsında toplayarak ülkesini 1. Dünya Savaşı'nın galiplerinin iştahından ve entrikalarından kurtarmıştır" demektedir[1094]. Kaldı ki Türklere karşı son derece şövence duygular beslediği eserinden anlaşılan Kapsis dahi Mustafa Kemal Paşa için, "İhtilalini ilan etmeden önce Türkler sadece Müslümandılar. Ulusal bilince sahip değillerdi. Peygamberin ve halifenin düşmanlarına karşı savaşıyorlardı. Mustafa Kemal onlara ulusal bilinç aşıladı ve algılamalarını arttırdı. Onlara Türkiye için savaşmayı öğretti" demekten kendini alamamıştır[1095].

Felaketten sorumlu tutulanların mahkemesinde tanık olarak dinlenen Kimisis, Hacianestis'in İzmir'de kalmasını eleştirmiştir[1096]. Diğer bir tanık Eksadaktilos ise, Yunan askerlerinin bir an önce evlerine gitmek istediklerinden hareketle, bazılarını zapt etmenin ancak askeri yasaklarla olabildiğinden söz etmiştir[1097].

1094 Spiridonos, a.g.e., s. 228-231; 269-273.

1095 Kapsis, **Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar]**, s. 138.

1096 Vasilikos, a.g.e., s. 251.

1097 A.e., s. 350-351.

Yunan Ordusu'nun cephede bozguna uğradığı anlarda, ayrıntılı olarak 27 Ağustos (14 Ağustos) 1922 tarihinde "Kathimerini [Hergün] Gazetesi", G. Vlahos'un çok tartışılmış olan ve "Evine" anlamına gelen "İkade" adlı makalesini yayınlamıştır. Haciantoniyu'ya göre bu makale, Yunan Ordusu'nun gerileyişine zemin hazırlamak için kaleme alınmıştır. Makalede konferansların ürün vermediğinden, sonbahar ve kışın yaklaşmakta olduğundan ve Yunanistan'ın evine dönmesi gerektiğinden söz edilmiştir. Haciantoniyu Atina'da cephenin uzağında olan Antivenizelist yazar ve subayların bu görüşte olduklarını ve bu makalenin vatana ihanet anlamına geldiğini ifade etmektedir. Afyon'da Türk taarruzunun yaşandığı bir dönemde böylesine bir makale yayınlayan G. Vlahos, "herhangi biri değildir". Antivenizelistlerin önemli bir ismi, resmi bir kaynaktır. Türk taarruzunu öğrenir öğrenmez Haciantoniyu'nun deyimiyle, "sanki asker bunu istemiyormuş ve sanki Anadolu Yunanistan değilmiş gibi" bu makaleyi kaleme almıştır. 28-29 Ağustos (15-16 Ağustos)'ta Kathimerini'nin makaleyi içeren sayısı Anadolu'ya ulaşmış ve Haciantoniyu'nun iddiasına göre "büyük bir umutsuzluğa sebep olmuş ve savaşanlara vatanseverlik yerine kaçış fikrini empoze etmiştir".

İlk makaleden üç gün sonra, yani Başkomutan Meydan Savaşı'nın yaşandığı 30 Ağustos (17 Ağustos) 1922 tarihinde, G. Vlahos'un Kathimerini'de "Pomerani [Pomeranlılar[1098]]" adlı makalesi yayınlanmıştır. Bu makalede Almanya Başbakanı'nın bir dönem doğu için bir Pomeranlı'yı dahi vermediğinden hareketle, Yunanistan'ın da yeni bir macera için bir evzonunu dahi feda etmemesi, Yunan askerinin bundan böyle Türk topraklarını sulamak, Afyon, Eskişehir ya da Kütahya'nın minarelerini alıkoymak için fedakarlık yapmaması gerektiği ifade edilmiş ve Yunanistan'ın yarınını düşünmesinin şart olduğuna işaret edilmiştir. Bu makalenin öncekinden ağır olduğunu ve Vlahos gibilerin Anadolu Harekatı'nı bir ulusal dava gibi değil, bir macera gibi gördüklerini kaydeden Haciantoniyu'ya göre, böyleleri "kabustan kurtulmak için bir şeyler yapılması gerektiğine inanıyorlardı".

7 Eylül (25 Ağustos)'de Vlahos, Metaksas'ın Anadolu Harekatı'nda görev almayı reddetmesi konusunu ele almıştır. Metaksas'ın Anadolu Harekatı'nı yıkıcı addettiğinden dolayı evine kitlenerek bir karga gibi felaketi beklediğinden, savaş alanındaki hataları bildiği halde sustuğundan ve daha da ileri giderek Yunanistan'ın felaket yaşadığı, yaralılar, cesetler ve göçmenlerle

1098 Pomeran Orta Avrupa'da, Almanya ve Polonya arasındaki bölgedir. "Pomeran", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 16, s. 282.

dolduğu anda frakını giyerek başbakan olmak için kapıları çaldığından söz etmiştir[1099].

Savaşta bizzat bulunmuş olan Triantafillidis'e göre 29 Ağustos (16 Ağustos) sabahından itibaren aç ve uykusuz, ayrıca hayal kırıklığı içinde olan Yunan askerleri, bedenen ve ruhen çökmüşlerdir. Triantafillidis, "Yunan askerleri yorgun olduklarından dolayı gece zor koşullar altında ilerliyorlar, çoğu rüya ya da bir takım halüsinasyonlar görüyorlardı. Askerlerin çoğu, üç koldan birini kazara takip etmişlerdir" demektedir. Triantafillidis'in söz ettiği üç kol, Yunan askerlerinin gerileyiş esnasında oluşturdukları kollardır. Bunlardan birincisi General Dimaras ve tümen komutanlarından Albay Kallidopulos tarafından, ikinci kol General Trikupis ve Digenis, onları takiben de tümenlerden birinin komutanı olan Albay Kaybalis tarafından yönetilmiştir. Üçüncü kola ise, tümen komutanlarından Albay Gardikas liderlik etmiştir.

General Dimaras 31 Ağustos (18 Ağustos) sabahı kaybolmuş, kendisini aramak için geri dönmüş olan subaylar, Binbaşı Fragkias ile karşılaşmışlar ve binbaşı subaylara, Muratdağı'ndaki ormanda Dimaras'ın cesedini gördüğünü ifade etmiştir. Gerçekteyse Dimaras, büyük yorgunluğu sebebiyle atından düşerek bilincini kaybetmiştir. Rastlantı eseri kendisini bulmuş olan subaylar, Dimaras'ı koluna geri getirmişlerdir. Gece yürüyüş esnasında 7. Tümen'in Kurmaybaşkan'ı Yarbay Saketas da kaybolmuş, ancak O bulunamamıştır.

Birinci kol ilk başlarda güneybatı doğrultusunu kullanmış, ancak 31 Ağustos (18 Ağustos) saat 14:00'da, izlenecek güzergah konusunda Albay Kallidopulos ve 7. Tümen Kurmay Başkanı Çolakoglu arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Bunun sonucu kol ikiye bölünmüş, Çolakoglu'nun liderlik ettiği kol Karacahisar-Kapaklar güzergahını kullanarak 1 Eylül (19 Ağustos) sabahı Uşak'a ulaşmış ve Fragkos'un grubuyla birleşmiştir. Aynı gün Türk kuvvetleri Uşak'a girmişlerdir. Kallidopulos ve Dimaras'ın idare ettiği kol Muratdağı'nın ormanlık arazisinde yolunu kaybettiğinden dolayı, 1 Eylül (19 Ağustos) saat 20:00'da kendini çevirmiş olan Türklere teslim olmak zorunda kalmıştır. Burada esir düşenlerin çoğunluğu Yunan Ordusu'nun 7. Tümen'i mensuplarıdır.

General Trikupis ve Digenis'in idare ettiği ikinci kol, Banaz istikametine doğru ilerlemiştir. Ancak dağ geçitleri ve köyler haritalarda hatalı gösterildiğinden dolayı kol, 31 Ağustos (18 Ağustos)'ta zorlanmıştır. Sonraki gün

1099 Haciantoniyu, **Mikra Asia – O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu – Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922**, s. 378-381.

Uşak'a yönelmiş, gece yarısı dinlenmek için durmuştur. 2 Eylül (20 Ağustos)'de ilerlemeye devam etmiş ve öğleyin Karacahisar'a ulaştığında Uşak'ın Türklere geçtiğini öğrenmiştir. Trikupis orada duraklamalarına ve gece güneye doğru, Uşak'ın etrafını dolaşarak batıya yönelmelerine karar vermiştir. Kol 2 Eylül (20 Ağustos) saat 16:00'da Türk kuvvetlerine hedef olmuştur.

Burada bir parantez açarak Sratigos'un bir yaklaşımına yer vermekte yarar görüyoruz. Şu ana kadar anlattıklarımız aksini ortaya koysalar da Stratigos, Yunan askerinin yılgınlığını kabul etmek istememiştir. Anadolu Harekatı'nı ele aldığı kitabında Stratigos, "Askerlerin savaşmak istemediklerine ve cephenin bundan dolayı parçalandığına dair söylenti yanlıştır. Bu, o trajik günlerin sadece son evresinde, 2 Eylül (20 Ağustos)'de ve belirli bir durumda ortaya çıkmıştır. Bu durum ortaya çıktığındaysa zaten her şey bitmiş durumdaydı" demekte ve Trikupis'ten alıntı yaparak, söz konusu kolun esir düştüğü anı nakletmektedir.

Türk saldırısı ortaya çıktığında Trikupis, tüm kolun idaresini teslim ettiği Albay Kaybalis'e, saldırıyı geri püskürtmek üzere gerekli durumu almasını emretmiştir. Kol daha çok 13. Tümen birliklerinden oluşmakta, içinde diğer birliklerden askerleri de barındırmakta ve ifade edildiğine göre savaşabilecek kuvvet bir alaylık kuvveti aşmamaktadır. Ancak kısa bir süre sonra Trikupis, askerlerin kendilerine savaş durumunu almaları emredildiğinde, yeterli cephaneleri olmadığı ve boş yere kurban edilmek istemedikleri gerekçesiyle emirlere uymak istemedikleri durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Bunun üzerine koldaki borazancılardan biri, kendisine emir verilmemiş olmasına rağmen "Ateşi kes!" borusunu çalmış ve güneydeki ilk hattı oluşturan askerler yerlerini terk etmişlerdir. Bu arada Türk birlikleri de 600 metreye kadar yaklaşmışlardır. Bu koşullar altında olabilecek direnişin gerçekleştirilmesini isteyen Trikupis, 13. Tümen'in topçu komutanı Yarbay Manusos'u çağırarak ateşle karşı koyulmasını emretmiştir. Ancak koldaki diğer birlikler topçuların hazırlıklarını anladıklarında, top atışlarının Türklerin de top kullanmalarına sebep olması halinde, ellerindeki az sayıdaki cephaneyi subaylarına karşı kullanacakları tehdidinde bulunmuşlardır. Trikupis tüm komutanlar, subay ve erlerin savunmada yerlerini almalarını emretmişse de, etrafında bulunan subaylar askerlerin savaşmayı reddettiklerini, ısrar edilmesi halinde ayaklanmanın daha büyük boyuta ulaşabileceğini, hatta askerlerin subaylarını Türklere bizzat teslim edebileceklerini iletmişlerdir. Durum karşısında Trikupis topların ve makineli tüfeklerin imha edilmesini emretmiş ve uygulatmıştır. Etrafında bulunan subaylardan askerlerin tutumuyla ilgili imzalı raporlar

istedikten sonra, beyaz bayrak kaldırılmasına onay vermiştir[1100]. Aynı günün sabahı ikinci koldan kopmuş olan II/3 taburu da Türklere teslim olmak zorunda kalmıştır. Yunan tarih kitaplarında birinci ve ikinci koldan toplam 304 subay ve 6250 kadar erin esir düştüğü kaydedilmektedir.

9., 12. ve 4. tümenlerden arda kalanlar ile 13. Tümen'in 3. Piyade Alayı'ndaki bazı subay ve erlerden oluşmakta olan Gardikas liderliğindeki üçüncü kol ise, Trikupis'in liderlik ettiği koldan kopmuş olarak 31 Ağustos (18 Ağustos) günü boyunca batıya doğru ilerlemiş, bunu 80 kilometrelik en kısa katır yolundan gerçekleştirmiş, 1 Eylül (19 Ağustos) saat 01:00'da Han'ın kuzeyindeki Gediz Irmağı üzerindeki köprüye ulaşmış ve bu şekilde esaretten kurtulmuştur.

Triantafillidis'in tuttuğu günlükten aktardığı 3-5 Eylül (21-23 Ağustos) ile ilgili notlarından, gerileyiş anında Yunan askerinin durumu görülebilmektedir:

"... Köylerden geçişimiz sakin gerçekleşiyor. 'Türklere kast edildiğine tanık olmadım'. Bir tek yiyecek isteniyor ve özellikle de tarlalardaki meyvelerden. Ne de köylüler bize ateş ettiler. Uşak'ta Türk vatandaşlarının örgütlü bir savunması söz konusu değildi. Eğer böyle bir şey olsaydı. Büyük kayıplarımız olurdu. Özellikle geceleri koruma önlemleri almadan tarlalarda uyuyorduk.

Birbirimizle bağlantısız ve düzensiz olduğumuz için, herhangi bir karakol da oluşturulamamıştı. Bizi bitkin düşüren sürekli yürüyüşlerden dolayı, pek çoğu ayaklarındaki yaralardan şikayetçiydiler. Bu yaralara sahip olan talihsizler, hastalar gibi yollarda düşüyorlardı.

Açlığımız yüzünden bir Türk köylüsünün evine girmek zorunda kaldık. Ben, evin terasında kurutulmak üzere serilmiş olan kuru armut dilimlerinden aldım. Odalarda dolaştığımızda, başkaca hiçbir yiyecek bulamadık. Gideceğimiz esnada tarım ürünlerinin saklandığı, tuğla ile inşa edilmiş yerde ne olduğuna baktım. Burada... gizlenmekte olan Türkler vardı. Onları korkutmak için silahı kafalarına doğrulttum. Buna rağmen herhangi bir şey olmadan oradan uzaklaştım[1101]".

1100 Stratigos, a.g.e., s. 407-408; Nikolaos Trikupis, **General Trikupis'in Hatıraları**, Çev. Ahmet Angın, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1967, s. 101-102.

1101 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 2, s. 619-625.

Triantafillidis daha kötü olaylara tanık oldu da bunları yazmak istemedi mi, bilinemez. Ancak Vasilikos'un anılarında naklettiklerinden Batı Anadolu'da 1922 yazının sonuna doğru yaşanan acı olaylar çok daha net olarak gözler önüne serilmektedir:

"31 Ağustos (18 Ağustos) 1922: ... Her yerden ve tüm tepelerden koşarak geri çekilen, paniklemiş kollar geliyor. Türk topları bu kollara ateş ediyorlar... Elimizdeki tüm top ve makinelileri Türklere bıraktık. 'Türkler geliyor!' diye bağıran paniklemiş askerler, ellerindeki silahları atarak Uşak yoluna koşuyorlar. Haysiyetsiz subaylar, toplayabileceklerini toplayacakları yerde, onlar da korkudan titreyerek ve korkulu ifadelerle kaçıyorlar. Ne saldırmaya, ne de herhangi bir kelime söylemeye güçleri var.

Zavallı tüm yaralılar, Türklerin elinde kaldılar... Artık ne ileri, ne de geri kuvvetler var. On top atışı ilerlemeyi kesmeye yeterli. Üst ve ast düzey subaylar, taşıyıcı askerlere yalvararak, hiç değilse semersiz eşeklere binmek için yalvarıyorlar. Daha kısa bir süre önce zafer kazanmış olan askerin hali çok kötü... Banaz'dan koşarak geçerken, köy ateşe veriliyor ve kadınlar lanet ederek yanmamak için evlerinden giysisiz kaçıyorlar. Sağda demiryolu istasyonu yanıyor... Uşak yolunun sağında solunda çok sayıda terkedilmiş top. Öküz arabalarına eşlik eden Türkler, onları biz almayalım diye yakıyorlar. Yolda pek çoğu katlediliyor. Karşılıklı yok ediş...

1-3 Eylül (19-21 Ağustos)1922: Sabahın dokuzunda kuzeyden Türk askerleri geldi... Türk uçakları Kemal'in bildirisini attılar. '... Köyleri yakmayın. Yoksa onları esir arkadaşlarınız yeniden inşa edecekler'. Sabah onda demiryolu boyunca yürümeye devam ediyoruz. Uşak yanıyor. Tüm çevre köyler ateşe veriliyor. Ateş, her yerde ateş...

Susuzluktan mahvoluyoruz. Çoğu güneş çarpmasına uğrayarak esir düşüyorlar... Esir düşmemek için koşmak zorundayız... Karakuyu demiryolu istasyonunda, Türk uçağının bombardımanına maruz kalıyoruz. Onun görünmesi kolların tamamen dağılması sonucunu getirdi. İlerleyişimiz gece de sürüyor. İşkence çekercesine susadık. Daha önce hiç bu kadar susuzluk hissi duymamıştım... Göğe yükselen ateşler, yağmalayarak topladıkları tavuk, kaz, kuzuları pişiren askerlerin yüzünü aydınlatıyor...[1102]".

Gonatas da o günleri ele aldığında, kolların ilerleyişindeki zorluklara ve yanan şehirlere yer vermeden edememiştir:

1102 Vasilikos, a.g.e., s. 180-182.

"5 Eylül (23 Ağustos) 1922:... Neredeyse tüm tümenler aynı yoldan ilerliyorlar. Bu demiryolu boyunca ve demiryolunun iki yanındandır. İleri, geri ve yan karakollara ihtiyaçları vardı. Çünkü çeteler ve düşman süvarileri kolları şaşırtabilir ve paniğe yol açabilirler, taşıma araçlarını dağıtıp onları esir alabilirler. Uzun yoldan dolayı erlerin ayakları şişmiş durumda... Hastalar yol kenarına düşüyorlar ve alınmalarını istiyorlar. Ancak hiç kimse onlara dikkat etmiyor. Herkes kendi başının çaresine bakıyor. Pek çoğu uyuyup kalıyor ve daha sonra doğrulup, gelen herhangi bir birliği takip ediyorlar. Biz gelenler onları uyandırıyoruz ve arkamızda başka birlikler olmadığını söylüyoruz. Orada kalacak olurlarsa ölmedikleri takdirde esir düşeceklerini haykırıyoruz. Ayrıca kol, yoldaki engellerden kaynaklanan yorgunluk sebebiyle ağır ilerliyor. Yedi saatte geçilmesi gereken mesafe için on, on iki saat gerekti. Diğer zorluklara, yiyecek eksikliği de eklendi. Eğer bu dönemde bağlarda üzümler olmasaydı, ordunun beslenmesi imkansız hale gelirdi...

6 Eylül (24 Ağustos) 1922: İçinden geçtiğimiz Salihli yanıyor... Salihli demiryoluna ulaştığımızda, Salihli'yi savunma emri almış Türk süvarileri görüldüler. Takip eden panik, kaydedilir gibi değildir... Neyse ki Plastiras'ın birlikleri İzmir yolunu açtılar[1103]*".*

Anadolu'daki Yunan Ordusu'nun bu akibeti yaşadığı günlerde, Atina'daki Yunan Hükümeti ordu kurmaylarının Başkomutan Hacianestis'ten memnun olmadıklarını bilerek, Yüksek Komiser Steryadis'e 3 Eylül (21 Ağustos) 1922'de bir telgraf göndermiş ve subayların bu konudaki görüşlerini istemiştir. Steryadis subayların Başkomutan'dan memnun olmadıkları bilgisinin doğru olduğunu ifade edince, 4 Eylül (22 Ağustos) günü Yunan Hükümeti Hacianestis yerine, 2 Eylül (20 Ağustos) günü Türklere esir düşmüş olan Trikupis'i atamaya karar vermiştir. Triantafillidis Yüksek Komiser Steryadis'e hitaben kaleme alınmış olan 118.716 sayılı ve 4 Eylül (22 Ağustos) 1922, saat 22:00'da gönderilmiş olan telgrafı, Protopapadakis Hükümeti'nin yeteneksizliğinin göstergesi olarak yorumlamaktadır. Bu telgrafta hükümetin Hacianestis yerine Tümgeneral Trikupis'i atamaya karar verdiği söylenmekte ve Steryadis'in görüşü sorulmaktadır[1104]. Haciantoniyu'ya göre de Anadolu'daki gelişmelerden habersiz olan hükümetin böyle bir anda başkomutanlığa Trikupis'i

1103 Gonatas, a.g.e., s. 209-211.

1104 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 2, s. 641-642.

ataması, Türklerin Yunan başkomutanı yakaladıklarını söylemelerine fırsat vermiştir[1105].

Bilindiği gibi kolordu komutanları olan General Trikupis ve General Digenis İsmet Paşa tarafından Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna götürülmüşlerve Türk komutanlar esir Yunanlı komutanlara son derece alicenap davranmışlardır[1106]. Aggelomatis de Türk komutanların Yunanlı komutanlara alicenap davrandıklarına ve Trikupis'in başkomutan olarak atandığını bizzat Mustafa Kemal Paşa'dan öğrendiğine değinmektedir. Türk Ordusu'nun güçlü bir telgraf ağına sahip olduğunu ifade eden Aggelomatis, kitabında 5 Eylül (23 Ağustos) 1922'de Atina gazetelerinde yayınlanan habere de yer vermektedir. Bu haberde Tümgeneral Trikupis'in Anadolu Ordusu başkomutanlığına atandığından ve aynı anda, savaş alanında gösterdiği yiğitlik sebebiyle korgeneralliğe terfi ettirildiğinden söz edilmektedir. Gerçekte, Trikupis'in Anadolu Ordusu Başkomutanlığı'na getirildiğine dair emir 4 Eylül (22 Ağustos) 1922 tarihli ve 182 sayılı resmi gazetede yayınlanmış, ancak burada terfi ettiğine dair hüküm yer almamıştır. Aggelomatis bu durumu, Anadolu'daki Yunan Ordusu'nun dağıldığının anlaşıldığı şeklinde yorumlamaktadır. Trikupis'in rütbesi 1927 yılında korgeneralliğe yükseltilmiştir[1107].

Yunan Hükümeti başkomutanlığa getirdiği Trikupis'in Türklere esir düştüğünü 5 Eylül (23 Ağustos) günü öğrenmiş, bunun üzerine başkomutanlık Polimenakos'a verilmiştir. Aynı günün akşamı Harbiye Bakanı Theotokis, Polimenakos, Dusmanis, Pallis ve Sariyannis İzmir'e hareket etmişlerdir. Son ikisine Anadolu Ordusu kurmay başkanı ve başkan yardımcılığı görevleri verilmiştir.

Bu şahısların bulunduğu "Velos" gemisi 6 Eylül (24 Ağustos) sabahı İzmir limanına girmiştir. Derhal karargahta bir toplantı gerçekleştirilmiş ve bu toplantıda isimlerini saydıklarımız haricinde Hacianestis'le Steryadis de hazır bulunmuşlardır. Hacianestis tarafından askeri durum hakkında bilgi aktarılmış ve kendisine hükümetin yerine gerçekleştirdiği atama bildirilmiştir. Aynı gün öğleden sonra eski başkomutan Hacianestis, "Velos"la Pire'ye hareket etmiştir.

1105 **Haciantoniyu, Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922, s. 391.**

1106 **İnönü, Hatıralar,** Cilt: 1, s. 292-294.

1107 **Aggelomatis, a.g.e.,** s. 371-372.

Polimenakos'un başkomutanlığa getirildiği, 6 Eylül (24 Ağustos) tarihli emirle tüm birliklere duyurulmuştur. Aynı gün Hacianestis Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği telgrafıyla, kendisince içinde bulunulan durumu ve başkomutan olarak kalacak olursa alacağı önlemleri nakletmiştir. Hacianestis'e göre Türk Ordusu'nun ilerlemesi durmuş ve İzmir'e girme tehlikesi sona ermiştir. Dolayısıyla Fragkos Grubu İzmir dağlık çevresini savunabilir ve 3. Kolordu'nun Mudanya'dan İzmir'e getirilmesiyle desteklenebilirdi. Ancak topçu bulunmadığı sebebiyle bu savunmayı gerçekleştirmek güç olabilirdi. Bu çözümün kabul edilmemesi halinde Hacianestis, Yunan Ordusu'nun esir düşmemesi için Anadolu'nun hızlı bir şekilde boşaltılması gerektiğini ifade etmekteydi. Oysa ki, Hacianestis'in önerdiği bu savunmanın gerçekleştirilmesi olasılığı bulunmamaktaydı. Fragkos Grubu'ndaki askerlerin moralleri bozuk olduğu gibi, 3. Kolordu'yu hızlı bir şekilde Mudanya'dan İzmir'e taşımak da mümkün değildi[1108].

Yunan askerinin maneviyatının bu denli bozuk olduğu bir anda Polimenakos'un verdiği emirlerin durumu iyileştirmesi mümkün değildir. Yunan Ordusu İzmir'in boşaltılmasına zaman kazandıracak önlemler almakta dahi güçlük çekmiştir. 5 Eylül (23 Ağustos) 1922'de Trakya'dan 1. Yunan Tümeni'ni getiren nakliye gemileri İzmir Limanı'na girmişler ve gemiden karaya hemen iki tabur çıkarılarak geri çekilenlerin yolunu kesmek ve onların maneviyatını yükseltmek amacıyla Menemen'e gönderilmişlerdir. Ancak o ortamda Georgios Fessopulos komutasındaki bu taburların gayretleri boşa gitmiştir. Tümgeneral Konstantinos Skarlatos komutasındaki tümenin diğer askerleriyse, savaş alanından gelenlerin son derece kötü durumda olduklarını görerek, neredeyse ayaklanacak şekilde tedirgin olmuşlar, bağırarak ve havaya ateş ederek Trakya'ya geri dönmeyi talep etmişlerdir[1109].

Büyük Taarruz esnasında Türk Ordusu'na katılan yeni subaylarla birlikte subay sayısı 8817'ye çıkmış ve bunların 574'ü kaybedilmiştir. 199.283 erdeki Türk Ordusu'nun kaybı ise, 13.829'dur. Mudanya Ateşkes Antlaşması öncesinde Türk Ordusu 8270 subay ve 181.986 ere sahiptir[1110].

1108 **To Telos Tis Ekstratias 1922, İpohoritiki Agones Ton A' Ke B' Somaton Stratu [Harekatın Sonu 1922, 1. ve 2. Kolordu'nun Gerilerkenki Muharebeleri]**, s. 311-312.

1109 Triantafillidis, **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]**, Tomos [Cilt]: 2, s. 644-645.

1110 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, VI. Kısım, 3. Kitap**, *s.* 242-243.

Yunan Ordusu'nun Anadolu Harekatı boyunca kayıpları bir tablo olarak verilmektedir:

Tablo 6: Yunan Ordusu'nun Anadolu Harekatı Boyunca Kayıpları[1111]

	Subaylar			
Harekat Dönemi	Savaş Alanında Kaybedilenler	Hastaneye Taşınmış Yaralılardan Ölenler	Akibeti Bilinmeyenler	Yaralılar
1919-1920	66	42	-	150
1921	346	39	15	1116
1922	400	50	450	430
Toplam	812	131	465	1696

	Erler			
Harekat Dönemi	Savaş Alanında Kaybedilenler	Hastaneye Taşınmış Yaralılardan Ölenler	Akibeti Bilinmeyenler	Yaralılar
1919-1920	1140	2146	-	2133
1921	6110	1101	530	29451
1922	11300	1500	17100	15600
Toplam	18550	4747	17630	47184

Türkler Yunanlılardan esir almalara daha çok İnönü savaşlarından sonra başlamışlardır ve Büyük Taarruz'u takiben esir sayısı hızla artmıştır. Savaş esirlerinin ağırlık noktasını askerler oluşturmuş, ancak Yunan Ordusu'na yardım eden Rumlara da esir muamelesi yapılmıştır. Ele geçirilen Yunan savaş esirleri Anadolu'nun çeşitli yerlerine gönderilmiş ve buralarda üsera garnizonları oluşturulmuştur. Garnizon veya üsera taburlarında mümkün olduğu kadar kendi sağlık elemanlarından faydalanılmıştır. General ve subaylar için Kayseri ve Kırşehir illerinde garnizonlar kurulmuştur. Askerler ve siviller çeşitli imar işlerinde çalıştırılırken, general ve subaylar bundan muaf tutulmuş ve rütbelerine göre bir aylık verilmiştir.

Türk Genelkurmay Başkanlığı'nın hazırladığı Milli Mücadele'ye ait tarih kitabı serisinin ilgili cildinde, 20.826 Yunan esirinin ele geçirildiği kaydedilmektedir[1112]. Ancak konuyu bir makalesinde ele almış olan Ahmet Özdemir Yunan savaş esirlerinin sayısının, Türk savaş esirlerinde olduğu gibi çelişkili olduğunu, fakat oran bakımından Türklerden oldukça fazla olduğunun

1111 **Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias [Anadolu'ya Yapılan Harekatın Kısa Tarihi] 1919-1922, s. 487; Triantafillidis, İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü], Tomos [Cilt]: 2, s. 673.**

1112 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, VI. Kısım, 3. Kitap, *s.* 244.**

rahatlıkla söylenebileceğini ifade etmekte ve çeşitli kaynaklara bakarak Yunan esirlerinin sayısını üçü general, 381'i subay, 14.385'i asker ve 10.527'si sivil olmak üzere 25.296 olarak vermektedir.

Esirlerde görülen tifüs vakalarını önlemek için tedbirler alınmış, bütün esirlere tifo, dizanteri ve kolera aşıları yapılmıştır. Türk-Yunan esirleri Lozan'da imzalanan anlaşmalar sonucu mübadele edilmeye çalışılmış ve esirlerin iadesi yaklaşık sekiz ay sürmüştür[1113]. Türkiye'nin o günkü koşullarda esirlerin sağlığı için gösterdiği tüm gayretlere rağmen, Aggelomatis gibi bazı tarihçi ve yazarlarda Yunan esirlere iyi davranılmadığına ilişkin sitemlere rastlanabilmektedir[1114].

2. Helenlerin Anadolu'daki Son Günleri

31 Ağustos (18 Ağustos) akşamı İzmir limanına "Egeon" buharlı gemisi girmiş ve Stratos ile Theotokis'i getirmiştir. Bakanlar Hacianestis'le iki uzun görüşme gerçekleştirmişler ve aynı gece Pire'ye hareket etmişlerdir. Bu gelişme, İzmir'in boşaltılacağıyla ilgili söylentilerin yayılmasına sebep olmuştur.

1 Eylül (19 Ağustos)'de Yüksek Komiser Steryadis, 2831 sayılı şifreli telgrafıyla Gemlik, Mudanya ve diğer yerlerdeki Yunan temsilciliklerine, devlet hizmetlerinin arşivlerini hazırlamalarını ve memurların ilk emirle hareket etmek üzere hazırlanmalarını emretmiştir. Bu emir vatandaşlardan gizlenmiştir. O gün arşivlerin kutulara yerleştirilmesi işlemine geçilmiş, ancak bu söylentileri ve kaygıları arttırmıştır. Zaten o andan itibaren kaygıya kapılmış olan Hıristiyan nüfus da, kıyıya akmaya başlamıştır.

Sonraki gün, yani 2 Eylül (20 Ağustos)'de Yüksek Komiserlik'in Genel Sekreteri Gunarakis, Ε.Π. 2849 sayılı şifreli telgrafıyla aynı devlet dairelerine Hıristiyan nüfusa kalmalarını telkin etmelerini, gitmelerini engellemelerini ve memurların davranışlarıyla vatandaşları paniğe sevk etmemelerini tavsiye etmiştir.

Steryadis öncesinde Yunan Hükümeti'ne çektiği telgrafla Hıristiyan nüfusun denize inmesine ve Anadolu'yu terk etmesine izin verilip verilmeyeceğini sormuş, Yunan Hükümeti verdiği yanıtta Hıristiyan nüfusun denize inmesine izin verilmemesini, ancak memurların ayrılmak için hazır olmalarını

1113 Ahmet Özdemir, "Milli Mücadele'de Yunan Harp Esirleri", **Askeri Tarih Bülteni Dergisi**, Cilt. 18, Sayı: 34, 1993, s. 153-164.

1114 Aggelomatis, **a.g.e.**, s. 388-389.

bildirmiştir. Triantafillidis'in ifadesiyle bu "çirkin emre rağmen" Rumlar ve Ermeniler, her türlü imkanı kullanarak kıyıya doğru akmışlar ve içlerinde öngörüye sahip olanlar Ege Adaları'na hareket etmişlerdir. Öyle ki Ağustos'un ikinci yarısında İzmir, gemiyle Anadolu'yu terk etmeye çalışan insanlarla doludur[1115].

6 Eylül (24 Ağustos)'de İzmir limanına, daha önce de ifade ettiğimiz gibi Başkomutan Polimenakos'u getiren 'Velos' gemisi girmiştir. 7 Eylül (25 Ağustos)'de ise, Helen vatandaşların durumu tam bir kaçış halini almıştır. Askeri hastanelerde tedavi görmekte olan tüm yaralılar o gün "Patris" adındaki transatlantiğe bindirilmişlerdir. Gemi gece Pire'ye hareket etmiştir. Polimenakos karargahını limanda bulunan savaş gemilerine taşımış, ayrıca tüm küçük dereceli memurlar iki buharlı gemiyle Yunanistan'a hareket etmişlerdir. 8 Eylül (26 Ağustos) sabahı, Yunan İdaresi'ndeki üst düzey memurlar da gemilere binmiştir. O gün öğle vakti şehir tamamen terk edilmiş, jandarma kuvvetleri de gemilere binmek üzere iskelede toplanmışlardır. 8 Eylül (26 Ağustos) 1922'de güneşin batmasından kısa bir süre önce, Yunanlı yetkilileri taşıyan tüm gemiler hareket etmişlerdir. Bunu, Yunan donanmasının hareketi izlemiştir[1116].

Yüksek dereceli memurlar 'Naksos', daha düşük dereceli memurlar 'Adriatikos' ve 'Atromitos' gemileriyle gitmişlerdir. Aggelomatis kitabında, Yunanlıların İzmir'de kurmayı düşündükleri üniversitenin sorumluluğunu üstlenen Karatheodoris'in, Türk taarruzundan kısa bir süre önce Almanya'dan getirdiği laboratuvar malzemelerini kurtarabilmek amacıyla son ana kadar üniversitede bulunduğunun ve ancak İzmirli bir gazeteci olan Theodosios Daniilidis'in yardımıyla 'Naksos' gemisine gidebildiğinin hikayesini anlatmaktadır. Yüksek Komiser'e karşı son derece olumsuz bir yaklaşım içinde olan Aggelomatis'e göre, Steryadis o zor anda Karatheodoris'e sahip çıkmadığı gibi, Anadolu'daki pek çok Yunanlı yargıcı da kaderlerine terk etmiştir.

Aggelomatis Yunan gemilerinin İzmir'den ayrılışını da oldukça dramatik bir şekilde nakletmiştir:

"... Yunan savaş gemileri hepsi beraber, bayrak dalgalanır şekilde demir aldılar ve geminin burnunu İzmir Körfezi'nin çıkışına çevirerek, İzmir'i

---

1115 Triantafillidis, İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologion Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü], Tomos [Cilt]: 2, s. 644-645.

1116 To Telos Tis Ekstratias 1922, İpohoritiki Agones Ton A' Ke B' Somaton Stratu [Harekatın Sonu 1922, 1. ve 2. Kolordu'nun Gerilerkenki Muharebeleri], s. 318-319.

'derin bir matem içinde bıraktılar'. Gözler yaşlıydı ve ağızları bıçak açmıyordu. Fransız muhriplerinden... Yunan Milli Marşı'nın sesi geliyordu.

Uluslararası düzenlemeler bunu gerektiriyordu. Bayrak ve donanma lideri selamlanmalıydı... Bu şekilde 8 Eylül (26 Ağustos) akşamı saat 18:00'da Yunanistan İzmir'den ayrıldı. Steryadis'ten başkası kalmamıştı".

'Elli' hafif kruvazörü, Urla Yarımadası boyunca devriye görevi yapmak ve iki kruvazörle birlikte geri çekilen Yunan Ordusu'nu korumak emrini almıştır. Çeşme'ye giden yol, kıyıya yakındır. 9-10 Eylül (27-28 Ağustos) geceleri Yunan birlikleri kıyıya yakın yoldan Çeşme'ye yönelmişler ve 'Elli' ile kruvazör olan 'Aspida' ve 'Niki' tarafından korunmuşlardır.

Aggelomatis kitabında, Yüksek Komiser Steryadis'in İzmir'den ayrılışına çok geniş yer vermiş ve O'nun intihar etmeyi düşünmesi gerekirken, tehlikede olduğu için İngilizlerden yardım istemesini kınamıştır. Aggelomatis'e göre Steryadis, 'Naksos' gemisine binme cesaretini gösterememiştir. Hatta önlem alınmamış olsa Rumlar tarafından linç edilecektir.

Steryadis, 8 Eylül (26 Ağustos) saat 19:00'da 'İron Duke' adlı İngiliz gemisinden gelen bir motorlu kayığa binerek şehirden uzaklaşmış, İstanbul üzerinden Romanya'ya, oradan da Fransa'ya hareket etmiştir. 8 Eylül (26 Ağustos)'de ayrıca, Yunan Ordusu'nun tüm askeri mağazaları, kışlaları, hastaneleri ve Türklerin işine yarayabilecek her şey imha edilmiştir. Tahrip edilmesine, ya da taşınmasına imkan olmayanlar denize atılmışlardır[1117].

Yunan İdaresi'ndeki devlet memurlarının gidişinin, Rumlarda nasıl bir terk edilmişlik duygusu yarattığını Yunanistan'a göç etmiş olanların anlatımından sezinlemek mümkündür. Örneğin, Manisa'nın kuzeybatısındaki Eriköy'den Sarula Skifti, "Köyümüzde sükunet vardı. 1922 Ağustos'unda [Yunan Ordusu] felakete uğradığında öğrendik ki, papaza tenekeye kapatılmış ve iki gün sonra açılacak bir mektup gelmiş. Okununca ne olduğu anlaşıldı. Gizli bir yerde mektubu, jandarma ile birlikte açtılar. 'Geri çekildiğimizi' bildiriyor ve jandarmanın köyden gitmesini söylüyordu. İkinci gün garip bir hareketlilik gördük. Karşımızdaki okula el koymuşlardı. Eşyalarını topluyorlardı. Ne olduğunu ve ne yaşandığını bilmiyorduk. Amcamın tanıdığı olan bir jandarma gizlice, hiç kimseye belli etmememizi tembihleyerek, öğlen gideceklerini söylemiş. Jandarmalar Türk mahallelerine gittiler. Kapıları pencereleri kapattırıp, hiçbir Türk'ün dışarı çıkmasına izin vermediler. Eşyalarını yüklemek için

1117 Aggelomatis, a.g.e., s. 208-215.

[Türklerin] hayvanlarına da el koydular. Jandarmanın gittiği öğrenildiğinde, köy şaşkına döndü. Jandarma astsubayı çıkıp bağırdı: 'Gitmeyeceksiniz! Sizin için herhangi bir durum yok'" bilgisini aktarmıştır[1118].

Edremitli Anna Pari, Yunan yetkililerine olan tepkisini çok daha yoğun bir şekilde ortaya koymaktadır:

"... Bizim Edremit'te 'felaketle' ilgili hiçbir bilgimiz yoktu. Yunanlı komutana sorduk. O bizi sakinleştirdi. Buna rağmen kaygılanmıştık. Sosyal konumumuz sebebiyle, hükümette (Yunan hükümetinde) tanıdıklarımız vardı. Kadın Yardımlaşma Derneği'nin [Adelfotita Kirion] Başkanı'ydım... 'Askerlerimize paketler gönderiyorduk'. Pasaport çıkartmayı başardım. Ancak ben ayrılmazdan önce, evimize Yunanlı idareci gelip kocama, 'Karına ne oldu da gitmek istiyor? Hiçbir korku yok!' dedi. İki yüzlü! Beni özellikle Edremit'te gezintiye, halkı sakinleştirmeye çıkardı. Beni idarecinin yanında görüp: 'Eğer Anna sakinse ve gezintiye çıkmışsa, gitmeye kalkmıyorsa, hiç bir şey olmaz' diyorlardı.

6 Eylül (24 Ağustos)'de gitmeye hazırlandım. Önce yönetim binasından geçerek, idareciyi bir iyice payladım. 'Bu günahsız insanların kanında boğulasın!' dedim. Abarttığımı söyleyerek kendini savunmaya, korku olmadığını söylemeye başladı. Buna rağmen iki gün sonra, yani 8 Eylül (26 Ağustos)'de Yunanlı yetkililer Edremit'ten gizlice ayrıldılar...

6 Eylül (24 Ağustos)'de Akçay'a indim. Kalabalık bir insan grubu boş yere gitmeyi bekliyordu. Gemi nasıl gelebilirdi ki? Cani Steryadis, gemilerin Edremit Körfezi'nden göçmen almamalarını emretmişti..."[1119].

Küçükkuyulu Polivios Narliotis, "... Üst rütbelilerin verdiği emre göre önce askerlerin, sonra vatandaşların gitmeleri gerekiyordu..."[1120] derken, Yunan Ordusu'ndaki Anadolulu gönüllülerden Georgios Moisis ise "... Limanda binlerce insan Yunanistan'dan gemilerin gelmesini bekliyorlardı. Bir gemi geldi ve ben asker olarak bindim. Halkın binmesine izin vermiyorlardı. Sadece ordu içindi..." demektedir[1121].

1118 **İ Eksodos [Çıkış], Tomos** [Cilt]: 1, s. 119.

1119 **A.e.**, s. 229.

1120 **A.e.**, s. 241.

1121 **A.e.**, s. 245.

O günlerde Hrisostomos da, daha önce çalışmamızda değindiğimiz gibi Venizelos'a bir mektup göndermiştir[1122]. 7 Eylül (25 Ağustos) 1922 tarihini taşıyan bu mektubunda Hrisostomos, Yüksek Komiserliğe Steryadis'i atanması ve Kasım 1920'de seçime gitmesi sebebiyle gelişmelerden Venizelos'un da sorumlu olduğunu ifade ettikten sonra, "Büyük ruhunuza son isteğimi hitap ederek, size sadece iki kelime söylemek istiyorum: Eğer Yunanistan'ı kurtarmak için Selanik'teki ihtilal hareketine giriştiyseniz, şimdi de ... Anadolu ve Trakya Helenizm'ini kurtarmak için yüzlerce harekete teşebbüs etmeye çekinmeyiniz... Sevgili kardeşim, biz seni Tanrı'mız, dağımız, umudumuz, kurtarıcımız ve Mesih'imiz olarak kabul ediyoruz. Adalet kılıcını kuşan ve bugüne kadar çözülmemiş olan Doğu Meselesi'ni çöz" sözleriyle yardım talebinde bulunmuştur[1123].

Hacianestis'in yerine başkomutanlığa Trikupis'in atanması ve iç bölgelerden gelen Rumların kıyı bölgelerindekilere bir takım bilgiler aktarmaları üzerine, Anadolu'yu Savunma [Mikrasiatiki Amina] mensupları harekete geçmeye karar vermişler ve bu düşüncede olan bir grup Yüksek Komiser Steryadis'in huzuruna da çıkmışlardır. Steryadis'in huzuruna çıkanlar arasında, eğreti de olsa Kemalpaşa (Nif)'da bir savunma örgütlenmesini isteyen subaylar da bulunmaktadır[1124].

Anadolu Rumlarının o günlerde bir direniş örgütlemeyi düşündüklerine dair ipuçları ve Anadolu'yu Savunma Örgütü'nün faaliyetleri göçmenlerin anlatımlarından anlaşılabilmektedir. Manisa'nın on üç kilometre kadar güneydoğusunda kalan Çobanisa Köyü'nden Theodoros Lukidis, "1922 felaketinde askerdim... Gidecek zamanım vardı ama, felaketin boyutunu düşünemedim. Tüm Anadolulular bilgisizdik. Bizi propaganda da yedi. Türk askerlerinin İzmir'e geleceği esnada, bizi mücadeleye iten heyetler vardı... Gidebilecek pek çok kişi gitmedi. Biz de bu şekilde kaldık" bilgisini aktarmıştır.

Anadolu'yu Savunma Örgütü'nün o günlerdeki faaliyetleri sadece İzmir'le sınırlı kalmamış, anlaşıldığı üzere Batı Anadolu'nun farklı bölgelerinde de söz konusu olmuştur. Bergamalı Kamburis'in anlatımı, bu etkinlikler açısından daha fazla ayrıntıyı içermektedir:

"Bergama Bölgesi 2500 kişilik Kuvayı Milliye birliklerinin saldırılarına maruz kalıyordu. 380 kişilik milis muhafızlarla, 240 kişilik jandarma

1122 Bkz. s. 191.

1123 Kapsis, **1922 İ Mavri Vivlos [1922 Kara Kitap]**, s. 111-112.

1124 Aggelomatis, a.g.e., s. 185.

kuvvetlerinin bunlara karşı direnme olasılığı olmasa da, yine de çatışma söz konusu olduğunda Helenler idare edebilmişlerdir.

Gitmezden önceki son günlerimizdeydik. Bir akşam... Anadolu'yu Savunma Örgütü Başkanı'yla milis muhafızların eşliğinde Dikili'ye gitmiştik. Amacımız Steryadis'ten 500 silah istemekti. Çünkü hala silahlandırılabilecekler ve savaşabilecekler vardı. Ben kendim de bir grubun lideriydim. Dönerken mahalledeki kahvehaneye girdim. Grubumdan olan herkes oradaydı. Büfeci beni görünce, 'İçeri gel, sana söyleyeceklerim var' dedi... 'Buradakileri görüyor musun? Devlet memuru bunlar. Gitmek için telefon bekliyorlar...'.

Kahveyi içip kalktım. Cemaatin bürolarına gittim. Onları toplantı halinde buldum. [Anadolu'yu Savunma] katibi de oradaydı ve başkan yardımcısıydı. Başkan, silahlar için Dikili'ye gitmişti... Ne olduğunu, cepheden haber alınıp alınamadığını sorduk. 'Hiçbir haber yok' dedi sekreter...

... Sabah çıkarken, halkın karıştığını gördüm (Yunanlı devlet memurlarının gittiği öğrenilmiştir). O zaman bir tellalın sesi duyuldu. 'Erkekler kiliseye gitsinler, orada ne yapacaklarına karar verecekler'. Gerçekten de herkes Agios Georgios Kilisesi'nde toplandı. Yöremizin önde gelen Türkleri de geldiler.

...Bizim zenginlerimiz gitmek istemediklerini söylüyorlardı... Türkler, 'Burada size kimse dokunmayacak' güvencesi veriyorlardı. O zaman ben: 'Türk ordusunda firariyim. Yunan Ordusu'nda çavuş olarak görev yaptım ve milis muhafızların lideriyim. Beni kim koruyabilir? Grubumu alıp gideceğim. İsteyen herkes beni takip etsin. Beni kimse engellemesin. Çünkü kardeşim dahi olsa itip geçerim' dedim.

...Başkan Yardımcısı da kalkıp: 'Halkı serbest bırakın, isteyen gider, isteyen kalır' dedi.

Bu sözler duyulur duyulmaz, halk iki gruba ayrıldı ve toplantı sona erdi. Kiliseden çıktığımızda da yapıştırılmış bir duyuru gördük: 'Trikupis Yunan Ordusu'nun şerefini kurtardı. Kemalin ordusunun dörtte üçü esir alınmıştır' diyordu. Bunlar yalandı ve halkı sakinleştirmek içindi. Tam tersine Trikupis esir düşmüştü. Herkes cesaretlendi ve kalmak istediler. Gece iki grubu nöbete çıkarıyorduk. Topu topu hepsi yedi gruptu. O akşam üç grup nöbetteydik. Yedinci grup Dimitrios Kamburis, ikinci grup Anastasios Filioglu ve üçüncü de Aleksandros Kuzinoglu'nun komutasındaydı... Şehrin çevresinde nöbetçi kulübeleri kurduk. Saat 23:00'da Filioglu ile birlikte Metropolitlik'teydim...

Eve indim... Bahçede otururken telgrafhanenin pencerelerini görüyor ve duyuyordum. O anda Manisa'dan Ayvalık'a yayın yapıyorlardı. Kelimesi kelimesine 'Ailelerin ayrılmasını yasaklayan daha önceki emir iptal edilmiştir, ayrılmalarına izin verin ve yardım edin' diyordu.

Kahveyi bıraktım. Ne yiyebiliyor, ne de içebiliyordum. O anda kellelerimizle oynuyorlardı. Cemaatin bürolarına gittim. İçeride Anadolu'yu Savunma'nın Başkan Yardımcısı ve iki kişi daha bulunuyordu. 'Çocuklar durum bu, gitmeliyiz' dedim. O anda en soğukkanlı olan bile soğukkanlılığını yitiriyor ve kafaları almıyordu... Bundan böyle gitme kararı aldık"[1125].

Yunan Ordusu İzmir'e doğru gerilerken, geçtiği her yerde yangınlar çıkarmıştır. İsmet (İnönü) Paşa anılarında bunu, "Topları ile, tüfekleri ile düşman kıtaları geliyor. Uğradıkları yerleri, bir şey bırakmaksızın yakıyorlar..." sözleriyle ifade etmiştir. Bir önceki başlık altında, Yunan askerlerinin anılarında bu yangınlardan söz edildiğine tanık olmuştuk. Yunan Ordusu bu yangınları çıkarmak için benzin ve bombalarla donatılmış tahrip taburları kurmuştur[1126]. Öyle ki İsmet Paşa, Afyon'dan yol açıldığından itibaren İzmir'e kadar yalnız muharebe meydanlarından değil, dört tarafta bitip tükenmeyen yangın sütunları arasından geçerek ilerlediklerinden söz etmektedir[1127]. Anadolu'dan Yunanistan'a göç edenlerin anlatımları dikkatle incelendiğinde, bazı yerlerde önceden bu yangınların çıkacağının bilindiği ortaya çıkmaktadır. Manisalı Zoi Tigmoglu Anadolu'daki son günlerini şu sözlerle anlatmıştır:

"Babam askerlerin hareketinden mi, yoksa arkadaşı olan subayların yarım laflarından mı, cephede durumun iyi gitmediğinden şüpheleniyordu. Gitmeyi hesaplıyor, ancak kaygılanmıyorduk. Çünkü üç kardeşim de demiryolunda çalışıyordu ve bu şekilde istediğimiz saatte gidebilirdik... Her geçen gün durum kötüleşiyordu. Afyon'dan inen trenler, yaralı askerlerle doluydu...

5- 6 Eylül (23-24 Ağustos)'de yangın çıktı. Kim çıkardı? Nasıl kesinleştirilebilir? Sanki büyülü bir el tarafından her tarafta başlatıldı ve büyüdü. Hangi mahalle yanmıyordu ki? İç parçalayıcı haykırışlar işitiliyordu...

1125 **İ Eksodos [Çıkış]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 126-140.

1126 **Mehmet Asun Us, "Yunan Ordusu'nun ve Hükümeti'nin Sorumluluğu", İzmir'den Bursa'ya, 3. b., İstanbul: Atlas Kitabevi, t.y., s. 119.**

1127 **İnönü, Hatıralar**, Cilt: 1, s. 295-300.

Hizmetçimiz olan bir kadın, Yunanlı askerlerin kendisine, 'Gidin Kalliopi. Çünkü yangın çıkacak ve yanacakınız!' dediğini söylüyordu. Manisa'yı kimin ateşe verdiğini bilmiyorum. Türkler mi, yoksa geri çekilen Yunanlılar mı?"[1128].

Halide Edip (Adıvar) o günün Turgutlu (Kasaba)'sunu, "... Pencereden bütün bir şehir cesedi üzerinde, bütün kasabanın yersiz yurtsuz halkının evleriyle, çarşı pazarlarıyla taş yığınları üstünde yeniden hayatlarını kurmak için kaynaştığını görüyordum..."[1129] sözleriyle tanımlarken, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Manisa için, "... Yarım saat zarfında şehrin beş, on noktasından birden patlayan ve müteakiben birbirine kol atarak genişleyen yangın, Manisa'yı bir yanardağ haline sokmuştu. Derinden derine yakılan evlerin çatırtıları, bağıran halkın vaveylası, silah sesleri ve bomba tarrakaları hep bir araya karışarak bir bora esnasında bir ormanda duyulan korkunç uğultuları hatırlatıyordu[1130]" demektedir. Yunanlılar Turgutlu (Kasaba) ve Manisa'yı aynı gün içinde ateşe vermişler, ateş, yağma ve katliam iki gün, iki gece devam etmiştir[1131]. Alaşehir bu yangınlardan payını en fazla alan şehir olmuş, on yerden ateşe verilmesinin ardından çıkan sert rüzgarın da etkisiyle, bir toz yığını halini almıştır[1132]. Türk süvarilerinin erken yetişmesiyle Uşak nisbeten daha az hasarla kurtulmuş, ancak yine de bir takım evler ve bağlar yanmıştır[1133].

Anadolu'da asırlar boyu iç içe kardeşçe yaşamış iki unsurun, emperyalistlerin güttükleri siyaset sonucu geçirdikleri bu zor saatlerde dahi, eski günlerin ve dostlukların hatrına zaman zaman birbirlerine yardım ettikleri anlaşılmaktadır. Urla'nın kuzeybatısındaki Sancak Köyü'nden Nikolaos Papanikolau sonrasında o günleri anlatırken, 1921 yılında Yunan Ordusu'nda gönüllü olduğundan, geri çekilme esnasında Mordoğan'a varmadan önce bir Türk'e rastladıklarından ve ona yolu sorduklarından söz etmiştir. Köylü Nikolaos'a hangi köyden ve kimin oğlu olduğunu sorduktan sonra, "Babanla tanıştığımız için bunu sana söylüyorum. İyiliğiniz için dağdan gidin" demiştir. Yoluna arkadaşlarıyla devam eden Nikolaos, Ambarseki adında bir köye ulaşmıştır.

1128 **İ Eksodos [Çıkış]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 105-106.

1129 Halide Edip Adıvar, "Emine'nin Şehadeti (Kasaba İzlenimleri)", **İzmir'den Bursa'ya**, 3. b., İstanbul: Atlas Kitabevi, t.y., s. 28.

1130 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Küçük Neron", **İzmir'den Bursa'ya**, 3. b., İstanbul: Atlas Kitabevi, t.y., s. 37.

1131 Falih Rıfkı Atay, "Kasaba Harabelerinde", **İzmir'den Bursa'ya**, 3. b., İstanbul: Atlas Kitabevi, t.y., s. 68.

1132 Falih Rıfkı Atay, "Alaşehir Harabelerinde", **İzmir'den Bursa'ya**, 3. b., İstanbul: Atlas Kitabevi, t.y., s. 76.

1133 Falih Rıfkı Atay, "Mesut Bir Kasaba", **İzmir'den Bursa'ya**, 3. b., İstanbul: Atlas Kitabevi, t.y., s. 82-83.

Burada Türklerle Rumların kardeşçe yaşadıklarını görmüşler ve köylülere ne yapmakta olduklarını sormuşlardır. "Biz kardeştik ve kalmaya karar verdik" yanıtını almaları üzerine Nikolaos ve arkadaşları köylülere, "İyi yapmıyorsunuz. Tüm Anadolu boşaldı. Bundan sonra dost olmanız olası değil" uyarısında bulunmuşlardır[1134].

Batı Anadolu'nun zor saatlerine tanıklık etmiş olan Mehmet Asım (Us), "Yunan Ordusu'na mensup komutanlar, köylerin ve katliam edilmiş olan binlerce Türkün Yunan Ordusu'nun değil, bazı sorumsuz şahısların tecavüzlerine kurban olduğunu iddia edeceklerdir[1135]" demiş, İsmet (İnönü) Paşa ise aynı olguya "Bu yangınların sebepleri, büyük tarih hadiseleri içindeki sebeplerdir. Küçükler emir aldıklarını söylerler, büyükler disiplin kalmadığını söylerler" yorumunu getirmiştir.

Bu şartlar altında ilerleyen Türk Ordusu, 4 Eylül'de Kula ve Alaşehir'i kurtarmış, 6 Eylül'de Milne Hattı'nı aşarak kısa bir muharebeden sonra Salihli'ye ulaşmıştır. Nihayet Türk süvarileri 9 Eylül'de İzmir'e girmişlerdir[1136]. Türk süvarilerinin kordon boyundan geçişi ahalinin ve yabancı uyrukluların gösterilerine vesile olmuş, birliklerin üzerine binalardan çiçekler atılmıştır. Süvariler saat 10:30'da Hükümet Konağı önüne gelmişler ve Konak önünde Türk bayrağını dalgalandırmışlardır[1137].

Yunan Genelkurmayı'nın hazırladığı tarih kitapları serisinin ilgili cildinde İzmir'in Türk askeri tarafından kurtarıldığı gün, "9 Eylül (27 Ağustos) sabahı İzmir çaresiz bir şehir görüntüsü veriyordu. İzmir rıhtımı binmek için boş yere gemi arayan heyecanlı vatandaşlar ve bazı Yunan askerleriyle doluydu. Saat 11:00'a doğru, hızlı bir şekilde Türklerin geldikleri haberi duyuldu. Gerçekten de kısa bir süre sonra rıhtımda, düzenli orduya ait olmayan dört yüz kadar süvarinin yürüdüğü görüldü. Bunlar Kör Pehlivan'ın kuvvetleriydi. Salihli'den, düzenli ordu birliklerinden daha çabuk gelmişlerdi... Öğleden sonra şehre, düzenli Türk ordularına ait güçlü süvari birlikleri gelmiştir. Bu birliklerin komutanı, derhal askeri kanunları ilan etmiş ve savaş mahkemeleri kurmuştur. Akşam saatlerine doğru İzmir'e Kemalpaşa (Nif) yolundan güçlü piyade kuvvetleri gelmiş ve derhal kışlalara yönelmişlerdir" sözleriyle anlatılmıştır[1138].

1134 **İ Eksodos [Çıkış]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 74-75.

1135 Mehmet Asım Us, "Yunan Mezaliminden Sorumlu Olan Kimdir?", **İzmir'den Bursa'ya**, 3. b., İstanbul: Atlas Kitabevi, t.y., s. 109-110.

1136 İnönü, **Hatıralar**, Cilt: 1, s. 298-300.

1137 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, VI. Kısım, 3. Kitap**, s. 126-127.

1138 **To Telos Tis Ekstratias 1922, İpohoritiki Agones Ton A' Ke B' Somaton Stratu [Harekatın Sonu**

Gonatas 9 Eylül (27 Ağustos) 1922'yi bir Yunan subayının gözünden şu sözlerle anlatmıştır:

"İzmir'in Helen nüfusu, Yunan Ordusu'nun gerileyişini evlerinin kapılarından ve pencerelerinden üzgün bir şekilde izliyorlardı. Yunan Ordusu'nun gelişiyle birlikte, 'özgürleşeceklerinden' emin olmuşlar, Türklere karşı faaliyette bulunmuşlardı ve şimdi onların intikamından korkuyorlardı. Tam tersine çeşitli tepelere çıkmış olan Türkler, gerileyişimizi sevinçle izliyorlardı. Hala açık bir düşmanlık göstermeye çekiniyorlardı. Ailelerini ve eşyalarını İzmir'de bulunduran epeyce [Yunanlı] subay, İzmir'e geliyorlardı. Bunlar dışında çok sayıda [Yunanlı] subay ve asker ya görevleri gereği, veya daha önceden kaçtıkları için şehrin içinde bulunuyorlar ve gemileri gözleyerek, onları almaya gelineceğinden umutlanıyorlardı... İzmir'den gelen askerlerden saat 11:00'da şehre Türk süvarilerinin girdiğini, Hükümet Konağı önünde Türklerin gösteri gerçekleştirdiklerini, tek başına kalmış olan [Yunan] askerlerinin silahsızlandırıldıklarını ve subayların esir alındıklarını öğrendim..."[1139].

Bu noktada şunu da ilave etmeliyiz ki Yunan tarih kitaplarında, ya da Anadolu'yu terk etmiş göçmenlerin anlatımlarında Kör Pehlivan çetesinden şikayetlere rastlanabilmekte, ancak Türk süvarilerinin ya da düzenli Türk Ordu birliklerinin davranışlarının iyi olduğundan söz edilmektedir. Örneğin İzmirli Aleksis Aleksiyu, "Süvariler bizi sadece korkuttu..." derken[1140], Kemalpaşalı (Nifli) Anna Karabeçu "Bir Türk subayı çıktı ve [Türk] askerini yersiz davranışından dolayı azarladı" demektedir[1141].

Aggelomatis İzmir'deki Rum basın organlarının Türkler şehre girmezden önce yayın hayatlarına son verdikleri bilgisini aktarmaktadır. 9 Eylül günü Türkler İzmir'e girmezden kısa bir süre önce Rumlar tarafından tek yaprak olarak bir gazete yayınlanmıştır ki bu, İzmir'de Yunanca olarak yayınlanan son gazete olmuştur[1142].

9 Eylül'ü 10 Eylül'e bağlayan gece Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Fevzi Paşa Belkahve'de kalmışlar ve ertesi gün 10 Eylül'de İzmir'e girmişlerdir. O gün İzmirliler dükkanlarını ve evlerini Türk bayraklarıyla donatmışlar, Türk

---

1922, 1. ve 2. Kolordu'nun Gerilerkenki Muharebeleri], s. 323.

1139 Gonatas, **a.g.e.**, s. 213-214.

1140 **İ Eksodos [Çıkış]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 9.

1141 **A.e.**, s. 37-38.

1142 Aggelomatis, **a.g.e.**, s. 217-221.

askerini çılgınca alkışlamış ve hediyeler vermişlerdir. Halkın bu coşkulu karşılamasıyla saat 14:00'da İzmir'e girmiş olan Başkomutan, Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı, Hükümet Konağı'na yerleşmişlerdir[1143].

Yunan Genelkurmayı'nın tarih kitapları serisinin ilgili cildinde o gün İzmir'e 1. Türk Ordusu'na ait güçlü piyade ve topçu birliklerinin girdiğinden ve 1. Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın kuvvetlerine, arda kalan Yunan birliklerini takip etmek üzere Urla'ya doğru ilerleme emri verdiğinden söz edilmektedir. Ancak burada ifade edildiğine göre Nurettin Paşa'nın niyeti taarruz etmek değil, sadece Yunan birliklerinin gemilere binip binmediklerinden emin olmaktır[1144].

Gonatas o gece Yunan birliklerinin Urla ve Çeşme'ye yönelerek kıyıdan yürüdüklerini, bu yarımadada Helen nüfusun yoğun olduğunu ve bunların çocuklarının Yunan Ordusu'nda görev yaptıklarını anlatmaktadır. Gonatas, "... Köylerinden ve şehirlerinden geçtiğimizde, Anadolulu askerlerin orada kalıp ailelerine yardım etmelerini engellemedim. Eski Yunanistan kökenli diğer askerler deniz ve gemi manzarası, bunlara binme beklentisi ve ailelerine dönme özlemiyle son zamanlardaki düşünceli hallerine göre daha bir şendiler" demektedir. Ancak Yunan askerleri yorgundur ve doğrudan bir tehlike olmadığını fark ettiklerinde, birçoğu güzergah boyunca uyumuşlardır. Gonatas atlı olarak dolaştığını ve askerlerin de duyabilecekleri şekilde rütbe sahiplerine, "Tükenmiş ve aç olduklarını görmediğimi mi zannediyorsunuz. Ancak ben direttiğimde yürüsünler. Bunu onların kurtuluşu için yapıyorum. Çünkü aksi halde kalacaklar" diye bağırdığını kaydetmektedir. Gemilere doğru Yunan askerinin bu ilerleyişinde, Plastiras'a ait birlikler Yunan Ordusu'nun geri karakolu olarak hizmet vermişlerdir[1145].

Aşırı milliyetçi söyleme sahip Yunan tarih kitapları, Anadolu Harekatı'nın ilk günlerinde olduğu gibi, son günlerinde de Nurettin Paşa'yla Hrisostomos'u karşı karşıya getirmektedirler. Hrisostomos'un İzmir'i terk eden Steryadis'in aksine, Amerika Birleşik Devletleri Konsolosu tarafından uyarıldığı halde cemaatini terk etmek istemediğinden, Hıristiyanlar arasında kaldığından söz edilmekte ve aslında Metropolit kahramanlaştırılmaktadır[1146]. Öyle ki,

---

1143 Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, VI. Kısım, 3. Kitap, s. 134.

1144 To Telos Tis Ekstratias 1922, İpohoritiki Agones Ton A' Ke B' Somaton Stratu [Harekatın Sonu 1922, 1. ve 2. Kolordu'nun Gerilerkenki Muharebeleri], s. 323.

1145 Gonatas, a.g.e., s. 218-220.

1146 Hronopulos, a.g.e., s. 253-254.

konunun ele alındığı ders kitapları[1147] dahil pek çok kitapta, "Rum Cemaati'nin son savunucusu[1148]" olarak Hrisostomos'un resmine yer verilmektedir.

Yunanlılar tahrip taburları kurmanın yanında, Rum ve Ermeni çetelerinden de yararlanmışlardır. O günleri yakından yaşamış olan Mehmet Asım (Us), Rumların teşkil ettiği Anadolu'yu Savunma [Mikrasiatiki Amina] Örgütü için, "Hiç şüphesiz Yunan tahrip taburlarının bir parçasından başka bir şey değildi" derken, Ermeni çeteleri içinde de özellikle Torkum Çetesi'nin etkinliklerinden söz etmektedir. Mehmet Asım, "Yunan tahribat ve mezaliminin sorumlularını anarken General Torkum namı verilen Ermeni çete reisinin faaliyetlerini hatırlamak lazımdır. Bu adam bilhassa Kilikya'dan İzmir'e getirilmiş olan Ermenileri Türkler aleyhinde kullanmak için cephe gerilerinde en ziyade faaliyetle tahrikler yapmış ve İzmir'in tahliyesinden bir hafta evvel cepheden İzmir'e gelmiştir" demektedir. Torkum İzmir'e geldiğinde asker ve gönüllü toplamak için Steryadis'e başvurmuş ve başvurusu kabul edilerek kendisine yardım etmek üzere Yunan jandarma komutanlığına emir verilmiştir. Mehmet Asım Yunan jandarmalarının yardımıyla iki yüz kadar Ermeni topladığını söylediği Torkum ve çetesini, İzmir'de yaşananların başlıca amilleri arasında saymaktadır[1149]. Nitekim Aggelomatis Torkum Çetesi'nin İzmir'i son terk eden askeri birlik olduğundan söz etmekte ve bu çete için övgü dolu ifadeler kullanmaktadır:

> *"... Bu, İzmir'i rıhtım kanalıyla aşan son düzenli askeri birliktir. Ermeni gönüllülere ait bir birlik. Asker üniforması giyiyorlar. Silahlarda süngü, yürüyorlar. Bunların lideri Komutan Torkum. Beyaz atının üzerinde. Başının üzerinde bir çeşit mendil bağlı ki bu, Ermeni ihtilalcilerin örtüsüdür. İki bayraktar ilerliyorlar. Bunlardan biri Yunan, diğeri Ermeni bayrağını tutuyor... Türklerin onlara, Hükümet Konağı'nın sokağında pusu kurdukları söyleniyor. Komutan Torkum, 'Onlardan korkmuyorum' yanıtını veriyor ve birliğiyle birlikte, Hükümet Konağı'na doğru ilerliyor. Oradan da Urla Yarımadası'na ulaşmayı başarıyor...[1150]".*

Aggelomatis'in bu söylemine rağmen Komutan Gonatas'ın Torkum'a yaklaşımı çok daha mantıklı olmuştur. 12 Eylül (30 Ağustos) 1922 tarihinde

---

1147 V. Skulatu, N. Dimakopulos, S. Kondi, **İstoria Neoteri Ke Sighroni [En Yeni ve Çağdaş Tarih]), G' Likiu [Lise 3]**, s. 103; Sfiroeras, **İstoria Neoteri Ke Sighroni [En Yeni ve Çağdaş Tarih], Gimnasio [Orta] 3**, s. 329.

1148 Aggelomatis, **a.g.e.**, s. 221-222.

1149 Us, "Yunan Mezaliminden Sorumlu Olan Kimdir?", s. 121-123.

1150 Aggelomatis, **a.g.e.**, s. 216.

günlüğüne, birlikleri arasına Torkum Çetesi'nin de ilave edilmesinden dolayı duyduğu tepkiyle, "Bana Ermeni lejyonunu da yapıştırdılar. Ermeni Torkum komutasındaydı. Zeki ve kurnaz bir adamdı. Şahsi çıkarları için mücadelemize olan katkısını büyütmek istiyordu. Ağır ilerleyen pek çok askerimizi kurtarmış, İzmir'de bulunan gemilere binebilecekken Türklerle savaşmış ve sonuna kadar bize yardım etmiş gibi gösteriyordu. Benden rica etmesi üzerine lejyonunu ziyarete gittim. 150 adamı olduğunu söylediği halde, karşıma 75 adam dizdi. Kimi silahsızdı, kimiyse firarilerin yolda attığı silahları toplamıştı. İlk hareketimizde bunlar tamamen dağıldılar" demektedir[1151].

İlk yangın İzmir'de 11 ve 12 Eylül günlerinde görülmüş, ancak çabuk söndürülmüştür. 13 Eylül günü saat 12:30'da Ermeni Kilisesi'ne 80 metre mesafedeki bir Ermeni evinde yangın çıkmış, bu yangın söndürülmeye çalışılırken Ermeni Kilisesi de yanmaya başlamıştır. Kilise bahçesine giren itfaiye, yanan eşya yığınları içinde piyade tüfekleri ve cephane de olduğunu görmüştür. Bunlar patlamaya başlamış, itfaiye söndürmeye çalışırken diğer mahallelerde de on, on beş yerde birden yangın çıkmıştır. Evlere giren itfaiye yangını genişletmek için ortalığa serpiştirilmiş pamuk, yağlı paçavra gibi nesneler bulmuş, rüzgarın da etkisiyle yangın genişlemiştir. Bir taraftan yangın büyürken, diğer taraftan yeni yangınlar da çıkmıştır. İtfaiyenin ve 8. Tümen'in tüm çabalarına rağmen 20-25 bin ev ve mağaza yanmış, yangın ancak 15 Eylül günü söndürülebilmiştir. Alsancak, Basmane ve Pasaport çevresi içindeki saha tamamen yanmıştır[1152].

Aggelomatis gibi şövence söyleme sahip olanlar, İzmir'i Nurettin Paşa'nın ateşe verdiğini iddia etmektedirler[1153]. Oysa Karaburunlu Yorgos Vakaloglu o günleri, "... Tabii ki iç bölgelerden kaçan insanlar geliyorlardı. Onlara 'Ne oluyor? diye soruyorduk. Bize basit bir şekilde: 'Kemal geliyor, kaçıyoruz' diyorlardı... O günlerde İzmir'den kotrası ile Ziro (Giraud Fransız vatandaşı bir levanten) ve onunla beraber ailelerle dolu bazı kayıklar geldiler. Ziro iskeleye çıkarak ekmek istedi. Biz sorduk: 'İyi de, neden İzmir'den almadın?'. Bize: 'Ermeniler bir tarafı ateşe verdiler ve fırınlarda izdiham çıktı' dedi" sözleriyle anlatmıştır[1154]. Vakaloglu'nun bu sözleri Bilge Umar'ın da ilgisini çekmiş ve Umar bu sözlerin İtfaiye Komutanı Grescovich'in, Yunan askerinin ayrılışının hemen sonrasında Ermenilerin İzmir'i yakmak için kendi mahallelerin-

1151 Gonatas, a.g.e., s. 220-221.

1152 **Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, VI. Kısım, 3. Kitap**, s. 156-157.

1153 Aggelomatis, a.g.e., s. 248.

1154 **İ Eksodos [Çıkış]**, Tomos [Cilt]: 1, s. 78-79.

de yangın çıkardığını söyleyen raporunu doğrular nitelikte olduğuna işaret etmiştir[1155].

Prof. Dr. Türkkaya Ataöv de bu konu üzerinde hassasiyetle durmuştur. "Olgun bir meyve gibi yeniden bize dönen kenti biz Türkler yakmadık. İşin mantıksal kavrayış yanına ek olarak, kanıtlar da bunu gösteriyor. Bu yargımız ne bir dilek, ne kanıtları bize yontma, ne de başkalarını boş yere karalamaktır... Ankara yönetiminin olağanüstü başarısını sindiremeyen batı dünyasının önde gelen kimi hükümetleri ve sözcüleri, gerçekler karşısında doğruyu daha o günlerde saptamak zorunda kalmışlardı" diyen Ataöv, bunların belgelerinin arşivlerde bulunduğuna işaret etmektedir. Şüphesiz ki İzmir yalnız Ege'nin değil, tüm Anadolu'nun incisi ve varlıklı bir kentti. Ataöv'ün de dediği gibi, "Üç buçuk yıla yakın süredir türlü yokluklarla çarpışan Türk askeri için bulunmaz bir armağan demetiydi ve yorgun ordunun düşünde gördüğü her şey orada vardı[1156]".

Falih Rıfkı (Atay) 25 Eylül 1922'de düştüğü notta, "... Acaba biz, Sakarya kıyılarından ta Akdeniz ve Marmara sahillerine kadar, Orta ve Batı Anadolu'nun başından geçen faciayı biliyor muyuz? Gerçi herkes üç buçuk seneden beri zulüm hikayelerini işitti, fakat değil halk, seçkinler arasında dahi Türk ulusunun büyük ve derin ızdırabını tamamıyla tanımış olanlar ne kadar azdır! Dün gözümüzle gördüğümüz şeylerden, bugün kendilerine bahsettiğimiz kimseler donuk bir hayretle yüzümüze bakıyorlar...[1157]" demektedir. Peki bugün o günlerde yaşananları herkes kavrayabiliyor veya Türk ulusu dünyaya kendini tam anlamıyla anlatabiliyor mu? Bizce 1919-1922 yıllarında yaşananlar, sağduyunun elden bırakılmaması gerektiğinin en önemli kanıtlarıdır.

1155 Bilge Umar, **Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2002, s. 132-133.

1156 Bkz. Türkkaya Ataöv, "1922'de İzmir'i Kimler Yaktı?", **Cumhuriyet Gazetesi**, 12 Eylül 2006, s. 6.

1157 **Falih Rıfkı Atay, "Bornova'da Son Gece", İzmir'den Bursa'ya**, 3. b., İstanbul: Atlas Kitabevi, t.y., s. 54.

B. Anadolu Felaketi Sonrasında Yunanistan'da Meydana Gelen Olaylar

1. 1922 Yunan İhtilali

İzmir'in Türk Ordusu tarafından kurtarılışının akabinde Protopapadakis Hükümeti istifa etmiş, 10 Eylül (28 Ağustos)'de Triantafillakos hükümet kurmuş ve yaşanan gelişmelerin Yunanistan Komünist Partisi liderlerine de yansımaları olmuştur. Öyle ki 23 Eylül (10 Eylül) 1922'de, hapisteki solcu liderlerin infazı dahi düşünülmüştür. Ancak daha sonra solcular, hükümette yer almaları teklifiyle karşılaşmışlardır. Yunan tarih kitapları bu konuyla ilgili naklettiklerini, Kordatos'un anlatımlarına dayandırmaktadırlar.

26 Eylül (13 Eylül) 1922 sabahı, "Athinaiki Gazetesi" Müdürü Omiros Evelpidis hapishaneyi ziyaret ederek, Yunanistan Komünist Partisi Sekreteri Kordatos ile görüşmüştür. Evelpidis Kordatos'a cephedeki durumun kötü olduğunu bildirmiş, 25 Eylül (12 Eylül) gecesi Kral Konstantin'in Metaksas'ı Tatoi Sarayı'na çağırarak hükümet kurmasını istediğini açıklamıştır. Kral Metaksas'a Sakız Adası'ndaki askerlerin, Plastiras'ın liderliğinde ayaklanmaya hazırlandıklarını da bildirmiştir. Bu teklif karşısında Metaksas, komünistlerin de yeni hükümete katılmaları halinde görevi kabul edebileceğini ve ancak solcuların Plastiras'la baş edebileceklerini, çünkü erlerin komünistleri dinleyeceklerini söylemiştir. Evelpidis, Metaksas tarafından gönderilmiştir ve teklifin kabul edilmesini dilemektedir. Teklifin kabul edilmesi halinde komünistlere iki bakanlık verilecek ve bu bakanlıklardan biri, Plastiras'la doğrudan mücadele edebilmeleri için İçişleri Baklanlığı olacaktır.

Kordatos inandığı ilkeler sebebiyle teklifi kabul edemeyeceklerini, kaldı ki Mataksas'a da güvenmediklerini ve dolayısıyla onunla işbirliğine gidemeyeceklerini açıklamıştır. Kordatos'a göre Metaksas'ın solculara bu teklifi getirmesinin sebebi, hanedanı kurtarmak istemesidir.

Evelpidis ayrılırken Kordatos'tan diğer arkadaşlarına da danışmasını istemiş ve öğlen saatlerinde tekrar geleceğini ifade etmiştir. Kordatos hücreye döndüğünde arkadaşları tavrını ve verdiği cevabı onaylamışlardır. Ancak vereceği yanıtın öneminden dolayı Kordatos, bununla ilgili bir belge düzenlenmesini istemiş ve hazırlanan bu belge koğuştaki tüm solcular tarafından imzalanmıştır.

Evelpidis saat 13:00'da Siggru Hapishanesi'ne bu kez yanına Metaksas'ı da alarak gelmiştir. Karşılıklı selamlaşmalarının akabinde Metaksas, Anadolu'da tarihte görülmemiş bir felaket yaşandığından hareketle, solcuların da lütfen, vatanseverler olarak hükümette görev almalarını istemiştir. Plastiras taraftarlarının iktidara gelmeleri halinde öncelikle komünistleri hedef alacaklarını ifade eden Metaksas, tarihi süreci düşünerek hareket edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Metaksas'ın bu teklifine teşekkür eden Kordatos, durumun kritikliğinin farkında olduğunu, ancak kişisel sebeplerle olduğu kadar, parti lideri olarak da görevinin burjuva rejimini ve tahtı kurtarmak olmadığını, partisinin kovuşturulacağını bildiğini, ilkelerinin bu hükümette yer alınmasına izin vermediğini ve verdikleri kararın kesin olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine Metaksas, Kordatos'un ifadesiyle "Umarım pişman olmazsınız" diyerek hapishaneden ayrılmıştır. Metaksas ayrılırken, bu konuşmadan kimseye söz edilmemesi gerektiğinin de altını çizmiştir. Sonrasında Metaksas da hükümet kurması yönündeki teklifi reddetmiştir. Kordatos'a göre, "Her şey Venizelistlerin iktidara geleceklerini göstermektedir"[1158].

Vurnas komünistlere götürülen teklifi, "Metaksas'ın siyasi arenada yeni görülmeye başlayan solu kirletmeye çalışması" olarak yorumlarken[1159], Psirukis de "Sağcılar, siyasetlerinin sorumluluğunu yükleyecek kurbanlar aramaya başlamışlardı" ifadesini kullanmıştır. Psirukis'e göre hapishanede bulunan solcu liderlerin, felaketin yaşanmasında siyasi etkileri belirleyici olmadığından dolayı, felaketle ilgili suçları da yoktur. Kaldı ki başından beri Anadolu Harekatı'nın karşısında yer almışlar ve halk onların bu siyasetini benimsemiştir. Komünistlerin dahil olmasıyla Metaksas'ın kuracağı hükümet halkçı bir karaktere bürünecek, ama aynı zamanda halk, onların da yaşanmakta olan trajedide etkileri olduğunu düşünerek komünistleri vicdanında yargılayacaktır. Psirukis'e göre komünistlere hükümette yer almaları teklifini götüren Metaksas, "Sağı kurtarmak için onların infazı yerine, siyasi ölümlerini tercih etmiştir"[1160].

Anadolu'yu terk eden Yunan birlikleri Sakız ve Midilli'ye yönelmişlerdir. Gonatas yaşananları 16 Eylül (3 Eylül) 1922 tarihinde günlüğüne şu sözlerle aktarmıştır:

1158 Kordatos, **a.g.e.**, s. 579-580.

1159 Vurnas, **İ Mikrasiatiki Katastrofi Ke To Kserizoma Tu Ellinismu [Anadolu Felaketi ve Helenlerin Yerlerinden Olmaları]**, s. 39- 40, 46; Tasos Vurnas, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi]**, Atina: Ekdosis Afon Tolidi [Afon Tolidi Yayınları], 1977, s. 235-237.

1160 Psirukis, **a.g.e.**, s. 183-184.

"... Gemiler [Anadolu'dan] uzaklaştılar. Bozgun ile ilgili garip duygular, üzüntüler içindeydik. Ama aynı anda zorlukların, subay ya da er hepimizde varolan heyecanın bittiği için de rahatlama duyuyorduk. Ancak gemilerin nereye yönelecekleri konusunda sıkıntılar yaşandı. Midilli'ye gitmesi gereken gemiler, Sakız'a yöneldiler. Aynı birliğe bağlı gruplar, dağıldılar... Plastiras'ın ..., birlikleri de, Midilli'ye yönelecek yerde zorla Sakız'a yönelmişlerdir.

2. Tümen rotasına bağlı olarak, sabah 10:00 gibi Midilli'ye çıktı. Buradan edindiğim ilk izlenim de içler acısıdır. Anadolu'dan gelen göçmenler yolları, meydanları ve kiliseleri kaplıyorlardı... Devlet yardımı hiçbir yerde söz konusu değildi... Midilli'de düzensiz unsurlar, hırsızlık ve yağmalamalar gerçekleştiriyorlardı. Ancak Sakız'da durumun daha kötü olduğunu öğrendik. Çünkü Sakız Çeşme'ye daha yakın olduğundan dolayı, yelkenliler göçmenleri oraya çıkarıyorlardı. Oradaki ..., düzensizlik anlatılır gibi değildi".

1. Kolordu Komutanı olarak Gonatas, Atina gazetelerinde de yayınlanacak olan 16 Eylül (3 Eylül) 1922 tarihli emri vermiştir:

"... Biz askerler olarak, bugünkü aynı askerlerin değerli gayretleriyle gerçekleştirdikleri muhteşem yapının, bu kadar feci bir şekilde kötüleşmesinin sebeplerini analiz etme hakkına sahip değiliz. Şanssızlık anında bile görevimizi yaptığımız konusunda, vicdanımız rahat olsun... Erkek vakarı ve soğukkanlılığıyla ... yakın zamandaki şanslı eserlerimizi de hatırlayarak, cesaretsizliğe düşmeden, yeniden daha iyi günleri bekleyelim. En şanslı orduların da felakete uğradıkları olmuştur. İster asker, ister vatandaş olsun, herkes görevini yapsın. Daha iyi günlerin doğması yakındır.

Midilli, 16 Eylül (3 Eylül) 1922

1. Kolordu Komutanı Albay S. Gonatas"

Gonatas bu emirle ilgili olarak "Emri yazdığım esnada, birkaç gün sonra bizim iktidar olacağımızı ve dolayısıyla bozguna sebep olanları cezalandıracağımızı hayal ediyor değildim" demektedir. 17 Eylül (4 Eylül) 1922'de de günlüğüne, "... Hiç birimiz savaşın bittiğine alışamadık. Sürekli saldırı bekliyoruz. Yıllardır savaş halindeydik... Şimdi askeri bir felaketten sonra geri dönüyoruz... Halk sebepleri çok incelemeden, sadece sonuçlara bakar" notunu düşmüştür. Midilli'deki Türklerin o günlerde korkular yaşadıklarına da işaret eden Gonatas, Yunan Hükümeti'nin tutumuna değinmekte ve bir

takım kaynaşmalardan söz ederek, "... Hükümet durumun aleyhine döndüğünü hissediyor.... Orduyu dağıtamadığına göre, en azından Eski [kara] Yunanistan'dan uzak tutmaya, orduyu düşünce ve isteklerini ortaya koymakta yetersiz kılmaya çalışıyor. Çünkü bunlar, hükümet için hiç de iyi değiller" demektedir.

23 Eylül (10 Eylül) 1922 tarihinde günlüğüne düştüğü notta ordunun, özellikle de subayların hükümete karşı son derece düşmanca duygular beslediklerinden söz eden Gonatas, harekatın son günlerinde Anadolu'daki subayların örgütlenmeye başladıklarına ve bunun Albay Nikolaos Plastiras tarafından idare edildiğine işaret etmektedir. Plastiras Sakız'a çıktıktan sonra bu uğurda büyük yol katetmiştir. 23 Eylül (10 Eylül) 1922 saat 17:00'da ziyaretine gelen bir takım subaylar, Sakız'da bulunan birlikler ve donanmanın bir kısmı adına Gonatas'a, söz konusu olabilecek herhangi bir ihtilalin lideri olmasını teklif etmişler ve zamanında müdahale edilmediği takdirde var olan rejimin Yunanistan'a zarar vereceğini söylemişlerdir. Gonatas'ın yapılacak ihtilal konusundaki görüşü, Yunan halkının genelinin desteğini kazanmak için ne Venizelist, ne de tamamen Antivenizelist bir tutum içinde olması gerektiğidir. Gonatas bu teklif karşısında şaşırdığını, ancak 1909 Gudi Darbesi'nde kazandığı deneyimlerle, bir takım şahsi ihtirasların öne çıkabileceği konusunda çekinceleri olduğunu ifade etmektedir. Neticede ihtilalin katılmasa dahi yapılacağını, kötü gelişebileceğini ve yönsüz de kalabileceğini düşünerek teklifi kabul etmeye karar vermiştir.

Gonatas liderliği üstlenmezden önce bir takım koşullar ileri sürmüştür. Bu koşullar arasında Midilli'de bulunan, hükümet yanlısı olarak bilinen ve kendisine güvenilmeyen Fragkos ile görüşülmesi ve görevden alınması da vardır. Plastiras da dahil Sakız'dakiler liderliğini tanımalı, Midilli ve Sakız telgrafhaneleri işgal edilmeliydi. 2. Tümen donanmayla birlikte Atina'ya gitmeli ve dileklerini dile getirmeliydi. Bu talepler yasal varisi Georgios lehine Kral Konstantin'in istifa etmesi, meclisin dağıtılması, İtilaf Devletleri'ne güven verecek bir hükümetin kurulması, seçimlere gidilerek halkın rejim konusunda karar vermesi ve Trakya cephesinin desteklenmesiydi. Gonatas'ı ziyaret etmiş olanlar, ayrıntılarla ilgilenecekleri konusunda kendisine güvence vermişlerdir.

24 Eylül (11 Eylül) 1922'de saat 10:00'da Gonatas, Sakız'daki tüm tümen komutanlarına ve donanmanın en kıdemli subayına gönderdiği telgrafında, Midilli ordu ve donanmasının kendisini ihtilalin liderliğine getirdiğini bildirmiş ve Sakız'dakilerin de liderliğini onaylayıp onaylamadıklarını olabildiğince hızlı bir şekilde kendisine bildirmelerini istemiştir. Gonatas'ın telgrafına

Sakız'dan verilen yanıtta, toplantıya katılan tümen komutanlarından bazılarının ellerindeki tümenleri kaybettikleri için sorumluluk yüklenmek istemedikleri, bazılarının ihtilali sakıncalı görmekle birlikte karşı da çıkmayacakları, geriye kalan diğerlerinin donanma komutanıyla birlikte kendisine katıldıkları ifade edilmiştir. İhtilalin başarılı olması adına Sakız'dakiler, belirlenen birliklerin hareketini gerek görmüşlerdir. Bu gelişmelerin akabinde Gonatas 24 Eylül (11 Eylül) tarihli imzasını taşıyan bildiriyi hazırlamıştır:

"Yunan Halkı, Meclis Başkanı, Kral, Veliaht, Başbakan

Midilli ve Sakız'daki asker ve donanma bana, onlar adına aşağıdaki taleplerde bulunmam için liderlik verdiler. Diğer ordu ve donanmanın, küçük bir azınlık dışında tüm Yunan halkının da bunlarla hemfikir olduğuna inanıyorum. Bu talepleri ortaya koyan, sadece vatanın kurtuluşudur.

Vatanın yararına, Veliaht lehine Kral'ın istifası

Meclisin derhal dağılması

İtilaf Devletleri'ne güven verecek bir hükümetin kurulması, derhal meclis seçimlerinin gerçekleştirilmesi ve halk seçimlerle kaderini belirleyene kadar dış meselelerin bu meclis tarafından yürütülmesi

Trakya cephesinin derhal güçlendirilmesi.

...

Gonatas, 24 Eylül (11 Eylül) 1922".

Gonatas 2. Tümen'e gemilere binmesi emrini vermiş, aynı anda Sakız'daki 1., 7. ve 13. Tümen birlikleriyle, dağ topçusunun da gemilere bindirilmesini, Sakız'daki komutanlardan Albay Dedes'in arda kalan birliklerle 5. Tümen'i oluşturmasını, oluşturulan tümenin Trakya'ya gönderilmesini emretmiş ve Midilli Komutanlığı'na da Albay Papageorgiu'yu atamıştır. Gonatas Atina'ya karşı faaliyet gösterecek tümenlerle donanma birliklerine verdiği emirde, onları "Atina'yı İşgal İçin Çıkarma Kolordusu [Apovatikon Soma Katalipseos Athinon]" olarak anmış ve bu kolorduyu oluşturan birliklerin, bağlantı amacıyla karargahına ikişer subay göndermelerini istemiştir. 25 Eylül (12 Eylül) tarihli Çıkarma Kolordusu subay ve erlerine verilen emirde, halka ve yetkililere duyurulan kararları yürürlüğe koymak için Atina'ya gittiklerinden, bunların kabul edilmesi ve uygulanması halinde Yunanistan'ın kurtulacağından söz edilmiştir. Halkın ve Atina'daki ordu birliklerinin kolorduyu coşkuyla karşılayacaklarına duyulan inanç ifade edilmiş, kendilerine karşı konulması

halinde, ülkenin huzuru için bunların yok edileceğine işaret edilmiştir. Gonatas bu emrinde ayrıca subay ve askerlerden disiplin talep etmiş, "Ancak bu şekilde vatanımız için çalıştığımız konusunda saygı ve güven verebiliriz" demiştir. Birliklerinden uzaklaşacak subay ve erlerin firar suçuyla yargılanacaklarından da söz etmiş olan Gonatas emrini, "Vatanın bize minnettar olmasını umut ederim" sözleriyle bitirmiştir.

Bu arada Anadolu Ordusu, "Trakya Ordusu" adını almış, Ordu Komutanı Polimenakos Tekirdağ'da kalmıştır. Gonatas Polimenakos'u da ihtilal hakkında bilgilendirmiş ve Trakya Ordusu'nun ihtilalden etkilenmemesini talep etmiştir.

İhtilalin bu aşamasında, bildiride sadece Gonatas'ın imzasının yer alması bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Plastiras'ın etrafında yer alan Venizelist subaylar, ihtilalin gerçek lideri olarak O'nu kabul etmektedirler. Görüşmelerin akabinde ihtilali yönlendirmek üzere Gonatas, Plastiras, Kurusopulos, Gardikas, Edipidis, Protosiggelos, Mamuris, Kimisis, Hasapidis, Panagopulos, Petropulakis ve Fokas'tan oluşan bir İhtilal Komitesi teşkil edilmiştir. İhtilal Komitesi haricinde ayrıca Gonatas, Plastiras ve Fokas'ın yer aldığı bir İhtilal Heyeti oluşturulmuştur. Bir "triumvira" şeklinde kurulan İhtilal Heyeti'nin Başkanı Albay Gonatas ise de, esas etki ve söz sahibi Plastiras'tır. Fokas'ın ise pek fonksiyonu bulunmamıştır[1161].

Adalardaki ihtilalciler Limnos gemisiyle Sakız'dan ayrılıp Eski (kara) Yunanistan'a hareket ettikten bir süre sonra, kendi bildirisini hazırlamış ve bunun gönderilmesinde ısrar etmiş olan Petropulakis'in sinir krizi geçirdiği anlaşılmıştır. Bunun üzerine ihtilal donanmasının komutanlığını Deniz Yarbay Dimitrios Fokas üstlenmiştir.

İhtilal bildirilerini alan uçağa bunları 26 Eylül (13 Eylül) 1922'de Atina, Selanik, Larisa ve Lamia'ya atması emredilmiş, emir verilirken Çıkarma Kolordusu'nun da aynı gün Atina'da olacağı varsayılmıştır. Donanmadaki gecikmeler, ihtilali öğrenmiş olan hükümete önlem alacak vakti sağlamıştır. Gonatas bu süreçte özellikle, ihtilale katılmamış olan savaş gemilerinin çıkarmayı engelleyebilecekleri kaygısını yaşadığını ifade etmektedir.

Limnos'un telsiziyle saat 19:30'da hükümete bildiri koşullarını kabul edip etmediğiyle ilgili bir ultimatom verilmiş ve bunun saat 22:00'da

1161 M. Murat Hatipoğlu, "Anadolu Bozgunu Sonrasında Yunanistan'da Meydana Gelen Olaylar (1922-1924)", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Cilt: 106, Sayı: 309, 1987, s. 52-54.

yanıtlanması istenmiştir. Gönderilen ultimatom Atina'ya, bir Bakanlık Konseyi esnasında ulaşmıştır. Gonatas'ın ifadesiyle Atina'dakiler, direnebilecek güce sahip olduklarının farkında olmadıkları için, ultimatomun ardından hükümet istifa etmiştir. Kral ve hükümetin ortak kararı olarak General Papulas'ın Lavrion'daki ihtilal liderleriyle görüşmek üzere gönderilmesine karar verilmiştir. Gonatas'a göre hükümet, bildiriyi imzalayanların ciddiyeti konusunda bilgilenmek istemiştir. Cephede onlarca general bulunduğu halde, bildiriyi imzalayanlar albay rütbesindekilerdir. İhtilal liderleriyle görüşen Papulas, Kral'a tahtı bıraktıktan sonra yurt dışına çıkma zorunluluğunun getirilmemesini talep etmiştir. Ancak Papulas'a, Konstantin'in Yunanistan'da bulunması halinde yeni Kral'ı etkileyeceği, ülke ve hanedanın huzuru için O'nun sınır dışı edilmesinin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Papulas'la gerçekleştirilen bu görüşmenin akabinde hükümete bir telgraf gönderilmiş, sabah 05:00'a kadar Kral'ın istifa etmesi ve Atina'nın koşulsuz teslim edilmesi gerektiği söylenerek, "Sizi, düzeni korumak konusunda sorumlu kılıyoruz" denilmiştir. Bunun üzerine 27 Eylül (14 Eylül) 1922'de Kral Konstantin istifa etmiş ve aynı gün İtalya'ya hareket etmiştir. Tahta, Fahrettin (Altay) Paşa'nın eline düşmekten son anda kurtulan[1162] Veliaht 2. Georgios çıkmıştır.

Konstantin Başbakan Triantafillakos'a sunduğu istifa dilekçesinde şunları dile getirmektedir:

"Sayın Başbakan,

Anadolu'daki şanssızlıkların ve Trakya'yı tehdit eden tehlikelerin akabinde Yunanistan'ın içinde bulunduğu gürültü, tebaamdan bazılarında, benim tahtta kalmamın güçlü dostlarımızdan kimilerini, Yunanistan'a etkili bir şekilde yardıma koşmaktan alıkoyacağı fikrini uyandırmıştır. Her ne kadar bu görüşe katılmasam da, bu kesimin hatalı görüşlerinin ülkeyi iç çatışmaya götürdüğünü görüyor ve birbirimizi yemenin Yunanistan'a son darbe olacağını düşünüyorum. Bundan uzaklaşabilmek için kendimden feragat etmeye ve istifa ederek tahttan vazgeçmeye karar verdim.

Kral Konstantin"

27 Eylül (14 Eylül) 1922'de Gonatas'ın Limnos gemisinden diğer gemilere yayınladığı bildiride taleplerin kabul edildiği, Kral ve hükümetin istifa ettiği, gün içinde Pire'ye çıkılacağı, ordunun demiryoluyla Atina'ya taşınacağı duyurulmuş ve ihtilali gerçekleştiren orduyla donanma kutlanmıştır. Aynı gün

1162 Bkz. s. 421.

Çıkarma Kolordusu'na verdiği emirde Gonatas, ihtilalin taleplerinin kabul edildiğini ifade etmenin yanında, "Disiplin, bağlılığınız ve ısrarınızla vatan bugün derin uykudan uyanıyor" vurgusunu yapmıştır. Emirde tüm Yunan ulusunun gözlerini ihtilalcilere çevirdiğinden ve vatan adına minnetlerini ifade ettiğinden de söz edilerek disiplin, üstlerin emirlerine tam itaat ve düzenin korunması gerektiğinin altı çizilmiştir. Aynı anda Atina'daki Genelkurmay Başkanlığı'na da ihtilal ordusunun üç tümen ve on bataryadan oluştuğu, öğleden sonra Atina'ya ulaşacağı söylenerek, konaklama yeri probleminin çözülmesi istenmiştir. Atina Garnizon Komutanı Albay Skandalis bir bildiriyle vatandaşların sakin olmalarını istemiş, ihtilalin partiler üstü bir konumda olduğunu söyleyerek, hiç kimseye dokunulmayacağını duyurmuştur. Yine de fanatik kral taraftarları şehrin girişinde bir direniş örgütlemek istemişler, silahlanmışlar ve halkı ayaklandırmaya çalışarak sokaklarda dolaşmışlardır. Ancak bir süre sonra az sayıdaki bu direnişçiler dağıtılmış ve liderleri konumundaki General Konstantopulos istifa etmiştir.

27 Eylül (14 Eylül) 1922'de ihtilalciler ayrıca, gazetelerde de yayınlanan halka hitap ettikleri bildiriyi göndermişler ve kısa bir süre sonra İhtilal Komitesi'nin iktidarı üstleneceğini duyurmuşlardır. Yine aynı gün ikindi vakti Eleftherios Venizelos'a gönderilen telgrafta, "İhtilal, yurt dışında ulusal meselenin ele alınması konusunda size güveninin tam olduğunu ifade etmekte ve bizimle dayanışma içinde olmanızı istemektedir" denilmiş, bu telgraf Gonatas, Plastiras ve Fokas tarafından imzalanmıştır. O gün öğleden sonra kışlaları düzenlemekle görevli ihtilale mensup subaylar Lavrion'dan Atina'ya gelmişler ve kendileriyle aynı görüşte olan subaylardan herhangi bir direnişle karşılaşmaksızın garnizonu, emniyeti, postaneyi ve telgrafhaneyi devralmışlardır. Bunun yanında Atina'daki tüm birlikler, süvari tümeninin liderliğinde ihtilale katılmışlardır. Saat 18:00'a doğruysa, Lavrion treniyle ihtilal ordusuna ait ilk birlikler Atina'ya getirilmişlerdir. Hemen hemen aynı saatlerde Neo Faliron Limanı'na Limnos gemisiyle birlikte iki kruvazör, dört torpido gemisi, iki silahlı hafif kruvazör ve askeri taşıyan diğer on dört gemi girmiştir.

Generaller Pagkalos, Gargalidis, Mazarakis, Manetas ve Çerulis, Albaylar Skandalis, Sakellaropulos ve Havinis, Deniz Albayı Hacikiriakos, Deniz Yarbayları Demestihos, Kolioaleksis ve Yannikostas gibi Atina'daki pek çok subay ihtilal lehine hareket etmişler, karargah olarak "Eleftheron Vima [Özgür Adım] Gazetesi" bürolarını kullanmışlar ve kendilerinin sorumlu gördükleri siyasetçileri alıkoymaya başlamışlardır. Yine Gunaris, Stratos, Protopapadakis, Gudas, Stratigos ve Konstantinopulos göz altına alınmışlar ve Emniyet

Müdürlüğü'nde alıkonulmuşlardır. Atina'dan ihtilale katılanlardan büyük bölümü, liderleri General Pagkalos olduğu halde Neo Faliron'daki Limnos gemisine gitmişler ve Atina'da neler gerçekleştirdiklerini anlatmışlardır. Gonatas Pagkalos'un ihtilalin lideri olmadığını, ancak olayların seyri esnasında olabileceğini düşündüğünü kaydetmektedir.

O günleri yaşamış olan Panayotopulos, "Sakız'dan Atina'ya doğru ihtilalimiz çok heyecanlıydı. Yunanlıların Yunanlılara karşı ayaklanması, çok da üzücüydü... Ancak başka türlüsü olamazdı. Genel çürüme, hükümetin durgunluğu devletin kangrenleriydi ve devlet dağılma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Yetersiz üyelerin görevden alınması ve ülkenin kurtulması için tedavi gerekliydi. 27 Eylül (14 Eylül) 1922 bizi Atina sokaklarında ilerlerken ve duruma hakim olarak buldu. O resmi geçit, muzaffer bir geçit töreni değildi. Çok duygusal, suskun ve somurtkandı. Muzaffer değil, düşünceliydik. Vatanı kurtarmak için aldığımız sorumluluğun boyutunu biliyorduk. Vatan, açık ve gizli düşmanların tehdidi altındaydı. Ancak bu ihtilalle bir takım şeyleri kurtarabileceğimize dair inancımız vardı" demektedir[1163].

İhtilal liderlerinin Atina'ya 28 Eylül (15 Eylül) 1922, saat: 11:00'da girecekleri duyurulunca halk, sabah erken saatlerden itibaren Leoforos Siggru'yu, Pili Adriyanu'yu, sarayın önündeki alanı ve diğer yolları doldurmaya başlamıştır. Gonatas'ın ifadesiyle yoğun bir heyecan içinde olan halk, "kurtarıcıları saydıklarını kabul edecektir" ve ulusal cesaretin kırılmasının akabinde tüm halkı iyimserlik kaplamıştır. "Ulus olarak yok olmadığımızı, yeniden yaşayacağımızı düşünüyorlardı" diyen Gonatas, konuyu daha sonra ele alan tarihçilerin, "1922 ihtilali hiç bir şey yapmamış olsa dahi sadece Yunan ruhunu yıkaması, temizlemesi, güçlendirmesi kafidir. Halkın ruhu kaybedilmemişse, hiç bir şey kaybedilmemiştir" dediklerine de işaret etmektedir.

İlk safta Gonatas ve Plastiras ile birlikte Çıkarma Kolordusu'nun Kurmay Başkanlığı'na atanan Protosiggelos yer almışlardır. Bunlar Leoforos Siggru, Pili Adriyanu, Saray Meydanı önünden Kifisia yoluna dönmüşler ve Subay Kulübü'nün önünde durmuşlardır. Akabinde tüm birlikler komutanların önünde resmi geçit gerçekleştirmişler, sonrasındaysa kışlalarına yönelmişlerdir.

Gonatas o gün ihtilal liderleri ve ordusu lehine "Yaşasın!" nidalarının yükseldiğini, halkın coşkusunun daha önceki tüm mitinglerden fazla olduğunu,

1163 Panayotopulos, **a.g.e.**, s. 150-151.

bir takım heyecanlı kişilerin halk saflarından çıkarak atları ve liderlerin postallarını öptüklerini ve bu karşılamanın çeşitli noktalardan yabancı güçlerce de izlendiğini kaydetmektedir. Daha sonra İhtilal Heyeti, Başbakan'ın siyasi bürosunun bulunduğu binaya yerleşmiştir[1164].

Plastiras'ın Atina'ya kasvetli, eski giysilerle, cılız, vahşi, dişlerini sıkmış ve gözlerinde umutsuzlukla girdiğini kaydeden Delta, kendisine "Yaşasın!" diye seslenildiğinde ihtilal liderinin, "Niye bağırıyorsunuz? Yenilgi almış ve mahvolmuş bir şekilde dönüyoruz" dediğini de nakletmektedir. Delta, Plastiras'la ilgili olarak "O'nu, Kifisia Caddesi'nden geçerken gördüm. Barut yanığıydı. Kara kaşları tozdan bembeyazdı. Çehresi zayıf, kurutulmuş ringa balığı gibi, somurtkan ve sertti. Yanımda bir anne, önümüzden geçen paçavralar içindeki askerler ve subaylar arasında oğlunu arıyordu" demektedir.

Delta o günlerde Plastiras'ın bürosuna gittiğinde, tanık olduğu bir olayı daha nakletmektedir. Plastiras'ın yanında Gonatas ile Hacikiriakos da bulunmaktadır. Hacikiriakos yaşanan felaketin sorumlularının infazının gerçekleştirilmeden hiçbir şeyin yapılamayacağında ısrar etmekte, ayrıca infazın daha büyük bir ağırlık taşıması için Venizelos'un telgrafla onayının alınması gerektiğini savunmaktadır. Ancak Plastiras Hacikiriakos'u kesmiş, Venizelos'un bu işin dışında tutulacağını, kendilerinin karar vererek uygulayacaklarını, Venizelos dahil olmak istese dahi bunu dikkate almayacaklarını ve Venizelos'tan da kurtarabileceklerini kurtarmasını isteyeceklerini vurgulamıştır[1165].

29 Eylül (16 Eylül) 1922'de İhtilal Heyeti Kral'a yeni hükümetin listesini göndermiş ve bu hükümet aynı gün saat 16:00'da eski başbakan Triantafillakos ve Atina Başpiskoposu Theoklitos'un huzurunda yemin etmiştir. Başbakan olarak Aleksandros Zaimis belirlendiği halde, kendisi bu görevi üstlenene kadar geçici olarak başbakanlığı İçişleri Bakanı Sotirios Krokidas'ın üstlenmesi gerekmiştir. Tarihçi Grigoriadis Krokidas'ı, "Ilımlı Venizelist" olarak tanımlamaktadır[1166]. Hükümette Zaimis ve Krokidas haricinde Nikolaos Politis, Efthimios Kanellopulos, Anastasios Haralambis, Filippos Vasiliu, Aleksandros Diomidis, Apostolos Doksiadis, İoannis Siyotis, Petros Kalligas, Georgios Embirikos ve Dimitrios Papahristu görev almışlardır. Gonatas yeni Bakanlar Kurulu'nun yapısının ihtilalin amacını ve hükümetin olabildiğince renksiz ve

1164 Gonatas, **a.g.e.**, s. 223-246.

1165 Delta, **a.g.e.**, s. 129-132.

1166 Grigoriadis, **İstoria Tis Sighronis Elladas [Çağdaş Yunanistan Tarihi] 1909-1940**, Tomos [Cilt]: 2, s. 359.

her halükarda ılımlı kişilerden oluşması konusundaki niyetini ortaya koyduğunu iddia etmektedir. O günleri anlatan Gonatas, Trakya Ordusu gibi çeşitli garnizonlardan, dernek ve birliklerden, hatta şahıslardan ihtilal hareketini destekleyen telgraflar aldıklarını ve bir takım heyetlerin, liderlerin huzuruna çıkmak için yarıştıklarını kaydetmektedir.

30 Eylül (17 Eylül) 1922'de, İhtilal Heyeti olarak Gonatas, Plastiras, Kurusopulos, Gardikas, Edipidis, Fokas, Protosiggelos, Kimisis, Hasapidis, Panagopulos ve Mamuris'in imzasını taşıyan bir emir yayınlanmıştır. Emirde şunlar ifade edilmektedir:

"İktidardaki ihtilal, yeni meclis kurulana kadar aşağıdaki konularda karar vermekte ve düzenlemektedir:

1. Kanun hükmünde kararname hazırlama yetkisini hükümete vermektedir.

2. Makedonya ve Trakya'daki Müslümanlar, gelecek seçimlerde ayrı seçim birimleri oluşturacaklardır. Mecliste 19 temsilci bulundurmaya hakları vardır. Hükümetin emriyle bu 19 sandalyenin, seçim bölgelerine dağılımı belirlenecektir. Bu, her bölgedeki Müslüman nüfusun dağılımına ve her türlü ayrıntıya göre yapılacaktır.

3. Yeni hükümet kurulmazdan önce, felaketlerin sorumlusu olarak göz altına alınan suçlular, gelecekteki meclis hızlı bir şekilde yargılanmaları konusunda karar verene kadar hapishanede alıkonulacaklardır".

Bu arada İngiliz ve Fransız elçilikleri ihtilal liderleriyle buluşmak için davet göndermişler, bunun üzerine Gonatas ve Plastiras İngiliz Elçiliği'ni ziyaret ederek, İngiliz ve Fransız elçileriyle görüşmüşlerdir. Gonatas ve Plastiras'a halkın ihtilalcileri sıcak bir şekilde karşılamasının ve asayişin sağlanmasının elçiliktekileri şaşırttığı, bunun yanında ihtilale sempati duydukları söylenmiştir. Sözü Anadolu Felaketi'nden sorumlu tutulan siyasetçi ve askerlerin cezalandırılma şekillerine getirmişler ve onların ihtilal mahkemeleri tarafından yargılanmasının, Avrupa ve Amerika'da iyi yankı bulmayacağını ifade etmişlerdir. Gonatas ve Plastiras ihtilalin öç alma niyeti taşımadığı, ön yargılı olmadıkları, başta Trakya Ordusu'nun güçlendirilmesi gibi pek çok konuyla ilgilenmeleri gerektiği yanıtını vermişlerdir. Bu görüşmeden birkaç gün sonra Atina'da bulunan elçiler Kral 2. Georgios'un huzuruna çıkmışlardır. 1 Ekim (18 Eylül) 1922'de İhtilal Heyeti de Kral'ın huzuruna çıkmış ve karşılıklı güvenceler verilmiştir. Daha da önemlisi Paris'teki Venizelos'tan telgraf alınmıştır. Venizelos telgrafında, Yunanistan için hizmete hazır olduğunu,

ancak aktif siyasetle ilgilenmek niyetinde olmadığını, buna rağmen yurt dışında elinden geleni gerçekleştireceğini belirtmiştir. Bunu gerçekleştirebilmek adına Yunanistan'la ilgili bir takım bilgiler istemiş, Paris'e Romanos'un ve Londra'ya da Kaklamanos'in elçi olarak atanmasını önermiştir[1167].

O günleri ele alan Delta, Plastiras'ın Yunanistan'da yaşananları çözmek için aldığı bir takım önlemleri, "... Her aile barındırabileceği kadar göçmen barındıracaktı. Plastiras eski sarayı yardım işleri için ayırmıştı. Göçmenler için çalışanlar burada atölyeler, ana okulları, kreşler, terzi, ayakkabıcı v.s. açmışlardı..." sözleriyle anlatmaktadır[1168]. Bu arada 5 Ekim (22 Eylül) 1922'de Siggru Hapishanesi'nde tutuklu bulunan Yunanistan Komünist Partisi liderleri serbest bırakılmıştır. Parti yayın organı olan Rizospastis Gazetesi kanalıyla yandaşlarını terhis, genel af ve savaş mağdurlarına tazminat verilmesi mücadelesi için harekete geçirmiştir. Rizospastis'te ayrıca anayasal hakların geri verilmesi, sansürün kaldırılması, tutukluların serbest bırakılması konularında yazılar yayınlanmaya başlamıştır. Yunanistan Komünist Partisi, Yunanistan'ın dış siyasetinin Sovyetler Birliği'yle yakınlaşması ve Türkiye'yle dürüst bir barış yapılabilmesi için Sovyetler Birliği'nin arabuluculuk yapması gerektiğini dillendirmektedir[1169].

2. Mudanya Ateşkes Antlaşması

İzmir'in kurtarılmasının akabinde, Türk kuvvetleri Çanakkale'ye doğru ilerlemeye başlamışlardır. Kuzeye sevk edilen bu kuvvetler, karşılarındaki İngiliz kuvvetlerine oranla daha fazladırlar. Türk kıtaları İngilizlerle karşı karşıya gelmiş, ancak her iki taraf da silah kullanmamıştır[1170]. Her ne kadar Lloyd George Türklerle savaşmaya karar vermiş gibi bir davranışla müttefiklerden ve sömürgelerden destek birlikler istemişse de, O'nun bu isteği yerine getirilmemiştir.

İstanbul'daki Fransız Olağanüstü Komiseri General Pellé, Mustafa Kemal Paşa'yla görüşmek üzere İzmir'e gitmiş ve "Tarafsız Bölge" adıyla andığı bölgeye Türk ordularının girmemesinin uygun olacağını öğütlemiştir. Mustafa Kemal Paşa bu öneriye, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin böyle

---

1167 Gonatas, a.g.e., s. 246-249.

1168 Delta, a.g.e., s. 133-134.

1169 Kordatos, a.g.e., s. 584; Vurnas, **İ Mikrasiatiki Katastrofi Ke To Kserizoma Tu Ellinismu [Anadolu Felaketi ve Helenlerin Yerlerinden Olmaları]**, s. 61.

1170 İnönü, **Hatıralar**, Cilt: 1, s. 301.

bir bölgeyi tanımadığını Trakya'yı kurtarmadıkça Türk ordularının durdurulamayacağını söylemiştir. Bu arada Franklin Bouillon da Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek isteyince, Başkomutan kendisini İzmir'de kabul edebileceğini ifade etmiştir. İzmir'e bir Fransız savaş gemisiyle gelen Bouillon, Fransız Hükümeti'nin kendisini, İngiltere ve İtalya'nın da uygun görmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa'yla görüşmek üzere görevlendirdiğini söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Bouillon'la görüştüğü esnada, İtilaf Devletleri Dışişleri Bakanları imzasıyla, 23 Eylül 1922'de bir nota alınmıştır. Bu notada Türkiye'nin Venedik, ya da başka bir kentte toplanacak olan ve İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven devletleriyle Yunanistan'ın çağrılacağı bir konferansa delege göndermeyi isteyip istemediği sorulmakta; ayrıca görüşmeler sırasında Boğazlar'daki tarafsız bölgelere asker gönderilmediği takdirde, Edirne'yle birlikte Meriç'e dek Trakya'nın Türklere geri verileceğine ilişkin isteğin iyi karşılanacağı bildirilmektedir. Konferansın toplanmasından önce Yunan birliklerinin, İtilaf Devletleri komutanlarının çizecekleri bir çizginin gerisine çekilmeleri için müttefiklerin yetkilerini kullanacaklarına söz verilmekte ve bu konuda görüşülmek üzere Mudanya'da ya da İzmit'te bir toplantı yapılması önerilmekteydi. Türkler 29 Eylül 1922'de bu notaya yanıt vererek, Meriç Nehri'ne dek Trakya'nın hemen geri verilmesini istemişler ve 3 Ekim'de görüşmelerin Mudanya'da başlayabileceğini bildirmişlerdir. Mudanya görüşmelerinde Türkiye'yi Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Paşa başkanlığında askeri bir kurul temsil etmiştir. İngiltere, Fransa ve İtalya adına da, bu devletlerin İstanbul'daki işgal kuvvetleri komutanları ve yardımcıları katılmışlardır. Ayrıntılı olarak İngiltere adına General Harington, Fransa adına General Charpy ve İtalya adına da General Mombelli bu görüşmelerde hazır bulunmuşlardır[1171].

Bu konuyu ele alan Psomiadis, İngiltere'nin İstanbul ve Trakya'yı Kemalistlere vermek istemediğini, bu sebeple müttefiklerine Türklere karşı harekat gerçekleştirilmesi çağrısında bulunduğunu kaydetmektedir. Ancak Fransa, İtalya, Romanya, Yugoslavya ve İngiltere sömürgeleri savaş istemediklerinden dolayı, İngiltere bu çağrısına olumlu yanıt alamamıştır. Psomiadis İngiliz kamuoyunun, Türklerin mücadelesinin "kutsal savaşa (cihada)" dönüşebileceğinden korktuğunu kaydetmektedir. Fransa'nın arabuluculuğu, ateşkesin ön koşullarını hazırlamıştır. Yine Psomiadis'e göre Mudanya görüşmeleri müttefikler arasındaki görüş ayrılıklarını su üstüne çıkarmış, İngiltere Yunanistan'ı desteklerken, Fransa ve İtalya Türk taleplerini desteklemişlerdir. Psomiadis,

1171 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: 2, s. 903-907.

"Genel olarak Türk görüşü hakim oldu ve gelişmeler Doğu Meselesi'nin Türkiye lehine yeni bir şekil almasına ve Lozan'a sürükledi" demektedir[1172].

1922 ihtilalinin lideri olan Gonatas da, İtilaf Devletleri'nin Türklerle irtibat ve anlaşma halinde olduklarını dile getirmektedir. "Görüşmelerin akabinde Mudanya Konferansı toplandı ve Yunanistan da ateşkes yapması için bu toplantıya davet edildi" diyen Gonatas, ihtilal ve hükümetin General Aleksandros Mazarakis Enian ve Albay P. Sariyannis'i görevlendirdiklerini, onlarla birlikte olayları yakından takip edebilmek için Plastiras'ın da bölgeye hareket ettiğini kaydetmektedir. Yunan temsilciler 4 Ekim (21 Eylül) günü akşam saatlerinde Mudanya'ya ulaşmışlardır[1173]. Yunanlılar konferansa katılmamışlar, Mudanya önündeki Yunan gemisinden dışarı çıkmamışlardır. İsmet Paşa ateşkes yapmak üzere orada bulunan heyete "Yunan heyeti nerede?" diye sorduğunu, "Gelmediler!" yanıtını alınca da, "O halde biz neticeye varalım. Yunanlılar bunu kabul etmeye mecbur olacaklardır" dediğini nakletmektedir[1174]. Gelişmelerden sinirlenmiş olan Plastiras, bir ara Trakya'ya da giderek, Yunan birliklerini teftiş etmiştir[1175].

Mudanya Konferansı İsmet Paşa'nın Doğu Trakya'nın derhal boşaltılması isteğinin kabul edilmemesi nedeniyle 5 Ekim'de tehlikeye girmiş, ancak bu kriz Fransa'nın arabuluculuğuyla aşılmış ve ülke temsilcileri 6 Ekim'de Mudanya'ya geri dönmüşlerdir. 7 Ekim'de görüşmeler yeniden başlamış ve Mudanya Ateşkes Antlaşması 11 Ekim'de İsmet Paşa ve müttefik devletlerin temsilcileri tarafından imzalanmıştır. Yunan temsilcisi ise, yetkili olmadığını bildirerek ateşkesi imzalamaktan kaçınmıştır. Ancak İngiliz temsilci General Harrington'un, ateşkesin Yunanistan'ın bu tutumuna karşın müttefiklerce uygulanacağını açıklamasından üç gün sonra İstanbul'daki Yunan temsilcisi Sinopulos, bir dilek de ileri sürerek Yunanistan'ın ateşkese katıldığını müttefikler aracılığıyla Ankara Hükümeti'ne bildirmiştir. Mudanya Ateşkes Antlaşması 14-15 Ekim gece yarısından başlayarak yürürlüğe girmiş ve böylece Türk-Yunan savaşı da sona ermiştir.

Ateşkes Antlaşması'nın 5. maddesi Doğu Trakya'nın Yunan kuvvetleri tarafından boşaltılacağıyla ilgili olup, bu ateşkesin yürürlüğe girmesiyle başlayacak, boşaltma askerlerden başka çeşitli askeri örgüt ve servislerini, onların her türlü taşıma araçlarını, savaş gereç ve silah stoklarıyla yiyecek maddelerini

---

1172 Psomiadis, a.g.e., s. 53-54.

1173 Gonatas, a.g.e., s. 250.

1174 İsmet İnönü, Hatıralar, Cilt: 2, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1987, s. 27.

1175 Haciantoniyu, Nikolaos Plastiras, s. 94.

de kapsayacaktı. Boşaltmanın on beş günlük bir süre içinde gerçekleştirilmesi gerekiyordu.

Ateşkesin 6. maddesindeyse, jandarma da birlikte olmak üzere Yunan sivil memurlarının en kısa sürede çekileceği, Yunan memurlarının her yönetim bölgesinden çekildikçe sivil yönetimi müttefiklerin memurlarına bırakacakları ve daha sonra görevin, Türk memurlara devredileceği hükme bağlanmıştı. Bu el değiştirme işleminin, Trakya'nın baştan başa Yunan kuvvetleri tarafından boşaltılmasının bitiminden en geç otuz gün içinde tamamlanması gerekiyordu. Neticede Edirne'ye Türk yönetimi 25 Kasım 1922 günü yerleşmiştir. Buna karşılık İstanbul ve Boğazlar Bölgesi'nin boşaltılması, Ateşkes'in 11. maddesiyle barış antlaşmasından sonraya bırakılmıştır[1176].

Psomiadis "Yunanistan'ın, Türkiye ile müttefiklerin Mudanya'da vardıkları sonuçları kabul etmekten başka seçeneğinin olmadığı daha en baştan belliydi. Ateşkes koşulları Yunan temsilciler varmazdan önce kararlaştırılmıştı" demektedir. Müttefikler on beş gün içinde Yunanistan'ın Doğu Trakya'yı boşaltması gerektiğini Yunanistan'a bildirdiklerinde Plastiras, bir ihtilal hükümetiyle görüşüldüğünün unutulmaması gerektiğini vurgulamıştır. Plastiras, "Türkler Anadolu'daki savaşı kazandılar, ancak Trakya'da kazanmadılar. Trakya'yı istiyorlarsa, gelsinler ve onun için savaşsınlar" demiş ve Harrington ile de görüşerek, Yunan Ordusu'nun Trakya için savaşmaya hazır olduğunu bildirmiştir. Plastiras Venizelos'a gönderdiği telgrafla da, Yunan Ordusu'nun Trakya'yı elinde tutabileceğini ifade etmiştir. Ancak Venizelos gönderdiği telgrafla, müttefikler Yunanistan'ı desteklemeyeceklerine göre, Doğu Trakya ve Anadolu'yu Türklere vermekten başka seçenek olmadığına işaret etmiştir. Venizelos Yunanistan'ın aciz bir konumda olmadığını söyleyerek, askeri kuvvetler yeniden yapılandırıldığı takdirde Batı Trakya ve Ege Adaları'nın elde tutulabileceği konusunda güvence vermiştir.

"[Doğu Trakya'daki] Rum nüfusu koruyabilmek için on beş gün değil, en azından bir aya ihtiyaç vardı" diyen Psomiadis, Yunan hükümetinin ateşkesi yine de 13 Ekim (30 Eylül)'de imzalamak zorunda kaldığını ifade etmektedir. "Doğu Trakya'nın Türkiye'ye verilmesi, Anadolu'daki Türk zaferinden sonra kaçınılmazdı" diyen Psomiadis'e göre, Yunan Ordusu'nun Meriç Nehri'nin batısında güçlenmesi sebebiyle Türkler Batı Trakya konusunda baskı yapamamışlardır[1177].

1176 Soysal, **a.g.e.**, s. 69-74; Gencer-Özel, **a.g.e.**, s. 193-194.

1177 Psomiadis, **a.g.e.**, s. 63-66.

Gonatas Yunanlıların ateşkesi hemen imzalamayışını, "Yunan temsilcilerin Trakya'nın Türkler tarafından derhal 'işgal edilmesi' kararını kabul etmek için Mudanya'ya gitmedikleri" sözleriyle açıklamaktadır. Ancak neticede, Bakanlar Kurulu ve Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan toplantıların ve müttefiklerin ateşkesi mutlaka yürürlüğe sokacaklarını ifade etmelerinin akabinde, Mudanya Ateşkes Antlaşması'nı kabul etmişlerdir. 15 Ekim (2 Ekim)'den itibaren de, Doğu Trakya'nın boşaltılmasına geçilmiştir[1178].

Sol eğilimli Psirukis "Mudanya Ateşkesi, Türklerin zaferini onayladı. Bu olay, ... Yunanistan'daki iç gelişmeleri etkilediği gibi, İtilaf Devletleri arasındaki mücadeleyi de arttırdı. Türklerin bu başarısı, Yunanistan'daki sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmeleri çok etkiledi" demektedir[1179].

Haciantoniyu Pagkalos'un hayatını ve icraatlarını ele aldığı kitabında, İngiltere'nin savaş sonrasında Mustafa Kemal Paşa ile ilişkişkiler kurmayı tercih ettiğini, Yunanistan'ın batıya bağımlı kaldığını, Doğu Trakya'nın özgürlüğünün kurban edildiğini ve İtilaf Devletleri'nin göçmenlerin rehabilitasyonu konusunda yapacakları yardımı Doğu Trakya'nın boşaltılmasından sonra sağlayacaklarını söyleyerek Yunanistan'a baskı uyguladıklarını iddia etmektedir. Bu kitabında Haciantoniyu, Pagkalos'un gazetelerde yayınlanan iki yazısına da değinmektedir. Bunlardan birincisi 21 Eylül (8 Eylül) 1922 tarihli olup, Eleftheron Vima Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Haciantoniyu Pagkalos'un bu yazısını, "Trakya'nın 'kurtuluşu' için kalk borusu" olarak yorumlamıştır. Trakya Türklere terk edilecek olursa zamanla Kavala ve Selanik'in de kaybedilebileceğinden söz eden Pagkalos, "... Herkes tek yürek halinde ve kinle silahlanmış olarak Çatalca'ya çelik duvar öreceğiz" demiş ve hükümetin zeytin dalı ile olduğu kadar, elinde kamçıyla da ilerlemesini istemiştir.

Pagkalos'un 9 Ekim (26 Eylül) 1922 tarihli ve "Trakya Kaybedilmemiştir" başlıklı yazısı da Eleftheron Vima Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Haciantoniyu'ya göre Pagkalos bu yazıyla, "Trakya'nın kurtuluşu için halkı ayaklandırmak istemiştir". Yazısında [Doğu] Trakya'nın terk edilmesiyle Yunanistan'ın sadece en zengin ve en verimli topraklarını kaybetmekle kalmayıp, ulusal ideal ve "Büyük Yunanistan Rüyası" ile bağlantısını da kaybedeceğine işaret etmiş ve "Trakya'yı az bir askere sahip olduğumuz için değil, korkaklık ve istencimiz olmadığı için kaybedeceğiz" görüşünde ısrar etmiştir.

1178 Gonatas, a.g.e., s. 250-251.

1179 Psirukis, a.g.e., s. 187.

Bu arada istifa sebebiyle İhtilal Heyeti'nin yapısı değişmiş, 20 Kasım (7 Kasım) 1922'de Fokas bir takım sebeplerden dolayı istifa etmiştir. Bundan böyle İhtilal Heyeti'ni Gonatas, Plastiras, Sakellaropulos, Hacikiriakos ve Gerontas oluşturmuşlardır. İhtilal Heyeti'nin bu yapısı 27 Kasım (14 Kasım) 1922'ye kadar korunmuş, bu tarihte Gonatas hükümet kurduğunda ihtilal liderliğini Plastiras[1180] ve Harbiye Bakanlığı görevini Pagkalos üstlenmiştir. Pagkalos bakanlık görevinin yanında ayrıca, Yunanistan'ın Trakya Ordusu'nun güçlendirilmesi sorumluluğunu da almıştır. Haciantoniyu gibi milliyetçi söyleme sahip Yunanlı tarihçiler bu ordudan büyük bir övünçle söz etmekte ve bu sayede Türkiye'nin Lozan'daki bir takım taleplerinin önüne geçildiğini iddia etmektedirler.

Haciantoniyu Pagkalos'la ilgili kitabında bu konuya geniş bir yer ayırmıştır. Anadolu Felaketi akabinde Trakya ve adalara taşınan birliklerde disiplinin bozulmuş olduğunu Haciantoniyu, "Taarruz etmek için değil, savunma gerçekleştirmek için dahi ümit vermiyorlardı" sözleriyle ifade etmiştir. Pagkalos Trakya Ordusu'nun başkomutanlığını 25 Aralık (12 Aralık) 1922 tarihinde üstlenmiş ve bir kararname yayınlamıştır. Bu kararnamede yiyecek, teçhizat ve ordu sağlık malzemelerini gasp edenlerin ölümle cezalandırılacakları, herhangi bir postal, ekmek, hatta bir kutu asker sigarasını kötüye kullananların infaz edilecekleri söylenmektedir. İki maddelik kararnamenin diğer maddesindeyse, sağlık subaylarının bilerek ve önceden düşünülmüş olarak asker ve subayların hizmetten uzaklaşmasını kolaylaştırmaları halinde, ölümle cezalandırılacakları ifade edilmektedir. Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere Pagkalos son derece sert, hatta diktatörce uygulamalara gitmiştir.

27 Aralık (14 Aralık)'ta Selanik ve Dedeağaç'a hareket etmiş olan Pagkalos, ordusundaki asker ve subaylarını eski görüş ayrılıklarını unutacakları ve tehlike karşısında birlikte hareket edecekleri konusunda yemin ettirmiştir. Yapılandırdığı bu orduda Anadolu Harekatı'ndan arda kalan birlikler yanında Makedonya Savaşı'na katılmış gönüllülere, Karadenizli Rum çetecilere ve bir takım suçlulara da yer vermiş, bunlardan "Avcı Taburları" oluşturmuş ve bunların idaresinde Milli Savunma (Ethniki Amina) mensuplarını kullanmıştır. Bunun neticesinde 115 bin askere sahip bir ordu oluşturulmuş ve Haciantoniyu'nun "Meriç Mucizesi" dediği durum ortaya çıkmıştır. Ancak görebildiğimiz kadarıyla durum bununla sınırlı değildir. Lozan Konferansı'nın

1180 Gonatas, a.g.e., s. 253.

kesintiye uğraması Pagkalos'u, Doğu Trakya'nın yeniden elde edilebileceği konusunda umutlandırmış, hatta Çatalca'ya ilerlenilmesi konusunda planlar dahi yapılmıştır[1181].

3. Anadolu Felaketi'nden Sorumlu Tutulanların Yargılanması

İhtilal Heyeti Anadolu Felaketi'nden sorumlu tutulanların cezalandırılması kararını almıştır. Kaldı ki zaten, bu konuda halktan da bir baskı söz konusudur. Kordatos varolan durumu, "Halk ayaklanmıştı. Gunaris'lerin cezalandırılması gerektiğini, büyük miktarda kan akıtıldığını, milyonlarca drahminin batırıldığını, binlerce Anadolu Rumunun göçmen durumuna düşürüldüğünü haykırıyordu. Tüm işçi örgütleri, Anadolu Felaketi'ne sebep olanların yargılanmasını istiyorlardı" sözleriyle anlatmıştır. Plastiras'la Gonatas kararsız oldukları ve yargı sürecini ertelemeye çalıştıkları halde, tabandan gelen baskı nedeniyle[1182], bazı cezalandırmalara gideceklerini açıklamak zorunda kalmışlardır.

18 Ekim (5 Ekim) 1922'de İhtilal Hayeti'nin kararlarının yer aldığı bildiri yayınlanmıştır. Gonatas, Plastiras, Sakellaropulos, Hacikiriakos ve Fokas imzasını taşıyan bu bildiride ihtilalin partiler üstü olduğu, ihtilalin particilik ya da hizipçilikle uğraşmadığı duyurulmuş, halkın özgür iradesini ortaya koyacağı seçimlere kadar adaletin, hukukun ve düzenin korunacağı ifade edilmiştir. Sadece Konstantin'in tahttan indirilmesiyle yetinilmeyeceği, Konstantinciliğin yok edilmesi için çalışılacağı, bu gibi kimselerin Kral'ı vatanın üstünde tuttukları, dolayısıyla halkın özgürlüğünün yok olmasına ve büyük ulusal feklekete sebep oldukları söylenmiştir. İhtilalin Yunanistan'ın tekrar büyük güçlerle yan yana gelmesini amaçladığı, ulusal kurtuluşun ancak bu şekilde gerçekleşeceğine inanıldığı beyan edilmiştir. İhtilalin anlaşmaları iptal eden ve ulusun büyük trajedisine sebep olan tüm Konstantin yanlılarını vatan haini saydığı vurgulanmıştır.

18 Ekim (5 Ekim) bildirisinde kurtuluş için ulusal bilincin ve kardeşliğin artması gerektiği belirtildikten sonra, ihtilalin "vatanın düşmanlarını" cezalandırmayı gerekli saydığı, çünkü bunlar dolayısıyla Anadolu ve Trakya cephelerinde kötüleşmenin yaşandığı belirtilmiştir. Gonatas bildiriyle ilgili olarak, "Asker ya da değil, son ulusal felaketin sorumlularının kesinleşmesi

1181 Haciantoniyu, **Theodoros Pagkalos**, s. 203-221.

1182 Kordatos, **a.g.e.**, s. 589.

ve bunların hızlı bir şekilde cezalandırılması gerekli görülmüştü" demektedir. Kitabında bildiriyi değerlendirmiş olan Vurnas, bunun halk kitlelerini yatıştırmaya yetmediğini ifade etmiştir[1183].

22 Ekim (9 Ekim) 1922 Pazar günü, Atina'da Eski Saray'ın altında, büyük bir miting gerçekleştirilmiştir. Gonatas bununla ilgili olarak da, "Bu Atina'nın daha önce gördüğünün çok ötesinde bir kalabalıktı. Bu kalabalık sadece saray meydanı ile sınırlı değildi. Aynı zamanda Sintagma, Amalia, Panepistimiu ve Kifisia yolları da büyük bir derinlikte doluydu" demektedir. Miting bir takım işçi örgütlerinin öncülüğünde gerçekleştirilmiş, Atina işçi merkezi başkanı Tipaldos o anda sarayın balkonunda bulunan ihtilal lideri Gonatas ile Plastiras'a hitaben bir bildiri okumuştur.

İşçilerin bildirisinde Yunan halkının daha ilk andan itibaren ihtilalcileri heyecanla kabul ettiğinden, ihtilalcilerin programlarının ve devletin yeniden yapılandırılması çalışmalarının her türlü fedakarlıklarla destekleneceğinden ve Kral Konstantin'in istifaya zorlanmasının onaylandığından söz edilmiştir. Bunun devamında önce saray balkonunda bulunan Gonatas'ın halka hitaben bir konuşması olmuştur. Gonatas konuşmasında başkent ve tüm Yunanistan şehirlerine ilk bildiri atıldığı andan itibaren ihtilalcilerin, ordu ve donanma kadar tüm Yunan halkının da görüşlerine katılacağından emin olduklarından, ordu ve donanmanın gerek Pire ve gerekse Atina'da sıcak bir şekilde karşılandığından, bunun ihtilal programının halkta yankı bulduğuna işaret ettiğinden söz etmiştir. Gonatas konuşmasında, bildiri atıldığı andan itibaren herkesin kendini güvende hissettiğini, vatanın geleceği konusunda kaygılı olanların cesaretlendiklerini, ihtilalin gelecekte daha iyi günler görüleceğiyle ilgili umut yarattığını vurgulamıştır. Kaldı ki sadece Atina ve Pire'den değil, tüm illerden İhtilal Heyeti'ne gönderilen telgraflardan da bu anlaşılabilmektedir. Konuşmasına Yunanistan'ın hala tehlikede olduğunu söyleyerek devam eden Gonatas, kurtuluş için beraber hareket edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Gonatas'ın söylevi sürekli olarak halkın, "Yaşayın! Kahrolsun hainler! Yanınızdayız, ilerleyin!" sloganlarıyla kesilmiştir. Gonatas o anda, "Hainlere lanet olsun! Suçlulara ölüm! Darağacı!" gibi sloganların da işitildiğinden söz etmektedir[1184].

1183 Vurnas, İ Mikrasiatiki Katastrofi Ke To Kserizoma Tu Ellinismu [Anadolu Felaketi ve Helenlerin Yerlerinden Olmaları], s. 63-66.

1184 Gonatas, a.g.e., s. 252-258.

Gonatas'tan sonra Plastiras'ın da halka hitaben bir konuşması olmuştur. Haciantoniyu Plastiras'ın 22 Ekim (9 Ekim) tarihindeki konuşmasını, O'nun "tarihi söylevi" olarak nitelendirmektedir. Plastiras ihtilal adına Yunanlılara teşekkür etmiş, Ege'den böyle bir yenilgi ve kaçışın hiç kimse tarafından beklenmediğini ve yenilginin orduya ait olduğunu ifade etmiştir. Plastiras o günkü liderlerin bulundukları görevleri hak edecek kişiler olmadıklarından söz etmiş ve "Ordu her zaman, şu anda Trakya'da olduğu gibi vatana layık olmuştur. Sorumlu ve suçlular, saraya yakın siyasi ve askeri liderlerdir" demiştir. Plastiras'a göre bu liderler Kral'ı vatanın üstünde tutmuşlar, Yunanistan'ı doğal müttefiklerine yabancılaştırmışlar ve sürgünler, hapisler, maaşlı katillerle ulusun mücadele azmini kırmışlardır. Ayrıca kendi çıkarları ve ihtirasları için çalışarak erdemden uzaklaşmışlar, korkaklığı ödüllendirmişlerdir. Ulusu reddetmişler ve küçük bir Yunanistan yaratmışlardır. Plastiras, "Bugün enkazın üzerinde ağlıyoruz. Ancak felakete boyun eğmek halkın da, ordunun da korkaklığı olur" diye seslenmiştir. Plastiras'a göre Yunan ulusu pek çok denemelerden geçmiş, ancak her zaman dayanmış, mücadele etmiş ve belini doğrultmuştur. İhtilal de görevini yapacak, geçmişi temizleyecek, bugünle ilgilenecek, geleceği hazırlayacak ve suçluları cezalandıracaktır. Trajedinin sona ermesi için, vatanın düşmanlarının cezalandırıldığına ilişkin örnek sunmak gerekmektedir. Dolayısıyla ihtilal partiler üstü bir konumda, ulusal vicdan gibi hareket edecektir. Ancak halkın da üzerine düşen görevleri yapması şarttır. İhtilalin uzun sürmeyeceğinden söz eden Plastiras, ulusal birlik bayrağı altında Yunanlıların kardeş olması gerektiğine, herkesin kişisel mutluluğunu vatanın mutluluğu içinde bulmadığı takdirde kurtuluşun söz konusu olamayacağına dikkat çekmiştir[1185].

18 Ekim (5 Ekim)'de ihtilalin sorgulama komisyonu oluşturulmasına ilişkin kararının yayınlanmasının akabinde, Pagkalos'un başkanlığında böyle bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonun diğer üyeleri Albay İ. Kalogeros ve Albay H. Lufas'tır. Heyet 6 Kasım (24 Ekim) tarihinde soruşturma sonucunu yayınlamıştır. Bununla Gunaris, Stratos, Protopapadakis, Theotokis, Baltacis, Stratigos, Gudas ve Başkomutan Hacianestis vatana ihanet suçundan yüksek askeri yargıya sevk edilmişlerdir[1186]. Vurnas, "İ Mikrasiatiki Katastrofi Ke To Kserizoma Tu Ellinismu [Anadolu Felaketi ve Helenlerin Yerlerinden Olmaları]" kitabında, "İhbarname" metnini vermekte ve bu ihtarnamenin ihtilal bildirisi niteliği taşıdığından söz etmektedir. Vurnas'a göre basında da

1185 Haciantoniyu, **Nikolaos Plastiras**, s. 95-98.

1186 Gonatas, **a.g.e.**, s. 252.

yer almış, tarihi bir belge olma özelliği taşıyan ihbarname adli değil, siyasi bir yapıdadır ve çeşitli bölümlerden oluşan uzun bir metin görünümündedir. Avukat Kostas Despotopulos'a dayanılarak ihbarnamenin, Yorgos Papandreu tarafından kaleme alındığı söylenmektedir.

İhbarnamenin giriş kısmında kısaca tarihi sürece değinilmiş ve varolan durumun daha iyi anlaşılabilmesi için bu özetin şart olduğu vurgulanmıştır. Özette Birinci Dünya Savaşı'nın ilanıyla Yunanistan'daki siyasi gelişmelerden, Birinci Dünya Savaşı'nın ilk aylarında Yunanistan'da halkın, eski ilişkilerinin de etkisiyle müttefiklerin yanında yer aldığından, Yunanistan'ın çıkarlarının da bu yönde olduğundan, halkla birlikte önde gelen siyasetçilerin de bunu düşündüklerinden söz edilmiştir. 1909'dan itibaren Yunanistan'ı idare etmiş parti ve başındaki güçlü siyasetçi [Venizelos] Yunanistan'ın çeşitli çıkarlarını değerlendirerek, Yunanistan'ın müttefiklerin yanında yer almasının uygun olacağını düşünmüştür. Ancak Kral'la çevresi Almanya'nın etkisi altında kalmışlar ve bir kısım halk da buna kolayca inanmıştır. Bu Yunanistan'ı bölünmüşlüğe götürmüş, Venizelos 1916'da ayaklanmış, bu arada müttefikler Atina'dakilere karşı önlem almak zorunda kalmışlar, 1917'de Konstantin tahttan indirilmiş ve devlette birlik sağlanmıştır. Balkan Cephesi'nde Yunanistan'ın müttefiklerin yanında yer almasının sonucunda, Doğu Makedonya Yunan topraklarına dahil edilmiştir. Müttefikler Yunanistan'ın bu bağlılığını fazlasıyla ödüllendirmişler, 1920'de "Büyük Yunanistan"ı meydana getirmişlerdir. İşte suçlular 1920 Kasım'ında böyle bir Yunanistan'ı devralmışlardır.

İhbarnamede "Müttefiklerin Yunanistan'a bu şekilde yaklaşmalarının sebebi askerin fedakarlıkları ve faaliyetlerine bağlı olduğu kadar, müttefiklerin Alman yanlılarının tüm tepkilerine rağmen Yunanistan'ın kendi yanlarında yer almasını sağlayan rejime duydukları yakınlıktır. Bu böyle olunca herkes, müttefiklerin düşmanlığını kazanmış olan Kral ve hükümetinin tekrar iş başına gelmesinin ne getireceğini anlayabilir" denilmiştir. Sanıkların demagojik yeteneklerini ve basının bir bölümünü kullanarak Yunan ulusunu aldattıkları, devamındaysa iki yıl içinde yaşananların Yunanistan'ın felaketine sebep olduğu ifade edilmiştir.

İhbarnamenin Birinci Bölümü, "Konstantin'in Askeri ve Siyasi Suçları" başlığını taşımaktadır. Konstantin'in 1916'dan itibaren Alman yanlısı Genelkurmay yetkililerinin ve Venizelos'un siyasetine karşı olanların altına toplandıkları bir parti bayrağı olduğuna, bunların Venizelos'un siyasetini savaş yanlısı olmakla suçladıklarına değinilmiştir. İhbarnamede "Kral, saraylılar ve bunların hükümetleri, Almanya'nın da yardımıyla müttefik batılı devletlere

karşı bir düşmanlığın doğmasına sebep olmuşlardır" denilmiş ve Konstantin, müttefiklere karşı olan bu kesimin "sorumlu lideri" olarak gösterilmiştir.

İhbarnamede "Konstantin'in Anadolu Harekatı'ndaki Sorumlulukları" adını taşıyan bir alt bölüm de yer almıştır. Bu bölümde Konstantin'in sadece siyasi değil, ulusal felaket karşısında Anadolu Harekatı'yla ilgili olarak askeri sorumluluğu olduğundan da söz edilmiş ve "Bir liderin davranışlarıyla askerlere örnek olması ve kritik bir anda onlar gibi ölüme hazır olduğunu göstermesi gerekir. Kral Konstantin hiçbir zaman asker olmadığı gibi, lider de olamamıştır" denilmiştir. İlk başarılı harekatlar ve Eskişehir'in işgalinden sonra Kral ve Genelkurmay'ı Ankara'ya doğru bir harekat planlamışlar, bunu basit bir yürüyüş olarak değerlendirmişler ve hatta halka Türklerin yok edildiğini duyurmuşlardır. Oysa Yunan askeri Sakarya'da büyük bir Türk direnişi ile karşılaşmıştır. İhbarnamede, "Sakarya'da bu çetin mücadele yaşandığı esnada Kral neredeydi?" sorusu yöneltilmiş ve devamında kendini vatanı için feda eden tarihte yer almış krallardan örnekler verilmiştir. Bu vatansever kralların aksine Konstantin'in, savaşın kötüleştiği anda korkakça denize doğru kaçtığına işaret edilmiştir. Devamında Kral Konstantin'in, siyasi etkinlikleri sebebiyle ulusal felaketten, askeri liderken düşman karşısında yerini terk ederek kaçtığından suçlu bulunduğu beyan edilmiş, ancak anayasaya göre sorumsuz addedildiğinden dolayı kendisine askerin ve ulusun kaderini belirleme yetkisini veren bakanlara sorumluluğun yüklenmesi gerektiği belirtilmiştir.

İhbarnamenin İkinci Bölümü "14 Kasım (1 Kasım)'dan Felakete Kadar Hükümette Görev Almış Siyasetçilerin Suçları" başlığını taşımaktadır. Suçluların 14 Kasım (1 Kasım) 1920 ile 8 Eylül (26 Ağustos) 1922 tarihleri arasında vatana ihanet ettikleri belirtilmiştir. Bunlara yöneltilen, Yunanistan'ın işgal etmiş olduğu ve Sevr Antlaşması ile kendisine verilen Anadolu topraklarını Türklere teslim ettiklerine, şehirlerin, askerin büyük bölümünün, yüksek değerde olan savaş malzemelerinin Türklerin eline geçmesini sağladıklarına ilişkin suçlar, maddeler halinde sıralanmışlardır. Halkın Kral Konstantin'in tekrar tahta getirilmesi için sandığa gittiği, dolayısıyla sanıkların bunun sorumluluğunu halkın üzerine attıkları söylenmiştir. 14 Kasım (1 Kasım) 1920'den 8 Eylül (26 Ağustos) 1922'ye kadar hükümette görev almış siyasetçiler ayrıca, Kuzey Epir ve Onikiada'nın Yunanistan'a katılması için gerekli girişimlerde bulunmadıkları, Konstantin'in tekrar tahta çıkması halinde ekonomik yaptırımlar uygulayacaklarına dair büyük devletlerin notalarını küçümsedikleri, pek çok ekonomik yıkıma sebebiyet verdikleri, birliklerdeki birikimli ve yetenekli personeli görevden alarak, yerlerine yeteneksiz ve birikimsizleri

atadıkları, ilan edilen seferberlik kararı uygulanmadan 1921 Mart'ında harekat emri verdikleri, bu şekilde Yunanistan'ın yenilgisine ve yıkımına sebep oldukları, askeri komutanın onaylamamasına rağmen Kral'la birlikte Ankara Harekat'ı kararını aldıkları ve askerin moralinin bozulmasına sebep oldukları, Kral'ı askeri lider olarak kabul ettikleri, askere ekonomik ve yiyecek-giyecek sıkıntısı çektirdikleri, dengesiz ve bölücü olarak bilinen Hacianestis'i başkomutanlığa getirdikleri, bazı güçleri Anadolu'dan alarak Trakya'ya gönderdikleri ve bu şekilde Anadolu'daki Yunan Ordusu'nun savaşkanlığını azalttıkları, Türklere Büyük Taarruz'u gerçekleştirme olanağı sundukları ve 1921 Şubat'ındaki Londra Konferansı'na Venizelos'u göndermedikleri için suçlu bulunmuşlardır.

İhbarnamede sanıkların neden ihtilal mahkemesinde yargılandıklarının yanıtı da verilmiştir. İhtilalin tüm ulusu temsil ettiği, suçluların bunun huzuruna çağrıldığı ve Yunan ulusunun ihanet edenlerin adalet önüne çıkarılarak yaptıkları katliam için cezalandırılmalarını istediği ifade edilmiştir. Ulus adına adaleti ihtilalin sağlayacağı vurgulanmıştır.

Saydığımız suçlamaların yanında ihbarnamede, bir takım liberallerin meçhul cinayetlere kurban gittiklerinden de söz edilmiş, bunun anarşi ortamı yarattığına, kamu düzenini bozduğuna ve hukuki olmayan bir ortamın doğduğuna değinilmiştir.

İhbarnamede N. Stratos ayrıca, kendi çıkarlarını ülkenin çıkarlarının üzerinde tutmakla, yanlış zamanda bazı terhislere izin vermekle, bir takım izin belgeleriyle askerin dağılmasına sebep olmakla suçlanmıştır.

Savunma Bakanı Theotokis ayrıca sarayın, özellikle de Prens Nikolaos'un körcesine aleti durumunda olmak, devleti 60 milyon drahmi zarara sokmak, içler acısı bir durumda olan askerin ikmali ve beslenmesi için mücadele veren birlik yöneticilerini yalnız bırakmak, firarları önleyeceği yerde 64.735 sayılı emirle firarileri izinli gibi göstererek evlerine göndermek konularından suçlu bulunmuştur.

Ksenofon Stratigos ayrıca askerin değil, sarayın temsilcisi olmak, alınan harekat kararlarından sorumlu olmak, olguları değiştirerek kendisi ve hükümetler gerçekleri bildikleri halde halka varolmayan zaferler ilan etmek, gerçeğin saklanmasında asıl belirleyici kişi olmakla suçlanmıştır.

Hacianestis'e, Anadolu'daki birliklerin Trakya'ya gönderilmesini önerdiği ve gerçekleştirdiği, dolayısıyla Anadolu'daki birlikleri eksiltiği ve Ağustos 1922'de Türk taarruzu esnasındaki yetersizlikleri, yanlış beyanatlarıyla

İzmirlilerin şehri terk etmelerini önlediği ve ölümden kutulmaları olasıyken, Türklerin şehri işgali sonucu binlerce Anadolulu'nun ölümüne sebep olduğu suçlamaları yöneltilmiştir.

Tümgeneral Aleksandros Othoneos'un başkanlığında "İhtilal Mahkemesi" eski meclis salonunda 13 Kasım (31 Ekim) 1922'de görüşmelere başlamıştır. Suçlular kendilerini savunma imkanına sahip olmuşlardır. Ancak Vurnas tanıkların ifadeleriyle ilgili olarak bunların, özellikle de Papulas'ınkinin sanıklar açısından son derece ezici olduğunu belirtmektedir[1187].

Hacianestis savunmasında, "Ben çocukları kıyıma göndermedim, sadece bir harekatı kabul ettim" diyerek, diğerini devralan bir doktorun hastasının ölümünden sorumlu tutulamayacağı gibi, kendisinin de Anadolu'nun ellerinde ölmesinden sorumlu tutulamayacağını vurgulamıştır. Harekat esnasında tek olduğu için başkomutanın hayatını kaybetmeye hakkı olmadığını, savaş içinde daha yetenekli birisiyle değiştirilmesinin dahi son derece tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini işaret eden Hacianestis, kurşunlar kendisini bulmamışsa, bunun kurşunların suçu olduğunu söylemiştir. Hacianestis'e göre başkomutan savaşın yakınında olmamalı, her türlü duygusallıktan ve her yerden eşit uzaklıkta olan bir yarım dairenin ortasında bulunmalıydı. Hacianestis savunmasında hayatı boyunca hiç oy kullanmadığını da belirterek, siyasetten uzak durduğunu anlatmaya çalışmıştır[1188].

Gunaris hastalığından dolayı mahkeme önünde savunma yapmamış, yaklaşık yetmiş beş sayfa olan savunmasını General Theodoros Pagkalos'a yazılı olarak sunmuştur. Gunaris'in savunma metni mahkemede görevli memur tarafından okunmuştur. Gunaris savunmasında, "Yunanistan müttefiklere hizmet etmek için Ukrayna'ya da asker gönderecek noktaya gelmiştir. Bu sadece askeri zarara değil, aynı zamanda Rusya'daki gelişmiş Rum cemiyetlerinin de felaketine sebep olmuştur" tezini savunmuştur. Türklerin Rus Bolşevikler tarafından desteklendiğinden, bunun sebebinin Rusların müttefiklere duydukları kin olduğundan ve Ukrayna Harekatı sebebiyle Yunanistan'ın karşısında yer aldıklarından söz eden Gunaris, müttefiklerin de Yunanistan'ın her türlü askeri harekatını sınırlandırdıklarına işaret etmiştir. Halkın Kral Konstantin'i istediğine işaret etmiş ve "Bizim, Anadolu topraklarının düşmanın olmasını istediğimiz konusunu konuşmaya dahi değmez" demiştir[1189].

1187 Vurnas, İ Mikrasiatiki Katastrofi Ke To Kserizoma Tu Ellinismu [Anadolu Felaketi ve Helenlerin Yerlerinden Olmaları], s. 67-113.

1188 Vasilikos, a.g.e., s. 358-367.

1189 A.e., s. 398-399.

Sanıkların yargılanması on beş gün sürmüş ve 28 Kasım (15 Kasım) sabaha karşı karar açıklanmıştır. Bu karara göre oy birliğiyle sanık 1. Dimitrios Gunaris, 2. Nikolaos Stratos, 3. Petros Protopapadakis, 4. Nikolaos Theotokis, 5. Georgios Hacianestis, 6. Ksenofon Stratigos, 7. Mihail Gudas ve 8. Georgios Baltacis suçlu bulunmuşlardır.

Kararda ismi geçenlerin vatana ihanetten, Ege'de savaşan Yunan askerinin maneviyatını çeşitli girişimlerle bozmaktan, harekata ait cephane ve silahların Türklerin eline geçmesini sağlamaktan, Hacianestis'i 26 Ağustos (13 Ağustos) - 5 Eylül (23 Ağustos) 1922 tarihleri arasında Türklere büyük bir araziyi teslim ettiğinden, Türkler karşısında askerin gerilemesine sebep olduğundan, diğerleri Protopapadakis, Gunaris, Stratos, Stratigos, Theotokis, Gudas ve Baltacis'i Hacianestis toprakları Türklere teslim ederken buna dahil olduklarından, Hacianestis, Gunaris, Stratos, Protopapadakis, Baltacis ve Theotokis'in ölüm cezasına çarptırıldıklarından söz edilmiştir. Mihail Gudas ve Ksenofon Stratigos'un ise ömür boyu hapsine karar verilmiştir.

Ayrıca Georgios Hacianestis, Ksenofon Stratigos ve Mihail Gudas'ın askerlikten ihracı, Gunaris'in 200 bin drahmi, Stratos'un 335 bin drahmi, Protopapadakis'in 500 bin drahmi, Baltacis'in 1 milyon drahmi, Theotokis'in 1 milyon drahmi ve Gudas'ın 200 bin drahmi olarak devlete tazminat ödemesi hükme bağlanmıştır. Atina 28 Kasım (15 Kasım) 1922 tarihli karar, Mahkeme Başkanı A. Othoneos ve Sekreter İ. Peponis imzalıdır.

28 Kasım (15 Kasım) 1922 tarihli duyurudaysa, saat 11:30'da Gudi'de, Olağanüstü İhtilal Mahkemesi'nin Anadolu Felaketi'ne sebep olan altı kişi ile ilgili verdiği ölüm cezasının askeri bir disiplinle yerine getirildiği, cezanın infazından önce askerlikten ihracın ve Averof Hapishanesi'nde ayinin gerçekleştirildiği, Birinci Kabristan'a götürülen cenazelerin toprağa verilmek üzere yakınlarına teslim edildikleri, infazdan önce suçlulara son istekleri sorulduğunda hiç bir şey istemedikleri beyan edilmiştir[1190].

Karar öncesinde infazları engellemeye çalışanlar olmuş[1191], ancak verilen kararların hızlı uygulanması sebebiyle müdahale söz konusu olamamıştır[1192].

1925 Şubat'ında Pagkalos meclisteki bir konuşmasında altı kişinin infazı ile ihtilalcilerin orduyu yeniden yapılandırmayı, partisel çıkarlarını üstün

1190 **A.e.**, s. 401-403.

1191 Haciantoniyu, **Nikolaos Plastiras**, s. 98-100.

1192 Gonatas, **a.g.e.**, s. 253.

tutarak gerçekleri halktan ve meclisten saklayan siyasetçilere büyük bir ders vermeyi istediklerini ifade etmiştir. İnfaz edilmiş olanlarla ilgili olarak 1949'da ise, "Bu kişiler bilerek hainlik yapmış değillerdir. Ancak vatanın o kritik anında, ülkenin yeni atılım yapabilmesi için gözden çıkarılmışlardır" demiştir[1193].

Delta kitabında tanık olduğu Venizelos ve Plastiras'ın bu konudaki görüşlerine de yer vermektedir. Venizelos bazılarının kötü bir icraatmış gibi Anadolu Felaket'inden sorumlu tutulanların yargılanması ve verilen kararla ilgili sorumluluklarından kaçmak istediklerinden hareketle bunu korkakça bulduğunu ve verilen kararın tamamen haklı olduğunu açıklamıştır. Bunun yanında iki kişinin infazının yeterli olacağını, diğer dört kişinin infazına gerek olmadığını belirtmiştir. Venizelos'a göre ölüm cezası uygulanacaklardan biri Gunaris, diğeri ise Hacianestis'tir. Stefanos Delta, Theotokis'in de gelişmelerden sorumlu olduğunu söyleyince Venizelos sorumluların çok olduğunu, hepsinin cezalandırılmasının mümkün olmadığını, ancak örnek teşkil etmesi için iki kişinin infazının yeterli olacağını vurgulamış, böylece infazların Avrupa üzerindeki etkisinin hafifletilebileceğinden söz etmiştir. Venizelos'un verdiği bu yanıt üzerine Plastiras, bu altı infazı gerçekleştirerek çok daha fazlasını kurtardığına, sadece iki kişiyle yetinilmesi halinde çok daha kötü gelişmelerin yaşanması olasılığının var olduğuna dikkat çekmiş ve "Bu sürecin sorumluluğu bana aittir" demiştir[1194].

Dönemi yaşamış olan Kordatos, "Verilen kararlar haklı mıydı?" sorusuna Venizelistlerin "Evet!" yanıtı verdiklerini, ancak Venizelos ve Pagkalos'un sonraki süreçte bunların hain olmadıklarını açıkladıklarını, cezalandırılması gerekenin sadece bu altı kişi olmayıp, Venizelist ve Antivenizelist olmak üzere pek çok kişinin cezalandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Kordatos bir solcu olarak, "Emperyalistlere alet olanların hepsinin cezalandırılması gerekirdi. Anadolu Harekatı, halkları kurtarmak için yapılmış bir harekat değildi. Emperyalistlere hizmet ediyordu" demiştir[1195].

Bahsettiğimiz yargılamalar haricinde Prens Andreas'ın da sorgulanması emredilmiştir. Çünkü Anadolu Harekatı esnasında 2. Kolordu Komutanı iken, Sakarya Savaşı'nda 9 Eylül (27 Ağustos) 1921'de ordu tarafından bir manevra gerçekleştirmesi emredildiğinde buna itaat etmediği gibi, kolordusuna başka bir yöne hareket etmesini buyurmuştur. Dolayısıyla Prens Andreas düşman

1193 Haciantoniyu, Theodoros Pagkalos, s. 212.

1194 Delta, a.g.e., s. 165.

1195 Kordatos, a.g.e., s. 596.

karşısında emre itaatsizlikten yargıya sevk edilmiştir. Ancak Gonatas'ın ifadesiyle, "Diğerlerinin yargısının daha önce gerçekleşmesi Prens'i kurtarmıştır". Prens Andreas yargılandığında oy birliğiyle düşman karşısında emre itaatsizlikten suçlu bulunmuş, ancak büyük birlikleri yönetmek ve bulunduğu koşullar konusunda bilgisiz olduğu hafifletici sebebiyle, yaşam boyu sürgün ve rütbesinin indirilmesi cezasına çarptırılmıştır. Neticede İngilizlerin Andreas için girişimleri olmuş, Yunan Kral'ı da amcasıyla ilgilenmiştir. Hükümet üyesi Pagkalos da Askeri Akademi (Sholi Ton Evelpidon)'den arkadaşı olan Andreas'ın ölüm cezasına çarptırılmasını istememiştir. Gerçekten de Pagkalos Andreas'ı bakanlık aracıyla bulunduğu yerden bizzat almış ve Prens Andreas "Kalipso" isimli İngiliz savaş gemisiyle yurt dışına çıkmıştır[1196].

Veremis bu süreci Venizelos-askerler ilişkisi açısından ele almakta, Anadolu Felaketi'nin bir takım subaylarla Venizelos arasındaki ilişkinin bozulması konusunda bir başlangıç noktası teşkil ettiğine değinmekte ve "Otoriter bir rejimin yerleşmesi ve parlamenter sisteme karşı bir diktatörlüğün üstünlük kazanması meselesi, askerlerin Giritli liderle 1922-1923 dönemi boyunca olan yazışmasının tek motifi olmuştur" demektedir.

1922 sonbaharında Pagkalos Venizelos'a eski saygısını hala koruyarak, ülkenin problemlerinin derdine deva olacak sert bir askeri diktatörlük kurmakla ilgili görüşlerini yazmıştır. Venizelos'un Lozan'dan verdiği yanıt suçlayıcı olmuştur. Türkiye ile savaşa devam etme seçeneğini yok ettikten sonra Venizelos, sözlerine şöyle devam etmiştir: "... Askeri ihtiyaçlar diktatörlük hükümetinin kurulmasını gerekli kılmaktadır. Ancak böyle bir hükümetin kurulmasının siyaset ve ekonomi üzerinde yıkıcı sonuçları olması tehlikesi vardır...".

Plastiras'ın parlamenter rejim karşısında ihtilal rejiminin artılarını vurguladığı mesajınaysa Venizelos, böyle bir olasılık karşısında söz konusu olabilecek felaketleri saptayan bir yanıt vermiş ve buna paralel olarak da askerleri "Zamanında, yani barışın imzalanmasından çok sonra olmamak koşuluyla iktidarı, halkın gerçek temsilcisi olan bir meclise vermeleri" konusunda yüreklendirmiştir.

Veremis'e göre, 1923'ten itibaren Venizelos ile askerler arasındaki ilişkiler açısından yeni bir dönem başlamış, 1922 ihtilali subayları siyasetçilerin vesayetinden kurtarmış ve beş Kralcı bakan ile Başkomutan Hacianestis'in

1196 Gonatas, a.g.e., s. 261-262; Haciantoniyu, Theodoros Pagkalos, s. 212.

infazı, bu özgürlüğün mührü olmuştur. Tabii ki Venizelos subayları etkilemeye devam etmiştir. Ancak bu defa yurt dışından ve herhangi bir birey olarak etkilemiştir. Venizelos artık hükümet başkanı, "Megali İdea" yorumcusu, müttefiklerin gözdesi, ordunun bir bölümü için tartışmasız lider değildir. Bir zamanlar O'nun yerini doldurulmaz kılan koşullar, 1922 Ağustos'undan sonra mevcut değildir. Lozan Konferansı'nda Yunanistan'ı temsil etmiş olması O'na eski görkeminin sadece bir kısmını vermiştir[1197].

C. Lozan Barış Antlaşması

Lozan Barış Antlaşması'nın Türkler için değeri büyüktür. Bu antlaşma bir yandan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın, diğer yandan da Sevr Barış Antlaşması'nın hükümlerini geçersiz kılmış ve Türkiye'nin Misakı Milli ilkeleri çerçevesinde dünyada yer almasını sağlamıştır. Bir başka ifadeyle Lozan Antlaşması yenen-yenilen devletler arasındaki ilişkileri değil, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan müttefiklerle, 1919-1922 Kurtuluş Savaşı'nı kazanan Türkiye arasındaki ilişkileri eşit koşullar içinde düzenlemiştir.

Müttefik devletler 27 Ekim 1922'de ilgili devletleri İsviçre'nin Lozan kentinde toplanacak konferansa davet ettiklerinde, Konferans'ta Türkiye'yi Dışişleri Bakanı İsmet (İnönü) Paşa'nın başkanlığındaki bir kurulun temsil etmesine karar verilmiştir. Diğer temsilciler olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Rıza Nur ve eski bakanlardan Hasan (Saka) Beyler kurulda yer almışlardır.

Yunanistan konferansta, yetenekli bir diplomat olarak tanınan eski başbakanlardan Eleftherios Venizelos'un başkanlığındaki bir kurulla temsil edilmiş ve yenilginin sonuçlarından kurtulmaya çalışmıştır. Londra Büyükelçisi Kaklamanos, ikinci yetkili temsilci durumunda olmuştur. Bununla ilgili olarak Petros Vamvakas, ihtilalin bir kez daha Venizelos'a küllerden arda kalanı kurtarma şansı verdiğini ifade etmektedir[1198]. Türkiye ve Yunanistan haricinde konferansta İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya ile Sırp-Hırvat-Sloven devletleri bulunmuşlardır. Sovyet Rusya Boğazlar, Bulgaristan da Boğazlar ve Trakya sınırının belirlenmesiyle ilgili görüşmelere katılmışlardır. Ayrıca Belçika ve Portekiz belirli bazı görüşmelere katılmışlar, ABD ise gözlemci olarak bulunmuş, ancak buna rağmen oturum ve komisyonlara katılmak ve görüş belirtmek suretiyle aktif rol oynamıştır.

1197 Veremis, "Eleftherios Venizelos Ke İ Aksiomatiki [Eleftherios Venizelos ve Subaylar] 1909-1924", s. 570-572.

1198 Vamvakas, a.g.e., s. 45.

Lozan Konferansı 20 Kasım 1922 günü Mont Benon Gazinosu'nda İsviçre Konfederasyonu Başkanı M. Haab'ın bir konuşması ile açılmış ve O'nu müttefikler adına İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon'un ve arkasından İsmet Paşa'nın konuşmaları izlemiştir.

21 Kasım'da konferans çalışmaları başlamış, bir çok konuda anlaşmalar sağlanmış, ancak Osmanlı Devleti borçları, kapitülasyonlar, İstanbul ve Boğazların müttefik kuvvetlerce boşaltılması gibi konular üzerinde ki anlaşmazlıklar sebebiyle görüşmeler 4 Şubat'ta kesilmiş, İsmet Paşa da Ankara'ya dönmüştür. 23 Nisan'da yeniden başlayan görüşmeler 24 Temmuz 1923'te Barış Antlaşması ve Ekleri'nin imzalanması ile sona ermiştir[1199].

Gonatas Lozan'daki müzakere süreciyle ilgili olarak, "Türkiye ile barış yapılması konusundaki görüşmeler hem uzun sürmüş, hem sancılı olmuş ve müttefikler arasında sorunlar yarattığı gibi, bizimle Türkiye arasında da zorluklar yaşanmıştır. Ancak Yunanistan içinde de Pagkalos ve Hacikiriakos, Venizelos ve ihtilal arasında görüş ayrılıkları olmuştur" demektedir. Gonatas İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı direktiflere göre hareket ettiğini, Türkiye'yi galip bir devlet olarak gösterdiğini ve Yunanistan açısından çok ağır olarak nitelendirilebilecek koşullar ileri sürdüğünü ifade etmektedir. Gonatas devamında Yunanistan için "çok ağır" dediği koşulları sıralamıştır. Bunlar Yunanistan'ın Türkiye'ye tazminat olarak "pek çok altın lira" ödemesi, Anadolu ve Trakya'daki tüm Rumların Yunanistan'a gönderilmesi, Yunan donanmasının dağıtılması, Türkiye'ye Meriç'in batısından toprak verilmesi, Patrikhane'nin İstanbul'dan uzaklaştırılması gibi koşullardır. Gonatas bunun yanında Türkiye'nin tüm kapitülasyonların kaldırılmasını istediğine, ayrıca müttefiklerin birbirleriyle içten ilişkiler içinde olmadıklarına değinmektedir. Gonatas'a göre İngiltere ile Fransa arasında güvensizlik hakimken, İtalya ise diğer iki müttefikinden hoşnut değildir. Buna rağmen üç müttefik devlet de Türkiye'nin talepleri karşısında, "neredeyse aciz" davranmışlardır. Bu sebeple konferansın koşulları, Yunanistan için pek elverişli olmamışlardır[1200].

Haciantoniyu Plastiras'la ilgili kitabında, Anadolu Harekatı sonrasında Batı Anadolu'yu terk etmek zorunda kalarak Yunanistan'a sığınmış olan göçmenlerin, her zaman dönme ümidi taşıdıklarına işaret etmekte ve konferansın ilk döneminde, 22 Ocak (9 Ocak) 1923'te göçmenlerin gerçekleştirdikleri bir mitingten söz etmektedir. O gün Plastiras göçmenlere, "Sizin iç sızınız,

1199 Soysal, a.g.e., s. 75-78; Gencer-Özel, a.g.e., s. 194-195.

1200 Gonatas, a.g.e., s. 266-267.

benim de içimi sızlatıyor. İlahi adalet bu halkın yok olmasına izin vermeyecektir" sözleriyle seslenmiştir. Miting alanını terk ederken de sözlerine, "Yunanlıların canlılığına inanın. Bu, kazanmayla devam edecektir. Felaket yeni bir hayat için bize ders olmalıdır. Adalete inanarak hepimiz, 'Yaşasın Yunan ulusu!' diye bağıralım" cümleleriyle devam etmiştir[1201].

Haciantoniyu gibi kimi Yunanlı tarihçiler, Lozan'ın kesintiye uğradığı dönemi ve bu dönem içinde Yunanistan'ın gerçekleştirdiği kimi manevraları öne çıkarmaktadırlar. Haciantoniyu'ya göre Lozan Konferansı'nın kesintiye uğrama sebebi, "Türklerin değişmez tutumlarıdır". Haciantoniyu ayrıca ortaya çıkan durumun, "Türklerle İngilizlerin arasının açılması ve Doğu Trakya'nın yeniden Yunanlılar tarafından işgal edilmesi" konusunda Pagkalos'u umutlandırdığından söz etmektedir. Haciantoniyu'ya göre morali çok yüksek olan Pagkalos, zafere kesin gözüyle bakmıştır. "Birkaç gün sonra Çatalca'da olacağız. Utancımızdan arınıp, Trakya ile İstanbul'u alacağız" diyen Pagkalos, Türklerin Trakya'ya Anadolu'dan kuvvet göndermeye fırsat bulamayacaklarına inanmıştır. Bu konuda planlar yapılmış ve "yüzebilecek her şey" Selanik'te toplanmıştır. Haciantoniyu Türk Ordusu'nun bu dönemde bir takım ikmal problemleri sebebiyle altı ay önceki savaş yeteneğinin %50'sini kaybettiğini, ancak Yunanlıların 1923 ilkbaharında kararsız kalmaları sebebiyle İstanbul'un olası işgal şansının yitirildiğini de iddia etmektedir[1202].

Gonatas anılarında Yunanistan'ın Türkiye'ye saldırması durumunda Sırbistan'ın desteğinin sağlaması gerektiğine, ancak bu şekilde Bulgaristan'ın saldırısının önüne geçilebileceğine dikkat çekmektedir. Bu dönemde Yunanistan Sırbistan ile diyalog geliştirmeye çalışmış, Venizelos bu konuya büyük önem vermiş, ancak bu gayretlerden istenilen sonuç elde edilememiştir.

20 Mayıs (7 Mayıs) 1923'te ordu komutanlarıyla İhtilal Komitesi toplantı yapmış, bu toplantıda başbakan Gonatas ile Dışişleri ve Harbiye Bakanları hazır bulunmuşlardır. Toplantıda bir takım kararlara varılmış ve bu kararlar bir tutanak olarak düzenlenmiştir. Burada belirsizliğin zararlı olduğundan ve bir an önce sona erdirilmesi gerektiğinden, ordu ve donanmanın iyi bir noktada olmaları sebebiyle herhangi bir destek almaksızın Trakya'da Türkiye'ye karşı savaşılabileceğinden, Türklerin düşmanca tavırlara girmesi ve Mudanya Ateşkesi'nin Türkler tarafından ihlal edilmesi halinde, en geç on beş gün içinde ateşkesin iptal edileceğinden ve Lozan'daki Yunan temsilcilerin bunu

1201 Haciantoniyu, **Nikolaos Plastiras**, s. 106.

1202 Haciantoniyu, **Theodoros Pagkalos**, s. 220-221.

göz önünde bulundurması gerektiğinden söz edilmiştir. Bu kararlarla Lozan'a giderek Venizelos ile anlaşma görevi Dışişleri Bakanı Aleksandris'e verilmiştir. Aleksandris kararları Venizelos'a ilettiğinde, Venizelos bunlara katılmakla birlikte Yunanistan'ın büyük güçlerin desteğine sahip olmadığını, müttefiklerin Türk talepleri karşısında geri adım attıklarını, Yunanistan'ın değişmez ve savaş isteyen taraf olarak addedileceğini, bu durumda da müttefiklerin tavırlarının Yunanistan için iyi olmayacağını söylemiştir. Her şeye rağmen Venizelos İsmet Paşa ile bir araya gelecek ve O'nunla Yunan temsilcisi olarak değil de, Venizelos olarak görüşecek, anlaşılabileceğinin ortaya çıkması halinde devam edecek, aksi halde temsilcilikten istifa edecektir[1203].

İsmet Paşa da anılarında Venizelos'un ziyaretine gelerek, Yunanistan'daki askeri ihtilal idaresi sebebiyle yerine getirmekte olduğu görevin güçlüklerinden söz ettiğine değinmektedir. Venizelos'un, "herkesin aklı bir karış yukarıda" demesi üzerine İsmet Paşa, "Tehdit mi ediyorsunuz?" anlamına gelecek cümleler söyleyince Venizelos, "... Aksine, iyi ilişkiler kurmak için ne çare bulabileceğimizi görüşmeye geldim" demek zorunda kalmıştır[1204].

Veremis 20 Mayıs (7 Mayıs) 1923'deki toplantının akabinde Dışişleri Bakanı Aleksandris'in Lozan'a Venizelos'un yerini almak üzere gönderildiğini, ancak bu değişikliğin hiçbir zaman gerçekleşmediğini ve Aleksandris'in Lozan'da Venizelos'un yanında, ihtilalin temsilcisi olarak bulunduğunu kaydetmektedir[1205].

Psomiadis bu süreci değerlendirirken, konferansın ikinci döneminin başlamasıyla birlikte müttefiklerle Türkiye arasında uzlaşıya varılacağının anlaşıldığından, Türkiye'nin Yunan Ordusu'nun Anadolu'daki zayiatları için tazminat talep etmesinin Yunanistan'da büyük krize sebep olduğundan söz etmektedir. Bunun üzerine Yunan temsilciler konferanstan çekilecekleri şantajında bulununca müttefikler kaygılanmışlardır. Psomiadis'e göre müttefiklerden bazıları Yunanistan'ı içten bir şekilde destekleseler de yeni bir savaş istememekte ve Yunanistan'ın savaş yanlısı bu tutumunun, iç kamuoyunu yatıştırmak için bir yöntem olduğunu düşünmektedirler. Kaldı ki Trakya'da düşmanlığın yeniden alevlenmesi halinde diğer Balkan ülkeleri de buna dahil olabilir, neticede dünya savaşına varacak bir gelişme söz konusu olabilirdi.

1203 Gonatas, **a.g.e.**, s. 267-269.

1204 İnönü, **Hatıralar**, Cilt: 2, s. 120-121.

1205 Veremis, "Eleftherios Venizelos Ke İ Aksiomatiki [Eleftherios Venizelos ve Subaylar] 1909-1924", s. 572.

Neticede Yunanistan'ın Türkiye'ye savaş tazminatı olarak Karaağaç ve çevresini vermesi önerilmiş ve önerinin Türkiye tarafından kabul edilmesiyle barış sürecine gelinmiştir. Psomiadis'e göre Venizelos, Yunanistan'daki tüm popülaritesini kaybetme uğruna bu çözümü desteklemiş, daha ılımlı bir tutum ve müttefiklerin önerdiği ara çözümün kabulü için Atina hükümetini etkilemeyi başarmıştır[1206].

Türkiye'nin savaş tazminatı olarak Karaağaç önerisini kabul etmesi üzerine Venizelos ve Aleksandris Yunan Hükümeti ve Ordusu'nu bilgilendirmişlerdir. Bunun üzerine Gonatas ve Plastiras Venizelos'a telgraf göndererek, vatanseverliği ve diplomatik vasıfları sebebiyle vatanın Venizelos'a duyduğu minneti ifade etmişlerdir. Bu noktada Haciantoniyu, "Doğu Trakya'yı mahkum eden anlaşma" dediği bu uzlaşıyı duyduğunda Plastiras'ın ağlamaya başladığından söz etmektedir. Yunan tarih kitapları uzlaşı tarihi olarak 8 Haziran (26 Mayıs) 1923'den söz etmektedirler. Bundan sadece birkaç gün önce Plastiras, taarruz etmeye hazır Yunan askerine hitabetmiş ve O'nun bu söylevi Pinelopi Delta'nın arşivinde saklanmıştır. Plastiras Yunan askerine şu sözlerle seslenmiştir.

"Hepiniz 'Yaşasın Savaş!' diye bağırıyorsunuz ama, hiçbiriniz savaş istemiyorsunuz. Peki ben istiyor muyum? Siz askerseniz, ben de askerim... Üç yıl savaştık ve yorulduk diyorsunuz. Bense, on yıldır savaşıyorum. Evzonlarımdan bana geriye ne kaldı? Otuz beş kişi. Diğerlerini ölüm dağıttı. Subay arkadaşlarımdan kaç kişi kaldı? Hiç kimse!.. Niçin savaş isteyeyim? Ancak yine de zamanı geldiğinde savaşacağım. Siz de, vatan istediği için savaşacaksınız. Size demagoji yaptılar ve siz de, sizi terhis etsinler diye onlara oy verdiniz. Ve sizi, en kanlı savaşa sürüklediler... Ben size terhis sözü vermiyorum. Ben size tekrar savaşabileceğimizi söylüyorum. Ne de size, tekrar savaşmak isteyip istemediğinizi soracağım. Zamanı geldiğinde, hatta zorla sizi ateşe götüreceğim. Yunanistan'ı kulağından tutup kurtaracağız. Gerek olduğunda ve vatan istediğinde iyi savaşacaksınız".

Haciantoniyu'ya göre Plastiras'ın bu sözlerinin ardından "Yaşa! Bizi istediğin yere götür! Sana inanıyoruz! Yaşasın savaş!" nidaları duyulmuştur[1207]. Diğer taraftan Pagkalos'la Hacikiriakos Venizelos ile Aleksandris'e gönderdikleri telgraflarında, zorunlu olarak bu şanssız çözümü kabul ettiklerinden,

1206 Psomiadis, a.g.e., s. 70-72.

1207 Haciantoniyu, Nikolaos Plastiras, s. 107.

ordu ve donanmanın matemde olduğundan söz ederek, derin üzüntülerini belirtmişlerdir. Plastiras'ın, Pagkalos ve Hacikiriakos'un bu tavrını öğrendiğinde Selanik'e giderek ordu komutanlarına, Yunanistan'ın içinde bulunduğu koşulları anlatması gerekmiştir. Bunun neticesinde büyük birlik komutanları ve üst düzey subaylar hükümetin ve Lozan'daki Yunan temsilcilerin rotasını onaylamışlar, ancak Pagkalos ve Hacikiriakos aldatıldıklarını ifade etmişlerdir. Devamında da Pagkalos, başkomutanlıktan istifa etmiştir.

Venizelos Barış Antlaşması'nı imzaladığıyla ilgili Gonatas ve Plastiras'a hitaben bir telgraf göndermiş, ihtilalin Yunan Ordusu'nu yeniden yapılandırarak Lozan'daki temsilcilere dürüst bir barış imzalama olanağı sunduğundan dolayı gururlanması gerektiğini vurgulamıştır. Barış sayesinde Yunanistan'ın iç meselelerine dönebileceğinden, rejimin normal işleyişine dönmesi gerektiğinden, göçmen meselesinin çözümüyle Yunanistan'ın geleceğine daha güvenli bakabileceğinden söz etmiş, kendisine güven telkin ettikleri için hükümet ve ihtilale teşekkür etmiştir[1208].

Lozan Antlaşması Doğu Trakya'yı Türkiye'ye, Batı Trakya'yı da Yunanistan'a vermiş ve iki ülke arasındaki sınır olarak Meriç Nehri'nin ortasından geçen hayali hat kabul edilmiştir. Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları Türkiye'ye verilirken, Ege Adaları olarak anılan Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya askersizleştirilmeleri şartıyla Yunanistan'a, Onikiada ve Meis İtalya'ya verilmiş, Kıbrıs'ta İngiliz egemenliği onaylanmıştır[1209].

Psomiadis'e göre Türkiye, Onikiada'nın Yunanistan'a verilmesine karşı çıkmıştır. Türkiye son derece yakınında güçlü bir devlet bulunmasını istemediği halde adaların kaderinin gelecekte görüşülebileceğini düşünerek, Onikiada'nın İtalya'ya verilmesini tercih etmiştir. Psomiadis'e göre Bozcaada, Gökçeada ve Kıbrıs Helen karakter taşımaktadırlar. Ancak Yunanistan Lozan'da büyük devletlerin desteğine ihtiyaç duyduğundan ve iç meselelerini adalar konusunun üstünde tuttuğundan dolayı, önerilen çözümü kabul etmek zorunda kalmıştır[1210].

Lozan Antlaşması'nda "Azınlıkların Korunması" başlığı altındaki maddelerle, Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlık mensubu Türk yurttaşlarını Müslümanlarla özdeş medeni ve siyasal haklardan yararlandıracağı, Türkiye'nin tüm halkının yasalar önünde eşit olacağı, bunların kendi okullarında

1208 Gonatas, a.g.e., s. 270-272.

1209 Soysal, a.g.e., s. 95-100.

1210 Psomiadis, a.g.e., s. 82-86.

öğretim görmeleri ve dini inançlarının gereklerini yerine getirmek konusunda kendilerine gerekli kolaylığın gösterileceği, Yunanistan'ın da kendi topraklarındaki Müslüman azınlığa aynı kolaylığı göstereceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca "Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" ile, Türk topraklarına yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile, Yunan topraklarına yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının zorunlu mübadelesine gidileceği hükme bağlanmıştır. Ancak mübadele İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada Rumları ile Batı Trakya Müslümanlarını kapsamayacaktır[1211]. Bu noktada Yunan tarihçi veya sosyal bilimcileri, mübadelede din kriterinin kullanılmasına itiraz etmektedirler.

Pavlos Hidiroglu'nun "Haraktiristika Gnorismata Tis Turkikis Diplomatikis Simperiforas Enanti Tis Ellados [Yunanistan'a Karşı Türk Diplomasisinin Karakteristik Özellikleri]" adlı kitabında, Mustafa Kemal Paşa'nın "Yurtta barış, dünyada barış" yaklaşımıyla Lozan Antlaşması'nı kolaylaştırdığı söylenmekle birlikte, barış metninde Batı Trakya'da yaşayan Müslümanların dinsel kimlikle ele alınmasını kabul eden Yunanistan'ın aldandığı ima edilmekte, "Türk kökenliler, Pomaklar ve Çingeneler olarak ele alınmalıydılar" denilmektedir[1212].

Psomiadis'in de konuyla ilgili görüşü benzerdir ve "Mübadelede Müslümanlar Türk, Ortodoks Hıristiyanlar ise Helen sayılmışlardır. Mübadelenin dini temele dayandırılmasının sebebi, Müslüman göçmenlerin Türk devletindense İslam dinine bağlı olmalarındandır. Yunanlıların mübadelenin dini temele dayandırılmasını kabul etmesinin sebebi ise, Anadolu Hıristiyanlarının Bizans mirasının bir parçası sayılmasındandır" demektedir.

Psomiadis mübadeleyi, "Türkiye ile Yunanistan arasında sürtüşme olmaması için alınan en büyük önlem" olarak görmekte ve bu sayede Türkiye ile Yunanistan'ın ulusal devletlere dönüştüğünü ve homojen yapıya büründüğünü ifade etmektedir. Psomiadis'e göre Mübadele Sözleşmesi, "Yunanlıların soydaşlarını bağımsızlaştırma politikasının ve Megali İdea'nın kesin terk edildiği" anlamına gelmektedir[1213].

Lozan'da Türk temsilciler, Ortodoks Rum Patrikhanesi'nin Milli Mücadele öncesi ve sırasında Türkler aleyhine çalıştığı tezine dayanarak İstanbul'dan

---

1211 Soysal, **a.g.e.**, s. 103-106; 185.

1212 Pavlos Hidiroglu, **Haraktiristika Gnorismata Tis Turkikis Diplomatikis Simperiforas Enati Tis Ellados [Yunanistan'a Karşı Türk Diplomasisinin Karakteristik Özellikleri]**, Thessaloniki [Selanik]: Ekdosis Vanias [Vanias Yayınları], 1994, s. 21-29.

1213 Psomiadis, **a.g.e.**, s. 89-99.

uzaklaştırılması gerektiğini savunmuşlar, ancak bu konu hükme bağlanmamış ve kapanmıştır. Psomiadis "Türk taleplerine hep birlikte karşı konulmuştur ve İsmet Paşa sözlü olarak ve kuşkuyla da olsa Patrikhane'nin sadece dini yetkilerle sınırlandırılması halinde İstanbul'da kalabileceğine söz vermiştir" demektedir. Psomiadis'e göre Halifelik'ten sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndaki en önemli dini kurum olan Patrikhane sınır dışı edilecek olursa, Halifelik daha kolay kaldırılabilirdi ve bu, batı demokrasisinin temel ilkelerinin [laikliğin] benimsenmesinin sonucuydu. Psomiadis Lozan Antlaşması'nda Patrikhane'yle ilgili hükümler bulunmamasına rağmen, İsmet Paşa'nın beyanatlarının uluslararası bağlayıcılığı olduğunun da altını çizmektedir[1214].

Lozan Antlaşması'nı değerlendiren Bulalas, bunun Anadolu Felaketi'nden sonra gerekli görüldüğünü ve Yunanistan için şanssızlık olmadığını kaydetmektedir. Bulalas'a göre her ne kadar kentli ve köylü Rumların servetleri feda edilmişse de, Türkiye'nin Yunanistan için ölümcül olan koşullardan vazgeçmesi sağlanmıştır. Buna rağmen Bulalas, Yunan tarih yazımında sıkça tekrarlanan, "Venizelos acele etmemiş olsaydı ve Boğazlar'la İstanbul önündeki Türk Ordusu'nun ... dağıldığını bilseydi, daha iyi koşullar elde edebilirdi" tezine değinmekten kendini alamamaktadır. Bulalas'a göre Lozan Antlaşması'yla Megali İdea'nın en önemli kısmı toprağa verilmiştir ve Megali İdea'nın mezar taşında "Lozan, 24 Temmuz (11 Temmuz) 1923" yazmaktadır. Lozan Antlaşması, yeni bir "Antalkidas Barışı (Antalkidio İrini)"dır[1215].

Ispartalı bir siyasetçi olan Antalkidas, M. Ö. 388 yılında Pers Kral'ı ile bir barış imzalamıştır. Bu barışın koşulları Helen şehirleri tarafından son derece aşağılayıcı bulunmuş, bunları tartışmak dahi istememişler, fakat buna rağmen Antalkidas diplomatik ve askeri başarısından dolayı ödüllendirilmiştir[1216]. Koliopulos da Lozan için "Antalkidas Barışı" yakıştırmasının her dönemde yapıldığını, gerçekten de Sevr Antlaşması'na kıyasla Lozan Antlaşması'nın Yunanistan için sert ve aşağılayıcı, Yunanistan'ın Anadolu Harekatı'ndaki yenilgisinden sonra ortaya çıkan yeni güç dengesinin ürünü olduğunu, bölgede yeni şekillenmiş durumu yansıttığını kaydetmektedir[1217].

Bizce Yunanlılar içinde Lozan Antlaşması'nın bütünüyle ilgili en objektif değerlendirmeyi Psomiadis yapmıştır. Psomiadis Lozan'la Doğu Akdeniz'de

---

1214 A.e., s. 126-129.

1215 Bulalas, a.g.e., s. 336-337.

1216 "Antalkidas", **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [Cilt]: 2, s. 324.

1217 Koliopulos, a.g.e., s. 283.

tam bir barışın sağlandığını ve Türk-Yunan ilişkileri açısından bir durak oluşturduğunu kaydetmektedir. Psomiadis'e göre yakın dönem Yunan tarihinde ilk kez Helenlerin ulusal sınırları Yunan Devleti'nin toprak sınırlarıyla örtüşmüş, Yunan dış siyasetinin hedefi ulusun "kurtarılmamış kesimini kurtarmaktan", güvence sağlamak olmuştur. Yine Psomiadis'e göre, Yunanistan'ın ihmal edilmiş iç problemleri saldırganlık ve genişleme yerine, savunma ve güvenliği hedeflemeyi gerektirmiştir. Kaldı ki yeni Türk siyasetinin temeli de Misakı Milli'dir. Bu her emperyalist, panislamist, ya da panturkist tasarının reddi anlamına gelmektedir. Dış güçlere bağımlı ve yabancı tehlikeye açık olan Türkiye rahatlamıştır. Psomiadis, "Lozan'da barış görüşmelerinin başarısı, Misakı Milli'nin uygulanması ve Türk diplomasisinin öz denetimi sebebiyledir. Türkiye, ... Trakya ve Ege Adaları'yla ilgili taleplerde ısrar etmenin elverişli olmadığını anlamıştır. Vazgeçilebilecek konularda uzlaşmacı olmuştur. Bu şekilde Türkiye kendisi için uygun koşullar içeren bir anlaşmayı sağlamış, kendisiyle diğer güçler arasında kalıcı bir barışın temellerini atmıştır" demektedir. Psomiadis anlaşmayı "ne sert, ne de yok edici" olarak değerlendirmekte ve hiçbir ülkenin Lozan'dan hoşnutsuz ayrılmadığını ifade etmektedir. Psomiadis'e göre ulusal çıkarlara karşı Lozan'ın istediği fedakarlıklar çekilebilir ve mantıklı sınırlar içinde kalmıştır. Ancak yine de 1930'daki Türk – Yunan dostluğuna giden yol, pürüzsüz olmamıştır[1218].

1218 Psomiadis, a.g.e., s. 151-152.

Sonuç

Türk tezlerinde Yunanca (Rumca) konuşan Ortodoks Osmanlı ya da Türk uyruklu azınlık mensupları Rumlar, Yunanistan vatandaşı Ortodokslar ise Yunanlılar olarak anılmaktadırlar. Oysa onlar kendilerini Helenler olarak isimlendirmektedirler. Farklı söylemlere sahip bir takım Yunan aydınları olsa da, yine de pek çok Yunanlı için hala Helenizmin sınırları bugünkü Yunanistan'ın çok ötesindedir ve Kuzey Epir'i, tüm Makendonya'yla Trakya'yı, ayrıca Anadolu'yu içine almaktadır.

"Toprakları genişletmek ve boyunduruk altındaki kardeşleri kurtarmak" Yunanistan'ın "Megali İdea"sının ideolojik ve retorik temellerini oluşturmuştur. Ancak Yunanistan Anadolu'ya gerçekleştirdiği askeri harekattan çok önce Osmanlı topraklarında bir eğitim seferberliği kampanyası başlatmıştır. Bu Megali İdea'nın başka bir boyutudur ve Yunanistan açısından en az toprakları genişletmek kadar önem taşımıştır. Eğitim seferberliği hedeflerine ulaştığı takdirde Helen Ulusu yaratılmış olacak ve bu sayede Yunanistan'ın Osmanlı topraklarını ilhakı kolaylaşacaktı. Kanımızca Atina tarafından desteklenen Rumlara ait eğitim kurumları ve cemiyetler sayesinde Yunanistan bu hedefe çok büyük ölçüde ulaşmıştır. Aksi halde Müslümanlarla Hıristiyanların ilişkilerinin son derece sağlıklı yaşandığı Orta Anadolu Bölgesi'ndeki az da olsa Türkçe konuşan Ortodoksların Yunan Ordusu'nu maddi ve manevi desteklenmeleri nasıl açıklanabilir? Kaldı ki Trabzon Metropoliti Hrisanthos ve İzmir Metropoliti Hrisostomos örneklerinde gördüğümüz gibi, cemaatleri üzerinde etkili pek çok Ortodoks din adamı Yunan taleplerini desteklemişlerdir.

1909 yılındaki Gudi Darbesi, Yunan tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Darbeyle her alanda bir ıslahat süreci başlamış, darbeci genç subaylar ordunun modernleşmesi gibi konuları ele aldıkları gibi, Giritli siyasetçi Venizelos'u da Yunanistan'a çağırmışlardır. Dolayısıyla Gudi Darbesi gerek siyasetçi, gerekse Anadolu Harekatı'nın asker pek çok aktörünü sahneye çıkarmış ve harekat döneminde yaşanan bazı olayların tohumlarını serpmiştir. Balkan Savaşları'nda Yunanistan toprakları iki katına çıkmış, Venizelistler bunu başbakanlarının başarısı olarak yorumlarken, Konstantin yandaşları da bundan kendilerine pay çıkarmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Venizelos İtilaf Devletleri'nin yanında yer almak istemiş, eşi Alman Kayzer'inin kız kardeşi olan Konstantin ise çekimser kalmıştır. Bu Yunanistan'ı bölünmüşlüğün eşiğine getirmiştir. Bu çatlak giderek derinleşmiş ve 1917 yılında müttefiklerin müdahalesiyle tahtı oğlu Aleksandros'a bırakarak Konstantin Yunanistan'ı terk etse de, taraftarları O'na olan bağlılıklarını sürdürmüşler ve Aleksandros'u emanetçi kral olarak görmüşlerdir. Yunanistan'daki bölünmüşlük, Anadolu Harekatı esnasında dahi son derece belirgin bir şekilde yaşanmıştır.

Yunanistan müttefiklerle beraber katıldığı Ukrayna Harekatı'nın Anadolu kapılarını açacağını düşünmüş, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın sonrasında Venizelos liderliğinde müttefikler nezdinde, hatta üzerinde oynanmış verilerle geniş bir propaganda çalışması yürütmüş, neticede İtilaf Devletleri tarafından Anadolu'ya çıkartılmıştır. Yunan Ordusu'nun pek çok bildirisinde ve gazetelerdeki duyurularda işgallerin "boyunduruk altındaki kardeşleri özgürleştirmek, ırk ve dinden bağımsız olarak tüm nüfusa düzen ve güven getirmek" için gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Oysa yüzyıllardır tüm Anadolu halkı huzurlu yaşaya gelmiştir. Tam tersine Yunan işgalleri dostluk ilişkilerini bozmuş ve karşılıklı güveni sarsmıştır. Başta Batı Anadolu olmak üzere Karadeniz ve Trakya'da onarılamayacak yaralar açılmıştır. Kanımızca Lozan'da imzalanan Mübadele Protokolü her iki unsurun huzuru ve kurulan ulus devletlerin iç barışı için yerinde bir karar olmuştur. Bunun yanında Yunanistan, Rum nüfusun yok denecek kadar az olduğu bir takım bölgelerde de işgaller gerçekleştirmiştir ki, bunun "kardeşleri özgürleştirmekle" bir ilgisi olmadığı açıktır. Aslında Nakracas gibi bazı Yunan aydınları bu hatalı söyleme dikkat çekmişlerdir. Kordatos, Psirukis ve Sotiriyu gibi bir takım tarihçi ve yazarlarsa, Anadolu Harekatı'nın emperyalistlerin çıkarları doğrultusunda gerçekleştiğine işaret etmişlerdir. Megali İdeacı ve aşırı milliyetçilerden farklı olan bu tip söylemler, ileriki yıllarda tarih konularının daha objektif bir şekilde ele alınabileceğiyle ilgili umutları arttırmaktadırlar.

Bu dönemde Yunan halkına, diğer Anadolulu unsurlarla birlikte Türklerin de gerçekleştirilen işgalleri kabul ettikleri söylenmiştir. Türk halkının ilk Yunan işgalleriyle birlikte Kuvayı Milliye'yi teşkil ettiği düşünülünce, bunun ne kadar yanıltıcı bir genelleme olduğu ortaya çıkmaktadır. Çoğu zaman Türk Ordusu Yunan askeri ve siyasi liderlerince hafife alınmış, ancak savaşa girenler gerçeklerle yüzleşmişlerdir. Yunan halkına söylenen yalanlar, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın esir alındığının duyurulmasıyla doruğa ulaşmıştır.

Esasen Yunan halkının savaştan bıktığını Kasım 1920 seçimleri ortaya koymuşlardı. Venizelos'un yerine gelenler aksi söz vermişlerse de harekata devam kararı almışlar, belki de Anadolu Harekatı'na son vermeye cesaret edememişlerdir. Ancak yeni siyasi liderlerin en büyük hataları savaşan orduya siyaseti sokmak olmuştur ki, bunun neticesinde Yunan Ordusu pek çok muharebeden yenik çıkmıştır. Harekat esnasında Yunanlılar başta Anadolu'daki ordularının başkomutanı olmak üzere her ölçekteki birlik komutanlarında büyük değişikliklere gitmişlerdir ve siyasi görüşlerinden dolayı askerler kovuşturulabilmiştir. Ocakları için savaşan Türk askerlerinin aksine, Yunan askerleri gerçekleştirdikleri uzun yürüyüşlerden, yürüyüşleri takiben katıldıkları muharebelerden ve savaş esnasında yaşadıkları eksiklilerden yorulmuşlardır. Ancak Yunanlı komünistlerin savaş karşıtı propagandasının harekatın neticesini değiştirecek ölçüde etkili olduğu kanısında değiliz. Bize göre 1920 seçimlerinden sonraki Yunan askeri ve siyasi liderleri, konjonktürdeki her türlü değişimi takibe almış olan Türk liderlerin aksine gelişmeleri iyi yorumlayamamışlar ve Venizelos'a alternatif olabilecek birini ortaya çıkaramamışlardır. Kaldı ki Yunanistan'ın bu harekatla sahip olduğunun çok ötesinde maddi ve manevi yükün altına girdiği de açıktır.

Son derece milliyetçi söyleme sahip Yunanlı yazar ve tarihçiler dahi, Türk komutanların eğitim düzeylerinin ve deneyimlerinin çok iyi olduğunu kabul etmek zorunda kalmışlar, Mustafa Kemal Paşa'nın askeri dehasını, savaştaki stratejisini ve etkinliklerini övmüşler, bunun yanında zaferde Türk diplomasisinin büyük payı olduğuna işaret etmişlerdir. Yine Sevr'den sonra gelen Lozan Barış Antlaşması'nı genellikle Yunanistan açısından eksik bulmuşlardır.

Harekat dönemini yaşamış olanların anılarında söz ettikleri yanan köyler ve kasabalar, yan yana yatan genç ölüler, kolu ya da bacağı kopmuş, derin yaralar almış, umutlarını yitirmiş, savaş süresince oradan oraya savrulmuş insanlar bize savaşın korkunç yüzünü hissettirmişler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün "yurtta barış, dünyada barış" dileğinin haklılığını defalarca ortaya

koymuşlardır. Anadolu Harekatı'nın ortaya koyduğu bir diğer gerçekse, maceraların ve ütopyacı yaklaşımların genellikle hüsranla sonuçlandıklarıdır. Venizelos uğradıkları bozgundan alınması gereken dersleri çıkardığında ise, ortada yoğun göçmen akınına uğramış ve savaşı kaybetmiş bir Yunanistan vardır.

Kısaltmalar ve Kaynakça

A.e. : Aynı eser
a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
b. : Baskı
Bkz. : Bakınız
BMM : Büyük Millet Meclisi
Çev. : Çeviren
DRCE : Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi
Ed. : Editör
Haz. : Hazırlayan
HİF : Hürriyet ve İtilaf Fırkası
İTC : İttihat Terakki Cemiyeti
s. : Sayfa ve Selida (Yunanca'da sayfa demektir.)
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
t.y. : Basım tarihi yok
y.y. : Yüzyıl

A. Meclisi Mebusan Zabıt Cerideleri

Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt:1, 1908
Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt:2, 1909
Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt:5, 1909
Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt:3, 1910
Devre: 1, İçtima Senesi: 2, Cilt:4, 1910
Devre: 1, İçtima Senesi: 3, Cilt:3, 1910

Devre: 2, İçtima Senesi: 1, Cilt:1, 1912

Devre: 2, İçtima Senesi: 1, Cilt:2, 1912

Devre: 3, İçtima Senesi: 1, Cilt:1, 1914

Devre: 3, İçtima Senesi: 3, Cilt:3, 1917

B. TBMM Zabıt Cerideleri

Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt:1, 1920

C. Gazeteler

Cumhuriyet Gazetesi (Gümülcine'de Yayınlanmaktadır): 5 Nisan 2007.

Yenigün Gazetesi: 17 Ocak (Kanuni Sani) 1919.

Vakit Gazetesi: 1 Ekim 1921

Sabah Gazetesi, 29 Ocak 2008.

Efimeris Ton Valkanion: 1919 yılına ait 32, 1920 yılına ait 66 ve 1921 yılına ait 57 nüshasından yararlanılmış ve bunların açık künyeleri kitap metni içinde verilmiştir.

D. Yunanca Kitaplar

Aggelomatis, Hr. Em: **To Hroniko Tis Megalis Tragodias,** 2i Ekdosi, Athina, Ekdosis Estia, 1971.

Anagnostopulu, Sia: **Mikra Asia 19os ai. - 1999,** 2i Ekdosi, Athina, Ekdosis Ellinika Grammata, 1998.

Bulalas, Kleanthos K.: **İ Ellas Ke İ Sighroni Polemi,** Athina, 1965.

Çakçiras, Lambros - Orfanudakis, Zaharias - Theoharis, Maria: **İstoria Romayiki Ke Vizanthini Gimnasio 2,** Athina, Organismos Ekdoseos Didaktikon Vivlion, 2001.

Çanakaris, Vasilis İ.: **Dakrismeni Mikrasia 1919-1922,** Atina, Ekdosis Metehmio, 2007.

Delta, Pinelopi: **Eleftherios K. Venizelos,** Athina, 1978.

Dimitrakis, Panayotis: **Mistikes Epihirisis Stin Mikra Asia,** Athina, Ekdosis Epikinonies A. E., 2005.

Dimopulos, Dimitris P.: **İ Katagogi Ton Ellinon,** Athina, Ekdosis Eleftheri Skepsis, 2002.

Dragumis, İon: **O Ellinismos Mu Ke İ Ellines,** Athina, Ekdosis Nea Thesis, 1991.

..... **Fila İmerologiu 1908-1912,** Tomos: 4, Athina, Ekdosis Ermis, 1988.

Dusmanis, Viktor: **İstorikes Selides Tas Opias Ezisa,** Ekdotikos İkos Petru Dimitraku, [t.y.].

Epihirisis Filadelfias-Prusis-Usak, Athina, Ekdosis Diefthinseos Stratu, 1957.

Epihirisis İuniu-İuliu 1921, Athina, Ekdosis Diefthinseos Stratu, 1964.

Epihirisis Pros Agkiran 1921, Meros Proton, Athina, Ekdosis Diefthinseos Stratu, 1965.

Epihirisis Pros Agkiran 1921, Meros Defteron, Athina, Ekdosis Diefthinseos Stratu, 1965.

Epithetike Epihirisis Dekemvrios 1920-Martios 1921, Athina, Ekdosis Diefthinseos Stratu, 1963.

Epitomos İstoria Tis İs Mikran Asian Ekstratias 1919-1922, Athina, Ekdosis Diefthinseos Stratu, 1967.

Geragas, Kostas: **Anamnisis Ek Thrakis 1920-1922,** Katerini, Ekdosis Mati, 2005.

Georgancis, Petros A.: **Thrakikos Agonas 1912-1920,** Ksanthi, 1992.

Gonatas, Stilianos Ep.: **Apomnimonevmata,** Athina, 1958.

Grigoriadis, Fivos: **İstoria Tis Sighronis Elladas 1909-1940,** Tomos: 1, Athina, Ekdosis Kendrinos, 1971.

..... **İstoria Tis Sighronis Elladas 1909-1940,** Tomos: 2, Athina, Ekdosis Kendrinos, 1971.

Haciantoniyu, Kostas: **İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941,** Athina, Ekdosis Diyorasis, 2002.

..... **Mikra Asia - O Apeleftherotikos Agonas 1919-1922,** Athina, Ekdosis Pelasgos, 1994.

..... **Nikolaos Plastiras,** Athina, Ekdosis İolkos, 1999.

..... **Theodoros Pagkalos,** Athina, Ekdosis İolkos, 2004.

Hacifotis, İ. M.: **İ Kathimerini Zoi Ton Ellinon Sti Turkokratia,** Athina, Ekdosis Papadima, 2002.

Hasiotis, İ. K.: **Metaksi Othomanikis Kiriarhiyas Ke Evropaikis Proklisis,** Thessaloniki, Ekdosis University Studio Press, 2001.

Hering, Gunar: **Ta Politika Kommata Stin Ellada 1821-1936,** Tomos: 2, Athina, Ekdosis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis, 2004.

Hidiroglu, Pavlos: **Haraktiristika Gnorismata Tis Turkikis Diplomatikis Simperiforas Enati Tis Ellados,** Thessaloniki, Ekdosis Vanias, 1994.

Hronopulos, Dimitris: **O Eks Anatolon Kindinos,** Athina, Ekdosis Estia, 1985.

İ Apokiriksi Tu Vasileos Konstantinu Apo To Elliniko Lao 1916-1917, Haz. Pavlos Petridis, Thessaloniki, Ekdosis University Studio Press, 2000.

İ Eksodos, Tomos: 1, Athina, Ekdosis Kentro Mikrasiatikon Spudon, 1980.

İ Eksodos, Tomos: 2, Athina, Ekdosis Kentro Mikrasiatikon Spudon, 1982.

Kanellopulos, K. D.: **İ Mikrasiatiki İtta, Avgustos 1922,** Athina, Ekdosis Eleftheri Skepsis, 2009.

Kapsis, Yannis P.: **1922 İ Mavri Vivlos,** Athina, Ekdosis Livani-Nea Sinora, 1992.

..... **Hamenes Patrides,** 3i Ekdosi, Athina, Ekdosis Livani, 1989.

Kiçikis, Dimitris: **Ellas Ke Kseni 1919-1967,** Athina, Ekdosis Estia, 1977.

..... **İstoria Tis Othomanikis Aftokratorias 1280-1924,** 2i Ekdosi, Athina, Ekdosis Estia, 1988.

..... **İstoria Tu Ellinoturkiku Horu 1928-1973,** Athina, Ekdosis Estia, 1981.

..... **Sigkritiki İstoria Ellados Ke Turkias Ston 20o Eona,** 3i Ekdosi, Athina, Ekdosis Estia, 1998.

Koliopulos, İoannis: **İstoria Tis Ellados Apo To 1800,** Tomos: 2, Thessaloniki, Ekdosis Vanyas, 2002.

Kordatos, Yannis: **İstoria Tis Neoteris Ellados,** Tomos: 5, Athina, Ekdosis 20os Eonas, 1958.

Lameras, Konstantinos G.: **Posi Ke Piyi İ Katiki Tis Mikras Asias,** Athina, Ekdosis Mikrasiatikos Sillogos "Anatoli", 1929.

Leontaridis, Georgios V.: **İ Ellas Ston Proto Pagkosmio Polemo 1917-1918,** Athina, Ekdosis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis, 2000.

Mazarakis Enian, İ. K.: **Agones Tu Neoteru Ellinismu,** Athina, Ekdosis Dodoni, 2003.

Metaksas, İoannis: **To Prosopiko Tu İmerologio,** Tomos: 2, Athina, Ekdosis Gkovosti, [t.y.].

..... **To Prosopiko Tu İmerologio,** Tomos: 3, Athina, Ekdosis Gkovosti, [t.y.].

Muçopulos, N. – Vakalopulos, K. – Kesopulos, Ap.: **Alismonites Patrides - İ Fotodotra Mikrasia,** Thessaloniki, Ekdosis Ciambiris Piramida, [t.y.].

Panayotopulos, Panayotis İ.: **Anamnisis Ek Tu Makedoniku, Ukraniku Ke Mikrasiatiku Metopu,** Athina, Ekdosis İolkos, 2003.

Pelagidis, Efstathios: **Alismonites Patrides - O İroikos Pontos,** Thessaloniki, Ekdosis Ciambiris Piramida, [t.y.].

..... **Mikrasiatikos Ke Pontiakos Ellinismos,** Thessaloniki, Ekdotikos İkos Ant. Stamuli, 2004.

..... **Prosfigiki Elllada 1913-1930,** Thessaloniki, Ekdotikos İkos Adelfon Kiriakidi, 2003.

Pliziyotis, Haralambos: **Anamnisis Tu Metopu 1920-1921 Mikrasia - Thraki,** Athina, Ekdosis Kentru Mikrasiatikon Spudon, 1991.

Prukakis, Haralambos Hr.: **Eleftherios K. Venizelos,** Athina, Ekdosis Parisianu Epistimonikes, 2002.

Psirukis, Nikos: **İ Mikrasiatiki Katastrofi 1918-1923,** Athina, 1977.

Psomiadis, Haralambos İ: **İ Telefteya Fasi Tu Anatoliku Zitimatos,** Atina, Ekdosis Efesos, 2004.

Sakellaropulos, Konstantinos M.: **İ Skia Tis Diseos,** Athina, 1960.

Sfiroeras, Vas. Vl.: **İstoria Neoteri Ke Sighroni, Gimnasio 3,** Athina, Organismos Ekdoseos Didaktikon Vivlion, 1999.

Skulatu, V. - Dimakopulos, N. - Kondi, S.: **İstoria Neoteri Ke Sighroni, G' Likiu,** Athina, Organismos Ekdoseos Didaktikon Vivlion, 2001.

Sotiriyu, Dido: **İ Mikrasiatiki Katastrofi Ke İ Stratigiki Tu İmperyalizmu Stin Anatoliki Mesogi,** 9i Ekdosi, Athina, Ekdosis Kedros, 1991.

Spiridonos G. L.: **Polemos Ke Eleftheria - İ Mikrasiatiki Ekstratia Opos Tin İda,** Athina, Ekdosis İ Zavra Afon Vasiliu, 1957.

Stratigos, Ksenofontas: **İ Ellada Sti Mikra Asia,** 5i Ekdosi, Athina, Ekdosis Ap. A. Harisis, 1999.

Suliotis-Nikolayidis, Athanasios: **Organosis Konstantinupoleos,** Athina, Ekdosis Dodoni, 1984.

Svoronos, Nikos G.: **Episkopîsi Tis Neoellinikis İstorias,** Athina, Ekdosis Themelio, 1999.

..... **To Elliniko Ethnos,** 6i Ekdosi, Athina, Ekdosis Polis, 2005.

To Telos Tis Ekstratias 1922, İpohoritiki Agones Ton A' Ke B' Somaton Stratu, Atina, Ekdosis Diefthinseos İstorias Stratu, 1962.

Triantafillidis, Haralambos D.: **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologio Enos Oplitu,** Tomos: 1, Athina, Ekdosis Dodoni, 1984.

..... **İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologio Enos Oplitu,** Tomos: 2, Athina, Ekdosis Dodoni, 1984.

Vakalopulos, Apostolos E.: **Nea Elliniki İstoria 1204-1985,** 3i Ekdosi, Thessaloniki, Ekdosis Vanyas, 1988.

Vakalopulos, Konstantinos Ap.: **Diogmi Ke Genoktonia Tu Thrakiku Ellinismu, O Protos Kserizmos 1908-1917,** Thessaloniki, Ekdosis İrodotos, 1998.

..... **To Neoturkiko Kinima Ke O Ellinismos 1908-1912,** Thessaloniki, Ekdosis İrodotos, 2002.

Vamvakas, Petros K.: **Peri Tin Apeleftherosin Tis Ditikis Thrakis,** Athina, Ekdosis İapetos, 1986.

Vasilikos, Nikos: **İmerologio Tis Mikrasiatikis Ekstratias,** Athina, Ekdosis Gnosi, 1992.

Venizelu, Elena: **Sti Skia Tu Venizelu,** Athina, Ekdosis Okeanida, 2002.

Ventiris, Yorgos: **İ Ellas Tu 1910-1920,** Tomos: 2, Athina, Ekdosis İkaros, 1970.

Veremis, Thanos: **İstoria Ton Ellinoturkikon Sheseon 1453-2003,** 3i Ekdosi, Athina, Ekdosis İ. Sideris, 2003.

Vurnas, Tasos: **İ Mikrasiatiki Katastrofi Ke To Kserizoma Tu Ellinismu,** Athina, Ekdosis Afon Tolidi, [t.y.].

..... **İstoria Tis Sighronis Elladas,** Athina, Ekdosis Afon Tolidi, 1977.

Vutyeridis, İlias P.: **İ Ekstratia Peran Tu Saggariu,** Atina, Tipis D. Deli, 1922.

Yannopulos, Georgios Th.: **Apo To Nesto Os To Saggario,** Athina Ekdosis Elliniki Evroekdotiki, 1987.

E. Yunanca Makaleler

Agcidis, Vlasis: "Efthines Ton Megalon Dinameon Ya Tin Katastrofi Tu Ellinismu Tis Anatolis", **Periodiko Hellopia,** Winter 1991-1992, s. 42-43.

Anastasiadis, Yorgos: "İ Thessaloniki Ton Prosfigon 1922-1924", **Opsis Tu Mikrasiatiku Zitimatos,** Thessaloniki, Ekdosis Art Of Text, 1994, s. 135-151.

Anemodura, Maria: "Amele Taburu: Tagmata Katangastikis Ergasias", **Periodiko İstoria,** Tevhos: 262, Aprilios 1990, s. 22-29.

Bura, Katerina: "İ Vulefthikes Ekloges Stin Othomaniki Aftokratoria – İ Ellines Vuleftes", **Deltio Kentru Mikrasiatikon Spudon,** Tomos: 4, 1983, s. 69-85.

"İ Diamorfosi Ke Liturgia Ton Politikon Kommaton Stin Ellada", **Themata Neoellinikis İstorias, G' Likiu,** Athina, Organismos Ekdoseos Didaktikon Vivlion, 2003, s. 57-113.

Kitromilidis, Pashalis, M.: "Noeres Kinotites Ke İ Aparhes Tu Elliniku Zitimatos Sta Valkania", **Ethniki Taftotita Ke Ethnikismos Sti Neoteri Ellada,** Atina, Ekdosis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis, 1997, s. 53-131.

Kontoyorgi, Elisavet: "Plithismiakes Metavoles Stin Anatoliki Thraki 1911-1923", **Opsis Tu Mikrasiatiku Zitimatos,** Thessaloniki, Ekdosis Art Of Text, 1994, s. 57-85.

Kurupu, Matula: "Morfes Kinonikis Ke Politistikis Organosis Tu Mikrasiatiku Ellinismu - To Fenomeno Ton Sillogon", **Periodiko İ Leksi,** Tevhos: 112, Noemvrios - Dekemvrios 1992, s. 922-929.

Mamoni, Kiriaki: "İsagogi Stin İstoria Ton Sillogon Konstantinupoleos 1861-1922", **Periodiko Mnimosini,** Tomos: 11, 1988-1990, s. 211-234.

..... "O Ellinikos Filologikos Sillogos Konstantinupoleos, O Venizelos Ke İ Mikrasiatiki Ekstratia", **Deltio Kentru Mikrasiatikon Spudon,** Tomos: 4, 1983, s. 277-297.

..... "Somatiaki Organosi Tu Ellinismu Sti Mikra Asia, Sillogi Kapadokias Ke Pontu", **Deltio Kentru Mikrasiatikon Spudon,** Tomos: 6, 1986-1987, s.155-225.

Nelly: "Gennitika Sto Aydini", **Periodiko İ Leksi,** Tevhos: 112, Noemvrios - Dekemvrios 1992, s. 808-813.

Papakosmas, Viktor: "Eleftherios Venizelos Ke To Zitima Tu Avasileftu Dimokratiku Politevmatos 1916-1920", **Meletimata Giro Apo Ton Venizelo Ke Tin Epohi Tu,** Athina, Ekdosis Filippoti, 1980, s. 485-503.

Peçalis - Diomidis, Nik: "Ti Smirni, İ Tin Poli", **Meletimata Giro Apo Ton Venizelo Ke Tin Epohi Tu,** Athina, Ekdosis Filippoti, 1980, s. 101-118.

Plumidis, Georgios S.: "Antivenizelika Filladia Ke İ Polemiki Tus 1910-1935", **Meletimata Giro Apo Ton Venizelo Ke Tin Epohi Tu,** Athina, Ekdosis Filippoti, 1980, s. 605-631.

Stefanakis, Yorgos: "Dafnes Ke Penthos", **Periodiko İ Leksi,** Tevhos: 112, Noemvrios - Dekemvrios 1992, s. 803-807.

Theodoru, Georgios: "İ Alli Opsi Tis Mikrasiatikis Embirias: i Organosi Ke To Ergo Tis Ellinikis Diyikisis Tis Smirnis", **Opsis Tu Mikrasiatiku Zitimatos,** Thessaloniki, Ekdosis Art Of Text, 1994, s. 35-40.

Veremis, Thanos: "Apo To Ethniko Kratos Sto Ethnos Dihos Kratos - To Pirama Tis Organosis Konstantinupoleos", **Ethniki Taftotita Ke Ethnikismos Sti Neoteri Ellada,** Atina, Ekdosis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis, 1997, s. 27-52.

..... "Eleftherios Venizelos Ke İ Aksiomatiki 1909-1924", **Meletimata Giro Apo Ton Venizelo Ke Tin Epohi Tu,** Athina, Ekdosis Filippoti, 1980, s. 563-588.

Yannakopulos, Yorgos A.: "O Ellinikos Filologikos Sillogos Konstantinupoleos 1861-1923, Os Foreas Ethnikis Politikis", **Opsis Tu Mikrasiatiku Zitimatos,** Thessaloniki, Ekdosis Art Of Text, 1994, s. 101-112.

Zevelakis, Yorgos: "Grammata Apo To Metopo Tu Podosferisti Miçu Vlastu", **Periodiko İ Leksi,** Tevhos: 112, Noemvrios - Dekemvrios 1992, s. 830-841.

F. Türkçe Kitaplar

Ahmad, Feroz: **İttihatçılıktan Kemalizme,** Çev. Fatmagül Berktay (Baltalı), 4. b., İstanbul, Kaynak Yayınları, 1999.

..... **İttihat ve Terakki 1908-1914,** Çev. Nuran Yavuz, 5. b., İstanbul, Kaynak Yayınları, 1999.

Altay, Fahrettin: **10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası,** İstanbul, İnsel Yayınları, 1970.

Apak, Rahmi: **İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu,** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.

Arslan, Ali: **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını,** İstanbul, Truva Yayınları, 2005.

Batıbey, Kemal Şevket: **Batı Trakya Türk Devleti 1919-1920,** İstanbul, Boğaziçi Yayınları, [t.y.].

..... **Ve Bulgarlar Geldi,** İstanbul, Boğaziçi Yayınları, [t.y.].

Belen, Fahri: **Kurutuluş Savaşı,** Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1973.

Bıyıklıoğlu, Tevfik: **Trakya'da Milli Mücadele,** Cilt: 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1955.

Bujak: **1918-1922 Yunan Ordusu'nun Seferi,** Çev. İbrahim Kemal, İstanbul, Askeri Matbaa, 1939.

Clogg, Richard: **Modern Yunanistan Tarihi,** İstanbul, İletişim Yayınları, 1997.

Çetinkaya, Ali: **Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları,** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.

Eksertzoglou, Haris: **Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati – Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi,** Çev. Foti Benlisoy ve Stefo Benlisoy, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.

Gazi Mustafa Kemal: **Nutuk,** Cilt: 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

Gencer, Ali İhsan – Özel, Sabahattin: **Türk İnkılap Tarihi,** 9. b., İstanbul, Der Yayınları, 2004.

General Papulas'ın Hatıratı, İstanbul, Yeni İstanbul Yayınları, 1969.

Gökman, Muzaffer: **Atatürk ve Devrimler Tarihi Bibliyografyası,** İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1981.

İğdemir, Uluğ: **Sivas Kongresi Tutanakları,** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

İnönü, İsmet: **Hatıralar,** Cilt: 1, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1985.

..... **Hatıralar,** Cilt: 2, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1987.

Karal, Enver Ziya: **Osmanlı Tarihi,** Cilt: 5, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.

..... **Osmanlı Tarihi,** Cilt: 8, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.

Kiçikis, Dimitris: **Yunan Propagandası,** İstanbul, Meydan Neşriyat, 1964.

Kocaoğlu, Bünyamin: **Kurtuluştan Kuruluşa Batı Anadolu'da TBMM Yardımları,** Sakarya, Değişim Yayınları, 2008.

Kuran, Ahmet Bedevi: **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler,** 2. b., İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000.

Lewinsohn, Richard: **Esrarengiz Avrupalı Zaharoff,** Çev. Cem Muhtaroğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991.

Macar, Elçin: **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

McCarthy, Justin: **Müslümanlar ve Azınlıklar,** Çev. Bilge Umar, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1998.

McMillan, Margaret: **Paris 1919,** Çev. Belkıs Dişbudak, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2004.

Milas, Herkül: **Geçmişten Bugüne Yunanlılar,** 2. b., İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

..... **Yunan Ulusunun Doğuşu,** 2. b., İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

Nakracas, Georgios: **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni,** Çev. İbram Onsunoğlu, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2005.

Özalp, Kazım: **Milli Mücadele 1919-1922,** Cilt:1, 4. b., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

Özel, Sabahattin: **Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk,** İstanbul, Derin Yayınları, 2005.

..... **Milli Mücadele'de Trabzon,** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Pallis, Alexander Anastasius: **Yunanlıların Anadolu Macerası 1915-1922,** Çev. Orhan Azizoğlu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.

Sander, Oral: **Siyasi Tarih (İlk Çağlardan 1918'e),** 11. b., Ankara, İmge Kitabevi, 2003.

Sanders, Liman Von: **Türkiye'de 5 Yıl,** Çev. M. Şevki Yazman, İstanbul, Burçak Yayınevi, 1968.

Sherrill, Charles, **Gazi Mustafa Kemal Hazretleri Nezdinde Bir Yıl Elçilik,** Çev. Ahmet Ekrem, İstanbul, 1934.

Soysal, İsmail: **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları 1920-1945,** Cilt: 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.

Şahin, M. Süreyya: **Fener Patrikhanesi ve Türkiye,** İstanbul, Ötüken Yayınları, 1996.

Tansel, Selahattin: **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar,** Cilt:1, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991.

Trikupis, Nikolaos: **General Trikupis'in Hatıraları,** Çev. Ahmet Angın, İstanbul, Hüsnütabiat Matbaası, 1967.

Turan, Şerafettin: **Türk Devrim Tarihi,** Cilt:1, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991.

Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, I. Kısım, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1963.

Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, II. Kısım, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1965.

Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, III. Kısım, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1966.

Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, IV. Kısım, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1974.

Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, V. Kısım, 2. Kitap, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1973.

Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, VI. Kısım, 2. Kitap, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1968.

Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, VI. Kısım, 3. Kitap, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1969.

Yunanistan Anayasası (1975-1986), Çev. Mehmet Koca, Bursa, BEBTTAB- Münih/Batı Trakya Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2001.

Umar, Bilge: **Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı,** İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2002.

Zürcher, Eric Jan: **Savaş, Devrim ve Uluslaşma, Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi 1908-1928,** İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

G. Türkçe Makaleler

Adıvar, Halide Edip: "Emine'nin Şahadeti (Kasaba İzlenimleri)", **İzmir'den Bursa'ya,** 3. b., İstanbul, Atlas Kitabevi, [t.y.], s. 28-30.

Akşin, Sina: "Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri,** Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 174-188.

Akurgal, Ekrem: "Eski Anadolu'da Yunanlılar", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri,** Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 54-60.

Altay, F.: "İzmir Faciasının Muhakemesi", **Belleten Dergisi,** Cilt: 32, Sayı: 89, 1959, 137-156.

Anagnostopulu, Anastasia: "Tanzimat ve Rum Milleti'nin Kurumsal Çerçevesi" **19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler,** İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 1-35.

Ataöv, Türkkaya: "1922'de İzmir'i Kimler Yaktı?", **Cumhuriyet Gazetesi,** 12 Eylül 2006, s. 6.

Atay, Falih Rıfkı: "Alaşehir Harabelerinde", **İzmir'den Bursa'ya,** 3. b., İstanbul, Atlas Kitabevi, [t.y.], s. 76-80.

..... "Bornova'da Son Gece", **İzmir'den Bursa'ya,** 3. b., İstanbul, Atlas Kitabevi, [t.y.], s. 53-57.

..... "Kasaba Harabelerinde", **İzmir'den Bursa'ya,** 3. b., İstanbul, Atlas Kitabevi, [t.y.], s. 67-71.

..... "Mesut Bir Kasaba", **İzmir'den Bursa'ya,** 3. b., İstanbul, Atlas Kitabevi, [t.y.], s. 81-85.

Baykara, Tuncer: "Batı Anadolu'daki Rum Nüfusun XIX. Yüzyıldaki Durumu", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri,** Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 428-439.

Buzanski, Peter M.: "İzmir'in 1919 Yılından Yunanlılar Tarafından İşgalinin Bir Müttefik Gözüyle İncelenmesi", Çev. Vahit Önderin, **Silahlı Kuvvetler Dergisi,** Cilt: 84, Sayı: 213, 1965, s. 64-71.

Çapa, Mesut: "Anadolu'da Yunan Kızılhaçı'nın Faaliyetleri (1919-1920)", **Tarih İnceleme Dergisi,** Sayı: 7, 1992, s. 217-225.

..... "Cafer Tayyar Bey'in Esareti ve Yunanistan'da Türk Esirleri", **Toplumsal Tarih Dergisi,** Sayı: 31, s. 13-18.

Çukurova, Bülent: "1919'da Yunanistan'ın İzmir'i İşgal Kararı ve Yunan Ordusu'nun Anadolu'da Yenilgisinin Sebepleri", **Türk Kültürü Dergisi,** Yıl: XXV, Sayı: 296, 1987, s746-753.

Durusu, Sabri: "15 Mayıs 1919'da İzmir' Çıkan Yunanlıların İzmir ve Çevresinde Yaptıkları Katliam", **Silahlı Kuvvetler Dergisi,** Cilt: 104, Sayı: 295, 1985, s. 98-109.

..... "1921 Yılında Kütahya'da Toplanan Yunan Harp Meclisi Kararları", **Askeri Tarih Bülteni,** Cilt: 9, Sayı: 16, 1984, s. 59-66.

Eğilmez, Cafer Tayyar: "Hatıra ve Vesikalardan", **Millet Dergisi,** Sayı: 109, 4 Mart 1948, s. 3.

Ercan, Yavuz: "Türk - Yunan İlişkilerinde Rum Patrikhanesi'nin Rolü", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri,** Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 195-209.

Erdem, Ş. Can: "İbrahim Hakkı Bey'in İzmit Mutasarraflığı", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi,** Sayı: 5, 2004, s. 105-123.

Erendil, Muzaffer: "Sakarya Meydan Muharebesi", **Silahlı Kuvvetler Dergisi,** Cilt: 106, Sayı: 311, 1987, s. 59-71.

Gökay, Bülent: "Yunan Komünistleri Anadolu'daki Yunan İşgaline Karşı", **Tarih ve Toplum Dergisi,** Cilt: 18, Sayı: 103, 1992, s. 8.

Hatipoğlu, M. Murat: "1918-1922 Yılları Arasında Yunanistan'daki Değişimler", **Türk Kültürü Dergisi,** Yıl: XXI, Sayı: 247, 1983, s. 765-777.

..... "Anadolu Bozgunu Sonrasında Yunanistan'da Meydana Gelen Olaylar (1922-1924)", **Silahlı Kuvvetler Dergisi,** Cilt: 106, Sayı: 309, 1987, s. 51-57.

Işık, Hüseyin: "Prens Andre'nin İtirafı", **Askeri Tarih Bülteni,** Cilt: 16, Sayı: 30, 1991, s. 95-105.

..... "Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk ve Yunan Orduları Personelinin Moral ve Disiplin Yönünden Karşılaştırılması", **Silahlı Kuvvetler Dergisi,** Cilt: 107, Sayı: 314, 1988, s. 36-43.

İnan, Kamuran: "Türk - Yunan İlişkilerinde Dinamikler", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri,** Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 93-98.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: "Küçük Neron", **İzmir'den Bursa'ya,** 3. b., İstanbul, Atlas Kitabevi, [t.y.], s. 33-38.

Kırkpınar, Kenan: "Milli Mücadele Döneminde İngiliz Basını", **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi,** Cilt: 1, Sayı: 3, 1993, s. 159-173.

Kurat, Yuluğ Tekin: "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri,** Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 407-427.

Kütükoğlu, Mübahat S.: "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri,** Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 133-161.

Mehmetefendioğlu, Ahmet: "Rahmi Bey'in İzmir Valiliği", **Çağdaş Türkiye Araştırmaları, Dergisi,** Cilt: 1, Sayı: 3, 1993, s. 347-370.

"Meslek Gazetesi'nin Gözüyle Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Doktorluğu ve Tıp Fakültesi", Çev. Sabahattin Özel, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi,** Sayı: 10, 2006, s. 253-258.

Milas, Herkül: "Hellonotomanizm ya da Yunanosmanlılığı", **Tarih ve Toplum Dergisi,** Cilt: 20, Sayı: 119, Kasım 1993, s. 57.

..... "Yunan, Grek, Helen... Yoksa Rum Mudur?", **Çağdaş Eleştiri Dergisi,** Yıl: 2, Sayı: 7, 1983, s. 46.

Nuza, Fehmi: "Yunanlılar ve Yunanlılık - I", **Türk Kültürü Dergisi,** Yıl: 20, Sayı: 231, s. 551-560.

Özdemir, Ahmet: "Milli Mücadele'de Yunan Harp Esirleri", **Askeri Tarih Bülteni,** Cilt: 18, Sayı: 34, 1993, s. 153-164.

Özel, Sabahattin: "Atatürk Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri", Ed.: Hasan Celal Güzel, **Türkler,** Cilt: 16, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 643-653.

..... "Ermenilerin ve Yabancıların Gözüyle Türk-Ermeni İlişkileri ve Ermeni Sorununa Bakış", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi,** Sayı: 3, 2003, s. 175-229.

..... "Milli Mücadele'de Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'daki Faaliyetleri ve Atatürk'ün Patrikhane Konusundaki Görüşleri", **Askeri Tarih Bülteni,** Yıl: 21, Sayı: 40, 1996, s. 1-10.

Özselçuk, Nusret: "Yunan Kaynaklarına Göre Sakarya Muharebesi", **Silahlı Kuvvetler Dergisi,** Cilt: 106, Sayı: 311, 1987, s. 73-89.

Sadi, Hamid: "Memleket Manzaraları - Küçük Asya", **Dergah Dergisi,** Sayı: 2, 1337 (1922), s. 28.

Sağlamer, Kayhan: "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyonun Raporu", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,** Cilt: 9, Sayı: 49, 1971, s. 5-10.

Sonyel, Salahi S.: "Yunanistan'ın Anadolu Felaketini Sekiz Yıl Önceden Sezen Yunan Generali İoannis Metaksas'ın Hatıralarından", **Türk Kültürü Dergisi,** Cilt: 9, Sayı: 102, Nisan 1971, s. 538-551.

Su, Kamil: "Manisa'da Yunan İşgali I", **Türk Kültürü Dergisi,** Yıl: 20, Sayı: 227, 1982, s. 303-311.

..... "Manisa'da Yunan İşgali II", **Türk Kültürü Dergisi,** Yıl: 20, Sayı: 228, 1982, s. 367-373.

Ural, Selçuk: "Milli Mücadele'de Yunanlılaştırma Hareketinin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Komiserliği", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,** Sayı: 18, 2001, s. 309-319.

Ural, Selçuk - Okur, Mehmet: "Vali İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,** Sayı: 17, 2001, 267-274.

Us, Mehmet Asım: "Yunan Mezaliminden Sorumlu Olan Kimdir?", **İzmir'den Bursa'ya,** 3. b., İstanbul, Atlas Kitabevi, [t.y.], s. 109-136.

Üçok, Coşkun: "Osmanlı İmparatorluğu ve Rum Ortodoks Kilisesi", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri,** Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1986, s. 189-194.

Zabsız, Fethi: "İzmir'in İşgalinde Yunan Vahşeti", **Kemalizm Dergisi,** Cilt: 15, Sayı: 170, 1976, s. 8-13.

H. Tezler

Atnur, İbrahim Ethem: **"Tehcirden Dönen Rum ve Ermenilerin İskanı Meselesi",** Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1991.

Doğruöz, V. Türkan: **"Milli Mücadele'de Kırklareli",** İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2005.

Meral, İbrahim: **"Mütareke'den Cumhuriyet'e (30 Ekim 1918 - 29 Ekim 1923) Azınlıkların Sosyal, Ekonomik, Demografik Yapısı ve Dış Ülkelerle Olan İlişkileri",** Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1998.

Moiras, Leonidas: **"1909 Gudi Darbesi'nin Türk ve Yunan Kamuoyuna Yansıması",** İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Özyılmaz, Emre: **"Heybeliada Ruhban Okulu Üzerine Bir İnceleme",** Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1999.

Şenşekerci, Erkan: **"Siyasal Boyutlarıyla Türk - Yunan İlişkileri (1830-1952)",** Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994.

Türker, Selami: **"Birinci-İkinci İnönü Muharebeleri"**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997.

I. Ansiklopedi ve Sözlükler

Büyük Larousse Ansiklopedisi

Egkiklopedia 2002

Karacas, Leonidas – Tuncay, Faruk: **Yunanca Türkçe Sözlük**, Athina, Ekdosis Rodamos, 1994.

Thessaloniki Odigos Polis

J. Web Adresleri

Grek. Erşim:
http://www.sartzetakis.gr.pdf.cvgr.pdf [8 Mayıs 2007]

http://www.sartzetakis.gr/point/graikoi.html [13 Nisan2005]

Helenizm. Erşim:
http://www.sartzetakis.gr/point/ethnolojika.html [13 Nisan 2005]

Yunan Anayasası. Erişim:
http://www.parlament.gr./politevma/syntagma.pdf [16 Mayıs 2007]

Başpiskopos Hristodulos. Erişim:
http://www.el.wikipedia.org [17 Mayıs 2007]

Helenizm Ortodoksluk İlişkisi. Erişim:
http://www.imde.gr/html/gr/section02/ellinismos/speeches/01/01.htm [13Nisan 2005]

Arhimandrit Vasilios Gonatakis'in Megali İdea ile ilgili görüşleri. Erişim:
http://www.antibaro.gr [16 Mayıs 2007]

Bizan Bayrağı. Erişim:
http://www.magarevma.net/patrikhane.htm [9 Eylül 2007]

http://www.sozluk.sourtimes.org [9 Eylül 2007]

http://www.tr.wikipedia.org/wiki/AEK-Atina [9 Eylül 2007]

Mikra Asia (Küçük Asya) Erişim:
http://www.el.wikipedia.org [2 Mart 2006]

Kral Konstantin. Kartpostalın üzerinde, "Büyük Başkomutan, Yunan Tahtının Veliahtı Konstantin" ve "İleri! Tanrı silahlarını kutsamaktadır!" sözleri dikkat çekmektedir. (Kaynak: Petridis, İ Apokiriksi Tu Vasileos Konstantinu Apo Ton Elliniko Lao).

Kral Konstantin. (Kaynak: Petridis, İ Apokiriksi Tu Vasileos Konstantinu Apo Ton Elliniko Lao).

Merkezinde Venizelos'un fotoğrafının yer aldığı bu kartpostalda, kanatlarını açmış çift başlı kartal dikkat çekmektedir. (Kaynak: Petridis, İ Apokiriksi Tu Vasileos Konstantinu Apo Ton Elliniko Lao).

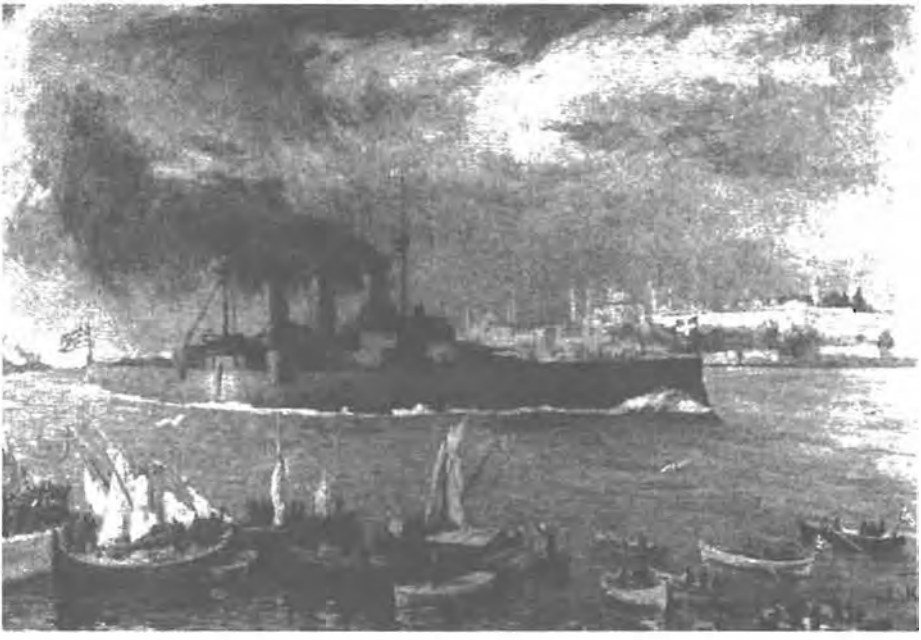
İlahlaştırılmış Venizelos. Atların ayaklarının altında tarihi yarımadanın silueti fark edilmektedir. Kartpostalın üzerinde, "Helenizm'in Zaferi" sozleri yer almaktadır. (Kaynak: Petridis, İ Apokiriksi Tu Vasıleos Konstantinu Apo Ton Elliniko Lao).

Eleftherios Venizelos. (Kaynak: Petridis, İ Apokiriksi Tu Vasileos Konstantinu Apo Ton Elliniko Lao).

Venizelos'un aslan olarak gösterildiği bir karikatür. Leoparlardan birinin üzerinde Kunduriyotis, diğerinde ise Daglis yazmaktadır. "Gücün Antant'tır" ifadesi yer almıştır. (Kaynak: Petridis, İ Apokiriksi Tu Vasileos Konstantinu Apo Ton Elliniko Lao).

Kasım 1918'de, İstanbul'a demirleyen "Averof" zırhlısı.
(Kaynak: Haciantoniyu, Nikolaos Plastiras).

Anadolu Harekatı esnasında kurmaylarıyla haritayı inceleyen, Yunan başkomutanlarından Leonidas Paraskevopulos. (Kaynak: Dimitrakis, Mistikes Epihirisis Sti Mikra Asia).

Anadolu 1920. Theodoros Pagkalos bir İngiliz meslektaşıyla sohbet halinde. (Kaynak: Haciantoniyu, Theodoros Pagkalos).

Theodoros Pagkalos (Kaynak: Haciantoniyu, Theodoros Pagkalos).

Nikolaos Plastiras (Kaynak: Haciantoniyu, Nikolaos Plastiras).

Yunanlıların Gediz'deki başarısının ardından, askerler Plastiras ve Konstan omuzlarına almışlardır. (Kaynak: Haciantoniyu, Nikolaos Plastiras)

Plastiras 5/42 evzor (Kaynak: Haciantor Nikolaos Plastiras).

Ajanlıkla suçlanan bir Türk'ün, 1921 yazında Yunan birliği tarafından infaz edilme anı.
(Kaynak: Dimitrakis, Mistikes Epihirisis Sti Mikra Asia).

Yunan subayın gözetimi altında namaz kılan Türk esirler.
(Kaynak: Çanakaris, Dakrismeni Mikrasia)

Uçağın önünde Türk pilotları.
(Kaynak: Dimitrakis, Mistikes Epihirisis Sti Mikra Asia).

Eskişehir-Kütahya demiyolu hattında bulunan, Türkler tarafından uçurulmuş bir köprü.
(Kaynak: Dimitrakis, Mistikes Epihirisis Sti Mikra Asia).

Eylül 1922'de, ihtilalcilerin Atina'ya girişi. Atın üzerindekilerden biri Plasiras'tır. (Kaynak: Haciantoniyu, Nikolaos Plastiras).

Dizin

A

Abdülhamit Bey 165
Abdülmecit Efendi 324
Adana 134, 304, 436
Adapazarı 231, 306, 345, 386-390, 393, 460, 461, 544
Afyon 187, 220, 250, 304, 307, 308, 313, 342-345, 347-349, 353-355, 365, 396, 399, 400-402, 408, 416, 418, 424, 437, 441, 455, 461, 465-469, 471, 474, 489
Aggelomatis 156-158, 160, 170, 178, 179, 186, 190, 200, 212, 213, 216, 241, 242, 250, 301, 360, 375, 378, 417, 452-454, 458, 480, 483, 484, 485, 487, 492, 494, 495, 538
Agion Oros 22, 40, 104, 105
Ahmad 61, 62, 64, 65, 67
Ahmet Besim Bey 241, 242
Ahmet İzzet Paşa 227, 236
Akhisar 192, 220, 221, 242, 309, 310
Akşehir 465, 468
Alaşehir 187, 242, 244, 309, 490, 491, 545
Aleksandris 150, 527, 528
Aleksandros 96, 105, 106, 113, 162, 261, 263, 264, 270, 279, 282, 289, 381, 534
Aleksandros Mazarakis Enian 139, 180, 182, 255, 295, 298, 351, 374, 432, 510
Aleksios Komnenos 32
Alfredo Dall'Olio 180
Ali Çetinkaya 204, 543
Ali Fuat Paşa 304, 305
Ali Kemal 117
Ali Nadir Paşa 164-167, 169, 174, 175
Ali Naipzade 156, 179, 187
Ali Rıza Paşa 213, 227
Amalthia 47, 66, 162, 163, 170
Amfitriti 204, 262, 391
Anadolu Araştırmaları Merkezi 46, 47, 58, 86, 87, 245, 246
Anadolu'yu Savunma Örgütü 448, 450-454, 457, 458, 487, 488
Anastasopulos 375
Anatoli 43, 135, 154
Anatoli Cemiyeti 135
Ankara 14, 116, 134, 135, 139, 213, 229, 231, 232, 239, 244, 245, 250, 260, 304, 306-308, 310, 311, 313, 314, 317, 324, 325, 327, 331-341, 343, 345, 346, 363-365, 369, 376, 384, 385, 388, 396, 400, 404-406, 408-412, 414, 415, 417, 419, 420, 422, 424, 426, 428, 429, 431-433, 435-437, 442, 445, 460, 461, 465, 468, 496, 510, 518, 519, 525
Ankara Antlaşması 436-439, 449

Antalkidas Barışı 531
Antalya 121, 146, 147, 304, 331, 342
Antivenizelist 54, 78, 80, 91, 95, 96, 99, 105, 106, 278-280, 282-286, 291, 293, 297, 298, 375, 386, 445, 474, 500, 522
Anzavur 231-233, 306
Ara Bölge 54, 55
Aravandinos 137
Areos Meydanı 103
Argiropulos 330, 385
Askeri İttifak 72, 73, 75, 76, 79, 95
Askerin Hemşiresi Birliği 434
Aslıhanlar 347, 470
Atatürk 11, 17, 82, 259, 535
Athanasakis 156
Athinogenis 385
Atina 22, 28, 37, 38, 40, 41, 44, 51, 52, 63, 65, 73, 76, 79, 90, 97-105, 109, 115, 116, 119, 120, 123, 124, 127, 131, 135, 137, 140, 147, 155, 164, 178, 183, 187, 190, 216, 217, 220, 250, 255, 269, 271, 275, 278-281, 283-286, 289, 291, 296, 299, 300, 328, 332, 344, 355, 360, 362, 364, 370, 379, 380, 402, 404, 405, 421, 430, 431, 434, 441, 444, 446, 448, 450-454, 456, 457, 474, 479, 480, 499, 500-507, 515, 517, 521, 528, 533, 548
Atina Antlaşması 84
Atina Üniversitesi 40, 42, 43, 61, 73, 124, 137
Averof 79, 82, 118, 124, 155, 157, 161, 179, 262, 263, 288, 456, 551
Avthentopulos 46
Ayasofya 33, 40, 41, 122, 124, 125, 185, 202, 228
Aydın 68, 121, 134, 139, 149, 165, 181, 188, 191, 193-204
Ayvalık 86, 146, 191, 203-205, 207, 221, 222, 243, 301, 311, 489

B

Babaeski 260, 265, 266, 277
Balkan İttifakı 50, 81
Balkan Savaşları 65, 67-69, 92, 98, 124, 153, 162, 245, 280, 299, 300, 311, 323, 354, 379, 412, 534
Baltacis 58, 329, 404, 439, 440, 451, 455, 516, 521
Banaz 316, 475, 478
Bandırma 187, 210, 211, 220, 231-233, 242-244, 246, 247, 255, 260, 261, 263, 343
Basri Bey 149, 150
Başkomutan Meydan Savaşı 470, 472, 474
Bayındır 191, 205
Bayramiç 233
Bekir Sami Bey 210, 211, 331, 335-338, 340, 341, 364
Benakis 37, 38, 102
Bergama 191, 204-209, 251, 487
Biga 187, 232
Bilecik 310, 312, 313, 315, 318, 322, 355, 358, 431, 467
Birinci Dünya Savaşı 68, 87-89, 114, 117, 123, 124, 129, 134, 136-138, 153, 163, 164, 169, 212, 303, 351, 517, 524, 534
Bizans 15, 16, 18, 21, 23, 25, 28-30, 32, 33, 37, 49-52, 65, 118, 123, 125, 129, 131, 136, 154, 377, 402, 440, 445, 530
Bogos Nubar Paşa 129, 238
Bolu 233
Bornova 168, 191, 496, 545
Bostanis 65, 66
Boşo 65, 66
Bouillon 363, 436, 509
Briand 385, 439
Buca 168, 191
Bufis 169
Bujak 296, 300, 301, 318, 350, 543
Bulalas 296, 300, 305, 343, 344, 350, 414, 426, 531, 538
Buldan 467
Burdur 304
Burhaniye 205
Bursa 134, 139, 145, 186, 187, 210, 211, 233, 242, 244, 246-249, 292, 308, 311, 313, 343-345, 348, 355, 358, 384, 388, 390, 392, 393, 398, 401, 412, 421, 422, 431
Bussios 450, 451
Bükreş Antlaşması 68, 84

C

Cacaris 309, 312
Cafer Tayyar Bey 252, 253, 256-260, 263-269, 271-275
Calthorpe 114, 115, 146, 158, 160, 165-169, 175, 176, 178
Cambon 144
Cavellas 171, 173
Cemal Paşa 212, 221
Cevat Paşa 210
Charpy 252, 509
Churchill 148, 234
Clemenceau 119-121, 129, 145-149, 156, 179, 220, 233

Ç

Çakalos 192
Çaldaris 282, 290
Çanakaris 348, 377-379, 386, 393, 404, 411, 412, 416, 418-421, 430, 431, 434, 440, 538
Çanakkale 82, 92-94, 108, 110, 122, 134, 139, 231, 236, 260, 265, 333, 336, 346, 508
Çanakkale Savaşı 38, 92, 93, 95, 96
Çatalca 185, 239, 256, 272, 274, 327, 512, 514, 526
Çelebidis 65
Çerepis 278
Çerkes Ethem 303-313
Çerulis 158, 183, 301, 504
Çeşme 485, 493, 499
Çıkarma Kolordusu 501, 502, 504, 505
Çimbidaros 179
Çolakis 144
Çolakoglu 475
Çorlu 256, 261-263, 276, 277
Çunukas 155, 179

D

Daglis 99, 291, 292, 450, 451, 550
Damat Ferit Paşa 182, 213, 227, 228, 230, 231, 239, 258
Daniilidis 484
Daskalakis 190
Dedeağaç 83, 252-255, 263, 269, 271, 274, 276, 277, 327, 332, 513
Dedes 501
Deliyannis 80
Delta 37, 38, 102, 104, 120, 143, 144, 286-288, 291, 298, 402, 430, 440, 506, 508, 522, 528, 538
Demestihos 504
Demirci Mehmet Efe 305, 306, 310
Demokratik Manifesto 444, 445
Denizli 208, 304
Depastas 385
Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi 43-46, 192, 292, 434, 435, 537
Dersim 376
Digenis 296, 301, 398, 475, 480
Digkas 65-67
Dikili 191, 206, 488
Dimaras 475
Dimetoka 84, 219, 252, 253, 264, 277
Dimitrakopulos 95
Dimopulos 18, 31-33, 538
Diomidis 149-151, 506, 542
Diyaletis 348
Doğu Meselesi 54, 55, 81, 237, 323, 325, 327, 339, 487, 510
Doksiadis 506
Dorotheos 143, 145, 292, 358
Dragumis 19-21, 49-54, 58, 60, 61, 76, 77, 97, 105, 278, 279, 538
Dulgeridis 448
Dumlupınar 242, 310, 313, 345-348, 350, 398, 461, 465
Dumlupınar Muharebesi 346
Dusmanis 75, 86, 105, 299, 300, 367, 368, 374-376, 379, 380, 383, 407, 409, 412, 422, 453, 480, 538
Düzce 233, 306

E

Edipidis 502, 507
Edirne 38, 68, 83, 84, 134, 236, 237, 255, 256, 258-260, 263-269, 271, 272, 274-277, 283, 327, 333, 509, 511
Edirne Barışı 36
Edremit 86, 187, 220, 233, 486
Efimeris Ton Valkanion 12, 130, 131, 182-186, 193-197, 205, 207-209, 213, 214, 216, 217, 219, 220, 222, 223, 226-233, 236-239, 249, 250, 256-258, 262, 263, 265, 268-271, 274, 275, 323-341, 353-356, 363, 364, 375, 376, 382, 384, 385, 391, 392, 538

Ekklisiastiki Alithia 64
Eksadaktilos 296, 330, 335, 364, 366, 367, 371, 375, 473
Eleftheros Tipos 219, 330, 444
Elena Venizelu 103, 119, 123, 129, 130, 279, 286
Embirikos 506
Emmanuilidis 65, 67
Enez 83, 151, 255, 265, 268, 271, 274, 277
Enver Paşa 229
Epir 19, 20, 30, 37, 39, 82, 83, 85, 98, 100, 106, 133, 146, 179, 186, 190, 217, 281, 291, 383, 518, 533
Erbeyli 197, 199
Ereğli 261, 263, 385
Ertuğrul 69, 304
Erzurum 114, 213, 226, 376, 411
Eskişehir 9, 187, 209, 242, 304, 305, 308-310, 312, 313, 315-319, 321, 342-348, 350, 353, 354, 356, 357, 365, 369, 370, 372, 384, 386, 391, 393, 394, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 408, 409, 410, 412, 414, 416, 423, 425, 430, 461, 465, 474, 518
Evelpidis 497, 498
Evripeos 448

F

Fahrettin Paşa 347
Fatih 25
Fenerliler 33-35, 49, 54
Fesopulos 351
Fevzi Paşa 212, 460, 492
Fikioris 100
Filiki Eterya 35, 36
Fokas 502, 504, 507, 513, 514
Fournet 101
Fragkokratia 24
Fragku 301
Franchet d'Esperey 115, 118, 252, 267
Franklin Bouillon 363, 436, 509

G

Galip Kemali Bey 332
Gardikas 475, 477, 502, 507
Gargalidis 301, 504
Gediz Taarruzu 304
Gelibolu 67, 271, 272, 274, 275, 277, 283, 327, 446
Gemlik 187, 249, 320, 388, 389, 391, 483
Genel Taarruz 242, 243, 386, 388, 460
Gennadios 15, 25
Georgancis 251, 252, 259, 264, 272, 539
Georgios Hristakis – Zografos 85
Georgios Kurtesis 25
Geragas 260, 264, 267, 268, 270, 271, 275-278, 539
Gerontas 513
Geyve Boğazı 389
Giparis 278, 285
Girit 27, 30, 37, 38, 40, 48, 59, 60, 63, 72, 74, 78, 83, 84, 90, 96-98, 100, 104, 120, 168, 186, 205, 207, 255, 283, 311
Gonatas 92, 122, 123, 125-127, 190, 217-219, 294, 296, 298, 299, 307-310, 312, 348, 349, 441, 442, 470, 478, 479, 492-495, 498-516, 521, 523, 525-529, 539
Grescovich 495
Grigoriadis 70, 74, 79, 82, 84, 86, 91, 96, 97, 101, 105, 106, 118, 124, 415, 420, 423, 424, 506, 539
Gudas 504, 516, 521
Gudi Darbesi 48, 70, 72-75, 80, 85, 454, 500, 534, 547
Guerdan 129
Gunarakis 187, 242, 483
Gunaris 95-97, 105, 279-283, 291, 293, 299, 313, 328, 329, 340, 343, 353, 364-368, 370-377, 379, 380, 383, 385, 395, 402, 405, 407, 409, 412, 422, 423, 438-440, 443-446, 448, 450-452, 454, 455, 504, 514, 516, 520-522
Guro 335
Guvelis 342-344
Gümülcine 18, 141, 252-255, 257, 264, 274, 277

H

Haab 525
Hacianestis 453-457, 471-473, 479-481, 483, 487, 516, 519-523
Haciantoniyu 33-36, 73, 74, 80, 82, 84, 85, 119, 125, 134, 171, 175, 179, 190, 191, 194, 215, 217, 221, 222, 235, 241-243, 247, 261, 284, 298-301, 318, 335, 342, 377, 417-419, 421,

423, 439, 440, 444, 446, 451, 457, 461, 463-466, 468, 470, 474, 475, 479, 480, 510, 512-514, 516, 521-523, 525, 526, 528, 539, 551-553, 556
Haciapostolu 451
Hacifotis 16, 28, 539
Hacikiriakos 155, 504, 506, 513, 514, 525, 528, 529
Hacimihalis 298
Hadımköy 256
Hadkinson 204
Halit Bey 266, 387
Hamburg 221
Hamidiye 82
Haralambis 506
Hariatis 448
Harington 349, 363, 509
Hasan Tahsin 173
Hasan Tahsin Paşa 82
Hasapidis 502, 507
Hasiotis 33, 539
Havinis 504
Havsa 265, 266, 269, 270, 277
Hayrabolu 260, 263, 277
Helenotomanizm 48
Helenotürkizm 53-55
Helladik 16
Hering 282-284, 291, 292, 539
Hippolyte Bunoust 180
Honeos 65, 66
Hrisanthakopulos 375
Hrisanthos 64, 135, 138, 143-145, 533
Hrisostomos 119, 156, 161, 162, 164, 165, 171, 175, 183, 184, 190, 191, 202, 215, 235, 249, 300, 412, 448, 452, 458, 487, 493, 494, 533
Hristodulos 22, 23
Hronopulos 115, 116, 119, 120, 127, 134, 143, 146, 153, 155, 162, 172, 173, 213, 233-235, 240, 280, 285, 291-293, 313, 334, 339, 340, 386, 437, 493, 539
Hugh Hare 180
Hürriyet ve İtilaf Fırkası 64, 66, 117, 230

I

II. İnönü Savaşı 342, 344-349, 352, 353, 356, 358, 387, 388
I. İnönü Savaşı 308, 311, 313, 314, 319, 342, 345, 350
Islahat Fermanı 44
Isparta 304-306, 310

İ

İbrahim Hakkı Bey 387
İnebolu 385, 411
İngiliz Muhipleri Cemiyeti 117
İoakimidis 448
İoannu 100, 452
İosif 330
İskeçe 22, 252, 254-256, 260, 264, 265, 270, 277
İskenderiye 37, 95, 102
İskenderun 212, 436, 437
İsmail Safa Bey 164, 175
İsmet Bey 212, 304, 305, 313, 314, 316, 318, 346, 347, 349
İsmet Paşa 352, 384, 399, 400, 413, 420, 460, 462, 463, 466, 468, 480, 489, 492, 510, 525, 527, 531
İstanbul 16-20, 22, 24-28, 32, 33, 37-39, 41, 44-54, 58-65, 67-69, 72, 81, 84, 92-94, 97, 108, 110, 115-118, 122-126, 128-131, 133, 134, 136, 140-143, 145, 149-151, 154-156, 164, 177, 180, 182, 184-186, 191, 192, 195, 197, 202, 211-214, 219, 225-231, 233, 236-240, 254, 256-260, 266-268, 271-274, 286, 291, 292, 294, 296, 297, 314, 319, 323, 324, 326, 327, 331, 333-336, 338-340, 353, 363, 372, 377, 379, 386-388, 390-392, 404, 407, 411, 415, 434, 435, 438, 440, 446, 449, 451-453, 455-457, 460, 471, 477, 485, 489, 490, 491, 496, 508-511, 525, 526, 530, 531, 542-548, 551, 559
İstanbul Antlaşması 84
İstanbul Helen Siyasi Cemiyeti 59
İstanbullu Rum Hanımların Derneği 434
İstanbul Örgütü 18, 39, 49, 52, 53, 59, 60, 62-65
İttihat Terakki Cemiyeti 61
İyoannu 298
İyonya 14, 15, 38
İzmir 8, 13, 44, 47, 61, 108, 113, 115, 118, 119, 121, 122, 126, 130, 139, 140, 146-188, 190-192, 194-197, 199, 202-205, 209-212, 215-223, 235-237, 241, 243, 246, 247, 250, 251, 255,

257, 260, 264, 265, 267, 281, 284, 287, 300, 301, 306, 308, 310-312, 314, 327, 329, 332, 333, 335-339, 348, 354, 360, 365, 369-372, 375, 377, 379, 382, 383, 385, 387, 393, 396, 402, 416, 431, 432, 434, 437, 446, 448-454, 457, 458, 466, 471-473, 479-481, 483-485, 487, 489-497, 508, 509, 533, 544-547
İzmit 134, 139, 220, 231, 236, 304, 344, 386-393, 460, 461, 509, 544, 545
İznik 16, 320, 388, 416, 461
İzzet Bey 164-167, 169, 174, 176, 185, 188, 547
İzzettin (Çalışlar) Bey 314

J

Jöntürk 57, 58, 70

K

Kaçotas 298
Kadıköy Rum Kulübü 435
Kaklamanos 508, 524
Kallidopulos 475
Kalligas 506
Kalogeropulos 101, 282, 290, 328-330, 334-337, 340, 343
Kalomenopulos 298, 452
Kalopothakis 137
Kanellopulos 150, 156, 291, 292, 393, 395, 398, 402, 463, 471, 506, 539
Kapsis 131, 161, 162, 171, 176, 177, 189, 191, 192, 196, 202, 203, 247, 443, 448, 452, 473, 487, 539
Kaptan Akritas 140
Karaağaç 252, 254, 255, 263, 267, 269, 277, 528
Karacabey 187, 242
Karapanos 445
Karatheodoris 45, 188, 216, 275, 484
Karolidis 61, 66, 67
Kars Antlaşması 325, 435
Karşıyaka 378, 380, 383-385
Kartalis 447, 448
Kasım Olayları 101, 102, 288, 289
Kastamonu 134, 139, 233, 239
Katehakis 212
Kathimerini 332, 391, 392, 410, 474
Kavafakis 330, 444
Kavalalı İsmail 143
Kaybalis 388, 475, 476
Kayseri 354, 410, 482
Kazım Bey 211
Kazım Karabekir Paşa 116
Kemalpaşa 210, 220, 487, 491
Kesarias Nikolaos 118
Kırkağaç 220
Kırklareli 84, 260, 264, 265, 267-271, 274-277, 283
Kiçikis 38, 39, 50, 53-55, 128, 129, 137, 149, 176, 189, 318, 539, 543
Kigkos 65-67
Kilikya 244, 259, 338, 385, 410, 437, 494
Kimisis 455, 473, 502, 507
Kiriks 75, 434
Kiryakis 278
Kitromilidis 39, 40, 43, 44, 47, 48, 541
Kocaeli 349, 386, 387, 392, 460, 466
Kocatepe 468
Kolettis 38, 39
Kolioaleksis 504
Koliopulos 143, 152, 153, 531, 539
Kolonoviç 165
Kondilis 202, 298, 305, 462, 471
Kondulis 412
Konstantin 71, 79, 81-83, 85, 90, 91, 94-96, 98, 101-106, 127, 144, 279-282, 287-289, 291-295, 297-300, 325, 329, 330, 331, 353, 367, 375, 377-381, 383, 393, 395, 405, 407, 412, 425, 431, 432, 445, 467, 472, 497, 500, 503, 514, 515, 517, 518, 520, 534, 549
Konstantinidis 61, 65, 66
Konstantinist 75, 91
Konstantinopulos 504
Konstantinos Mazarakis Enian 139, 140, 142, 255, 270
Konstantin Paleologos 16, 377
Konstantinu 305, 553
Konstantopulos 275, 504
Kontoyannis 295
Kont Sforza 212, 332, 340
Konya 121, 134, 135, 139, 146, 220, 304, 305, 308, 345, 349, 365, 455, 465, 468
Korais 17
Kordatos 88, 89, 98, 101, 113, 121, 125, 126, 158, 241, 280, 283, 285, 444,

445, 447, 448, 455, 497, 498, 508, 514, 522, 534, 540
Korfu (Kerkira) Antlaşması 85
Koromilas 330
Kosmidis 61, 65, 66
Kozak 205
Köprühisar 320-322, 358
Kör Pehlivan 491, 492
Kraliçe Olga 291
Kraliçe Sofia 90, 91, 102, 360, 381
Kraliyet Karargahı 367, 368, 379
Kriezis 330
Krionas 187
Krokidas 506
Ksinopulos 187
Kufidakis 187
Kula 187, 491
Kumunduros 283
Kunduriotis 97, 99, 100, 279, 290, 291
Kurtarılmamış Helenler Cemiyeti 183
Kurtarılmamış Helenler Merkez Komitesi 147
Kurtoglu 65, 66
Kurtuluş Rum Cemiyeti 435
Kurusopulos 502, 507
Kuşadası 146, 147, 200, 208, 236
Kuvayı Milliye 192, 198-202, 205, 206, 211, 228, 230-232, 242, 244, 251, 303, 305, 318, 386-390, 392, 436, 487, 535
Kuvvei Seyyare 304-307, 309, 310
Kütahya 187, 304, 307-311, 343-345, 348, 355, 386, 393-396, 398-405, 407, 409, 410, 412-414, 416, 474, 545, 555
Kütahya-Eskişehir Savaşları 386, 393, 400, 401, 405, 410, 416

L

Lakonas 335
Lambros 101, 105
Lambru 448
Lameras 135, 540
Laskaris 330
Leon 118, 155, 158, 160, 171, 173, 175, 261, 271
Leonardopulos 252, 255, 316
Leontokanakis 294
Liatis 169, 173
Liberal Parti 80, 101, 103, 121, 223, 291, 445, 450, 451
Liman Von Sanders 68, 69
Lloyd George 38, 120, 129, 133, 146-149, 156, 165, 243, 324, 328, 330, 334, 336, 337, 340, 342, 363, 370, 385, 439, 458, 508
Lomvardatos 451
Londra Antlaşması 83, 84
Londra Konferansı 235, 237, 323, 327-333, 335, 337, 341, 342, 365, 371, 519
Londra Protokolü 36
Lord Curzon 116, 364, 439, 444
Lozan Barış Antlaşması 524-531, 535
Lufas 516
Lüleburgaz 256, 259, 263, 265, 276, 277
Lyon Garı 278

M

Makas 430
Makedonya 19, 20, 30, 37, 39, 43, 46, 49, 50, 52, 57, 58, 64, 67, 72, 82-84, 87, 93, 95-98, 100, 104, 107, 109, 110, 113, 123, 124, 128, 140, 142, 157, 169, 194, 202, 205, 255, 279, 281, 284, 285, 337, 372, 430, 507, 513, 517
Makedonya Komitası 140
Makrakis 168
Mamoni 45, 46, 47, 192, 435, 542
Mamuris 502, 507
Manastır 82, 91, 105, 123
Manetas 125, 307, 308, 312, 504
Manisa 191, 193-196, 204, 209, 210, 220-222, 235, 301, 311, 386, 442, 485, 487, 489, 490
Manusos 476
Maria Kurupu 390
Mark Lambert Bristol 180
Marmara Ereğlisi 260, 261
Mavromihalis 61, 76, 80, 95, 282, 291, 298
Mavrudis 118, 158, 160-162, 166, 169, 172, 184
Megali İdea 36-41, 47, 49, 50, 55, 58, 66, 69, 72, 73, 77, 95, 132, 152, 189, 285, 287, 377, 524, 530, 531, 533, 534, 548
Melas 430, 445
Meletios 452
Menemen 191-193, 195, 206, 207, 209, 481
Menteşe 304
Mersin 164, 236, 437

Meşrutiyet 46, 48, 50, 53, 57-59, 69, 70, 72, 81, 447
Metaksas 54, 92, 93, 95, 105-111, 363-375, 379, 404, 456, 474, 497, 498, 540, 547
Metristepe 346
Midilli 67, 95, 107, 130, 160, 171, 283, 498-501, 529
Midye 83, 151, 271
Mikonios 310
Mikrasiatiki Amina 161, 448, 487, 494
Milas 14-18, 20, 22, 28, 32, 48, 49, 53, 543, 546
Miliyotis Komninos 221
Millerand 233, 234, 238, 243, 334
Millet Sistemi 22
Milne 221, 242, 491
Misailidis 192, 194, 434, 435
Misak-ı Milli 213, 225, 336
Mombelli 509
Momferatos 301
Mondros Ateşkes Antlaşması 113-115, 117, 118, 155, 164, 169, 303, 436, 437, 524, 534
Montana 217
Mora 30, 36
Moshulas 285
Moskova 304, 324, 325, 363, 435, 436, 437, 442
Mudanya 164, 187, 210, 242, 244, 246, 249, 383, 416, 431, 432, 481, 483, 508-512, 526, 544
Mudanya Ateşkes Antlaşması 481, 508, 510, 512
Muğla 129, 200
Muhittin Bey 259, 260, 273, 274
Muratlı 256, 262, 263
Mustafa Kemal Paşa 211-214, 219, 226, 227, 231, 236, 242, 245, 251, 269, 273, 274, 305, 342, 346, 349, 376, 399, 400, 413, 414, 418-421, 436, 437, 446, 447, 459-461, 464, 465, 468, 470, 471, 473, 480, 492, 508, 509, 512, 525, 530, 535
Müdafaa-i Hukuk 67, 141, 169, 259, 273

N

Nakracas 20, 132, 136, 137, 139, 163, 209, 425, 534, 544
Narlis 65-67
Navarin 36
Nazilli 191, 197, 220, 242
Neofitos Dukas 18
Neologos Gazetesi 42
Neuilly Antlaşması 252
Nicolson 120, 149
Nider 121, 122, 124, 193, 201, 215, 221, 243, 245, 249, 298, 301, 308-310, 312, 350
Niğde 304
Nikolayidis 243
Nikolopulos 275
Nurettin Paşa 155, 164, 165, 168, 460, 493, 495

O

Odessa 35
Orlando 120
Osmanlı Ahrar Fırkası 61
Othoneos 243, 298, 520, 521
Ödemiş 191, 202, 205, 221

P

Pagkalos 83, 220, 221, 246, 261, 295, 298, 300, 301, 504, 505, 512-514, 516, 520-523, 525, 526, 528, 529, 539, 552
Pallis 91, 92, 103, 299, 300, 301, 308, 343, 344, 350, 376, 383, 406, 407, 444, 454, 480, 544
Panagakos 442
Panagopulos 502, 507
Papadatos 275
Papadopulos 330
Papadopulu 430
Papageorgiu 501
Papahristu 506
Papakosmas 288, 542
Papandreu 517
Papathanasiyu 301
Papidaton 262
Pappas 149
Papulas 297, 299-301, 308, 313, 315, 316, 318, 319, 329, 343, 349, 350, 352, 365-367, 376, 378, 383, 384, 398, 403, 406-408, 411, 412, 420-423, 426, 429, 431, 432, 444, 448-454, 457, 503, 520, 543
Paraskevopulos 46, 118, 122, 149, 151, 157, 158, 172, 183, 194, 199, 201, 202,

215, 222, 235, 243, 250, 257, 270, 297, 299-301, 352, 551
Paris Barış Konferansı 127, 133, 134, 143, 145, 146, 149, 165, 235, 545
Parnassos Filoloji Cemiyeti 433
Pasaris 454, 457
Patrida 391, 392, 444
Patrikhane 22, 25, 26, 29, 45, 46, 58, 62-66, 118, 123-125, 137, 138, 142, 143, 145, 164, 202, 214, 228, 229, 275, 292, 326, 327, 331, 453, 525, 530, 531, 546
Patris Gazetesi 76
Pazarcık 315, 357, 359
Peçalis-Diomidis 149-151
Pehlivan Ağa 311
Pelagidis 123, 131, 135, 145, 285, 540
Pellé 508
Peponis 521
Petimezas 445
Petropulakis 502
Plastiras 122, 123, 125, 194, 298, 299, 348, 441, 479, 493, 497-500, 502, 504-508, 510, 511, 513-516, 521-523, 525, 526, 528, 529, 539, 551-553, 556
Platis 301, 316
Pliziyotis 245, 246, 261, 262, 268, 272, 274, 294, 319, 323, 358, 360, 362, 382, 540
Polatlı 414, 425, 428
Polimenakos 453, 454, 480, 481, 484, 502
Politis 137, 149, 506
Polybios 137, 138
Pontus 37, 128, 131, 135, 143, 144, 145, 222, 274
Prens Andreas 398, 411, 425, 429, 440, 441, 522, 523
Prens Georgios 74, 421
Prens Nikolaos 519
Prens Pavlos 290
Prens Sabahattin 46, 61, 62
Protopapadakis 329, 353, 354, 364-373, 381, 446, 451, 452, 455, 479, 497, 504, 516, 521
Protosiggelos 502, 505, 507
Psaltof 448, 450, 451
Psirukis 89, 90, 117, 151, 152, 157, 163, 225, 226, 231, 238, 240, 241, 244, 245, 283, 285, 293, 318, 319, 341, 353, 362, 425, 438, 440, 498, 512, 534, 540
Psomiadis 325, 437, 509-511, 527-532, 540

R

Ragkakos 269
Ragkavis 351
Rahmi Bey 163, 164, 216, 546
Rallis 61, 76, 80, 95, 97, 280, 287, 290-292, 313, 318, 328, 329, 330
Rauf Bey 82, 114, 212
Reddi İlhak Cemiyeti 169
Refet Bey 304-306, 310, 313, 346, 347, 384
Repulis 121, 122, 146, 155-157, 171, 178, 179, 281
Reşat Hikmet Bey 114
Rigas 17, 48, 49
Rizospastis 278, 377, 442, 444, 508
Rodas 190, 200, 241, 242
Romanos 115, 120, 121, 238, 508

S

Sadullah Bey 114
Saint Jean de Maurienne Antlaşması 121, 147
Sakarya Savaşı 386, 395, 405, 411-414, 416, 421, 424-426, 430, 431, 435-438, 440, 442, 446, 448, 452, 453, 459, 461, 464, 522
Sakellaropulos 116, 148, 181, 182, 504, 513, 514, 540
Saketas 475
Sakız 67, 107, 283, 497-502, 505, 529
Sakturis 158, 262, 265, 275, 276
Salihli 187, 207, 220, 221, 242, 306, 309, 479, 491
Salih Paşa 227, 228, 230
Saltanat Şurası 182, 186, 238
Saltas 65, 66
Samsun 61, 211, 212, 411
San Remo Konferansı 235, 237, 238, 241, 251
Sarcetakis 15, 17, 19
Sariyannis 330, 335, 343, 344, 349, 383, 406, 407, 454, 480, 510
Selanik 27, 33, 45, 51-53, 57, 58, 67, 68, 82, 83, 85, 91, 96-101, 103, 104, 123, 127, 140, 142, 143, 145, 156, 183, 189, 194, 199, 215, 222, 255, 271,

284, 291, 332, 337, 487, 502, 512, 513, 526, 529
Sevr Antlaşması 140, 187, 238-241, 255, 278, 280, 287, 289, 317, 326-328, 330, 333, 334, 336, 337, 339, 354, 369, 370, 372, 401, 445, 446, 449, 518, 531
Seydiköy 191
Shinas 83, 201-203
Sicilianos 330
Sidikas 330
Silifke 304
Silivri 263, 277
Simopulos 456
Sinop 233, 411
Sinopulos 510
Sintagma Meydanı 77, 279
Sivas 114, 116, 134, 139, 213, 214, 226, 231, 233, 308, 310, 410, 411
Siyotis 451, 506
Skalieris 65
Skandalis 504
Skarlatos 481
Skuludis 96-98
Sofoklis Venizelos 247
Sofulis 279
Sofulu 252-254, 264, 277
Solomonidis 448
Soma 187, 206, 221, 242, 501
Sosyologlar Grubu 78, 79, 445
Sotiriadis 137
Sotiriyu 152, 177, 200, 201, 243, 244, 534, 540
Söke 200, 208
Spencos 298
Spiridonidis 90, 91, 94, 100
Spiridonos 117, 118, 153, 178, 179, 199, 222, 246, 247, 280, 281, 296, 297, 311, 312, 315, 316, 323, 341, 343, 346-348, 399, 406, 407, 409, 413, 415, 419, 420, 423, 425, 426, 437, 442, 453, 457, 464, 472, 473, 540
Stavrianopulos 171, 173
Stavridis 443
Stelios 65, 66
Sterea Ellada 30
Steryadis 156, 179, 184, 186-191, 197, 205, 216, 218, 221, 241, 242, 246, 308, 329, 343, 375, 378, 380, 417, 449, 451-453, 457, 458, 479, 480, 483-488, 493, 494
Stevenson 148
Stratigos 280, 293, 343, 349, 350, 368, 374, 375, 381, 383, 385, 405, 407-409, 411, 415, 420, 421, 460, 464, 476, 477, 504, 516, 519, 521, 540
Suliotis 49-54, 58, 59, 60, 62-64, 540
Sultanköy 262
Sumilas 454
Surlas 65, 67
Susurluk 309, 310
Svoronos 15, 16, 19, 29, 31-36, 77, 79, 82, 540

Ş

Şakir Paşa 167, 210
Şefik Bey 66
Şevket Turgut Paşa 210
Şuhut 466, 468

T

Tekirdağ 259-263, 271-277, 283, 390, 456, 502
Temmuz Olayları 278
Tenekidis 449, 450
Tesalya 30, 37-39, 70, 72, 76, 78
Tevfik Paşa 227, 238, 331, 332, 335, 338
Theodoropulos 445
Theoklitos 103, 506
Theotokis 61, 71, 72, 76, 80, 95, 97, 282, 329, 367, 375, 377, 380, 385, 405, 407, 409, 421-423, 444, 451, 453, 455, 480, 483, 516, 519, 521, 522
Tipaldos 515
Tire 124, 191, 199
Tittoni 216, 217
Tokat 233
Torkum 494, 495
Toynbee 149
Trabzon 38, 61, 64, 129, 134, 135, 138, 139, 143-145, 324, 326, 327, 411, 533
Trakya 20, 22, 27, 30, 37, 43, 46-48, 50, 52, 67, 68, 81, 83, 84, 107, 109, 110, 115, 121, 122, 126, 128, 130, 131, 133, 139-143, 146, 149-151, 153, 204, 212, 219, 236, 237, 239, 240, 244, 246, 247, 251-260, 262, 263, 264, 265, 267-278, 283-285, 301, 323, 332, 333, 336-339, 365, 371, 372, 383, 390, 438, 445, 446, 454-

457, 463, 472, 481, 487, 500-503, 507, 509-514, 516, 519, 524-530, 532-534
Trapezuntios 54
Triantafillakos 452, 497, 503, 506
Triantafillidis 163, 197, 201, 203, 212, 240, 243, 250, 251, 281, 282, 292, 334, 340, 350-352, 374, 376, 385, 389, 394-396, 398, 400-404, 406, 411-413, 421-423, 431, 432, 437-441, 446, 448, 449, 455, 457, 461, 467, 471-473, 475, 477-479, 481, 482, 484, 541
Trikupis 80, 316, 421, 466, 472, 475-477, 479, 480, 487, 488, 544
Turgutlu 191, 220, 490
Turkokratia 16, 24, 27-29
Tuzlu Çöl 418

U

Ukrayna Harekatı 119, 123, 124, 127, 172, 194, 201, 520, 534
Ulusal Savunma 98, 99, 101, 121, 123, 130, 140, 295, 297, 298, 352
Ulusal Vergi Buyrukları 414
Uluslararası Ekonomik Denetim 89
Urla 182, 191, 204, 485, 490, 493, 494
Uşak 187, 242, 244, 246, 247, 249-251, 307, 308, 311, 313, 344, 345, 347, 348, 355, 361, 375, 393, 394, 396, 398, 399, 401, 442, 472, 475-478, 490
Uzunköprü 256-258, 264, 266, 270, 276, 277

V

Vakkas 298
Valettas 301, 454
Vamvakas 65, 66, 141, 142, 149, 253-255, 257, 264, 284, 524
Vasilikos 248, 294, 356-358, 395-397, 425, 426, 430, 433, 441, 442, 453, 455, 457, 467, 469, 470, 473, 478, 520, 541
Vasiliu 506
Vedova 169
Velestinli Rigas 17, 48
Venizelist 82, 85, 90, 91, 94-102, 106, 119, 122, 123, 126, 137, 144, 189, 241, 278, 281-283, 285, 291, 294-298, 351, 364, 375, 377, 430, 440, 441, 444, 445, 451, 453, 498, 500, 502, 506, 522, 534
Venizelos 19, 37, 38, 46, 50, 54, 55, 74-85, 88-105, 110, 113-115, 119-123, 126-131, 133, 134, 137, 139-151, 153, 155-159, 162, 163, 165, 168, 171, 172, 176, 178, 179, 181, 183, 184, 186, 188-193, 197, 200, 201, 207, 209, 215-217, 219-223, 233-235, 237, 240, 241, 243-248, 250-252, 255, 278-291, 293, 295, 324-326, 328, 330, 331, 335, 365, 369, 370, 373, 385, 386, 435, 441, 448, 452, 454, 487, 504, 506, 507, 511, 517, 519, 522-529, 531, 534-536, 549, 550
Ventiris 90, 96-98, 100-102, 104, 255, 281, 288, 290, 541
Veremis 18, 39, 49, 51-53, 58, 60, 61, 64-68, 75, 98, 99, 295, 448, 523, 524, 527, 541, 542
Vernardos 375
Versailles Barış Antlaşması 237
Vikellas 330
Vilaras 445
Vize 263, 277
Vlahopulos 222, 249, 301, 316, 357, 398
Vlahos 474
Vurnas 413, 445, 448, 498, 508, 515, 516, 520, 541
Vutyeridis 417, 418, 432-434, 541

W

Wilson 120, 133, 139, 144, 146-148, 156, 170, 181, 227, 234, 236, 326

Y

Yannakiças 97
Yannikostas 504
Yannopulos 89, 94, 98, 101, 105, 106, 149, 154, 179, 181, 221, 251, 279, 290, 293, 318, 323, 335, 541
Yanyalı Ali Paşa 35
Yenişehir 315, 320, 321, 358
Yoannu 243
Yozgat 233, 306, 376
Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği 186
Yunanistan Anayasası 22, 23

Yunanistan Komünist Partisi 88, 442, 443, 447, 497, 508
Yusuf İzzet Paşa 211
Yuvahim 58, 66, 141
Yüksek Konsey 131, 146-148, 155, 156, 158, 162, 179, 181, 231, 234, 243

Z

Zafiriyu 158, 160, 170, 172, 179, 183-185, 195, 197, 205
Zafiropulos 65, 66
Zaharoff 128, 129, 149
Zaimis 76, 80, 96, 98, 101, 105, 290, 354, 506
Zarifis 45
Zavicianos 102, 103
Zervas 298
Zervudakis 435
Zile 233
Zimvrakakis 98, 255, 257, 264, 265, 270, 298, 452
Ziras 294
Zografos 45, 85

Özgeçmiş

Nilüfer Erdem; 1966 yılında Yunanistan'ın Gümülcine şehrinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Gümülcine'de, Batı Trakya Türk Azınlığı'na ait okullarda tamamladığından dolayı Yunanca ve bunun yanında İngilizce bilmektedir. 1984 yılında girdiği İstanbul Teknik Üniversitesi, Elektronik ve Haberleşme Mühendisliği Bölümü'nden 1988 yılında mezun oldu.

1989 yılından başlayarak önce Yeniçağ Elektronik, ardından Teletaş-Alcatel şirketlerinde televizyon kuvvetlendiricileri ve aktarıcı-vericileri üzerinde araştırma mühendisi olarak çalıştı. Eğitim kurumlarında bilgisayar laboratuvarlarının yaygınlaşması ve okullarda bilgisayar destekli eğitime geçilmesiyle birlikte, öğretmenlik formasyonuna da sahip olarak, 1996-2002 yılları arasında Özel Gürsoy ve Özel Cihangir kolojlerinde uzman bilgisayar öğreticisi olarak görev yaptı.

İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde, "Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Batı Trakya Türkleri'nin Eğitim ve Öğretim Birliği Sorunu" adlı teziyle 2003 yılında Yüksek Lisans'ını tamamladı. Aynı enstitüde 2009 yılında tamamladığı doktora tezinin konusu ise, "Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)"dır. 2002-2003 öğretim yılından itibaren İstanbul Üniversitesi'nde, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi okutmanı olarak görev yapmaktadır. Türk-Yunan ilişkileri konusunda makaleleri bulunmaktadır.

"Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)" adlı kitapta, Anadolu Harekatı Yunan tarihçilerinin bakış açısıyla anlatılmaktadır. Dolayısıyla kitabın okuyucusu, süreçle ilgili olarak Yunan tarihçilerinin yaklaşımları ve öne çıkardıkları olgular hakkında fikir sahibi olabilecek, Yunan tarihçileri arasındaki farklı bakış açılarını görebilecektir. Ancak ele alınan olguların Yunanistan'daki gelişmelerden bağımsız olarak aktarılması söz konusu olamazdı. Bu sebeple harekat döneminde Yunanistan'daki gelişmelere, seçimlere, iktidar değişikliklerine ve çeşitli krizlere, bunun yanında Osmanlı Rum Cemaati'nin tepkilerine yer verilmiş, dönemin Helen aktörleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Harekatı yaşamış Yunan askerlerinin anıları ve o dönem Yunan basınında yer almış olan haberler, gerek 1919-1923 döneminde Anadolu'da yaşananların, gerekse Yunan toplumunun yaşadıklarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaklardır. Aslında bu kitabın en temel amacı da, Türk Kurtuluş Savaşı'nı ve verildiği dönemi öğrenmek ve anlamak isteyenlere katkıda bulunmaktır.

DERLEM YAYINLARI

ISBN: 978-605-88536-1-4

9 786058 853614